SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

MEHMED LEBÎB EFENDİ'NİN TUHFE-Yİ VEHBÎ ŞERHİ: MÜNTEHAB-I LEBÎB (İNCELEME-METİN-TIPKIBASIM)

Doktora Tezi

Seyit YAVUZ

Sivas
Ekim 2021

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

MEHMED LEBÎB EFENDİ'NİN TUHFE-Yİ VEHBÎ ŞERHİ: MÜNTEHAB-I LEBÎB (İNCELEME-METİN-TIPKIBASIM)

Doktora Tezi

Seyit YAVUZ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hüseyin AKKAYA

Sivas
Ekim 2021

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu doktora tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi;

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

Seyit YAVUZ

11/10/2021

ÖN SÖZ

Edebî, ilmî, dinî ve tasavvufî metinlerin daha iyi anlaşılmasında mühim bir yeri olan şerhler, yalnızca Türk edebiyatı sahasında değil Arap ve Fars edebiyatları başta olmak üzere birçok edebiyatın sınırları içinde var olmuştur. Tıp, astronomi, tarih, coğrafya, mitoloji, zooloji, farmakoloji vb. birçok bilim dalı ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişkisi bulunan şerhler, edebiyatımızda oldukça geniş bir sahaya yayılmıştır. Bu sahayı Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Velî ve Niyâzî-i Mısrî gibi mutasavvıf şairlerin şiirlerinin şerhlerine; Hâfız-ı Şirazî, Urfî-yi Şirazî gibi ünlü Fars şairlerinin mesnevî veya divanlarının şerhlerinden belâgat ve mecelle konularında yazılmış eserlerin şerhlerine; akâid, hadîs, esmâ-yı hüsnâ şerhlerinden manzum sözlük şerhlerine kadar genişletmek mümkündür.

Şerhlerin birbirinden farklı yazılma amaçları bulunmaktadır. Bu noktada bazı şerhlerin Farsça'nın daha iyi öğrenilmesi ve Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin daha iyi anlaşılması amacıyla yazıldığını, bazılarının şârihlerinin ilmî sahadaki kuvvetlerini göstermeleri amacıyla kaleme alındığını, bazılarının ise tasavvuf yoluna yeni girenler için ders kitabı olmak üzere hazırlandığını söylemek mümkündür.

Manzum sözlük şerhleri ise bilhassa tekke, dergâh, konak veya mekteplerde okutulan manzum sözlüklerin eksik kalan bazı yönlerinin tamamlanması ya da bu sözlüklerin daha da genişletilmesi amacıyla kaleme alınmıştır. Bu eksikliklerin başında manzum sözlüklerde mânâsı verilen kelimelerin hareke kayıtlarıyla doğru bir biçimde nasıl okunması gerektiği gelmektedir.

Manzum sözlük şerhlerinin bazılarının sıbyan mekteplerinde hocalık yapan kişiler tarafından yazıldığı bilinmektedir. Bu sebeple aynı zamanda birer şârih vasfı da kazanan mektep hocalarının kaleme aldıkları şerhlerde talebelerin eksikliklerini bizzat dersler esnasında gözlemledikleri ve şerhlerini de manzum sözlüklerin bu eksikliklerini göz önüne alarak yazdıkları görülmektedir. Zamanla

manzum sözlüklerin artması, bu tür şerhlere duyulan ihtiyacı da beraberinde getirmiş, böylece bugün sayısı 60'ı bulan manzum sözlük şerhi kaleme alınmıştır.

En çok rağbet gören manzum sözlüklerden biri olan*Tuhfe-yi Şâhidî* üzerine yaklaşık kırk şerh yazılmıştır. Bu sayı diğer manzum sözlükler üzerine kaleme alınan şerhlerin sayısının oldukça üzerindedir. *Tuhfe-yi* Şâhidî'den sonra üzerine en çok şerh yazılan ikinci manzum sözlük ise Sünbülzâde Vehbî'nin kaleme aldığı *Tuhfe-yi Vehbî'*dir. *Tuhfe-yi Vehbî* üzerine kaleme alınan şerhlerin bazıları bugün elimizde mevcut değildir fakat bu şerhlerin isimleri ve şârihleri kaynaklarda zikredilmektedir. *Tuhfe-yi Vehbî* üzerine yazılan ve en çok bilinen şerhler Hayâtî-yi Elbistânî'nin şerhi ve bu tezin de temel konusunu teşkil eden Mehmed Lebîb Efendi'nin *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb* adlı şerhidir.

Lebîb Efendi 19. yüzyılın önemli âlim, şair, nâsir ve devlet adamlarından biridir. *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb* adlı eser 1834-35 yılında tamamlanmış ve 1846 yılında İstanbul'da basılmıştır. Lebîb'in bu şerhi kaleme almasının asıl amacı Hayâtî'nin aynı esere daha önce yaptığı şerhte yer alan bazı hataları, eksiklikleri gidermek ve *Tuhfe-yi Vehbî'*de üzeri örtük kalan bazı bölümleri sade ifadelerle açmaya çalışmaktır. Lebîb Efendi gerçekten de şerhini oldukça basit, kısa, sade ve anlaşılır bir biçimde yazmış; yeri geldikçe Hayâtî'nin şerhindeki eksikliklere ve hatalara da göndermede bulunmuştur.

Lebîb'in *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb'*ini çalışmaya başlarken eserin bir tek matbû nüshasının varlığı biliniyordu. Fakat çalışma süresince eserin iki yazma nüshasına daha ulaşıldı. Yazma nüshalarla matbû nüsha arasında çok büyük farklılıklar olmasa da bilhassa matbû nüshada yer alan ve mürettipten kaynaklanan bazı hatalı kısımların düzeltilmesinde yazma nüshalardan faydalanıldı.

Çalışmanın giriş bölümünde metin şerhi ve Türk edebiyatında şerh konuları ele alınmış, günümüze kadar bu konularla ilgili yapılan çalışmalar üzerinde durulmuştur. Bu bölümde edebiyatımızda üzerine şerh yazılan eserlerle ilgili küçük bir tasnif denemesi yapılmıştır.

Birinci bölümde manzum sözlüklerin tarifi, tarihi ve tasnifi konuları ele alınmış, ardından manzum sözlük şerhleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde Sünbülzâde Vehbî ve Mehmed Lebîb Efendi'nin hayatları, eserleri ve edebî kişilikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bölümde bilhassa Sünbülzâde Vehbî'nin *Tuhfe-yi Vehbî*'si ile alakalı bazı arşiv belgeleri üzerinde durulmuş, bu belgeler gün yüzüne çıkarılarak araştırmacıların istifadesine sunulmuştur. Ayrıca *Tuhfe-yi Vehbî* üzerine yazılan ve varlığı bilinmeyen bazı şerhler de kısaca tanıtılmıştır.

Üçüncü bölümde Lebîb Efendi'nin *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb* isimli eseri mukaddime, muhteva ve şerh metodu başlıkları altında incelenmiştir. Eserin incelenmesi neticesinde ulaşılan bilgiler şerhlerin kültür tarihimiz açısından bir hazine olarak nitelenmeleri gerektiğini bir kez daha ortaya koymuştur.

Çalışmanın bu bölümünden sonra *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb*'in sözlüğü oluşturulmuştur. Sözlük kısmının ardından bu çalışma vesilesiyle ulaşılan bilgiler sonuç bölümünde maddeler halinde belirtilmiştir.

Lebîb'in *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb* adlı eserini doktora tezimizin konusu olarak seçmeden evvel iki tez konusu belirlemiş ve bunlarla alakalı tez önerileri de sunmuştuk. İlk tez konumuz Arapçada kullanılan atasözleri ve deyimleri hikâyeleri ve ortaya çıkış sebepleriyle ele alan Meydânî'nin *Mecmau'l-Emsâl,* Askerî'nin *Cemheretü'l-Emsâl* ve Zemahşerî'nin *El-Müstaksâ fî Emsâli'l-Arab* isimli eserlerinin transkripsiyonlu metinlerini hazırlamak ve bu eserler üzerine inceleme yapmaktı. Bu eserlerle ilgili çalışmayı Suriye asıllı Türk kardeşim Ahmet Onur'la birlikte yürütürken Erzurum Teknik Üniversitesi'ne araştırma görevlisi unvanıyla atanmam ve bir arada çalışmamızın imkânsız hale gelmesi sebebiyle bırakmak zorunda kaldım. Ahmet Onur *Mecmau'l-Emsâl*'in ilk cildini yine doktora tezi olarak hazırlamaktadır. Tez konusu için belirlenen ikinci eser Urfî-yi Şirâzî'nin *Dîvân*'ı üzerine Sahhâf Ahmed Rüşdî tarafından yazılan *Şerh-i Dîvân-ı Urfî-yi Şîrâzî* isimli şerhti. Bu şerhten vazgeçmemizin en önemli sebepleri arasında eserin hacmi, derkenarlarda yer alan minhüvât kayıtlarının

göz yorucu olması ve bilhassa şerhin daha çok tercüme niteliği taşımasıydı. Daha sonra danışman hocamla yaptığımız görüşmeler neticesinde tez konusu olarak Lebîb'in *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb*'ini çalışmayı uygun gördük. Bu eser üzerine yaptığım araştırmalar sonucunda eserin daha evvel herhangi biri tarafından çalışılmadığına kanaat getirerek bu eseri doktora tezi çerçevesinde çalışmaya karar verdik.

Öncelikle beni böyle bir çalışmaya yönlendiren ve yeni ufuklar kazanmama vesile olan, her türlü müşkilimde hiçbir yardımını esirgemeyen, tecrübelerinden her zaman istifade ettiğim; ayrıca yazma eserler konusundaki engin bilgilerini çok büyük bir cömertlikle benimle paylaşan kıymetli hocam Prof. Dr. Rıfat Kütük'e şükran borçluyum. Kendisinin tez çalışmam boyunca Lebîb şerhinin matbû bir nüshasını tarafıma hediye ettiğini de zikretmeliyim. Hocamı Erzurum'da her fırsatta ziyaret ettiğimi ve bu ziyaretlerin benim için deyim yerindeyse birer doktora dersi mahiyeti taşıdığını özellikle belirtmeliyim.

Lisans ve yüksek lisans döneminde kendilerinden her daim istifade ettiğim, metin kısmında okuyamadığım veya anlamlandıramadığım bölümlerde yardımlarını esirgemeyen ve değerli vakitlerini ayıran, özellikle şerhle ilgili çalışmalarıyla her zaman örnek aldığım ve mütevazi bilim insanı kimlikleri ile ön plana çıkan, yoluma ışık tutan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Ahmet Tanyıldız ve Doç. Dr. Abdülkadir Dağlar'a da teşekkürü borç bilirim.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde yer alan bazı arşiv belgelerini hızlı bir şekilde temin etmeme katkı sağlayan arşiv uzmanı dostum Osman Soymaz'a da müteşekkirim. Ayrıca şerhte geçen Arapça kısımları okuyup Türkçeye aktarmada her zaman desteğini gördüğüm, doktoraya birlikte başladığım ve kader birliği yaptığım Suriye asıllı Türk kardeşim Ahmet Onur'a teşekkür ederim. Diğer taraftan transkripsiyonlu metnin ilk okumasını yapan ve bazı eleştirilerle bu çalışmaya katkı sağlayan, metinde geçen Farsça ibarelerin tercümesi konusunda yardımlarını esirgemeyen ve her zaman desteğini gördüğüm, iki yılı aşkın süredir aynı bölümde teşrik-i mesai yaptığım hocam Doç. Dr. M. Âkif Gözitok'a da hassaten teşekkür ederim.

Tez çalışmam boyunca her zaman yanımda olan, değerli vaktini ayırıp tecrübelerini benimle paylaşan, Sivas'a geldiğimde gerek Taşhan'da gerek üniversitede mekân fark etmeksizin oturup tezle ilgili görüş ve önerilerini aktaran; samimî ve babacan tavrıyla beni rahatlatan kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Hüseyin Akkaya'ya da sonsuz teşekkür ederim. Öte yandan bu çalışma süresince tez izleme sınavlarında kıymetli vakitlerini bizden esirgemeyen hocalarım Prof. Dr. Hakan Yekbaş ve Prof. Dr. Abdullah Kaya'ya da kalbî şükranlarımı sunarım. Böyle bir çalışma vücuda gelirken muhakkak ailemizden, dostlarımızdan ihmal ettiklerimiz olmuştur. Bu nedenle bizi hep hoşgörüyle karşılayan, her zaman ve her şartta sabırla destekleyen kıymetli aileme ve dostlarıma da ayrıca teşekkür ederim.

Nihayetinde bir kul çalışması olan bu tezde muhakkak ki hatalar, eksikler veya yanlışlar vardır. Uzun denilebilecek bir sürede hazırlanan bu çalışmada yer alan hata, eksik veya yanlışların tarafımıza bildirilmesi bu çalışmanın kemâle ermesine vesile olacaktır. Bu nedenle gözden kaçan hata, eksik veya tutarsızlıklar için hoşgörünüze sığınırız.

Seyit YAVUZ

Erzurum, Eylül 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER i
KISALTMALAR vii
TABLO LİSTESİ ix
ÖZET xi
ABSTRACT xiii
GİRİŞ 1
2.1. Türk Edebiyatında Üzerine Şerh Yazılan Eserler 15
2.1.1. Tasavvufî Şerhler 16
2.1.1.1. Manzum Eserlere Yapılan Tasavvufî Şerhler 16
2.1.1.2. Mensur Eserlere Yapılan Tasavvufî Şerhler 17
2.1.2. Dinî Şerhler 18
2.1.2.1. Manzum Eserlere Yapılan Dinî Şerhler 18
2.1.2.2. Mensur Eserlere Yapılan Dinî Şerhler 18
2.1.3. Edebî Şerhler 19
2.1.3.1. Manzum Eserlere Yapılan Edebî Şerhler 19
2.1.3.2. Mensur Eserlere Yapılan Edebî Şerhler 21
2.1.4. İlmî Şerhler 21
2.1.4.1. Manzum Eserlere Yapılan İlmî Şerhler 21
2.1.4.2. Mensur Eserlere Yapılan İlmî Şerhler 21
1. BÖLÜM 23
1. MANZUM SÖZLÜKLER 23
1.1. Manzum Sözlüklerin Tarihi ve Tarifi 23
1.2. Manzum Sözlüklerin Tasnifi 34
1.2.1. Türkçe-Arapça Manzum Sözlükler 34
1.2.1.1. Lügat-ı Ferişteoğlu, İbn Melik 34
1.2.1.2. Mahmûdiyye 35
1.2.1.3. Islâh-ı Merkezî, Merkezzâde Ahmed Efendi 35
1.2.1.4. Tuhfe-yi Fedâî, Mehmed Fedâî 35
1.2.1.5. Nazmü'l-Leâl, Şeyh Ahmed 36
1.2.1.6. Cevâhirü'l-Kelimât, Şemsî Ahmed Paşa 36

1.2.1.7. Müfîdü'l-Müstefîdîn 37
1.2.1.8. Nazmü'l-Ferâid, Ayntabî Mezîdzâde Hâfız Efendi 37
1.2.1.9. Sübha-yı Sıbyân, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Ahmedü'r-Rûmî 37
1.2.1.10. Nuhbe-yi Vehbî, Sünbülzâde Vehbî 38
1.2.1.11. Tuhfe-yi Âsım, Mütercim Âsım Efendi 38
1.2.1.12. Şehdü Elfâz, Bozoklu Osman Şâkir 38
1.2.1.13. Lügat-i Yûsuf, Yahyâ Efendi 38
1.2.1.14. Bülgatü's-Sıbyân 39
1.2.1.15. Tuhfe-yi Hâcibî, Hacı Sâlihzâde Halil Bey 39
1.2.1.16. Lügat-ı Visâlî, Visâlî 39
1.2.1.17. Seb'atü Ebhur, Abdülcelîl b. Yûsuf el-Akhisarî 39
1.2.1.18. Rûhu'l-Edeb, Şeref Halîl Efendi 40
1.2.2. Türkçe-Farsça Manzum Sözlükler 40
1.2.2.1. Tuhfe-yi Hüsâmî, Hüsâm b. Hasan el-Konevî 40
1.2.2.2. Bahrü'l-Garâyib, Lutfullâh Halîmî b. Ebî Yûsuf 40
1.2.2.3. Tuhfe-yi Şâhidî, İbrahim Şâhidî 41
1.2.2.4. Tuhfe-yi Lâmi'î, Bursalı Lâmi'î Çelebi 41
1.2.2.5. Lügat-i Manzûme, Osman b. Hüseyin el-Bosnevî 41
1.2.2.6. Kân-ı Me'ânî, Hasan Rızâyî 42
1.2.2.7. Tuhfetü'l-Hâfız, Hâfız Abdullâh b. Halîl 42
1.2.2.8. Nazm-ı Dil-ârâ, Bozoklu Osmân Şâkir Efendi 42
1.2.2.9. Tuhfe-yi Lutfî, Mes'ûd Lutfî Efendi 43
1.2.2.10. Tuhfe-yi Remzî, Ahmet Remzi Akyürek 43
1.2.2.11. Tuhfe-yi Şemsî, Şemsî Ahmet Paşa 43
1.2.2.12. Nazm-ı Bedî, Çelebizâde Ali İlmî 43
1.2.2.13. Güher-rîz, Süleyman Efendi 44
1.2.2.14. Tuhfe-yi Ni'metî, Nakibzâde Ni'metî 44
1.2.2.15. Tuhfe-yi Vehbî, Sünbülzâde Vehbî 44
1.2.3. Türkçe-Arapça-Farsça Manzum Sözlükler 45
1.2.3.1. U'cûbetü'l-Garâ'ib, Bahâüddîn-i Magalkaravî 45
1.2.3.2. Menâzimü'l-Cevâhir, Mustafa Hâkî 45
1.2.3.3. Se-Zebân, Şeyh Ahmed-i Antakî 45
1.2.3.4. Manzûme-yi Keskin, Mustafa b. Osman Keskin 45

1.2.3.5. Lügat-i Abdülkerîm, Abdülkerîm 46
1.2.3.6. Fethu'l-Fettâh, Sun'î-yi Malatyavî 46
1.2.3.7. Tevfiye, Abdurrahmân Zâhidî-yi Konevî 46
1.2.3.8. Hoş-Edâ, Eşref Feyzî 47
1.2.3.9. Nazm-ı Girîdî, Ahmed Resmî 47
1.2.3.10. Müsellesnâme, Osman Şâkir 47
1.2.3.11. Tuhfe-yi Zîbâ, Hayret Mehmed Efendi 47
1.2.3.12.Tuhfe-yi Nushî, Çemişkezekli Nasûh Efendi 48
1.2.3.13. Nazmü'l-Cevâhir, Hasan Aynî 48
1.2.3.14. Tuhfetü'l-İhvân ve Hediyyetü's-Sıbyân, Mustafâ b. İbrahim Efendi 48
1.2.3.15. Tuhfe-yi Vâfî, Osman Vâfî 48
1.2.4. Türkçe-Rumca Manzum Sözlükler 49
1.2.4.1. Tuhfetü'l-Uşşâk, Fevzî Kîsedârzâde 49
1.2.4.2. Lügat-i Manzûme-yi Nûriye Berây-ı Terceme-yi Lisân-ı Rûmiye, Nûri Osmân Hanyavî 49
1.2.5. Türkçe-Fransızca Manzum Sözlükler 50
1.2.5.1. Miftâh-ı Lisân, Yûsuf Hâlis 50
1.2.6. Türkçe-Boşnakça Manzum Sözlükler 50
1.2.6.1. Makbûl-i Ârif, Muhammed Hevâî Üsküfî 50
1.2.7. Türkçe-Bulgarca Manzum Sözlükler 51
1.2.7.1. Tuhfe-yi Sabrî an Lisân-ı Bulgarî, Mehmed Sabrî 51
1.2.8. Türkçe-Arnavutça Manzum Sözlükler 51
1.2.8.1. Der Beyân-ı Türkî Ma'a Lisân-ı Arnabûd, Nazîm 51
1.2.8.2. Dürre-yi Manzûme, Mahmûd 51
1.2.9. Türkçe-Ermenice Manzum Sözlükler 52
1.2.9.1. Manzûm Lügat-i Ermeniyye, Ref'î-yi Kalâyî 52
1.2.10. Türkçe-Kürtçe Manzum Sözlükler 52
1.2.10.1. Nubihara Mezinan, Dilbikule Cizîrî (Abdülkadir Bingöl) 52
1.2.11. Türkçe-Almanca Manzum Sözlüker 52
1.2.11.1. Almanca Tuhfe, Şerefeddin Paşa 52
1.2.12. Çağatay Türkçesi-Farsça Manzum Sözlükler 53
1.2.12.1. Lehçetü't-Türk, Celâlüddîn Han 53

1.2.12.2. Müellifi Bilinmeyen Çağatay Türkçesi-Farsça Bir Sözlük 53
1.3. Manzum Sözlük Şerhleri 53
1.3.1. Tuhfe-yi Şâhidî Şerhleri 57
1.3.2. Sübha-yı Sıbyân Şerhleri 59
1.3.3. Lügat-ı Ferişteoğlu Şerhleri 59
1.3.4. Nazmü'l-Le'âl Şerhleri 59
1.3.5. Nisâbü's-Sıbyân Şerhleri 59
1.3.6. Se-Zebân Şerhleri 60
1.3.7. Nuhbe-yi Vehbî Şerhleri 60
2. BÖLÜM 61
2. SÜNBÜLZÂDE VEHBÎ ve MEHMED LEBÎB EFENDİ 61
2.1. Sünbülzâde Vehbî (1718-1809) 61
2.1.1. Hayatı 61
2.1.2. Edebî Kişiliği 62
2.1.3. Eserleri 63
2.1.3.1. Divan 63
2.1.3.2. Şevkengîz 67
2.1.3.3. Lutfiyye 68
2.1.3.4. Münşe'ât 68
2.1.3.5. Nuhbe-yi Vehbî 69
2.1.3.6. Tuhfe-yi Vehbî 69
2.1.3.6.1. Tuhfe-yi Vehbî Üzerine Yapılan Şerhler ve Alfabetik Tertipler 76
2.1.3.6.1.1. Mehmed Lebîb Efendi, Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb . 77
2.1.3.6.1.2. Ahmet Hayâtî-yi Elbistânî, Şerhu Tuhfeti'l-Manzûmeti'd-Dürriyye fî Lugati'l-Fârisiyye ve'd-Deriyye ... 77
2.1.3.6.1.3. Seyyid Abdurrahman el-Fâzıl, Şerh-i Tuhfe-yi Vehbî 78
2.1.3.6.1.4. Hamdî, Şerh-i Tuhfe 79
2.1.3.6.1.5. Mehmed Nehîcüddîn İbn Aşîr, Miftâhü'l-Fürs 81
2.2. Mehmed Lebîb Efendi (1789-1867) 82
2.1.1. Hayatı 82
2.1.2. Edebî Kişiliği 85
2.1.3. Eserleri 90

2.1.3.1. Divan 90
2.1.3.2. Burhânü'l-Hüdâ fî Reddi Kavli'n-Nasârâ 92
2.1.3.3. Cevâhir-i Mültekata 92
2.1.3.4. Kerbelâ Mersiyeleri 92
2.1.3.5. Risâle-yi Sıhhat ü Maraz 92
2.1.3.6. Sûrnâme-yi Lebîb 93
2.1.3.7. Şerhü Lâmiyyetü'l-Acem 93
2.1.3.8. Sokakların Tathîr ve Tanzîmine Dair Risâle 93
2.1.3.9. Tuhfe ve Nuhbe'ye Tazmîn 93
3. BÖLÜM 95
3. TUHFE ŞERHİ: MÜNTEHAB-I LEBÎB 95
3.1. Mukaddime 99
3.2. Muhteva 101
3.2.1. Farsça Gramerle İlgili Açıklamalar 102
3.2.1.1. Farsçada Kesret/Galebe/Cem'iyyet İfade Eden Kelimeler 102
3.2.1.2. Edât-ı Liyâkat 102
3.2.1.3. "Şın" Harfinin Hâsıl-ı Bi'l-Masdar Alâmeti Olarak Kullanılması 102
3.2.1.4. Elif-i Mülâzemet/Müsâvât/Mülâbeset 102
3.2.1.5. Elif-i Nidâ 103
3.2.1.6. Elif-i Atf 103
3.2.1.7. Geçişsiz Fiilleri Geçişli Fiil Hâline Getirme 103
3.2.1.8. Farsçada İsm-i Fâ'il ve İsm-i Mef'ûl Yapma 104
3.2.1.9. Vasf-ı Terkîbî/Terkîb-i Tavsîfînin Oluşumu 104
3.2.1.10. Sıfat-ı Müşebbehenin Oluşumu 104
3.2.1.11. İki Karşıt Fiilden Tekrar Öbeği Elde Etme 105
3.2.2. Edebî Unsurlarla İlgili Açıklama ve Değerlendirmeler 105
3.2.2.1. Aruza Dair Açıklamalar 105
3.2.2.2. Edebî Istılahlarla İlgili Tanımlar 106
3.2.2.3. Beyitlerde Geçen Söz ve Anlam Sanatlarının Belirtilmesi 107
3.2.2.4. Sitilistikle İlgili Değerlendirmeler 108
3.2.3.Tarihî Olaylarla İlgili Yorumlar 110
3.2.4. Lebîb'in Gözlemleriyle İlgili Bazı Yorumlar 111
3.2.5. Manzum Sözlük Okutan Üstâdın Dikkat Etmesi Gereken Hususlar 112

3.2.6. Lebîb'in Hayâtî Şerhindeki Eksikliklere ve Yanlışlara Değinmesi 113
3.2.7. Mitolojik Bilgiler 116
3.2.8. Lebîb'in Sözlüklerde Anlamını Bulamadığı Kelimeler 118
3.2.9. Şerh Kaynakçası 119
3.3. Lebîb'in Şerh Metodu 122
4. BÖLÜM 127
4. METİN 127
4.1. Transkripsiyonlu Metin Oluşturulurken Dikkat Edilen Hususlar 127
4.2. Transkripsiyon Alfabesi 130
4.3. Sözlük 462
SONUÇ 575
KAYNAKÇA 579
EKLER 603
Ek 1. Tıpkıbasım 603
ÖZ GEÇMİŞ 605

KISALTMALAR

AE : Ali Emirî Nüshası

age. : Adı geçen eser

agm. : Adı geçen makale

agt. : Adı geçen tez

bk. : Bakınız

C : Cilt

çev. : Çeviren

H : Hicrî

İSAM : İslâm Araştırmaları Merkezi

İÜ : İstanbul Üniversitesi Nüshası

M : Miladî

MEB : Millî Eğitim Bakanlığı

S : Sayı

s. : Sayfa

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

TDK : Türk Dil Kurumu

TEİS : Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü

vb. : Ve benzeri

vd. : Ve diğerleri

Vr. : Varak

vs. : vesaire

Yay. : Yayını/yayınları

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Şerhte Kullanılan veya Yeri Geldikçe Zikredilen Eserler 120
Tablo 2. Şerhte Başvurulan İstişhat Beyitlerinin Şairleri ve Sayıları 121

ÖZET

19. asır Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Lebîb Efendi, irili ufaklı birçok eser kaleme almıştır. Lebîb'in eserlerinden biri de Sünbülzâde Vehbî'nin *Tuhfe-yi Vehbî* isimli manzum sözlüğü için yazdığı *"Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb"* isimli eserdir. Edebiyatımızda mesnevîlerden divanlara, münferit şiirlerden esmâ-yı hüsnâ şerhlerine kadar birçok sahada kaleme alınmış şerhler bulunmaktadır. Bu şerhlerin bir kısmını da manzum sözlük şerhleri oluşturmaktadır.

Manzum sözlükler bilhassa "mübtedî" tabir edilen talebelerin ezberlemeleri için kaleme alınmış "hacmi küçük, faydası çok" olan eserlerdir. Bu sözlüklerden *Tuhfe-yi Şâhidî, Tuhfe-yi Vehbî* ve *Sübha-yı Sıbyân* en çok rağbet gören manzum sözlükler arasındadır. Öyle ki kütüphanelerde yazma veya matbû çok sayıda nüshası olan bu eserler mektep, konakveya dergâhlarda her zaman başvurulan ders kitapları arasında yer almışlardır. Türkçe-Arapça kaleme alınan manzum sözlüklerdeanlamı verilen kelimelerin seçiminde *Kur'ân-ı Kerîm'*de; Türkçe-Farsça kaleme alınan manzum sözlüklerde anlamı verilen kelimelerin seçiminde ise Mevlânâ'nın *Mesnevî'*sinde yer alan kelimelerden yararlanılmıştır.

Mehmed Lebîb'in *Tuhfe-yi Vehbî* şerhini ele alan bu tez çalışmasında öncelikle metin şerhi ve Türk edebiyatında şerh üzerinde durulmuş, şerh türünün kaynağı hakkında bazı tespitler yapılmıştır. Ardından manzum sözlüklerin tarifi ve tarihi hakkında bilgi verilerek Türk edebiyatında yazılmış manzum sözlüklerin tasnifi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde kısaca Sülbülzâde Vehbî ve Mehmed Lebîb Efendi'nin biyografileri anlatılmış, eserlerinden bahsedilmiştir. Bu bölümde *Tuhfe-yi Vehbî* üzerine yazılan şerhler de ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Üçüncü bölümde *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb*'in mukaddime, muhteva veşerh metodu başlıkları altında incelemesi yapılmıştır. Son olarak zikredilen metnin ilmî usullerle oluşturulmuş transkripsiyonlu metni verilmiştir. Metin hazırlanırken matbû nüsha dikkate alınmış fakat elde bulunan iki yazma nüshasıyla da karşılaştırma yapılmıştır. Eserin sonuna Mehmed Lebîb'in şerhinden hareketle hazırlanan bir sözlük de eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Şerh, Mehmed Lebîb Efendi, Manzum Sözlük.*

ABSTRACT

Lebib efendi, one of the most important names of 19th century, wrote many books. One of his works is "*Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebib",* which he wrote for a dictionary for poetic words, called *Tuhfe-yi Vehbi* by Sünbülzâde Vehbi. There are many exegeses in our literature from masnavis to collections, single poems to exegesis of names of Allah. Therefore, some of these exegeses are exegesis of dictionary for poetic words.

A dictionary of poetic words is especially written for the students – who are called "beginner" – so that they can easily memorize them. *Tuhfe-yi Şahidi*, *Tuhfe-yi Vehbi* and *Sübha-yı Sıbyan* are most well-known of poetic dictionary. These dictionaries are used in schools, houses and dervish lodges as study books and have many hand-written and hand-copies in libraries. The writers of these dictionaries used the words from Quran for Turkish-Arabic dictionaries and benefited Masnavi of Rumi for Turkish-Persian dictionaries.

In this study, the exegesis of *Tuhfe-yi Vehbi* by Mehmed Lebib is presented. In first part, what is an exegesis is explained and an overview of exegeses in Turkish literature is shown with some facts about the source of exegeses. Then, the explanation and the history of the poetic dictionary given and a classification of such dictionaries in Turkish literature is illustrated. In the second part, a brief biography of Sülbülzade Vehbi and Mehmed Lebib Efendi and some of their works are mentioned. Also, a detailed research of the exegeses about *Tuhfe-yi Vehbi* is demonstrated in this section. In third part, the introduction, the content of "*Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebib" and* the methodology is studied in detail. Finally, a transcription text, prepared by using scientific methods, is given. Although printed texts of the dictionary are mainly examined, hand-written two copies are also used to make comparisons. In the end, a small dictionary about the meaning of the words used in the exegesis is attached.

Key Words: *Exegesis, Mehmed Lebib Efendi, Poetic Dictionary.*

GİRİŞ

1. Metin Şerhi

Varlığını asırlarca devam ettiren divan edebiyatı-günümüzde sıklıkla kullanılan ismiyle Osmanlı sahası Türk edebiyatı veya klasik Türk edebiyatı-oldukça geniş bir sahada manzum ve mensur olarak kaleme alınmış binlerce eseri bünyesinde barındırmaktadır. Ali Nihad Tarlan "Divan edebiyatımız, medeniyet âlemine büyük bir iftiharla sunabileceğimiz bir sanat mahsulüdür."[1] ifadelerini kullanarak divan edebiyatının kıymeti üzerine bir değerlendirme yapmıştır. Tarlan'ın bir sanat mahsulü olarak nitelediği divan edebiyatına ait eserler, geçmişten günümüze birçok araştırmacı tarafından çeşitli yönleriyle ele alınmış ve bu eserler üzerine inceleme, metin neşri, metin tahlili, metin şerhi ve metodoloji temelli birçok çalışma yapılmıştır/yapılmaktadır.[2] Bu geniş sahanın en önemli kollarını divan, mesnevî, tezkire, şerh/metin şerhi, belâgat, mecmua, manzum sözlük vb. türdeki eserlerin oluşturduğu söylenebilir.

Divan edebiyatının araştırma alanlarından biri de sınırları tam olarak belirlenemeyen şerhtir.Şerh,kimi zaman bazı araştırmacılar tarafından tetkik, tahlil, hâşiye, ta'lik, telhis ve tefsir gibi temelde bir metni açıklamaya ve yorumlamaya dayanan, birbirinden yapı ve metot farklarıyla ayrılan terimlerle birlikte veya bu terimlerin yerine kullanılmıştır.[3] Arapça bir kelime olan şerh(شرح),"şeraḥa"kökünden gelmektedir. Temelde bir şeyi "açmak, yarmak, genişletmek" gibi anlamları olan şerh, Şemsettin Sami tarafından şu şekilde tarif edilmiştir: "1- Açma, yarma. 2-Bir kitâbın ibâresini yine o lisânda veyâ bir lisân-ı âharda tafsîl ve îzâh ederek müşkilâtını açma. 3-

[1] Ali Nihad Tarlan, "Dîvân Edebiyatı", *Edebiyat Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1981, s. 82.

[2] Ömer Faruk Akün divan edebiyatının isimlendirilmesiyle ilgili görüşlerini ilk olarak *TDV İslâm Ansiklopedisi*'ne yazdığı maddede ifade etmiş, daha sonra da aynı adla yayımladığı kitapta bu edebiyatın hem isimlendirme meselesi üzerinde durmuş hem sınırlarını belirlemeye çalışmış hem de nasıl teşekkül ettiği konusunda açıklamalar yapmıştır. Divan edebiyatıyla ilgili bu değerlendirmeler için bk.: Ömer Faruk Akün, *Divan Edebiyatı*, İSAM (İslâm Araştırmaları Merkezi), İstanbul, 2013.

[3] Şerhle ilgili bu değerlendirmeler için bk.: Abdülkadir Dağlar; *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış doktora tezi), Kayseri, 2009, s. 7-8; Ömür Ceylan; *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2000, s. 19-20; Sedat Şensoy, "Şerh" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul, 2010, s. 565-568; İsmail Kara; *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not*, Dergâh Yay., İstanbul, 2014, s. 21-24; Hasan Gültekin, "Metin Şerhi", *Söylem Filoloji Dergisi*, 2020, 5 (1), s. 137-148.

Bir kitâbın ibâresini kelime-be-kelime açıp îzâh ederek yazılan kitâb."[4]Sir James Redhouse ise şerhkelimesi için "1-An explaining (anlatma), expounding (açıklama), declaring (bildirme, tanımlama). 2-A commenting on a literary composition, a commentary. (Edebî bir eser üzerine açıklama yapma, izah) 3-A laying open, a taking to pieces. (kesip içini açma, parçalarına ayırma)"[5] açıklamalarını yapmıştır. Diğer sözlüklerde de benzer tarifler yapılmış, edebî bir eseri/metni açmak/yarmak/parçalamak sûretiyle ele almak, aydınlatmak, beyân, izah ve tafsîl etmek biçiminde tarif edilmiştir.

Şerh çalışmalarının temelini Doğu'da Araplar'ın *Kur'ân-ı Kerîm*'i ve onun i'câzını, Hz. Peygamber'in hadîslerini daha iyi anlamak, bu noktada âyet ve hadîslerde geçen bazı *garîb* kelime ve kavramları açıklamak üzere yaptıkları çalışmalara; Batı'da ise eski Yunan ve Latin kaynaklı bazı eserlerin daha iyi anlaşılması için ortaya konulan araştırmalara kadar götürmek mümkündür. *Kur'ân-ı Kerîm* inmeye başladıktan sonra Hz. Peygamber'in bazı âyetleri açıklamaya çalışması, anlaşılamayacağını düşündüğü kelimelerin anlamlarını bildirmesi ve bu yönde İslâmî hükümler ortaya koyması şerhsöz konusu olduğunda mutlaka zikredilmesi gereken hususlardandır. Zira Hz. Peygamber'in bu konudaki açıklamaları, şerhin asırlar önce ortaya çıkan ilk nüveleridir denilebilir. Bu nedenle şerh çalışmaları, özellikle belâgat ve lügat gibi ilimlerden bağımsız düşünülmemelidir.

İlâhî kelâmı daha iyi anlama ve yorumlamayı hedefleyen te'vil ve tefsir türü, şerhin ortaya çıkmasında da önemli rol oynamıştır. Te'vil kelimesi "evl" kökünden türemiş, döndürmek, dönüp gelmek, bir sözü inceleyerek varacağı mânâyı ortaya koymak ve bir şeyin gideceği son noktaya ulaşmasını sağlamak gibi anlamlara sahiptir. Tefsir ise "fesr" kökünden gelmiş, açıklamak, izah etmek, kelime veya ibaredeki anlam kapalılığını gidermek anlamlarına gelir. *Kur'ân-ı Kerîm*'de birçok yerde geçen te'vil kelimesi rüya tabiri, tefsir ve sonradan gerçekleşmesi bildirilen bir olayın vukû bulacağı zamanı ifade etmek için kullanılmıştır.

Te'vil bir sözün ulaşabileceği olası anlamları ortaya koyar. Tefsir ise İlâhî kelâmın taşıdığı anlam konusunda sarf, nahv, belâgat gibi ilimlerden, âyetlerin iniş sebeplerinden, hadîslerden ve tarihî rivayetlerden faydalanarak yorumlar yapar. Te'vil ve tefsir alanlarında Araplar'ın yaptıkları çalışmalar, ilk dönemlerden itibaren belli bir

[4] Şemsettin Sami; *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul, 2010, s. 773.
[5] Sir James Redhouse, *Turkish and English Lexicon New Edition*, Çağrı Yay., İstanbul, 2011, s. 1121.

düzeyde gelişerek düzenli yapıya bürünmüş; bilimsel bir zemine oturtulmuştur. Böylece daha sistemli bir nitelik kazanan te'vil ve tefsir türü, temelde bir metni açıklama üzerine odaklanan şerh, hâşiye, ta'lik vb. türler için de metodolojik bir model olmuştur. Tefsirler nasıl İlâhî kelamı veya hadîsleri izah ederken belli bir yol takip ettiyse şerh vb. türdeki eserler de benzer bazı yol ve yöntemleri kullanmışlar; böylece zamanla kendi usûllerini oluşturarak ayrı birer tür hâline gelmişlerdir.[6]

Metin şerhiiçin yukarıda kısaca belirtilen şerhle ilgili çalışmaların yürütüldüğü bir araştırma alanı tabiri kullanılabilir. Bugün metin şerhiibaresi için-Ali Nihad Tarlan'ın ifadesiyle *metinler şerhi/şerh-i mütûn*-bir metnin üstü kapalı ve sırlı yönlerini açıklama, gösterme ve ortaya koyma, o metnin nüktelerini, bilinmeyen ve anlaşılmayan taraflarını parçadan bütüne/cüzden küle veya bütünden parçaya/külden cüze olmak üzere mısra mısra, beyit beyit veya satır satır ele almak ve yorumlamak şeklinde bir tanımlama yapmak mümkündür.[7] Ali Nihad Tarlan metin şerhi için "birçok noktalarda edebiyat nazariyeleri, edebiyat tarihi ve psikoloji ile ilgili olmakla beraber kendi âleminde hususî formülleri, tedkike muhtaç mevzuları olması lâzım gelen bir disiplin"[8] tanımını yapmaktadır. Tarlan'ın bu tanımında dikkat çeken üç nokta görülmektedir. İlk nokta, metin şerhiolarak adlandırdığımız alanın edebiyat teorisi, edebiyat tarihi ve psikoloji gibi farklı alanlarla bağlantısıdır. Bu bağlantıyı, şerh metinlerini birer anatomi, astronomi, mitoloji, zooloji, coğrafya, leksikoloji kitabı olarak değerlendirirsek daha da

---

[6] Te'vîl ve Tefsirle ilgili ayrıntılı bilgi için bk.: Yusuf Şevki Yavuz, "Te'vîl" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 41, İstanbul, s. 28-31; Abdülhamit Birışık, "Tefsîr" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul, 2011, s. 290-294; Sadık Kılıç, "Müfessirin Donanımı ve Tefsirde Temel İlkeler", Tefsir Ders Kitabı, Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay., Erzurum, Tarihsiz.

[7] Metin şerhi üzerine yapılan bazı önemli çalışmalar için bk.: Ali Nihad Tarlan; "Metinler Şerhine Dair", *Edebiyat Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1981, s. 189-201; Cem Dilçin; "Fuzûli'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi", *Türkoloji Dergisi*, C. 9, Ankara, 1991, s. 43-98; Muhammet Nur Doğan; "Metin Şerhi Üzerine", *Yedi İklim Dergisi*, S. 63, Haziran, 1995, s. 70-74; Emine Yeniterzi; "Metin Şerhi İle İlgili Görüşler", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 5, 1999, s. 59-68; Tunca Kortantamer; "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi", *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2004, s. 55-64; Ozan Yılmaz, "Klâsik Şerh Edebiyatı Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 5, S. 9, 2007, s. 271-304; Hakan Yekbaş, "Metin Şerhi Geleneği Çerçevesinde Şarihlerin Divan Şiirine Yaklaşımları", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 1, 2008, s. 189-217; Atabey Kılıç; "Geleneksel Şerh ve Modern Metin İncelemelerine Genel Bir Bakış: Metotlar, Çalışmalar, Beklentiler", *Turkish Studies International Periodical For The The Languages, Literature and History of Turkish and Turkic Volume 4/6 Fall*, 2009, s. 326-334; Mine Mengi; "Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine", *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yay., Ankara, 2010, s. 75-84; Sadık Yazar; *"Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği"*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış doktora tezi), İstanbul, 2011; Ozan Yılmaz, *Gülistan Şerhi (Sudî-i Bosnevî)*, Çamlıca Yay., İstanbul, 2012; Hatice Aynur-Müjgân Çakır vd.; *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX: Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Telif, Tercüme ve Şerh*, Klasik Yay., İstanbul, 2014; Kenan Mermer; *Klâsik Şerh Geleneğinde Üslûp Kasîde-i Bürde Örneği*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2018.

[8] Ali Nihad Tarlan, *age.*, s. 192.

genişletme imkânımız vardır. Zira bu çalışmanın ana omurgasını oluşturan manzum sözlük şerhini, mezkûr ilim dalları çerçevesinde ele almak ve bu ilim dallarıyla ilişkilendirmek gayet tabiî görülmektedir. İkinci nokta bu sahanın kendi hususî formüllerinin bulunmasıdır. Buradan anlaşılması gereken şey birçok şerh metninde kalıplaşmış olan kelime, terkip ve gramer üzerine yapılan açıklama ve değerlendirmelerdir. Son nokta ise şerh edilen metnin tetkiğe muhtaç ve inceden inceye açıklanması gereken mevzularının bulunmasıdır.

Tarlan'ın metin şerhi ile ilgili bu dikkatlerinden sonra önemli bir tanım da Tunca Kortantamer tarafından yapılmıştır. Kortantamer oldukça açık ve sade fakat konunun sınırlarını belirli bir şekilde ifade eden tanımında şunları dile getirmiştir: "Bir metnin, daha iyi anlaşılsın diye, o metni başkalarından daha iyi anladığı kanaatinde olan kişiler tarafından açıklanması."[9] Kortantamer'in tanımından anlaşıldığı kadarıyla bir şerh metninin kaleme alınması için o metnin şârih tarafından daha iyi anlaşılabileceği kanaati bulunmalıdır. Bu kanaat özellikle teferruatlı açıklamalar gerektiren şerhler göz önüne alınırsa eksiklik olarak düşünülebilir. Nitekim manzum sözlük şerhlerinin kaleme alınmasının önemli sebeplerinden biri ve belki de en önemli sebebi, medrese talebelerinin Arapça, Farsça vb. dilleri öğrenirken karşılaştıkları eksiklikleri gidermeye çalışmaktır.

Türk edebiyatında te'lîf edilen şerhlerin, birçok amaca hizmet ettiği ve bu amaçlarla paralel olarak da bazı metodik yaklaşımları içerdiği görülmektedir. Örneğin Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin şerhleriyle manzum sözlük veya *Kasîde-i Bürde* şerhlerinin aynı amaçlar doğrultusunda kaleme alındığını ifade etmek güçtür. Bu konuyla ilgili olarak Kenan Mermer'in ortaya koyduğu bazı yorumlar ve tespitler son derece önemli görülmektedir. Türk edebiyatında kaleme alınmış şerhlerin bu yönlerini genel olarak *gayeler prensibi* şeklinde tanımlayan Mermer, nasıl ki şârihlerin belli amaçları, maksatları oluyorsa şerhlerin de aynı yönde bazı hedef ve gayeleri olduğunu belirtir. Mermer bu konu üzerine şu açıklamaları yapmıştır: "Gelenek, önceyle sonra arasında kurulan irtibâtın ve bir mânâda sürekliliğin adıdır. Bu süreklilik ihsâsı, kendi mantıksal tutarlılığını korumak için birtakım sabitelerle hareket eder. Şârihin ilkeleri ve kastı olduğu gibi, bizzât şerhin de bir kastı ve gâyesi vardır... Klâsik şerh geleneğinin kesişim kümesi, maksat benzerlikleri ve çoğu zaman vahdetleri açısından "Gayeler Prensibi"

[9] Tunca Kortantamer, *age.*, s. 55.

adını verdiğimiz başlık altında incelenebilir. Gayeler prensibi değişmezlerden ziyade az değişir özellikleri yansıtan bir yüze sahiptir. En genel hattıyla şerhlerin, ilk başta akla gelen, derinde yatan ve zorunlu kılınan gâyeleri olduğunun altını çizmek gerekir."[10]

Kenan Mermer, gayeler prensibinin özellikle şerhlerin dîbâce ve sebeb-i te'lîf kısımlarında aranması gerektiğini belirtir ve bu gayeleri *görünür, pratik ve uhrevî* başlıklarıyla tasnif ederek *görünür* kısmında şerhin *ta'lîmî/reel gâye*, *pratik* kısmında *ekonomik ve kültürel gâye*, *uhrevî* kısmında ise *metafizik gâye* hedeflerini zikreder. Bu değerlendirmelerini bazı *Kasîde-yi Bürde* şerhlerinden hareketle örneklendirerek tespitlerine dayanak noktası oluşturmaktadır. Lebîb'in *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb*'i de burada zikredilen *gayeler prensibi* açısından ileride değerlendirilecektir.

Kenan Mermer gibi birçok araştırmacı şerhlerin günümüze kadar ne amaçla te'lîf edildikleri, hangi metotları kullandıkları ve okur kitlesi olarak kimleri hedef aldıkları vb. konuları tartışmışlardır. Şerholarak adlandırılan edebî türün, *Kur'ân-ı Kerîm* ile Hz. Peygamber'in hadîslerini daha iyi anlayabilmek için ortaya çıktığı düşünülürse, bunun asıl gayesinin İlâhî kelâmı ve hadîsleri daha iyi anlayıp değerlendirmek olduğu ifade edilir. Buradan hareketle Arapça fıkıh, akâid vb. konularda yazılan dinî eserlerin ve bunların dışında bazı Arap edebiyatı mahsullerinin de daha iyi anlaşılması ve bilinmeyen noktalarının aydınlatılması bağlamında şerhlerin önemli bir katkısı olduğu vurgulanmalıdır. Kortantamer burada şiir şerhleri özelinde şu değerlendirmelerde bulunmuştur: "Şiir metinlerinin şerhi İslâm kültür dünyasında varlığının bütün karakteristik çizgilerini tıpkı filoloji, belâgat, tarih, biyografi vb. birçok dal gibi Kur'ân'ı ve onun i'câzını daha iyi anlamaya yönelik araştırmalara borçludur."[11]

Bunun dışında Farsça eserler için yazılan şerhlerin bazıları, örneğin Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si için yazılan şerhlerin birçoğu *Mesnevî*'de geçen hikâyelerde üstü kapalı görünen ve bazı sembollerle anlatılan tasavvufî hikâyelerin ne anlama geldikleri ve neleri temsil ettikleri; Mevlânâ tarafından murâd edilen hakîkî anlamın ne olabileceğini açıklamak amacıyla yazılmışlardır. Bu tür şerhlerin aynı zamanda Farsça dil öğretimine olan katkıları da ayrıca zikredilmesi gerek bir husustur.

Bir diğer örnek manzum sözlük şerhleridir. Yukarıda da kısaca değinildiği gibi bu tür şerhlerin yazılma amacı, medreselerde Arapça ve Farsça öğretmek için ders kitabı

[10] Kenan Mermer, *age.*, s. 93.
[11] Tunca Kortantamer, *age.*, s. 56.

olarak kullanılan manzum sözlüklerin yetersiz kaldığı bazı noktaların tamamlanmasıdır. Atabey Kılıç'ın şârihlerin şerhteki maksatlarına ilişkin "kimi diyor ki *ben çocuklar daha iyi anlasın diye şerh ettim*, kimi diyor ki *ihvan daha iyi anlasın diye şerh ettim*, kimi diyor ki *Mevlevî zümresine dahil olanlar daha iyi anlasın diye şerh ettim*, kimi de daha önceki şerhi beğenmediği için vs. şerh ettiğini söylüyor."[12] değerlendirmeleri bu hususa güzel bir örnek teşkil etmektedir. Kısaca belirtmek gerekirse şerh edilen her metnin ele aldığı konu ve anlatım tarzının, hitap ettiği okur kitlesinin farklı olması, şârihin de şerh ettiği esere bağlı olarak şerhinde bazı amaç, metot ve hedefleri gözetmesine sebep olur.

2. Türk Edebiyatında Şerh

Edebiyatımızda fıkıh, akâid, fetvâ gibi dinî eserlerden divan, mesnevî, manzum sözlük gibi edebî eserlere; tıp ve astronomi gibi ilimlerden belâgate kadar birçok eser için yazılan yüzlerce şerh mevcuttur. Özellikle bazı eserler için şerh kaleme almak gelenek hâline gelmiştir. Bu gelenek aynı esere onlarca şerh yazılmasına vesile olmuştur. "Aritmetikte Bahâüddîn el-Âmilî'nin *Hulâsatü'l-Hisâb*'ına yazılmış şerhlerin, geometride Şemsüddîn es-Semerkandî'nin *Eşkâlü't-Te'sîs*'ine Kadızâde er-Rûmî'nin *Tuhfetü'r-Re'îs fî Şerhi Eşkâli't-Te'sîs* adıyla yaptığı şerhin, tıpta çok sayıda yazılmış *el-Kânûn* şerhlerinin, fizikte Esîrüddîn el-Ebherî'nin *Hidâyetü'l-Hikme*'si ile Necmüddîn el-Kâtibî'nin *Hikmetü'l-Ayn*'ına yazılmış şerhlerin ders kitabı olarak yaygın bir şekilde okutulduğu görülmektedir."[13] Kütüphanelerde bu şekilde kaleme alınmış matbû veya yazma binlerce esere rastlamak mümkündür. Bu tür eserlerin özellikle medreselerde ders kitabı olarak kullanıldığı, bazı dergâh ve tasavvuf zümreleri arasında talebelere okutulduğu ve bu eserlerden Arapça, Farsça öğretmek amacıyla faydalanıldığı da bilinmektedir. Bu nedenle her şeyden evvel şerhlerin Türk edebiyatı alanındaki eğitici rolü ilk bakışta dikkat çeken hususlardandır.

Burada şerh metinlerinin işlevini bu tür metinlere yaklaşma tarzına göre birçok açıdan değerlendirmek mümkün görülmektedir. Şerhle ilgili cevaplanması gereken sorulardan biri bu tür metinlere nasıl yaklaşılması gerektiği sorusudur. Nitekim şerh metinleri yukarıda da zikredildiği gibi birçok alanla doğrudan veya dolaylı olarak bağlantılı metinlerdir. Bu metinlerde farklı bilim dallarının ana konuları parça parça bulunmaktadır. Genellikle üç ana bölümden meydana gelen belâgat ilminin meânî, beyân ve bedî gibi unsurları, bazı ansiklopedik, dinî, tarihî, kültürel ve mitolojik bilgiler

[12] Atabey Kılıç, *agm.*, s. 330.
[13] Ömür Ceylan, *age.*, s. 24.

şerh metinlerinin ne kadar şümullü bir şekilde kaleme alındıklarını göstermeleri bakımından son derece önemlidir. Şerhlerin birçok bilim dalı ile bağlantılı olduğu noktasından hareketle bu tür metinlerin kültür tarihimizin birer hazinesi olarak addedilmesi gerektiği söylenebilir. Bu açıdan düşünülürse şerh metinlerine birer kültür tarihi kaynağı olarak bakmak, bu tür metinlerin muhteviyatına ve yapısına uygun görülmektedir.

Türk edebiyatında kaleme alınan şerhler, belli bir gelenek içerisinde oluşturulduğu için kullanılan metot açısından-şerh edilen metnin ve şerhin amacına bağlı olarak bazı farklılıklar göstermekle birlikte-birçok ortak yön barındırır. Özellikle geleneksel şerhlerde şârihler tarafından takip edilen yol şudur: Şârih, geleneğe uygun olarak esere besmele, hamdele, salvele ve sebeb-i te'lîf bölümleriyle esere başlar. Bu bölümler İslâmî dairede yazılan birçok eserde yer almaktadır. Bazı eserlerin hamdele ve salvele; bazılarının da sebeb-i te'lîf bölümlerinin olmadığı görülmekle birlikte, özellikle besmele kısmı birçok eserde bulunmaktadır.

Hemen hemen birçok şerhte eser manzum ya da mensur olsun öncelikle beyit/mısra/cümlede bulunan kelimelerin nasıl okunmaları gerektiği bildirilir, morfolojileri üzerinde durulur; bu kelimelerin birkaç anlamı verilir ve diğer dillerdeki karşılıkları açıklanır. Ardından varsa bu kelimelerin mecâzî anlamları üzerinde durulur. Daha sonra ele alınan beyit/mısra/cümlede şerh edilen eserin müellifi tarafından murâd edildiği düşünülen mânâ üzerinde durulur. Şerh edilen kısımda belâgatin beyân ve bedî kısmına ilişkin, günümüzde söz ve anlam sanatları şeklinde zikredilen sanatlar varsa bunlar izah edilir ve şerhin niteliğine ve şârihin şerh boyunca sürdürdüğü tasarrufa göre genişçe veya kısaca tanımlanır/örneklendirilir.

Bunun dışında şerh edilen kısımda tarihî bir şahsiyet/olay geçiyorsa veya halk arasında o devirde yer bulan bazı inanışlar/âdetler varsa bunlar da açıklanır. İzah edilen kelimelerin gramatikal olarak aldıkları ekler, edatlar, vasf-ı terkibîler; fiillerin mastar şekilleri ve buna benzer açıklamalar da yapılır. Eğer şerh edilen esere farklı şârihler tarafından şerhler yazılmışsa bu şârihlerin açıklamalarına da şerh boyunca yer verilir. Son olarak şerh edilen metnin birkaç nüshası şârih tarafından görülmüşse, şerhte yeri geldiğince nüshalarda yer alan farklı rivayetler şârih tarafından belirtilir ve hangi rivayetin doğru olması gerektiği üzerine şârih tarafından bazı yorumlar/değerlendirmeler yapılır. Şârihin kullandığı önemli yöntemlerden biri, yapılan

açıklamaları sağlam bir zemine oturtmak için bazı beyitler/ifadeler yoluyla istişhat ederek istinat edeceği noktalar oluşturmasıdır. İstişhat edilen beyitler/ifadeler şerh edilen metnin dilinde olduğu gibi Farsça veya Arapça yazılmış metinlerden de seçilir.

Türk edebiyatında kaleme alınan şerhlerin metodik yapısını kısaca belirttiğimiz adımlarla takip etmek mümkündür. Bu adımların her şerh metninde yer alacağı gibi bir kanaate kesinlikle varılmamalıdır. Şerh edilen metnin türüne göre şârih tarafından izlenen metotta da bazı farklılıkların olması tabiîdir. Burada yalnızca şerh metinlerinde şârihlerin müştereken takip ettikleri usûl kısaca belirtilmeye çalışılmıştır.

Türk edebiyatında kaleme alınan şerhlerin filolojitemelinde olduğu, şârihlerin ele aldıkları metinlere bir filologgibi yaklaştıkları görülmektedir. Şârihler şerh ettikleri metni bütüncül olarak değil parça parça ele almışlardır. Bu parçacı yaklaşım ele alınan metnin tamamına ait değerlendirme yapılmasını zaman zaman engellemiştir. Metin şerhi bu özelliği dolayısıyla metin tenkiti ve metin tahlili gibi çalışmalardan ayrılır. Metin şerhindeki bu ayrılığın sebebini, şerhlerin asırlar boyunca bir kaynaktan beslenerek kendine has bir gelenek oluşturmasında aramak mümkündür. Şârihlerin bazen deyim yerindeyse bir münekkit gibi şerh edilen eserin müellifini veya kendinden önce aynı esere şerh yazan şârihleri eleştirdiği vâkidir. Fakat bu tür değerlendirmeleri bütün şerhlerde görmek mümkün değildir. Türk edebiyatında edebî tenkit geleneğinin ilk örnekleri şair tezkirelerinde görülür. Zira tezkire yazarları genellikle değerlendirdikleri şahsa veya eserine ilişkin bazı eleştiriler yapmışlardır. Bu eleştirilerin çoğu zaman kalıplaşmış ifadelerle yapıldığı hatta bunların da tıpkı şerh metinlerinde oluşan geleneksel metodik değerlendirmeler gibi tezkirelerde de bir gelenek içinde oluştuğu akılda tutulmalıdır.

Türk edebiyatında çok geniş bir yelpazede metin şerhi örnekleri görmek mümkündür. Yukarıda kısmen değinildiği üzere Hâfız-ı Şîrâzî, Urfî-i Şîrâzî, Abdurrahmân Câmî gibi Fars şairlerin divanlarının şerhlerinden mesnevî şerhlerine; Yunus Emre, Hacı Bayram-ı Velî, Niyâzî-i Mısrî gibi mutasavvıfların kaleme aldıkları tasavvufî şiirlerin şerhlerinden *Kasîde-i Bürde*, *Kasîde-i Lâmiyye* gibi münferit şiir şerhlerine; manzum sözlük şerhlerinden dinî eserlerin şerhlerine kadar asırlarca birçok alanda şerh türünden eserler yazılmıştır. Türk edebiyatında yazılan şerhlerin tasnifine geçmeden evvel Fuat Köprülü'nün tasnifle ilgili bazı görüşlerini zikretmek faydalı olacaktır.

Fuat Köprülü *Türk Edebiyatı Tarihi'nde Usûl*[14] başlıklı makalesinde bir edebiyat tarihi nasıl yazılmalıdır, bu edebiyat tarihi yazılırken hangi müşküllerle karşılaşılabilir, kendi edebiyat tarihimizi nasıl yazmalıyız? Kabîlinden sorulara cevap ararken özellikle Fransız edebiyatı tarihçisi Gustave Lanson ve Hippolyte Taine'in edebiyat tarihi üzerine görüşlerini paylaştıktan sonra kendi düşüncelerini zikreder. Bu noktada Köprülü'nün üzerinde durduğu önemli konulardan ve takip edilmesi gereken yollardan biri edebî eserlerin incelenmesinde tasnif-tahlil-terkipüçgeninin oluşturulmasıdır. Bu üçgene göre edebî eserler incelenirken öncelikle sınıflandırılmalı, ardından bu sınıflandırmada meydana gelen başlıklar halledilmeli/incelenmeli ve bu incelemenin ardından oluşan sonuçlar birleştirilerek genel bir neticeye varılmalı. Köprülü mezkûr makalesinde bazı metotları eleştirmiş olsa da eleştirdiği bu metotları kendi edebiyat tarihinde kullanmıştır. Fakat burada belirtilmeye çalışılan husus Köprülü'nün takip edilmesi gereken yol hakkında bildirdikleridir.

Köprülü'nün belirttiği noktalardan hareketle edebiyat tarihimizde şerh meselesi söz konusu olduğunda yapılması gereken işlerden biri hiç kuşkusuz şerh tasnifi meselesidir. Günümüzde şerhlerle ilgili bir tasnif yapmanın ne kadar netameli bir iş olduğu araştırmacılar tarafından bilinmektedir. Zira böyle bir tasnifin oluşturulması için öncelikle eldeki malzemenin tam bir dökümünün çıkarılması gerekir. Gerek yurt içinde gerek yurt dışında ve hatta şahsî kütüphanelerde yer alan yazma veya matbû eserlerin çokluğu göz önüne alınırsa, henüz bu eserlerin tam ve eksiksiz bir kataloglarının yapılmadığı görülmektedir. Ayrıca kütüphanelerde yer alan eserlerin kataloglarında onlarca yanlışın bulunduğu bu sahanın araştırmacıları tarafından bilinmektedir. Bütün bunlara rağmen mevcut malzemeyi kullanarak şerhle ilgili eserlerin tasnif edilmesi meselesiyle ilgili çalışmalar yapan araştırmacılar olmuştur. Şerhlerin tasnifi meselesi ile ilgili ilk çalışmalardan biri Atabey Kılıç'a aittir. Atabey Kılıç *Dağılmış İncileri Toplamak: Şerh Tasnifi Denemesi*[15] başlıklı çalışmasında o güne kadar hiç girilmeyen *şerh tasnifi* meselesini ele almıştır. Kılıç konuyla ilgili şu değerlendirmelerde bulunmuştur: "Bizim klâsik Türk edebiyatı çalışmaları içerisinde çözmemiz gereken bir başka önemli mesele ise özellikle Osmanlı döneminden kalan şerh ve şerhle ilgili eserlerin genel bir tasnifinin yapılmasıdır. Şerhle ilgili hiçbir çalışmada göremediğimiz

[14] Köprülü'nün zikredilen makalesinin tamamı için bk.: Mehmet Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları Külliyat-5, Alfa-Tarih Yay.*, İstanbul, 2014, s. 25-76.

[15] Atabey Kılıç, "Dağılmış İncileri Toplamak: Şerh Tasnifi Denemesi", *Klasik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Ankara, 2007, s. 416-432.

bu tasnif, bilimsel mânâda düşünüşün ve hâliyle incelemenin de önemli yardımcılarından olacaktır."[16]

Kılıç bu açıklamalarından sonra belli ana başlıklar ve alt başlıklar altında Türk edebiyatında kaleme alınmış şerhlerle ilgili eserleri tasnif etmiştir. Bu tasnifi aktarmadan evvel, Kılıç'ın mezkûr makalede üzerinde durduğu ve önemle altını çizdiği bir husus vardır ki o da geleneksel şerh ve modern şerh ifadelerinin tam olarak ne anlama geldiği ve bu ifadelerden araştırmacıların tam olarak neleri anlamaları gerektiği hususudur. Burada geleneksel şerh ve modern şerh arasında yapılan ayrım, Kılıç'ın şerh tasnifinde de önemli bir rol oynamaktadır. Kılıç'ın geleneksel şerh ve modern şerhle ilgili düşünceleri şöyledir: "Klâsik edebiyatın şerh kelimesiyle alâkalı çözülmesi gereken bizce ilk ve en önemli müşkülü, tarifinden ziyâde geleneksel şerh, modern şerh ayrımının yapılmasıdır... Geleneksel şerhin terim olarak pek çok bilim adamınca kullanıldığını görüyoruz. Fakat bununla kimlerin, hangi eserlerinin kastedildiğini anlamak pek mümkün olmamaktadır... Genel olarak kaynaklardan çıkarılan sonuç, Cumhuriyet öncesinde yapılan/yazılan şerhlerin hemen hepsini geleneksel şerh başlığı altında toplayabileceğimiz şeklindedir. Hâlbuki Osmanlı döneminde yapılan, ulaşabildiğimiz şerhlere baktığımızda bunların metot veya usûl bakımından birbirinden bir hayli farklı olduğunu görürüz. Tercüme şeklindeki şerhlerden birkaç cümlelik izah içeren şerhlere, ve nihâyet tek bir kelimeyi varaklar boyunca anlatan şerhlere kadar..."[17]

Kılıç geleneksel şerhle ilgili bu değerlendirmelerinden sonra Mehmed Altıparmak'ın *Şerh-i Telhîs-i Miftâh*'ını[18], İsmâil Hakkı Bursevî'nin *Rûhu'l-Mesnevî*'sini[19], Mehmed Necîb'in *Hediyyetü'l-İhvân fî Şerh-i Sübhati's-Sıbyân*'ını[20] ve Şem'î Şemullâh'ın *Şerh-ı Mesnevî*'sini[21] zikrederek bu tür eserlerin geleneksel şerh

[16] *Age.*, s. 418.
[17] *Age.*, s. 416-417.
[18] Atabey Kılıç, *Üskübî'nin Şerh-i Telhîs'i*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi), İzmir, 1990.
[19] İsmail Güleç, *Mesnevi Şerhi Rûhu'l-Mesnevî*, İnsan Yay., İstanbul, 2004.
[20] Atabey Kılıç, "Manzum Sözlüklerimizden Sübḥa-i Ṣıbyān Şerhi "Hediyyetü'l-İḫvān", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 1/1 Summer* 2006, s.19-28. (https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=648652631_2atabeyk%C4%B1l%C4%B1%C3%A7.pdf&key=13275) (Erişim tarihi: 09.11.2020)
[21] Abdülkadir Dağlar, *a.g.t;* Turgut Koçoğlu, *Şem'î Şemullâh Şerh-i Mesnevî (II. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış doktora tezi), Kayseri, 2009; Oğuzhan Şahin, *Şem'î Şemullâh Şerh-i Mesnevî (III-IV. Ciltler) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış doktora tezi), Kayseri, 2012; Sait Yılter, *Şem'î Şemullâh Şerh-i Mesnevî (VI. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış doktora tezi), Kayseri, 2016.

dairesi içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Neşâtî'nin *Şerh-i Kasâid-i Örfî*[22]ve Şem'î Şemullâh'ın *Şerh-i Gülistân*'ı[23] ve bu tarz şerhler içinse *tercümeye yakın şerh* tabirini kullanmanın daha doğru olduğunu bildirir. Özellikle bu gruptaki eserlerin isimlendirilmelerindeşerh ibaresi zikredilmesine rağmen şerhten ziyade tercümeye yakın bir nitelik gösterirler.

Kılıç, modern şerhle ilgili olarak da eğer Cumhuriyet'in ilânından sonra kaleme alınan eserler modern olarak nitelenecekse, 1920'li yıllardan günümüze değin yapılan *metin tahlili, metin izahı, metin üzerine düşünceler*[24]vb. çalışmaların modern şerh başlığı altında toplanmasının daha doğru olacağı kanaatindedir. Fakat burada özellikle

---

[22] Sengül Toprak, *Neşati'nin Şerh-i Kasa'id-i Urfi'si*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi), İzmir, 1998; Turgut Karabey-Mehmet Atalay, *Şerh-i Ba'z-ı Kasâ'id-i 'Urfî*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., Erzurum, 1998.

[23] Seyhan Dündar, *Şem'i Şem'ullah'ın Şerh-i Gülistan'ı*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi), İzmir, 1998; İbrahim Kaya, "Sûdî'nin Şerh-i Gülistan'da Şem'î'ye Yönelttiği Sahih Nüshalara Muhalefet ve Nüsha Tercihi İle İlgili Eleştiriler", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/2 Spring* 2012, p. 649-674 (https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/79199/makaleler/7/2/arastirmax-sudinin-serh-i-gulistan-da-semtye-yonelttigi-sahih-nushalara-muhalefet-nusha-tercihi-ile-ilgili-elestiriler.pdf) (Erişim tarihi: 09.11.2020); Aysun Çelik, "Şem'î'nin Şerh-i Gülistân'ı İle Hasan Rızâyî'nin Cûy-ı Rahmet Adlı Gülistân Şerhinin Mukayesesi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 12/22* 2017, p. 255-272. (https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=355559906_14%C3%87elikAysun-tde-255-272.pdf&key=20713) (Erişim tarihi: 09.11.2020)

[24] Bu doğrultuda hazırlanan bazı önemli çalışmalar için bk.: Ali Nihad Tarlan, *Şeyhî Divanı'nı Tedkik*, Akçağ Yay., Ankara, 2004; Ali Nihad Tarlan, Fuzûlî Divanı Şerhi, Akçağ Yay., Ankara, 2017; Harun Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Atatürk Üniversitesi Yay., Sevinç Matbaası, Ankara, 1973; Ali Alparslan, Gazel Şerhi Örnekleri-I *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı-II (Divan Şiiri)*, Sayı: 415-416-417/Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, s. 248-259; Haluk İpekten, Gazel Şerhi Örnekleri-II *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı-II (Divan Şiiri)*, Sayı: 415-416-417/Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, s. 260-290; Mehmet Çavuşoğlu, *Necati Bey Divanı'nın Tahlili*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2017; Sedit Yüksel, *Şeyh Galip Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1980; M. Nejat Sefercioğlu, *Nev'î Dîvânı'nın Tahlîli*, Kültür Bakanlığı Yay. Gaye Matbaası, Ankara, 1990; Cemal Kurnaz, *Hayâlî Bey Dîvânı'nın Tahlîli*, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 1996; Cem Dilçin, *Fuzulî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler*, Kabalcı Yay., İstanbul, 2010; Metin Akar, *Su Kasidesi Şerhi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2013; Ahmet Atilla Şentürk, *Ahmet Paşa'nın Güneş Kasidesi Üzerine Düşünceler*, Büyüyenay Yay., İstanbul, 2020; Atabey Kılıç, "Karnım Açtır Karnım Aç!", *Berceste Aylık Kültür-Sanat-Edebiyat Dergisi*, Yıl: 2, S. 13, 2003, s. 3-6; Hüseyin Akkaya; "Râsih Bey'in "Üstine" Redifli Meşhur Gazelinde İkilemelerin Kullanılışı Üzerine", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/3 Summer* 2007, s. 25-31; Abdülkadir Dağlar, "Âyîneye Düşen Sır: "Nihânuz" Gazelini Şerh ve Tahlil Denemesi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall* 2007, s. 308-320; Ahmet Atilla Şentürk, *Yahyâ Beğ'in Şehzade Mustafa Mersiyesi yahut Kanunî Hicviyesi*, Timaş Yay., İstanbul, 2009; Salih Uçak, "Fuzulî'nin "Sana" Redifli Gazeli Üzerine Tasavvufî Bir Şerh Denemesi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2009, S. 14:2, s. 167-175; Hasan Akay, "Bir Gazeli H(içten) Okumak", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2015, S. 14, s. 1-28; Efecan Karagöl, "Muhibbî'nin Bir Gazelini Şerh Denemesi", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 6, S. 15, 2018, s. 285-295; Hanife Dilek Batislam, "Divan Şiirinde Mum ve Cem Sultan'ın Şem' (Mum) Gazeli", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2020, S. 24, s. 108-136.

şu soruyu cevaplamak gerekir: Cumhuriyet'in ilânından sonra ortaya koyulan *metin tahlili, metin izahı* vb. çalışmaların yanında özellikle anlambilim, göstergebilim, sitilistik, ontolojik temelli metotlara dayanan şerh/tahlil çalışmalarını nereye konumlandırmalıyız?[25] Geleneksel şerh ve modern şerhle ilgili bu izahlardan sonra Kılıç'ın yaptığı tasnif ana başlıklarıyla şöyle gösterilebilir:

1. Şerh metoduna göre
1.1 Geleneksel Şerh
1.2 Hall-i Müşkilât ve Benzeri veya Tercümeye Yakın Şerhler
1.3 Modern Şerh
1.3.1 Bilimsel Esaslı Teorik Zemine Dayalı Olanlar
1.3.2 Geleneği Bazı Eklerle Devam Ettirenler
2. Şerh Edilen Eserin Manzum ya da Mensur Oluşuna Göre
2.1 Manzum Eser Şerhleri
2.1.1 Manzum Sözlük Şerhleri
2.1.2 Divan Şerhleri
2.1.3 Pend-nâme Şerhleri
2.1.4 Mesnevî Şerhleri
2.2 Mensur Eser Şerhleri
2.2.1 Belâgat Şerhleri

[25] Bu doğrultuda hazırlanan bazı önemli çalışmalar için bk.: Dursun Ali Tökel, "Ontolojik Analiz Metodu ve Bu Metodun Bâkî'nin Bir Gazeline Uygulanışı", *Yedi İklim Dergisi*, 1996, S. 74, s. 53-59; Dursun Ali Tökel, "Bir Gazel Anlambilimle Nasıl Anlaşılır?", *Dergâh Dergisi*, 2002, S. 150, s. 10-23; Yasemin Ertek Morkoç, "Hâfız-ı Şîrâzî'nin Bir Gazelini Yapısal Yönden İnceleme Denemesi", *Dergâh Dergisi*, Aralık 2005, C. 16, S. 190, s. 17-20; Cem Dilçin, "Sitilistik Açıdan "Öncelemeler" ve Fuzulî'nin Şiirlerinde 'Yüklem Öncelemesi'", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi-1*, İstanbul, 2008, s. 41-94; Yavuz Bayram, "Divan Şiiri Metinlerinin Ontolojik Tahlili Üzerine", *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına Uluslararası Divan Edebiyatı Sempozyumu*, Beykoz Bel. Yay., İstanbul, 2008, s. 167-182; Ömer İnce, "Hafız'ın Bir Gazeline Modern Yaklaşımla Açımlama (Şerh/Tahlil) Uygulama Denemesi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/6 Fall*, 2009, p. 251-274; Hüsrev Akın, "Fuzulî'nin Bir Gazelinin Göstergebilim Açısından İncelenmesi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/6 Fall*, 2009, p. 1-12; Timuçin Aykanat, "Bir Şiiri Göstergebilimsel Açıdan Okumak ya da Şeyhî'nin Bir Gazelinin Semiotik Analizi", *The Journal of Academic Science Studies*, 2013-Mart, Volume: 6 Issues: 3, p. 991-1008; Ali Rıza Özuygun, Habibe Baysan, "Şeyh Galib'in "Düştü" Redifli Gazelinin Şerhi ve Yapısalcılık Açısından İncelenmesi", *Ekev Akademi Dergisi*, 2014-Yaz, S. 60, s. 321-338; Mustafa Uğurlu Arslan, "Zâtî'nin Bir Gazelinin Göstergebilim Açıdan İncelenmesi", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2014-Kasım, S. 12, s. 68-82; Fatih Sona, "Necâtî Bey'in Garîb Redifli Gazelinin Ontolojik Analiz Metoduyla İncelenmesi", *Sosyal Bilimler Dergisi (The Journal of Social Sciences)*, 2018, Yıl: 5, S. 22, s. 131-142; Tuğçe Yaşa, "Fehîm-i Kadîm'in Hep Redifli Gazelinin Anlambilim Açısından İncelenmesi", *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 2018, C. 3, S. 1, s. 182-214; Ulaş Bingöl, "Ontolojik Metin Tahlili Hakkında Bazı Tespitler", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2019-Mart, S. 14, s. 144-153.

2.2.2 Vasiyetnâme Şerhleri

2.2.3 Hukuk/Mecelle Şerhleri

2.2.4 Mantık

2.2.5 Aruz

2.2.6 Hadis

2.2.7 Akâid/Kelâm

2.2.8 Fıkıh

2.2.9 Ferâiz

3. Şerh Edilen Eserin Diline Göre

3.1 Arapça Eser Şerhleri

3.2 Farsça Eser Şerhleri

3.3 Türkçe Eser Şerhleri

4. Şerh Edilen Eserin Muhtevasına Göre

4.1 Edebî Şerhler

4.1.1 Mesnevî

4.1.2 Divan

4.1.3 Manzum Sözlük

4.1.4 Kaside vb. şiir şerhleri

4.1.5 Zafernâme

4.1.6 Bostan

4.1.7 Gülistan

4.1.8 Pendnâme

4.2 Dinî Eser Şerhleri

4.2.1 Âyet

4.2.2 Siyer

4.2.3 Vasiyetnâmeler

4.2.4 Gurer

4.2.5 Dürer

4.2.6 Besmele

4.2.7 Kelime-i Tevhîd

4.2.8 Esmâu'l-Hüsnâ

4.2.9 Hadîs

4.2.10 Akâid/Kelâm

4.2.11 Fıkıh

4.2.12 Ferâiz

4.3 Tasavvufî Şerhler

4.4 Diğer Bilimlerle Alâkalı Şerhler

4.4.1 Mantık

4.4.2 Belâgat

4.4.3 Aruz

4.4.4 Hukuk/Mecelle[26]

Şerhler üzerine yapılacak çalışmaların artması ve şerhle ilgili eldeki malzemenin net bir şekilde tespit edilmesiyle Kılıç'ın tasnifini daha da genişletmek, belki onlarca alt başlık açmak mümkündür. Örneğin diğer bilimlerle alâkalı şerhler kısmına tıp, astronomi, fizik üzerine yazılan şerhlerin eklenmesi veya bu yönde ortaya çıkacak eserlerin niteliğine, muhtevasına veya diline göre yeni başlıkların ortaya çıkması imkân dahilindedir.

Nitekim İsmail Güleç, yukarıdaki tasnifin bir zeyli sayılabilecek çalışmasında, hususî olarak *Mesnevî* şerhlerini tasnif etmiş ve onları bazı ölçütleri göz önüne alarak değerlendirmiştir. Güleç'in 5 temel başlık altında incelediği *Mesnevî* şerhleri şöyle sınıflandırılmıştır:

1. Metoda Göre

1.1 Geneleksel şerhler

1.1.1 Mufassal şerhler

1.1.2 Muhtasar şerhler

1.2 Yeni şerhler

2. Amaca Göre

2.1 Okurları bilgilendirmek amaçlı şerhler (metin merkezli)

2.2 Bir düşünce veya inanç sistemini açıklamak için yapılan şerhler (şârih merkezli)

3. Biçimine Göre

3.1 Manzum şerhler

3.1.1 Her beyti farklı sayıda beyitle şerh edilenler

3.1.2 Her beyti aynı sayıda beyitle şerh edilenler

[26] Kılıç tarafından yapılan şerh tasnifi denemesinin tamamı için bk.: Atabey Kılıç, *a.g.m.*, s. 419-423.

3.2 Mensur şerhler

4. Şerh Edilen Metne Göre

4.1 Düzenli olarak yapılan şerhler

4.1.1 Tamamı

4.1.2 İlk cilt

4.1.3 Bir bölüm

4.1.4 İlk on sekiz beyit

4.1.5 Bir veya birkaç beyit

4.1.6 Dibâce

4.2 Düzensiz olarak yapılanlar

4.2.1 Seçme beyitler

4.2.2 Seçme konular

4.2.3 Seçme hikâyeler

5. Şârihin Tarikatına Göre

5.1 Mevlevî

5.2 Diğer[27]

Kılıç'ın yaptığı şerh tasnifi denemesinin *Mesnevî* şerhleri ile ilgili olan kısmına katkıda bulunan bu tasnif için ortaya çıkacak yeni şerhlerin niteliğine ve muhtevasına göre bazı eklemelerin yapılabileceği akılda tutulmalıdır. Örneğin şârihin tarikatına göre başlığı altında Mevlevî tarikatı dışındakileri "Diğer" başlığı ile kısaca belirtmek yerine, Nakşî, Halvetî vb. hangi tarikata bağlı şârihlerin şerhleri varsa bu tür şârihlerin şerhleri için de Nakşî, Halvetî biçiminde ayrı ayrı başlıklar eklemek mümkündür.

2.1. Türk Edebiyatında Üzerine Şerh Yazılan Eserler

Yukarıda yeri geldikçe değinildiği gibi edebiyatımızda kaleme alınan şerhleri, geniş bir yelpazede ele almak mümkündür. Tıptan astronomiye, hukuktan edebiyata kadar birçok bilim dalıyla ilgili şerhler yazılmıştır.[28] Bu şerhler, kimi zaman medreselerde öğrencilere ders kitabı olarak okutulmuş, kimi zaman tasavvufî

[27] Güleç tarafından yapılan bu tasnifin tamamı için bk.: İsmail Güleç, "Dağılmış İncileri Toplamaya Yardım Etmek: Şerh Tasnifi Meselesine Küçük Bir Katkı", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/6 Fall* 2009, s. 213-230. (https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=1719587202_g%C3%BCle%C3%A7ismail1683(D%C3%BCzeltme).pdf&key=14136) (Erişim tarihi: 09.11.2020)

[28] Osmanlı medreselerinde özellikle tıp, geometri, aritmetik vb. gibi alanlarda kaleme alınan şerhler hakkında ayrıntılı bilgi için bk.: Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim Riyâzî ve Tabiî İlimler*, Küre Yay., İstanbul, 2019.

muhitlerde kaleme alınan edebî eserlerde tasavvufî remizlerin belirsizliğinin giderilmesine vesile olmuştur. Ayrıca aynı eser için yazılan bazı şerhler beğenilmemiş/eksik bulunmuş ve bu eksikliğin giderilmesi için farklı şârihler tarafından şerhler yazılmıştır. Şerh türü eserlerin yazılış amaçlarını daha da genişletmek mümkündür. Türk edebiyatında yazılan belli başlı şerhleri ve bu şerhlerin ana başlıklarını kısaca şu şekilde tespit etmek mümkündür:

2.1.1. Tasavvufî Şerhler

Edebiyatımızda manzum olarak özellikle Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden başlamak üzere, bir eserin tamamı, seçilmiş bir kısmı veyahut Yunus Emre, Hacı Bayram-ı Velî, Niyâzî-i Mısrî, Sarı Abdullah gibi mutasavvıfların münferit şiirleri şerh edilmiştir. Ayrıca Fuzûlî, Bâkî, Nef'î gibi bazı divan şairlerinin şiirlerinin şerh edildiği de görülmektedir. Mensur eserlerden İbn-i Arabî'nin *Füsûsu'l-Hikem*'ine, İbn Atâtullâh'ın *el-Hikemü'l-Atâiyye*'sine yapılan şerhler tasavvufî şerhler olarak ön plana çıkmaktadır.

2.1.1.1. Manzum Eserlere Yapılan Tasavvufî Şerhler

Yunus Emre'nin Şiirlerine Yapılan Şerhler: İsmâil Hakkı Bursevî: *Şerh-i Gazel-i Yunus Emre*, *Şerh-i Ebyât-ı Yunus Emre;*Şeyh Ali Nakşbendî el-Navrekânî: *Güfte-i Yunus ve Şerh-i Şeyh Ali Nakşbendî;* İbrahim Has: *Şerh-i Ebyât-ı Yunus Emre;* Niyâzî-i Mısrî: *Nutk-ı Hazret-i Yunus Emre'm*, *Şerh-i Niyâzî-i Mısrî*.[29]

Hacı Bayram-ı Velî'nin Şiirlerine Yapılan Şerhler: İsmâil Hakkı Bursevî: *Şerh-i Ebyât-ı Hacı Bayram-ı Velî*, *Şerh-i Rümuzât-ı Hacı Bayram-ı Velî*, *Şerh-i İlâhiyyât-ı Hacı Bayram-ı Velî;* Şeyhülislâm Feyzullah Efendi: *Şerh-i İlâhî-i Hacı Bayram-ı Velî;* Şeyh Sahafî: *Zeynü'l-A'yâd;* Abdülhay Celvetî: *Şerh-i Gazel-i Hacı Bayram-ı Velî*.[30]

---

[29] Yunus Emre'nin şiirleri üzerine yapılan şerhler hakkında bk.: Âmil Çelebioğlu, "Yûnus'un Bir Şiirinin Şerhi", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul, 1998, s. 553-561; Songül Aydın Yağcıoğlu, "Yûnus Emre'nin Bir Şiiri ve İsmâîl Hakkı Bursevî'nin Şerhi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 55, S. 55, 2016, s. 77-90.; Seydi Kiraz, "Türk Edebiyatında Şerh Geleneği ve Şârihi Bilinmeyen Bir Yûnus Emre Şerhi", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2019, Yıl: 17, S. 33, s. 263-292.

[30] Hacı Bayram-ı Velî'nin şiirleri üzerine yapılan şerhler hakkında bk.: Suat Ak, *Şerh-i Rümuzat-ı Hacı Bayram Veli Çalab'ım Bir Şar Yaratmış*, Büyüyenay Yay., İstanbul, 2013; Mustafa Tatcı, Veysel Akkaya, *Hacı Bayram-ı Velî Şerhî,* H Yay., İstanbul, 2020; Kezban Paksoy, "Bursevî'nin Bir Eseri: Şerh-i Rumuzât-ı Hacı Bayram-ı Velî", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/6 Fall* 2009, s. 374-386; Hayri Kaplan, "Zeynü'l-A'yâd: Şeyh Sahafî'nin Hacı Bayrâm-ı Velî'ye Ait 'Çalabım Bir Şâr Yaratmış' Şiirine Yazdığı Şerh", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2013/2 S. 32, s. 43-73.

Niyâzî-i Mısrî'nin Şiirlerine Yapılan Şerhler: Ali Örfî Efendi: *Şerh-ı Divan-ı Niyâzî-i Mısrî;* Salahaddin-i Uşşâkî: *Şerh-i Gazel-i Niyâzî-i Mısrî;* Seyyid Muhammed Nuru'l-Arabî: *Şerh-i Divan-ı Niyâzî-i Mısrî;* Osmanzâde Hüseyin Vassâf: *Mir'ât-ı İncilâ-yı Hakîkat, Lücce-i Asrî Şerh-i Kelâm-ı Mısrî.*[31]

Sarı Abdullah'ın Şiirlerine Yapılan Şerhler: La'lîzâde Bâkî Efendi:*Hediyyetü'l-Müştâk fî Şerhü Mesleki'l-Uşşâk.*[32]

Fuzûlî'nin Şiirlerine Yapılan Şerhler: Ali Nihad Tarlan: *Fuzûlî Divanı Şerhi;* Metin Akar: *Su Kasidesi Şerhi;* Adem Çalışkan: *Su Kasidesi ve Şerhi;* Tâhirü'l-Mevlevî: *Fuzûlî'nin Bağdat Kasidesi;* Ömer Demirbağ: "Fuzûlî'nin Bir Murabbâsı Üzerine Şerh Çalışması"*;* Salih Uçak: "Fuzûlî'nin 'Sana' Redifli Gazeli Üzerine Tasavvufî Bir Şerh Denemesi"*;* Ali Rıza Özuygun, Lokman Gözcü: "Fuzûlî'nin 'Olmasun Yâ Rab' Redifli Gazelinin Şerhi ve Yapısalcılık Açısından İncelenmesi."[33]

2.1.1.2. Mensur Eserlere Yapılan Tasavvufî Şerhler

Füsûsu'l-Hikem Şerhleri: İsmâil-i Ankaravî: *Şerhu Füsûsu'l-Hikem;* İsmâil Hakkı Bursevî-*Şerhu Ebyâti'l-Füsûs;* Ahmet Avni Konuk: *Füsûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi.*[34]

Letâif Şerhi: Burhaneddîn Çelebi: *Letâif-i Hâce Nasreddîn Şerhi.*[35]

---

[31] Niyâzî-i Mısrî'nin şiirleri üzerine yapılan şerhler hakkında bk.: Mustafa Tatcı, İbrahim Özay, *Seyyid Muhammed Nurü'l-Arabî Niyâzî-i Mısrî Dîvânı Şerhi*, H Yay., İstanbul, 2014; Mustafa Tatcı, *Melâmî Örfî Efendi Ey Gönül: Niyâzî Mısrî Dîvânı Şerhi*, H Yay., İstanbul, 2018; Abdullah Çaylıoğlu, *Niyâzî-i Mısrî Şerhleri*, İnsan Yay., İstanbul, 1999; Kezban Paksoy, "Salahaddin-i Uşşâkî'nin Bir Nutuk Şerhi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall* 2007, s. 704-790; Akife Berat Genç, *Hüseyin Vassâf'ın Lücec-i Asrî Şerh-i Kelâm-ı Mısrî Adlı Eseri (Metin Transkripsiyon ve Tahlil)*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi), Konya, 2015.

[32] Bünyamin Ayçiçeği; "Klâsik Türk Edebiyatı'nda Şerh Geleneği ve La'lîzâde Abdülbâkî (ö. 1746)'nin "Meslekü'l-Uşşâk" Kasidesini Şerhi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, C. 7, S. 32, 2014, s. 26-37.

[33] Bu çalışmalar için bk.: Ali Nihad Tarlan, *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Akçağ Yay., Ankara, 2018; Metin Akar, *age.*, TDV Yay., Ankara, 2013; Adem Çalışkan, *Fuzûlî'nin Su Kasidesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2004; Şener Demirel, "Fuzûlî'nin Bağdat Kasidesi", *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Araştırma Yay., Ankara, 2005, s. 180-212; Ömer Demirbağ, "Fuzûlî'nin Bir Murabbâsı Üzerine Şerh Çalışması", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 14, 2018-Nisan, s. 146-166; Salih Uçak, "Fuzulî'nin 'Sana' Redifli Gazeli Üzerine Tasavvufî Bir Şerh Denemesi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2009, S. 14:2, s. 167-175; Ali Rıza Özuygun, Lokman Gözcü, "Fuzûlî'nin 'Olmasun Yâ Rab' Redifli Gazelinin Şerhi ve Yapısalcılık Açısından İncelenmesi", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 9, S. 1, 2014, s. 20-35.

[34] Füsûsu'l-Hikem üzerine yapılan şerhlere âit bir bibliyografya için bk.: Ercan Alkan, "Osmanlı Dönemi Füsûsü'l-Hikem Şerh Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)*, C. 15, S. 30, 2017, s. 211-240.

El-Hikemü'l-Atâiyye Şerhi: Balıkzâde Ahmed Mâhir: *El-Muhkem fî Şerhi'l-Hikem.*[36]

Heyâkilü'n-Nûr Şerhi: İsmâil-i Ankaravî: *Îzâhü'l-Hikem Şerhu Heyâkili'n-Nûr.*[37]

2.1.2. Dinî Şerhler

Dinî bilimler arasında yer alan tefsir, hadîs, fıkıh, akâid, kelâm gibi bilimlere dair şerhlerdir. Şerhlerin özellikle tefsir türünden sonra, XIII. yüzyılda dinî içerikli eserlerin daha iyi anlaşılması ve açıklanması için bir araç olduğu düşünülürse dnî şerhlerin "şerh" türü için bir zemin hazırladığı söylenebilir.

2.1.2.1. Manzum Eserlere Yapılan Dinî Şerhler

Tefsir: Kuloğlu Hacı İlyas: *Bâğ-ı Behişt.*[38]

Hadîs: Hanîf: *Manzum Kırk Hadîs Şerhi.*[39]

Fıkıh: Şemsî Ahmed Paşa: *Vikâye Şerhi.*[40]

2.1.2.2. Mensur Eserlere Yapılan Dinî Şerhler

Hadîs: İsmâil Hakkı Bursevî: *Şerhü'l-Erbaîn;* Osmanzâde Tâib: *Kırk Hadîs Şerhi;* İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî: *Şerh-i Hadîs-i Erbaîn*, *Şerhü'l-Ehâdisi'l-Erbaîn li'l-Birgivî.*[41]

---

[35] Feyzi Halıcı, *Şair Burhaneddin'in Nasreddin Hoca'nın Fıkralarını Şerh Eden Eseri*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 2017; Fikret Türkmen, *Seyyid Burhaneddin Çelebi Letâif-i Nasreddin Hoca Nasreddin Hoca Latîfeleri (Burhaniye Tercümesi)*, Büyüyenay Yay., İstanbul, 2013; Abdülkadir Dağlar, "Mizâhın Hikmeti: Türk Tasavvuf Edebiyatında Mizâhî Metinlere Yazılan Şerhler", *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar-2017, Yıl: 2, S. 3, s. 1-15; İsmail Güleç, *Nasreddin Hoca'nın Biri Bir Gün... (Nasreddin Hoca Fıkralarının Tasavvufî Yorumu*), İz Yay., İstanbul, 2012.

[36] Selahattin Hacıoğlu, *İbn Atâullâh el-İskenderî Tasavvufî Hikmetler Hikemü'l-Atâiyye El-Muhkem Fî Şerhi'l-Hikem-Şerh: Kastamonulu Balıkzâde Ahmet Mahir*, Kurtuba Kitap, İstanbul, 2010; Ayrıca Hikemü'l-Atâiyye üzerine yazılan şerhler için bk.: Mustafa Kara; *İbn Ataullah İskenderî Tasavvufî Hikmetler Hikem-i Atâiyye*, Dergâh Yay., İstanbul, 2019.

[37] Ahmet Kamil Cihan, Salih Yalın vd.; *Nur Heykelleri Tasavvufun Kelimesi Burçlar Risalesi*, Litera Yay., İstanbul, 2017.

[38] Ayrıntılı bilgi için bk.: Bünyamin Taş, *Kuloğlu Hacı İlyas Bâğ-ı Behişt,* Serüven Kitabevi, Ordu, 2015.

[39] Ayrıntılı bilgi için bk.: Cemal Aksu, Hanîf'in Manzum Kırk Hadis Tercümesi Şerhi, *İlmî Araştırmalar, 2004/1,* S. 17, s. 17-34.

[40] Ayrıntılı bilgi için bk.: Muhittin Eliaçık, "Tercüme İle Şerhin İç İçe Bulunması: Şemsî Paşa'nın Manzum Vikâye Tercümesi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/6 Fall,* 2009, s. 95-119.

[41] Ayrıntılı bilgi için bk.: Mustafa Utku, *İsmail Hakkı Bursevî'den Dersler Kırk Hadîs Şerhi Şerh-i Hadîs-i Erba'în*, Uludağ Yay., Bursa, 1999; Sami Erdem, *İsmail Hakkı Bursevî Kırk Hadîs Şerhi*, İnsan Yay., İstanbul, 2016; Özgür Kıyçak, *Sıhhat-âbâd Osman-zâde Tâ'ib Ahmet Hayatı, Sanatı, Eserleri ve*

Âmentü: Kadızâde Ahmed b. Mehmed Emin: *Ferâ'idü'l-Fevâid fî Beyâni'l-Akâid;* Dâvud b. Muhammed Karsî: *Şerh-i Âmentü billâh;* Seyyid Ömer b. Abdurrahmân: *Âmentü Şerhi;* Molla Şabân: *Âmentü Şerhi*.[42]

Esmâü'l-Hüsnâ: Şeyhoğlu Mustafa: *Manzum Havass-ı Esmâ-i Hüsnâ;* İbn Îsâ-yı Saruhânî: *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi;* Subhî Muhammed Ali Çelebi: *Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ;* Şirvanlı Hatiboğlu Habîbullah: *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi;* İsmâil Sâdık Kemâl b. Vecihî Paşa: *Manzûme-i Esmâ-i Hüsnâ*.[43]

Delâilü'l-Hayrât: Kara Dâvûd: *Şerhü Delâili'l-Hayrât;* İsmâil Sâdık Kemâl: *Rûh-ı Kemâl;* Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî: *Delâilü'l-Hayrât Şerhi*.[44]

2.1.3. Edebî Şerhler

Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si başta olmak üzere bazı İran şairlerinin *Divan*'ları, *Bostan*, *Gülistan* gibi eserler, münferit Arapça, Farsça ve Türkçe şiirlerle bazı mektuplar için yazılan şerhleri bu başlık altında ele almak mümkündür.

2.1.3.1. Manzum Eserlere Yapılan Edebî Şerhler

Mesnevî-i Manevî Şerhleri: Sürûrî: *Şerh-i Mesnevî;* Şem'î Şem'ullâh: *Şerh-i Mesnevî;* İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî: *Mecmûatü'l-Letâtif ve Matmûratü'l-Ma'ârif;*Ahmed Avni Konuk: *Mesnevî-i Şerîf Şerhi;* Tâhirü'l-Mevlevî: *Şerh-i Mesnevî;* Sarı Abdullah: *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî*.[45]

Muhammediyye Şerhi: İsmâîl Hakkı Bursevî: *Ferahu'r-Ruh*.[46]

Sıhhat-âbâd İsimli Kırk Hadîs Şerhi, Kesit Yay., İstanbul, 2018; Semih Ceyhan, *İsmail Ankaravî Hadislerle Tasavvuf ve Mevlevî Erkânı Mesnevî Beyitleriyle Kırk Hadis Şerhi*, Dârülhadis Yay., İstanbul, 2001.

[42] Ayrıntılı bilgi için bk.: Aslı Zengin, Ayşe Türkhan; "17. Yüzyıl Anadolu Türkçesi İle Bir Âmentü Şerhi Üzerine Dil İncelemesi", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, Volume: 3 Issue: 3, Summer, 2017, s. 160-210.

[43] Esmâ-i Hüsnâ şerhleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk.: Ali Yılmaz, "Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri ve İbn Îsâ-yı Saruhanî'nin Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1, 1998, s. 1-34; Adem Ceyhan, "Şirvanlı Habîbullâh'ın Esmâ-i Hüsnâ Şerhi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 17, İstanbul 2016, s. 13-54; Ali Öztürk, "İslâmî Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ", *İslâmî İlimler Dergisi*, Yıl: 14, C. 14, S. 2, Güz 2019, s. 27-42.

[44] Ayrıntılı bilgi için bk.: M. Faruk Gürtunca, *Tam Metin Kara Davut Delâil-i Hayrât Şerhi*, Huzur Yay., İstanbul, 2015; Hasan Fehmi Kumanlıoğlu, *Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî Delâilü'l-Hayrât Şerhi*, H Yay., İstanbul, 2019; Furkan Terzioğlu, "İsmâil Sâdık Kemâl'in Delâilü'l-Hayrât Şerhi: Rûh-ı Kemâl", *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 10, 2020, s. 57-77.

[45] Mesnevî şerhleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk.: Abdülkadir Dağlar; *agt*., Kayseri, 2009.

[46] Mustafa Utku, *İsmâîl Hakkı Bursevî Ferahu'r-Ruh (Muhammediyye Şerhi)*, Uludağ Yay., Bursa, 2010.

Divan Şerhleri: Sürûrî: *Şerh-i Divan-ı Hâfız;* Sûdî-yi Bosnevî: *Şerh-i Divan-ı Hâfız;* Şem'î Şem'ullâh: *Şerh-i Divan-ı Hâfız;* Tellizâde Vehbî: *Şerh-i Divan-ı Urfî-i Şîrâzî;* Sahhâf Ahmed Rüşdî: *Şerh-i Divan-ı Urfî-i Şîrâzî;* Süleymân Fehîm, *Ahmet Cevdet Paşa: Şerh-i Divan-ı Sâ'ib;* Muhammed el-Hakîm: *Şerh-i Divan-ı Şevket-i Buhârî;* Muhammed Nur Doğan: *Fatih Divanı ve Şerhi*.[47]

Pendnâme-i Attâr Şerhleri: Şem'î Şem'ullâh: *Şerh-i Pend-i Attâr;* İsmâîl Hakkı Bursevî: *Şerh-i Pendnâme-yi Attâr;* Mehmed Murad Nakşbendî: *Kitâb-ı Mâ-Hazar Şerh-i Alâ Pend-i Attâr*.[48]

Gülşen-i Râz Şerhleri: Hüseyin Bey: *Gülşen-i Râz Şerhi;* Abdülbâki Gölpınarlı: *Gülşen-i Râz Şerhi*.[49]

Bâkî'nin Şiirlerine Yapılan Şehler: Tâhirü'l-Mevlevî: *Bâkî'nin Sünbül Kasidesi ve Şerhi, Bâkî'nin Kanuni Sultan Süleyman Hakkındaki Mersiyesi;* Esma Şahin: "Bâkî'nin Sünbül Kasidesi Şerhi"*;* Abdullah Aydın: "Bâkî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Ses Tekrarları Açısından Değerlendirilmesi"*;* Lokman Gözcü, Alı Rıza Özuygun, İsmet Selincek: "Bâkî'nin 'Cânâ' Redifli Gazelinin Şerhi ve Yapısalcılık Açısından İncelenmesi."[50]

---

[47] Zikredilen divanlar ve şerhleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk.: Elif Beyza Şahin; *Şem'î Şem'ullâh'ın Şerh-i Dîvân-ı Hâfız'ı (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış yüksek lisans tezi), İstanbul, 2015; Esma Şahin, Mustafa Turan; "Bir Hâfız Dîvânı Şerhleri Denemesi: Zâhid Bin Muhammed ve Eseri", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)*, Aralık-2019 C. 11, S. 3; s. 1411-1431; M. Akif Gözitok, *Tellizade Vehbî ve Urfî-i Şîrâzî Dîvânı Şerhi*, Mim Yay., Erzurum, 2020; Osman Ünlü, "Türk Edebiyatında Sâ'ib-i Tebrizî Şerhleri", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 1, 2006, s. 85-93; Ali Nihad Tarlan, *age.,* Akçağ Yay., Ankara, 2018; Muhammet Nur Doğan, *Fatih Dîvânı ve Şerhi*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul, 2014.

[48] Ayrıntılı bilgi için bk.: Kezban Paksoy, *Bursevî İsmâîl Hakkî Pend-nâme-yi Attâr (I.II. Ciltler) İnceleme-Metin-Sözlük*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış doktora tezi), Kayseri, 2012; Muhammed Altaytaş, Emir Hüseyin Yiğit; *Mehmed Murad Nakşbendî Pendnâme-i Attâr Şerhi*, Büyüyenay Yay., İstanbul, 2012; Sevgi Elif Keyik; *XVI. Yüzyıl Sanatçılarından Şem'î'nin Şerh-i Pendnamesi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış yüksek lisans tezi), İzmir, 2001.

[49] Cengiz Gündoğdu, *Gülşen-i Râz Şerhi-Hüseyin Bey*, Ataç Yay., İstanbul, 2006; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mahmûd-ı Şebüsterî Gülşen-i Râz (Metni ve Şerhi)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 2011.

[50] Bu çalışmalar için bk.: Şener Demirel, "Bâkî'nin Sünbül Kasidesi ve Şerhi", *age.*, s. 31-51; s. 52-81; Esma Şahin, "Bâkî'nin Sünbül Kasidesi Şerhi", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi (Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan Özel Sayısı)*, Yıl: 4, Aralık 2018, s. 415-450; Abdullah Aydın, "Bâkî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Ses Tekrarları Açısından Değerlendirilmesi", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DÜSBED)*, Yıl: 3, S. 6, 2011, s. 29-45; Lokman Gözcü, Ali Rıza Özuygun, İsmet Selincek; "Bâkî'nin 'Cânâ' Redifli Gazelinin Şerhi ve Yapısalcılık Açısından İncelenmesi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 5, S. 45, 2017, s. 367-381.

Nef'î'nin Şiirlerine Yapılan Şerhler: Tâhirü'l-Mevlevî: *Nef'î'nin Hotin Seferi;* Duygu Gökçen, Ali Rıza Özuygun: "Nef'î'nin 'Değil' Redifli Gazelinin Şerhi ve Yapısalcılık Yönünden İncelenmesi."[51]

2.1.3.2. Mensur Eserlere Yapılan Edebî Şerhler

Mektup Şerhleri: Mehmet Selim Efendi: *Terceme-i Şerh-i Mektûb*[52], Tâhirü'l-Mevlevî: *Şikâyetnâme Şerhi*[53], Yusuf Nâbî: *Şerh-i Mektûb-ı Mahmûd.*[54]

Gülistân Şerhleri: Sûdî-i Bosnevî: *Şerh-i Gülistân*; Şem'î Şem'ullâh: *Şerh-i Gülistân*; Lâmi'î Çelebi: *Şerh-i Dîbâce-i Gülistân.*[55]

2.1.4. İlmî Şerhler

Bu alanda yazılan şerhler medreselerde ders kitabı olarak okutulmuş tıp, belâgat, hukuk, mantık, lügat vb. bilimlerle ilgili şerhlerdir. Bu şerhlere bilhassa medrese talebelerinin derslerinde eğitim malzemesi olarak başvurulmuştur.

2.1.4.1. Manzum Eserlere Yapılan İlmî Şerhler

Manzum Sözlük Şerhleri: Mehmed Lebîb Efendi: *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb;* Ahmet Hayâtî-yi Elbistânî: *Şerhü Tuhfeti'l-Manzûmeti'd-Dürriyye Fî Lügati'l-Fârisiyye Ve'd-Deriyye;* Akovalızâde Hâtem Ahmed b. Osmân: *Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî.*[56]

2.1.4.2. Mensur Eserlere Yapılan İlmî Şerhler

Hukuk/Mecelle: Kırımî Abdüssettâr Efendi: *Mecelle Şerhi;* Mustafa Fevzî Efendi: *Kitabü'l-Hibe Şerhi ve Kitabü'l-Emane Şerhi;* Kuyucaklızâde Mehmet Âtıf:

---

[51] Bu çalışmalar için bk.: Şener Demirel, "Nef'î'nin Hotin Kasidesi-Kasidecilik ve Nef'î'nin Bir Kasidesi", *age.*, s. 106-138; Duygu Gökçen, Ali Rıza Özuygun; "Nef'î'nin 'Değil' Redifli Gazelinin Şerhi ve Yapısalcılık Açısından İncelenmesi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 11/4 Winter* 2016, p. 357-372.

[52] Özgür Kavak, "Meşhur Bir Mektubun İzinde: Vezir Tahir b. Hüseyin'in Oğlu Abdullah'a Nasihatleri", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (2011/2), s. 59-106.

[53] Şener Demirel, "Fuzûlî'nin Şikâyetnâmesi", *age.*, s. 213-245.

[54] Abdülkadir Dağlar, "Nâbî'nin Mizahî Bir Mektup Şerhi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 18, 1 (2011), s. 195-222.

[55] Gülistân şerhleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk.: Ozan Yılmaz, *age.,* Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2012; Ozan Yılmaz, "Şârihin Kütüphanesinden: Bosnalı Ahmed Sûdî'nin Gülistân Şerhinde Kullandığı Kaynaklar", *ESTAD Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, 2018, s. 187-202.

[56] Manzum sözlükler ve şerhleri ile ilgili ayrıntılı bilgi çalışmanın ilerleyen bölümlerinde verilecektir.

*Şerh-i Mecelle-yi Ahkâm-ı Adliye;*Ali Haydar Hoca Emin Efendizâde: *Dürerü'l-Hükkâm Şerhü Mecelletü'l-Ahkâm;* Hâfız Mehmed: *Mecelle-yi Ahkâm-ı Adliye Şerhi.*

Belâgat: El-Hâcc İbrâhim: *Şerh-i Belâgat.*[57]

Târih: Muhammed El-Hâcc Muslî: *Şefîknâme Şerhi.*[58]

Geometri: Kadızâde er-Rûmî: *Tuhfetü'r-Re'îs fî Şerhi Eşkâli't-Te'sîs;* Ebû İshâk el-Kirmânî: *Tahrîru Usûli'l-Hendese;* Bedrüddîn Muhammed b. Es'ad: *Şerhu Bazi'l-Makâlâti'l-Uklîdisiyye.*

Aritmetik: Muhammet Selim Hoca: *Risâletü'l-Hendese;* Muhammed b. Muhammed el-Bursevî el-Mevlevî: *Şerhu Hulâsati'l-Hisâb;* Abdürrahîm b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Maraşî: *Şerhu Hulâsati'l-Hisâb.*

Mantık: Ahmed b. Halîl el-Karahisârî: *Şerh alâ Risâleti İsagoci;* Şemseddîn Muhammed b. Hamza el-Fenârî: *El-Fevâidü'l-Fenâriyye fî Şerhi İsagoci.*

Tıp: Fahreddîn er-Râzî: *Şerhu Külliyâti'l-Kânûn;*İbnü'n-Nefîs: *Şerhu'l-Kânûn, Mûcezü'l-Kânûn.*

Yukarıda kısaca tasnif edilen Türk edebiyatında üzerine şerh yazılan eserlerle ilgili musannifin bakış açısı ve değerlendirmeleri de göz önüne alınarak farklı başlıkların açılması da mümkündür. Fakat burada gösterilmeye çalışılan husus bilhassa edebiyatımızda temelde hangi türlerde ve kimler tarafından şerh yapıldığını göstermektir. Bu eserler üzerine günümüze kadar yapılan çalışmalar gösterilmiştir.

[57] Abdülkadir Dağlar, *El-Hâcc İbrâhim-Şerh-i Belâgat*, DBY Yay., İstanbul, 2019.

[58] Turgut Koçoğlu, *Şefîk-nâme, Şefîk-nâme Şerhi ve Edhem ü Hümâ Mecmuası (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış yüksek lisans tezi) Kayseri, 2004; Turgut Koçoğlu, "Muhammed El-Hâcc Muslî'nin Şefîk-nâme Şerhi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall* 2007, s. 549-554.

1. BÖLÜM

1. MANZUM SÖZLÜKLER

1.1. Manzum Sözlüklerin Tarihi ve Tarifi

Manzum sözlüklerle ilgili bilgilere geçmeden evvel söz, sözlük ve sözlüğün tarihine dair kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır. İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren var olan söz, dil vasıtasıyla iletişimin en önemli unsurlarından biri olmuş, insanların duygu ve düşüncelerini, hayallerini, isteklerini, sevinçlerini, problemlerini aktarmalarını sağlamış ve günümüze kadar bu işlevini devam ettirmiştir. Nitekim *Kur'ân-ı Kerîm*'de geçen "Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra onları meleklere göstererek, 'eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin' dedi."[59] âyet-i kerîmesinden, bugüne kadar dile getirilmiş veya getirilmemiş bütün isimlerin Hz. Âdem'e Allah tarafından bizzat öğretildiğini ve bu isimlerin Hz. Âdem vasıtasıyla da meleklere öğretilmesinin Allah tarafından emredildiğini öğreniyoruz.

Sözlük bir dilin söz varlığı içinde belli dönemlerde kullanılmış veya hâli hazırda kullanılan kelime ve kavramları bazı usûl ve metotları takip ederek açıklayan, bu kelime ve kavramların gerçek veya mecâzî anlamlarını belirterek bunları örnek kullanımlarla gösteren, kelimelerin eş anlamlılarını ya da farklı dillerdeki anlamlarını da ortaya koyan kelime antolojisidir. Doğan Aksan sözlük için "Bir dilin (ya da birden fazla dilin) söz varlığını, söyleyiş biçimleriyle, yazılımlarıyla veren, bağımsız biçimbirimleri temel alarak bunların, başka öğelerle kurdukları söz öğeleriyle birlikte anlamlarını, değişik kullanımlarını gösteren bir söz varlığı kitabı."[60] ifadelerini kullanır.

İslâm kültür dairesi içinde düşünüldüğünde ilk sözlük/sözlükçülük faaliyetlerini *Kur'ân-ı Kerîm*'i ve Hz. Peygamber tarafından nakledilen hadîs-i şerîfleri anlayabilmek için yapılan derleme çalışmalarına kadar götürmek mümkündür. İslâm kültüründe sözlük mahiyetinde derleme ve te'lîf eserlerin ilk örnekleri *Kur'ân-ı Kerîm* ve hadîsleri anlama ve çözme çabaları sonucunda ortaya çıkmıştır. "Bilhassa, Kur'ân ve hadîslerde geçen *garîb* kelimeler için göçebe bedevîler arasında yapılan derleme faaliyetleri,

[59] Bakara/31.
[60] Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim 3. Cilt,* TDK Yay., Ankara, 2015, s. 75.

Araplar arasındaki ilk sözlük çalışmalarının da başlangıcını teşkil etmiştir.[61] Yeryüzünde vücut bulmuş en fasîh ve belîğ metnin *Kur'ân-ı Kerîm* olduğu düşünüldüğünde, Araplar'ın *Kur'ân-ı Kerîm*'in yanlış anlaşılmasının önüne geçmek ve İlâhî dilin tahrif olmasını engellemek amacıyla birçok sözlük çalışması yaptıkları söylenebilir. "Kur'ân metnini yazıya aktararak korumak, yanlış okumadan ve anlamadan doğacak hataları önlemek, Kur'ân'ın sunduğu fasîh Arapçaya yabancı unsurların girişine engel olmak gibi önlemlerin düşünülmesi ve bu amaçlara yönelik çalışmaların özendirilmesi, Araplarda filoloji çalışmalarının başlamasına zemin hazırlamış, ilk ve aynı zamanda değişik biçimlerde sözlüklerin yazılmasına neden olmuştur."[62]

İlk Arap filologları, bu yönde yaptıkları çalışmalarla hem sözlü kültür içinde var olan eski kelimeleri hem de bedevî Arapların günlük dilde kulandıkları deyim, atasözü ve kelâm-ı kibârlarda geçen kelimeleri derleyerek mecmua niteliğinde düzenlenmiş ilk sözlükleri meydana getirmişlerdir. İlk sözlükler oluşturulana kadar bu görevi, Arap toplumu içinde yaşayan bilginler üstlenmiş, kendilerine danışılan kelimeler hakkında açıklamalar yaparak sözlük eksikliğini gidermeye çalışmışlardır. "Sözlük biliminin ilk kuralları el-Halîl tarafından belirlenip uygulandıktan sonra, sözcük aktaranlar tarafından ezberlenen kelimeler yazıya dökülmüş ve ilk Arap sözlük kitapçıkları ve mecmuaları bu şekilde oluşturulmuştur. İlk sözlük kitapçıkları yedinci yüzyılın ortalarından itibaren içeriklerine göre adlandırılmıştır. Kur'ân'da ve hadîslerde anlamı bilinmeyen ya da tam olarak anlaşılmayan kelimeler, "garîb" tabir edilmiş, bu tür kelimelerin anlamını veren sözlüklere de "Garîbü'l-Kur'ân", "Lügatü'l-Kur'ân", "Garîbü'l-Hadîs", "el-Vücûh ve'n Nezâir" ve "en-Nevâdir" gibi adlar verilmiştir."[63]

Belli bir sistem içerisinde gelişimini sürdüren Arap sözlükleri, kendilerine ait bir usûl oluşturmuş, zamanla kelimelerin açıklamalarını desteklemek ve şahit ifadeler göstermek için de bu doğrultuda bir uygulamayı takip etmişlerdir. Arap dilcilerinin sözlükçülük üzerine takip ettikleri yol ve metotlar bilhassa İslâm dairesi içinde yer alan Farslar ve Türkler için bir model oluşturmuş, Farslar ve Türkler arasında benzer sözlükçülük faaliyetlerinin başlamasını sağlamıştır. "Fars ve Türk milletlerinin İslâmiyet'i kabul etmelerinden sonrasözlük ilmi sınırlarını genişleterek gelişmeye

[61] Atabey Kılıç, Mustafa bin Osman Keskin, *Manzume-i Keskin*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 2009, s. 13.
[62] Yusuf Öz, *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 2010, s. 20.
[63] Yusuf Öz, *age.*, s. 21-22.

devam etmiştir. Fars kültüründe ilk sözlük çalışmaları Kur'ân dili Arapçayı anlama gayretleriyle başlamış, özellikle Emevîler döneminde halifelerin teşvik ve destekleriyle çeşitli dillerden yapılan tercümelerle alanını genişletmiştir."[64]

Bugünkü bilgilere göre Türkçede varlığı bilinen ilk sözlük, Kâşgarlı Mahmûd tarafından 1072'de yazılmaya başlanıp 1074'te Bağdat'ta tamamlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk* isimli sözlüktür. Kâşgarlı Mahmûd *Dîvânu Lügâti't-Türk*'ü hazırlarken, Türklerin çoğunlukla yaşadığı ve ulaşabildiği bütün yerlere gitmiş, buralarda yaşayan, canlı dil malzemesini, tıpkı Arapların yaptığı gibi, derleyerek kendi kaynağını oluşturmuş, Türk dilinin ilk sözlüğünü meydana getirmiştir. "Kâşgarlı Mahmûd Türkçe kelimeleri asıl kaynağından ve tanıklarıyla birlikte derlemiştir. Bu bakımdan eseri yalnızca bir sözlük olmayıp Türkçenin XI. yüzyıldaki dil özelliklerini gösteren, ses ve yapı bilgisine ışık tutan bir dil bilgisi kitabı; kişi boy ve yer adları kaynağı; Türk tarihine, coğrafyasına ve edebiyatına dair zengin bilgiler taşıyan, dönemin tıp ve tedavi yöntemleri hakkında bilgiler sunan ansiklopedik bir eser niteliği de taşımaktadır."[65] Dîvânu Lügâti't-Türk her yönüyle Türkçenin XI. yüzyıldaki canlı söz varlığını, dil bilgisi kurallarını, Türk toplumlarının bazı ağız özelliklerini ele alması; bazı edebî ürünlerin örneklerini göstermesi ve buna benzer birçok özelliğinden dolayı Türk toplumunun kültürel ve tarihsel yapısını yansıtmaktadır. [66]

Kâşgarlı Mahmûd'un sözlüğünden sonra kaleme alındığı bilinen diğer sözlük ünlü müfessir, filolog ve edebiyat bilgini Zemahşerî tarafından yazılan *Mukaddimetü'l-Edeb*'tir.XII. yüzyılda te'lîf edilen eser, Harezmşâhlar Devleti'nin o dönemki hükümdarı Atsız b. Muhammed'in Arapça öğrenme isteği üzerine, ayrıca diğer toplumların da Arapça öğrenmelerini sağlamak amacıyla kaleme alınmıştır. *Mukaddimetü'l-Edeb*'in müellif nüshası elde bulunmadığından eserin asıl hangi dilde kaleme alındığı konusunda farklı görüşler mevcuttur. Bu noktada Carl Brockelmann eseri Arapça-Farsça bir sözlük olarak kabul ederken, Zeki Velidî Togan eserin Arapça-Türkçe-Farsça olduğu görüşünü ortaya koymuştur. Sözlüğün Atsız b. Muhammed adına

---

[64] Ahmet Tanyıldız, *Mes'ûd Lütfî Efendi Tuhfe-yi Lutfî (Türkçe-Farsça Manzum Sözlük)*, Akademi Kitaplar Yay., İstanbul, 2013, s. 9.

[65] Yusuf Öz, *age.*, s. 41.

[66] Dîvânu Lügâti't-Türk ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk.: Ahmet B. Ercilasun, Ziyat Akkoyunlu; *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*, TDK Yay., Ankara, 2015; Mehmet Ölmez, Tülay Çulha, Kübra Özçetin; *Doğumunun 60. Yılında Mustafa S. Kaçalin Armağanı Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Senglah'a Türkçe*, Kesit Yay., Ankara, 2017; Mahmûd el-Kâşgarî, *Dîvânu Lugâti't-Turk*, Çev.: Mustafa Kaçalin, Yayına Haz.: Mehmet Ölmez, Kabalcı Yay., İstanbul, 2019.

kaleme alındığı göz önüne alınırsa, aslı Arapça dahi olsa satır altı Türkçe tercümeli bir sözlük olduğunu söylemek mümkündür.[67]

Bu sözlükler dışında Türkçede kaleme alınan diğer sözlükler arasında 13. yüzyılın sonlarında İtalyanlar ve Almanlar tarafından, Karadeniz'in kuzey bölgelerinde yaşayan Türklerden derlenen ve Latince-Farsça-Kıpçakça olarak hazırlanan *Codex Cumanicus;* Türkçenin Farsçadan üstün olduğunu kanıtlamak amacıyla 15. yüzyılda Ali Şîr Nevâî tarafından yazılan *Muhâkemetü'l-Lugateyn;* 16. yüzyılda Mustafa Ahterî tarafından Arapça-Türkçe olarak yazılan *Ahterî-i Kebîr* ve Vankulu Mehmed Efendi tarafından yazılan *Vankulu Lügati* isimli sözlüğü saymak mümkündür.[68]

Kültür ve edebiyat tarihine bakıldığında özellikle Osmanlı toplumunun kozmopolit yapısının doğal bir sonucu olarak Türkçe, Arapça ve Farsça başta olmak üzere Rumca, Ermenice, Bulgarca, Boşnakça, Fransızca gibi diller hem günlük hayatta hem de birçok eserde kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nin farklı milletlere mensup insanlara hoşgörülü tavrı, bu milletlerin asırlarca bu coğrafyada sorunsuz bir şekilde yaşamalarını sağlamış, hatta bu milletlerin eğitim-öğretim faaliyetleri için kendi dillerinde eğitim alabilecekleri okullar kurulmuş, bu okullara öğretmenler tayin edilmiştir. 1789'da gerçekleşen Fransız İhtilâli ile bazı milletlerin "milliyetçilik" akımının etkisiyle Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmaları ve benzer bazı karışıklıklar ortaya çıkana dek, Osmanlı coğrafyasında farklı milletlere mensup birçok insan rahat ve huzurlu bir şekilde yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Türk dilinde hazırlanan ilk sözlükler, Türklerin İslâmiyeti kabul etmelerinin bir sonucu olarak Türkçe-Arapça şeklinde hazırlanmıştır. Farsçanın Anadolu'da ve Türkler arasında yaygın kullanımı ise Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devletleri vasıtasıyla etkinlik kazanmıştır. Büyük Selçuklu Devleti resmî dil olarak Arapça ve Farsçayı, medresede eğitim dili olarak Araçpayı kullanmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti ise bilim dili olarak Arapçayı, resmî yazışma dili olarak önce Arapça, ardından Farsçayı

---

[67] Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk.: Nuri Yüce, "Mukaddimetü'l-Edeb" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, İstanbul, 2006, s. 120-121.

[68] Bu sözlüklerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk.: Mustafa Argunşah, "Bir Türk Kültür Hazinesi Olarak Kodeks Kumanikus", *VI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyum Bildirileri Uludağ Üniversitesi* 4-7 Aralık 2013, Bursa, 2014, s. 1007-1016; Mustafa Argunşah, Galip Güner; *Codex Cumanicus*, Kesit Yay., Ankara, 2015; Azmi Bilgin, "Muhâkemetü'l-Lugateyn", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, 2005, İstanbul, 397-398; Hulusi Kılıç, "Ahterî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, 1989, İstanbul, s. 184-185; Mustafa Kaçalin, "Vankulu", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, 2012, İstanbul, s. 513.

kullanmıştır.[69] Türkler arasında Arapçanın XI. yüzyıldan itibaren, Farsçanın ise XIV. ve XV. yüzyıllardan itibaren yoğun olarak kullanılmaya başlanması, bu dillerle birlikte hazırlanan sözlüklerin sayısını da artırmıştır. "Manzum sözlük yazma geleneğinin seyrine bakıldığında bu sözlüklerin evvela Müslüman toplumlarda Kur'ân'ın dili olan Arapçayı öğretmek amacıyla Farsçadan Arapçaya olacak şekilde yazıldığı, daha sonra ihtiyaca göre yeni dillerin de eklenerek bir türün ortaya çıktığı görülmektedir. Manzum sözlükler ortaya çıkış amacına uygun olarak İslâm coğrafyasında asırlarca ders kitabı olarak kullanılmıştır."[70] Bu sözlükler arasında en çok dikkat çekenler, eğitim-öğretim sistemi içinde çoğu zaman ders kitabı olarak kullanılan manzum sözlükler olmuştur.

Manzum sözlükler, bilhassa Arapça ve Farsça öğrenmek isteyenlerin bu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yazılmış, daha sonra birçok farklı dilde de örnekleri görünen ve ikinci bir dil öğrenmek isteyenlerin eğitim-öğretim faaliyetleri içerisinde ders kitabı olarak kullanılmış, aruz ölçüsüyle kaleme alındıkları için ezberlenmesi kolay manzum eserlerdir.[71]"Tuhfe, nuhbe, lügat, manzûme, nisâb gibi isimlerle adlandırılan manzum sözlükler, "sıbyân" ve "mübtedî" olarak nitelendirilen çocuklara, bir veya birden fazla dili, o dilin temel sözcükleri, dil bilgisi, edebiyat bilgi ve teorisi ve o dildeki bütün kavram ve kültür ögeleriyle öğreten hacmi küçük, ezberi kolay eserlerdir."[72] Manzum sözlüklerin her şeyden evvel dil öğrenimi ve öğretimi için bir vasıta olduğu ifade edilmelidir. Bahâüddîn-i Magalkaravî'nin *U'cûbetü'l-Garâ'ib* isimli Arapça-Farsça-Türkçe üç dilli manzum sözlüğü için kullandığı "hacmi küçük, faydası çok, ezberi kolay, nazmı okyanustan çıkarılma dizilmiş inciler gibi"[73] nitelemelerini birçok manzum sözlük için de kullanmak mümkündür. Manzum sözlükler yalnızca ikinci bir dil öğrenmenin dışında belâgat, aruz, mitoloji vb. bilimler için de faydalı eserlerdir. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda manzum sözlüklerin özellikle 5-6

[69] Anadolu'da bu dönemde kullanılan dil ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk.: Ahmet Ateş, "Hicri VI.-VII. (XII.-XIV.) Asırlarda Anadolu'da Farsça Eserler", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, C. 8, 1945, s. 94-135; Ahmet Kartal, "Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Dil ve Edebiyat", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi-1*, İstanbul, 2008, s. 95-168; Hayati Develi, *Osmanlı'nın Dili*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2006; Gönül Alpay Tekin, "Türk Edebiyatı 13-15. Yüzyıllar", *Hayat Ağacı Makaleler*, Yeditepe Yay., İstanbul, 2020, s. 263-266.

[70] İsmail Güleç, Güler Doğan Averbek, "Türk Çocuklar İçin Yazılmış Fransızca Manzum Bir Sözlük: Miftâh-ı Lisân", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2019, S. 14, s. 55.

[71] D. Mehmet Doğan'ın manzum sözlüklerle ilgili güncel bir köşe yazısı için bk.: https://www.tyb.org.tr/sozluk-okunur-mu-ezberlenir-mi-43301h.htm (Erişim tarihi: 18.01.2021)

[72] Özlem Şahin, *Ahmed Hayâtî-yi Elbistânî'nin Şerh-i Tuhfe-yi Vehbî Adlı Eseri "Şerhü Tuhfeti'l-Manzûmeti'd-Dürriyye Fî Lugati'l-Fârisiyye Ve'd-Deriyye" (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış doktora tezi), Kayseri, 2016, s. 8.

[73] Yusuf Öz, *age.*, s. 90.

yaşlarındaki çocuklara sıbyan mekteplerinde ders kitabı olarak okutuldukları ve mübtedî tabir edilen çocuklara ezberletildiği görüşü üzerinde durulmuştur. "Küçük yaştaki çocuklara (sübyan) ve eğitime yeni başlayanlara (mübtedi) ezber yoluyla önemli sayıda kelime ve bazı gramer kurallarının öğretilmesine katkı sağlamanın yanı sıra kültür, edebiyat ve aruz bilgileri de sunan manzum sözlükler, nazmın talebeye daha hoş ve cazip gelmesi, vezin üzere kolayca okunmaları ve tekrar yoluyla kısa sürede ezberlenmeleri bakımından ilgi görmüştür."[74] Fakat bu sözlüklerin sıbyan mekteplerinde ders kitabı olarak okutulmasından ziyade Arapça, Farsça eğitimi yapılan mekânlarda, söz gelimi bir dergâh, tekke veya konakta okutulduğunu ve ezberletildiğini söylemek daha doğru olacaktır. Zira özellikle *Tuhfe-yi Vehbî* ile ilgili ileride sunulacak bazı bilgi ve belgeler, bu tür sözlüklerin içinde yer alan *âdâba mugâyir/münâfi-i âdâb* ifadelerden dolayı bazı dönemlerde tabir caizse sansür uygulamasına maruz kaldığını ve toplattırıldığını bildirmektedir. Bu durumun oluşmasında özellikle 19. yüzyılda Batı'ya açılmanın bir neticesi olarak değişen eğitim-öğretim faaliyetlerinin payı olduğu düşünülebilir.

Günümüze kadar yapılan çalışmalarda manzum sözlüklerin müstehcenliği konusu da ele alınmış olmakla birlikte, sebebi ne olursa olsun manzum sözlüklerin dahi okutulmasının engellenmesi ve hatta bu eserlerin toplattırılması, bu eserlerde ahlâkî yönden bazı problemler olduğunu göstermektedir.[75] Bazı araştırmacılar manzum sözlüklerdeki ahlâkî problemlerden ötürü, bu tür eserlerin yetişkinler için yazılmış olabileceği görüşünü belirtmektedirler. M. Akif Gözitok *Nazm-ı Bedî* özelinde bu noktayı şu şekilde ele alır: "Eserde bırakın çocukları, yetişkinler için dahi müstehcen olan pek çok kelime kullanıldığına ve bu müstehcen kelimelerin kinayelerinin de verildiğine tesadüf edilmektedir. Örneğin; hiç kimsenin çocuklara kelime haznesi gelişsin diye erkek ve kadın tenasül uzvu isimlerinin, çocukları için bilinmesi gerekmeyen pek çok müstehcen kelimenin ayrıntılı eş anlamlılar listesini çıkaracağına inanmıyoruz."[76] Güler Doğan Averbek ise "Çocuklar için hazırlanan sözlüklerde tartışılan konulardan biri de müstehcen kelimelerin yer alıp almayacağı meselesidir. Her şeyden önce hangi kelimelerin müstehcen sayılabileceği, üzerinde karara varılmış bir

[74] *Age.*, s. 53.

[75] Bazı araştırmacılar manzum sözlüklerin müstehcenliği konusunu göz ardı ettiği için bu tür sözlükleri "çocuk edebiyatı" ürünleri arasında kabul etmiştir. Fakat yukarıda izah edilen sebepler göz önüne alınırsa manzum sözlükler "çocuk edebiyatı" ürünleri arasına dahil edilmemelidir.

[76] M. Akif Gözitok, *Çelebizade Ali İlmî Nazm-ı Bedî' (Farsça-Türkçe Manzum Sözlük)*, Mim Yay., Erzurum, 2016, s. 33.

konu olmadığı gibi zaman içinde kelimeler anlamlarını kaybedebilmekte ve yeni anlamlar kazanabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında mutlak müstehcenlikten bahsetmek mümkün olmamakla birlikte bazı kelimelerin müstehcen olduğu konusunda tartışma yapılmasına gerek olmadığı da açıktır."[77] ifadelerini dile getirir. Ayrıca manzum sözlük müstensihleri istinsah ettikleri eserlerde müstehcen olduğunu düşündükleri kelime, terkip veya ibâreleri yazmamış, o kelime, terkip veya ibarenin geçtiği mısrayı boş bırakmış; bazı manzum sözlük şârihleri ise bu türden beyitlerin şerhini kısa tutmuş veya âdâba aykırı olduğu düşüncesiyle hiç açıklamamıştır. Manzum sözlüklerin müstehcenliği konusu ele alındığında, bu sözlüklerin gerçekten de bazı bölümlerinin müstehcen olduğu, bu yönleriyle günümüz dünya görüşüyle dahi 5-6 yaşlarındaki çocukların okumalarının sakıncalı olduğu düşünülebilir; fakat özellikle ergenlik çağına gelmiş 12-14 yaş arası çocuklar için okutulmuş olabileceği görüşü de makul görülmektedir. Nitekim Sünbülzâde Vehbî'nin oğlu Lutfullah ve devrin sadrazamı Halil Hamîd Paşa'nın oğulları Mehmet Ârif ve Nûri için kaleme alındığı bilinen *Tuhfe-yi Vehbî*'e'lîf edildiğinde, hem Sünbülzâde'nin oğlu Lutfullah'ın hem de Halil Hamîd Paşa'nın Ârif isimli oğlunun yaşlarının 14 olması dikkat çekicidir.

Bu değerlendirmeler göz önüne alındığında manzum sözlüklerin belli bir devre kadar Osmanlı coğrafyasında Arapça ve Farsça başta olmak üzere ikinci bir dil eğitiminin yapıldığı neredeyse her mekânda kullanıldığı rahatlıkla söylenebilir. Farsça-Türkçe sözlükler üzerine çalışan Yusuf Öz de manzum sözlüklerin okutulduğu yaş sınırıyla ilgili olarak "Manzum sözlükler 10 ile 20 yaş grubu arasında olanlara okutulmuştur. Bazı yazarlar küçük yaşlarda manzum sözlük okuduklarını, daha sonra da okuttuklarını ifade etmişlerdir."[78] değerlendirmesinde bulunur. Yazma şeklinde bulunan manzum sözlüklerin bazılarının mecmualar içerisinde derlenmiş hâlde yazılmaları, yüzlerce kez istinsah edilmeleri ve bu türden yazmaların mebzûl miktarda bulunması, matbu olanların ise birçok defa basılması-söz gelimi *Tuhfe-yi Vehbî*'nin farklı tarihlerde 59 kez tab edildiği bilinmektedir- bu sözlüklere ne kadar rağbet edildiğini ve bu eserlerin eğitim-öğretim sistemi içinde her zaman başvurulan eserler olduğunu kanıtlamaktadır. Aynı doğrultuda olmak üzere yazma veya matbu herhangi bir eserin nüshalarının mebzûl miktarda bulunması iki önemli durumun sonucu olabilir: Bunlardan birincisi bu eserlerin câmi, mescid vb. ibadet edilen yerlerde okutulduğu,

[77] İsmail Güleç, Güler Doğan Averbek; *agm.*, s. 66.
[78] Yusuf Öz, *age.*, s. 53.

diğeri ise devrin eğitim-öğretim sistemi içinde mektep ya da medresede kullanılmış olduğudur. Söz gelimi Müslüman Türkler için zamanla bir gelenek hâlini alan mevlit törenlerinde Süleyman Çelebi tarafından kaleme alınan *Vesîletü'n-Necât* isimli mevlit metninin okunması, bu eserin binlerce kez istinsah edilmesini ve birçok nüshasının oluşmasını sağlamıştır.

Manzum sözlüklerin eğitim sistemi içerisinde bu derece kabul edilebilir olmasının birçok sebebi vardır. Bunlardan ilki bu sözlükler manzum yazıldığı için ezberlenip öğrenilen kelime veya gramer kurallarının, aruzla ilgili bilgilerin, edebî ıstılahların akılda kalıcı olmasını sağlamaktır. "Manzum sözlüklerin muhtevasına ve şeklî özelliklerine bakıldığında bu metinlerle erken yaşta tanışan bireyin; kelime bilgisi, ebced hesabı ve tarih düşürme, fiil çekimleri, sayılar, ay adları, yıl adları, kalıplaşmış ifadeler, tarihî şahsiyetler, mazmunlar, atasözleri, deyimler, kültüre ait kullanımlar, tercümeleriyle verilen cümleler aracılığıyla sentaks bilgisi, temel dil kuralları gibi bilgiler ile bazı manzum sözlüklerde yer alan dinî bilgileri edinmesinin amaçlandığını söylemek mümkündür."[79] Aruz vezninin sahip olduğu müzikalite, aruzla kaleme alınan eserlerin çok çabuk ezberlenmesini ve akılda kalmasını sağlamaktadır. Nitekim edebiyat tarihimizde bazı mensur dinî veya ahlâkî eserler, ezberle öğrenmeyi kolaylaştırmak amacıyla nazma çekilmiştir. "İslâmî Türk edebiyatının önemli yönlerinden biri de bilgilerin aktarımında nazma geniş bir yer vermesidir. Bunda nazmın etkileyiciliği, âhengi ve akıcılığı münasebetiyle müelliflerin okuyucu veya dinleyici üzerindeki hedeflerine ulaşmada birçok avantajı beraberinde getirmesinin payı büyüktür. Nesirde dahi nazma ait unsurların sıklıkla kullanılmış olması, nazmın bu ve benzer taraflarının göz önünde bulunduruluşunun bir yansımasıdır."[80] Bu yansımanın bir neticesi olarak, Birgivî Mehmet Efendi'nin *Vasiyetnâme* isimli eserinin Türkçe mensur bir şerhinden hareketle, müellifi bilinmeyen bir manzum sözlük kaleme alınmıştır.[81] Gürer Gülsevin'in tanıttığı bu sözlükte müellifin aktardığı bazı beyitler aruz vezninin ezber ve öğrenmedeki kolaylığından nasıl faydalanıldığını gösterir mahiyettedir:

---

[79] Güler Doğan Averbek, "Dillerinden Biri Türkçe Olan Manzum Sözlükler Üzerine Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası" *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 21, 2018, s. 89.

[80] Necip Fazıl Duru-Abdullah Eren; *Osman Şâkir Bozokî Nazm-ı Dil-ârâ Farsça-Türkçe Manzum Lügat*, Altınpost Yay., Ankara, 2014; s. 1.

[81] Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk.: Gürer Gülsevin, "1709 Tarihli Türkçe Manzum Bir Sıbyan Mektebi Ders Kitabı", *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, Malatya, 1987, s. 240-263.

Anı nesr olmagıla lîk sıbyân

Çekilürdi tab'-ı hıfzında ey cân

Bilüp ol sırrı ol sâhip-kerâmet

Ki hıfz ittürmeden itti ferâgat

Fakîrün kalbine ol dem bu geldi

Derûn-ı pâküme lâyıh bu oldı

Anı nazm eyleyem mikdâr-ı kudret

İdem anun içün bezl-i bidâ'at

Okıdıkça anı ragbetle ihvân

K'ola hıfz itmesi anlara âsân

Hem ol şartıla nazm oldı risâle

O dikkatle yazıldı bu makâle[82]

Edebiyat tarihimizde buna benzer örnekler mevcuttur. Bazı mensur tahkiyevî eserler, konu ve vaka örgüleri değişmeden veya kısmen değişerek nazma çekilip mesnevî formuna getirilmiştir. Bunun ilk ve en önemli sebebi, bu tür eserlerin ezberlenip akılda kalıcılığını sağlamaktır.

Sıbyan mektepleri Osmanlı Devleti'nin eğitim-öğretim hayatında oldukça mühim bir yere sahiptir. 4-6 yaşına gelen çocukların eğitimlerinin ilk aşaması olan sıbyan mektepleri, taş mektep veya mahalle mektebi gibi isimlerle de anılmıştır. Uğur getirdiğine inanıldığı için 4 yıl 4 aylık olan çocuklardan, 6 yaş seviyesine gelen çocukların devam ettiği bu mektepler, özellikle ilk dinî bilgilerin öğretildiği mekânlardır. Elifbadan başlayarak Amme ve Tebâreke cüzlerinin öğretilmesi, *Kur'ân-ı*

[82] *Agm.*, s. 241.

Kerîm'in tecvitli bir şekilde okutulması ve hıfzettirilmesi şeklinde devam eden bu eğitim süreci, genellikle mahalle camisinin imamı ve ona yardımcı olan bevvablar vasıtasıyla yürütülmüştür.[83] Bu mekteplerin esas gayesi İslâm dininin âdâb ve erkânını, bu cümleden olmak üzere Kur'ân okumayı, yazı yazmayı, namaz kılmayı ve ilmihâl bilgilerini öğretmekti.[84]Bu mekteplerde "çocuklar önce elifbâyı öğrenirler, ardından hecelemeye geçer sonra okumaya başlarlardı. Hececilikten kıraat derecesine yükselme, Kur'ân'ın Amme cüzünden başlardı. Sonra sırasıyla Tebareke, Kasemi'a cüzleri okunurdu. Bu cüzlere sıbra da denirdi. Bunlardan sonra artık *Kur'ân-ı Kerîm* okunmağa geçilir, Kur'ân ile beraber ilmihâl ve Kur'ân'daki Arapça kelimeleri usul kaidesine, yani mahreçlerine göre okuyabilmek için de tecvid okunurdu. Kur'ân birkaç defa hatmedilir, öğrenciye yazı dersi de verilirdi."[85] Sıbyan mektepleri genellikle mahalle camilerine yakın bir biçimde inşa edilmiştir. Peygamber Efendimiz'in hicreti takiben Medine'de mescit inşa ettirdikten sonra, orada bulunanların ve Ashab-ı Suffa'dan bazı kimselerin eğitim görebilmeleri amacıyla mescide yakın bir yerde mektep inşa edilmesini istemesi, mahalle mekteplerinin de bir gelenek hâlinde camilere yakın inşa edilmesinde etkili olmuştur. Sıbyan mektebine başlayacak çocukların evlerinde büyük bir telaşa girilmesi, çocuğa yeni kıyafetler ve mektep malzemelerinin alınması, bed-i besmele denilen alayların kurulması, çocukların fergaba çıkma törenleri, Osmanlı padişahlarının vakfiyelerinde geçen ve sıbyan mekteplerinde yürütülecek eğitime dair usulleri içeren bazı kayıtlar, bu mekteplerin Osmanlı toplum hayatında ne kadar önemli bir göreve sahip olduklarını göstermektedir.

Sıbyan mekteplerinde Arapça ve Farsça derslerin talim ettirilmesine dair vakıf kayıtları varsa da bu mekteplerde verilen eğitimin özellikle dinî bilgilerle sınırlı kaldığı, bu mekteplere devam edenlerin hatıralarından öğrenilmektedir. Sıbyan mekteplerinin genelde bir göz odada, kasvetli bir hava içerisinde olmaları, dersi öğretecek hocanın elinde sürekli uzun bir sopa olması, falaka türünde bir ceza uygulamasının bulunması, bu mekteplere giden çocukların hafızalarında çok derin etkiler ve olumsuz hisler bırakmıştır. Hatta bu mektebe devam edip falaka cezası alan çocuklardan bazılarının, ileride hastalanıp hayatlarını kaybettiklerine dair hatıralar da mevcuttur. Günümüz

[83] Sıbyan mektepleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk.: İsmail Kara-Ali Birinci, *Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler*, Dergâh Yay., İstanbul, 2017.
[84] *Age.*, s. 23.
[85] Dursun Ali Tökel, "Eskilerde Çocuk Eğitimi: Çocuk Edebiyatı Gözüyle Eskiye Bakmak", *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, Yıl: 9, S.: 104-105; Ağustos-Eylül 2005, s. 81.

eğitim-öğretimanlayışının o devre göre değiştiği muhakkaktır. Bugün bir öğretmenin bir öğrenciye bırakın ceza vermeyi, o öğrenciye kızması dahi ebeveynler tarafından hoş karşılanmamaktadır. Hâlbuki sıbyan mekteplerine gönderilen çocuklar bizzat aileleri tarafından mektebe götürülür, "eti senin kemiği benim" düşüncesiyle mektep hocasına/cami imamına teslim edilirdi. Mektebe giden çocukların başarısız olmalarının en önemli nedenlerinden biri belki de mektep hocasının vesile olduğu korku ve baskıydı. Bu korku ve baskıya rağmen başarılı olan, hâfızlığını tamamlayarak daha sonra Fatih veya Süleymaniye'de medrese eğitimlerine devam eden talebeler de yok değildi. Bazı olumsuz uygulamalar görünse de sıbyan mektepleri eğitim-öğretim sisteminin ilk halkası olması sebebiyle büyük bir önemi haizdir.

Manzum sözlük yazımı zamanla bir gelenek hâlini aldığı için bu sözlüklerin tertip hususiyetleri de belirgin bir şekil almıştır. Manzum sözlükler hacimleri ve içerikleri göz önüne alındığında bazı farklılıklara sahip olsalar da şekil hususiyetleri bakımından birbirine benzer özelliklere sahiplerdir. Birçok manzum sözlükte bulunan bu özelliklerin ilki, bu tür sözlüklerin aynı vezinle yazılan kısımlarının *kıt'a* başlıklarıyla birbirinden ayrılmalarıdır. Bu başlıklar genellikle Arapça ya da Farsça olarak bazen o *kıt'a* ile aynı vezinde bazen de vezinsiz bir şekilde yazılmış ve o *kıt'a*da işlenecek konuyla bağlantılı olacak şekilde düzenlenmiştir. Bir diğer özellik *kıt'a*ların son mısra ya da beyitlerinin sözlüğü okuyacak kişilere bir nasihat vermekle birlikte o *kıt'a*nın veznini, bahrini de bildirmeleridir. Manzum sözlüklerde takip edilen usullerden bir diğeri ilk *kıt'a*da genellikle Allah'ın ve Hz. Peygamber'in isim ve sıfatlarının anılmasıdır. Bu *kıt'a*lar, *kıt'a-yı şer'iyye* biçiminde isimlendirilmiştir. Bir başka husus, manzum sözlük hangi dilde hazırlanırsa hazırlansın, örneğin Türkçe-Arapça sözlüklerde Farsça kelimelerden; Türkçe-Farsça sözlüklerde de Arapça kelimelerden istifade edilmiştir. Bunun sebebi Osmanlı Türkçesi denilen yazı dilinin Türkçe, Arapça ve Farsçadan müteşekkil bir yazı dili olmasıdır.

Edebiyat tarihinde yazılması zamanla bir gelenek hâlini alan manzum sözlüklerin ilk örnekleriyle XI. yüzyıldan itibaren karşılaşılmaktadır. İlk olarak Arap dilcileri tarafından kaside şeklinde nazmedilen bu eserler İsmâil b. İbrâhim b. Muhammed er-Rib'î'nin(ö. 1087)*Kaydü'l-Evâbid'i*, Halîl b. Ahmed'in *Kitâbü'l-Ayn'ı* ve Zemahşerî'nin *el-Mufassal'ı*dır. Kaside tarzında Arapça olarak kaleme alınan mezkûr sözlüklerin ardından 13. yüzyılda Arapça-Farsça olmak üzere iki dilli sözlükler kaleme

alınmıştır. "İlk Farsça-Türkçe sözlüklerin giriş bölümlerinde, daha önce Anadolu'da Arapça için hazırlanan sözlüklerin Farsça karşılıklı olmalarına işaret edilerek Arapça-Farsça sözlüklerin kullanılması ve Arapça kelimelerin anlamlarının bilinmesi için önce Farsçanın öğrenilmesi gerektiği ifade edilmiş ve Farsça-Türkçe sözlüklerin de Farsça kelimelerin anlamlarını öğretmek amacıyla yazıldıkları belirtilmiştir."[86]

İki dilli sözlüklerin ilki 13. yüzyılda Arapça-Farsça şeklinde düzenlenen ve Bedrüddîn Ebû Nasr Mes'ûd b. Ebî Bekr el-Ferâhî tarafından kaleme alınan *Nisâbü's-Sıbyân* adlı sözlüktür. Ebû Nasr Mes'ûd'un *Nisâbü's-Sıbyân*'ından sonra, Şükrullâh b. Şemsüddîn Ahmed'in *Zühretü'l-Edeb* isimli manzum sözlüğü Anadolu'da te'lîf edilen ikinci manzum sözlüktür. Şükrullâh da bu eseri *Nisâbü's-Sıbyân*'ı örnek alarak yazmıştır.

Anadolu'da yazılan ilk Arapça-Türkçe manzum sözlük, Abdüllatif İbn Melek tarafından 14. yüzyılın sonlarına doğru kaleme alınan *Lügat-ı Ferişteoğlu*'dur. Bugünkü bilgilere göre Anadolu'da yazılan ilk Farsça-Türkçe manzum sözlük ise Hüsâm b. Hasan el-Konevî tarafından 1399-1400 yılında yazılan ve kendi adıyla bilinen *Tuhfe-yi Hüsâmî*'dir. Manzum sözlüklerin medrese çevrelerince çok tutulması bu sözlüklere nazîreler yazılmasını sağlamış, böylece Anadolu'da manzum sözlük yazma geleneği oluşmuştur. Bu gelenek çerçevesinde yalnızca Arapça ve Farsça karşılıklı sözlüklerle yetinilmemiş; Türkçe-Bulgarca, Türkçe-Boşnakça, Türkçe-Rumca, Türkçe-Ermenice, Türkçe-Arnavutça, Türkçe-Fransızca, Türkçe-Almanca, Türkçe-Kürtçe gibi birçok farklı dilde manzum sözlükler de yazılmıştır. Edebiyat tarihimizde onlarca örneği olan bu sözlükleri yazıldıkları dilleri göz önüne alarak tasnif etmek mümkündür.

1.2. Manzum Sözlüklerin Tasnifi

1.2.1. Türkçe-Arapça Manzum Sözlükler

1.2.1.1. Lügat-ı Ferişteoğlu, İbn Melik

14. yüzyılın sonlarına doğru te'lîf edildiği düşünülen eser, İbn Melik'in torununun ilm-i lügat öğrenimini kolaylaştırmak amacıyla kaleme alınmıştır. 60'tan fazla nüshası tespit edilmiştir. Daha sonra yazılan bazı Türkçe-Arapça sözlükler de İbn Melik'in bu eserine nazîre olarak hazırlanmıştır. Bu sözlükler arasında özellikle

[86] Yusuf Öz, *age.*, s. 49.

Mahmûdiyye ve *Sübha-yı Sıbyân* isimli sözlükler öne çıkmaktadır. Sözlük hazırlanırken *Kur'ân-ı Kerîm*'de geçen kelimelerin özenle seçilmiş olması, bu sözlüğün *Kur'ân-ı Kerîm*'i daha iyi anlamak amacıyla kaleme alındığı düşüncesini akla getirmektedir.[87]

1.2.1.2. Mahmûdiyye

Müellifi hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan *Mahmûdiyye,* İbn Melik'in manzum sözlüğüne nazîre olarak kaleme alınmıştır. *Mahmûdiyye*'nin söz varlığı ve beyit sayısı*Lügat-ı Ferişteoğlu*'na kıyasla daha geniştir. Eserle ilgili *Keşfü'z-Zünûn*'da bazı bilgiler kayıtlıysa da bu bilgilerin doğruluğu hakkında şüpheler bulunmaktadır.[88]

1.2.1.3. Islâh-ı Merkezî, Merkezzâde Ahmed Efendi

Bu eser de İbn Melik'in manzum sözlüğüne nazîre olarak 16. yüzyılda kaleme alınmıştır. Merkezzâde Ahmed Efendi Arapçayı babasından öğrenmiştir. Hatta babası Merkez Efendi, oğlunun bu noktada kendisini geçtiğini belirtir. Ahmed Efendi ayrıca Arap sözlüklerinin en önemlilerinden biri olan ve Fîruzâbâdî tarafından yazılan *el-Kâmûsü'l-Muhît*isimli sözlüğü,1543 senesinde *el-Bâbûs fî Tercemeti'l-Muhît* adıyla tercüme etmiştir. Manzum sözlüğüne "ıslâh" ismini vermesinin sebebi, İbn Melik'in lügatinde gördüğü bazı eksiklikleri giderme arzusudur. Ahmed Efendi, *Lügat-ı Ferişteoğlu*'nun bazı yerlerinde lüzumsuz bilgiler olduğunu, bunların yerine de kendinin bizzat seçtiği ve *Kur'ân-ı Kerîm*'de geçen kelimeleri eklediğini bildirir.[89]

1.2.1.4. Tuhfe-yi Fedâî, Mehmed Fedâî

İbrahim Şâhidî'nin *Tuhfe-yi Şâhidî*'sine nazîre olan eser, 1634 tarihinde Mehmed Fedâî tarafından kaleme alınmıştır. Toplam 16 kıta ve 39 beyitlik bir mukaddime ile 401 beyitten müteşekkildir ve 12 gün gibi kısa bir sürede tamamlanmıştır. Mehmed Efendi'nin bu eseri kaleme alma sebebi, talebelerin dil öğrenimini kolaylaştırmaktır. Zira o, muallimlik yaptığı dönemde talebelerin *Tuhfe-yi*

---

[87] Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bk.: Özlem Şahin, *agt.*, s. 31; Perihan Ölker, *Manzum Sözlük Geleneği ve Mahmûdiyye (Arapça-Türkçe Manzum Sözlük)*, Palet Yay., Konya, 2015, s. 13; Cemal Muhtar, *İki Kur'ân Sözlüğü Lugat-ı Ferişteoğlu ve Lugat-ı Kânûn-ı İlâhî*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1993; Önder Çağıran, *Ferişteoğlu Sözlüğü Üzerine Bir Dil İncelemesi*, Bizim Gençlik Yay., Ankara, 2000.

[88] Ayrıntılı bilgi için bk.: Perihan Ölker, *age.*, s. 31-36.

[89] Ayrıntılı bilgi için bk.: İsmail Durmuş, "Merkezzâde Ahmed Efendi" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara, 2004; s. 206-207; Eyyüp Tanrıverdi, *Islah-ı Merkezî: Ferişteoğlu Lugati Tashih ve İkmal Çalışmaları*, Adal Ofset, Konya, 2008.

Şâhidî okurken zorlandıklarını görmüş bunun üzerine bu eseri yazdığını belirtmiştir.[90] Eserin iki yazma nüshadan hareketle tenkitli bir metni yayınlanmıştır.

1.2.1.5. Nazmü'l-Leâl, Şeyh Ahmed

Eserle ilgili ilk tanıtıcı bilgileri Ömer Asım Aksoy vermiştir. *Belleten*'de kaleme aldığı bir yazıda bu nüshayı nasıl temin ettiğini anlatmaktadır. 1641 yılında Şeyh Ahmed tarafından yazılan eserde yaklaşık 3000'den fazla kelimenin Türkçe karşılığı verilmiştir. 106 beyitlik bir mesnevî ile başlayan eser, geleneğe uygun olarak besmele, hamdele ve salvele bölümlerini muhtevîdir. Şeyh Ahmed'in eserinde belirttiğine göre çocuklar *Kur'ân-ı Kerîm*'i hatmettikten sonra, diğer ilimlere başlamadan evvel Arapça ya da Farsça öğrenmeli; bu da mensur sözlüklerden ziyade manzum sözlükleri kullanarak ezberi daha da kolaylaştıracak bir biçimde yapılmalıdır.[91]

1.2.1.6. Cevâhirü'l-Kelimât, Şemsî Ahmed Paşa

Bazı araştırmacılar eserin 17. yüzyılda yazıldığını belirtmişse de Muhittin Eliaçık'ın yayınladığı bir çalışmada, şairin 1580 yılında vefat ettiği kayıtlıdır. Buna göre eser 16. yüzyılda yazılmış olmalıdır. Şemsî Ahmed Paşa *Peçevî Tarihi*'nde aktarıldığına göre Osmanlı Devleti'ne rüşveti sokan ilk kişidir. Kendisinin iyi bir şair olduğu konusunda kaynaklarda bilgiler mevcuttur. Diğer Türkçe-Arapça manzum sözlük müelliflerinden İbn Melik ve İbrahim Şâhidî'den etkilenmiştir. Sözlükte yaklaşık1500 Türkçe kelimeye Arapça karşılık verilmiştir.[92]

---

[90] Ayrıntılı bilgi için bk.: Halil İbrahim Yakar, "Manzum Sözlüklerimizden Tuhfe-i Fedâî", *Turkish Studies International Periodical For The The Languages, Literature and History of Turkish and Turkic Volume2/4 Fall*, 2007, s. 1015-1025.

[91] Ayrıntılı bilgi için bk.: Ömer Asım Aksoy, "Şeyh Ahmed ve Nazmü'l-Leâl", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1959, C. 7, s. 205-248; Abdülkerim Gülhan, "Şeyh Ahmed ve Manzum Sözlüğü Nazmü'l-Leâl", *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 2010, C. 2, S. 2, s. 201-226.

[92] Ayrıntılı bilgi için bk.: Yılmaz İnce, "Manzum Sözlükler ve Şemsî'nin Cevâhirü'l-Kelimât'ı Üzerine Bir Dil İncelemesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2002, C. 12, S. 2, s. 175-182; Zehra Gümüş, "Şemsî'nin Cevâhirü'l-Kelimât Adlı Manzum Sözlüğü", *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu*, 25-27 Nisan 2007 Erzurum, Vol. 1, s. 429-437; Muhittin Eliaçık, "Şemsî Paşa'nın Manzum ve Muhtasar Vikâyetü'r-Rivâye Tercümesi", *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 2009, S. 2, s. 16-49.

1.2.1.7. Müfîdü'l-Müstefîdîn

Müellifi bilinmeyen bu sözlük 1643 yılında tamamlanmıştır. *Tuhfe-yi Şâhidî*'ye nazîre olarak yazılmıştır. Bu eserin tertip şekli de *Tuhfe-yi Şâhidî*'ye oldukça yakındır. Yaklaşık 1500 Türkçe kelimenin Arapça karşılığı verilmiştir.[93]

1.2.1.8. Nazmü'l-Ferâid, Ayntabî Mezîdzâde Hâfız Efendi

1697-98 yılında te'lîf edilmiş Türkçe-Arapça bir sözlüktür. Eserin Millî Kütüphane'de bulunan yegâne nüshasının 1b varağında *Hâzâ Kitâbu Nazîre-yi Şâhidî* ibâresinin yer alması, *Tuhfe-yi Şâhidî*'ye nazîre olarak yazıldığını göstermektedir. 38 varaktan oluşan eserde yaklaşık 3250 Türkçe kelimenin Arapça karşılığı verilmiştir. Eserde bölüm başlıkları sürh mürekkeple belirtilmiş; ayrıca Arapça veya Türkçe her kelimenin altına 1'den 9'a kadar olmak üzere yine sürh mürekkeple numara verilerek kelimelerin karşılıklarının kolaylıkla bulunması amaçlanmıştır.[94]

1.2.1.9. Sübha-yı Sıbyân, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Ahmedü'r-Rûmî

1652-53 yıllarında te'lîf edilen eserin müellifi ile ilgili elde bulunan yazma nüshalarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Fakat Bosnevî Mehmed Necîb tarafından bu esere yazılan şerhin müelliften bahseden kısmında şârih tarafından müellifin künyesi, ismi ve nereli olduğu hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgilere göre müellif Bosnalıdır ve ismi Muhammed, künyesi ise Ebu'l-Fazl Muhammed b. Ahmedü'r-Rûmî'dir. Eldeki nüshalar arasında beyit sayılarında farklılıklar görülmektedir. Eserin ortalama 460 beyitten oluştuğu söylenebilir. Klasik eser tertibine uygun bir biçimde besmele, hamdele, salvele ve sebeb-i te'lîf kısımlarını muhtevîdir.[95]

---

[93] Ayrıntılı bilgi için bk.: Muhittin Eliaçık, "Türkçe-Arapça Manzum Bir Lügat: Müfîdü'l-Müstefîdîn ve Büyük İstinsâhî Farklar", *Turkish Studies International Periodical For The The Languages, Literature and History of Turkish and Turkic Volume 8/13 Fall*, 2013, s. 81-93.

[94] Ayrıntılı bilgi için bk.: Erol Çelik, *Mezîdzâde Ayntabî, Nazmü'l-Ferâid (Metin-Sözlük-İndeks-Tıpkıbasım)*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi), Aydın, 2008; Halil İbrahim Yakar, "Türkçe-Arapça Manzum Sözlüklerimizden Nazm-ı Ferâid", *Turkish Studies International Periodical For The The Languages, Literature and History of Turkish and Turkic Volume 4/4 Summer*, 2009, s. 995-1054.

[95] Ayrıntılı bilgi için bk.: Atabey Kılıç, "Klâsik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Yazma Geleneği ve Türkçe-Arapça Sözlüklerimizden Sübha-i Sıbyan", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006, C. 1, S. 20, s. 65-77; Atabey Kılıç, "Türkçe-Arapça Manzum Sözlüklerden Sübha-yı Sıbyân -1-", *Turkish Studies/Türkoloji Dergisi 1* (2006), S. 2, s. 81-100.

1.2.1.10. Nuhbe-yi Vehbî, Sünbülzâde Vehbî

Sünbülzâde Vehbî bu eseri *Tuhfe-yi Vehbî* isimli Türkçe-Farsça sözlüğün gördüğü rağbet üzerine kaleme almış; fakat bu eser *Tuhfe-yi Vehbî*kadar ilgi görmemiştir. 18. yüzyılın sonunda kaleme alınan eser III. Selim'e sunulmuştur. Klasik tertibe uygun olarak besmele, hamdele ve salvele ile başlamaktadır. Yaklaşık olarak 2000 beyti muhtevî eserin birçok matbû ve yazma nüshası bulunmaktadır.[96]

1.2.1.11. Tuhfe-yi Âsım, Mütercim Âsım Efendi

Nuhbe-yi Vehbî ile aynı dönemde kaleme alınan manzum sözlüklerdendir. Hacimli sözlüklerden biri olan bu eser de III. Selim'e sunulmuştur. Yaklaşık 1200 beyti muhtevî eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan 3 yazma ve Bulak'ta basılan bir matbû nüsha olmak üzere 4 nüshadan oluşturulan tenkitli metni yayınlanmıştır.[97]

1.2.1.12. Şehdü Elfâz, Bozoklu Osman Şâkir

18. yüzyılın sonlarına doğru yazılmış, hacmi küçük manzum sözlüktür. Eser klasik tertibe uygun olarak besmele, hamdele, salvele ve sebeb-i te'lîf bölümleri ile başlamaktadır. 900 kadar Türkçe kelimenin Arapça karşılıkları verilmiştir. Eserin şimdilik bilinen tek nüshası Ankara Millî Kütüphanede'dir.[98]

1.2.1.13. Lügat-i Yûsuf, Yahyâ Efendi

19. yüzyılın son çeyreğinde kaleme alındığı düşünülen eserin müellifi hakkında yeterli bilgi yoktur. Oldukça küçük bir hacme sahip eser 114 beyitten oluşmaktadır. Türkçe-Arapça manzum sözlük geleneğinin son örneklerindendir. Özellikle din eğitimine katkı sunması amaçlandığı için *Kur'ân-ı Kerîm*'de geçen kelimelerin

---

[96] Ayrıntılı bilgi için bk.: Güler Doğan Averbek, "Ahmed Remzi (Akyürek) Dede'nin Nuhbe-i Vehbî ve Şerhi İçin Hazırladığı Üslûb-ı Mergûb Adlı Fihrist", *Uluslararası İslâm Eğitimi Kongresi 2019 Bildiriler Kitabı*, İstanbul, Yaygın Eğitim ve Kültür Derneği (YEKDER), 2019, s. 315-331; Yakup Civelek, "Sünbüzâde Vehbî ve 'Nuhbe-i Vehbî' Adlı Arapça-Türkçe Sözlüğü", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2000, S. 1, s. 275-297; Necmettin Yurtseven, *Türk Edebiyatında Arapça-Türkçe Manzum Lügatler ve Sünbülzâde Vehbî'nin Nuhbe'si*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış doktora tezi), Ankara, 2003.

[97] Ayrıntılı bilgi için bk.: Mehmet Dursun Erdem, "Manzum Sözlükler ve Tuhfe-i Âsım", *International Journal of Central Asian Studies, Prof. Dr. Mustafa Canpolat Armağanı*, Volume 10/1, s. 197-215; Selim Tiryakiol, *Dil Öğretimi Geleneğimizde Manzum Sözlükler (Tuhfe-i Âsım Örneği)*, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi), İstanbul, 2013.

[98] Ayrıntılı bilgi için bk.: Ferudun Hakan Özkan, "Bozoklu Osmân Şâkir ve Şehdü Elfâz'ı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Resarch,* 2013, C. 6, S. 26, s. 428-462.

seçilmesine dikkat edildiği görülmektedir.[99] Eserin küçük hacminden dolayı *Tuhfe-yi Vehbî* gibi bazı matbû sözlüklerle bir arada basıldığı ve bu eserlerin sonuna eklendiği görülmektedir.

1.2.1.14. Bülgatü's-Sıbyân

Müellifi ve te'lîf tarihi bilinmeyen manzum bir sözlüktür. Eserle ilgili biyografik kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Eserin tek nüshası Berlin Devlet Kütüphanesi'nde bulunan ve dille ilgili farklı eserleri muhtevî bir mecmûada bulunmaktadır. *Bülgatü's-Sıbyân*'ın ilk tanıtımını Güler Doğan Averbek yapmış, Yunus Kaplan ise eserin şekil ve muhteva hususiyetlerini içeren bir makale yayınlamıştır.[100]

1.2.1.15. Tuhfe-yi Hâcibî, Hacı Sâlihzâde Halil Bey

Türkçe-Arapça manzum sözlük olan eserin 1808'de istinsah edilen nüshasından hareketlebu tarihten evvel te'lîf edildiği düşünülebilir. 135 beyitten müteşekkil eserin şimdilik tek nüshası Sivas Ziya Bey Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Eserin ismi baş kısımda Nazm-ı Hâcibî olarak kayıtlı iken temmet kısmında *Tuhfe-yi Hâcibî* olarak anılmıştır.[101]

1.2.1.16. Lügat-ı Visâlî, Visâlî

1574 tarihinde te'lîf edilen eser Türkçe-Arapça manzum sözlüklerdendir. Eserde toplam 488 beyit bulunmaktadır. Sözlüğün tanıtımı, şekil ve muhteva özellikleri hakkında Yunus Kaplan tarafından bir makale yayınlanmıştır.[102]

1.2.1.17. Seb'atü Ebhur, Abdülcelîl b. Yûsuf el-Akhisarî

1617 tarihinde kaleme alınan eser yaklaşık 240 beyitten müteşekkildir. Eserin şimdilik bilinen iki nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi ve Süleymaniye

---

[99] Ayrıntılı bilgi için bk.: Nurettin Ceviz, Soner Gündüzöz; "Osmanlı Medrese Kültüründe Manzum İlmî Eser Geleneğinin Güzel Bir Örneği: Lügat-i Yûsuf", *Ekev Akademi Dergisi*, 2006, Yıl: 10 (Güz), S. 29, s. 211-230.

[100] Ayrıntılı bilgi için bk.: Güler Doğan Averbek, "Berlin Devlet Kütüphanesi'nde Bulunan Kataloglanmamış Türkçe Yazmalar Üzerine Tespitler", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2020, S. 24, s. 1-40; Yunus Kaplan, "Müellifi ve Telif Tarihi Meçhul Bir Arapça-Türkçe Manzum Sözlük: Bülgatü's-Sıbyân", *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2020, S. 3, s. 41-70.

[101] Ayrıntılı bilgi için bk.: Özkan Uz, "Türkçe-Arapça Manzum Sözlüklerimizden Tuhfe-i Hâcibî", *Turkish Studies, Vol.: 14*, S. 7, 2019, s. 4087-4111.

[102] Ayrıntılı bilgi için bk.: Yunus Kaplan, "Bilinmeyen Bir Arapça-Türkçe Manzum Sözlük: Lugat-ı Visâlî", *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2018, C. 7, S. 15, s. 54-75.

Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. 800'e yakın Türkçe kelimenin Arapça karşılığı verilmiştir.[103]

1.2.1.18. Rûhu'l-Edeb, Şeref Halîl Efendi

Eserin bilinen tek nüshası Millî Kütpühane'de bulunmaktadır ve 41 varaktır. Mukaddime ve sebeb-i te'lîf başlıkları ile beraber toplam 58 bölüm içerir. Yaklaşık 1600 Arapça kelime/terkibin Türkçe karşılıkları verilmiştir.[104]

Yukarıda isimleri ve müellifleri ile çeşitli bilgiler verilen Türkçe-Arapça manzum sözlükler dışında, Yusuf Öz'ün *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler* ve Güler Doğan Averbek'in Berlin Devlet Kütüphanesi'ndeki yazma eserlerden hareketle hazırladığı makale vasıtasıyla muhtasar bilgi edinebildiğimiz, *Tâcü'l-Menâzım* ve *Teşrîh-i Tıbâ*, ayrıca Süleymaniye Kütüphanesi'nde 876 numarasıyla kayıtlı mecmuada *Lügat-i İbn Kalender* isimli Türkçe-Arapça manzum sözlükler de bulunmaktadır.

1.2.2. Türkçe-Farsça Manzum Sözlükler

1.2.2.1.Tuhfe-yi Hüsâmî, Hüsâm b. Hasan el-Konevî

Mevcut bilgilere göre Anadolu'da kaleme alınan ilk Türkçe-Farsça sözlüktür. H. 802/1399-1400 yılında te'lîf edilmiştir. Eserin kısa künyesi hâtime bölümünde *Tuhfe-yi Hüsâm* olarak zikredilmiş, mensur mukaddimede ise *Tuhfe-yi Hüsâm ez Mültekât-i Sâmî* şeklinde belirtilmiştir. Orhan Bey adına nazmedilen bu sözlük Hüsâm-i Hoyî ismiyle anılan Hüsâmeddîn Hasan b. Abdülmü'min'in *Nasîbü'l-Fityân veNesîbü't-Tıbyân* isimli Arapça-Farsça manzum sözlüğüne nazîre olarak yazılmıştır. Toplam 305 beyitten oluşan eserde, 1350 Farsça kelime Türkçe karşılıklarıyla birlikte anılmıştır.[105]

1.2.2.2. Bahrü'l-Garâyib, Lutfullâh Halîmî b. Ebî Yûsuf

Tuhfe-yi Hüsâmî'nin ardından Anadolu'da kaleme alınan Türkçe-Farsça manzum sözlüklerin ikincisidir. Halîmî, Fatih Sultan Mehmet ve II. Bayezid

---

[103] Ayrıntılı bilgi içim bk.: Zehra Fidan, "Abdülcelîl b. Yûsuf el-Akhisarî'nin Arapça-Türkçe Manzum Sözlüğüne Yaptığı Şerh: Şerh-i Seb'atü Ebhur", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2020, S. 25, , s. 373-388.

[104] Ayrıntılı bilgi için bk.: Orhan Kılıçarslan, "Hayâtî-zâde Şeref Halîl ve Rûhu'l-Edeb Adlı Arapça-Türkçe Manzum Sözlüğü", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 25, 2020, s. 689-758.

[105] Ayrıntılı bilgi için bk.: Yusuf Öz, *age.*, s. 79-82; Anıl Arslan, *Tuhfe-i Hüsâmî: İnceleme, Çeviri Yazılı Metin, Dizin*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi), Eskişehir, 2016.

dönemlerinde yaşamış ve II. Bayezid'in hocalığını da yapmıştır. O dönem Sivas'ta kadılık yaptığı kaynakların aktardığı bilgilerdendir. 1446 tarihinde nazmedilen eser 3 bölümden oluşmaktadır. Eserin ilk kısmı Türkçe-Farsça sözlüğe, ikinci kısmı nazım türleri ve edebî sanatlarla ilgili bazı tanımlara, üçüncü kısmı ise Farsça gramer ve aruzla ilgili bilgilere ayrılmıştır.[106]

1.2.2.3. Tuhfe-yi Şâhidî, İbrahim Şâhidî

Şâhidî İbrahim Dede tarafından kaleme alınan ve meşhur olan manzum sözlüklerin başında gelen *Tuhfe-yi Şâhidî*, 1514 tarihinde te'lîf edilmiştir. Çok sayıda yazma ve matbû nüshası olan eser, daha sonra birçok Türkçe-Farsça manzum sözlüğe de model olmuştur. Geleneksel kitap tertibine uygun olarak besmele, hamdele, salvele ve sebeb-i te'lîf bölümleri vardır. Anadolu'da yazılan ilk Türkçe-Farsça sözlük olan *Tuhfe-yi Hüsâm*'a nazîre olarak yazılmış, sonrasında ilim çevrelerinde en çok tutulan sözlüklerden biri olmuştur.[107]

1.2.2.4. Tuhfe-yi Lâmi'î, Bursalı Lâmi'î Çelebi

16. yüzyılın önemli isimlerinden Lâmi'î Çelebi tarafından kaleme alınmıştır. Eserin ismi konusunda bazı farklılıklar vardır. Lâmi'î Çelebi *Şerefü'l-İnsân* adlı eserinde manzum sözlüğün ismini *Lügat-ı Manzûm* olarak zikretmektedir. Sözlüğün 10'un üzerinde nüshası bulunmaktadır. Toplamda 165 beyitten müteşekkil eserde, 600'e yakın Türkçe kelimenin Farsça karşılıkları verilmiştir.[108]

1.2.2.5. Lügat-i Manzûme, Osman b. Hüseyin el-Bosnevî

Türkçe-Farsça sözlüklerden biri olan eserin 16. yüzyılın son çeyreği ile 17. yüzyılın ilk çeyreği arasında te'lîf edildiği düşünülmektedir. Klasik tertibe uygun bir şekilde besmele, hamdele, salvele ve sebeb-i te'lîf bölümlerinin ardından 19 kıt'ada

[106] Ayrıntılı bilgi için bk.: Yusuf Öz, *age.*, s. 94-100.
[107] Ayrıntılı bilgi için bk.: Atabey Kılıç, "Türkçe-Farsça Manzum Sözlüklerden Tuhfe-yi Şâhidî (Metin)", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall* 2006, s. 516-547.
[108] Ayrıntılı bilgi için bk.: İbrahim İmran Öztahtalı, *Lâmi'î Çelebi ve Lügat-i Manzûmu (Tuhfe-yi Lâmi'î)*, Gaye Kitabevi, Bursa, 2004.

Farsça kelimelerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. 269 beyitten müteşekkil eserin Ümran Ay tarafından 3 nüsha kullanılarak tenkitli metni yayınlanmıştır.[109]

1.2.2.6. Kân-ı Me'ânî, Hasan Rızâyî

Hasan Rızâyî tarafından Şâhidî İbrâhim Dede'nin *Tuhfe-yi Şâhidî*'sine nazîre olarak 1644 tarihinde kaleme alınmıştır. 550 beyitten müteşekkil eserde diğer manzum sözlüklerden farklı olarak kıt'aların düzenlenmesinde hurûf-ı hecâ düzeni kullanılmış, bölüm başlıkları alfabetik bir şekilde isimlendirilmiştir. Müellif bazı önemli manzum sözlüklerde bulunmayan arkaik Türkçe kelimelerin de karşılığını vermeye çalışmıştır.[110]

1.2.2.7. Tuhfetü'l-Hâfız, Hâfız Abdullâh b. Halîl

Rusçuklu Hâfız Abdullâh tarafından 1780-81'de kaleme alınmıştır. Eserin bilinen tek nüshası Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'ndedir. Mensur bir mukaddime ile başlayan eserde kıt'a ve mesnevî nazım şekilleriyle bir araya getirilmiş 323 beyit bulunmaktadır. Müellifin bazı beyitlerde ifade ettiğine göre sözlükteki kelimeler *Tuhfe-yi Şâhidî*'den seçilmiştir. Yaklaşık 1600 Türkçe kelimenin Farsça karşılığı verilmiştir.[111]

1.2.2.8. Nazm-ı Dil-ârâ, Bozoklu Osmân Şâkir Efendi

1815'te te'lîf edilen eser, II. Mahmut'un vezirlerinden Mehmet Emin Paşa'ya sunulmuştur. Eserde *Tuhfe-yi Vehbî*'nin oldukça sert bir üslupla eleştirilmesi dikkat çekmektedir. 595 beyitten müteşekkil eserin müellif nüshası Michigan Üniversitesi İslâmî El Yazmaları Bölümü'nde bulunmaktadır. Eserin tenkitli metni Michigan'da bulunan müellif nüshası ve Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi'ndeki diğer bir nüshadan hareketle Necip Fazıl Duru ve Abdullah Eren tarafından yayınlanmıştır.[112]

---

[109] Ayrıntılı bilgi için bk.: Ümran Ay, "Osmân Bosnevî'nin Manzum Farsça-Türkçe Sözlüğü Lugat-i Manzûme", *1. Uluslararası Türk-İran Dil ve Edebiyat İlişkileri Sempozyumu, 15-17 Mayıs, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yay.*, s. 683-732.

[110] Ayrıntılı bilgi için bk.: Muhittin Turan, "Hasan Rızâyî ve Kân-ı Me'ânî İsimli Manzum Sözlüğü", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4 Fall*, 2012, s. 2939-2992.

[111] Ayrıntılı bilgi için bk.: Mesut Bayram Düzenli, "Farsça-Türkçe Manzum Bir Sözlük: Tuhfetü'l-Hâfız", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/12 Summer*, 2015, s. 329-370.

[112] Ayrıntılı bilgi için bk.: Atabey Kılıç, "Osman Şâkir'in Türkçe-Farsça Manzum Lugati: Nazm-ı Dil-ârâ", *Ordu Üniversitesi Uluslararası Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu Anısına*, Ordu Üniversitesi Yay., Ordu, 2013, s. 145-154; Necip Fazıl Duru-Abdullah

1.2.2.9. Tuhfe-yi Lutfî, Mes'ûd Lutfî Efendi

Türkçe-Farsça manzum bir sözlük olan eser, 1832-33'te te'lîf edilmiştir. Sözlük klasik kitap tertibine uygun bir şekilde besmele, hamdele, salvele ve sebeb-i te'lîf bölümlerini muhtevîdir. Giriş, sözlük ve hâtime bölümleriyle toplam 1138 beyitten oluşmaktadır. Eserin neşri Ahmet Tanyıldız tarafından Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Manzum Eserler'de bulunan bir nüshadan hareketle yapılmıştır.[113]

1.2.2.10. Tuhfe-yi Remzî, Ahmet Remzi Akyürek

Türkçe-Farsça manzum sözlüklerin son halkalarından olan eser 1924'te te'lîf edilmiştir. Müellif eseri çocukların okuyup ezberlemeleri için yazdığını belirtmiş ve özellikle *Bostan, Gülistân, Mesnevî* gibi eserlerin aslından okunup anlaşılması gerektiğine inandığı için bu tür sözlüklerin son derece mühim olduğuna dikkat çekmiştir. Mensur bir mukaddime ve 316 beyitten oluşan eserin neşri Ahmet Kartal tarafından yapılmıştır.[114]

1.2.2.11. Tuhfe-yi Şemsî, Şemsî Ahmet Paşa

17. yüzyılın ikinci yarısında kaleme alınmıştır. Şemsî'nin daha evvel Türkçe-Arapça bir sözlük yazdığı da bilinmektedir. Bir mevlevî olan Şemsî Ahmet Paşa, 680 beyitten oluşan eserine seçtiği Farsça kelimeleri, *Mesnevî*, *Bostân*, *Gülistân* ve *Tuhfe-yi Şâhidî*'den almıştır.[115]

1.2.2.12. Nazm-ı Bedî, Çelebizâde Ali İlmî

Türkçe-Farsça manzum sözlüklerden biri de *Nazm-ı Bedî*'dir. H. 1224/1809-10 tarihinde te'lîf edilen eser toplam 950 beyitten oluşur. Müellif eserinde *Tuhfe-yi Vehbî*'yi örnek aldığını belirtmiş hatta ondan daha üstün bir eser ortaya koyduğunu iddia etmiştir. Klasik eser geleneğine uygun olarak besmele, hamdele, salvele ve sebeb-i

---

Eren; *Osman Şâkir Bozokî Nazm-ı Dil-ârâ Farsça-Türkçe Manzum Sözlük*, Altınpost Yay., Ankara, 2014.

[113] Ayrıntılı bilgi için bk.: Ahmet Tanyıldız, *Mes'ûd Lutfî Efendi Tuhfe-yi Lutfî (Türkçe-Farsça Manzum Sözlük)*, Akademik Kitaplar Yay., İstanbul, 2013.

[114] Ayrıntılı bilgi için bk.: Ahmet Kartal, *Tuhfe-i Remzî Manzum Farsça-Türkçe Sözlük*, Akçağ Yay., Ankara, 2003.

[115] Ayrıntılı bilgi için bk.: Yusuf Öz, *age.*, s. 214-216.

te'lîf bölümleri bulunmaktadır. Sözlükte isim, fiil, deyim vb. türünden yaklaşık 2250 kelimeye yer verilmiştir.[116]

1.2.2.13. Güher-rîz, Süleyman Efendi

Tuhfe-yi Vehbî'ye nazîre olarak kaleme alınmış Türkçe-Farsça manzum sözlüklerdendir. 1847 tarihinde te'lîf edilen eser, 1851'de İstanbul'da basılmıştır. Müellif eserini çocukların kolayca ezberleyebileceği bir tarzda yazdığını belirtmiştir. Eserin tenkitli neşri Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan matbû ve yazma bir nüshasından hareketle Bahir Selçuk ve Mesut Algül tarafından yapılmıştır.[117]

1.2.2.14. Tuhfe-yi Ni'metî, Nakibzâde Ni'metî

Bursalı Ni'metî tarafından H. 1046/1636-67'de te'lîf edilmiş Türkçe-Farsça manzum sözlüklerdendir. *Tuhfe-yi Şâhidî*'ye nazîre olarak yazılan eserin Çorum Hasan Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan nüshası 29 varaktır. 358 beyti muhtevî eserde seçilen kelime kadrosu *Tuhfe-yi Şâhidî* ile benzerlik gösterir.[118]

1.2.2.15. Tuhfe-yi Vehbî, Sünbülzâde Vehbî

İleride ayrıntılı bir şekilde üzerinde durulacaktır.

İsimleri ve müellifleri zikredilerek kısaca bilgi verilen Türkçe-Farsça manzum sözlükler dışında Yusuf Öz'ün aktardıklarına göre Konyalı Mehmed b. Yahyâ'nın *Şâdiye*'si, İmamzâde Velî'nin *İlm-i Lügat*'i, Osmân-ı Şiklovîsî'nin *Tuhfetü'l-Ma'nâ*'sı ve müellifi bilinmeyen *Nazmü'l-Esâmî* isimli Türkçe-Farsça manzum sözlükler de bilinmektedir.[119]

---

[116] Ayrıntılı bilgi için bk.: Mehmet Âkif Gözitok, *Çelebizade Ali İlmî Nazm-ı Bedî (Farsça-Türkçe Manzum Sözlük)*, Mim Yay., Erzurum, 2016.

[117] Ayrıntılı bilgi için bk.: Bahir Selçuk, Mesut Algül; "Çocuklar İçin Yazılan Farsça-Türkçe Bir Manzum Sözlük: Dürrî'nin Güher-Rîz'i", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, Volume: 1, Issue: 2, Autumn 2015, s. 136-164.

[118] Ayrıntılı bilgi için bk.: Neslihan Gören, *Bursalı Nakibzâde Ni'metî'nin "Tuhfe-i Ni'metî" Adlı Farsça-Türkçe Manzum Sözlüğü (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi), İstanbul, 2016.

[119] Bu sözlüklerle ilgili muhtasar bilgiler için bk.: Yusuf Öz, *age.*, s. 115, 162, 177, 266 ve 267; Rabia Şenay Şişman, *Esâmî İki Dilli Sözlük (Türkçe-Farsça Manzum Sözlük)*, DBY Yay., İstanbul, 2018.

1.2.3. Türkçe-Arapça-Farsça Manzum Sözlükler

1.2.3.1. U'cûbetü'l-Garâ'ib, Bahâüddîn-i Magalkaravî

15. yüzyıl müelliflerinden Bahâüddîn-i Magalkaravî'nin Ahmed ve Muhammed ismindeki oğullarının Arapça ve Farsça öğrenmeleri amacıyla kaleme alınmıştır. Sözlük bölümü 436 beyitten oluşan eserde mensur bir mukaddimeyle birlikte besmele, hamdele ve salvele bölümleri bulunmaktadır. Sözlükte Arapça, Farsça ve Türkçe yaklaşık 2900 kelimenin karşılıkları verilmiştir.[120]

1.2.3.2. Menâzimü'l-Cevâhir, Mustafa Hâkî

1632-33 yılında kaleme alınan Türkçe-Arapça-Farsça üç dilli manzum sözlüklerdendir. Eser, çocukların ezberlemelerini kolaylaştırmak için hurûf-ı hecâ düzenine göre hazırlanmıştır. Üç dilde yaklaşık 2700 kelimeyi muhtevî sözlüğün neşri İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Ankara Millî Kütüphane ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde bulunan nüshalardanhareketle Mustafa Arslan tarafından yapılmıştır.[121]

1.2.3.3. Se-Zebân, Şeyh Ahmed-i Antakî

1723 yılında Antakyalı Şeyh Ahmed tarafından te'lîf edilen eser 818 beyitten oluşmaktadır. Müellif bu eseri gördüğü bir rüya üzerine yazmaya karar vermiştir. Üç dilli eserde yaklaşık 5250 kelimenin karşılığı bulunmaktadır. Müellif eserine alacağı kelime seçimlerinde daha önce zikredilen *Lügat-ı Ferişteoğlu*,*Tuhfe-yi Şâhidî*, *Tuhfe-yi Fedâî*, *Sübha-yı Sıbyân* ve *Tuhfe-yi Hüsâm* gibi sözlüklerden faydalanmıştır. Ayrıca sürh mürekkep kullanılarak Arapça kelimeler için ayn (ع), Farsça kelimeler için fe (ف) ve Türkçe kelimeler için de te (ت) kısaltmaları kullanılmıştır.[122]

1.2.3.4. Manzûme-yi Keskin, Mustafa b. Osman Keskin

H. 1171/1758'de Türkçe-Arapça-Farsça olarak kaleme alınan manzum sözlüklerdendir. Mukaddime ve sözlük bölümüyle birlikte 431 beyitten oluşan eserde, yaklaşık 2400 kelimenin birbiriyle karşılıkları verilmiştir. Müellife göre ilm-i lügat, en

[120] Ayrıntılı bilgi için bk.: Mustafa Arslan, *Bahâüddîn-i Magalkaravî U'cûbetü'l-Garâyib Arapça-Farsça-Türkçe Manzum Sözlük (İnceleme, Metin, Dizin)*, Grafiker Yay., Ankara, 2013.

[121] Ayrıntılı bilgi için bk.: Mustafa Arslan, *Mustafa Hâkî el-Üsküdârî Menâzimü'l-Cevâhir Arapça-Farsça-Türkçe Manzum Sözlük (İnceleme, Metin, Dizin)*, Genesis Kitap, Ankara, 2011.

[122] Ayrıntılı bilgi için bk.: Gökhan Ölker, Hidayet Duyar; *Şeyh Ahmed-i Antakî Se-Zebân, Üç Dilli "Arapça-Farsça-Türkçe" Manzum Sözlük*, Palet Yay., Konya, 2013.

aptal insanları dahi zekî yapabilecek bir niteliğe sahiptir. Eser *Tuhfe-yi Şâhidî*'ye nazîre olmasına rağmen müellif eserinin ondan daha iyi olduğunu iddia eder. *Manzûme-yi Keskin*'in tenkitli neşri Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Ankara Millî Kütüphane, Ege Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Yazmaları ve Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'nde bulunan 5 nüshadan hareketle Atabey Kılıç tarafından yapılmıştır.[123]

1.2.3.5. Lügat-i Abdülkerîm, Abdülkerîm

16. yüzyılda kaleme alınmış Türkçe-Arapça-Farsça manzum bir sözlüktür. Kerîmî mahlasını taşıyan, Abdülkerîm tarafından nazmedilmiştir. Eser bazı nüshalarda "*Lügat-i Manzûme-yi Kerîmî*" şeklinde anılmıştır. Eserde beyit sayıları 3 ile 11 arasında değişen 16 kıt'a ve 131 beyit bulunmaktadır. Eserin bilinen 8 nüshası olmasına rağmen nüshalarda yer alan beyit sayılarının farklı olması ve bazı bölümlerin eksik olması sebebiyle farklı nüshaların var olabileceği de akılda tutulmalıdır. Eserin bilinen nüshaları Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, Ankara Millî Kütüphane, Süleymâniye Kütüphanesi ve Isparta Uluborlu İlçe Halk Kütüphanesi Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.[124]

1.2.3.6. Fethu'l-Fettâh, Sun'î-yi Malatyavî

Malatyalı Sun'î tarafından hazırlanan manzum sözlük 1599'da tamamlanmıştır. Müellif, eserini bir rüya üzerine kaleme aldığını, babasının kendisine bir manzum sözlük yazması gerektiğini salık vermesi üzerine bu eseri yazdığını bildirir. Eser yaklaşık 400 beyitten oluşmaktadır. İstanbul Süleymâniye Kütüphanesi ve İzmir Millî Kütüphane'de nüshaları bulunmaktadır.[125]

1.2.3.7. Tevfiye, Abdurrahmân Zâhidî-yi Konevî

Konyalı Zâhidî tarafından H. 1133/1721'de nazmedilmiştir. Giriş kısmı, geleneksel kitap tertibine uygun olarak besmele, hamdele salvele ve sebeb-i te'lîf bölümlerini içermektedir. Toplam 635 beyitten müteşekkildir.[126]

---

[123] Ayrıntılı bilgi için bk.: Atabey Kılıç, *age.*, Ankara, 2009.
[124] Ayrıntılı bilgi için bk.: Hasan Kaya, "Kerîmî'nin Manzum Sözlüğü", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2017, S. 18, s. 213-252.
[125] Ayrıntılı bilgi için bk.: Yusuf Öz, *age.*, s. 181-182.
[126] Ayrıntılı bilgi için bk.: *age.*, 222-224.

1.2.3.8. Hoş-Edâ, Eşref Feyzî

H. 1149/1736 senesinde *Tuhfe-yi Şâhidî*'ye nazîre olarak kaleme alınmıştır. 11 kıt'adan oluşan eser toplam 337 beyittir. Müellif *Se Zebân* isimli manzum sözlükteki metoda benzer bir şekilde Farsça kelimeler için fe (ف), Arapça kelimeler için ayn (ع) kısaltmalarını kullanmıştır.[127]

1.2.3.9. Nazm-ı Girîdî, Ahmed Resmî

H.1153/1740 tarihinde nazmedilen küçük hacimli manzum sözlüktür. Eser 14 kıt'aya bölünmüş 203 beyitten oluşmaktadır ve dönemin reisülküttaplarından Mustafa Efendi'nin Âşir isimli oğlu için kaleme alınmıştır. Yaklaşık 365 Türkçe, 447 Farsça ve 752 Arapça kelime birbirlerine karşılık gelecek şekilde kullanılmıştır.[128]

1.2.3.10. Müsellesnâme, Osman Şâkir

H. 1210/1795-96 tarihinde yazılan Türkçe-Arapça-Farsça manzum sözlüklerdendir. Bozoklu Osman Şâkir tarafından kaleme alınmıştır. Şairin *Müsellesnâme dışında* iki manzum sözlük daha yazdığı bilinmektedir. Eserde mesnevî nazım şekliyle yazılmış giriş ve sebeb-i te'lîf bölümlerinin dışında sözlük kısmı 42 kıt'adan oluşmaktadır. Toplamda 556 beyitten oluşan eserde yaklaşık 1250 Arapça, 1121 Farsça ve 1019 Türkçe kelime birbirlerine karşılık olarak verilmiştir.[129]

1.2.3.11. Tuhfe-yi Zîbâ, Hayret Mehmed Efendi

Tuhfe-yi Zîbâ Darendeli Mehmed tarafından H. 1234/1819 tarihinde kaleme alınmıştır. Eser dönemin Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın torunu için yazılmıştır. Hayret Mehmed Efendi, görevi dolayısıyla bulunduğu Mısır'da Mehmed Ali Paşa'nın kâtibi olmuştur. Mısır dışında Anadolu ve İran'da da resmî devlet görevlerinde bulunmuştur. 869 beyitten müteşekkil eserde yaklaşık 1500'er Arapça ve Farsça kelimenin Türkçe karşılıkları verilmiştir.[130]

---

[127] Ayrıntılı bilgi için bk.: Hasan Ekici, *Eşref Feyzî Lügat-i Hoş-edâ (Arapça-Farsça-Türkçe Manzum Sözlük)*, TDK Yay., Ankara, 2021.

[128] Ayrıntılı bilgi için bk.: Hasan Kaya, Ahmed Resmî'nin Nazm-ı Girîdî Adlı Manzum Sözlüğü, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, 2017, C. 10, S. 51, s. 119-142.

[129] Ayrıntılı bilgi için bk.: Hasan Kaya, Bünyamin Ayçiçeği; *Müsellesnâme (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım-Dizin) Osman Şakir'in Manzum Sözlüğü*, İdeal Kültür Yay., İstanbul, 2019.

[130] Ayrıntılı bilgi için bk.: Yusuf Öz, *age.*, s. 257-258.

1.2.3.12.Tuhfe-yi Nushî, Çemişkezekli Nasûh Efendi

Ne zaman te'lîf edildiği belli olmayan eserin I. Abdülmecîd'e sunulduğu için 1839-1861 tarihleri arasında yazıldığı düşünülebilir. Müellifin oğlu Ârif Hikmet tarafından 1880 yılında basılmıştır. Nasûh Efendi kendisinin de birçok manzum sözlük okuduğunu belirtir. Bu nedenle içinde manzum sözlük yazma isteği oluşmuş ve bu eseri kaleme almıştır. Eserde toplam 610 beyit bulunmaktadır.[131]

1.2.3.13. Nazmü'l-Cevâhir, Hasan Aynî

Üç dilli manzum sözlüklerden olan eser H.1236/1821 tarihinde yazılmış, müellifin sağlığında 1826 tarihinde basılmıştır. Aynî, 1811 yılında *Dürrü'n-Nizâm* adıyla te'lîf ettiği manzum sözlüğü 10 sene sonra tekrar gözden geçirmiş, genişletmiş ve *Nazmü'l-Cevâhir* adıyla yeniden kaleme almıştır. 13'er beyitlik 100 kıt'adan müteşekkil eser 1300 beyti muhtevîdir.[132]

1.2.3.14. Tuhfetü'l-İhvân ve Hediyyetü's-Sıbyân, Mustafâ b. İbrahim Efendi

H. 1160/1747 tarihinde kaleme alınan Türkçe-Arapça-Farsçamanzum bir sözlüktür. Müellif kelime seçimlerinde Türkçe-Arapça manzum sözlüklerden *Lügat-ı Ferişteoğlu*'nu örnek aldığını belirtmiş, eserinin de *Lügat-ı Ferişteoğlu*'nun Farsça ve Türkçeye tercümesi olduğunu açıklamıştır. 33 kıt'adan oluşan eserde toplam 831 beyit bulunmaktadır. Eserin Millî Kütüphane'de, Fatih Köksal'ın husûsî kütüphanesinde ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde birer nüshası bulunmaktadır.[133]

1.2.3.15. Tuhfe-yi Vâfî, Osman Vâfî

H. 1288/1871-72 tarihinde nazmedilen *Tuhfe-yi Vâfî* Osman Vâfî tarafından yazılmış Türkçe-Arapça-Farsça manzum sözlüklerdendir. 41 kıt'adan oluşan eser toplam 332 beyittir. Eserde yaklaşık 2100 Arapça, Farsça ve Türkçe kelimenin birbirlerine karşılıkları verilmiştir. Sözlüğün bilinen tek nüshası Türk Tarih Kurumu

[131] Ayrıntılı bilgi için bk.: *age.*, s. 270-271.
[132] Ayrıntılı bilgi için bk.: *age.*, s. 258-259.
[133] Ayrıntılı bilgi için bk.: Kamil Ali Gıynaş, "Arapça-Farsça-Türkçe Manzum Bir Sözlük: Tuhfetü'l-İhvân ve Hediyyetü's-Sıbyân", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, 2015, C. 8, S. 41, s. 154-163; Kamil Ali Gıynaş, *Mustafâ İlmî b. İbrâhîm Tuhfetü'l-İhvân ve Hediyyetü's-Sıbyân Arapça-Farsça-Türkçe Manzum Sözlük*, Akademik Kitaplar Yay., İstanbul, 2018.

Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Bu nüshanın tanıtımı ve sözlüğün neşri Zahide Efe tarafından yapılmıştır.[134]

Yukarıda zikredilen üç dilli manzum sözlükler dışında Gencî Pîr Mehmed tarafından ilk kısmı Türkçe-Arapça, ikinci kısmı Türkçe-Farsça olan *Genc-i Le'âl* ve İbnü'l-Emîn Mahmut Kemâl İnal'ın verdiği bilgiye göre Süleymân Hayrî tarafından kaleme alınan *Hayru'l-Lügat* isimli üç dilli manzum sözlüklerin varlığı da bilinmektedir.

1.2.4. Türkçe-Rumca Manzum Sözlükler

1.2.4.1. Tuhfetü'l-Uşşâk, Fevzî Kîsedârzâde

19. yüzyılın ilk yarısında yazılmış Türkçe-Rumca manzum sözlüklerdendir. Sebeb-i te'lîf bölümü dışında geneneksel kitap tertibine aykırı bir şekilde besmele, hamdele ve salvele bölümlerini içermemektedir. Eserde beyit sayıları muhtelif 13 kıt'ada 248 beyit bulunmaktadır. Sözlükte özellikle insan vücudunda yer alan uzuvlara geniş yer verilmesi dikkat çekmektedir. Türkçe ve Rumca yaklaşık 850 kelime birbirine karşılık olarak kullanılmıştır.[135]

1.2.4.2. Lügat-i Manzûme-yi Nûriye Berây-ı Terceme-yi Lisân-ı Rûmiye, Nûri Osmân Hanyavî

H. 1212/1797-98 tarihinde kaleme alınan Türkçe-Rumca manzum sözlüktür. Geleneksel kitap tertibine uygun bir şekilde besmele, hamdele, salvele ve sebeb-i te'lîf bölümleri bulunmaktadır. Hanyavî, arkadaşlarının ısrarı üzerine pek istemese de bu eseri yazdığını söylemiş ve *Tuhfe-yi Şâhidî*'ye benzer bir sözlük oluşturmayı amaçlamıştır. Bir Müslümanın gayrimüslim dilini taklit etmesinin hoş olmadığını, bu nedenle de yaptığı işin boş ve anlamsız olduğunu belirtmiştir. Eserini yazdıktan sonra dost meclisinde kendisinden övgülerle bahsedildiğini görünce 12 yıl sonra aynı esere bir de *Tezyîl-i Nûriye* adıyla zeyl yazmaya karar vermiş; *Tezyîl*'de *Lügat-i* Nûriye'deki bazı hatalı yerleri düzeltmiş, ayrıca 29 beyitten müteşekkil sebeb-i te'lîf niteliğinde bir

[134] Ayrıntılı bilgi için bk.: Zahide Efe, "Arapça-Farsça-Türkçe Manzum Bir Sözlük: Tuhfe-yi Vâfî", *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2020, C. 9, S. 21, s. 107-128.

[135] Ayrıntılı bilgi için bk.: Gökhan Ölker, "Rumca-Türkçe Manzum Sözlük Tuhfetü'l-Uşşâk", *Turkish Studies International Periodical For The The Languages, Literature and History of Turkish and Turkic Volume 4/4 Summer*, 2009, s. 856-872.

giriş eklemiştir. Yaklaşık 550 beyti muhtevî *Lügat-i Nûriye*'de 1600'ün üzerinde Rumca kelimeye yer verilmiştir.[136]

Yukarıda zikredilen Türkçe-Rumca sözlükler dışında müellifi bilinmeyen *Tuhfe-yi Rûmî*, Abdülvehhâb Zârî tarafından yazılan *Manzûme-yi Vehbî* ve *Hâfiz İbrâhîm Lügati* isimli Türkçe-Rumca sözlükler de bulunmaktadır.[137] Sözlüklerin özellikle Rum kökenli vatandaşların yaşadıkları bölgelerde yazılmış olması dikkat çekmektedir.

1.2.5. Türkçe-Fransızca Manzum Sözlükler

1.2.5.1. Miftâh-ı Lisân, Yûsuf Hâlis

H. 1266/1849-50 yılında Yûsuf Hâlis tarafından kaleme alınan eser Cerîde-yi Havâdis matbaasında basılmıştır ve 566 beyitten oluşmaktadır. Mehmet Kırbıyık ve Bekir Çınar tarafından iki farklı neşir yapılmıştır. Eserde yaklaşık 2600 Fransızca kelimeye karşılık 2900 Türkçe kelime zikredilmiştir. Batı kaynaklı bir dilin Arap harfleriyle yazılmasının zorluğu sebebiyle kelimelerin telaffuzlarının doğru öğrenilebilmesi için Fransızca kelimelerin altına o kelimenin Fransızca okunuşu Latin harfleriyle eklenmiştir.[138]

1.2.6. Türkçe-Boşnakça Manzum Sözlükler

1.2.6.1. Makbûl-i Ârif, Muhammed Hevâî Üsküfî

Türkçe-Boşnakça ilk eser olan *Makbûl-i Ârif*, H. 1041/1631-32 tarihinde yazılmış ve dönemin padişahı IV. Murat'a ithaf edilmiştir. Hevâî'nin bu eseri hazırlarken birçok manzum sözlük müellifi gibi *Tuhfe-yi Şâhidî*'den etkilendiği anlaşılmaktadır. 224 beyitten oluşan eserde yaklaşık 650 sözcüğün Türkçe ve Boşnakça karşılıkları verilmiştir. Ahmet Kartal eserin Kayseri Râşit Efendi Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan nüshası üzerine bir çalışma yayınlanmış, Sait Okumuş ise

---

[136] Ayrıntılı bilgi için bk.: Gökhan Ölker, "Lugât-ı Manzûme-i Nûriye Berây-ı Terceme-i Lisân-ı Rumiye Üzerine", *Turkish Studies International Periodical For The The Languages, Literature and History of Turkish and Turkic Volume 8/9 Summer*, 2013, s. 2007-2019.

[137] Bu sözlüklerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk.: Gökhan Ölker, "Türk Sözlükçülük Geleneğinde Rumca-Türkçe Manzum Sözlükler", *XIII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı Varşova-Polonya 25-28 Eylül 2018*, s. 391-403.

[138] Ayrıntılı bilgi için bk.: Mehmet Kırbıyık, *Yusuf Hâlis Miftâh-ı Lisân, Manzum Fransızca-Türkçe Sözlük*, Beşir Kitabevi, İstanbul, 2007; Bekir Çınar, *Yusuf Hâlis Miftâh-ı Lisân Manzum Fransızca-Türkçe Sözlük*, Altınpost Yay., Ankara, 2012; İsmail Güleç ve Güler Doğan Averbek, *agm.*, s. 53-79.

Bosna Hersek Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde bulunan bir nüsha üzerine çalışmıştır.[139]

1.2.7. Türkçe-Bulgarca Manzum Sözlükler

1.2.7.1. Tuhfe-yi Sabrî an Lisân-ı Bulgarî, Mehmed Sabrî

Türkçe-Bulgarca kaleme alınan ilk ve tek manzum sözlüktür. 1879 tarihinde Sofya göçmenlerinden Mehmed Sabrî tarafından nazmedilmiştir. Eserde Türkçe ve Bulgarca yaklaşık 1800 kelime veya kelime grubunun birbirine karşılıkları verilmiştir.[140]

1.2.8. Türkçe-Arnavutça Manzum Sözlükler

1.2.8.1. Der Beyân-ı Türkî Ma'a Lisân-ı Arnabûd, Nazîm

Türkça-Arnavutça kaleme alınan ilk manzum sözlüktür. Ayrıca 10 beyitlik hacmiyle bilinen en küçük manzum sözlüktür. 18. yüzyılda yaşamış İbrahim Nezimî veya Nezim Berati adıyla da bilinen Arnavut şair Nazîm tarafından nazmedilmiştir.[141]

1.2.8.2. Dürre-yi Manzûme, Mahmûd

H. 1250/1835 tarihinde kaleme alınan eser Türkçe-Arnavutça manzum sözlüklerin sonuncusudur. 291 beyitten müteşekkildir. Geleneksel kitap tertibine uygun bir biçimde besmele, hamdele, salvele ve sebeb-i te'lîf bölümlerini muhtevîdir. Güler Doğan Averbek *Dürre-yi Manzûme* üzerine yaptığı çalışmada eserin 2 yeni nüshasını daha tespit etmiş ve o güne kadar bilinen tek nüshasıyla karşılaştırarak eserle ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur.[142]

---

[139] Ayrıntılı bilgi için bk.: Ahmet Kartal, "Manzum Bosnaca-Türkçe Sözlük Üzerine" *Türk Dili*, *TDK Yay.,* Ankara, 2007, S. 667, s. 348-353; Sait Okumuş, "Muhammed Hevâî Üsküfî ve Türkçe-Boşnakça Manzum Sözlüğü Makbûl-i Ârif (Potur Şâhidî)", *Turkish Studies International Periodical For The The Languages, Literature and History of Turkish and Turkic Volume 4/4 Summer*, 2009, s. 823-844.

[140] Ayrıntılı bilgi için bk.: Uğur Gürsu, *Tuhfe-i Sabrî an Lisân-ı Bulgarî (Mehmed Sabri'nin Bulgarca-Türkçe Manzum Sözlüğü)*, Akademi Titiz Yay., İstanbul, 2020.

[141] Ayrıntılı bilgi içib bk.: Güler Doğan Averbek, "Türkçe-Arnavutça Manzum Sözlük Dürre-i Manzûme'nin Bilinmeyen İki Nüshası", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2018, S. 12, s. 226-227.

[142] Ayrıntılı bilgi için bk.: *age.*, s. 223-242.

1.2.9. Türkçe-Ermenice Manzum Sözlükler

1.2.9.1. Manzûm Lügat-i Ermeniyye, Ref'î-yi Kalâyî

Bilinen ilk ve tek Türkçe-Ermenice manzum sözlüktür. Ref'î-yi Kalâyî tarafından 19. yüzyılda nazmedilmiştir. Eserin neşri Robert Dankoff, Turgut Kut ve S. Weitenberg tarafından Amerika'da 1996 tarihinde yapılmıştır.[143]

1.2.10. Türkçe-Kürtçe Manzum Sözlükler

1.2.10.1. Nûbihara Mezinan, Dilbikule Cizîrî (Abdülkadir Bingöl)

Bilinen ilk ve tek Türkçe-Kürtçe manzum sözlüktür ve bugüne kadar yazılan manzum sözlüklerin en hacimlisidir. Bu sözlük adından da anlaşılacağı gibi küçükler için değil büyükler için yazılmıştır. Eserin ismi büyüklerin nevbaharıanlamına gelmektedir. 3337 beyitten oluşan eser 2008 yılında yazılmaya başlanmış, 2012 yılında tamamlanmıştır. Eserde 13000'in üzerinde Kürtçe, 8000'in üzerinde Türkçe kelimeye yer verilmiştir.[144]

1.2.11. Türkçe-Almanca Manzum Sözlüker

1.2.11.1. Almanca Tuhfe, Şerefeddin Paşa

Mevcut bilgilere göre bilinen ilk ve tek Türkçe-Almanca manzum sözlüktür. Şerefeddin Paşa tarafından 1916 yılında İstanbul'da basılmıştır. Eser üzerine Güler Doğan Averbek ve Harald Bichlmeier tarafından yürütülen bir proje vardır. Ayrıca eserin bilim âlemine tanıtımı bu projenin yürütücüleri tarafından yapılmıştır.[145] Güler Doğan Averbek'in bu sözlük dışında Türkçe-Arnavutça ve Türkçe-Bulgarca manzum sözlüklerle ilgili bazı projeleri de devam etmektedir.

---

[143] Ayrıntılı bilgi için bk.: Robert Dankoff, Turgut Kut ve S. Weitenberg, *The Versified Armenian-Turkish Glossary By Kalayi ca. 1800*, Cleveland State University Armenian Publications, Cleveland, 1996.

[144] Ayrıntılı bilgi için bk.: Zahir Ertekin, "İlk Manzum Türkçe-Kürtçe Sözlük: Nûbihara Mezinan", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 2017, C. 9, S. 1, s. 89-106.

[145] Ayrıntılı bilgi için bk.: Güler Doğan Averbek ve Harald Bichlmeier, "1. Dünya Savaşı Yıllarında Kaleme Alınan Türkçe-Almanca Manzum Bir Sözlük: Almanca Tuhfe/Deutches Geschenk", *III. Uluslararası Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu (8-11 Kasım 2018)*, Würzburg.

1.2.12. Çağatay Türkçesi-Farsça Manzum Sözlükler

1.2.12.1. Lehçetü't-Türk, Celâlüddîn Han

15. yüzyılda Timurlular döneminde yaşamış Celâlüddin Han tarafından 1414 tarihinde te'lîf edilmiş Çağatay Türkçesi-Farsça manzum bir sözlüktür. Hacmi küçük olan bu eser, Farsça bilenlere Türkçe öğretmek amacıyla kaleme alınmıştır. Osmanlı sahasında yazılan manzum sözlükler genellikle Arapça veya Farsça öğretmek için kaleme alınmışken Çağatay Türkçesi-Farsça şeklinde bilhassa Babür-Hindistan sahasında yer alan bu sözlüklerde amaç Farsça bilenlere Türkçe öğretmektir.[146]

1.2.12.2. Müellifi Bilinmeyen Çağatay Türkçesi-Farsça Bir Sözlük

Bu sözlük Babür Devleti hükümdarlarından Evrengzib zamanında 17. yüzyılda yazılmıştır. Müellifin ismine ve eserin te'lîf tarihine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Sözlüğün bir nüshası Fransa Millî Kütüphanesi'ndeki bir lügat mecmuasının içinde bulunmaktadır. Bu eserin metni Turgut Koçoğlu tarafından yayınlanmıştır.[147]

Bugüne kadar birçok araştırmaya konu olan ve edebiyatımızda farklı dillerde kaleme alınan manzum sözlükler kısa ve belirgin özellikleriyle ifade edilmeye çalışılmıştır. Güler Doğan Averbek'in 2018'de yayınlamış olduğu "Dillerinden Biri Türkçe Olan Manzum Sözlükler Üzerine Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası"başlıklı makale, manzum sözlükler üzerine günümüze kadar yapılan araştırmalar hakkında bilgi vermesi açısından zikredilmesi gereken önemli çalışmalardandır.

1.3. Manzum Sözlük Şerhleri

Osmanlı döneminde eğitim-öğretim hayatının canlı bir şekilde varlığını sürdürdüğü medrese, mektep, dergâh, tekke veya konak gibi neredeyse her mekânda manzum sözlüklere başvurulduğu yeri geldikçe belirtilmişti. Çocukların Arapça veya Farsça gibi ikinci bir dil öğrenmeye başlamalarının ilk adımlarından biri zikredilen manzum sözlükleri ezberlemek olmuştur. Günümüzde sayısı 100'ün üzerinde olan

---

[146] Ayrıntılı bilgi için bk.: Turgut Koçoğlu ve Abdulkhalil Ahmadoughlı; "Farsça Bilenlere Türkçe Öğretmek İçin Yazılmış Farsça-Çağatay Türkçesi Manzum Bir Sözlük: Lehçetü't-Türk", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi Yıl: 4, Sayı 9 Güz, 2018, s. 45-85.*

[147] Ayrıntılı bilgi için bk.: Turgut Koçoğlu ve Abdulkhalil Ahmadoughlı; "Çağatay Türkçesi-Farsça Bir Sözlük Mecmuasında Müellifi ve Adı Bilinmeyen Manzum Bir Sözlük", *Doğumunun 60. Yılında Nevzat Özkan Armağanı Ediya Yazıka,* Nobel Kitap Yay., Ankara, 2021, s. 487-532.

manzum sözlükler, birçok açıdan faydalı eserler olmalarına rağmen bazı noktalarda çocukların/okuyucuların ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmışlardır. "Manzum sözlükler kelimelerin okunuşlarının verilmesi, kelimelerin bilinen anlamlarının bir yerde zikredilmesi, aranılan kelimeye kolayca ulaşılması gibi hususlarda ihtiyaca cevap verememişlerdir."[148] Bu ihtiyaç eksikliğini dönemin bazı müderris veya müellifleri de görmüş ve bu eksikliği çeşitli yöntemlerle gidermeye çalışmışlardır. Eyup Barlak konuyla ilgili şu açıklamaları vermiştir: "Manzum sözlükleri ders olarak okutan müderrisler, bu metinlerde geçen kelimeleri ayrıntılı olarak incelemişler, çoğu zaman birkaç dildeki karşılıklarını vermişler, çeşitli cümlelerle ve kelimelerle ilgili gramer bilgilerini de vererek konunun daha iyi anlaşılmasına çalışmışlardır. Şârihler manzum sözlüklerde bulunmayan hareke kayıtlarını da vererek kelimelerin vezin bilgilerinden de bahsetmiş, böylece herhangi bir şekilde yanlış anlaşılabilecek bir husus kalmamasına gayret etmişlerdir. Yine birçok manzum sözlük şârihi, açıklamalarını *şâhid beyit*lerle destekleyerek şerhinde ifade ettiği bilgileri pekiştirme yoluna gitmiştir."[149]

Manzum sözlükler, mensur sözlüklerden tertip, hacim ve yöntem gibi birçok noktada farklılık arz etmektedir. Manzum sözlüklerin mensur sözlüklere bakarak eksik kalan ve ihtiyaca cevap vermeyen yönleri, şerhler, hâşiyeler ve alfabetik tertip ya da fihristlerle giderilmeye çalışılmıştır. "Şerhler, nazmedilen kelimelerin hareke kayıtlarını vermek, mevcut anlamlarını ve Türkçe karşılıklarını zikretmek, kelimelerin tahlili yoluyla gramer bilgilerini pekiştirmek, bahir ve vezinler hakkında daha geniş bilgi verilerek aruzun uygulamalı bir biçimde öğrenilmesini temin etmek; istinsah ve birtakım tasarruflar yoluyla zamanla tahrife uğramış kelime ve beyitleri tashih etmek, sözlüklerin aruz hususundaki kusurlarını gidermek gibi gayelerle yazılmış ve bu eserlerin önemli bir kısmı müderrisler tarafından kaleme alınmıştır."[150] Yusuf Öz'ün burada belirttiğinin aksine manzum sözlük şerhlerinin bazıları bilhassa aruz vezninin öğretilmesi konusunda gerekli ihtiyacı karşılayamamıştır. Nitekim Mehmed Lebîb Efendi de *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb*'in bir yerinde bu konuya temas etmektedir.[151]"Şerhler yolu ile manzum sözlükteki kelimelerin bir veya birkaç dildeki

[148] Yusuz Öz, "Tuhfe-i Vehbî Şerhleri", *İlmî Araştırmalar*, 1997, S. 5, s. 221.
[149] Eyup Barlak, *Abdülkâdir Bin Ömer El-Bağdâdî'nin Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî'si (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış doktora tezi), Kayseri, 2020, s. 17.
[150] Yusuf Öz, *agm.*, s. 221.
[151] Lebîb'in değerlendirmeleri için bk.: Mehmed Lebîb, *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb*, Dâru't-Tıbâ'ati'l-Âmire, 1262, s. 72.

karşılığı verilmiş, o kelimelerin hareke kayıtları ile hangi vezne tekabül ettiği gösterilmiştir. Manzum sözlükte öğrenilmek istenilen hangi dil ise o dilin isim, sıfat, fiil ve edatlar konusu ayrıntılı olarak anlatılmış, cümle içerisindeki görevi örnekler yoluyla izah edilmiştir."[152]

Son 20 yıla kadar şerhlerle ilgili yapılan çalışmalarda manzum sözlük şerhlerinin kahir ekseriyetinin göz ardı edildiği, Yusuf Öz ve Atabey Kılıç'ın yaptığı ilmî çalışmalarla hem manzum sözlüklerin hem manzum sözlük şerhlerinin kıymetinin ortaya koyulduğu bilinmektedir. Atabey Kılıç'ın öncülük ettiği zikredilen alanla ilgili çalışmaların sayısı Güler Doğan Averbek'in 2018 yılında yayınladığı ve manzum sözlüklerle ilgili bibliyografik çalışmaları inceleyen yazıya göre 200'ü bulmuştur.[153]

Manzum sözlük şerhleri, yalnızca manzum sözlüklerin eksik kaldığı bazı yönleri tamamlamakla kalmamış; belâgat, leksikoloji, mitoloji, coğrafya, zooloji, astronomi vb. bilim alanlarından çeşitli bilgileri muhtevî kaynak eser niteliğine de sahip olmuşlardır. Bahsedilen bilim alanlarını manzum sözlüklerin ele aldığı konulara bağlı olarak daraltmak veya genişletmek de mümkün görülmektedir. Bu yönüyle genelde şerhlerin özelde de manzum sözlük şerhlerinin ne kadar faydalı eserler olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bugünkü bilgilere göre manzum sözlükler için yapılan şerhlerin sayısı aşağı yukarı 60'a yaklaşmaktadır ki bu sayı neredeyse manzum sözlüklerin üçte birine karşılık gelmektedir. Ayrıca çeşitli biyografik kaynaklarda zikredildiği hâlde bugün henüz ulaşılamamış olan bazı manzum sözlük şerhleri de bulunmaktadır. Osmanlı eğitim hayatının vazgeçilmez parçalarından olan manzum sözlüklere yapılan şerhler genellikle meşhur olanlar ve daha çok itibar gören manzum sözlükler üzerine hazırlanmıştır. Güler Doğan Averbek'in aktardığı bilgilere göre bu şerhler arasında en fazla rağbet gören Türkçe-Farsça manzum sözlüklerden *Tuhfe-yi Şâhidî*'ye yapılan şerh sayısı 40'a, Eyup Barlak'ın verdiği bilgilere göre ise 60'a yakındır. Bunun yanı sıra Türkçe-Arapça manzum sözlüklerden *Sübha-yı Sıbyân*'a 5, *Nazmü'l-Le'âl* ve *Lügat-ı Ferişteoğlu*'na 4, *Bahrü'l-Garâyib* ve *Nazmü'l-Cevâhir*'eise 1'er şerh yapılmıştır. Yine Türkçe-Farsça manzum sözlüklerden *Tuhfe-yi Vehbî* üzerine yapılan birkaç şerhten kaynaklarda zikredilse de bunlardan Yesârîzâde Mustafa İzzet, Çelebizâde Ali İlmî ve

[152] Özlem Şahin, *agt.*, s. 49.
[153] Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk.: Güler Doğan Averbek, *agm.*, s. 85-114.

Baba Dağlı şerhleri henüz elde değildir.[154] Mevcut bilgilerle ulaşılabilen şerhler, şârihi bilinmeyen bir şerh ile Ahmed Hayâtî-yi Elbistânî, Es-Seyyid Abdurrahmân el-Fâzıl ve Mehmed Lebîb Efendi'nin yaptıkları şerhlerdir.

Bununla birlikte kataloglarda yer alan bazı kayıtlar manzum sözlükler üzerine yapılan şerhlerle ilgili hatalı bilgiler içermektedir. Özellikle kütüphane kataloglarına *Tuhfe Şerhi* şeklinde kaydedilen bazı eserlerin şerhinin hangi manzum sözlüğe ait olduğunun tespit edilebilmesi için bu şerhlerin muhakkak görülmesi ve incelenmesi gereklidir. Söz gelimi bazı incelemeler esnasında karşılaşılan ve farklı çalışmalarda da aynı hatanın tekrarlandığı görülen Akovalızâde Hâtem Ahmed b. Osmân'a isnat edilen *Tuhfe-yi Vehbî Şerhi*'nin aslında *Tuhfe-yi Şâhidî* şerhi olduğu tespit edilmiştir. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'nın *yazmalar.gov.tr* adresli yazma eser kataloğunda bu eserin *Tuhfe-yi Vehbî Şerhi* şeklinde kaydedilmesi araştırmacıların da eseri bu isimle çalışmalarına dahil etmelerine sebep olmuştur.[155] Akovalızâde Hâtem Ahmed b. Osmân'ın *Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî* adlı eserini hazırlayan Muhammet Kaya, burada Akovalızâde'nin eserlerinden bahsettiği bölümde ona isnat edildiğini belirttiğimiz *Şerh-i Tuhfe-yi Vehbî* isimli eseri de zikretmiş fakat tenkitli metnine de dâhil ettiği bu eserin aslında *Tuhfe-yi Şâhidî* şerhi olduğunu gözden kaçırmıştır.[156] Bu noktada edebiyat tarihi araştırmacılarından beklenen, en azından çalışmalarında zikrettikleri yazma veya matbû eserlerin günümüz teknolojik imkânlarını da kullanarak dijital görüntülerine ulaşmaya çalışmaları, bu eserlerle ilgili daha sıhhatli bilgiler vermeleridir.

Manzum sözlükler üzerine yapılan şerhler dışında yukarıda değinildiği gibi özellikle bu sözlüklerde yer alan kelimelerin kolayca bulunup takip edilebilmesi amacıyla alfabetik kelime fihristleri hazırlanmıştır. Hatta bu fihrislerin müelliflerinden bazıları bunları kaleme alma sebebi olarak çocuklarının/torunlarının bu yönde istekleri olduğunu; bu çocukların aradıkları kelimeleri bulamadıkları için muzdarip olduklarını, bu nedenle de fihrist hazırladıklarını belirtmişlerdir. Bu fihristlerin gerçekten de

---

[154] Bu şerhlerden Yesârîzâde'nin yaptığı şerh Ahmet Talat Onay'ın *"Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar"* isimli eserinin kaynakçasında, Çelebizâde Ali İlmî'nin şerhi de *Nazm-ı Bedî*'de zikredilmiştir. Ali Alparslan ise *"Manzum Lugatler ve Tuhfe-yi Vehbî'nin Alfabetik Dizini"* isimli çalışmasında Babadağlı İbrahim'in şerhini zikretmesine rağmen bu şerhler henüz tespit edilememiştir. Detaylı bilgi için bk.: Yusuf Öz, *agm.*, s. 226-227.

[155] Bu satırların yazıldığı 17 Şubat 2021 tarihinde zikredilen internet sitesi üzerinden bu hatanın düzeltilmesi için gönderilen not malesef hâlâ dikkate alınmamıştır. http://www.yazmalar.gov.tr/eser/serh-i-tuhfe-i-vehbi/177409 (Erişim tarihi: 17.02.2021)

[156] Bk.: Muhammed Kaya, *Akovalızâde Hâtem Ahmed b. Osmân Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük*, Gece Kitaplığı Yay., Ankara, 2016, s. 18, 28.

manzum sözlüklerin bu yöndeki eksikliklerini büyük ölçüde giderdiklerini söylemek mümkündür.

Şerhler ve alfabetik fihristler dışında manzum sözlükler üzerine bazı hâşiyeler de kaleme alınmış ve matbû hâlde basılan bazı manzum sözlük metinleri bu hâşiyelerle birlikte basılmıştır. En çok basılan matbû sözlüklerin başında gelen *Tuhfe-yi Vehbî*'nin bazı matbû nüshalarının Ali Mahvî'nin bu eser için hazırladığı hâşiye ile birlikte basıldığı görülür. Manzum sözlükler üzerine yapılan şerhler ve şârihleri aşağıdaki şekilde listelemek mümkündür:

1.3.1. Tuhfe-yi Şâhidî Şerhleri

Tuhfe-yi Şâhidî'nin şerhleri üzerine yapılan münferit çalışmalardan başka manzum sözlük şerhlerinin tamamını ele alan araştırmalar da yapılmıştır. Bu araştırmalarda zikredilen şerhler dışında, ileride farklı şerhlerin gün yüzüne çıkmasının da imkân dahilinde olduğu akılda tutulmalıdır.[157]

1. Sûdî-yi Bosnevî, Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî.[158]
2. Abdülkadir b. Ömer b. Bâyezîd el-Bağdâdî, Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî.[159]
3. Kara İbrahim Efendi, er-Risâle Ale'ş-Şâhidî.
4. Mehmed Efendi, Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî.
5. Kuddûsî Abdurrahmân b. Abdullâh, Tuhfetü'l-Mülûk.[160]
6. Ahmed b. Mehmed Selâmî İbn Ağrıboz, Tezkiretü'l-Müntehî ve İfâdetü'l-Mübtedî.
7. İbrâhîm b. Süleymân el-Ezherî, Dâ'iretü'l-İhtisâr ve't-Ta'lîl ale'l-İksâr ve't-Tatvîl.
8. İbrâhîm b. Süleymân el-Ezherî, Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî.
9. Atfî Ahmed-i Bosnevî, Şerh-i Tuhfe.[161]

---

[157] Tuhfe-yi Şâhidî için yapılan şerhlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk.: Yusuf Öz, "Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri", *Selçuk Üniversitesi Yay.*, Konya, 1999; Tuba Demirci, *Türk Edebiyatında Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri ve Özellikleri*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi), İstanbul, 2014; Ozan Yılmaz, *agm.*, s. 286-287; Eyup Barlak, *agt.*, s. 31-34.

[158] Ayrıntılı bilgi için bk.: İlham Köse, *Bosnalı Sûdî'nin (Ö. 1600) Tuhfe-i Şâhidî Şerhi (İnceleme-Çeviriyazılı Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Basılmamış doktora tezi), İstanbul, 2017.

[159] Ayrıntılı bilgi için bk.: Eyup Barlak, *agt.*, Kayseri, 2020.

[160] Ayrıntılı bilgi için bk.: Şeyma Nur Zararsız, *Tuhfetü'l-Mülûk (Tuhfe-yi Şâhidî Şerhi) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi), Kayseri, 2015.

10. İbrâhîm Vahdî Efendi, Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî.
11. Pîrî Paşazâde Celâlî Mehmed b. Abdülbâkî, Tuhfe-yi Mîr.[162]
12. Hüseyin Nûrî el-Keşfî el-Karahisârî, Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî.
13. Akovalızâde Hâtem Ahmed b. Osmân, Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî.[163]
14. Ali Gürcî-yi Bektaşî, Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî.
15. Mehmed İsmet b. İbrâhîm, Feyzü'l-Hâdî fî Hall-i Müşkilât-ı Şâhidî.
16. Mustafa İbn Mîrzâ, Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî.
17. Mustafa İsâmüddîn b. Abdullâh, Gülşen-i Şâhidî.
18. Şâhinzâde Ali el-Mar'aşî, Tuhfetü'l-Vüzerâ.[164]
19. Ali Rûhavî, Tuhfe-yi Taksîrî.
20. Nâdîde Ahmed Hâfız, Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî.[165]
21. Muhammed Necîb, Şerh-i Tuhfeti'ş-Şâhidî.
22. Pîrî Mehmed Paşa, Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî.
23. İbrahim İsmet, Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî.
24. Ferdi Ali b. Mustafa, Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî.
25. Yorgancızâde Ali Hicabî, et-Tuhfetü'l-Hicâbiye 'ale't-Tuhfetü'ş-Şâhidiyye.
26. Mehmed Murâd en-Nakşbendî, Müzîlü'l-Hafâ.
27. Rehâvî Seyyid Ali, Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî.
28. Mustafa b. Yûsuf b. Murâd el-Bosnevî, Hulle-yi Manzûme.
29. Karadenizli Ahmed Efendi, Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî ve Tercümân-ı Lugât-ı Şâhidî.
30. Zeki Ali Efendi, Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî.
31. Fâiz Efendi, Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî.
32. Abdülmecîd Şükrü, Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî.
33. Abdurrahmân b. Abdullâh, Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî.
34. Abdurrahmân b. Ali el-Kozanî, Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî.
35. Mehmed Muslu, Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî.

---

[161] Ayrıntılı bilgi için bk.: Hasan Ekici, *Bosnalı Atfî Ahmed Efendi'nin Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'si (İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin)*, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış doktora tezi), Adıyaman, 2017.

[162] Zehra Gümüş, *Pîrî Paşazâde Celâlî Mehmed b. Abdülbâkî, Tuhfe-yi Mîr [Tuhfe-i Şâhidî Şerhi]*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi), Kayseri, 2006.

[163] Ayrıntılı bilgi için bk. Muhammet Kaya, *age*., s. 1-42.

[164] Ayrıntılı bilgi için bk.: Nuran Altunel, "Şâhinzâde el-Mar'aşî 'Şeyh Alî Dilkesîr'in Tuhfetü'l-Vüzerâ Adlı Eserinin Tanıtımı", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu, Maraş-Der*, İstanbul, 2005, s. 143-153.

[165] Serap Yavaş, *Nâdîde Ahmed Efendi Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî: İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi), Kayseri, 2013.

36. Ali b. Muhammed Mar'aşî, Tuhfe-yi Şâhidî Şerhi.

Yukarıda listesini vermeye çalıştığımız ve şârihi belli olan *Tuhfe-yi Şâhidî* şerhleri dışında şârihi belli olmayan bazı *Tuhfe-yi Şâhidî* şerhleri de kütüphane kataloglarında görülmektedir. Ayrıca şahsî koleksiyonlarda yer alan ve henüz herhangi bir kütüphanenin kataloğuna girmeyen *Tuhfe-yi Şâhidî* şerhlerinin var olduğu da tahmin edilmektedir.

1.3.2. Sübha-yı Sıbyân Şerhleri

1. Mehmed Necîb Efendi, Hediyyetü'l-İhvân fî Şerh-i Sübhati's-Sıbyân.[166]

2. Seyyid Efendi, Seheletü'l-Beyân Şerhü Sübhati's-Sıbyân.

3. Râsim Fodlacîzâde Ahmed, Şerhü Sübha-yı Sıbyân.

4. Hacı İsmâîl b. Zühdî Ömer, Şerh-i Sübha-yı Sıbyân.

1.3.3. Lügat-ı Ferişteoğlu Şerhleri

1. Kara Yahyâ b. İsrâil, Şerh-i Lügat-ı Ferişteoğlu.

2. Yahyâ b. Nasûh b. İsrâîl, Şerh-i Lügat-ı Ferişteoğlu.

3. Ed-Durretü'l-Mansûre li-Şerhi'l-Lügati'l-Manzûme.

1.3.4. Nazmü'l-Le'âl Şerhleri

1. Ahmed b. Ahmed Behisnî, Şerhü Nazmü'l-Le'âlî.

2. Abdurrahmân Efendi, Şerhü Nazmü'l-Le'âlî.

3. Muhammed Ârif b. Raif, Şerhü Nazmü'l-Le'âlî.

4. Hâkî Abdurrahmân, Savgu'l-Me'âl fî Şerh-i Nazmü'l-Le'âl.

1.3.5. Nisâbü's-Sıbyân Şerhleri

1. Nizâmeddîn b. Kemâl b. Cemâl el-Herevî, Şerhu Nisâbi's-Sıbyân.

2. Es-Seyyid Şerîf Ali b. Muhammed el-Cürcânî, Şerhu Nisâbi's-Sıbyân.

---

[166] Ayrıntılı bilgi için bk.: Atabey Kılıç, "Manzum Sözlüklerimizden Sübḥa-i Ṣıbyān Şerhi Hediyyetü'l-İḫvān", *Turkish Studies International Periodical For The The Languages, Literature and History of Turkish and Turkic Volume 1/1 Summer*, 2006, s. 13-23; Atabey Kılıç, *Bosnavî Meḥmed Necîb Sübḥa-i Ṣıbyân Şerḥi Hediyyetü'l-İḫvān (İnceleme-Metin)*, Laçin Yay., Kayseri, 2007; Zehra Gümüş, "Klasik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Şerhleri", *Turkish Studies International Periodical For The The Languages, Literature and History of Turkish and Turkic Volume 2/4 Fall*, 2007, s. 423-431.

3. Murâd b. Yâsîn, Şerh-i Nisâbü's-Sıbyân.

4. Ya'kûb b. Osmân b. Mahmûd el-Gaznevî el-Çerhî, Şerh-i Nisâbü's-Sıbyân li'l-Ferâhî.[167]

1.3.6. Se-Zebân Şerhleri

1. Cemâlüddîn Osmân b. Ömer ed-Dımaşkî en-Nahvî İbnü'l-Hâcib, Şurûhü'l-Kâfiye Se-Zebân.

2. Es-Seyyid eş-Şerîf Ali b. Muhammed el-Hüseynî el-Cürcânî, Şerhu'l-Kâfiye Se-Zebân.

3. Sûdî-yi Bosnevî, Şurûhü'l-Kâfiye Se-Zebân.

1.3.7. Nuhbe-yi Vehbî Şerhleri

1. Ali Rızâ b. Mehmed Rüşdî Yalvacî, Şerh-i Nuhbe-yi Vehbî.

2. Yayaköylü Ahmed Reşîd el-İzmirî, Şerh-i Nuhbe-yi Vehbî.[168]

3. Râşid Efendi, Nuhbe-yi Vehbî Şerhi.[169]

Bu şerhler dışında Dervîş Ömer el-Belgradî'nin *Manzûmetü'l-Lüga* şerhi ve Lutfullâh Halîmî'nin kendi eseri *Bahrü'l-Garâ'ib*için yazdığı şerhler de bilinmektedir. *Tuhfe-yi Vehbî* üzerine yapılan şerhler sonraki bölümde ayrıntılı bir biçimde ele alınacaktır.

---

[167] Arif Nevşahi, "Ya'kûb-i Çerhî" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul, 2013, s. 281-282.

[168] Ayrıntılı bilgi için bk.: Emel Yılmaz, *Yayaköylü Ahmed Reşîd Efendi'nin Şerh-i Nuhbe-i Vehbî Adlı Eseri (İnceleme-Metin-Dizin, S. 1-221)*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi), Manisa, 2008; Dursun Görmez, *Yayaköylü Ahmed Reşîd Efendi'nin Şerh-i Nuhbe-i Vehbî Adlı Eseri (İnceleme-Metin-Dizin, S. 222-446)*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi), Manisa, 2008.

[169] Manzum sözlük şerhleriyle ilgili liste Eyup Barlak'ın *"Abdülkâdir Bin Ömer El-Bağdâdî'nin Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî'si (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)"* başlıklı doktora tezinden yararlanıp gözden geçirilerek hazırlanmıştır.

2. BÖLÜM

2. SÜNBÜLZÂDE VEHBÎ ve MEHMED LEBÎB EFENDİ

2.1. Sünbülzâde Vehbî (1718-1809)

2.1.1. Hayatı[170]

XVIII. yüzyıl klasik Türk edebiyatının renkli simalarından biri olan Sünbülzâde Vehbî, Maraş'ta 1718'de dünyaya gelmiştir. Asıl adı Mehmed olan şairin mahlası Vehbî'dir. "Sünbülzâde" olarak bilinen köklü bir aileye mensup olan Vehbî, eğitim hayatını Maraş'ta tamamladıktan sonra İstanbul'a giderek ilmiye sınıfına dahil olmuştur. Dedesi o dönem Maraş'ta müftülük yapan Mehmed Efendi, babası ise Râşid Efendi'dir.[171] Şairin *Tuhfe-yi Vehbî* isimli eserine bir şerh yazan Hayâtî-yi Elbistânî, bu şerhinde şairin mahlasının aynı dönemde yaşamış olan Seyyid Vehbî tarafından verildiğini belirtir. 90 yılın üzerinde ömür süren Sünbülzâde Vehbî, bu süreçte sekiz Osmanlı padişahının devrine tanıklık etmiştir. Bu padişahlar sırasıyla III. Ahmet (1703-1730), I. Mahmut (1730-1754), III. Osman (1754-1757), III. Mustafa (1757-1774), I. Abdülhamit (1774-1789), III. Selim (1789-1807), IV. Mustafa (1807-1808) ve II. Mahmut (1808-1839)'tur.

Maraş'taki eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul'a giden Sünbülzâde Vehbî Efendi, burada bir süre müderrislik yapmış, ardından kadılık ve sefirlik görevlerinde bulunmuş ve Osmanlı Devleti'nin bürokratik işlerinde görevlendirilmiştir. Manzum sözlüklerine yaptığı kelime seçimlerinde özellikle İran'da bulunduğu sefirlik süresinde görüp işittikleri oldukça etkili olmuştur. Rodos, Yaş, Bükreş, Manisa, Bolu, Eskizağra, Siroz gibi yerlerde kadılık görevlerinde bulunmuştur.

---

[170] Sünbülzâde Vehbî'ye ait biyografik bilgiler için yararlanılan kaynaklar şunlardır: Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri-II*, Matba'a-yı Âmire, İstanbul, 1333, s. 236-237; Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi*, *Tahlili ve Tenkidi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara, 1964, s. 547-550; Süreyya Beyzadeoğlu, *Sünbülzâde Vehbî* , Şule Yay., İstanbul, 2000; Cemal Kurnaz, *Muallim Naci Osmanlı Şairleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1986; Selim Sırrı Kuru, "Sünbülzâde Vehbî" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul, 2010, s. 140-141; Müberra Gürgendereli, "Sünbülzâde Vehbî Mehmed Efendi" *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)* (e-kaynak), http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sunbulzade-vehbi-mehmed-efendi (Erişim tarihi: 22.02.2021); Ahmet Yenikale, *Sünbülzâde Vehbî Dîvânı (e-kitap)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2017; Ahmet Atilla Şentürk, Ahmet Kartal; *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul, 2017, s. 558-559; Osman Horata, *Has Bahçede Hazan Vakti XVIII. Yüzyıl: Son Klasik Dönem Türk Edebiyatı*, Akçağ Yay., Ankara, 2015.

[171] Babasının ismi bazı kaynaklarda "Râşid", bazı kaynaklarda "Reşîd" şeklinde kayıtlıdır.

Arapça ve Farsçayı iyi derecede öğrenen Sünbülzâde Vehbî, 1775 tarihinde Kerim Han'ın, Bağdat Valisi Ömer Paşa hakkındaki iddialarından kaynaklanan anlaşmazlığı düzeltme göreviyle I. Abdülhamit tarafından İran'a elçi olarak gönderilmiştir. Kerim Han ile görüşerek bu anlaşmazlıkları çözüme kavuşturan Vehbî, Bağdat Valisi Ömer Paşa ile Bağdat'a dönerken araları açılmış; Ömer Paşa'nın Vehbî hakkındaki bazı iddiaları neticesinde de idamına ferman çıkarılmıştır. Vehbî bunu öğrenince gizlice İstanbul'a gelmiş, bir süre oldukça zor ve sıkıntılı günler geçirmiştir. Ardından I. Abdülhamit'e sunduğu *Tannâne* kasidesiyle padişah, Vehbî hakkındaki iddiaları yeniden tahkik ettirmiş ve bunun neticesinde Vehbî'nin suçsuz olduğu anlaşılarak affedilmiştir.

Bir süre daha kadılık görevi yürüten Vehbî Efendi, hayatının son birkaç yılında hastalıklarından ötürü zorluklar çekmiş ve gözlerini kaybetmiştir. 1809 tarihinde İstanbul'da vefat etmiş ve Edirnekapı dışına defnedilmiştir.

2.1.2. Edebî Kişiliği

XVIII. asır Türk edebiyatının son sultanü'ş-şu'arâ'sı olan Sünbülzâde Vehbî Türkçe, Arapça ve Farsçayı bu dillerde şiir yazabilecek derecede iyi bilmektedir. Bunun en önemli kanıtı hem *Divan*'da yer alan Arapça şiirler ve Farsça *Divançe* hem de Türkçe-Arapça ve Türkçe-Farsça kaleme aldığı *Nuhbe-yi Vehbî* ve *Tuhfe-yi Vehbî* isimli manzum sözlüklerdir. Bilhassa manzum sözlükleri ve mesnevîleri dolayısıyla ön plana çıkmıştır. Yaşayış tarzından ve *Divan*'da yer alan bazı şiirlerinden onun rind-meşrep bir şair olduğunu söylemek mümkündür. Zevk ve işrete olan düşkünlüğü ve ilerleyen yaşına rağmen eğlence meclislerinden geri kalmadığı bilinmektedir. Devrinde yaşayan bazı şairler onu "delikanlı hayatı yaşayan pîr" olarak nitelendirmişlerdir. Kendisi de zaman zaman bu hususiyetini şiirlerinde dile getirmiştir: *"Şol köhne nahle vasl olunan nev-fidân gibi/Bu pîre tâze şevki o nev-res fidân verir"*[172]

Vehbî'nin şiirlerinin teknik olarak herhangi bir problemi olmamasına rağmen çok yüzeysel olduğu görülmektedir. Yaşadığı sıkıntılar ve eğlence hayatına düşkünlüğü bunda etkili olmuştur. Bu nedenle şiirlerinin dikkatten ve özenden uzak olduğu görülür. Vezinli söz söyleme konusundaki kabiliyeti oldukça rahat şiir yazmasını sağlamıştır. Şiirlerinde sosyal hayatı, mahallî ögeleri bilhassa İstanbul'un semtlerini ve Boğaz'daki âlemleri anlatmış; bu yönüyle Nedîm'i hatırlatmıştır. Fakat Nedîm'in üslûbu ne kadar

[172] Ahmet Atilla Şentürk, Ahmet Kartal; *age.*, s. 559.

canlı ve lirikse Vehbî'nin üslûbu da bu canlılık ve lirizmden o derece uzaktır. Ziya Paşa Vehbî'nin şiirlerini kokusuz güle benzetirken Muallim Nâci onun şiirlerinin kuru olduğunu söyler. *Divan*'ında rindâne, âşıkâne ve hakîmâne şiirler bulunmaktadır."Vehbî'nin sanat hayatında Nâbî, Sâbit ve Nedîm'in önemli bir yeri vardır. Fars şairlerden ise Hâfız, Sâib ve Şevket'i beğendiğini, Bâkî ve Nef'î'den üstün olduğunu, Nizâmî ve Örfî gibi Acem şairlerinin ise yanında acemi kaldıklarını iddia etmiştir."[173]

Kasidelerin önemli bir yer tuttuğu *Divan*'da en çok methedilen kişi III. Selim'dir. Ayrıca I. Abdülhamit, III. Mustafa, Sadrazam Halil Hamîd Paşa, Darendeli Mehmed Paşa, Şeyhülislâm Çelebizâde Âsım İsmâil Efendi ve Şeyhülislâm Pîrîzâde Sâhib Osman Efendi gibi isimlere de kasideler sunmuştur. Bu kasidelerin en önemlilerinden biri kendisinin affedilmesini sağlayan ve I. Abdülhamit'e sunulan *Tannâne* kasidesidir.

Sünbülzâde Vehbî'nin klasik çizgide divan şiiri geleneğini sürdürdüğü fakat şiirlerinin sathî kaldığı üzerinde kaynaklar görüş bildirmektedir. Duygu, düşünce ve hayal bakımından gazelleri kasidelerinin önünde yer almaktadır. O dönem heceyle şiir yazanları eleştirmiş, birçok "müteşair" türediğini belirtmiş; fakat kendisi de teknik bakımdan kusursuz denilebilecek şiirlerinde orijinal mazmunlardan ziyade divan edebiyatının sık kullanılan mazmunlarına yer vermiştir. Devrin genç şairlerinin kendisini örnek almalarını salık veren şair, her ne kadar sultanü'ş-şu'arâ olarak anılsa da şiirlerinin kıymeti bu unvanı taşıyacak kadar kuvvetli değildir. Bütün bunlara rağmen geleneğin yavaş yavaş kaybolmaya yüz tuttuğu bir dönemde divan şiiri geleneğini sürdürmüş ve bu gelenek çerçevesinde eserler yazmıştır. Ayrıca devrin sosyal hayatını, günlük yaşamını, bilhassa İstanbul'un çeşitli semtlerini ve gidip gördüğü yerleri şiirlerinde canlı bir biçimde yansıtmış, tabir caizse bu mekânların birer panoramasını çizmiştir.

2.1.3. Eserleri

2.1.3.1. Divan

1709 tarihinde III. Selim'e sunulan eserde Türkçe şiirlerle birlikte Arapça şiirler ve Farsça bir *Divançe* de bulunmaktadır. 20'nin üzerinde yazma nüshası tespit edilen

[173] Osman Horata, *age.*, s. 116-117.

Divan, 1837-38 tarihinde Bulak'ta tab edilmiştir. Eser geleneksel olarak *Divan* şeklinde anılıyorsa da Sünbülzâde Vehbî bu eserin Fars şair Sa'dî'nin *Gülistân* adlı eserinden mülhem olarak *Sünbülistân* şeklinde anılmasını ister:

Eger yazmış ise Sa'dî *Gülistân*

Bu âsâra desinler *Sünbülistân*[174]

Divan'da mesnevî, kaside, muhammes/tahmîs, terkîb-i bend, kıt'a, nazm, gazel, müstezâd, rubâ'î ve müfred nazım şekilleriyle kaleme alınmış şiirler bulunmaktadır. *Divan*'ın hem yazma nüshalarında hem de Bulak'ta basılan matbû nüshasında geleneksel bir divan tertibinin olmadığı gözlemlenir. Ahmet Yenikale bu durumla ilgili şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur: "Divan'ın yazma nüshalarına bakılarak 1253'te Bulak'ta basılan nüshasının tertibinde epeyce bir emek sarfedildiği gözlenmiştir. Fakat yine de nazım şekilleri açısından tam bir düzen sağlandığı söylenemez. Gazeller içerisinde bir kaside tahmisinin ve bir müstezadın; kasâ'id başlığı altında bir terkîb-i bend, kıt'alar, birkaç gazel ve tahmîslerin yer alması bu düzensizliğin belli başlı örnekleridir."[175] Yenikale, divan tertiplerinde gözlenen bu düzensizliğin aslında dinî bir hassasiyetten kaynaklanabileceğini; münâcât, mi'râciye, na't, tevhîd gibi türlerin nazım şekilleri ne olursa olsun divanların başında yazıldıklarını belirtmiştir.

Sünbülzâde Vehbî, *Divan*'ın mukaddime sayılabilecek olan ve mesnevî nazım şekliyle III. Selim'e sunduğu *Der-Beyân-ı Sebeb-i Tertîb-i Dîvân Der-Zamân-ı Mes'adet İktirân Hazret-i Sultân Selîm Hân* başlıklı şiirinde eserini ne şekilde kaleme aldığını, irfan sahibi kimselere bir yadigâr bırakmak istediğini ve dostlarının da kendi şiirine oldukça rağbet ettiğini; sinekler şekere nasıl ilgi gösteriyorlarsa şiir yoluna yeni girenlerin de aynı şekilde kendi şiirlerine ilgi gösterip çaldıklarını belirtmiştir:

Ne gûne nazm-ı rengîn etsem inşâd

Safâ-yı rûh içün eylerdim îrâd

Yazıp bir muktezâ-yı tab'-ı mevzûn

Hezârân güfte-yi pâkîze mazmûn

[174] Ahmet Yenikale, *age.*, Kahramanmaraş, 2012, s. 19.
[175] *Age.*, s. 25.

Ederdim yâdigâr-ı ehl-i irfân

Taşırdı nüshasın başında yârân

Hedâyâ-veş gidip sâ'ir diyâra

Olurdu tâze tuhfe rûzgâra

Bu vech ile olup meşhûr-ı âfâk

Cihân eş'ârıma olmuşdu müştâk

Ehibbâ gerçi kim eylerdi tergîb

Velîkin etmemişdim cem' ü tertîb

Yazardı ba'zısın yârân u ahbâb

Olurdı ekseri nâ-bûd u nâ-yâb

Kimin sirkat ederdi nev-hevesler

Şeker yagması bulmuşdı megesler[176]

Vehbî, devrinde câhil kimselerin itibar gördüğünü, söz söylemeyi bilmeyenlerin şair olarak anıldıklarını, kendinden önceki şairlerin hâmîsi olan padişahların onlara nasıl kıymet verdiğini anlatmış ve kendisi de III. Selim'den himâye beklemiştir:

Ederdim gıpta eslâf-ı kirâma

Karîn olduklariyçün ihtirâma

[176] *Age.*, s. 67.

Ki tahsîl etmiş anlar nâm u şânı

Bulup vakt-i mülûk-i kadr-dânı

Kimi olmuş nedîm-i pâdişâhî

Makâm-ı rif'at etmiş sadr-ı câhı

Kimi olmuş vezîrânın karîni

Kerem-dîde çerâğ-ı kâm-bîni

Edip peygûle-yi nisyânda zârı

Çekerdim ben de her dem intizârı

Gelir mi derdim âyâ bu cihâna

Sühanver bir şehenşâh-ı yegâne

Bihamdillâh ki bahtım oldı yâver

Tulû' etti hele bir mihr-i enver[177]

Sünbülzâde Vehbî aslında şiirlerini tedvîn etmeden evvel de birçok inşâ ve şiir yazdığını fakat bunların bir yangında heba olduğunu, ömrünün sermayesi olarak nitelendirdiği kitapların ve şiirlerin gam rüzgârıyla kül olup havaya savrulduğunu hazîn bir ifadeyle anlatmıştır. Bunların sayısı kendi ifadesine göre binlere ulaşmaktadır:

Gelip bir gün harîk-i nâgehânî

Yakıp berbâd edince hânümânı

[177] *Age.*, s. 70.

Tutuşdurdı alev-gîrî-yi ihrâk

Ne envâ'-ı kütüp kaldı ne evrâk

Gidip sermâye-yi ömrüm hebâya

Külün savurdu bâd-ı gam hevâya

Beni pek yaktı bu çarh-ı sitemkâr

Olup sûzân hezâr inşâ vü eş'âr

Nice rengîn gazel nice kasîde

Nice âsâr-ı hûb u nâ-şinîde

Husûsâ Münşe'ât-ı bî-bahâne

Müsellem dürr-i mensûr-ı yegâne

Ki îcâd eylemiştim çok zamânda

Yanıp bir anda kalmadı cihanda[178]

Divan'da mesnevî şeklinde yazılmış 9 şiir (2'si lügaz), kaside şeklinde yazılmış 67 şiir, muhammes/tahmîs şeklinde yazılmış 8 şiir, 1 terkîb-i bend, 46 kıt'a, 2 nazm, 279 gazel, 1 müstezâd, 18 rubâ'î ve 33 müfredât bulunmaktadır. Bu şiirler beyit sayısıyla hesaplanacak olursa yaklaşık 6500 beyti bulmaktadır. *Divan*hacminin neredeyse yarısını kasideler (3102 beyit) oluşturmaktadır. Kasideleri hacim olarak 1751 beyitle gazeller, 419 beyitle de mesnevî nazım şeklinde yazılmış şiirler takip etmektedir.

2.1.3.2. Şevkengîz

İlk baskısı 1837'de Enderunlu Fâzıl'ın *Defter-i Aşk*, *Zenân-nâme* ve *Hûbânnâme* isimli eserleriyle birlikte yapılmıştır. Münazara tarzında bir mesnevî olan eser yaklaşık 800 beyti muhtevîdir. Kadın düşkünü bir zenpâre ile erkek düşkünü bir

[178] *Age.*, s. 67-68.

gulâmpâretipi arasındaki tartışma mizahî bir üslupla anlatılır. Mesnevî tarzında kaleme alınan eserde tevhîd, münâcât, na't gibi bölümler yer almamaktadır. Matbû ve yazma birçok nüshası bulunan eser, Vehbî'nin Manisa'da bulunduğu yıllarda kaleme alınmıştır. Eserin neşri 2012 yılında Ahmet Yenikale tarafından yapılmıştır.[179]

2.1.3.3. Lutfiyye

Sünbülzâde Vehbî'nin oğlu Lutfullâh için mesnevî nazım şekliyle kaleme aldığı nasihatnâme türündeki eserdir. 1791'de kaleme alınmış, aruzun fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün kalıbıyla yazılmıştır. 60'a yakın yazma nüshası bulunan eser, birkaç kere de matbû olarak İstanbul ve Bulak'ta basılmıştır. 1181 beyitten müteşekkil eserde toplum içinde uyulması gereken davranışlar ve âdâb-ı muâşeret kurallarına, çeşitli meslek gruplarıyla ilgili bilgilerden ilim hayatı ve eş seçimine kadar birçok konuda bilgi bulunmaktadır.

Vehbî her ne kadar inkâr etse de bu eseri kendisinden bir asır evvel yaşayan Nâbî'nin *Hayriyye* isimli eserini model alarak hazırlamıştır. Ona göre *Hayriyye* gereğinden uzun yazılmış, birçok mânâ ile dolu bir nasihat kitabıdır. Fakat kendisi *Lutfiyye*'de sözü fazla uzatmamış, doğrudan anlatmak istediği şeyleri ifade etmiştir. Süreyya Beyzadeoğlu ve Gülcan Tanıdır *Lutfiyye*'yi Latinize edipyayınlamışlar; Adem Ceyhan ise bazı neşirlerde görülen hatalar üzerine bir yazı kaleme almıştır.[180]

2.1.3.4. Münşe'ât

Sünbülzâde Vehbî'nin inşâ türündeki mektuplarından ve mensur yazılarından oluşan *Münşe'ât*'ı evinde çıkan bir yangın sonucu diğer birçok kitapla birlikte kül olmuştur. Bazı mektup örnekleri İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan bir *Divan*'ınarkasına kaydedilmiştir. Ayrıca münşe'ât mecmualarında da bazı mektuplarına rastlanmaktadır.

---

[179] Ayrıntılı bilgi için bk.: Ahmet Yenikale, *Şevkengîz*, Ukde Yay., Kahramanmaraş, 2012.

[180] Ayrıntılı bilgi için bk.: Süreyya Beyzadeoğlu, *Sünbülzâde Vehbî Lutfiyye*, Cihan Neşriyat ve Matbaacılık, İstanbul, 1996; Gülcan Tanıdır, *Lutfiyye-i Vehbî*, Ukde Yay., Kahramanmaraş, 2011; Adem Ceyhan, Vehbî Lutfiyye, *İlmî Araştırmalar*, 1997, S. 5, s. 299-308.

2.1.3.5. Nuhbe-yi Vehbî

Sünbülzâde Vehbî'nin Türkçe-Arapça manzum sözlüklerinden biri olduğu Türkçe-Arapça manzum sözlükler bölümünde belirtilmişti.[181]

2.1.3.6. Tuhfe-yi Vehbî

Sünbülzâde Vehbî'nin Türkçe-Farsça manzum sözlük olan bu eseri ilk olarak 1798'de İstanbul'da basılmıştır. Vehbî'nin bu eseri o kadar tutulmuştur ki *Tuhfe-yi Şâhidî*'den sonra medrese ve rüştiyelerde en çok okunan/okutulan eserlerden biri hâline gelmiştir. Vehbî esere bu kadar rağbet edildiğini gördükten sonra Türkçe-Arapça sözlüklerden *Nuhbe-yi Vehbî*'yi kaleme almış fakat bu eser *Tuhfe-yi Vehbî* kadar rağbet görmemiştir. Sünbülzâde Vehbî bilhassa İran'da sefaret göreviyle bulunduğu Şiraz, İsfahan, Revan şehirlerinde yaptığı gözlemlerle sözlüğünün malzemesini toplamıştır.

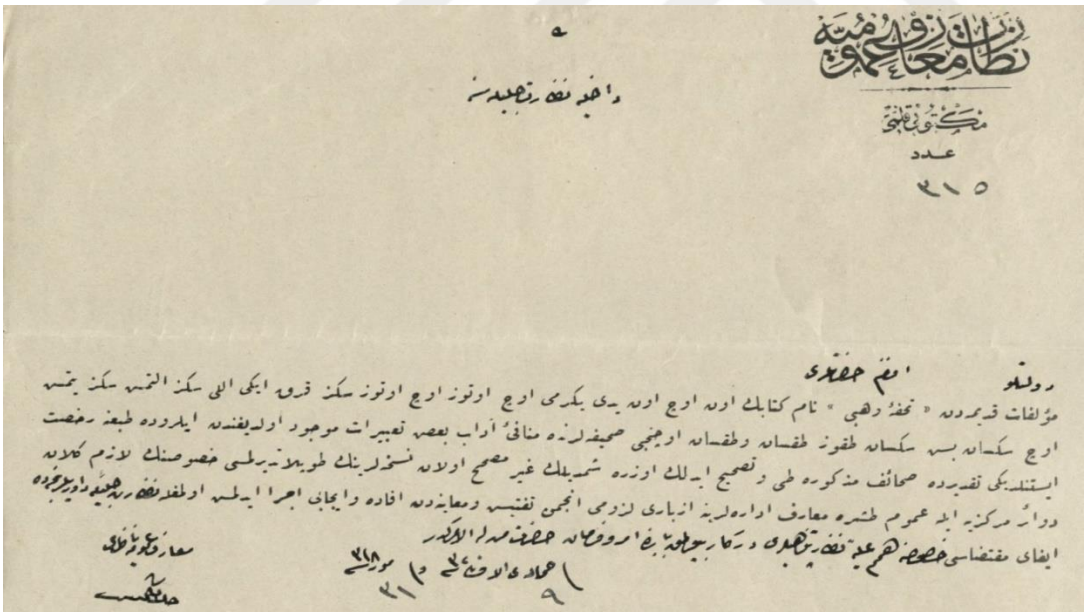
Tuhfe-yi Vehbî-bazı matbû nüshalarda baskıdan kaynaklanan eksiklikler olmakla birlikte- toplamda 882 beyitten oluşmaktadır. Eserin giriş kısmı mesnevî nazım şekliyle ve aruzun fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün kalıbıyla yazılmış 93 beyitlik hamdele, salvele ve sebeb-i te'lîf kısmıyla başlar. Bu bölümün ardından kıt'a sayıları 6 ile 19 arasında değişen 57 kıt'a ve 1 mesnevîden oluşan sözlük bölümü gelmektedir. *Mesnevî Der Istılâhât-ı Acem* başlığını taşıyan sözlüğün son bölümü 201 beyitten oluşur. Eserin sonunda 5 beyitlik bir tarih manzumesi yer almaktadır.

Yusuf Öz eserle ilgili *"Tuhfe-yi Vehbî*'de, Farsçada kullanılan Arapça kelimelere sıkça yer verdiğine, Türkçe karşılıklar yerine aslı Arapça ya da Farsça olup Türkçede yaygın olarak kullanılan kelimeleri tercih ettiğine işaret eden yazar (s. 10), beyitlerde mürâat-i nazîr, cinas, îhâm ve telmih gibi edebî sanatları özellikle kullanmış ve bu yolla şiir sanatına ilişkin örnekler de sunmuştur."[182] değerlendirmelerini yapmaktadır. Vehbî, özellikle şiir ve inşâya uygun kelimeler kullandığına da bizzat işaret etmiştir. Sözlükte geçen birçok kelimenin lügatlerde bulunmayan ve daha evvel bilinmeyen anlamlarıyla kullanılmış olmasının bu sözlüğün değerini bir kat daha artırdığı söylenebilir.

[181] Ayrıntılı bilgi için bk. Bu çalışmanın "Türkçe-Arapça Manzum Sözlükler" bölümü.
[182] Yusuf Öz, *age.*, s. 248.

Tuhfe-yi Vehbî basıldığı ilk yıl olan 1798 tarihi ile 1909 tarihleri arasında 51'i tarihli ve 8'i tarihsiz olmak üzere toplamda 59 kez basılmıştır.[183] Birçok yazma nüshası bulunan eser, bazı matbû nüshalarının derkenârlarında Ali Mahvî'nin bu esere yazdığı hâşiye ve müellifin diğer bir eseri *Lutfiyye* adlı nasihatnamesiyle birlikte basılmıştır.

Manzum sözlükler üzerine yapılan birçok çalışmada bu sözlüklerin mekteplerde/medreselerde ders kitabı olarak okutuldukları, okuyanlara Arapça, Farsça öğrenme noktasında önemli düzeyde kelime, gramer ve ıstılahat bilgisi sunmaları, ayrıca hacimlerinin küçük ezberlerinin kolay olmaları yönüyle rağbet gördükleri üzerinde durulmuştur. Bazı araştırmacılar bu sözlüklerin müstehcenliği konusunda görüş bildirmişler bazıları ise bu konuya şüpheyle yaklaşmışlardır. *Tuhfe-yi Vehbî* özelinde bu konuyla ilgili Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yapılan bazı araştırmalar sonucunda önemli bilgi ve belgelere ulaşılmıştır. Bu belgelerde *Tuhfe-yi Vehbî*'de geçen bazı ibarelerin sayfa sayfa belirtilerek münâfî-yi âdâb/âdâba aykırıifadeler oldukları bildirilmiştir. Ma'ârif Nezâreti'nden Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen mezkûr belgeler şunlardır:

(Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, DH-MKT 2600, 062-001)

Neẓāret-i Maʿārif-i ʿUmūmiyye

Mektūbī Ḳalemi

ʿAded

[183] Tuhfe-yi Vehbî'nin baskıları ve baskı tarihleri için bk.: Seyfettin Özege, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*, Fatih Yayınevi Matbaası, C. 4, İstanbul, 1977, s. 1877-1878.

313

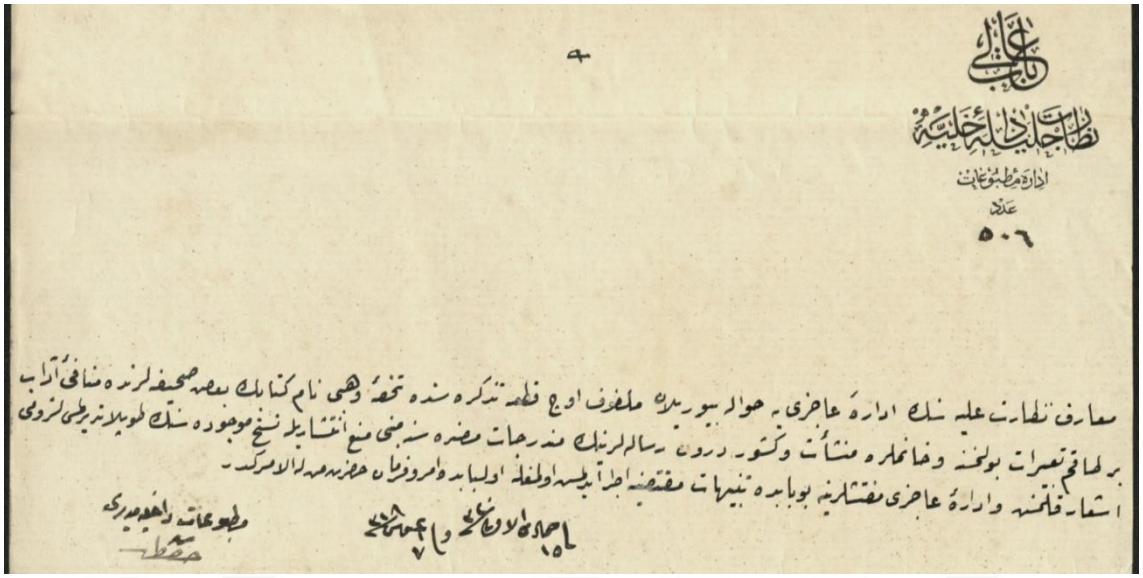
Dāḫiliye Neẓāret-i Celîlesine

Devletlü efendim ḥażretleri

Mü'ellefāt-ı ḳadîmeden *Tuḥfe-yi Vehbî* nām kitābıñ *13, 17, 23, 33, 38, 42, 58, 68, 73, 85, 89, 90* ve *93.* ṣaḥîfelerinde *münāfî-yi ādāb ba'ż-ı ta'bîrāt* mevcūd oldıġından ilerüde ṭab'ına ruḫṣat istenildigi taḳdîrde ṣaḥā'if-i meẕkūre ṭayy ve taṣḥîh idilmek üzre şimdilik ġayr-ı muṣaḥḥiḥ olan nüshalarınıñ ṭoplatdırılması ḫuṣūṣunuñ lāzım gelen devā'ir-i merkeziyye ile 'umūm ṭaşra ma'ārif idārelerine izbārı lüzūmı encümen-i teftîş ve mu'āyeneden ifāde ve îcābı icrā idilmiş olmaġla neẓāret-i celîle-yi dāverîlerince de îfā-yı muḳteżāsı ḫuṣūṣuna himem-i aliyye-yi neẓāret-penāḥîleri derkār buyurulmaḳ bābında emr ü fermān ḥażret-i men lehü'l-emriñdür

Ma'ārif-i 'Umūmiyye Nāẓırı fî 9 Cemāẕiyye'l-evvel sene 320/fî 31 Temmūz sene 318

Celālüddîn

(Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, DH-MKT 2600, 062-004)

Bāb-ı ʿĀlī

Neẓāret-i Celīle-yi Dāḫiliye

İdāre-yi maṭbūʿāt

ʿAded

506

Hüve

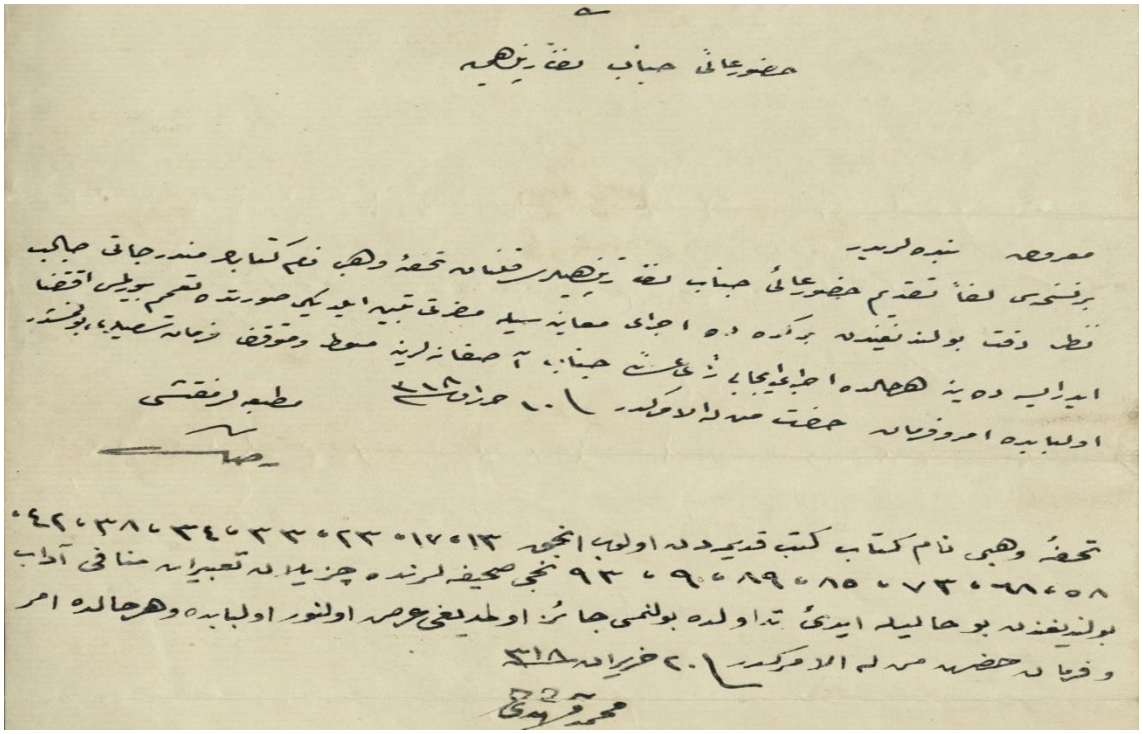
Maʿārif neẓāret-i ʿaliyyesiniñ idāre-yi ʿācizīye ḥavāle buyurılan melfūf üç ḳıṭʿa teẕkiresinde *Tuḥfe-yi Vehbī* nām kitābıñ baʿẕ-ı ṣāḥīfelerinde *münāfī-yi ādāb birṭaḳım taʿbīrāt* bulunmasına ve *Ḫanımlara Münşeʾāt* ve *Kişver-i Derūn* risāleleriniñ mündericāt-ı mużırrasına mebnī menʿ-i intişārıyla nüsaḫ-ı mevcūdesiniñ ṭoplatdırılması lüzūmı işʿār ḳılınmış ve idāre-yi ʿācizi müfettişlerine bu bābda tenbīhāt-ı muḳteżīye icrā idilmiş olmaġla ol bābda emr ü fermān ḥażret-i men lehü'l-emriñdür

Maṭbūʿāt-ı dāḫiliye müdīri fī 15 Cemāẕiye'l-evvel sene 320/fī 7Aġustos 318

Ḥıfẓī

Yukarıdaki belgelerden hareketle *Tuhfe-yi Vehbî* de yer alan bazı âdâba aykırı ifadelerden dolayı mevcut nüshalarının toplattırılmasının istendiği görülmektedir. Aynı

doğrultuda bir başka belgede bir mektebin ihtiyaçlarıvesilesiyle 2'şer adet basılması için ruhsat istendiğini anlaşılan *Mevlidi'n-Nebî (a.s), Menâkıb-ı Çihâr-ı Yâr-ı Güzîn, Ta'bîrnâme, Eski İnşâ, Nüzhetü'l-Münşe'ât* ve *Mürşidi'l-Müte'ehhilîn* adlı eserlerin yanında *Tuhfe-yi Vehbî*'nin de talep edildiği; Müfettiş Rızâ Efendi'nin diğer eserlerin basılmasına izin verdiği fakat *Tuhfe-yi Vehbî* için yine bazı sayfalarda çizilen bölümlerin çıkartılması şartıyla tab'ına izin verilebileceği anlaşılmaktadır:

(Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, MF-MKT 00652, 025-001-001)

Ḥużūr-ı ʿĀlī Cenāb-ı Neẓāret-penāhīye

Maʿrūż-ı bendeleridir

Bir nüsḫası leffen taḳdīm-i ḥużūr-ı ʿālī cenāb-ı neẓāret-penāhīleri ḳılınan *Tuḥfe-yi Vehbî* nām kitābıñ mündericātı cālib-i naẓar-ı diḳḳat bulunduġundan bir kere de icrā-yı muʿāyenesiyle maẓarratı tebeyyün eyledigi ṣūrette taʿmīm buyurulması iḳtiżā ider ise de yine her ḥālde icrā-yı īcābı reʾy-i ʿālī-cenāb-ı āṣafānelerine menūṭ ve mütevaḳḳıf zamān bulunmuşdur ol bābda emr ü fermān ḥażret-i men lehü'l-emriñdir

fī 10 Ḫazīrān sene 318

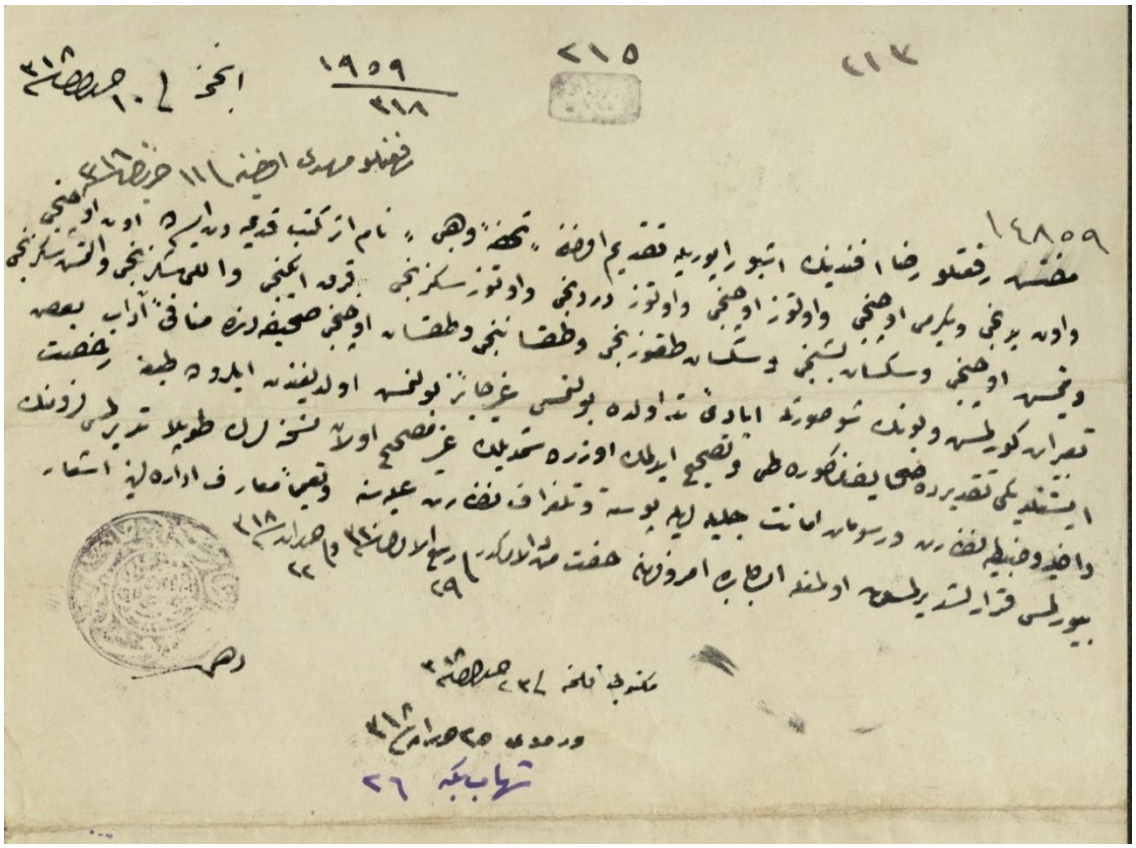
Maṭbaʿalar müfettişi

Rıżā

Tuḥfe-yi Vehbî nām kitāb kütüb-i ḳadîmeden olup ancaḳ 13, 17, 23, 33, 34, 38, 46, 58, 68, 73, 85, 89, 90, 93. ṣaḥîfelerinde çizilen taʿbirāt münāfî-yi ādāb bulunduġundan bu ḥāliyle eydî-yi tedāvülde bulunması cāʾiz olmadıġı ʿarż olunur ol bābda ve her ḥālde emr ü fermān ḥażret-i men lehü'l-emriñdir

fî 20 Ḫazîrān sene 318

Meḥmed Mehdî

(Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, MF-MKT 00652, 025-001-002)

Encümene fî 10 Ḫazîrān sene 318

Rifʿatlü Mehdî Efendi'ye fî 11 Ḫazîrān sene 318

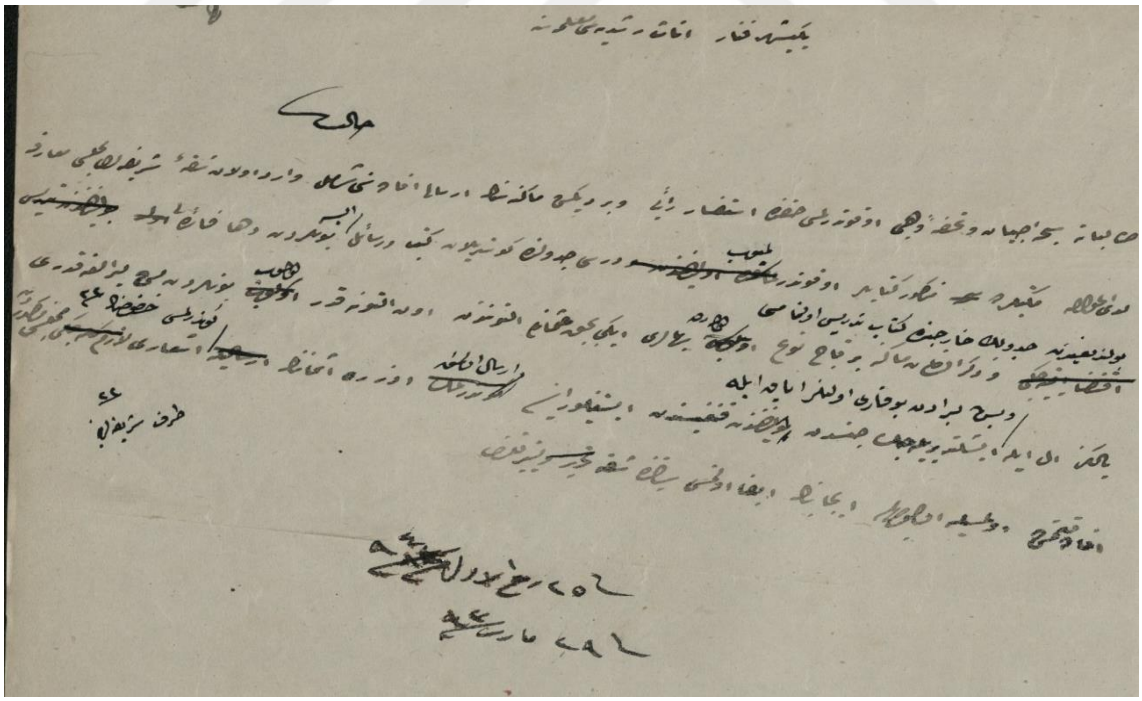
Müfettiş rifʿatlü Rızâ Efendi'niñ işbu raporuyla taḳdîm olunan *Tuḥfe-yi Vehbî* nām eser kütüb-i ḳadîmeden ise de *13.* ve *17.* ve *23.* ve *33.* ve *34.* ve *38.* ve *42.* ve *58.* ve *68.* ve *73.* ve *85.* ve *89.* ve *90.* ve *93.* ṣaḥîfelerinde münāfî-yi ādāb baʿż-ı taʿbirāt görülmüş ve bunun şu şūretle ebādî-yi tedāvülde bulunması ġayr-ı cāʾiz bulunmuş olduġundan ilerüde ṭabʿına ruḫṣat istenildiği taḳdîrde ṣaḥāʾif-i meẕkūre ṭayy ve taṣḥîḥ idilmek üzre şimdilik ġayr-ı muṣaḥḥiḥ olan nüsḫalarıñ toplatdırılması lüzūmunuñ dāḫiliye ve żapṭiye neẓāret ve rüsūmāt-ı emānet-i celîleleriyle posta ve telġraf neẓāret-i

ʿaliyyesine ve taʿmīmenmaʿārif idāresine işʿār buyurulması ḳarārlaşdırılmış olmaḳla ol bābda emr ü fermān ḥażret-i men lehü'l-emriñdir

Mektūbī ḳalemine / fī 23 Ḫazīrān sene 318

Tuhfe-yi Vehbî ile ilgili yukarıdaki belgelerde yer alan ifadelerin birçok sebebi olabilir. Devrin eğitim hayatındaki değişmelere paralel olarak Fransızca öğreniminin ön plana çıkması, ders müfredatlarındaki değişiklikler, bazı siyasal düşünceler ve mezkûr eserde yer alan gayr-ı ahlâkî tabirlerin bulunması bu sebepler arasındadır. Nedeni ne olursa olsun manzum sözlüklerle ilgili bu değerlendirmelerin varlığı, bu sözlükleringördüğü rağbeti değiştirmemektedir. Bunun yanı sıra sözlükte müstehcen ifadelerin yer aldığını da açıkça ortaya koymaktadır.

Yukarıdaki belgelerle aynı doğrultuda farklı bir belge de Ma'ârif Mektûbî Kalemi'nden Yenişehir Fenâr İnâs Rüşdiyesi Muallimesine hitaben yazılmıştır. Bu belgede öğrencilere daha evvel okutulan *Sübha-yı Sıbyân* ve *Tuhfe-yi Vehbî* isimli manzum sözlüklerin okutturulmaması, bunların yerine daha faydalı eserlerin okutulması bildirilmiştir:

(Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, MF-MKT 00047, 00037-001)

Yeñişehr Fenār İnāṣ Rüşdiyesi Muʿallimesine

Ṭālibāna *Sübḥa-yı Ṣıbyān* ve *Tuḥfe-yi Vehbī* oḳutdurulması ḥaḳḳında istifsār-ı reʾyi ve bir dikiş makinesiniñ irsāli ifādesini şāmil-i vārid olan şuḳḳa-yı şerīfeleriñ meclis-i maʿārife lede'l-ḥavāle mekteblerde meẕkūr kitāblar oḳutdurulmayupders cedvelinde gösterilen kütüb ve resāʾil ise bunlardan daha fāʾideli bulunduġundan cedveliñ ḫāricinde kitāb tedrīs olmaması ve ẕikr olunan makine birḳaç nevʿ bahāları iki buçuḳ ʿOṯmānlı altundan on altuna ḳadar olup bunlardan beş liralıġa ḳadarı yalñız el ile ve beş liradan yuḳarı olanları ayaḳ ile işletdirilecek cinsden ḳanġısından istenilür ise irsāl olmaḳ üzre eṯmānınıñ gönderilmesi ḫuṣūṣunuñ ṭaraf-ı şerīfelerine iş'ārı meclis-i meẕkūrdan ifāde ḳılınmış olmasıyla īcābınıñ īfā olunmasısiyāḳında şuḳḳa tesyīr ḳılındı

fī 25 Rebiyyü'l-Evvel sene 94

29 Mart sene 93

Yukarıda sunulan belgelerden anlaşıldığına göre medrese ve rüştiyelerde en çok okutulan eserlerin başında gelen *Tuhfe-yi Vehbî,* içinde bulunan bazı ifadelerden dolayı tabir câizse sansür uygulamasına maruz kalmıştır. Bu ifadeler dolayısıyla Ma'ârif Nezâreti tarafından bazı incelemelere tâbi tutulmuş ve sayfa sayfa belirtilen kısımların çıkarılması istenmiştir. Ayrıca eğitim-öğretim hayatındaki bazı değişiklikler, Batı'ya açılmanın getirdiği sonuçlardan biri olan Fransızca'nın öğrenilmesi, bu dilde eğitim veren okulların sayısının artması ve okullardaki ders müfredatlarının değişmesi bilhassa *Tuhfe-yi Şâhidî, Tuhfe-yi Vehbî, Sübha-yı Sıbyân* gibi manzum sözlüklerin gözden düşmesine sebep olmuştur.

Tuhfe-yi Vehbî'nin bu belgelerin yazıldığı 1902 tarihine kadar 58 kes basıldığı; bu tarihten sonra ise yalnızca bir kez 1909 tarihinde basıldığı göz önüne alınırsa, bu yazışmaların ve eğitim hayatındaki değişmelerin bu durum üzerinde önemli bir etkisinin olduğu görülür. Şu husus da belirtilmelidir ki 1909 tarihinde son kez basılan *Tuhfe-yi Vehbî* kendinden önceki baskılarla aynı içerikle basılmış, belgelerde *münâfî-yi âdâb* şeklinde zikredilen ifade/tabirler ilk baskıda olduğu gibi kalmış, çıkartılmamıştır.

2.1.3.6.1. Tuhfe-yi Vehbî Üzerine Yapılan Şerhler ve Alfabetik Tertipler

Bilhassa medrese ve rüştiye talebelerinin karşılaştıkları güçlükleri önlemek amacıyla *Tuhfe-yi Vehbî* üzerine bazı şerhler ve alfabetik fihristler hazırlanmıştır. Şerhler, talebelerin bir kelime üzerine farklı sözlüklerde yer alan açıklamalara tek kitap vasıtasıyla ulaşabilmelerini sağlamış; alfabetik tertipler ise sözlükte aranan kelimelerin

daha rahat tespit edilmelerine imkân tanımıştır. *Tuhfe-yi Vehbî* üzerine yazılan ve bugün ulaşılabilen şerhler şunlardır:

2.1.3.6.1.1. Mehmed Lebîb Efendi, Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb

Eserle ilgili ayrıntılı bilgiler sonraki bölümde sunulacaktır.

2.1.3.6.1.2. Ahmet Hayâtî-yi Elbistânî, Şerhu Tuhfeti'l-Manzûmeti'd-Dürriyye fî Lugati'l-Fârisiyye ve'd-Deriyye

1751/52-1814 tarihleri arasında yaşamış Kahramanmaraşlı Hayâtî tarafından yazılan şerhin yazma ve matbû birçok nüshası bulunmaktadır. Sünbülzâde Vehbî *Tuhfe-yi Vehbî*'yi tamamladıktan sonra Ahmet Hayâtî Efendi'ye bir mektup yollamış ve eserine bir şerh yazmasını istemiştir. Hayâtî bu durumu eserin sebeb-i te'lîf bölümünde zikretmiştir.

Oldukça hacimli bir şerh olan bu eserin tam olan yazma nüshaları 250 varakla 447 varak arasında değişkenlik gösterir. Matbû nüshaları ise birkaç kez basılmakla birlikte 500 sayfanın üzerindedir. Hayâtî Efendi eserine yaklaşık 40 sayfalık bir mukaddime ile başlamış, bu bölümde ayrıntılı bir şekilde Farsça dilbilgisi kurallarını örneklerle birlikte anlatmıştır. Hayâtî'nin şerhi *Tuhfe-yi Vehbî*'den 9 sene sonra 1792'de tamamlanmıştır.

Hayâtî'nin şerh metodu ile Mehmed Lebîb'in şerh metotları birbirine oldukça yakındır. Her iki şârih de 882 beyti mısra mısra şerh etmişlerdir. Bu şerh üzerine bir doktora tezi hazırlayan Özlem Şahin, Hayâtî'nin şerh metodu ile ilgili şu değerlendirmelere yer vermiştir: "Şair *Tuhfe-yi Vehbî*'ye ait 882 beyti mısra mısra şerh etmiştir. Öncelikle kelimelerin doğru imlâsı ve okunuşu için gerekli malumatlar verilir. Ardından mısradaki kelimeler tek tek açıklanır. İlk olarak açıklanan kelimenin Farsça ve Türkçe karşılığı verilmiştir. Arapça, Rumca gibi farklı dillerdeki karşılıkları zikredilir. Eğer kelime Türkçe kökenli ise Çağatayca karşılığı verilerek etimolojik açıklamalarda bulunulmuştur. Mısradaki kelime birleşik kelime veyahut tamlama ise tamlamanın her bir öğesi açıklanarak verilmiştir. Kelimelerin mazi ve gelecek zaman çekimlerine yer verilir. Kelimelerin türü hakkında bilgi verdikten sonra eş anlamları zıt

anlamları verilir. Aynı şekilde yazılan kelimelerin farklı okunuşları ile ortaya çıkan kelimeler muhakkak belirtilir."[184]

Bir filolog ve sözlük bilimcisi olan Şemsettin Sami'nin Hayâtî'nin şerhi ile ilgili yaptığı değerlendirmeler bu eserin kıymetini ortaya koyması açısından dikkate değerdir: "Tuhfe-yi Vehbî'ye olan şerhi matbû olup lisân-ı Fârsî'nin nikât ve kavâidine dâir birçok malûmât-ı nâfiayı hâvî olmagla berâber her bir lügat için şâhit addolunabilecek meşâhîr-i şuarâ âsârından birer beyt dahı îrâd ettiğinden, hakîkaten bâis-i istifâde bir eserdir ve sâhibinin o bâbdaki vüs'at-i malûmât ve kesret-i mütâla'asına şâhittir."[185]

Hayâtî tarafından kaleme alınan şerh, Mehmed Lebîb Efendi'nin *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb*'inde birçok kez zikredilmiş, yeri geldikçe de eleştirilmiştir. Lebîb Efendi Kütahya'ya sürgüne gönderildiği tarihte Hayâtî ile de görüşmüştür. Lebîb,kaleme aldığı şerhte Hayâtî Efendi'yi *şârih-i merhûm* tabiriyle zikretmektedir.

2.1.3.6.1.3.Seyyid Abdurrahman el-Fâzıl, Şerh-i Tuhfe-yi Vehbî

Amasya Yazma Eser Kütüphanesi'nde yer alan bu şerh Seyyid Abdurrahman tarafından kaleme alınmıştır. Şârih hakkında dönemin biyografik kaynaklarında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Eserin nüsha tavsifi şöyledir:

Cilt: Vişne çürüğü, hatip ebrûlu, mıklepli, çehârgûşe cilt.

Kâğıt: Cedit, nohudî kâğıt.

Yazı: Ta'lik hat, satır sayısı muhtelif. Siyah mürekkep. Bazı beyit, kelime ve başlıklar kırmızı mürekkeple işaretlenmiş ve yazılmıştır.

122 varaktan oluşan bu eser daha sonra tab edilmek üzere hazırlanmış bir müsvedde hâlindedir. Hem eserin 2b varağında yer alan "Hâzâ Tesvīd-i Şerḥ-i Tuḥfe-yi Vehbī inşāallāhu teʿālā baʿde't-taḥḳīḳ ve't-tenḳīḥ tebyīż oluna"ifadeleri hem de nüshada yer alan bazı kısımların silinip düzeltilmesi bu yazmanın müsvedde olduğunu kanıtlamaktadır. Şârih bu eseri "ṭalebe-yi zebān-ı nezāket-feşān-ı Fārsīye ārzūmend-i taʿlīm"olduğu için kaleme aldığını bildirmiştir. Bu müsvedde nüsha 120b varağında yer alan kayda göre 21 Receb [1]249/4 Aralık 1833 tarihinde tamamlanmıştır. *Tuhfe-yi Vehbî*'nin tamamı beyit beyit şerh edilmiştir. Eserin başında mukaddime olarak değerlendirilebilecek mensur bir giriş, besmele, hamdele ve sebeb-i te'lîf bölümleri

[184] Özlem Şahin, *agt.*, s. 147.
[185] Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Mihrân Matbaası, İstanbul, 1308, c. 3, s. 2000.

bulunur. Bu bölümlerden sonra Farsça dilbilgisi ile ilgili bazı açıklamalar yapılmış, ardından beyitlerin şerhine geçilmiştir. Seyyid Abdurrahman eserin sonuna üstadımın üstadı şeklinde zikrettiği Necîb Mehmed Efendi'nin *Arûz-ı Câmî*'den faydalanarak yazdığı aruzla ilgili bilgileri, aruz bahirlerini ve vezinleri gösteren bir fasıl eklemiştir.

1b varağındaki "... himem-i pādişāhāneleri bu şerḥiñ ṭabʿ ve temṣīline fermān-ı hümāyūnları iḥsān buyurulup bāʿiṯ-i neşr ve sebeb-i teẕkār olur fikri bu ʿabd-i ʿācizi teşvīk ve minallāhi'l-hidāye ve't-tevfīḳ işbu şerḥiñ uṣūl-i metne taṭbīḳ ve Sünbülzāde'niñ kāle-yi maḥālline terḳīḳ ḳılındı" ifadeleri bu müsveddenin daha sonra tab edilmek üzere kaleme alındığını bildirmektedir. Fakat gerek arşiv kayıtlarında ve İBB Atatürk Kitaplığı'nda gerek Seyfettin Özege ve Müjgân Cunbur tarafından hazırlanan eski harfli basma eserler kataloglarında yapılan incelemeler sonucunda eserin matbû olarak herhangi bir baskısının yapılmadığı tespit edilmiştir.[186]

2.1.3.6.1.4. Hamdî, Şerh-i Tuhfe

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Mehmed Âsım Bey Koleksiyonu'nda bulunan bu şerh, Ahmed Hayâtî'nin şerhi olduğu düşüncesiyle kataloğa bu şekilde kaydedilmiştir. Fakat yapılan incelemeler sonucunda eserin Hayâtî'ye değil Hamdî isimli farklı bir şârihe ait olabileceği fikrine varılmıştır. Eserin 8b varağındaki sahh kaydının altında "Ḥamdī"ibaresi açık bir biçimde okunmaktadır. Buradaki ibareyle eserin temmet kaydındaki hattın aynı kalemden çıkması bu eserin Hamdî isimli biri tarafından şerh edildiği fikrini desteklemektedir.

Kaynaklarda *Tuhfe-yi Vehbî*'ye ait bu şerhin varlığından söz edilmemektedir. Bu eserin şârihi olabilecek Hamdî'nin kim olduğunu cevaplamak yalnızca tek bir isimden hareketle oldukça zor görülmektedir. 18. yüzyılın ikinci çeyreğinde yaşayan Çelebizâde Ali İlmî'nin *Nazm-ı Bedî* isimli manzum sözlüğü, kardeşi Muhammed Hamdî tarafından 1822'de istinsah edilmiştir. Zikredilen *Tuhfe-yi Vehbî* şerhi ise 1795 tarihinde te'lîf edilmiştir. Bu tarihler birbirine çok uzak olmadığı için Muhammed Hamdî'nin daha evvel bir şerh de kaleme almış olabileceği düşüncesi makul görülmektedir. Nitekim Çelebizâde Ali İlmî'nin babası ve kendisinin Kahramanmaraş'ta müftülük yapacak kadar bilgi ve donanıma sahip olmaları Muhammed Hamdî'nin de iyi bir eğitim almış olabileceği düşüncesini akla getirir.

[186] Eserle ilgili münferit bir çalışma tarafımızca hazırlanmaktadır.

Ayrıca hem Hayâtî'nin hem Çelebizâde Ali İlmî'nin Kahramanmaraş bölgesinde bulunmaları ve manzum sözlüklerle ilgili eserler yazmaları, bu bölgede özellikle Türkçe-Farsça manzum sözlüklere farklı bir ilginin olduğunu gösterir. Bu değerlendirmeler göz önüne alındığında ihtiyatla yaklaşmak kaydıyla bahsedilen şerhin Çelebizâde Ali İlmî'nin kardeşi Muhammed Hamdî'ye ait olabileceği çıkarımı yapılabilir. Eserin nüsha tavsifi kısaca şöyledir:

Cilt: Kahverengi, mıklepsiz cilt.

Kâğıt: Cedit, nohudî kâğıt.

Yazı: Rik'a hat, satır sayısı muhtelif. Yalnızca kıt'a başlıkları ve şerh edilen kelimeler kırmızı mürekkeple, diğer kısımlar siyah mürekkeple yazılmıştır.

502 varaktan müteşekkil eserde boş varaklar da bulunmaktadır. Bu şerhin müellif nüshası olabileceğini gösteren kuvvetli emareler vardır. Bunların ilki daha sonra yazılmak üzere boş bırakılan sayfaların ve madde başı olarak şerhe hazırlanan kelimelerin varlığıdır. Eserde bazı yerler üzeri çizilerek düzeltilmiş ve derkenarlara da minhuvât kayıtları yazılmıştır. Minhuvât kayıtları ile eserin sonunda yer alan temmet kaydı da aynı kalemden çıkmış yazılardır. Bu emareler bu nüshanın müellifin elinden çıkmış nüsha olduğunu gösteren en önemli delillerdir. Eserin 281. varağa kadar olan kısmı 7 Recep 1309 tarihine, tamamlanması ise 11 Ramazan 1309 tarihine işaret etmektedir.

Şârih *Tuhfe-yi Vehbî*'nin tamamını şerh etmemiştir. Mesnevî nazım şekliyle yazılan mukaddime ve *Istılâhât-ı Acem* başlığını taşıyan son bölüm şerhe dâhil edilmemiştir. *Tuhfe-yi Vehbî*'nin asıl sözlük kısmı beyit beyit şerh edilmiş, istişhat beyitleri derkenarlara kaydedilmiştir. Bu şerhin dikkat çeken özelliklerinden biri şerhte kullanılan kaynakların veya müelliflerin isimlerinin ön cild kapağının hemen arkasında zahriye kısmına yazılmasıdır. Zahriyede zikredilen bu isimlerden bazıları şunlardır: *Nevâdirü'l-Emsâl, Mecmû'a, Mevlânâ Şu'ûrî, Müşkilât, Tuhfetü'l-Emsâl, Düstûru'l-Amel, Harâidü'l-Edeb, Şerefnâme, Ferheng-i Cihângîrî, Ferheng-i Şu'ûrî, Deşîşe, Esterâbâdî, Ni'metullâh, Müfredât, Sürûrî-yi Acem, Ferâidü'l-Âdâb, Sürûrî-yi Kâşânî.*[187]

[187] Eserle ilgili münferit bir çalışma tarafımızca hazırlanmaktadır.

Tuhfe-yi Vehbî üzerine yazılan ve bugün mevcut şerhler dışında çeşitli kaynaklarda zikredilen fakat bugün elde bulunmayan şerhler de vardır. Bunların ilki Çelebizâde Ali İlmî'nin *Nazm-ı Bedî*'de;

Reh-i nâ-reftelere gitmiş iken

Tuhfe-yi Vehbi'yi şerh etmiş iken

Gelmeyüp tab'a anın ile gınâ

Vâdi-yi nazmda oldum pûyâ[188]

beyitleriyle işaret ettiği şerhtir. Kaynaklarda zikredilen fakat bugün elde olmayan diğer şerhler ise Yesârîzâde Mustafa İzzet ve İbrahim Babadağlı'nın şerhleridir. Bu şerhler dışında Ali Mahvî tarafından 1859'da *Tuhfe-yi Vehbî Hâşiye*'si isminde bir hâşiye de hazırlanmıştır. *Tuhfe-yi Vehbî* için hazırlanmış bazı fihristler de bilhassa mecmualar arasında göze çarpmaktadır.[189]

2.1.3.6.1.5. Mehmed Nehîcüddîn İbn Aşîr, Miftâhü'l-Fürs

İbn Aşîr tarafından hazırlanan alfabetik tertip 1859'da yazılmıştır. *Tuhfe-yi Vehbî*'de yer alan Farsça kelimelerin alfabetik tertibidir. Sözlükte yer alan kelimelerin kolayca bulunup harekelerinin anlaşılabilmesi amacıyla hazırlandığını söylemek mümkündür. Manzum sözlükler için hazırlanan bu tür tertip veya fihristlerin en temel amacı da bu sözlüğü okuyacak kişilerin aradıkları kelimeleri kolayca bulmalarını sağlamaktır.[190]

Bir diğer alfabetik tertip de Ahmet Remzi Akyürek tarafından *Fihrist-i Hûb* ismiyle hazırlanmıştır. Bu eserin varlığı, Hasibe Mazıoğlu'nun Ahmet Remzi Akyürekle ilgili biyografik çalışmasından öğrenilmektedir. Güler Doğan Averbek, Ahmet Remzi Akyürek'in *Nuhbe-yi Vehbî* için de yazdığı *Üslûb-ı Mergûb* adlı alfabetik tertibi tanıtırken *Fihrist-i Hûb* ile ilgili bilgiler vermiştir. Averbek'in tespitlerine göre bu eser harf inkılâbından sonra 1935 tarihinde tamamlanmış olmalıdır.[191]

Sünbülzâde Vehbî'ye ait yukarıda zikredilen ve kısaca bilgi verilen eserler dışında bazı araştırmacılar *Sümbül ü Gülzâr, Latîfe* ve *Nasîhatnâme* isimli eserlerin de

[188] M. Akif Gözitok, *age.*, s. 51.
[189] Ayrıntılı bilgi için bk. Yusuf Öz, *agm.*, s. 227.
[190] Ayrıntılı bilgi için bk. *Agm.*, s.228-229.
[191] Ayrıntılı bilgi için bk. Güler Doğan Averbek, *"Ahmed Remzi (Akyürek) Dede'nin..."*, s. 321.

Sünbülzâde'ye ait olduğunu belirtmişlerdir. Bazıları küçük dikkatsizliklerden bazıları da kataloglarda yer alan yanlış kayıtlardan kaynaklanan bu bilgilerin doğruluğu araştırılmış, yapılan incelemeler sonucunda aslında bu eserlerden ilk ikisinin Sünbülzâde Vehbî'nin yukarıda zikredilen eserlerinden bazıları olduğu tespit edilmiştir. *Sünbül ü Gülzâr* ismiyle Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi İzmirli İ. Hakkı koleksiyonunda 3664 kayıt numarasıyla yer alan eser, Sünbülzâde Vehbî'nin eserlerini muhtevî bir külliyattır. Bu eser, 1b varağında yer alan *"Sünbül-i gülzâr-ı kitâb-ı kerîm/Bismillâhirrahmânirrahîm"* başlığından dolayı *Sünbül ü Gülzâr* olarak kaydedilmiş olmalıdır. Bu nüshada sırasıyla *Divan*'ın bir kısmı, *Lutfiyye, Tuhfe-yi Vehbî, Nuhbe-yi Vehbî*ve *Şevkengîz* yer almaktadır. Bir diğer eser Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde 19 Hk 1876/1 numarasıyla ve *Latîfe-i Vehbî* ismiyle kayıtlıdır. Bu eserin kataloğa yanlış kaydedilmesinin sebebi müstensihin yaptığı hatadan kaynaklanmaktadır. Sünbülzâde Vehbî *Lutfiyye*'sinin ismini "Kondı *Lutfiyye-yi Vehbî* diye nâm"mısrasında zikrederek belirtmiştir. Fakat anılan nüshada müstensih *Lutfiyye* (لطفيه) kelimesini *Latîfe* (لطيفه) şeklinde yazdığı için bu eser kataloğa *Latîfe-yi Vehbî* şeklinde kaydolunmuştur. İncelemeler sonucunda bu eserin Sünbülzâde Vehbî'nin *Lutfiyye*'sinin bazı bölümlerini içeren eksik bir nüsha olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kaynaklarda *Nasîhatnâme-yi Vehbî* ismiyle kaydedilen eserin Sünbülzâde Vehbî'ye aidiyeti konusunda da bazı şüpheler bulunmaktadır.[192]

2.2. Mehmed Lebîb Efendi (1789-1867)

2.1.1. Hayatı[193]

Şemsettin Sami'nin *Kâmûsu'l-A'lâm*'da aktardıklarına göre *Lebîb* "müteahhirîn-i şu'arâ-yı Osmâniye'den dört kişinin mahlasıdır. Birincisi Diyârbekirli olup iki gözünden a'mâ olduğu hâlde tahsîl-i ulûmla şehr-i mezkûrda müftî olmuş ve yirmi sene kadar bu makâmda bulunarak 1160'ta vefât etmiştir. İkincisi (Sâdık) İstanbullu ve mîr-i mîrândan Abdullâh Paşa'nın oğlu olup defterdârlık ve muhâsebecilik

[192] Bu eserle ilgili bir çalışma için bk. Lütfi Alıcı, *Sünbülzâde Vehbî Nasihatnâme-i Vehbî (Çeviriyazı-Günümüz Türkçesi-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Ukde Yay., Kahramanmaraş, 2011.

[193] Mehmed Lebîb Efendi'ye ait biyografik bilgiler için yararlanılan kaynaklar şunlardır: İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969, c. 2, s. 875-879; Şemsettin Sami, *age.*, C. 5, s. 3986; Fatîn, *Hâtimetü'l-Eş'âr*, İstanbul, 1271, s. 358-359; Es'ad Mehmed Efendi, *Bağçe-i Safâ-Endûz* (Haz. Rıza Oğraş), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. (e-kitap), Ankara, 2018, s. 156; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1996, C. 3, s. 901; Başbakanlık Osmanlı Arşivi, http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/lebib-mehmed-lebib-efendi-istanbullu (Erişim tarihi: 27.03.2021), https://www.fikriyat.com/kultur-sanat/2018/08/07/meyhane-koselerinden-sair-toplayan-lim-lebib-efendi (Erişim tarihi: 29.03.2021)

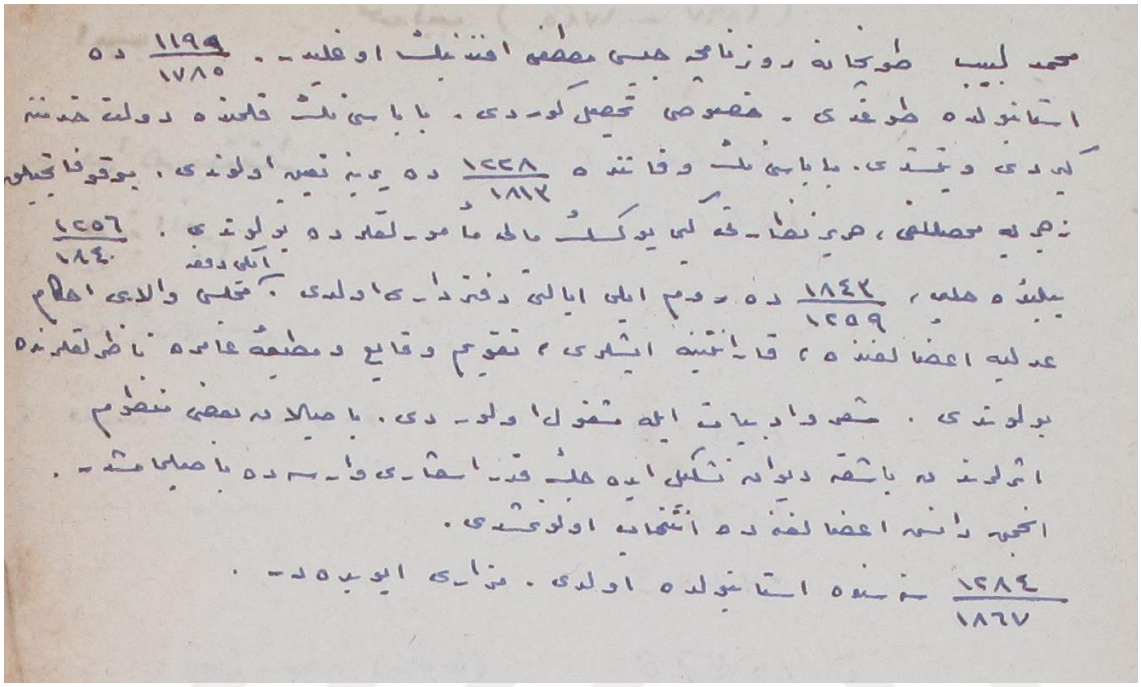
gibi bazı me'mûriyetlerde bulunarak 1227 târîhinde Anadolu muhâsebecisi iken orada tâ'ûndan vefât etmiştir. Üçüncüsü (Abdullâh) re'îsü'l-küttâb Vâsıf Efendi'nin oğlu olup tarîk-i ilme sâlik olmagla 1253 târîhinde Mekke monlası iken Tâ'if'de vefât etmiştir. Dördüncüsü (Mehmed) 1203'tedir. Sa'âdet'de dünyâya gelip Tophâne Rûznâmçecisi ve diğer birçok me'mûriyetlerden sonra meclis-i muhâsebe-yi mâliye re'îsi bulunmuştur."[194]

Mehmed Lebîb Efendi'nin doğum tarihi konusunda kaynaklarda iki farklı görüş bulunmaktadır. İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal Lebîb'in torunlarından İzzettin Bey'in kendisine verdiği bilgilere göre onun 1785'te doğduğunu bildirir. Fatîn, Şemsettin Sami ve Mehmed Süreyya ise Lebîb'in 1789'da İstanbul'da doğduğunu ifade ederler. Tophane Ruznamçecisi Mustafa Efendi'nin oğlu olan Mehmed Lebîb Efendi, III. Selim (1789-1807), IV. Mustafa (1807-1808), II. Mahmut (1808-1839), Abdülmecit (1839-1861) ve Abdülaziz'in (1861-1876) padişahlık dönemlerinde yaşamıştır. 1813'te babası vefat ettikten sonra babasının kalemdeki görevine devam ederek bu görevde 13 sene kalmış, ardından pek çok önemli memuriyetle tavzif edilerek Osmanlı Devleti'ne uzun süre hizmet etmiştir. 1826 tarihinde yeniçeriliğin kaldırılması ile ilgili olaylarda o dönem bir tekkenin postnişini olan Feyzullah Efendi'nin oğlu Küçük Şeyh, müntesiplerinden ve olaylara dahil olan yeniçeri subaylarından İsmail Ağa'nın oğlu Süleyman'ın korunup gizlenmesi için Tophane Nâzırı Sâdık Bey'den yardım talep etmiş; Sâdık Bey de beraberinde ruznamçeci olan Lebîb'den Süleyman'ı korumasını rica etmiştir. Lebîb evinde sakladığı Süleyman'ın arandığını öğrenince zabitlere haber vermiş, böylece Süleyman idam edilmiş, onu saklayan Sâdık Efendi ve Lebîb Efendi de II. Mahmut tarafından idama mahkûm edilmiştir. Fakat bazı vekillerin araya girip sadrazamı ikna etmeleri sonucu padişah idam kararından vezgeçmiş, Sâdık Efendi'yi Amasya'ya Lebîb Efendi'yi Kühatya'ya sürgün etmiştir. Kütahya'da bir seneden fazla sürgün ve gurbet hayatı yaşayan Lebîb Efendi affedilip İstanbul'a dönmüş ve 1830'da piyade mukabelecisi, 1832'de mevkufatçı ve zecriye muhassılı olarak görev yapmış, ardından tersane müdürlüğüne ve Harîr Nezâreti'ne tayin olunmuştur. 1840'ta Halep, 1843'te ise Rumeli defterdarlığı görevlerinde bulunmuştur. Daha sonra Encümen-i Dâniş ve Meclis-i Vâlâ üyeliği yaparak Matbaa-yı Âmire'ye tayin edilmiştir. Bu süreçte tab olunan birçok matbû eser onun denetiminde basılmıştır. Rütbe-yi bâlâ ve ikinci

[194] Şemsettin Sami, *age.*, c. 5, s. 3986.

derece Mecidî nişanı verilen Lebîb Efendi mazûl olduktan sonra 1867 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.

Mehmed Lebîb Efendi ile ilgili İBB Atatürk Kitaplığı'nda yer alan aşağıdaki kütüphane fişinde hayatıyla ilgili şu kısa bilgiler yer almaktadır:

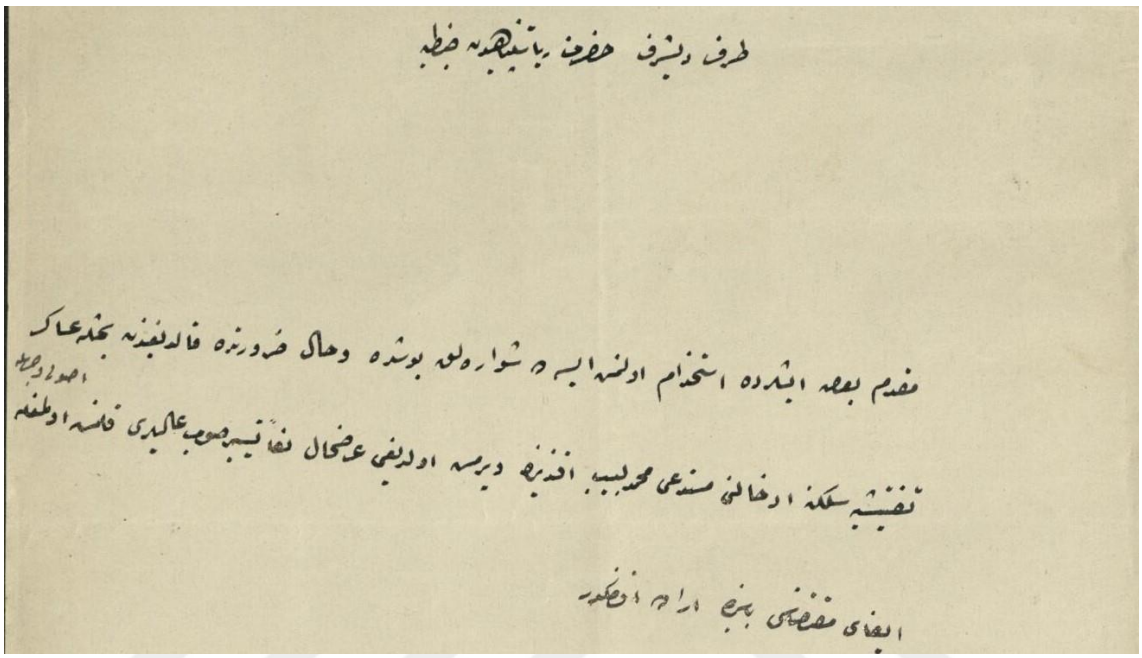

Mehmed Lebîb: Ṭopḫāne rūznāmçecisi Muṣṭafa Efendi'niñ oġludur. 1195/1789'da İstānbul'da ṭoġdu. Ḫuṣūsî taḥṣîl gördü. Babasınıñ ḳaleminde devlet ḫıdmetine girdi ve yetişti. Babasınıñ vefātında 1228/1812'de yerine taʿyîn olundu. Mevḳūfātcılıḳ, zecriyye muḥaṣṣılı, Ḥarîr Neẓāreti gibi yüksek mālî meʾmūrluḳlarda bulundu. 1256/1840 yılında Ḥaleb, 1259/1842'de Rūmeli Eyāleti defterdārı oldu. Altı defʿa Meclis-i Vālā-yı Aḥkām-ı ʿAdliyye aʿżālıġında, ḳarantina işleri, Taḳvîm-i Veḳāyiʿ ve Maṭbaʿa-yı ʿĀmire nāẓırlıḳlarında bulundu. Şiʿr ve edebiyyāt ile meşġūl olurdu. Başılan baʿẓ-ı manẓūm eşerlerinden başḳa dîvān teşkîl edecek ḳadar eşʿārı varsa da başılmamıştır. Encümen-i Dāniş Aʿżālıġına da intiḫāb olunmuştu. 1284/1867 senesinde İstānbul'da öldü. Mezārı Eyüb'dedir.

Mehmed Lebîb Efendi'nin Osmanlı Devlet idaresinde yapmış olduğu görevler, aldığı nişanlar ve atamalar Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki kayıtlarda da görülmektedir. Ayrıca 1862'de Matbaa Nezâreti ve Takvîm-i Vekâyi'nin Maârif Nezâretine dahil edilmesiyle açıkta kalan Mehmed Lebîb Efendi 1864'te yazılmış bazı belgelerde teftiş, telgraf ve asâkir-i zaptiye müfettişliklerinden biriyle himaye edilmeyi istemektedir. Bu belgelerden Mehmed Lebîb Efendi'nin mazul olduktan sonra geçim

sıkıntısı çektiği anlaşılmaktadır. *Divan*'da yer alan bazı şiirlerinde de bu durumu dile getirmiştir.

Mehmed Lebîb'in geçim sıkıntısı çektiğini gösteren mezkûr belgelerden biri şöyledir:

(Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, MVL-00484-00062-001-001)

Ṭaraf-ı ẕī-şeref-i ḥażret-i riyāset-penāhīden żabṭiyyeye

Muḳaddem baʿż-ı işlerde istiḫdām olunmuş ise de şu aralıḳ boşda ve ḥāl-i żarūretde ḳaldığından baḥṣle ʿasākir-i teftīşiyye silkine idḫālini müstedʿī *Meḥmed Lebîb Efendi*'niñ virmiş oldığı ʿarż-ı ḥāl leffen tesyīr-i ṣavb-ı ʿālīleri ḳılınmış olmaġla īfā-yı muḳteżāsı bābında irāde efendimiñdir.

Lebîb Efendi, bazı müfettişliklerle kayırılmasını istendiği 1864 tarihinden 3 sene sonra 1867'de vefat etmiştir. Eyüp'te bulunan mezar taşı kitabesinde şu ifadeler kayıtlıdır: "Kudemâ-yı ricâl-i Devlet-i Aliyye'den esbak Takvîmhâne Nâzırı merhûm ve mağfurun leh Mehmed Lebîb Efendi'nin ruh-ı şerîfi içün el-Fâtiha 20 Şaban 1284"[195]

2.1.2. Edebî Kişiliği

19. yüzyılTürk edebiyatında divan şiiri geleneğini sürdüren, birçok eser yazan Lebîb Efendi en hacimli divanlardan birine sahiptir. Lebîb kelimesi sözlükte "akıllı,

[195] İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal, *age.*, s. 876.

zekî, fatîn, akıl ve zekâ sahibi"[196] anlamlarına gelmektedir. Lebîb Efendi'nin âlim ve ârif kişiliğinin, mahlasını seçmesinde etkili olduğu söylenebilir. Kaleme aldığı eserlerden iyi derecede Arapça ve Farsça bildiği anlaşılmaktadır. Dönemin tezkire yazarlarından Fatîn, Lebîb'in eserlerinin çokluğu ve şiirlerinin üslûbuyla ilgili "Müşârünileyh sür'at-i tab'a mazhar bir şâir-i kesîrü'l-eser olup eş'ârı şâ'irâne ve üstâdâne vâki olmuştur."[197] ifadelerini kullanmaktadır. Lebîb'in konağı o dönem edebî bir muhit olarak sıklıkla ziyaret edilmiş, birçok âlim ve şairi ağırlamış, şiir ve irfan meclislerine ev sahipliği yapmıştır. İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal onunla ilgili "Lebîb Efendi zamanının ilm ü irfân ile maruf olan ricalindendir. Mahmut Paşa Cami civarında Menge Mahallesi'ndeki konağına üdebâ, şuarâ vesâir erbâb-ı marifet devam eder, ilmî ve edebî sohbetler edilir idi. Daniş sahiplerini himaye eder, bilhassa müstaid gençlerin terakkisine çalışırdı. Şair Safvet'i yorgancı kalfalığından ve meyhane köşelerinden çıkarıp üdebâ kafilesine katan odur."[198] değerlendirmelerinde bulunmuştur. Bu ifadelerden anlaşıldığına göre Lebîb Efendi gençleri edebiyat ve şiire teşvik etmiş, bu yönde gelişmelerini sağlamıştır. İlerleyen yaşına rağmen divan şiirinin son temsilcilerinden Hersekli Ârif Hikmet'in evinde düzenlenen ilim ve irfan sohbetlerine katılmayı da ihmal etmemiştir.

İbnü'l-Emin, Lebîb'in meclislerine katılan âlim ve müverrih Lutfî Efendi'den naklen "Şûh-meşrep, pîr-i civân-nümâ, hüsn-i tabiat ve musahabette yektâ, meclisiyle iğtinâm olunur bir şâir-i bî-hemtâ idi. Hânedân-ı ehl-i beyte olan şiddet-i irtibat ve mahabbet-i âsârı olarak her sene Muharremü'l-Harem dühûlünde beşer onar sahîfelik matemnameler tanzîmini edinmişti."[199] ifadelerini kullanır. İbnü'l-Emin bu cümlelerin hakikaten söylendiği kadar doğru ve müeyyed olduğunu devrin birçok âlim ve fâzılıyla tanışmış olan babasından ve Ârif Hikmet'ten de işittiğini belirtir. Lebîb'in Arapça ve Farsçadan yaptığı tercümeler, onun bu dillere vukûfiyetini göstermesi bakımından önemlidir.

Mehmet Süreyya Lebîb hakkında "Kâtip, şâir, âlim, rind-meşrep olup evi ediplerin toplantı yeriydi."[200] ifadelerini kullanır. Lebîb Efendi'nin âlim, ârif ve şair olması ile konağının şiir ve ilim meclislerine ev sahipliği yapması biyografik

[196] Şemsettin Sami, *age.*, s. 1237.
[197] Fâtîn, *age.*, s. 359.
[198] İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal, *age.*, 876.
[199] *Age.*, 876.
[200] Mehmet Süreyya, *age.*, 901.

kaynaklarda üzerinde durulan konulardır. Şair tabiatı dolayısıyla edebiyat ve şiire hevesli gençlere de yol göstermiş, onların gelişmelerine katkı sağlamıştır.

Lebîb'in *Divan*'ında hemen her nazım şekline ait şiir bulunmaktadır. Bilhassa mersiye türünde kaleme aldığı şiirler çok duygulu ve samimî şiirlerdir. Muhayyile bakımından daha önce görülmemiş, özgün ifadelere yer veren Lebîb'in anlam bakımından tekrarlara düştüğü şiirler de göze çarpmaktadır. Lebîb'in*Divan*'ı üzerine çalışan merhum Mehmet Arslan, onun bazı şiirlerinin zayıf olmasını ve bu şiirlerde tekrara düşmesinin sebebini çok sayıda şiir yazmasına bağlar. Lebîb gerçekten de klasik edebiyatın en hacimli divanlarından birine sahiptir.[201]

Lebîb'in aşağıdaki mersiyesi, Muharrem ayında şairin yaşadığı samimî hisleri göstermesi bakımından dikkate değerdir. 10 bentlik terkîb-i bend şeklindeki mersiyenin ilk bendinde hüzünlü bir matem tasviri oluşturulmuştur. Şair perişan âşıkların ve sevdâ sahiplerinin ay, güneş, yıldızlar ve feleğin matem tutmalarını istemektedir:

Açılsun gülleri bâğ-ı bahâr-ı mâtem-ârânın

Görünsün lâle-yi dâğ-ı dili erbâb-ı sevdânın

Yine mâtem sıralansun cihânı dâr-ı dünyânın

İrüşsün arşa dek nâlişleri uşşâk-ı şeydânın

Dökülsün rîzelensün mihr ü mâhı çarh-ı mînânın

Yıkılsun tâk-ı eyvânı sipihr-i kîne-fersânın

Çözülsün târ-ı bendi târ-mâr olsun Süreyyânın

Bulansun dembedem kana sirişki çeşm-i giryânın

Kaçursun keyfini endîşeler sermest-i bahârın

Muharremdir anılsun mâcerâsı pûr-ı zehrânın

Bu demlerdir o demler Kerbelâ deryâ-yı hûn oldı

Dü âlem şehriyârı hâke düşdi ser-nigûn oldı[202]

[201] Merhum hocamız Mehmet Arslan, 2016 yılındaki doktora derslerimiz esnasında Lebîb'in Edirneli Nazmî'den sonra divan edebiyatının en hacimli *Divan*'ına sahip ikinci şair olduğunu şifâhen beyan etmişti.

[202] Mehmed Lebîb, *Kıta'ât-ı Na't-ı Şerîf-i Hazret-i Risâlet-penâhî*, İstanbul, tarihsiz, s. 4.

Lebîb, aynı mersiyesinin son bendinde Kerbelâ şehitlerini andığı için gönlünün taştığını ve gizli sırlarının döküldüğünü; Kerbelâ'yı andığı her vakit gönlünde açılan yaraların bolluğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

Lebîb aldıkça yâda ol şeh-i hûbân-ı zîşânı
Acep taştı döküldü dildeki esrâr-ı pinhânı
Sezâ eşk-i tahassür itse ecri kât-ı Tûfânı
Bitürdi her sene idrâk itdikçe bu âvâzı
Demâdem sînede gül-gonce-yi dâğ-ı firâvânı
Bu günlerde o dil-zâra sükûtun yoktur imkânı
Yezîd'e lanet eyler artdurup âh-ı firâvânı
Nesin aldıydı ol hâin harîfin cânımın cânı
Niyâf zâlim düşürdü hâk ü hûna öyle sultânı
Acep câhil imiş dünyâya satdı dîn ü îmânı
Muhibb-i âl-i evlâdım Hasan'a bendeyim ben de
Olardan dûr idüp yâ Rabb benden itme şermende[203]

Mehmet Arslan, Lebîb'in birinci sınıf şairler arasında değerlendirilemese de birçok eser kaleme alması, yeni ve orijinal mazmunlar bulmaya çalışması sebebiyle ikinci sınıf şairler arasına dahil edilebileceğini belirtmiştir. Lebîb'in divan şiiri geleneğinden nasıl beslendiğini ve üslûbunu göstermesi açısından bazı mısralarına yer vermek faydalı olacaktır.

Divan şiirinde sevgili denildiği zaman akla ilk gelenlerden biri, onun âşığa sürekli acı ve eziyet çektirmesidir. Âşık her ne kadar bundan şikâyet etse de aslında sevgilinin ona sitem etmesi bile onun için lütuftur. Aşağıdaki mısralarda sevgiliye seslenen Lebîb, eza ve cefanın sevgiliden geldiğini fakat bunların dermanının da yine sevgilide olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir:

Derd-i hicrâna devâ sendendir
Haste-yi aşka şifâ sendendir

[203] *Age.*, s. 6.

Bizim âyîne-yi efkârımızın

İtdigi kesb-i safâ sendendir

Gâh âzâr gehi nâz u cefâ

Her ne olursa bana sendendir

Ben de bilmem kime şekvâ ideyim

Gördigim cevr ü ezâ sendendir[204]

Lebîb, divan şiirinde birçok şairin de kullandığı hayal unsurlarına yer verdiği gazelin aşağıdaki beyitlerinde ise sevgilinin yüzündeki parlaklığın ay ve güneşi; tüy ve benlerin ise geceyi ve yıldızları unutturduğunu şu sözlerle ifade etmektedir:

Hûrşîd ü mâhı seyr-i cemâlin unutdurur

Leyl ü kevâkibi hat u hâlin unutdurur

Pervâne-tâb rûyun anup şem'e nâz ider

Gülzârı bülbüle ruh-ı âlin unutdurur[205]

Lebîb'in kendine ulaşan divan şiiri geleneğinden beslendiği, bu gelenekten kopmadığı ve alışılagelmiş düşünce ve hayal unsurlarına şiirlerinde yer verdiği rahatlıkla ifade edilebilir. Şiir dili oldukça sade, açık ve anlaşılırdır. Devrinde eski şiirin ve mazmunların tam olarak anlaşılamadığını düşündüğü için tekellüfsüz ve sade yazmayı amaçlamıştır. Aşağıdaki beyitler bu konuda oldukça dikkat çekicidir:

Sâde olsun çok tekellüf eyleme mazmûnda

Şimdilerde anlayan azdır Lebîb eş'ârdan[206]

[204] *Mecmû'a-yı Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar-1987, vr. 5a.
[205] *Mecmû'a-yı Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar-1989, vr. 147b-148a.
[206] *Mecmû'a-yı Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar-1987, vr. 4a.

İktifâ edip gazelde sâdece sözle Lebîb

Bahş ettim gayrıya mazmûnları ma'nâları[207]

Âsâr-ı tab'ımın şu selâset ile Lebîb

Gâyetle sâde olsa da hüsn-i edâsı var[208]

Lebîb kendisini kaside veya tarihlerinden ziyade gazelleriyle ön plana çıkarmış ve gazel söyleyenler arasında üstâd olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca zamanın hünerli ve marifet sahiplerinin seçkini olduğunu da öne sürmüştür:

Ben Lebîbâ ne kasîde vü ne târîh bilürüm

Olmuşum gerçi gazel-gûyların üstâdı[209]

Hünerverân-ı zamânın soruldu mümtâzı

Lebîb geldi zuhûra benim benim diyerek[210]

Deyim ve atasözlerine de şiirlerinde sıklıkla yer veren Lebîb'i ön plana çıkaran hususlardan biri hem *Divan*'da yer alan hem de müstakil baskıları bulunan kerbelâ mersiyeleridir. *Lutfî Tarihi*'nden naklen aktarılan ve Lebîb'in her Muharrem ayında yazmış olduğu zikredilen beşer onar sayfalık bu matemnameler, onu divan şiirinin en fazla mersiye kaleme alan şairlerinden biri yapmıştır.

2.1.3. Eserleri

2.1.3.1. Divan

Mehmed Lebîb Efendi'nin şiirleri toplamda 12 mecmua hâlinde Süleymâniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar bölümünde 1987 ve 1998 numaraları arasında bulunmaktadır. Burada bulunan mecmualar dışında İstanbul Araştırmaları Merkezi Şevket Rado kitapları arasında yine Lebîb'e ait olan eksik ve mürettep olmayan

[207] *Mecmû'a-yı Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar-1988, vr. 40b.
[208] *Mecmû'a-yı Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar-1988, vr. 16b.
[209] *Mecmû'a-yı Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar-1994, vr. 14a.
[210] *Mecmû'a-yı Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar-1994, vr. 49b.

mecmua niteliğinde bir divan bulunmaktadır. Ayrıca Fatih Millet Kütüphanesi Ali Emîrî bölümünde 383 numarasıyla kayıtlı mürettep olmayan bir divan da Lebîb'e aittir. Bu divanda bulunan yaklaşık 100'ün üzerindeki şiir, diğer mecmularda yer almamaktadır. İbnü'l-Emin Lebîb'in 12 mecmua hâlinde Süleymâniye Kütüphanesi'nde bulunan nüshalardan oluşan *Divan*'ının bazı nüshalarının Ziya Paşa'nın dest-i hattıyla kaleme alındığını bildirmektedir.

Lebîb'in şiirlerinin Manastırlı Nâilî tarafından Mısır'a götürüldüğü fakat burada basılmamış olduğu İbnü'l-Emin'in şu ifadelerinden anlaşılmaktadır: "On iki mecmuanın muhteviyatı, tensik ve en güzelleri intihab olunmak suretiyle tertip edilen *Divan-ı Kebir,* bastırılmak üzere-Efendinin meclisine devan edenlerden-Manastırlı şair Nâilî tarafından Mısır'a götürüldüğünü ve neticenin meçhul olduğunu Şerif Paşa söylemiştir. Divanın basılmadığı, bir nüshasının Mısır'da ve burada görülmemesiyle sabittir."[211]

Lebîb'in *Divan*'ıüzerine çalışan Mehmet Arslan *Divan* ile ilgili şu değerlendirmelerde bulunmuştur: "14 mecmuadan ve toplam 1467 varaktan (2934 sayfa) oluşan divanın metnini tamamladığımızda karşımıza şöyle bir tablo çıktı: Bu divan 25 farklı nazım şekliyle yazılmış manzumeyi ihtiva eden toplamda 38446 beyitten oluşan bir divandır. Bilindiği gibi divan edebiyatında en hacimli divan yaklaşık 50000 beyitten oluşan Edirneli Nazmî Divan'ıdır. Bu durumda 38446 beyitlik hacmiyle İstanbullu Lebîb'in *Divan'ı* 700 yıllık divan edebiyatında Edirneli Nazmî'nin *Divan*'ından sonra ikinci sıraya yerleşmektedir. Bu *Divan*'ın bir özelliği de içerisinde hemen her nazım şeklinden ve türünden çok sayıda örneklerin bulunmasıdır. Örneğin *Divan*'da bahr-i tavîl'in yanında farklı sistemlerle yazılmış taştîr ve tazmîn örnekleriyle 3910 adet de gazel yer almaktadır."[212]

Lebîb *Divanı*'nın bir diğer özelliği bilhassa mersiye türünde kaleme alınan şiirlerdir. Yukarıda da belirtildiği gibi Lebîb mersiye türünde Türk edebiyatının en çok şiir yazan şairleri arasındadır. Bu şiirler yalnızca mecmua niteliğindeki *Divan*'larda yer almakla kalmamış münferit baskıları da İstanbul'da yapılmıştır.[213]

---

[211] İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal, *age.*, s. 877.

[212] Mehmet Arslan, *"Metin Neşrinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XII Metin Neşri: Problemler, tespitler, öneriler* (Haz. Hatice Aynur, Müjgân Çakır vd.), Klasik Yay., İstanbul, 2017, s. 32-33.

[213] 2017 yılının bahar döneminde doktora derslerimiz esnasında merhum Mehmet Arslan, *Lebib Divanı*'nın metnini okuyup bitirdiğini ifade etmiş, eserle ilgili önemli görüşlerini paylaşmış ve bu eserin baskıya hazır olduğunu söylemişti. Fakat Divan'ın yayınlanmasına maalesef hocamızın ömrü

2.1.3.2. Burhânü'l-Hüdâ fî Reddi Kavli'n-Nasârâ

Şeyh Abdullâh-ı Mühtedî'nin *Tuhfetü'l-Erîb fî Reddi Ehli's-Salîb* adlı eserinin tercümesidir. Hıristiyanlığın reddine dair bu eserin iki yazma nüshası Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları ve Kahire Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları bölümünde bulunmaktadır. 69 varaktan oluşan dinî içeriğe sahip bir eserdir.

2.1.3.3. Cevâhir-i Mültekata

Lebîb Efendi'nin muhâzarat konulu hikâyelerini muhtevî bir eserdir. 740 sayfa olarak 1869 tarihinde Matbaa-yı Âmire'de basılmıştır. Lebîb'in bu eserine iki sene sonra Giridî Mustafa Nûri tarafından *Dürer-i Mültekata Zeyl-i Cevâhir-i Mültekata* adıyla bir de zeyl hazırlanmıştır. Lebîb bu eseri nasıl tanzim ettiğini ve isimlendirdiğini şöyle ifade etmiştir: "Bu abd-i âciz-i Lebîb-i nâ-tüvân mütâla'a ettiğim kütüb-i menâkıb-ı evliyâ ve resâ'il-i edebiyyeden intihâb eylediğim hikâyâtı bu mecmû'aya derc ile nâmını *Cevâhir-i Mültekata* tesmiye eyledim."[214]

2.1.3.4. Kerbelâ Mersiyeleri

Lebîb Efendi'nin müstakil olarak farklı tarihlerde İstanbul'da basılmış mersiyelerini içeren küçük hacimdeki eserlerdir. 40'ın üzerinde mersiyenin yer aldığı bu eserlerin birçoğu Muharrem aylarında basılmıştır. Bu eserlerde Neşâtî, İzzet Molla, Safvet gibi şairlerin mersiyelerine nazîreler de bulunmaktadır.[215]

2.1.3.5. Risâle-yi Sıhhat ü Maraz

Fuzûlî'nin aynı addaki mensur eserinin tercümesidir. 37 sayfa olarak farklı tarihlerde İstanbul'da basılmıştır.[216]

---

vefa etmedi. Ayrıca Divan'ı meydana getiren mecmualardan birincisi bir yüksek lisans tezine de konu olmuştur. Bk. Halil Karagöz, *Mehmed Lebîb Efendi Dîvân-ı Eşâr-1 (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Celâl Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış yüksek lisans tezi), Manisa, 2014.

[214] Mehmed Lebîb, *Cevâhir-i Mültekata*, Matbaa-ı Âmire, 1869, s. 2.

[215] Lebîb Efendi'nin bu küçük hacimli eserleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk.: Seydi Kiraz, Selim Ümütlü; "Bir Ehl-i Beyt Muhibbi Mehmed Lebîb Efendi ve Kerbelâ Mersiyeleri", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi (ESTAD)*, C. 4, S. 1, s. 85-122. Aynı makalenin yazarları tarafından Lebîb'e ait bütün Kerbelâ mersiyelerinin ele alınacağı bir çalışmanın hazırlandığı bildirilmektedir.

[216] Ayrıntılı bilgi için bk.: Ahmet Naim Çiçekler, Mücahit Kaçar, *Fuzûlî Ruhun Yolculuğu Ruhnâme (Sıhhat ü Maraz-Hüsn ü Aşk) Mustafa el-Bağdâdî ve Mehmed Lebîb Efendi'nin Tercümesi Metin-Günümüz Türkçesi-Tıpkabasım*, Büyüyenay Yay., İstanbul, 2018.

2.1.3.6. Sûrnâme-yi Lebîb

II. Mahmut'un kızı Mihrimâh Sultan'ın düğünü ve bu düğünün ardından düzenlenen, şehzade Abdülmecit ve Abdülaziz'in sünnet düğünlerinin anlatıldığı manzum mensur karışık eserdir. II. Mahmut'un emriyle kaleme alınmıştır. İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Koleksiyonu'nda 6097 yer numarası ile kayıtlı eser 142 varaktan oluşmaktadır. Eserin başlangıç ve bitiş kısımları manzum olarak düzenlenmiştir.[217]

2.1.3.7. Şerhü Lâmiyyetü'l-Acem

Arap şair Tuğrâî'nin kasidesine Lebîb tarafından yapılan şerhtir. 1855'te İstanbul'da 114 sayfa olarak basılmıştır. 59 beyitlik kaside, beyit beyit şerh edilmiştir. Şerh için izah edilen kelimeler parantez içerisinde gösterilmiştir.[218]

2.1.3.8. Sokakların Tathîr ve Tanzîmine Dair Risâle

Bu eserin varlığı İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal tarafından bildirilmiştir. Bazı kataloglara bakılmasına rağmen eser tespit edilememiştir. Hz. Peygamber dönemindeki sokakların temizliği ve düzeni örnek gösterilerek şehir ve sokakların İslâmî temizlik kurallarına uygun bir şekilde düzenlenmesi, temizlenmesi ve genişletilmesi üzerine kaleme alınan bir risaledir, basılmamıştır.

2.1.3.9. Tuhfe ve Nuhbe'ye Tazmîn

Sünbülzâde Vehbî'nin Türkçe-Farsça sözlüğü *Tuhfe-yi Vehbî* ve Arapça-Türkçe sözlüğü *Nuhbe-yi Vehbî*'den seçilen bazı kıtalara yapılan tazmînlerden oluşmaktadır. 18 Ekim 1847'de İstanbul'da "*Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye A'zâsından Sa'âdetlü Lebîb Efendi Hazretleri'nin Tuhfe ve Nuhbe Manzûmlerinden Ba'z-ı Kıt'aât-ı Belîgâneye Nazm Eyledikleri Tazmînât-ı Şâ'irâneleridir*" başlığıyla basılmıştır. 53 sayfadan oluşan eserde 660 beyit ve bir tahmis bulunmaktadır.[219]

---

[217] Sûrnâme ile ilgili yapılan bazı çalışmalar için bk. Mehmet Arslan, *Türk Edebiyatında Manzum Sûrnâmeler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 1999, s. 65-67; Yüksel Aktaş Baycar, *II. Mahmd'un Kızı Mihrimah Sultan'ın Sûr-ı Hümâyûnu*, (Basılmamış yüksek lisans tezi), İstanbul, 2006.

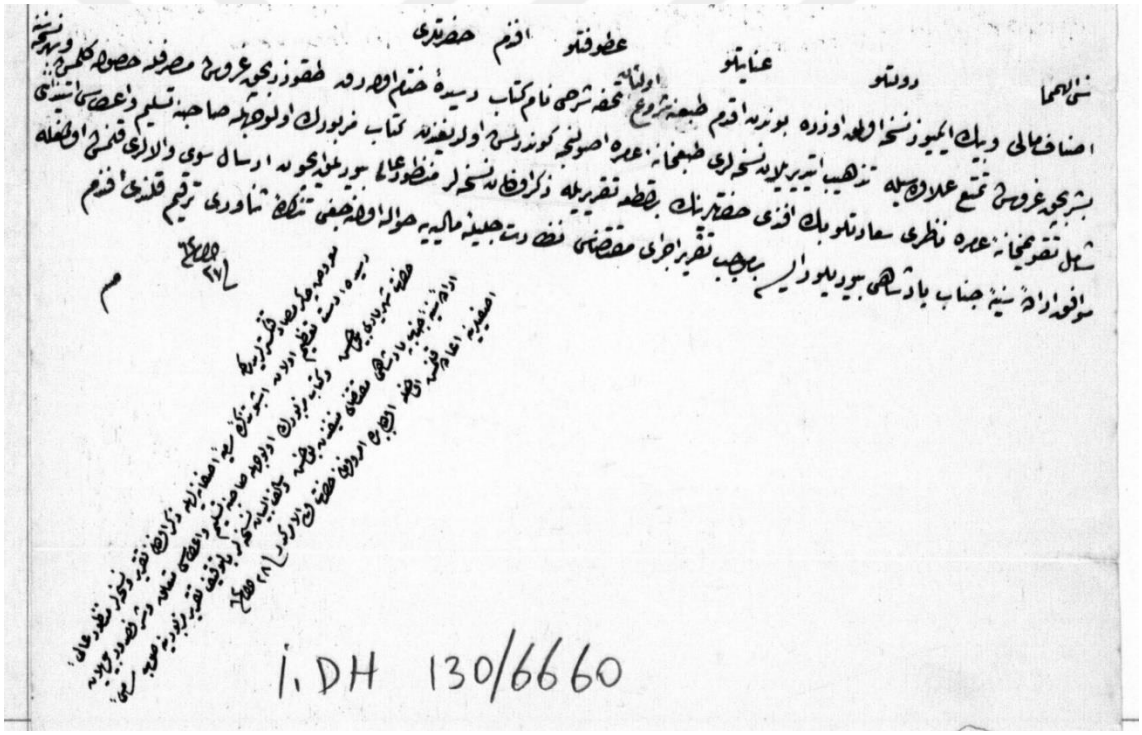
[218] Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bk.: Lebib Efendi, *Değişmedi Rengi Gecenin Şerh-i Lâmiyyeyü'l-Acem-Tuğrâî'nin Lâmiyyetü'l-Acem Kasidesi'nin Şerhi*-Haz. Uğur Boran, Leyla Yakupoğlu Boran, Büyüyenay Yay., İstanbul, 2019.

[219] Ayrıntılı bilgi için bk.: Tuncay Öztürk, "Lebîb Mehmed Efendi'nin Tuhfe ve Nuhbe'ye Tazmînâtı", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 7, 2013, s. 45-80.

3. BÖLÜM

3. TUHFE ŞERHİ: MÜNTEHAB-I LEBÎB

Sünbülzâde Vehbî'nin *Tuhfe-yi Vehbî*'si üzerine Mehmed Lebîb Efendi tarafından kaleme alınan bu şerh H. 1250/M. 1834-35'te tamamlanmış, H.1262/M. 1846 yılının Kasım ayının ortalarında, Abdülmecit Han devrinde İstanbul'da 301 sayfa olarak basılmıştır. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yer alan bazı belgeler eserin o dönem ne kadar masrafla kaç adet basıldığını ve satışı için belirlenen ücreti göstermektedir. Şerhin basıldığı yıla ait arşiv kayıtlarında eserle ilgili şu bilgiler yer almaktadır:

(Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, I-DH-00130-006660-001-001)

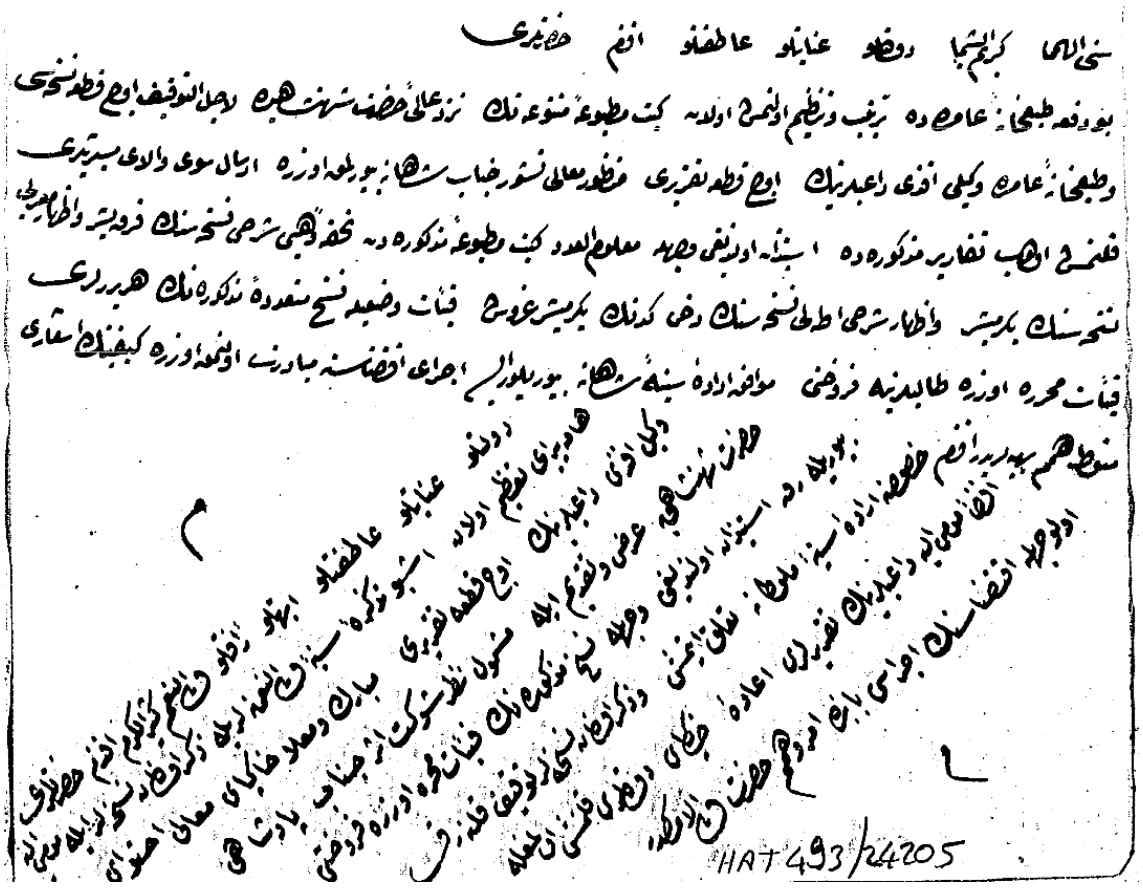
Seniyyü'l-himemā devletlü ʿināyetlü ʿaṭūfetlü efendim ḥażretleri

Eṣnāf mālı ve biñ iki yüz nüsḫa olmaḳ üzre bundan aḳdem ṭabʿına şürūʿ olunan *Tuḥfe Şerḥi* nām kitāb resīde-yi ḫitām olaraḳ ṭoḳuzar buçuḳ ġurūş maṣrafla ḥuṣūle gelmiş ve her nüsḫasına beşer buçuk ġurūş temettuʿ ʿilāvesiyle teẕhīb itdirilen nüsḫaları Ṭabʿḫāne-yi ʿĀmire uṣūlünce gönderilmiş oldıġından kitāb-ı mezbūruñ ol vechle ṣāḥibine teslīm ve iʿṭāsı istīẕā-yı şāmil Taḳvīmḫāne-yi ʿĀmire nāẓırı beg efendi

ḥażretleriniñ bir ḳıṭʿa taḳrīriyle ẕikr olunan nüsḫalar manẓūr-ı ʿālī buyurulmaḳ içün irsāl-i sūy-ı vālāları ḳılınmış olmaġla muvāfıḳ irāde-yi seniyye-yi cenāb-ı pādişāhī buyurılur ise ber-mūcib taḳrīr icrā-yı muḳteżāsı neẓāret-i celīle-yi māliyyeye ḥavāle olunacaġı teẕkire-yi şenāverī terḳīm ḳılındı efendim.

Fī 27 Ẕi'l-ḳaʿde sene 62

Belgeden de açıkça anlaşılacağı üzere *Tuhfe Şerhi,* 15 kuruş masrafla esnaf malı olarak 1200 adet bastırılmıştır. Aynı yılın son günlerinde eserin 45 kuruş karşılığında satışa sunulduğu da arşiv kayıtlarından öğrenilmektedir:

(Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, HAT-00493-24205-00001)

Seniyyü'l-himemā kerīmü'ş-şiyemā devletlü ʿināyetlü ʿāṭufetlü efendim ḥażretleri

Bu defʿa Ṭabʿḫāne-yi ʿĀmire'de tertīb ve tanẓīm olunmuş olan kütüb-i maṭbūʿa-yı mütenevviʿanıñ nezd-i ʿālī-yi ḥażret-i şehenşāhīde li-ecli't-tevfīḳ üç ḳıṭʿa nüsḫası ve Ṭabʿḫāne-yi ʿĀmire vekīli efendi dāʿīleriniñ üç ḳıṭʿa taḳrīri manẓūr-ı meʿālī nüşūr-ı cenāb-ı şāhāne buyurulmaḳ üzre irsāl-i sūy-ı vālā-yı müşīrleri ḳılınmış olup teḳārīr-i

meẕkūrede istīẕān oldığı vechle maʿlūmü'l-ʿaded kütüb maṭbūʿa-yı meẕḳūreden *Tuḥfe-yi Vehbī Şerḥi* nüsḫasınıñ ḳırḳ beşer ve *İzhār-ı Muʿarrebī* nüsḫasınıñ yigirmişer ve *İzhār Şerḥi Aṭalı* nüsḫasınıñ daḫı keẕālik yigirmişer ġurūş fī'at vaż'ıyla nüsaḫ-ı müteʿaddide-yi meẕkūreniñ her birerleri fī'at-ı muḥarrere üzre ṭāliblerine fürūḫtı muvāfıḳ irāde-yi seniyye-yi şāhāne buyurılur ise icrā-yı iḳtiżāsına mübāderet olunmaḳ üzre keyfiyyetiñ iş'ārı menūṭ-ı himem-i behiyyeleridir efendim.

Lebîb Efendi'nin 1200 adet basılan *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb*'ingünümüzde yurt içi, yurt dışı ve şahsî kütüphaneler olmak üzere birçok kütüphanede matbû nüshası bulunmaktadır. Bu kütüphaneler arasında Süleymaniye Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesi, Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Bölümü, Marmara Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesi, Sivas Ziya Bey Yazma Eser Kütüphanesi, İBB Atatürk Kitaplığı, Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Koleksiyonu, Princeton Üniversitesi, Ohio State Üniversitesi yer alır.

Yapılan araştırmalarda *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb*'in 2 tane yazma nüshası tespit edilmiştir. Yazma nüshalardan biri Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Bölümü'nde[220], diğeri ise İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Koleksiyonu'nda[221] bulunmaktadır. Bu yazma eserlerin nüsha tavsifleri şöyledir:

AE Nüshası

Cilt: Siyah, fersûdeleşmiş mıklepsiz bez cilt, daha fazla yıpranmasını önlemek için kalın bir kâğıtla kaplanmış.

Kâğıt: Nohudî renk, cetvelsiz, 276 varak. Satır sayısı 167b varağına kadar 12, 168a varağından son varağa kadar ise 19'dur.

Yazı: Rik'a hat.

AE nüshasının iç kapağında yer alan mühürde "Evkâf-ı Hümâyûn" ibaresi net bir şekilde okunmaktadır. Şerh edilen beyitlerin üstü çizilerek belirtilmiştir. Ayrıca derkenarlarda bazı sahh kayıtları da mevcuttur. Sayfa sonlarında müş'îrlerin yer aldığı nüshanın başına veya sonuna herhangi bir eser ya da müstensih ismi kaydedilmemiştir. Bazı varakların bilhassa dikiş kısımlarında kurt yenikleri göze çarpmaktadır. Bu nüshada üzeri çizilen bazı ibarelerin Lebîb tarafından çıkarılıp matbû nüshaya dahil edilmediği tespit edilmiştir.

[220] Bu nüsha AE nüshası olarak zikredilecektir.
[221] Bu nüsha İÜ nüshası olarak zikredilecektir.

İÜ Nüshası

Cilt: Yeşil meşin cilt, zencirekli, mıklepli ve köşebentlidir.

Kâğıt: Nohudî renk cedit, âharlı ve su yolu filigranlı kâğıt. 231 varak, satır sayısı 23. Serlevha mihrâbiyeli ve müzehheptir. 2b ve 3a varakları siyah, kırmızı ve yaldızlı cetvelli, diğer varaklar ise yalnızca kırmızı cetvellidir.

Yazı: Nesih hat.

Temmet Kaydı: Ketebehü'l-fakîrü'l-hakîr Mehmed el-Vasfî be-hâfızu'l-Kur'ân debistân-ı muallim-i sıbyân-hân 15 Şabân 1251.

İÜ Nüshası *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb*'in yazıldığı tarihten bir sene sonra istinsah edilmiştir. Hem nüshanın özenli bir şekilde hazırlanması hem de nesih yazıdaki harflerin karakteri dikkat çekmektedir. Eserin müstensihi Mehmed Vasfî'nin hattatlık da yaptığı, Hacc'a gittiği, H. 1239 tarihinde vefat eden İstanbul İskender Paşa Mektebi Muallimi Ali Efendi'nin yerine bu mektebe tayin olunduğu Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan bazı belgelerden öğrenilmektedir. Varaklarda yer alan beyitler ve bazı özel isimlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Yazmanın 1b varağında Ârif isimli bir şairin Lebîb Efendi'yi öven 4 beyitlik şu manzumesine yer verilmiştir:

Bârekallâh Lebîb-i dehre
Akl u rüşdüyle odur şimdi benâm

Tuhfe-yi Vehbi'yi şerh itdi o merd
Virdi el-Hak ana merdâne nizâm

Sa'yını Hak ide meşkûr anın
Vire dilhâhını Rabb-i 'Allâm

Ârifâ bu esere sad tahsîn
Revnak-ı hüsn iledir tâ-be-hitâm

Bu manzumenin altında yer alan mühürde "Dâr-ı irfânı ola kâm-bahş Mehmed Ârif" ifadeleri yer almaktadır.

Yukarıda bahsedilen ve tavsifleri hakkında kısaca bilgi verilen yazmalar bilhassa *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb*'in matbû nüshalarında bulunan ve baskıdan kaynaklanan bazı hata veya eksikliklerin giderilmesi açısından önem arz etmektedir. Hem AE nüshasındahem İÜ nüshasında üzeri çizilen bölümler bulunmaktadır. AE nüshasının istinsah tarihi, Lebîb'in *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb*'ini yazdığı tarihten 1 sene sonrasına, H. 1251 tarihine tekabül etmektedir. Bu nüsha tarih olarak Lebîb'in kaleminden çıkmış nüshaya yakın görünse de matbû nüsha Lebîb henüz hayattayken basıldığı için mezkûr kısımların bizzat Lebîb tarafından çıkarıldığı düşüncesi akla gelmektedir.

3.1. Mukaddime

Lebîb eserinin bu bölümüne geleneğe uygun bir şekilde mensur besmele, hamdele ve salvele bölümleriyle başlamıştır. Ardından *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb*'i kaleme almasının sebeplerini açıkça belirtmiştir. Mukaddime bölümü Lebîb'in şerhteki üslûbuna göre biraz daha ağır ve secilerle doludur. 2 sayfalık mukaddimede Lebîb'in eseri kaleme almasının asıl sebebi saltanatı boyunca birçok kez ihsan ve bağışlarına mazhar olduğu II. Mahmut'a teşekkür etmektir. Lebîb'in bu şerhi kaleme almasının bir başka sebebi eseri okuyanların dualarından faydalanabilme arzusudur. Diğer bir sebep ise bu dünyadan son bir eser kaleme alarak gitme isteğidir:

"Bu bende-yi nā-çīz-i bī-ser ü pā Lebîb-i bī-nevā ol şehenşāh-ı kerāmet-şiʿār ve ol şehriyār-ı maʿdelet-āṣār velī niʿmetimiz es-sulṭān ibnü's-sulṭānü's-sulṭān Maḥmūd Ḫān-ı Ġāzī ibnü's-sulṭān ʿAbdü'l-mecīd Ḫān-ı Ġāzī Efendimiz Ḥażretleri'niñ ʿabd-i kemterīn-i dergāh-ı şāhāneleri ṣırasında bulunmuş ve öyle bir ḫāḳān-ı İskender-tüvānıñ niʿmet-i bī-minnet mülūkāneleriyle terbiye olunmuş olduġumuzuñ teşekküri olmak üzre derḫor-ı ḥaḳīrānemce sāye-yi şāhānelerinde bir çīde-yi ḥavṣala-yı istiʿdād-ı bendegānım olan niʿam-ı behiyye-yi dāverīlerini iẓhār ve teẕkīr iderek taḥdīṣ-i niʿmet ve belki kāffe-yi enāmdan isticlāb-ı duʿā-yı velī-niʿmet ārzūsuyla bir eṣer-i bedīʿa ibdāʿına taḥrīk-i ḫāme-yi ġayret eylemek endīşesiyle ser-fürū-yı bürde-yi fikret olaraḳ bu emniyeniñ ḥuṣūle rāġıb ve bu ʿarṣa-gāh-ı fenāda bir eṣer-i vāpesīn bıraḳmaḳ uṣūl-i ḥayriyyesine çoḳdan berü ṭālib olduġumdan dīde-yi taḥassüri zīr ü bālā-yı imkāna imrār..."[222]

Lebîb'in bu şerhi yazmasındaki asıl maksadı ise Hayâtî Efendi'nin kaleme aldığı şerhin *Tuhfe-yi Vehbî*'de yer alan beyitlerdeki üzeri örtülü mânâları tam olarak

[222] Mehmed Lebîb, *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb*, Dâru't-Tıbâ'ati'l-Âmire, 1262, s. 3-4.

açamadığı ve bu nedenle daha sade, açık ve kısa ifadelerin yer aldığı bir şerh yazmak istemesidir. Bu şerh vasıtasıyla bilhassa *Burhan-ı Kâtı'* tercümesi olan *Tıbyân-ı Nâfi'*den istifade edilerek *Tuhfe-yi Vehbî*'nin ince nükteleri açıklanmıştır. Bu eser vesilesiyle Lebîb Efendi hem ilim ve irfan yoluna yeni giren hevesli çocuklara bir yâdigâr hem de âhireti için bir hazırlık yaptığını belirterek dünyevî ve uhrevî gayeler edinmiştir:

"Şu vechle ḫāṭır-güẕār oldu ki Sünbülzāde Vehbî merḥūmuñ eṣeri olan *Tuḥfe-yi Vehbî* nām manẓūmeyi egerçi Ḥayātî Efendi merḥūm şerḥ itmiş ve bu ʿāleme öyle bir yād-gār ḳomuş gitmiş ise de manẓūme-yi meẕkūreniñ pek çoḳ mezāyāsı pūşîde-yi teġāfül vaḳti çoḳ meʿānîsi zîr-i perde-yi tesāmüḥde lā-ṭā'il ṣūretinde ḳalmışdır. Ḫuṣūṣen ki şerḥ-i meẕkūr esātiẕeniñ fehm ve idrākine vābeste olaraḳ mübtedîler ol fā'ideden ḥiṣṣe-mend olamadıḳları āşikār olduġundan manẓūme-yi mezbūre taʿbîrāt-ı muḫtaṣara ile yaʿnî ʿĀṣım merḥūmuñ *Burhān-ı Ḳāṭıʿ* tercümesi *Ṭıbyān-ı Nāfi°* de îrād itdigi fıḳarāt-ı vecîze îrādıyla şerḥ olunsa ve nükāt-ı mermūzesi imkān-ı derecede ḳaleme alınsa ḫᵛāhiş-gerān-ı dāniş ü ʿirfāna yaʿnî verziş-i ʿilm ü hüner iden nevzādegāna yād-gār ve ʿömr-i ṣānî tedārekine medār olur..."[223]

Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb'in yazılma sebebleri bu çalışmanın giriş bölümünde zikredilen, Kenan Mermer'in ortaya koyduğu *gayeler prensibi*'ne göre belirtilecek olursa *görünür gaye* II. Mahmut'un Lebîb'e yaptığı bağışların bir karşılığı olarak padişaha teşekkür etme düşüncesidir. *Pratik gaye* daha evvel Hayâtî tarafından yapılan şerhin eksik kalan yönlerini tamamlamak ve böylece ilim yoluna giren istekli gençlerin faydalanabileceği bir eser ortaya koymaktır. *Uhrevî gaye* ise bu eseri okuyanların hayır dualarından faydalanabilme düşüncesidir.

Lebîb *Tuhfe Şerhi*'nin tamamlandığı tarihi eserinin sonundaki tarih manzumesiyle belirtmiştir:

Nām-ı şāhenşāh ile olmuşdı çünki ibtidā

Buldı şimdi sāye-yi şāhānede ḫüsn-i ḫitām

Cevher-efşānluḳ idüp tārîḫini didim Lebîb

Ḥamd ola Allāh'a oldı Tuḥfe'niñ şerḥi tamām[224]

Bu manzumenin son mısrasında yer alan noktalı harflerin ebced değeri H. 1250 (400+80+50+20+300+400=1250) tarihine karşılık gelmektedir. Şerhin son bölümünde

[223] *Age.*, s. 4.
[224] *Age.*, s. 301.

yer alan açıklamadan eserin nerede, hangi padişah zamanında, kimin izniyle ve hangi tarihte basıldığı da öğrenilmektedir:

"'Abdü'l-Mecîd Ḫān Ḥażretleri'niñ zamān-ı yümn-i emān ve refāh ve āsāyiş-i devrānlarında Dāru'ṭ-Ṭıbā'ati'l-'Āmire'de eşvaḳu'l-'ibādi ilā efḍāli feyżi rabbihi'l-ḥamîd Meḥmed Sa'îd'iñ ma'rifet ve neẕāretiyle biñ iki yüz altmış iki senesi ẕi'l-ḳa'deti'ş-şerîfesi evāsıṭında ḫitām-peẕîr olmuşdur."[225]

3.2. Muhteva

Türk edebiyatında yazılmış şerhlerin kıymetini artıran önemli hususlardan biri okuyucuya sundukları bilgilerdir. Söz gelimi bir şerhte yer alan edebî eser veya türlere dair bilgiler, edebiyat tarihi ile alakalı tezkirelere veya biyografik kaynaklara girmemiş notlar, nadir kullanılan ve çok az sözlükte geçen lügat ve kelime bilgileri ve bu kelimelerin nasıl okunmaları gerektiği ile ilgili kayıtlar, bunların yanı sıra şerh edilen eserin farklı müstensihler tarafından yapılan istinsahlarında ortaya çıkan nüsha farkları vb. gibi birçok noktada sunulan açıklamaların şerhlerin kıymetini daha da artırdığı muhakkaktır.

Lebîb'in H. 1250/M. 1834-35 yılında tamamladığı *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb*,içerik bakımından birkaç başlık altında incelenebilecek bilgiler sunmaktadır. Bu başlıklar söz ve anlam sanatlarıyla ilgili bilgilerden aruzla ilgili bilgilere, Farsça gramerle ilgili bilgilerden mitolojik bilgilere, sitilistikle ilgili değerlendirmelerden bazı tarihî olaylarla ilgili yorumlara, sosyal hayatla ilgili gözlemlerden lügat okutacak kişilerde bulunması gereken özelliklere kadar uzanmaktadır. Burada yer alan her başlık aslında şerh metinlerini birer gramer, mitoloji, astronomi, leksikoloji, zooloji, coğrafya vb. bilim dallarıyla ilişkili olarak okuma fırsatı da sunmaktadır. Bu nedenle edebiyatımızda kaleme alınan şerhlerden bazıları farklı bilim dallarıyla bağlantılı bilgileri de ihata etmesi bakımından çok büyük bir önemi haizdirler. Mehmed Lebîb Efendi'nin *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb*'ide manzum sözlük şerhi olması ve birçok bilimle alakalı bilgileri ele alması bakımından zikredilen şerhler arasında yer almaktadır.

[225] *Age.*, s. 301.

3.2.1. Farsça Gramerle İlgili Açıklamalar

3.2.1.1. Farsçada Kesret/Galebe/Cem'iyyet İfade Eden Kelimeler

Mehmed Lebîb Farsçada çokluk bildiren veya bunlara işaret eden kelimeleri örnekleriyle birlikte açıklamıştır. Ayrıca bu örnek kelimelerin Türkçedeki karşılıkları da hem kelime hem ek olarak bire bir verilmiştir. Bu örnekleri şu şekilde göstermek mümkündür:

"Maʿlūm ola ki Fārsî'de keṯret ve ġalebe ve cemʿiyyet maʿnāsına dāl olan beş kelimedir. Biri bār kelimesidir meṯelā ṣuyı çoḳ ve ʿaẓîm ve büyük deñize deryā-bār dirler ki birḳaç deryā menzilinde. İkincisi zār kelimesidir gül-zār miṯillü güli çoḳ maḥalle dinilür. Üçüncisi sārdır ki ḫāk-sār ve kūh-sār gibi. Dördüncisi sitān kelimesidir gül-sitān ve būstān gibi. Beşincisi lāḫ kelimesidir seng-lāḫ gibi. Türkî'de bu kelimelerden lıḳ ve lik ile taʿbîr olunur. Meṯelā gül-zār ve gül-sitān güllük ve kūh-sār ṭaġlıḳ ve seng-lāḫ ṭaşlıḳ dimekdir."[226]

3.2.1.2. Edât-ı Liyâkat

Farsçada uygunluk bildiren edatlar Lebîb tarafından örnekleriyle belirtilerek kısaca şu şekilde izah edilmiştir:

"Edāt-ı liyāḳat iki kelimedir. Birisi vārdır ki meṯelā aʿlā incüye dürr-i şeh-vār dirler pādişāha lāyıḳ incü maʿnāsına, uyġun ata esb-i reh-vār dirler. Edāt-ı liyāḳatiñ ikincisi ne kelimesidir şāhāne dirler şāha lāyıḳ maʿnāsına."[227]

3.2.1.3. "Şın" Harfinin Hâsıl-ı Bi'l-Masdar Alâmeti Olarak Kullanılması

Farsçada kullanılan bir fiil, hâsıl-ı bi'l-masdar yapılmak istendiği taktirde sonuna "şın" harfi getirilir. Lebîb bunu şu açıklama ve örneklerle belirtmiştir:

"Şîn-ı müfred-i sākin āḫır-ı kelimede ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdar ʿalāmeti olur. Meṯelā dān kelimesi dānestenden ve ālāy kelimesi ālāyîdenden ism-i maṣdar, ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdar maʿnāsı murād olunduḳda āḫırına şîn getürürler dāniş ve ālāyiş olur. Türkî'de biliş ve bulaşış ve bulaşıḳ ile taʿbîr olunur. Ḫᵛāhiş ārāyiş reviş bu ḳıyās üzredir ki isteyiş ve bezeyiş ve gidiş maʿnālarınadır."[228]

3.2.1.4. Elif-i Mülâzemet/Müsâvât/Mülâbeset

Nûşânûş, serâser örneklerinde olduğu gibi "elif" harfinin iki kelime arasında kullanıldığı zaman ortaya çıkan anlamsal durumlar şöyle izah edilmiştir:

---

[226] *Age.*, s. 3.
[227] *Age.*, s. 40.
[228] *Age.*, s. 45.

"Nūşānūş iki nūş beyninde olan elife elif-i mülāzemet ve elif-i müsāvāt ve elif-i mülābeset dinilür. Medḫūlünüñ cemʿ eczā-yı zamāniyye ve mekāniyyesini tesviye ider.Lebāleb ḫandāḫand nūşānūş gibi ṭurma iç maʿnāsınadır."[229]

3.2.1.5. Elif-i Nidâ

Farsçada kelimelerin sonuna gelerek seslenme anlamı katan elif harfinin türleri ve eklendiği kelimeye kattığı anlamlar Lebîb tarafından şu şekilde örneklendirilerek anlatılmıştır:

"Fārsī'de kelimāt āḫırına dāḫil ve lāḥıḳ olan elif-i nidā iki ḳısmdır. Bir ḳısmı nidā-yı ḫaḳīḳatdir şehā şehriyārā cānā dilā gibi ki ey şeh ey şehriyār ey cān ey dil dimekdir ve bir ḳısmı nidā-yı ḥikemīdir besā ve ḫoşā gibi. Bunlarda nidā ḫaḳīḳī degildir belki mübālaġa ve iddiʿāya maḥmūldür. ʿArabī'de yā beşerā ile olan nidā miṡillüdür."[230]

3.2.1.6. Elif-i Atf

Lebîb Efendi elif-i atfın Arapçadaki vâv-ı atf ile aynı mevkide kullanıldığını belirtmiş ve yalnızca 2 kelimede meşhur olduğunu şu ifadelerle dile getirmiştir:

"Tekāpūda olan elif elif-i ʿaṭfdır. ʿArabī'de olan vāv-ı ʿaṭf menzilindedir. Tekāpūy lafẓı aṣlında tek ve pūydur. Tek tekīden maṣdarından ismdir. Tekīden segirtmek maʿnāsınadır ve pūy daḫı pūyīdenden ism-i maṣdardır. Sürʿatle gitmek maʿnāsınadır ki Türkī'de andan yelmek ile taʿbīr olunur. Yelmek ile segirtmegi müştemil gitmegi ve yürümegi edā mevḳiʿinde ikisini terkīb idüp ve miyānlarına elif-i ʿatf tevsīṭıyla tekāpūy dirler. Türkī'de bundan yelüp yupurmak ile taʿbīr olunur. Tekādev kelimesi daḫı tekāpūy gibidir zīrā dev feṯḥ-i dāl ile rev vezninde devīdenden ism-i maṣdardır. Devīden segirtmek ve ḳoşmaḳ maʿnāsınadır ve işbu elif-i ʿaṭf tekāpūy ve tekādev māddelerinden ġayrıda meşhūr degildir."[231]

3.2.1.7. Geçişsiz Fiilleri Geçişli Fiil Hâline Getirme

Lâzım fiili müteaddî fiile çevirmek biçiminde adlandırılan gramer kuralı Lebîb tarafından örnekleriyle birlikte şöyle anlatılmıştır:

"Maʿlūm ola ki Fārsī'de lāzımı müteʿaddī itmek murād olunduḳda murād olunan bābıñ fiʿl-i mużāriʿniñ mużāraʿat ḥarfi olan dāliñ muḳābilinde olan ḥarfden ṣoñra bir elif-i memdūde ve bir nūn-ı muvaḥḥade ve bir yā-yı taḥtānī ziyāde ve dāliñ mābaʿdına maṣdariyye ifāde iden nūn ilḥāḳ olunup ve dāl muṭlaḳā meftūḥ olaraḳ maṣdarı aḫz ile sā'ir müştaḳḳātı ḳāʿide-yi kelime-yi mütedāvile üzre andan aḫz olunur. Lāzımdan vech-i meşrūḥ üzre aḫz olunan müteʿaddī meṣādiriniñ müştaḳḳātı dā'imā ḳıyāsīdir. Meṡelā resten maṣdarı ḳurtulmaḳ maʿnāsınadır andan müteʿaddī yapmaḳ murād olunduḳda ʿalā ġayri'l-ḳıyās mużāriʿi olan ḥarfden ṣoñra rehed kelimesinden ḥarf-i mużāriʿi olan dālden muḳaddem olan hā

[229] *Age.*, s. 55.
[230] *Age.*, s. 227-228.
[231] *Age.*, s. 45-46.

ḥarfinden şoñra ʿale't-tertīb bir elif ve bir nūn ve bir yā ziyāde olunup āḫırına maṣdariyyet nūnı ilḥāḳ ve dāli meftūḥ idüp rehānīden dinilür ḳurṭarmaḳ maʿnāsına ve andan māżī aḫzi murād olunduḳda nūn-ı maṣdariyye ḥaẕf ve āḫırı iskān olunup rehānīd dirler ḳurṭardı maʿnāsına. Mużāriʿ aḫzi murād olunduḳda māżīden ḥarf-i yā isḳāṭ ve māḳabli meftūḥ ḳılınup rehāned dirler ḳurtarur maʿnāsına.Çeşīdenden çeşānīden reftenden revānīden el-ḥāṣıl cemīʿ müteʿaddī bu ḳıyās üzredir."[232]

3.2.1.8. Farsçada İsm-i Fâ'il ve İsm-i Mef'ûl Yapma

Lebîb Efendi ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûl oluşturma şekillerini Farsça bazı fillerden örnek göstererek açıklamaktadır:

"Fārsī'de ism-i mefʿūl ʿalāmeti māżīniñ āḫırına hā-yı ġayr-ı melfūẓe ilḥāḳ olunmaḳdur. Reften refte rubūd rubūde girift girifte gibi ve mużāriʿniñ ḥarf-i mużāriʿi olan dālin muḳābiline nūn ve āḫırına keẕālik hā-yı ġayr-ı melfūẓe getirildikde ism-i fāʿil olur. Reved revende gūyed gūyende şunūd şınevendegibi."[233]

3.2.1.9. Vasf-ı Terkîbî/Terkîb-i Tavsîfînin Oluşumu

Lebîb Farsçada vasf-ı terkîbîlerin ne şekilde oluştuğunu örneklerle birlikte şöyle anlatmaktadır:

"İsm-i fāʿil mefʿūlüne mużāf iken fāʿiliyyet ʿalāmeti olan nede lafẓı ḥaẕf ve mużāfun ileyhiñ taḳdīmiyle vaṣf-ı terkībī olmuşdur ve bu kāʿide zebān-ı Fārsī ḥaṣāyişinden müteʿārif bir ḳāʿidedir. Āş-per ve ḫayme-dūz ve emṡāli bu ḳıyās üzredir. Kerem-fermānıñ aşlı fermāyende-yi kerem ve āş-periñ aşlı perende-yi āş ve ḫayme-dūzuñ aşlı dūzende-yi ḫaymedir. Bu maḳūleye vaṣf-ı terkībī dirler."[234]

3.2.1.10. Sıfat-ı Müşebbehenin Oluşumu

Herhangi bir özellik bildiren, fiillerden türeyen ve genellikle devamlılık ya da süreklilik belirten isim cinsinden sıfatlara sıfat-ı müşebbehe denilmiştir. Lebîb sıfat-ı müşebbehe bahsinde şunları kaydetmiş, sıfat-ı müşebbehenin anlamsal olarak bazen mübalağa belirttiğini de dile getirmiştir:

"Ṣıfat-ı müşebbehe aʿlāmeti elif ve nūndur ki evāḫır-ı kelimeye lāḥiḳ olduḳda fāʿiliyyet maʿnāsını ifāde ider yaʿnī lāḥiḳ oldıġı kelime ism-i faʿil maʿnāsına olur. ʿArabī'de ol ṣīġaya ṣıfat-ı müşebbehe taʿbīr iderler. Meşelā üft ve ḫīz kelimeleri aşlında üfted ve ḫīzeddir. Bir ẕātiñ düşici ve ḳalḳıcı oldıġını ifāde murād olunduḳda üfted ve ḫīzedden mużāraʿat ḥarfi ki dāldir ḥaẕf idüp andan bedel elif ve nūn getürüp üftān ve ḫīzān dirler ḫandān ve giryān ve gūyān daḫı bu ḳabīldendir. Evṣāf-ı meẕkūre

[232] *Age.*, s. 56.
[233] *Age.*, s. 57.
[234] *Age.*, s. 5.

lāzımesinden olan ẕātda müstaʿmeldir ve baʿżen ism-i fāʿiliñ ṣīġa-yı mübālaġası daḫı olur meṯelā revān mübālaġa ile gidici ve aḳıcı maʿnāsınadır."[235]

3.2.1.11. İki Karşıt Fiilden Tekrar Öbeği Elde Etme

Türkçede *alış veriş*, *gelip gitme*, *gülüp ağlama* türündeki fiilerin Farsçada nasıl oluşturulduğu şu şekilde izah edilmiştir:

"Bir maṣdar ṣīġası ki muḳābili olan bir maṣdar ile ẕikr oluna yaʿnī iki ḥādiṯiñ birden ifādesi murād oluna ol vaḳtde maṣdariyyet ḥarfi olan nūnı ḥaẕfla maṣdarlar māżī ṣīġası ṣūretinde īrād olunur.Güft ü şenīd āmed ü reft dād u sited gibi aṣlında güften ve şenīden, āmeden ve reften, dāden ve sitedendir. Türkī'de söz ṣav gelme gitme alım ṣatım alma ṣatma alış viriş ile taʿbīr olundıġı maʿlūmdur."[236]

3.2.2. Edebî Unsurlarla İlgili Açıklama ve Değerlendirmeler

3.2.2.1. Aruza Dair Açıklamalar

Lebîb'in aruzla ilgili açıklamaları diğer bölümlere göre nispeten daha kısadır. Fakat aruzla ilgili bazı terimleri zikretmiş ve kısaca açıklamıştır. Aruz bahirlerinden bahr-i receze dahil olan müstef'ilâtün vezninin terfîl kuralı üzre nasıl oluştuğu şöyle izah edilmiştir:

"Fi'l-aṣl müstefʿilün eczāsından mürekkeb olmaġla ʿarūżda terfîl ıṭlāḳ olunan ḳāʿide üzre āḫırına bir sebeb-i ḫafîf yaʿnī tün lafẓı ilḥāḳıyla müstefʿilün tün müstefʿilātün dinmişdir ki faʿlün feʿūlün vezni üzre olur."[237]

Terfîl dışında habn, mahbûn, mahzûf, aslem, aruz, sadr, darb, haşv vb. terimler de *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* vezninin ele alındığı bölümde kısaca şöyle tanımlanmıştır:

"Fāʿilātünden elifiñ ḥaẕfına ḳāʿide-yi ʿarūżda ḫabn dinür ve ḳıṭʿa-yı sābıḳda olan ḥaẕf ʿilleti daḫı vardır. Yaʿnī dört cüzʾden cüzʾ-i evveli yaʿnī ṣadr ve ibtidāları ekṣer sālim ve ṣānī ve ṣālişleri maḫbūn ve dördünci hem maḫbūn ve maḥẕūf ve baʿżen aṣlem olup bu ḳıṭʿa baḥr-i remel-i müṣemmen ve maḫbūn ve maḥẕūf ve aṣlemdir.Beytiñ mıṣraʿ-ı evveliniñ cüzʾ-i evveline ṣadr ve cüzʾ-i āḫırına ʿarūż ve mıṣraʿ-ı ṣānīniñ cüzʾ-i evveline ibtidā ve āḫırına ḍarb ve aralarına ḥaşv dinilür."[238]

Ayrıca Lebîb bütün kıt'alarda olmasa da kıt'aların son beyitlerinde o kıt'a hangi vezinle yazıldıysa o veznin hangi bahre ait olduğunu da zikreder.

---

[235] *Age.*, s. 42.
[236] *Age.*, s. 123.
[237] *Age.*, s. 199.
[238] *Age.*, s. 33.

3.2.2.2. Edebî Istılahlarla İlgili Tanımlar

Lebîb hem bazı söz ve anlam sanatlarının tanımını hem de edebî ıstılahların izahını yapmıştır. Telmîh, mürâat-i nazîr, tezâd, tecnîs ve îhâm örneklerle birlikte kısaca şöyle açıklanmıştır:

"Telmīḥ feḥvā-yı kelāmdan bir āyet-i kerīme yāḫud eḥādīṯ-i Nebeviyye veyāḫud meʿānī-yi kelimāt-ı meşhūre-yi sā'ireye işāret itmege dirler. Yuḳaruda *Manṭıḳu't-Ṭayr* ile itdi talṭīf mıṣrāʿında ve emṯālinde oldığı miṯillü."[239]

"Emrin mütenāsibini yāḫud umūr-ı mütenāsibeyi cemʿe mürāʿāt-i naẓīr ve ʿaksine eżdād ıṭlāḳ olunur. Meṯelā gül ve bülbül ve gülşen bāde ve piyāle ve sākī cemʿine mürāʿāt-i naẓīr leyl ü nehār ve ṣayf u şitā emṯāliniñ īrādına teżād dinilür."[240]

"İki kelimeniñ lafẓda müşābehetine tecnīs dinilür... Īhām bir lafẓıñ iki maʿnāsı olup maʿnā-yı baʿīdi daḫı murād olunmaġa dinilür. Nāẓım-ı merḥūm seyr ü seyāḥat itdigi maḥalleri taʿdād ve beyān eṯnāsında elfāẓıñ maʿnā-yı baʿīdesi olan ıṭlāḳāt-ı mūsıḳiyyeye daḫı īhām buyurduġı miṯillü."[241]

Söz ve anlam sanatlarıyla ilgili tanımlar ve örnekler dışında mesnevî, ıstılâh, târîh ve manzûm, nazm, nesr gibi bazı edebî terimler de şöyle izah edilmiştir:

"Meṯnevī şol kelām-ı mevzūndur ki her beyti müstaḳil ḳāfiye üzre olup tekrār itmeye. Bu kitābıñ dībācesi ve gelecek ışṭılāḥāt ḳıṭʿası miṯillü."[242]

"Işṭılāḥ ittifāḳ-ı ḳavm ʿalā istiʿmāli'l-lafẓ fī maʿnā-yı muʿayyen lā-yekūn fī aṣli'l-vażʿ keẕālik ile taʿrīf olunmuşdur yaʿnī bir ḳavmiñ bir lafẓı bir manā-yı muʿayyenede istiʿmāle ittifāḳlarıdır ki ol maʿnā aṣl ve vażʿ-ı luġaviyyesinde olmaya lāḳin maʿnā-yı aṣliyyede fi'l-cümle münāsebet melḥūẓdur."[243]

"Tārīḫ ışṭılāḥ-ı şuʿarāda müstaʿmel ḫāne-yi cedīd ḫitāmında ve veled ẓuhūrunda ve meserret-i sā'irede ve vefāt-ı meşāhīrde ḥurūf-ı ebced ḥesābıyla ol sene ʿadedine muvāfıḳ bir mıṣrāʿ veyāḫud bir beyt bulup birḳaç beyt ʿilāvesiyle taḳdīm olunan medḥiyyedir."[244]

"Manẓūm evzān-ı ʿarūżdan birisine taṭbīḳ ile ḳaṣden söylenilen kelāma dirler. Muḳābiline yaʿnī nā-mevzūn olana menṯūr dirler, nāẓm ve neṯr dinür. Naẓm aṣl luġatde dizmek maʿnāsına maṣdardır ve dizilmiş ve manẓūm maʿnāsına gelür.[245]

---

[239] *Age.*, s. 21.
[240] *Age.*, s. 20.
[241] *Age.*, s. 20-21.
[242] *Age.*, s. 242.
[243] *Age.*, s. 242.
[244] *Age.*, s. 299.

3.2.2.3. Beyitlerde Geçen Söz ve Anlam Sanatlarının Belirtilmesi

Lebîb beyitlerde kullanılan ve bedî ilminin ele aldığı mürâat-i nazîr, îhâm, mübâlağa ve cinas sanatlarıyla beyân ilminin ele aldığı teşbîh, istiâre türündeki söz ve anlam sanatlarını yeri geldikçe sebepleriyle birlikte açıklamıştır. Şerhte birçok örneği bulunan bu türden açıklamaların yalnızca birkaçına bu bölümde yer verilecektir. Aşağıda yer alan iki beyite dair Lebîb şu değerlendirmeleri yapmıştır:

Eyleyüp devr-i Revān [u] Ṣıfāhān

Çoḳ maḳāmātını ḳıldum seyrān

Tā Nihāvend ü ʿIrāḳa gitdüm

Hep uṣūlile temāṣā itdüm

"Nāẓım-ı merḥūm devr Revān Ṣıfahān ve maḳāmāt ve nihāvend ve ʿIrāḳ ve uṣūl kelimeleriyle ıṭlāḳāt-ı mūsiḳiyyeyi ve elfāz-ı āşināyı cemʿ buyurup mürāʿāt-i naẓīr ve îhām itmişlerdir."[246]

Bir başka beyitte hem mürâat-i nazîr hem tezâd olduğu şöyle izah edilmiştir:

Gülşen-i ġamda idüp nāle vü zār

Peyrev-i zāġ-ı siyāh idi hezār

"Bu beytde gülşen ve hezār ve nāle ve zār mürāʿāt-i naẓīr ve zāġ ve hezārda teżād ṣanʿatı vardır."[247]

Bir diğer beyitte mübâlağanın en uç derecesi olan iğrâk ile ilgili:

Yaḳışur gevher-i Īrān dir isem

Sürme-yi ehl-i Ṣıfāhān dir isem

"Gevher-i Īrān yaʿnī cānib-i Īrān'dan getürilmiş cevherdir ve Iṣfahān'ıñ tūtiyāsı meşhūr iken bu kitāb anlara tūtiyāyı unutdurup naṣb-ı ʿayān olur ifādesiyle iġrāḳ buyurmuşlardır."[248]

açıklamaları yapılmıştır. Bir kıt'anın son beyti olan öğretici mahiyetteki beyitte ise hem teşbîh hem reddü's-sadr ale'l-acz bahsi belirtilmiştir:

Diñle gevher gibi bil ḳadrini itme żāyiʿ

---

[245] *Age.*, s. 299
[246] *Age.*, s. 12-13.
[247] *Age.*, s. 16.
[248] *Age.*, s. 22.

Gūşvār olsa sezā böyle dür-i nā-süfte

“‘Unvānda çün güher-i nā-süfte buyurmalarıyla āḫırda daḫı īrād ile reddü’ṣ-ṣadr ʿale’l-ʿacz ḳāʿidesine riʿāyet buyurdılar.Bu ḳıṭʿayı yāḫud bu ḳıṭʿada ẕikr olunan elfāẓı delinmemiş ve kimse gūş itmemiş cedīd incüye teşbīh ve öyle incünüñ ḳulaḳda küpe olmaġa sezāoldığını mübtediyāne tenbīh buyurdılar.”[249]

Aşağıdaki mısrada ise cinâs, türüyle birlikte bildirilmiştir:

Cāhile cāhla rifʿat mi gelür dünyāda

“Nefsü’l-emrde rifʿat ve saʿādet ʿilm ve maʿrifetle oldığından cāhiliñ cāhı mūciz-i meziyyet olmadığını ifāde buyururlar. Ş̱ānī cāh eyle taḳdīrindedir, cinās-ı tām vāḳiʿ olmuşdur.”[250]

Son olarak teşbîhin kullanıldığı birkaç örnek şöyle ele alınmış ve açıklanmıştır:

Bir neşāṭ-āver müş̱elleş̱dir bu naẓm-ı dil-keşim

“‘Alā̱ ṭarīḳu’t-teşbīh müş̱elleş̱iñ maʿnā-yı baʿīdi olan şarāb neşve-dār irādesiyle bu ḳıṭʿanıñ aḫı neşve-baḫş oldığını ifāde buyururlar.”[251]

Şeker-güftār olur mı ṭūṭi-yi ṭabʿum gibi herkes

Muṣaffā itmeyince sīnesin mānend-i āyīne

“Bu beytde ṭūṭī ve aña lāzım olan şeker-güftār ve āyīne ve āyīneye lāzım olan ṣafvet ẕikr olunup nāẓımıñ ṭabʿı ṭūṭīye güftārı şekere sīnesi mirʾāta teşbīh olundı.”[252]

Lebîb’in bu şerhte söz ve anlam sanatlarıyla ilgili birçok açıklama ve değerlendirmesi bulunmaktadır. Bu bölümde yalnızca bazı örneklerle yetinilmiştir.

3.2.2.4. Sitilistikle İlgili Değerlendirmeler

Kendisi de bir şair olan Mehmed Lebîb Efendi, Türk edebiyatında kaleme alınan diğer şerhlerin aksine şerh ettiği bazı beyitlerin üslûbuyla ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu değerlendirmeler bilhassa 19. yüzyılda yaşamış bir şairin düşüncelerini ve edebî zevkini yansıtması bakımından son derece dikkate değer görülmektedir.

Bu değerlendirmelere göre Lebîb Efendi,Sünbülzâde’nin bazı beyitleri için “şâirâne, zarîfâne, belîğâne, üstâdâne” gibi nitelemelerde bulunmuş veya ele aldığı beyit

[249] *Age.*, s. 232.
[250] *Age.*, s. 160.
[251] *Age.*, s. 100.
[252] *Age.*, s. 225.

için“pek yerinde düşmüşdür” şeklinde açıklamalar yapmıştır. Sünbülzâde Vehbî’nin üslûbuyla ilgili zikredilen nitelemeler, 19. yüzyılda yaşamış ve kendisi de divan şairi olan Lebîb’in nitelediği beyitlerde hangi ölçütlere göre değerlendirme yaptığını ortaya koyması bakımından da önemlidir. Lebîb aşağıdaki beytin şerhinde Sünbülzâde’nin iki beyit evvel zikrettiği beyte atıfta bulunmuş ve bu beytin onu takiben söylenmesinin *şâriâne* ve *zarîfâne* düştüğünü bildirmiştir:

Dāşten ṭutmaḳ şünüden işidüp ṭutmaḳ dimek

Hem ḳabūl itmek pez̲īreften naṣīḥat oldı pend

“Muḳaddemā göñül bağlama diyü olan pendini beyt-i sābıḳa ile tez̲kīr ve naṣīḥatini ḳabūl itmesini īmā buyurduḳlarından ṣoñra ʿadem-i ḳabūl ile ser-keşlik ve ʿinād iden muġlim mübrim bī-ʿārlara tenbīh içün beyt-i ātiyyeyi z̲ikr buyurmaları ġāyet şāʿirāne ve ẓarīfāne düşmüşdür.”[253]

Aynı doğrultuda Sünbülzâde’nin daha evvel zikrettiği beyti ve onu takiben söylenmiş beytinin şerhinde de bağlam dikkate alınarak şu değerlendirmeler yapılmıştır:

Rāndīd ez der sürdi ḳapudan

Begüşūd açdı ḳapucı derbān

“Bu ḳıṭʿanıñ bu maḥalline gelince ḫūbān ve maḥbūbānıñ lāzımesinden olan ḫarām ve vaʿde-yi būs-ı cemāl ve aġyārıñ görmesi ve ʿāşıḳıñ ḳapudan sürülmesi miṣillü levāzım-ı ḥüsn-i ʿaşḳ z̲ikr olunmuş ve el-Ḥaḳḳ ẓarīfāne ve şāʿirāne düşmüşdür.”[254]

Bir başka değerlendirmede şerh ettiği iki beyitte geçen bazı kelimeler *elfâz-ı âşinâdan* olduğu için bu beyitler *belîğâne* ve *üstâdâne* şeklinde nitelendirilmiştir:

Şerm-gīn utanıcı oldı ḳadındır bānū

Pīrezen ḳoca ḳarı siḥr idicidir cādū

Biri birine ṭolaşmış dimedir pīçāpīç

Mūy ḳıl şāne ṭaraḳ saç bölügidir geysū

“İşbu iki beytde şermgīn ile bānū pīrezen ile cādū ve şāne ile gīsū elfāẓ-ı āşinādan olmağla belīġāne ve üstādāne düşmüşdür.”[255]

[253] *Age.*, s. 87.
[254] *Age.*, s. 197.
[255] *Age.*, s. 214.

Gammâz ve nemmâmın açıklandığı beytin ardından aşağıdaki mısranın zikredilmesi de Lebîb tarafından *gâyet zarîfâne* olarak nitelendirilmiştir:

Köpegüñ ürmesi lāyİden-i seg yaʿni nübāḥ

"Nemmām ifādesi ʿaḳİbinde nāẓım-ı merḥūmuñ bu mışraʿı İrādı ḥaḳḳ-ı inṣāfİ ġāyetle ẓarİfāne olmuşdur ki nemmāmıñ kelāmı ṭabʿ-ı kerİmi nübāḥ-ı kelbden ziyāde taḥdİş ider."[256]

Bir diğer beyitte ise Lebîb birbiriyle uyumlu kelimelerin bir arada bulunmasını *gâyet belîğâne* olarak vasıflandırmıştır:

Şİve-gerdir cilveli nāzük güzeldir şūḥ u şeng

ʿİşve nāz u būs öpüşdür şerm uṭanmaḳ ʿār neng

"Bu beytde şİve ile nāzük ve ʿişve ve güzel ve nāz kelimeleri beyninde olan mürāʿāt-i naẓİr ve būs ile şermde olan münāsebet ḥaḳḳā ki belİġāne düşmüşdür."[257]

3.2.3.Tarihî Olaylarla İlgili Yorumlar

Mehmed Lebîb Efendi şerhte yeri geldikçe kendi yorumlarını belirtmekten çekinmemiş, devrin tanık olduğu tarihî olaylarla ilgili düşüncelerini açıkça dile getirmiştir. Osmanlı Devleti'nde askerî sınıfın önemli bölümlerinden biri olan mehterân bölüğü, II. Mahmut tarafından 1826 tarihinde yeniçeri ocağının kapatılmasıyla birlikte kaldırılmıştır. Lebîb Efendi mehterân bölüğünün kapatılmasıyla ilgili şu yorumu yapmıştır:

"Mehter-ḫāne-yi mezbūr bİ-meze ve sāmiʿa-ḫırāş bir gürüldi oldığından sāye-yi ḥażret-i kişveristānİde defʿile ḳulaġımız dinç olmuşdur."[258]

II. Mahmut tarafından gerçekleştirilen yeniliklerden bir diğeri de yeniçeri ocağının kaldırılmasıyla birlikte kurulan Nizâm-ı Cedit ordusunun daha önce kullanılan kavuk yerine Avrupa örnek alınarak miğfer kullanmaya başlamasıdır. Mehmed Lebîb Efendi, kavuğun Osmanlı Devleti'nde kullanımının son bulmasıyla ilgili *kavuk* kelimesinin zikredildiği mısranın şerhinde şu değerlendirmeleri yapmıştır:

"Gülū-teh kāf-ı Fārsiyye ve ʿArabiyye'niñ cevāzıyla ve kāfiñ ve lāmıñ żammıyla metrūk ḳavuḳ maʿnāsınadır ki başımızda pek büyük derd idi lillāhi'l-ḥamd ve'l-minne himmet-i

[256] *Age.*, s. 74.
[257] *Age.*, s. 172-173.
[258] *Age.*, s. 114.

behiyye-yi ḥażret-i şehenşāhī ve sāye-yi ʿaleyh-i ḫilāfet-penāhīde ol şiḳleti başımızdan defʿ itdik."[259]

3.2.4. Lebîb'in Gözlemleriyle İlgili Bazı Yorumlar

Lebîb Efendi *Tuhfe-yi Vehbî*'yi şerh ederken hem sosyal hayat içerisinde gözlemlediği ve şahit olduğu bazı durumları hem de o döneme dair bazı anekdotları anlatmıştır. Şerh ettiği beyitlerin bağlamlarıyla paralel olarak zikredilenler arasında dostlukla ilgili değerlendirmeler, Balkanlar'da çınar ağaçlarıyla ilgili gördükleri, Hayâtî ile arasında geçen görüşmeye dair notlar bulunmaktadır. Lebîb'in dostlukla ilgili yaptığı değerlendirme bu konudan muzdarip olduğunu göstermektedir. Devrinde vefâsızlıktan yakındığı anlaşılan Lebîb, dostluk ile Sîmurg arasında şöyle bir bağ kurmuştur:

"Yārān yār kelimesiniñ cemʿidir yār dost ve muʿāvin maʿnāsınadır ki bu günlerde Sīmurġ ile hem-bezm-i āşiyāne-yi ʿademdir."[260]

Lebîb'in önemli değerlendirme ve tespitlerinden biri de divan şairlerinin divanlarında yer alan "zâ" kafiyeli şiirlerle ilgilidir. Lebîb divanlarda yer alan "zâ" kafiyesindeki şiirlerin genellikle mazmun ve mânâ açısından yoksun olduğunu şöyle ifade etmektedir:

"Fārsī'de kāfiye olamayan ḥurūf-ı maʿlūmeyi nāẓım-ı merḥūm terk itmeyüp iẓhārü'l-kemāle luġat-ı ʿArabiyye ile edā buyurdılar. Ẓā ḳāfiyesi ḥurūf-ı meẕkūredendir. Şuʿarā-yı Rūm ve ʿAcem'iñ ekşeri ḳāfiyesi bu maḳūle ḥurūf ile olacaḳ eşʿārlarını tertīb-i dīvānları lāzımesiçün iltizām itdiklerinden meʿānī ve meżāmīne çoḳluḳ diḳḳat itmezler. Nāẓım-ı merḥūmuñ daḫı bīdār şoden kelimesini īrād ve leṭā'if-i şiʿriyyeden göziñi aç taʿbīriyle beyt-i vāḥidde luġat-ı vāḥide beyānı ile iktifā buyurmaları tertīb-i dīvānda şuʿarānıñ mecbūren iltizām eyledikleri keyfiyyet mişillüdür."[261]

Lebîb'in aktardığı olaylardan biri de Kütahya'da sürgünde bulunduğu yıllarda Hayâtî Efendi ile aralarında geçen bir görüşmeye dayanmaktadır. Bu bölümde Lebîb hem Hayâtî ile aralarında geçen konuşmaları hem de Abdullah Efendi ismindeki bir kişinin *Ferâidü'l-Fünûn* adlı eserinişöyle zikretmektedir:

"Şāriḥ Ḥayātī Efendi merḥūm Kütāhya'da iken *Ferā'idü'l-Fünūn* ṣāḥibi ʿAbdullāh Efendi merḥūmdan *Ferheng-i Şuʿūrī* var mı diyü suʾāl itdikde neylersin şu keẕẕābı ki zamān-ı

[259] *Age.*, s. 90.
[260] *Age.*, s. 196.
[261] *Age.*, s. 152.

saʿādetde mevcūd olan şābūnı *Şemsü'l-Maʿārif* şāḥibi ʿAbdu'r-Rahman el-Būnī'ye isnād ile aṣābü'l-Būnī kelimesinden meʾḫūẕdur dimiş buyurmuşlar. Müşārünileyh ḥażretleriniñ Şuʿūrī merḥūma işbu iʿtirāżları nefsü'l-emrde bī-cādır. Merḥūm ʿAbdullāh Efendi'niñ *Ferā'id* nām teʾlīfleri Kütāhya'da meʾmūren iḳāmetimiz ḥīninde Şāmlu Rāġıb Paşa merḥūmuñ ʿindinde manẓūr-ı ʿācizānem oldı. Yedi sekiz cildde ʿArabiyyü'l-ʿibāre cemīʿ ʿulūmı şāmil nādire-yi devrān ve müṭālaʿaya çesbān bir kitābdır."[262]

Lebîb'in aktardığı aşağıdaki bilgilerden ise o devirde Rûmeli'de çevgân oyununa rastlanmadığı öğrenilmektedir:

"Gūy kāf-ı Fārsile būy vezninde ṭop maʿnāsınadır ki cündīler çevgān ile oynarlar. Luʿb-ı meẕkūr Rūm'da mevcūd olmadığından müşāhedemiz olmadı. Maʿlūmumuz olan cirīd oyunı nevʿinden olmaḳ gerekdir.[263]

Bir diğer bilgiye ise derîçe olarak zikredilen ve büyük kapıların içinde yer alan küçük kapıların Anadolu'daki birçok evde görüldüğüdür:

"... derīçe maʿnāsınadır ki büyük ḳapu içinde olan küçük ḳapudur. Rūmili'nde ekṣer maḥallerde manẓūrumuz olmuşdur."[264]

Son örnek ise Lebîb'in Balkanlar'da çınar ağaçlarıyla ilgili karşılaştığı olaydır. Lebîb bu olayı şu şekilde anlatmaktadır:

"Çenār nevʿ-i şecerden oldığı cihetle āteşle münāsebeti olmadığı maʿlūm iken mürūr-ı vaḳt ile derūnunda āteş ẓuhūruyla yandığı meşhūr ve meşhūd olmaġla bu mülābese ʿalāḳa-yı naḳldir. Seyr ü seferimiz eṣnāsında ve ḫuṣūṣen Ṣarb ve Bosna Balḳanları'nda ʿatīḳ çenār aġaçlarınıñ derūnları yanup simsiyāh oldığı manẓūrumuz olup maʿiyyetimizde olanlar bi'l-iltizām iḥrāḳa ḥaml itmelerine insān varup yaḳmaġı iltizām itmeyecegi maḥallere yaʿnī Balḳanlar'ıñ tā içerü ṭaraflarında ve uçurum olan maḥallerde olan çenārlara daḫı ṣarf-ı diḳḳat olunduḳda ekṣerīsi yanmış göründi. Ancaḳ bir ṭarafından şuʿle ve duḫāna dāʾir şeyʾ müşāhede olunmadığından ḥaḳīḳat muḥteriḳ mi olur yāḫud şecer-i meẕkūruñ çürümişi yanmış ṣūretinde mi görinür taḥḳīḳ olunamadı."[265]

3.2.5. Manzum Sözlük Okutan Üstâdın Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

Lebîb'in bu noktada aktardığı bilgiler bilhassa manzum sözlük okutacak kişide bulunması gereken özellikleri ve manzum sözlük okutulurken nelere dikkat edileceğini

[262] *Age.*, s. 167-168.
[263] *Age.*, s. 240.
[264] *Age.*, s. 77.
[265] *Age.*, s. 264.

belirtmesi açısından son derece önemlidir. Lebîb şerhinde bu konuya iki farklı yerde değinmektedir:

"Vāḳıʿā bu maḳūle manẓūmeler vezn ile oḳunmaḳ yaʿnī ḳāʿide-yi ʿarūżiyyesi vechle ḳırāʾat olunmaḳ lāzımdır ve taʿlīm iden üstādda evzāna muʿārefe şarṭdır ve oḳuyan mübtediyāna faḳaṭ vezn ile mevzūnı taʿrīf idüp ʿilel-i ʿarūziyyeyi tafṣīl ile evvel emrde muġālaṭaya düşürmek iḳtiżā itmez. Oḳudan üstādda ibtidā-yı emrde vezn-āşinālıḳ olmayup nāẓımıñ ʿaḳīb-i ḳıṭaʿātda beyān itdigi evzāndan taʿallüm ve tefehhüm idecek ise vay ol üstāda yazıḳ oḳuyan mübtediyāna ʿarūż-āşinā olup ancaḳ mübtedī her bir ʿilleti yaʿnī ḫabn ve ḥaẕf ve sāʾir ʿilletleri bu kitābdan ögrensün ḳāʿide-yi ʿarūżı kemāhüve ḥaḳḳuhā bilsün diyü çalışur ise ḥayf çekilen zaḥmete..."[266]

Lebîb'in dikkat çektiği bir diğer hususa göre manzum sözlük okuyan mübtedînin şairane tavrı öğrenebilmesi için manzum sözlük okutan kişinin sözlükte geçen ince anlamları ve özellikleri anlayıp bunları talebeye aktarabilmesi gerekir:

"Vāḳıʿā ḳābiliyyet ṭabʿı olan ṭıfl-ı vālā-nijād Tuḥfe-yi Vehbī'niñ mezāyāsını beyān idecek üstāda düşer ise şīve-yi şāʿirāneyi taḥṣīl idecegi der-kārdır."[267]

3.2.6. Lebîb'in Hayâtî Şerhindeki Eksikliklere ve Yanlışlara Değinmesi

Mehmed Lebîb Efendi *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb*'de Hayâtî'nin evvelce aynı esere yaptığı şerhteki bazı yanlış yorumlara, eksikliklere ve tutarsız açıklamalara da yer vermiştir. Lebîb, Hayâtî hakkında kimi zaman ağır denilebilecek ithamlarda bulunmuş; nadiren de olsa yeri geldiğinde övmüştür. Türk edebiyatında kaleme alınan birçok şerhte şârihlerin kendilerinden evvel aynı esere yazılmış şerhler ve bu şerhlerin şârihleriyle ilgili olumlu veya olumsuz değerlendirme yaptıkları bilinmektedir. Lebîb'in Hayâtî ve şerhi ile ilgili yaptığı değerlendirmelerden, onun şerhini müdekkikâne bir şekildeokuduğubelirtilebilir. Lebîb şerhinde Hayâtî'ye birçok göndermede bulunmuştur. Bu yönüyle aslında Lebîb'in şerhini Hayâtî şerhinin bir *hatâ/savâb* defteri şeklinde nitelemek mümkün görülmektedir. Şerh boyunca Hayâtî'den *şârih-i merhûm* vasfıyla söz edilmektedir. Şerhte çeşitli vesilerle *Hayâtî* isminin veya *şârih-i merhûm* terkibinin geçtiği yaklaşık 60 yer tespit edilmiştir. Bu bölümde bu tür değerlendirmelerin tamamına yer vermekten ziyade örnek olması hasebiyle bir kısmına yer verilecektir.

Lebîb "Ki ider şânını âlem tebcîl"mısrasında geçen âlem kelimesinin açıklamasında Hayâtî'nin iki beyit evvel de zikredilen âlem kelimesiyle bu mısrada

[266] *Age.*, s. 72.
[267] *Age.*, s. 21.

geçen âlem kelimesine aynı anlamları vermesini ve bu anlamlara uygun olarak Ebu'l-Meânî'den naklen şâhit gösterdiği beyti buraya eklemesini, Hayâtî'nin *kâbiliyetten uzak/yoksun* olması şeklinde açıklamıştır:

"Yuḳaruda ʿālemīn ʿālemiñ cemʿidir ve ʿālem māsivāyullāh-ı Teʿālā̲ya dinilür didikden ṣoñra bu mıṣraʿda olan ʿālem sebḳat iden ʿālemīniñ müfredidir bundan başḳa ʿālem meclis-i ṣafā vemeclis-i ḥużūr maʿnāsına da gelür meṣelā ki ṣarāb meclisine ʿālem-i āb dirler ṣu ḳadar ki ekṣer ʿālem meclis maʿnāsına olunca sebebe mużāf olur diyü Ebu'l-Meʿānī'niñ beyti ile istişhād şāriḥ-i merḥūmuñ ḳābiliyyetinden istibʿād olunur... Ebu'l-Meʿānī'niñ beytinde olan ʿālem-i āb bu maʿnāya maḥmūldür zīrā ʿālem-i iḳbāl ʿālem-i idbār ʿālem-i cüvanī müstaʿmelātında meclis maʿnāsı ḫāṭıra daḫı gelmez ve bu maḥallde ʿālem aṣl maʿnāsına olmayup ıṣṭılāḥımızda bu işi ʿālem bilür ve bu kelāmı ʿālem işitdi ifādesi ṣırasında īrād olunmuşdur."[268]

Lebîb'in bir başka düzeltmesi "Fârsî anlara mahsûs zebân" mısrasında Hayâtî'nin *Fârsî* kelimesi üzerine yaptığı izahla ilgilidir. Hayâtî burada "Fârsî memleket-i Fârsiyye dimekdir. Âhırındaki yâ-yı tahtiyye yâ-yı nisbetdir. *Ferheng-i Şu'ûrî'*de sükûn-ı râ ile mazbûtdur."[269] açıklamasını yapmıştır. Lebîb ise bu açıklamada geçen *Fârsî* kelimesinin şerhine ilişkin "Fārsī meşhūr olan lisān dimekdir memleket-i Fārsiyye dinmek degildir."[270] ifadelerini kullanarak Hayâtî'ye göndermede bulunmuştur.

Lebîb'in aynı yöndeki tutumlarından biri de "Ya'ni bir Âsaf-ı âlî-şânı" mısrasında geçen *âlî-şânı* terkîbiyle ilgilidir. Hayâtî bu kelimeye dair yaptığı açıklamada "Âlî-şânı âhırında yâ nisbet içün yâhud yâ-yı zâide iledir eger nisbet içün olursa murâd pâdişâh-ı zî-şân olur ya'nî pâdişâh-ı âli-şâna mensûb dimek olur eger yâ-yı zâide olursa vasf-ı terkîbî olup siyâh-çeşm kabîlinden olur hâsılı sıfat Âsaf olur."[271] ifadelerini kullanır. Lebîb ise bu ifadelerden bilhassa "âlî-şânı" kelimesinin sonundaki "ye" harfine nispet mânâsı verildiğinde vasf-ı terkîbî olacağı yönündeki açıklamayı faydasız ve boş bir açıklama olarak değerlendirir: "ʿĀlī-şānı ve devrānı kelimeleriniñ āḫırlarında olan yālar Türkī'de olan yā-yı ḥikāyedir ki Zeydi getürdi ʿÖmeri ḳoġdı Bekri āzād itdi

[268] *Age.*, s. 9.
[269] Ahmed Hayâtî, *Şerhu't-Tuhfeti'l-Manzûmeti'd-Dürriyye fî Lugati'l-Fârisiyye ve'd-Deriyye*, İstanbul, 1215, s. 66.
[270] Lebîb, *Age.*, s. 13.
[271] Hayâtî, *Age.*, s. 72-73.

edālarınıñ miṣlidir yāya nisbet maʿnāsı virmek ve eger yā zā'id olur ise vaṣf-ı terkībī olup siyāh-çeşm ḳabīlinden olur dimek mālāyaʿnī söylemekdir."[272]

Lebîb Hayâtî'nin yalnızca açıklamaları üzerinde durmamış, istişhat için tercih ettiği bazı beyitlerin de izah edilen kelimeye delalet etmediğini bildirmiştir. Örneğin Hayâtî'nin "âşiyân"kelimesi için Urfî'den naklettiği beytin şerh edilen kelimede verilen anlamı karşılamadığı şu şekilde izah edilmiştir: "Şāriḥ-i merḥūm yuva maʿnāsına taʿmīm ve ḳuş yuvasına taḥṣīṣ itmiş, Urfî merḥūmuñ *ey nüh felek zi ḫūşe-yi ṣunʿ-ı tu dāneʾī/der cenb-i kibriyā-yı tu ʿarş āşiyāneʾī* beytiyle ʿumūm maʿnāsını istidlāl itmiş ancaḳ ʿUrfî merḥūm küberā-yı İlāhī'ye nisbeten ʿarş-ı aʿẓamıñ ḳuş yuvası ḳadar ḳalacaġını beyān buyurduḳları cihetden beyt-i meẕkūr ile maʿnā-yı ʿumūma istidlāl olunmaz."[273]

Bir başka örnekte Lebîb, Hayâtî'nin "şûh" kelimesi üzerine yaptığı açıklamaların *şâyân-ı itibâr* olmadığını şu ifadelerle dile getirmiştir: "Şāriḥ-i merḥūmuñ şūḫ ḫūb maʿnāsına geldigi gibi çirk maʿnāsına da gelür eżdāddandır buyurduḳları şāyān-ı iʿtibār degildir zīrā maḥbūba şūḫ ıṭlāḳı güzel dimek olmayup belki küşāde-meşreb ve nāzük-ṭabʿ ve hem ḥāżır-cevāb beyānı mażbūṭdur ve bi'l-farż ki şūḫ güzel maʿnāsına olmuş olsa da żıddı zişt olur çirk olmaz."[274]

Lebîb Hayâtî'nin şerh ettiği nüshada "Hem ana irdi dimek ûrâ resed" mısrasında geçen *"ûrâ resed"* ibaresinin baskıdan kaynaklanan bir hata sebebiyle *"ûrâ resîd"* biçimine döndüğünü fakat Hayâtî'nin bu hatayı fark edemeyerek *"ûrâ resîd"* biçiminde şerh etmesinin şaşılacak bir şey olduğunu şu ifadelerde dile getirmiştir: "Nüsḫa-yı şāriḥde ūrā resīd taḥrīr olunmuş ve beytiñ ḳāfiyesi bozulmuş oldıġından bu taḥrīr ḫaṭā-yı ṭābıʿa ḥaml olunmaḳ lāyıḳ iken şāriḥ-i merḥūm maʿnā-yı terkībīsi aña irdi dimekdir diyü fiʿl-i māżī maʿnāsı virüp ḥaml-i meẕkūra mānīʿ olduḳdan ṣoñra resed mużāriʿdir māżīsi ānifen geçdi buyurmaları maḥall-i istiʿcābdır."[275]

Bu bölümde ele alınacak son örnek "Kaçdı begriht girifte tutmuş" mısrasında geçen "girifte"kelimesiyle ilgilidir. Lebîb burada geçen "girifte"kelimesini Sünbülzâde'nin daha evvel bir mısrada kullandığını ve burada "tutmuş"mânâsına uyamayacağını, bunun matbaadan kaynaklanan bir hatanın sebebi olabileceğini belirtir. Fakat bunu belirtirken Hayâtî'nin bu mısranın şerhini kısaca geçmesini şu şekilde

[272] Lebîb, *Age.*, 17.
[273] *Age.*, s. 161.
[274] *Age.*, s. 276.
[275] *Age.*, s. 278.

eleştirir: "Nāẓım-ı merḥūm ḳaçdı begrīḫt vü ḳurtulmadı yaʿnī nerehīd mışraʿı ile begrīḫt kelimesini ḳapılan oldı rubūde vü girifte ṭutılan mışraʿıyla girifte lafẓını bālāda beyān buyurmuş olup ḫuṣūṣen ki girifte ṭutmış maʿnāsına uyamayacağı derkār olmaġla bu mışraʿ bu vechle olmayup ṭābiʿden ḫaṭā oldığı derkār ve şāriḥ-i merḥūm ḥavāleye mübtelā iken bu maḥallde sükūtı istiġrāba sezāvārdır."[276]

Daha önce de ifade edildiği üzere Lebîb Efendi, Hayâtî'nin şerhindeki eksiklikleri veya hataları yeri geldikçe dile getirmiştir. Bu değerlendirmelerin sayısı yukarıda ele alınan örneklerden çok daha fazla olmakla birlikte burada dikkat çeken yorumlar gösterilmiştir.

3.2.7. Mitolojik Bilgiler

Mehmed Lebîb Efendi, *Tuhfe-yi Vehbî*'de geçen bazı mitolojik şahıs ve hayvanlarla ilgili bilgiler vermiştir. Lebîb'in bu mitolojik karakterlerle ilgili mevcut bilgilerden ziyade farklı rivayetleri de sunması dikkat çekmektedir. Lebîb'in hakkında bilgi verdiği mitolojik şahıs veya hayvanlar arasında *semender, Hüsrev-i Pervîz, Behrâm-ı Gûr* ve *Sinimmâr, Mânî-yi Nakkâş, Dırefş-i Gâveyânî* ve *Dahhâk, Sîmurg* yer almaktadır. Lebîb *semender* ile ilgili olarak;

"Semender ḳalender vezninde bir cānavardır ki āteşde mütekevvin ve büyücek fāre cüṣṣesinde olur. Āteşden çıḳdıḳta helāk olur dirler ve bir ḳavlde aḥyānen ṭaşra çıḳup gezer ve ol eṣnāda ṣayd iderler ve derisinden ṭaḳye ve mendīl düzerler. Gizlendikde āteşe aṭarlar. Ṣabun ile ġusl olunmuş gibi pāk ve pākīze olur ve bir rivāyetde küller şeklinde ölür ve ʿinde'l-baʿẓ ḳuş ṣūretindedir her ne ise ʿaḳlen iʿtimāda şāyān degildir. Ancaḳ ḳudret-i Allāh'a nisbet bu maḳūle nesneler dest-gāh-ı imkāndadır. İnkārından fā'ide ḥāṣıl olmaz."[277]ifadelerini dile getirmiştir.

Lebîb'in aktardığı bir diğer bilgi Sâsânî hükümdarlarından Hüsrev-i Pervîz'in *Şebdîz* adlı atı ile ilgilidir. Lebîb bu atla ilgili olarak "Şebdīz şīn-ı muʿceme ile mihmīz vezninde yaġız ata dinür. Zīrā dīz yaġız maʿnāsınadır. Fi'l-aṣl Ḫüsrev-i Pervīz'iñ atı ismidir gūyā ki müteʿārif esblerden dört ḳarış miḳdārı yüksek imiş. Esb-i meẕkūr helāk olduḳda Ḫüsrev-i Pervīz ġāyet müteʾeṣṣir ve ġam-nāk olup maḫṣūṣ mezār yapdırmış ve ṣūretini bir ṭaşa ḳazdırmış dirler."[278] değerlendirmelerinde bulunmaktadır.

[276] *Age.*, s. 139.
[277] *Age.*, s. 40-41.
[278] *Age.*, s. 87.

Şerhte aktarılan mitolojik bilgilerden biri de İran mitolojisine aittir. İran'ın Pişdâdiyân sülalesinin hükümdarlarından biri olan *Dahhâk* ve onunla mücadele eden demirci *Gâve*'nin hikâyesiyle ilgili şu bilgiler aktarılmıştır:

"Bu ḳıṣṣanıñ icmālen beyānı budur ki Ḍaḥḥāk-i ẓālimiñ omuzlarında ẓuhūr iden iki yılan içün yevmiye iki kimse ẕebḥ olunup maġzları anlara ġıdā olunur idi. Bu māddede merḳūm Gāve-yi āhengerüñ birḳaç cigerpāresi ṭuʿme-yi mār olup ʿāḳıbet-i girībān-ı taḥammüli çāk çāk ve evlād acısıyla müşerref-i derece-yi helāk olmaġla öñünde baġlu olan deri parçasını bir ṣarıġa bend idüp dād-ı feryād iderek dükkāndan ḫurūc ve fi'l-ḥāl muḥteriḳ-i āteş-i ẓulm olan kimseler tecemmuʿ ve vaḳt-i ḳalīlde cümle nās tebaʿiyyetveḌaḥḥāk ṭarafına ḳaṣd ve işini ber-ṭaraf eylediler."[279]

Bir diğer bilgi Nu'mân bin Munzir tarafından inşa ettirilen ve divan edebiyatında da sıklıkla kullanılan*Havernak* ile ilgilidir. Lebîb bu sarayla ilgili bilgileri paylaştıktan sonra bilhassa Osmanlı Devleti sınırları içinde yer alan herhangi bir evin bile kasr-ı havernaktan daha yüksek bir derecede makbul olduğunu şu sözlerle dile getirir:

"Ḫavernaḳ ḫā-yı muʿceme ve vāvıñ fetḥleriyle ferezdaḳ vezninde ḫaverna muʿarrebidir. Ġarāʾib-i dehrden bir ʿimāret-i ʿacībedir ki Behrām-ı Gūr içün Nuʿmān bin Münẕir binā eyleyüp anda iki aʿlā ve müntehā köşkler vardır. Birine ḫaverneke dirler ṭaʿām yinecek mevżiʿdir ve birine se deyr dirler birbiri içinde üç ḳubbeyi müştemildir ve anı ʿibādetgāh taʿyīn eylemişdir ve ḍurūbda ḳaṣr-ı ḫavernaḳ ve miʿmārı ki Sinimmārdır. Cezā-yı Sinimmār maʿrūfdur. Evāʾilde aʿmāl ve iʿmār-ı ebniyede mahāret olmadığından emṣāline fāʾiḳ hemān cüzʾīce ḥüsniyyātı ve ṣanāyiʿi olan ebniye vaḳtinde şöhret bulup ol ṣıyt ilā yevminā gelmişdir. Yoḫsa Devlet-i ʿOṯmāniyye'niñ ednā bir bendesiniñ ḫāne ve sāḥil-ḫānesi ḳaṣr-ı ḫavernaḳdan bālā-ter idügi maḥall-i şübhe degildir.[280]

Lebîb'in aktardığı bilgilerden biri de *ruh* adlı bir kuşla ilgilidir. Lebîb bu kuşla ilgili şu kısa bilgileri vermiştir: "Ruḫ rānıñ żammı ve sükūn-ı ḫā-yı muʿceme ile altı maʿnāsı vardır. Biri yañaḳ maʿnāsınadır ki ḫadd dinür. Ṣānī ʿAnḳā miṣillü mefḳūdü'l-cism bir ḳuşdur ki fīl ve gergedānı ḳapup peççelerine ṭuʿme içün āşiyānesine getürür dirler..."[281]

Lebîb tarafından aktarılan bir diğer bilgi *Hakîm İbn Munakka* ve *Çâh-ı Nahşeb* ile ilgilidir. Lebîb Nahşeb'in Türkistan'da yer alan bir şehir olduğunu bildirdikten sonra "Ḥakīm İbn Munaḳḳaʿ belde-yi merḳūmede bir ḳuyu içinden şuʿbede ile bir ay ṣūreti

[279] *Age.*, s. 81.
[280] *Age.*, s. 76-77.
[281] *Age.*, s. 121.

gösterüp māh-ı āsmān ġayb oldığı vaḳtde ẓuhūr ider imiş. Ol ḳuyuya çāh-ı Naḫşeb, görilen aya māh-ı Naḫşeb dirler."[282] açıklamalarını yapmıştır.

Mitolojik açıklamaları muhtevî bu bölümde son olarak Lebîb'in Sîmurg ile ilgili verdiği bilgiler şu şekildedir: "Sīmurġ esāmī-yi bī-müsemmādandır. Şöhretine binā-yı tafṣīle ḥācet olmadığı miṣillü el-yevm vücūdı daḫı yoḳdur ve dünyāyı iḥāṭa ider didikleri kūh-ı Ḳāf'a mensūbdur. Cebel-i meẕkūruñ verā-yı baḥr-ı muḥīṭde taḳdīriyle vücūdunuñ iṣbātı müşkildir.[283]

3.2.8. Lebîb'in Sözlüklerde Anlamını Bulamadığı Kelimeler

Lebîb Efendi Sünbülzâde'nin *Tuhfe-yi Vehbî*'de aktardığı, şârih Hayâtî'nin de kendi şerhinde açıklamasını yaptığı bazı kelimelerle ilgili aktarılan bilgilere dair herhangi bir açıklama bulamadığını bildirir. Lebîb Efendi bu tür kelimelerle ilgili yorum yaparken bazen okuyucuya iki şık sunar bazen de o kelimeye dair "aṣlına ẓafer-yāb olamadık..., maʿnāsına ẓafer-yāb olamadık..., Lisān-ı ʿArabī'de istiʿmāline ẓafer-yāb olamadıḳ..."şeklinde açıklamalar yapmaktadır. Bu açıklamalara örnek olması içinLebîb'in bazıdeğerlendirmelerini göstermek faydalı olacaktır.

Lebîb tarafından *zerde* kelimesinin şerhinde şu ifadelere yer verilmiştir: "Zerde feṭḥ-i zā-yı muʿceme ile perde vezninde ṣarı levnde olan ata daḫı dinür ki ḳula taʿbīr olunur. Ṭaʿām-ı maʿrūfa zerde tesmiye olundığı lisānımızda mütedāvil ise de Fārsī'de istiʿmāline ẓafer-yāb olamadıḳ."[284]

Bir diğer örnek de *der pes-i zānū nihād* terkibi üzerinedir. Lebîb bu terkiple ilgili şu izahlarda bulunmuştur: "Der pes-i zānū nihādiñ aṣl maʿnāsı arḳasına ḳodı dimek olur. Eñsesine diz ḳodı dimek olmaz. Ne vechle olsa ʿuzlet itdi maʿnāsına naḳlde münāsebet yoḳdur ve terkībde daḫı rekāket der-kār ve ṭābiʿden ḫaṭā olması ḫāṭır-güẕār oldığından terkīb dü pes-i zānū nihād olsa maʿnā-yı meẕkūra delālet itmesi ṭabʿa evfaḳ ise de ne metinde taḥrīr olundığı vechle ve ne ʿabd-i faḳīriñ ẓannı ṣūretle aṣlına ẓafer-yāb olamadıḳ."[285]

Lebîb'in bazı kelimelerle ilgili şerhteki bu tutumunu örnekleyen birçok açıklama bulunmaktadır. Şerh boyunca sürdürülen bu tutum, Sünbülzâde Vehbî ve Hayâtî

[282] *Age.*, s. 81.
[283] *Age.*, s. 168-169.
[284] *Age.*, s. 281.
[285] *Age.*, s. 255-256.

tarafından aktarılan bilgilerin muhakkak bir inceleme/araştırmaya tâbi tutulduğunu göstermekte ve şârih Lebîb Efendi'nin deyim yerindeyse müdekkikâne bir bilim adamı titizliliğiyle kelime/terkiplere dair açıklamalar yaptığını kanıtlamaktadır.

3.2.9. Şerh Kaynakçası

Türk edebiyatında İslâm kültür dairesi içinde kaleme alınan şerhlerin önemli vasıflarından biri de geniş bir ölçüde başvurdukları kaynak eserlerdir. Şârihler *Kur'ân-ı Kerîm*'den hadîs ve fıkha, biyografik kaynaklardan tarihî kaynaklara, edebî eserlerden ilmî eserlere ve Arapça, Farsça sözlüklere kadar birçok farklı alanla ilgili kaynaklara başvurmuşlardır. Şerhlerde başvurulan kaynak sayısı ne kadar fazla ise şârihin şerh ettiği eserdeki açıklamalar da o nispette genişlemektedir.[286]

Şerhlerde başvurulan kaynak eser sayısının fazla olması şerh edilen eserin de bu sayıya paralel olarak daha teferruatlı bir şekilde ele alınmasını sağlar. Şârihler bilhassa kelime, deyim veya terkipleri açıklarken kullandıkları sözlükler dışında bazı divanları, antolojileri veya mecmuaları da kullanarak iştişhat hususunda farklı şairlerin şiirlerinden faydalanmışlardır.

Mehmed Lebîb Efendi'nin *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb* boyunca kullandığı veya zikrettiği kaynak eser oldukça sınırlı görülmektedir. Yalnızca kullanılan kaynaklar değil istişhat beyitlerinin sayısı da Hayâtî'nin şerhiyle karşılaştırıldığında oldukça azdır. Bunun önemli sebeplerinden biri Lebîb'in istişhat beyitlerine çoğunlukla *Tuhfe-yi Vehbî*'nin *Mesnevî Der Istılâhât-ı Acem* başlıklı son bölümünün şerhinde yer vermesidir. Eserde zikredilen veya başvurulan kaynakların az sayıda olmasının sebebi ise Lebîb'in mukaddimede zikrettiği şu ifadelerden daha iyi anlaşılmaktadır: "Manẓūme-yi mezbūre taʿbīrāt-ı muḫtaṣara ile yaʿnī ʿĀṣım merḥūmuñ *Burhān-ı Ḳāṭıʿ* tercümesi *Ṭıbyān-ı Nāfiʿ*de īrād itdigi fıḳarāt-ı vecīze īrādıyla şerḥ olunsa ve nükāt-ı mermūzesi imkān-ı derecede ḳaleme alınsa ḫᵛāhiş-gerān-ı dāniş ü ʿirfāna yaʿnī verziş-i ʿilm ü hüner iden nevzādegāna yād-gār ve ʿömr-i şānī tedārikine medār olur."[287] Lebîb kaleme aldığı şerhte incelediği kelimeleri özellikle Mütercim Âsım Efendi'nin *Burhân-ı Katı* tercümesi *Tıbyân-ı Nâfi*'yi esas alarak açıklamayı tercih etmişir. Lebîb'in şerhte

[286] Şerh kaynakları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk.: Abdülkadir Dağlar, "Vassâf Tarihi Şerhinden Hareketle Şerh Kaynakları Meselesi", *Turkish Studies International Periodical For The The Languages, Literature and History of Turkish and Turkic Volume 2/4 Fall,* 2007, s. 293-307.
[287] *Age.*, s. 4.

kullandığı veya yeri geldikçe zikrettiği eserler ile istişhat beyitleri ve bu beyitlerin kimlere ait olduğunu gösteren tablo aşağıdaki şekildedir:

Tablo 1. Şerhte Kullanılan veya Yeri Geldikçe Zikredilen Eserler

Eserin Müellifi	Eser İsmi
Sürûrî-yi Kâşânî	Mecmau'l-Fürs[288]
İbn Kemâl	Sakatâtü'l-Avâm[289]
Mütercim Âsım Efendi	Terceme-yi Kâmûs/Terceme-yi Burhân (Tıbyân-ı Nâfî)[290]
Esat Efendi	Lehcetü'l-Lügat[291]
Ferîdüddîn Attâr	Mantıku't-Tayr
Ebü'l-Bekâ el-Kefevî	Külliyyât[292]
Zemahşerî	Mükaddimetü'l-Edep
Mîrek Nakşbendî	Nevâdirü'l-Emsâl[293]
İbn Sînâ	
Sûdî	Hâfız ve Gülistân Şerhleri
Hasan Şu'ûrî	Ferheng-i Şu'ûrî[294]
Abdullah Efendi	Ferâidü'l-Fünûn[295]
	Tevârîh-i Fürs/Lügat-i Fürs

[288] Sürûrî-yi Kâşânî tarafından 17. yüzyılda yazılmış Farsça lügattir. *Ferheng-i Sühanverî, Ferheng-i Sürûrî* ve *Lügat-ı Fürs-i Sürûrî* isimleriyle de anılmıştır. Eserde 10000'in üzerinde sözcük ve istişhat beytine yer verilmiştir.

[289] Şerhte İbn Kemal'e nispet edilen ve galat kelimeleri muhtevî bu eser aslında Ebu's-Suûd Efendi'ye aittir. İbn Kemal'in kaleme aldığı galatlarla ilgili eser *Galatâtü'l-Avâm*'dır. Lebîb'in şerhte kullandığı eser *Galatâtü'l-Avâm* olmalıdır.

[290] Mütercim Âsım Efendi'nin *Burhân-ı Kâtı'* adlı Farsça sözlükten tercüme ettiği eserdir. Bu tercüme 1797 tarihinde tamamlanarak III. Selim'e sunulmuştur. Yazıldığı dönemde bir hayli tutulmuş ve rağbet görmüştür. Âsım Efendi tercümeyi yazarken *Burhân-ı Kâtı*'dan doğrudan tercüme yapmamış, 30'un üzerinde sözlüğü de kaynak olarak kullanmıştır. Ayrıca *Burhân-ı Kâtı*'da yer alan yanlışları da düzeltmeye çalışmıştır.

[291] Mehmet Esat tarafından 1732'de yazılmış, Türkçe kelimelerin Arapça ve Farsça karşılıklarını gösteren sözlüktür. Ayrıca Türkçe galat-ı meşhûr olarak kullanılan sözcüklerin Arapça ve Farsçadaki asılları da belirtilmiştir.

[292] *Külliyât-ı Ebü'l-Bekâ* olarak da bilinen eser başta İslâmî isimlerde kullanılan terimleri açıklamak üzere kaleme alınmış bir sözlüktür. 17. yüzyılda Kefeli Ebü'l-Bekâ tarafından yazılan sözlüğün İstanbul, Bulak ve Tahran'da yapılmış farklı baskıları mevcuttur.

[293] Mîrek Muhammed Nakşbendî tarafından yazılmış Farsça-Türkçe deyimleri ve atasözlerini muhtevî bir sözlüktür.

[294] Hasan Şu'ûrî tarafından 1682 tarihinde yazılan Farsça-Türkçe sözlüktür. *Lisânü'l-Acem* ve *Nevâlü'l-Fuzalâ* isimleriyle de bilinmektedir. En çok rağbet edilen sözlüklerden olan eser, Türk edebiyatının da en hacimli sözlükleri arasında yer almaktadır.

[295] Lebîb Efendi bu eseri kaynak olarak kullanmamıştır fakat şerhte hem eseri hem müellifini zikretmiştir. Ayrıca eserden övgü dolu sözlerle bahsetmiştir. Lebîb bu eser için şu değerlendirmeleri yapmıştır: "'Abdullāh Efendi'niñ *Ferā'id* nām te'līfleri Kütāhya'da me'mūren iḳāmetimiz ḥīninde Şāmlu Rāġıb Paşa merḥūmuñ ʿindinde manẓūr-ı ʿācizānem oldı yedi sekiz cildde ʿArabiyyü'l-ʿibāre cemīʿ ʿulūmı şāmil nādire-yi devrān ve müṭālaʿaya çesbān bir kitābdır."

Tablo 2. Şerhte Başvurulan İstişhat Beyitlerinin Şairleri ve Sayıları

Şair	**Beyit Sayısı**
Şairi zikredilmeyen	26
Hâce Selmân	10
Hâce Hâfız	6
Nizâmî	4
Mevlânâ Câmî	3
Mevlânâ Vahşî	3
Kâtibî	3
Muhammed-i Assâr	2
Kemâl İsmâilî	2
Zuhûrî	2
Ebu'l-Meânî	2 beyit, 1 kıt'a
Muhteşem-i Kâşî	2
Şâhî	2
Şeyh Attâr	2
Mevlânâ Tûsî	2
Hâtifî	2
Mevlânâ Âsafî	2
Mevlânâ Ümîdî	2
Linâmıkıhi (Lebîb Efendi)	2
Kemâl-i Hocendî	2
Enverî	2
Emîr Hüsrev	2
Unsûrî	1
Lebîb'in üstâdı	1
Zâhir Faryâbî	1
Firdevsî	1
Mevlânâ Hilâlî	1
Basîrî	1
Tâlib-i Âmulî	1
Nesîmî-yi Nişâburî	1
Hakîm Hâkânî	1
Abdullâh-ı Ensârî	1
Nûreddîn-i Isfahânî	1
Kemâl-i Isfahânî	1
Bâbür	1
Mevlânâ Fahreddîn	1
Muhteşem Kâşânî	1
Mîrzâ Sa'îb	1
Urfî	1
Şeyh Sa'dî	1
Râgıp Paşa	1
Seyfî-yi Buhârî	1
Ömer Hayyâm	1 kıt'a ve bu kıt'aya cevâben yazılmış farklı bir kıt'a.
Toplam:	105 beyit, 3 kıt'a.

3.3. Lebîb'in Şerh Metodu

Lebîb Efendi'nin şerh boyunca genellikle takip ettiği yol *Tuhfe-yi Vehbî*'yi mısra mısra şerh etmektir. Fakat bilhassa mesnevî nazım şekliyle yazılan bölümlerde beyit beyit şerh yolunu tercih ettiği de görülmektedir. Lebîb'in bu şerhte üzerinde durduğu önemli hususlardan biri söyleyeceği sözü fazla uzatmadan, sade, gayet açık, kısa ve anlaşılır bir biçimde ifade etmesidir. Şârih bu şerhi okuyacak mübtedînin zihnini tağlit etmekten kaçınmıştır. Şerhte yer alan aşağıdaki ifadeler şârihin şerh metodunu yansıtan önemli ipuçları sunmaktadır. Lebîb Efendi, Sünbülzâde'nin ismiyle ilgili bir muamma beytinde, beyitte geçen muammayı oldukça kısa açıklamalarla çözüme kavuşturduktan sonra şu ifadelere yer verir:

"...bundan ziyāde ıṭnāb mübtedīniñ ẕihnini taġlīṭ ile aṣl merāmdan mālāyelzeme intiḳāldir."[296]

Hayâtî Efendi muamma beytini 2 varakta anlatmışken Lebîb bu bölümü yalnızca 6 satırla ifade etmiştir. Buradan hareketle iki şârihin şerhlerinde takip ettikleri usûl konusunda bilgi sahibi olmak mümkündür. Lebîb'in şerh tutumunu gösteren bir diğer örnek tecnîs ile ilgili açıklamalarıdır:

"İki kelimeniñ lafẓda müşābehetine tecnīs dinilür. Envā'ı kütüb-i mufaṣṣalada īżāḥ olunmuşdur. Bundan ziyāde ifāde mübtedīleri mūcib-i taġlīṭdir..."[297]

Lebîb tecnîs ile ilgili uzun uzun bilgi vermekten özellikle kaçınmaktadır. Hayâtî şerhinde ise bu bölüm yine yaklaşık 2 varak boyunca anlatılırken Lebîb yalnızca iki satırla açıklama yolunu tercih etmiş ve okuyanları konuyla ilgili diğer kitaplara yönlendirmiştir. Lebîb'in şerh tutumunu yansıtan bir başka beyit miskle ilgilidir. Misk oldukça meşhur olduğu için şârih şu kısa açıklamayı yapmakla yetinmiştir:

"Āhū didikleri ceyrāndan düşen göbek miskine nāfe-yi müşk dinür. Şöhretine bināen ıṭnāb olunmadı."[298]

Bir başka örnek de Lebîb'ib müstehcen veya edebe aykırı gördüğü beyitlerle ilgili açıklamalardır. Lebîb bu tür beyit ya da mısraları özellikle tafsiline girmeden kısaca izah edip geçmektedir:

---

[296] *Age.*, s. 151.
[297] *Age.*, s. 20.
[298] *Age.*, s. 238.

"Bu maḳūleleri tafṣīl dā'ire-yi edebden ḫāric itlāf-ı kelām ve telvīṣ-i lisāndan başḳa fā'ide olmadıġından me'men te'dībe ilticā olmuşdur."[299]

Bu örnekler dışında Lebîb'in şerhte zaman zaman kullandığı "Bu mıṣrā'ıñ müfredātı īẓāḥa muḥtāc degildir, beytiñ müfredātı tavżīḥa muḥtāc degildir, müfredātı ma'lūmdur, bāḳī müfredātı bi'd-defe'āt sebḳat eyledi, mıṣra'ıñ sā'ir müfredātı īżāḥa muḥtāc degildir, müfredātı ma'lūm olmaġla tafṣīl ü beyāndan müstaġnīdir, müfredātı bi'd-defe'āt ẕikr olunmaġla tekrār-ı tafṣīle ḥācet yoḳdur..." ifadeleri de onun şerh tutumunu yansıtan önemli ipuçları arasındadır.

Lebîb, *Tuhfe-yi Vehbî*'nin tamamını şerh etmiş, önce mısra ya da beyitlerde geçen kelimelerin nasıl okunmaları gerektiğini ve hareke kayıtlarını belirtmiş, izah ettiği kelimerin vezinlerini bildirmek için aynı vezindeki farklı kelimeleri örnek göstermiş, daha sonra bu kelimelerin lügat anlamları üzerinde durmuştur. Bazı kelimelerin 20'nin üzerinde anlamına yer verilmiştir. Şârihin şerh metodunu göstermesi açısından bazı mısraların şerhine burada yer vermek faydalı olacaktır:

"Demīden dāl-i mühmeleniñ fetḥiyle ḫamīden vezninde dört ma'nāsı vardır. Biri üfürmek ve yel esmek ve ṣolumaḳ ve gögüs geçürmek. Bu ma'nālar birbirine müteḳārib. Ṣānī ẓāhir olmaḳ ve ürpermek ve yerden oṭlaḳ bitmek. Ṣāliṣ çalḳanmaḳ ve ıżṭırāb. Rābi' ṣabāḥ yeri aġarmaḳ ma'nāsınadır. Dem dāliñ fetḥiyle fem vezninde on ma'nāsı vardır. Biri mādde-yi ḥayāt olan ṣoluḳ ve nefes ma'nāsınadır. Ṣānī ḥīle ve kiẕb ve ḫud'a ma'nāsınadır. Ṣāliṣ te'aẓẓum ve tecebbür ma'nāsınadır. Rābi' ḳoḳu ma'nāsınadır ki 'Arabca şemme dirler. Ḫāmis vezn ve 'arūż-ı şi'r ma'nāsınadır. Sādis demürci ve ḳuyumcı körügidir. Sābi' āh vāh ma'nāsınadır. Ṣāmin ruḳye ve efsūn. Tāsi' aġız ve dehān. 'Āşir vaḳt ve zamān ma'nāsınadır. Dem 'Arabī'de ḳan ma'nāsınadır."[300]

"Āmīḫte hemze ile āmīḫten maṣdarından ḳarışmış ma'nāsına ism-i mef'ūldür. 'Arabī'de mef'ūl vezninde memzūc dinür. Mezc mīmiñ fetḥi ve zā-yı mu'cemeniñ sükūnuyla bir nesneyi şey'i āḫara ḳarışdırmaḳ ve ḳatmaḳ ma'nāsınadır ve mīmiñ kesriyle acı bādeme dinür ve 'asel ma'nāsınadır."[301]

"Rā-yı mühmeleniñ fetḥi ve ḫā-yı mu'cemeniñ sükūnuyla raḫne gedik ve ṣulme ma'nāsınadır. Dīvārda ve ġayrıda olsun ve baca ve menfeẕ ma'nāsına da gelür. Sūrāḫ sīn-i memdūdeniñ żammı ve ḫā-yı mu'ceme ile delige dirler, 'Arabī'de ṣaḳbe dinilür."[302]

Lebîb Efendi kelime anlamlarının dışında gereken yerlerde gramer açıklamalarına yer vermiştir. Farsçada yer alan fiiller, edatlar ve bazı eklerle ilgili bilgiler, örnekler de verilerek açıklanmıştır. Şerhteki gramer açıklamaları diğer

[299] *Age., s.* 296-297.
[300] *Age.*, s. 130.
[301] *Age.*, s. 68.
[302] *Age.*, s. 78.

kısımlara göre daha detaylı ve muhakkak örnekler gösterilerek ele alınmıştır. Şerhte bu yönde dikkat çeken gramer açıklamalarından bazıları şunlardır:

"Vār Fārsī'de edāt-ı liyāḳatdir ve edāt-ı liyāḳat iki kelimedir. Birisi vārdır ki meşelā aʿlā incüye dürr-i şeh-vār dirler pādişāha lāyıḳ incü maʿnāsına, uyġun ata esb-i reh-vār dirler. Edāt-ı liyāḳatiñ ikincisi ne kelimesidir, şāhāne dirler şāha lāyıḳ maʿnāsına."[303]

"Ālāyiş hemzeniñ fetḥiyle bulaşıḳ maʿnāsına ḥāṣıl-ı maṣdardır. Şīn-ı müfred-i sākin āḫır-ı kelimede ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdar ʿalāmeti olur. Meşelā dān kelimesi dānestenden ve ālāy kelimesi ālāyīdenden ism-i maṣdar, ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdar maʿnāsı murād olunduḳda āḫırına şīn getürürler dāniş ve ālāyiş olur. Türkī'de biliş ve bulaşış ve bulaşıḳ ile taʿbīr olunur. Ḫᵛāhiş ārāyiş reviş bu ḳıyās üzredir ki isteyiş ve bezeyiş ve gidiş maʿnālarınadır ve şīn-ı sākin-i müfred keẕālik evāḫır-ı kelimede müfred-i ġā'ib żamīri daḫı olur."[304]

Şerhte dikkat çeken önemli hususlardan biri de şârihin yaşadığı dönemde vukû bulan bazı tarihî vakalarla ilgili kendi düşüncelerini hiç çekinmeden dile getirmesidir. Bu düşünceler o devirde tarihî vakalara şahitlik eden Lebîb'in bu vakalara nasıl baktığını göstermesi bakımından dikkate değer görülmektedir. Şârihin bir başka tutumu Hayâtî'nin şerhinde gördüğü eksiklik veya hataları belirtmesidir. Lebîb bunu yaparken Hayâtî ile ilgili kimi zaman iğneleyici kimi zaman ağır bir üslup kullanmıştır. Örneğin *"Nüh sadefde güher-i bî-hemtâ"* mısrasında geçen *nüh* kelimesi için Lebîb şu değerlendirmeyi yaparak Hayâtî'nin şerhine göndermede bulunmuş ve onun mânâyı yoldan çıkardığını bildirmiştir:

"Nüh ṣadefden murād eflāk-i tisʿadır. Nüh kelimesini nūnuñ fetḥiyle oḳuyup kelime-yi taḫsīn-i Türkiyye'ye ḥaml itmek maʿnāyı yolundan çıḳarmaḳdır."[305]

Bir diğer örnek *nâşık* kelimesinin şerhinde görülmektedir. Bu kelime üzerine yapılan açıklamada Lebîb, Hayâtî'nin Sünbülzâde Vehbî ile ilgili değerlendirmesinde neredeyse iftiraya varan açıklamalarda bulunduğunu ifade etmektedir:

"Nāşik nūnuñ fetḥ ve meddi ve şīn-ı muʿcemeniñ kesriyle borçlu ve medyūn ve ḳarż almaḳ maʿnāsınadır. Bā-yı muvaḥḥadeniñ meddi ve şīnıñ fetḥiyle bāşek lāşek vezninde dimek ve nāẓımıñ ʿAcem'den taşḥīḥātı cümlesindendir diyü ḳayd itmek taḥrīfi iltizām ile merḥūm-ı müşārünileyhe iftirā eylemek ḳabīlindendir."[306]

[303] *Age.*, s. 40.
[304] *Age.*, s. 45.
[305] *Age.*, s. 20.
[306] *Age.*, s. 146.

Lebîb'in Hayâtî'nin bu türden hata veya eksikliklerini dile getirdiği birçok örnek bulunmaktadır. Bu örneklerin birçoğu muhteva bölümünde ayrı bir başlıkta ele alınmıştır. Lebîb Efendi kelimelerin açıklamalarında özellikle *Mesnevî Der Istılâhât-ı Acem* başlıklı bölümde Farsça istişhat beyitlerine yer vermiştir. İstişhat beyitleri Hayâtî'nin şerhinde yer alan istişhat beyitlerinden sayıca daha azdır. Şârihin bu tutumunda ilim yoluna yeni giren mübtedîlerin zihinlerini karıştırmama düşüncesinin etkili olduğu savunulabilir. İstişhat beyitlerinin birçoğu Hasan Şu'ûrî'nin *Ferheng-i Şu'ûrî* isimli Farsça sözlüğünden alınmıştır. Bu noktada Sünbülzâde Vehbî'nin *Tuhfe-yi Vehbî*'yi yazarken *Ferheng-i Şu'ûrî*'de yer alan ve madde başı olarak kullanılan ifadelerden çokça istifade ettiği anlaşılmaktadır. Lebîb'in şerhte dikkat çeken tutumlarından biri de Sünbülzâde Vehbî'nin üslûbu üzerine yaptığı değerlendirmelerdir. Kendisi de bir divan şairi olan Lebîb ele aldığı bazı beyitleri *belîğâne, zarîfâne, latîfâne* biçiminde nitelendirerek üslup bilimi açısından önemli değerlendirmeler ortaya koymuştur. Hatta çok az yerde karşılaşılsa da bazı mısralarda geçen beğenmediği kelimelerle ilgili kendi önerilerini de sunmuştur.

Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb'de dikkat çeken hususlardan bir diğeri de eserde yer alan arkaik kelimelerin varlığıdır. Lebîb bu eseri 19. yüzyılda kaleme almasına rağmen eserde çok sayıda arkaik kelime kullanılmıştır. Buradan hareketle bu arkaik kelimelerin o dönemde unutulmadığı ve hâlâ kullanıldığı sonucuna varmak mümkündür. Bu arkaik kelimelerden dikkat çekenler arasında *çimdik, çimdikleme, ügürtlenmiş, yelüp yupurmak/yüpürmek, ırgalamak, ımızganmak, ugrulamak, depretmek, ivdirmek* ifadeleri yer almaktadır.

Lebîb'in şerh metodu ile Hayâtî'nin şerh metodu birbirine yakın olmakla birlikte bazı noktalarda farklılıklar arz etmektedir. Lebîb'in üslupla ilgili değerlendirmeleri, tarihî vak'alarla ilgili bazı yorumları, sosyal hayata dair bazı gözlemleri aktarması, Arapça ibarelere daha az yer vermesi ve ele aldığı mısraları açık, sade ve uzatmadan okuyucuya sunması onun şerhini bilhassa metot ve muhteva açısından Hayâtî'nin şerhinden farklı kılmaktadır.

4. BÖLÜM

4. METİN

4.1. Transkripsiyonlu Metin Oluşturulurken Dikkat Edilen Hususlar

Mehmed Lebîb Efendi'nin *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb* isimli eserinin metni Rıfat Kütük'ün husûsî kütüphanesinde bulunan ve Dâru't-Tıbâ'ati'l-Âmire'de 1262'de basılan matbû nüsha esas alınarak hazırlanmıştır. Matbû nüshada yer alan ve baskıdan kaynaklı hata veya eksikler için tespit edilen yazma nüshalarla karşılaştırma yapılmış, bu kısımların hata veya eksiklikleri yazma nüshalar dikkate alınarak giderilmiştir. Matbaadan kaynaklanan eksiklik veya hataların sayısı fazla değildir. Ayrıca matbû nüsha müellif henüz hayattayken basıldığı için metnin oluşturulmasında matbû nüsha kullanılmış, metin tenkidi yapılmamıştır.

Diğer taraftan yukarıdaki bölümlerde zikredildiği üzere yazma nüshalarda yer alan fakat üzeri çizilen bazı kelime, terkip veya cümlelerin bizzat Lebîb tarafından çıkarıldığı düşünülerek bu bölümler metne dahil edilmemiştir. Nitekim matbû nüshanın Lebîb hayattayken basılmış olması, mezkûr kısımları Lebîb'in çıkardığı fikrini de kuvvetlendirmektedir. Bu bölümlerin çıkarılmasının sebebi, Lebîb'in şerh boyunca sürdürdüğü tutuma da bağlı olarak şerhi okuyacak talebelerin zihninde karışıklığa sebep olmamak veya onları yanlışa sevk etmemek olmalıdır. Bunun dışında metin oluşturulurken dikkat edilen hususları maddeler şeklinde şu şekilde izah etmek mümkündür:

-Matbû metinde sehven yazılmayan çok az sayıdaki kelime ya da ibareler yazma nüshalarla karşılaştırılarak metne dahil edilmiş fakat bu kısımların sayısı az olduğu ve okuyucuların göz zevki bozacağı düşünüldüğü için-yaygın usûl köşeli parantez "[]" kullanarak metne dahil etmek olsa da- bu kelime ya da ibareler köşeli parantez kullanılmadan metne dahil edilmiştir.

-Ele alınan metin 19. yüzyılda kaleme alındığı için bu yüzyılın imlâ ve dil hususiyetlerine uyulmuştur. Bu yüzyılda artık yuvarlak ünlülerin birçoğu düzleşmiştir. Metinde geçen *gelür*, *diyü* vb. kelimelerin Arap harfli yazımı imlâda bu şekilleriyle

kaldığı için metinde de bu kelimelerin yuvarlak ünlü ile yazılı şekilleri muhafaza edilmiştir.

-Metinde geçen özel isimlerin ve mısraların ilk harfleri büyük harflerle yazılmış; özel isimlere gelen ekler de kesme işaretiyle ayrılmıştır.

-Metnin okuyucular tarafından daha iyi anlaşılması ve herhangi bir karışıklık oluşmaması için gerekli yerlerde nokta (.), virgül (,) ve kesme işareti (‘) gibi noktalama işaretleri kullanılmıştır.

-Metinde yer alan sayfa sayıları köşeli parantez “[]”, satır sayıları ise parantez “()” içinde belirtilmiştir. Şerh edilen manzum metnin beyit sayıları her beytin ilk mısrasının yanına 1. beyitten başlamak üzere 5’er beyit arayla kaydedilmiştir.

-Şerh edilen beyitler ve şevâhit için kullanılan Farsça veya Türkçe beyitler bulundukları sayfanın solundan, iki satır içeriden yazılmıştır.

-Metinde geçen Arapça âyet, duâ veya kelâm-ı kibâr türündeki ibareler dipnotlarda Türkçeye aktarılmış; sözlüklerden doğrudan alıntılanan Arapça kelime izahları ise şârihin kendisi tarafından “yaʿnī” şeklinde başlayan cümlelerle ifade edildiği için bu bölümlerde herhangi bir dipnota ihtiyaç duyulmamıştır.

-Şerhte yer alan Farsça istişhat beyitlerinin Türkçe tercümeleri de yine dipnotlarda verilmiştir.

-Metinde şerh edilen veya izahı yapılan kelime ya da terkiplere dikkat çekmek için bu kelimeler ve terkipler **bold** yazı şekli kullanılarak yazılmıştır.

-Arapça ve Farsçada kullanılan bī, lā, nā, bilā vb. olumsuzluk ekleri araya tire (-) konularak yazılmıştır: Örn: *Bilā-fāṣıla, bilā-miṣl, lā-ṭā’il, bī-iştibāh, bī-ġāye, nā-ḫoş, nā-şād*gibi.

-Arapçada kullanılan fī, min, ʿalā gibi harf-i cerler kelimelerden ayrı yazılmış; li, bi, ʿan harf-i cerler bitişik yazılmıştır. Bu ekler harf-i tarifle birbirine bağlanmışsa tire (-) kullanılarak önündeki kelimeye birleştirilmiştir. Örn: *Fī ʿuyūbi’n-nās, fī aṣli’l-vażʿ, min lisānī, min ledün, ilā ḫalḳıhī, ʿani’l-hevā, ʿankābir, ʿani’l-muʿtād,bi’l-maṣdar, bi’l-vücūh* gibi.

-Lebîb tarafından bazı kelimelerin okunuşu yaygın kullanımlarından farklı açıklanmıştır. Bu noktalarda şârihin harekelerle kılavuzluk ettiği okuma şekilleri tercih edilmiştir. Örn: *Sipehr, tercemān, duruḫş, duruḫşīden* gibi.

-Farsçada harf-i cer olarak kullanılan *der, īn, ez, zi* vb. ekler kelimelerden ayrı bir şekilde tiresiz yazılmıştır.

-Allah lafzıyla birlikte yazılan bütün kelimeler harf-i tarifle birleştirilmiş olsa dahi araya tire konulmadan yazılmıştır. Örn: *Tecāvezallāhu ʿanḳā'ili, ṣalavātullāhi, ḥasbunallāh, ebradallāhu mażcaʿehu.*

-Farsçada eklendiği kelimeye emir anlamı katan be eki tire kullanılmadan o kelimeye eklenmiştir. Örn.: *Berev, bezen* gibi.

-İki kelime arasına girerek farklı anlamlarda kelimeler meydana getiren elif-i mülâzemet, elif-i atf, elif-i nispet ekleri eklendiği kelimeye tiresiz bir şekilde yazılmıştır. Örn.: *Lebāleb, nūşānūş, germāgerm, tekāpū* gibi.

-Farsçada edât-ı liyâkat olarak kullanılan ve vasf-ı terkîbî yapan *vâr* eki, ism-i fâil/edât-ı fâil olarak kullanılan *ger* eki ve bunların dışında yine vasf-ı terkîbî yaparken kullanılan *gâh, ber, âsâ, dâr, gîr, mend* vb. ekler kelimelere tire ile birleştirilerek yazılmıştır. Örn.: *Sezā-vār, düş-vār, şeh-vār, ḫᵛāhiş-ger, rāmiş-ger, tüvān-ger, taʿlīm-gāh, ʿibādet-gāh, peyem-ber, peygam-ber, ḫūrşīd-āsā, vefā-dār, rāye-dār, āb-dār, mūş-gīr, āb-gīr, şöfret-gīr, ḥācet-mend, ḥişşe-mend, dāniş-mend* gibi.

-İki farklı kelimeden müteşekkil vasf-ı terkîbîler de araya tire konularak yazılmıştır. Örn.: *Mekārim-perver, kerem-fermā, mesned-ārā, merḥamet-nümūn, mekārim-şi'ār, isābet-maḳrūn, ser-nigūn, ser-fürū.*

-Bazı Farsça kelimeler Farsça şevâhit beyitlerinin ve örneklerin dışında Türkçedeki galat şekilleriyle yazılmıştır. Örn.: *Dost, ġonca, henüz vb.*

4.2. Transkripsiyon Alfabesi

Sesliler:

a) Kısa: ا: a, e, ı, i, u, ü ه: a, e ى: ı, i او, و: o, ö, u, ü

b) Uzun: آ: ā ى: ī, ā و: ū

Sessizler:

ء: ʾ

ب: b, p

پ: p

ت: t

ث: s̱

ج: c, ç

چ: ç

ح: ḥ

خ: ḫ

د: d

ذ: ẕ

ر: r

ز: z

ژ: j

س: s

ش: ş

ص: ṣ

ض: ḍ, ż

ط: ṭ

ظ: ẓ

ع: ʿ

غ: ġ

ف: f

ق: ḳ

ك: k, g, ñ

گ: g

ل: l

م: m

ن: n

ه: h

و: v

ى: y

[2] Tuḥfe Şerḥi

Münteḫab-ı Lebîb

Bismillāḥirraḥmānirraḥîm

(1) Ḥamdî ki çün ġurre-yi ṣubḥ-ı ezel şevārıḳ-ı envār-ı cemāl ile muṭallā ve şenāyî ki (2) miṣāl-i ṭurra-yı şām-ı ebed bevārıḳ-ı āṣār-ı ġaybiyye ile muṭarrā ola. Sezāvār-ı Ḥażret-i (3) Ḥayy u Ḳadîm ve şāyān-ı cenāb-ı Ḫālıḳ-ı Kerîm'dir ki ẕāt-ı eḥadiyyeti ikfā (4) ve emṣālden muḳaddes ve müberrā ve ṣıfāt-ı ezeliyyesi fenā ve zevālden münezzeh (5) ve muʿarrādır ve sipās-ı bî-ḳıyās ol Ḫālıḳ-ı kevn ü mekāna lāyıḳdır ki künh-i (6) vaṣfında zebān-ı büleġā ebkem ve derk-i maʿrifetinde ʿuḳūl-i üdebā ʿāciz ü (7) mufaḥḥam olaraḳ *lā uḥṣî ṣenāen ʿaleyke ente kemā eṣneyte ʿalā nefsike*[307]dā'ire-yi (8) ʿaczinde ser be-gilîm-i istikānet *ve mā ʿabednāke ḥaḳḳa ʿibādetike*[308] bār-gāhında (9) kūşe-güzîn-i ḥayret olmuşlardır ve ṣalavātun miskiyyetü'n-nefeḫāt (10) ü taḥiyyāt ve reddiyyetü'l-feveḥāt ḫᵛāce-yi kā'ināt sefîr-i mesālik-i eflāk (11) emîr-i memālik-i levlāk ṣādıḳ-ı daʿvā-yı ene emlaḥ ṣāḥib-i lehce-yi (12) ene efṣaḥ şāh-ı taḫt-gāh-ı şefāʿatî li ehli'l-kebā'ir muḳarreb-i pîş-gāh-ı *yevme tuble's-serā'ir*[309](13) ḥażretleriniñ niṣār-ı ḫāk-i pāk-i münevveri ve menşūr-ı türbet-i muṭahharı (14) olmaġa uḥrādır ki muʿcize-yi bāhire-yi bāḳıyyeleri olan naẓm-ı Furḳānî ile [3] (1) mesālik-i füṣaḥā-yı pîşîni taḳvîm-i yārına miṣillü nihān-ḫāne-yi ʿaczde pinhān (2) ve kerr ü ferr-i daʿvā-yı buleġā-yı pesîni endāḫte-yi semt-i nisyān eylemişdir. Tāc-deh-i (3) peyem-berān bāc-sitān-ı ḳayṣerān seyyid-i evvelîn rüsul ü mürsel-i āḫirîn zamān-ı (4) ṣalavātu'l-lāhi ve selāmihî ʿaleyhi ve ʿalā cemîʿi'l-enbiyā'i ve'l-mürselîn ve ālihî ve (5) ṣaḥbihî ecmaʿîn baʿd ez sipās-ı cenāb-ı Ḫudā ve dürūd-ı ber-güzîn-i enbiyā (6) farîża-yı ẕimmet-i ümmet-i Muḥammedî ve vācibe-yi ʿuhde-yi millet-i Muṣṭafavî (7) duʿā-yı ḥażret-i pādişāh-ı dîn-dār ve eṣniye-yi şehenşāh-ı mekārim-şiʿārdır ki (8) ẕāt-ı hümāyūn-ı merḥamet-nümūnı medār-ı ḳıyām-ı dîn-i mübîn ve emr ü nehy-i işābet-maḳrūnı (9) mü'esses-i esās-ı āyîn-i şerîʿat-ı seyyidü'l-mürselîn olup kāffe-yi (10) enām-sîmā vāye-dārān-ı gevher-i İslām olan berāyā ḥaḳḳında şāyān buyurduḳları (11) lemʿa-yı envār-ı feyżāfeyż naẓar-ı şāhānelerinden çeşme-yi ḫūrşîd-āsā ifaża(12) buyurduḳları bāriḳa-yı terbiyyet-i cihān-sitānîleri devḥa-yı ḳābiliyyet-i aṣḥāb-ı istiʿdāda (13) āb u tāb-ı feyż-pîrā ve nihālistān-ı maʿārif olan erbāb-ı beyāna neşv ü nemā-baḫş (14) olaraḳ sāye-yi ẓıllullāhîlerinde

[307] Sana övgüyü saymakla bitiremem. Sen kendini nasıl övdüysen öylesin. (Müslim, Salât 222)
[308] Sana hakkıyla ibâdet edemedik.
[309] "... sırların ortaya çıkarıldığı gün." Târık/9.

bākūre-yi maʿārif-i revāc-dār ve ẓıll-ı (15) ẓalīl-i hümāyūnlarında kālā-yı hüneriñ ḳıymeti āşikār olmuşdur. Lā-cerem ol ḫāḳān-ı (16) ẕī-şān-ı maḥmūdü'l-fiʿāliñ dāmen-i ḥaşre ḳadar zīb-i dīhīm-i ḫilāfet ve ol (17) dāver-i memdūḥü'l-ḫiṣāliñ ile'l-ebed sāye-baḫş-ı mefārıḳ-ı ümmet olması (18) deʿavātı ẕerre ḳadar īmānı olanlara farż-ı ʿayn ve belki ʿayn-ı farż olmuşdur (19) ve biḥamdillāhi Teʿālā bu bende-yi nā-çīz-i bī-ser ü pā Lebīb-i bī-nevā ol şehenşāh-ı (20) kerāmet-şiʿār ve ol şehriyār-ı maʿdelet-āṣār velī-niʿmetimiz es-sulṭān (21) ibnü's-sulṭānü's-sulṭān (Maḥmūd Ḫān-ı Gāzī) ibnü's-sulṭān ʿAbdü'l-mecīd Ḫān-ı (22) Ġāzī Efendimiz Ḥażretleri'niñ ʿabd-i kemterīn-i der-gāh-ı şāhāneleri ṣırasında (23) bulunmuş ve öyle bir ḫāḳān-ı İskender-tüvānıñ niʿmet-i bī-minnet mülūkāneleriyle (24) terbiye olunmuş olduġumuzuñ teşekküri olmak üzre der-ḫor-ı ḥaḳīrānemce (25) sāye-yi şāhānelerinde berçīde-yi ḥavṣala-yı istiʿdād-ı bendegānem olan niʿam-ı behiyye-yi (26) dāverīlerini iẓhār u teẕkīr iderek taḥdīṣ-i niʿmet ve belki (27) kāffe-yi enāmdan isticlāb-ı duʿā-yı velī-niʿmet ārzūsuyla bir eṣer-i bedīʿa ibdāʿına [4] (1) taḥrīk-i ḫāme-yi ġayret eylemek endīşesiyle ser-fürū-yı bürde-yi fikret olaraḳ (2) bu emniyeniñ ḫuṣūle rāġıb ve bu ʿarṣa-gāh-ı fenāda bir eṣer-i vāpesīn bıraḳmaḳ (3) uṣūl-i ḥayriyyesine çoḳdan berü ṭālib olduġumdan dīde-yi taḥassüri zīr (4) ü bālā-yı imkāna imrār ve şu vechle ḫāṭır-güẕār oldu ki Sünbülzāde Vehbī (5) merḥūmuñ eṣeri olan *Tuḥfe-yi Vehbī* nām manẓūmeyi egerçi Ḥayātī Efendi (6) merḥūm şerḥ itmiş ve bu ʿāleme öyle bir yād-gār ḳomuş gitmiş ise de (7) manẓūme-yi meẕkūreniñ pek çoḳ mezāyāsı pūşīde-yi teġāfül vaḳti çoḳ (8) meʿānīsi zīr-i perde-yi tesāmüḥde lā-ṭāʾil ṣūretinde ḳalmışdır. Ḥuṣūṣen ki (9) şerḥ-i meẕkūr esātiẕeniñ fehm ü idrākine vābeste olaraḳ mübtedīler ol (10) fāʾideden ḥiṣṣe-mend olamadıḳları āşikār olduġundan manẓūme-yi mezbūre (11) taʿbīrāt-ı muḫtaṣara ile yaʿnī ʿĀṣım merḥūmuñ *Burhān-ı Ḳāṭıʿ* tercümesi (12) *Ṭıbyān-ı Nāfiʿ*'de īrād itdigi fıḳarāt-ı vecīze īrādıyla şerḥ olunsa ve nükāt-ı (13) mermūzesi imkān-ı derecede ḳaleme alınsa ḫvāhiş-gerān-ı dāniş ü ʿirfāna (14) yaʿnī verziş-i ʿilm ü hüner iden nevzādegāna yād-gār ve ʿömr-i ṣānī tedārekine medār olur (15) idi. Ḥuṣūṣen ki

(Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün)

Her ḳangı serve sāye-yi luṭfı düşer ise

Berg (16) ü nihāli ġonce-yi zībā-yı ter virür

İtmem ḫilāf-ı terbiyyeti olsa reh-nümūn

Bāġ-ı (17) emelde bīd-i muṣavver ṣemer virür

ḳıṭʿa-yı nāçīzānem medlūlünce kūşe-yi çeşm (18) iltifāt-ı şāh-ı cihāna dūçār ve *her ʿayb ki sulṭān be-pesended hünerest*[310](19) māṣadaḳına inşāʾallāhu Teʿālā sezā-vār buyurulur ise dünyevī ve uḫrevī (20) maẓhar-ı nevāziş-i ḫilāfet-penāhī olunacaġı bī-iştibāh olmaġla müstemiden(21) minallāhi Teʿālā manẓūme-yi meẕkūreniñ şerḥine şürūʿ olundı. (22)*Rabbişraḥlī ṣadrī ve yessirlī emrī vaḥlul ʿuḳdeten min lisānī* (23)*yefḳahū ḳavlī*[311]

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

1 Ḥamd-i bī-ḥadd o kerem-fermāya

Ḥamd lafẓ-ı ʿArabī olup (24) Fārsī'de sipās ile edā olunur. Ḥamdiñ ʿale'l-icmāl maʿnāsı bir ẕātı (25) ṣıfat-ı cemīle ile vaṣf itmek ve taʿẓīm ḳaṣd olunmaḳ ve ol ẕāt-ı maḳṣūd (26) bi'ẕ-ẕāt olup ʿale'l-ıṭlāḳ olmaḳ yaʿnī niʿmet muḳābelesine ḥaṣr olunmayup (27) taʿmīm ḳılınmaḳdır. Bu taʿrīf ile ḥamd luġavī ve şükr ışṭılāḥī ve aġyār-ı [5] (1) sā'ire iḫrāc olunduġı mufaṣṣalātda īżāḥ olunmuşdur. **Bī** edāt-ı nefy ve (2) kelime-yi Fārsī'dir. **Ḥadd** lafẓ-ı ʿArabī nihāyet maʿnāsınadır. **Kerem-fermā** vaṣf-ı (3) terkībī, kerem buyurucu maʿnāsınadır. Fermā bu maḥallde emr maʿnāsına degildir. (4) İsm-i fāʿil mefʿūlüne mużāf iken fāʿiliyyet ʿalāmeti olan n-d-e lafẓı (5) ḥaẕf ve mużāfun ileyhiñ taḳdīmiyle vaṣf-ı terkībī olmuşdur ve bu kāʿide (6) zebān-ı Fārsī ḫaṣāyişinden müteʿārif bir ḳāʿidedir āş-per ve ḫayme-dūz (7) ve emṡāli bu ḳıyās üzredir. Kerem-fermānıñ aṣlı fermāyende-yi kerem ve āş-periñ (8) aṣlı perende-yi āş ve ḫayme-dūzuñ aṣlı dūzende-yi ḫaymedir. Bu maḳūleye (9) vaṣf-ı terkībī dirler.

Ki anıñ niʿmetidir bī-ġāye

Ki burada mıṣraʿ-ı (10) evveli ṡāniye rabṭ içün dinmek taʿlīle ḥaml olunmaḳdan lāyıḳlu olur. (11)**Niʿmet***mā yetenaʿamü bihi'l-insān*[312]maʿnāsınadır. Niʿmet-i İlāhiyye'niñ bī-ġāye (12) olduġı naṣṣ-ı Ḳurʾāniyye ile müberhen ve ednā̱ şuʿūrı olanlar ʿindinde berāhīn-i yaḳīniyye-yi (13) ʿaḳliyye ile müṡbet olmaġla tafṣīle ḥācet yoḳdur. Nāẓım-ı merḥūmuñ (14) işbu teʾlīfden murādı kelimāt-ı Fārsiyye'yi elfāẓ-ı Türkiyye ile tercüme ve bi't-tabʿ (15) ḳavāʿid-i şiʿriyyeyi tefhīm ṣadedinden ʿibāret olup meḳāṣıd-ı meẕkūreniñ (16) maḥalli nuṭḳ u kelāmdan ʿibāret ve insāna baḫṣāyiş-i İlāhiyye olan

[310] Sultânın beğendiği her kusur sanattır.
[311] "Ey Rabbim. Göğsümü aç, genişlet. İşimi kolaylaştır. Dilimde bulunan düğümü çöz de anlasınlar beni." Tâhâ/25.
[312] İnsanın onunla rahat ve bolluğa karıştığı şey.

tekellüm-i niʿam-ı (17) Rabbāniyye'den olmaġla bu bābda berāʿat-i istihlāl ḳāʿidesine riʿāyeten

Ḳıldı (18) ez-cümle o Ḫallāḳ-ı Kerīm

buyurdılar **ez** ʿArabī'de olan min ve ʿan mürādifidir ki (19) Türkī'de den ile edā olunur meşelā senden dinilecek maḥallde ehl-i Fürs(20) ez tu dirler. **Cümle** cemīʿ maʿnāsına olup cümle-yi niʿmetden dimekdir. **Ḫallāḳ**(21) yaradıcı maʿnāsına mübālaġa ile ism-i fāʿildir. Fārsī'de āferīnende dirler. (22)**Kerīm** emīr vezninde keremlü ẕāta dinür. **Kerem** fetḥateynle nefāset ve ʿizzet (23)ve şeref maʿnāsınadır. Ṣāḥib-i Ḳāmūs buyurur ki Kerem ile Ḥażret-i Bārī (24) ʿazze şānuhu ṣıfatlanduḳda iḥsān u inʿām u luṭfı murād olunur ve insān (25) vaṣflansa andan ẓāhir olan aḫlāḳ-ı ḥamīde ve efʿāl-i pesendīde murād (26) olunur ve eşeri ẓuhūr eylemedikce kerīm ıṭlāḳ olunmaz.

Ḥażret-i Ādem'e (27) esmā taʿlīm

Ḥażret żādıñ sükūnuyla bir ẕātıñ ḳurb ve pīş-gāhuna [6] (1) dinür ki maḥall-i ḥużūr olacaḳdur. Ḥażret-i fulān dindigi bundandır ki (2) kemāl-i taʿẓīm içün selām ve şenāyı anıñ meclisine īṣāl iderler yaʿnī (3) te'eddüben ẕātını itmeyüp ḥużūrını ve meclisini irāde iderler. **Ādem** ʿaleyhi's-selām (4) Ebu'l-beşer olup *ve ʿalleme ādeme'l-esmā*[313] naṣṣ-ı kerīmine maẓhar oldıġı (5) tafṣīle ḥācet degildir.

Şān-ı Mūsā'ya idüp hem tekrīm

Şān emr ve ḥāl (6) ve rütbe maʿnāsına ʿArabī olup Fārsī'de ve Türkī'de daḫı müstaʿmeldir. Mūsā (7) ʿaleyhi's-selām ṣāḥib-i Tevrāt, peyġam-ber-i ʿālīşāndır. **Hem** ʿaṭf içündür. (8)**Tekrīm** tefʿīl bābından maṣdardır.

Ḳıldı ẕātına iżāfetle Kelīm

Nebī-yi (9) müşārünileyh ḥażretlerine Kelīmullāh ıṭlāḳ olundıġına işāret olunmuşdur.

(10) Hem Süleymān'ı o ʿAllām-ı Laṭīf

Hem keẕālik ʿaṭf içündür. **Süleymān** İbn-i Dāvud (11) ʿaleyhimü's-selām meşhūrdur. **ʿAllām** faʿʿāl vezninde bilici maʿnāsına ʿArabī'dir. (12)**Laṭīf** ʿibādına rıfḳ u luṭfla birr ü kerem ve maḫlūḳātına īṣāl-i menāfiʿ ile (13) iḥsān idici Rabb-i Müsteʿān'ıñ

[313] "Âdem'e isimleri öğretti..." Bakara/31.

ism-i şerîfidir *ve min esmâ'i'l-lâhi teʿâlâ* (14)**El-laṭîf** *ey el-berru biʿibâdihi el-muḥsinu ilâ ḫalḳıhi bi'îsâli'l-menâfiʿi ileyhim birıfḳın* (15) *ve luṭfin*[314]

Manṭıḳu't-ṭayr ile ḳıldı talṭîf

Ḥażret-i Süleymân ʿaleyhi's-selâmıñ (16) ṭuyûr u vuḥûş lisânına vâḳıf oldığı meşâhîr-i ḳışaş-ı (17) enbiyâdan olmağla cümleniñ maʿlûmıdır. Bu maḥalle ifâdesinde yeñi ve eski (18) dünyâlar baḫşiyle tekşîr-i sevâd îrâd-ı mâlâyürâd ḳabîlinden olmağla ifâdede îcâz (19)u iḫtişâr mültezim-i ʿabd-i günehkârdır.

5Ḥikmet ü ḳudreti ile ʿÎsâ

Ḥikmeti(20) ʿulemâ teâʿrîf-i müteʿaddide ile taʿrîf eylediler ve ekşeri şıfât-ı İlâhiyye'den (21) olan ḥikmeti *maʿrifeti'l-eşyâ'u ve îcâduhâ ʿalâ ġâyeti'l-iḥkâm ve'l-itḳân*[315](22) ʿunvânıyla beyân itmişlerdir. Şâriḥ-i merḥûmuñ fiʿlde itḳân buyurması bu taʿrîfiñ (23) ḫulâşası gibidir. **Ḳudret** şıfat-ı İlâhiyye'dendir. **ʿÎsâ** ṣalavâtullâhi ʿalâ (24) nebiyyinâ ve ʿaleyhi ḥażretleri ṣâḥib-i İncîl, maʿrûf ve meşhûr bir nebî-yi ʿâlîşândır.

(26) Ṭıfl iken oldı beşikde gûyâ

Müşârünileyh ḥażretleri cenâb-ı (26) Ebu'l-beşer mişillü bilâ-peder teşrîf buyurduḳlarından liecli'l-maṣlaḥa ṭıfl (27) iken beşikde biemrullâhi Teʿâlâ tekellüm buyurmaḳ muʿcizesine maẓhar buyurmuşlardır. [7] (1) **Ṭıfl** ʿArabî. Fârsî'de kûdek, Türkî'de çocuk dirler. Beşik maʿlûm (2) ʿArabî'de mehd Fârsî'de gehvâre dinür. Gûyâ güften maṣdarından müştaḳ (3) mużâriʿi gûyed gelmekle gûyâ kelimesi bâb-ı meẕkûrdan söyleyici maʿnâsınadır.

(4) Nevʿ-i insânı hem ol bî-enbâz

Nevʿden murâd ṣınıf ve bölük (5) veyâḫud nevʿ-i manṭıḳî olmaḳ şıḳḳları câ'iz olup ve maʿnâ-yı aḫîri iḫtiyâr (6) şâriḥ-i merḥûmuñ muḫtârıdır. Vâḳıʿâ nevʿ-i insân ḥayvân-ı nâṭıḳ ʿunvânıyla (7) cins-i ḥayvândan mümtâz oldığı münâsebetle ve mışraʿ-ı şânîde olan (8) nâṭıḳa işâretine taṭbîḳen şâriḥiñ muḫtârı tamâm yerindedir. **Enbâz** Fârsî'dir (9) ortaḳ maʿnâsına.

Eyledi nâṭıḳa ile mümtâz

[314] "El-Latîf" Allah'ın isimlerindendir. Kullarının yaptıkları ibadet ve iyilikler sebebiyle onlara ihsan edendir.
[315] Eşyaların bilinişi ve yaratılışı en güzel ve en sağlam şekildedir.

Yaʿnī söz söylemek ile (10) sāʾir ḥayvānātdan mümtāz oldı. **Mümtāz** ayrılmış maʿnāsınadır. **Nāṭıḳa** müdrike (11) maʿnāsına da istiʿmāl olunur ammā bu maḥallde berāʿat-i istihlāl ḳāʿidesince (12) nuṭḳ-ı lisānī ḳaṣd olunmuşdur.

İḫtilāf-ı ṣuver ü elsineden

İḫtilāf(13) iftiʿāl vezninde birbirine uymamaḳ maʿnāsınadır. **Ṣuver** ṣād-ı mühmeleniñ (14) żammı ve vāvıñ fetḥi ve rā-yı mühmele ile ṣūretler, **elsine** hemzeniñ fetḥi (15) ve lāmıñ sükūnı ve sīn-i mühmeleniñ kesri ve āḫırda hā ile lisānlar dimek (16) maʿnāsını müfīd cemʿlerdir. Vāḳıʿā nice yüz biñ insān bir maḥallde cemʿ olsa (17) ve belki *min ledün ādem ilā yevminā hāẕā*[316] āmed ü reft iden ḫalḳa naẓar farażā (18) mümkin olsa bir şaḫṣıñ ṣūreti ve ṣadāsı şaḫṣ-ı āḫara beñzemez (19) *tebārekallāhu aḥsenü'l-ḫālıḳīn.*[317] Bu maḥallde elsineden murād luġatlar dimekdir.

(20) Niçe ḥikmetleri vardır rūşen

Rūşen aydın maʿnāsına ise de ẓuhūr (21) ve āşikār mefhūmunı ifāde ider. Rūy-ı zemīnde olan luġāt-ı muḫtelifeyi (22) taʿrīfe ḥācet yoḳdur.

Şuʿarā elsinesin ol Mennān

Şuʿarā şāʿiriñ (23) cemʿi. Şāʿir şiʿr söyleyen ādeme dinilür ancaḳ söyledigi taʿrīf (24) şiʿre muvāfaḳat itmek şarṭdır. *Eş-şiʿrun kelāmun mevzūnun makfiyyun muḫayyelün ḳaṣdan*(25) yaʿnī şiʿr bir kelāmdır ki evzān-ı ʿarūżiyyeden birisine muvāfiḳ olup ḳāfiyesi (26) ve ḫayāli ola ve ḳaṣda daḫı muḳārenet buluna dimekdir. Bu taʿrīfden her (27) mevzūna şiʿr dinilmedigi ve müteşāʿire şāʿir ıṭlāḳ olunmadıġı ve ḳaṣda [8] (1) muḳārin olmayaraḳ yaʿnī ḳāʾiliñ murādı şiʿr söylemek olmamaḳ üzre (2) ẓuhūr iden baʿż-ı mevzūn kelāmıñ ḫāricde ḳaldıġı maʿlūmdur. Bu maḥallde (3)**elsine** ālet-i tekellüm maʿnāsına olan lisānıñ cemʿidir. Bu elsine ile beyt-i (4) sābıḳda luġat maʿnāsına olan elsineniñ farḳ ve temyīzi lāzımdır. **Mennān**(5) ʿibādetine ibtidā-yı emrden iʿṭā ve inʿām iden muʿṭī-yi ḥaḳīḳī celle şānuhu (6) ḥażretleriniñ esmāsındandır.

Ḳıldı miftāḥ-ı der-i genc-i nihān

Miftāḥ(7) anaḫtār maʿnāsına ʿArabī'dir. **Der** zer vezninde ḳapu, **genc** renc vezninde (8) ḫazīne, **nihān** fiġān vezninde gizlü maʿnāsına Fārsīlerdir.

[316] Hz. Âdem zamanından bugüne kadar.
[317] "...Allah en güzel yaratıcıdır." Müminûn/14.

(9) Hem Resūline hezārān ṣalavāt

Resūl nebī-yi ṣāḥib-i şerīʿat maʿnāsını (10) ifāde ider ise bu maḥallde murād efḍal-i rüsul hādī-yi sübül ṣallallāhu (11) Teʿālā ʿaleyhi ve sellem ḥażretleridir. **Hezārān** hezārıñ cemʿi hezār biñ (12) ʿaded maʿnāsına ise de böyle maḥallerde murād keşretdir. **Ṣalavāt** taʿẓīm ü (13) tekrīm ü teşrīf maʿnāsınadır.

Ki odur efṣaḥ-ı aṣḥāb-ı luġāt

(14) **Ki** rabṭ içün olup taʿlīl maʿnāsına ḥaml teʾdiye-yi münāfiʿdir. **Efṣaḥ**(15) ism-i tafḍīl, ziyāde faṣīḥ dimek maʿnāsınadır. **Feṣāḥat** kelāmıñ teʿḳīd-i (16) lafẓiyye ve maʿneviyyeden ve tenāfür-i ḥurūfdan ve ġarābetden ve ḳıyāsa muḫālefetden (17) vāreste olmasına dinilür.

10Nuṭḳıdır vaḥy-i Ḫudāvend-i ʿAlīm

Ve mā yentiḳu (18) *ʿani'l-hevā in hüve illā vaḥyun yuḥā*[318] naṣṣ-ı kerīmine telmīḥ olunmuşdur. (19)**Ḫudāvend** ṣāḥib ve Rabb maʿnāsına olup ʿalīm kelimesine iżāfeti mevṣūfuñ (20) ṣıfata iżāfeti ḳabīlindendir.

Ne güherdir o kerīm ibn kerīm

Ne lafẓı maḥall-i (21) taḥsīnde daḫı īrād olunur edāt-ı Türkiyye'dendir. Nāẓım-ı merḥūm işbu **kerīm ibn**(22)**kerīm** edāsıyla peder-i ekrem Ḥażret-i Nebī-yi mükerrem ve ecdād-ı iʿẓāmları küremā-yı (23) fiḫāmdan olduḳlarını beyān ile bu bābda sedd-i derīçe-yi īn ü ān buyurmuşlardır. (24)Ol ḫayrü'l-beşer pāk-nijād ʿālī-güher kābiren-ʿankābir aṣlāb-ı germādan intiḳāl (25) iderek işbu ʿālem-i imkānı teşrīf buyurmuşlardır ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem.

(26) ʿĀlemīne sebeb-i raḥmetdir

ʿĀlemīn ʿālemiñ cemʿi ʿālem mā yaʿlem bihi'ṣ-ṣāniʿ (27) maʿnāsınadır. **Sebeb** bāʿiş mürādifidir.

İns ü cinne ne büyük niʿmetdir

[9] (1) Īmān ve tevḥīd niʿmeti cemīʿ niʿam-ı İlāhiyye'den berter ve müʾminīn bu niʿmete ancaḳ sāye-yi (2) Nebeviyye'de maẓhar olmuşdur ki bundan büyük niʿmet olamaz.

[318] "(Size okuduğu) *Kur'ân* ancak kendisine bildirilen bir vahiydir." Necm/3-4.

(3) Nāzil oldı aña Ḳurʾān-ı Celīl

Celīl ʿaẓīm ve faḫīm maʿnāsınadır. Türkī'de (4) ulu ile taʿbīr olunur.

Ki ider şānına ʿālem tebcīl

Yuḳaruda ʿālemīn ʿālemiñ (5) cemʿidir ve ʿālem māsivāyullāh-ı Teʿālā̲ya dinilür didikden ṣoñra bu mıṣraʿda (6) olan ʿālem sebḳat iden ʿālemīniñ müfredidir bundan başḳa ʿālem meclis-i ṣafā ve (7) meclis-i ḥużūr maʿnāsına da gelür meṣelā ki şarāb meclisine ʿālem-i āb dirler (8) şu ḳadar ki ekṣer ʿālem meclis maʿnāsına olunca sebebe mużāf olur diyü (9)Ebu'l-Meʿānī'niñ beyti ile istişhād şāriḥ-i merḥūmuñ ḳābiliyyetinden istibʿād olunur. (10) Zīrā ʿālemiñ meclis maʿnāsına oldıġını ferd-i āferīde lisānına almamışdır. (11) *Terceme-yi Ḳāmūs* ʿaynıyla bu maḥalle naḳl olundı **el-ʿālem** lāmıñ fetḥiyle mecmūʿ (12) maḫlūḳāta ıṭlāḳ olunur ʿalā̲ ḳavl baṭn-ı feleğiñ ḥāvī oldıġı yaʿnī (13) zīr-i felek-i ḳamerde mevcūd olan cümle-yi cevāhir ve aʿrāża dinilür. Şāriḥ (14) dir ki fi'l-aṣl mā yaʿlem bihi'ş-şeyʾ maʿnāsınadır maḫlūḳāta-ki māsivāyullāhdır-(15) ʿālem ıṭlāḳı mūcidi olan ẕāt-ı ecell-i aʿlāyı bilmege delāletde vesīle oldıġına (16) mebnīdir cemʿi ʿālemūn gelür işbu ʿālem ile bāsim lafẓından (17) ġayrı fāʿil vezni elif nūn ile cemʿlendigi ġayr-ı vāḳiʿdir cemʿiyyeti envāʿ (18) ve eṣnāf iʿtibārıyladır ʿālem-i insān ʿālem-i āb ve ʿālem-i nār gibi yāḫud eşref-i (19) maḫlūḳāt olan insānıñ taġlībine maḥmūldür intehā̲ işte Ebu'l-Meʿānī'niñ

(20) Refte būdem nīm şeb der ʿālem-i ḫᵛāb u ḫayāl

Āmed ān mehrū vü kerdem (21)ʿālem-i āb tā seḥer[319]

beytinde olan ʿālem-i āb bu maʿnāya maḥmūldür. Zīrā ʿālem-i iḳbāl (22) ʿālem-i idbār ʿālem-i cüvanī müstaʿmelātında meclis maʿnāsı ḫāṭıra daḫı gelmez (23) ve bu maḥallde ʿālem aṣl maʿnāsına olmayup ıṣṭılāḥımızda bu işi ʿālem (24) bilür ve bu kelāmı ʿālem işitdi ifādesi ṣırasında īrād olunmuşdur.

Gerçi (25) kim şiʿr degildir o kelām

Ḳurʾān-ı ʿazīmü'ş-şān şiʿr olmaḳdan ve şiʿre (26) mümāṣil olmaḳdan münezzehdir. Yuḳaruda beyān olunan şiʿriñ taʿrīfinden (27) lā-ʿan ḳaṣdyaʿnī ḳā'il ẓuhūr iden kelāmıñ mevzūn oldıġını bilür [10] (1) ise de şiʿr söylemek maḳṣūd ve merāmı olmayaraḳ ẓuhūr iden kelāma (2) şiʿr ıṭlāḳ olunmadıġı maʿlūm olmuşdur. Āyāt-ı

[319] Geceleyin uyku ve hayal âleminde, ay yüzlü sevgilinin gelmesiyle seher vaktine kadar şarap içtim

Ḳurʾāniyye’delā-ʿan-ḳaṣd taʿbīri (3) mezāliḳ-i aḳdāmdan olmaġla şiʿr söylemege ʿadem-i ḳaṣd maʿnāsına maḥmūldür.

Naẓm-ı (4) şāʿirde ne mümkin bu niẓām

Naẓm nūnuñ fetḥi ve ẓānıñ sükūnuyla luġatda (5) dizmek maʿnāsına olup şāʿir daḫı kelāmı silk-i ifādeye dizdiginden (6) kelām-ı mevzūna ıṭlāḳ olunur maṣdar, bi-maʿnā mefʿūldür. **Niẓām** kitāb vezninde (7) naẓm miṣillü maṣdardır dizmek maʿnāsına cemʿi naẓema gelür ketebe vezninde (8) ve bir işiñ ṣebāt ve ḳıyāmına medār u sebeb olan nesneye ve ḥālete ıṭlāḳ olunur (9) kezā *fîTercemeti’l-Ḳāmūs*. **Niẓām** naẓmıñ cemʿi degildir mümkin-i cāʾizü’l-vücūd (10) maʿnāsınadır.

Fehm idüp mertebe-yi iʿcāzın

Fehm vehm vezninde Fārsî’de (11) şināḫten dirler añlamaḳ maʿnāsınadır. **Mertebe** meşrebe vezninde pāye (12) ve menzilet maʿnāsınadır. **İʿcāz** ifʿāl bābından maṣdardır. Ḳurʾān-ı ʿaẓīmü’ş-şānıñ (13) bir ḳaṣîr-i sūre-yi kerîmesiniñ miṣlini îrāddan büleġā-yı ʿArabıñ ʿāciz (14) ü ʿaczlerine muʿterif olduḳları muʿcize-yi bāhire-yi ḥażret-i Nebeviyye’dendir.

(15) İşidüp hedhede-yi āvāzın

Hedhede ẕelzele vezninde burada āġāze (16) ve elḥān ile ḳuş ötmek maʿnāsına olup maʿnā-yı sāʾiresi daḫı vardır. (17) **Āvāz** ṣavt u ṣadā māʿnāsına Fārsî’dir.

15 Ebkem oldı fuṣaḥā-yı ʿAdnān

(18) **Ebkem** ʿArabî’dir, bî-zebān maʿnāsına. **Fuṣaḥā** faṣîḥiñ cemʿi. **ʿAdnān** ecdād-ı aʿẓām-ı (19) ḥażret-i Nebeviyye’den bir ẕāt-ı ʿālî-simātıñ ismidir. Evlād-ı müşārünileyhden (20) lā-yuʿad fuṣaḥā ve büleġā ẓuhūr itmişdir. Yaʿnî Ḳurʾān-ı ʿaẓīmü’ş-şānıñ mertebe-yi (21) iʿcāzı maʿlūm ve mesmūʿları olduḳda cevāba ve muḳābeleye ḳādir olamayup (22) ʿacz u ḥayretle lāl ü bî-zebān olmuşlardur.

Ḳaldı ḥayrān büleġā-yı Ḳaḥṭān

(23) **Ḥayrān** sekrān vezninde ser-geşte ādeme dinür. **Büleġā** belîġiñ cemʿidir. (24) **Ḳaḥṭān** selmān vezninde bir ḳabîleniñ pederidir, nisbetinde Ḳaḥṭānî dinür.

(25) Eyledi müddeʿiyānı mülzem

Müddeʿiyān ḳāʿide-yi Fārsiyye üzre müddeʿīniñ cemʿidir. (26) Lafẓ-ı ʿArabī ḳāʿide-yi Fārsiyye ile cemʿlenmekde ne maʿnā var diyü suʾāl olunur (27) ise çünki ifādede lisān-ı şelāşe taḫlīṭ olundıġına bināʾen elfāẓ-ı ʿArabiyye [11] (1) lisān-ı Fārsiyye ve Türkī ṣırasına geçmişdir. **Mülzem** ifʿāl bābından ism-i (2) mefʿūldür ki ilzām olunmuş maʿnāsını ifāde ider.

Cümlesi ʿacz ile olmuş (3) müfḥam

Müfḥam ḥā ve fā ile mükrem vezninde sözden ʿāciz olup ḫamūş (4) olan ādeme ve eşʿār söylemege muḳtedir olmayan kimseye dinilür.

Olsun (5) aṣḥābına ṣad güne selām

Ṣad Fārsī'de yüz ʿaded maʿnāsına ise de (6) bu maḥallde keşret murāddır. **Güne** Fārsī'de reng maʿnāsına oldıġı maʿlūm (7) ancaḳ bu maḥallde dürlü mefhūmunı ifāde ider.

Ki anıñ her birisi ehl-i kelām

(8) Aṣḥāb-ı güzīn rıḍvānullāh Teʿālā ʿāleyhim ecmaʿīn ḥażerātı fuṣaḥā (9) ve büleġādan ehl-i süḫan ẕevāt-ı muḥterem ve ekşerīsiniñ eşʿār ve sehl-i mümteniʿ (10) güftārı güş-zed-i ʿālemiyāndır. Beyān oldıġı üzre nāẓım-ı merḥūmuñ murādı (11) berāʿat-i istihlāl ḳāʿidesince söze dāʾir kelām söylemek oldıġından (12) ve ḫuṣūṣen ki şiʿr ḥadd-i ẕātında meẕmūm olmayup küberā-yı aṣḥāb-ı güzīnden (13) ẓuhūr itdigini ifāde eylemek ḳaṣdıyla meşāhīr-i şuʿarā-yı aṣḥābı taʿdād (14) içün

Biri ez-cümle cenāb-ı Ḥassān

buyurdılar. Müşārünileyh ḥażretlerine (15) Rūḥu'l-ḳudsüñ iʿānesi mervīdir.

Şiʿrini ʿālem ider istiḥsān

(16) Anıñ şiʿri naṣıl istiḥsān olunmasun ki memdūḥı mefḫar-ı ʿālemiyān (17) muʿīni Rūḥu'l-ḳuds ola raḍıyallāhu Teʿālā ʿanhü.

Birisi Kaʿb-ı belāġat-pīrā

(18) **Kaʿb Ḥażretleri** meşāhīr-i şuʿarā-yı İslāmiyye'den *Ḳaṣīde-yi Bürde* nāmıyla (19) meşhūr *Bānet Suʿād* ḳaṣīdesiniñ ḳāʾilidir. **Belāġat-pīrā** vaṣf-ı terkībī, (20) belāġat bezeyici ve tezyīn idici maʿnāsınadır.

Kaʿb beyne'l-fuṣaḥā pek aʿlā

(21) Bu mışraʿda olan **kaʿb** mecd ü şeref ü şān maʿnāsınadır ve (22) ṭopuḳ maʿnāsına da olur ki ayaġıñ iki ṭarafında iki yumrı kemigiñ her birine (23) dinür. Her ayaḳda iki dāne olur.

20Cümlesi ehl-i ḥadīṯ ü tefsīr

(24) Bu mışrāʿıñ müfredātı īżāḥa muḥtāc degildir.

ʿİlm ü ʿirfān ile (25) bī-miṯl ü naẓīr

ʿİlm ʿaynıñ kesriyle bilmek maʿnāsınadır. Maʿrifeti (26)*idrākü'ş-şey'i bitefekkürin ve tedebbürin*[320] ʿunvānıyla ve ʿilmi ḥaḳḳ-ı maʿrifet ile taʿrīf ve ʿilm eʿamm (27) oldığını beyān eylemişlerdir. Maʿrifetiñ muḳābili inkār ve ʿilmiñ muḳābili cehldir [12] (1) ve **maʿrifet** bi't-tefekkür bilmek olmaġla Ḥaḳ Teʿālā'ya nisbeti cā'iz olmaz yaʿnī (2) yaʿrifullāh dinmek belki cā'iz olmayup yaʿlemullāh dinmek lāzımdır. Zīrā ʿilm (3) bir şey'iñ ḥaḳīḳatini bilmekden ʿibāretdir gerek ḥużūrī olsun ʿilm-i İlāhī gibi (4) ve gerek ḥuṣūlī olsun ʿilm-i ʿibād gibi. **Miṯl** mīmiñ kesri ve ṯā-yı (5) müṯelleṯeniñ sükūnuyla bir şey'iñ beñzeri ve şibh ü mānendi maʿnāsınadır. (6)**Naẓīr** emīr vezninde miṯl ü mānend maʿnāsınadır. Gūyā ki eḥadü hümā āḫıra naẓar (7) itmişdir. Temṯīl ile tanẓīr mābeyni baʿż-ı mufaṣṣalātda tefrīḳ ve taʿrīf (8) olunmuşdur.

Umaram ki olıcaḳ rūz-ı cezā

Rūz-ı cezā yevm-i ḳıyāmet dimekdir. (9) Sebeb-i tesmiyesi maʿlūmdur.

Olalar Vehbī-yi zāra şufaʿā

Vehbī nāẓım-ı (10) merḥūmuñ maḫlaṣı, **zār** iñleyici maʿnāsına ise de burada iẓhār-ı ʿacz (11) ü teẕellül mevḳiʿindedir. **Şufaʿā** şefīʿiñ cemʿidir.

Baʿdeẕā basṭ-ı maḳāl eyleyelüm

(12) Sebeb-i naẓmı nedir söyleyelüm

Baʿdeẕā bundan ṣoñra yaʿnī *mā-vecebe ʿaleyhi*miz (13) olan ḥamd-i İlāhī ve ṣalavāt u selām-ı risālet-penāhī edāsından ṣoñra (14)**basṭ** bānıñ fetḥi ve sīniñ sükūnuyla yaymaḳ ve döşemek maʿnāsınadır. **Maḳāl** (15) kelām maʿnāsınadır.

Çünki bu ʿabd-i żaʿīf ü aḥḳar

[320] Düşünme ve tefekkürle bir şeyi idrak etme.

Nāẓım-ı merḥūm (16) iẓhār-ı firūtenīve tevāżuʿ ile tenezzül buyurup ʿabd-i żaʿīf ü aḥḳar ile (17) nefsini taʿrīf buyurmuşdur. **ʿAbd** ḳul maʿnāsınadır ki Fārsīsi bende (18) ve rehī kelimeleridir. **Ẓaʿīf** emīr vezninde bī-mecāle dinilür. **Aḥḳar** ziyāde (19) ḥaḳīr dimekdir ki ẕelīl maʿnāsınadır.

İtdi Īrān'a sefāretle sefer

Īrān(20) pīrān vezninde nām-ı Hūşeng Şāh İbn-i Siyāmek'dir ve maʿrūf iḳlīm ismidir ki (21) ʿIrāḳ ve Fārs ve Āẕerbaycān ve Ḫorasān ve Ahvāz ve ḥudūd-ı Şām'dan ekşer (22) vilāyetleri müştemildir. **Sefāret** elçilik maʿnāsına ʿArabī'dir. Elçiye sefīr (23) ve resūl dirler.

Eyleyüp devr-i Revān u Ṣıfahān

Revān ve **Ṣıfahān** iki meşhūr (24) beldeniñ ismleridir. **Devr** ṭolaşmaḳ maʿnāsına ʿArabī'dir.

Çoḳ maḳāmātını ḳıldum (25) seyrān

Maḳāmāt maḳāmıñ cemʿi.

25 Tā Nihāvend ü ʿIrāḳ'a gitdüm

Nihāvend keẕālik (26) bir maʿlūm ve meşhūr belde ismidir. **ʿIrāḳ** bilād-ı maʿrūfeyi muḥtevī evvelkiniñ (27) ismidir.

Hep uṣūlile temāşā itdüm

Nāẓım-ı merḥūm devr Revān Ṣıfahān [13] (1) ve maḳāmāt ve Nihāvend ve ʿIrāḳ ve uṣūl kelimeleriyle ıṭlāḳāt-ı mūsiḳiyyeyi (2) ve elfāz-ı āşināyı cemʿ buyurup mürāʿāt-i naẓīr ve īhām itmişlerdir.

(3) ʿAzm idüp tā-be-diyār-ı Şīrāz

Tā ilā maʿnāsına Fārsī'dir. **Şīrāz** belde-yi (4) maʿrūfeniñ ismi olup Ḫᵛāce Ḥāfıẓ Ḥażretleri'niñ medfeni olan (5) muṣallā Şīrāz'dadır.

Ḫᵛāce Ḥāfıẓ ile oldum hem-rāz

Hem Fārsī'de (6) maʿnā-yı maʿiyyet ifāde ider hem-pā hem-dem hem-bezm gibi. **Rāz** sırr maʿnāsınadır. (7) Nāẓım-ı merḥūmuñ Ḫᵛāce Ḥāfıẓ ile sırdaşlıġı ne maʿnāya idügi (8) her ne ḳadar taʿmīḳ-i fikr olsa maʿlūm olmaz. Şu ḳadar ki ḳāfiyeyi fedā (9) buyurmuşlar dinilebilür.

Şuʿarāsı ile ṣoḥbet iderek

Şiʿr ü inşā revişinden (10) giderek

Lisān-ı ʿArab'da şiʿr muḳābili nā-mevzūn söylenen kelimāta neşr (11) dirler. Iṣṭılāḥımızda mevzūn olmayup feṣāḥat ve belāġatla edā olunan (12) mekātib ve mürāselāt imlāsına **inşā** ıṭlāḳı meşhūr olundıġından aña (13) mebnī şiʿre inşāyı muḳābil eyledi. **İnşā** luġatda maʿnā-yı keşīreye gelüp (14) bir nesneyi bir kimse kendüliginden peydā eylemek maʿnāsını daḫı ifāde itmekle (15) kelām-ı menşūrı īcāda inşā ıṭlāḳı bu maʿnādan menḳūldür dinmek münāsib gibi (16) ẓann olunur. **Reviş** reftenden ḥāṣıl-ı maṣdardır gidiş maʿnāsına olup (17) ancaḳ ṭarz ve ḳāʿide maʿnāsına daḫı olmaġla murād maʿnā-yı aḫīrdir.

(18) Keşf ü ḥall itmişidüm niçe luġāt

Var imiş bizde meger çoḳ ġalaṭāt

(19)**Keşf** şīnıñ sükūnı ve kāfıñ fetḥiyle luġatda bir nesneyi setr iden (20) perde ve örtü maḳūlesini gidermekle ve ḳaldırmaġla açıġa çıḳarmaḳ (21) maʿnāsınadır. **Ḥall** luġatda çözmek maʿnāsınadır. **Ġalaṭāt** ġalaṭıñ (22) cemʿidir ki kelāmı vażʿ ve istiʿmālinden taḥrīf itmekdir.

Fārsī anlara (23) maḫṣūṣ zebān

Iṣṭılāḥātı daḫı bī-pāyān

Fārsī meşhūr olan (24) lisān dimekdir. Memleket-i Fārsiyye dinmek degildir. **Iṣṭılāḥ** bir lafẓı vażʿında (25) olmayan maʿnā-yı muʿayyende istiʿmāl itmek üzre bir ḳavmiñ ittifāḳına dirler. (26) Meşelā ki ıṣṭılāḥ luġatda ṣulḥlaşmaya dinilür ve ıṣṭılāḥda *ittifāḳu* (27) *ḳavmin ʿalā istiʿmāli'l-lafẓi fī maʿnen muʿayyen lākin lā-yekūnu fī aṣli'l-vażʿ*[321] [14] (1) mefhūmuna ıṭlāḳ olunur ki ıṣṭılāḥıñ ne oldıġına kendüsi şehādet (2) ider. Iṣṭılāḥ baḥṣi aşaġıda daḫı gelecekdir. Pāyān ṣoñ ve encām (3) maʿnāsınadır.

30 Başḳadır niçe luġatlarda meʾāl

Ġayrı güne olunur istiʿmāl

(4) Merām-ı nāẓım-ı zebān-zedimiz olan luġāt-ı Fārsiyye'yi üdebā-yı ʿAcem başḳa güne (5) istiʿmāl idiyorlar bizim edāmız selīḳa-yı Īrāniyye'ye uymaz imiş

[321] Bir kavmin bir lafzı belli bir anlamda kullanmak üzerine ittifaklarıdır ki o mânâ, o lafzın asıl ve lügat anlamında olmaya.

dimekdir. (6) Şāriḥ-i merḥūmuñ yaʿnī ışṭılāḥātıñ luġatda (7) meʾāli başḳa istiʿmālde meʾāl başḳa buyurduḳları müsellem ise de nāẓımıñ murādı maʿnā-yı meẕkūrı (8) ifāde olmadıġı ifādeden müstaġnīdir.

Fārs iḳlīmine düşmiş Şīrāz

(9) Aña mensūb o zebān-ı mümtāz

Şīrāz'ıñ iḳlīm-i Fārs'a düşdiginden (10) lisānlarına Fārsī dinilür.

Işfahānīler'üñ elfāẓı Derī

Pehlevī'niñ daḫı (11) Şīrāz yeri

Lisān-ı Fārsī birḳaç luġatdan ʿibāret olmaġla Işfahānīler (12) luġat-ı Deriyye ve Şīrāzīler luġat-ı Pehleviyye tekellüm iderler imiş. Luġat-ı Deriyye'niñ (13) sebeb-i tesmiyesinde vech beyān itmişlerdir lākin işbātı müşkilce oldıġından (14) aṣlı üzre istiʿmāl idüp sebebinden istiḳṣā ile bī-hūde zaḥmet (15) lāzım degildir.

Çün o iḳlīmi idüp geşt ü güẕār

Geşt ü güẕār(16) seyr ü seyāḥat maʿnāsını ifāde ider.

Çoḳ zamān itmişidüm meks̱ ü ḳarār

(17)**Zamān** amān vezninde vaḳtiñ ḳalīl ü keş̱īrine ıṭlāḳ olunur. **Meks̱** mīmiñ (18) ḥarekāt-ı ş̱ülāş̱esiniñ cevāzı ve kāfiñ sükūnı yāḫud fetḥiyle bir yerde (19) eglenüp ṭurmaḳ maʿnāsınadır. **Ḳarār** ḳāfiñ fetḥiyle s̱ābit ü sākin (20) olmaḳ maʿnāsınadır.

ʿAbeş̱ olmaya diyü bu seferüm

Ḳalmaḳ ümmīdi ile (21) bir eş̱erüm

ʿAbeş̱ fetḥateynle luʿb u lehv eylemek maʿnāsınadır ki bī-fāʾide (22) ʿamelden ʿibāretdir. **Ümmīd** mīmiñ żamm ve teşdīd ve taḫfīfi ile ricā ve tevḳiʿ (23) maʿnāsınadır. **Eş̱er** hemzeniñ ve s̱ā-yı müş̱elleş̱eniñ fetḥalarıyla bir nesneniñ yerinde (24) ḳalan baḳıyyesine dinür ve ʿalāmet ü nişāna ıṭlāḳ olunur. Meʿānī-yi (25) sāʾiresi var ise de maḥalline münāsib işbu maʿnālardır.

35Dāʾimā (26) ḫāṭıra eylerdi ḫuṭūr

Ki idem saʿy-ı belīġ ü mevfūr

Ḫāṭıra(27) ṭānıñ kesriyle insānıñ derūnuna lāyiḥ olup cevelān iden nesneye (28) dinilür reʾy ve fikr ve vesvese miṣillü ve maḥall-i ḫuṭūr olan ḳalbe ḫāṭır [15] (1) ıṭlāḳı mecāza maḥmūl olur ancaḳ burada ḫāṭıra yaʿnī ḳalbe dimek (2) murāddır. Ḫāṭıranıñ ẕikr olunan maʿnāsı melḥūẓ degildir. **Ḫuṭūr** ẓuhūr (3) vezninde bir nesne unudulduḳdan ṣoñra derūna gelmekdir. Şāriḥ-i *Ḳāmūs*'a göre (4) ıṭlāḳ üzredir yaʿnī gerek evvel emrde ve gerek baʿde'n-nisyān olsun derūna (5) gelmege ḫuṭūr dirler. Nāẓım-ı merḥūm ḫāṭırdan alā ṭarīḳi'l-mecāz derūn (6) ve ḳalb ve ḫuṭūrdan ḫāṭıra murād buyurmuşlardır. **Saʿy** raʿy vezninde (7) ḳaṣd eylemek maʿnāsınadır. Saʿy kelimesi belīġe mużāfdır ki saʿy da bāliġ (8) olmuş yaʿnī yetişmiş dimekdir. Şeyʾ-i bāliġ dirler *ey ceyyidun belaġa meblaġen* yaʿnī (9) fi'l-cevdeti murād ziyāde saʿy ideyim dimekdir. **Mevfūr** vefrden ism-i mefʿūldür, (10) ziyāde maʿnāsınadır.

Yazayım bir luġat-ı manẓūme

Yād-gārım ola her maḫdūme

(11) **Yād-gār** sükūn-ı dāl ve kāf-ı Fārsiyye ile muḥibb-i ṣādıḳ ṭarafından tuḥfe (12) ve hediyyeye dinilür. **Maḫdūm** her ne ḳadar kibārzādelere ıṭlāḳ olunur ise de (13) nāẓım-ı merḥūmuñ murādı ḳābil-i maʿārif olan her bir ṭıfl-ı nev-resīdeyi (14) şāmildir. Zīrā fāʾide-yi taʿmīm ṭurur iken taḫṣīṣ-i iḫtiyārī ile şān-ı (15) nāẓımı tenḳīṣ lāyıḳ olmadıġı müsellemdir.

Oḳıya hem veled-i āgāhum

(16) ʿÖmrümüñ ḫāṣılı Luṭfullāhum

Maḫdūmdan farażā ki kibārzādeler murād (17) oldıġı taḳdīrce nāẓım-ı merḥūm heżmen linefsihi oġlını ol cümleden (18) tefrīḳ itdigine hem lafẓı delīl olamaz. Zīrā Türkī'de hem kelimesi (19) ʿArabī'de olan vāv-ı ʿāṭıfa maʿnāsını ifāde itmekle muṭlaḳ cemʿ içün (20) olup muġāyeret maʿnāsı bir vechle münfehim olmaz *tecāvezallāhu ʿanḳāʾili.*[322] (21) Luṭfullāh Efendi pederlerinden muḳaddem vefāt itmişdir.

Līk nā-būd idi (22) ḳadri hünerüñ

Yoġıdı ḳıymeti dürr ü güherüñ

Līk lāmıñ beyne'l-feth (23) ve'l-kesr imālesiyle lākin kelimesinden muḫaffefdir ki edāt-ı istiṯnādır. (24)**Nā-būd** yoḳ maʿnāsına Fārsī'dir. **Ḳadr** bedr vezninde miḳdār ve

[322] Allah onu affetsin!

meblaġ maʿnāsınadır. (25)**Güher** aḳsām-ı cevāhirden incüye ve muṭlaḳ cevāhir aḳsāmına ıṭlāḳ olunur. (26)**Dürr ü güher** taʿmīm-i baʿde'ṭ-taḫṣīṣdir.

Yek-ʿayār olmuşidi āhen ü zer

(27) Nāsire ḳalmışidi naḳd-i hüner

Yek mebdeʾ-i ʿaded olan vāḥid maʿnāsına [16] (1) Fārsīʾdir. **ʿAyār** bir şeyʾiñ miḳyāsı maʿnāsına ʿArabīʾdir. **Āhen** temür ve **zer**(2) altun ve **nāsire** ḳalb aḳçe maʿnālarına Fārsīlerdir. Altun ile āheni tefrīḳ (3) ve māhiyyetlerini taḫḳīḳ itmek lāzım iken ikisi müsāvāt üzre ṭutılup (4) hüner naḳdi ḳalb ḳalmış idi yaʿnī alur ṣatar yoġıdı dimekdir.

40 (5) Ḫas u ḫār ile berāber idi gül

Ayaġ altunda yaturdı sünbül

(6)**Ḫas u ḫār** çör çöp maʿnāsına Fārsī ve **gül ü sünbül** maʿrūfdur. Sünbül (7) ẕikrinden nāẓımıñ sünbülzādeligine īhām vardır. Zülf-i maḥbūbānı (8) sünbüle teşbīh ile ġāyet uzunluġundan ayaḳlara düşdigini ifāde şīme-yi (9) şāʿirān-ı şīrīn-zebāndan olmaġla bu maʿnānıñ daḫı taṣavvur olunması (10) istibʿād olunmaz.

Gülşen-i ġamda idüp nāle vü zār

Peyrev-i zāġ-ı siyāh idi (11) hezār

Gülşen güllük dimekdir. **Ġamm** mīmiñ teşdīdiyle ʿArabīʾdir. Fārsī ve (12) Türkīʾde taḫfīf ile müstaʿmeldir. Ġuṣṣa ve endūh maʿnāsınadır, cemʿi ġumūm gelür. (13)**Nāle** fiġān maʿnāsına Fārsīʾdir. **Zār** iñleyici maʿnāsına keẕālik Fārsīʾdir. (14)**Peyrev** muḳtedā ve uymuş maʿnāsına Fārsīʾdir. **Zāġ** ḳarġa didikleri (15) meşhūr ḳuş ve **hezār** bülbül maʿnāsına Fārsīlerdir. Bu beytde gülşen ve hezār (16) ve nāle vü zār mürāʿāt-i naẓīr ve zāġ ve hezārda teżād ṣanʿatı vardır.

(17) Güheriñ gösteremezdi üstād

Yoġıdı ḳadrini añlar naḳḳād

(18) Üstād-ı hüner-ver güher-i maʿārifini gösteremezdi zīrā ḳadrini bilür naḳḳād yaʿnī (19) ṣarrāf yoġıdı. Mışrāʿ-ı ṣānī evvele ʿillet vāḳiʿ olmuşdur.

Bu sebebden (20) dil-i nā-şād u ḥazīn

Künc-i miḥnetde idüp āh u enīn

Dil göñül maʿnāsına (21) Fārsī'dir. **Şād** mesrūr maʿnāsına olmaġla **nā-yı nāfiye** ile maḥzūn maʿnāsını (22) ifāde ider. **Künc** kāfiñ żammıyla kūşe maʿnāsınadır. **Enīn** ṭanīn vezninde (23) derd ü elemden nāşī iñlemek maʿnāsına ʿArabī'dir.

Bī-mecāl olmuşıdı güftāre

(24) Ṣanki ebkem idi ol bī-çāre

Güftār söz maʿnāsına Fārsī'dir. **Bī-çāre**(25) çāresiz dimek maʿnāsınadır. **Ebkem** bī-zebān u dilsiz maʿnāsınadır.

45(26) Nā-gehān luṭf-ı Ḫudāvend-i Celīl

Ḳıldı aḥvāl-i cihānı taḥvīl

(27)**Nā-gehān** ansız maʿnāsına Fārsī'dir. **Taḥvīl** çevirmek maʿnāsına ʿArabī'dir.

[17] (1) Virdi dünyāya ʿaceb ḥüsn-i niẓām

Ehl-i dil zümresi mesrūr (2) u be-kām

Ehl-i dil ṣāḥib-i göñül maʿnāsına olup ehlullāh ḥażerātında (3) istiʿmāle şāyān ve üdebā ve ẓurefāya daḫı ıṭlāḳı cesbāndır. **Kām** kāf-ı ʿArabī ile (4) murād u merām ve **be-kām** vāṣıl-ı merām olmaḳ maʿnāsına Fārsī'dir.

Buldı (5) ḳadriñ yine kālāy-ı hüner

İʿtibār eyledi naḳḳād-ı ḳader

Kālāy metāʿ maʿnāsına (6) Fārsī'dir.

Yaʿni bir Āṣaf-ı ʿālī-şānı

Ṣaf-der-i Cem-ḥaşem-i devrānı

Luṭf-ı (7) Ḫudāvend-i Celīl aḥvāl-i cihānı taḥvīl idüp ḫilāf-ı sābıḳ metāʿ-ı hüner-i (8) revācını buldı yaʿnī bir Āṣaf-ı ʿālī-şānı şöyle itdi böyle itdi diyü (9) nāẓımıñ beyānından fehm olunan ʿālī-şānı ve devrānı kelimeleriniñ āḫırlarında olan (10) yālar Türkī'de olan yā-yı ḥikāyedir ki Zeyd'i getürdi ʿÖmer'i ḳoġdı (11) Bekr'i āzād itdi edālarınıñ miṣlidir. Yāya nisbet maʿnāsı virmek ve eger (12) yā zāʾid olur ise vaṣf-ı terkībī olup siyāh-çeşm ḳabīlinden olur (13) dimek mālāyaʿnī söylemekdir. **Āṣaf** Ḥażret-i Süleymān ṣalavātullāhi ʿalā (14) nebiyyinā ve ʿaleyh ḥażretleriniñ vezīridir. Ṣāḥib-i tedbīr olmaḳ iddiʿāsıyla (15) vüzerāya maḥall-i medḥde vaṣf ve ıṭlāḳ olunur. **Ṣaf-der** ṣaf

ṭabur ve der (16) yırtıcı maʿnāsına şecāʿatden kināyedir. **Cem-ḥaşem** Cem-ḥaşmetlü dimekdir.

(17) Zīver-i ṣadr-ı vezāret itdi

Mesned-ārā-yı ṣadāret itdi

Zīver(18) zīnet māʿnāsına Fārsī'dir. **Mesned-ārā** mesnedi tezyīn idici maʿnāsına (19) vaṣf-ı terkībīdir.

50 Devlete ẕātı ile geldi şeref

Görmemiş miṣlini emcād-ı (20) selef

Emcād mecīdiñ cemʿi, mecīd ṣāḥib-i mecd dimekdir. **Mecd** luġatda (21) bir ādem şān u şeref ve kerem ü celālete nā'il olmaġa dinilür.

Maḫlaṣ-ı pāki gibi (22) ḫulḳı Ḥamīd

Necm-i mesʿūdı gibi baḫtı saʿīd

Maḫlaṣ laḳab maʿnāsına (23) meşhūrdur. **Ḫulḳ** ḫānıñ żammı ve lāmıñ sükūnuyla ṭabīʿat ve ḫuy (24) maʿnāsına ʿArabī'dir. Vezīr-i memdūḥuñ maḫlaṣı Ḥamīd ve ismi Ḫalīl idi. (25) Şaḫṣ-ı muʿayyeniñ ẕātını idrāke vażʿ olunan kelime eb ve ibn ile muṣaddar (26) olur ise künye ve muṣaddar olmayup medḥ ü ẕemmi şāmil olmaz ise ism (27) ve medḥ veyāḫud ẕemmi ifāde ider ise laḳab dinür. Elḳāb-ı şuʿarā manẓūmeleriñ [18] (1) maḫlaṣ beytinde īrād olundıġından laḳaba maḫlaṣ tesmiyesi ʿale'l-ıṭlāḳ (2) müstaʿmel olmuşdur. **Necm** ʿArabī, yıldız maʿnāsınadır.

Yaʿni hem-nām-ı Ḫalīlü'r-Raḥmān

(3) Ki odur maẓhar-ı ʿadl ü iḥsān

Hem-nām ismdaş dimekdir. **(4)Ḫalīlü'r-Raḥmān** Ḥażret-i İbrāhīm ʿaleyhi's-selām ḥażretleriniñ laḳab-ı (5) hümāyūnlarıdır. Mıṣraʿ-ı ṯānī ʿalā ṭarīḳi'l-mübālaġa iddiʿā-yı şāʿirāneden (6) ʿibāretdir.

Ḳıldı ḫāṣiye-yi ismi teʾṯīr

Niʿmeti eyledi bu ʿālemi sīr

(7)Ḥażret-i Ḫalīlü'r-Raḥmān ṣalavātullāhi ʿālā nebiyyinā ve ʿaleyhi efendimiz ḥażretleriniñ (8) beẕl-i niʿmet-i bī-minnet ile ḫalḳı dil-sīr itmek sünnet-i ḥasenelerinden

olmaġla (9) vezīr-i müşārünileyhiñ daḫı ismi Ḫalīl oldıġından gūyā ḫāṣiyyet-i ismiñ (10) teʾşīri ile niʿmeti ʿālemi sīr itmiş ola. **Sīr** şīr vezninde ṭoḳ maʿnāsına (11) Fārsīʾdir.

İsmi maḫlaṣla odur ṣad-der-ṣad

Böyle remz itmiş anı ehl-i(12)raṣad

Nāẓımıñ murādı ʿalā vechiʾl-mübālaġa memdūḥı medḥ itmekdir. İddiʿā (13)ve mübālaġa-yı şāʿirāneye naẓaran ehl-i raṣadıñ vücūd ve ʿadem-i vücūdunuñ (14)ifādesi maṭlūb olmayup şiʿr-i tecelliyāt-ı ẕihniyyeden ʿibāret olmaġla (15)nefsüʾl-emre tatbīḳ ile uġraşmaḳ lāzım degildir. **Ṣad-der-ṣad** bir vefḳıñ (16)ismi oldıġını ḫaber virürler.

55 Hem odur nāẓım-ı dīn ü devlet

Buldı (17)vaḳtinde cihān emniyyet

Beytiñ müfredātı tavżīḥa muḥtāc degildir.

(18)Ṣāḥib-i seyf ü ḳalem ehl-i kerem

Maʿden-i dāniş ü pür-cūd u himem

Bir vezīr ki (19)ṣāḥib-i seyf ü ḳalem ve ḫuṣūṣen ki ehl-i kerem ve ṣāḥib-i seḫā ve mürūʾet (20)ve vāye-dār-ı ʿilm ü maʿrifet ola. Lābüd maḫdūmı olan şehenşāh-ı cihānı (21)celb ve duʿā ve beyneʾl-ahālī umūr-ı siyāsiyyeyi kemā hiye ḥaḳḳuhā icrā idecegi (22)der-kārdır.

Oldı devrinde be-kām u şādān

Zümre-yi ehl-i dil ü nükte-verān

(23)**Nükte-verān** ḳāʿide-yi Fārsiyye üzre nükte-veriñ cemʿidir. **Ver**(24)edāt-ı nisbetdir. **Nükte** remz-i laṭīf maʿnāsını müfīd kelime-yi ʿArabiyyeʾdir.

(25)Böyle ḳadr-i hüner olduḳda mezīd

Geldi bu bendeye de şevḳ-ı cedīd

(26)**Mezīd** ziyādeden ism-i mefʿūldür, ʿArabīʾdir. **Bende** ʿabd ve köle maʿnāsına (27)Fārsīʾdir. Şevḳ sevḳ vezninde ārzū maʿnāsınadır ki nefs ve ḳalbiñ bir nesneye [19] (1) çekinmesinden ʿibāretdir. **Cedīd** yeñi maʿnāsına lafẓ-ı ʿArabī olup Fārsīsi (2) nev kelimesidir.

Eyleyüp yaʿni bu naẓmı inşā

Ḫāk-i der-gāhına itdüm ihdā

(3) Burada **inşā** îcād maʿnāsına ʿArabî'dir. **Ḫāk** ṭopraḳ maʿnāsına, **der-gāh(4)** büyük ādemleriñ ḳapusı eşigine dinilür Fārsîlerdir. **İhdā** maʿlūm.

60 Ki meḫādîm-i (5) kirām-ı güheri

İdeler gāhi iḥāle naẓarı

Meḫādîm maḫdūmuñ cemʿi, (6) **kirām** kerîmiñ cemʿi, ʿArabî'dir. **Güher** pāk-nijād ve aṣl-zāde maʿnāsınadır (7) ve **gāh** kelimesi istiʿmālimizde ve Fārsî'de baʿżı kerre ve aḥyānen maḥallinde îrād (8) olunur kelime-yi Fārsî'dir.

O şerefle bula *Tuḥfem* şöhret

İşidenler ide (9) meyl ü raġbet

Tuḥfe'den murād işbu manẓūmedir. **Meyl** bir nesne bir ṭarafa (10) mā'il olmaḳ yaʿnî egilmek maʿnāsına ʿArabî olup böyle maḥallerde (11) maʿnā-yı lāzımîsi olan teveccüh murād olunur. **Raġbet** bir nesneyi dileyüp (12) ḫᵛāhiş itmek maʿnāsına ʿArabî'dir.

Ne meḫādîm-i mekārim-perver

Ne girān-māye (13) muʿallā-gevher

Ne ḥarf-i taḥsîn-i Türkiyye'dir. **Mekārim-perver** perverende-yi mekārim (14) taḳdîrinde vaṣf-ı terkîbîdir. **Girān** aġır maʿnāsına, **māye** aṣl maʿnāsına (15) Fārsîlerdir. Meḫādîmiñ aṣîl ve pāk-nijād olduḳları beyān olunmuşdur. (16) Zîrā müşārünileyh ḥażretleriniñ maḫdūmları kibār-ı ʿulemādan ʿĀrif Beg (17) ḥażretleri ile birāderleri ḥālā ḥayātdadır.

Ḳurre-yi aʿyün-i rūşen-naẓarān

(18) Her biri merdümek-i çeşm-i cihān

Aʿyün ʿaynıñ cemʿi, ʿArabî gözler (19) dimekdir. **Rūşen-naẓarān** vaṣf-ı terkîbî, rūşen-naẓarıñ cemʿi. **Merdümek(20)** Fārsî göz bebegidir. **Ḳurretü'l-ʿayn** insānıñ göziniñ aydın olacaġı (21) nesneye ıṭlāḳ olunur ʿArabî'dir.

Neyyireyn-i felek-i ʿizz ü şeref

Mihr ü meh gibi (22) iki ḫayr-ḫalef

Neyyireyn lafẓ-ı ʿArabī ve teşniye olup şems ü ḳamer maʿnāsına (23) şöhret-şiʿārdır. **Mihr** güneş, **meh** ḳamer maʿnālarına Fārsī'dir. **Ḫalef** selefiñ (24) żiddıdır.

65 Biridir ʿĀrif-i bī-miṯl ü naẓīr

Biriniñ maḫlaşı Nūrī-yi münīr

(25) Meḫādīm-i müşārünileyhimānıñ ismleridir.

Biri ḫūrşīd-i cihān-ārādır

(26) Birisi bedr-i felek-pīrādır

Ḫūrşīd şems maʿnāsına Fārsī, **bedr** ḳameriñ (27) vaḳt-i kemāli maʿnāsına ʿArabī'dir. **Cihān-ārā** ve **felek-pīrā** ārāyande-yi cihān [20] (1) pīrāyende-yi felek taḳdīrinde vaṣf-ı terkīb-i Fārsīlerdir. **Ārā** ārāsten maṣdarından (2) müştaḳ bezeyici ve **pīrā** pīrāstenden meʾḫūẕ ṭonadıcı maʿnālarınadır.

(3) İkisi biri birinden aʿlā

Nüh ṣadefde güher-i bī-hem-tā

Nüh ṭoḳuz ʿaded (4) maʿnāsına Fārsī, **ṣadef** incü ḳabı maʿnāsına ʿArabī'dir. **Hem-tā** arḳadaş maʿnāsına (5) Fārsī olup üzerine ḥarf-i nefy olan **bī** kelimesiniñ duḫūlüyle eşi yoḳ (6) maʿnāsınadır. Nüh ṣadefden murād eflāk-i tisʿadır. Nüh kelimesini nūnuñ fetḥiyle (7) oḳuyup kelime-yi taḥsīn-i Türkiyye'ye ḥaml itmek maʿnāyı yolundan çıḳarmaḳdır.

(8) Dāʾimā devletle rifʿatle

Vālid-i mācid-i pür-himmetle

Pür ṭolu maʿnāsına ise de bu maḥallde (9) keşret murād olunmuşdur. **Mācid** ṣāḥib-i mecd maʿnāsınadır. Nāzik-meşreb ve güzel (10) ḫuylu ve ṣāḥib-kerem maʿnāları murād olunmuşdur.

Olalar ḥıfẓ-ı İlāhīde (11) maṣūn

ʿÖmr-i iḳbāl-i ebed rūz-efzūn

Rūz-efzūn ziyāde günlü maʿnāsına (12) vaṣf-ı terkībī, Fārsī'dir.

70 Ḳadr-i *Tuḥfe*'mde bülend olsa sezā

Anlaruñ nāmına itdüm (13) inşā

Bülend yüce ve **nām** ism maʿnālarında Fārsīlerdir.

Silk-i maʿnāda ne ḫoş (14) dürr-i naẓīm

İtmemüş miṣlini kimse tanẓīm

Silk iplik maʿnāsına ʿArabī, (15)**naẓīm** faʿīl, be-maʿnā mefʿūldür.

Yazmadum vezn-i rakīk ü nādir

Tā ola ḫıfẓına (16) herkes ḳādir

Vāḳıʿā luġat-ı sāʾire miṣillü evzān-ı rakīke ve nādireyi īrād (17) buyurmayup mübtediyān ḥaḳḳında teshīl buyurmuşlardır *cezāhullāhu teʿālā ḫayrü'l-cezā*[323]

(18) Eyleyüp gāhī mürāʿāt-i naẓīr

Gāhi eżdād ile ḳıldum taʿbīr

(19) Emrin mütenāsibini yāḫud umūr-ı mütenāsibeyi cemʿe **mürāʿāt-i naẓīr** ve ʿaksine (20) **eżdād** ıṭlāḳ olunur. Meṣelā gül ve bülbül ve gülşen bāde ve piyāle ve sākī (21) cemʿine mürāʿāt-i naẓīr, leyl ü nehār ve ṣayf u şitā emṣāliniñ īrādına (22) teżād dinilür.

Hem yazıldı niçe tecnīs-i selīs

Niçe īhām ile (23) telmīḥ-i nefīs

İki kelimeniñ lafẓda müşābehetine **tecnīs** dinilür. Envāʿı (24) kütüb-i mufaṣṣalada īżāḥ olunmuşdur. Bundan ziyāde ifāde mübtedīleri (25) mūcib-i taġlīṭdir. **Īhām** bir lafẓıñ iki maʿnāsı olup maʿnā-yı baʿīdi (26) daḫı murād olunmaġa dinilür. Nāẓım-ı merḥūm seyr ü seyāḥat itdigi maḥalleri (27) taʿdād ve beyān eṣnāsında elfāẓıñ maʿnā-yı baʿīdesi olan ıṭlāḳāt-ı [21] (1) mūsıḳiyyeye daḫı īhām buyurduġı miṣillü ve **telmīḥ** feḥvā-yı kelāmdan bir (2) āyet-i kerīme yāḫud eḥādīṣ-i Nebeviyye veyāḫud meʿānī-yi kelimāt-ı meşhūre-yi sāʾireye (3) işāret itmege dirler. Yuḳaruda *Manṭıḳu'ṭ-Ṭayr* ile itdi talṭīf (4) mışrāʿında ve emṣālinde oldıġı miṣillü.

75 Anı evvel oḳıyan ṭıfl-ı aṣīl

(5) Nükte-yi şiʿri de eyler taḥṣīl

[323] Allah onu en hayırlı cezayla cezalandırsın.

Vāḳıʿā ḳābiliyyet-i ṭabʿı olan ṭıfl-ı vālā-nijād (6) *Tuḥfe-yi Vehbī*'niñ mezāyāsını beyān idecek üstāda düşer ise şīve-yi (7) şāʿirāneyi taḥṣīl idecegi der-kārdır.

Ṭabʿa elbetde leṭāfet getürür

(8) Ḥüsn-i taʿbīre selāset getürür

Ṭabʿ nebʿ vezninde insānıñ mecbūl (9) ve mefṭūr oldıġı seciyeye dinilür lafẓ-ı ʿArabī'dir ki Fārsī'de sirişt (10) taʿbīr olunur. **Selāset** ʿArabī'de sühūlet maʿnāsını müfīddir.

Gösterüp (11) baʿż-ı maḥalde terkīb

Aḥsen-i vechle ḳıldum tehẕīb

Türkī'de (12) *ez şenūy pend-i konem men terā* miṯillü īrād buyurduḳları terkībleri murād buyururlar. (13) **Tehẕīb** tefʿīl bābından maṣdardır aġac ve sā'ir nesneniñ zevā'idini ḳaṭʿ (14) ve izāle ile ıṣlāḥ idüp pākīze ve ḫāliṣ ve münaḳḳaḥ eylemek maʿnāsınadır (15) ki revnaḳ ve leṭāfet ve ḥüsn-i ḳıyāfete iblāġ olunur. Fārsī'de bu maʿnā̱ (16) pīrāsten kelimesiyle edā olunur.

İrtikāb itmedüm aṣlā merhūn

Okıyan (17) olmaya tā kim maġbūn

Merhūn beyt-i evveliñ maʿnāsı tamām olmayup (18) ifādede beyt-i ṯānīye muḥtāc olmaġa dinilür. Ḥadd-i ẕātında nā-maḳbūl oldıġından (19) irtikāb ile edā buyurdılar. **Maġbūn** reʾy ve fikr ve endīşesi süst (20) ü żaʿīf ve muʿāmelede aldanmış ādeme dinilür ki maḫdūʿ maʿnāsınadır. (21) Şāriḥ-i merḥūm maġbūnı maġrūr ile tefsīr buyurmuşlar. **Maġrūr** bāṭıl ve bī-aṣl (22) nesne ıṭmāʿıyla firīfte olmuş kimseye dinilür *iḫter mā şi'te*[324]

Luġatıñ (23) tercemesi yanında

Yir ider ehl-i dilüñ cānında

Terceme cīmiñ fetḥiyle (24) ṣaḥīḥ olup żammıyla ġalaṭ ve ġayr-ı ṣaḥīḥ oldıġı İbn Kemāl merḥūm (25) ḥażretleriniñ taḥḳīḳātlarındandır.

80 Yaʿni vażʿ-ı raḳama ḥācet yoḳ

Öyle (26) zaḥmet çekecek ḥālet yoḳ

[324] İstediğini seç.

Luġat tercemeye mücāvir olmaġla raḳam vażʿı (27) tekellüfüne muḥtāc olmadığı nāẓım-ı merḥūma ḥadd-i ẕātında mūcib-i iftiḫār [22] (1) olmuşdur.

Fārsī vü ʿArabī lafẓ-ı keşīr

Ki ola elsinede şöhret-gīr

(2) **Şöhret-gīr** vaṣf-ı terkībī, şöhret ṭutmuş yaʿnī meşhūr olmuş maʿnāsına (3) Fārsī'dir. Yaʿnī kelimāt-ı Fārsiyye ve ʿArabiyye'den naḳl ile lisān-ı Türkiyye (4) menzilesinde olmuş olan elfāẓı

Cāy-ı Türkī'de idüp istiʿmāl

(5) Eyledüm anlar ile keşf-i meʾāl

bi'n-naḳl Türkī'de müstaʿmel olan ʿArabī ve (6) Fārsī kelāmları Türkī maḥallde īrād itdiklerini tenbīh ve işāret (7) buyurulur.

Müşterek baʿż-ı luġāt-ı rengīn

Yazılup itmedüm ammā taʿyīn

(8) Lisān-ı ʿArab ve Fürs'de müşterek olan baʿż-ı luġātı Fārsī olaraḳ īrād (9) itdüm ancaḳ iştirākini taʿyīn ve beyān itmedüm buyurur.

Fehm ider anları (10) erbāb-ı kemāl

Ṭaʿn u teşnīʿ ide ṭursun cühhāl

Erbāb-ı kemāl cühhāl (11) muḳābilinde ẕikr olundığından murād ṣāḥib-i kemāl-i ʿilm ü hünerdir. **Cühhāl**(12) żamm-ı cīmle nuṣṣār vezninde cāhiliñ cemʿidir. **Teşnīʿ** bir ādemi pek çoḳ (13) taḳbīḥ eylemek maʿnāsına ʿArabī'dir.

85 Eyledüm ḥarf-i hecāda tertīb

Oḳur (14) ebced gibi her ṭıfl-ı edīb

Elif ḳāfiyesinden bidāʾe ile yā ḳafiyesinde (15) tamām buyurmuşlardır. Teshīlāt-ı mufāṣalaya mebnī ṭıfl-ı edīb ebcedi teveccühle (16) āsān oḳur ise bu *Tuḥfe*'mi daḫı ol vechle ḳolaylıḳ ile ögrenür (17) buyururlar. Ḥurūf-ı hecā ile ebcedde olan münāsebet maʿlūm-ı aṣḥāb-ı dirāyetdir.

(18) Yazdığum lafẓ-ı dil-ārā ekşer

Şiʿr ü inşāya muvāfıḳ gevher

Müfredātı (19) maʿlūmdur.

Niçesin ḥāṣıl-ı maʿnā yazdum

Iṣṭılāḥ üzre ne raʿnā (20) yazdum

Farażā müʾmine yegāne kūy dinildigi gibi.

Yaʿni vardır niçe (21) raʿnā maʿnā

Baḳma ferhenge bulunmaz zīrā

Ferheng ile luġat kitābları (22) murād olmuşdur.

İtmemiş gerçi luġatlar taṣrīḥ

Eyledüm cümle ʿAcem'den (23) taṣḥīḥ

Müfredātı īżāḥa muḥtāc degildir.

90 Yaḳışur gevher-i Īrān (24) dir isem

Sürme-yi ehl-i Ṣıfāhān dir isem

Gevher-i Īrān yaʿnī cānib-i (25) Īrān'dan getürilmiş cevherdir ve Işfahān'ıñ tūtiyāsı meşhūr iken (26) bu kitāb anlara tūtiyāyı unutdurup naṣb-ı ʿayān olur ifādesiyle (27) iġrāḳ buyurmuşlardır.

Nām-ı vālāsı ola dünyāda

Tuḥfe-yi Vehbi-yi Sülbül-zāde

[23] (1) **Vālā** ʿalā maʿnāsına Fārsī'dir. Nāẓım-ı merḥūm ism-i kitāba tenbīḥ ve işāret (2) buyurdılar.

Oḳıyandan budur ancaḳ meʾmūl

Ki ider ḫayr duʿāyı (3) mebẕūl

Meʾmūl ümmīd ve ricā maʿnāsına olan emelden ve **mebẕūl** ṭıyb-ı (4) nefs ile bir ādeme ʿaṭiyye iḥsān eylemek mefhūmunı ifāde iden beẕl (5) maṣdarından ism-i mefʿūllerdir. Burada nāẓım-ı merḥūma ve bu ʿabd-i ʿācize (6) ḫayr duʿā iḥsānı iḫvān-ı müʾminīnden niyāzımızdır.

Ḥıfẓ ide sehv (7) ü ḫaṭādan Mevlā

Ḥasbunallāhu Teʿālā ve kefā

Sehv lehv vezninde (8) bir ādemiñ ḳalbi başḳa yere gitmekle bir ḫuṣūṣı ġaflet idüp (9) unutmaġa dirler. **Ḫaṭānıñ** hemzesi istiʿmālāt-ı Fārsiyye ve Türkiyye'de (10) olan cevāz ve vüsʿate binā'en ḥaẕf olunmuşdur. Ḫaṭā yañlış maʿnāsına (11) ṣavābıñ żıdd ve muḳābilidir. **Mevlā** mālik maʿnāsına ʿArabī'dir. **Ḫasbunā** bize kifāyet (12) ider maʿnāsınadır ve ḥasbunallāh dirler. İʿtemednā ʿalallāh maʿnāsından kināyedir.

(13) Ḳıṭʿa-yı Şerʿiyye Der Ḫarf-i Elif Ez İbtidā

(14) Iṣṭılāḥ-ı şuʿarāda **ḳıṭʿa** diyü iki beytden ṭoḳuz beyte varınca bir ḳāfiyede (15) olup maṭlaʿınıñ mışraʿ-ı evveliniñ ḳāfiyesi muṭābıḳ olmayan şiʿre dinilür. (16) Vaṣf-ı meẕkūr envāʿ-ı eşʿārdan bir ḳıṭʿa olmaḳ münāsebeti iledir. Maʿnā-yı (17) luġaviyyesi yaʿnī parça mefhūmunı melḥūẓ olaraḳ nāẓım-ı merḥūm kitābını ḳıṭaʿāta (18) taḳsīm itmişdir. Āḫırında hā-yı resmī ve hā-yı resmī şeklinde yazılan hā-yı (19) aṣliyye olan kelimeye iżāfet ḥālinde bir hemze idḫāli kāʿide-yi Fārsiyye'dendir. (20) Ḫāne-yi men bende-yi men gibi. Ḳıṭʿa her ne ḳadar kelime-yi ʿArabī ise de terkīb-i Fārsī'de (21) sevḳ ve īrād olundıġından ve āḫırında olan hāsı hā-yı resmī şeklinde (22) yazıldıġından ḳāʿide-yi Fārsiyye üzre iżāfet ḥālinde bir hemze-yi zā'ide (23) getürilüp şerʿiyyeye mużāf olmuşdur ve Fārsī'de dā'imā mużāf (24) mecrūr olmaḳ ḳāʿidedir. **Şerʿiyye** şerʿe mensūb dimekdir. Bu ḳıṭʿada (25) ẕikr olunan luġatlar şerʿ-i muṭahharaya dā'ir tevḥīd ve īmān ve namāz ve *Ḳur'ān*(26) ifādelerinden ʿibāret olmaġla teyemmünen ve teberrüken ḳıṭaʿāt-ı sā'ireye taḳdīm ile ibtidā-yı (27) emrde elif ḳāfiyesiyle olan ḳıṭʿada beyān olunmuşdur. **Der** Fārsī [24] (1) ẓarfiyyet maʿnāsını ifāde ider. ʿArabī'de fī mürādifidir. Der ḳapu maʿnāsına da (2) gelür. **Ez** ibtidāda olan ez min maʿnāsınadır ki Türkī'de den ile edā olunur (3) senden benden gibi. Ḫāṣıl-ı maʿnā ibtidādan ḥarf-i elifde şerʿe mensūb (4) ḳıṭʿa dimekdir.

(Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Tañrı adı Şīẕer ü Şibẕīr ü Yezdān u Ḫudā

Şīẕer yā-yı (5) mechūldür ve ẕāl-i muʿceme ile esmā-yı ḥüsnādandır. **Şibẕīr** kesr-i şīn ve ẕāl-i (6) muʿceme ve sükūn-ı bā-yı taḥtānile bu daḫı esmā-yı ḥüsnādandır ve **Yezdān** ve **Ḫudā**(7) kelimeleri esmā-yı İlāhiyye'dendir ve **Ḫudā** ḫod ile āydan mürekkeb vācibü'l-vücūd (8) maʿnāsına oldıġı *Burhān*'da mevcūddur.

Yaradıcı Āferīnende Büzürgī Kibriyā

(9)Āferīnende āferīden maṣdarından ism-i fāʿildir ki yaradıcı ve ḫālıḳ maʿnāsınadır. **(10)Büzürgī**de olan **yā** maṣdariyyedir. **Büzürg** ulu ve **Büzürgī** ululuḳ dimek **(11)** maʿnāsınadır. **Kibriyā** lafẓ-ı ʿArabī'dir. Mevḳiʿ-i Türkī'de īrād olunmuşdur.

95 **(12)** Vaṣfıdır Perverdgār u Girdgār Āmurzgār

Gār lafẓı kāf-ı Fārsī ile **(13)** ʿalāmet-i fāʿildir. **Perverdgār** terbiye idici ve **Āmurzgār** maġfiret idici **(14)** maʿnālarından menḳūlen esmā-yı İlāhiyye'den olmuşdur ki Cenāb-ı Bārī'den başḳasına **(15)** ıṭlāḳı bir vechle cā'iz degildir. Nāẓım-ı merḥūmuñ vaṣfıdır buyurması **(16)** kelimeleriñ vaṣfiyyet-i aṣliyyelerine işāret içündür.

Hem daḫı Pāyende Bāḳīdir **(17)** hemīşe dā'imā

Pāyende sāzende vezninde dā'im ve ṣābit ve cāvīd maʿnāsınadır ki **(18)** ḥālet-i vāḥide üzre mustaḳır olan şey'dir. Cennet ve cehennem ve ʿarş **(19)** u kürsī ve sā'ir maṣūn-ı taṭāruḳ-ı zevāl olan nesneler gibi ve muntaẓır **(20)** ve muterebbiṣ maʿnāsınadır ve ol kimseye dinür kim bir nesneyi muttaṣıl **(21)** naẓarına alup ḳaṭʿā ṣarf-ı başar eylemeye. **Hemīşe** dā'imā maʿnāsınadır. **(22)Dā'imā** kelimesi şöhret-gīr oldığından cāy-ı Türkī'de istiʿmāl olunmuş **(23)** kelime-yi ʿArabī'dir.

Görici Bīnā vü Dānā Bilici Ulu Büzürg

Bīnā görici ve **Dānā(24)**bilici maʿnālarınadır. Āḫırlarında olan elif faʿāliyyetdir. Medḫūli ism-i fāʿil **(25)** ḥükmünde olur lākin mefhūmunda mübālaġa muʿteberdir. Meṣelā Dānā kelimesi ziyāde **(26)** bilici maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ʿallāme mürādifidir ve **Büzürg** bānıñ żammıyla **(27)** sütürg vezninde ulu ve ʿaẓīm maʿnāsınadır ve mūsiḳīde bir maḳāmıñ adıdır.

[25] (1) Merḥametlü Mihrbān Pādāş Ḫayrıla Cezā

Mihr şefḳat ve merḥamet **(2)** ve **bān** ṣāḥib maʿnāsına olmaġla mihrbān merḥametlü mefhūmunı ifāde **(3)** ider. **Pādāş** ādāş vezninde ḥüsn-i ʿivaż ve mükāfāt-ı ḫayriyye maʿnāsınadır **(4)** ve baʿżılar ʿindinde nīk ü bedden eʿamm olaraḳ muṭlaḳā cezā maʿnāsına gelür.

(5) Rızḳ rūzī anı irişdirici Rūzī-resān

Yā ile **rūzī** rızḳ maʿnāsınadır. **(6)Rūzī-resān** vaṣf-ı terkībīdir ki resānende-yi rızḳ taḳdīrindedir. **Resānende(7)** irişdirici maʿnāsına ism-i fāʿildir.

Şükr ü ḥamd oldı sipās u rāstā **(8)** medḥ ü ṣenā

Rabbü’l-ʿālemīn Teʿālā şānuhu ḥażretleriniñ Rezzāḳ oldıġını ʿalā (9) ṭarīḳi’l-īhām baʿde’l-beyān şükr ü ḥamd mışraʿı ġāyet maḥallinde īrād olunmuşdur. (10)Sipās ḳıyās vezninde ḥamd ü şükr ve ṣenā maʿnāsınadır ve minnet ve ḳabūl ve luṭf u (11) iḥsān ve şefḳat maʿnāsına da gelür. Rāstā āşinā vezninde medḥ ü ṣenā ve (12) sitāyiş maʿnāsınadır.

Ṭoġru sözlü rāst-gū Veḫşūr Peyġam-ber Resūl

(13)Rāst ṭoġru ve müstaḳīm maʿnāsına ve gū güften maṣdarından müştaḳ olan (14) gūyende ism-i fāʿilinden muḫaffef söyleyici maʿnāsına olmaġla rāst-gū(15) vaṣf-ı terkībī olaraḳ ṭoġru sözlü ādeme dinilür. Rāst ṣıdḳ (16) u ṣaḥīḥ maʿnāsına daḫı olmaġla andan aḫẕ olunması ensebdir. Veḫşūr(17) vāvıñ fetḥiyle Peyġam-ber ve Resūl maʿnāsınadır. Peyġam-ber peyġāmıñ muḫaffefi. Peyġam ile (18) iledici maʿnāsına olan berden mürekkeb Nebī ve Resūl maʿnāsına Fārsī olaraḳ (19) Türkī’de daḫı müstaʿmeldir. Peyġam-ber ve Peyām-ber ve Peyem-ber daḫı dinilür

Hem Muḥammed der-sütūde (20) ber-güzīde Muṣṭafā

Muḥammed kelimesiniñ maʿnā-yı luġaviyyesiniñ terceme-yi (21) Fārsiyyesi sütūde lafẓıdır medḥ ve ḥamd olunmuş maʿnāsına ve keẕālik (22) ber-güzīde ügürtlenmişve intiḫāb olunmuş maʿnāsında Muṣṭafā’nıñ maʿnā-yı (23) luġaviyyesini tefsīr ider. Der-sütūde lafẓında olan der dāliñ kesriyle (24) edāt-ı ḫaberiyye-yi Türkiyye olmaḳ veyāḫud fetḥiyle taḫsīn içün ziyāde ḳılınmaḳ (25) şıḳları cā’izdir. Ber-güzīde kelimesine taṭbīḳan fetḥ-i dāl ile der-sütūde oḳumak (26) münāsib fehm olunur. Der-sütūde ve ber-güzīde kelimeleri Muḥammed ve Muṣṭafā miṣillü (27) maʿnā-yı ʿalemiyyet ifāde itmezler. Nāẓımıñ murādı faḳaṭ maʿnā-yı luġaviyyelerini [26] (1) beyān olmaḳ gerekdir.

Yaz nüvīs oḳu beḫʷān Ḳurʾān nuvi çalış bekuş

(2)Nüvīs nüvīsten maṣdarından emr-i ḥāżırdır, yaz ve üktüb maʿnāsına. (3) Beḫʷān ḫʷanden maṣdarından oḳu ve iḳrāʾ maʿnāsına keẕālik (4) emr-i ḥāżırdır. Ḳurʾān-ı ʿaẓīmü’ş-şāna Fārsī’de nūnuñ żammı ve vāvıñ kesri ile (5) ve meddi ile nuvī dinilür. Kuş kāf-ı ʿArabiyye ve vāv-ı mechūle ile (6) muş vezninde kūşīdenden çalış ve saʿy it maʿnāsına emr-i ḥāżırdır. (7) Beḫʷān ile bekuşda olan bālara bā-yı emr dirler. Maʿnāda medḫali yoḳdur.

(8) Diñle bişnev añla deryāb oldı şod lāyıḳ sezā

Bişnev şenīden (9) maṣdarından emrdir diñle dimekdir. **Deryāb** ġarḳ āb veznindedir yāften (10) maṣdarından emrdir añla ve ifhem maʿnāsına ve **der** zāʾiddir yāften bulmaḳ (11) ve añlamak ve fehm itmek maʿnāsınadır. **Şod** şoden maṣdarından oldı (12) maʿnāsına māżīdir ki ʿArabīsi kāne kelimesidir gitdi maʿnāsına daḫı (13) oldıġı gelecekdir. **Sezā** lāyıḳ maʿnāsınadır ve lāyıḳ cāy-ı Türkīʾde (14) īrād olunmuş kelime-yi ʿArabiyyeʾdir. Şāriḥ-i merḥūm deryābda olan der zāʾid degildir (15) aṣl-ı kelimedendir buyurmuşlar ancaḳ terceme-yi *Burhān*ʾda vech-i meşrūḥ üzre (16) görülmüşdür.

100 Merdüm ādemdir cüvan-merdī seḫāvet vir bedeh

Merdüm(17) kejdüm vezninde şaḫṣ-ı vāḥid maʿnāsınadır. **Cüvan-merd** kerīm ü seḫā (18) ṣāḥib-i himmet ve ehl-i mürüvvet kimseye dinilür. Āḫırında yā maṣdariyyedir. (19) Cömerdlik yaʿnī seḫāvet maʿnāsınadır. **Bedeh** dāden yāḫud (20) dehīden maṣdarından müştaḳ olan dehed mużāriʿinden emr olaraḳ Türkīʾde vir (21) ve ʿArabīʾde iʿṭā maʿnāsına emrdir.

Īzidī Ḥaḳ yolına virgi maḥallinde becā

(22)**Īzid** zānıñ kesriyle esmā-yı ḥüsnādandır. Āḫırında olan yā nisbet içün (23) olmaġla rāh-ı Ḥaḳʾda beẕl ve iʿṭā olunan virgüye Īzidī ıṭlāḳ olunur. (24) **Becā** dimek maḥallinde dimekdir.

Uçıcı perende olmuşdur melek adı (25) sürūş

Perende perīden maṣdarından ism-i fāʿildir uçıcı maʿnāsına. Rānıñ (26) teşdīd ve taḫfīfi cāʾizdir. **Sürūş** ḫurūş vezninde muṭlaḳā ferişte maʿnāsına (27) ve ḫuṣūṣıyla cānib-i İlāhīʾden ḫaber getüren melāʾike-yi kirāma ve Cibrīl-i Emīn [27] (1) ḥażretine ıṭlāḳ olunur.

Hem inanmaḳ bāverīden lāyıḳ u cāʾiz revā

(2) **Bāverīden** bā-yı muvaḥḥade ile inanmaḳ ve taṣdīḳ maʿnāsınadır. **Revā** sezā (3) vezninde ve mürādifidir ki cāʾiz maʿnāsınadır.

Kīş milletdir (4) şerīʿat rāh-ı dīn rūze oruç

Kīş kāf-ı ʿArabī ve yā-yı mechūle ile rīş (5) vezninde dīn ve meẕheb ve millet maʿnāsınadır. **Rāh-ı dīn** rāh yol dīn maʿlūm (6) ʿalā ṭarīḳi'n-naḳl şerīʿata ıṭlāḳ olunmuşdur. **Rūze** hā-yı resmiyye ile (7) ṣavm maʿnāsınadır.

Hem yegāne-gūy müʾmindir dürūd oldı duʿā

Yegāne(8) zamāne vezninde bī-naẓīr ü bī-miṣl ü bī-hemtā maʿnāsınadır. **Gūy** söyleyici **(9)** maʿnāsına olmaġla kelime-yi tevḥīd-i zīb-i lisān ve cenānī olan müʾmin-i muvaḥḥide **(10)** yegāne-gūy cümlesi ism olmuşdur. **Dürūd** żammla sürūr vezninde ṣalavāt **(11)** maʿnāsınadır ki raḥmet-i Ḫudā ve istiġfār-ı melāʾik ve duʿā-yı insān ve tesbīḥ-i **(12)** ḥayvān-ı sāʾireden ʿibāretdir ve dürūd ekin biçdi ve aġaç yondı maʿnālarına **(13)** dürūden maṣdarından fiʿl-i māżī olur ve vāv-ı mechūle ile aġaç ve kerāste **(14)** maʿnāsına daḫı gelür. Neccāra dürud-ger ıṭlāḳı bu maʿnāya mebnīdir.

Mescide **(15)** mezgit dinür daḫı eẕan bāng-i namāz

Mezgit kāf-ı Fārsile mekteb **(16)** vezninde mescid-i şerīf ve **bāng-i namāz** eẕan-ı şerīf maʿnālarınadır. **Bāng(17)** ṣadā-yı bülend mefhūmunı ifāde itmekle namāza mużāf olmuşdur.

Di imāma **(18)** pīş-namāz u hem uyulmış pīşvā

Pīş-namāz imām maʿnāsınadır ki **pīş(19)** ilerü dimek olmaġla vech-i münāsebet ḥāṣıldır. **Pīşvā** başbuġ ve ʿazīzü'l-ḳavm **(20)** ve seyyidü'ṭ-ṭā'ife ve imām ve muḳtedā maʿnālarınadır.

Cāhile nādān mürāyī **(21)** ṣūfiye sālūs di

Dān dānendeniñ muḫaffefi olmaġla ḥarf-i nefyiñ **(22)** duḫūlüyle **nādān** cāhile ıṭlāḳ olunur. **Sālūs** nāḳūs vezninde ṭatlu **(23)** ve yumuşaḳ sözlü ḥīle-kār ve veled-i zinā ve keẕẕāb ve ebleh-firīb maʿnāsınadır ki **(24)** bu maḳūleye ʿArabī'de şeyyād dinilür. **Mürāyī** ṣūfīleriñ māṣadaḳ-ı ʿaleyhidir.

(25) ʿİffet ehli pāk-dāmen ehl-i taḳvā pārsā

Pāk bā-yı Fārsiyye ile ḫāk **(26)** vezninde arı ve ṭāhir ve ṣāf maʿnāsınadır ve mecmūʿ ve tamām maʿnāsına da gelür. **(27)** Meṣelā ḥisābımız bitdi ve tamām oldı diyecek maḥallde ḥisāb-ı mā pāk şod dirler **[28] (1)** ve mecmūʿını getürdi bir nesne ḳomadı diyecek yerde pāk bord dirler. **Pāk-dāmen(2)** etegi ṭāhir dimekdir, ehl-i ʿiffet murāddır. **Pārsā** ʿafīf ve ṣāliḥ **(3)** ve mütedeyyin maʿnāsınadır ki müttaḳī dimekdir.

105 Rüste-ḫīz oldı ḳıyāmet cennete **(4)** dirler behişt

Rüste-ḫīzi şāriḥ-i merḥūm rānıñ żammıyla ḳayd itmiş ancaḳ **(5)** kāmūsü'l-ʿAcem olan *Burhān-ı Ḳaṭʿı'*da rānıñ fetḥiyle restā-ḫīz dest-āvīz **(6)** vezninde ḳayd olunup żamm-ı rā ile rüste-ḫīz nev-ḫīz yaʿnī yeñi bitüp yeñice **(7)** ẓuhūr iden nesnedir diyü ẕikr

olunmuşdur. **Behişt** bānıñ fetḥi ve hānıñ (8) kesri şīn-ı muʿcemeniñ sükūnı ve tā ile cennet maʿnāsınadır.

Dūzaḫ (9) olmışdur cehennem adı ḳurṭulmuş rehā

Dūzaḫ zā-yı meftūḥa ve ḫā-yı (10) muʿceme ile cehennem maʿnāsına ki Türkīce ṭamu dinilür. **Rehā** ḳurṭulmaḳ (11) maʿnāsına rehīdenden ism-i maṣdardır.

Fāʿilātün fāʿilātün veznidir (12) baḥr-i remel

Bu ḳıṭʿa baḥr-i remel-i müşemmenü'l-eczādır şu ḳadar ki āḫırlarda (13) olan fāʿilātünden sebeb-i ḫafīf aḫīri ḥaẕf olunup fāʿilā (14) ḳalmış ve fāʿilün kelimesine naḳl olunmuşdur. Iṣṭılāḥ-ı ʿarūżiyyede (15) bu ʿillete ḥaẕf dinilür.

Eyle ʿilmüñle ʿamel tā olmaya saʿyuñ hebā

Hebā(16) hemzesi ḥaẕf olunmuşdur. Hebāʾ semāʾ vezninde toza dinilür ilā ḳavl (17) tütün gibi hevāya aġan toza dinür keẕā *fī Tercemeti'l-Ḳāmūs*. Żāyiʿ (18) ve telef maʿnāsına ıṭlāḳıñ vech-i münāsebeti ẓāhirdir, aṣlı vāvīdir.

(19) Ḳıṭʿa-yı Dil-keş ü Pür-Cünbiş-i Ḫūb u Raʿnā

Dil göñül **keş** çekici **dil-keş** vaṣf-ı terkībī, pesendīde ve maḳbūl (20) olan şeyʾe dinilür. Pür ṭolu maʿnāsına Fārsī'dir ancaḳ maḥallde keşret (21) murāddır. **Cünbiş** cīmiñ żammıyla cünbīdenden ḥāṣıl-ı maṣdardır ki (22) ḥareket maʿnāsını ifāde ider. Ẕevḳ u neşāṭ ve inbisāṭda ekşer ḥālde (23) ḥareket bulunmaġla ol maʿnā mevḳiʿinde īrād olunmuşdur. **Ḫūb** güzel (24) maʿnāsınadır. **Raʿnā** ḥamrā vezninde arʿan kelimesiniñ müʾenneşidir ki bön ve gevşek ve (25) salḳı ḫatuna dinilür. Lisān-ı şuʿarāda maḥbūb ve maḥbūbeyi raʿnā ile tavṣīf (26) istirḫādan nāşī nihāl-i tāze gibi temāyüli iʿtibārıyladır. Nāẓım-ı merḥūm *Nuḫbe*'sinde (27) aḥmaḳ ḳarıya raʿnā dinürmiş maḥbūbe dimek bilmem ne maʿnā buyurmuşlardır. [29] (1) Maḥbūb ve maḥbūbeye istirḫādan nāşī ḥāṣıl olan şekl ve heyʾet-i müstelzem (2) istizāde-yi behcet olmaġla maḥall-i medḥde istiʿmāl olunmaḳdadur. Ruʿūnetden (3) meʾḫūẕ degildir. Zīrā ruʿūn ve ruʿūnet saḫt u şedīd nesneye ve bir yerde (4) ḳarār eylemez olan keşīrü'l-ḥareke ādeme dinür. Maʿnā-yı terkīb pesendīde (5) ve pür-cünbiş ve güzel ve raʿnā ḳıṭʿa dimekdir.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Boy ḳadd ṭoġrı sehī (6) pek yaḳışıḳlu zībā

Ḳadd ḳāfıñ fetḥiyle medd vezninde boy maʿnāsınadır. (7) ʿArabī'de maʿnā-yı meẕkūrda teşdīd ile müstaʿmeldir. Ġālibā aṣl-ı ʿArabī (8) olup Fārsī'de taḫfīf ile istiʿmāl eylemişlerdir. Zīrā *Burhān*'da ẓafer-yāb (9) olamadığımızdan *Lehce* ṣāḥibi Esʿad Efendi boyı ʿArabī'de ḳadd ile Fārsī'de (10) ġayn-ı muʿceme ileāmūġ ve fetḥ-i bā ve sükūn-ı şīn ile baş ile tefsīr (11) buyurmuşlardır. **Sehī** sīniñ fetḥiyle ṣafī vezninde ʿumūmen ṭoġru ve müstaḳīm (12) ve ḫuṣūṣen ṭoġru yetişmiş fidāna dinür ve tāze ve genc ve nev-cüvān (13) maʿnāsına daḫı gelür. **Zībā** elif-i nisbetle bezeklü ve yaḳışıḳlu ve yaraşıḳlu maʿnāsınadır. (14) Āḫırında olan elif fāʿil oldığı taḳdīrce yaraşdırıcı ve yaḳışdırıcı (15) maʿnāsına olur.

Ṣalınup gezme ḫırām u yüce oldı bālā

Ḫırām (16) niẓām vezninde ḫırāmīdenden ṣalınmaḳ ve nāz u edā ile yürimek maʿnāsına (17) ism-i maṣdardır. Bundan başḳa güzel ve ḫoş-ṣūret ve cemīl maʿnāsına (18) ve müjde ve beşāret ve ḫaber-i meserret maʿnāsına ve sevinc ü sürūr u şādmānī (19) maʿnāsına ve mihmānī ve żiyāfet ve żiyāfete daʿvet maʿnāsına daḫı gelür. (20) **Bālā** vālā vezninde yuḳarı ve fevḳ maʿnāsınadır. Üst ve üzere maʿnālarında (21) daḫı müstaʿmeldir ve ḳadd ü ḳāmet ve ṭūl maʿnālarına daḫı gelür.

Ḥareket (22) cünbiş ü reftār ṣalınmaḳ yürimek

Cünbiş ẕikr olundı. **Reftār** reftenden (23) ṣalınmaḳ yürimek maʿnāsına ḥāṣıl-ı maṣdardır. **Ār** kelimesi ḥāṣıl-ı (24) bi'l-maṣdar ʿalāmetidir. Meṯelā reftār-ı meẕkūr ki **reft** ile **ār**dan mürekkebdir. (25) Reft reftenden ism-i maṣdardır. Yürimek ve gitmek maʿnāsına olmaġla reftār (26) yüriyicilik ve gidicilik dimek olur. Vaż'-ı meʿhūd üzre yürümege ki (27) andan ṣalınış ile taʿbīr olunur mübālaġa-yı reftār ıṭlāḳ itdiler. ʿİnde'l-baʿż [30] (1) işbu ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdar ʿalāmeti olan ār ārerdenden meʾḫūz degildir. Şīn (2) gibi hemān edāt-ı ḥāṣıl-ı maṣdardır ve güftār daḫı bu ḳabīldendir.

Dil-berüñ (3) cilvesidir nāz u kirişme tībā

Nāz sāz vezninde maḥbūbuñ ʿāşıḳ u bī-çāreye (4) itdigi şīve ve istiġnāya ve nev-ḫīz ve nev-reste maʿnālarına ve çam aġacına (5) daḫı dinür. **Kirişme** kāf-ı ʿArabīniñ ve rānıñ kesri ve şīnıñ sükūnı ve (6) mīmiñ fetḥiyle, **tībā** zībā vezni üzre nāz mürādifleridir.

Göñül eglencesi (7) maḥbūba dil-ārām dinür

Dil-ārām göñül maʿnāsına olan **dil** ile ṭurmaḳ (8) ve eglenmek ve yerleşmek ve sükūn ve ḳarār maʿnāsına olan **ārāmdan** mürekkeb (9) vaṣf-ı terkībīdir. Maḥbūb göñlüñ mūceb-i ārām ve ḳarārı oldığı mübtelā (10) ʿindinde cāy-ı şübhe degildir.

Yaʿni yektā yalıñuz bir eşi yoḳ bī-hemtā

Maḥalliñ (11) tefsīre iḥtiyācı olmadığından yaʿnī kelimesi vezn içün gelmişdir yāḫud göñül (12) eglencesi olan maḥbūb yektā ve bī-hemtā olması lāzım idügini īmā içün (13) gelmesi müḫmil-i baʿīd ise de beyti ḥaşvden taḫlīṣe medār olabilür. **Yektā**(14) ferdā vezninde eḥad maʿnāsına olan **yek** ile ḳat maʿnāsına olan **tā**dan (15) mürekkebdir. **Bī-hemtā** hemtā refīḳ maʿnāsına olmaġla bī-hemtā eşi yoḳ (16) maʿnāsına olmuşdur.

110 Dindi sāzendeye rāmiş-ger ü ṭanbūre setā

(17)**Sāzende** mevḳiʿ-i Türkī'de īrād olunmuş lafẓ-ı Fārsī'dir ki çalġıcı taʿbīr (18) olunur. **Rāmiş-ger** kāf-ı Fārsī ile muṭrıb ve sāzende ve ḫᵛānende maʿnāsınadır. (19)**Rāmiş** nāziş vezninde ārām ve rāḥat ve ḳarār ve ferāġat-i ḫāṭır maʿnāsına (20) olmaġla rāmiş ile edāt-ı fāʿilden olan **ger** lafẓından mürekkebdir. Āvāze-yi (21) sāz u muṭrıb mūcib-i rāḥat-ı derūndur. **Setā** se ile tādan mürekkeb (22) üç telli sāza ıṭlāḳ olunur. Ṭanbūreye ıṭlāḳı nāẓım-ı merḥūmuñ (23) ʿAcem'den taḫḳīḳ-kerde olmaḳ yāḫud şārīḥiñ beyānı üzre ṭanbūra da (24) istiʿmāl ġālib olmaḳ şıḳları cā'izdir ve sīniñ fetḥ ve żammı cevāzıyla (25) estā muḫaffefi olaraḳ zerdüştüñ muḫteriʿi olan zend ü pāzendkitābıñ şerḥine (26) dinür.

Irlamaḳ naġme ile oldu sürūd u ḫunyā

Sürūd vürūd vezninde (27) ṭarab ve naġme ve ġınā maʿnāsınadır. Söz ve kelām maʿnāsına daḫı gelür. **Ḫunyā**[31] (1) dünyā vezninde teġannī maʿnāsınadır.

Beñzemek mānden ü hem öyle dimekdir ḳalmaḳ

(2) **Mānden** beñzemek ve ḳalmaḳ maʿnālarında maṣdardır.

Miṯli mānend gibidir (3) meselādır gūyā

Mānend miṯl ü şebīh maʿnāsınadır ve **gūyā** meṯelā maʿnāsınadır (4) ve söyleyici maʿnāsına daḫı geldigi sebḳat itmişdir.

Bād olsun ola bāşed (5) neşeved olmaz hem

Bād olsun maʿnāsına emr-i ġāʾibdir. **Bāşed** bāşîden (6) maṣdarından mużāriʿdir ki olur maʿnāsınadır. Tereccî içün ola maʿnāsına (7) daḫı müstaʿmeldir. **Neşeved** ekşere göre olmaḳ maʿnāsına olan şoden (8) maṣdarından müştaḳ olmaz maʿnāsına nefy-i müstaḳbeldir ve baʿża göre şevîden(9) maṣdarından meʾḫūẕdur.

Verne yoḫsa belî ārî ʿacabādır āyā

Verne yoḫsa (10) maʿnāsına şarṭ maʿnāsına olan **ver** ile **nūn-ı nāfiyeden** mürekkebdir. Mābaʿdı(11) maḥallerine göre taḳdîr olunur. Ver neşod ver negüyed ver negîred mişillü. ʿArabî'de (12) ve en lem yekun keẕālik terkîbinden muḫaffef ve illā ile edā olunur. **Ārî** zārî (13) vezninde evet ve neʿam maʿnāsınadır. Āyā hemzeniñ meddiyle ʿacabā maʿnāsınadır.

(14) Rūz gündüz bu gün imrūz geçen gün dîrūz

Rūz rānıñ żammı (15) ve meddi ve zā ile gündüz maʿnāsınadır ki ʿArabî'de nehār dinür. **İmrūz** bu gün (16) dimekdir. **İm** hemzeniñ kesri ve mîmiñ sükūnuyla **İn** mürādifidir, ism-i (17) işāretdir. Ḳarîb içün mevżūʿdur ʿArabî'de hāẕā gibi. Türkî'de bu ve şu (18) ile taʿbîr olunur. Meşelā bu gün ve bu yıl diyecek yerde imrūz ve imsāl (19) dirler. İmrūzuñ aṣlı în rūz idi nūn mîme ḳalb ve taḫfîfen yā ḥaẕf (20) olunup imrūz didiler kelāmını dimişler ise de iʿtimāda şāyān söz degildir. (21)**Dîrūz** geçen gün maʿnāsına ve yalñız **dî** daḫı ams ve rūz-ı güẕeşte (22) maʿnāsını ifāde itdigi *Burhān*'da meẕkūrdur.

Şeb gice bu gice imşeb (23) daḫı yarın ferdā

Şeb heb vezninde gice ve **imşeb** bu gice maʿnāsınadır. (24)**Ferdā** yarın maʿnāsınadır ki ʿArabî'de ġaden taʿbîr iderler.

Şuste yıḳanmışa (25) ḥammāme dinür germ-ābe

Şuste żamm-ı şîn ile yıḳanmış maʿnāsınadır ki (26) şusten maṣdarından ism-i mefʿūldür. **Germ-ābe** ṣıcaḳ ṣu maʿnāsına germ-āb (27) iken maʿnā-yı ʿumūmdan ḫuṣūṣa naḳl ile ḥammāma ism oldıġından [32] (1) āḫırına hā-yı naḳliyye ʿilāve olunmuşdur. Hā-yı naḳliyye bir şeyʾiñ ismi müşābehet (2) ve münāsebet ile şeyʾ-i āḫır ḥiẕāsına naḳl olunduḳda beyān-ı naḳl içün (3) āḫırına getürilen hāya dinilür.

Derlemişdir daḫı ḫoy-kerde vü îrā zîrā

(4)**Ḫoy** der ve **kerde** kerden maṣdarından ism-i mefʿūl olmaġla **ḫoy-kerde**(5) derlemiş maʿnāsınadır. **Îrā** zîrā maʿnāsına edāt-ı ʿilletdir. Ez berā-yı ān ve ez în cihet (6) mevḳiʿlerinde îrād olunur

115 Peşm yüñ penbe pamuḳ nerm daḫı yumuşaḳdır

(7)**Peşm** bā-yı Fārsî'niñ fetḥi ve şîn-ı muʿcemeniñ sükūnuyla çeşm vezninde yüñ (8) maʿnāsınadır ki ʿArabî'de ṣūf dinür. **Penbe** bende vezninde pamuḳ, **nerm**(9) rānıñ sükūnuyla germ vezninde yumuşaḳ maʿnāsınadır.

Seng ṭaş saḫt (10) ḳatı mermere dirler ḫārā

Seng reng vezninde ṭaş maʿnāsınadır ʿArabî'de (11) ḥacer dinilür ve temkîn ve vaḳār ve rezānet maʿnālarına daḫı gelür. **Saḫt** sîniñ fetḥiyle (12) taḫt vezninde ḳatı ve ḫaşîn ve dürüşt ve pek ve muḥkem ve metîn maʿnālarınadır ki (13) yumuşaḳ muḳābilidir. Bundan başḳa baḫîl ve nākes ve ḫasîs maʿnāsına ve çoḳ (14) ve firāvān maʿnāsına ve yapışḳan nesne maʿnāsına ve ṭar ve żıyḳ ve güç ve düş-vār (15) maʿnāsına daḫı gelür. Ṭartmaḳ ve ṭartılmaḳ maʿnāsına müteʿaddî ve lāzım olaraḳ (16) istiʿmāl olunan saḫten maṣdarından ṭartdı ve ṭartıldı maʿnāsına fi'l-i māżî (17) daḫı olur. **Ḫārā** dārā vezninde seng-i saḫt yaʿnî ḳatı ve pek ṭaşa ıṭlāḳ olunur (18) mermer gibi ve mermere seng-i ḫārā dinildigi *Burhān*'da meẕkūrdur. Nāẓım bu beytde (19) ṣūfa muḳābil ṭaş nerme muḳābil saḫt îrādıyla eżdādı cemʿ itmişdir.

(20) Oldı āyende gelici vü revende gidici

Āyende pāyende vezninde gelici (21) maʿnāsına āmeden maṣdarından ism-i fāʿildir. **Revende** gidici maʿnāsına (22) reften maṣdarından ism-i fāʿildir. Fārsî'de ʿilā ġayrı'l-ḳıyās müştaḳ olan (23) mużāriʿler ekṣere göre semāʿîdir. Ḥāfıẓ ve Gülistān şārihi (24) Sūdî merḥūmuñ ve merḥūm-ı mūmā ileyhiñ meslekini iḫtiyār idenleriñ ʿindlerinde (25) ḳıyāsîdir. Meṣelā āyed mużāriʿi ekṣere göre āmeden maṣdarından (26) ve muḫālifleri ʿindinde āyîden maṣdarından meʾḫūz ve reved mużāriʿi ʿinde'l-ekṣer (27) reftenden ve baʿż-ı meẕkūra göre revîdenden müştaḳdır ve düzer [33] (1) maʿnāsına olan sāzed mużāriʿi sāḫten maṣdarından yāḫud sāzîden (2) maṣdarından aḫẕ olunmuşdur. Bāḳî ekṣer mużāriʿler daḫı bu ḳıyās üzre olmaġla (3) beyānımızda ekṣeriyā meslek-i ḳudemā iḫtiyār olunmuşdur. Zîrā iştiḳāḳda ḳıyāsîlik (4) iddiʿāsı her ne ḳadar ṭabʿa muvāfıḳ ise de ḳudemādan rivāyet olunmadıġından (5) nāşî muʿtemedün ʿaleyh olamaz. Ḫuṣūṣen ki meṣadir-i ġayr-ı müstaʿmeleyi yeñiden (6) îcād itmek gibi olur. Meṣelā

kuned mużāriʿi kerden maṣdarından meʾḫūz (7) dinürse kerden maṣdarı lafẓ-ı Farsīʾdir, konīden maṣdarından meʾḫūz (8) dinür ise konīden lafẓınıñ lisān-ı Fārsīʾde istiʿmāli ġayr-ı mesmūʿdur.

(9) Reft gitdi gelür āyed hem-ayaḳdaş hem-pā

Gitdi maʿnāsına **reft**(10) reften maṣdarından māżī ve gelür maʿnāsına **āyed** āmeden maṣdarından (11) mużāriʿdir. **Hem-pā** ayaḳdaş dimekdir. **Hem** maʿnā-yı maʿiyyet ifāde idüp (12)**pā** Fārsīʾde ayaḳ maʿnāsınadır.

Fāʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

(13) Fāʿilātünden elifiñ ḥaẕfına ḳāʿide-yi ʿarūżda ḫabn dinür ve ḳıṭʿa-yı (14) sābıḳda olan ḥaẕf ʿilleti daḫı vardır yaʿnī dört cüzʾden cüzʾ-i evveli (15) yaʿnī ṣadr ve ibtidāları ekṣer sālim ve ṣānī ve ṣālişleri maḫbūn ve dördünci (16) hem maḫbūn ve maḥẕūf ve baʿżen aṣlem olup bu ḳıṭʿa baḥr-i remel-i müṣemmen (17) ve maḫbūn ve maḥẕūf ve aṣlemdir beytiñ mıṣraʿ-ı evveliniñ cüzʾ-i evveline ṣadr ve (18) cüzʾ-i āḫırına ʿarūż ve mıṣraʿ-ı ṣānīniñ cüzʾ-i evveline ibtidā ve āḫırına (19) ḍarb ve aralarına ḥaşv dinilür.

Mütevāżıʿ olanıñ ḳadrin ider Ḥaḳ aʿlā

(20)**Mütevāżıʿ** kelimesi tevāżuʿdan ism-i fāʿildir. Alçaḳlıḳ gösterici maʿnāsına.

(21) **Ḳıṭʿa-yı Zībende-yi Rengīn-edā**

(22) **Zībende** zībīden maṣdarından yaḳışdırıcı maʿnāsına ism-i fāʿildir. **Rengīn**(23) renklü maʿnāsına maḥall-i medḥde istiʿmāli şāyiʿdir, bāde-yi rengīn ve şiʿr-i rengīn (24) dinilür. Yā nisbet içün ve nūn-ı teʾkīd nisbet içün gelmişdir ve **rengīn-edā**(25) rengīn edālu dimekdir. Bu daḫı maʿlūm ola ki rengīn-edānıñ aṣlı edā-yı (26) rengīndir. Mużāfun ileyhiñmużāf üzerine taḳdīminden maʿnā-yı nisbet (27) ḥāṣıl olmuşdur. Meṣelā çeşm-i siyāh ḳara göz dimek ve siyāh-çeşm ḳara gözlü [34] (1) dimek maʿnāsınadır *veḳıs ʿaleyhi'l-bevāḳī.*[325]

(Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün)

Baña merā saña turā siz şumā

(2)**Merā** men rādan muḫaffef baña maʿnāsını ve **turā** saña maʿnāsını ifāde ider (3) ve **rā** kelimesi edāt-ı mefʿūldür ve ẓarfiyyet içün daḫı gelür. Ol vaḳtde (4)**merā**

[325] Kalanları ona göre karşılaştır.

bende ve **turā** sende maʿnālarına olur. **Şumā** şīnıñ żammıyla siz maʿnāsına (5) ʿArabī'de entem maʿnāsınadır. Żamīr-i cemʿ-i muḫāṭabdır.

Ben men ü biz mā vü aña merverā

(6)**Men** ʿArabī'de ene maʿnāsına żamīr-i mütekellim-i vaḥdedir ki ben dimek maʿnāsınadır (7) ve **mā** ʿArabī'de naḥnu yaʿnī biz dimek maʿnāsına żamīr-i nefs-i mütekellim-i maʿa'l-ġayr, (8)**merverā** aña dimekdir ve **mer** kelimesi taḥsīn-i lafẓ içün gelmiş kelime-yi zā'idedir.

(9) Sen tū merev gitme vü benşīn otur

Tū ʿArabī'de ente miṣillü żamīr-i müfred-i (10) muḫāṭabdır ki sen dimekdir. Tū kelimesiniñ vāvı maʿrūfedir. Vāv-ı mechūle ile (11) ḳırā'at olunur ise ḳaymaḳ maʿnāsınadır ki aşaġıda gelecekdir. Vāv-ı (12) maʿrūfe telaffuẓ hālinde geregi gibi vāẓıḥ ve müteʿayyin olur sür ve dud gibi. (13) Vāv-ı mechūleniñ żammesine işbāʿ virilmeyüp beyne'l-vāv ve'ż-żamme ḫafīfce (14) ḳırā'at olunmaġla vāviyyeti cüz'īce münfahim olur. Būd ve cūd ve sebū (15) ve bu gibi vāv-ı maʿrūfe ve mechūleniñ cemīʿ zamānda māḳablleri mażmūm (16) olur. **Merev** reften maṣdarından gitme maʿnāsına nehy-i ḥāżırdır. **Benişīn**(17)**bā**sı bā-yı emrdir. Bā-yı emriñ maʿnāda medḫali olmayup mücerred taḥsīn içün (18) idḫāl olunur ve nişīn nişesten maṣdarından oṭur maʿnāsına emr-i ḥāżırdır.

(19) Er berevī gider iseñ gel beyā

Er hemzeniñ fetḥiyle ger vezninde ve mürādifidir (20) şarṭ maʿnāsına. **Berevī** reftenden mużāriʿ-i müfred-i muḫāṭabdır. **Er berevī**(21) gider iseñ dimekdir. **Beyā** āmeden maṣdarından emr-i ḥāżırdır ki aṣlı (22) medd-i hemze ile añılmasıdır. Evveline taḥsīn içün bā-yı emr dāḫil olmaġla (23) hemze bāya ḳalb olunmuşdur. Zīrā hemze-yi memdūde ile muṣaddare olan kelime evveline (24) bā-yı zā'ide veyāḫud bā-yı emr veyāḫud mīm-i nehy ve nūn-ı nefy dāḫil olsa (25) hemze-yi mezbūre bā-yı taḥtānīye munḳalib olur. Meṣelā ārāst kelimesi ki (26) ārāstenden fiʿl-i māżīdir ve māddesi elif-i memdūde ile mevżūʿdur. (27) Evveline bā-yı zā'id getürülse hemzesi yā-yı taḥtānīye tebdīl ile beyārest [35] (1) ṣūretinde resm olunur ve bā-yı emr ve mīm-i nehy ve nūn-ı nefy dāḫil olsa beyār (2) ve meyār ve neyārest resm olunur ve maʿlūm ola ki Fārsī'de bā-yı meftūḥa ʿArabī'de (3) bā-yı meksūreniñ tercemesidir. Yaʿnī ʿArabī'de bā-yı meksūreniñ medlūli olan (4) ilṣāḳ ve ḳısm ve sāir meʿānīye Fārsī'de bā-yı meftūḥa

delālet ider ve ol bā ki (5) fiʿl-i emr evveline dāḫil olur defʿu'l-tibās içün hemīşe meksūr ḳırā'at (6) olunmaḳ lāzımdır ve ḥarf-i cerr mevḳiʿinde olan bāyı meftūḥ ḳırā'at itmek (7) lāzımdır beşumā ve bemāmiş̱illü.

120 Böyle çünīn öyle çünān çün gibi

Çünīnden (8) muḫaffef **çünīn** böyle maʿnāsına ve **çün** āndan muḫaffef **çünān** öyle (9) maʿnāsınadır vāv-ı mechūle ve żamm-ı cīm-i Fārsī ile **çūn** gibi maʿnāsına ki (10) miş̱l mürādifidir vāv-ı maʿrūfe ve tefḫīm-i cīm ile nite ve keyf maʿnāsını (11) ifāde ider.

Çīst nedir ān o niçün çerā

Çīstçi estden muḫaffef (12) nedir maʿnāsına, **ān** ʿArabī'de ẕālike mürādifidir o maʿnāsına ism-i işāretdir. **Çerā**(13) **çi rā**dan muḫaffef niçün maʿnāsınadır.

Ḳanḳı güdām üst odır īn budur

(14) **Güdām** kāf-ı Fārsiyye'niñ żammıyla ḳanḳı dimekdir. Ḳanḳısı geldi mevḳiʿinde (15) güdāmeş āmed dinilür. **Üst** edāt-ı ḫaberiyye ile żamīr-i ġā'ibden mürekkebdir ki odur (16) maʿnāsını ifāde ider. Maṭlūben üst gibi īn bu maʿnāsına edāt-ı ism-i işāretde (17) ḳarībde müstaʿmeldir. Mışraʿda olan ikinci budur kelimesi bu ile edāt-ı ḫaberiyye-yi (18) Türkiyye olan dur kelimesinden mürekkebdir. Taḳdīri bu maʿnāsınadır dimekdir.

(19) Kīst dimek kimdir o ḳanda kucā

Kīstki ile **est**-i ḫaberiyyeden (20) mürekkeb ʿArabī'de olan men-i istifhāmiyye gibidir ki kimdir maʿnāsınadır. (21) Kucā ʿArabī'de īn maʿnāsına mekāndan su'āldir ki ḳanda maʿnāsınadır.

(22) Niçe çusān miş̱li besān bil bedān

Çusān cīm-i Fārsiyye ile niçe (23) maʿnāsına, **besān** zamān vezninde miş̱l ü mānend maʿnāsınadır. **Bedān** dānesten (24) maṣdarından emrdir ki bil ve aʿlem maʿnāsına.

Bes yitişür niçe besī (25) vü besā

Bes res vezninde yiter ve yitişür ve kifāyet ider maʿnāsınadır (26) faḳat ve ḥaseb tercemeleridir ve niçe ve çoḳ maʿnāsına daḫı gelür. **Besī**(27) vaṣī vezninde niçe maʿnāsına, **besā** resā vezninde bu daḫı niçe ve çoḳ [36] (1) maʿnāsını ifāde ider.

Düşkün olān ʿāṣıḳa üftāde di

Üftāde(2) üftāden maṣdarından düşmüş maʿnāsınadır. Maẓlūm ve düşkün ve felek-zede ve (3) maġdūr şaḫṣdan kināye olunur. Lisān-ı şuʿarāda ʿāṣıḳda istiʿmāli şāyiʿ (4) olmuşdur. Nāẓım-ı merḥūm müstaʿmelāt-ı şiʿriyyeyi iltizām buyurmuşlar.

Daḫı (5) göñül ḳapıcıdır dil-rubā

Rubā rubūden maṣdarından müştaḳ olan ism-i (6) fāʿilden muḫaffefdir ki aṣlı rubāyende idi. Göñül maʿnāsına olan dil ile (7) vaṣf-ı terkībi olmuşdur. Göñül ḳapıcı maʿnāsınadır ve cins-i maḥbūba aʿlām-ı (8) ġālibeden olmuşdur.

Duḫt ḳıza bekçiye pervāk di

Duḫt dāliñ (9) żammıyla suḫt vezninde duḫter muḫaffefidir ki ḳız ve bint maʿnāsınadır. **Pervāk**(10) bā-yı Fārsiyye ile nemnāk vezninde bekçi maʿnāsınadır.

Ḫādım aġadır daḫı (11) ḫᵛāce-serā

Ḫᵛāce-serā ālāt-ı tenāsüli kesilmiş ḫādım aġa (12) maʿnāsınadır. Enderūn-ı Hümāyūn ḫıdmetinde olsun ve sāʾir maḥallde olsun. (13) Çünki **ḫᵛāce** rāce vezninde efendi ve aġa ve ketḫudā ve reʾs-i ḫāne (14) ve ʿazīz ve muʿaẓẓam ve ḳoca yaşlu musinn veiḫtiyār maʿnāsına gelür ve zengīn ve ḥāl (15) ve māl ṣāḥibi kimseye dinür ve ḥākim ve vālī ve ṣāḥib-i cemʿiyyet maʿnālarına (16) gelür ve rūḥ ve cān maʿnāsınadır ve ṭavāşī ve ḫādim kimseye dinür ki (17) ālet-i tenāsüli ḳaṭʿ olunmuş olur. Ḫᵛācede olan vāva vāv-ı maʿdūle dinür ki (18) ḥīn-i telaffuẓda kendiden ḥarf-i āḫıra ʿudūl olunur. Bu sebeble (19) taʿayyün ve ẓuhūrı ḳalmaz ve bu vāv-ı maʿdūle ḫā-yı muʿceme ʿaḳībine maḫṣūṣdur (20) ve ḫā-yı mezbūre egerçi meftūḥa iʿtibār olunur lākin fetḥa-yı ḫāṣṣ (21) olmayup żamme şemmesini mutaẓammın olmaġla vāv-ı merḳūmeye vāv-ı işmām (22) daḫı dirler.

125 Zengīn olan şaḫṣa tüvān-ger dinür

Tüvān-ger tüvān ile edāt-ı (23) fāʿil olan kerden mürekkeb zengīn maʿnāsınadır. **Tüvān** cüvan vezninde (24) güç ve ḳuvvet ve zor ve celādet maʿnāsınadır ki vech-i münāsebet ẓāhirdir.

(25) Behre naṣīb oldı dilenci gedā

Behre bānıñ fetḥiyle dehre vezninde (26) ḥiṣṣe ve naṣīb ve pay ve ḳısmet maʿnāsınadır. **Gedā** kāf-ı Fārsiyye-yi (27) meftūḥa ile nemā vezninde dilenci ve sā'il maʿnāsınadır.

Ḫāne-yi dervīş [37] (1) faḳīriñ evi

Faḳīriñ evi ve menziline **ḫāne-yi dervīş** dinilür.

Eski (2) ḥaṣīr anda kühen-būriyā

Kāfıñ żammı hānıñ fetḥi āḫırda nūn ile (3)**kühen** eski maʿnāsına, **būriyā** gūyiyā vezninde ḥaṣīr maʿnāsınadır. **Ḥaṣīr** nerede (4) olur ise būriyā ve eski ḥaṣīr ne mevḳiʿde görinür ise kühen-būriyā (5) dinilür. Nāẓım-ı merḥūm eski ḥaṣīr oldı kühen-būriyā buyurmuş (6) olalar idi iṣābet olur idi.

Aşçıya āş-pez di yemek ḫordenī

(7)**Āş-pez** pezende-yi āş taḳdīrinde vaṣf-ı terkībidir ki yemek pişürici (8) maʿnāsına aşçıya ʿalem olmuşdur. **Pezende** puḫten maṣdarından ism-i fāʿildir. (9) Ḫordenī ṭaʿām maʿnāsınadır ki lisānımızda yemek maʿnāsına ıṭlāḳ olunur.

Sir ṭoḳ (10) aç gürsine vü nāşitā

Sir şir vezninde yā-yı mechūle ile ṭoḳ ve şebʿān (11) maʿnāsınadır ve yā-yı maʿrūfe ile ṣarımsaḳ maʿnāsına oldıġı aṣaġıda (12) gelür. Gürsine kāf-ı Fārsiyye'niñ żammı rānıñ sükūnı ve sīniñ kesri (13) ve nūnuñ fetḥi ve āḫırında hā ile aç maʿnāsınadır. Açgözlü yaʿnī baḫīl (14) ve cimri kimseye ve faḳīr ve muḥtāca ve ḳaḥṭ u ġalādan çıḳmış kimseye (15) gürsine-çeşm ıṭlāḳ olunur. Nāşitā kesr-i şīn-ı muʿceme ve fetḥ ve tā-yı (16) müşennāt ile ṣabāḥdan berü bir nesne yimeyüp ṣofra üzre ṭurmaḳdır ki nāhār (17) daḫı taʿbīr olunur. Ṣofra başdıracaḳ ḳahve ʿilleti taʿbīr olunan cüz'i (18) ṭaʿāma nāhārī ıṭlāḳ olunur.

Pek eyü ḥelvā imiş efrūşe hem

(19) Efrūşe bertūşe vezninde ḥelvā maʿnāsınadır ki un ḥelvāsı taʿbīr (20) olunur baʿżılar ʿindinde efrūşe bir nevʿ ḳayġanadır ve bādem ḥelvāsına (21) daḫı efrūşe dinilür hemzeniñ meddiyle daḫı luġatdır

Şule lapa tefşiredir (22) baḳlavā

Bizim taṣḥīḥimüz **şule** şīnıñ żammı ve lām-ı muḫaffefeniñ feṭḥi ile lapa taʿbīr **(23)** olunan ṭaʿāmdır ve lām-ı müşeddede ile ferc-i zenān maʿnāsına ve murdār ve mülevveṯ **(24)** maʿnāsına ve zenānıñ ḥayż bezi maʿnāsınadır. Bu ṣūretde vezn içün **(25)** şīnıñ żammesini cüzʾī işbāʿ ile lāmı muḫaffef oḳumaḳ lāzım gelür.

(26) Diñler iseñ nuṣḥ iderüm ben saña

Er şinevī pend konem men turā

(27)Er ḥarf-i şarṭ, **şinevī** şinīdenden mużārīʿ-i müfred-i muḫāṭabdır. **Er şinevī[38]** **(1)** diñler iseñ dimekdir. **Pend** naṣīḥat **konem** kerden maṣdarından mużāriʿ **(2)** nefs-i mütekellim-i vaḥdedir ki pend konem nuṣḥ iderüm maʿnāsınadır. Men turā **(3)** ben saña dimekdir ki beyānı yuḳaruda sebḳat itdi. Naṣīḥat ögüde **(4)** dinür ismdir. Mensūḥ-ı lehüñdünyevī ve uḫrevī ḫayrını idāreden **(5)** ʿibāretdir. Vecīz-i esmādan cemʿiyyet-i meʿānīyi cāmiʿ bir kelimedir. Dünyā ve āḫiret **(6)** ḫayrını ecmaʿ olmaġla kelām-ı ʿArabī'de ʿadīli yoḳdur. Niteki medār-ı dīn **(7)** olan işbu *(ed-dīnu en-naṣīḥat lillāhi veliresūlihi velikitābihi velie'immeti'l-müslimīne* ***(8)*** *ve ʿāmmetihim)*[326] ḥadīṯi nāṭıḳdır. *Naṣīḥatu lillāhi* Ḥażret-i Ḥaḳḳ'ıñ vaḥdāniyyetine īmān ve **(9)** ṣıḥḥat-i iʿtiḳād-ı ʿibādāt ve ṭaʿāmātında iḫlāṣ ve niyyetden, *naṣīḥatu li'r-resūlü* **(10)** faḫr-i ʿālem ṣallallāhu Teʿālā ʿaleyhi ve sellem ḥażretleriniñ risālet ve nübüvvetini **(11)** taṣdīḳ ve şerʿini ḳabūl ve emr ve nehyine inḳıyād eylemekden ve *naṣīḥatü* **(12)** *li'l-kitābi* Ḳurʾān-ı mübīni taṣdīḳ ve aḥkāmıyla ʿamel ḳılınmaḳdan ve *naṣīḥatu* **(13)** *li'l-e'immehü* imām-ı müslimīne şerʿe muvāfıḳ evāmir ve nevāhīlerinde iṭāʿat ve baġy **(14)** ve ḫurūcdan mücānebet eylemekden ve *naṣīḥatu li'l-ʿāmmeti* herkesi meṣāliḥlerine irşād **(15)** ve ḫayra delāletden ʿibāretdir.

130 Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

Bu ḳıṭʿa baḥr-i serīʿdendir.

(16) Ehl-i maʿārifle görüş dāʾimā

Müfredātı īżāḥa muḥtāc degildir.

(17) Īn Ḳıṭʿa'i Bā Nükte Zi Bā Çün Gül-i Şād-āb

(18)Īn bu maʿnāsına oldıġı ẕikr olundı. **Ḳıṭʿada** hemzeniñ kesri vaḥdet **(19)** ifāde ider. Ḳıṭʿa īst taḳdīrindedir. **Nükte** bu maḥallde remz-i laṭīf **(20)** maʿnāsınadır. **Zi** min

[326] Dîn; Allah, O'nun Resûlü, kitabı, müslümanların imamları ve diğer tüm müslümanlar için nasihattir.

maʿnāsına olan ez kelimesinden muḫaffefdir. **Çün** gibi (21) maʿnāsınadır ki ẕikr olundı. **Gül** egerçi her bir çiçege gül ıṭlāḳı (22) şāyiʿ ise de burada müteʿārif olan gül maʿnāsınadır. **Şād-āb** tāze (23) dimekdir. Maʿnāsı remz-i laṭīf ile bā ḳafiyesinden tāze gül miṣillü bu (24) bir ḳıṭʿadır dimekdir.

(Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün)

Teşne ṣuṣamış ḳanmış olandır daḫı sīr-āb

(25) **Teşne** tā-yı müṣennāt ve şīn ile nesne vezninde ṣuṣamış maʿnāsınadır. **Sīr-āb**(26) ṭoḳ maʿnāsına olan sīr ile ṣu maʿnāsına olan ābdan mürekkeb ḳanmış (27) ve reyyān olmuş maʿnāsınadır.

Ferkend seliñ yardığı yer sel ṣuyı [39] (1) seyl-āb

Ferkend ferzend vezninde ol mevẓuʿa dinür ki sel ṣuyı (2) yırtup geçmiş ve cābecā çuḳurlarında ṣu baḳıyyesi ḳalmış ola ve yeñi ḳazılmış (3) arḳ ve çay maʿnāsınadır ve muṭlaḳ ṣu yoluna da dinür ve göl ve bürke (4) maʿnāsına daḫı gelür. **Seyl-āb** sel ṣuyı maʿnāsınadır seyl ile ābdan (5) mürekkebdir.

Şīre di üzüm ṣuyuna hem pekmeze dūş-āb

[Bal şehd dinür şerbete şehd-ābe vü şehd-āb]

Şīre şīn-ı muʿceme ile (6) tīre vezninde üzüm ṣuyuna ve boza ile ḫaşīş ṣuyunı mezc idüp (7) yapdıḳları bir nevʿ şarāba ve şīr-i revġan muḥarrefi şırlaġan dinilen ṣuṣam (8) yaġına dinilür. **Dūş-āb** dāl-i mühmeleniñ żamm ve meddi ve şīn-ı meftūḥanıñ (9) meddi ve āḫırda bā-yı muvaḥḥade ile bekmez maʿnāsınadır ve dāl-i mühmeleniñ (10) bedeli kāf ve şīnıñ bedeli dāl-i mühmele olaraḳ gūr-āb ve yalñız dāl-i mühmele (11) bedeli kāf ile kūş-āb daḫı dinür.

Gül-zār gülistān güli çoḳ yer daḫı (12) gülşen

Maʿlūm ola ki Fārsī'de keṣret ve ġalebe ve cemʿiyyet maʿnāsına dāll (13) olan beş kelimedir. Biri **bār** kelimesidir meṣelā ṣuyı çoḳ ve ʿaẓīm (14) ve büyük deñize deryā-bār dirler ki birḳaç deryā menzilinde. İkincisi (15)**zār** kelimesidir gül-zār miṣillü güli çoḳ maḥalle dinilür. Üçüncisi (16)**sār**dır ki ḫāk-sār ve kūh-sār gibi. Dördüncisi **sitān** kelimesidir gülistān (17) ve būstān gibi. Beşincisi **lāḫ** kelimesidir seng-lāḫ gibi. Türkī'de bu kelimelerden (18) lıḳ ve lik ile taʿbīr olunur. Meṣelā gül-zār ve gülistān güllük ve kūh-sār ṭaġlıḳ ve (19) seng-lāḫ ṭaşlıḳ dimekdir. **Gülşen** gülistān ve gül-zār

mürādifidir ve yalñız (20) şen nāz u edā ve kirişme maʿnāsınadır ve kendir taʿbīr olunan nebāt adıdır.

(21) Di çayıra merġ u ter ü tāze ise şād-āb

Merġ feṯ-i mīm ile çarġ (22) vezninde çayır ve çemen taʿbīr olunan sebzedir ve ʿArabī'de dābbeler merʿāda geregi gibi (23) otlayup istīfā-yı ḥaẓẓ eyledikden şoñra yatup yuvarlanmalarına dinür. (24) Türkī'de ağınmaḳ taʿbīr olunur. Şād-āb medd-i şīn ile ādāb vezninde ter ü tāze (25) maʿnāsına ve ṣuyı çoḳ ve ṣuya ḳanmış ve ṣulı maʿnālarına daḫı gelür. (26) Mışraʿ-ı meẕkūrda olan ter ü tāze maḥall-i Türkī'de īrād olunmuş Fārsīlerdir.

(27) Şeh-vār dinür pādişehe lāyıḳ olana

Şeh-vār şāh-vār muḫaffefidir. [40] (1) Pādişāha lāyıḳ olan nesneye dinür. Vār Fārsī'de edāt-ı liyāḳatdir ve edāt-ı (2) liyāḳat iki kelimedir birisi vārdır ki meşelā aʿlā incüye dürr-i şeh-vār (3) dirler pādişāha lāyıḳ incü maʿnāsına, uyġun ata esb-i reh-vār dirler. (4) Edāt-ı liyāḳatiñ ikincisi ne kelimesidir şāhāne dirler şāha lāyıḳ (5) maʿnāsına.

Leẕẕetlü ṣu ḫoş-āb eyü incü dürr-i ḫoş-āb

Ḫoş-āb vāv-ı (6) mechūle ile leẕẕetlü ṣu maʿnāsına ve ʿumūmen ṭarī ve tāze ve sīr-āb ve ḫuṣūṣen (7) cevher-i pür āb u tāba dinür. Aña mebnī eyü incüye dürr-i ḫoş-āb dinilmişdir. (8) Ḫūb maʿnāsına olan ḫoş ile ābdan mürekkebdir.

135 Cūy ırmaġa di (9) āb-ı revān yaʿni aḳar ṣu

Cūy rūy vezninde ırmaḳ ve nehr maʿnāsınadır. (10)**Āb-ı revān** aḳar ṣu dimekdir. **Revān** reften maṣdarından müştaḳ gidici (11) maʿnāsına ṣıfat-ı müşebbehe yāḫud mübālaġa ile ism-i fāʿildir.

Tīre bulanıḳdır (12) daḫı ḥavżiñ dibi pāy-āb

Tīre tānıñ kesriyle ḫīre vezninde bulanıḳ (13) ve mütekeddir maʿnāsınadır ve ḫāṣṣaten bulanıḳ ṣuya dinür. Nāẓım-ı merḥūm tīreniñ (14) maʿnāsını ifādede ẓarāfet ile ṣarāḥaten ve żımnen iki maʿnāya daḫı (15) işāret buyurdılar. **Pāy-āb** şād-āb vezninde ḥavżiñ dibi maʿnāsına ve geçit (16) viren ṣuya ıṭlāḳ olunur ve devām ve beḳā maʿnāsınadır ki ḥālet-i vāḥide (17) üzre ṣebātdır ve ḳudret ve ṭāḳat ve celādet ve ṣabr ve muḳāvemet maʿnāsınadır.

(18) Ser-geşte başı dönmişe di dönmege geşten

Ser baş maʿnāsına ve **geşte** kāf-ı (19) Fārsiyye'niñ fetḥiyle reste vezninde dönmek maʿnāsına olan geşten (20) maṣdarından müştaḳ dönmüş maʿnāsına ism-i mefʿūldür. **Ser-geşte** başı (21) dönmüş dimekdir.

Deryāda ṣuyuñ dönmesi çevrindisi gird-āb

Gird(22) kesr-i kāf-ı Fārsiyye ve sükūn-ı dāl ile degirmi ve müdevvet maʿnāsına ve çevre (23) ve eṭrāf-ı muḥīṭe maʿnāsınadır. Ṣu maʿnāsına olan **āb** ile terkīb (24) olunup **gird-āb** kelimesi ṣuyuñ çevrindisine ve dönmesine ıṭlāḳ olunmuşdur.

(25) Āteşde o ḥayvān ki gezer adı semender

Semender ḳalender vezninde bir cānavardır ki (26) āteşde mütekevvin ve büyücek fāre cüsṣesinde olur. Āteşden çıḳdıḳda (27) helāk olur dirler ve bir ḳavlde aḥyānen ṭaşra çıḳup gezer ve ol eṣnāda [41] (1) ṣayd iderler ve derisinden ṭaḳye ve mendīl düzerler. Gizlendikde (2) āteşe aṭarlar. Ṣabun ile ġusl olunmuş gibi pāk ve pākīze olur (3) ve bir rivāyetde küller şeklinde ölür ve ʿinde'l-baʿẕ ḳuş ṣūretindedir. (4) Her ne ise ʿaḳlen iʿtimāda şāyān degildir ancaḳ ḳudret-i Allāh'a nisbet (5) bu maḳūle nesneler dest-gāh-ı imkāndadır inkārından fā'ide ḥāṣıl olmaz. (6) Nitekim Şeyḫ İbn Sīnā buyururlar *daʿ mā tesmeʿuhu mine'l-ḥavāriki fī fuṣḥeti'l-imkān* (7)*felā nerā̱ żararen.*[327]

Dirler ṣu ḳuşından ḳaza baṭ ördege (8) murġ-āb

Baṭ fetḥ-i bā-yı muvāḥḥade ve sükūn-ı ṭā ile ṣu ḳuşı envāʿından (9) ḳaz maʿnāsına ʿArabī ile müşterekdir. **Murġ-āb** ḳuş maʿnāsına olan (10)**murġ** ile **āb**dan mürekkebdir. Ördek maʿnāsınadır. Nāẓım-ı merḥūmuñ tevriye (11) ve īhām reviş-i pesendīdelerinden oldıġından semendere muḳābil baṭ ile (12) murġ-ābı ẕikr buyurup ḥayvān-ı meẕkūrlar ṣularda ve deryālarda ṭalup (13) ve gezüp ṣu ḥayvānātı mühlik iken muḳteżā-yı ḫilḳatleri üzre anlara (14) żarar itmedigi gibi āteşde daḫı ḥayvānātıñ gezmesi emr-i müstebʿad olmayup (15) dāḫil-i dā'ire-yi cevāz olmasını īmā ve işāret buyurmuşlardır. Tekevvün ḳavline göre (16) beynehümālarında muġāyeret var ise de nāẓım-ı müşārünileyh tekevvünden baḫs itmeyüp faḳaṭ (17) āteşde gezer buyurmalarından müsāvāt ḥāṣıl olmuş gibidir. Ḫuṣūṣen ki (18) semenderüñ vücūduna balıḳ ile istidlāl olunur ise hīç diyecek ḳalmayacaġına (19) mebnī

Māhī balıġuñ adı şināver daḫı yüzgeç

[327] İşittiğin olağanüstü olayları imkân dâhilinde tut ki (bundan) zarar görmezsin.

mışraʿını īrād buyurdılar (20)*ebradallāhu mażcaʿehu.*[328]**Māḫī** rāhī vezninde balıḳ maʿnāsınadır ki ʿArabī'de semek (21) ve ḥūt dinilür. **Şināver** kesr-i şīn ile yüzgeç ve ṭalġıç maʿnāsınadır.

Ġūta (22) şuya ṭalmaḳ şularuñ ṭalġası ḫīz-āb

Gūta żamm ve medd-i ġayn ve feṯḥ-i tā-yı (23) müşennāt ile şuya ṭalmaḳ maʿnāsınadır ki ġavṭa bunuñ muʿarrebidir. Vāv-ı mechūle ile (24) ġut daḫı dinilür. **Ḫīz-āb** mīz-āb vezninde ṭalġa ve mevc maʿnāsına (25)**ḫīz** ile **āb**dan mürekkebdir. **Ḫīz** ḫā-yı muʿceme ile tīz vezninde ḫīzīdenden (26) ism-i maṣdardır. Ḳalḳmaḳ ve şıçramaḳ ve atlamaḳ maʿnāsınadır. Bu maʿnāda (27) fiʿl-i emr olur ve yalñız ḫīz ṭalġa ve mevc maʿnāsına daḫı gelür.

[42] (1) Dārişkene maʿnāsı süleymānī dimekdir

Dārişkene dāliñ meddi ve rānıñ (2) kesri ve şīn-ı muʿcemeniñ sükūnı ve kāfıñ ve nūnuñ feṯḥleri ve āḫırında hā ile (3) süleymānī dinilen nesnedir ki zehr envāʿındandır. Ġalaṭ olaraḳ sülümen (4) dirler.

Ferrār gürīzende cıva jīve vü sīm-āb

Gürīzende gürīḫten yāḫud (5) gürīzīden maṣdarından ism-i fāʿildir. Ḳaçıcı maʿnāsına **ferrār** ʿArabī'dir. (6) Türkī mevḳiʿinde īrād olundı ancaḳ sebeb-i īrādı elsinede şöhreti (7) oldıġından olmayup ışṭılāḥāt-ı kīmyā-gerāna riʿāyet buyurmuşlardır ki (8) cıvaya ferrār ıṭlāḳ iderler imiş. **Jīve** kesr-i jā-yı Fārsiyye ile yīve (9) vezninde cıva maʿnāsınadır. **Sīm-āb** daḫı bī-tāb vezninde keẕālik cıva (10) maʿnāsınadır. Cıva cüzʾ-i aʿẓam iksīr belki rūḥ-ı cümle ecsāddır.

140 (11) Göz yaşına di eşk ü sirişk aġlama girye

Eşk hemzeniñ feṯḥiyle (12) reşk vezninde muṭlaḳ ḳaṭre maʿnāsınadır ki ṭamla taʿbīr olunur ve ḫāṣṣaten (13) göz yaşı ḳaṭresine dinür. **Sirişk** kesr-i sīn ve rā ile zirişk vezninde (14) bu daḫı muṭlaḳ ḳaṭre maʿnāsınadır. Ḫāṣṣaten yaġmur ḳaṭresine ve göz (15) yaşına dinür. **Girye** kāf-ı Fārsiyye'niñ kesriyle mirye vezninde aġlama maʿnāsına (16) ism-i maṣdardır.

Giryān dimek aġlayıcıdır ḳanlu şu ḫūn-āb

[328] Allah yatağını soğutsun.

Giryān(17) aġlayıcı maʿnāsına ṣıfat-ı müşebbehedir. Ṣıfat-ı müşebbehe ʿalāmeti elif **(18)** ve nūndur ki evāḫır-ı kelimeye lāḥiḳ olduḳda fāʿiliyyet maʿnāsını ifāde ider. Yaʿnī **(19)** lāḥiḳ oldığı kelime ism-i fāʿil maʿnāsına olur. ʿArabī'de ol ṣīġaya **(20)** ṣıfat-ı müşebbehe taʿbīr iderler. Meṣelā üft ve ḫīz kelimeleri aṣlında üfted **(21)** ve ḫīzeddir. Bir ẕātıñ düşici ve ḳalḳıcı oldığını ifāde murād olunduḳda **(22)** üfted ve ḫīzedden mużāraʿat ḥarfi ki dāldir ḥaẕf idüp andan bedel **(23)** elif ve nūn getürüp üftān ve ḫīzān dirler. Ḫandān ve giryān ve gūyān daḫı **(24)** bu ḳabīldendir. Evṣāf-ı meẕkūre lāzımesinden olan ẕātda müstaʿmeldir ve baʿżen **(25)** ism-i fāʿiliñ ṣīġa-yı mübālaġası daḫı olur. Meṣelā revān mübālaġa ile gidici **(26)** ve aḳıcı maʿnāsınadır. **Ḫūn-ab** ḳan maʿnāsına olan ḫūn ile ābdan mürekkeb **(27)** ḳanlu şu maʿnāsınadır

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Beñzer o nuḳūşa **[43] (1)** bu cihān kim ola ber-āb

Nuḳūş ʿArabī naḳşıñ cemʿidir. Ber-āb şu üzerinde **(2)** dimekdir ki ber feṯḥ-i bā ile der vezninde ʿArabī'de ʿalā miṣillü istiʿlā maʿnāsınadır.

(3) Ḳıṭʿa-yı Çün Mihr ü Meh Pertev-fezā-yı Īn Kitāb

(4)Çün gibi ve **mihr** güneş ve **māh** ḳamer maʿnālarına Fārsīlerdir. **Pertev** żiyā maʿnāsına **(5)** ve **fezāy** artıcı maʿnāsınadır ki **pertev-fezāy** vaṣf-ı terkībī olmuşdur. **(6)Īn kitāb** bu kitāb. Maʿnāsı şems ü ḳamer gibi bu kitābıñ żiyāsını artırıcı **(7)** ḳıṭʿa dimekdir ve bu ḳıṭʿada ecsām-ı neyyireniñ īrād olındığına īmāʾ **(8)** ve işāret buyurmuşlardır.

(Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Āsmān gökdür güneş ḫurşīd ü mihr ü āftāb

(9)Āsmān medd-i hemze ve sükūn-ı sīnle üç maʿnāsı vardır biri gök ve felek **(10)** maʿnāsınadır. ʿArabī'de semā dirler. Bu maʿnāda āsmān lafẓı **ās** ile **mān**dan mürekkeb **(11)** olur ki ās degirmen ve mān beñzeyici maʿnālarınadır. Felek daḫı dönmekte **(12)** degirmene müşābih oldığı münāsebetle ʿalem-i ḫāṣṣ olmuşdur. İkincisi Ḥażret-i **(13)** ʿAzrā'īl ʿaleyhi's-selāmıñ ismidir. Üçüncisi her māh-ı şemsīden yigirmi **(14)** yedinci gününüñ ve ʿinde'l-baʿż yigirmi beşinci gününüñ ismidir. **Ḫurşīd(15)** ve kesr-i mīm ile **mihr** ve medd-i hemze ile **āftāb** güneş maʿnāsınadır. Yalñız şīd **(16)** ve ḫur daḫı güneş maʿnāsınadır.

Yıldız aḫter māh ay aydınlıġıdır māh-tāb

(17)**Aḫter** feṯ-i hemze ve sükūn-ı ḫā-yı muʿceme ile efser vezninde yıldız maʿnāsınadır. (18) Bundan başḳa beş maʿnāya daḫı gelür. Biri ʿalem ve sancaḳ ve bayraḳ (19) maʿnāsınadır. Ṣānī baḫt ve ṭāliʿ maʿnāsınadır. Ṣāliṯ bir ferişte adıdır ki kürre-yi (20) arż üzre müvekkeldir. Rābiʿ fāl-i nīkū yaʿnī eyü fāl maʿnāsınadır. Ḫāmis (21) menāzil-i ḳamerden bir menziliñ ismidir. **Māh** şāh vezninde neyyir-i aṣferdir ki aydır. (22) ʿArabī'de ḳamer dinür. Felek-i evvelde olur ve şehr mürādifidir ki seneniñ (23) on iki ḥiṣṣesinden bir ḥiṣṣeye dinür. **Māh-tāb** ay aydınlıġıdır ve on (24) dört gicelik aya dinür. ʿArabī'de bedr dirler.

Uyanıḳ bī-dār ımızġanmış (25) ġunūde uyḳu ḫᵛāb

Bī-dār uyanıḳ maʿnāsınadır. **Ġunūde** ġayn-ı muʿcemeniñ (26) żammıyla rubūde vezninde baʿża göre ımızġanmış ve baʿżılara göre uyumuş (27) maʿnālarınadır. **Ḫᵛāb** ḫānıñ işbāʿıyla uyḳu maʿnāsınadır ve rüʾyā ve düş [44] (1) maʿnāsına daḫı olur.

Uyumuş ḫᵛābīde dünki gice dūş düş de (2) ḫᵛāb

Ḫᵛābīde ḫᵛābīden maṣdarından ism-i mefʿūldür uyumuş (3) maʿnāsınadır. **Dūş** gūş vezninde dün gice ve şeb-i güẕeşte maʿnāsınadır (4) ve omuz ve ketf maʿnāsınadır ve süd saġmaḳ maʿnāsına olan dūşīden maṣdarından (5) fiʿl-i emr gelür. Düş de ḫᵛāb yaʿnī rüʾyāya da ḫᵛāb dinür (6) uyḳuya dinildigi gibi.

Heybet ü ḥaşmet şükūh aʿlā dimek vālā imiş

(7) **Şükūh** şīnıñ żammıyla ve vāv-ı mechūl ile gürūh vezninde mehābet ü ʿaẓamet (8) ve şān u şevket maʿnāsınadır. Heybet ü ḥaşmet cāy-ı Türkī'de īrād olunmuş (9) ʿArabīlerdir. **Vālā** bālā vezninde ve mürādifidir ki yüksek ve bülend maʿnāsınadır. (10) Gerek miḳdārda ve gerek ḳadd ü ḳāmetde ve gerek himmet ve şān ve menziletde olsun.

(11) Cāh manṣıbdır murādına irendir kām-yāb

Cāh rāh vezninde manṣıb (12) maʿnāsına ʿArabī ile müşterekdir. **Kām-yāb** vaṣf-ı terkībī olaraḳ murādına (13) vāṣıl olan kimseye dinür.

145 Tāb ṭāḳat pīç büklümdür ṭolaşıḳdır (14) daḫı

Tāb āb vezninde yedi maʿnāsı vardır. Biri ṭāḳat ü tüvān. Ṣānī żiyā (15) ve fürūġ ve lemeʿān. Ṣālis ḳıvrım ve büklüm ve buruşuḳ ki ipde ve ṣaçda (16) olur. Rābiʿ öyke ve ṭarġınlıḳ ve ḫışm ve ġażab. Ḫāmis ḥarāret. Ṣādis (17) derd ü miḥnet ve meşaḳḳat

maʿnāsına. Sābiʿ ġażab maʿnāsından fiʿl-i emr gelür. (18)**Pīç** büklüm ve ṭolaşıḳ maʿnāsınadır ve ḥasedden kināye olur.

Iṣṭılāḥ (19) olmuş dinür fikr ü telāşa pīç ü tāb

Luġat-ı Fürs'de tāb ṭāḳat ve pīç (20) büklüm maʿnāsına iken **pīç ü tāb** ıṣṭılāḥda fikr ü telāş maʿnāsına (21) olmuşdur ancaḳ nāẓım-ı merḥūmuñ tābıñ meʿānī-yi müteʿaddidesinden faḳaṭ (22) ṭāḳaṭ maʿnāsını iḫtiyār ve beyān buyurmalarından ıṣṭılāḥıñ maʿnā-yı (23) meẕkūrdan meʾḫūẕ olmadıġına īmā buyurmuşlar fehm olunur.

Fāş ẓāhirdir (24) ḫaber maʿnāsı peyġām u peyām

Fāş māş vezninde bellü ve ẓāhir ve āşikār (25) maʿnāsınadır ve ṭaġınıḳ ve perākende maʿnāsına da gelür. **Peyġām** sersām vezninde, (26)**peyām** selām vezninde ḫaber ve ḥadīṣ maʿnāsınadır.

Oldı pürsīden suʾāl (27) itmek daḫı pāsuḫ cevāb

Pürsīden żamm-ı bā-yı muvaḥḥade-yi Fārsiyye ile ḫasbīden [45] (1) vezninde suʾāl itmek maʿnāsına maṣdardır. **Pāsuḫ** żamm-ı sīn ile cevāb (2) maʿnāsınadır ki suʾāl muḳābilidir.

Bulaşıḳ ālāyiş ālūden bulaşmaḳdır daḫı

(3) **Ālāyiş** hemzeniñ fetḥiyle bulaşıḳ maʿnāsına ḥāṣıl-ı maṣdardır. Şīn-ı (4) müfred-i sākin āḫır-ı kelimede ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdar ʿalāmeti olur. Meṣelā dān (5) kelimesi dānestenden ve ālāy kelimesi ālāyīdenden ism-i maṣdar. Ḥāṣıl-ı (6) bi'l-maṣdar maʿnāsı murād olunduḳda āḫırına şīn getürürler. Dāniş (7) ve ālāyiş olur. Türkī'de biliş ve bulaşış ve bulaşıḳ ile taʿbīr olunur. (8) Ḫᵛāhiş ārāyiş reviş bu ḳıyās üzredir ki isteyiş ve bezeyiş (9) ve gidiş maʿnālarınadır ve şīn-ı sākin-i müfred keẕālik evāḫır-ı kelimede müfred-i (10) ġā'ib żamīri daḫı olur. **Ālūden** bulaşmaḳ maʿnāsına maṣdardır.

(11) Ḫāliṣ ü ṣāfī vü ḫāṣṣıñ oldı hep mefhūmı nāb

Ṣāb vezninde (12) **nāb** ṣırf ve ḫāliṣ ve ṣāf maʿnāsınadır. Ḫāṣṣ burada maġṣūṣ (13) muḳābilidir. Meṣelā ḫāṣṣ gümüşe sīm-nāb dirler. Ṣāriḥ-i merḥūmuñ ḫāṣṣ (14) ve muḫtaṣṣ ile beyānı becā degildir. ʿArabī'de nāb azı diş maʿnāsınadır (15) ve ʿamel-mānde yaşlu deveye dirler.

Āremīden diñlenüp eglenme ṣabr oldı (16) şekīb

Āremīden nāsebīden vezninde eglenmek ve ṭurmaḳ ve sākin olmaḳ (17) maʿnāsınadır. **Şekīb** kesr ile nehīb vezninde ṣabr u taḥammül maʿnāsınadır.

(18) Pek yelüp gezme tekāpū yaʿni ivmekdir şitāb

Tekāpūda olan elif (19) elif-i ʿaṭfdır. ʿArabī'de olan vāv-ı ʿaṭf menzilindedir. **Tekāpūy** lafẓı (20) aṣlında **tek** ü **pūy**dur. **Tek** tekīden maṣdarından ismdir. Tekīden segirtmek (21) maʿnāsınadır ve **pūy** daḫı pūyīdenden ism-i maṣdardır. Sürʿatle gitmek (22) maʿnāsınadır ki Türkī'de andan yelmek ile taʿbīr olunur. Yelmek ile segirtmegi (23) müştemil gitmegi ve yürümegi edā mevḳiʿinde ikisini terkīb idüp ve miyānlarına (24) elif-i ʿatf tevsīṭıyla tekāpūy dirler. Türkī'de bundan yelüp yupurmak ile (25) taʿbīr olunur. Tekādev kelimesi daḫı tekāpūy gibidir zīrā dev feṭḥ-i dāl ile (26) rev vezninde devīdenden ism-i maṣdardır. Devīden segirtmek ve ḳoşmaḳ (27) maʿnāsınadır ve işbu elif-i ʿaṭf tekāpūy ve tekādev māddelerinden ġayrıda [46] (1) meşhūr degildir. **Şitāb** şīn-ı muʿceme ile kitāb vezninde ivmek ve ʿacele itmek (2) maʿnāsınadır.

Āb-gīr olmuş ṣu cemʿ oldıġı yir tāl-āb hem

Āb-gīr kāf-ı (3) Fārsiyye ile bār-gīr vezninde göl ve birke maʿnāsınadır ve muṭlaḳ ṣu müctemiʿ (4) olan çuḳura dinür ve cūlhalarıñ otluḳdan yapdıḳları süpürgeye dirler ki (5) anıñla ṭoḳuyacaḳları bez üzerine ṣu serperler. **Tāl-āb** nā-yāb vezninde (6) āb-gīr mürādifi ṣu cemʿ olan maḥall maʿnāsınadır.

Āsyā-gerdir degirmenci (7) degirmen āsyāb

Āsyā-gerāsyā āsyāb muḫaffefidir degirmen maʿnāsına. **Ger** kāf-ı (8) Fārsile edāt-ı fāʿildir. **Āsyā-ger** degirmenci dimekdir. **Āsyāb** kām-yāb (9) vezninde degirmen maʿnāsınadır. Māsebaḳda āsmān baḫşinde ifāde olundıġı (10) üzre bu daḫı mürekkebdir. Degirmen maʿnāsına olan **ās** ile ṣu maʿnāsına (11) olan **āb**dan terkīb olunmuşdur. Gerçi maʿnā-yı luġavīsi ṣu degirmeni (12) dimekdir ancaḳ ekṣer degirmenler ṣu ile idāre olundıġından cinsine ʿalem (13) olmuşdur.

150 Dest-ḫūşumdur getürdüm ḫıṭṭa-yı Īrān'dan

Dest-ḫūş(14) vāv-ı maʿdūle ile dest-māl maʿnāsına ve hezl ve suḫre ve melʿabe maʿnāsınadır (15) ve ʿāciz ü zebūn ve maḥkūm kimseye ve muṭlaḳ sehli'l-ḥuṣūl nesneye (16) ıṭlāḳ olunur. Ḫıṭṭa ḫā-yı muʿcemeniñ kesri ve ṭā-yı mühmeleniñ feṭḥ (17) ve teşdīdi ile arż maʿnāsına ʿArabī'dir. **El-ḫıṭṭ** ḫānıñ kesriyle yaġmur (18) işābet eylemeyen arża dinür ve şol arża dinür ki ekābir kimse nāzil (19) olup kendiden muḳaddem kimseye

nāzil olmamış ola. Bedevîleriñ ibtidā yurd (20) idindikleri arż olacaḳdur. **El-ḫıṭṭa** hā ile bu daḫı arż-ı meẕkūreye (21) dinür keẕā *fî Tercemeti'l-Ḳāmūs*.

Kāle-yi mülk-i ʿAcem'dir bu kitāb-ı müsteṭāb

(22) **Kāle** nāle vezninde altı maʿnāsı vardır. Biri biḍāʿat ve metāʿ maʿnāsına, (23) ikinci ḥallāclanmış pamuḳ yumaġına dinür. Üçünci fetîle olmuş (24) pamuġa dinür. Dördünci ʿumūmen ḳabaḳ ve ḫuṣūṣen şarāb ḳabaġına dinür. Beşinci ḫām (25) ḳavun ve ḳarbuza dinür ki kelek taʿbîr olunur. Altıncı sürülmüş ve naṭas (26) olmuş tarlaya dinür. Burada maʿnā-yı evvel murāddır. **Mülk-i ʿAcem** ʿAcem'den ḥudūd-ı (27) Îrān murāddır. Egerçi ʿArablar kendüleriniñ ġayrısına ʿAcem ıṭlāḳ itdiklerine [47] (1) sözimüz yoḳdur ancaḳ nāẓım-ı merḥūm Āsitāne-yi ʿAliyye'de zebān-zed olan ışṭılāḥı (2) iltizām buyurmalarıyla lisānımızda ve istiʿmālimizde Îrān'a ʿAcemistān dinür. (3) Burada olan ʿAcem'iñ māʿadā-yı ʿArab maʿnāsına ʿale'l-ıṭlāḳ delāleti (4) yoḳdur *eyḳaẓanallāhu teʿālā min nevmi'l-ġafleti.*[329] **Müsteṭāb** istiṭābdan ism-i fāʿil-i (5) ʿArabiyye'dir. İstiṭāb bir nesneyi ṭıyb ve ḫoş ve pākîze bulmaḳ maʿnāsınadır.

(6) **Ḳıṭʿa-yı Nādire-yi Ḫūb-edā-yı Nā-yāb**

(7) **Nādire** ḳalîl maʿnāsınadır. Ġarîb ve ḫāric-i ʿani'l-muʿtād olan söze kelām-ı (8) nādire dirler ve yektā-yı dehr ve ḥaydü'l-ʿaṣr maʿnāsına nādiretü'z-zamān dirler. (9) **Ḫūb** güzel maʿnāsınadır. **Ḫūb-edā** siyāh çeşm miṣillü ḫūb edālu dimekdir. (10) **Nā-yāb** nādir maʿnāsına Fārsî'dir ki bu ḳıṭʿada gelecekdir. Maʿnāsı ġāyet (11) az bulunur nādire-yi zamān ve ḫūb-edālu ḳıṭʿa dimekdir.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Āb-yār oldı (12) ṣuvarıcı ṣusuzdur bî-āb

Āb-yār yād-gār vezninde ṣulayıcı ve ṣu (13) virici ki murād muzāriʿ ve eşcār-ı isḳā iden kimsedir. Āb-yār kelimesi (14)**āb** ile **ār**dan mürekkeb, vaṣf-ı terkîbî olup ḳāʿide-yi Fārsiyye üzre (15) hemze yāya ḳalb olmuşdur. Bî-āb ṣusuz dimekdir.

Ṣu aḳup ṭoldıġı (16) yir daḫı siteḫr u gül-āb

Siteḫr kesr-i sîn ve feṭḥ-i tā-yı müşennāt ve sükūn-ı (17) ḫā-yı muʿceme ile göl ve ġadîr maʿnāsınadır ve Fārsî'de bir ḳalʿa adıdır. Bināsına (18) Keyūmerş başlayup

[329] Allah sizi gaflet uykusundan uyandırsın.

Cemşīd tamām eyledi. Ḥālā ḫarābedir. Anda bir aʿẓīm (19) göl olmaġla mücāveretle ol ḳalʿaya Siteḫr didiler. Siṭaḫr ve İsṭaḫr muʿarrebleridir. (20)**Gül-āb** daḫı ol maʿnāyadır.

Ḥaḳ ḳuşı murġ-ı şeb-āvīz ayaġından aşılur

(21)**Murġ-ı şeb-āvīz** Ḥaḳ ḳuşıdır ki gice aġacıñ dalından başı aşaġa (22) aşılur. Ḥaḳ Ḥaḳ diyü feryād ider. Buña İsḥaḳ ḳuşı daḫı dirler. (23) Murġ-ı şeb-āvīz gice aşılıcı ḳuş dimekdir. Gice ayaġından aşılıcı (24) ḳuş dimek degildir. Nāẓım-ı merḥūmuñ ayaġından aşılur taʿbīriniñ murġ-ı (25) meẕkūruñ aşıldıġınıñ keyfiyyetini beyān ile tefsīrde medār-ı küllīsi vardır.

(26) Yarasa şeb-pere yıldız böcegidir şeb-tāb

Şeb-pere beftere vezninde yarasa (27) ḳuşıdır. Şeb-perek daḫı dirler, ʿArabīsi ḫuffāşdır. **Şeb-tāb** meh-tāb (28) vezninde yıldız böcegine dirler. Pervāneye şebīh bir böcekdir, gicelerde uçar. [48] (1) Ḳuyruġunuñ ucı āteş gibi parlar ol parlayan faẕlasıdır dirler. ʿArablar (2) ol böcege veledü'z-zinādirler, süheyl yıldızı ṭulūʿunda helāk olur. (3) Anıñçün süheyl yıldızına veledü'z-zinā-kuş dirler ve **şeb-tāb** māh u ḳamer (4) maʿnāsına gelür ve bir gevheri tavṣīfde şeb-tāb dirler, şeb-çerāġ didikleri gibi.

(5) Giceden ḳalma şebīne gicelik oldı şebī

Şebīne kemīne vezninde (6) edāt-ı nisbet ve taḫṣīṣ ile giceye mensūb ve muḫtaṣṣ nesnedir. Murād (7) giceden ḳalmış ṭaʿām ve nevāle ve şarāb baḳıyyesidir. Türkī'de (8) bayat muḥarrefi beyaṭ dirler. **Şebī** feṭḥ-i şīn ile revī vezninde yā-yı nisbetle gicelik (9) eṣvābına dinür.

Uyḳunuñ evveli maʿnāsına olmuş ser-ḫᵛāb

Ġarḳ-āb (10) vezninde **ser-ḫᵛāb** ibtidā-yı nevm maʿnāsınadır.

Reh-revān yolcılara dindi (11) dü-esbe ulaġa

Reh-rev kec-rev vezninde yolcı maʿnāsına olmaġla ẕevi'l-ʿuḳūlden (12) oldığı cihetle ḳāʿide-yi Fārsiyye üzre elif ve nūn ile (13) cemʿlenüp **reh-revān** yolcılar maʿnāsınadır. **Reh** rāh muḫaffefi yol ve ṭarīḳ (14) maʿnāsınadır. **Rev** nev vezninde gidici maʿnāsına olan revendeden muḫaffefdir. (15)**Dü-esbe** çatal atlu maʿnāsınadır. Murād kemāl-i sürʿatdir. Ulaġa ʿalem-i ḫāṣṣ (16) olmuşdur ve aṣlı esb iken ʿumūm-ı maʿnā-yı luġaviyyeden maʿnā-yı ḫuṣūṣa (17) naḳl olundığına tenbīhen āḫırına hā-yı naḳl lāḥiḳ olmuşdur.

Yaʿni ayaġı (18) üzengide dimek pā-be-rikāb

Pā ayaḳ maʿnāsınadır. **Rikāb** ʿArabī'dir üzengi (19) dimekdir. Bā-yı muvaḥḥade maʿnā-yı ẓarfiyyet içündür. **Pā-be-rikāb** ayaġı üzengide (20) dimekdir ki ṭurmayup gidecek ādeme ayaġı üzengide taʿbīri lisānımızda (21) daḫı müstaʿmeldir.

155 Nā-bedīd oldı belürsiz yoḳ olandır nā-būd

Bedīd(22) medīd vezninde āşikār maʿnāsınadır. Üzerine **nā**-yı nāfiye dāḫil olup (23) belürsiz maʿnāsına olmuşdur. **Nā-būd** daḫı yoḳ olan yaʿnī ġayb olan (24) şeyʾe dirler. **Būd** olmaḳ maʿnāsına olan būden maṣdarından ism olmaġla (25) mesbūḳu'l-vücūd olan maʿdūma nā-būd dinilmişdir.

Bulunur ise de (26) pek az bulunandır nā-yāb

Nā-yāb az bulunan nesneye ıṭlāḳ olunur. Az bulunan (27) cevhere gevher-i nā-yāb dirler.

Merġazan dindi mezār adına hem gūristān

[49] (1) **Merġazan** feṭḥ-i mīm ile gergeden vezninde ve taḳdīm-i zāy ile merġazan bi't-taḳdīm (2) ġayn-ı muʿcemeniñ feṭḥ ve meddiyle merġān ḳabristān maʿnāsınadır. **Gūr** kāf-ı (3) Fārsī ve vāv-ı mechūl ile ḳabr ve mezār maʿnāsına olmaġla sitān kelimesiniñ (4) āḫırına ilḥāḳı ile **gūristān** mezāristān maʿnāsınadır. Bundan başḳa gūr (5) lafẓınıñ dört maʿnāsı daḫı vardır. Biri ova ve deşt ve hāmūn maʿnāsınadır. (6) İkinci ḫar-ı deştī yaʿnī yaban eşegi, ʿArabī'de ḥımār-ı vaḥşī dinür. Üçünci (7) Sāsānīyān'dan mülūk-ı Fürs'üñ ṭabaḳa-yı rābiʿasından Behrām bin Yezdicerd'iñ laḳabıdır. (8) Dāʾimā yaban eşegi ṣayd itmekle Behrām-ı Gūr didiler. Dördüncisi bāde ve ʿıyş (10) u ʿişret maʿnāsınadır.

Ḳubbe yapılmış olan türbeye dirler gūrāb

Gūrāb(11) kāf-ı Fārsī ve vāv-ı mechūl ile şūrāb vezninde ḳubbeli mezāra dinilür (12) ve Merv-i Şāhcān şehrinden on dört günlük mesāfede vāḳiʿ bir şehre dinür (13) ve maḫṣūṣ at ḳoşacaḳ meydāna dinür ve çorap maʿnāsınadır ki maʿrūfdur (14) yüñden ve pamuḳdan yapup ayaġa giyerler. Gūrāb kelimesinde ṣulu ḳabr maʿnāsı (15) melḥūẓ degildir. Ḳubbeli mezāra ve sāʾir müsemmālara mevẓūʿ olmuş ismdir.

(16) Eyü söz cümlesi de diñle çevirme yüzüñi

Hemegī nīk süḫan gūş kun u (17) rūy metāb

Hemegī cümlesi maʿnāsınadır. Nīk kesr-i nūn ile līk (18) vezninde eyü dimekdir. Süḫan żamm-ı sīn ve feṯḥ-i ḫā-yı muʿcemeyle söz maʿnāsınadır. (19) Sīniñ feṯḥi ve ḫānıñ żammıyla daḫı luġatdır. **Gūş kun** gūş (20) gūşīden maṣdarından ismdir, kun kerden maṣdarından emrdir. (21) Gūş kun diñle ve esmeʿ maʿnāsınadır. **Metāb** çevirmek maʿnāsına olan (22) tāften maṣdarınıñ mużāriʿi, tābed kelimesinden meʾḫūz nehy-i ḫāżırdır. (23) Çevirme maʿnāsına. Yā ile **rūy** ve ḥaẕf-i yā ile **rū** yüz ve vech maʿnāsınadır.

(24) Ḳıṭʿa-yı Dil-pesend ü Revnaḳ-yāb

(25) **Dil-pesend** ṭabʿa muvāfıḳ nesne maʿnāsına aşaġıda gelür. **Revnaḳ-yāb** revnaḳ (26) bulıcı maʿnāsına vaṣf-ı terkībīdir. Maʿnāsı ṭabʿa muvāfıḳ revnaḳ bulıcı (27) ḳıṭʿa dimekdir.

(Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün)

Şu gibi çölde kim görine serāb

Zemīn-i şūrede (28) ve ekşerī çöllerde pertev-i şemsden şu gibi görinen ve lemeʿān iden şeyʾe [50] (1) ʿArabī'de **serāb** dirler. Nāẓım-ı merḥūm şöhretine bināʾen mevḳiʿ-i Türkī'de īrād (2) buyurmuşlardır. **Serāb** aşlında ser ile ābdan mürekkeb terkīb-i iżāfetdir. (3) Şu başı maʿnāsına diyü şāriḥ-i merḥūmuñ kelime-yi ʿArabiyye'de işbu taṣarruf-ı (4) ʿacībesi serābıñ lafẓ-ı ʿArabī oldıġına ferāmūş buyurduḳlarını (5) işrāb ider. Serāb lafẓı Fārsī'de daḫı maʿnā-yı meẕkūrede müstaʿmeldir (6) ve andan başḳa Āẕerbaycān'da Erdil ḳurbunda bir ḳaryeniñ adıdır ve şu başı (7) maʿnāsınadır. Gerek çeşme olsun ve gerek muḳassem olsun. Şāriḥiñ (8) buyurdıġı terkīb bu maʿnāya göre olur. Çölde şu miṣillü görinen (9) şeyʾe ıṭlāḳda terkīb-i meẕkūr melḫūz ve mutaṣavver degildir.

Dindi gūr-āb (10) hem nümāyiş-i āb

Gūr-āb dūş-āb vezninde serāb maʿnāsınadır. **Nümāyiş-i āb**(11) keẕālik serāb maʿnāsına. **Nümāyiş** nümāyīdenden ḫāṣıl-ı bi'l-maṣdardır ki (12) gösteriş maʿnāsınadır. Āb maʿlūm. Nümāyiş-i ābıñ maʿnā-yı luġavīsi (13) şu görünüşi olmaġla vech-i tesmiye maʿlūmdur.

Şerm-sār utanan ḫacl (14) gibidir

Şerm-sār utanan ādem maʿnāsınadır. **Şerm** feṯḥ-i şīn-ı muʿceme ile (15) nerm vezninde şermīdenden ism-i maṣdar olmaġla āḫırına ʿalāmet-i keşret (16) olan sār lafẓınıñ ilḥāḳıyla utanan ādeme dinür ki ʿArabī'de ḫacl dirler. (17) Yā-yı taḥtānī ile ʿavāmıñ ḫacīl didikleri ġalaṭ oldığını İbn Kemāl (18) Ḥażretleri *Saḳaṭātü'l-ʿAvām* nām risālesinde beyān idüp ḫacl ketf (19) mişillüdür ḫayādan müteḥayyir ve hoş maʿnāsına yā ile ḫacīl īrād ve telaffuẓ (20) olunmaḳ mūcib-i ḫacletdir buyurur.

Perdegī ol kim ola ehl-i ḥicāb

(21) **Perdegī** bendegī vezninde ʿumūmen gizlü ve mestūr ve ḫuṣūṣen ehl-i ḥazm (22) ve ʿafāf ki ʿArabī'de muḫaddere dinür. Perdegī perde ile yā-yı maṣdariyyeden (23) mürekkebdir. Āḫırı hā olan kelimeye yā-yı maṣdariyye veyāḫud yā-yı nisbet (24) ilḥāḳ olunduḳda hānıñ kāfa tebdīl olması ḳāʿide-yi Fārsiyye'dendir.

160 (25) Peçedir çeşm-bend ü çeşm-āvīz

Çeşm-bend ve **çeşm-āvīz** terkībleri (26) peçe maʿnāsınadır ki ḫatunlar yüzlerine ṭutarlar.

Hem ayāzī dimek daḫı (27) o niḳāb

Ayāzī namāzī vezninde ḳıldan örülmüş ufaḳ ufaḳ gözlü [51] (1) burḳaʿdır ki ḳarılar gözleriniñ üzerlerine bend iderler. Ayāsīdaḫı luġatdır. (2) Vech-i tesmiyesi ġālibā Şāh-ı sebük-tegīn Sulṭān Maḥmūd'uñ Ayāz ve Ayās nāmında (3) olan maḥbūbunuñ ekşer niḳāb ile gezdiginden neş'et ide veyāḫud (4) mūcidiniñ ismi Ayāz ola vallāhu aʿlem. *Mecmau'l-Fürs*'de rā-yı mühmele ile (5) ḳayd idüp çīzīst mānend-i niḳāb ki ber püşt-i çeşm bendend ve ekşer siyāh (6) bāşed diyü muṣarraḥdır.

İḫtilām olmaġa dinür gūşāsb

Sükūn-ı sīn (7) ve bā-yı muvaḥḥade ile **gūşāsb** iḫtilām maʿnāsınadır ki düş azmaḳ taʿbīr (8) olunur ve ayaḳda aġır başmaġa dinür ve uyḳu ve nevm maʿnāsına olur ve yalıñ (9) yüzlü tāze cüvān maʿnāsınadır.

Hem ḫayālātı giceniñ kūş-āb

Kāf-ı (10) ʿArabī ile **kūş-āb** gice ḫayālātına ve kāf-ı Fārsiyye ile bekmez maʿnāsınadır ki (11) dūş-āb mürādifidir.

Nā-tüvān dinilür żaʿīf olana

Tüvān ṭāḳat (12) maʿnāsınadır. Nā-yı nāfiye ile żaʿīfe ıṭlāḳ olunur.

Ḳuvveti ḳalmayan (13) daḫı bī-tāb

Tāb ṭāḳat ve ḳuvvet maʿnāsına ve **bī-tāb** ḳuvvetsiz dimekdir.

(14) Cāhil ü müflis olan bī-māye

Māye sāye vezninde miḳdār maʿnāsınadır. (15) Ne ḳadar diyecek maḥallde çi māye dirler ve biḍāʿat ve ṣervet ü sāmān (16) maʿnāsınadır. Sermāye bu iʿtibār iledir ve aṣl ve esās ve bünyād maʿnāsınadır. (17) **Bī-māye** müflis ile cāhile ʿalem olmuşdur. **Müflis** iflāsdan ism-i fāʿildir. (18) **İflās** bir ādemiñ mālı tükenmek maʿnāsınadır. Hemzesi selb içündür. (19) Gūyā ki aḳçeleri fülūs oldı yāḫud bir ḥāle vardı ki yanına bir pulı (20) yoḳ dimege maḥall oldı maʿnāsından menḳūldür.

Müterādif anıñla ḫāne-ḫarāb

(21) Cāhile ve müflise **ḫāne-ḫarāb** daḫı dirler.

Kāse-līs ol (22) çanaḳ yalayıcı kim

Kāse maʿrūf, **līs** yalayıcı maʿnāsına olan (23) līsendeden muḫaffefdir. Nāẓım-ı merḥūm kāse-līsiñ luġatda çanaḳ yalayıcı (24) maʿnāsına oldıġını baʿde'l-beyān

Ṭalḳavuḳluḳda ola şöhret-yāb

mıṣraʿıyla (25) maʿnā-yı ışṭılāḥīsini ifāde buyurdılar. Kāse-līsden ṭalḳavuḳ murād olunur (26) ve ekūl ve dilenci ve ḥarīṣ maʿnāsına da gelür. Ḥāṣılı maḥall-i ẕemmde īrād olunur.

165 (27) Bu sözi söylerem saña añla

Īn süḫan rā begüyemet der-yāb

[52] (1) **Īn** bu, **süḫan rā** sözi, **begüyemet** nefs-i mütekellim-i vaḥde żamīr-i muttaṣılı (2) olan mīm ile ve muḫāṭab-ı żamīr-i muttaṣılı olan tā ile saña söylerim (3) dimekdir. Der-yāb fehm maʿnāsınadır.

Fāʿilātün mefāʿilün feʿilün

Bu ḳıṭʿa baḥr-i (4) ḫafīf-i müseddesü'l-eczādandır.

Düşmeniñdir görüşdigiñ aḥbāb

Bu mışraʿı (5) îżāḥ ile ḫāṭır-ı yārāna ṭoḳunmaḳ lāzım degildir zîrā maʿnāsı pek vażıḥdır.

(6) Ḳıṭʿa-yı Bü'l-ʿaceb Ez Niʿmet-i Rabb

(7) **Bü'l-ʿaceb** mülāzım-ı taʿaccüb ü istiġrāb dimekdir. Ḳāʿide-yi Fārsiyye üzre (8) ebü'l-ʿacebden muḫaffefdir. Zîrā lisān-ı Fürs'de ebiñ hemzesiniñ ḥaẕfı (9) şāyiʿdir. Bū ʿAlî Bū Yūsuf dinilür. **Ez niʿmet-i Rabb** Rabbü'l-ʿālemîniñ niʿmetinden (10) dimekdir. Maʿnāsı Rabbiñ niʿmetinden taʿaccüb olacaḳ ḳıṭʿa dimekdir.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

(11) Ne güzel yaʿni zihî efid ʿaceb

[**Zihî**] zā-yı muʿcemeniñ kesriyle ne güzel (12) maʿnāsına kelime-yi taḥsîndir. Zih daḫı ol maʿnāyadır. **Efid** kesr-i fā ile ʿaceb (13) ve taʿaccüb maʿnāsınadır. Meddāḥ ve vaṣṣāf maʿnāsına da gelür. Mescid vezninde (14) eftid daḫı efd maʿnāsınadır.

Daḫı şāyeste vü şāyān enseb

Şāyeste (15) bāyeste vezninde **şāyān** nālān vezninde münāsib ve lāyıḳ maʿnāsına dirler. (16) **Enseb** cāy-ı Türkî'de getürilmiş elfāẓ-ı ʿArabî'dir.

Oldı çesbān (17) münāsib dimege

Çesbān feṭḥ-i cîm-i Fārsiyye ile mestān vezninde (18) münāsib maʿnāsınadır ancaḳ bu maʿnāda istiʿmāline

Yaraşıḳlu dime mefhūmı sebeb

(19) olmuşdur buyurdılar.

Fārsî'de daḫı müstaʿmeldir

ʿArabî'de çeñe altı ġabġab

(20) **Ġabġab** ʿArabî'de ve Fārsî'de çeñe altı maʿnāsınadır. Sebeb vezninde ġabab (21) daḫı dirler.

170 Oldı tebḫāle vü girîvend uçuḳ

Ḫā ile **tebḫāle** ve ḫāsız (22) ibdāl vezninde **tebḫāl** Türkçe uçuḳ taʿbîr olunan ḫurde ḳabarcıḳlardır ki ḥummānıñ (23) ve sıtmanıñ ḥarāretinden aġzıñ eṭrāfında

dudaḳlarda ẓuhūr ider. **Girīvend** kāf-ı (24) Fārsiyye'niñ ve vāvıñ fetḥleri [ile] bu daḫı uçuḳ maʿnāsınadır.

Ditremek lerze (25) dinür sıtmaya teb

Lerze herze vezninde ditremek maʿnāsına, **teb** heb (26) vezninde sıtma taʿbīr olunan bir nevʿ ḥummā ḫasteligine dirler.

Heme dinse (27) dükeli dir Etrāk

Heme Türkī'de dükeli dimekdir.

Esirüdür Çaġatāy [53] (1) yaʿnī heb

Lisān-ı Çaġatāy'da **esirü** dinür ki heb maʿnāsınadır. El-ḥāṣıl (2) maʿnā-yı cemʿiyyet ifāde ider. Bu beytin de mānaḫnu fīhden ḫāric Etrāk (3) ve Çaġatāy lisānı ḳarışdırdığından nāẓım-ı merḥūm ẓurefā-yı rūzgārdan olmaġla (4) nefs-i devletlerinde daḫı maḥall-gülıġı fedā buyuramayup beyt-i meẕkūreye (5) taʿḳīben ʿalā ṭarīḳi'l-īhām

Herze-gū ol ki sözi ṣaçma ola

Buyurdılar. (6)**Herze** lerze vezninde ʿabeş ve bī-hūde maʿnāsına, **gū** güyendeden muḫaffefdir. **Herze-gū**(7) ʿabeş ve bī-hūde söyleyici, sözi ṣaçma olan ādeme dinilür.

Lāf (8) maʿnāsı güzāf u daḫı keb

Güzāf kāf-ı Fārsiyye'niñ żamm ve fetḥi cā'izdir. (9) ʿAbeş ve bī-hūde maʿnāsınadır. Gerek ḳavlde olsun ve gerek fiʿlde olsun. (10) **Keb** heb vezninde lāf u güzāf maʿnāsınadır.

Duḫt-ı rez duḫter-i rez bāde (11) dimek

Duḫter ve andan muḫaffef **duḫt** ḳız maʿnāsınadır. Fetḥ-i rā-yı mühmele (12) ve sükūn-ı zā-yı muʿceme ile rez üzüm maʿnāsına olmaġla duḫt-ı rez duḫter-i rez (13) üzüm ḳızı dimekdir ki bāde murāddır. Rez üzüm aġacına daḫı dinür ki (14) ʿArabī'de kerm dinür. Tāk ile reziñ farḳı budur ki tāk üzüm aġacınıñ (15) ḳolları ve budaḳlarıdır ki üzerinde biter. Böyle ḳolları budaḳları olan (16) üzüm aġacına Türkī'de aşma dirler. Rez muṭlaḳ üzüm aġacıdır gerek aşma (17) olsun gerek olmasun ve rez muṭlaḳā bāġa ve ḫāṣṣaten üzüm bāġına dinür.

(18) ʿArabī tercemesi binti ʿıneb

ʿArabī'de **binti** duḫter ve **ʿıneb** üzüm maʿnāsınadır.

(19) Saʿy kūşiş oḳumaḳdır ḫᵛānden

Kūşiş kūşîden maṣdarından (20) ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdardır ki çalışış ve saʿy maʿnāsınadır. Ḫᵛānden vāv-ı maʿdūle (21) ile oḳumaḳ maʿnāsına maṣdardır. Yuḳaruda geçen beḫᵛān kelimesi bunuñ (22) emr-i ḥāżırıdır.

Ḫᵛāce üstād debistān mekteb

Debistān ḳarînesiyle (23) **ḫᵛāce** cāy-ı Türkî'de müstaʿmel Fārsî kelimedir. Üstād, ögredici ve muʿallim (24) maʿnāsınadır. ʿİlm ve sā'ir hüner ve şanʿat taʿlîm iden kimseye dinür. Mekteb (25) ḫᵛācesi gibi. Şāriḥ-i merḥūm ʿaks itmişdir. **Debistān** dāliñ fetḥiyle (26) şebistān vezninde mekteb maʿnāsınadır ki taʿlîm-gāh-ı eṭfāldir. Debîristān (27) daḫı dinilür.

175 Fāʿilātün feʿilātün feʿilün

Baḥr-i remel-i müseddesü'l-eczādır.

[54] (1) Sebeb-i rifʿat olur ʿilm ü edeb

Müfredātı maʿlūmdur. ʿİlm ü edebiñ sebeb-i (2) rifʿat-i uḫrevîye ve sermāye-yi iftiḫār-ı dünyevîye cāy oldıġı işṭibāh degildir.

(3) Kıṭʿa-yı Tā Be Felek Çün Meh-i Tābende-Ruḫest

(4)Tā ḥurūf-ı teheccîden te ḥarfiniñ ismidir. Bā-yı muvaḥḥade ḳāfiyesinden tā-yı (5) müşennāta naḳl olundıġını işāret buyurdılar. Felekdeki **bā** ẓarfiyyet içündür. **(6)Çün** gibi maʿnāsınadır. **Meh** māhdan muḫaffef ḳamer maʿnāsına. **Tābende** tābîden (7) maṣdarından parlayıcı maʿnāsına ism-i fāʿildir. **Ruḫ** żamm-ı rā ile yüz ve vech (8) maʿnāsınadır. Āḫırında olan **est** edāt-ı ḫaberiyye-yi Fārsiyye'dir. ʿİnde'l-ittiṣāl (9) hemzesiniñ ḥaẕfı ḳāʿidedendir. Maʿnāsı tā ḳıṭʿası felekde yüzi (10) parlayan māh miṣillüdür dimekdir. Felekden bu manẓūme murād olmaḳ cā'iz (11) degildir ḳanda ḳaldı ki enseb ola.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Viresi oldı pesā-dest (12) ü peşîn pîşā-dest

Pesā-dest bā-yı Fārsiyye ile viresiye olan pazarlıġa (13) dinür. ʿArabî'de nes'e dirler, naḳd muḳābilidir. **Pîşā-dest** peşîn ve naḳd (14) maʿnāsınadır ki bir nesne işṭirāsında taʿvîḳ itmeyüp sāʿatinde virilen (15) aḳçedir.

Teng-destān zügürdler eli boş bād-be-dest

Teng seng vezninde (16) ṭar maʿnāsınadır ve **dest** el ve yed maʿnāsınadır. **Teng-dest** ṣıfatıñ mevṣūf (17) üzerine taḳdīmiyle ṭar ellü dimekdir ki zügürd murād olunur. Āḫırında olan (18) elif ve nūn ʿalāmet-i cemʿlerdir. Teng-destān zügürdler maʿnāsınadır. **Bād-be-destbād**(19) rūzgār maʿnāsına, **be-dest** bā ẓarfiyyet maʿnāsına ve **dest** maʿlūmdur. Elinde (20) rūzgār dimekdir. Eli boş, tehī-dest maʿnāsı murād olmuşdur.

Daḫı peyveste (21) vü hem-vāre hemāre dāʾim

Peyveste bā-yı Fārsiyye ile ve **hem-vāre** ve **hemāre** kelimeleri (22) dāʾim maʿnāsınadır ve peyveste ol kimseye dinür ki şiddetle aġlamaḳdan (23) boġazı ṭıḳanup tekellüme ḳādir olmaya.

Ulaşup birbirine muttaṣıl oldı (24) peyvest

Peyvest ser-mest vezninde ulaşdı ve muttaṣıl oldı (25) maʿnāsınadır ve **peyveste** maʿnāsına da gelür ki muttaṣıl ve dāʾim ve hemīşe maʿnāsını (26) ifāde ider.

Meclise bezm di ṭurma içe iç nūşānūş

Bezm feṭḥ-i bā-yı (27) muvaḥḥade ve sükūn-ı zā-yı muʿceme ile nerm vezninde meclis maʿnāsınadır. **Nūşānūş**[55] (1) iki nūş beyninde olan elife elif-i mülāzemet ve elif-i müsāvāt ve elif-i mülābeset (2) dinilür. Medḫūlünüñ cemīʿ eczā-yı zamāniyye ve mekāniyyesini tesviye ider. (3) Lebāleb ḫandāḫand nūşānūş gibi ṭurma iç maʿnāsınadır.

Hem edebsizlik (4) iden ser-ḫoşa dirler bed-mest

Ser-ḫoş maḥall-i Türkī'de getürülmiş (5) lafẓ-ı Fārsī'dir. **Bed** med vezninde kötü maʿnāsına ve **mest** ser-ḫoş (6) maʿnāsınadır ki bī-edeblik iden ser-ḫoşa bed-mest dinür.

Ḳalḳdı (7) ber-ḫāst hemān pek ʿacele itdi terāḫt

Ber-ḫāstber taḥsīn-i lafẓ (8) içün ziyāde ḳılınmışdır. **Ḫāst** ḫāsten maṣdarından ḳalḳdı maʿnāsına māżīdir. (9) **Terāḫt** tā-yı müşennātıñ kesri ve ḫā-yı muʿcemeniñ sükūnuyla terāḫten maṣdarından (10) ʿacele itdi maʿnāsına fiʿl-i māżīdir.

İçerü geldi der-āmed daḫı oṭurdı (11) nişest

Der içerü maʿnāsına **āmed** geldi maʿnāsına olmaġla **der-āmed** içerü (12) geldi dimekdir. Nişest nūnuñ kesri ve şīn-ı muʿcemeniñ feṭḥiyle nişesten (13) maṣdarından oṭurdı maʿnāsına māżīdir.

180 Ḳaçdı begrīḫt vü ḳurtulmadı (14) yaʿnī nerehīd

Begriḫt girīḫten maṣdarından ḳaçdı maʿnāsına māżīdir. (15) **Nerehīd** rehīd rehīden maṣdarından ḳurṭuldı maʿnāsına māżīdir. Nūn-ı (16) nefyle caḥd-ı muṭlaḳdır yaʿnī ḳurṭulmadı maʿnāsına olmuşdur.

Gitdi şod (17) çekdi keşīd urdı bezed ḳırdı şikest

Şod mevḳiʿine reft yazup (18) vezne rekāket virüp ve hem tekrārı irtikāb ile suʾāl ve cevāba müsārāʿat (19) cāy-ı taʿaccübdür. Şod şoden maṣdarından gitdi maʿnāsına māżīdir. Oldı (20) maʿnāsına daḫı geldigi sebḳat eyledi. **Keşīd** keşīden maṣdarından çekdi (21) maʿnāsına māżīdir. **Bezed** zeden maṣdarından urdı maʿnāsına māżīdir. (22) **Şikest** şikesten maṣdarından ḳırdı maʿnāsına māżīdir.

Dest-gīrüñ (23) hele maʿnāsı ṭutulmuş ḳaçġın

Dest-gīr serd-sīr vezninde el ṭutucı (24) ve muʿayyen ve ẓahīr maʿnāsına geldigi miṣillü eli ṭutulmuş esīr maʿnāsına daḫı (25) gelür ve nāẓım-ı merḥūmuñ ṭutulmuş ḳaçġın didigi bu maʿnāyadır. ʿAcem'den (26) taṣḥīḥ buyurmuşlar ise de istiʿmāli mevḳiʿindedir.

Ṭutdı begrift daḫı (27) bağladı bendīd ü bebest

Begirift giriften maṣdarından ṭutdı maʿnāsına [56] (1) māżīdir. **Bendīd** bendīden maṣdarından, **bebest** besten maṣdarından māżīlerdir ki (2) bağladı maʿnāsınadırlar.

Dād-res irişen imdād içün irişdi resīd

(3) **Dād** bād vezninde feryād u fiġān ve ʿadl ve inṣāf ve taẓallüm ve istiʿāne ve imdād (4) maʿnālarınadır. **Res** bes vezninde resendeden muḫaffef irişici maʿnāsına (5) olmaġla **dād-res** imdād içün irişen ādeme dinür. **Resīd** resīden (6) maṣdarından irişdi maʿnāsına fiʿl-i māżīdir.

Yaʿni ḳurṭardı rehānīd ü (7) ḫalāṣ oldı berest

Rehānīd resānīd vezninde ḳurṭardı maʿnāsına (8) fiʿl-i māżī-yi müteʿaddīdir. Maʿlūm ola ki Fārsī'de lāzımı müteʿaddī itmek murād (9) olunduḳda murād olunan bābıñ fiʿl-i mużāriʿniñ mużāraʿat ḥarfi olan (10) dāliñ muḳābilinde olan ḥarfden şoñra bir elif-i memdūde ve bir nūn-ı muvaḥḥade (11) ve bir yā-yı taḥtānī ziyāde ve dāliñ mābaʿdına maṣdariyye ifāde iden nūn (12) ilḥāḳ olunup ve dāl muṭlaḳā meftūḥ olaraḳ maṣdarı aḫẕ ile (13) sāʾir müştaḳḳātı ḳāʿide-yi kelime-yi mütedāvile üzre andan aḫẕ

olunur. Lāzımdan (14) vech-i meşrūḥ üzre aḫẕ olunan müteʿaddī meṣādiriniñ müştaḳḳātı (15) dā'imā ḳıyāsīdir. Meşelā resten maṣdarı ḳurtulmaḳ maʿnāsınadır. Andan müteʿaddī (16) yapmaḳ murād olunduḳda ʿalā ġayri'l-ḳıyās mużāriʿi olan ḥarfden ṣoñra rehed kelimesinden (17) ḥarf-i mużāriʿi olan dālden muḳaddem olan hā ḥarfinden ṣoñra (18) ʿale't-tertīb bir elif ve bir nūn ve bir yā ziyāde olunup āḫırına maṣdariyyet nūnı (19) ilḥāḳ ve dāli meftūḥ idüp rehānīden dinilür ḳurṭarmaḳ maʿnāsına (20) ve andan māżī aḫẕi murād olunduḳda nūn-ı maṣdariyye ḥaẕf ve āḫırı (21) iskān olunup rehānīd dirler ḳurṭardı maʿnāsına. Mużāriʿ aḫẕi (22) murād olunduḳda māżīden ḥarf-i yā isḳāṭ ve māḳabli meftūḥ ḳılınup (23) rehāned dirler ḳurtarur maʿnāsına. Çeşīdenden çeşānīden reftenden revānīden (24) el-ḥāṣıl cemīʿ müteʿaddī bu ḳıyās üzredir. Meẕheb-i ekṣere göre fiʿl-i (25) lāzımıñ ekṣer meṣādiriniñ heyʾeti mużāriʿniñ muḫālifi oldığından fiʿl-i (26) müteʿaddī mużāriʿinden aḫẕ olunmaḳ lāzımdır. Sūdī ve baʿża göre iştiḳāḳ-ı (27) ḳıyāsīdir dinilür yaʿnī gider maʿnāsına reved mużāriʿniñ maṣdarı reften [57] (1) kelimesi degildir revīden kelimesidir farż olunur ise ol vaḳtde müteʿaddī (2) lāzımıñ maṣdarından aḫẕ ile revānīden dinilür *iḫter mā şi'te.*[330] **Berest** feṭḥ-i (3) rā ile resten maṣdarından ḫalāṣ olup yaʿnī ḳurṭuldı maʿnāsına (4) māżīdir.

Ḳapılan oldı rubūde vü girifte ṭutılan

Rubūde żamm-ı rā ile (5) rubūden maṣdarından ḳapılmış maʿnāsına ve **girifte** kesr-i kāf-ı Fārsī ile (6) giriften maṣdarından ṭutulmuş maʿnāsına ism-i mefʿūllerdir. Fārsī'de ism-i (7) mefʿūl ʿalāmeti māżīniñ āḫırına hā-yı ġayr-ı melfūẓa ilḥāḳ olunmaḳdur. (8) Reften refte rubūd rubūde girift girifte gibi ve mużāriʿniñ ḥarf-i mużāriʿi (9) olan dālin muḳābiline nūn ve āḫırına keẕālik hā-yı ġayr-ı melfūẓa getirildikde (10) ism-i fāʿil olur reved revende gūyed gūyende şunūd şınevende gibi ancaḳ (11) ism-i fāʿilde ḥarf-i mużāraʿat laġv olmaġla nede kelimesine yaʿnī nūn ve dāl (12) ve hāya ism-i fāʿil ʿalāmeti dinilür.

Tele vü dām ṭuzaḳdır balıḳ aġına di (13) şest

Tele tā-yı müşennātıñ ve lāmıñ feṭḥiyle kelle vezninde ḳapan ve faḳ taʿbīr (14) olunur nesnedir ki anıñla fāre ve ḳuş ṭutarlar. Türkī'de ism-i ʿumūmīsi (15) ṭuzaḳdır ve telle ṭavar bağlanacaḳ maḥalle dinür ve üti taʿbīr olunan temüre (16) dinilür ki anıñla eşvāb ütülerler ve teşdīd-i lām ile nerd-bān ayaġına dinür. (17) **Dām** dāl ile rām vezninde ṭuzaḳ maʿnāsınadır. Ded muḳābilidir ki yırtıcı (18) olmayan vaḥşī ṭaġ

[330] İstediğini seç.

cānverine dinür. Tilki ve çaḳal gibi ve ḫāṣṣaten ceyrān (19) ve geyik ḳısmına dinür ve muṭlaḳ ḥaşerāt ve ṭuyūr cinsine daḫı ıṭlāḳ (20) olunur. **Şest** feṯḥ-i şīn-ı muʿceme ile dest vezninde balıḳ aġına dirler. Bundan (21) başḳa sekiz maʿnāsı daḫı vardır. Evvel altmış ʿaded ismidir ki ʿArabī'de (22) sittīn dinilür, ṣād ile ġalaṭ-ı meşhūr ḳabīlindendir. Baʿżılar muʿarrebdir didi. (23) Ş̱ānī zünnār maʿnāsınadır ki kefere papasları miyānlarına bağladıḳları resendir. (24) Ş̱āliş nīşter-i feṣād maʿnāsınadır. Rābiʿ baş parmaġa ki ʿArabī'de ibhām (25) dinür. Ḫāmis zih-gīr maʿnāsınadır ki tīr-endāzlarıñ baş parmaḳlarına (26) geçirdikeri yüksükdür. Sādis mıżrāb ve zaḫme-yi sāz maʿnāsınadır ki (27) tāzene taʿbīr olunur. Sābiʿ sāz teline dinür ibrişīm olsun ve pirinç olsun. (28) Ş̱āmin ḥalḳa maʿnāsınadır ip ve zülf ve kemend ḥalḳası gibi.

[58] (1) Peşşedir sivrisinek kehle süpüş öldir kuş

Peşşe feṯḥ-i bā-yı Fārsī (2) ve teşdīd-i şīn-ı muʿceme ile sivrisinekdir. Müddet-i ḥayātı ḳırḳ gün (3) ve bir rivāyetde üç gündür. **Süpüş** żamm-ı sīn ve bā-yı Fārsī ve āḫırında şīn ile kehle (4) maʿnāsına. **Koş** żamm-ı kāf ile öldürmek maʿnāsına olan koşten maṣdarından (5) emrdir.

Piredir keyk çekirge melaḫ u şıçradı cest

Keyk peyk vezninde (6) pireye dinür. ʿArabca burġūṣ dirler. Müddet-i ḥayātı beş günden ziyāde (7) olmaz dirler. **Melaḫ** mīm ve lāmın feṯḥleri ve ḫā-yı muʿceme ile çekirge maʿnāsınadır. (8) Cest feṯḥ-i cīmle dest vezninde cesten maṣdarından şıçradı maʿnāsına (9) fiʿl-i mużāriʿdir.

185 Kūh ṭaġ yüce bülend ü yoḳışa dindi firāz

Kūh nūh (10) vezninde ṭaġ maʿnāsınadır ki ʿArabī'de cebel dinür. Kāf-ı Fārsile neces (11) maʿnāsına oldığı aşaġıda gelür. Bülend bā-yı muvaḥḥadeniñ żammı ve lāmıñ (12) feṯḥiyle yüksek ve yüce ve ʿālī maʿnāsınadır. **Firāz** kesr-i fā ile cimāz (13) vezninde yüksek ve bülend ve yoḳuş maʿnāsınadır ve yuḳaru ve fevḳ maʿnāsına (14) daḫı olur.

Deşt ü hāmūn ovadır şīb iniş alçaḳ pest

Deşt(15) feṯḥ-i dāl ile geşt vezninde ṣaḥrā ve beyābān maʿnāsınadır ki ova taʿbīr (16) olunur. Bundan başḳa beş maʿnāsı daḫı vardır. Evvel Ḫorasān'da bir vilāyet (17) adıdır, Deşt-i Beyāż dimekle meşhūrdur. Ş̱ānī Türkistān'da bir ovadır Deşt-i (18) Ḳıpçaḳ dinmekle maʿrūfdur. Ş̱āliş Āz̲erbeycān'da bir şehrdir. Rābiʿ Işfahān'da (19) bir ḳaryedir. Ḫāmis Şīrāz'da bir mevżiʿdir ki Deşt-i Erzen ile müteʿārifdir. (20)**Hāmūn**

ṣābūn vezninde kezālik ova maʿnāsınadır. **Şīb** kesr-i şīn-ı muʿceme ile (21) sīb vezninde iniş maʿnāsınadır. Neşīb kelimesinden muḫaffefdir, yoḳuş muḳābilidir. (22) Mecāzen aşaġı ve alçaḳ maʿnāsına da gelür. Bundan māʿadā beş maʿnāsı daḫı (23) vardır. Evvel ol mevżiʿe dinür ki keşret-i emṭārdan ışlanup insān (24) ve sāʾir ḥayvān tereddüdile cābecā çuḳurlanup ḥarāret-i şemsden kurumaġla (25) yer yer kesik baġlaya. Şöyle ki üzerinden mürūr ġāyet düş-vār ola. Şānī (26) deşte-yi tāziyāne yaʿnī ḳamçı ṭurrasıdır. Şāliş āşüfte ve medhūş maʿnāsınadır ki (27) sime taʿbīr olunur. Rābiʿ ol girye ve nevḥaya dinür ki kemāl-i endūh [59] u (1) ġuṣṣadan nāşī ola. Ḫāmis kūn ve dübür maʿnāsınadır. **Pest** feṭḥ-i bā-yı (2) Fārsiyye ve sükūn-ı sīn ile alçaḳ maʿnāsınadır ki bülendiñ żıddı ve muḳābilidir (3) ve mecāzen ḫasīs ve baḫīl ve dūn-ı himmet ve bī-ġayret kimseye dinür.

(4) Muġ u gebr oldı mecūsī vü naṣārā tersā

Muġ żamm-ı mīmle mecūs ve āteş-perest (5) maʿnāsınadır **Gebr**. kāf-ı Fārsiyye'niñ feṭḥi ve sükūn-ı bā-yı muvaḥḥade ile (6) muġ mürādifidir. Āteş-perest maʿnāsınadır. **Tersā** sükūn-ı rā ile farżā (7) vezninde naṣārā ve āteş-perest ṭā'ifelerine dinür.

Ṭapılan ṣūret-i (8) menḫūsa di büt ṭapdı perest

Büt żamm-ı bā-yı muvaḥḥade ile müşrikīn (9) ṭā'ifesi elleriyle dönüp maʿbūd ittiḫāẕ eyledikleri ṣūretdir. ʿArabī'de (10) ṣanem dinür ve maḥbūbdan kināye olur. Perest bā-yı Fārsiyye'niñ feṭḥiyle elest (11) vezninde perestīden maṣdarından ism-i maṣdardır. Perestīden ḫıdmet ve iṭāʿat (12) ve inḳıyād maʿnāsınadır. Ḫālıḳa olursa ism-i ʿibādet ve ṭāʿatdir ki Türkī'de (13) ṭapmaḳ taʿbīr olunur. Maḫlūḳa olursa ḫıdmetdir.

Īn tek ü tāz u perestiş (14) bu ḳoşuş bu ṭapınış

Tek tekīden maṣdarından yelmek ve segirtmek maʿnāsına (15) ism-i maṣdardır. Bundan māʿadā dib ve ḳaʿr maʿnāsına ve ḥayḳırma ve ṣayḥa (16) ve istiġāẕe maʿnāsına daḫı gelür. **Tāz** tā-yı müẕennāt ile nāz vezninde tāzīdenden (17) segirtmek ve ḳoşmaḳ maʿnāsınadır ve bundan başḳa dört maʿnāya daḫı gelür. (18) Evvel dil-ber ve maḥbūb maʿnāsınadır. Şānī ṣoysuz ve fürū-māye maʿnāsınadır ve (19) ṣāliṣ süfehā ile āşūb yüriten tāze bozundısına dinür ve rābiʿ seg (20) tazı maʿnāsınadır ki ziyāde yügrük olan kelb-i muʿalleme tazı dirler. **Tek ü tāz**(21) ḳoşuş ve segirdiş maʿnāsınadır. **Perestiş** ẕikr

olunan perest kelimesiniñ (22) āḫırına ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdar ʿalāmeti olan şīn-ı muʿceme luḥūḳuyla ṭapınış maʿnāsına (23) olmuşdur.

Cümlesi altun içündür hemegī behr-i zerest

Hemegī cümlesi, **behr**(24) bānıñ fetḥiyle taʿlīl içündür. Ez behr-i ū onuñ içün dimekdir. Bundan başḳa (25) ḥişşe ve naṣīb maʿnāsına gelür ki behre mürādifidir ve bir vilāyet adıdır. Behr (26) ʿArabī'de ʿaceb ve zihī maʿnāsınadır ve renc ve derd ve helāk maʿnāsına da gelür. Zerest (27) Türkī'de **zer** altun ve **est** ḫaberiyyedir ki **behr-i zerest** altun içündür dimekdir.

[60] (1) Ḳıṭʿa ki ū rā Ḳalem ber Ser-Levḥeş Nüvişt

(2)Ḳıṭʿa maʿlūm, **ū rā** ū żamīr-i ġā'ib ḳıṭʿaya rāʿcidir ve rā edāt-ı (3) mefʿūldür onı dimekdir. Ḳalem ʿArabī'dir Fārsī ve Türkī'de istiʿmāl olunur. (4) Fārsī'de ḫāme dinilür. **Ber** ʿalā maʿnāsına edāt-ı istiʿlā, **ser** baş maʿnāsınadır. (5) **Levḥeş** levḥ ʿArabī'de muṭlaḳā yaṣṣı ṣaḥīfeye dinür gerek taḫta ve gerek (6) kemik olsun ve şīn żamīr-i ġā'ibdir ve ḳaleme ircāʿı münāsibdir. **Nüvişt** nüvişten (7) maṣdarından yazı maʿnāsına māżīdir. Maʿnā-yı terkīb ḳıṭʿa ki anı ḳalem kendüniñ (8) levḥiniñ başına yazdı yaʿnī ḳalem sā'ir ḳıṭʿalar içinde bu ḳıṭʿayı intiḫāb (9) idüp ser-levḥa yazmışdır dimekdir.

(Müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fâ'ilün)

Gil çamur āhek kireç kerpiç ü ḳum (10) rīg ü ḫişt

Gil kāf-ı Fārsiyye ile dil vezninde çamur ve balçıḳ (11) maʿnāsınadır. **Āhek** medd-i hemze ve feṭḥ-i hā ile kireç ve alçı maʿnāsınadır. (12) **Rīg** kesr ve medd-i rā-yı mühmele ve kāf-ı Fārsiyye ile ḳum maʿnāsınadır (13) ve ẕerreden kināye olur. Baḫt u ṭāliʿ maʿnāsına gelür. Rā bedeli vāv ile vīg (14) daḫı luġatdır. **Ḫişt** ḫā-yı muʿcemeniñ kesriyle zişt vezninde muṭlaḳ (15) kerpiç maʿnāsınadır ḫām olsun puḫte olsun ve bu ism ile maʿrūf (16) bir silāḥdır. Mızrāḳdan küçürek olur ve elmāsiyye gibi bir ḥelvāya dinür. Ḳaba (17) boşaltdıḳda yek-pāre olur. Bu mışraʿda vezn içün tefsīr ve müfessirde (18) taḳdīm ve teʾḫīr vāḳiʿ olmuşdur.

Kārd bıçaḳdır daḫı nīze-yi per-tāb u ḫişt

(19) **Kārd** kāf-ı memdūde ile ārd vezninde bıçaḳ maʿnāsınadır. **Nīze-yi per-tāb u**(20)**ḫişt** taʿbīr olunan silāḥ-ı maʿrūfuñ ismidir. **Per-tāb** bā-yı Fārsiyye'niñ (21) fetḥiyle meh-tāb vezninde atmaḳ ve remy maʿnāsınadır ve menzil oḳuna daḫı dirler ki (22) ġāyet

de ırak̟ gider. Ḫişte nīze-yi per-tāb bu münāsebetle dinmişdir. Bu maḥallde (23) bā-yı Fārsiyye'niñ żammıyla pür ṭolu maʿnāsınadır ve bu lafẓ aṣlında terkīb-i (24) tavṣīfīdir. Ṭolu ṭāḳat mızrak̟ maʿnāsına dinmek ḫod-be-ḫod taṣarruf (25) kabīlinden olup maʿmāfīh bu taṣarruf iḫtiyār olundıġı ve pür-tāb (26) kelimesi pür ile tābdan mürekkebdir dinildigi taḳdīrce pür lafẓından keşret (27) ve tāb kelimesinden ṭāḳat u tüvānıñ lāzımesi olan ḳuvvet murād olunmaḳ [61] (1) iḫtiżā idecegi der-kārdır.

Ṭabʿa muvāfıḳ gelen her ne ise dil-pesend

(2) **Dil-pesend** göñül maʿnāsına olan dil ile pesendende ism-i fāʿilinden muḫaffef (3) pesend kelimesiyle vaṣf-ı terkībīdir ki aṣl maʿnāsı göñül begenici dimek (4) olur. Ṭabīʿata muvāfıḳ gelen şeyʾe ıṭlāḳ olunur.

Ḫūb güzeldir daḫı (5) çirkin olan nesne zişt

Ḫūb güzel maʿnāsınadır maḥbūb olsun (6) başḳası olsun. **Zişt** kesr-i zā-yı muʿceme ile rişt vezninde çirkin (7) dimekdir insān olsun sāʾiri olsun.

190 Mart ayı āẕār onuncı güni (8) nev-rūz imiş

Āẕār ẕāl-i muʿceme ile bāzār vezninde mart ayı maʿnāsınadır. (9) **Nev-rūz** şemsiñ noḳṭa-yı ḥamele taḥvīli eşnāsıdır ve ibtidā-yı bahārdır. Vech-i (10) tesmiyesinde çoḳ vechler beyān itmişlerdir.

Meh ay[ı] nīsān ayı adıdır (11) ard-ı behişt

Meh māhdan muḫaffef ay ve şehr maʿnāsına ve ḳamer maʿnāsına gelür. (12) Bu maḥallde murād-ı nāẓım şehr maʿnāsını beyāndır. **Ard-ı behişt** nīsān ayı (13) maʿnāsınadır.

Ṣāḥib-i ʿilm olanıñ cümlesi dānişverān

Dānişverān(14) ʿālimler maʿnāsınadır. **Dāniş** dānesten maṣdarından ḥāṣıl-ı biʾl-maṣdardır (15) ve rā kelimesi edāt-ı nisbet-i Fārsiyye'dir. **Dānişver** ʿilmlü yaʿnī ʿālim dimekdir. (16) **Dānişverān** dānişveriñ cemʿidir.

Añladı fehmīd ḫʷāned oḳudı (17) yazdı nüvişt

Fehmīd feṭḥ-i fā-yı muvaḥḥade ile fehmīden maṣdarından (18) añladı maʿnāsına māżīdir. **Ḫʷāned** vāv-ı maʿdūle ile ḫʷānden maṣdarından (19) oḳudı maʿnāsına māżīdir. **Nüvişt** nüvişten maṣdarından yazdı maʿnāsına (20) māżīdir.

İşe güce ʿādete ṭarza di kirdār hem

Kirdār kāf-ı (21) ʿArabī ile bisyār vezninde şuġl ve ʿamel yaʿnī iş güç maʿnāsınadır. Nīk (22) ü bedden eʿammdır. ʿĀfet ve ṭarz ve ṭavr maʿnāsına daḫı gelür.

Oldı ṭabīʿat (23) meniş daḫı nihād u sirişt

Meniş feṭḥ-i mīmle reviş vezninde ṭabīʿat (24) maʿnāsınadır. ʿUluvv-i ṭabīʿat ve sunüvv-i himmet maʿnāsına daḫı gelür. **Nihād** kesr-i nūn ile (25) ziyād vezninde aṣl bünyād-ı beden ve terkīb-i bünye ve ṭıynet maʿnāsınadır. **Nihādī**(26) cibillī ve ḫılḳī dimekdir. Feṭḥ-i nūn ile sevād vezninde resm ve reviş ve üslūb (27) ve ḳāʿide maʿnāsınadır. Kesr ile nihād ḳodı ve vażʿ eyledi maʿnāsına [62] (1) fiʿl-i māżī de olur. **Sirişt** kesr-i şīn ile bihişt vezninde ḫilḳat (2) ve ṭabīʿat ve māye-yi ṭabʿ ve ḫuy-ı ādemī maʿnāsınadır. Sirişten maṣdarından (3) yoġurdı maʿnāsına fiʿl-i māżī olur.

Āmede gelmiş ṭabīb adı bicişk (4) ü bizişk

Āmede āmeden maṣdarından gelmiş maʿnāsına ism-i mefʿūldür (5) ve laṭīf ve bedīhe ve tefekkür ve tekellüfsüz ẓuhūr iden cevāb-ı nāzikāneye daḫı (6) dinür ki gelişāt taʿbīr olunur. **Bicişk** bā-yı muvaḥḥadeniñ ve cīm-i Fārsiyye'niñ (7) kesriyle sirişk vezninde ḥekīm ve ṭabīb ve ispenciyār maḳūlesine dinür. (8) **Bizişk** bu daḫı vezn-i meẕkūre ile ṭabīb dinilür bā-yı Fārsiyye ile de luġatdır.

(9) Güft didi nīkter pek eyüdür ḫoşça nişt

Güft güften maṣdarından (10) söyledi maʿnāsına māżīdir. ʿArabī'de ḳāle dinür. **Nīkternīk** kesr-i nūn ile (11) līk vezninde eyü maʿnāsınadır. **Ter** kelimesi her vezninde edāt-ı tafḍīldir. (12) **Nīkter** ziyāde eyü dimekdir. **Nişt** kesr-i nūnla gişt vezninde eyü ve ḫoş (13) maʿnāsınadır.

Aşkıya āvīze vü ḳubbeye günbed dinür

Āvīze pākīze vezninde (14) aşḳı maʿnāsınadır. Bu ʿalāḳa ile küpede müstaʿmeldir ve zenān beynlerinde (15) başlaruna aşup şarḳıtdıḳları ḫuliyyāta daḫı dinür. Zā-yı Fārsiyye ile (16) ḫāṣṣ u ḫāliṣ ve ṣāf u pāk maʿnāsınadır. Şarābda daḫı müstaʿmeldir (17) ṣafveti münāsebetiyle. **Günbed** żamm-ı kāf-ı Fārsī ve feṭḥ-i bā-yı muvaḥḥade ile ḳubbe (18) maʿnāsınadır ve gül ġoncasına da dinür ve muṭlaḳ piyāleye dirler şarāb (19) içilsün ṣu ve ġayr şeyʾ içilsün.

Şarḳmış olan nesnedir hişte (20) ṣalıvirdi hişt

Hişte kesr-i hā ile rişte vezninde şarḳmış (21) maʿnāsına hişten maṣdarından ism-i mefʿūldür. **Hişten** kişten vezninde (22) şalıvirmek ve şarḳıtmaḳ ve şalındırmaḳ ve ḳoġulmuş maʿnāsına olmaġla **hişte**(23) şalıvirmiş ve şarḳmış ve şalındırılmış ve ḳoġulmuş maʿnālarında müşterekdir. (24) **Hişt** meẕkūr hiştenden māżīdir. Ṣalıvirdi ve şarḳıtdı ve şalındırdı ve (25) ḳoġdı maʿnāsınadır.

195 Arġaçeriştār u pūd hem ṭoḳımaḳ bāften

(26)**Tār** ʿār vezninde arġaç ve **pūd** sūd vezninde eriş maʿnāsına olmaḳ nāẓımdan (27) şāriḥiñ *Ferheng-i Şuʿūrī*'den naḳl ile bu maʿnāyı ṭaṣvībinden fehm [63] (1) olunup *Niʿmetullāh* ve *Ḥalīmī* ve ġayrılarıñ ʿaksine yaʿnī tār eriş ve pūd (2) arġaç maʿnāsına ẕehāblarını ʿadem-i vuḳūfa ḥaml ile teşnīʿ olundılar dinmiş. (3) Ez-cümle ʿindinde müsellem olan ḳāmūsu'l-ʿAcem *Burhān-ı Ḳaṭʿı*'da *Niʿmetullāh* ve *Ḥalīmī* (4) mesleki üzre beyān olunup tār eriş ve pūd arġaç dinmişdir ancaḳ (5) nāẓım-ı merḥūmuñ beyānında kerpiç ve ḳum rīg ü ḫişt ḳarīnesiyle leff (6) ü neşrde teşvīş tecvīz olunur ise ḫaṭā başḳalarınıñ üzerinde ḳalur. (7)**Tār** eriş maʿnāsından başḳa beş maʿnāya daḫı gelür. Biri tel maʿnāsınadır (8) ibrişīm ve ṭanbūre teli gibi. Ṣānī ḳarañu ve muẓlim maʿnāsınadır. Ṣāliş başıñ (9) tepesi tārek-i ser maʿnāsınadır. Rābiʿ Hindistān'a maḫṣūṣ bir şecerdir (10) ḫurmā aġacına şebīh olur ve andan bir nevʿ ṣu ḥāṣıl olur bāde yerine (11) istiʿmāl iderler. Ḫāmis rīze rīze pāre pāre maʿnāsınadır. Meṣelā pāre pāre (12) diyecek yerde tār tār dirler ve **pūd** arġaç maʿnāsından başḳa ḳav maʿnāsına (13) ve eski ve ʿaṭīḳ maʿnāsına da gelür. **Bāften** ṭoḳımaḳ maʿnāsına maṣdardır.

(14) Rişte dir iplik sitād aldı egirdi berişt

Rişte kesr-i rā-yı mühmele ile (15) hişte vezninde iplik teli ve ipek teli maʿnāsınadır. Bundan māʿadā üç (16) maʿnāsı daḫı vardır. Evvel bir ʿillet-i maḫṣūṣanıñ adıdır. Ṣānī kettān (17) ḥelvāsına dinür. Ṣāliṣ erişte aşı ve erişte çorbası taʿbīr olunan (18) ṭaʿāma dinür. Şehriyeli ṭaʿām daḫı bu nevʿdendir. **Sitād** kesr-i sīn ile (19) sitāden maṣdarından aldı maʿnāsına māżīdir. ʿArabīsi aḫẕ kelimesidir. (20) **Berişt**bā zā'ide oldığı maʿlūmdur. **Rişt** rişten maṣdarından iplik (21) egirdi maʿnāsına māżīdir. ʿArabī'de ġazl dinür. Ṭıynet ve sirişt maʿnāsına (22) daḫı olur.

Arpa cev erzen ṭaru buġdaya gendüm dinür

Cev feṭḥ-i (23) cīmle nev vezninde arpa maʿnāsınadır ki (24) ʿArabī'de şaʿīr dirler. Vāvıñ teşdīdiyle ʿArabī'de felek-i ḳamer ile zemīniñ mābeynine dinür ve esfel

maʿnāsına da gelür. (25) **Erzen** feṭḥ-i hemze ile rehzen vezninde ḥubūbātdan ṭaruya dinür ve zā-yı (26) Fārsī ile bādām çili nevʿinden acı bādem aġacı ismidir. Ş̧emeri ġāyet (27) acı olur, edviyeye idḫāl iderler. **Gendüm** kāf-ı Fārsiyye'niñ feṭḥi ve nūnuñ [64] (1) sükūnı ve dāliñ żammı ile buġday maʿnāsınadır.

Ḫuşe başaḳ adıdır (2) berz ekin daḫı kişt

Ḫuşe vāv-ı mechūl ile tuşe vezninde ṣalḳım (3) ve başaḳ maʿnāsınadır. Üzüm ve ḫurmā ṣalḳımı ve buġday ve arpa başaġı (4) gibi ve Çīn cezīrelerine maḫṣūṣ bir ḳuş adıdır ve sünbüle burcuna (5) dirler. **Berz** bā-yı muvaḥḥadeniñ feṭḥ ve baʿdehu rā-yı mühmele ve baʿdehu zā-yı muʿceme ile ṭarz (6) vezninde ekin ve zirāʿat maʿnāsınadır. **Kişt** kāfıñ kesri ve feṭḥi cāʾiz (7) olaraḳ ekin maʿnāsınadır.

Etmege nān nān-vān dinilür etmekçiye

Nān şān (8) vezninde etmekdir ki ʿArabīʾde ḫubz dirler. **Nān-vān** etmekçi dimekdir. **Nān** etmek **vān**(9) edāt-ı ism-i fāʿildir.

Yufḳa imiş girde un ārd yoġurdı sirişt

(10) **Girde** kāf-ı Fārsiyye'niñ kesriyle birde vezninde yufḳa maʿnāsınadır. **Ārd**(11) hemze-yi memdūde ile un maʿnāsınadır ki ʿArabīʾde daḳīḳ dirler. **Sirişt** sirişten (12) maṣdarından yoġurdı maʿnāsına māżīdir.

Ṭuz nemek toḫm-ı murġ oldı (13) yumurṭa adı

Nemek semek vezninde ṭuzdur ki ʿArabīʾde milḥ dirler. **Toḫm-ı murġtoḫm**(14) żamm-ı tā ve sükūn-ı mīmle maʿrūfdur ki dāne ve ḥabbedir. **Murġ** mīmiñ żammı rā-yı mühmele (15) ve ġayn-ı muʿceme ile muṭlaḳ ḳuş maʿnāsınadır. **Toḫm-ı murġ** yumurṭaya dinür, (16) ʿArabīsi beyżadır. Yumurṭaya yalñız toḫm daḫı dirler ve toḫm nuṭfe yaʿnī (17) menī maʿnāsına da gelür.

Ṭavuġa di mākiyān hem rafadan nīm-berişt

Mākiyān (18) mādiyān vezninde ṭavuḳ didikleri ḳuşdur. Nīm kesr ve medd-i nūnla yarım (19) ve nıṣf maʿnāsınadır. **Beriştrişt** pişürdi maʿnāsına māżīdir. (20) İplik egirdi maʿnāsına da oldıġı bu ḳıṭʿada meẕkūrdur. **Nīm-berişt**(21) yarım pişmiş dimekdir. Maʿlūm olan rafadana tesmiye olunmuşdur.

Ḫaça (22) çelīpā dinür daḫı berehmen papas

Çelīpā feṯḥ-i cīm-i Fārsī ve bā-yı Fārsī ile (23) mesīḥā vezninde Naṣārā'nıñ iʿtibār eyledikleri ḫaça dinür, ʿArabīsi ṣalībdir. (24) **Berehmen** ḳalemzen vezninde āteş-perest ve büt-perest ve Naṣārī ṭā'ifesiniñ (25) dāniş-mendlerine ve papaslarına dinür.

Çañına nāḳūs di yaʿni kilīsā (26) künişt

Nāḳūs cāmūs vezninde kefereniñ eyyām ve evḳāt-ı muʿtādede kilīsālarında (27) çaldıḳları çañıñ adıdır ve nāḳūs bu maʿnāda ʿArabī ile müşterekdir. [65] (1) **Künişt** kāfıñ żammı ve nūnuñ kesri ve şīn-ı muʿcemeniñ sükūnuyla Naṣārī (2) ve Yehūd ve āteş-perest ṭā'ifesiniñ āyīn-i bāṭıl eczā eyledikleri maʿbedlerine (3) dinür.

200 Müfteʿilün fāʿilün münsariḥ evzānıdır

Yaʿnī bu ḳıṭʿa müfteʿilün fāʿilün (4) vezninde baḥr-i münsariḥdendir.

Kesb-i kemāl eyle kim olmayasın bed-sirişt

(5) **Kesb** ʿArabī'dir, kāfıñ feṯḥi ve kesri cā'izdir. Ḳazanca dürüşmek ve saʿy (6) eylemek maʿnāsınadır. **Kemāl** maʿlūm. **Bed-sirişt** kötü ve fenā ṭabīʿat dimekdir. (7) Kesb-i kemāl tehẕīb-i aḫlāḳı müstelzim oldığını tefhīm ve tenbīh buyurmuşlardır.

(8) Ḳıṭʿa Der Naẓm-ı Luġathā-yı ʿArab

(9)**Der** ẓarfiyyet içündür. **Naẓm** maṣdar, luġathāya mużāf ve luġathā ʿArab (10) kelimesine mużāfdır. Fārsī'de ẕevi'l-ʿuḳūlüñ ġayrı ekṣerī hā ile (11) cemʿlendiginden **luġathā** luġatlar dimekdir. Maʿnāsı ʿArab luġatlarını naẓmda ḳıṭʿa (12) dimekdir.

(Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Ṣā vü ḥā vü ẕāl ü ṣād ey nūr-ı ʿayn

Daḫı żād u ṭā vü ẓā (13) vü ḥarf-i ʿayn

Ki işbu sekiz ḥarf

Fārsī'de ḳāfiye olmaḳ muḥāl

ḥurūf-ı (14) meẕkūreden ẓālden başḳası lisān-ı Fārsī'de bulunmadığından ḳāfiye olmaḳ (15) muḥāl ve ḥālbuki kitābıñ ḥurūf-ı tehecciī üzre ḳāfiyesi tertīb olundığı ḫaber (16) virilmiş olmaġla

Yazmasam şāyed olur naḳṣ-ı kemāl

ʿadem-i taḥrīrim (17) iḥtimāldir ki kemāle mūcib-i naḳṣ ola buyururlar. Lisān-ı Fārsī'de bulunmayan sekiz (18) ḥarfdir ki ṣā ve ḥā ve żād ve ṭā ve ẓā ve ʿayn ve ḳāf ḥarfleridir. Ẕāl ḥarfi (19) bulunur ise de ḳāfiye olamaz faḳaṭ baʿż-ı ġazelde āḫırı ẕāl olan (20) kelimeyi redīf itdikleri vardır kāġıẕ leẕīẕ miṣillü ve ḳāf ḥarfi daḫı (21) yoḳdur ancaḳ ḳāf nevbetinde olan ḳıṭʿanıñ ḳāfiyesini kelimāt-ı Türkiyye ile (22) īrād buyurduḳlarından sükūt itdiler. El-ḥāṣıl ġayr-ı ez ẕāl-i muʿceme ḥurūf-ı (23) meẕkūre ve ḳāf ḥarfi ki mecmūʿ sekiz ḥarf telaffuẓda ṣaḳīl oldıġından (24) lisān-ı Fārsī'den isḳāṭ ve zebān-ı Fārsīye maḫṣūṣ dört ḥarf ki (25) pe çe ve jā ve kef ḥarfleridir ziyāde ḳılınmışdır ve ḫāṣṣa-ı zebān-ı Fārs olan (26) ḥurūf-ı erbaʿa-yı meẕkūreniñ farḳ ve imtiyāzı içün üçer noḳṭa olunmaḳ (27) ḳāʿidedendir. Meṣelā cīm-i ʿArabī bir noḳṭaca ve cīm-i Fārsī üç noḳṭaca [66] (1) işāret olunur ve işbu dört ḥarfiñ maḫrecleriniñ muġāyereti daḫı ẓāhir (2) ve maʿlūmdur.

Bu sebebden ol sekiz ḥarfi tamām

Başḳa üslūbıla ḳıldum (3) ḫoş niẓām

Üslūb ṭarz ve ḳāʿide maʿnāsına ʿArabī'dir.

Żamm idüp (4) Tāzī luġātın āḫıra

Tāzī tā-yı müşennāt ile bāzī vezninde ʿArabī maʿnāsınadır. (5) Zebān-ı Tāzī lisān-ı ʿArabiyye'dir ve esb-i Tāzī ḫayl-i ʿArabī'dir yaʿnī ḥurūf-ı (6) meẕkūre ṣırasında olan ḳıṭʿalarda luġat-ı ʿArabiyyeyi āḫırlara żamm (7) olunaraḳ ḳāfiye ḳılmışdır.

Ḳāfiyem oldı anıñla fāḫire

Fāḫire(8) faḫr idici maʿnāsınadır.

205 Üç lisān üzre yazıldı ol ḥurūf

(9) Hep maḥallinde mürettebdir ṣufūf

Yaʿnī lisān-ı Fārsī'de ḳāfiye olamayacaḳ (10) ḥurūf-ı ṣemāniyye ḳıṭʿaları ṣırasıyla geldikçe üç lisān üzre (11) yazıldı ki biri ʿArabī ve biri Fārsī ve birisi Türkī'dir.

Fāʿilātün (12) fāʿilātün fāʿilāt

Hep üçüncidir ʿArabca ol luġāt

(13) Ḳıṭʿa Der Ş̱ā be-Süḫan Kerde Leṭāfet Ī̇rāş̱

(14) **Ḳıṭʿa der ş̱ā** ş̱ā ḳāfiyesinde ḳıṭʿa, **be-süḫanbā** ilşāḳ içün **süḫan**(15) söz, **kerde** eylemiş maʿnāsına ism-i mefʿūldür. **Leṭāfet** lisānımızda ve Fārsī'de (16) nezāket ve tenāsüb maʿnāsına müstaʿmeldir. **Ī̇rāş̱** ʿArabī mī̇rāş̱ bıraḳmaḳ (17) maʿnāsına ancaḳ bu maḥallde baḫş ve iʿṭā ifāde ider. Maʿnā ş̱ā ḳāfiyesinde (18) söze nezāket ve tenāsüb baḫş itmiş ḳıṭʿa dimekdir.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Berz-ger dindi (19) ekinciye ʿArabca ḥarrāş̱

Berz ekin maʿnāsına oldığı māsebaḳdan (20) maʿlūmdur. Āḫırına ism-i fāʿil ʿalāmeti olan **ger** lafẓı ilḥāḳıyla ekinciye (21) **berz-ger** dirler. ʿArabca ḥarrāş̱, teşdī̇d-i rā ile ḥarşdan mübālaġa ile ism-i (22) fāʿildir, ekinci dimekdir.

Teşnegī̇ oldı ṣusuzluḳ hem o maʿnāda lehāş̱

(23) **Teşne** ṣuṣamış maʿnāsına oldığı beyān olmaġla āḫırına yā-yı maṣdariyye (24) ilḥāḳ ve ḳāʿide üzre hā-yı ġayr-ı melfūẓa kāf-ı Fārsiyyeye ḳalb ile **teşnegī̇**(25) ṣusuzluḳ maʿnāsınadır. ʿArabī'de **lehāş̱** lāmıñ fetḥiyle ṣusuzluḳ (26) ve ṣuṣamaḳ maʿnāsınadır.

Ḳız ṭoġurmaġa di zāyī̇den-i duḫt u īnāş̱

(27)**Zāyī̇den** ṭoġurmaḳ, **duḫt** ḳız maʿnāsına olmaġla **zāyī̇den-i duḫt**[67] (1) ḳız ṭoġurmaḳ maʿnāsınadır ki ʿArabī'de **ī̇nāş̱** dirler.

Di cimāʿ itmege (2) gāden dinilür hem irfāş̱

Gāden kāf-ı Fārsiyye ve dāl-i mühmele-yi meftūḥa ile (3) cimāʿ itmek maʿnāsına maṣdardır. ʿArabī'de **irfāş̱** dinür. **İrfāş̱** ifʿāl (4) bābından ş̱ülāş̱isi rafeş̱edir. İrfāş̱ ve refş̱ bir maʿnāya dirler. **Refş̱** cimāʿ eylemek (5) maʿnāsınadır ve fuḥş kelām söylemek maʿnāsınadır ve ḫatunlara cimāʿa müteʿallıḳ (6) söz söylemek ʿalā ḳavl yüzlerine ḳarşu fuḫşiyyāta dāʾir söz söylemek (7) maʿnāsınadır.

Cümle erkek dime mefhūmı nerān ile ẕükūr

Ner fetḥ-i (8) nūnla her vezninde erkek maʿnāsına olmaġla cemʿi **nerān** erkekler dimekdir. (9) **Ẕükūr** daḫı ʿArabī'de erkek maʿnāsına olan ẕeker müfrediniñ cemʿidir ki (10) erkekler maʿnāsınadır.

Mādegān oldı dişi cemʿi anıñ gibi inās̱

(11) Hā-yı resmiyye ile **māde** sāde vezninde dişi maʿnāsına olmaġla cemʿi (12)**mādegān** olmuşdur, dişiler maʿnāsınadır. **İnās̱** ʿArabī'de dişiler maʿnāsınadır. (13) Müfredi unsā kelimesidir.

210 Döşeme adına mendiş didiler yaʿnī bisāṭ

Mendiş(14) lafẓınıñ döşeme maʿnāsına oldığı nāẓımıñ ʿAcem'den taṣḥīḥātı cümlesinden (15) olmaḳ gerekdir. Aṣl kelime mīndīşden muḫaffef döşeme maʿnāsına (16) nehy-i ḥāżırdır. **Bisāṭ** bānıñ kesriyle ʿArabī'de döşemeye dinür.

(17) Ev metāʿına di kāçāl u daḫı dindi eş̱ās̱

Kāçāl cīm-i Fārsiyye ile (18) nāçār vezninde żarūrāt-ı ḫāneye dinür yaʿnī ḫānede vücūdı lāzım olan (19) nesneden ʿibāretdir. ʿArabī'de feṯḥ-i hemze ile eş̱āş̱ dirler. Şāriḥ-i merḥūm (20) hemzeniñ kesrine işāret buyurmuşlar.

Destyār ol ki iʿānet ide (21) mefhūmı naṣīr

Destyār baḫtyār vezninde muʿāvin ve müsāʿid maʿnāsınadır. (22) Şāgird ve zīr-dest maʿnāsına da gelür. ʿArabī'de **naṣīr** dinür ve muʿīn daḫı (23) bu maʿnāyadır.

Yāverī oldı meded itmege maʿnāsı ġıyāş̱

Yā-yı taḥtānī ile (24)**yāver** bāver vezninde muʿīn maʿnāsınadır ve āḫırında olan yā maṣdariyyedir. **Yāverī**(25) iʿānet ve nuṣret maʿnāsınadır. **Ġıyāş̱** ġayn-ı muʿcemeniñ kesriyle ʿArabī'de (26) feryāda yetişmek meded ve nuṣret maʿnāsına ismdir ve aṣlı vāvīdir. Māḳabliniñ (27) kesresine mebnī yāya ḳalb olunmuşdur.

Dindi ḳarışmışa āmīḫte memzūc gibi

[68] (1) **Āmīḫte** hemze ile āmīḫten maṣdarından ḳarışmış maʿnāsına ism-i mefʿūldür. (2) ʿArabī'de mefʿūl vezninde **memzūc** dinür. **Mezc** mīmiñ feṯḥi ve zā-yı muʿcemeniñ (3) sükūnuyla bir nesneyi şeyʾi āḫara ḳarışdırmaḳ ve ḳatmaḳ maʿnāsınadır ve mīmiñ (4) kesriyle acı bādeme dinür ve ʿasel maʿnāsınadır.

Di ḳarışdırmaġa (5) şūrīden daḫı miş̱māş̱

Şūrīden ḳarışdırmaḳ maʿnāsına maṣdardır (6) ve teheyyüc-i şerr eylemek yaʿnī orṭalığı ḳarışdırmaḳ ve fesāda virmek (7) maʿnāsına daḫı gelür. Miş̱māş̱ kesr-i mīmle maṣdardır. ʿArabī'de ḳarışdırmaḳ (8) maʿnāsınadır ve ṭulumdan yaġ şızmaḳ ve fitīli

geregi gibi yaġa bulamaḳ (9) ve bir nesneyi taḥrīk itmek ve ırġalamaḳ ve ṣuya ṭaldırmaḳ ve bir miḳdārca (10) diñlendirmek maʿnālarınadır.

Ol ki tenbeldir anıñ adı kenīr ü ʿafşel

(11) **Kenīr** emīr vezninde tenbel maʿnāsına ʿArabī'de feṯḥ-i ʿayn-ı mühmele ile caʿfer (12) vezninde **ʿafşel** dinür.

Zūd-rev tīz yüriyici hem o maʿnāda dilāş

(13) **Zūd** būd vezninde tīz maʿnāsına oldıġı aşaġıda gelür. **Rev** yürüyici (14) maʿnāsına olan revendeden muḫaffefdir. **Zūd-rev** tīz yürüyici maʿnāsına terkīb-i (15) tavṣīfīdir. **Dilāş** kitāb vezninde ʿArabī'de cüst ü çālāk insāna ve ḥayvāna (16) dinür. Müẕekker ve mü'enneṣe ıṭlāḳ olunur.

Girevīden di inanmaġa ki īmān (17) gibidir

Girevīden kāf-ı Fārsiyye'niñ kesri ve rānıñ feṯḥiyle taṣdīḳ (18) ve īmān itmek ve ḳabūl ve iṭāʿat eylemek ve bir kimseniñ muḥabbetine rabṭ-ı ḳalb (19) eylemek maʿnāsınadır.

Oldı ḳandırma fujūlīden ü hem istiḫṣāṣ

(20)**Fujūlīden** fānıñ żammı ve zā-yı Fārsī ile ḳandırmaḳ ve ḳışḳırtmaḳ ve taḥrīṣ (21) ve iġrā maʿnāsına maṣdardır ve sürmek ve ṭard ve tebʿīd itmek ve etekden veyā (22) bir ġayrı nesneden toz silkmek maʿnāsınadır. ʿArabī'de ḳandırma maʿnāsına (23) istiḫṣāṣ dinilür.

215 Ṣatun almaġa ḫırīden didiler yaʿni şirā

Ḫā-yı muʿcemeniñ (24) kesriyle **ḫırīden** ṣatun almaḳ maʿnāsına maṣdardır. ʿArabca **şirā** dinilür.

(25) Daḫı gönderme firistāden imiş hem ibʿāṣ

Firistāden fānıñ kesriyle (26) göndermek maʿnāsına maṣdardır. Nāẓım-ı merḥūm ʿArabca **ibʿāṣ** dinür (27) buyurdılar.

Her lisānıñ ʿArabī münteḫabıdır çelebi

Zīrā efḍal-i kütüb-i İlāhī [69] (1) olan Ḳurʾān-ı ʿaẓīmü'ş-şān ol lisān üzre nāzil olmuşdur ve ezher (2) cihet elsine-yi sāʾireye tefevvuḳı bi'l-vücūh müṣbetdir.

Fārsī gerçi ider (3) ṭabʿa leṭāfet īrāṣ

Her ne ḳadar ki zebān-ı Fārsī ṭabʿa mūcib-i (4) inbisāṭ ve leṭāfet ise de lisān-ı ʿArabī'ye fā'iḳ ve müsāvī olamaz.

(5) Kıṭʿa-yı Der Cīm Pür-Gevher Çü Genc

(6) Çü gibi maʿnāsına olan çünden muḫaffefdir. **Genc** kāf-ı Fārsiyye ile ḫazīne (7) maʿnāsınadır. Maʿnāsı cevherler ile ṭolu ḫazīne miṣillü cīm ḳāfiyesinde ḳıṭʿa (8) dimekdir.

(Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Kūşedir künc ḫazīne oldı genc

Künc kāfıñ żammı ve nūnuñ (9) sükūnuyla bucaḳ ve kūşe maʿnāsınadır. ʿArabī'de zāviye dirler ve künc ḳanbūr kimseye (10) dinür ki ʿArabī'de aḥdeb dirler ve zīr-i zemīnde ḫāne gibi naḳb olunan mevżiʿe (11) dirler bodrum ve kiler ve şol buruşuġa dirler ki insānıñ yedinde ve kilīm (12) ve pelās maḳūlesinde olur. **Genc** kāf-ı Fārsiyye'niñ feṭḥiyle renc vezninde (13) ḫazīne maʿnāsınadır. Kāf-ı ʿArabī ile melāze maʿnāsınadır ki lisānıñ (14) nihāyetinde olan et pāresidir küçük dil taʿbīr olunur ve ebleh ve medmūġ ve (15) muʿcib ve nādān kimselere dinür ve keş taʿbīr olunan yoġurd ḳurusuna (16) dirler.

Nev-cüvān şol kimsedir kim ola genc

Bu mıṣraʿda genc (17) Türkī'dir. **Nev-cüvān** tāze ve yigit maʿnāsınadır.

Ṣayıda on beş olur (18) gerçi se-penc

Se üç ʿaded **penc** beş ʿaded maʿnāsına olmaġla se-penc (19) üç kere beş yaʿnī on beş dimekdir.

ʿĀriyet daḫı misāfirdir (20) sipenc

Sipenc sīn-i mühmele ile şikenc vezninde ḳonuḳ ve misāfir ve mihmān (21) maʿnāsınadır. ʿĀriyetmaʿnāsına da gelür ve bekci ḳulesine dinür ki sāz ve (22) ʿalefden muḫtaṣar ve muḫaḳḳar yapup içinde bāġ u bostān beklerler ve bu sipenc (23) kelimesi aṣl müddet-i ḳalīle maʿnāsınadır. Se ile pencden mürekkebdir ki istiḳlāl-i (24) müddet mevḳiʿinde üç beş güne dek dinildigi gibi. Bu cihetle dünyāya (25) ıṭlāḳ olunur ki sarāy-ı sipenc dirler ve ʿāriyete ıṭlāḳ ṣāḥibine rücūʿ (26) idüp müddeti ḳalīl olmaḳ iʿtibārıyla mecāzdır.

Ūca yaʿnī oturaḳ yiri (27) sürīn

Żamm-ı sīn ve kesr-i medd-i rā-yı mühmele ile **sürīn** oturaḳ yiri ki [70] (1) insānda **ūca** ve ḥayvānda ṣaġrı dinür. Sürūn daḫı dirler.

Ṣaġrı (2) ġanc u şenc ü nāz u şīve ġunc

Ġanc feṯḥ-i ġayn-ı muʿceme ile renc vezninde (3) nāz u kirişme ve ġamze maʿnāsınadır. Ḥayvānāt ṣaġrısına dinür. ʿArabī'de (4) kufl dirler. **Şenc** daḫı ṣaġrı maʿnāsınadır ve maʿnā-yı meẕkūrdan başḳa (5) bīnī-yi kūh maʿnāsına gelür yaʿnī ṭaġıñ burnı ki bir ṭarafından çıḳan (6) sivridir.ʿArabī'de enfi'l-cebel dinür ve şenc ol zemīne dinür ki ṭopraġı (7) ġāyetde saḫt ve egri bügri ve ṭaşlıḳ ve ḳayalıḳ olmaġla ṣaʿbi'l-mürūr (8) ola.

220 Çoḳ ḳıvırcıḳ ṣaç adı merġūl imiş

Merġūl maḳbūl (9) vezninde ḳıvrım ve büklüm maʿnāsınadır ve urulmuş ṣaça dinür ve naġamātda (10) olan ezgi ve taḥrīr ve pīçiş maʿnāsınadır. Āvāz-ı muṭribāne-yi merġūle taʿbīri (11) buña mebnīdir ve ʿıyş ve neşāṭ ve ṣafā ve sürūr maʿnāsınadır.

Büklüme çīn ü (12) şiken di hem şikenc

Çīn sīn vezninde büklüm ve ḳıvırcıḳ maʿnāsınadır. (13) İḳlīm-i maʿrūfuñ ismidir. **Şiken** şīn-ı muʿcemeniñ kesriyle miḥen vezninde (14) büklüm ve ḳıvrım maʿnāsınadır. Bundan başḳa yedi maʿnāsı daḫı vardır. Evvel (15) gücenmek ve iʿrāż itmek ve münfaʿil olmaḳ maʿnāsınadır. Ş̱ānī yemek ve ekl (16) maʿnāsınadır. Ş̱āliş̱ yorġunluḳ ve hezīmet maʿnāsınadır ki bu üç maʿnāda (17) ism-i maṣdardır. Rābiʿ mekr ve tezvīr ve ḥīle maʿnāsınadır. Ḫāmis uṣūl maʿnāsınadır (18) ki bī-uṣūl muḳābilidir. Sādis sürūd ve laḥn ve naġme maʿnāsınadır. Sābiʿ (19) mülāyemet ve sühūlet ve yumuşaḳlıḳ ve kesr-i kāfla bir vilāyet adıdır. **Şikenc**(20) kesr-i şīn-ı muʿceme ve feṯḥ-i kāf ve sükūn-ı nūn ve cīm ile bu daḫı büklüm (21) ve şiken maʿnāsınadır. Bundan başḳa altı maʿnāsı daḫı vardır. Evvel işkence (22) ve eziyet maʿnāsınadır. Ş̱ānī bir cins yılandır. Üçünci uṣūl maʿnāsınadır ki (23) mūsiḳīde olur, bī-uṣūl muḳābilidir. Dördünci naġme maʿnāsınadır. Beşinci (24) mekr ve keyd ve dekk maʿnāsınadır. Altıncı ḫıyārcıḳ ve yılancıḳ ve şīr-pençe (25) miş̱illü ʿilletlere ıṭlāḳ olunur ḥafaẓanallāhu Teʿālā. Żamm-ı kāfla parmaḳ ucuyla (26) ṭutup ṣıḳmaḳ maʿnāsınadır. Çimdikleme ve çimdik taʿbīr olunur.

Ser-gelū oldı zükām āmās şiş

Ser baş **gelū** kāf-ı Fārsiyye'niñ fetḥi ve lāmıñ [71] (1) żamm ve meddiyle boġaz maʿnāsına olmaġla **ser-gelū** zükām maʿnāsına dinmişdir. (2) **Āmās** şiş, aʿżāda ḥādiṯ olur. Aġrısı gerek olsun ve gerek (3) olmasun.

Öksürükdür surfe hem dirler sikenc

Surfe żamm-ı sīnle (4) ġurfe vezninde öksürük maʿnāsınadır. **Sikenc** kesr-i sīnle surfe (5) mürādifidir ki öksürük maʿnāsınadır.

Derd-i ser baş aġrısı düş-vār güç

(6) **Derd-i ser** derd ile serden terkīb olunmuş baş aġrısı maʿnāsınadır. **Düş-vār**(7) murdār vezninde güç ve ṣaʿb ve müşkil ve çaparız maʿnāsınadır.

Derd miḥnet (8) renc incitme merenc

Derdiñ öñünde vāv olmaḳ münāsib vederd ü miḥnet (9) mevḳiʿ-i Türkī'de getürilmiş Fārsī ve ʿArabī'dir dinmek elyaḳ olup ne ise (10) **renc** genc vezninde derd **ferd** vezninde Fārsīler ve **miḥnet** ʿArabī'dir. **Merenc**(11) rencīden maṣdarından incitme maʿnāsına nehy-i ḥāżırdır.

Yāre şol müshil (12) iyāric ḥabıdır

Yāre yā-yı müşennāt-ı taḥtānī ile çāre vezninde beyne't-ṭıbā (13) iyāric taʿbīr olunan müshil-i terkībe dinür. **İyāric** yāreden muʿarrebdir ve yāre (14) ʿavretlere maḫṣūṣ olan bilezik maʿnāsına daḫı gelür. ʿArabī'de sivār (15) dinilür ve ṭavḳ-ı gerden maʿnāsına ve ḳuvvet ü ḳudret ve celādet maʿnāsına (16) ve endāze ve ḥadd ve miḳdār maʿnālarına da gelür.

Didiler rāvende hem rīvend (17) ü menc

Rīvend rā-yı mühmeleniñ kesr ve meddi ve fetḥ-i vāv ile **rāvend** taʿbīr (18) olunan devāyī kök ismidir. **Menc** genc vezninde rāvende dinilür.

Yaġ rūġan (19) cerb yaġlu nesnedir

Rūġan ġayn-ı muʿceme ile yaġ ve semen maʿnāsınadır. (20) Ḳoyun ve keçi yaġı olsun ve gerek ḥubūbāt yaġı olsun. **Cerb** fetḥ-i (21) cīm-i Fārsī ile ḥarb vezninde yaġlu olan nesneye dinilür ve ġālib ve rāciḥ (22) maʿnāsına da gelür.

Dünbe ḳuyruḳ iç yaġı pīh ü zedenc

Dünbe dāliñ żammı (23) ve nūnuñ sükūnı ve bā-yı muvaḥḥadeniñ fetḥi aḫırda hā-yı ġayr-ı melfūẓa ile (24) ḳuyruḳ maʿnāsınadır. **Pīh** medd-i bā-yı Fārsī ve iẓhār-ı hā ile iç yaġı (25) maʿnāsınadır. ʿArabī'de şaḥm dinür ve ʿucb ve ġurūr ve ḥased ve nefsāniyyet (26) maʿnāsına da gelür. **Zedenc** zā-yı muʿceme ve dāliñ fetḥleriyle ve nūnuñ sükūnuyla (27) pīh mürādifi iç yaġı maʿnāsınadır.

225 Kūfte yaʿnī dögülmüş gūşt et

[72] (1) **Kūfte** sūḫte vezninde kūften maṣdarından dögülmüş ve ḫurd olmuş (2) maʿnāsına ism-i mefʿūldür ve ṭaʿām-ı meşhūruñ ismidir ki istiʿmālimizde (3) vāv-ı mechūle ile köfte dinilür. **Gūşt** kāf-ı Fārsiyye'niñ ve şīn-ı muʿcemeniñ (4) sükūnı ve tā-yı fevḳıyye ile et ve laḥm maʿnāsınadır insānda olsun ḥayvān-ı (5) sā'irede olsun.

Ṭolu mumbāra di cerġand u revenc

Cerġand cīm-i (6) Fārsī ile ferzend vezninde ṭolu mumbāra dinür. **Revenc** rā-yı mühmeleniñ (7) ve vāvıñ fetḥleriyle ve nūn-ı sākin ve cīm ile cerġand mürādifidir ki ṭolu (8) mumbār maʿnāsınadır.

Oḳu veznile bu naẓm-ı dil-keşi

Dil-keş göñül çekici (9) maʿnāsında terkīb-i tavṣīfīdir. Ṭabʿa muvāfıḳ, dil-pesend olan nesneye dinür. (10) **Naẓm** ile murād kitāb-ı *Tuḥfe* oldıġına bu kelimesiyle işāret olunmuşdur. (11) Vāḳıʿā bu maḳūle manẓūmeler vezn ile oḳunmaḳ yaʿnī ḳāʿide-yi ʿarūżiyyesi (12) vechle ḳırā'at olunmaḳ lāzımdır ve taʿlīm iden üstādda evzāna muʿārefe (13) şarṭdır ve oḳuyan mübtediyāna. Faḳaṭ vezn ile mevzūnı taʿrīf idüp (14) ʿilel-i ʿarūżiyyeyi tafṣīl ile evvel emrde muġālaṭaya düşürmek iḳtiżā (15) itmez. Oḳudan üstādda ibtidā-yı emrde vezn-āşinālıḳ olmayup nāẓımıñ (16) ʿaḳīb-i ḳıṭaʿātda beyān itdigi evzāndan taʿallüm ve tefehhüm idecek ise (17) vay ol üstāda, yazıḳ oḳuyan mübtediyāna. ʿArūż-āşinā olup ancaḳ (18) mübtedī her bir ʿilleti yaʿnī ḫabn ve ḥaẕf ve sā'ir ʿilletleri bu kitābdan ögrensün, (19) ḳāʿide-yi ʿarūżı kemāhüve ḥaḳḳuhā bilsün diyü çalışur ise ḥayf çekilen (20) zaḥmete. Aña mebnī bu ʿabd-i ʿāciz evzān-baḥşıla sözi uzatmayup lā-tā'il (21) olan güft-gūdan perhīz olunmuşdur. Bu daḫı maʿlūm olsun ki bir naẓmıñ (22) vezni maʿlūm ve mażbūṭ olduḳdan ṣoñra Anaṭolı Dānişmendleri gibi (23) oḳur iken taḳṭīʿle uġraşmayup ẕevḳ ve vicdānıñ taḥsīn eyledigi (24) selāmet üzre oḳumaḳ lāzımdır. Bu ise ẕevḳī ve ṭabīʿī bir keyfiyyet oldıġından (25) be-her ḥāl fem-i muḥsinden aḫẕa muḥtācdır.

Olasın sencīde ṭabʿ u nükte-senc

(26) **Sencīde** sīn-i mühmeleniñ fetḥi ve nūnuñ sükūnuyla rencīde vezninde (27) ṭartmaḳ ve ölçmek maʿnāsına olan sencīden maṣdarından ism-i mefʿūldür ki [73](1) ṭartılmış ve ölçülmüş yaʿnī güzīde ve intiḫāb olunmuş maʿnāsınadır. (2) **Nükte-senc** yaʿnī güzīde-ṭabʿ ve nükte-şināş dimekdir.

(3) **Ḳıṭʿa Der Ḥā Be-Sipihrest Fürūzān Çü Ṣabāḥ**

(4) **Der ḥā** ḥā-yı mühmele ḳāfiyesinde dimekdir. Be-sipihrde olan **est** ḫaberiyye, ḳıṭʿanıñ (5) āḫırına taḳdīr olunur ki be-sipihr çü ṣabāḥ fürūzān ḳıṭʿa est dimekdir. (6) Maʿnā-yı terkīb felekde parlayıcı ṣabāḥ gibi ḳıṭʿa dimekdir. Ṣabāḥ gibi göge dek (7) müştaʿil olan ḥarf-i ḥā ḥaḳḳında ḳıṭʿadır maʿnāsı pek yerleşdirilemez zīrā (8) ṣabāḥ ibtidā gökde parladığı işbāta muḥtāc degildir.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Açıcı oldı güşāyende (9) ʿArabca fettāḥ

Güşāyende güşūden maṣdarından açıcı maʿnāsına mevżūʿdur (10) ve bu iki günedir. Biri başar ile idrāk olunur fetḥ-i bāb ve fetḥ-i ḳufl gibi (11) ve biri başīretle idrāk olunur fetḥ-i ġam ve keder gibi ve fetḥ-i ḳahr ve ġalebe ile (12) küffārdan ülke ve memālik almaġa daḫı dinür.

Di anaḫtar diyecek (13) yirde medeng ü miftāḥ

Medeng mīm ve dāl-i mühmeleniñ fetḥleriyle peleng (14) vezninde aġacdan olan anaḫtar ve kilīd damaġı ve ḳapu sürgüsi maʿnālarınadır. (15) Şāriḥ-i merḥūm zā-yı Fārsī ile mejeng ḳayd eylemiş ancaḳ mejeng nā-ḫoş (16) ve ḳabīḥ ve menfūr nesne ve muḫanneṯ ve maʾbūn maʿnālarınadır. **Miftāḥ** ʿArabī'de (17) anaḫtar maʿnāsınadır.

Tañrı adı ile bā-nām-ı Ḫudā bismillāh

Bā maʿ maʿnāsına, (18) nām ism maʿnāsına olmaġla **bā-nām-ı Ḫudā** Tañrı Teʿālā̱'nıñ ismiyle dimekdir. (19) Bismillāh anıñ ʿArabīsi'dir.

Sīb ḫordem yidim elmayı ekeltü't-tüffāḥ

(20) **Sīb** sīn-i mühmeleniñ kesr ve meddiyle elma maʿnāsınadır. ʿArabī'de tüffāḥ (21) dinilür. **Ḫordem** ḫorden maṣdarından māżī-yi mütekellim-i vaḥdedir. ʿArabī'de

(22) ekeltü dinilür, yedim maʿnāsınadır. **Sīb ḫordem ekeltü't-tüffāḥ** elmayı yedim (23) maʿnāsınadır.

Parlayan nesneye tābende vü lāmiʿ dinilür

Tābende tā-yı fevḳānī (24) ve bā-yı muvaḥḥade ile pāyende vezninde ism-i fāʿildir, parlayıcı maʿnāsına. ʿArabī'de (25) **lāmiʿ** dinür.

Şemʿ-i İzān çerāġuñ adıdır hem mişbāḥ

Şemʿ-i İzān çerāġuñ (26) adıdır. ʿArabī'de mişbāḥ dinilür. **Çerāġ** Türkī şırasına geçmiş kelime-yi (27) Fārsī'dir. Yaġ ile ālūde idüp yaḳdıḳları fitīleye dinilür.

230 Ṭasa maʿnāsı [74](1) bimenk ü daḫı belbāl öyle

Bimenk bā-yı muvaḥḥadeniñ kesri mīmiñ fetḥi nūnuñ (2) sükūnı ve kāf ile ṭasa maʿnāsınadır. **Belbāl** bā-yı muvaḥḥadeniñ fetḥiyle (3) ʿArabī'de ḳalbe ḫırāş ve ıżṭırāb viren ṭasaya ve ḫadşeye ve ḫalecāna (4) dinür.

Şād kerden di sevindirmege yaʿnī ifrāḥ

Şād bād vezninde mesrūr (5) ve feraḥ-nāk maʿnāsınadır. Eylemek maʿnāsına olan kerden ile **şād kerden**(6) sevindirmek maʿnāsınadır. ʿArabī'de ifʿāl bābından **ifrāḥ** kelimesi daḫı sevindirmek maʿnāsınadır.

Ṣaḳlamaḳ oldı nühüften ki meʾāli iḫfā

Nühüften(7) nūn ve hānıñ żammı fānıñ sükūnı tānıñ fetḥi ve nūnla ṣaḳlamaḳ maʿnāsınadır. (8) ʿArabī'de **iḫfā** dinilür.

Āşikār eyleme vā kerden imiş hem İżāḥ

Yalñız (9) **vā** açıḳ ve güşāde ve āşikār maʿnāsına olmaġla **vā kerden** āşikār eylemek (10) maʿnāsına maṣdardır. ʿArabī'de ifʿāl bābından **İżāḥ** dinilür. Şülāṯīsi (11) vażaḥadır. Rūşen ve ʿayān ve ẓāhir ve münkeşif olmaḳ maʿnāsına ifʿāl bābına (12) naḳl ile müteʿaddī olmuşdur.

Kūşe-yi çeşm di göz ucına hem ġamzu'l-ʿayn

(13) **Kūşe** bucaḳ maʿnāsınadır ve **kūşe-yi çeşm** göz ucı dimekdir. Nāẓım-ı merḥūm (14) ʿArabī'de **ġamzu'l-ʿayn** dinür buyururlar.

Nigerīden dinilür baḳmaġa yaʿnī ilmāḥ

(15) Nūnuñ kesri ve kāf-ı Fārsiyye'niñ fetḥiyle **nigerīden** baḳmaḳ maʿnāsına (16) maṣdardır. **İlmāḥ** ifʿāl bābındandır ki şülāşīsi lemeḥadır. Lemḥ lāmıñ fetḥi (17) ve mīmiñ sükūnuyla ve ilmāḥ bir nesneye lemʿa-yı berḳ gibi çalup alma baḳma maʿnāsınadır. (18) Şāriḥ-i merḥūm naẓar ile mürādif olmaḳ üzre beyān buyurdılar.

Ḳovcıya (19) dindi süḫan-çīn daḫı nemmām öyle

Süḫan söz **çīn** devşirmek (20) maʿnāsına olan çīden maṣdarından müştaḳ, ism-i fāʿil muḫaffefidir. **Süḫan-çīn** (21) söz devşirici maʿnāsına ġammāza ve nemmāma ʿalem-i cins olmuşdur. **Nemmām**(22) keẕālikḳovıcı maʿnāsına ʿArabī'dir.

Köpegüñ ürmesi lāyīden-i seg yaʿni nübāḥ

(23) Nemmām ifādesi ʿaḳībinde nāẓım-ı merḥūmuñ bu mıṣraʿı īrādı ḥaḳḳ-ı inṣāfī (24) ġāyetle ẓarīfāne olmuşdur ki nemmāmıñ kelāmı ṭabʿ-ı kerīmi nübāḥ-ı kelbden (25) ziyāde taḫdīş ider. **Lāyīden** lām ile ḫāyīden vezninde ürmek maʿnāsınadır (26) ve mecāzen mālāyaʿnī ve herze söylemek maʿnāsına da olur. **Seg** köpek maʿnāsınadır. (27) Köpek ürmeniñ ʿArabīsi żamm-ı nūnla **nübāḥ**dır.

Şāyegānī di [75](1) ucuzluġa refāġa gibidir

Şāyegānī ucuzluḳ maʿnāsınadır. Āḫırında (2) olan yā maṣdariyyedir. **Şāyegān** rāyegān vezninde bol ve vāsiʿ maʿnāsına, (3) lāyıḳ ve yaraşıḳ ve yaḳışıḳ maʿnāsına gelür. Ḫüsrev-i Pervīz'iñ ḫazīnelerinden (4) bir ḫazīneniñ ismidir ve suḫre ve ücretsiz iş maʿnāsınadır. **Refāġa** rā-yı (5) mühmeleniñ ve ġayn-ı muʿcemeniñ fetḥleriyle ʿArabī'de ucuzluḳ maʿnāsınadır. (6) Refġden meʾḫūẕdur. Refġ ucuzluġa ve bolluġa ve refāh ve niʿmete dinür.

(7) Ḫuşk-sāl ol sene kim ḳaḥṭ u ġalā ola kelāḥ

Ḫuşk ḫā-yı muʿcemeniñ (8) żammı ve şīn-ı muʿcemeniñ sükūnuyla ḳurı maʿnāsınadır. **Sāl** bāl vezninde (9) sene maʿnāsına. Ḳaḥṭ olan seneye **ḫuşk-sāl** dinür. ʿArabīsi kāfiñ (10) fetḥi ve żammıyla kelāḥdır ki sene-yi mücdibeye yaʿnī ḳuraḳ ve ḳıtlıḳ seneye dinür.

235 (11) Eylügüñ eyle baña aç ḳapuyı ey açıcı

İftaḥu'l-bābi bikerāmüke lī yā Fettāḥ

(12)**İftaḥu'l-bāb** ḳapuyı aç, **bikerāmüke** eylügüñ eyle, **lī** benim içün, **yā Fettāḥ** maʿlūm.

(13) **Kıṭʿa Der-ḫā Çü Şeker-ḫāy u Bekun İstinsāḫ**

(14) **Ḳıṭʿa der ḫā** ḫā-yı muʿceme ḳāfiyesinde ḳıṭʿa, **çü şeker** şeker gibi, **ḫāy** çiyne ve **bekun(15)istinsāḫ** daḫı istinsāḫ eyle maʿnāsınadır. Ḳıṭʿayı leẕẕetde şekere teşbīh (16) itdi. Maʿnāsı ḫā ḳāfiyesinde olan ḳıṭʿayı şeker gibi çiyne ve istinsāḫ eyle (17) dimekdir. Ḥīn-i ḳırāʾatda olan teleẕẕüẕi murād (18) buyururlar.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Aġacuñ dalı nihāl oldı hem anıñ gibi şāḫ

Nihāl kesr-i (19) nūnla aġac dalı maʿnāsınadır ve yeñi dikilmiş fidāna dinür ve ārām (20) ve istirāḥat maʿnāsınadır. **Nihālī** ve **nihālīce** aña mensūbdur ve av ve şikār (21) maʿnāsına gelür. **Şāḫ** şīn ve ḫā-yı muʿcemeler ile gāh vezninde ṭoḳuz meʿānī-yi (22) meşhūresi vardır. Evvel dal ve budaḳ maʿnāsına. Ṣānī boynuz maʿnāsına. (23) Ṣāliş pāre ve ḳıṭʿa maʿnāsına şāḫ şāḫ pāre pāre ḳıṭʿa ḳıṭʿa dimekdir. (24) Rābiʿ piyāle ve ḳadeḥ maʿnāsınadır. Gürcistān'da ḳadeḥi boynuzdan düzdükleri (25) münāsebetiyle aʿlām-ı ġalebe ḳabīlinden olmuşdur. Ḫāmis şāh-ı tīr maʿnāsınadır ki (26) üzerine saḳf vażʿ olunan uzun ve ḳalın direkdir. Sādis alın ve cebhe (27) maʿnāsınadır. Sābiʿ ḳol ve bāzū maʿnāsınadır. Ṣāmin ḫarḳ-ı māʾ maʿnāsınadır ki [76](1) Türkī'de şu arḳı dirler. Tāsiʿ eṣvāb-ı tirīzī maʿnāsınadır ve bunlardan (2) başḳa maʿnāları daḫı vardır.

Yapraġa berg dinür dala budaġa daḫı fāḫ

(3) **Berg** feṭḥ-i bā-yı muvaḥḥade ve kāf-ı Fārsī ile terg vezninde yapraḳ maʿnāsınadır (4) ve ṭaḳım ve sāz ve nevā ve cihāz ve mühimmāt maʿnāsınadır ve niẓām ve intiẓām, umūr-ı (5) aḥvāl ü serencām ve ʿāḳıbet-kār maʿnāsına da gelür. **Fāḫ** şāḫ vezninde dal (6) budaḳ maʿnāsınadır.

Keçi büz oġlaġa büzġāle di ḳuzuya bere

Büz bā-yı (7) muvaḥḥadeniñ żammı ve zā-yı muʿceme ile keçi maʿnāsınadır ki ʿArabī'de teys (8) dinür. **Büzġāle** bā-yı muvaḥḥadeniñ żammı ve ġayn-ı muʿcemeniñ sükūnuyla oġlaḳ (9) maʿnāsınadır ki henüz otlamaġa başlayan keçi yavrusıdır. **Bere** bā-yı muvaḥḥade (10) ve rānıñ feṭḥleri iḫfā-yı hā ile ḳuzı maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ḥamel (11) ve ḫurūf dinür ve ʿāciz ü zebūn kimseden kināye olur ve eṣvāb yüzine (12) dirler. İẓhār-ı hā ile bereh yaḳışıḳlu ve yaraşuḳlu ve uygun ve münāsib (13) maʿnāsınadır.

Gūsfend oldı ḳoyun hem daḫı boynuzdur şāḫ

Gūsfend (14) sūdmend vezninde ḳoyun ve ġanem maʿnāsına, **şāḫ** boynuz maʿnāsına oldıġı (15) ḳarīben beyān olundı.

Añlamaḳ oldı şināsīden ü hem fehmīden

(16) **Şināsīden** fiġānīden vezninde, **fehmīden** şermīden vezninde añlamaḳ maʿnāsına (17) maṣdarlardır.

Dindi ẓannitmege pindār u gümān itmege rāḫ

Pindār bā-yı (18) Fārsī ile bisyār vezninde ẓannitmek maʿnāsına pindāştenden ism-i maṣdardır (19) ve ġurūr ve ʿucb-ı nefsānī maʿnāsınadır ve meʿānī-yi meẕkūrede fiʿl-i emr de gelür. (20)**Rāḫ** şāḫ vezninde ẓann ve gümān maʿnāsınadır ve ġam ve ġuṣṣa-yı firāvān (21) maʿnāsına da gelür.

Kaṣr-ı Nuʿmān'a ḫavernaḳ dinilür kim meşhūr

Ḫavernaḳ(22) ḫā-yı muʿceme ve vāvıñ fetḥleriyle ferezdaḳ vezninde ḫaverna muʿarrebidir. Ġarāʾib-i (23) dehrden bir ʿimāret-i ʿacībedir ki Behrām-ı Gūr içün Nuʿmān bin Münẕir binā (24) eyleyüp anda iki aʿlā ve müntehā köşkler vardır. Birine ḫaverneke dirler, (25) ṭaʿām yinecek mevżiʿdir ve birine se deyr dirler birbiri içinde üç ḳubbeyi (26) müştemildir ve anı ʿibādet-gāh taʿyīn eylemişdir ve żurūbda ḳaṣr-ı ḫavernaḳ ve (27) miʿmārı ki Sinimmār'dır. Cezā-yı Sinimmār maʿrūfdur. Evāʾilde aʿmāl ve iʿmār-ı [77](1) ebniyede mahāret olmadıġından emṯāline fāʾiḳ hemān cüzʾīce ḥüsniyyātı (2) ve ṣanāyiʿi olan ebniye vaḳtinde şöhret bulup ol ṣıyt ilā yevminā (3) gelmişdir. Yoḫsa Devlet-i ʿOṯmāniyye'niñ ednā bir bendesiniñ ḫāne (4) ve sāḥil-ḫānesi ḳaṣr-ı ḫavernaḳdan bālā-ter idügi maḥall-i şübhe degildir.

(5) Zīnet ü ḥüsne di revnaḳ daḫı köşküñ adı kāḫ

Revnaḳ zīnet (6) ve ḥüsn maʿnāsına Türkī'de daḫı müteʿārif ve mütedāvildir. **Kāḫ** şāḫ vezninde (7) köşk ve ḳaṣr maʿnāsınadır ve penceresiz oṭaya dinür. Bu maʿnālarda (8) ʿArabī ile müşterekdir ve yaġmur ve maṭar maʿnāsınadır ve Ḫorasān'da bir ḳaṣabanıñ (9) adıdır.

240 Jājḫā ḫalṭ kelām idici keb-zen leffāf

Jājḫā ḫalṭ kelām (10) idici herze ve hezeyān ve lüzūmsuz bāṭıl söyleyici maʿnāsınadır. Çünki (11)**jāj** iki zā-yı Fārsile rāz vezninde beyāż bir otluḳdur ki ġāyetde bī-meze (12) ve nā-ḫoş oldıġından develer aġızlarında berü ve öte çigneyüp yutmaġa

(13) ḳādir olmazlar. Herze-gūyı giyāh-ı meẕkūrı çigneyene teşbīh ile jājḫā (14) dinilmişdir. **Keb-zen** lāf-zen maʿnāsınadır ki **keb** lāf maʿnāsına oldığı (15) beyān olundı. **Zen** zeden maṣdarından müştaḳ zendeden muḫaffef (16) ism-i fāʿildir.

Ṭarz u eṭvārı olan bī-edebāne küstāḫ

Küstāḫ(17) kāf-ı Fārsiyye'niñ żammı ve sīniñ sükūnuyla bī-edeb ü bī-ḥayā ve cesūr (18) maʿnāsınadır. Bā-yı muvaḥḥade ile büstāḫ daḫı dinür.

Yırtıġa yırtmaca di (19) çāk yarıḳ oldı şikāf

Çāk cīm-i Fārsiyye ile ḫāk vezninde (20) altı maʿnāsı vardır. Evvel yırtıḳ maʿnāsına ve ḳaftan ve ḫayme eteklerinde olan (21) yırtmaca daḫı dinilür ve ṣānī bāġ ve bāġçe ve ḫāne ve sāʾir ʿaḳarāt ḥüccetine (22) ve temessüküne dinür. Ṣāliṣ ṣabāḥ vaḳtiniñ aydınlığıdır. Rābiʿ ḫançer ve bıçaḳ (23) ve sāʾir ecsām-ı ṣulbe müsādemesinden ḥāṣıl olan ṣavtdan kināyedir. (24) Ḫāmis derīçe maʿnāsınadır ki büyük ḳapu içinde olan küçük ḳapudur. (25) Rūmili'nde ekṣer maḥallerde manẓūrumuz olmuşdur. Sādis ḥāżır ve müheyyā (26) maʿnāsınadır. **Şikāf** şīn-ı muʿceme ile ġılāf vezninde üç maʿnāsı vardır. (27) Biri ayrıḳ ve yarıḳ ve şaḳaḳ maʿnāsınadır ve yırtıḳ maʿnāsına da istiʿmāl [78](1) olunur. İkinci şikāfendeden muḫaffef olur. Sīne-şikāf gibi terkīb-i (2) tavṣīfī olur ve şikāften maṣdarından fiʿl-i emr gelür. Ṣāliṣ ḳanġal (3) olunmuş ipek maʿnāsına.

Gedige raḫne dinür daḫı delikdir sūrāḫ

(4) Rā-yı mühmeleniñ fetḥi ve ḫā-yı muʿceme[niñ] sükūnuyla **raḫne** gedik ve ṣulme maʿnāsınadır (5) dīvārda ve ġayrıda olsun ve baca ve menfeẕ maʿnāsına da gelür. **Sūrāḫ** sīn-i (6) memdūdeniñ żammı ve ḫā-yı muʿceme ile delige dirler. ʿArabī'de ṣaḳbe dinilür.

(7) Ḥased idici bed-endīş iki yüzli dü-rūy

Bed kötü maʿnāsına, (8) **endīş** endīşendeden muḫaffef **bed-endīş** kötü ve fenā endīşe idici (9) maʿnāsından naḳl ile terkīb-i tavṣīfī olaraḳ ḥasūda ıṭlāḳ olunmuşdur. (10) **Dü-rūy** ikiyüzlü dimekdir ki ḥasūduñ şānındandır.

Akçanıñ ḳalbı (11) münāfıḳ kişiniñ adları māḫ

Mīmle **māḫ** şāḫ vezninde ḳalb ve nāseredir ki (12) geçmez aḳçadır ve sifle ve reẕīl ve ḫasīs ve münāfıḳ kimselere daḫı dinür.

(13) Tengnā ṭar yire di yufḳa tünük ṭardır teng

Tengnā tā-yı fevḳıyyeniñ feṯi (14) ve nūnuñ sükūnı ve kāf-ı Fārsiyye'niñ ve nūn-ı memdūdeniñ feṯleriyle ṭar yir (15) maʿnāsınadır. **Tünük** tānıñ ve nūnuñ żammları ve kāf ile yufḳa yaʿnī raḳīḳ (16) ve ince maʿnāsınadır. **Teng** tā-yı fevḳıyye ile reng vezninde on üç maʿnāsı (17) vardır. Biri ṭar ve żīḳ maʿnāsınadır. Şānī yüküñ bir ṭarafına dirler. Şāliş (18) yutmaḳ ve ibtilāʿ maʿnāsınadır. Rābiʿ naḳḳāşlar ve muṣavverleriñ ṣanāyiʿ-i muḥteriʿalarını (19) şebt itdikleri ṣaḥīfeye ve ḫuṣūṣen Mānī-yi Naḳḳāş'ıñ nigār-ḫānesine (20) dinür. Erteng daḫı dirler. Ḫāmis ata ve ḳaṭıra çekdikleri ḳolan maʿnāsınadır. (21) Sādis ṭaġ arasında olan dere ve furce maʿnāsınadır. Sābiʿ yektā (22) ve ʿadīmü'l-miṣl ve bī-naẓīr maʿnāsınadır. Şāmin ṣıkıntılı ve melūl ve mużṭarib (23) maʿnāsınadır. Tāsiʿ Bedahşān'da bir vilāyet adıdır. ʿĀşir Tūrān-ı zemīnde (24) bir şehr adıdır ki güzelleri nihāyet-i ḥüsnde olur. On birinci ḳatı ve saḫt (25) ve muḥkem maʿnāsınadır ki gevşek muḳābilidir. On ikinci çoḳ ve keşīr (26) maʿnāsınadır. On üçünci tīr-i ʿuṣārān, yaġcılar oḳı ki bir uzun (27) aġacdır. Anıñla ḥubūbātıñ yaġını çıḳarurlar.

Bolluġa dindi ferāḫī açıġa [79](1) bula ferāḫ

Ferāḫ fānıñ feṯi ve ḫā-yı muʿceme ile bol ve yayvan ve vāsiʿ (2) ve açıḳ maʿnāsınadır. **Ferāḫī** yā-yı maṣdariyye ile bolluḳ maʿnāsınadır.

(3) Nüsḫa-yı nādiredir fenn-i luġatda bu kitāb

Cümle erbāb-ı hüner itse sezā (4) istinsāḫ

Nüsḫa nūnuñ żammıyla menḳūlun minhu olan aṣl mektūbuñ ismidir. (5) **İstinsāḫ** bir kitābıñ nüsḫasını almaḳ maʿnāsınadır. **Nesḫ** maṣdarınıñ meʿānī-yi (6) müteʿaddidesinden birisi bir kitābı ḳarşusında nüsḫa idüp yazmaḳ maʿnāsınadır.

(7) Çi Dil-cū Ḳıṭʿa-yı Der Ḥarf-i Dāliş Kerdeem İnşād

(8) **Çi** ne maʿnāsına edāt-ı istifhām ve bu maḥallde taḥsīn içündür. **Dil-cū** ḳalb (9) maʿnāsına olan **dil** ile cüyendeden muḫaffef **cū** kelimesiyle terkīblenüp (10) göñül ṭaleb idici yaʿnī maḳbūl dimek. Dil-cūnuñ maḳbūl maʿnāsına oldıġı (11) aşaġıda gelür. Ḳıṭʿanıñ āḫırında olan hemzeniñ kesri maḫẕūf (12) ve muḳadder olan yā-yı vaḥdete delālet ider. **Der ḥarf-i dāliş** şīn żamīri (13) ḳıṭʿaya rāciʿdir. **Kerdeem** eylemişim maʿnāsına. **İnşād** her ne ḳadar āḫarıñ (14) şiʿrini oḳumaḳ maʿnāsında müstaʿmel ise de bu maḥallde īcād maʿnāsınadır. (15) Maʿnā-yı terkīb ne güzel ve ne maḳbūl bir ḳıṭʿa, ol ḳıṭʿayı ḥarf-i dālde (16) inşād ve īcād itdüm dimekdir.

(Mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün)

245 Mübārek ferruḫ u ferḫunde vü maʿmūrdur ābād

(17) **Ferruḫ** feṯḥ-i fā ve żamm-ı rā-yı müşeddede ile mübārek maʿnāsınadır ki ḳutlu ve uġurlu (18) taʿbīr olunur ve taḥlīl ile yaʿnī **fer** ile **ruḫ** lafẓından terkībi iʿtibārıyla (19) zībā-rūy maʿnāsına olur ve ʿArabī’de sükūn-ı rā ile ṭavuḳ pilici ve gügercin (20) palāzına dinür ve toḫmdan tāze yarup çıḳan filīze dinür. **Ferḫunde**(21) sükūn-ı rā ve żamm-ı ḫā-yı muʿceme ile ferruḫ yaʿnī ḳutlu ve uġurlu ve mübārek (22) maʿnāsınadır. mübārek mevḳiʿ-i Türkī’de sevḳ olunmuş kelime-yi ʿArabī’dir. **Ābād** āzād (23) vezninde altı maʿnāsı vardır. Biri maʿmūr ve ṣānī ṭahiyyet ve duʿā maʿnāsına, (24) ṣāliṣ edāt-ı taḥsīndir āferīn gibi. Rābiʿ Kaʿbe-yi Muʿaẓẓama’nıñ ismidir. (25) Ḫāmis ʿAcem ṭā’ifesine en evvel mebʿūṯ oldı didikleri peyġam-ber ismidir. (26) Sādis ḫoş ve eyü ve güzel maʿnāsınadır. Maʿmūr daḫı mevḳi-i Türkī’de īrād (27) olunmuş kelime-yi ʿArabī’dir.

Sevinmiş ḫurrem ü dil-şād hem maḥzūndur nā-şād

[80](1) **Ḫurrem** żamm-ı ḫā-yı muʿceme ve rā-yı müşeddede ile pürdem vezninde üç maʿnāsı vardır. (2) Biri mesrūr u şādān ve ḫoş-vaḳt ve ḫoş-ḥāl maʿnāsınadır. Ṣānī (3) ʿāşer-i şühūr-ı şemsiyyedir ki āftābıñ cedī burcuna seyrānı müddetdir. Ṣāliṣ (4) her māh-ı şemsīniñ sekizinci güni ismidir ki mecūslaruñ bu gün daḫı (5) yortusı olur ve sükūn-ı rā ile cürm vezninde bir Marġazār ismidir ki (6) anda bir ṭaġ vardır. Bir merāmı olan kimse ol ṭaġa varup ʿarż-ı merām (7) eyledikde andan merāmına dā’ir ṣadā ḥāṣıl olur dirler. **Dil-şād** ḳalb (8) maʿnāsına olan **dil** ile mesrūr maʿnāsına olan **şād**dan mürekkeb sevinmiş (9) maʿnāsınadır. Nā-şād nūn-ı nāfiye ile maḥzūn maʿnāsınadır. Taṣarrufātı (10) maʿlūmdur.

Di peyker ṣūrete Erteng bir ṣūret kitābıdır

Peyker bā-yı Fārsī (11) ve yā ile nevker vezninde ṣūret ve cüṣṣe maʿnāsınadır. **Erteng** tā-yı fevḳıyye ile (12) ferheng vezninde Mānī nām Naḳḳāş’ıñ kitābı ismidir ki mecmūʿ-ı ṣuver ü eşkāl (13) muḥteriʿası anda mersūmdur.

İki meşhūr naḳḳāş adıdır Mānī ile (14) Bihzād

Mānī fānī vezninde naḳḳāş-ı meşhūruñ ismidir. Daʿvā-yı nübüvvet (15) eyledi ve ṣanʿatını muʿcize eyleyüp ḫalḳı zındıḳaya daʿvet itdi. Zındıḳası (16) ṣābit olduḳda mersūmuñ derisini yüzüp ve ṣaman ile ṭoldurup (17) aṣdılar ve etbāʿını ʿumūmen helāk

eylediler. Aṣlā meẕhebinden nām u nişān (18) ḳalmadı. Baʿżılar Çīn diyārında ḥālā meẕhebi mevcūddur dirler. Mānī-yi (19) mersūmuñ helāki Sāsāniyān'dan Behrām bin Hürmüz bin Şāpūr pādişāhıñ (20) vaḳtinde olmuşdur. **Bihzād** bā-yı muvaḥḥadeniñ kesriyle ırġād vezninde dīger (21) bir meşhūr naḳḳāşıñ ismidir.

Siyeh-çerde di esmer çehrelüye yaʿni (22) gendüm-gün

Çerde perde vezninde reng ve levn ve ḫuṣūṣen siyāha mā'il (23) levndir ve beşere-yi ādemīye de ıṭlāḳ olunur. Esmerü'l-levn kimseye siyāh-çerde (24) dinür. Siyeh ve siyāh Fārsī'de ḳara maʿnāsına olmaġla çerde-yi siyeh terkībinden (25) ṣıfat-ı mevṣūf üzre taḳdīm olunup terkīb-i tavṣīfī olaraḳ ḳara (26) yaġuz ādeme ʿalem-i cins olmuşdur. **Gendüm-gün** buġday gendüm dinildigi (27) sebḳat itmekle **gün** kāf-ı Fārsile levn ve reng maʿnāsına olmaġla [81](1) esmerü'l-levn ādeme gendüm-gün dinür.

İki maḥbūbı çoḳ şehre dinürmiş (2) Ḫalluḫ u Nev-şād

Ḫalluḫ ḫā-yı muʿceme-yi evvelīniñ fetḥi ve lāmıñ żamm ve teşdīdiyle (3) ferruḫ vezninde Türkistān'da bir şehrdir. Ḫalḳı ḥüsn ü cemāl ile maʿrūfdur (4) ve andan aʿlā müşk ḥāṣıl olur ve güzel ḳoḳulu ṭıybu'r-rāyiḥa (5) maʿnāsına da gelür. **Nev-şād** feryād vezninde bu daḫı maḥbūbı çoḳ bir şehrüñ (6) ismidir.

İçinde ay görünmüş bir ḳuyudur çāh-ı Naḫşeb hem

O aydır māh-ı (7) Naḫşeb İbn Munaḳḳaʿ eylemiş īcād

Çāh-ı Naḫşeb çāh ḳuyu maʿnāsına Naḫşeb (8) feṯḥ-i nūnla ʿaḳreb vezninde Türkistān'da bir şehrdir. Ḫakīm İbn Munaḳḳaʿ belde-yi (9) merḳūmede bir ḳuyu içinden şuʿbede ile bir ay ṣūreti gösterüp māh-ı āsmān (10) ġayb oldıġı vaḳtde ẓuhūr ider imiş. Ol ḳuyuya çāh-ı Naḫşeb görilen aya (11) **māh-ı Naḫşeb** dirler.

Dırefş-i Gāveyānī şol deri bayraḳ ki itmişdir

(12) Demirci Gāve Ḍaḥḥāki anıñla eyledi ber-bād

Bu ḳıṣṣanıñ icmālen beyānı (13) budur ki **Ḍaḥḥāk-i ẓālimiñ** omuzlarında ẓuhūr iden iki yılan içün (14) yevmiye iki kimse ẕebḥ olunup maġzları anlara ġıdā olunur idi. Bu māddede (15) merḳūm **Gāve-yi āhen-gerüñ** birḳaç cigerpāresi ṭuʿme-yi mār olup ʿāḳıbet-i (16) girībān-ı taḥammüli çāk çāk ve evlād acısıyla müşerref-i derece-yi helāk olmaġla (17) öñünde baġlu olan deri parçasını bir ṣarıġa bend idüp dād-ı feryād (18) iderek dükkāndan ḫurūc ve fi'l-ḥāl muḥteriḳ-i āteş-i ẓulm olan kimseler (19) tecemmuʿ

ve vaḳt-i ḳalīlde cümle nās tebaʿiyyetveḌaḥḥāk ṭarafına ḳaṣd ve (20) işini ber-ṭaraf eylediler. **Dırefş** kesr-i dāl-i mühmele ve feṭḥ-i rā-yı mühmele ve sükūn-ı fā ve (21) şīn-ı muʿceme ile beş maʿnāsı vardır. Birisi ʿalem ve sancaḳ maʿnāsınadır ki (22) **Dırefş-i Gāveyānī** maʿnā-yı meẕkūrdadır. Ṣānī biz didikleri igneden (23) büyücek ālet-i maʿrūfdur ki pabuccı ve sarrāclar ḳullanurlar. Üçünci berḳ (24) ve şimşek maʿnāsınadır. Dördünci dırefşīdenden pertev ve żiyā ve lemeʿān maʿnāsına (25) ḥāṣıl-ı maṣdardır. Beşinci tuġulġadır ki temūr taḳyedir. Muḳaddemā cenklerde (26) başa giyilür idi.

250 Muḥābā iḥtirāz oldı daḫı pervā o maʿnāda

Muḥābā mīmiñ (27) żammıyla iḥtirāz maʿnāsınadır ve iḥtirāz maḥall-i Türkī'de getürilmiş lafẓ-ı ʿArabī'dir. **[82](1) Pervā** bā-yı mucemeniñ feṭḥiyle sermā vezninde yedi maʿnāsı vardır. Biri ẕikr (2) olunan ḳorḳu ve ḫavf u ḫaşyet ve iḥtirāz maʿnāsınadır. Ṣānī ṭāḳat (3) ve taḥammül ü ṣabr ve metānet-i ḳalb maʿnāsınadır. Ṣāliş teveccüh ü raġbet ve iltifāt (4) maʿnāsınadır rābiʿ sāmān u ṣervet ve cemʿiyyet maʿnāsınadır. Ḫāmis bilmek ve (5) derk ve şuʿūr maʿnāsınadır. Sādis terk ve ferāġat maʿnāsınadır. Sāmiʿ (6) beslemek maʿnāsınadır.

Dimekdir her ne olur ise olsun her çi bādābād

(7) **Her çi** her ne dimekdir. **Her** kelimesi Fārsī ve Türkī'de küll maʿnāsına edāt-ı (8) soru nevʿinden olup **çi** Fārsī'de ne maʿnāsına istifhām ifāde ider. (9)**Her çi bādābād** ne olur ise olsun maʿnāsınadır.

Keder olsa (10) göñülde ḫār ḫār u sūk-i mātemdir

Ḫār ḫār ḫā-yı muʿcemeler ile dār zār (11) vezninde daġdaġa-ı ḫāṭır ve tereddüd ve ḫalecān maʿnāsına ve ḫārīdenden gicik (12) ve ḳaşınma maʿnāsına olur. **Sūk** vāv-ı mechūle ve kāf-ı Fārsiyye ile ḫūk (13) vezninde mātem ve muṣībet ve ġuṣṣa maʿnāsınadır ve kāf-ı ʿArabī ile ṣaḳalı (14) köse ādeme ve buġday ve arpa sünbülesine ve sünbüle ḳılçığına dinür.

(15) Çıġırmaḳ āh çekmekdir fiġān u nāle vü feryād

Cihān vezninde **fiġān**(16) ve hāle vezninde **nāle** ve nevzād vezninde **feryād** kederinden çıġırmaḳ ve āh itmek (17) maʿnāsınadır.

Beşik gehvāre mām-ı nāf ebe ḳarı daḫı bārāc

Gehvāre kāf-ı (18) Fārsī ile gāhvāreden muḫaffef beşik maʿnāsınadır. ʿArabī'de mehd dinür. (19) **Mām-ı nāf** rām vezninde **mām** vālide maʿnāsına ve **nāf** ṣāf vezninde (20) göbek maʿnāsınadır. **Mām-ı nāf** ḳābile yaʿnī ebe ḳadın dimekdir. **Bārāc** rā-yı (21) mühmele ile tārāc vezninde ḳābile ve ebe maʿnāsınadır.

Çocuḳ kūdek (22) yeñi ṭoġmuş olan nev-zāde vü nev-zād

Kūdek kāf-ı ʿArabiyye'niñ żamm (23) ve meddi ve dāl-i mühmeleniñ feṭḥi ve āḫırda kāf ile ṭıfl maʿnāsınadır. (24)**Nev** şev vezninde yeñi maʿnāsına ve **zāde** zāden maṣdarından ṭoġmuş maʿnāsına (25) ism-i mefʿūldür. İkinci **nev-zād** evvelden muḫaffefdir.

Teraḥḥum mihrbānī vü nevāziş (26) oḫşamaḳdır hem

Mihr mīmiñ ve hānıñ kesriyle merḥamet maʿnāsına, (27) **bān** edāt-ı ism-i fāʿildir. Yā-yı maṣdariyye ile **mihrbānī** teraḥḥum maʿnāsına [83](1) olmuşdur. Teraḥḥum Türkī mevḳiʿinde īrād olunmuş kelime-yi ʿArabī'dir. **Nevāziş** nevāz (2) nevāḫten maṣdarından ismdir. Şīn-ı muʿceme ilḥāḳıyla ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdar (3) maʿnāsına olmuşdur ki oḫşamaḳ ve oḫşayış maʿnāsınadır.

Sitem-ger (4) dindi ẓālim kimseye ẓulme dinür bī-dād

Sitem kesr-i sīn ile nidem (5) vezninde ẓulm maʿnāsına oldıġı gelecekdir. **Ger** edāt-ı ism-i fāʿildir. (6) **Sitem-ger** ẓulmci yaʿnī ẓālim maʿnāsınadır. **Bī-dāddād** şād vezninde ʿadl (7) maʿnāsına ve ḥarf-i nefy duḫūlüyle **bī-dād** ẓulm maʿnāsınadır.

Cehālet oldı (8) nādānī maʿāẕallāh dimek ber-kes

Nāẓım-ı merḥūmuñ cehālet beyānı ʿaḳībinde (9) istiʿāẕe maʿnāsına olan **ber-kes** lafẓını īrāddan murādı *Tuḥfe*'sini (10) ḳırā'at iden evlād-ı maʿneviyyesine naṣīḥatdır. **Nādān** cāhil maʿnāsına (11) oldıġı sebḳat itdi. Yā-yı maṣdariyye ilḥāḳıyla **nādānī** cāhillik (12) maʿnāsınadır. **Ber-kes** kāf-ı Fārsī ile aṭlas vezninde edāt-ı inkārdır. (13) Ḥāşā ve maʿāẕallāh ve neʿūẕubillāh mevḳiʿinde. Ḥāşā görmedüm diyecek yerde ehl-i (14) Fürs ber-kes nedīdem dirler.

Bilici kimsedir dānende dāniş ʿilm (15) ü istiʿdād

Dānende pāyende vezninde bilici maʿnāsınadır ki dānesten (16) maṣdarınıñ mużāriʿi olan dāned kelimesine ism-i fāʿil ʿalāmeti olan (17) nede kelimesi ilḥāḳıyla

bilici maʿnāsına olmuşdur. **Dāniş** şīn ile ḥāṣıl-ı (18) bi'l-maṣdar olmaġla ʿilm ve istiʿdād maʿnāsınadır.

255 Di ṭaşlu yire sengistān (19) ṭaşlıḳ senglāḫ olmuş

Seng ṭaş maʿnāsına ve **sitān** keşret (20) maʿnāsına mevżūʿ oldıġı māsebaḳdan maʿlūm olmaġla **sengistān** ṭaşlıḳ (21) ve ṭaşı çoḳ maḥall maʿnāsınadır. **Senglāḫ** ṭaşlıḳ dimekdir. **Lāḫ**(22) egerçi cāy ve maḥall maʿnāsınadır lākin mürekkeben istiʿmāl olunur ve ġalebe ve (23) keşret maʿnāsına gelür. Maʿnā-yı meẕkūrda daḫı mürekkeb olmaduḳca istiʿmāl (24) olunmaz. Meşelā senglāḫ ol yerdir ki anda ṭaş çoḳ ola ve dīvlāḫ şol (25) maḥalldir ki anda cinn ve perī çoḳ ola ve rūdlāḫ ol mevżiʿdir ki anda (26) çay çoḳ ola. İşbu lāḫ kelimesiniñ ẕikr olunan üç mevżiʿden māʿadāda (27) istiʿmāli meşhūr ve maʿlūm degildir.

Daḫı dīvāruñ adı lād u dīvārun [84](1) dibi bün-lād

Lād lām ile bād vezninde dīvār maʿnāsınadır. Temel ve esās ve aṣl (2) mādde ve sebeb ve ʿillet ve vech maʿnāsına gelür ve ġāyetde ḫoş ḳumāş ve nāzik (3) dībāya dinür ve türāb maʿnāsına gelür ve çiçek ve şükūfe maʿnāsına ve şen (4) ve maʿmūr maḥalle ve şenlik ve maʿmūrluġa ıṭlāḳ olunur ve ḳalʿa ve palanḳa maʿnāsına (5) olur. **Bün-lād** żamm-ı bā-yı muvaḥḥade ile dib maʿnāsına olan **bün** ile **lād**dan (6) terkīb olunmuşdur. Dīvāruñ dibi maʿnāsınadır.

Çi mīgūyī ne söylersin (7) nemīdānend bilmezler

Çi ne maʿnāsına **mīgūyīmī** fī vezninde edāt-ı ḥāldir ki (8) medḫūli olan fiʿl-i mużāriʿiñ maʿnāsını ḥāle taḫṣīṣ ider. **Gūyī** (9) mużāriʿiñ müfred-i muḫāṭabıdır, söylersin maʿnāsına. **Çi mīgūyī**(10) ne söylersin dimekdir. **Nemīdānend nūn** nefy içün, **mī** ḥāliye, **dānend** mużāriʿ-i (11) cemʿ-i ġāʾibdir. **Nemīdānend** bilmezler dimekdir.

Kücāyī ḳanḳı yirdensin tuyī bīgāne (12) sensin yād

Kücāyī kelimesiniñ āḫırındaki yā ḫiṭāb içündür. Ḳandansın, (13) ne yirdensin? **Tuyī** sensin maʿnāsına, **bīgāne** yād ve yabancı maʿnāsınadır.

Mefāʿīlün (14) mefāʿīlün hezecdir baḥriniñ adı

Bu ḳıṭʿa baḥr-i hezec-i müşemmendir ki (15) her mışraʿı dört kere mefāʿīlün vezni üzredir.

İşitdim ḫᵛāceden (16) bir bir şinīdem yek yek ez üstād

Şinīdem māżī-yi mütekellim-i muvaḥḥadedir, işitdim (17) dimekdir. **Yek yek** bir bir dimekdir. **Ez üstādez** min maʿnāsına, **üstād** ḫᵛāce (18) maʿnāsına oldıġı yuḳaruda ẕikr ve beyān olunmuşdur ki üstād pürdād (19) vezninde ögredici ve muʿallim ve āmūzkār maʿnāsına ʿilm ve sā'ir hüner ve ṣanʿat taʿlīm (20) iden kimsedir ve küllī ve cüz'ī maʿārif ve ṣanāyiʿde māhir kimseye de üstād (21) dinür. Yuḳaruda ḫᵛāce üstād debistān mekteb beytinde üstāduñ muʿallim (22) maʿnāsına oldıġı ḫᵛāce ile taʿrīf ve tefsīr itmiş yaʿnī lisānımızda (23) ḫᵛāce dinilen muʿallime Fārsī'de üstād dinildigini beyān buyurmuşdur. (24) Ḫᵛāceyi üstād ile taʿrīf itmemişdir, bu baḥs yuḳaruda daḫı geçdi.

(25) Ḳıṭʿa-yı Muʿciz-Edā Der Nezd-i Her Müşkil-Pesend

Muʿciz-edā muʿciz edālu maʿnāsına taḳdīm-i ṣıfatla vaṣf-ı terkībīdir yaʿnī (27) bu ḳıṭʿanıñ edāsı muʿcizdir ki miṡlini ītyānda erbāb-ı hüneri taʿcīz ider. [85](1) **Der nezd** nezd ferd vezninde ʿind maʿnāsına, **müşkil-pesend** müşkili taḥsīn (2) idici dimekdir. Ḥāṣıl-ı kelām müşkil-pesend yaʿnī ṣaʿbu'l-inşā oldıġını (3) teslīm ile taḥsīn idenlerüñ ʿindinde muʿciz-edālu ḳıṭʿa dimekdir.

(Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

(4) Kibr iden ḫod-bīn kendüsin begenmiş ḫod-pesend

Ḫod ḫā-yı muʿcemeniñ (5) fetḥasınıñ imālesi vāv-ı maʿdūle ile ẕāt ve nefs maʿnāsınadır ki ġayr muḳābilidir. (6) Türkī'de kendüsi ve kendü dinür. **Bīn** bīnendeden muḫaffefdir ki görici (7) maʿnāsınadır. **Ḫod-bīn** terkīb-i tavṣifī olaraḳ kibr iden yaʿnī mütekebbir ādem (8) maʿnāsına olmuşdur. **Ḫod-pesend** daḫı kendüsini begenmiş maʿnāsına vaṣf-ı (9) terkībīdir.

Hem uzun boyluya hem mümtāza dirler ser-bülend

Ser-bülend yüce (10) başlu ve başı yüce dimekdir. Ḥaḳīḳaten uzun boyluya ve kināyeten aṣḥāb-ı (11) imtiyāza ıṭlāḳ olunur.

Bī-nevā dindi naṣībi olmayan bī-çāreye

Nevā hevā (12) vezninde niʿmet ve revnaḳ ve intiẓām-ı ḥāl maʿnāsına ve sāz ve berg ve serencām (13) ve mühimmāt maʿnāsına ve rızḳ ve ḳuvvet maʿnāsına olmaġla bī-naṣīb ve bī-çāre (14) yaʿnī bī-baḫt olan ādeme bī-nevā dinildi.

Ḳalbi maḥzūn hem niyāz (15) ehli dimekdir müstemend

Żamm-ı mīm ve sükūn-ı sīn ve tā-yı müşennāt ile şikāyet (16) maʿnāsına olan **müst** ile edāt-ı nisbet olan **mend**den mürekkeb **müstemend**(17) müteʾellim ve ġam-nāk ve maḥzūn maʿnāsına ve mutaẕallim ve şākī maʿnāsınadır.

260 Dil-sitān (18) dil-dār taʿbīr olunur dil-berlere

Dil-sitān vaṣf-ı terkībīdir. Aṣl maʿnāsı (19) göñül alıcı ve **dil-dār** keẕālik dārende-yi dil yaʿnī göñül ṭutıcı maʿnālarından (20) biʾn-naḳl maḥbūba ve dil-bere ıṭlāḳ olunmuş. **Dil-ber** daḫı göñül eyledici maʿnāsından (21) meʾḫūẕ Fārsīʾde ʿalem-i ḫāṣṣ-ı nevʿ-i ḫūbāndır ancaḳ Türkī ṣırasına (22) geçmişdir.

Dil göñüldür ḳalb maʿnāsına bağlama mebend

Dil göñül (23) ve ḳalb maʿnāsınadır. **Mebend** besten maṣdarından müştaḳ bended mużāriʿinden (24) meʾḫūẕ nehy-i ḫāżırdır, bağlama maʿnāsınadır.

Açılmış oldı güşāyiş (25) beste bağlanmış dimek

Güşāyiş nümāyiş vezninde güşūdenden ḫāṣıl-ı (26) biʾl-maṣdardır, açılış maʿnāsınadır. **Beste** deste vezninde besten maṣdarından (27) fiʿl-i māżī olan best kelimesiniñ āḫırına yine hā-yı ġayr-ı melfūẓa getürilüp [86](1) beste ism-i mefʿūl olmuşdur ki bağlanmış maʿnāsınadır.

Hem dügüm adı girih (2) uçḳurdur şalvār-bend

Girih kāf-ı Fārsiyyeʾniñ ve rānıñ kesreleri ve iẓhār-ı (3) hā ile dügüm maʿnāsınadır ki ʿArabīʾde ʿuḳde dinür ve göñül maʿnāsınadır (4) ve güç ve müşkil maʿnāsınadır ancaḳ maʿnā-yı aḫīrde mecāz olması ẓāhirdir. (5)**Şalvār** hem-vār vezninde ṭon maʿnāsına olmağla **şalvār-bend** ṭon bağlayıcı (6) maʿnāsından biʾn-naḳl **uçḳura** ism olmuşdur.

Ṭaṭlu gülmekdir şeker-ḫand (7) ü laṭīfe beẕledir

Şeker maʿlūm, **ḫand** ism-i maṣdar olmağla ṭaṭlu (8) gülmege şeker-ḫand dinildi ve şeker-ḫand maḥbūbuñ zīr-i lebünden, nīm tebessüm-i (9) sükker-bārından kināyet olunur. **Beẕle** ṭabla vezninde laṭīfe ve nāzik ve ḫoş-āyende (10) söze dinür ve āheng ve āġāze ile şiʿr oḳumaġa daḫı dinür.

Gülmek istihzā ile (11) hem ḫande-rīş ü rīş-ḫand

Ḫande bende vezninde ve hāsız **ḫand**(12) gülmek maʿnāsına ism-i maṣdardır. **Rīş** pīş vezninde ṣaḳal maʿnāsına (13) olmaġla ṣaḳala gülmek Türkī'de daḫı istihzā eylemek maʿnāsına müstaʿmeldir.

(14) Dāşten ṭutmaḳ şünüden işidüp ṭutmaḳ dimek

Dāşten kesr-i şīn-ı (15) muʿceme ile ṭutmaḳ, **şünüden** nāẓımıñ beyānına göre işidüp ṭutmaḳ (16) maʿnāsına maṣdarlardır.

Hem ḳabūl itmek peẕīreften naṣīḥat oldı pend

(17)**Peẕīreften** bā-yı Fārsiyye'niñ feṭḥi ve ẕāl-i muʿceme-yi memdūdeniñ kesri ve rā-yı mühmeleniñ (18) feṭḥi ve sükūn-ı fā ile ḳabūl itmek ve rāżı olmaḳ ve söze yatmaḳ ve iḳrār (19) ve iʿtirāf itmek ve ṭāʿat ve inḳıyād ḳılmaḳ maʿnālarında maṣdardır. Nāẓım-ı merḥūm (20) bu ḳıṭʿada üslūb-ı bedīʿa-yı ʿacībe icrā buyurmuşlardır ki maḥbūb-ı ḫod-bīn (21) ü ḫod-pesend ʿāşıḳ-ı bī-çāreler maḥzūnü'l-ḳalb, ʿāciz ü bī-çāre ve müstemend, (22) dil-sitān ve dil-dāde, dil-bend olacaḳları mizācları īcābından olmaġla anlara (23) rabṭ-ı ḳalbden nehy buyurup ve maḥbūb-ı dostān hevā-ber-sitānıñ dest-zen-i (24) şalvār-bend-i ḫūbān olaraḳ ol cefā-kārlar evvel emrde tedārik-kāra (25) müsāraʿat ile uçḳurlarını girihler ile ḫāṭır-ı sevdā-keşāna döndürmeleriyle (26) ʿāşıḳ-ı bī-çāreleriñ ol ʿuḳdeniñ keşf ve ḥallinde olan ʿacz ü ḥayretleri (27) nezd-i dilārāmda gāh müstelzim-i şeker-ḫand-i beẕle pīrā ve gāh mūcib-i rīş-ḫand [87](1) ve istihzā olup ʿāşıḳ-ı bī-çārelere lāyıḳsuz cevr ü cefādan başḳa istihzā (2) daḫı mizāclarından olmaġla ol maḳūle peyrev-i nefs ü hevā olan ġalaṭ-revleri (3) ṭarīḳ-i ṣavāba sevḳ ile muḳaddemā göñül bağlama diyü olan pendini beyt-i (4) sābıḳa ile teẕkīr ve naṣīḥatini ḳabūl itmesini īmā buyurduḳlarından ṣoñra ʿadem-i (5) ḳabūl ile ser-keşlik ve ʿinād iden muġlim, mübrim bī-ʿārlara tenbīh içün beyt-i (6) ātiyyeyi ẕikr buyurmaları ġāyet şāʿirāne ve ẓarīfāne düşmüşdür.

Ser-keş (7) oldur kim iṭāʿatsiz ola bed-ḫuy ola

Ser-keş aṣl maʿnāsı baş (8) çekici olup iṭāʿatsiz olan ve bed-ḫuy olan kimseye ıṭlāḳ (9) olunmuşdur. **Bed-ḫuy** terkīb-i tavṣīfī vechle kötü ḫuylu maʿnāsına (10) Fārsī'dir. Şöhretine mebnī cāy-ı Türkī'de istiʿmāl olunmuşdur.

Müşt yumruḳ (11) silledir sīlī ururlar mīzenend

Müşt mīmiñ żammı ve şīn-ı muʿcemeniñ sükūnı (12) ve tā-yı fevḳıyye ile yumruḳ maʿnāsınadır ve müşten maṣdarından māżī olur. (13) **Müşten** el ile oġmaḳ ve

silmek ve sürmek maʿnāsınadır ve ṭopalaḳ didikleri (14) gök ismidir. **Sīlī** fīlī vezninde sille ve şomār taʿbīr olunan ḍarba dinür. (15) **Mīzenendmī** ḥāle, **zenend** ururlar maʿnāsına cemʿ-i ġāʾib-i mużāriʿdir.

265 Yorġa (16) at oldı tekāver yaġıza şebdīz di

Tekāver sezāver vezninde tekāverende (17) muraḫḫamıdır. ʿUmūmen yelici ve segirdici maʿnāsına ve ḫuṣūṣen yorġa yürüyüşli (18) ata dinür. **Şebdīz** şīn-ı muʿceme ile mihmīz vezninde yaġız ata dinür. Zīrā **dīz**(19) yaġız maʿnāsınadır. Fi'l-aṣl Ḫüsrev-i Pervīz'iñ atı ismidir. Gūyā ki (20) müteʿārif esblerden dört ḳarış miḳdārı yüksek imiş. Esb-i meẕkūr (21) helāk olduḳda Ḫüsrev-i Pervīz ġāyet müteʾeṣṣir ve ġam-nāk olup maḫṣūṣ (22) mezār yapdırmış ve ṣūretini bir ṭaşa ḳazdırmış dirler.

Esb at eşkinlü (23) reh-vār u ḳula atdır semend

Esb sükūn-ı sīn ile kesb vezninde muṭlaḳ (24) at ve ferş maʿnāsınadır. **Reh-vār** reftār vezninde yorġa yürüyüşli eşkinli (25) ata dinür. Türkī'de ġalaṭ olaraḳ raḫvān dirler. Semend sīn-i mühmele ile (26) kemend vezninde ḳula renglü olan atdır.

Köylerüñ bilgic gibi söz (27) ṣāḥibi dihḳān imiş

Dihḳān kesr-i dāl ile muʿarrebdir. Aṣl kāf-ı [88](1) Fārsiyye ile dihgāndır ve felāḥ ve ekinci ve reʾīs-i felāḥān maʿnāsınadır (2) ve müverriḫ ve vaḳʿa-nüvīs maʿnāsına da gelür. Reʾīs-i ḳarye oldıġına delīl (3) ḫāzin-i cennet olan Rıḍvān ʿaleyhi's-selām ḥażretlerine dihḳān-ı ḫuld (4) dindigidir.

Rustā vü dih dimek köydür hem ol maʿnāda kend

Rustā(5) vāv-ı mechūle ile köy ve ḳarye maʿnāsınadır ve ekinci ve köyli ve dihḳān (6) maʿnāsına da gelür ve reʾīsü'l-fellāḥīn maʿnāsına müstaʿmeldir. **Dih** kesr-i dāl (7) ve iẓhār-ı hā ile köy maʿnāsınadır ve dāden maṣdarından gelen dehed (8) mużāriʿinden müştaḳ fiʿl-i emr olur ki vir bedeh diyü yuḳaruda geçdi. (9) **Kend** kāf-ı ʿArabī ile bend vezninde Çaġatay lisānından zebān-ı Fārsīye naḳl (10) ve istiʿmāl olunmuşdur. Köy ve ḳarye maʿnāsınadır. Bundan başḳa lisān-ı (11) Fārsī'de nebāt şekerine dinür ki ḳand andan muʿarrebdir ve yara ve cerāḥat (12) maʿnāsına olur ve Kāşġar yolunda bir ḳarye adıdır, bī-naẓīr üzümi olur.

(13) Ayaġuñ baş üzre ḳorlar ögrenürseñ maʿrifet

Ger beyāmūzī hüner pāy-ı tu rā (14) ber-ser nehend

Ger eger, **biyāmūzīhüner** hüner ögrenürseñ, āmūzī mużāriʿ-i (15) müfred-i muḫāṭabdır. Taḥsīn-i lafẓ içün **bā** dāḫil olmaġla ḳāʿide-yi muṭṭaride (16) üzre hemze yāya ḳalb olunmuşdur. **Pāy-ı tu rā** seniñ ayaġuñı, **ber-ser** baş üzerine, (17) **nehend** ḳorlar. Nehend mużāriʿ-i cemʿ-i ġāʾibdir, nihāden maṣdarından müştaḳdır.

(18) **Ḳıṭʿa Der Ẕāl Be-ḫᵛāneş Ki Konī İstilẕāẕ**

(19) **Ḳıṭʿa der ẕāl** ẕāl-i muʿceme ḳāfiyesinde olan ḳıṭʿa, **be-ḫᵛāneş** be-ḫᵛān (20) kelimesiniñ oḳu ve iḳrāʾ maʿnāsına oldığı beyān olundı, şīn żamīri ḳıṭʿaya (21) rāciʿdir ki taʿlīl içündür. **Konī** mużāriʿ-i müfred-i muḫāṭabdır ki idersin (22) maʿnāsınadır. Burada kelime-yi taʿlīl ile idesin maʿnāsına olmuşdur. **İstilẕāẕ**(23) bir nesneyi ḫoş-meze ve leẕīẕ bulmaḳ maʿnāsına ʿArabī'dir. Maʿnā ẕāl ḳāfiyesinde (24) ḳıṭʿayı oḳu ki leẕẕet bulasın dimekdir.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Dūr kerden uzaḳ itmek ki (25) ʿArabca işḳāẕ

Dūr sūr vezninde uzaḳ maʿnāsına oldığı aşaġıda (26) gelecekdir. Kerden itmek maʿnāsına olmaġla **dūr kerden** uzaḳ itmek (27) maʿnāsınadır. **İşḳāẕ** ifʿāl vezninde ḳoġmaḳ ve ṭard maʿnāsına müteʿaddīdir. [89](1) Sülāṣīṣi feṯḥ-i şīn ve sükūn-ı ḳāfla şaḳẕdır. Bir semte gidüp dūr olmaḳ (2) maʿnāsında lāzımdır ve şaḳẕ ẕiʾbe yaʿnī ḳurda dinilür ve ḳāfiñ feṯḥiyle bir ādemiñ (3) gözi pek degmek yaʿnī işābet-i ʿaynda meşhūr olmaḳ maʿnāsınadır.

(4) Di ḳımıldanmaġa cünbīden o maʿnāda nebāẕ

Cünbīden cīmiñ żammı (5) ve nūnuñ sükūnı ve bā-yı muvaḥḥadeniñ kesr ve meddiyle ḳımıldanmaḳ maʿnāsınadır. (6) Ḳıṭʿa-yı şānīde ẕikr olunan cünbiş bundan ḥāṣıl-ı maṣdardır. Ḳımıldanmaḳ (7) maʿnāsına **nebāẕ** luġat-ı ʿArabiyyesi'niñ taṣḥīḥine ẓafer-yāb olamadıḳ.

Zūd-reftār (8) o ki pek yüriye yaʿnī ḥaẕ ḥāẕ

Būd vezninde zā-yı muʿceme ile **zūd** tīz (9) ve çabuḳ maʿnāsına, **reftār** yürimek maʿnāsına **zūd-reftār** taḳdīm-i ṣıfat ile (10) tīz ve pek yürüyici maʿnāsınadır. **Ḥaẕ ḥāẕ** ḥā-yı mühmeleler ile ḥaṣ ḥāṣ (11) vezninde ʿArabī'de sürʿatle olan yürüyüşe dirler.

Pūye kerden yürimek (12) sürʿatle hem iḥvaẕ

Pūye bā-yı Fārsiyye ile yelmek maʿnāsına, **kerden(13)** maʿlūm **pūye kerden** yürümekde sürʿat itmek maʿnāsınadır. **İḫvāẕ (14)** hemzeniñ kesriyle ifʿāl bābından maṣdardır. Ḥānıñ fetḥi ve vāvıñ sükūnuyla **(15)** şülāṣīsi olan **ḫavaẕa** ṭavarı sürʿatle sürmek maʿnāsına oldığı **(16)** taṣḥīḥ olmuşdur. Luġāt-ı ʿArabiyye'niñ iḥāṭası emr-i ġayr-ı ḳābil cümlesinden **(17)** olmaġla nāẓım-ı merḥūmuñ beyānı vechle **iḫvāẕ** seyr-i serīʿ maʿnāsına da **(18)** ola.

270 Der şoden girmege dirler ki anıñ gibi vuḳūb

Der içerü maʿnāsına **(19)** olmaġla olmaḳ yāḫud gitmek maʿnāsına olan şoden maṣdarıyla **der şoden(20)** içerü girmek maʿnāsınadır. **Vuḳūb** ʿArabī'de girmek maʿnāsınadır.

Güẕerānīden **(21)** imiş yaʿni geçürmek infāẕ

Güẕeşten maṣdarından geçür maʿnāsına mużāriʿ **(22)** olan güẕered kelimesinden meʾḫūẕ **güẕerānīden** maṣdarı geçürmek maʿnāsına **(23)** müteʿaddīdir. Lāzımdan müteʿaddī aḫẕiniñ ḳāʿidesi beyān olunmuşdur. **İnfāẕ(24)** hemzeniñ kesriyle oḳı nişāndan öte geçürmek maʿnāsınadır. Bu münāsebetle **(25)** ḥükm-i fermānı revā ve icrā eylemekde müstaʿmeldir ve bir ādem bir ḳavme varup **(26)** anlardan olmaḳ ʿalā ḳavl yolda giderken aralıḳlarını yarup ortalarından **(27)** yürüyüp gitmek maʿnāsınadır.

Pāre pāre dimedir let let ü şuḳḳa şuḳḳa

[90](1) Let let pāre pāre dimekdir. **Let** parça maʿnāsına ve urmaḳ ve dögmek maʿnāsına **(2)** ve kettān bezine dinür ve ḳarın ve şikem maʿnāsına da gelür. ʿArabī'de **şuḳḳa şuḳḳa(3)** pāre pāre dimekdir.

Parça mefhūmı kürāde hem o maʿnāda cüẕāẕ

Kürāde (4) żamm-ı kāfla eski ve yırtıḳ pāre pāre eṣvāba dinür ve parça maʿnāsına **(5)** oldığı nāzımıñ ifādesinden maʿlūmdur. **Cüẕāẕ** cīmiñ ḥarekāt-ı şelāṣesi **(6)** cāʾiz olaraḳ kesik ve ḳırıḳ nesneye dinür.

Ḳavuġa dindi gülū-teh ki **(7)** ʿamāre gibidir

Gülū-teh kāf-ı Fārsiyye ve ʿArabiyye'niñ cevāzıyla ve kāfıñ ve lāmıñ **(8)** żammıyla metrūk ḳavuḳ maʿnāsınadır ki başımızda pek büyük derd idi. *Lillāhi'l-ḥamdü***(9)***ve'l-minne*[331] himmet-i behiyye-yi ḥażret-i şehenşāhī ve sāye-yi ʿaleyh-i

[331] Bütün hamd ve minnetler Allah'a mahsustur.

ḫilāfet-penāhīde (10) ol şiḳleti başımızdan defʿ itdik. Aṣl **gülū-teh** bir nevʿ terkli ve köşeli (11) taḳyedir ki envāʿ-ı ḳumāşdan iki ḳat diküp içine pamuḳ döşerler (12) ve küçük maʿṣūmlara giydirirler ve bir nevʿ ser-pūş-ı zenāndır ki müşebbek (13) dām heyʾetinde olur, duḫterān başlarına ururlar. ʿArabīʾde şebeke dinür (14) ve muṭlaḳ mendil ve yaşmaḳ maʿnāsınadır. **ʿAmāre** imāre vezninde ʿArabīʾde baş (15) kisvetine dinür. Taḳye ve ḳalensüve ve metrūk ḳavuḳ gibi ve çoḳ zamān yaşayup (16) ḳalmaḳ maʿnāsınadır ki muʿammer olmaḳ taʿbīr olunur ve meʿānī-yi sāʾiresi daḫı (17) vardır.

Ṣarıguñ adına destār dinür hem mişvāẕ

Destār ber-dār vezninde (18) ṣarıḳdır. Ḥālā ʿulemā-yı ʿaẓām ḥażerātı başlarına ṣararlar. **Mişvāẕ** miḥrāb (19) vezninde ṣarıġa dinür, ʿimāme maʿnāsına. Nāẓımıñ beyt-i ātiyyeyi īrād ile (20) ḳavuḳdan ḫalāṣ olunacaġını nice yıllar muḳaddem ifāde buyurmaları kerāmetden (21) bir nevʿdir dinse müsellemdir.

Oldı ḳurtılma rehā yāften [hem] istiḫlāṣ

Rehā(22) ḳurtulmaḳ maʿnāsına geçdi. **Yāften** bulmaḳ maʿnāsınadır. **Rehā yāften** ḫalāṣ bulmaḳ (23) maʿnāsınadır. ʿArabīʾde **istiḫlāṣ** dinür.

Daḫı ḳurtarma rehānīden öyle (24) inḳāẕ

Rehānīden ḳurtarmaḳ maʿnāsına maṣdar-ı müteʿaddīdir. **Resten** maṣdarından (25) mużāriʿ olan rehīd kelimesinden meʾḫūẕdur. **İnḳāẕ** ifʿāl vezni üzre (26) ʿArabīʾde ḳurtarmaḳ maʿnāsınadır.

Didiler ḳorḳaḳ olan kimseye ġar-dil (27) ruʿbūb

Ġar-dil ġayn-ı muʿceme ile menzil vezninde **ġar** ile **dil** lafẓından mürekkeb [91](1) ḳorḳaḳ maʿnāsınadır. **Ġar** her vezninde fāḥişe ʿavret ve puşt oġlan (2) maʿnāsınadır. **Ruʿbūb** rā-yı mühmeleniñ żammıyla üslūb vezninde ʿArabīʾde (3) ḳorḳaḳ ve cebān maʿnāsınadır.

Di şıġınmaġa penāhīden o maʿnāda meʿāẕ

(4) **Penāhīden** bā-yı Fārsile resānīden vezninde şıġınmaḳ maʿnāsına. ʿArabīʾde mīmiñ (5) fetḥi ve ʿayn-ı mühmele ile **meʿāẕ** dirler.

275 Başmaġa dindi behīden ki mürādifdir (6) devs

Behīden resīden vezninde başmaḳ maʿnāsınadır. ʿArabī'de devs dinilür. (7) Dāliñ feṯḥi ve vāvıñ sükūnuyla bir nesneye ayaḳla başup çekinmek maʿnāsınadır.

(8) Ġālib olmaġa di fīrūz daḫı istiḥvāẕ

Fīrūz yā-yı mechūl ile dīrūz vezninde (9) muẓaffer ve ġālib ve neyl ve meṭālib maʿnāsınadır. **İstiḥvāẕ** istifʿāl vezninde ʿArabī'de (10) ġālib ve müstevlī olmaḳ maʿnāsınadır.

Fārsī vü ʿArabī ile sözü şīr ü şeker

(11) **Şīr** leben ve süd maʿnāsına olmaġla **şīr ü şeker** süd ile şeker dimekdir.

Oḳuyan (12) kūdek-i nev-sāle ider istilẕāẕ

Nev-sāle henüz yetişmekde olan çocuḳdur. (13) Hā-yı naḳliyye ile maʿnā-yı ʿumūmīden naḳline ʿalāmet ḳılınmışdır. **İstilẕāẕ** maʿlūmdur.

(14) **Ḳıṭʿa-yı Rā'iyye Rā Ez Heme Rengīn Şumār**

(15)**Ḳıṭʿa-yı rā'iyye** rāya mensūb yaʿnī rā ḳāfiyesiyle olan ḳıṭʿayı, **ez heme**(16) cümlesinden **rengīn** renglü ve zībā ve müstaḥsen **şumār** ṣay.

(Müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fâ'ilün)

Yek bir iki (17) dü se üç dörde di çār u çehār

Yek ve **dü** ve **se** ve **çehār** ve **çār** bir (18) iki üç dörd ʿaded maʿnāsınadır.

Penc beş ü altı şeş heft yedi (19) ṣay şumār

Penc ve **şeş** ve **heft** beş altı yedi dimekdir. **Şumār** şomorden (20) maṣdarından şīnıñ żammıyla ṣay maʿnāsına emrdir.

Heşt sekiz nüh ṭoḳuz (21) deh daḫı ondur tamām

Heşt hānıñ feṯḥi ve şīn-ı muʿcemeniñ sükūnı ve tā-yı müṯennāt ile (22) sekiz, **nüh** żamm-ı nūn ve iẓhār-ı hā ile ṭoḳuz, **deh** feṯḥ-i dāl ve iẓhār-ı hā ile (23) on dimekdir.

Pīst yigirmi otuz sī vü çihil ḳırḳa var

Pīst bā-yı (24) Fārsī ile çīst vezninde yigirmi, **sī** sīn-i mühmele ile bī vezninde otuz, (25) **çihil** cīmiñ ve hānıñ kesreleriyle ḳırḳ dimekdir. Ḥaẕf-ı hā ile çil daḫı (26) dinür.

Elliye pencāh di şaṣt dinür altmışa

Pencāh bā-yı Fārsiyye'niñ **(27)** feṭḥi ve nūnuñ sükūnuyla elli, **şaşt** ṣād ile bast bezninde altmış dimekdir **[92](1)** ancaḳ faṣīḥi şestdir.

Yetmişe heftād yaz deftere ey nām-dār

Heftād(2) feṭḥ-i hā ile yetmiş dimekdir.

280 Seksene heştād di ṭoḳsan olunca neved

(3) Heştād feṭḥ-i hā ile seksen, **neved** şeved vezninde ṭoḳsan dimekdir.

(4) Ṣad yüz olur ṣayıda biñe gelince hezār

Ṣad yüz, **hezār** biñ **(5)** maʿnāsınadır.

Üçde biri se yekī dörtde biri çār-yek

Se yekī(6) s̱ülüs̱ maʿnāsına üçde biri, **çār-yek** rubuʿ maʿnāsına dörtde biri

Hep **(7)** bu ḳıyās üzre tā onda ḳılursın ḳarār

Penc yek ḫams ki beşde biri, **(8)** şeş yek sādis heft yek sebʿa heşt yek s̱emen nüh yek tisaʿ yaʿnī ṭoḳuzda **(9)** bir dimekdir.

Āḫır-i āḥāda bir mīm getürseñ hemān

Cümle ikinci düvüm gibi **(10)** olur āşikār

Āḫır-ı āḥāda bir mīm-i sākin ilḥāḳıyla **düvüm** ikinci **sevüm(11)** üçünci **çārüm** dördünci **pencüm** beşinci maʿnāsınadır ki ona varınca böyledir.

(12) Nīm yarım yarısı nīme bütündür dürüst

Nīm nūnla mīm vezninde yarım **(13)** ve nıṣf maʿnāsınadır. **Nīme** nīm ile hā-yı iḫtiṣāṣdan mürekkeb yarısı **(14)** ve yarımca dimekdir.

Ṣayısı ḳaçdır dimek çend iki kerre dü-bār

Çend (15) ḳand vezninde ṣayısı ḳaçdır dimekdir. **Dü-bār** iki maʿnāsına olan **(16) dü** ile kerre maʿnāsına olan **bār**dan mürekkeb iki kerre maʿnāsınadır.

Pānzdeh **(17)** on beş dimek beş yüze pānṣad dinür

Pānzdeh on beş dimekdir. **(18) Pānṣad** beş yüz dimekdir.

On biñe bīver daḫı yüz biñe di ṣad-hezār

(19) Bîver zîver vezninde on biñ dimekdir. Dîvār vezninde bîvār daḫı luġatdır. **(20) Ṣad-hezār** yüz biñ dimekdir.

285 Böyle cefāsın felek ṣayısız itdi baña

(21) Çarḫ çünîn cevr ḫod kerd merā bî-şumār

Çarḫ felek, **çünîn** böyle, **(22) cevr ḫod** kendi cevrini, **kerd merā** baña itdi, **bî-şumār** ṣayısız. Çünki **(23)** şumār ṣay maʿnāsına emr oldığı gibi ṣayu ve ʿaded maʿnāsına da gelür.

(24) Ḳıṭʿa Bā Ṣanʿat-ı İʿnāt-ı Leṭāfet-Güster

(25)Leṭāfet-güster leṭāfet döşeyici maʿnāsına vaṣf-ı terkîbîdir. Maʿnā **(26)** ṣanʿat-ı iʿnāt ile leṭāfet döşeyici ḳıṭʿa dimekdir. **İʿnāt** ifʿāl **(27)** bābından bir kimseyi bir miḥnet ve meşaḳḳate uġratmaḳ maʿnāsınadır. Iṣṭılāḥda **[93](1)** ḳāfiyede ḥarf-i revîden evvel bir veyāḫud iki ḥarfi iltizām itmege dinür. **(2)** Bu ḳıṭʿanıñ ḳāfiyesinde sîn-i mühmele ile tā-yı müşennāt iltizām olunmuşdur.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

(3) Bār-keş yük çekicidir daḫı ḫʷāhed ister

Bār yük maʿnāsına **keş(4)** keşendeden muḫaffef çekici maʿnāsına **bār-keş** yük çekici maʿnāsınadır. **(5) Ḫʷāhed** vāv-ı maʿdūle ile ister maʿnāsınadır ki ekşere göre istemek maʿnāsına **(6)** olan ḫʷāsten maṣdarından ve baʿża göre ḫʷāhîden maṣdarından müştaḳ **(7)** mużāriʿdir.

Ḫar u ālāġ eşege dindi ḳaṭırdır ester

Ḫar ḫā-yı muʿcemeniñ **(8)** fetḥiyle eşek ve ḥımār ehli maʿnāsınadır ve mecāzen bî-fehm ve aḥmaḳ kimseye **(9)** dinür ve ḥavżlarıñ ve çaylarıñ diblerinde olan saḳızlu siyāh çamura dinür **(10)** ve ṭanbūreniñ yüzünde olan aġac pāresidir ki ḫarek ṭanbūr dinür. **Ālāġ(11)** nāẓımıñ ifādesine göre ḥımār maʿnāsınadır. **Ester** fetḥ-i hemze ile dester **(12)** vezninde ḳaṭır maʿnāsınadır ki ʿArabî'de baġl dirler.

Meme pistān begüşā aç **(13)** ḳapama yaʿni mepūş

Pistān bā-yı Fārsiyye'niñ kesriyle meme maʿnāsınadır. **(14) Begüşā** güşāyed mużāriʿinden meʾḫūẕ aç maʿnāsına olan emr-i ḥāżırdır. **(15)** Āḫırında elif ve vāv-ı memdūde olan kelimāt-ı Fārsiyye'niñ āḫırında yānıñ **(16)** işbāt ve ḥaẕfı cāʾiz idügi

maʿlūmdur. Güşāy, ḫudāy ve ḫudā-fezāy ve fezā-būy (17) ve bū-sūy ve sū-rūy ve rū kelimeleri gibi. Ancaḳ bu maḳūleler mużāf (18) olduḳda beher ḥāl yānıñ iʿādesi lāzımdır. Ḫudāy min cān fezāy min (19) rūy dil-cūy tu gibi. **Mepūş** pūşīden maṣdarından nehy-i ḥāżırdır. Örtme (20) ve ḳapama maʿnāsına.

Baḳarım mīnigerem hem daḫı benümā göster

Mīnigeremmī(21) ḥāliye, **nigerem** nigerīsten yāḫud nigerīden maṣdarından mużāriʿ-i nefs-i (22) mütekellim-i vaḥdedir. Baḳarım maʿnāsına. **Benümā** nümūden maṣdarından emr-i ḥāżırdır. (23) Göster maʿnāsına. Bāsı taḥsīn içün zāʾiddir. Bu bāya bā-yı emr daḫı dirler.

(24) Nāz-bāliş dime yüz yaṣdığı maʿnāsınadır

Bāliş bā-yı muvaḥḥade ve kesr-i (25) lām ve şīn-ı muʿceme ile nāliş vezninde baş altına ḳonılan yaṣdıḳ ve **nāz-bāliş**(26) yüz yaṣdığı maʿnāsınadır.

Cāme-ḫᵛāb oldı yataḳ hem döşe dirse (27) güster

Cāme-ḫᵛāb meşhūrdur ki döşek ve yataḳ maʿnāsınadır. **Güster** kāf-ı [94](1) Fārsiyye'niñ żammıyla döşe ve ferş eyle maʿnāsına emr-i ḥāżırdır.

Dindi (2) yorġana devāc u daḫı yasdıḳ bālīn

Dāl-i mühmele ile **devāc** revāc vezninde (3) yorġan ve liḥāf maʿnāsınadır. **Bālīn** kābīn vezninde muṭlaḳ yaṣdıḳ ve visāde (4) maʿnāsınadır.

Çār-şeb çarşafa dirler ki döşekdir pister

Çār-şeb(5) döşek çarşafı, **pister** bā-yı Fārsiyye'niñ kesriyle ister vezninde döşek (6) maʿnāsınadır.

290 Hīzom u hīme odundur kömür adı engişt

Hīzom hānıñ (7) kesri ve meddi ve zā-yı muʿceme ile ḥaṭab maʿnāsınadır. **Hīme** yā-yı mechūle ile (8) nīme vezninde ḥaṭab ve odun maʿnāsınadır ve köfteli çorbaya daḫı dinür. (9) Engişt kesr-i kāf ile kömür ve faḥm maʿnāsına, żamm-ı kāfla parmaḳ maʿnāsına (10) oldığı gelecekdir.

Ḳora aḫker dinilür hem külüne ḫākister

Aḫker(11) kāf-ı Fārsile aḫter vezninde āteş ḳorı maʿnāsınadır. ʿArabī'de cemre dinür **(12)** ve mādde-yi ʿaşḳ ve māye-yi muḥabbetden kināye olunur. Ḫākister kāfiñ kesriyle **(13)** nāzikter vezninde kül ve remād maʿnāsınadır ki āteşden ḥāṣıl olur.

İskene **(14)** burġu dimekdir ki durūger dülger

İskene hemzeniñ kesri ve sīn-i **(15)** mühmeleniñ sükūnı ve kāfiñ fetḥiyle burġıdır ki neccārlar ḳullanurlar. **Durūger(16)** dāl-i mühmeleniñ ve rā-yı mühmele-yi memdūdeniñ żammı ve kāf-ı Fārsī ile dülger **(17)** maʿnāsınadır.

Bıçḳı erre daḫı el bıçḳısı olmış dester

Erre zerre vezninde **(18)** muṭlaḳ bıçḳı maʿnāsına, **dester** fetḥ-i dāl ile ester vezninde el bıçḳısıdır ki **(19)** destere dinilür.

Ḳunduzuñ ḫāyesine kund-ı bedester din[il]ür

Kund kāf-ı Fārsiyye'niñ **(20)** żammıyla tünd vezninde ḫāye ve ṭaşaḳ maʿnāsınadır. ʿArabī'de ḫuşye dinür. **(21) Kund-ı bedester** ḳunduzuñ ḫāyesi dimek maʿnāsınadır ki edviye cümlesinden maʿrūf **(22)** olan ḳunduz ḫāyesi ḥayvān-ı meẕkūruñ ḫuşyesidir ve cünd-i bedester **(23)** daḫı dirler. ʿArabī'de ḫuşyetü'l-baḥri ve ḳużāʿa dirler.

Kund u seglāb u segābī **(24)** vü daḫı bīdester

Ḳunduzuñ kendüsüne **segābī** dinür ki **seg ābī** muḫaffefidir **(25)** ve mehtāb vezninde seglāb daḫı dirler ve **bīdester** daḫı ḳunduz dimekdir.

(26) Īn Müşelleş Ḳıṭʿa Ez Peymāne-yi Ḫūrest Ḫūr

(27) Müşelleş teşlīş olunmuş maʿnāsınadır ki bu ḳıṭʿa her mışraʿnıñ kelimeleri **[95](1)** fetḥ ve kesr ve żamm ile veyāḫud elif ve vāv ve yā ile teşlīş olunup kelimātıñ **(2)** ḥurūf ve ḥarekāt-ı meẕkūreden başḳa heyʾet-i aṣliyyesi taġyīr olunmamışdur. **(3)** Tār tīr tūr zeft zift zuft mişillü. Aña mebnī nāẓım-ı merḥūm bu ḳıṭʿaya **(4)** müşelleş tesmiye buyurup müskirātdan olan müşelleşe daḫı īhām buyurdılar. **(5) Ez peymāne** peymāne şarāb ḳadeḥine dirler. **Ḫūr** zenān-ı cennetiñ ismidir. **Ḫūr(6)** ekl eyle maʿnāsına. Maʿnāsı bu müşelleş ḳıṭʿa peymāne-yi ḫūrdenden ekl eyle yaʿnī **(7)** nūş eyle dimekdir. Müşelleşden maʿnā-yı baʿīdi iltizām ve bu ḳıṭʿanıñ neşve-baḫş **(8)** oldığını īhām buyururlar.

(Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Bār mîve bîr yataḳdır fıstıḳî reng oldı būr

Bār bā-yı muvaḥḥade ile kār vezninde mîve dimekdir ve bār kelimesiniñ yigirmi üç (12) maʿnāsı vardır. Biri ʿaẕîm ve ʿazîz olan Ḥaḳḳ Celle ve ʿAlî Ḥażretleri’ne (11) ʿalemdir. Ṣānî yük ve ḥaml maʿnāsınadır. Ṣāliş ʿumūmen iẕn ve ruḫṣat ve ḫuṣūṣen (12) ruḫṣat-ı duḫūl-i bezm-i ḫāṣ maʿnāsınadır. Rābiʿ kerre ve merre maʿnāsınadır ki (13) iki kerre maʿnāsına dü bār ẕikr olundı. Ḫāmis aṣl ve temel ve esās (14) maʿnāsınadır. Sādis redîf-i kār olur işe güce kār u bār dinür. (15) Sābiʿ maḥall-i keşret ve cāy-ı izdiḥām maʿnāsınadır. Ṣāmin bārende muraḫḫamı ve muḫaffefi (16) olur, yaġdırıcı maʿnāsına. Zülf-i müşk-bār ve ebr-i gevher-bār gibi. Bu maʿnāda (17) fi’l-i emr daḫı gelür. Duʿā mevḳiʿinde yāḫud bir yer maḥallinde istiʿmāl olunur. (18) Tāsiʿ ḥāṣıl-ı şecere dinür, mîve ve çiçek ve yapraḳ gibi. ʿĀşir ġış ki (19) zaʿferān ve kāfūr ve müşk miṣillü nesnelere ḫılṭ ve iżāfe iderler. Ḥādî ʿaşer (20) dîgdān maʿnāsınadır ki üzerine tencere ḳorlar. Aġacdan ve temürden iʿmāl (21) olunur, sac ayaḳ dirler. Ṣānî ʿaşer perde ve sāyebān ve bār-gāh maʿnāsınadır. (22) Ṣāliş ʿaşer dost ve āşinā ve aḥbāb maʿnāsınadır. Rābiʿ ʿaşer ḥaml-i zenān (23) ve ḥayvanāt-ı sāʾire maʿnāsınadır. Ḫāmis ʿaşer ġam ve endūh ve ġuṣṣa (24) maʿnāsınadır ki ḥaml-i rūḥdur ve cürm ve ʿiṣyān-ı keşîr maʿnāsına da gelür. (25) Sādis ʿaşer fışḳı ki mezrūʿāta taḳviyet içün dökerler. Sābiʿ ʿaşer (26) muṭlaḳ sāz maʿnāsına ism-i cinsdir ki envāʿınıñ cümlesine şāmildir. (27) Ṣāmin ʿaşer boza yapmaḳ içün ḥāżırlanan pirinc ve ṭarı unı maʿnāsına. [96](1) Tāsiʿ ʿaşer Ṭus vilāyetinde bir ḳarye adıdır. ʿİşrîn būre didikleri nesnedir (2) ki altun ve gümüş ẕevbinden istiʿmāl iderler. Ḥādî ve ʿişrîn ekl (3) ve tenāvüle ṣāliḥ olan nesneye dinür. Ṣānî ve ʿişrîn aġac dalına dirler. (4) Ṣāliş ve ʿişrîn teklîf-i mālāyuṭāḳ maʿnāsınadır. **Bîr** zîr vezninde yataḳ (5) ve cāme-ḫᵛāb maʿnāsınadır ve furṭına ve ṭūfān ve ṣāʿiḳa maʿnāsına gelür (6) ve ezber ve ḥıfẓ ve yād maʿnāsına da gelür. **Bor** vāv-ı mechūl ile elvāndan (7) fıstıḳî reng maʿnāsınadır ve ṭorı taʿbîr olunan esbe dinür ve baʿżı maḥallde (8) feres-i aşḳar ile tefsîr itdiler.

Pār bıldır ḳoca ādem pîr oġuldur (9) daḫı pūr

Pār bā-yı Fārsiyye ile bār vezninde bıldır yaʿnî sāl-i güẕeşte (10) maʿnāsınadır ve pāreden muḫaffef olur ve dibāġat olunmuş cild-i medbūġ maʿnāsına (11) gelür ve uçmaḳ ve ṭayerān maʿnāsınadır. **Pîr** keẕālik bā-yı Fārsiyye ile (12) mîr vezninde iḫtiyār ve ḳoca ādem maʿnāsına Türkî’de daḫı müstaʿmeldir. (13) **Pūr** bā-yı Fārsî ile dūr

vezninde oġul yaʿnī ibn maʿnāsınadır ve Hindistān'da (14) memleket reʾyine ʿalem olmuşdur ve mütecāhil maʿnāsına olur ki ẕatında (15) gevher-i ʿilm ü ʿirfān merkūz olup lākin aṣlā bir şeyʾ bilmez ṣūretinde görinür.

(16) Tāz tüysüz tāze keskīn tīz ü hem kesb eyle tūz

Tāz tā-yı müşennāt ile (17) nāz vezninde tüysüz tāzedir ki tāze daḫı Fārsī olaraḳ lisānımızda müstaʿmeldir. (18) Tiz yā-yı mechūle ile ḫīz vezninde keskīn ve ḥadīd maʿnāsınadır ve yā-yı maʿrūf ile (19) ṭarīḳ-i esfelden ẓuhūr iden ṣavt-ı haẕīne yaʿnī incerek ẓuhūr iden (20) żartaya dinür. Tūz tūḫten maṣdarından fiʿl-i emrdir. Sūḫten vezni (21) üzre tūḫten baturmaḳ ve gömmek ve sancımaḳ ve dürtmek ve istemek (22) ve az az cemʿ eylemek ve ḳazanmaḳ ve iktisāb maʿnālarınadır ve çekmek ve çıḳarmaḳ (23) ve ödemek maʿnālarına gelür ve çekmek maʿnāsı kīn ve intiḳāma maḫṣūṣdur (24) ve ḥāṣıl itmek ve aramaḳ ve cüst-cū eylemek maʿnālarına daḫı gelür ve tūzīden (25) maṣdarından olması daḫı cāʾizdir ki çalup çarpmaḳ ve segirdim itmek (26) ve ġāret ve şeb-ḫūn eylemek ve az az birikdirmek ve ḳazanmaḳ ve kīne ve intiḳām almaḳ (27) ve ödemek maʿnālarınadır.

Tār ẓulmet ḥişşedir tīr ü dinür maʿşūḳa tūr

[97](1) **Tār** tā-yı müşennāt ile ẓulmet maʿnāsınadır. **Tīr** zīr vezninde ḥişşe ve naṣīb (2) maʿnāsınadır. Bundan başḳa ok ve sehm maʿnāsına ve devābb-ı mevāşī üzerine (3) müʾekkel olan ferişte maʿnāsına ve şühūr-ı şemsiyyeden sereṭān burcınuñ (4) seyrānı müddete ve her māh-ı şemsiyyeniñ on üçünci gününe dirler ve sebʿa-yı seyyāreden (5) ʿUṭārid yıldızınıñ ismidir ki debīr-i felek daḫı dirler. Şāʿir ve münşī ve kātib (6) ve muḥāsib aña müteʿallıḳdır. Öyke ve ġażab maʿnāsına ve ṭar ve żīḳ maʿnāsına ve tīre (7) ve bulanıḳ maʿnāsına olur. Muẓlim maʿnāsına olmaḳ mecāzdır. Ḫazāna ve ḫarīf (8) ve güz faṣlına dirler ve ḳadr ve mertebe ve übbehet maʿnāsına gelür. Uzun ve ḳalın (9) sütūna dinür. Saḳfdaki kiriş ve sefīnede olan seren gibi ve etmek (10) açacaḳ oḳlaġıya ve etmek döndirecek yaşşı aġaca ve keşkek dökecek (11) ṭoḳmaġa ve sāʾir bu miṣillü aġaclara ıṭlāḳ olunur. Ṣāʿiḳa ve ṭūfān maʿnāsına (12) ve ʿArabī'de ṭalʿ didikleri ḫurmā çiçegine ve tāb u ṭāḳat ve emān ve müruʾet (13) maʿnāsına ve oḳ yılanına, ḳıl ve mūy maʿnāsına ve eṣvāb-ı terzīne dirler (14) bez ve kirpas maʿnāsına ve nergis ve zerrīn ḳadeḥ taʿbīr olunan şükūfeye ve cins (15) ve nevʿinden fāʾiḳ olan nesne maʿnāsına ve biri birine cüṣṣe ve terkīb vaşfında (16) müsāvī olan iki nesneye ve ṭop ve tüfenk yuvarlaġına dinür ve ṣaḥrā ve beyābān (17) maʿnāsına olur. **Tūr** nūr vezninde dil-ber-i

hercāyī ve maḥbūb-ı hezār-āşinā (18) maʿnāsınadır ki maʿşūkuñ iḳtiżā-yı ḥālidir. Bundan başḳa on maʿnāsı (19) daḫı vardır. Biri meyḫūş ṭaʿmlu bir nebātdır, ṭaʿāma ḳorlar. Şānī Ferīdūn'uñ (20) büyük oğlıdır, Tūrac daḫı dirler. Şāliş Tūrān vilāyetine dirler. Rābiʿ bahādır (21) ve şücāʿ maʿnāsınadır. Ḫāmis Türk ṭā'ifesine daḫı dinür. Sādis sorup (22) suʾāl itmek ve aramaḳ maʿnāsına ismdir. Sābiʿ ürkmek ve nefret ve vaḥşet (23) maʿnāsınadır. Şāmin Īrec'iñ ḳızınıñ ismidir. Tāsiʿ żiyāfet ve mihmānī (24) maʿnāsınadır. ʿĀşir az ve ḳalīl maʿnāsınadır.

295 Ḫāk ṭopraḳdur ṭulum ḫīk (25) oldı ḫınzīr adı ḫūk

Ḫāk ḫā-yı muʿceme ile pāk vezninde ṭopraḳ maʿnāsınadır (26) ve nefs-i muṭmaʿinneden kināye olur ve selīmü'n-nefs kimseye ıṭlāḳ olunur (27) ve mütevāżıʿ ve münḳād kimseden kināye iderler ve ḳabre ve mezāra ve işe yaramaz, [98](1) bī-ḳadr nesneye de ıṭlāḳ iderler ve kāf-ı Fārsī ile yumurṭa maʿnāsınadır. (2) **Ḫīk** līk vezninde ḳırba ve ṭulum maʿnāsına. **Ḫūk** dūk vezninde ṭoñuz (3) ve ḫınzīr maʿnāsınadır ve sarrāca ve ṭoñuz başı didikleri ʿillete daḫı dinür.

(4) Hem dikendir ḫār şaşmış ḫīr şemsiñ adı ḫūr

Ḫā-yı muʿceme ile (5) **ḫār** zār vezninde diken maʿnāsınadır ki ʿArabī'de şevk dinilür. Bundan (6) başḳa dört maʿnāya daḫı gelür. Evveli Rey mużāfātından bir ḳaṣaba adıdır. (7) Şānī on dört gicelik aydır, ʿArabī'de bedr dinür. Şāliş nāz u kirişme-yi maḥbūb (8) maʿnāsınadır. Rābiʿ seng-i saḫt, ḳatı ṭaş maʿnāsınadır ki ḫārā daḫı (9) dinildigi ẕikr olundı. **Ḫīr** mīr vezninde beş maʿnāsı vardır. Biri mebhūt (10) ve ḥayrān yaʿnī şaşmış maʿnāsınadır. Şānī bī-hūde ve bī-maʿnā ve lā-ṭāʾil (11) maʿnāsınadır. Şāliş göze ʿārıż olan ḳamaşıḳlıḳ ve ṭonuḳluḳ maʿnāsınadır. (12) Rābiʿ gül-i ḫīrī didikleri şükūfe ki şebbūy didikleri çiçekdir. Ḫāmis (13) küstāḫ ve cesūr ve bī-ḥayā maʿnāsınadır. **Ḫūr** şems maʿnāsınadır.

(14) Dād virdi dīd gördi hem tütün maʿnāsı dūd

Dād iki dāl-i (15) mühmele ile dāden maṣdarından virdi maʿnāsına māżīdir. **Dīd** bīd (16) vezninde dīden maṣdarından gördi maʿnāsına māżīdir. Dūd sūd vezninde (17) tütün ve duḫān maʿnāsınadır. Ġam ve ġuṣṣa ve endūh maʿnāsına da gelür ve ṣoluḳ (18) ve dem ve nefes maʿnāsınadır ve ʿArabī'de küçük ḳurtcaġızlara dūd dirler. (19) İżāfetle nevʿi müteʿayyen olur. İpek ḳurduna dūdü'l-ḳazz ve ḳırmız ḳurduna dūdü'ṣ-ṣabbāġīn (20) dirler.

Dār ṭut giç oldı dīr ü didiler uzaġa dūr

(21) **Dār** dāl-i mühmele ile zār vezninde dāşten maṣdarından müştaḳ olan dāred (22) mużāriʿinden meʾḫūẕ emrdir. **Dīr** pīr vezninde müddet-i mütemādī maʿnāsınadır ki (23) çoḳdan ki ve giç ile taʿbīr olunur. Iraḳ ve baʿīd maʿnāsına da gelür. **Dūr**(24) mūr vezninde uzaḳ ve baʿīd maʿnāsınadır.

Zeft şişman ḳara saḳız zift (25) hem aç gözli züft

Zeft reft vezninde şişman maʿnāsına ve ḳalın (26) ve taşlaḳ maʿnāsınadır ve ṭolu maʿnāsına da gelür. **Zift** kesr-i zā-yı muʿceme ile (27) ḳır nevʿinden ṣanavber aġacından ḥāṣıl olur binefsihi seyelān iden zift [99](1) ve tabḫla müncemid olana ḳaṭran dinür. ʿArabī'de daḫı kesr ile bu maʿnāyadır. (2) Züft żamm-ı zā-yı muʿceme ile süft vezninde aç gözlü beġāyet mümsik (3) ve baḫīl maʿnāsınadır ve bed-ḫuy ve ekşi yüzlü ve ṣaḳīl ve ḫaşīn maʿnāsınadır.

(4) İñleyici zār aşaġı zīr hem ḳuvvet de zūr

Zār zā-yı muʿceme ile mār vezninde (5) nālān ve giryān maʿnāsınadır ve sūziş ve ḥüzn ile yanıḳ yanıḳ aġlama maʿnāsına (6) gelür ve nebāt bitecek mekān ve münbit maʿnāsınadır ki gül-zār ve lāle-zār dinür (7) ve sitān ile mürādif olaraḳ keşret maʿnāsını ifāde eyledigi ẕikr olundı. (8) Türkī'de gāh lıḳ ve gāh lik ile edā olunur. Meşelā gül-zāra ve lāle-zāra güllük ve lālelik (9) ve nemek-zāra ṭuzluḳ ve penbe-zāra pamuḳluḳ dinür. Hem münbit maʿnāsını ve hem keşret (10) ifādesini mutażammındır ve zār kelimesiniñ sitān ile farḳı min ciheti'l-maʿnā (11) olmaġla gül-zārdan güllük gülistān gül yeri taʿbīr olunur ancak farḳı emr-i (12) daḳīḳdir ve zār nizārdan muḫaffef żaʿīf yaʿnī arıḳ maʿnāsına olur. Zīr mīr (13) vezninde altı maʿnāsı vardır. Evvel aşaġı maʿnāsına, ṣānī gizlü ve örtülü maʿnāsına, (14) ṣāliş esre dinilen ḥareke-yi kesr ve cerr maʿnāsına, rābiʿ ulu ve seyyid (15) maʿnāsına, ḫāmis ṣarı boyalara dāḫil olur bir nevʿ nebāt maʿnāsına, (16) sādis kettān bezi maʿnāsınadır. **Zūr** dūr vezninde güç ve ḳuvvet maʿnāsınadır.

(17) Kān maʿden kīn hem gizlü ġażabdır dübr kūn

Kān kāf-ı ʿArabī ile (18) ḫān vezninde maʿden maʿnāsınadır ve ḳazmaḳ ve eşmek ve ḳoparmaḳ maʿnāsına (19) ism-i maṣdar olur. **Kīn** īn vezninde buġż ve ḥıḳd ve ʿadāvet maʿnāsınadır. (20) **Kūn** nūn vezninde dübr ve maḳʿad maʿnāsınadır.

Kār iş kīr ālet-i maʿhūde (21) aʿmā oldı kūr

Kār kāf-ı ʿArabī ile fiʿl ü iş maʿnāsınadır, kāf-ı (22) Fārsī ile edāt-ı ism-i fāʿildir. **Kīr** ālet-i maʿhūdeniñ ismidir ki maʿrūfdur. (23) **Kūr** mūr vezninde aʿmā̲ maʿnāsınadır.

Merdümek māş u ḳoyundur mīş fāre (24) oldı mūş

Māş mīmle fāş vezninde merdümek yaʿnī mercimek (25) dinilen maʿrūf dānedir ki ʿArabī'de ʿades dinilür. Nāẓım-ı merḥūm mevḳiʿ-i (26) Türkī'de merdümek īrād buyurmasından Türkī'de mercimek merdümekden ġalaṭ (27) olmasına ẕāhib olmuş gibi fehm olunur. Cīm ile mercimek Fārsī'de [100](1) daḫı müstaʿmeldir. Mīş rīş vezninde gūsfendin mürādifidir, ḳoyun (2) maʿnāsına. Mūş pūş vezninde fāre maʿnāsınadır.

Mār ḫasta hem yılandır (3) mīr beg ḳarınca mūr

Mār mīmle kār vezninde yılan ve ḫasta maʿnālarına. (4) Ḫasta-ḫāneye bīmāristān dinildigi gibi māristān daḫı dinilür. Bundan (5) başḳa vālide maʿnāsına māderden muḫaffef olur ve meyār kelimesinden muḫaffef (6) olur getürme maʿnāsına ve defter ve ḥisāb maʿnāsına da gelür ve ḥisāb görici (7) ve muḥāsebe maʿnāsına olur. **Mīr** pīr vezninde beg yaʿnī zümreniñ reʾīsine (8) ve başına dinür mīr-i meclis ve mīralay gibi. **Mūr** dūr vezninde ḳarınca (9) maʿnāsınadır ve ḥaḳīr ve żaʿīf ve naḥīfden kināye olur.

300 Bir neşāṭ-āver müs̲elles̲dir (10) bu naẓm-ı dil-keşim

ʿAlā̲ ṭarīḳu't-teşbīh **müs̲elles̲iñ** maʿnā-yı baʿīdi olan şarāb-ı (11) neşve-dār irādesiyle bu ḳıṭʿanıñ daḫı neşve-baḫş oldıġını ifāde buyururlar.

(12) Nūş iden maʿnā-yı rengīnin ider kesb-i sürūr

Maʿnā-yı rengīnine ʿārif olan (13) ṣāḥib-i ṭabʿ-ı selīm gūyiyā müs̲elles̲ nūş itmiş neşʾe-dār gibi kesb-i sürūr ider.

(14) Zihī Īn Ḳıṭʿa-yı Şāhāne Çün Efser Pür Ez Gevher

(15)Şāhāne şāha lāyıḳdır dimekdir. **Efser** tāc maʿnāsınadır, ẕikr olunacaḳdur. Bāḳī (16) müfredātı bi'd-defeʿāt sebḳat eyledi. Maʿnāsı ne güzel ḳıṭʿa-yı şāhāne ki tāc (17) gibi gevherden ṭoludur yaʿnī efser-i pür-gevher mis̲illü pādişāha lāyıḳ ne güzel (18) ḳıṭʿadır.

(Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

Ulu sulṭāna şāhenşāh di ḥükm idici dāver

Şāhenşāh(19) ol pādişāha dinür ki muʿāṣır olan pādişāhlardan her cihetle ʿaẓīm (20) ola. Aṣlı şāh-ı şāhāndır şāhenşāha şehenşeh ve şehenşāh daḫı cāʾizdir. (21)**Dāver** dāl-i mühmele ile yāver vezninde aṣlında dād-ver ṣāḥib-i ʿadl (22) maʿnāsına taḫfīfen dāl ḥaẕf olundı. Pādişāh-ı ʿādil ü ḥākim maʿnāsınadır.

(23) Daḫı evreng tāc u taḫt imiş deyhīm hem efser

Evreng ferheng vezninde (24) taḫt-ı pādişāh maʿnāsınadır. ʿAḳl ve ʿirfān ve izʿān ve fer ve ḥaşmet ve übbehet (25) ve refāh ve sürūr ve rāḥat ve mekr ve firīb ve ḥīle maʿnāsınadır ve ʿArabī'de (26) erża dinilen aġac ḳurdına dinür. **Deyhīm** dālin fetḥi ve sükūn-ı yā ile (27) taʿẓīm vezninde tāc-ı pādişāhīye dinür ve taḫt ve çetr-i pādişāhī maʿnāsına da [101](1) gelür. Bir ḳavlde deyhīm maḫṣūṣ bir muraṣṣaʿ tācdır. Selefde teberrüken selāṭīn-i (2) Īrān'ıñ başları üzre altun zencīr ile aṣarlar idi. Şöyle ki dergāhına (3) girenler pādişāhıñ bi'ẕ-ẕāt başında ḳıyās ider idi ve muṭlaḳ baş kisvetine (4) deyhīm ıṭlāḳ olunur ne olur ise olsun. **Efser** hemzeniñ fetḥiyle (5) ber-ser vezninde tāc maʿnāsınadır.

Dinür hem pādişāha şehriyār u ḫüsrev u Dārā

(6)**Şehriyār** şīn-ı muʿcemeniñ fetḥi ve hānıñ sükūnı ve rānıñ kesri ve yānıñ meddi (7) ve rā-yı mühmele ile ol pādişāha dinür ki muʿāṣırı olan pādişāhlardan ḳuvvet (8) ve şevket cihetiyle ʿaẓīm ola ve büyük beldeye dinür ki sevād-ı aʿẓam taʿbīr (9) olunur. **Ḫüsrev** ḫā-yı muʿcemeniñ żammı, sīn-i mühmeleniñ sükūnı ve rā-yı mühmeleniñ (10) fetḥi ve vāv ile pādişāh maʿnāsınadır ve muṭlaḳ ẕī-şevket ve übbehet-i pādişāha (11) ıṭlāḳ olunur. Bu ıṭlāḳ istiʿmālāt-ı Īrāniyye'den olup Rūm'da aʿlām-ı (12) sāʾire miṣillü istiʿmāl olunmuşdur. **Dārā** tāsiʿ-i mülūk-i keyāndır. Dārā-yı ekber ve Dārāb (13) daḫı dirler. Zamān-ı İskender'de maḳtūlen vefāt eyledi ve Dārā'yı ḳatl iden (14) İskender-i Rūmī'dir, İskender-i Ẕü'l-ḳarneyn degildir. Dārā kelimesindeki elifi (15) fāʿiliyyete ḥaml ile dāştenden mübālaġa fāʿil olur. Ziyādesiyle ṭutucı (16) ṣaḳlayıcı maʿnālarına ve ḥafīẓ-i bī-çūn celle şānuhu murād olunur ve mecāzen (17) pādişāha ıṭlāḳ olunur ve küb dibinde ḳalan ṭorṭuya ve pūṣaya ıṭlāḳ (18) olunur.

ʿAdālet dād iṭāʿat idicidir emre fermān-ber

Dād bād vezninde (19) ʿadālet maʿnāsına ve ʿömr ve sinn ve sāl maʿnāsına da gelür ve temregi ʿilletine dinür (20) ve feryād u fiġān maʿnāsına ve taẓallüm ve iġāṯe ve imdād maʿnāsına ve naṣīb ve behre (21) maʿnāsına gelür ve dādenden virdi maʿnāsına

māżī oldığı ḳıṭʿa-yı sābıḳda (22) beyān olundı. **Fermān-berfermān** buyurmaḳ maʿnāsına, **ber** iledici maʿnāsına (23)**fermān-ber** iṭāʿat idici maʿnāsına vaṣf-ı terkībīdir.

Sitem ẓulm ü şikāyetcilere (24) hem dād-ḫᵛāhān di

Sitem ẓulm maʿnāsına oldığı sitem-ger kelimesinde (25) beyān olundı. **Dād-ḫᵛāh** ʿadl isteyici maʿnāsına terkīb-i tavṣīfīdir. (26) **Dād-ḫᵛāhān** anıñ cemʿidir, şikāyetciler maʿnāsınadır.

Cihān gītī reʿāyā (27) zīr-dest iḳlīmdir kişver

Gītī kesr ve medd-i kāf-ı Fārsī ve tā-yı müşennāt ile dünyā [102](1) ve cihān maʿnāsına ve zemīn maʿnāsına ve bir nevʿ güldür. Mütercim-i Burhān ʿĀṣım Efendi (2) merḥūm meẕkūrı gül-i ṣad-berg-i maʿrūf ile tefsīr itmişdir. (3)**Zīr-dest** reʿāyā maʿnāsına el altı maʿnāsından naḳl olunmuşdur. **Kişver**(4) kāf-ı ʿArabī ile mihter vezninde iḳlīm maʿnāsınadır ki yedi ḥışşe iʿtibār (5) olunan kürre-yi arżdan bir ḥışşedir.

Mekān cāy u zemīn yerdir ḳalem-rev eldeki (6) ülke

Cāy cīm ve āḫırında yā ile ve yāsız mekān maʿnāsınadır. Zemīn (7) zā-yı muʿceme ile emīn vezninde yer ve arż maʿnāsınadır. Bilā-nūn zemī daḫı (8) dinür. **Ḳalem-rev** ḳalem yürüyüci maʿnāsından naḳl ile elde olan ülke maʿnāsınadır ki (9) ḥākimiñ āşār-ı ḳalemi olan emr ü nehyiñ yürümesi iʿtibārıyladır. Nāẓım-ı (10) merḥūmuñ taṣḥīḥātından olsa da maʿnāsı becā ve ḥālā inşālarda müstaʿmeldir.

(11) Budur meşhūrı maġrib bāḫter maşrıḳ ola ḫāver

Bāḫter feṭḥ ve medd-i bā-yı (12) muvaḥḥade ve sükūn-ı ḫā-yı muʿceme ve feṭḥ-i tā-yı müşennāt ve rā ile maġrib maʿnāsınadır. (13) **Ḫāver** ḫā-yı muʿceme ile yāver vezninde maşrıḳ maʿnāsına meşhūrdur ve ʿaksine (14) daḫı ẕāhib olmuşlar yaʿnī maşrıḳ bāḫter maġrib ḫāverdir dimişler.

305 Sipāh (15) u hem sipeh leşker dinür başbuġa ser-kerde

Bā-yı Fārsiyye ile **sipāhsipeh**(16) siyāh ve siyeh vezninde leşker ve ʿasker maʿnāsınadır. **Ser-kerde** her yerde vezninde (17) kāf-ı ʿArabile başbuġ maʿnāsınadır ki **ser** ile **kerde**den terkīb olunmuşdur.

(18) Sipeh-büd dindi ser-dāra sipeh-sālār ser-ʿasker

Sipeh-büd kesr-i sīn-i (19) mühmele ve bā-yı Fārsī'niñ feṭḥi ve sükūn-ı hā ve żamm-ı bā-yı muvaḥḥade ve dāl ile (20) ser-dār maʿnāsına, **sipeh** ʿasker ve büd, ṣāḥib maʿnāsınadır ve bu münāsebetle (21) yaʿnī ṣāhib-i ʿasker maʿnāsı iʿtibārıyla pādişāha daḫı ıṭlāḳ olunur. (22) **Sipeh-sālār** daḫı ser-dār ve ser-ʿasker maʿnāsınadır. **Sālār** tālār vezninde (23) ulu ve ʿaẓīm ve her ḳabīleniñ reʾīsi ve seyyidi ve ser-dār-ı leşker ve başbuġ (24) ve ḳāfile başı maʿnāsınadır.

Siper ḳalḳan zırıh cevşen cebeh zırḫ adıdır cümle

(25) **Siper** sīniñ kesri ve bā-yı Fārsiyye'niñ feṭḥiyle ḳalḳan maʿnāsınadır ki (26) ʿArabī'de żamm-ı cīm ile cunne dinilür ve siperden maṣdarından ism olur, (27) ayaġla başmaḳ ve çignemek maʿnāsınadır ve maʿnā-yı mezkūrdan ism-i fāʿil [103](1) ve fiʿl-i emr gelür. Zırıh zā-yı muʿceme ve rā-yı mühmele ve ẓuhūr-ı hā ile zırḫ (2) maʿnāsınadır. Cengde giyecek temür libāsdır, ʿArabī'de lubūs ve dırʿ dinür. (3) **Cevşen** cīm ile heb sen vezninde bu daḫı zırḫdır. Gerçi zırıh ṭarzında (4) olur lākin zırıh yalñız olur ve cevşen ḥalḳa ḥalḳa olup aralarına yine ufaḳ (5) ufaḳ teneke naṣb olunur ve muteʿabbis ve turş-rū kimseniñ çehresinden (6) kināye iderler. **Cebeh** cīm ile kebeh vezninde zırḫ maʿnāsınadır.

Ḳılıç şemşīr (7) ü tīġ u nīze mızraḳ deşnedir ḫançer

Şemşīr feṭḥ-i şīn ve sükūn-ı mīm ile (8) ḳılıç maʿnāsınadır. Aṣlda **şem** ḳuyruḳ ve **şīr** arslan maʿnāsına olmaġla (9) ikisinden mürekkeb arslan ḳuyruġı dimek idi. ʿAlā ṭarīḳu't-teşbīh ḳılıç (10) ve ġaddāre ve pala maḳūlesi ālātda ʿalem-i ḫāṣṣ oldı. **Tīġ** tā-yı müşennānıñ (11) kesr ve meddi ve ġayn ile dört maʿnāsı vardır. Biri ḳılıç ve ġaddāre (12) ve ustura maḳūlesine dinür ve biri ṭaġıñ tepesidir ki andan mürtefiʿ yeri (13) olmaya ve her nesne ki bülend ve rāst ve ḳāʾim ola tīġ dinür ve şāliş rūşenāyī (14) ve şuʿāʿ maʿnāsınadır. Rābiʿ pūlād cevherine dinür. **Nīze** nūnla rīze vezninde (15) mızraḳ maʿnāsınadır. **Deşne** dāl-i mühmele ile teşne vezninde ḫançer maʿnāsınadır.

(16) Demür āhen ḳalay erzīz baḳır mis ruy tucdur hem

Āhen dāmen (17) vezninde demür ismidir, ʿArabī'de ḥadīd dinür ve ḳılıç ve ġaddāre miṣillü ālāta (18) daḫı ıṭlāḳ olunur. **Erzīz** hemze ve rā-yı mühmele ve zā-yı muʿceme ile şebḫīz (19) vezninde ḳalay ismidir ki maʿrūfdur. Ḳab ḳacaḳ aġardırlar, ʿArabī'de raṣāṣ (20) dirler. Mis mīmiñ kesri ve sīn-i mühmele ile envāʿ-ı meʿādinden baḳırıñ ismidir ki (21) ʿArabī'de nuḥās dirler. Ruy vāv-ı mechūl ile tuc maʿnāsınadır ki

maʿlūmdur. (22) Vāv-ı maʿrūf ile yüz yaʿnī vech maʿnāsına meʿānī-yi sāʾireye oldığı ātīde (23) ẕikr olunur.

Dimişler ḳurşuna üsrüb gümüşdür sīm ü altun zer

Üsrüb (24) hemzeniñ ve rā-yı mühmeleniñ żammı ve sīn-i mühmeleniñ sükūnı ve bā-yı muvaḥḥade ile (25) ḳurşun maʿnāsınadır. Vezn-i meẕkūr üzre faḳaṭ bā-yı muvaḥḥadeniñ teşdīdiyle (26) ʿArabī'de daḫı üsrübb dinür, hemzeniñ feṯḥ ve meddi ve nūnuñ żammı ve āḫırında (27) kāfla ānük daḫı ʿArabī'de ḳurşun maʿnāsınadır. Sīm sīn-i mühmele ile [104](1) cīm vezninde gümüş maʿnāsınadır. Zer feṯḥ-i zā-yı muʿceme ile her vezninde ẕeheb (2) yaʿnī altun maʿnāsınadır ki meşhūr-ı hercāyīdir ve ʿumūmen yaşlu pīr ve fertūt (3) ve ḫuşūşen aḳ ṣaḳallu ve ḳızıl beñizlü pīr ve iḫtiyāra dinür.

Deñiz deryā (4) gemi geştī reʾīsi nāḫudā il bād

Deryā maʿrūfdur ki deñiz ve baḥr maʿnāsınadır. (5) Geştī destī vezninde gemi ve sefīne maʿnāsınadır. Nāḫudā nāvḫudā muḫaffefidir. (6) Nāv kāv vezninde sefīne maʿnāsınadır ve ḫudā ṣāḥib maʿnāsına olmaġla nāḫudā(7) gemi ṣāḥibi dimek olur ki reʾs ve ḳapudān taʿbīr olunur. Nāv ṣu arḳı (8) ve muṭlaḳ içi ḳovuḳ ve mücevvef ve ṭūlānī nesneye dinür ve raḫne (9) ve menfeẕ ve sūrāḫ maʿnāsınadır. Bu münāsebetleri ile ḳayıḳ ve gemiye ıṭlāḳ (10) olunmuşdur. Şāriḥ-i merḥūm nā-yı nāfiye ẓann olunmaḳ ḫavfıyla müfreddir (11) dimiş. Vāḳıʿā kelime müfreddir ancaḳ nā lafẓı nāv kelimesinden muraḫḫam ve muḫaffef (12) oldığını tefhīm daḫı lāzımdır. Bād bā-yı muvaḥḥade ile rūzgār maʿnāsınadır.

(13) Açıḳ yelken güşāde bād-bān bağlu demür lenger

Güşāde açılmış, bād-bān(14) āsmān vezninde yelken maʿnāsına olmaġla güşāde bād-bān açıḳ yelken (15) maʿnāsınadır ki ʿArabī'de şirāʿ dinür ve sefīneniñ ortasında olan (16) direge dirler ki yelkeni aña bend iderler seren taʿbīr itdikleridir ve hercāyī (17) ve ḫafīf-meşreb kimseye dinür ki müdāhin-mizāc olup dostluġı ber-ḳarār (18) olmaz yaʿnī rūz-gāra tābiʿ olur. Lenger lām ve nūn ve kāf-ı Fārsī ile (19) bender vezninde gemi temürine dinür ki sefīneyi anıñla żabṭ u rabṭ iderler (20) ve her gün fuḳarāya iṭʿām olunan maḥalle dinür. Ḫānḳāh ve tekyeye lenger (21) ıṭlāḳı bu ʿalāḳa iledir ve baḳırdan büyük ṣaḥanlara lengerī ıṭlāḳı aña (22) mensūbdur, tekye ṣaḥanı dimekdir ve eṭrāfı muḥāṭ türbeye ve merḳade daḫı (23) dirler ve ümmü'l-fesād olup vardığı meclisi telḫ iden şaḫṣ-ı şaḳīle dinür.

(24) Yaḳīn olma meşev nezdīk şāhān rā selāṭīne

Meşev şoden maṣdarından (25) müştaḳ şeved mużāriʿinden meʾḫūẕ nehy-i ḥāżırdır ki olma maʿnāsınadır (26) nezdīk yaḳīn maʿnāsınadır şāhān şāhıñ cemʿi rā edāt-ı mefʿūldür (27) selāṭīn sulṭānıñ cemʿi ʿArabīʾdir ki cāy-ı Türkīʾde īrād olundı

[105](1) Uzaḳdan gör bebīn ez dūr daḫı baḳ dimek beniger

Bebīn dīden maṣdarından (2) müştaḳ, bīned mużāriʿinden meʾḫūẕ emr-i ḥāżırdır yaʿnī naẓar ile gör maʿnāsınadır. (3) **Ez dūr** uzaḳdan dimekdir. **Beniger** baḳ dimekdir, nigerīsten maṣdarından müştaḳdır. (4) Mużāriʿ-i nefs-i mütekellim-i vaḥdesi olan nigerem kelimesi yuḳaruda ẕikr olundı. (5) Nāẓım-ı merḥūm bu ḳıṭʿada şāhānī ve lāzıme-yi selāṭīn olan iḳlīm ve ʿasker (6) ve meʿādin ve ālāt-ı mürettibe ve sefīne ve sāʾir-i lāzımelerini beyān buyurmuşlardır.

(7) Zi Ḫvīş Āgāh Bāşed Ān Ki Kerd Īn Ḳıṭʿa Rā Ezber

(8) Zi ezden muḥaffefdir. Ḫvīş ḫod mürādifi kendi maʿnāsınadır (9) ve ḫışm ve aḳrabā maʿnāsına da olur. **Āgāh** kāf-ı Fārsiyye ile ḫabīr (10) maʿnāsınadır. **Bāşed** olur dimekdir. **Ān ki** ol ki maʿnāsınadır. **Kerd** itti, **(11) īn ḳıṭʿa rā** bu ḳıṭʿayı, **ezber** yād ve ḥıfẓ maʿnāsınadır. Maʿnā (12) kendüsünden ḫabīr oldı ol kimse ki bu ḳıṭʿayı ezber itdi (13) dimekdir. Bu ḳıṭʿada peder māder birāder ve aḳrabā-yı sāʾire ẕikr olundıġına (14) żımnen īmā ve işāret buyurmuşlardır.

(Mefâʾîlün mefâʾîlün mefâʾîlün mefâʾîlün)

310 Peder baba püser ferzend oġuldur hem (15) ana māder

Peder bā-yı Fārsiyye ile keder vezninde eb maʿnāsınadır ki Türkīʾde baba (16) ve peder daḫı dirler. **Püser** bā-yı Fārsīʾniñ żammı ve feṯḥ-i sīn ile güher vezninde (17) ibn ve oġul maʿnāsınadır. **Ferzend** derbend vezninde keẕālik oġul maʿnāsınadır, (18) ẕükūrda istiʿmāli ġālibdir. **Māder** em maʿnāsınadır ana ve vālide dinür. (19) Şāriḥ-i merḥūmuñ püseri kesr-i bā ile ḳaydı ḳalem-i nāsiḫden ḫaṭā olmaḳ (20) gerekdir.

Ḳarındaşdır birāder dāder ü hemşīredir ḫvāher

Birāder kesr-i bā-yı (21) muvaḥḥade ile ḳarındaş maʿnāsınadır. **Dāder** māder vezninde birāder maʿnāsınadır. (22) **Ḫvāher** vāv-ı maʿdūle ile hemşīre maʿnāsınadır ki ʿArabīʾde uḫt dinür.

(23) Niyā oldı büyük baba nebīre oġlunuñ oġlu

Nūnuñ kesri ile **niyā(24)** biyā vezninde büyük babadır ki ʿArabī'de cedd ve Türkī'de dede dirler. Babanıñ (25) babasına şāmildir ve ananıñ babasına şāmildir. Birāder-i māder maʿnāsınadır ki ʿArabī'de (26) ḫāl, Türkī'de ṭayı taʿbīr olunur ve büyük birādere de ıṭlāḳ olunur ve ḳadr (27) ve ʿaẓamet maʿnāsına da gelür. **Nebīre** ṣaġīre vezninde oġlunuñ oġlu [106](1) maʿnāsınadır, ḳız evlādına daḫı dinür. Bir ḳavlde nāẓımıñ muḫtārı üzre (2) oġul oġluna ve ḳavl-i āḫırda ḳız oġluna maḫṣūṣdur.

Nebīse hem ḳız (3) oġludur birāderzādedir efder

Nebīse nefīse vezninde ibn, bint maʿnāsınadır. (4) *Burhān'*da oġul oġlu diyü muḥarrerdir. **Efder** hemze ve fā ile ṣafder vezninde birāderzāde (5) maʿnāsınadır.

Dişidir māde ʿavret zen dinür ṭul ʿavrete kālüm

Māde(6) sāde vezninde dişi maʿnāsınadır insān olsun ḥayvānāt-ı sā'ire olsun. (7) **Zen** zā-yı muʿceme ile ḫatun ve ʿavret maʿnāsınadır ve zeden maṣdarından fiʿl-i (8) emr ve ism-i fāʿil muḫaffefi olur. **Kālüm** kāf-ı ʿArabiyye'niñ fetḥi ve meddi ve żamm-ı (9) lām ile ol ḳarıya dinür ki yā muṭallaḳa veyāḫud ḳocası vefāt itmiş (10) ola. Türkī'de ṭul dinür. Şārīḥiñ kāf-ı Fārsī ve lāmıñ fetḥleriyle diyü (11) ḳaydı sehvdir.

Er oldı şūy şevher yaʿni zevc erkek dimekdir ner

(12) **Şuy** şīn-ı muʿceme ve vāv-ı sākin ile boy vezninde zevc yaʿnī ḳoca (13) maʿnāsına. **Şevher** ber-ter vezninde keẕālik zevc maʿnāsınadır. **Ner** fetḥ-i nūnla ser (14) vezninde māde muḳābili erkek maʿnāsınadır. Bundan başḳa zişt ve kerīh (15) ve faẓẓ ve ġalīz ve ḳaḍīb ve ālet-i rucūliyyet maʿnāsına ve ṭalġa ve mevc maʿnāsına (16) gelür ve şeceriñ vaṣaṭı olan aṣl şāḫdır ki sā'ir şāḫlar andan müteferriʿ (17) ve münşeʿib olur ve ḫonṣā maʿnāsınadır ki recūliyyet ve unūṣiyyeti olan ḥayvān (18) ve insāndır ki ḥükm ġālibiñdir, müsāvī olur ise ḫonṣā-yı müşkil dinür.

(19) Dügün sūr u oyun bāzī ẓiyāfet oldı mihmānī

Sīn ile **sūr(20)** şūr vezninde altı maʿnāya gelür. Evvel dügün ve ṭoy maʿnāsınadır ki ʿArabī'de (21) ʿarus dinilür. Ṣānī siyāha mā'il remādīdir ki perçeminden ḳuyruġuna dek (22) siyāh ḫaṭṭ çekilmiş at ve ḳaṭır ve eşekde olur. Ol rengde olan (23) ḥayvān müteyemmen degildir. Vāḳıʿā sincābī rengde olan at ve bārgīrde şūmluḳ (24) der-kārdır. Ṣāliṣ bir ḳuş adıdır. Rābiʿ ḳırmızı reng maʿnāsınadır. Gül-i sūrī (25) gül-i sürḫdür ki gülāb alınan güldür. Ḫāmisİġvānṭā'ifesinden bir ḳavmdir. (26) Sādis bir şehr adıdır. Bāzī bā-yı muvaḥḥadeniñ meddiyle rāzī vezninde oyun [107](1) ve luʿb maʿnāsınadır.

Mihmānī mihmān rizmān vezninde misāfir maʿnāsına (2) olmaġla mihmānī yā-yı maṣdariyye ile żiyāfet maʿnāsınadır.

Sevinmek şādmānī (3) bākire dūşīze ḳız duḫter

Şādmān sükūn-ı dāl ile mesrūr ve şādān (4) ve feraḫ-nāk maʿnāsına olmaġla yā-yı maṣdariyye ile **şādmānī** sevinmek maʿnāsına (5) olmuşdur. **Dūşīze** pūşīde vezninde bākire maʿnāsınadır. Bākire kelimesi (6) muḫteriʿāt-ı ʿavāmdan olup kelām-ı ʿArabī'den olmadığı ve ṣaḥīḥi bikr kelimesi (7) idügi İbn Kemāl merḥūmuñ taṣrīḥ-kerdesi ise de nāẓım-ı merḥūm (8) zebān-zed oldığı üzre Türkī mevḳiʿinde īrād buyurmaları ile ġalaṭa ḥaml olunmaz. (9) **Duḫter** ḳız maʿnāsına oldığı duḫter-i rez bābında ẕikr olundı.

Ḫışmlar cümle (10) ḫᵛīşāvend ü nezdīkī yaḳınlıḳdır

Ḫᵛīş vāv-ı maʿdūle ile rīş vezninde (11) ḫışm maʿnāsına olmaġla cemʿi ḫᵛīşāvend olmuşdur, ḫışmlar ve aḳrabā (12) maʿnāsınadır. Ḫᵛīş bundan başḳa ḫod ve kendü maʿnāsınadır ki ʿunvān-ı (13) ḳıṭʿada ẕikr olundı ve aşaġıda daḫı gelecekdir. Güzel ve nīgū ve ḫūb (14) maʿnāsına ve ʿadem muḳābili varlıḳ ve vücūd maʿnāsına gelür ve bir nevʿ kettān (15) bezidir ki câme yapup giyerler ve ekincileriñ ṣaban oḳı taʿbīr itdikleri (16) aġacdır ki ṣaban temürine geçürürler.

Ügey oġul püs-ender hem ügey (17) baba peder-ender

Püs-ender bā-yı Fārsiyye'niñ żammı ve sīn-i mühmeleniñ feṭḥi (18) ve dāl ile süḫan-ver vezninde ügey [oġul] maʿnāsınadır, püser-enderden muḫaffefdir. (19) ʿArabī'de rebīb dirler. **Peder-ender** ügey peder maʿnāsınadır ve rānıñ ḥaẕfıyla (20) ped-ender daḫı dinür.

315 Kişizāde olan vālā-nijād u pāk-gevherdir

Vālā-nijād(21) zā-yı Fārsī ile kişizāde maʿnāsınadır ve yalñız nijād murād vezninde ve nijāde (22) kişizāde maʿnāsınadır. **Pāk-gevher** ārī ve ḫāliṣ ve gevher-i (23) aṣl maʿnāsınadır. Aṣlı pāk kişizādeye **pāk-gevher** dinür.

Tebār u ḫānedān (24) ḳavm ü ḳabīle cümlesi yek-ser

Tebār tā-yı müşennāt-ı fevḳıyyeniñ feṭḥiyle ʿayār (25) vezninde ḫısm u aḳrabā ve ḳavm ü ḳabīle maʿnāsınadır. Ṣoy ve aṣl ve nijād (26) maʿnāsına da gelür ve ʿArabī'de helāk maʿnāsınadır. **Ḫānedān** cāmekān vezninde (27) ḳavm ü ḳabīle maʿnāsınadır. Yek-

ser yā-yı taḥtiyye ile efser vezninde cümle yaʿnī [108](1) bir başdan bir başa dimekdir ve hā ile yek-sere bir uġurdan ve defʿaten maʿnāsınadır.

(2) Fürū-māye di ṣoysuz şaḫṣa bed-aḫter uġursuzdur

Fürū alçaḳ (3) maʿnāsına ve **māye** aṣl maʿnāsına **fürū-māye** ṣoysuz maʿnāsınadır. **Bed-aḫter(4)** bed kötü ve aḫter yıldız maʿnāsına olmaġla nā-müteyemmen ve uġursuz şaḫṣa (5) bed-aḫter dinür.

Tülüngī aç u muḥtāca dinür cimri olan bīzer

Tülüngī (6) żamm-ı tā-yı müşennāt ile tüfengī vezninde ehl-i faḳr ve mużṭar ve gedā maʿnāsınadır. (7) **Bīzer** cimri yaʿnī malıyla müttehim-i ḫasīs ve yolsuz ve edebsiz ve ehl-i żinnet (8) ādeme dinür ve cimrī Fārsī'dir, mevḳiʿ-i Türkī'de gelmişdir.

Seḫī ādem cüvan-merd (9) ü bağışlayıcı baḫşende

Cüvan-merdī seḫāvet maʿnāsına oldığı ẕikr (10) olundı. Yāsız **cüvan-merd** seḫī ādem dimekdir. **Baḫşende** baḫşīden maṣdarından (11) ism-i fāʿildir.

Ḫasīs ü alçaġa nākes dinür isteklü ḫᵛāhiş-ger

(12)**Nākes** ḫasīs ve alçaḳ ādeme dinür. **Ḫᵛāhiş-gerḫᵛāhiş** vāv-ı maʿdūle ile (13) ḥāṣıl-ı maṣdardır, **ger** edāt-ı fāʿildir. **Ḫᵛāhiş-ger** isteklü ve isteyici maʿnāsınadır

(14) ʿAcem'den ben getürdüm böyle incü böyle cevher hem

[Zi Īrān men biyāverdem çünīn dürr ü çünīn gevher]

Zi Īrān ʿAcem'den, **men** ben, **biyāverdem(15)** getürdüm, **çünīn dürr** böyle incü, **çünīn gevher** böyle cevher. Müfredātı maʿlūmdur.

(16) Ḳıṭʿa-yı Çün Mihr-i Raḫşān Der Cihān Pertev-nişār

(17)**Çün** gibi, **mihr** güneş, **raḫşān** raḫşīden maṣdarından ṣıfat-ı meşhūrdur. (18) Parlayıcı ve lāmiʿ maʿnāsınadır. **Pertev-nişār** nişārende-yi pertev taḳdīrinde pertev ṣaçıcı (19) dimekdir. **Nişār** kelime-yi ʿArabī'dir ancaḳ ḳāʿide-yi Fārsiyye üzre daḫı istiʿmāl (20) itmişlerdir. Mefhūm-ı terkīb cihānda lāmiʿ vü raḫşān olan güneş gibi (21) żiyā ṣaçıcı ḳıṭʿa dimekdir.

(Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Raḫş at parlayıcı raḫşende parlaḳ (22) tāb-dār

Raḫş baḫş vezninde muṭlaḳ ata ve alaca reng ḳaralu ve aḳlu olan (23) ata dinür ki ʿArabī'de eblaḳ dirler ve ʿinde'l-baʿż siyāh ile ṭorı beyninde (24) bir rengdir. Türkī'de yaġız ṭorı didikleridir. Baʿżılar boz ata ve baʿżılar (25) boz ve çil ata daḫı dimişdir ve raḫş başlamaḳ ve şürūʿ ve ibtidā ve ʿalāyim-i semā (26) yaʿnī ḳavs-i ḳuzaḥ maʿnālarına gelür ve ḳuvvetlü ve mübārek ve meymūn (27) olmaḳ ve ters ve ʿaks ve ber-geşte maʿnāsınadır. **Raḫşende** baḫşende vezninde raḫşīden [109](1) maṣdarından ism-i fāʿildir, parlayıcı maʿnāsına. **Tāb-dārtāb** żiyā dimek (2) olmaġla ṭutıcı maʿnāsına olan **dār** ile lede't-terkīb parlaḳ maʿnāsına (3) olmuşdur.

Pek leṭāfetlü ṭarāvetlü dimekdir āb-dār

Āb-dār tāb-dār vezninde (4) muṭlaḳā ṭarı ve tāze ve leṭāfetlü nesneye dinür mīve ve cevāhir gibi ve ṣuyunı (5) bulmuş ḳılıca ve ḫançere ve sā'ir ālāta daḫı ıṭlāḳ olunur ve ḥāl ve māl (6) ṣāḥibi kimseye dinür ki ışṭılāḥımızda ruṭūbetlü taʿbīr olunur.

320 ʿĀşıḳıñ (7) maʿnāsı olmuş dostār u dost-dār

Dost post vezninde yār ve muḥabbet (8) ve yek-dil ve yek-reng maʿnāsınadır. **Ār** ile yāḫud **dār** ile terkīb olunduḳda (9) **dostār dost-dār** ʿāşıḳ maʿnāsına olmuşdur yāḫud **dostār** dost-dāddan (10) taḫfīf olunmuşdur.

Birbirine rāst gelmek dü-çihār ile dü-çār

Dü-çihār(11) żamm-ı dāl ve iḫfā-yı vāv ile iki kimseniñ nāgehānī birbirine mülāḳātında (12) müstaʿmeldir. İki göz dört oldıġı iʿtibārıyladır. Vāvıñ ḥaẕfıyla da (13) luġatdır. **Dü-çār** biʿaynihā maʿnā-yı meẕkūrda müstaʿmeldir.

Dād-ger ʿadl (14) idicidir cevr idici zūr-kār

Dād ʿadl maʿnāsına diyü geçdi. **Ger** (15) edāt-ı fāʿildir. **Dād-ger** ʿādil maʿnāsınadır. **Zūr-kār** ẓālim maʿnāsınadır. Zūruñ (16) ḳuvvet maʿnāsına oldıġı ẕikr olundı.

Fırṣat u ʿaṣr u zamān daḫı (17) hevādır rūzgār

Kāf-ı Fārsī ile **rūzgār** zamāne-yi nā-pāy-dār ve fırṣat (18) ve müddet ve ruḫṣat ve hevā maʿnāsınadır ve kāf-ı ʿArabī ile yevmü'l-ḥarb (19) maʿnāsınadır ki ceng günidir.

Ḳucmaġa dindi der-āġūş u daḫı (20) āġūşten

Āġūş ḫāmūş vezninde ḳucaḳ maʿnāsınadır. **Der-āġūş**(21) ḳuçmaḳ maʿnāsınadır ve **der** lafẓından maʿnā-yı ẓarfiyyet melḥūẓdur. Ṣarf-ı (22) zāʾid degildir. Āġūşten ḳuçmaḳ yaʿnī ḳucaḳlayup sīneye çekmek maʿnāsına (23) maṣdardır. Āġūşīden daḫı bu maʿnāyadır.

Hem kenār olmuş ḳucaḳ almaḳ (24) ḳucaġa der-kenār

Kenār menār vezninde ḳucaḳ maʿnāsına ve uç ve ṭaraf (25) maʿnāsınadır ki vasaṭ muḳābilidir. **Der-kenār** ḳucaġa almaḳ maʿnāsınadır.

(26) Sāḫten düzmek daḫı yol ṭaḳımıdır berg ü sāz

Sāḫten düzmek (27) ve ḳoşmaḳ ve yapmaḳ ve düzeltmek ve niẓām virmek ve tekmīl ve tamām eylemek maʿnālarına [110](1) maṣdardır. **Berg ü sāz** beynehümālarında vāv ile ve vāvsız yol ṭaḳımı maʿnāsınadır. (2) **Berg**iñ maʿnāsı muḳaddemā īżāḥ olundı. **Sāz** nāz vezninde çalġı ve lehv (3) ālātınıñ cümlesine şāmil ism-i cins maʿnāsına ve yol ṭaḳımı ve sāmān-ı (4) sifr maʿnāsına gelür. Silāḥ ve intiẓām-ı ḥāl ve revnaḳ-ı umūr ve miṣl ü mānend (5) vefāʾide ve menfaʿat maʿnāsınadır ve meẕkūr sāḫten maṣdarından emr olur.

(6) Muntaẓamdır sāz-mend ü pek muvāfiḳ sāz-kār

Sāz-mend edāt-ı nisbet (7) olan mend ile muntaẓamü'l-ḥāl yaʿnī düzülmüş ve ḳoşulmuş ve müheyyā maʿnāsınadır. (8) **Sāz-kār** edāt-ı ism-i fāʿil ile alūf ve muvāfiḳ ve uyġun dimekdir.

(9) Şol ki meʾkūlātdan mey-ḫūş ola ḫoş-ḫūr dinür

Ḫoş-ḫūr(10) ḥumūżatlu olan eṭʿama ve eşribedir ki **mey-ḫūş** taʿbīr olunur.

(11) Hem güvārīden siñirmek hażmı āsān ḫoş-güvār

Güvārīden żamm-ı kāf-ı (12) Fārsiyye ile şumārīden vezninde ṭaʿāmı hażm itmek ve ṭaʿām siñmek ve hażm (13) olmaḳ maʿnālarınadır. **Ḫoş-güvār** hażmı āsān ṭaʿām maʿnāsınadır. **Güvār**(14) kelimesi güvārādan taḫfīf olunmuşdur. Meʾkūlātdan tenāvüli eshel ve hażmı (15) esraʿ olan nesneye dinür.

325 Oldı fikr itmek nehīden hem sigāliş (16) öyledir

Nehīden nūn ile resīden vezninde fikr itmek maʿnāsınadır. (17) **Sigāliş** sifādiş vezninde sigālīden maṣdarından ḥāṣıl-ı maṣdardır. (18) **Sigālīden** ʿinād ve ʿadāvet

eylemek ve fikr ve endīşe ḳılmaḳ ve ṣanmaḳ ve sū-i (19) ẓann itmek ve fenā ve yaramaz söz söylemek maʿnālarınadır.

İşde teʾḫīr (20) ü teʾennī eylemekdir bürd-bār

Bürd-bār bā-yı muvaḥḥadeniñ żammı ve rā-yı mühmeleniñ (21) ve dāliñ sükūnı ile müteʾennī ve ḥalīm ve ḥamūl ve sehl ve ṣāḥib-i ḥavṣala (22) ve cefā-keş maʿnāsınadır.

Ṣulḥ maʿnāsındadır yaʿnī barışmaḳ āştī

Āştī(23) fetḥ ve medd-i hemze ve sükūn-ı şīn-ı muʿceme ve tā-yı müşennātıñ kesr ve meddiyle barışmaḳ (24) ve muṣālaḥa maʿnāsınadır.

Ceng imiş pür-ḫāş u rezm ü gīr-dār (25) u kār-zār

Pür-ḫāş bā-yı Fārsiyye ve ḫā-yı muʿceme ile sür-bāş vezninde ceng (26) ü cidāl ve ḥarb ve ḳıtāl maʿnāsınadır. Türkī'de dögüş ve ṣavaş dinür. (27) ʿArabī'de veġā dirler ve mecāzen lisān ile olan muḫāṣama ve münāzaʿaya da (28) dinür. **Rezm** rā-yı mühmele ile ʿazm vezninde ceng maʿnāsınadır ve maʿreke [111](1) ve ceng yerine de dinür ve odun ve ḥaṭab maʿnāsına da gelür. Fetḥ-i zāy ile (2) mütekellim-i vaḥdedir ve zīdenden meʾḫūẕdur boyarım ve rengīn iderim maʿnāsına. (3) **Kār-zār** zār zār vezninde keẕālik ceng maʿnāsınadır.

Ṭasalu endūh-gīn (4) ü ṭasa olmuşdur fejem

Endūh fetḥ-i hemze ile enbūh vezninde ġuṣṣa ve melāmet (5) ve ṣıḳındı ve inḳıyāż maʿnāsınadır. **Gīn** edāt-ı nisbet olmaġla mükedder ve maġmūm (6) ve ṭasalu ādeme **endūh-gīn** dinür. Fejem fānıñ ve zā-yı Fārsiyye'niñ fetḥleriyle melāmet (7) ve ġuṣṣa ve ḳasāvet ve ʿacz maʿnāsınadır.

Ḳalbi maḥzūn ḫāṭırı mecrūḥa (8) dirler dil-figār

Figār fānıñ kesri ve kāf-ı Fārsiyye ile nigār vezninde āzürde (9) ve mecrūḥü'l-ḫāṭır maʿnāsına olmaġla göñül maʿnāsına olan **dil** ile terkīblenüp (10) **dil-figār** dinmişdir. El-ḥāṣıl yalñız figār daḫı dil-figār maʿnāsını ifāde ider.

(11) Dāz mefhūmı binā dāzār hem miʿmār imiş

Dāz dāl-i mühmeleniñ fetḥi (12) ve meddiyle rāz vezninde binā maʿnāsınadır. **Dāzār** āzār vezninde miʿmār yaʿnī (13) ḫāne ve binā yapıcı maʿnāsınadır.

Yaz evi taḫgem daḫı muḥkem dimekdir üstüvār

(14)Taḫgem tā-yı müşennāt ve ḫā-yı muʿceme ve kāf-ı Fārsiyye ile edhem vezninde yaz evi **(15)** yaʿnī şayf-ḫāne maʿnāsınadır. **Üstüvār** hemzeniñ ve tā-yı müşennātıñ żammı **(16)** ve sīn-i mühmeleniñ sükūnı vāvıñ fetḥi ve meddi ve rā-yı mühmele ile metīn **(17)** ve mażbūṭ ve muḥkem maʿnāsınadır. Bundan başḳa emīn ve muʿtemedün ʿaleyh maʿnāsına **(18)** ve inanmaḳ maʿnāsına da gelür.

Rīze rīze pāre pāre ṭarṭaġandır türt mürt

(19) Rīze parça ve ḳıṭʿa maʿnāsına olmaġla **rīze rīze** pāre pāre maʿnāsına Türkī'de **(20)** daḫı müstaʿmeldir. **Türt mürt** tā-yı müşennātıñ ve mīmiñ żammlarıyla ve rā-yı mühmele **(21)** ve tā ile ṭarṭaġan ve perīşān maʿnāsına tetābuʿ-ı elfāẓdandır.

Ḫurd mürd **(22)** ufaḳ tefek yaʿnī ṭaġılmış tār-mār

Ḫurd mürd ḫā-yı muʿceme ve mīmiñ **(23)** żammlarıyla bu daḫı tetābuʿ-ı elfāẓ ḳabīlindendir ki Türkī'de ufaḳ tefek dinür. **(24)** Yalñız **ḫurd** ufaḳ ve küçük maʿnāsınadır. **Tār-mār** tā-yı müşennāt ile kār zār **(25)** vezninde bu daḫı itbāʿ ḳabīlindendir. Ṭaġınıḳ ve ṭarṭaġan maʿnāsınadır **(26)** ve pāre pāre ve rīze rīze olmuş nesneye dinür.

330 İş feyār işleyiciye feyār-āver **(27)** dinür

Feyār feṭḥ-i fā ve medd-i yā-yı taḥtiyye ile medār vezninde şuġl ve ʿamel **[112](1)** veiş güç maʿnāsınadır. **Feyār-āver** iş işleyici maʿnāsınadır ki **(2)** āver ile feyār vaṣf-ı terkībī ḳılınmışdır.

İş ṭutucı kār-dār iş güç **(3)** dimekdir kār-bār

Kār-dār iş ṭutucı maʿnāsına vaṣf-ı terkībīdir. **(4)** Vüzerāya ve ṣadraʿẓama ıṭlāḳ olunur. **Kār-bār** iş güç maʿnāsınadır. **(5) Bār** kelimesi redīf olmuşdur. Müşelleş ḳıṭʿanıñ bār kelimesi şerḫinde daḫı **(6)** sebḳat eyledi.

Avlamaḳ oldı şikerden hem demīden öyledir

(7)Şikerden şīn-ı muʿceme ve kāf-ı ʿArabī ile çikerden vezninde avlamaḳ ve ṣayd **(8)** ve şikār maʿnāsınadır ve bozmaḳ ve ḳırmaḳ ve şikest ve münhezim eylemek ve çāre **(9)** ve ʿilāc ve tedbīr eylemek maʿnāsınadır. **Demīden** dāl-i mühmele ile resīden **(10)** vezninde keẕālik avlamaḳ maʿnāsınadır diyü nāẓım-ı merḥūm beyān buyurdılar

(11) yāḫud vāv ile vemîden avlamaḳ maʿnāsına oldığından vāvı dāl-i mühmele (12) taḥrîri ṭābiʿden ḫaṭā ola.

Sürgün avı çerge vü av daḫı naḫcîr (13) ü şikār

Çerge feṯḥ-i cîm ve sükūn-ı rā-yı mühmele ile sürgün avı (14) maʿnāsınadır. **Naḫcîr** nūnuñ feṯḥi ve ḫā-yı muʿcemeniñ sükūnuyla ve cîm-i Fārsiyye ile (15) zencîr vezninde av ve şikār maʿnāsınadır ve avcıya da dinür ve avlamaḳ ve ṣayd (16) maʿnāsınadır ve av yerine dinür ki avlaḳ taʿbîr olunur ve ʿumūmen ṣayd olunmuş (17) cānvere ve ḫuṣūṣen daġ keçisine dinür gerek ṣayd olunmuş ve gerek (18) olunmamış olsun. **Şikār** ṣayd maʿnāsına meşhūrdur.

Her ne ister (19) iseñ iste dāʾimā Allāh'dan

Her çi mîḫᵛāhî becū hem-vāre (20) ez Perverdgār

Her çi her ne, **mîḫᵛāhî** ister iseñ, **becū** ṭaleb eyle, (21) **hem-vāre** dāʾimā, **ez Perverdgār** Rabbü'l-ʿālemînden. **Beḫᵛāhî** ḫᵛāsten (22) maṣdarından ḫᵛāhed mużāriʿiniñ müfred-i muḫāṭabıdır. **Becū** cüsten (23) maṣdarından müştaḳ cūyed mużāriʿinden meʾḫūẕ fiʿl-i emrdir.

(24) În Ḳıṭʿa-yı Şîrîn Buved Dil-Teşnegān Rā Cūy-ı Şîr

(25) **În ḳıṭʿa-yı şîrîn** bu ṭatlu ḳıṭʿa. **Şîrîn**de **şîr** süd ve yā nisbet ve nūn (26) teʾkîddir, ṭatlu maʿnāsınadır. **Buved** olur maʿnāsına būden maṣdarından (27) mużāriʿdir. **Dil-teşnegān rā** göñli ṣusuzlara yaʿnî āb-ı ḥayāt muʿārefe [113](1) olan dil-teşnelere. **Cūy-ı şîr** Ferhād'uñ Şîrîn içün icrā eyledigi (2) ırmaḳ olur. **cūy-ı şîr** süd ırmaġı maʿnāsına olmaḳ cāʾizdir ancaḳ (3) maʿnā-yı baʿîddir zîrā nāẕım-ı merḥūm şîrîn ile cūy-ı şîri iltizām (4) buyurdılar.

(Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün)

Dil-cū dil-āvîz ol ki pek maḳbūl ola hem dil-peẕîr

Dil-cūdil-āvîz(5) dil-peẕîr kelimeleri vaṣf-ı terkîbîdir. Göñül ṭaleb idici, göñül aṣılıcı, (6) göñül ḳabūl idici maʿnālarınadır ve pek maḳbūl olan nesneye dinür (7) maḥbūb olsun başḳa şeyʾ olsun. **Cū** ve **āvîz** ve **peẕîr** cūyende āvîzende (8) peẕîrende ism-i fāʿillerindendir. Muḫaffef ve muraḫḫamdır.

Daḫı dil-āver gibi (9) her ṣāḥib-şecāʿatdir dilîr

Dil-āver āver ile dilden mürekkeb ḳaviyyü'l-ḳalb, (10) şecīʿ maʿnāsınadır. **Dilīr** daḫı kesr-i dāl-i mühmele ile maʿnā-yı (11) meẕkūrededir.

Oldı nişīmen oturaḳ ber-ḫīz dinse ṭurma ḳalḳ

(12) **Nişīmen** nūnuñ kesri ve şīn-ı muʿcemeniñ kesri ve meddi ve mīmiñ fetḥi ve āḫırında (13) nūn ile muṭlaḳ oturacaḳ mekān maʿnāsınadır. Ḳuş yuvası āşiyān (14) maʿnāsına da olur. **Ber-ḫīz** ḫīz ḫā-yı muʿceme ile nīz vezninde ḫāsten maṣdarından (15) müştaḳ ḫīzed mużāriʿinden meʾḫūẕ ḳalḳ maʿnāsına emrdir. Ber teʾkīd (16) içündür. **Ḫīz** ṭalġa ve mevc maʿnāsına da gelür. Ḥā-yı mühmele ile **ḥīz**(17) mefʿūl ve mīdehed puşt oġlan maʿnāsınadır.

Ṣābit-ḳademdir pāy-dār (18) yerleşmiş olan cāy-gīr

Pāy-dār bā-yı Fārsile nām-dār vezninde üç maʿnāsı (19) vardır. Biri esmā-yı ḥüsnāẕdan bir ism-i şerīfdir. Ṣānī dāʾim ve bāḳī ve cāvidān (20) maʿnāsınadır ki nāẕımıñ ṣābit-ḳademdir ile murādı bu maʿnādır. Ṣāliş ḳavī ve tüvānā (21) ata dinür. **Cāy-gīr** yerleşmiş maʿnāsına vaṣf-ı terkībīdir. Aṣl maʿnāsı (22) maḳām ṭutıcı dimekdir.

335 Kihter küçürekdir daḫı mihter dimekdir pek büyük

(23) **Kih** kāfiñ kesri ve ẓuhūr-ı hā ile küçük ve ṣaġīr maʿnāsına, **ter** edāt-ı (24) ism-i tafḍīldir. **Kihter** pek küçük maʿnāsınadır. **Mih** kesr-i mīm ve ẓuhūr-ı hā (25) ile büyük maʿnāsınadır ve **ter** edāt-ı ism-i tafḍīldir. **Mihter** pek büyük maʿnāsınadır. (26) Ṭabl ve dümbelek ve sūrnā ve anlar mānendi sāmiʿa-ḫırāş ḳaba ṣāzlardan (27) müretteb ve mürekkeb mehter-ḫāne taʿbīr olunan sāz-ı metrūki çalānıñ ismine [114](1) lisān-ı Türkī'de mehter dirler idi. Mıṣraʿ-ı meẕkūrda olan mihterden tesmiye-yi (2) meẕkūr mütebādir olacaġı īhāmıyla

Şeh-nāy u ḫālū zurnadır ṭavul dühül (3) kösdür tebīr

buyurdılar. **Şeh-nāy** büyük düdük dimekdir. Zurnada (4) büyüklük āvāzınıñ ḳaba ve çok çıḳmasındandır yāḫud pādişāh düdügi (5) dimekdir. **Ḫālū** ḫā-yı muʿceme ile zurna maʿnāsınadır. Vālide ḳarındaşı yaʿnī (6) ṭayı maʿnāsına da olur ki ʿArabī'de ḫāl dirler. **Dühül** dāl-i mühmeleniñ (7) ve hānıñ żammlarıyla ṭavuldur ki ʿArabī'de ṭabl dirler. **Tebīr** tā-yı müṯennāt ile debīr (8) vezninde kös ve ṭabl-ı kebīr maʿnāsınadır ve süpründi dökilen maḥalle dinür ki (9) süpründilik taʿbīr olunur. Mehter-ḫāne-yi mezbūr bī-mezeve sāmiʿa-ḫırāş bir gürüldi (10) oldıġından sāye-yi ḥażret-i kişveristānīde defʿile ḳulaġımız dinç (11) olmuşdur.

Yoldan ḫayr ile gelüp giden imiş peyk ü berīd

Peyk bā-yı (12) Fārsiyye'niñ fetḥi ve yā-yı taḥtiyye ve kāfıñ sükūnuyla sāʿī maʿnāsınadır ki ġalaṭ (13) olaraḳ ṣayı dirler. **Berīd** bā-yı muvaḥḥadeniñ fetḥiyle ʿanīd vezninde sāʿī (14) ve ḳāsıd ve nāme-ber maʿnāsınadır.

Müjde nüvīd ü müjder-ber mefhūmı olmuşdur beşīr

(15) **Nüvīd** żamm-ı nūn ve kesr-i medd-i vāv ile müjde ve beşāret ve ḫaber-i müferriḥ maʿnāsınadır (16) gerek bi'l-fiʿl ve gerek bi'l-vaʿd olsun ve muteḥarrik ve lerzān ve mużṭarib (17) olmaḳ maʿnāsınadır. Fetḥ-i nūn ile **nevīd** nevīden maṣdarından (18) fiʿl-i māżīdir. **Nevīden** revīden vezninde nāle ve zārī itmek ve ḳımıldamaḳ ve ırġanmaḳ (19) ve ḥareket itmek ve ditremek maʿnālarınadır. Müjde-ber müjdeci dimekdir, ʿArabī'de (20) **beşīr** dirler. **Beşīr** mevḳiʿ-i Türkī'de īrād olundı.

Der-yāftem ben añladım bişnās tu (21) sen añla hem

Der-yāftem añladım maʿnāsına māżī-yi nefs-i mütekellim-i vaḥdedir. (22) Maṣdarı der-yāften kelimesidir. **Bişnās tu** sen añla maʿnāsınadır ki (23) **şinās** şināḫten maṣdarından müştaḳ, şināsed mużāriʿinden meʾḫūẕ (24) fiʿl-i emrdir.

Ġāyet ẕekīdir tīz-dil āgāh maʿnāsı ḫabīr

Tīz ḫīz (25) vezninde keskīn maʿnāsına oldıġı ẕikr olundı. **Tīz-dil** keskīn göñüllü (26) ẕekī ve mutafaṭṭın maʿnāsınadır. **Āgāh** ḫabīr maʿnāsınadır. **Ḫabīr** mevḳiʿ-i Türkī'de (27) getürilmiş ʿArabī'dir.

Nevmīd o kim meʾyūs ola ḥayf olmuş efsūs u dirīġ

[115](1) **Nevmīd** nūnuñ fetḥi ve vāviñ sükūnı ve mīmiñ kesr ve meddi ve dāl-i (2) mühmele ile meʾyūs ve ümmīdi munḳaṭıʿ maʿnāsınadır. **Efsūs** hemze ve fā (3) ve vāv-ı mechūl ile mecūs vezninde ḥayf ve dirīġ ve ḥasret maʿnāsınadır (4) ve ẓulm ve sitem ve cefā ve ṭanz ve istihzā ve lāġ ve mizāḥ maʿnāsına da gelür. **Dirīġ**(5) kesr-i dāl ve rā-yı mühmele ve yā-yı mechūl ve ġayn-ı muʿceme ile kelime-yi taḥassür ve teʾessüf (6) ve nedāmetdir. Ḥayf ve efsūs maʿnāsınadır, Türkī'de eyvāh ile taʿbīr olunur.

(7) Hem intiḳām almaḳ demār-āverden oldı ṭut begīr

Demār dāliñ fetḥiyle (8) şerār vezninde helāk maʿnāsına, **demār-āverden** intiḳām almaḳ maʿnāsınadır. (9) **Begīr** ṭut maʿnāsına giriften maṣdarından emrdir, mużāriʿi gīred gelür.

(10) Tenzūy tensūḫuñ adı ḫoş-būy eyü ḳoḳulıdır

Tenzūy tā-yı müşennāt ile (11) tensūḫuñ adı oldığını nāẓım-ı merḥūm ḫaber virürler. **Ḫoş-bū** ṣıfatıñ (12) taḳdīmiyle güzel ḳoḳulu maʿnāsınadır.

Ġāyet laṭīf işgerf imiş tensuḫ (13) dimekdir bī-naẓīr

İşgerf kesr-i hemze ve sükūn-ı şīn-ı muʿceme ve fetḥ-i kāf-ı (14) Fārsiyye ve sükūn-ı rā ve fā ile ġāyet laṭīf maʿnāsınadır. İri ve ḳalın ve żaḫīm (15) maʿnāsına ve şān ve şevket ve übbehet maʿnāsına da gelür. **Tensuḫ** fetḥ-i tā-yı müşennāt ve sükūn-ı (16) sīn-i mühmele ile mehruḫ vezninde bī-naẓīr ve ġāyetde nādir ve nefīs ve maṭbūʿ (17) nesnedir.

340 Şu başıya dāruġa di daḫı kelānter muḥtesib

Dāruġa(18) dāl-i mühmeleniñ fetḥi ve meddi ve rā-yı memdūde-yi mażmūme ve ġayn-ı muʿceme-yi meftūḥa, (19) āḫırda hā-yı resmiyye-yi ġayr-ı melfūẓa ile şu başı didikleri żābiṭ-i maʿrūfuñ (20) ismidir. **Kelānterkelān** kāf-ı ʿArabī ile mekān vezninde büzürg ve ʿaẓīm (21) ve kebīr maʿnāsına ve artıḳ ve efzūn ve baş tepesi, tārek-i ser maʿnāsınadır. (22) **Kelānter** ism-i tafḍīl ṣīġasıyla muḥtesib maʿnāsınadır.

Gerçi kelān (23) maʿnāsıdır cümle luġatlarda kebīr

Kelān cümle luġatlarda kebīr maʿnāsına olmaġla (24) edāt-ı tafḍīl ile muḥtesibe kelānter ıṭlāḳı uymaz gibi fehm olunur (25) ise de nāẓım-ı merḥūm luġat-ı mütedāvileyi beyānda maʿẕūr oldığını ifāde (26) buyururlar.

Müstefʿilün müstefʿilün baḥr-i recezdir bu güher

Yaʿnī bu ḳıṭʿanıñ (27) her beyti sekiz kerre müstefʿilün olmaġla ismine baḥr-i recez dirler.

[116](1) Cevher gibi ḥıfẓ eylese şāyeste maḫdūm-ı vezīr

Dībācede müşārünileyh (2) olan vezīriñ maḫdūmı bu ḳıṭʿayı gevher gibi ḥıfẓ eyleye yaʿnī gevheri (3) ṣandıḳlarda ve ḫazīnelerde ḥıfẓ eylemek nice ise bu ḳıṭʿayı eyüce (4) ḥıfẓ itse şāyān ve ensebdir buyururlar. **Ḥıfẓ** egerçi ṣaḳlamaḳ (5) maʿnāsınadır ancaḳ ḥıfẓ itmek lisānımızda ezberlemek maḥallinde daḫı īrād (6) olunmaġla ʿalā ṭarīḳi'l-īhām maʿnā-yı meẕkūrı murād buyururlar.

(7) Ḳıṭʿa Dürr Zā Zi Güherhā Şode Gencîne-yi Rāz

(8) **Ḳıṭʿa dürr-zā** zāy ḳāfiyesinde olan ḳıṭʿa, **ez güherhā** güherlerden, **şode(9)** olmuş, **gencîne-yi rāz** sırr-ı ḫazînesi olmuş. Maʿnā zā ḳafiyesinde olan (10) ḳıṭʿa gevherlerden gencîne-yi rāz olmuşdur. Bu ḳıṭʿada olan kelimātdan (11) **gevher** istiʿāre olunup ol gevherlerden mecmūʿ ḳıṭʿa ḫazîne-yi esrār (12) olmuş dimekdir. Ḥarf-i zā ḥaḳḳında olan ḳıṭʿa ḫazîne-yi esrār olmuş (13) güherlerden dimek degildir. Rāz sırr-ı mektūm ve mā fi'ż-żamîr maʿnāsına (14) oldığından başḳa boya ve levn ve reng maʿnāsına ve boyamaḳ ve reng virmek (15) maʿnāsına olan rāzîdenden fiʿl-i emr olur ve kirpi dinilen cānvere de (16) ıṭlāḳ olunur ve eşek arısı taʿbîr olunan büyük aruya dinür ve Rey (17) şehrine nisbetle istiʿmāl olunur, Rāzî dirler.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Çoḳ resā çoḳ yime (18) bisyār meḫūr endek az

Resā rā-yı mühmele ile mesā vezninde çoḳ maʿnāsınadır. (19) **Bisyār** bā-yı muvaḥḥadeniñ kesri ve sîn-i mühmeleniñ sükūnuyla ve yā-yı taḥtiyye ile (20) inkār vezninde çoḳ maʿnāsına. **Meḫūr** ḫūrden maṣdarından ekl itme, (21) yeme maʿnāsına nehy-i ḥāżır olmaġla **bisyār meḫūr** çoḳ yeme maʿnāsınadır. (22) **Endekend** bend vezninde üçden ṭoḳuza varınca ʿaded-i mechūl maʿnāsınadır. (23) ʿArabî'de neyyif ve biḍʿ dinür. **Endek** kelimesi bu iʿtibār ile end lafẓından (24) muṣaġġar olaraḳ az ve ḳalîl maʿnāsınadır. Bundan başḳa end lafẓı beş (25) maʿnāya daḫı gelür. Biri çendān ve çendîn maʿnāsınadır ki ol ḳadar ve bu ḳadar (26) taʿbîr olunur. İkinci taʿaccüb ve istiġrāb yüzünden söz söylemek. Üçünci (27) min ġayr ḳaṭʿ ẓann ve taḫmîn ve şekk ve tereddüd ile söz söylemek. Dördünci [117](1) şükr ve şenā maʿnāsınadır. Beşinci ārzū ve teveḳḳuʿ ve ümmîd-vār olmaḳ maʿnāsınadır.

(2) Oldı ḫorsend ḳanāʿat idici ḥırṣa di āz

Ḫorsend ḫā-yı (3) muʿceme ile gulfend vezninde *naḫnu ḳasemnā*[332] maṭbaḫından taʿyîn-kerdesine (4) rāżı ehl-i ḳanāʿat maʿnāsınadır. **Āz** medd-i hemze ile rāz vezninde ḥırṣ (5) ve ṭamaʿ maʿnāsınadır.

Gendenādır pıraṣa sîr ṣarımsaḳ ḳoḳu būy

[332] "... biz taksim ettik." Zuhruf/32.

Gendenā(6) kāf-ı Fārsiyye'niñ fetḥi ve nūnuñ sükūnı ve dāliñ fetḥi ve nūnuñ meddiyle pıraṣa **(7)** didikleri sebzeye dinür, ʿArabī'de kürrāṯ dinilür. **Sīr** sīn-i mühmeleniñ kesri **(8)** yā-yı maʿrūfe ile ṣarımsaḳ maʿnāsınadır, ʿArabī'de ṯūm dirler. **Būy(9)** bā-yı muvaḥḥade ile rūy vezninde ḳoḳu maʿnāsınadır. Yānıñ mā-ḳabli ḥarf-i medd **(10)** oldıġından ḥaẕf ile bū daḫı dinür.

Hem dinür ḳoḳmışa gendīde ṣoġan **(11)** oldı piyāz

Gendīde kāf-ı Fārsiyye'niñ fetḥi ve sükūn-ı nūn ile **(12)** ḫandīde vezninde gendīden maṣdarından ism-i mefʿūldür, ḳoḳmuş maʿnāsınadır. **(13) Piyāz** bā-yı Fārsiyye'niñ kesriyle niyāz vezninde ṣoġan maʿnāsınadır ki **(14)** ʿArabī'de baṣal dinür.

Oldı pervend ḳurumsaḳ ki dimedir pezevenk

(15) Pervend bā-yı Fārsī ile ferzend vezninde vāsıṭa-yı fesād yaʿnī pezevenk **(16)** maʿnāsınadır ve Ḳazvīn nāḥiyesinde bir ḳarye adıdır ve şābb-ı emred maʿnāsına da **(17)** gelür. **Ḳurumsaḳ** maʿnā-yı meẕkūrda müstaʿmel oldıġı meşhūrdur.

(18) İbne-kānī vü ġulām-pāreye dirler peçe-bāz

Kānī ʿillet-i meşhūre-yi bāz-güneye **(19)** mübtelā meʾbūn maʿnāsınadır. **Peççe-bāz** vaṣf-ı terkībī olaraḳ ġulām-pāreye **(20)** ism olmuşdur. **Peççe** yavrı ve çocuḳ maʿnāsına, **bāz** bāzendeden muḫaffef **(21)** ve oynayıcı maʿnāsına olmaġla çocuḳla oynayıcı dimekdir.

345 Mūl **(22)** oynaş daḫı deyyūṯa dinür gerden-gil

Mul mīmle ve vāv-ı mechūl ile ġul **(23)** vezninde zen-i maʿşūḳadır ki oynaş taʿbīr olunur ve mulīdenden ism-i maṣdar **(24)** gelür. Eglenmek ve ṭurmaḳ ve ibṭāʾ maʿnāsınadır ve fiʿl-i emr gelür ṭur **(25)** ve tevaḳḳuf it diyecek maḥallde mul dirler ve bāz-geşt maʿnāsınadır girü **(26)** dönmek ki murād tövbe ve rücūʿdur ve nāz u şīveve ḥarām-zāde ve ṣoysuz **(27)** maʿnālarınadır ve ʿArabī'de örümcege dinür. **Gerden-gilgerden** kāf-ı **[118](1)** Fārsī ile boyun maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ʿunḳ dirler. **Gil** çamur maʿnāsı **(2)** oldıġı ẕikr olundı. Boynu çamurlu dimek maʿnāsından naḳl ile deyyūṯa **(3)** ʿalem-i cins olmuşdur. Kāf-ı taṣġīr ile gerdeng daḫı dirler. **Deyyūṯ(4)** dāliñ fetḥi ve yānıñ teşdīdiyle maʿlūmdur ki bī-ġayret ve nāmūs-ı ḳalṭabān **(5)** maʿnāsınadır.

Rūsbīye cāf celeb di başı açıḳ ser-bāz

Cāf(6) cīm ile lāf vezninde ḳahbe ve orosbı maʿnāsınadır. **Celeb** cīmle ṭaleb (7) vezninde ḳahbe ve orosbı maʿnāsınadır ve ġavgā ve şamata ve çıġıltı maʿnāsına (8) daḫı gelür. **Ser-bāz** başı açıḳ maʿnāsınadır.

Yaṣṣı pehn ince de bārīk (9) sitebr oldı ḳalın

Pehn bā-yı Fārsī'niñ fetḥi ve hānıñ sükūnı ve nūn ile (10) yaṣṣılıḳ ve ʿarż maʿnāsına ve yaṣṣı ve inlü maʿnāsına gelür. Hānıñ kesriyle (11) māderiñ veledine ifrāṭ-ı şefḳatinden nāşī memede ṭuġyān iden süde dinür. **Bārīk**(12) bā-yı muvaḥḥade-yi memdūdeniñ fetḥi ve rā-yı mühmeleniñ kesr ve meddiyle ince ve raḳīḳ (13) maʿnāsınadır. **Sitebr** kesr-i sīn-i mühmele ve fetḥ-i tā-yı müşennāt ve sükūn-ı bā-yı muvaḥḥade ve āḫırında (14) rā-yı mühmele ile żaḫīm ve ḳalın maʿnāsınadır.

İnlü pehnā ḳışa kūteh ü uzun (15) daḫı dırāz

Pehnā bā-yı Fārsī'niñ fetḥi ve hānıñ sükūnı ve nūnuñ meddiyle (16) ʿarīż ve inlü maʿnāsınadır. **Kūteh** kāf-ı memdūdeniñ żammı ve tā-yı müşennātıñ (17) fetḥi ve iẓhār-ı hā ile kūtāhdan muḫaffef ḳışa maʿnāsına. **Dırāz** dāl-i (18) mühmeleniñ meddiyle nimāz vezninde uzun ve ṭavīl maʿnāsınadır ve dāliñ kesriyle (19) meşhūrdur.

Ḳuş yemi çīne vü yavrı peçe lāne yuvadır

Çīne cīm-i (20) Fārsiyye ile kīne vezninde ḳuş yemi maʿnāsınadır. **Peççe** bā-yı muvaḥḥade-yi Fārsī (21) ve cīm-i Fārsiyye'niñ fetḥleriyle ve hā-yı resmiyye ile yavrı maʿnāsınadır ve faṣīḥi (22) bā-yı ʿArabiyye iledir. **Lāne** medd-i lām ile şāne vezninde vuḥūş ve ṭuyūr āşiyānesinden (23) aʿlem olaraḳ yuva maʿnāsınadır ve ṭarab ve ġınā maʿnāsına ve tenbel ve bī-kār (24) ve kāhil maʿnāsına ve yırtıḳ ve pāre pāre maʿnāsına ve sürülmüş ve ḳoġulmuş (25) maʿnāsına da gelür.

Murġ ḳuş bāl ḳanatdır daḫı uçmaḳ pervāz

Murġ(26) mīmiñ żammı ve rānıñ sükūnı ve ġayn-ı muʿceme ile muṭlaḳ ḳuş ve ṭayr (27) maʿnāsınadır. **Bāl** bā-yı muvaḥḥade ile sāl vezninde beş maʿnāsı vardır. Biri [119](1) insānda ḳol ve ʿażud ve ṭabūrda ḳanad ve cenāḥ maʿnāsınadır. Şānī bir nevʿ (2) pullu ve ġayetü'l-ġāye iri balıḳdır, baḥr-i Ḥabeş'de olur, sefīnelere żarar (3) ve fesād ider. Şāliş bālīdenden ism-i maṣdar olur. Büyümek ve neşv ü nemā bulmaḳ (4) ve boy bos sürmek maʿnāsına ve maʿnā-yı meẕkūrdan fī'l-i emr daḫı gelür. (5) Rābiʿ boy ve ḳadd ve ḳāmet maʿnāsınadır, yāl ü bāl ṣāḥibi dirler yaʿnī boylu (6) boslu mütenāsibü'l-aʿżā ve vecīh dimekdir. Ḫāmis üst ve yuḳaru (7) ve cānib-i aʿlā maʿnāsınadır ve

ʿArabī'de bāl ḳalb ve ḥāl ve şān ve ḫāṭır (8) ve rāḥat ve ferāġat maʿnālarınadır. **Pervāz** bā-yı Fārsī'niñ fetḥiyle şehbāz (9) vezninde dört maʿnāsı vardır. Biri uçmaḳ ve ṭayerān maʿnāsınadır. Ṣānī (10) niṣār maʿnāsınadır ki ḥükkām ve selāṭīn üzre ṣaçılan aḳçeye ve ḥükkām-ı (11) selāṭīniñ fuḳarāya ṣaçdıḳları altun ve aḳçeye dinür. Ṣāliş aydın (12) ve nūr ve żiyā maʿnāsınadır. Rābiʿ ḥaṭl ve mertek taʿbīr olunan agacıñ (13) adıdır.

Fā'ide sūd u güzend oldı żarar ṣatdı fürūḫt

Sūd sīn-i (14) mühmele ile dūd vezninde fā'ide ve menfaʿat maʿnāsınadır ve sürmek maʿnāsına (15) olan süden maṣdarından fiʿl-i māżī olur ve süde lafẓı sür (16) maʿnāsına gelür ki ṭoy ve dügün taʿbīr olunur. **Güzend** kāf-ı Fārsī'niñ (17) żammı ve zā-yı muʿcemeniñ fetḥi ve sükūn-ı nūn ve dāl-i mühmele ile żarar (18) maʿnāsınadır ki sūd muḳābilidir. **Fürūḫt** fürūḫten maṣdarından (19) māżīdir, ṣatdı maʿnāsına. **Fürūḫten** müştaʿil ve mültehib olmaḳ yaʿnī (20) ʿalevlenmek maʿnāsına da olur. Bu maʿnāya göre mużāriʿi fürūzed gelür (21) ve maʿnā-yı evvele göre fürūşed gelür.

Rāygān di ucuza müfte (22) hem ortaḳ enbāz

Rāygān kāf-ı Fārsile kārvān vezninde ucuz (24) nesne ve müft ve meccānen bī-ivaż ve taʿab ele geçen nesnedir. Aṣlında rāhgān (25) vezninde refīḳ ve şerīk ve ortaḳ maʿnāsınadır.

Sapanıñ adı felāḫan çobana (26) dindi şubān

Felāḫan fānıñ ve lāmıñ ve ḫā-yı muʿcemeniñ fetḥleriyle (27) ṣapandır ki anıñla ṭaş aṭarlar ve ekşerī çobanlar ḳullanur. **Şubān**[120](1) żamm-ı şīn-ı muʿceme ile çoban maʿnāsınadır ki ʿArabca rāʿī dinür.

Aṭmaḳ (2) endāḫten ü ṭaş atıcı seng-endāz

Endāḫten atmaḳ maʿnāsına maṣdardır. (3) **Seng-endāz** ṭaş atıcı maʿnāsına vaṣf-ı terkībīdir ve mazġal deliklerine (4) dinür ki düşmene ṭaş ve sā'ir şey' aṭarlar. Evāḫır-ı şaʿbān-ı şerīfde (5) olunan żiyāfetlere dinür ki ehli beyninde bucaḳ seleme taʿbīr olunur. (6) Bu maḥalli taḥrīrimiz gün-ı yevm-i şekk olması ittifāḳāt-ı ġarbiyyedendir (7) ve seng-endāz mudmin ḫumredaḫı dirler.

350 Germ ü serdine baḳılmaz (8) bu fenā dünyānıñ

Germ kāf-ı Fārsile nerm vezninde ṣıcaḳ, **serd** sīn-i (9) mühmeleniñ feṭḥiyle berd vezninde ṣoġuḳ maʿnāsınadırlar. Ancaḳ germ ve serd ile (10) maʿnā-yı aṣlı murād olunmayup ḳabż u basṭ ve ġam u şādī irāde olunur.

Eyleme (11) vaḳtiñi żāyiʿ dime ḳış yaz oḳu yaz

Yaz kelimesi tecnīs-i tām vāḳiʿ olmuşdur.

(12) Īn Ḳıṭʿa-yı Ferḫunde-dem Çün Rūz-ı Rūşen Dil-firūz

(13) **Ferḫunde-dem** ḳutlu ve mübārek ve pesendīde veznlü maʿnāsınadır. **Dem** kelimesiniñ (14) bir maʿnāsı da vezn-i şiʿr dimekdir. Çün edāt-ı teşbīhdir. **Rūz-ı rūşen** rūz (15) kelimesi rūşene mużāfdır. **Dil-firūz** vaṣf-ı terkībīdir, göñli żiyālandırıcı (16) ve aydınlandırıcı dimekdir ki maʿnā-yı lāzımı olan feraḥ ve sürūr murāddır. (17) Maʿnā-yı terkīb bu vezni ḳutlu olan ḳıṭʿa nehār-ı rūşen miṣillü göñüle (18) żiyā ve feraḥ viricidir dimekdir.

(Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün)

Ser baş u pīşānī alın ebrū di ḳaşa (19) çeşm göz

Ser feṭḥ-i sīn ve rā-yı mühmele ile yedi maʿnāsı vardır. Biri (20) baş maʿnāsınadır, ʿArabī'de reʾs dinür. Ṣānī fikr ve ḫayāl. Ṣāliṣ zor ve ḳuvvet (21) ve celādet. Rābiʿ ġayrılar üzerine baş ve ser-dār olana dirler. Bu maʿnāda (22) elif nūn ile cemʿlenüp serān dirler. Ḫāmis meyl ve istek ve ḫ^{v}āhiş (23) maʿnāsınadır. Sādis yuḳaru ṭaraf ki ʿArabī'de fevḳ dinür ve uç (24) maʿnāsınadır ki bir şeyʾiñ ṭaraf-ı aʿlāsı ve ṭaraf-ı esfelinden ʿibāretdir. (25) Sābiʿ ḫāliṣ ve ḫulāṣa maʿnāsınadır. **Pīşānī** bā-yı Fārsī'niñ kesr ve meddi (26) ve şīn-ı muʿcemeniñ feṭḥ ve meddi ve nūnuñ kesri ve yā-yı mechūl ile alın ve nāṣıye (27) maʿnāsınadır ve küstāḫlıḳ ve pek yüzlilik ve utanmazlıḳ maʿnāsınadır ve ḳuvvet [121](1) ve celādet ve ṣalābet maʿnāsınadır ve muvācehe ve muḳābele maʿnāsınadır ki (2) ḳarşu ḳarşuya yüz yüze taʿbīr olunur ve devlet ve iḳbālden kināye olur. **Ebrū**(3) mehrū vezninde ḳaş maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ḥācib dirler. **Çeşm** cīm-i Fārsile (4) peşm vezninde göz maʿnāsınadır ki ʿArabca ʿayn dinür.

Kirpik müje merdüm (5) bebek bīnī burundur rūy yüz

Müje mīmiñ żammı ve zā-yı Fārsī'niñ feṭḥi ve hā-yı (6) resmiyye ile kirpik maʿnāsınadır ve hāsız müj ve müjgān daḫı dinür. **Merdüm**(7) kejdüm vezninde göz bebegi, insānü'l-ʿayn maʿnāsınadır. Ādem maʿnāsına oldıġı (8) ḳıṭʿa-yı evvelīde ẕikr

olundı. **Bînî** bā-yı muvaḥḥade-yi memdūdeniñ kesriyle sînî vezninde (9) burun maʿnāsınadır ki ʿArabî'de enf dinür. **Rūy** yüz ve vech maʿnāsınadır. (10) Bundan başḳa beş maʿnāsı daḫı vardır. Biri sebeb ve cihet ve bāʿiṯ, (11) ṣānî riyā ve taṣannuʿ, ṣāliṯ ümmîd ve ārzū ve temennî, rābiʿ peydā olmaḳ ve ḥāṣıl itmek, (12) ḫāmis aramaḳ ve tefaḥḥuṣ maʿnāsınadır.

Ruḫsār ruḫ ʿārıż yañaḳ dendān (13) dişdir leb ṭudaḳ

Ruḫsār rā-yı mühmeleniñ żammı ve ḫā-yı muʿcemeniñ sükūnı (14) ve sîn-i mühmeleniñ feṯḥ ve meddi ve āḫırda rā ile yañaḳ maʿnāsınadır. **Ruḫ**(15) rānıñ żammı ve sükūn-ı ḫā-yı muʿceme ile altı maʿnāsı vardır. Biri yañaḳ (16) maʿnāsınadır ki ḫadd dinür. Ṣānî ʿAnḳā miṯillü mefḳūdü'l-cism bir ḳuşdur ki (17) fîl ve gergedānı ḳapup peççelerine ṭuʿme içün āşiyānesine getürür dirler. (18) Ṣāliṯ ṣaṭranc mührelerinden bir mühredir ki cānver-i merḳūm ismiyle müsemmādır. (19) Rābiʿ ʿinān-ı esb yaʿnî dizgin maʿnāsınadır. Ḫāmis tāc ve deyhîm maʿnāsınadır. (20) Sādis ṭaraf ve cānib maʿnāsınadır. **ʿĀrıż** yañaḳ maʿnāsına ʿArabî'dir. (21) Fārsî'de istiʿmāliniñ şüyūʿuna mebnî îrād buyurmuşlardır. **Dendān** çendān (22) vezninde diş maʿnāsınadır, ʿArabî'de sinn dinür. **Leb** heb vezninde ṭudaḳ (23) maʿnāsınadır, ʿArabî'de şefe dinür.

Aġız dehān u dil zebān güftār imiş (24) maʿnāda söz

Dehān emān vezninde aġız maʿnāsınadır, taḫfîfle dehen daḫı (25) dinür. Dāliñ kesri meşhūr ise de ġalaṭdır. **Zebān** zā-yı muʿcemeniñ feṯḥ (26) ve żammınıñ cevāzıyla lisān maʿnāsınadır. Luġat ile ālet-i tekellüm olan gūşt-pāreden (27) eʿammdır, zebān-ı Fārsî ve zebān-ı Tāzî dinilür ve zebān-ı düşmen-i bürîde-bād [122](1) daḫı dirler. **Güftār** söz ve ṣoḥbet maʿnāsınadır.

Sîne gögüs boġaz (2) gelū beşkenc mefhūmı bilek

Sîne kîne vezninde maʿrūfdur ki gögüse (3) dirler. **Gelū** kāf-ı Fārsî'niñ feṯḥi ve lāmıñ żamm ve meddiyle boġaz maʿnāsınadır. (4)**Beşkenc** bā-yı muvaḥḥadeniñ feṯḥi ve şînıñ sükūnı ve kāfıñ feṯḥi ve nūnuñ (5) sükūnı ve cîm ile bilek maʿnāsınadır ki sāʿid dirler.

Vāren dimişler (6) dirsege püşt arḳa olmuş dūş omuz

Vāren vāv ve rā-yı mühmele ile (7) lāden vezninde dirsek maʿnāsınadır ki ʿArabî'de mirfaḳ dirler. Rānıñ (8) kesriyle daḫı luġatdır. **Püşt** bā-yı Fārsile müşt

vezninde arḳa maʿnāsınadır ki (9) ʿArabī'de ẓahr dirler. **Dūş** mūş vezninde omuz maʿnāsınadır ki ʿArabī'de (10) menkib dirler.

Engüşt parmaḳ dest el zānū diz oldı pāy ayaḳ

(11)**Engüşt** hemzeniñ fetḥi ve kāf-ı Fārsī'niñ żammı ve şīn-ı muʿcemeniñ sükūnuyla (12) parmaḳ maʿnāsınadır. Kesr-i kāf-ı Fārsī ile feḥm ve kömür maʿnāsına oldığı (13) ẕikr olundı. **Dest** mest vezninde meşhūrdur ki yed ve el maʿnāsınadır (14) ve andan başḳa on dört maʿnāya daḫı gelür. Evvel fāʾide ve menfaʿat, ṯānī ẓafer (15) ve nuṣret, ṯāliṯ ṣadr ve mesned-i ʿālī, rābiʿ ḳuvvet ve ḳudret, ḫāmis şeyʾ (16) maʿ efrādihi't-tāmme maʿnāsınadır meṯelā yek dest cāme dinür şalvārdan (17) mendīle ḳadar murād olunur. Sādis hem-cins ve hem-nevʿ ve muvāfiḳ (18) maʿnāsınadır. Işṭılāḥımızda bir elden çıḳmış dirler. Sābiʿ ḳāʿide ve ḳānūn (19) ve ṭarz ve üslūb maʿnāsınadır. Ṯāmin kerre ve merre ve nevbet, tāsiʿ oyun ve luʿb (20) maʿnāsınadır ki ḳumārbāzlar beyninde maʿrūfdur. ʿĀşir vezīr-i destūr, ḥādī ʿaşer (21) endāze ve miḳyās, ṯānī ʿaşer bir defʿa oyun maʿnāsınadır. Ṯāliṯ ʿaşer (22) ḥırfet ve ṣanʿat ve inşā, rābi ʿaşer bir ḳat eṯvāb maʿnāsınadır. **Ẕānū**(23) bānū vezninde diz maʿnāsınadır ki ʿArabī'de rükbe dinür. **Pāy** bā-yı Fārsile (24) yāy vezninde ayaḳ maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ricl dirler. Mużāf olmadığı (25) ḥālde yānıñ ḥaẕfı daḫı cāʾizdir. Pāy ḳuvvet ü ḳudret ve tāb u ṭāḳat (26) maʿnāsına da gelür.

Hem ṭırnaġa nāḫun dinür ḳaşı beḫār u ger uyuz

(27) **Nāḫun** nūnuñ meddi ve ḫā-yı muʿcemeniñ żammıyla ṭırnaḳ maʿnāsınadır ki ʿArabī'de [123](1) ẓufrdur. **Beḫār** ḳaşımaḳ maʿnāsına olan ḫārīden maṣdarından emrdir. (2) **Ger** kāf-ı Fārsile ser vezninde uyuz maʿnāsınadır kāf-ı ʿArabile ṣaġır (3) maʿnāsına oldığı inşāʾallāhu teālā gelecekdir.

355 Dikenlü yollar kūçe (4) vü tüccārdır sevdā-gerān

Kūçe kāfıñ żamm ve meddi ve cīm-i Fārsile (5) dikenlü yol ve ṭar ṣoḳaḳ ve ince yola dirler. **Sevdā-gerān** sevdā-geriñ (6) cemʿidir. **Sevdā-ger** tācir, **sevdā-gerān** tācirler dimekdir. **Sevdā** żamm ve medd-i (7) sīnle fāʾide maʿnāsına olan sūduñ mürādifidir. Edāt-ı ism-i fāʿil olan (8)**ger** ile terkīblenüp tācir maʿnāsına olmuşdur. Maʿnā-yı terkībīsi fāʾideci (9) dimekdir.

Dād u sited alış viriş kālā ḳumāş erzān ucuz

Dād u sited(10) dād virdi **sitād** aldı maʿnāsına māżīlerdir. Bir maṣdar ṣīġası ki (11) muḳābili olan bir maṣdar ile ẕikr oluna yaʿnī iki ḥādiṯiñ birden ifādesi (12) murād oluna, ol vaḳtde maṣdariyyet ḥarfi olan nūnı ḥaẕfla (13) maṣdarlar māżī ṣīġası ṣūretinde īrād olunur. Güft ü şenīd āmed ü reft (14) dād u sited gibi. Aṣlında güften ve şenīden āmeden ve reften dāden ve sitedendir. (15) Türkī'de söz ṣav gelme gitme alım ṣatım alma ṣatma alış viriş ile (16) taʿbīr olundıġı maʿlūmdur. Dād sited bilā-vāv olup dād kelimesinde dāl-i (17) ṯānī sākin oldıġı ḥālde intiḳām aldı maʿnāsınadır. **Kālā** bālā vezninde metāʿ (18) ve ḳumāş maʿnāsınadır. **Erzān** hemzeniñ fetḥiyle lerzān vezninde ucuz (19) maʿnāsınadır ki ʿArabī'de raḫīs dinür.

Germā vü tābistān yaz sāḥil-i (20) maḥalldir germ-sīr

Germā kāf-ı Fārsī'niñ fetḥi ve rānıñ sükūnuyla bermā (21) vezninde yaz maʿnāsınadır. Fuṣūl-i erbaʿdan faṣl-ı ṣayfdır. **Tābistān(22) tāb** ḥarāret maʿnāsına olmaġla **sitān** kelimesiniñ ilḥāḳıyla yaz maʿnāsına (23) olmuşdur. Aṣl maʿnāsı ṣıcaḳlıḳ dimekdir. **Germ-sīr** sehl maḥall yaʿnī (24) ṣıcaḳ maḥall dimekdir. Nāẓım-ı merḥūm sehl ile sāḥili farḳ itmez ẕevātdan (25) degildir ancaḳ mübtedīye tefhīm içün zebān-zed-i ʿāmmeyi īrād buyurdılar (26) *ve min saʿādeti'l-merʾ en tuʿadde meʿāyibihu.*[333]

Ḳışdır zemistān vü dey sermā daḫı (27) pāyīz güz

Zānıñ fetḥiyle **zem** ṣoġuḳ maʿnāsına olmaġla ḳış mevsimine [124] (1) **zemistān** dinmişdir. Bundan başḳa **zem** yedi maʿnāya daḫı gelür. Evvel bir ırmaḳ (2) adıdır ve bir ḳavlde bir şehr adıdır. Mezbūr ırmaḳ anıñ kenārında aḳmaġla şehr-i (3) mezbūra nisbet olundı. Ṯānī āheste ve yapça maʿnāsınadur. [Zem zem] yapça yapça ve yāb yāb dimekdir. Ṯāliṯ (4) bād-ı saḫt yaʿnī ḳatı esen yel maʿnāsınadır. Rābiʿ bir çeşme adıdır. Baʿżılar (5) çeşme-yi zemzemdir didiler. Ḫāmis söz söyler iken aġzınıñ salyaları (6) aḳan çocuġa dirler. Sādis ol kimsedir ki żiḥk ve tekellümünde (7) dişleriniñ eti ṭaşraya çıḳa. Sābiʿ fitīle maʿnāsınadır ki çerāġ (8) fitīlesi ve dāġ ve yara fitīlesi gibi ve şiddet ile ʿArabī'de deve yuları ve tekebbür (9) ve farṭ-ı ġurūrdan başını yuḳaruya ṭutmaḳ ve ilerü yürimek maʿnālarınadır. (10) **Dey** dāl-i mühmele ile şeyʾ vezninde bu daḫı ḳış maʿnāsınadır. **Sermā** sīn-i (11) mühmele ile kermā vezninde faṣl-ı şitā maʿnāsınadır. **Pāyīz** ḫarīf yaʿnī güz (12) maʿnāsınadır, pālīz daḫı luġatdır.

Yaġmur bārān berf ḳar daḫı bulutdur ebr (13) ü mīġ

[333] Kusurlarının sayılması kişinin mutluluğundandır.

Bārān bā-yı muvaḥḥade ile mārān vezninde yaġmur maʿnāsınadır ve bārīdenden (14) ṣıfat-ı müşebbehe olur yaġıcı maʿnāsına. **Berf** bā-yı muvaḥḥade ile ẓarf vezninde (15) ḳar maʿnāsınadır, ʿArabca şelc dinür. **Ebr** ṣabr vezninde bulut maʿnāsınadır, (16) ʿArabca seḥāb dinür. **Mīġ** tīġ vezninde bulut maʿnāsınadır ve ol sis (17) ve duman ki havayı zemīne dek muḥīṭ ve müstevʿib ola.

Baḫnūne dirler (18) şimşege yaḫçe ṭolu yaḫ oldı buz

Baḫnūne bā-yı muvaḥḥade ve ḫā-yı muʿceme ile (19) mecnūne vezninde şimşek maʿnāsınadır. **Yaḫçe** yānıñ fetḥi ve ḫānıñ sükūnı (20) ve cīm-i Fārsī ile bağçe vezninde ṭolu maʿnāsınadır. Yānıñ fetḥi ve ḫā-yı muʿceme ile (21) **yaḫ** buz maʿnāsınadır.

Gerden boyundur itmege kerden di gerdān dönici

(22)**Gerden** kāf-ı Fārsī ile boyun maʿnāsına lisānımızda daḫı müstaʿmeldir. (23) **Kerden** kāf-ı ʿArabīle maṣdardır, itmek maʿnāsına. **Gerdān** kāf-ı Fārsī'niñ (24) fetḥiyle dönici maʿnāsına ṣıfat-ı müşebbehedir.

Oldı degirmi gerde hem (25) kerd itdi daḫı gerd toz

Kāf-ı Fārsī'niñ kesri ve sükūn-ı rā ve hā-yı (26) resmiyye ile **gerde** degirmi ve müdevver nesnedir. Hāsız gerd daḫı maʿnā-yı (27) meẕkūreyedir ve çevre ve eṭrāf ve muḥīṭ maʿnāsına ve birikmek ve ictimāʿ [125] (1) maʿnāsına da gelür ve şehr ve belde maʿnāsınadır. Dārāb gerd gibi şehr-i dārāb (2) dimekdir ve oba ve ḫar-gāh maʿnāsına da gelür. **Kerd** kāf-ı ʿArabīniñ fetḥi ile (3) kerdenden māżīdir, itdi maʿnāsına. **Gerd** fetḥ-i kāf-ı Fārsile on maʿnāsı (4) vardır. Evvel ʿumūmen ṭopraḳ ve ḫuṣūṣen rūzgār ḳuvvetiyle yerden ḳalḳan (5) ġubārdır ki ṭoz dinür. Ṣānī kerdīdenden ism-i maṣdardır, devr ve dönme maʿnāsına (6) ve ism-i fāʿil ve fiʿl-i emr olur. Ṣāliṣ āftāb esmālarındandır. Rābiʿ ḫoş (7) ḳoḳu, rāyiḥa-yı ṭayyibe maʿnāsınadır. Ḫāmis fāʾide ve menfaʿat. Sādis ṣuda (8) ve āyīnede görilen ʿaks. Sābiʿ ġam ve endūh ve melāmet. Ṣāmin feraḥ ve şādī. (9) Tāsiʿ şimşek ve berf maʿnāsınadır. ʿĀşir bir cins ḥarīr ve bir nevʿ cāmedir.

(10) Migerāy māl u cāh rā meyl itme māl u manṣıba

Migerāy meyl itme, (11) kesr-i kāf-ı Fārsile gerāyīden maṣdarından nehy-i ḥāżırdır. **Gerāyīden**(12) ḳaṣd ve āheng eylemek ve meyl ve raġbet ve teveccüh ḳılmaḳ ve ṣalma ve ḥamle (13) ve istīṣāl itmek ve dönmek ve tecrübe ḳılmaḳ ve baġy ve ṭuġyān eylemek (14) maʿnālarınadır.

Kesb-i maʿārif eyleyüp cümle ḥasūduñ (15) bağrın üz

Bu beytde İżāḥa muḥtāc elfāẓ yoḳdur feʿrif.

(16) Ḳıṭʿa Çün Āb-ı Güher Pās u Merīz

(17)**Ḳıṭʿa çün āb-ı güher** güher ṣuyı gibi ḳıṭʿa dimekdir. **Pās** pāsīdenden (18) ḥıfẓ eyle maʿnāsına emrdir. **Merīz** rīḫten maṣdarınıñ mużāriʿi rīzed (19) kelimesinden meʾḫūẕ nehy-i ḥāżırdır, dökme maʿnāsına. **Pāş** şīn-ı muʿceme ile (20) olur ise **āb-ı güher-pāş** vaṣf-ı terkībī olur, gevher ṣaçıcı ṣu (21) dimekdir. Lākin sīn ile olmaḳ evlā. Maʿnā-yı terkīb gevher ṣuyı gibi (22) ḳıṭʿadır, ḥıfẓ eyle, dökme yaʿnī ẕihniñden çıḳarma dimekdir yāḫud gevher (23) ṣaçıcı ṣu gibi ḳıṭʿadır dökme, żāyiʿ itme dimekdir.

(Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

360 Baʿż berḫī şimdi (24) eknūn daḫı nīz

Berḫī feṯḥ-i bā-yı muvaḥḥade ile gerḫī vezninde baʿż (25) ve cüzʾ maʿnāsınadır. Biraz ve bir miḳdār ve bir parça ile taʿbīr olunur ve fedā ve (26) ḳurbān olmaḳ maʿnāsınadır ve bir nesne muḳābilinde virilen ʿivaż maʿnāsınadır. (27) **Eknūn** mecnūn vezninde şimdi ve bu ān ve fi'l-ḥāl maʿnāsınadır. **Nīz** cīz [126] (1) vezninde dīger maʿnāsınadır, Türkī'de de ve daḫı ile taʿbīr olunur. Meṣelā Türkī'de (2) o da ve o daḫı diyecek yerde ʿAcem ū nīz dirler ve baʿdezīn maʿnāsına da (3) gelür, bundan ṣoñra dimekdir.

Hest vardır nīst yoḳdur nesne çīz

(4) **Hest** best vezninde vardır maʿnāsınadır. **Nīst** nūn ile pīst vezninde (5) yoḳdur dimekdir. **Çīz** cīm-i Fārsile tīz vezninde nesne maʿnāsınadır ki (6) ʿArabī'de şeyʾ dinür. Nā-çīz dirler lā-şeyʾ maʿnāsına.

Pek ṭolu ser-şār (7) destidir sebū

Ser-şār sīn-i mühmele ve şīn-ı muʿceme ile ḫar-vār vezninde (8) ol rütbede ṭolmuş nesnedir ki meṣelā kāseden ṭaşup dökilür (9) yāḫud ṭaşmaġa ḳarībdir ki dudaḳ dudaġa ṭolmuş ola. Maʿnā-yı evvele lebrīz maʿnā-yı (10) şānīye lebāleb daḫı dinür. Luġat-ı meẕkūre **ser** ile **şār**dan mürekkebdir. **Ser** baş (11) ve uç, **şār** ṣu dökülmek maʿnāsınadır.

İç benūş ṣaç befeşān dök (12) berīz

Benūş nūşīdenden emrdir iç maʿnāsına. **Befeşān** efşānden (13) maṣdarından emrdir şaç maʿnāsına. **Berīz** rīẖten maṣdarından müştaḳ (14)rīzed mużāriʿinden meʾẖūz̲ emrdir dök maʿnāsına.

Ḳul rehī bende (15) köle zengī ʿArab

Rehī feṭḥ-i rā ile tehī vezninde bende ve çāker ve ẖıdmetkār (16) maʿnāsınadır. **Bende** sende vezninde köle maʿnāsınadır. **Zengī** zā-yı muʿcemeniñ (17) feṭḥi ile rengī vezninde siyāh insān maʿnāsınadır.

Naġz dil-ber cāriye (18) oldı kenīz

Naġz nūn ve ġayn-ı muʿceme ile maġz vezninde güzel ve ẖūb (19) maʿnāsınadır ve ol ġarīb ve bedīʿ nesneye dinür ki seyr ve temāşāsı müferriḥ (20) ola ve cüst ü çābük maʿnāsınadır. **Kenīz** kāf ile temīz vezninde cāriye (21) maʿnāsınadır ki Türkī'de ẖalāyıḳ dinür. Bikr ḳıza daẖı **kenīz** dirler (22) ve ẖurmā salḳımınıñ dibine daẖı dinür ki budaġa muttaṣıl olan yeridir.

(23) Di nebehre nāsere ḳalb aḳceye

Nebehre nūn ve bā-yı muvaḥḥadeniñ feṭḥleriyle (24) becehre vezninde her nesneniñ maġşūşuna ve ẖāṣṣaten ḳalb aḳceye dinür (25) ve ṣoysuz ve fürū-māye maʿnāsınadır ve ulu ve ʿaẓīm maʿnāsınadır ve gizlü (26) ve mestūr maʿnāsına da gelür. **Nāsere** ḳalb aḳce maʿnāsına oldığı dībācede (27) mürūr eyledi.

Olmuş aldanmaḳ firīb pul pişīz

Firīb fānıñ [127] (1) ve rānıñ kesrleriyle nihīb vezninde aldanmaḳ maʿnāsına ism-i maṣdardır (2) ve fiʿl-i emr ve ism-i fāʿil muẖaffefi daẖı olur. **Pişīz** bā-yı Fārsiyye'niñ kesriyle (3) sitīz vezninde puldur ki baḳırdan ve pirinçden kesüp üzerine sikke (4) ururlar.

Ḳorḳudur bīm ü hirās u ters ü bāk

Bīm bā-yı muvaḥḥade ile mīm vezninde (5) ẖavf ve vāhime maʿnāsınadır ki tevḳiʿ-i şerdir. Nitekim ümmīd-i tevḳiʿ ẖayr (6) maʿnāsınadır. **Hirās** kesrile kirās vezninde ḳorḳu ve ẖavf maʿnāsınadır. (7) **Ters** feṭḥ-i tā-yı müşennāt ve sükūn-ı rā ile ḳorḳu ve ẖavf ve ẖaşyet maʿnāsına (8) ve żamm-ı rā ile ol zemīne dinür ki ṭopraġı beġāyet şulb ve saẖt ola. (9) **Bāk** bā-yı muvaḥḥade ile ẖāk vezninde ḳorḳu ve ẖavf u

ḫaşyet ve şaḳınma (10) ve iḫtirāz ve yönelmek ve teveccüh ve iltifāt ve eñsesine dönüp baḳmaḳ maʿnālarına (11) ve nevʿ ve güne ve dürlü maʿnāsına da gelür.

Ḳaçacaḳ yerdir daḫı cāy-ı gürīz

(12)**Cāy** mekān **gürīz** gürīḫten maṣdarından ism olaraḳ ḳaçmaḳ maʿnāsına (13) olmaġla **cāy-ı gürīz** melceʾ ve melāẕ maʿnāsına olmuşdur.

365 Git berev hem ur bezen (14) begrīz ḳaç

Berev reften maṣdarından müştaḳ reved mużāriʿinden meʾḫūẕ (15) emrdir git ve iẕheb maʿnāsına. **Bezen** zeden maṣdarınıñ mużāriʿi zened (16) lafẓından meʾḫūẕ emrdir, ur iżrib maʿnāsına. **Begrīz** girīḫten (17) maṣdarınıñ mużāriʿi olan girīzed lafẓından müştaḳ emrdir ḳaç (18) maʿnāsına.

Ḳarışıḳluḳ şūriş ü ġavġā sitīz

Şūriş rānıñ kesriyle (19) şūrīdenden ḥāṣıl-ı maṣdardır, ḳarışıḳlıḳ maʿnāsınadır. **Sitīz** kesr-i (20) sīn ve tā-yı müşennāt ile kirīz vezninde lec ve ʿinād ve taʿaṣṣub ve ḥıḳd ve buġż (21) maʿnāsınadır ki ġavġā dimekdir ve meʿānī-yi meẕkūreden fiʿl-i emr ve fāʿil (22) daḫı olur. Ġavġā çıġlıġı ve ses ve şamata ve ʿarbede maʿnāsınadır. Bu maḥallde (23) mevḳiʿ-i Türkī'de īrād olunmuşdur. ʿArabī'de el-ġavġā çekirgeye dinür, ḳanadları (24) bitdikden ṣoñra ʿalā ḳavli'l-vānī gidüp ḳırmızılandıḳdan ṣoñra ıṭlāḳ (25) olunur ve sivrisinege şebīh bir güne sinege dinür ki beġāyet ḫurde (26) ve toz gibi żaʿīf ve bī-vücūd olmaġla ḳondıġı yeri ışıramaz olur (27) ve sefele-yi nāsa bu münāsebetle ġavġā ıṭlāḳ olundı *yuḳālu ca'eti'l-ġavġā'u* [128] (1) *mine'n-nāsi ey sefeletühüm musriʿīne ile'ş-şerr*[334]

Pūye yelmek pekçe ḳoşmaḳ (2) Türk-tāz

Pūye bā-yı Fārsī ve hā-yı resmī ile ve hāsız pūy pūyīdenden (3) ism-i maṣdardır, yelmek maʿnāsına. İştiyāḳ ve ārzū-mendī maʿnāsına da (4) olur ve āl-i būye dinilen bir cemʿ-i selāṭīniñ nisbeti olan būye bā-yı (5) muvaḥḥade iledir, bā-yı Fārsī ile degildir. **Türk-tāz** Türk ile tāzdan mürekkeb (6) ḳoşmaḳ maʿnāsınadır. Tatar dinilen Türk ṭā'ifesi çāpük-reftār ḳavm olup (7) tāz daḫı segirtmek maʿnāsınadır.

Daḫı pek çāpük gidendir germ-ḫīz

[334] Kötülüğe hızlıca giden insanlardan geldikleri söylenir.

(8) Germ-ḫīz kāf-ı Fārsiyye'niñ fetḥi ve rānıñ ve mīmiñ sükūnuyla çāpük giden **(9)** kimseye dinür ve seḥer-ḫīz maʿnāsına ve ḫafīfü'n-nevm ve teheccüd ve ḳā'im-i **(10)** bi'l-leyl maʿnālarına da gelür.

Şūr ṭuzlu jerf ü maġ yaʿnī deriñ

Şūr(11) şīn ile mūr vezninde dört maʿnāsı vardır. Evvel ṭuzlu ki ṭaʿāmıñ ve bir **(12)** ġayrı nesneniñ ṭaʿmı ṭuzlu olmaḳdır. Şānī şūrīdenden ism-i maṣdardır, **(13)** teheyyüc-i şerr eylemek maʿnāsınadır. Şāliş ḳarışdırmaḳ ve bulandırmaḳ. Rābiʿ **(14)** yumaḳ ve ġusl ve tanẓīf itmek maʿnāsınadır ve bunlardan başḳa meʿānī-yi **(15)** sā'iresi daḫı vardır. **Jerf** zā-yı Fārsile ḥarf vezninde ʿamīḳ ve derin **(16)** maʿnāsınadır ve iḥtiyāṭ ve imʿān-ı naẓar maʿnāsına istiʿmāl olunur. **Maġ** mīmiñ **(17)** fetḥi ve ġayn-ı muʿceme ile derinlik ve ʿamīḳ maʿnāsınadır ve derin ḳuyuya ve çuḳura da **(18)** dinür ve ırmaḳ ve nehir maʿnāsına da olur.

Ḳuyı çāh u ḳuyıcıdır çāh-vīz

(19)Çāh cīm-i Fārsile māh vezninde ḳuyu maʿnāsınadır ve maḥbūbuñ zeneḫdānında olan **(20)** çuḳura ıṭlāḳ olunur çāh dil-i üftādegāndır. **Çāh-vīz** ḳuyucı maʿnāsınadır. **(21)** Şāriḥ-i merḥūm vīz viḫtendendir ve ẓann iderüm ki viḫten bīḫten maʿnāsınadır **(22)** buyurmuşlar. Egerçi vīz maḥż ve ḫāliṣ ve ṣarf maʿnāsına yaʿnī ġayrı **(23)** nesne ile maḫlūṭ ve maġşūş degil dimek maʿnāsına oldıġından ḳuyıcı **(24)** ḥaḳḳında münāsebet bulunur ise de meʿānī-yi meẕkūreye dāl olan vīz **(25)** kelimesi zā-yı Fārsile oldıġından bu taṣarrufa mānīʿ olur. Her ne ise **(26)** nāẓım-ı merḥūm çāh-vīz ḳuyucıdır buyururlar.

Tünd-bād oldı ḳaṣırġa zūd tīz

Tünd-bād żamm-ı tā-yı müşennāt ve sükūn-ı nūn ile **tünd** tīz maʿnāsına ve **bād** rūzgār **[129] (1)** maʿnāsına olmaġla ḳaṣırġaya **tünd-bād** dinür. Bundan başḳa tündüñ dört **(2)** maʿnāsı daḫı vardır. Evvel ṣıçrayıcı ve şāb maʿnāsınadır. Şānī ṭarġın **(3)** ve ġażūb ve ḫışm-nāk. Şāliş ṭavlı ve semūz ve tüvānā ve ḳavī. Rābiʿ ġūl-i beyābānī **(4)** maʿnāsınadır. **Zūd** zā-yı muʿceme ile sūd vezninde tīz ve çāpük ve serīʿ **(5)** maʿnāsınadır.

Hem daḫı ḫışm u ġażabdır tünd ü tīz

Tünd ü tīz ḫışm u ġażab **(6)** maʿnāsına buyururlar.

Maġz içdir kim ʿArabca lübb dinür

Maġz mīm **(7)** ve ġayn-ı muʿceme ile naġz vezninde iç maʿnāsınadır fıstıḳ ve bādem içi gibi. **(8)** ʿArabca lāmıñ żammıyla lübb dinür.

Piste fıstıḳdır ḳurı üzüm mevīz

(9) Piste bā-yı Fārsiyye'niñ kesriyle fıstıḳ maʿnāsınadır. Mīmle **mevīz** cevīz **(10)** vezninde ḳurı üzüm maʿnāsınadır ki ʿArabī'de zebīb dirler.

370 Bād-zen **(11)** yelpāzedir daḫı dinür

Bād bīzen bād-bāz u bāz-bīz

Bād-zen rūzgār **(12)** urucı maʿnāsına vaṣf-ı terkībī olmaġla yelpāze dimekdir. **Bād bīzen(13)** ve **bād-bāz** ve **bād-bīz** cümlesi yelpāze maʿnāsınadır, ʿArabī'de mirvaḥa dinür.

(14) Sen hemān saʿy eyle ey nūr-ı baṣar

ʿİlm ü ʿirfān ṣāḥibin eyler ʿazīz

(15) Ḳıṭʿa-yı Sīniyye Rā Der Sīne Kon Bihter Heves

(16) Sīniyye sīne mensūb yaʿnī sīn ḳāfiyesinde dimekdir. Sīne maʿlūm, **(17) bihter** pek eyü ve pek güzel maʿnāsına oldıġı ẕikr olundı. **Heves** istek ve meyl **(18)** maʿnāsınadır. Maʿnā-yı terkīb sīn ḳāfiyesinde ḳıṭʿayı sīnede hevesiñ **(19)** eyü ve aʿlāsı eyle. Yaʿnī insānda heves itdigi pek çoḳ şeyʾ vardır. **(20)** Bu ḳıṭʿayı mecmūʿ hevesleriñ eyüsi eyle dimekdir. Bu ḳıṭʿaya sīneñde **(21)** pek eyü meyl eyle maʿnāsı yaḳışmadıġı ve birleşmedigi cüzʾīmüṭālaʿadan **(22)** maʿlūm olur.

(Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Geldi āmed güldi ḫandīd ān ki ol kim kimse kes

(23)Āmed medd-i hemze ile āmeden maṣdarından geldi maʿnāsına māżīdir. **Ḫandīd(24)** ḫā-yı muʿcemeniñ fetḥi ve nūnuñ sükūnuyla ḫandīden maṣdarından güldi **(25)** maʿnāsına māżīdir. **Ān kiān** ism-i işāret olmaġla **ān ki** ol ki **(26)** maʿnāsınadır. **Kes** kimse maʿnāsınadır. Türkī'de her ile müstaʿmel olaraḳ **(27)** herkes şāyiʿdir.

Ḳuyruġa dümbāle vü düm di bebür maʿnāsı kes

Dümbāle[130] (1) żamm-ı dāl-i mühmele ve sükūn-ı mīm ve bā-yı muvaḥḥadeniñ fetḥiyle ḳuyruḳ maʿnāsına **(2)** ve hāsız dümbāl ve mīm yerine nūnla dünbāle ve dünbāl ḳuyruḳ maʿnāsınadır ki **(3)** ʿArabī'de ẕeneb dinür. **Düm** żamm-ı dāl

ile ḳuyruḳ maʿnāsınadır. **Bebür** bānıñ żammıyla (4) kesmek maʿnāsına olan bürīden maṣdarından emrdir.

Ṣolumaḳdır dem-zeden (5) hem-dem muṣāḥib rāz sır

Dem nefes maʿnāsına olmaġla urmaḳ (6) maʿnāsına olan **zeden** ile terkīb olunup **dem-zeden** ṣolumaḳ maʿnāsınadur. (7) **Hem-dem** muṣāḥib maʿnāsınadır. **Hem** muṣāḥabet içündür. Aṣl maʿnā (8) nefesdaş dimekdir. **Rāz** rānıñ fetḥi ve meddi ve zā-yı muʿceme ile sır yaʿnī gizlü (9) maʿnāsınadır.

Üflemek hem ẓāhir olmaḳdır demīden dem nefes

Demīden(10) dāl-i mühmeleniñ fetḥiyle ḫamīden vezninde dört maʿnāsı vardır. Biri (11) üfürmek ve yel esmek ve ṣolumaḳ ve gögüs geçürmek. Bu maʿnālar birbirine (12) müteḳārib. Ṣānī ẓāhir olmaḳ ve ürpermek ve yerden oṭlaḳ bitmek. Ṣāliş çalḳanmaḳ (13) ve ıżṭırāb. Rābiʿ ṣabāḥ yeri aġarmaḳ maʿnāsınadır. **Dem** dāliñ fetḥiyle (14) fem vezninde on maʿnāsı vardır. Biri mādde-yi ḥayāt olan ṣoluḳ ve nefes (15) maʿnāsınadır. Ṣānī ḥīle ve kiẕb ve ḫudʿa maʿnāsınadır. Ṣāliş teʿaẕẕum ve tecebbür (16) maʿnāsınadır. Rābiʿ ḳoḳu maʿnāsınadır ki ʿArabca şemme dirler. Ḫāmis vezn (17) ve ʿarūż-ı şiʿr maʿnāsınadır. Sādis demürci ve ḳuyumcı körügidir. (18) Sābiʿ āh vāh maʿnāsınadır. Ṣāmin ruḳye ve efsūn. Tāsiʿ aġız ve dehān. ʿĀşir (19) vaḳt ve zamān maʿnāsınadır. **Dem** ʿArabī'de ḳan maʿnāsınadır.

Söylemişdim (20) güftemī bilmiş idim dānistemī

Güftemī güftem söyledim maʿnāsına olmaġla (21) āḫırda olan yā ḥikāye-yi māżī içündür, söyledim idi söylemişdim (22) dimekdir. **Dānistemī** bilmiş idim ve bildim idi maʿnāsınadır.

Bes ki (23) ez bes ki niçe çoḳdan yeter daḫı zibes

Bes ki niçe maʿnāsına, **ez bes ki**(24) çoḳdan maʿnāsına, **zibes** yeter maʿnāsına olmaları siyāḳ-ı ifāde-yi nāẓımdan (25) fehm olunmuşdur. Yalñız **bes** yeter ve yetişür ve kifāyet ider maʿnāsınadır ki (26) bes yetişür diyü muḳaddemā ẕikr olundı ve bes nice ve çoḳ maʿnāsına gelür (27) ve mecāzen ḳaṭʿ it ve kes maʿnāsına da gelür.

375 Öñde giden pīş-rev girü [131] (1) ḳalan pesmāndedir

Pīş öñ maʿnāsına **rev** revende yaʿnī gidici (2) maʿnāsına olmaġla **pīş-rev** bā-yı Fārsiyye'niñ kesr ve meddi ve şīn-ı muʿceme ile (3) öñde gidene dinilür. **Pesmānde** bā-

yı Fārsī'niñ fetḥi ve sīniñ sükūnı ile (4) girü ḳalan maʿnāsınadır ki **pes** eñse ve ṣoñra maʿnāsına olmaġla mīmle (5) rānde vezninde ḳalmış maʿnāsına olan **mānde** ile terkīblenmişdir.

Ṣoñrasıdır (6) vāpesīn hem ṣoñradır hem eñse pes

Vāpesīn medd-i vāv ve fetḥ-i (7) bā-yı Fārsile āhenīn vezninde her şeyʾiñ āḫırına ve ṣoñrasına dirler. **Pes**(8) bā-yı Fārsī ile kes vezninde eñse ve ṣoñra maʿnālarınadır.

Sārbān (9) ṣarvan deve üştür yularıdır mehār

Sārbān sīn ile kārbān vezninde (10) ṣarvandır ki üştürbān ve deveci dimekdir. **Sār** deve maʿnāsına olmaġla (11) edāt-ı fāʿil olan **bān** ile terkīblenmişdir. Sār bundan başḳa ṭoḳuz (12) maʿnāya daḫı gelür. Evvel baş ve reʾs. Ṣānī ṣıġırcıḳ taʿbīr olunan ḳuş. (13) Ṣāliş maḥall ve mekān ve ḫāṣṣaten maḥall-i ġalebe ve keşret. Rābiʿ üzüm sıḳacaḳ tekne. (14) Ḫāmis yüksek ve bülend ve bālā. Sādis şebīh ü naẓīr. Sābiʿ renc ü āzār ve miḥnet (15) maʿnāsınadır. Ṣāmin içi boş ḳamışa ve ḳaleme dinür. Tāsiʿ ṣāḥib ve ḫudāvend (16) maʿnāsınadır. Meṣelā ṣāḥib-i şerm diyecek yerde şerm-sār dirler. Üştür (17) żamm-ı hemze ile ve sükūn-ı şīn-ı muʿceme ve żamm-ı tā ve āḫırda rā-yı mühmele ile deve (18) maʿnāsınadır ve hemzeniñ ḥaẕfıyla şütür daḫı cāʾizdir. **Mehār** mīmiñ fetḥi (19) ve hānıñ fetḥ ve meddi ve rā-yı mühmele ile deve yularıdır.

Bāng pek ses (20) çañ derā bir adı da olmış ceres

Bāng sükūn-ı nūn ve kāf-ı Fārsile (21) ṣayḥa ve āvāz maʿnāsınadır. **Derā** merā vezninde derāy kelimesinden (22) muḫaffefdir ki çañ maʿnāsınadır ve nāḳūse daḫı dinür ve laḳırdı itmek (23) maʿnāsına olan derāyīden maṣdarından fiʿl-i emr gelür ve içerü girmek (24) maʿnāsına olan derāmeden maṣdarından daḫı fiʿl-i emr olur ve derāy (25) sözi tekrār-be-tekrār söyleyici ve herze-süḫan ve yāve-gūy kimseye dinilür (26) ve demürci çekicine daḫı dirler ki münāsebet ẓāhirdir. **Ceres** meges (27) vezninde çañ maʿnāsınadır. Zindān ve sicn maʿnāsına daḫı gelür. Sükūn-ı rā [132] (1) ile iki nesneniñ teṣādümünden ḥāṣıl olan ṣavtī ḥikāyedir.

(2) ʿAḳrebe kejdüm daḫı ṣad pāye dirler ṭırṭıla

Kejdüm kāf-ı ʿArabī ile (3) merdüm vezninde egri maʿnāsına olan **kej** ile ḳuyruḳ maʿnāsına olan (4) **düm** kelimesinden mürekkeb egri ḳuyruḳlı maʿnāsınadır. Bu ʿalāḳa ile ʿaḳrebe (5) ıṭlāḳ olunmuşdur. **Ṣad pāye** ṭırṭıl taʿbīr olunan çoḳ ayaḳlu ḳurda (6) dinilür. Yüz ʿaded maʿnāsına olan **ṣad** ile ayaḳ maʿnāsına olan **pāy**dan (7) mürekkebdir

ve āḫırında olan hā maʿnā-yı ʿumūmdan naḳl ile nevʿ-i vāḥide (8) ıṭlāḳ ve taḫṣīṣ olundığını müşʿir hā-yı naḳliyyedir ki emṡāli bi'd-defaʿāt (9) sebḳat eylemişdir.

Hem örümcekdir tenend oldı sinek adı meges

Tenend(10) tā-yı müṡennāt ile kemend vezninde örümcek maʿnāsınadır ve kāhil ve tenbel şaḫṣa (11) dinür ve āḫırında hā ile örümcek maʿnāsına tenende daḫı luġatdır. Meges (12) kāf-ı Fārsile neges vezninde sinek maʿnāsınadır. Kāf-ı ʿArabiyye'niñ (13) kesriyle mekis bāc ve gümrük gibi tekālīfe dinilür.

Fışḳı sergīn ü silüp (14) süpürme olmış rüft ü rūb

Sergīn feṯḥ-i sīn-i mühmele ve sükūn-ı rā (15) ve kāf-ı Fārsiyye'niñ kesr ve meddi ve āḫırda nūnla fışḳı maʿnāsınadır. (16) **Rüft ü rūb** rā-yı evveliñ żammı ve fānıñ sükūnı ve rā-yı ṡānīniñ żamm ve meddi (17) ile silüp süpürme maʿnāsına itbāʿdandır. Ṣāriḥ-i merḥūm bu maḥallde (18) rüfti ḳıṭʿa-yı ṡāniyeniñ beyt-i ʿāṣirinde meẕkūr feṯḥ-i rā ile gitdi maʿnāsına (19) olan reft ẓann itmiş ve elli beşinci ḳıṭʿada refte kelimesi rānıñ (20) żammı ve fānıñ sükūnuyla reften lafẓından ism-i mefʿūldür didiginden vāḳiʿi (21) beyān itmiş idi. **Rüft** kelimesi żamm-ı rā ile süpürmek maʿnāsına olan (22) rüften maṣdarından māżī olur, süpürdi maʿnāsınadır ve mużāriʿi (23) bā-yı muvaḥḥade ile rūbed gelür. El-ḥāṣıl bu maḥallde rüft feṯḥ-i rā ile degildir.

(24) Çör çöpe süpründiye ḫāşāk di hem ḫār u ḫas

Ḫāşāk(25) çör çöp ve süpründi maʿnāsına keẕālik **ḫār u ḫas** daḫı ol maʿnāyadır. (26) Ḫas u ḫār ile berāber idi gül mışraʿı dībācede sebḳat eyledi. (27) **Ḫār** kelimesiniñ diken maʿnāsına oldığı maʿlūm. **Ḫas** bes vezninde [133] (1) üç maʿnāsı vardır. Evvel bī-fā'ide olan yaban otı ve çör çöp ve ṭalāş (2) maḳūlesine de dinür. Ṣānī ṣoysuz ve nākes ve bed-gevher maʿnāsınadır. Ṣāliṣ (3) bir böcekdir. Bedeni arpa dānesi hey'etinde ve ince ve uzun ayaḳları olur (4) ve dā'imā ṣu yüzünde gezer ve ʿArabī'de mārūl taʿbīr olunan sebzeye dinür.

(5) Ābdān yaʿnī meṡāne bevl imiş şāşeh çimīn

Mecmaʿ-ı bevl oldığı (6) iʿtibārıla insānıñ ve ḥayvānıñ meṡānesine āsman vezni üzre **ābdān** dinilür. (7) **Ābādān** kelimesinden muḫtaṣar olur. Şen ve maʿmūr maʿnāsına ve ṣu irkilüp (8) ṭuran çuḳur mevżiʿe dinür. ʿArabī'de ġadīr ve Türkī'de göl taʿbīr olunur (9) ve ṣu ḳoyacaḳ ḳaba terkīb-i iʿtibārıla ābdān dinür. Zīrā **dān** kelimesi edāt-ı (10) ẓarfdır lākin iḫtiṣāṣı müfīddir. Nitekim ḫāṣṣaten ṭuz ve sürme vaż' (11) olacaḳ ẓarflara

nemekdān ve sürmedān dirler. **Şāşeh** şīn-ı muʿceme-yi evveliñ (12) feṭḥ ve meddi ve ṣānīniñ feṭḥi ve āḫırda hā ile sidik maʿnāsınadır. **Çimīn**(13) cīm-i Fārsī'niñ ve mīmiñ kesr ve meddi ve āḫırda nūn ile sidik (14) maʿnāsınadır.

Żarṭa tīz ü Fārsī kāfıla gūh oldı neces

Tīz ḫīz (15) vezninde rīḥ-i süflī ki ʿArabī'de żarṭa taʿbīr olunur. Gūh kāf-ı Fārsī ile (16) neces maʿnāsınadır. Kāf-ı ʿArabī ile kūh ṭaġ maʿnāsına oldığı sebḳat (17) eyledi.

380 Ögrenürsiñ ben gibi sen tu beyāmūzī çü men

Tu sen maʿnāsına (18) oldığı sebḳat itdi. **Beyāmūzī** ögrenürsin maʿnāsına mużāriʿ (19) müfred-i muḫāṭabdır. Maṣdarı āmūḫten kelimesidir. **Çü** çün kelimesinden (20) muḫaffef edāt-ı teşbīhdir. Men ben maʿnāsına sebḳat itdi.

Meyl iderseñ (21) ger yürekden ger kunī ez dil heves

Ger edāt-ı şarṭ, **kunī** kerden maṣdarından (22) müştaḳ mużāriʿ-i muḫāṭab olmaġla **ger kunī** ider iseñ dimekdir. **Ez** den maʿnāsına, (23)**dil** göñül maʿnāsınadır ki sebḳat itdi. **Heves** ārzū ve istek maʿnāsınadır.

(24) Ḳıṭʿa Der Şīn Menişīn Tā Nekunī Der Dil Ḫᵛīş

(25)**Ḳıṭʿa** maʿlūm, **der** fī maʿnāsına, **şīn** ḳıṭʿanıñ ḳāfiyesi olan ḥarf-i (26) şīn murāddır. **Tā** intihā-yı ġāyet içün ki ʿArabī'de ḥattā dinilür. **Menişīn**(27) nişesten maṣdarından müştaḳ nişīned mużāriʿinden meʾḫūẕ nehy-i ḥāżırdır [134] (1) oṭurma maʿnāsına. Nekunī nefy-i müstaḳbel müfred-i muḫāṭabdır. **Der-dil** maʿlūm. (2)**Ḫᵛīş** kendü maʿnāsına bu ḳıṭʿada meẕkūrdur. Maʿnāsı şīn ḳāfiyesinde (3) ḳıṭʿadır tā ki göñlüñde eylemedikce oṭurma yaʿnī ezberlemege saʿy eyle (4) dimekdir.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Pīş öñdür ilerü ilerü di pīşāpīş

Pīş bā-yı Fārsile (5) rīş vezninde beş maʿnāsı vardır. Biri öñ ve ilerü ve ḳuddām maʿnāsınadır. (6) Ṣānī ʿāṣī ḫurmānıñ dalına ve budaġına dinür. Ṣāliṣ ʿāḳil ve mutafaṭṭın ve zīrek. (7) Rābiʿ muḳaddeme maʿnāsınadır ki maḳṣūduñ mevḳūf-ı ʿaleyhidir. Meṣelā bu muḳaddemeyi (8) bildiñ mi diyecek yerde pīş rā dānestī dinür. Ḫāmis māżī maʿnāsınadır ki (9) geçmiş zamāndır ve müstaḳbel maʿnāsına da gelür ki gelecek zamāndır. Bu maʿnālarda (10) eżdāddandır. **Pīşāpīş** lebāleb miṣillü elif-i müsāvāt ile ilerü ilerü (11) dimekdir.

Eksige kem dinilür oldı ziyāde daḫı bīş

Kem kāf-ı ʿArabile (12) nem vezninde az ve ḳalīl maʿnāsınadır ve eksik ve nāḳıṣ maʿnāsına da gelür. (13) Kāst ile farḳı budur ki kem ibtidādan nāḳıṣ olandır, kāst fiʿl fāʿil ile (14) nāḳıṣ olana dinür. **Bīş** bā-yı ʿArabī ve yā-yı mechūl ile ziyāde maʿnāsına (15) ẕikr olunan kem kelimesiniñ muḳābilidir ki ibtidādan ziyāde maʿnāsınadır. Fiʿl (16) fāʿil ile giderek ziyāde olana efzūn dinilür.

Ḫurde-bīn ol ki baḳar (17) diḳḳatile her işde

Ḫurde żamm-ı ḫā-yı muʿceme ile bürde vezninde ufaḳ (18) maʿnāsınadır ve hāsız daḫı müstaʿmeldir. Bīn görici maʿnāsına. Ufaḳ (19) görici maʿnāsına **ḫurde-bīn** vaṣf-ı terkībī olmaḳ üzre ışṭılāḥ-ı (20) Fürs'de her işe diḳḳat iden şaḫṣıñ ḥaḳḳında vaṣf olmuşdur.

(21) Her işiñ ʿāḳıbetiñ fikr idici dūr-endīş

Dūr uzaḳ maʿnāsına (22) sebḳat itdi. **Endīş** endīşīden maṣdarından müştaḳ düşünici maʿnāsına (23) olan endīşende ism-i fāʿilinden muḫaffef olup **dūr-endīş** vaṣf-ı (24) terkībī uzaḳ düşünici maʿnāsına olmaġla her şeyʾiñ ʿāḳıbetin fikr iden (25) ẕāta ıṭlāḳı ışṭılāḥ olmuşdur.

Ḳaymadır laġziş ü ġalṭīde (26) yuvarlanmışdır

Laġziş feṭḥ-i lām ve sükūn-ı ġayn-ı muʿceme ile naġzişvezninde (27) ḳaymaḳ maʿnāsına olan laġzīden maṣdarından ismdir. Āḫırında olan şīn [135] (1) ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdar maʿnāsını ifāde itmekle **laġziş** ḳayma ve sürçme maʿnāsınadır. (2) **Ġalṭīde** feṭḥ-i ġayn-ı muʿceme ve sükūn-ı lām ile ġalṭīden maṣdarından müştaḳ, (3) ism-i mefʿūldür. Yuvarlanmış maʿnāsına.

Ḳuru balçıḳ ki ayaġa yapışur (4) dindi ḫalīş

Ḫalīş kelimesi feṭḥ-i ḫā-yı muʿceme ve lāmıñ kesr ve meddiyle (5) edāti'l-fużalāda ḳoyu balçıḳ maʿnāsına oldığını şāriḥ-i merḥūm ḳayd (6) idüp ḳuru balçıḳ maʿnāsına oldığına ẓafer-yāb olamadıḳ.

Ekmeden (7) kendü biten nesneye dirler ḫod-rū

Ḫod ḫā-yı muʿceme ile kendü maʿnāsına (8) oldığı mışrāʿ-ı şānīde ẕikr olunup **rū** żamm-ı rā ile rusten (9) maṣdarından müştaḳ rūyed mużāriʿinden meʾḫūẕ bitici

maʿnāsına rūyende (10) ism-i fāʿilinden muḫaffef olmaġla **ḫod-rū** kendü bitici maʿnāsına ki ekmeden (11) yaʿnī min ġayr-ı zerʿ kendüliginden biten nesneye ıṭlāḳ olunmuşdur.

Kendü (12) ḫod hem ḫaşame kendüsüne dirler ḫᵛīş

Ḫod ḫānıñ imāle-yi fetḥi (13) ve vāv-ı maʿdūle ile bed vezninde kendü maʿnāsına ġayr muḳābilidir. Türkī'de (14) kendüsi ve özi ile taʿbīr olunur. Meṣelā fulān ancaḳ kendüsini ve nefsini (15) bilür, ġayrıyı bilmez diyecek maḥallde fulān ḫod rā mīdāned ne dīger yerā dirler (16) ve **ḫod** żamīre münfaṣıl-ı ġāʾib olur. Meṣelā o biliyor diyecek yerde ḫod dāned dirler. (17) **Ḫᵛīş** ḫā-yı muʿcemeniñ beyne'l-fetḥ ve'l-kesr imālesiyle bīş vezninde altı (18) maʿnāsı vardır. Evvel ḳavm ü ḳabīle ve ḫaşm maʿnāsınadır ki ṣoy ṣop (19) taʿbīr olunur. Ṣānī ḫod ve ḫᵛīşten maʿnāsınadır ki kendü kendüsi (20) taʿbīr olunur. Üçünci ḳulbe maʿnāsınadır ki ekincileriñ ṣaban temüri (21) geçirecek aġacdır, ṣaban oḳı taʿbīr olunur. Hemşehrīlerimize taʿrīf biraz (22) müşkilcedir. Rābiʿ güzel ve nīgū ve ḫūb maʿnāsınadır. Beşinci varlıḳ ve vücūd (23) maʿnāsınadır ki ʿadem muḳābilidir. Altıncı maʿnā bir ḳısm kettān bezidir ki cāme (24) yapup giyerler. Ḫānıñ kesriyle bilā-vāv ḫīş pīş vezninde ekinci (25) ālātındandır. Baʿżılar ṣaban temüri ve baʿżılar ṣaban oḳı dirler ve bir ḳavlde (26) boyunduruḳdur ve bir cins kettān bezine dirler ki cāme biçüp giyerler ve pamuḳlı (27) cāmeye daḫı dirler. El-ḥāṣıl ḫᵛīş kelimesiyle ḫīş lafẓınıñ baʿż-ı [136] (1) maʿnāda terādüfi vardır.

385 Mīdeh mestūre olan yaʿni ʿafīfe ḫatun

(2) **Mīdeh** mīmiñ kesri ve meddi ve dāl-i mühmeleniñ fetḥi ve āḫırda hā ile (3) mestūre ve ehl-i ʿiffet ḫatun maʿnāsınadır ve mīmiñ fetḥi ve yānıñ sükūnuyla (4) iki defʿa elenmiş ḫāliṣ-i daḳīḳden pişürilmiş ḫāṣṣ etmege dinür. (5) Ḥālā pide didikleri bundan muḥarrefdir. Ol maḳūle ḫāṣṣ etmege şimdi (6) lisānımızda fırancıla, ʿArabī'de ḫubzü's-semīd dinür.

ʿĀḳile muʿtemide ḳadına (7) hem dindi ḫadīş

Ḫadīş ḫā-yı muʿcemeniñ fetḥi, dāl-i mühmeleniñ kesr (8) ve meddiyle kedbānū maʿnāsınadır ki ḫānede büyük ḳadın ve ketḫüdā ḳadın taʿbīr (9) olunandır. Pādişāh-ı ʿaẓīm maʿnāsına daḫı gelür.

Pīş-müzd ol ki muḳaddem (10) virilür ücretden

Pīş öñ maʿnāsına oldığı ẕikr olundı. **Müzd**(11) żamm-ı mīm ve zā-yı muʿceme ile mürd vezninde ücret maʿnāsına oldığı (12) gelecekdir. **Pīş-müzd** ücretden muḳaddem ecīre virilen şeyʾdir ki lisānımızda (13) pey virmek maʿrūfdur.

Ḥāżır āmāde daḫı öñde dimekdir der-pīş

(14)**Āmāde** medd-i hemze ile āmāden maṣdarından ism-i mefʿūldür. Ḥāżır ve müheyyā (15) maʿnāsına. Der-pīş öñ maʿnāsına olan **pīş** kelimesiniñ üzerine (16) ẓarfiyyet ifāde iden **der** lafẓınıñ duḫūlüyle öñde dimekdir.

Ḳana ḫūn (17) ṭamara reg di iriñdir daḫı rīm

Ḫūn ḫānıñ żammı ve meddiyle ḳan (18) maʿnāsınadır ki ʿArabīʾde dem dinür ve ḳatl ve ihlāk maʿnāsına ve ġurūr demāġ (19) ve tekebbür maʿnāsına gelür ve vāv-ı mechūl ile ḫāne ve sarāy maʿnāsınadır. **Reg**(20) rā-yı mühmele ve kāf-ı Fārsī ile pek vezninde ṭamar maʿnāsınadır ki ʿArabīʾde (21) ʿırḳ dinilüp ve ṣoy ve aṣl u neseb maʿnāsına gelür. Vezn-i meẕkūr üzre (22) kāf-ı ʿArabile rek ġażab ve infiʿālden nāşī mırıldanmaḳ ve homurdanmaḳ (23) maʿnāsına ism-i maṣdardır. Maṣdarı rekīden kelimesidir. **Rīm** rā-yı mühmele ile (24) mīm vezninde iriñ maʿnāsınadır ki çıbandan ve yaradan teḳāṭur ve seyelān ider.

(25) Yara riş ü acıyan ḳalbi kederden dil-rīş

Riş yā-yı mechūl ile (26) giş vezninde yara ve çıban ve cerāḥat maʿnāsına, yā-yı maʿrūf ile ṣaḳal (27) maʿnāsınadır ve rīş kelimesi ʿArabīʾde ḳuş ḳanadınıñ ucunda olan [137] (1) yelek maʿnāsınadır. **Dil-rīş** siyāh çeşm miṣillü göñli yaralu dimekdir. (2) Kederden ıżṭırāb-ı derūn ṣāḥibine ıṭlāḳ olunur. ʿArabīʾde meksūrüʾl-fevāʾid (3) ve mecrūḥüʾl-fevāʾid fıḳraları bu maʿnāyı ifāde ider.

İñleyiş nāliş (4) ü zārī daḫı ḫanden gülmek

Nālīden maṣdarından ism olaraḳ **nāl** kelimesine (5) ḥāṣıl-ı maṣdar ʿalāmeti olan şīn-ı sākineniñ idḫāliyle **nāliş** iñleyiş (6) maʿnāsına olup **zārī** zār iñleyici maʿnāsına oldığı ḳıṭʿa-yı müṣelleṣede (7) ẕikr olunmuş idi. Bu mıṣrāʿda ẕikr olunan **zārī** zārīden maṣdarından (8) ism olan **zār** kelimesiniñ āḫırına yānıñ duḫūlüyle iñleyiş maʿnāsına oldığını (9) nāẓım-ı merḥūm īrād iderler ve **nāl** kelimesiniñ iñleme maʿnāsından başḳa (10) altı maʿnāsı daḫı vardır. Evvel düdük maʿnāsınadır, ʿArabīʾde mizmār (11) dinilür. Ṣānī ḳalem ve ḫāme maʿnāsınadır. Ṣāliṣ ḳalem içinde olan tele (12) dinür. Rābiʿ ḳarġı taʿbīr olunan ḳamışdır ki andan oḳ ve mızrāḳ yaparlar (13) ve şeker ḳamışına daḫı dinür.

Ḫāmis çay ve arḳ taʿbīr olunan nehr-i ṣaġīre (14) dinür. Sādis ḫoş-āvāz bir küçük ḳuşdur, baʿżılar iskete ḳuşıdır (15) didi. **Ḫanden** ḫā-yı muʿceme ile senden vezninde gülmek maʿnāsınadır ki ʿArabca (16) żiḥk dinür. Nāẓım-ı merḥūm nāliş ile ḫanden kelimeleriniñ īrādında ṣanʿat-ı (17) teżād īrād buyururlar.

Dindi suḫriyye ile gülmege hem ḫande-ḫarīş

(18) İki ḫānıñ fetḥalarıyla sende eriş vezninde daḫl ve temesḫur ile ṣaḳala (19) gülmek maʿnāsınadır. Ṣaḳala gülüp ẕevḳ eyledikleri ve masḫaraya aldıḳları (20) kimseye dinür. Bir rivāyet de ṣaḳala gülici ve ḫulḳı ẕevḳlenici kimseye (21) dinür. Yuḳaruda geçen **ḫande-rīş** mürādifidir ve terceme-yi *Burhān*'da **ḫarīş**(22) kelimesi **ḫande-rīş** muḫaffefidir diyü meẕkūrdur. Ancaḳ şāriḥ-i merḥūmuñ (23) ḫarīş ḫarāşīden maʿnāsına ism-i maṣdardır ve ḫā-yı ṣāniyeniñ ḥaẕfıyla (24) ḫande-rīş daḫı bu maʿnāyadır nitekim on yedinci ḳıṭʿanıñ beyt-i (25) ḫāmisinde geçdi taʿbīriyle olan taṣarrufāt-ı vāhiyeleri ḥavāle buyurduḳları (26) beytiñ şerḥinde ḫand emr ṣīġası üzre ism-i maṣdardır rīş (27) ṣaḳal diyü elli üçünci ḳıṭʿanıñ beyt-i ṣālişinde gelür ifādelerine (28) ġāyet münāḳıż düşmüşdir *el-insānu mürekkebun mine'n-nisyān*[335]

Māde-gāv [138] (1) oldı inek buzaġusı gāv-sāle

Māde-gāv dişi ṣıġır maʿnāsınadır ki (2) mādeniñ dişi maʿnāsına oldıġı ẕikr olunup **gāv**ıñ ṣıġır maʿnāsına (3) oldıġı mıṣraʿ-ı ṣānīde meṣṭūrdur. **Gāv-sāle** kāf-ı Fārsile vāv-ḥāle (4) vezni üzre bir yaşında ṣıġır dimekdir. Türkī'de ṭana ve buzaġı dirler. Mecāzen (5) bī-dimāġ olan deliḳanluya da ıṭlāḳ olunur. Elifiñ ḥaẕfıyla gev-sāle (6) daḫı dirler. Behemeḥāl kāf-ı Fārsiyye'niñ fetḥi iledir. Şāriḥ-i merḥūmuñ (7) kāf daḫı mażmūm oldı ḳaydı lisān-ı Türkī'de ġalaṭen müstaʿmel güvsele (8) taʿbīrine taṭbīḳ ile vāhime ḳabīlindendir.

Hem ṣıġır gāv ü ḳoyunuñ dişisi (9) māde-yi mīş

Gāv fetḥ-i kāf-ı Fārsī ile dāv vezninde öküz ve ṣıġır (10) maʿnāsınadır. ʿArabca baḳar dirler ve **gāv** şeklinde düzilen sürāḫīye daḫı (11) dirler ve mübāriz ve pehlevān ve şecīʿ maʿnāsına gelür. Elifiñ ḥaẕfıyla da luġatdır (12) ve kāf-ı ʿArabile kāv kāvīden maṣdarından ism olaraḳ ḳazma ve eşme (13) ve ḥafr maʿnāsına ve aramaḳ ve isteme ve tefaḥḥuṣ ve tecessüs maʿnālarına ve incitme (14) āzār ve āzürde eyleme maʿnālarınadır. Gerek yed ile gerek lisān ile olsun (15) ve meʿānī-yi meẕkūrede fiʿl-i emr de olur ve

[335] İnsan unutkanlıktan mürekkeptir.

ism-i fāʿil maʿnāsını daḫı (16) ifāde ider ve ḳadd ü ḳāmeti ḫoş ve mevzūn nesneye dinür insān olsun (17) şecer olsun ve şecīʿ maʿnāsında kāf-ı Fārsile müşterekdir. **Māde-yi mīş**(18) dişi ḳoyun dimekdir. **Māde**niñ dişi ve **mīş**iñ ḳoyun oldığı ẕikr (19) olundı. **Māde**niñ āḫırı hā-yı sākine-yi ġayr-ı melfūẓa oldığından li ecli'l-iżāfe (20) hemze-yi tevessül getürilmişdir.

390 Di ʿinād üzre olan kāfire (21) nā-gerdīde

Nā-gerdīde ḥarf-i nefy olan **nā** ile dönmüş maʿnāsına olan (22) gerdīde ism-i fāʿilinden mürekkebdir.

Pek cefā-kāra da taʿbīr olunur (23) kāfir-kīş

Kīş dīn ve millet maʿnāsına oldığı mesbūḳ olmaġla (24) cefā-kāra ḫuṣūṣen ki ḫūbān-ı cefā-cūyān ḥaḳḳlarında ışṭılāḥ (25) olmuşdur.

Zehr içmek gibidir acı söz ādem olana

Süḫan-ı talḫ bemerdest (26) çü nūşīden-i nīş

Süḫan söz maʿnāsına, **talḫ** tā-yı müşennāt ile salḫ (27) vezninde acı maʿnāsına, **bemerd** lafẓında olan **bā** edāt-ı mefʿūldür. **Merd**(28) ādem maʿnāsına, **est** edāt-ı ḫaberiyye, **çü** kelime-yi teşbīh, **nūşīden** içmek [139] (1) maʿnāsına maṣdar, **nīş** nūnuñ kesr ve meddiyle zehr maʿnāsınadır. Taḳdīr-i (2) terkīb bemerd süḫan-ı talḫ çü nūşīden-i nīşest dimekdir.

(3) Gūyemet Ḳıṭʿa-yı Rengīn Bekūş

(4) **Gūyemet** saña söylerim dimekdir ki gūyem söylerim maʿnāsına mużāriʿ-i (5) nefs-i mütekellim-i vaḥde ve **tā** ḫiṭāb içündür, yuḳaruda miṣli güẕerān itmişdir. (6) **Rengīn** renklü dimekdir ki miṣli sebḳat itmişdir. **Bekūş** kāf-ı ʿArabile (7) kūşīden maṣdarından emrdir ki saʿy eyle, çalış maʿnāsına. Ḳulaḳ (8) maʿnāsına oldığı ḥālde begūşet ḳıṭʿa-yı rengīn taḳdīrinde olur. Ḥāṣılı (9) renklü yaʿnī güzel ve yaḳışıḳlu ḳıṭʿayı söylerim, çalış saʿy eyle (10) yāḫud ḳıṭʿa-yı rengīni ḳulaġuña söylerim dimek olur.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Ṭavşanıñ adı (11) egerçi ḫar-gūş

Ḫar-güşḫar ḥımār ve **güş** ḳulaḳ olmaġla (12) mużāfun ileyhiñ mużāf üzerine taḳdīmiyle **ḫar-güş** ḥımār ḳulaḳlu maʿnāsına (13) vaṣf-ı terkībī olaraḳ ṭavşana ʿalem-i cins olmuşdur.

Di yalan vaʿdeye (14) ḫʷāb-ı ḫar-güş

Ḫʷāb uyḳu maʿnāsına olmaġla **ḫʷāb-ı ḫar-güş**(15) yalandan olan vaʿdeye ışṭılāḥ olmuşdur.

Ḳaçdı begrīḫt girifte (16) ṭutmuş

Girīḫt kāf-ı Fārsī'niñ kesri ve rā-yı mühmeleniñ kesr ve meddi (17) ve ḫā-yı muʿceme-yi sākine ile ḳaçdı maʿnāsına girīḫten mużāriʿinden fiʿl-i (18) māżīdir. **Girifte** kesr-i kāf-ı Fārsile sirişte vezninde giriften maṣdarından (19) ism-i mefʿūldür. Nāẓım-ı merḥūm ḳaçdı begrīḫt vü ḳurtulmadı yaʿnī (20) nerehīd mışraʿı ile **begrīḫt** kelimesini ḳapılan oldı rubūde vü girifte (21) ṭutılan mışraʿıyla **girifte** lafẓını bālāda beyān buyurmuş olup (22) ḫuşūşen ki **girifte** ṭutmış maʿnāsına uyamayacaġı der-kār olmaġla (23) bu mışraʿ bu vechle olmayup ṭābiʿden ḫaṭā oldıġı der-kār ve şārīḥ-i (24) merḥūm ḥavāleye mübtelā iken bu maḥallde sükūtı istiġrāba sezā-vārdır.

(25) Kediye gürbe dinür fāreye müş

Gürbe kāf-ı Fārsiyye'niñ żammı ve rā-yı (26) mühmeleniñ sükūnı ve bā-yı muvaḥḥadeniñ fetḥiyle kediye dinür. ʿArabī'de ḫaylī esmāsı vardır. Hirre ve sinnevr gibi ve kedi otı taʿbīr olunan nebāta daḫı dirler. [140] (1) **Müş** hūş vezninde vāv-ı maʿrūf ile ṣıçan ve fāreye dinür, vāv-ı mechūl (2) ile aġlamaḳ ve zārī maʿnāsınadır.

Ṣarılup ḳucma der-āġūş dimek

(3)**Der-āġūş** ḳucmaḳ maʿnāsınadır ki ṣarılmayınca ḳucalmayacaġı bedīhī (4) olup ḳucmaġa dindi. **Der-āġūş** daḫı āġūşten mışrāʿıyla nāẓım-ı (5) merḥūm yuḳaruda ẕikr ve beyān buyurmuşlar oldıġından mürāʿāt-i naẓīr (6) yollu tekrār ẕikri ile mübtedīniñ ẕihninde teḳarrürine himmet buyurdılar.

(7) Ber dinür gögse ḳucaḳdır āġuş

Ber bā-yı muvaḥḥadeniñ fetḥiyle ser (8) vezninde sīne mürādifi gögüs maʿnāsınadır. **Āġuş** medd-i hemze ve vāv-ı (9) mechūl ve āḫırda şīn-ı muʿceme ile ḫāmuş vezninde ḳucaḳ maʿnāsınadır ki (10) ḳol ve ḳoltuḳ ve sīneden ʿibāretdir ve ʿabd ve ḳul maʿnāsına da gelür.

395 (11) Hem ḳulaḳ tözi binā-güş oldı

Binā-güş ḳulaḳ tözi taʿbīr (12) olunan maḥalle dinilür yaʿnī ḳulaḳ yumuşaġına ṭoġrı beyāż olan (13) yerler olup ʿArabca ʿiẕār dinilür.

Küpe mengüş ḳulaḳdır daḫı güş

(14) **Mengüş** mīmiñ fetḥi ve nūnuñ sükūnı ve kāf-ı Fārsiyye'niñ żamm ve meddiyle (15) dercüş vezninde güş-vāre mürādifi küpe maʿnāsınadır. **Güş** kāf-ı (16) Fārsī ve vāv-ı mechūl ile müş vezninde altı maʿnāsı vardır. Evvel ḳulaḳdır, (17) ʿArabī'de ʿüẕn dinür. Ṣānī köşe ve bucaḳ maʿnāsınadır. Ṣāliş bir ferişte (18) ismidir, mecmūʿ ḫalḳıñ ruʾyet-i mühimmātı anıñ ʿuhde-yi meʾmūriyyetindedir. (19) Rābiʿ şühūr-ı şemsiyyeniñ on dördünci gününüñ adıdır. Mecūsuñ (20) yorṭu günleridir. ʿİndlerinde muʿteber gündür. Ol günde olan yorṭularına (21) sir sör dirler. Cümlesi ol gün tenāvül iderler ve laḥmı (22) otluḳ ve ḫār u ḫāşāk maḳūlesiyle pişürürler. Ḫāmis teraḳḳub ve intiẓār (23) maʿnāsınadır. Sādis ḥıfẓ ve ezber maʿnāsınadır.

Ṣāḥib-i ʿaḳla ḫıred-mend (24) dinür

Ḫıred ḫā-yı muʿcemeniñ kesri ve rā-yı mühmeleniñ fetḥi ve āḫırında (25) dāl ile ʿaḳl maʿnāsına olmaġla edāt-ı nisbet olan **mend** ile terkīblendikde (26) **ḫıred-mend** ʿaḳllu ve ṣāḥib-i ʿaḳl maʿnāsına olmuşdur. ʿAḳl ẕātında māddeden (27) mücerred ve fiʿlde māddeye muḳārin cevherdir ve bir nūr-ı rūḥānīden ʿibāretdir ki [141] (1) nefs-i insānī anıñ vesāṭetiyle ʿulūm-ı naẓariyye ve ʿulūm-ı żarūriyyeyi (2) idrāk ve iẕʿān ider. Anıñ ibtidā-yı vücūdı velediñ raḥmde istikmāl-i (3) ḫilḳatle henüz cenīn oldığı hengāmdan baʿdehu tedrīcle bulūġı (4) vaḳtine ḳadar tezāyüd ve nemā üzre olur. Faḳīr dirim ki bu taʿrīfe göre tecārible (5) vuḳūf-ı ʿaḳlıñ mışḳalası ve zīneti olacaġı bedīhīdir.

ʿAḳla uş (6) dir Çaġatay yaʿnī huş

Mānaḥnu fīhden ḫāric lisān-ı Çaġatay'dan baḥş (7) buyurmaları ʿaḳlıñ Türkī'de ism-i maḫṣūṣı olmayup Çaġatay'da uş (8) dinildigine tenbīh içündür dinilebilür. **Hūş** vāv-ı mechūl ile nūş (9) vezninde ʿaḳl-ı ḫulkī ve şuʿūr maʿnāsınadır ki andan temyīz ile taʿbīr (10) olunur. Anıñla insān ḫayrı şerden nefʿi żarardan farḳ ider ve rūḥ (11) ve cān ve ḳalb ve dil maʿnālarına gelür ve Pehlevī luġatda mevt ve helāk ve semm-i (12) ḳātil maʿnālarınadır.

ʿAḳlı noḳṣāna serāsīme dinür

Serāsīme sīn-i (13) mühmele-yi evveliñ fetḥi ve rā-yı mühmeleniñ fetḥ ve medd ve sīn-i şānīniñ kesr (14) ve meddi ve mīmiñ fetḥi ve āḫırda hā ile şūrīde-ser ve muḫtellü'd-dimāġ (15) maʿnāsınadır ve mużṭarib ve ḥayrān maʿnāsına da gelür. Ḥaẕf-ı yā ile (16) serāsme daḫı luġatdır.

Bayılup kendüyi bilmez medhūş

Medhūş (17) ser-ḫūş vezninde bayılmış ve ser-geşte ve ḥayrān maʿnāsınadır.

Mey ü mül (18) bāde şarābıñ adıdır

Mey hey vezninde **mül** gül vezninde **bāde** sāde vezninde (19) esāmī-yi şarābdır. ʿArabca ḫamr dirler. **Mey** kelimesi ḫamr maʿnāsına oldığından (20) başḳa gül şuyı ve ḳadeḥ-i bāde maʿnāsına da olur. **Mül** daḫı maʿnā-yı (21) meẕkūrdan başḳa armud didikleri mīve maʿnāsına da gelür.

Bezedir cürm (22) ü günāh içme menūş

Beze fetḥ-i bā-yı muvaḥḥade ile meze vezninde ṣuç ve günāh (23) ve ḫāṭā maʿnāsınadır ve faḳīr ve bī-nevā maʿnāsına ve cevr ü ġadr ve ḥayf (24) maʿnāsına da gelür. **Menūş** fetḥ-i mīmle bedūş vezninde nūşīden maṣdarından (25) müştaḳ nūşed mużāriʿinden meʾḫūẕ nehy-i ḥāżırdır içme maʿnāsına ki (26) ʿArabī'de lā-teşrab dinilür. Ṣahbānıñ işmi nefʿinden ekşer ve miftāḥ-ı şūr-ı şer (27) oldığına īmā ile nāẓım-ı merḥūmuñ nehy-i münker buyurduḳları ḥaylī [142] (1) belīġāne düşmüşdür *cezāhullāhu ḫayra'l-cezā'.*[336]

Söz süḫan söyleyicidir gūyā

(2) **Süḫan** sīn-i mühmele ve ḫā-yı muʿcemeniñ fetḥ ve żammı cevāzıyla yaʿnī eḥadü hümānıñ (3) fetḥi iḫtiyār olunduḳda dīgeriniñ żammı iltizāmıyla söz maʿnāsına oldığı (4) sebḳat itdi. **Gūyā** söyleyici maʿnāsınadır, meşelā maʿnāsına daḫı oldığı ẕikr (5) olundı.

Ten-zede söylemeyen yaʿni ḫamūş

Ten-zede sen zede vezninde sākit (6) maʿnāsınadır. **Ḫamūş** ḫāmūş muḫaffefidir, epsem ve sākit maʿnāsına (7) ve yavaş ve mülāyim ve muṭīʿ devābb u mevāşīye daḫı dinür. Ḥaẕf-ı vāv ve żamm-ı (8) mīmle ḫamş daḫı luġatdır.

400 Oldı yaġmurluḳ adı bārānī

[336] Allah en hayırlı ceza ile cezalandırsın.

Bārānī (9) bā-yı muvāḥḥade ve rā-yı mühmele-yi meftūḥalarıñ meddiyle nādānī vezninde yaġmurluḳ (10) ve başlıḳ taʿbīr olunan elbise ki vücūdı yaġmurdan ḥıfẓ ider.

Öyle (11) üste giyilen bālā-pūş

Bālā-pūş ḳuḳuleta ve ferāce miṣillü üste giyilen (12) eṣvābdır.

Böyle sen kendü ḳumāşıñ ṣatma

Tu çünīn kāle-yi ḫod rā mefürūş

(13) **Tu** sen, **çünīn** böyle, **kāle** metāʿ, **ḫod** kendü maʿnāsına oldıġı sebḳat itdi. (14) **Mefürūş** ekṣere göre fürūḫten ve baʿża göre fürūşīden maṣdarından (15) müştaḳ fürūşed mużāriʿinden meʾḫūẕ nehy-i ḥāżırdır ki ṣatma maʿnāsınadır.

(16) **Zi Ṣād Ḳıṭʿa-yı Ṣāfīst Pāk-i Ḫāṣṣü'l-Ḫāṣṣ**

(17) **Zi ṣād** ḥarf-i ṣād ḳāfiyesinden, **ḳıṭʿa-yı ṣāfīst** ḫāliṣ ḳıṭʿadır. (18) ʿArabī'de **ṣāfī** ḫāliṣ ve pākīze nesneye dirler. Açıḳ güne yevm-i ṣāf (19) dinilür. **Pāk** bā-yı Fārsile ḫāk vezninde arı ve ṭāhir ve ṣāf maʿnāsınadır ki (20) bu maḥallde teʾkīd ifāde ider yāḫud ṣāfīden ḫāliṣlik ve pākden (21) temizlik murād olabilür. **Ḫāṣṣü'l-ḫāṣṣḫāṣṣ** ṣādıñ teşdīdi ile (22) ʿArabī'de ʿām muḳābilidir ki bir nesnede bulunup sā'irede bulunmayan şeyʾe (23) dinür. Bu maḥallde bi'l-iżāfe **ḫāṣṣü'l-ḫāṣṣ** ifādesi ile ḫāṣ maʿnāsı (24) murād olunmuşdur. Maʿnāsı ḥarf-i ṣād ḳāfiyesinde ṣāfī ve ḫāṣṣü'l-ḫāṣṣ (25) ḳıṭʿadır dimek olur.

(Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün)

Nuġū vü mīne erik adıdır ʿArabca iccāṣ

(26) **Mīne** sīne vezninde nuġū gibi erik maʿnāsınadır. İccāṣ hemzeniñ kesri (27) cīmiñ teşdīdi ve meddiyle ʿArabī'de erige dinilür.

Derāz dindi uzun [143] (1) nesneye hem öyle şināṣ

Derāz dāl-i mühmele ile namāz vezninde uzun (2) ve ṭavīl maʿnāsınadır ḳaydımız *Burhān*'dan olmaġla lehce ṣāḥibi şāriḥ (3) miṣillü dāl-i mühmeleniñ kesrini iḫtiyār buyurmuşlardır. İkisi daḫı luġat (4) olmaḳ iḥtimāldir. **Şināṣ** şīn-ı muʿcemeniñ feṭḥi ve nūnuñ feṭḥ ve meddiyle uzun (5) maʿnāsınadır. Şu ḳadar ki terceme-yi ḳāmūsda uzun ve yükserek ipe (6) taḫṣīṣ olunmuşdur ve şīnıñ żammıyla daḫı luġatdır.

Gürūġ oldı yalan (7) zūr ile mürādifdir

Gürūġ kāf-ı Fārsiyye'niñ żammıyla dürūġ vezninde (8) ve mürādifidir ki aṣlsız ve yalan sözdür. **Zūr** żamm-ı zā-yı muʿceme ile dūr (9) vezninde ʿArabī'de yalan söze dinür ve şirk-i billāh maʿnāsına istiʿmāl (10) olunur ki aʿẓam-ı kāẕibīdir ve Yehūd ve Naṣārā'nıñ pasḳalyalarına ıṭlāḳ (11) olunur. **Mürādif** müfāʿale bābındandır, iki şey' birbirine tābiʿ olmaḳ ifādesi (12) ḫulāṣa-yı meʿānīsindendir ve bir lafẓıñ mevżūʿ-ı lehi olan maʿnā vāḥid (13) oldıġı ṣūretde gāhī bir lafẓ biʿaynihi ol maʿnāya mevżūʿ olur. (14) Leyṣ ile esed gibi. Bu miṣillülere müterādifāt dinilür. Maʿiḫtilāfü'l-luġat gürūġuñ (15) zūra terādüfini beyān muṭlaḳā maʿnā mülāḥaẓasıyladır yaʿnī bu iki lafẓ (16) yek dīgeri terceme itmekle maʿnāsı veyāḫud tercemesi dimek mevḳiʿindedir.

(17) Dürūġ-zen di yalancıya hem daḫı ḫarrāṣ

Dürūġ-zen vaṣf-ı terkībī (18) yalan urıcı maʿnāsına olmaġla yalancıya ʿalem-i cins olmuşdur. Ḫarrāṣ (19) ḫā-yı muʿceme ile keẕẕāb vezninde ʿArabī'de yalancı maʿnāsınadır. Şārīḥiñ (20) ḥā-yı mühmele ḳaydı ḫaṭādır ve muṭlaḳ ẓann ve taḫmīn ile söz söyleyici (21) maʿnāsına da olur.

Tekū ḳıvırcıḳ olan ṣaça dindi caʿd gibi

Tekū(22) tā-yı müṯennāt ile ʿadū vezninde ḳıvırcıḳ ṣaça dinür ve yaġlı etmek ve gözleme (23) ve çörek gibilere dinilür. **Caʿd** feṭḥ-i cīmle raʿd vezninde ʿArabī'de ḳıvırcıḳ (24) ṣaça ve ṣaḳala dinür ve ḳıvırcıḳ ṣaçlu kişiye vaṣf olur. (25) Mü'enneṯinde caʿde dinilür.

Di çīze ḳıl yolacaḳ nesneye daḫı minmāṣ

(26) **Çīze** cīm-i Fārsile dīze vezninde ḳıl yolacaḳ maʿrūf cınbıstranıñ (27) ismidir ki ʿArabī'de minmāṣ dinür.

405 Tüvān-gerī dime zengīnlik oldı yaʿni ġınā

[144] (1) **Tüvān-ger** zengīn olan şaḫṣa dindigi māsebaḳda beyān olunmaġla āḫırına (2) yā-yı maṣdariyye ilḥāḳıyla **tüvān-gerī** zengīnlik maʿnāsına olmuşdur ki ʿArabī'de (3)**ġınā** dinilür.

Zügürde ḫaşte dinür hem zügürtlük de ḫaṣāṣ

(4)**Ḫaşte** ḫā-yı muʿcemeniñ feṭḥiyle geşte vezninde müflis ve mendebūr ve faḳīr (5) ve muḥtāc maʿnāsınadır. ʿArabī'de zügürtlüge ḫā-yı muʿcemeniñ feṭḥiyle **ḫaṣāṣ**(6) dinilür.

Şu nesne kim ola egri dinür kec ü muʿvec

Kec kāf-ı (7) ʿArabile mec vezninde egri ve münḥanī maʿnāsınadır ve zā-yı muʿceme ile daḫı luġatdır. (8) Muʿvec efʿāl bābından ism-i fāʿildir, şülāşīsi ʿavecedir. Egri maʿnāsınadır.

(9) Di ṭoġrı eylemege rāst kerden daḫı itrāş

Rāst kerden(10) ṭoġrı itmek maʿnāsınadır. **İtrāş** ifʿāl bābından ʿArabī'de terāzūyı tesviye (11) ve taʿdīl eylemek maʿnāsınadır. Nāẓım-ı merḥūm muṭlaḳ ṭoġrulatmaḳ maʿnāsında (12) īrād ile tesāmüḥ buyurdılar ve itrāş bir nesneyi ḳavī ve muḥkem ḳılmaḳ maʿnāsına da (13) gelür.

Zil adı tāl daḫı şanc imiş o maʿnāda

Tāliñ dört maʿnāsı (14) vardır. Biri ṭabaḳ ve tepsidir ki altun veyā gümüş veyā baḳır miṣillülerden yapılmış (15) ola. Şānī pirinçden düzülmüş iki küçük ve yufḳa ṭabaḳdır. Hindistān'da (16) köçekler ve çengīler raḳṣ iderlerken ellerine alup birbirine zil gibi (17) uṣūl üzre çalaraḳ oynarlar. Baʿżılar çār pāre dinilen budur dimiş, (18) Allāhu aʿlem. Nāẓım-ı merḥūmuñ murādı bu maʿnādır. Şāliş tūc taʿbīr olunan şeyʾdir ki (19) nuḥās ve ḳalʿī ve tūtiyānıñ izdivācıyla ḥāṣıl olur. Rābiʿ göl ve tālāb (20) maʿnāsınadır. **Şanc** ṣādıñ feṭḥi ve nūnuñ sükūnuyla Türkī'de zil taʿbīr itdikleridir (21) ve çeng didikleri bir nevʿ sāza dinür, revāndan muʿarrebdir.

Köçek ki oynaya (22) bāzī-ger oldı hem raḳḳāṣ

Bāzī oyun maʿnāsına olmaġla edāt-ı fāʿil olan (23) ger ile raḳḳāṣ maʿnāsına, **raḳḳāṣ** ʿArabī-yi müteʿārifdir.

Mefāʿilün feʿilātün (24) mefāʿilün feʿilāt

Bu baḥr içinde bulur gevher isteyen ġavvāṣ

Evzān-ı (25) şiʿriyyeye **baḥr** ıṭlāḳı cihetine īhām ve ḥaḳīḳat-i maʿnā-yı baḥri bi'l-mülāḥaẓa (26) gevher-i maʿārife ṭālib olan ġavvāṣāna meʿānī-yi maṭlūblarını bu baḥrde (27) bulacaḳlarını īmā ve mübtediyānı manẓūme-yi merġūbelerine terġīb buyurmuşlardır.

[145] (1) **Ḳıṭʿa Der Żād Beḫvān Sīne Tehī Ez Aġrāż**

(2) **Ḳıṭʿa der żād** maʿlūm, **beḫvān** oḳu maʿnāsına, sīne gögüs maʿnāsına (3) oldığı sebḳat idüp **tehī** boş maʿnāsına aşaġıda gelecekdir. (4) **Aġrāż** ġayn-ı muʿceme ile ġarażıñ cemʿidir. ʿAyn-ı mühmele ile degildir. Sīne (5) ġarażdan tehī olmaḳ lāzımdır. Bu maḥallde ʿaraż ve cevher baḥṣi māyelzemden (6) ʿudūl ḳabīlindendir. Maʿnāsı sīne tehī olaraḳ żād ḳāfiyesinde olan (7) ḳıṭʿayı oḳu dimekdir. **Ġaraż** maraż vezninde ḳalb ṣıḳılup melālet (8) peydā eylemek maʿnāsınadır, meʿānī-yi sāʾiresi daḫı vardır.

(Fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün)

Yaḳmaḳ efrūḫten (9) oldı ʿArabīsi irmāż

Efrūḫten hemzeniñ fetḥiyle endūḫten (10) vezninde āteş ve çerāġ yaḳmaḳ maʿnāsınadır, ʿArabī’de kesr-i hemze ve sükūn-ı (11) rā-yı mühmele ile **irmāż** dirler ve **irmāż** ḥayvanātı ḳızġın ve ḥarāretli (12) maḥallde otlatmaḳ maʿnāsına da gelür.

Şimşegiñ çaḳması da raḫşiş (13) imiş hem īmāż

Raḫşiş raḫşīden maṣdarından ḥāṣıl-ı bi’l-maṣdardır ki (14) parlayış maʿnāsına gelür ve şimşek lemeʿānına ve sāʾire ıṭlāḳ olunur. **Īmāż**(15) ifʿāl bābından maṣdardır, şimşegiñ azacıḳ parlamasına dinür. Şülāşīsi (16) vemażadır ve bir nesneye uġrulayın yaʿnī gizlü baḳmaḳ maʿnāsına īmāż (17) dinür.

410 Berze ḳırpındı dimekdir ki ḳurāże gibidir

Şāriḥiñ ifādesine (18) göre **berze** bā-yı muvaḥḥadeniñ fetḥiyle herze vezninde ve ṣāḥib-i lehceniñ ḳaydı (19) üzre pürze bā-yı Fārsiyye’niñ żammı ile mühre vezninde olaraḳ ḳırpındı (20) maʿnāsınadır. *Burhān*’da bā-yı Fārsiyye’niñ fetḥiyle marīżiñ maḳʿadından aʿmāl (21) olunan şayāf ve ġalaṭen şāf dinilen devāya dindigi ve bā-yı muvaḥḥadeniñ (22) fetḥiyle dal ve budaḳ ve şāḫ ve ekin ve zerʿ maʿnāsına oldığı muṣarraḥdır. (23) Ḳırpındıya ʿArabī’de ḳāfiñ żammıyla **ḳurāże** dinilür.

Kārdü dindi (24) maḳaṣ adına yaʿnī miḳrāż

Kārdü iş maʿnāsına olan **kār** ile (25) merātib-i ʿadedden iki maʿnāsına olan **dü** lafẓından mürekkeb, maḳaṣ (26) dinilen ālet-i maʿrūfeniñ adıdır ki ʿArabī’de kesr-i mīm ile **miḳrāż** dindigi (27) meşhūrdur.

İş gören aldığıdır sāre meʾāli rüşvet

Sāre sīn-i [146] (1) mühmele ile pāre vezninde maṣlaḥat ḥuṣūliçün virilüp alınan rüşvet (2) maʿnāsınadır ve perde ve settāre maʿnāsına da gelür ve Hind ʿavretleriniñ (3) örtündükleri çarşafa daḫı dinür.

Ḳarż nāşik hem ödünç almaḳ imiş (4) istiḳrāż

Nāşik nūnuñ fetḥ ve meddi ve şīn-ı muʿcemeniñ kesriyle borçlu (5) ve medyūn ve ḳarż almaḳ maʿnāsınadır. Bā-yı muvaḥḥadeniñ meddi ve şīnıñ fetḥiyle (6) **bāşek** lāşek vezninde dimek ve nāẓımıñ ʿAcem'den taṣḥīḥātı cümlesindendir (7) diyü ḳayd itmek taḥrīfi iltizām ile merḥūm-ı müşārünileyhe iftirā eylemek (8) ḳabīlindendir. Ödünç almaġa ʿArabī'de **istiḳrāż** dindigi müteʿārifdir.

(9) Dīde-bān gözci dimekdir ki o maʿnāda raḳīb

Dīde-bān ve hāsız (10)**dīd-bān** gözci maʿnāsınadır ki ʿArabī'de **raḳīb** dinilür.

Hem daḫı (11) göz ḳapamaḳ oldı gülūc u iġmāż

Kāf-ı Fārsile **gülūc** ḫurūc vezninde (12) göz ḳapamaḳ maʿnāsınadır ve vezn-i meẕkūr üzre kāf-ı ʿArabī ile külūc (13) büyük yufḳaya dinür ve etmek ufandısı ve ḳırpındısına dinilür. **İġmāż**(14) hemzeniñ kesriyle ʿArabī'de göz yummaḳ maʿnāsınadır ve mecāzen bir ḫuṣūṣda (15) müsāhele ve müsāmaḥa itmek maʿnāsına olur.

Dinilür bāġcıya rezbān daḫı (16) nāṭūr öyle

Māsebaḳda beyān olundıġı üzre **rez** kelimesi meʿānī-yi (17) sā'iresinden başḳa muṭlaḳā bāġa ve ḫāṣṣaten üzüm bāġına dindiginden (18) **rezbān** kelimesinde olan **rez** muṭlaḳā bāġ maʿnāsına olmaġla **bān** lafẓınıñ ilḥāḳıyla (19) baġcı maʿnāsına olmuşdur. **Rez** üzüm çubuġuna taḫṣīṣ olmadıġına delīl (20) nāẓım-ı merḥūmuñ rezbān kelimesiniñ ʿArabī tercemesi **nāṭūr** lafẓı (21) oldıġını īrād buyurduḳlarıdır. Zīrā ʿArabī'de **nāṭūr** bāġ ve bāġçe ve ḫurmālıḳ (22) bekçisine dinilür, yalñız üzüm bāġçesine maḫṣūṣ degildir.

Bāġçe pālīz (23) dimek ravża gibi cemʿi riyāż

Pālīz bā-yı Fārsiyye'niñ fetḥ ve meddi ve lām (24) ile nāçīz vezninde bāġçeye dinilür. ʿArabīsi rā-yı mühmeleniñ fetḥi, vāvıñ (25) sükūnı ve żād-ı muʿcemeniñ fetḥi ve āḫırında hā ile **ravża**dır ve rā-yı mühmeleniñ (26) kesriyle **riyāż** ravżānıñ cemʿidir.

Ṣaḳlamaḳ oldı nigeh dāşten (27) ü ḫavl dimek

Nigeh dāşten terkībinde **nigeh** nigāhdan muḫaffef baḳmaḳ maʿnāsına [147] (1) ve **dāşten** ṭutmaḳ maʿnāsına olmaġla şaḳlamaḳ ve ḥıfẓ itmek maʿnāsına olmuşdur. (2) **Ḫavl** ḫā-yı muʿceme ile ʿArabī'de emvāle ḥüsn-i taḳayyüd ve riʿāyet eylemek maʿnāsını (3) ifāde itmekle hıfẓ itmek ve gözetmek ve şaḳınmaḳ maʿnālarını şāmildir.

(4) Ṣıġınacaḳ yeriñ adı da penā-gāh u iżāż

Penā-gāh penāh-gāhdan muḫaffef (5) ṣıġınacaḳ maḥalliñ adıdır. **İżāż** hemzeniñ kesri ve iki żāḍ ile (6) maʿnā-yı meẕkūra delālet ider ki melceʾ ve melāẕ mefhūmundandır.

415 Emmege dindi (7) mezīden daḫı maşş öyle imiş

Mezīden feṯḥ-i mīm ve kesr ve medd-i zā-yı (8) muʿceme ile mekīden vezninde ve mürādifidir ki emmek maʿnāsınadır. ʿArabī'de (9) feṯḥ-i mīm ve ṣād ile **maşş** dinilür.

Di ışırmaġa gezīden hem odur (10) ʿażż ü ʿażāż

Gezīden kāf-ı Fārsiyye'niñ feṯḥiyle resīden vezninde (11) ışırmaḳ ve ṣoḳmaḳ maʿnāsınadır gerek diş ve gerek nīş ile (12) olsun ki arı ve ʿaḳreb fiʿlidir. ʿArabī'de ʿaynıñ feṯḥiyle **ʿażż**(13) **ü ʿażāż** bir nesneyi diş ile ışırmaḳ maʿnāsınadır.

Oldı (14) indirme fürū kerden ü öyle ihbāṭ

Fürū kerden aşaġı maʿnāsına (15) olan **fürū** kelimesiyle itmek maʿnāsına olan **kerden** maṣdarından mürekkeb (16) indirme maʿnāsınadır ki ʿArabī'de **ihbāṭ** dinilür.

Dindi ḳaldırmaġa (17) efrāşten ü hem inhāż

Efrāşten hemze ve fā ile berdāşten vezninde (18) yuḳaru ḳaldırmaḳ ve yükseltmek ve terfīʿ maʿnāsınadır. **İnhāż** hemzeniñ (19) kesri ve nūnuñ sükūnuyla ʿArabī'de ayaġa ḳaldırmaḳ maʿnāsınadır ve ḳırbayı (20) ve ṭulumı aġzına yaḳın maḥalle ḳadar ṭoldurmaḳ maʿnāsına müstaʿmeldir.

(21) Bize yā Rabb iki dünyāda işi āsān it

Nāẓım-ı merḥūm ʿālem-i āḫırete (22) daḫı taġlīben dünyā buyurmuşlardır ki istiʿmālāt-ı ʿArabiyye'de olan ʿömreyn (23) ve ḳamereyn ḳabīlindendir.

Sehhili'l-emre bidāreyn lenā yā Feyyāż

Sehīl tefʿīl (24) bābından emr-i ḥāżırdır, ḳolay eyle dimekdir. El-emr hemzeniñ fetḥi ve mīmiñ (25) sükūnı ile ḥāl ve şān maʿnāsınadır ve nehyiñ naḳīżi olaraḳ

buyurmaḳ (26) maʿnāsına daḫı olur. Maʿnā-yı evvele göre cemʿi umūr ve maʿnā-yı ṯānīye göre evāmir (27) gelür. **Dāreyndār** kelimesiniñ teṯniyesidir. Birḳaç oṭayı ve müştemilātını ve ḥevleveyi [148] (1) dāʾiren mādār cāmiʿ olan dāʾiredir ki lisānımızda ḳonaḳ ve sarāy taʿbīr olunur. (2) Dār-ı dünyā ve dār-ı ʿuḳbā dinilür ve **bā** kelimesi ẓarfiyyet içündür. **Lenā** bizim içün (3) dimekdir. **Feyyāż** Vehhāb-ı Müteʿālteḳaddesu ẕātihi ḥażretlerine ıṭlāḳ olunur.

(4) Ḳıṭʿa Der Ṭā Ki Zi Ḫūbīst Be-ḥadd-i İfrāṭ

(5) **Ḳıṭʿa der ṭā** ḥarf-i ṭā ḳāfiyesinde ḳıṭʿa, **ki** kelimesi rabṭ içündür. (6) **Ḫūbīst** güzel maʿnāsına olan ḫūb ve yā-yı maṣdariyye ve est-i ḫaberiyyeden (7) mürekkebdir. **Be-ḥadd** nihāyetde dimekdir ki ifrāṭa mużāfdır. **İfrāṭ** ifʿāl bābından (8) ḥaddi tecāvüz itmek yaʿnī derece-yi iʿtidālden ilerü gitmek maʿnāsınadır ki tefrīṭ (9) bunuñ żıddıdır. ʿAdālet bunlarıñ ikisiniñ orṭasıdır. Ḫūbīst kelimesinde (10) edāt-ı ḫaberiyye nihāyet-i mıṣraʿda muḳadder olup vezn içün teḳaddüm itmişdir. (11) Taḳdīr-i kelām ḳıṭʿa der ṭā zi ḫūbī be-ḥadd-i ifrāṭest dimekdir. Maʿnāsı (12) ḥarf-i ṭā ḳāfiyesinde olan ḳıṭʿa güzellikden ḥadd-i ifrāṭdadır (13) dimek olur.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Yola hencār dinürmiş ʿArabīsinde ṣırāṭ

Hencār feṭḥ-i (14) hā ile zengār vezninde cādde, yol maʿnāsınadır. Resm ve ḳāʿide maʿnāsına (15) daḫı gelür. **Ṣırāṭ** kesr-i ṣād-ı mühmele ile ʿArabī'de yol maʿnāsına oldıġı (16) meşhūrdur.

Hem uzaḳlıḳ dime mefhūmı da dūrī vü şiṭāṭ

Dūrī(17) kelimesi uzaḳ maʿnāsına olan **dūr** ile yā-yı maṣdariyyeden mürekkeb (18) uzaḳlıḳ maʿnāsına. ʿArabī'de şīn-ı muʿcemeniñ kesriyle şiṭāṭ dinilür.

(19) Ṣaḳalın pek ḳabası belme vü hillūfe imiş

Belme bā-yı muvaḥḥadeniñ feṭḥi ve lāmıñ (20) sükūnuyla gelme vezninde ṣıḳ ve gür ve uzun ve ḳaba ṣaḳala dinilür ki taḫta ṣaḳal (21) taʿbīr olunur, ʿalāmet-i ḥumḳdur. ʿArabī'de kesr-i hā ve feṭḥ ve teşdīd-i lāmla (22) **hillūfe** dinür.

Köseye dindi teng-rīş hem o maʿnāda sināṭ

(23) **Teng-rīş** tā-yı müṯennāt-ı fevḳıyyeniñ feṭḥi ve nūnuñ sükūnı ile ṭar maʿnāsına (24) olan **teng** ile ṣaḳal maʿnāsına olan **rīş** kelimesinden mürekkeb ṭar (25)

şaḳallu maʿnāsına vaṣf-ı terkībī olaraḳ kösede ḥaḳīḳat-i ʿörfiyye (26) olmuşdur. **Sināṭ** sīniñ kesriyle ʿArabī'de köseye dinür.

420 Ḳara ḳulaġa (27) ferānıḳ dinilür yaʿni ʿanāḳ

Ferānıḳ fānıñ fetḥi ve rā-yı mühmele-yi memdūdeniñ [149] (1) fetḥi ve nūnuñ kesri ve āḫırda ḳāf ile ḳara ḳulaḳ dinilen meşhūr ḥayvānıñ (2) ismidir. ʿArabī'de ʿayn-ı mühmeleniñ ve nūn-ı memdūdeniñ fetḥleri ve āḫırında (3) ḳāf ile ʿanāḳ dinür.

İri arslan dimedir şīr-i jiyān gibi ʿaṭāṭ

(4) **Şīr** arslan maʿnāsına maʿrūfdur. **Jiyān** zā-yı Fārsile miyān vezninde (5) kükreyici ve tünd ve ḫışm-ālūd maʿnāsınadır. İnsān olsun ḥayvān (6) olsun bu cihetle iri arslana **şīr-i jiyān** dindi. **ʿAṭāṭ** fetḥ-i ʿayn-ı mühmele (7) ile ʿArabī'de arslana dinür. Tenū-mend ve bahādır şaḫṣ maʿnāsına da olur.

Ügi (8) ḳuşuna dinür kūf daḫı żuvʿ öyle

Kūf kāfıñ żamm ve meddi (9) ve āḫırda fā ile ügi ḳuşıdır. ʿArabī'de **żuvʿ** dinilür, żāḍ-ı muʿcemeniñ żammı (10) ve kesri cāʾizdir.

Yarasa adı şeb-engīz hem oldur vaṭvaṭ

(11)**Şeb** gice maʿnāsına **engīz** engīḫten maṣdarından yāḫud engīzīden maṣdarından müştaḳ (12) engīzed mużāriʿinden meʾḫūẕ engīzende ism-i fāʿilinden muḫaffefdir. **Şeb-engīz**(13) terkībi yarasa ḳuşuna ʿalem-i cins olmuşdur. Aṣl maʿnāsı gice ẓāhir (14) olıcı dimekdir. **Engīḫten** berrīḫten vezninde ẓāhir olmaḳ maʿnāsınadır (15) ve maʿnā-yı meẕkūrdan başḳa depretmek ve ḳoparmaḳ ve oynatmaḳ ve yükseltmek (16) ve yuḳaru çekmek ve ıraḳ itmek ve şāyiʿ ve ifşā ḳılmaḳ maʿnālarına daḫı gelür. (17) **Vaṭvaṭ** vāvıñ fetḥiyle ʿArabī'de yarasa ḳuşuna dinür. Bir ismi daḫı (18) ḫuffāşdır ve vaṭvaṭ żaʿīf ve zebūn ve cebān şaḫṣa dinilür ve ṭaġ (19) ḳırlanġıcı envāʿından bir nevʿ ḳırlanġıca ve çaġırġan ādeme ve bilā-fāşıla, (20) tīz tīz söyleyen şaḫṣa ıṭlāḳ olunur.

Tasa maʿnāsı fejem kurbe (21) mürādifdir hem

Fejem fānıñ ve zā-yı muʿceme-yi Fārsiyye'niñ fetḥleri ve āḫırda (22) mīm ile melālet ve ġuṣṣa ve ḳasāvet ve ʿacz maʿnāsınadır. **Kurbe** kāfıñ żammı (23) ve rā-yı mühmeleniñ sükūnı ve āḫırda hā ile ʿArabī'de ḳalbe teʾşīr iden tasa (24) ve endūha dinür ve bilā-hā fetḥ-i kāf ile kurb daḫı dinilür.

Şād-kāmī (25) di sevinmeklige mānend-i neşāṭ

Şād-kām Fārsī'de mesrūr maʿnāsınadır. Yā-yı (26) maṣdariyye ʿilāvesiyle sevinmeklik maʿnāsını ifāde ider. **Neşāṭ** ʿArabī'de (27) sevinmeklik maʿnāsına maṣdar-ı meşhūrdur.

Yāverende daḫı yardımcı muʿāvin (28) gibidir

Yāverende yāverīden maṣdarından müştaḳ ism-i fāʿildir. Yardımcı [150] (1) maʿnāsına ʿArabī'de **muʿāvin** dinür.

Dād kerden dime ʿadl itmek imiş (2) hem iḳsāṭ

Dād ʿadl maʿnāsına sebḳat itmekle itmek maʿnāsına olan (3) **kerden** maṣdarıyla terkīblenüp **dād kerden** ʿadl itmek maʿnāsını ifāde ider. (4) **İḳsāṭ** ifʿāl bābından ʿArabī'de ʿadl itmek maʿnāsınadır.

Bālvāsa dinilür (5) iplige bir adı da ḫayṭ

Bālvāsa bā-yı muvaḥḥade ile şāhkāse vezninde (6) iplik maʿnāsınadır. *Tıbyān*'da eriş ve tār maʿnāsınadır ki arġaç muḳābili dinmiş. (7) **Ḫayṭ** ḫā-yı muʿcemeniñ fetḥi ve yā-yı taḥtāniyyeniñ sükūnuyla ʿArabī'de iplik teline (8) dinür.

İgneniñ yurdısı sūfār daḫı semm-i ḫıyāṭ

Sūfār sīn-i mühmele ile (9) mūdār vezninde ʿumūmen delik ve ḫuṣūṣen igne deligine dinür ki aña (10) igne yurdı taʿbīr olunur ve oḳ gezine sūfār dinür. ʿArabī'de **semm-i**(11) **ḫıyāṭ** igneniñ yurdı maʿnāsınadır.

425 Di uruşmaġa zedeş yaʿni (12) teżārub dimedir

Zedeş zā-yı muʿceme ve dāl-i mühmeleniñ fetḥi ve āḫırında (13) şīn-ı muʿceme ile uruşmaḳ maʿnāsına oldığını nāẓım-ı merḥūm beyān buyurdılar. (14) **Teżārub** tefāʿül bābından ʿArabī'de uruşmaḳ maʿnāsınadır.

Oldı ġavġā (15) ġalebe lenber anıñ gibi heyāṭ

Lenber lām ile ḳanber vezninde iri ve dızmān ve ḳavīyyü'l-heykel (16) şaḫṣa dindigi *Burhān*'da ẕikr olunmuş. Ferbih ve şīrīn maʿnāsına (17) oldığını şāriḥ-i merḥūm *Ferheng-i Cihāngīrī*'den naḳl itmiş olmaġla (18) ġavgā ve ġalebe maʿnāsına oldığı taṣḥīḥāt-ı nāẓımdan olmaḳ gerekdir. (19) **Heyāṭ** şāriḥ-i merḥūm kitāb vezninde ḳayd idüp vezn-i meẕkūr üzre (20)dünüvv ü ḳurbmaʿnāsına oldığı ve hīṭḥīṭ vezninde ġırīv ü

feryād ve ġavġā (21) eylemek maʿnāsına idügi terceme-yi *Ḳāmūs*'da muḥarrer oldığına naẓaran hānıñ (22) meftūḥ olması iḳtiżā ider.

Dīdeden ḳaṭre-yi eşküm dökilür dil mecrūḥ

(23) İsmimi ḫūn-ı dilimden idesin istinbāṭ

Nāẓım-ı merḥūm *ebradallāhu mażcaʿehu*[337](24)bu kitābında ṣanāyiʿ-i bedīʿiyye-yi şiʿriyyeniñ ekşerini icrā buyurduḳlarından (25) muʿammā fenninden daḫı bulunmaḳ içün kendüleriniñ ismlerine dāl olan işbu (26) muʿammāyı īrād buyurdılar. **Dīde**den murād mürādifi olan çeşm kelimesidir. **Eşk**iñ (27) dökülmesinde çeşmiñ noḳṭalarınıñ izālesi ve **dil** ile ḳalb irāde [151] (1) olunup çeşmiñ vasaṭınıñ süḳūṭunı murād itmişler olmaġla çeşm ḥam (2) ḳalmışdır. **Ḫūn**dan murādları ʿArabī tercemesi olan dem ve dil ile anıñ daḫı (3) ḳalbi irāde olunup ḥam med kelimelerinden Muḥammed ḥāṣıl olmuşdur. Bundan ziyāde (4) ıṭnāb mübtedīniñ ẕihnini taġlīṭ ile aṣl merāmdan mālāyelzeme intiḳāldir.

(5) Ḳıṭʿa Der Ẓā Ki Be-ẓāhir Heme Rengīn Elfāẓ

(6) Müfredātı maʿlūm olmaġla maʿnāsı ẓā ḳāfiyesinde ḳıṭʿa ki ẓāhirde (7) elfāẓınıñ cümlesi rengīn ve yaḳışıḳlu dimekdir. Nihāyet-i mışraʿda est-i (8) ḫaberiyye taḳdīri iḳtiżā ider.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Dindi ḫışm itmege arġīden ü tāzīde (9) nekāẓ

Arġīden hemzeniñ fetḥi ve rā-yı mühmeleniñ sükūnı ve ġayn-ı muʿcemeniñ kesr (10) ve meddiyle ḫışm u ġażab itmek maʿnāsınadır. **Nekẓ** nūnuñ fetḥi ve kāfıñ sükūnuyla (11) nekẓa feteḥāt ile nekeẓa maʿada vezninde çabalamaġa dinür ve ivmege dinür. ʿAcele (12) ve şitāb maʿnāsına ve nekeẓ fetḥateyn ile pek acıḳmaḳ maʿnāsınadır. Yuḳālu nekeẓe'r-raculu (13) neḳẓan mine'l-bābi'l-evveli iẕā cāʿe şedīden ve ivdirmek maʿnāsınadır yuḳālu (14) nekeẓe iẕā aʿcelehu keẕā *fīTercemeti'l-Ḳāmūs* el-ḥāṣıl tāzīdeye ʿArabī'de maʿnāsı (15) virilse nekāẓ ḫışm itmek maʿnāsına olmaḳ lāzım gelür. Maʿnā-yı meẕkūra (16) yaʿnī nekāẓıñ ḫışm itmek maʿnāsına oldığına ẓafer-yāb olamadıḳ.

(17) Bed-meniş oldı fenā ḫuylu hem öyle cinʿāẓ

[337] Allah yatağını soğutsun.

Bed-meniş dāl ile (18) serzeniş vezninde kötü maʿnāsına olan **bed** ile ṭabīʿat maʿnāsına olan (19) **meniş**den mürekkeb, fenā ḫuylu maʿnāsına siyāh çeşm miṣillü taḳdīm-i mużāf ile (20) vaṣf-ı terkībī olmuşdur. **Cinʿāẓ** cīmiñ fetḥi ve nūnuñ sükūnı ve ʿayn-ı mühmele ile (21) ʿArabī'de fenā ḫuylu ādeme dinür.

Cenge peykār dinürmiş müterādifdir ḥarb

(22)**Peykār** bā-yı Fārsiyye'niñ fetḥi ve yā-yı taḥtānī ile cengār vezninde ceng (23) maʿnāsınadır ki ʿArabī'de **ḥarb** dindigi meşhūrdur.

Daḫı ceng itme (24) sitīzīden ü hem öyle temāẓ

Sitīzīden sīn-i mühmeleniñ ve tā-yı müṣennātıñ kesr (25) ve meddiyle girīzīden vezninde lec ve ʿinād ve ceng ve ḫuṣūmet maʿnāsınadır. (26) ʿArabī'de tā-yı müṣennātıñ fetḥiyle **temāẓ** lisān ile sögüşmek maʿnāsınadır.

(27) Didiler uyḳudan uyanmaġa bī-dār şoden

Bī-dār uyanıḳ maʿnāsına olmaġla [152] (1) olmaḳ maʿnāsına olan **şoden** ile terkīb olunup uyḳudan uyanmaġa (2) **bī-dār şoden** dirler.

Göziñi aç ki o maʿnāda imiş istīḳāẓ

İstīḳāẓ(3) uyanmaḳ maʿnāsına ʿArabī-yi meşhūrdur. Fārsī'de kāfiye olamayan ḥurūf-ı (4) maʿlūmeyi nāẓım-ı merḥūm terk itmeyüp iẓhārü'l-kemāle luġat-ı ʿArabiyye ile (5) edā buyurdılar. Ẓā ḳāfiyesi ḥurūf-ı meẕkūredendir. Şuʿarā-yı Rūm ve ʿAcem'iñ (6) ekṣerī ḳāfiyesi bu maḳūle ḥurūf ile olacaḳ eşʿārlarını tertīb-i (7) dīvānları lāzımesiçün iltizām itdiklerinden meʿānī ve meżāmīne çoḳluḳ (8) diḳḳat itmezler. Nāẓım-ı merḥūmuñ daḫı bī-dār şoden kelimesini īrād ve leṭā'if-i (9) şiʿriyyeden göziñi aç taʿbīriyle beyt-i vāḥidde luġat-ı vāḥide beyānı ile (10) iktifā buyurmaları tertīb-i dīvānda şuʿarānıñ mecbūren iltizām eyledikleri (11) keyfiyyet miṣillüdür.

430 Hem fürūzende vü bāriḳ dimedir parlayıcı

Fürūzende fürūḫten (12) maṣdarından müştaḳ fürūzed mużāriʿinden meʾḫūẕ ism-i fāʿildir, parlayıcı (13) maʿnāsına. **Bāriḳ** bā-yı muvaḥḥade ile sāriḳ vezninde ʿArabī'de parlayıcı maʿnāsınadır.

(14) Āteşiñ şuʿlesine dindi tebeş yaʿni şuvāẓ

Tebeş tā-yı müşennātıñ ve bā-yı (15) muvaḥḥadeniñ fetḥaları ve āḫırda şīn ile tebsīden maṣdarından ḥāṣıl-ı (16) maṣdar olması cā'izdir. **Tebsīden** nefsīden vezninde ve mürādifidir ki ḳızmaḳ (17) ve ışınmaḳ ve ḥarāretlenmek maʿnāsınadır. Buña göre **tebeş** ışınma ve ḥarāretlenme (18) maʿnāsına olur ancaḳ nāẓım-ı merḥūmuñ āteşiñ şuʿlesine dindi (19) buyurmaları ve **şuvāẓ** ile tefsīr itmeleri bu maḥallde olan **tebeş** tābiş (20) kelimesinden muḫaffef olmasını īcāb u iḳtiżā ider. Bu ṣūretde parlayış (21) ve lemʿa ve lehb maʿnāsına olur. **Şuvāẓ** şīn-ı muʿcemeniñ żamm ve kesriniñ (22) cevāzıyla ʿArabī'de tütünsüz ṣāfī āteş yalıñına dinür ve güneşiñ ḥarāretine (23) ıṭlāḳ olunur ve ḥayḳırmaġa ve feryād itmege dinür ve pek ṣusuzluġa ıṭlāḳ (24) olunur ve sögmek ve müşāteme maʿnāsına olur.

Gizlenen oldı nühüfte daḫı (25) mektūm öyle

Nühüfte żamm-ı nūn ile şüküfte vezninde gizlenen şey' maʿnāsınadır ki (26) ʿArabī'de **mektūm** dinildigi meşhūrdur.

Dindi ḥıfẓ itmege pāsīden (27) o maʿnāda leḥāẓ

Pāsīden bā-yı Fārsī ile mālīden vezninde ḥıfẓ itmek [153] (1) yaʿnī görüp gözetmek maʿnāsınadır. Gicelerde uyumayup bekcilik (2) itmek maʿnāsına da olur. **Leḥāẓ** ʿArabī'de ḥıfẓ itmek maʿnāsınadır diyü nāẓım-ı (3) merḥūm beyān buyurmuşlar. Şāriḥ-i merḥūm leḥāẓı lāmıñ kesriyle ḳayd itmişler. (4) terceme-yi *Ḳāmūs*'da liḥāẓ kitāb vezninde deveniñ gözleriniñ altına başılur bir nevʿ (5) tamġadır ve ḳuşuñ ḳanadlarından el ile ṣıyrılan yeleklere dinür ve liḥāẓü's-sehm (6) oḳuñ yelek geçürilmiş yerinden yelekle berāber olaraḳ berüye ṭoġrı yerine (7) dinilür. **Leḥāẓ** seḥāb vezninde gözüñ ḳuyruġuna dinür. *Teḳūlu naẓara ileyye*(8)*biliḥāẓi ʿaynihi ey bimu'eḫḫariha*[338] diyü mesṭūrdur. Buña mebnī gözetmek maʿnāsına (9) lāmıñ fetḥi iḫtiyār olunmaḳ evlā ve aḥrā ẓann olunur.

Dimiş ivdirmege (10) iʿcām u şitābānīden

Bu maḥallde **iʿcām**ı iʿcāl yazup dimiş kelimesini yalñız (11) bıraḳmaḳ ve nāẓım-ı merḥūm hep üçüncidir ʿArabca ol luġāt buyurmuş iken (12) müşārünileyhi ḫilāf çıḳarmaḳ lāyıḳ degildir. **Şitābānīden** şitābīden (13) maṣdar-ı lāzımından me'ḫūẕ ivdirmek maʿnāsına maṣdar-ı müteʿaddīdir ki ḳāʿide-yi (14) aḫẕi yuḳaruda beyān oldundı.

[338] Bana gözünün ucuyla baktı dersin.

Yaʿni taʿcīl anıñ gibi hem öyle inkāẕ

(15)Taʿcīl tefʿīl bābından ʿArabī'de ivdirmek maʿnāsına oldıġı miṣillü **inkāẕ(16)** daḫı ifʿāl bābından ivdirmek maʿnāsınadır.

Güş-vāre küpe maʿnāsınadır **(17)** ḳurṭa miṣāl

Güş-vāre kāf-ı Fārsiyye'niñ żammı ve vāv-ı mechūl ile küpeye **(18)** dinür. Ḳurṭa ḳāfıñ żammıyla ʿArabī'de küpe maʿnāsınadır.

Ṭut ḳulaġıñ ki **(19)** le'ālī gibidir bu elfāẕ

Le'ālī lü'lü'üñ cemʿi, kelime-yi ʿArabī'dir. Nāẓım-ı merḥūm **(20)** güş-vāre ve ḳulaḳ ve le'ālī ile mürāʿāt-i naẓīr buyurduḳlarından ṣoñra **(21)** elfāẓı incüye teşbīh ve elfāẓ-ı meẕkūreniñ küpe miṣillü ḳulaḳda **(22)** bulunmasını mübtediyāna tenbīh buyurdılar *ṣabbellāhu sicāle ġufrānihi ʿaleyhi*[339]

(23) Ḳıṭʿa Der ʿAyn u ʿIyān Çün Mihr Ez Ḫayṭu'ş-Şuʿā

(24) Ḳıṭʿa der ʿayn ʿayn ḳāfiyesinde olan ḳıṭʿa, **ʿıyān** ẓāhir maʿnāsına **(25)** maʿrūfdur. **Çün mihr** güneş miṣillü, **ez ḫayṭu'ş-şuʿā** fecrde ṭulūʿ iden **(26)** ḫayṭ-ı ebyażdan. Maʿnā-yı ḥāṣılası ʿayn ḳāfiyesinde olan ḳıṭʿa ḫayṭ-ı **(27)** şuʿādan ʿıyān olan şems miṣillüdür dimek olur. Ancaḳ maʿnā-yı meẕkūr **[154] (1)** şāriḥ-i merḥūmuñ ḳayd ve taṣḥīḥi vechle olup mıṣraʿ-ı meẕkūr ḳıṭʿa **(2)** der ʿayn ʿıyān çün mihr ü ez ḫayṭü'ş-şuʿā ḳayd olunsa maʿnāsı **(3)** ʿayn ḳāfiyesinde olan ḳıṭʿadan şemsden oldıġı miṣillü ḫayṭu'ş-şuʿā **(4)** ʿıyān olur dimekdir. Bu maʿnā sābıḳdan evlā oldıġı āşikārdır ki **(5)** żiyā-yı şemsden ḥāṣıl olan ḫuyūṭ-ı şuʿāʿiyyeniñ feyżinden ne vechle **(6)** müntefiʿ olunur ise bu ḳıṭʿada beyān olacaḳ meʿānīden ol vechle **(7)** müntefiʿ olunur dimek olur. El-ḥāṣıl ḳıṭʿayı şemse ve andan istifāże **(8)** olunan maʿnāları ḫayṭu'ş-şuʿāʿa teşbīh eblaġ olur *iḫter mā şi'te.*[340]

(Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

(9) Ḳola bāzū dindi maʿnāsı ʿArabca oldı bāʿ

Bāzū bā-yı muvaḥḥade **(10)** ve zā-yı muʿceme ile ḳālū vezninde ḳol maʿnāsınadır. ʿArabī'de sāʿ vezninde **(11)** bā-yı muvaḥḥade ile **bāʿ** dinilür.

Gez daḫı arşun dimekdir kim mürādifdir ẕirāʿ

[339] Allah üzerine mağfiret kovaları döksün.
[340] İstediğini seç.

(12) **Gez** kāf-ı Fārsī ile rez vezninde arşun maʿnāsınadır. Bundan başḳa (13) ışırmaḳ maʿnāsına olan gezīden maṣdarından emr olur ve ılġın (14) aġacına dinür ve yeleksiz ve temrensiz oḳa dinür. Ol maḳūle oḳa Türkī'de (15) daḫı gez dirler. **Ẕirāʿ** ẕāl-i muʿcemeniñ kesriyle ʿArabī'de arşun maʿnāsına (16) oldığı müteʿārifdir.

435 İçmek āşāmīden ü hem iḳtibāʿ vü iḳtimāʿ

(17)**Āşāmīden** hemze-yi memdūde ve şīn-ı muʿceme ile ārāmīden vezninde muṭlaḳā içmek (18) maʿnāsınadır, ṣu olsun meşrūbāt-ı sā'ire olsun. **İḳtibāʿ** iftiʿāl (19) bābından ʿArabī'de ḳırbanıñ emzigini aġzı içine alup ṣu içmek (20) maʿnāsınadır. **İḳtimāʿ** keẕālik bāb-ı meẕkūrdan ṭulumuñ aġzını aġzına (21) alup içmek ve ḳabda olan meşrūbı şurb-ı şedīd ile şurb itmek (22) maʿnālarınadır ve bir nesneyi iḫtiyār eylemek maʿnāsına daḫı olur.

Yutmaġa (23) dindi fürū berden dinür hem ibtilāʿ

Fürū berden aşaġı maʿnāsına olan (24) **fürū** kelimesiyle iletmek maʿnāsına olan **berden** lafẓından mürekkeb yutmaḳ (25) maʿnāsınadır. **İbtilāʿ** ʿArabī'de tekellüf ile yutmaḳ ve **belʿ** yutmaḳ maʿnālarına (26) oldığını mütercim-i ḳāmūs ʿĀṣım Efendi merḥūm beyān ve taʿrīf itmişdir.

(27) Oldı nev-peydā vü muḥdeṯ yeñi īcād olunan

Nev nūnla şev vezninde yeñi [155] (1) maʿnāsına, **peydā** bā-yı Fārsī ve yā-yı taḥtānī ile sevdā vezninde āşikār maʿnāsına (2) olmaġla yeñi īcād olunan nesneye Fārsī'de **nev-peydā** ve ʿArabī'de ism-i mefʿūl (3) ṣīġasıyla **muḥdeṯ** dinilür.

Daḫı peydā kerden īcād eylemek hem iḫtirāʿ

(4)**Peydā kerden** īcād ve ẓāhir ve āşikār eylemek maʿnāsınadır. **İḫtirāʿ** iftiʿāl (5) bābından ʿArabī'de bilā-sebaḳ ve bilā-miṯl bir nesne inşā ve īcād eylemek maʿnāsınadır. (6) **İḫtirāʿ** yarmaḳ ve şaḳḳ eylemek maʿnāsına da olur ve meʿānī-yi sā'iresi daḫı (7) vardır.

Şīd olmuşdur güneş daḫı anıñ gibi ẕükā

Şīd şīn-ı muʿcemeniñ (8) kesriyle bīd vezninde güneş maʿnāsınadır ki ḫūrşīd ve yalñız ḫūr daḫı (9) dinür. ʿArabī'de ẕāl-i muʿceme ile **ẕükā,** şemse dinür.

Işıġa aydınlıġa pertev (10) dinür yaʿnī şuʿāʿ

Pertev bā-yı Fārsiyye'niñ fetḥi ve rā-yı mühmeleniñ sükūnı (11) ve tā-yı müşennātıñ fetḥi ve āḫırda vāv ile żiyā ve ışıḳ ve aydınlıḳ maʿnāsınadır. (12) ʿArabī'de şīn-ı muʿcemeniñ żammıyla **şuʿāʿ** dinilür.

Şimşege dirler duruḫş (13) olmuş hem ol maʿnāda berḳ

Duruḫş dāl ve rā-yı mühmeleleriñ żammı (14) ve ḫā-yı muʿcemeniñ sükūnı ve āḫırda şīn ile şimşek maʿnāsınadır ve dāliñ (15) fetḥi daḫı cā'izdir. **Berḳ** bā-yı muvaḥḥade ile şarḳ vezninde ʿArabī'de şimşek (16) maʿnāsınadır.

Parlamaḳ oldı duruḫşīden naẓīri iltimāʿ

Dāl-i mühmeleniñ (17) fetḥ ve żammı cevāzıyla **duruḫşīden** parlamaḳ maʿnāsınadır. ʿArabī'de iftiʿāl (18) bābından **iltimāʿ** dinür.

Dindi ḳorḳutmaġa bākānīden ü terhīb hem

(19)**Bākānīden** bā-yı muvaḥḥade ile ḳorḳutmaḳ maʿnāsına maṣdar-ı müteʿaddīdir. Lāzımı (20) bākīden maṣdarıdır. **Terhīb** tefʿīl bābından ḳorḳutmaḳ maʿnāsına maṣdardır.

(21) Ḫavf itmekdir hirāsīden meʾāli irtiyāʿ

Hirāsīden hānıñ kesriyle ḫavf (22) itmek ve ḳorḳutmaḳ maʿnāsınadır. ʿArabī'de iftiʿāl bābından **irtiyāʿ** dinür.

440 (23) Aldamaḳ oldı firībīden ki ġabn anıñ gibi

Firībīden fānıñ (24) ve rā-yı mühmele-yi memdūdeniñ kesriyle aldamaḳ maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ġayn-ı (25) muʿcemeniñ fetḥi ve bā-yı muvaḥḥade ile **ġabn** dinilür. Ancaḳ Fārsī'de **firībīden**(26) muṭlaḳā aldatmaḳ maʿnāsına mevżūʿ ve ʿArabī'de **ġabn** bir ādemi muʿāmelede (27) aldatmaḳ maʿnāsına maḫṣūṣdur.

Di firībānīden aldanmaġa yaʿnī inḫidāʿ

[156] (1) **Firībānīden** firībīden maṣdarından meʾḫūẕ müteʿaddī ṣūretinde muṭāvaʿat (2) içündür. Aldanmaḳ maʿnāsını ifāde ider. **İnḫidāʿ** ʿArabī'de aldanmaḳ maʿnāsına (3) ve aldanmaġa rāżı olmaḳ maʿnāsınadır ki bilerek aldanmaġı ḳabūl itmekden (4) ʿibāretdir.

Oldı pūşānīden örtünmek tesettür gibidir

Püşİden örtmek (5) maʿnāsına maṣdar-ı müteʿaddī olmaġla andan meʾḫūẕ **püşānİden** maṣdarı (6) muṭāvaʿat içün olaraḳ örtünmek maʿnāsınadır. ʿArabī'de tefeʿʿül (7) bābından **tesettür** dinilür.

Hem açılmaḳdır güşānİden miṣāli incilāʿ

Güşānİden(8) keẕālik açmaḳ maʿnāsına olan güşāden maṣdarından meʾḫūẕ açılmaḳ (9) maʿnāsına muṭāvaʿat içündür. ʿArabīsi infiʿāl bābından **ictimāʿ** kelimesidir.

(10) Ḥaḳdır ancaḳ rāżı olmaġa hem uymaġa sezā

İnneme'l-ḥaḳḳa ḥaḳḳīḳum (11) bi'r-rıżā ve'l-ittibāʿ

İnnemā kelimesi edāt-ı ḥaṣrdır ki Türkī'de ancaḳ dinilür. (12) **Ḥaḳḳ** ḳāfıñ teşdīdi ile esmā-yı ḥüsnā-yı İlāhiyye'den bir ism-i şerīfdir (13) ve ḥaḳḳ Ḳurʾān-ı Kerīm'e ıṭlāḳ olunur ṣābit ve müteḥaḳḳiḳ olan şeyʾe dinilür ki (14) bī-hūde ve bāṭıl muḳābilidir. Nāẓım-ı merḥūmuñ daḫı murādı Allāhu aʿlem maʿnā-yı (15) aḫīrdir. **Ḥaḳḳ** kelimesiniñ bunlardan başḳa meʿānī-yi sāʾiresi daḫı vardır. **Ḥaḳīḳ**(16) ḥā-yı mühmeleniñ fetḥiyle faʿīl vezninde lāyıḳ ve revā ve sezā maʿnāsınadır. **Rıżā** rā-yı (17) mühmeleniñ kesri ve żammı cevāzıyla ve elifiñ ḳaṣrıyla ḫoşnūd olmaḳ (18) maʿnāsınadır ki żıddı saḫṭdır. **İttibāʿ** iftiʿāl bābından uymaḳ maʿnāsınadır.

(19) **Ḳıṭʿa Der Ġayn Be-ʿayn-ı Dil ü Ṭabʿest Fürūġ**

(20) **Ḳıṭʿa der ġayn** ġayn-ı muʿceme ḳāfiyesinde olan ḳıṭʿa, **be-ʿayn** ʿayn ʿArabī (21) çeşm maʿnāsınadır, Dil ü ṭabʿ kelimelerine mużāfdır. Ṭabʿ lafẓınıñ āḫırında (22) olan est ḫaberiyye, mışraʿıñ nihāyetine merbūṭdur. **Fürūġ** Fārsī'de (23) żiyā maʿnāsına oldıġı gelecekdir. Ḥāṣıl-ı maʿnā ġayn ḳāfiyesinde olan (24) ḳıṭʿa ḳalbiñ ve ṭabʿıñ gözüne żiyādır. Be-ʿayn kelimesinde olan bāya żarfiyyet (25) maʿnāsı virmek daḫı cāʾizdir. ʿAyn burada güneş maʿnāsınadır dimek (26) her ne ḳadar ebʿad ise de maʿmāfīh iḫtiyār olundıġı taḳdīrce maʿnā ġayn (27) ḳāfiyesinde olan ḳıṭʿa dil ve ṭabʿ güneşine żiyādır dimek olur. [157] (1) Güneş gibi olan dil ü ṭabʿda żiyādır maʿnāsına olmaz.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Gösteriş (2) oldı nümāyiş yüce rütbe āmrūġ

Nümāyiş żamm-ı nūnla gösterme maʿnāsına (3) ism olan **nümāy** kelimesiniñ āḫırına şīn-ı maṣdariyyeniñ ilḥāḳıyla (4) gösteriş maʿnāsına olmuşdur. **Āmrūġ** hemze-yi memdūdeniñ fetḥi ve mīmiñ (5) ve rā-yı mühmele-yi memdūdeniñ żammıyla rütbe-yi

bülend maʿnāsınadır ve vāvsız żamm-ı (6) mīm ve sükūn-ı rā ile fāʾide ve menfaʿat ve ẕāhīre maʿnāsına ve ḳadr ü şān ü ḳıymet (7) ve ḥişşe-yi ḳalīle ve miḳdār-ı cüzʿī ve aṣl ve zübde ve ḫulāṣa maʿnālarına olur.

(8) Hem uzun boyluya hem dindi vaḳāra āmūġ

Āmūġ kelimesi uzun (9) boylu şaḫṣa ve vaḳāra dinür. **Vaḳār** Türkī mevḳiʿinde īrād olunmuş kelime-yi (10) ʿArabī'dir. Aġır meşreblilige dinilür ki lengerlü olmaḳ taʿbīr olunur. Ḫıffetiñ (11) muḳābilidir ve şīme-yi maḳbūledendir.

Esnemek yāze vü ḫamyāze gegirmek ārūġ

(12) **Yāze** yā-yı taḥtāniyyeniñ fetḥi ve meddiyle tāze vezninde, **ḫamyāze** ḫā-yı muʿceme ve mīm ile (13) yelpāze vezninde esnemek maʿnāsına ve elif ile ḫāmyāze ve hāsız ḫamyāz (14) daḫı dinür ve fānıñ fetḥi ve āḫırında zā-yı muʿceme ve rā-yı mühmele ile fāz ve fāj (15) daḫı esnemek maʿnāsınadır. **Ārūġ** hemzeniñ fetḥ ve meddi ve āḫırda ġayn-ı (16) muʿceme ile fārūḳ vezninde gegirmek maʿnāsınadır ki boġazdan ṣadā ile (17) çıḳan rīḥden ʿibāretdir ve ḳāf ile daḫı luġatdır. ʿArabī'de teceşşī ve ifşāş (18) dinür.

Oldı āmīġ ḳarışmış dinür az nesneye şūġ

Āmīġ hemze-yi (19) memdūde-yi meftūḥa ve mīm-i meksūre-yi memdūde ve āḫırında ġayn-ı muʿceme ile (20) ḳarışmış maʿnāsınadır ve ḥaḳīḳat maʿnāsına olur ki şeyʾiñ muvażżaʿ lehinde (21) istiʿmāl olunmasından ʿibāretdir. Muḳābili mecāzdır. Meṣelā esed kelimesi arslana (22) ıṭlāḳ olundıġından mā vażʿ-ı lehi olmaġla ḥaḳīḳat ve ricl-i şücāʿa (23) ıṭlāḳ olunduḳda mecāz ve istiʿāre dinür ve **āmīġ** kelimesi cimāʿ ve mübāşeret (24) maʿnāsına da olur. **Şūġ** şīn-ı muʿceme ile dūġ vezninde şeyʾ-i ḳalīl (25) maʿnāsına oldıġını nāẓım-ı merḥūm beyān buyurdılar. **Şūġ** kelimesi keṣret-i (26) istiʿmālden elde ve ayaḳda ḥāṣıl olan keyfiyyetdir ki naṣırlanmaḳ taʿbīr (27) olunur ve bedende ve eṣvābda olan kir ve pas ve vesaḫ maʿnāsınadır. Bī-ḥayā [158] (1) ve küstāḫ ve cesūr ve foḍūl maʿnāsına da gelür.

445 Rūşenāyī dinür (2) aydınlıġa rūşen aydın

Rūşenā ve **rūşen** kelimeleri aydın maʿnāsına olmaġla (3) yā-yı maṣdariyye ile **rūşenāyī** aydınlıḳ dimekdir. Rūz-ı rūşen ve rūşen-liḳā (4) ve dil-i rūşen istiʿmālātında mütedāvil ve meşhūrdur.

Daḫı aydınlıġa hem parlayışa (5) dindi fürūġ

Fürūġ fānıñ żammıyla dürūġ vezninde aydınlıḳ maʿnāsına (6) ve żiyādan ḥāṣıl olan parlayış maʿnāsınadır.

Şīr süd māst (7) yoġurtdur tere yaġı mesge

Şīr şīn-ı muʿcemeniñ kesri ve yā-yı maʿlūme ile (8) süd maʿnāsınadır. Yā-yı mechūle ile arslan maʿnāsına oldıġı aşaġıda (9) gelecekdir. **Māst** mīm ile rāst vezninde yoġurda dinür ve ʿılk-i Rūmī (10) yaʿnī saḳıza da māst dinür. **Mesge** mīmiñ fetḥi ve sīn-i mühmeleniñ sükūnı (11) ve kāfıñ fetḥi ve āḫırda hā ile tere yaġı maʿnāsınadır ve kāfıñ ve rā-yı (12) mühmeleniñ fetḥi ve āḫırda hā ile kere daḫı Fārsī'de tere yaġı maʿnāsına olmaġla (13) Türkī'si andan ġalatdır.

Fele dirler aġıza ḳaymaġa tū ayran dūġ

Fele fānıñ (14) ve lāmıñ fetḥi ve āḫırda hā ile aġız maʿnāsınadır ki yeñi ṭoġurmuş (15) ḥayvānıñ südünden yaparlar ve lāmıñ teşdīdiyle daḫı luġatdır. **Tū** tā-yı fevḳāniyyeniñ (16) żammı ve vāv-ı mechūle ile ḳaymaḳ maʿnāsınadır ve ḳat ḳat maʿnāsınadır ki ḳat ḳat (17) dinilecek maḥallde tū-ber-tū dinilür. Vāv-ı maʿrūf ile ḳayd ḫaṭādır. Vāv-ı maʿrūf (18) ile tu żamīr-i muḫāṭab maʿnāsını ifāde ider. **Dūġ** dāl-i mühmeleniñ żamm ve meddiyle (19) ayran maʿnāsınadır ki yoġurtdan ezerler.

Yıḳamaḳ şüşten ü yıḳanmışa (20) şūyīde dinür

Şüsten şīn-ı muʿcemeniñ żammıyla rüsten vezninde yıḳamaḳ (21) maʿnāsınadır. **Şūyīde** şīn-ı muʿcemeniñ żamm ve meddiyle şūyīden maṣdarından (22) ism-i mefʿūl olaraḳ yıḳanmış ve maġsūl maʿnāsınadır. Şüsesten (23) maṣdarından müştaḳ şüste ism-i mefʿūlünüñ yıḳanmış maʿnāsına oldıġı (24) ḳıṭʿa-yı şānīde ẕikr olundı.

Çirk di kire daḫı kir ile pasa ājūġ

(25) **Çirk** cīm-i Fārsiyye'niñ kesri ve rā-yı mühmeleniñ sükūnı ve āḫırda (26) kāf ile kir ve pas maʿnāsınadır, ʿArabī'de vesaḫ dinür ve yarada (27) olan ḳan ve iriñ maʿnāsına ve hicrān maʿnāsınadır ve aġızdan aḳan salyaya [159] (1) daḫı dinür. **Ājūġ** hemzeniñ fetḥi ve zā-yı Fārsī'niñ żamm ve meddiyle kir (2) ve pas maʿnāsınadır ve ḫurmā lifine dinür ve aġaç budamaḳ maʿnāsına da gelür.

(3) Derilüp devşirilen çīde vü ber-çīde imiş

Çīde cīm-i Fārsile dīde (4) vezninde çīden maṣdarından ism-i mefʿūldür, devşirilmiş maʿnāsına ve üzerine (5) taḥsīn-i lafẓ içün **ber** kelimesi daḫı dāḫil olup **ber-**

çīde dinür. (6) **Ber** kelimesi her ne ḳadar taḥsīn-i lafẓ içün olur ise de yuḳaru ṭoġrı (7) devşirmek maʿnāsında medḫali vardır. Etegini devşirmiş ādeme ber-çīde-dāmen (8) dinür.

Dindi pervend ḳumāş ṣarġısına boġçaya būġ

(9) **Pervend** bā-yı Fārsile ferzend vezninde ḳumāş ṣarġısına dindigini nāẓım-ı merḥūm (10) beyān buyurmuşlar. **Pervend** vāsıṭa ve pezevenk maʿnāsına oldıġı (11) sebḳat itdi. **Būġ** bā-yı muvaḥḥadeniñ żamm ve meddiyle boġça maʿnāsınadır. (12) Boġça-yı meẕkūr būġ kelimesiniñ muṣaġġarıdır.

Ḳalp-zen kimseye deyyūṯa (13) daġal-zen dinilür

Daġal-zendaġal ile **zen** kelimelerinden mürekkeb, ḳalp-zen (14) ve deyyūṯ maʿnāsınadır. **Daġal** dāl-i mühmele ile baġal vezninde altı maʿnāya (15) gelür. Evvel mekr ü ḥīle ve ḫabāṯet. Ṯānī ʿayb ve fesād. Ṯāliṯ muḥīl ve mekkār (16) ve maʿyūb ve müttehim maʿnāsına. Rābiʿ ḳalb ve geçmez aḳçeye dinür ki züyūf (17) taʿbīr olunur. Ḫāmis külḫan ṭaşıdır, yaḳarlar. Sādis ṭorṭu ve pūse (18) ve telve maʿnāsınadır. **Deyyūṯ** dāliñ fetḥi ve yānıñ teşdīdiyle meşhūrdur ki (19) bī-ġayret ve nāmūs-ı ḳaltabān ve ḳurumsaġa dinilür.

Daḫı mechūl olan (20) nesneye dirler āşūġ

Āşūġ hemzeniñ fetḥ ve meddi ve şīn-ı muʿcemeniñ (21) żamm ve meddiyle mechūl nesneye dinilür. *Burhān*'da mechūlü'l-ḥāl kimseye (22) dinilür diyü mesṭūrdur.

450 Ṭatlu dillüye dinür cerb-zebān şīrīn-gū

(23) **Cerb** cīm ile ḥarb vezninde yaġlu şey' maʿnāsına oldıġı ve zebān (24) lisān maʿnāsına idügi māsebaḳda beyān olunmaġla yaġlu ṭaʿāmıñ leẕẕet-baḫş (25) oldıġı ʿalāḳasıyla ṭatlu dillüye **cerb-zebān** dinildi. **Şīrīn-gū**(26) daḫı bu miṣillüdür ki ṭatlu maʿnāsına olan **şīrīn** ile gūyende ism-i (27) fāʿilinden muḫaffef **gū** kelimesinden mürekkeb vaṣf-ı terkībī olaraḳ ṭatlu [160] (1) söyleyici maʿnāsını ifāde ider.

Şāire dindi süḫan-sāz u yalan oldı (2) dürūġ

Süḫan söz maʿnāsına, **sāz** sāzendeden muḫaffef düzici maʿnāsına (3) olmaġla şāʿire **süḫan-sāz** dinmişdir. Maʿnā-yı ḥaḳīḳīsi söz düzici (4) olur. **Dürūġ** dāl ile fürūġ vezninde yalan maʿnāsınadır şiʿr ḥaḳḳında (5) *ʿaẕebuhu ekẕebuhu* dinilip *nime'ş-şiʿru*

innehu yesturu'l-ʿuyūbu'l-kiẕb[341] terkībiile (6) daḫı ṣıfatlanmışdır. Tevḥīd-i İlāhī ve naʿt-ı Nebevī ve ber-güzīdegān-ı Rabbānī ḥaḳḳlarında (7) īrād olunan evṣāfdan māʿadā ekṣer şiʿriñ yalan lāzım-ı ġayr-ı müfārıḳı (8) ve şuʿarānıñ yār ve oynaşı ve belki serīḳa-yı maʿnāda sırdaşı olmaġla (9) nāẓım-ı merḥūm lāzımı melzūmı ile ẕikr idüp kendüsine ve çoḳ ẕevāta (10) ṭoḳunmuşdur.

Cāhile cāhla rifʿat mi gelür dünyāda

Nefsü'l-emrde rifʿat (11) ve saʿādet ʿilm ve maʿrifetle oldığından cāhiliñ cāhı mūciz-i meziyyet (12) olmadığını ifāde buyururlar. Ṣānī cāh ile taḳdīrindedir, cināṣ-ı tām vāḳiʿ (13) olmuşdur.

ʿAlem-efrāz-ı maʿārifdir olan ṣāḥib-i tūġ

ʿAlem-efrāz(14) vaṣf-ı terkībī, bayraḳ ḳaldırıcı dimekdir. Maʿārife mużāfdır.

(15) Ḳıṭʿa-yı Çün Būy-ı ʿAnber Ḳuvvet Āred Der Dimāġ

(16) **Ḳıṭʿa** maʿlūm, **çün** edāt-ı teşbīh, **būy** ḳoḳu maʿnāsına, **ʿanber** maʿlūm, **ḳuvvet**(17) maʿlūm, **āred** ārīden maṣdarından müştaḳ fiʿl-i mużāriʿdir getürür maʿnāsınadır. (18) **Dimāġ** kesr-i dāl-i mühmele ile ʿArabī'de başda olan beynīye dinür. Yisāġ (19) vezniyle Fārsī'de ʿucb u kibr ü ġurūrdan kināye olur. Bu maḥallde maʿnā-yı (20) ʿArabī'si murād olundığından dāliñ kesriyle oḳunmaḳ lāzımdır. Maʿnāsı (21) ʿanber ḳoḳusı gibi dimāġa ḳuvvet getürür ḳıṭʿa dimekdir.

(Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Serçe küncişk ü (22) gögercindir kebūter ḳarġa zāġ

Küncişk kāfıñ żammı ve nūnuñ sükūnı (23) ve cīmiñ kesri ve şīn-ı muʿcemeniñ sükūnı ve āḫırda kāf ile serçe (24) maʿnāsınadır. Esʿad Efendi merḥūm kāfıñ fetḥi ve cīmiñ żammıyla ḳayd itmiş. (25) ʿArabī meşhūrı ʿuṣfūrdur. **Kebūter** meşhūrdur ki gögercine dinilür. (26) **Zāġ** zā-yı muʿceme ile bāġ vezninde ḳarġa maʿnāsınadır ve mecāzen aḳbabaya (27) ıṭlāḳ olunur ve bir cins siyāh gögercine dinür ki pek müteḥarrik olur.

[161] (1) Ḫunc bayḳuş ügeyikdir fāḫte ḳuzġun kelāġ

Ḫunc ḫā-yı muʿcemeniñ (2) żammıyla künc vezninde bayḳuşa dinilür. ʿArabī-yi meşhūrı būmdur ve vezn-i (3) meẕkūr üzre ḫunc Fārs sancaġında bir vilāyetiñ ismidir ve

[341] Şiirin en tatlı olanı, en yalan olanıdır.

ḫānıñ fetḥiyle (4) renc vezninde ḫanc kelimesiniñ beş maʿnāsı vardır. Evvelki bāṭıl ve żāyiʿ. (5) Ş̱ānī nāz u kirişme ve şīve. Ş̱āliş̱ ṭarab u sürūr ve ʿıyş u ḥużūr. Rābiʿ (6) fāʾide ve menfaʿat. Ḫāmis vaḳt-i inzālde ẕükūr ve nisvānıñ dimāġından ẓuhūr (7) iden ḫışıldıya dinür. **Fāḫte** fā ile sāḫte vezninde ʿArabī'de ügeyik (8) ḳuşuna dinür, Fārsī'de daḫı müstaʿmeldir. ʿArabī'de faḫt ay aydınlığına (9) ıṭlāḳ olunmaġla murġ-ı meẕkūruñ rengi żiyā-yı mehtāba müşābih oldığı (10) bāʿiş̱-i tesmiye idügini ʿĀṣım Efendi merḥūm şārih-i ḳāmūsdan naḳl (11) buyurmuşlardır ve **fāḫte** ʿArabī'de esāmī-yi nisvāndandır. **Kelāġ** kāfıñ fetḥiyle (12) ferāġ vezninde ḳarġa nevʿinden ḳuzġun didikleri murġ-ı maʿrūfuñ (13) ismidir.

Daḫı ḳırlangıç perestū āşiyān oldı yuva

Perestū bā-yı Fārsiyye'niñ (14) ve rā-yı mühmeleniñ fetḥaları ve sīn-i mühmeleniñ sükūnı ve tā-yı müş̱ennātıñ żamm (15) ve meddiyle ḳırlangıca dinür ve bā-yı Fārsiyye bedeli fā ile **ferestū** daḫı luġatdır. (16) **Āşiyān** şīn-ı muʿceme ile mākiyān vezninde ḳuş yuvasına dinür ki (17) kümes ve folluḳ maḳūlesini şāmildir ve saḳf-ı ḫāne ve tavān maʿnāsına gelür. (18) Şārih-i merḥūm yuva maʿnāsına taʿmīm ve ḳuş yuvasına taḫṣīṣ itmiş, (19) ʿUrfī merḥūmuñ *ey nüh felek zi ḫūşe-yi ṣunʿ-ı tu dāneʾī der cenb-i kıbriyā-yı (20) tu ʿarş āşiyāneʾī* beytiyle ʿumūm maʿnāsını istidlāl itmiş ancaḳ ʿUrfī (21) merḥūm küberā-yı İlāhī'ye nisbeten ʿarş-ı aʿẓamıñ ḳuş yuvası ḳadar (22) ḳalacağını beyān buyurduḳları cihetden beyt-i meẕkūr ile maʿnā-yı ʿumūma (23) istidlāl olunmaz ve āḫırda hā ile āşiyāne daḫı dinilür.

Kāġ āteş (24) ḳarġa vü ḳuzġun ṣadāsı kāġ kāġ

Kāġ kāf ile dāġ vezninde (25) āteş maʿnāsınadır. Deve ve ḳoyun miş̱illü ḥayvānıñ boġazdan çıḳarup yine (26) yuṭdığı nesneye dinür ki geviş taʿbīr olunur ve feryād u nāle maʿnālarına (27) ve ḳuzġun āvāzına dinilür. **Kāġ kāġ** ḳuzġun ve ḳarġa āvāzlarından [162] (1) ḥikāyedir.

Zindegānī dirlik oldı zindegī ṣaġlıḳ dimek

Zindegānī(2) zā-yı muʿcemeniñ kesriyle dirlik maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ʿıyş ıṭlāḳ olunur. (3) **Zindegī** ṣaġlıḳ maʿnāsınadır ve āḫırlarında olan yā maṣdariyyedir.

Cān revān (4) merg ölümdür mürde ölmüş zinde saġ

Cān Türkī mevḳiʿinde īrād olunmuş (5) kelime-yi Fārsiyye'dir. **Revān** rā-yı mühmele ile devān vezninde cān maʿnāsınadır. (6) Revāndan nefs-i nāṭıḳa ve cāndan

rūḥ-ı ḥayvānī murād olundığı İbn-i Sînā'dan (7) menḳūldür. Ḥükemānıñ ḥāṣıl-ı ifādeleri cān ḥîn-i vefātda fānî ve ʿadem-i (8) maḥż olup revān fenā bulmaz. Şu ḳadar ki cemîʿ-i ḥayvānātıñ meşārik oldığı (9) rūḥ-ı ḥayvānî zā'il olduḳda revān daḫı bi'ż-żarūre bedenden ḫurūc (10) ider ḳālallāhu Teʿālā *yes'alūneke ʿani'r-rūḥi ḳuli'r-rūḥu min emri Rabbî.*[342] ve revān (11) gidici ve aḳıcı maʿnāsına daḫı gelür. **Merg** mîm ile derg vezninde mevt (12) ve ölüm maʿnāsınadır. **Mürde** mîmiñ żammı ve rā-yı mühmeleniñ sükūnı ve dāl-i (13) mühmeleniñ fetḥi ve hā ile mürden maṣdarından ism-i mefʿūldür, ölmüş maʿnāsına. (14) **Zinde** zā-yı muʿcemeniñ kesri ve nūnuñ sükūnı ve dāl-i mühmeleniñ fetḥi ve hā ile (15) diri ve ẕî-ḥayāt maʿnāsınadır ve faḳîr ve yoḫsul maʿnāsına ve Iṣfahān'da (16) Zinderūd didikleri nehr-i kebîr maʿnāsına ve büyük ve cesîm fîl maʿnāsınadır ki (17) zinde-pîl dirler ve bir pehlevān-ı Tūrānî'niñ ismidir.

455 Pek ṭolu leb-rîz o maʿnāda (18) lebāleb öyledir

Leb-rîzleb ṭudaḳ maʿnāsına ve **rîz** rîḫten yāḫud rîzîden (19) maṣdarından müştaḳ ism-i fāʿil muḫaffefi olmaġla ağızdan dökülmek ʿalāḳasıyla (20) pek ṭolu maʿnāsına olmuşdur. **Lebāleb** elif-i iḥāṭa ile ṭudaġına ve aġzına ḳadar (21) ṭolmuş maʿnāsı ʿalāḳasıyla pek ṭolu nesneye dinür.

Hem daḫı sāġar (22) ḳadeḥdir pek büyük olsa tifāġ

Sāġar sîn-i mühmele ile lāġar vezninde (23) ḳadeḥ ve piyāle maʿnāsınadır. **Tifāġ** tā-yı müṯennātıñ kesri ve fā ile çirāġ vezninde (24) büyük ḳadeḥ maʿnāsınadır.

Çāġ vaḳt ammā ʿAcem ḫāṭır suʾāl itdikçedir

(25) **Çāġ** cîm-i Fārsî ile bāġ vezninde vaḳt maʿnāsınadır. Ḳāf ile çāḳ daḫı (26) luġatdır.

Ṣaġ olasın yerine bāşed dimāġat küg çāġ

Bāşed fiʿl-i (27) mużāriʿ ṣîġasıyla olsun maʿnāsına emr-i ġāʾibdir. **Dimāġ** maʿlūm, tāsı [163] (1) ḫiṭāb içündür. **Küg** vāv-ı maʿrūfla düg vezninde yāy ve ḳavs maʿnāsına (2) ve ziyādesiyle bülend ve ʿālî ṣavt maʿnāsınadır. Vāv-ı mechūl ile marul (3) ismidir, ʿArabî'de ḫass dinür ve vaḳt-i ṭarabda sāza ve söze āhenk (4) virmek ve uydurmaḳ ve düzen virmek ve yek-dehen āġāz itmek maʿnāsınadır. (5) **Küg çāġ**dan murād marul vaḳti olmaġla dimāġıñ dāʾimā marul (6) vaḳti gibi muʿtedil ve ṭarı olsun

[342] "Ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir..." İsrâ/85.

yāḫud meʿānī-yi sā'iresi (7) mülāḥaẓasıyla dimāġın sāz ve āġāz gibi düzgün ve mesrūr olsun (8) dimek ola *vallāhu aʿlem biḥaḳīḳāti'l-ḥāl.*[343]

Cūy-ı şīr ol şu ki aḳmış (9) bir zamān Şīrīn içün

Cūy-ı şīr cūy-ı Şīrīn lafẓından muḫaffefdir. (10) Şīrīn Ḫüsrev-i Pervīz'iñ maḥbūbesi ve meşhūr Ferhād'ıñ maʿşūḳasıdır.

(11) Kūh-ken Ferhād u kūh-ı Bī-sütūn deldigi ṭaġ

Kūh ṭaġ maʿnāsına (12) **ken** fetḥ-i kāfla künende ism-i fāʿilinden muḫaffef ḳoparıcı maʿnāsına olmaġla (13) **Kūh-ken** Ferḥād'a ʿalem olmuşdur. **Kūh-ı Bī-sütūn** meşhūr ṭaġdır. Ferhād-ı (14) nām-dār fermān-ı Şīrīn-i şīvekār ile ol ṭaġı delüp şu aḳıtmışıdı.

(15) Işfahān şehrindeki nehriñ adı Zāyīderūd

Nehr-i meẕkūre kesr-i (16) zā-yı muʿceme ile **Zinderūd** daḫı dirler

Bir müzeyyen bāġçedir yanında anıñ (17) Çār-bāġ

Nehr-i mezbūruñ yanında olan bāġçeye **Çār-bāġ** dinürmiş.

Rāh yol (18) güm-rāh azġun żāyiʿ olmuş güm-şode

Rāh rā-yı mühmele ile māh vezninde (19) yol ve ṭarīḳ maʿnāsına ve kerre vü merre ve defʿa vü nevbet maʿnāsınadır ki (20) Türkī'de daḫı bir yol söyledi iki yol gitdi taʿbīri şāyiʿdir ve resm (21) ü reviş ve ḳāʿide ve perde ve uṣūl maʿnālarına gelür. Meṣelā rāh-ı Ḥicāz (22) ve rāh-ı Işfahān dinilür ve hūş ve şuʿūr maʿnāsınadır ki ʿaḳl-ı ḫılḳīdir. (23) Anıñla nefʿ ü żarar ve ḫayr u şerr farḳ ve temyīz olur ve söz ve süḫan maʿnāsına gelür (24) ve rāy miṣillü selāṭīn-i Hind'e ʿalem olur. **Güm-rāh** kāf-ı Fārsī'niñ żammı ve mīmiñ (25) sükūnuyla azġun maʿnāsınadır. Yitik ve żāyiʿ maʿnāsına olan **güm** ile yol (26) maʿnāsına olan **rāh**dan mürekkebdir. **Güm-şode** daḫı güm-i meẕkūr ile olmuş maʿnāsını (27) ifāde iden **şode** kelimesinden mürekkeb, żāyiʿ olmuş maʿnāsınadır.

[164] (1) Hem ḳılavuz reh-nümā vü bedreḳa reh-ber sürāġ

Reh rāh kelimesinden muḫaffef (2) yol ve **nümā** nümāyendeden muḫaffef gösterici maʿnāsına olmaġla **reh-nümā** yol (3) gösterici ve ḳılavuz maʿnāsınadır. **Bedreḳa** bā-yı muvaḥḥadeniñ fetḥi ve dāl-i (4) mühmeleniñ sükūnuyla ezreḳa vezninde,

[343] Allah, hâli en doğrusuyla bilendir.

reh-ber ezber vezninde ve sīn-i mühmeleniñ (5) żammıyla **sürāġ** ḳılavuz maʿnāsınadırlar.

460 Yaḳ biyefrūz biyār īncā getür (6) bunda dimek

Efrūz yaḳmaḳ maʿnāsına olan efrūḫten yāḫud efrūzīden (7) maṣdarından müştaḳ efrūzed mużāriʿinden meʾḫūẕ emrdir. Bā-yı emr (8) duḫūlüyle hemze yāya ḳalb olunup **biyefrūz** yaḳ maʿnāsınadır. **Biyār**(9) keẕālik (10) ārīden maṣdarından getür maʿnāsına emr-i ḥāżırdır. **Īncā** bu maḥall dimek (11) maʿnāsına olmaġla **biyār īncā** bunda getür maʿnāsına istiʿmāl iderler imiş.

(12) Şemʿ-dān oldı leken yanmış fitīle di çerāġ

Leken lām ve kāf ile (13) çemen vezninde şemʿ-dāna dinür ve lisānımızda kāf-ı Fārsile legen didigimiz (14) ẓarf-ı maʿrūfuñ daḫı ismidir ve buḫūr-dān ve micmer maʿnāsına ve manḳal (15) ve āteş-dān maʿnāsına olur. **Çerāġ** cīm-i Fārsile ferāġ vezninde yanmış (16) fitīl maʿnāsınadır ve otlamaḳ ve yayılmaḳ maʿnāsına ve at iki ellerin dikine (17) ḳaldırmaḳ maʿnāsınadır ki şaḫlanmaḳ taʿbīr olunur ve pīr ve mürşide ve delīl (18) ve reh-nümāya ıṭlāḳ olunur ve aydınlıḳdan daḫı kināye iderler.

Yaḳı içün (19) şol demürden dāġlaġı dāġīne hem

Āteşde ḳızdırup ḥayvānāta (20) tamġa urduḳları temüre Türkī'de **dāġlaġı** taʿbīr olunur. Fārsī'de **dāġīne** dāġ (21) uracaḳ ālet maʿnāsına olmaġla yaḳı maʿnāsına olan **dāġ** ve yā-yı nisbet (22) ve nūn-ı teʾkīd-i nisbet ve hā-yı naḳliyyeden mürekkebdir.

Key ḳaçan daḫı ʿArabca (23) yaḳıdır key yaʿni dāġ

Key kelimesi mey vezninde Fārsī'de ḳaçan (24) maʿnāsınadır ki zamān-ı mechūlden suʾāldir. *Key buved yā Rab ki ʿazm-i Yeṯrib-i* (25) *buṭhā konem* mışraʿında oldığı miṯillü ve key lisān-ı ʿArabī'de yaḳıya ıṭlāḳ (26) olunur. Fārsī'de yaḳıya dāġ dinür ve **key** kelimesi ʿArabī'de edāt-ı taʿlīl daḫı (27) olur ve Fārsī'de inkār ve istibʿād mevḳiʿinde īrād olunur.

Bu kitābım (28) bir gülistāndır oḳu bülbül gibi

Gülistān maʿrūf, **bülbül** Fārsī ve ʿArabī'de [165] (1) murġ-ı maʿrūfuñ ismidir. ʿArabī-yi maḫṣūṣı ʿandelīb ve Fārsī'si hezārdır.

(2) Seyr-i gülzāra ne ḥācet işte budur bāġ u rāġ

Gülzār güllük maʿnāsına (3) ve **bāġ** ḥadīḳa maʿnāsına ve **rāġ** rā-yı mühmele ile bāġ vezninde çayırlıḳ (4) ve murġ-zār maʿnāsınadır ve **rāġ** ṭaġ etegi maʿnāsına daḫı olur.

(5) Ḳıṭʿa Der Fā Zi Güher Pür Çü Ṣadef

(6) **Kıṭʿa der fā** fā ḥarfi ḳāfiyesinde olan ḳıṭʿa, **zi güher** güherden, **pür** ṭolu, (7) **çüṣadef** ṣadef gibi. **Çü** edāt-ı teşbīhdir, çünden muḫaffefdir. Yaʿnī (8) ṣadef incü ile ṭoldıġı miṣillü bu ḳıṭʿa daḫı dürr ve meʿānī ile (9) ṭoludur dimek olur.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Rede vü reste zede cümlesi ṣaf

Rede rā-yı mühmele (10) ve dāl-i mühmeleniñ fetḥaları ve hā-yı mevḳūf ile ṣıra ve ṭabūr maʿnāsınadır (11) gerek insān ve gerek ḥayvān ve gerek büyūt ve dekākīn ve insān ve ġayrı eşyā (12) ṣırası olsun. **Reste** rā-yı mühmele ile deste vezninde bu daḫı ṣıra (13) ve ṣaff ve ṭabūr maʿnāsınadır ve ḳurtulmuş ve ḫalāṣ bulmuş maʿnāsına da (14) gelür ve ḳānūn ve reviş ve üslūb maʿnāsına olur. **Zede** zā-yı muʿceme (15) ve fetḥateyn ile ṣaff maʿnāsınadır.

Sūbesū her yaña di sūy ṭaraf

(16) Sīn-i mühmeleleriñ żamm ve meddiyle **sūbesū** ve yā-yı taḥtānī ile **sūybesūy**(17) her yaña maʿnāsınadır ve yā ile **sūy** ve yāsız **sū** ṭaraf maʿnāsınadır.

Zend (18) ü āteş-zene çaḳmaḳ adıdır

Zend zā-yı muʿceme ile bend vezninde çaḳmaḳ (19) demüri maʿnāsında ʿArabī ile müşterekdir. Bundan başḳa zerdüştüñ semādan (20) nüzūlüni iddiʿā itdigi kitāba zend dinür ve bir pehlevān-ı Tūrānī'ye dinür ki Rüstem (21) anı bir muşt ile helāk itmiş ve büyük ve iri ve żaḫīm maʿnāsına olur. (22) **Āteş-zene** keẕālik çaḳmaḳ maʿnāsınadır. Zenende-yi āteş taḳdīrindedir. Āḫırında (23) olan hā maʿnā-yı ʿalāmet-i naḳldir lākin meşhūrı āteş-zene ḳav ve çaḳmaḳ (24) ve ṭaşıñ mecmūʿuna ıṭlāḳ olunur.

Gül ḳıġılcım dimedir ḳāvdır ḫaf

(25)**Gül** kāf-ı Fārsī'niñ żammıyla üç maʿnāya gelür. Birisi Türkī'de daḫı (26) gül dinilen maʿrūf çiçegiñ adıdır ki ʿArabī'de verd dirler ve ṣānī (27) āteş ḳorı, aḫker maʿnāsınadır. Ṣāliş ḳırmızı ve aḥmer maʿnāsınadır [166] (1) ve devlete daḫı ıṭlāḳ olunur. Ḳıġılcım maʿnāsına daḫı oldıġını nāẓım-ı (2) merḥūm taḥrīr buyurdılar. **Ḫaf** ḫā-yı

muʿcemeniñ feṭḥiyle tef vezninde yanmış (3) paçavra ve pamuḳdan yapılan ḳāva dinür. Ḳāv ḫaf muḥarrefidir.

465 Ṣāḥib-i baḫt (4) ḫunük daḫı ṣovuḳ

Ḫunük ḫā-yı muʿcemeniñ ve nūnuñ żammı ile baḫtlu (5) ve saʿādetlü maʿnāsına ve bārid ve ṣovuḳ maʿnāsınadır ve ḳolaylıḳ ve sühūlet (6) maʿnāsına da gelür ve sükūn-ı nūn ve kāf-ı Fārsī ile bucaḳ ve köşe (7) maʿnāsına ve kendiden geçmiş ʿāşıḳ-ı meslūbü'l-iḫtiyār maʿnāsınadır.

(8) Sengçe di ṭoluya ḳara ḫaşef

Sengçe ṭaş maʿnāsına olan (9) **seng** ile edāt-ı taşġīr olan **çe** kelimesinden mürekkeb ṭaşcaġız dimekdir ki (10) ṭoluya ıṭlāḳ olunur. **Ḫaşef** ḫā ve şīn-ı muʿcemeleriñ feṭḥalarıyla ḳar (11) maʿnāsınadır.

Oldı yanmaḳ erimek sūz u güdāz

Sūz sūḫten yāḫud (12) sūzīden maṣdarından yanmaḳ maʿnāsına ismdir ve **güdāz** güdāḫten yāḫud (13) güdāzīden maṣdarından erimek maʿnāsına ismdir ve bunlar ism-i fāʿil muḫaffefi (14) olaraḳ Türkī'de istiʿmāl olunur dil-sūz ve cān-güdāz miṣillü ve emr daḫı olur.

(15) Sūḫte yanmışa di yalıña tef

Sūḫte sūḫten maṣdarından yanmış (16) maʿnāsına ism-i mefʿūldür ve ḳar maʿnāsına da gelür ve Ḫüsrev-i Pervīz'iñ ḫazā'in-i (17) ṣamāniyyesinden beşinci ḫazīnesiniñ ismidir ve derūnı ḳavrulmuş ve fāsid olmuş (18) maʿnāsına ve belā-dīde ve muṣībet-resīde ve ṭartılmış ve mevzūn maʿnāsınadır ve üzüm (19) cibresine ve şarāb pūsesine dinür. **Tef** tā-yı fevḳāniyye ile kef vezninde (20) āteş yalıñına dinür ve ḫarāretden ḫāṣıl olan buḫār maʿnāsına ve ḳızġınlıḳ (21) ve ḫarāret maʿnāsına ve ʿufūnet ve vaḫāmet maʿnāsına ve tānıñ żammıyla tuf puf (22) vezninde tükürmek maʿnāsınadır.

Ṣaḳsınıñ adı sifāl ammā kim

(23) **Sifāl** sīn-i mühmeleniñ kesriyle ṣaḳsı parçasıdır ve ceviz ve fıstıḳ (24) ve bādem ve nār miṣillü mīveleriñ ḳabuġuna dinür.

Müşterekdir ʿArabī ile ḫazef

(25) **Ḫazef** ḫā ve zā-yı muʿcemeleriñ fetḥi ve fā ile ʿArabī'de destīye dinür ve muṭlaḳā (26) çamurdan işlenüp āteşde tabḫ olunan şey'e dinür çanaḳ ve ṭabaḳ (27) ve küb ve destī miṣillü. **Ḫazef** Fārsī'de daḫı maʿnā-yı meẕkūreyedir.

[167] (1) Ḳurbaġa ġūk di arġa kārīz

Ġūk ġayn-ı muʿcemeniñ żammı ve vāv-ı mechūl ile (2) ḳurbaġaya dinür, ʿArabī'de żıfdaʿ dirler. **Kārīz** kāfiñ fetḥ ve meddi (3) ve rā-yı mühmele ve yā-yı mechūle ve zā-yı muʿceme ile yer altında olan ṣu yolıdır (4) gerek pāk ve gerek nā-pāk olsun. **Kārīz** kāf-ı Fārsī ile degildir. Kārīzi (5) arḳ ile beyān nāẓımıñ taṣḥīḥātından olmaḳ gerekdir. Fārsī'de arḳa (6) rūdḫāne ve ferkend dinür. Arḳ daḫı ʿArabīsi ḫarḳdan muḥarrefdir.

(7) Dindi ḳablumbaġaya daḫı keşef

Keşef kāfıñ ve şīn-ı muʿcemeniñ (8) fetḥaları ve āḫırda fā ile kablumbaġaya dinür. Seng-püşt mürādifidir (9) ve sereṭān burcuna ıṭlāḳ olunur ve bir nevʿ ṣu içecek ẓarfa dinür (10) ve bir ṭaġıñ adıdır.

İncü maʿnāsınadır mürvārīd

Mürvārīd mīmiñ żammı (11) ve rā-yı mühmeleniñ sükūnı ve vāvıñ fetḥ ve meddiyle incü maʿnāsınadır ki ʿArabī'de (12) lü'lü' dinür.

Gūş-ı māhī işidirsin di ṣadef

Ṣadef(13) meşhūrdur ki biemrullāhu Teʿālā incünüñ derūnunda terbiye olunur. Fārsī'de (14) **gūş-ı māhī** dirler, aṣl maʿnāsı balıḳ ḳulaġı dimek olur ve andan (15) menḳūldür. Nāẓımıñ işidirsin taʿbīri ḫaylī belīġāne düşmüşdür.

470 (16) Hem sütūr oldı binek ḥayvānı

Sütūr sīn-i mühmele ve tā-yı fevḳāniyye ile (17) ḥużūr vezninde muṭlaḳā binek ḥayvānına dinür feres ve deve ve ḥımār ve ḳaṭır (18) olsun ve muṭlaḳ ḥayvān ve cānver maʿnāsına da gelür.

Daḫı ḥayvān (19) yiyecek nesne ʿalef

ʿAlef ʿayn-ı mühmele ile telef vezninde nāẓım-ı (20) merḥūm ḥayvān yiyecek nesneye ıṭlāḳ itdi. Bu ṣūretde ʿArabī (21) ile müşterek olur terceme-yi *Burhān*'da ʿalef

yoncadır ki maʿrūf nebātdır (22) ʿArabī'de fışfışa ve Fārsī'de espet daḫı dirler diyü mesṭūrdur.

(23) Müşterek cümle luġatda ṣābūn

Ṣābūn kāffe-yi luġatda müşterekdir. Şāriḥ (24) Ḥayātī Efendi merḥūm Kütāhya'da iken *Ferā'idü'l-Fünūn* ṣāḥibi ʿAbdullāh (24) Efendi merḥūmdan *Ferheng-i Şuʿūrī* var mı diyü suʾāl itdikde (25) neylersin şu kez̲z̲ābı ki zamān-ı saʿādetde mevcūd olan ṣābūnı (26) *Şemsü'l-Maʿārif* ṣāḥibi ʿAbdu'r-Rahman el-Būnī'ye isnād ile aṣābü'l-Būnī [168] (1) kelimesinden meʾḫūz̲dur dimiş buyurmuşlar. Müşārünileyh ḥażretleriniñ Şuʿūrī (2) merḥūma işbu iʿtirāżları nefsü'l-emrde bī-cādır. Merḥūm ʿAbdullāh (3) Efendi'niñ *Ferā'id* nām teʾlīfleri Kütāhya'da meʾmūren iḳāmetimiz ḥīninde Şāmlu (4) Rāġıb Paşa merḥūmuñ ʿindinde manẓūr-ı ʿācizānem oldı. Yedi (5) sekiz cildde ʿArabiyyü'l-ʿibāre cemīʿ ʿulūmı şāmil nādire-yi devrān ve müṭālaʿaya (6) çesbān bir kitābdır raḥmetullāhi Teʿālā̲.

Fārsī'de köpüge dirler kef

Kef kāfiñ (7) fetḥiyle Fārsī'de köpüge dirler deryāda olsun ve aġızda olsun. ʿArabī'de (8) ruġve dinür ve kef rastıḳ taʿbīr olunan siyāh nesneye dinür ve semüz otı (9) maʿnāsınadır ki ʿArabī'de baḳlatü'l-ḥamḳāʾ dirler ve kefīden maṣdarından fiʿl-i emr (10) gelür. Kefīden yarmaḳ ve şikāften maʿnāsınadır. ʿArabī'de teşdīd-i fā ile (11) el ayası ve rāḥe maʿnāsınadır.

Eb ü ceddiñ gibi cidd üzre olup

(12) Eyle kesb-i hüner ey ḫayr-ı ḫalef

Eb heb vezninde baba maʿnāsına (13) ʿArabī'dir ki Fārsī'de peder dirler. **Cedd** cīmiñ fetḥi ve dāl-i mühmeleniñ (14) teşdīdi ile ʿArabī'de büyük baba maʿnāsınadır, cemʿi ecdād gelür. (15) Vālid ve vālideniñ pederi dimekdir ve ululuḳ ve ʿaẓamet maʿnāsınadır ki cedd (16) fī ʿuyūnü'n-nās dinilür ve meʿānī-yi sāʾiri daḫı vardır. Bu maḥallde eb ḳarīnesiyle (17) babanıñ pederi murāddır ve cīmiñ kesriyle **cidd** ʿArabī'de çalışup ve çabalamaḳ (18) maʿnāsına maṣdardır ve bir nesneyi gerçekden işlemek maʿnāsınadır ki (19) hezl ve lāġ ve laṭīfe muḳābilidir ve dīger maʿnāları daḫı vardır. Bu maḥallde (20) maʿnā-yı evvel murāddır. Cedd ile cidd kelimelerinde cinās-ı ḫaṭṭī vardır. Ḫalef (21) ḫā-yı muʿceme ile telef vezninde ʿArabī'de pederden ṣoñra ḳalan veled-i

ṣāliḥe (22) dinür. Eger fāsid olur ise lāmını iskān iderler ve gāh olur ki eḥadü hümā(23) āḫarıñ maḳāmında istiʿmāl olunur. Aña mebnī nāẓım-ı merḥūm ḫayr ile ḳayd itmişdir.

(24) **Sīmurġ-ı Kūh-ı Ḳāfest Īn Ḳıṭʿaem Be-revnaḳ**

(Müstef'ilün fe'ûlün müstef'ilün fe'ûlün)

(25) **Sīmurġ** esāmī-yi bī-müsemmādandır, şöhretine binā-yı tafṣīle ḥācet olmadığı (26) miṣillü el-yevm vücūdı daḫı yoḳdur ve dünyāyı iḥāṭa ider didikleri [169] (1) kūh-ı Ḳāf'a mensūbdur. Cebel-i meẕkūruñ verā-yı baḥr-ı muḥīṭde taḳdīriyle vücūdunuñ (2) iṣbātı müşkildir. Sīmurġ kelimesi kūha kūh daḫı Ḳāfa mużāfdır. Est-i (3) ḫaberiyye ile kūh Ḳāf'ıñ Sīmurġıdır dimekdir. **Īn ḳıṭʿaem** benim ḳıṭʿam, **be-revnaḳ**(4) zīnetde yaʿnī ārāyiş ve zīverde bu ḳıṭʿam kūh-ı Ḳāf'ıñ Sīmurġıdır. *Tuḥfe*'yi (5) Ḳāf'a ve derūnunda olan işbu ḳıṭʿayı Sīmurġ'a istiʿāre buyurdılar. (6) Sīmurġ didikleri murġ-ı kīmyā ve muḥibb-i ṣādıḳ miṣillü nevādir-i ʿālemden (7) maʿdūd kibrīt-i aḥmer maḳūle eşyā-yı nefīseden olmadığı gibi bu ḳıṭʿa (8) daḫı nevādir-i rūzgārdandır iddiʿāsı maṭlūb-ı nāẓımdır ve kūh-ı Ḳāf taʿbīriyle (9) ḥarf-i ḳāf ḳāfiyesine intiḳāl olundığına işāret buyurdılar.

Boşdur (10) tehī ṭolu pür ṣu āb u kūze bardaḳ

Tehī tā-yı fevḳāniyye ve hā-yı memdūdeniñ (11) kesriyle boş maʿnāsınadır. **Pür** bā-yı Fārsī'niñ żammı ve rā-yı mühmele ile (12) ṭolu maʿnāsına, āb hemze-yi memdūdeniñ fetḥiyle ṣu maʿnāsınadır ki (13) maʿrūfdur. ʿAnāṣır-ı erbaʿadandır, ʿArabī'de mā' dinür ve istiʿāre ṭarīḳıyla (14) revnaḳ u leṭāfete ve ḳadr ü menzilete ve ʿarż ve vaḳāra ve feyż ü raḥmete (15) dinilür ve ḳāʿide ve ḳānūn ve ʿādet maʿnāsına olur. **Kūze** kāfla mūze vezninde (16) bardaḳ maʿnāsına ʿArabī ile müşterekdir. Hesiz kūz dūz vezninde bükülmüş (17) ve münḥanī arḳaya dinür gerek pīrlikden ve gerek ʿilletden olsun ve felekden (18) kināye olur.

Tīre şode bulanıḳ hem cūy-bār ırmaḳ

Tīre bulanıḳ (19) maʿnāsına oldığı ẕikr olundı. **Tīre şode** bulanıḳ ve bulanmış maʿnāsınadır. (20) Tīre şoden bulanmaḳ maʿnāsınadır. **Cūy-bār** cīm-i memdūde ve yā-yı taḥtāniyye (21) ve bā-yı muvaḥḥade ile kūh-sār vezninde **cūy** ile **bār**dan mürekkebdir. **Bār** edāt-ı (22) keṣret ve ʿaẓamet olmaġla **cūybār** gāh olur ki ırmaġı ve aḳar ṣuları (23) çoḳ yere dinür ve gāhca olur ki büyük ırmaġa dinür ve ırmaḳ kenārına daḫı (24) dinür.

Işmarlamaḳ süpürden gönderdi hem firistād

Süpürden sīn-i mühmeleniñ (25) kesr ve żammı cevāzıyla ve bā-yı Fārsī'niñ żammı ve rā-yı mühmele ile (26) ışmarlamaḳ ve vaṣiyyet maʿnāsınadır ve münzevī ve ḳāniʿ ve tevekkül ve teslīmde olmaḳ (27) ve başılmaḳ ve ḥaḳāret görmek ve pāymāl olmaḳ ve başmaḳ ve çignemek (28) maʿnālarına da gelür ve feṭḥ-i sīn ile dürmek ve ṭayy itmek maʿnāsınadır ki [170] (1) murād ḳaṭʿ-ı mesāfedir. **Firistād** fānıñ kesriyle gönderdi maʿnāsına (2) firistāden maṣdarından māżīdir.

Seçmek güzīden oldı daḫı (3) sitāden almaḳ

Güzīden kāf-ı Fārsiyye'niñ żammı ve zā-yı muʿcemeniñ kesr ve (4) meddiyle seçmek maʿnāsına maṣdardır. **Sitāden** sīn-i mühmeleniñ kesri (5) ve tā-yı fevḳāniyyeniñ feṭḥ ve meddiyle almaḳ maʿnāsına maṣdardır.

475 Ḳapmaġa di (6) rübūden yelmek daḫı devīden

Rübūden rā-yı mühmele ve bā-yı muvaḥḥade-yi memdūdeniñ (7) żammlarıyla sütūden vezninde ḳapmaḳ maʿnāsınadır. **Devīden** dāl-i mühmele ile (8) revīden vezninde yelmek ve segirtmek maʿnāsınadır.

Ḳaçmaḳ giriḫten hem (9) pūyīden oldı ḳoşmaḳ

Girīḫten kāf-ı Fārsiyye'niñ kesriyle ḳaçmaḳ (10) maʿnāsına maṣdardır. **Pūyīden** bā-yı Fārsiyye-yi memdūdeniñ żammı ve yā-yı taḥtāniyyeniñ (11) kesr ve meddiyle ḳoşmaḳ maʿnāsınadır.

Bön kimseye di kevden fertūt (12) hem bunamış

Kevden kāfla revzen vezninde künd-i fehm ve bī-idrāk ve aḥmaḳ (13) ve hemec kimseye dinür ve yaşını bulmuş ve ʿamelden ḳalmış bārgīre de dinür. (14) Kāf-ı Fārsī ile degildir. **Fertūt** fānıñ feṭḥi ve rā-yı mühmeleniñ sükūnuyla (15) mebhūt vezninde bunamış ve çoḳ yaşamış ḳoca maʿnāsınadır.

Şeydā deli (16) dimekdir kālīve şaşḳın aḥmaḳ

Şeydā şīn-ı muʿceme ile peydā vezninde deli (17) ve dīvāne maʿnāsınadır. **Kālīve** kāfıñ feṭḥ ve meddi ve lāmıñ medd ve kesriyle (18) ser-geşte ve nādān ve bön ve şaşḳın maʿnāsınadır. Sevdāyī ve dīvāne-mizāc (19) ve sersem maʿnāsına ve ṣaġır ve aṣamm maʿnāsınadır.

Pīrāye vü zīb zīver (20) ārāyiş oldı zīnet

Pīrāye bā-yı Fārsiyye-yi meksūreniñ meddi ve rā-yı (21) mühmele ile bī-ġāye vezninde pīrāsten maṣdarından ismdir. Bir nesneye tenḳīṣ-i (22) zevā'id cihetiyle ʿārıż olan yaḳışıḳ ve ḥüsn ü leṭāfet ve zīb ü zīnet (23) maʿnāsınadır. **Ārāyiş** āsāyiş vezninde ārāmīden maṣdarından ḥāṣıl-ı (24) maṣdardır. Bezeyiş ve bezeniş ve zīnet maʿnāsınadır ve ʿādet ve ḳānūn (25) maʿnāsına da gelür.

Ārāsten bezenmek pīrāsten ṭonatmaḳ

Ārāsten hemze ve rā-yı (26) mühmeleniñ feṭḥ ve meddiyle ṭonatmaḳ ve bezemek maʿnāsına maṣdardır ve elifiñ (27) ḥaẕfıyla āresten daḫı maʿnā-yı meẕkūreye delālet itdiginden başḳa [171] (1) güç yetmek ve elden gelmek ve ḳādir olmaḳ maʿnāsına da gelür. **Pīrāsten** bā-yı (2) Fārsiyye'niñ kesr ve meddi ve rā-yı mühmeleniñ feṭḥ ve meddiyle tezyīn ve tenḳīḥ (3) itmek yaʿnī izāle-yi zevā'id ile yaḳışıḳ buldurmaḳ maʿnāsınadır ki ārāstenden (4) ḫāṣṣ olur. Sulṭān Maḥmūd-ı Ġaznevī ʿālem-i ābda Ayās nām maḥbūbuna emr (5) idüp ṭurre-yi ṭarrārını ḳaṭʿ itdirdikden ṣoñra irtesi Ayās'ı ḳayd-ı kākülden (6) āzāde gördükde emr itdigine peşīmān ve müteʾessif ve nālān oldıġından (7) ol bābda tesliyeti ḥāvī ʿUnṣurī merḥūm bu ḳıṭʿayı söylemişdir.

(8) **Ḳıṭʿa**

Ger ʿayb-ı ser-i zülf-i büt ez kāsten est

Çi cāy-ı be-ġam nişesten (9) ü ḫāsten est

Cāy-ı ṭarab u neşāṭ u mey ḫᵛāsten est

K'ārāsten-i serv (10) zi pīrāsten est

ve pīrāsten deri silmek ve debāġat itmek maʿnāsına da (11) olur.

Ābisten ü seterven yüklü ḳışır dişiler

Ābisten hemze-yi memdūdeniñ (12) feṭḥi ve bā-yı muvaḥḥadeniñ kesriyle dānisten vezninde gebe ve ḥāmil maʿnāsınadır, (13) insān ve sāʾir ḥayvāndan eʿammdır. Gizlü ve pinhān maʿnāsına da olur. **Seterven** (14) sīn-i mühmele ve tā-yı fevḳānī ve rā-yı mühmele ile ḳalemzen vezninde ṭoġurmaz (15) ḳarıya dinür. ʿArabī'de ʿaḳīm ve Türkī'de ḳışır dirler. Bu luġat ester muḫaffefi (16) **setr** ile miṣl maʿnāsına olan **ven** kelimesinden mürekkeb olmaġla maʿnā-yı (17) aṣlīsi ḳaṭıra beñzer dimek olur. Vech-i şebeh ʿaḳāmetdir.

Ṭoġmaġa (18) dindi zāden hem zāsten ṭoġurmaḳ

Zāden zā-yı muʿceme ile lāden (19) vezninde ṭoġmaḳ maʿnāsınadır. **Zāsten** zā-yı muʿceme-yi memdūde ile ḫāsten vezninde (20) ṭoġurmaḳ maʿnāsınadır.

Urmaḳ zeden leked-zen tepme urıcı yaʿnī

Zeden(21) zā-yı muʿceme ve dāl-i mühmeleniñ fetḥaları ve nūn ile urmaḳ maʿnāsına (22) maṣdardır. **Leked** lāmıñ ve kāfıñ fetḥaları ve dāl-i mühmele ile tepme maʿnāsına. (23)**Zen** ism-i fāʿil muḫaffefi urıcı maʿnāsına olmaġla **leked-zen** vaṣf-ı terkībī (24) olaraḳ tepme urıcı maʿnāsınadır.

Çekmek keşīden oldı engīḫten (25) ḳoparmaḳ

Keşīden kāfıñ fetḥi ve şīn-ı muʿcemeniñ kesr ve meddiyle çekmek (26) maʿnāsına maṣdardır. **Engīḫten** berrīḫten vezninde ḳoparmaḳ maʿnāsınadır (27) ve yükseltmek ve yuḳaru çekmek ve ıraḳ itmek ve ẓāhir ve āşikār eylemek [172] (1) ve şāyiʿ ve ifşā ḳılmaḳ maʿnālarına daḫı olur.

480 Oynar iken yuṭulmaḳ (2) maʿnāsı bāḫten hem

Bāḫten bā-yı muvaḥḥade ile sāḫten vezninde oynamaḳ (3) maʿnāsınadır ki ʿArabī'de luʿb dinür. Ṭavla ve dama ve şaṭranc ve ṭob (4) ve çevgān maḳūlelerde müstaʿmeldir ve bā-yı muvaḥḥade yerine bā-yı taḥtānī ile daḫı (5) luġatdır. Bāḫten kelimesiniñ oynar iken yuṭulmaḳ maʿnāsına olması nāẓım-ı (6) merḥūmuñ taṣḥīḥātı cümlesinden olmalıdır.

Bāzīden oynamaḳdır (7) bāzīçedir oyuncaḳ

Bāzīden nāzīden vezninde maṣdardır, oynamaḳ (8) maʿnāsına raḳṣ gibi. Bāzī ism-i maṣdardır. Oyun maʿnāsına luʿb gibi (9) **bāzīçe** bāzīniñ taṣġīridir, çe lafẓı edāt-ı taṣġīr olmaġla Türkī'de (10) oyuncaḳ maʿnāsınadır.

Müstefʿilün feʿūlün müstefʿilün feʿūlün

Ḥaḳḳa tevekkül iden (11) dā'im olur muvaffaḳ

Tevekkül tefeʿʿül vezninde işde Ḫudā-yı Müteʿāl (12) Ḥażretleri'ne iʿtimād ve inḳıyād eylemek maʿnāsına kelime-yi ʿArabī'dir. **Muvaffaḳ**(13) tefʿīl bābından ism-i mefʿūldür. Tevfīḳ bir nesne bir şey'iñ ḫudūş ve ẓuhūrı (14) zamānında ṣūret bulmasında istiʿmāl olunur. Gūyā ki ol nesne ol (15) şey'iñ vaḳt-i ḫudūşuna muvāfiḳ olur, bu maʿnā-yı luġavīsidir. Ebu'l-Beḳā merḥūm (16) *Külliyyāt*'da hüve et-teshīlü ve keşfü ḫüsni

şey’in ʿale’l-ḳalbi terkîbi ile taʿrîf (17) buyurmuşlar yaʿnî tevfîḳ teshîldir ve bir şey’iñ ḥüsnüni ḳalbe keşf itmekdir.

(18) Ḳıṭʿa-yı Kāfî Ki Maʿnā Rā Kuned İksîr-i Reng

(19) **Ḳıṭʿa-yı kāfî ki** ḥarf-i kāfa mensūb ḳıṭʿa dimekdir. **Maʿnā rā kuned**(20) maʿnāyı eyler, **iksîr-i reng** kîmyā renklü. ʿİlm-i kîmyāya ʿilm-i kāf ıṭlāḳ (21) olundıġından maʿnā-yı meẕkūreye îhām ḳaṣdıyla kāf ḳāfiyesinde olan (22) ḳıṭʿa maʿnāyı kîmyā renklü eyler buyurdılar.

(Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Şîve-gerdir cilveli nāzük (23) güzeldir şūḫ u şeng

Şîve şîn-ı muʿceme ile bîve vezninde cilve maʿnāsına (24) olmaġla edāt-ı ism-i fāʿil olan **ger** lafẓıyla terkîblenüp **şîve-ger** cilvelü (25) maʿnāsına olmuşdur ve şîve kelimesi ṭavr ve ʿamel ve ḳāʿide ve ḳānūn maʿnāsına (26) ve hüner ve kemāl ü maʿrifet maʿnāsına ve iḫtişām ve tezeyyün ve ʿarż-ı ḥüsn ve bahā (27) maʿnāsına da olur. **Şūḫ** şîn-ı muʿceme-yi mażmūmeniñ meddi ve ḫā-yı muʿceme ile [173] (1) ve **şeng** şîn-ı muʿceme ile seng vezninde maṭbūʿ ve şîrîn-ḥarekāt ve nāzük (2) maḥbūba dinür. Ol maḳūle maḥbūba **şūḫ u şeng** ıṭlāḳı ittibāʿ ḳabîlindendir. (3) Zîrā şūḫ açıḳ meşreblü nāzük ṭabʿ u hem ḥāżır cevāb diyü gelecekde (4) nāẓımıñ beyānına naẓaran bu maḥallde şūḫ u şeng kelimesini tefsîrdir. (5) Münferiden daḫı maʿnā-yı meẕkūra delālet ider. **Şeng** kelimesi ḥarāmî ve ṭarrār (6) ve ḥaydūd maʿnāsına ve mükābere ve mücādele ve mübālaġa maʿnāsına gelür ve toḫumluḳ (7) ḫıyāra ve serv aġacına ve fîl ḫorṭumuna dinür.

ʿİşve nāz u būs (8) öpüşdür şerm uṭanmaḳ ʿār neng

Bu beytde şîve ile nāzük ve ʿişve (9) ve güzel ve nāz kelimeleri beyninde olan mürāʿāt-i naẓîr ve būs ile şermde (10) olan münāsebet ḥaḳḳā ki belîġāne düşmüşdür raḥmetullāhi Teʿālā. **ʿİşve** ʿaynıñ (11) kesriyle neşve vezninde nāz maʿnāsınadır. **Nāz** daḫı Fārsî olaraḳ Türkî (12) mevḳiʿinde îrād olunmuşdur. **Būs** bā-yı muvaḥḥadeniñ żammı ve vāv-ı mechūl ile (13) büse muḫaffefi öpüş ve öpme maʿnāsınadır. ʿArabî’de ḳuble dinür ve maʿnā-yı (14) meẕkūrda ism-i fāʿil muḫaffefi olur dāmen-būs miṣillü ve fiʿl-i emr daḫı (15) gelür. Vāv-ı maʿrūf ile ʿacz u teẕellül ve meskenet maʿnāsınadır ve bā-yı Fārsî ile (16) pūs pūsîdenden ism-i maṣdardır. Pūsîden yaltaḳlanmaḳ ve yumuşaḳ (17) ve ṭatlu sözler ile ḫalḳı maġbūn itmek maʿnāsınadır ve bu maḥallde Fārsî’de (18)

bā-yı muvaḥḥade-yi Fārsiyye'dir taʿrīble ʿArabī'de ʿArabiyye'dir fefhem taʿbīri (19) bilā-tefehhüm tefhīm ḳabīlindendir. Zīrā ʿArabī'de öpmek maʿnāsına bā-yı muvaḥḥadeniñ (20) fetḥi ve vāvıñ sükūnuyla bev dinür, būsuñ bāsınıñ żammesini fetḥaya (21) tebdīl ʿalāmet-i taʿbīr olmuşdur ve bade't-taʿrīb bāsehu yebūsehu bavsen (22) dirler iẕā ḳabbelehu. **Şerm** şīn-ı muʿceme ile nerm vezninde uṭanmaḳ ve ḥayā ve nāmūs (23) ve ġayret maʿnāsınadır ve ālet-i tenāsül maʿnāsına da gelür. **Neng** iki nūnla (24) seng vezninde ʿār maʿnāsınadır. **ʿĀr** lafẓı ʿArabī'dir. ʿAyb ve naḳīṣa (25) lāzım gelecek şey'e dinür, mevḳiʿ-i Türkī'de īrād olunmuşdur.

Bīve ṭul (26) germīde ḳızmışdır zıbıḳçı saʿterī

Bīve bā-yı muvaḥḥade ile cīve vezninde (27) zevci vefāt itmiş yāḫud taṭlīḳ olunmuş ḳarıya dinür ki ṭul (28) taʿbīr olunur ve ġarīb ve tenhā maʿnāsına da olur ve ʿavreti vefāt itmiş [174] (1) ḳocaya daḫı dinür. **Germīde** kāf-ı Fārsī ile nermīde vezninde ḳızmış (2) maʿnāsına germīdenden ism-i mefʿūldür. **Saʿterī** sīn-i mühmeleniñ fetḥ ve ʿayn-ı (3) mühmeleniñ sükūnuyla gülberī vezninde zıbıḳ ḳullanan ḫatuna dinür.

(4) Hem zıbıḳ adı mecāçenk oldı daḫı çīzçenk

Mecāçenk mīmiñ, cīm-i Fārsiyye-yi (5) memdūde-yi evveliñ ve s̱ānīniñ fetḥi ve nūnuñ sükūnı ve kāf ile zıbıḳ taʿbīr (6) itdikleri ālet-i maṣnūʿadır ki ẕeker bedeli istiʿmāl iderler. **Çīzçenk**(7) cīm-i Fārsiyyeler ile tīzneng vezninde bu daḫı merḳūm zıbıḳ maʿnāsına (8) imiş.

Gān cimāʿ u ālet-i maʿhūdeniñ adı nerre

Gān kāf-ı Fārsī ile (9) dān vezninde cimāʿ maʿnāsınadır. **Nerre** nūnuñ ve rā-yı mühmeleniñ fetḥaları (10) ve āḫırda hā ile ālet-i tenāsül maʿnāsınadır. Erkek ve müẕekker ve çirkin (11) ve müstaḳbeḥ ve kerīh ve ṭalġa ve mevce-yi āb ve sāḳ-ı dıraḫt ve anaḫtar dişi (12) ve dendāne-yi kilīd maʿnālarınadır ve erkeklik ve dişilik āletlerini cāmiʿ insāna (13) dinür ki ʿArabī'de ḫunṯā dirler.

Ferc küs hem āb-ı püşt olmuş menī (14) ergen meleng

Küs kāfıñ żammı ve sīn-i mühmele ile ferc maʿnāsınadır. (15) Āb-ı püşt maʿnā-yı aṣlīsi arḳa ṣuyı dimekdir, nuṭfe maʿnāsınadır ki (16) menī dinilür. **Meleng** mīm ile peleng vezninde teʾehhül itmemiş ergen (17) maʿnāsınadır ve lengīdenden nehy-i ḥāżır olur. Lengīden ṭopallamaḳ ve aġsamaḳ (18) maʿnāsınadır.

485 Kūr nā-bīnā vü dag̱-ser başı ṭazlaḳ kel keçel

Bīnā görici (19) maʿnāsına oldığı beyān olundı, nā-bīnā ḥarf-i nefy ile aʿmā maʿnāsınadır. (20)**Kūr** daḫı aʿmā maʿnāsına Fārsī oldığı ẕikr olunmuş idi. Bu maḥallde (21) mevḳiʿ-i Türkī'de īrād olunmuşdur. **dag̱-ser** dāl-i mühmele ve ġayn-ı muʿceme ile efser (22) vezninde başında ḳıl bitmeyen ādemdir ki ṭazlaḳ dirler. **Keçel** kāf ve cīm-i (23) Fārsiyye ile eẕel vezninde kel başlu ādemdir ki ʿArabī'de aḳraʿ dirler.

(24) Ker ṣag̱ır dirler çolag̱a çeng di ṭopala leng

Ker kāfla ser (25) vezninde ṣag̱ır ve ḳulag̱ı ag̱ır maʿnāsınadır, ʿArabī'de aṣamm dirler ve zor (26) ve ḳuvvet ve celādet ve murād ve maḳṣūd maʿnāsına da gelür. **Çeng** cīm-i (27) Fārsiyye'niñ fetḥiyle eli bozulmuş ve ʿamelden ḳalmış çolaḳ kimseye dinür [175] (1) ve egri bügri maʿnāsına ve ḳullāb ve çengel maʿnāsına da gelür ve insān (2) pençesine ve yırtıcı cānver ṭırnag̱ına dinür. **Leng** lām ile reng vezninde ṭopal (3) maʿnāsınadır ve lengīdenden ism-i fāʿil muḫaffefi ve emr olur.

Ḳırmızı sürḫ (4) siyāh ḳara yeşil sebz aḳ sefīd

Sürḫ sīniñ żammı ve rā-yı mühmeleniñ (5) sükūnı ve ḫā-yı muʿceme ile ḳırmızı renge dinür. **Siyāh** Fārsī'de ve Türkī'de (6) şāyiʿdir, ḳara renk maʿnāsınadır ve elifiñ ḥaẕf ve iṣbātı cā'izdir. **Sebz**(7) sīn-i mühmele ile remz vezninde yeşil renk maʿnāsınadır ve sebz ġāyet siyāh (8) renge daḫı dinilür. Iṣṭılāḥda gelecek şaḫṣ-ı şūm maʿnāsına olan (9) sebz-pā kelimesindeki sebz siyāh maʿnāsınadır. **Sefīd** sīn-i mühmele ve fā ile (10) keşīd vezninde aḳ ve beyāż maʿnāsınadır, bā-yı Fārsile sepīd daḫı dinür.

(11) Gök kebūd ṣarı zerd boya fām gūne reng

Kebūd kāf ve bā-yı muvaḥḥade (12) ile ḥasūd vezninde gök ve ma'ī renge dinür ve Īrān'da bir ṭag̱ıñ adıdır ki (13) kūh-ı Kebūd dinmekle maʿrūfdur. **Zerd** zā-yı muʿceme ile derd vezninde ṣarı renge (14) dinür. **Fām** fā ile nām vezninde boya envāʿına dinür ki reng ve gūne maʿnāsınadır (15) ve vām mürādifi borç maʿnāsına olur ki ʿArabī'de ḳarż dirler ve Ḫorasān'da (16) bir ḳaṣabanıñ adıdır. **Gūne** kāf-ı Fārsī'niñ żamm ve meddi ve nūnuñ fetḥi (17) ve āḫırda hā ile reng ve levn maʿnāsınadır ve ʿavretleriñ yüzlerine sürdükleri (18) ḳızılcaya dinür ve yañaḳ ve ruḫsār maʿnāsına gelür ve muḳʿidiñ ḳaynaḳ taʿbīr (19) olunan iki ṭarafına dinür. Bu mıṣraʿda Türkī mevḳiʿinde īrād olunan (20) reng kelimesidir, gūne kelimesi degildir. Lisānımızda elvāna reng ıṭlāḳı (21) şāmildir. Beyāż renglü siyāh renglü dinüp beyāż gūne ḳırmızı gūne (22) dinmez.

Munc zenbūr arıdır gendū ḳoġan bal engebīn

Munc mīmiñ żammı (23) ve nūnuñ ve cīmiñ sükūnı ile ʿumūmen arı ve ḫuṣūṣen bal arısı, zenbūr-ı ʿasel (24) maʿnāsınadır ve ḫarmeges maʿnāsına olur. Eşek sinegi ki bir zehr-nāk sinekdir, (25) Türkī'de büvelek dirler. Çār-pā ḥayvāna müstevlī olur ve żaʿīf ve naḥīf eşege de (26) dirler. Mīniñ fetḥiyle ḳayd itmek ḫaṭādır. Zīrā fetḥ-i mīm ile menc rāvend (27) maʿnāsına oldıġı ẕikr olundı. **Zenbūr** zā-yı muʿceme ile ḳanbūr vezninde [176] (1) arı maʿnāsınadır, ʿArabī'de bal arusına naḥl ve eşek arusına zenbūr dinür. (2) Zemaḫşerī *Muḳaddimetü'l-Edeb*'de zenbūr munc-ı beyābānī ve naḥl munc-ı engebīn ʿibāresiyle (3) resm ü beyān eyledigini ʿĀṣım merḥūm taṣrīḥ itmişdir. **Gendū** kāf-ı (4) ʿArabiyye'niñ żammı ve nūnuñ sükūnuyla pergū vezninde ḳovan maʿnāsınadır. **Engebīn**(5) hemzeniñ fetḥiyle ʿanberīn vezninde bal ve ʿasel maʿnāsınadır.

Ṭatlu (6) nūşīn acı talḫ u zehr nīş ü hem şereng

Nūşīn nūnuñ żamm ve meddi (7) ve şīn-ı muʿcemeniñ kesr ve meddi ve nūn ile ṭatlu maʿnāsınadır. **Talḫ** tā-yı fevḳıyye (8) ile selḫ vezninde acı maʿnāsınadır. **Nīş** nūn ve yā-yı mechūl ile aġu (9) ve zehr maʿnāsına oldıġı terceme-yi *Burhān*'da mesṭūr ve nāẓım-ı merḥūmuñ (10) beyānı maʿnā-yı ḥaḳīḳat olup mecāz degildir ve her sivri nesneye daḫı (11) nīş dinilür, bıçaḳ ve diken uçları ve arı ve ʿaḳreb ignesi gibi. (12) Nīşter bundan meʾḫūẕdur. **Zehr** Türkī maḥallde īrād olunmuş kelime-yi Fārsī'dir. (13) Türkī'de aġu ve ʿArabī'de semm dinilür. **Şereng** şīn-ı muʿceme ve rā-yı mühmele ile (14) peleng vezninde zehr maʿnāsınadır ve Ebū Cehl ḳarpuzına da dirler. ʿArabī'de (15) ḥanẓal dirler. Bu beytde arı ve ḳoġan ve bal ve ṭatlu ẕikriyle ve acı (16) ve zehr īrādıyla hem mürāʿāt-i naẓīr ve hem teżād ṣanʿatı icrā olunmuşdur.

(17) Ḫırs ayu pūzīne maymūn seg köpekdir gurg ḳurd

Ḫırs ḫā-yı (18) muʿcemeniñ kesri ve rā-yı mühmeleniñ sükūnı ve sīn-i mühmele ile ayu maʿnāsınadır, (19) ʿArabī'de dübb dinür. **Pūzīne** bā-yı Fārsile lūzīne vezninde maymūn dinilen (20) maʿrūf ḥayvāndır. **Seg** sīn-i mühmeleniñ fetḥi ve kāf-ı Fārsile köpek (21) maʿnāsınadır. **Gurg** kāf-ı Fārsiyye'niñ żammıyla türg vezninde ḳurd taʿbīr olunan (22) yırtıcı ḥayvānıñ ismidir.

Şīr arslan dilki rūbāh ü daḫı ḳaplan peleng

(23)**Şīr** şīn-ı muʿceme ve yā-yı mechūle ile arslan ve esed maʿnāsınadır ve yā-yı maʿrūf (24) ile süd maʿnāsına oldıġı ẕikr olundı. **Rūbāh** rā-yı mühmeleniñ żamm (25) ve

meddi ve bā-yı muvaḥḥadeniñ feṭḥ ve meddiyle dilkü dinilen ḥayvān ismidir ki (26) ʿArabī'de ṣaʿleb dinilür. **Peleng** bā-yı Fārsile çeleng vezninde ḳaplan taʿbīr (27) olunan sebuʿuñ ismidir, ʿArabī'de nemir dinür.

Ḳurbaġaya di vezaġ [177] (1) ḳaplumbaġaya seng-püşt

Vezaġ vāvıñ ve zā-yı muʿcemeniñ fetḥaları ve ġayn-ı muʿceme ile (2) ḳurbaġa maʿnāsınadır, bezaġ ve bezaḳ ve çaġz dinilür. Bir ismi daḫı ġūk (3) oldığı ẕikr olundı. **Seng-püşt** ṭaş maʿnāsına olan **seng** ile (4) arḳa maʿnāsına olan **püşt** kelimesinden mürekkep ḳaplumbaġanıñ ism-i (5) menḳūlidir, münāsebet-i naḳl maʿlūmdur. İsm-i dīgeri keşef oldığı ẕikr (6) olundı.

Yengece ḫar-çeng ü kirpi ḫār-püşt ü pençe çeng

Ḫar-çeng ḫā-yı (7) muʿceme ve cīm-i Fārsile ferheng vezninde yengeç didikleri ḥayvāndır. **Ḫār-püşt**(8) diken maʿnāsına olan **ḫār** ile **püşt** kelimesinden mürekkeb kirpi (9) dinilen ḥayvāndır ki arḳası dikenlü oldığı taʿrīfden müstaġnīdir. (10) **Çeng** cīm-i Fārsile reng vezninde muṭlaḳā pençe maʿnāsınadır.

490 Kebg (11) keklik atmaca bāşe ṭoġan şeh-bāz hem

Kebg kāfıñ feṭḥi (12) ve bā-yı muvaḥḥadeniñ sükūnı ve āḫırda kāf ile keklik didikleri murġ-ı (13) maʿrūfuñ ismidir. **Bāşe** bā-yı muvaḥḥade ile lāşe vezninde atmaca ḳuşıdır, (14) bāşaḳ bunuñ muʿarrebidir. **Şeh-bāz** şīn-ı muʿcemeniñ feṭḥi ve hānıñ sükūnı (15) ve zā-yı muʿceme ile ṭoġan maʿnāsınadır.

Çaylaġuñ adı ġalīvāj u zaġan (16) ṭurna küleng

Ġalīvāj ġayn-ı muʿcemeniñ feṭḥi ve lāmıñ kesri (17) ve yā-yı mechūle ile çaylaḳ dinilen murġ-ı maʿrūfuñ ismidir ve āḫırda zā-yı (18) muʿceme-yi Fārsiyye yerine cīm ile ġalīvāc daḫı luġatdır ve murġ-ı meẕkūra (19) mūş-gīr ve murġ-ı geveşt-rübā daḫı dirler. Altı māh erkek altı māh dişi (20) ve bir rivāyetde bir sene dişi ve bir sene erkek olur imiş. Çün ġalīvācī ki (21) şeş meh māde vü şeş meh nerest dinildigi mişillü. Ān ki sālī māde sālī (22) ner buved hem çün zaġan daḫı dinmişdir ancaḳ ʿind-i çākerānemde recmen (23) bi'l-ġayb bir sözdür ki baʿż-ı meżāmīne meded olmaḳ içün tedārikāt (24) ḳabīlinden olabilür. **Zaġan** zā-yı muʿceme ve ġayn-ı muʿcemeniñ feṭḥaları ve nūn ile (25) bu daḫı çaylaḳ maʿnāsınadır. **Küleng** kāfıñ żammı ve lāmıñ feṭḥi ve nūnuñ (26) sükūnı ve āḫırda kāf ile ṭurna maʿnāsınadır.

Yay kemān u zih kiriş (27) peykān demren nevk uç

Kemān kāfla emān vezninde yay ve ḳavs maʿnāsınadır. (28) Burc-ı ḳavse burc-ı kemān dirler. **Zih** zā-yı muʿcemeniñ kesri ve iẕhār-ı hā ile [178] (1) yay kirişine dirler. Kelime-yi taḥsīn olur ve ḥüsn-i cezā ve ḫayr-ı ʿivaż (2) ve mükāfāt maʿnāsına ve ḫūb ve ḫoş maʿnāsına olur ve ṭoġurmaḳ maʿnāsına (3) olur ki ṭoġurmaḳ zaḥmetine **derd-i zih** dirler. Lisānımızda aġrısı ṭutdı dinür (4) ve ʿArabī'de ṭalḳ ve meḫāż dirler ve **zih** mādde-yi tenāsül olan nuṭfeye ve ferzend (5) ve peçeye dinür ki döl döş dirler ve şerīt ve ḳayṭān maʿnāsına olur (6) ve her nesneniñ kenārı ve ḳorundısı maʿnāsınadır ki **zih-girībān** ve **zih-ḫavż**(7) ve **zih-cāme** dinür. **Peykān** bā-yı Fārsiyye'niñ fetḥi ve yā-yı taḥtāniyyeniñ sükūnı ile (8) demren maʿnāsınadır, ʿArabī'de fetḥ-i nūn ile naṣl ve cemʿinde żammeteyn ile nuṣūl (9) dinilür. **Nevk** nūnuñ fetḥi ve vāviñ sükūnı ve āḫırda kāf ile her nesneniñ (10) sivri ucuna dinür ki yalman taʿbīr olunur. **Nevk-i ḫāme nevk-i peykān** gibi. (11) Nevk kelimesiniñ āḫırında olan kāf-ı Fārsī degildir.

Hem nişān āmāc (12) oḳdur nāvek ü tīr ü ḫādeng

Āmāc hemze ve mīm ile tārāc vezninde (13) nişāne-yi tīr maʿnāsınadır ve oḳ nişānesi vażʿ olunan ṭopraḳ yıġındısına (14) dinür. Anıñçün nişāne olan mevżiʿe **āmāc-gāh** dirler ve taḫt-ı pādişāhī (15) maʿnāsına olur. **Nāvek** nūn-ı memdūdeniñ ve vāviñ fetḥaları ve kāf ile (16) bir nevʿ küçük oḳa dinür, Türkī'de ḳoġuş oḳı dirler. **Nāv** oluḳ dimek (17) olmaġla kāf-ı taṣġīr ile **nāvek** küçük oluḳ maʿnāsına daḫı olur. **Tīr** (18) tā-yı fevḳāniyye ile sīr vezninde oḳ maʿnāsınadır. Yigirmi birinci ḳıṭʿanıñ (19) beyt-i şānīsinde **tīr** ḥışşe maʿnāsına olaraḳ geçdi ve aşaġıda ʿUṭārid (20) yıldızı maʿnāsına olaraḳ gelecekdir. Bu maḳūle beyāna tekrār dinilmez. **Ḫadeng**(21) ḫā-yı muʿcemeniñ ve dāliñ fetḥaları ve nūnuñ sükūnı ve kāf-ı Fārsī ile (22) ḳayın aġacıdır ki andan oḳ yapup **tīr-i ḫadeng** dirler. Ġalebe-yi istiʿmāl ile (23) yalñız ḫadeng oḳ maʿnāsına olmuşdur.

Düzd ḫırsız ip resen āver getür (24) āvīz aş

Düzd dāliñ żammı ve zā-yı muʿcemeniñ sükūnı ve dāl ile (25) ḫırsız maʿnāsınadır ki ʿArabī'de sārıḳ dinilür. **Resen** rā-yı mühmele ve sīniñ (26) fetḥaları ve nūn ile ip maʿnāsınadır. **Āver** hemze ile yāver vezninde getür (27) maʿnāsına emrdir maṣdarı āverīden kelimesidir. **Āvīz** hemze-yi memdūdeniñ [179] (1) fetḥi ve vāv-ı meksūreniñ meddi ve zā-yı muʿceme ile āvīḫten yāḫud āvīzīden (2) maṣdarından müştaḳ āvīzed mużāriʿinden meʾḫūẕ emrdir, aş maʿnāsına.

(3) Yol kesici rāh-zen şöhretlüsi şeng ü meşeng

Rāh-zen zenende-yi rāh (4) taḳdīrinden yol urucı, ḳıṭāʿ-yı ṭarīḳ maʿnāsınadır. **Şeng** şīn-ı muʿceme ile (5) deng vezninde şöhret-yāb olan ḥarāmī ve reh-zen ve ḥaydūd maʿnāsınadır. (6) **Meşeng** feṯḥ-i mīmle keẕālik ḥaydūd ve ḥarāmī maʿnāsınadır ve burçaḳ (7) taʿbīr olunan ġalleye dinür.

Binmişe dirler süvār ü yol durıcı reh-neverd

(8) **Süvār** sīniñ żammıyla aṭlu ve fāris maʿnāsına meşhūrdur. **Reh-neverd** rāh (9) muḫaffefi yol maʿnāsına **reh** kelimesi feṯḥ-i nūnla neverdīden maṣdarından müştaḳ (10) ism-i fāʿil muḫaffefi olan **neverd** ile terkīblenüp sürʿatle yol ṭayy idici (11) maʿnāsınadır ve dilenci ve gedā ve bī-ḫānümān maʿnāsına da olur.

Hem yayan (12) gitmek piyāde reften eglenmek direng

Piyāde yayan maʿnāsına ve **reften** gitmek (13) maʿnāsına meşhūrdur. **Piyāde reften** yayan gitmek maʿnāsınadır ki ʿArabī'de rācil (14) dirler. Nāẓım-ı merḥūmuñ *ḳalsa rācil yine der naḫn-ı ricāl* mıṣraʿı (15) laṭīfesiniñ leṭāʾifindendir. **Direng** dāl ile fireng vezninde ṭurmaḳ (16) ve eglenmek ve ārām ve teʾḫīr maʿnāsınadır. Bundan başḳa dört maʿnāsı daḫı (17) vardır. Evvel nāḳūs ve sāz ṣadāsıdır ve faġfūr ve ṣırça ve şīşe miṣillü (18) şeyʾler ḳırılduḳda ẓāhir olan ṣavtdan ḥikāyedir. Ṣānī renc ü miḥnet ü derd (19) ve żucret maʿnāsınadır. Ṣāliş vaḳt ü zamān ve sāʿat maʿnāsınadır. Rābiʿ (20) ʿālem-i āḫıret maʿnāsınadır.

Fehm ü dānişle olur aḳrān içinde ser-firāz

(21) Kim oḳursa bu kitābı başına ṭaksun çeleng

Fehm vehm vezninde (22) añlamaḳ maʿnāsına kelime-yi ʿArabī'dir, Fārsī'de şināḫten dirler. **Dāniş** dānişten (23) yāḫud dānīden maṣdarından ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdar ʿilm maʿnāsına. **Aḳrān**(24) ḳırn kelimesiniñ cemʿidir, **ḳırn** zamān-ı vāḥid ehline dinür ki bir zamān (25) ādemleri olacaḳdır. Bu maʿnā münāsebetiyle emṡāle redīf olaraḳdan (26) emṡāl ve aḳrān istiʿmāl olunur. Ḳırn kelimesi terceme-yi ḳāmūsda (27) taḥḳīḳ ve tafṣīl olunmuşdur. **Ser-firāz** ser-efrāz muḫaffefi, maḳbūl ve ser-bülend [180] (1) maʿnāsınadır. Başuñ yuḳaru olmasına maʿnā-yı imtiyāz lāzımdır.

(2) Ḳıṭʿa Der Lām-ı Hemāleş Be-cihānest Muḥāl

(3) **Ḳıṭʿa der lām** lām ḥarfi ḳāfiyesinde ḳıṭʿa, **hemāleş** ol ḳıṭʿanıñ (4) naẓīri, **be-cihānestmuḥāl** cihānda muḥāldir. **Hemāl** hānıñ feth ve żammı (5) cevāzıyla mānend ü miṣl maʿnāsına oldığı bu ḳıṭʿada meẕkūrdur. Est (6) ḫaberiyye, mıṣraʿıñ āḫırına merbūṭdur. **Muḥāl** mümkinü'l-vuḳūʿ olmayan (7) nesneye dinür.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

495 Ġāze gül-güne ḳızılca ki ider ruḫları al

Ġāze ġayn-ı (8) muʿceme ile tāze vezninde zenān düzgünlerinden ḳızılcaya dinür ve ṣayt u ṣadā (9) ve ses maʿnāsına gelür. **Gül-güne** iki kāf-ı Fārsiyye'niñ żammı ve hā-yı nisbetle ḳızılca (10) maʿnāsınadır ve güne ruḫsār maʿnāsına da olmaġla gül-ruḫsār maʿnāsına da gelür (11) ve gül-reng maʿnāsına da olur. **Güne** renk ve levn maʿnāsına oldığı ẕikr olundı. Al (12) Türkī mevḳiʿindedir ve Fārsī'de daḫı levn-i maʿrūfa āl dinür ve bundan başḳa (13) al iki maʿnāya daḫı gelür. Birisi bir müḫlik marażdır ki loḫusa ḫatunlara (14) haftası içinde ḥādiṯ olur. ʿAvām-ı mess-i cinn dirler, Türkī'de al başma (15) taʿbīr iderler ve ṣānī bir nevʿ pullu balıḳ adıdır.

Vesme ḳaşa çekilen (16) rastıġa dirler beñe ḫāl

Vesme vāv ile kesme vezninde rastıḳ maʿnāsınadır. (17) **Ḫāl** ḥā-yı muʿceme ile māl vezninde beñ ve şāme maʿnāsınadır ve büyük siyāh (18) deveye daḫı dinür ve ʿalem ve sancaḳ maʿnāsına da gelür ve ibrām ve ʿinād (19) ve lecācet maʿnāsına da olur. ʿArabī'de vālideniñ ḳarındaşına dinür ki (20) lisānımızda ṭayı dinür.

Bir vilāyet adı Ferḫār ki dil-berleri çoḳ

(21) **Ferḫār** fā ve ḫā-yı muʿceme ile serşār vezninde Türkistān'da Ḫıtā ile Kāşġar (22) beyninde bir şehrdir. Ḫalḳı ḥüsn ü ṣabāḥat ile meşhūrdur ve bir büt-ḫāneniñ (23) adıdır ve müzeyyen ve zībā nesneye dinür.

Her ṭarafdan şalınan şaça (24) dinürmiş ferḫāl

Ferḫāl ferḫār vezninde ḳaṭʿā ṭolaşığı (25) ve ḳıvırcığı ve büklümi olmayan şarḳık şaçdır. Kāfla ferḫāk (26) daḫı dinür.

Çeşm-zaḫm oldı naẓar degme neʿūẕu billāh

Çeşm-zaḫm(27) işābet-i ʿayndır ki göz degme taʿbīr olunur ve mużāfun ileyhiñ taḳdīmi [181] (1) maʿnā-yı ḫuṣūṣa ʿalāmet-i naḳldir. Ġāyet müʾeṯṯir ve mühlik-i keyfiyyet olmaġla nāẓım-ı (2) merḥūm istiʿāẕe idüp cümlemize istiʿāẕe lāzımdır.

Düşmeniñ daḫı fenā (3) yorması ṣanusı şekāl

Şekāl şīn-ı muʿcemeniñ feṯḥi ve kāfla mekr-i düşmen (4) ve ḥīle-yi ʿadū maʿnāsınadır.

Ḳīrvān gökleriñ eṭrāfı sitāre yıldız

(5) **Ḳīrvān** ḳāfiñ kesr ve meddiyle şīrvān vezninde eṭrāf-ı mecmūʿa-yı ʿālem-i dünyā (6) maʿnāsınadır ve maġrib-i zemīnde bir şehr adıdır ve maġrib ve maşrıḳ ṭaraflarına (7) dinür ve kārbān ve ḳāfile maʿnāsına gelür. **Sitāre** sīn ile işāre vezninde yıldız (8) ve kevkeb maʿnāsınadır. Şems ve sāyebān maʿnāsına ve ucı telli ṭanbūre (9) maʿnāsına olur ve cedvel temürine ve mısṭara dirler ve nerdiñ yedi luʿbundan (10) üçünci oyununa sitāre dinür. ʿAlem ve sancaḳ ve ḳapu eşigi maʿnāsına gelür.

(11) Yeñi ay māh-nev oldı ʿArabī adı hilāl

Māh-nev yeñi ay dimekdir. (12) **Māh** ḳamer maʿnāsına oldıġı ẕikr olundı ve **nev** yeñi maʿnāsına gelecekde (13) beyān olunacaḳdır. Yeñi aya ʿArabī'de kesr-i hā ile **hilāl** dirler.

Çeşm-i (14) sūzen dime mefhūmıdır igne deligi

Çeşm göz maʿnāsına meşhūr (15) ve beyānı mesbūḳ, **sūzen** medd-i sīn ile būden vezninde igne diyü gelecekdir. (16) **Çeşm-i sūzen** igne yurdı ve igne gözi maʿnāsınadır ki (17) dīger ismine sūfār ve ʿArabī'de semm-i ḫıyāt dinildigi sebḳat eyledi.

(18) Hem o maʿnāda daḫı oḳ gezi olmuş sūfāl

Sūfāl sūfār vezninde (19) ve mürādifidir ki igne yurdına ve oḳ gezine dinür.

500 Adı ʿAnḳā (20) ḳuşunuñ var ise Sīmurġ olmuş

Ḳāf ḳıṭʿası ʿunvānında ẕikr olunan (21) maʿdūmü'l-vücūd murġ-ı mevhūm-ı meşhūruñ ismine ʿArabī'de **ʿAnḳā** Fārsī'de (22) **Sīmurġ** dinilür. ʿAlā ṭarīḳu't-teslīm muḳaddemā vücūdı var ise de şimdi (23) maʿdūm oldıġına tenbīh içün var ise buyurdılar.

Ḳanadın başları (24) şeh-per daḫı dindi şeh-bāl

Şeh-per şīn-ı muʿceme ve bā-yı Fārsiyye ile server (25) vezninde ḳuşlarıñ ḳanadlarınıñ öñ ṭarafında olan yelekleri ki her ḳanadda (26) on dāne olur. **Şeh-bāl** daḫı maʿnā-yı meẕkūrededir.

Dişi ayuya çaḳal (27) gāhice ṭaġlarda aşup

Ṭoġurur ayu o ḥayvānı ki dirler gürşāl

(28) **Gürşāl** kāf-ı Fārsiyye'niñ żammı ve rānıñ sükūnı ve şīn-ı muʿceme ile [182] (1) bir cānverdir ki ḳurd ile çaḳalıñ imtizācından ḥāṣıl olur ve kāf-ı (2) Fārsiyye'niñ kesriniñ cevāzı daḫı menḳūldür.

Ḫāk-sār ol ki ṭoz (3) u ṭopraġa bulaşmış ola

Ḫāk-sār ḫā ve sīn ile āb-dār vezninde (4) ṭoza ve ṭopraġa bulaşmış maʿnāsına olur. Bu ṣūretde **sār** edāt-ı (5) nisbet olur ve ḫāk-sār ḫāk-i mānend maʿnāsına da gelür. Bu maʿnāda **sār** edāt-ı (6) teşbīh olur ve ḫāk-sār kelimesi düşkün ve perīşān ve ẕelīl ve ḥaḳīrden (7) kināye olur. Şāriḥ-i merḥūmuñ istidlāl buyurduġı

Ān hümā-yı evc-i (8) istiġnā meger rūzī be-luṭf

Sāye-endāz-ı ser-i īn ḫāksārān mīşeved

beytinde (9) hem mānend-i türāb maʿnāsı mülāḥaẓa ve hem de düşkün ve ẕelīl ve ḥaḳīrden (10) kināye olunmuşdur.

Ayaḳ altında sürünmüş depelenmiş pā-māl

Pā-māl pāy-māl (11) muḫaffefi, **pāy** ayaḳ **māl** sürmek maʿnāsına mālīden maṣdarından ism-i fāʿil (12) muḫaffefidir. **Pā-māl** ayaḳ altında sürünmüş ve depelenmiş ve ẕelīl ve ḥaḳīr olmuş (13) maʿnāsınadır.

Dindi āmūḫten ögrenmege kesb eylemege

Amūḫten(14) hemze-yi memdūde-yi meftūḥa ve mīm-i mażmūme-yi memdūde ve ḫā-yı muʿceme ile ögrenmek (15) ve müteʿaddī olaraḳ ögretmek maʿnālarında müşterekdir. Nāẓım-ı merḥūm kesb (16) eylemek maʿnāsına da buyurdılar.

Hem ḥarām oldı şüfūr daḫı mesrād (17) ḥelāl

Şüfūr şīn-ı muʿceme ve fā-yı memdūdeniñ żammeleri ve rā-yı mühmele ile (18) ḥarām maʿnāsınadır ki ḥelāl muḳābilidir. Bu ḳaydımız şāriḥ-i merḥūmuñ beyānına (19) muṭābıḳdır. *Lehce*'de şīnıñ fetḥi ve fānıñ żammı ve meddi ve āḫırda dāl ile şefūd (20)

ḳayd olunmuşdur ancaḳ şāriḥ-i merḥūm āḫırında rā oldıġına şāhid īrād (21) itmişdir. Mesrād mīmiñ fetḥi ve sīn-i mühmeleniñ sükūnı ve rā-yı mühmeleniñ (22) fetḥ ve meddi ve dāl-i mühmele ile ḥelāl maʿnāsınadır ki ḥarām muḳābilidir.

(23) Ṣaçmaḳ efşānden ü rīḫten olmuş dökmek

Efşānden hemzeniñ fetḥi (24) ve fānıñ sükūnı ve şīn-ı muʿceme ile ṣaçmaḳ maʿnāsınadır. **Rīḫten** rā-yı mühmele-yi (25) memdūdeniñ ve ḫā-yı muʿcemeniñ kesrleriyle dökmek yaʿnī ṣabb itmek maʿnāsına (26) maṣdardır.

Pür şode ṭolmuş olan pek ṭoludur mālāmāl

Pür şode(27) ṭolu maʿnāsına olan **pür** ile olmuş maʿnāsına olan **şode** kelimesinden [183] (1) mürekkeb ṭolmuş maʿnāsınadır. **Mālāmāl** pek ṭolu maʿnāsınadır.

505 (2) Oldı ḳālīçe nihāl ü keçeniñ adı nemed

Nihāl nūn ve hā ile viṣāl (3) vezninde ḳālīçeye dinür ki ḥalı taʿbīr olunur ve yeñi dikilmiş fidāna dinür (4) ve ārām ve istirāḥat maʿnāsına gelür ve üzerinde istirāḥat olunan (5) pister ve sāʾir döşenecek nesneye de dinür. **Nemed** nūn ve mīmiñ (6) fetḥaları ve dāl ile keçe maʿnāsınadır.

Hegbe ḫurçīn ü ġarār (7) imiş o ḳıl ḳara çuval

Ḫurçīn ḫā-yı muʿcemeniñ żammı ve rā-yı (8) mühmeleniñ sükūnı ve cīm-i Fārsiyye'niñ kesr ve meddi ve āḫırda nūn ile (9) hegbe maʿnāsınadır. **Ġarār** ġayn-ı muʿceme ile Türkī'de ḫarār dinilen ḳıldan (10) mensūc büyük çuvalıñ adıdır. Meşhūre zebānıñ ḳıṣṣasında Ḳaṣīr nām (11) vezīriñ īcādı idügi gūş-zed-i bend kānem olmuşdur.

Yaşda kim (12) olsa berāber aña hem-zād dinür

Hem-zād hā ve mīm ile nevzād vezninde (13) yaşdaş maʿnāsınadır.

Daḫı mānend gibi miṯl ü naẓīr oldı hemāl

Hemāl(14) hānıñ fetḥ ve żammı cevāzıyla mānend gibi miṯl ü naẓīr maʿnāsınadır. Mānendiñ (15) miṯl maʿnāsına oldıġı mesbūḳ ve maʿlūmdur yāḫud mānend kelimesini gibi ile (16) hemāl lafẓını miṯl ü naẓīr ile beyān buyurmuşlardır ammā bu ṣūretde mānendiñ (17) beyānı tekrār olur.

Ġuṣṣadan iñleme fikr eyleme şükr it Ḥaḳḳa

Ġuṣṣa(18) ġayn-ı muʿcemeniñ żammı ve ṣādıñ feṭḥ ve teşdīdiyle ʿArabī'de ḳalbe ʿārıż olan (19) ṣıḳındıya ve ṭasaya dinür ve boġaza ṭıḳanup ṭuran ṭaʿāma ve şarāba dinür. (20) **Fikr** fānıñ kesriyle ẕikr vezninde ʿArabī'de bir nesneye aʿmāl-i naẓar eylemek (21) maʿnāsınadır ki Türkī'de düşünmek taʿbīr olunur.

Şükr-i Īzid kun ez endūh meyendīş (22) ü menāl

Şükr-i Īzid kun Ḥaḳḳa şükr eyle maʿnāsınadır. **Īzid** zā-yı muʿcemeniñ kesriyle (23) esmā-yı ḥüsnādan bir ismdir. **Kun** kerden yāḫud kunīden maṣdar-ı mevhūmundan müştaḳ (24) kuned mużāriʿinden meʾḫūẕ emrdir, efʿal maʿnāsına. **Ez endūh** ġuṣṣadan dimekdir ki (25) **ez** kelimesi min maʿnāsına, **endūh** hemzeniñ feṭḥi nūnuñ sükūnı ve dāl-i mażmūmeniñ (26) meddi ve hā ile ġuṣṣa ve ṭasa maʿnāsınadır. **Meyendīş** endīşīden maṣdarından müştaḳ (27) endīşed mużāriʿinden meʾḫūẕ nehy-i ḥāżırdır, düşünme maʿnāsınadır. **Menāl** iñlemek [184] (1) maʿnāsına olan nālīden maṣdarından iñleme maʿnāsına nehy-i ḥāżırdır.

(2) **Īn Ḳıṭʿa Rā Keşīdeem Ez Mīm Der Raḳam**

(3) **Īn ḳıṭʿa rā** bu ḳıṭʿayı, **keşīdeem** çekmişim, **ez mīm** ḥarf-i mīm ḳāfiyesinden, (4) **der raḳam** taḥrīr ve tasṭīre çekmişim. Bu maḥallde **keşīde** kelimesi ism-i mefʿūl (5) ṣīġası üzre ḥikāye-yi māżī içündür, **em** lafẓı nefs-i mütekellim-i vaḥde (6) żamīridir. **Raḳam** rānıñ ve ḳāfıñ feṭḥalarıyla yazı maʿnāsınadır.

(Mef'ūlü fâ'lâtü mefâ'îlü fâ'ilün)

Kātib debīr (7) ü ḫāme vü kilk oldı hem ḳalem

Debīr dāl ile vezīr vezninde kātib (8) maʿnāsınadır. **Ḫāme** ḫā-yı muʿceme ile nāme vezninde ḳalem maʿnāsınadır ki ālet-i (9) kitābetdir. **Kilk** kāfıñ kesri ve lāmıñ sükūnı ve āḫırda kāf ile ʿumūmen (10) ḳamış ve ḫuṣūṣen ol ḳamışdır ki andan kitābet ḳalemi olur ve sibāʿıñ (11) azı dişine dinür. ʿArabī'de nāb dirler ve lāmıñ kesriyle küçük parmaġa dinür (12) ve şaşı ve aḥvel maʿnāsınadır.

Mektūbuñ adı nāme yazılmış nivişte hem

(13) **Nāme** nūn ile ḫāme vezninde mektūb maʿnāsınadır ve fermān ve buyuruldı (14) maḳūle risāleye daḫı dinür. Bu tesmiye ʿunvānlarında yāḫud āḫırlarında ism (15) yazıldıġı iʿtibārıyladır. **Nivişte** nūnuñ kesriyle yazılmış ve mektūb (16) ve merḳūm maʿnāsına ism-i mefʿūldür.

Gizlik ḳalemtırāşa vü ʿaynek di gözlüge

(17)**Gizlik** kelimesini şāriḥ-i merḥūm kāf-ı Fārsiyye'niñ feṭḥi ve zā-yı muʿcemeniñ (18) sükūnı ve lāmıñ kesri ve kāf ile ḳayd itmiş. *Burhān* tercemesinde kāf-ı (19) Fārsiyye-yi meksūre ve kāf-ı ʿArabiyye-yi meksūre bāblarında ẕikr olunmuşdur. (20) *Lehce*'de kāf-ı ʿArabiyye'niñ feṭḥi ve lāmıñ daḫı feṭḥiyle ḳayd olunmuş olmaġla (21) ḳāmūs-ı Fürs olan *Burhān*'ıñ ḳavli ṣaḥīḥ olacaġından kāf-ı ʿArabī ve Fārsī (22) olması cevāzıyla kesri ve lāmıñ daḫı kesriyle **gizlik** bir nevʿ ḳalemtırāşa (23) dinür ki ucı girüsüne dönmüş ve ince ve keskīn olur. Anıñla ġalaṭ-ı ḥakk (24) iderler. **ʿAynek** ʿArabī'de göz maʿnāsına olan ʿayn kelimesiniñ āḫırına kāf-ı (25) taṣġīr ilḥāḳıyla gözlügüñ adıdır, çeşmek daḫı dirler.

Peşm-i devāt kirçeh (26) dimiş līḳaya ʿAcem

Peşm yük maʿnāsına ve **devāt** mürekkeb ḥoḳḳasına (27) dinmekle **peşm-i devāt** līḳa maʿnāsınadır. **Kirçeh** kāfiñ kesri [185] (1) ve rā-yı mühmeleniñ sükūnı ve cīm-i Fārsiyye'niñ feṭḥi ve hā ile bu daḫı līḳa (2) maʿnāsınadır.Kāfiñ feṭḥi ile bekçi ḳulübesine dinür ki bostān kenārlarına yaparlar.

510 (3) Derhem odur ki purtışa ḳarış buruş ola

Derhem dāl ile merhem vezninde, (4) **purtış** ḳarış buruş maʿnāsınadır ki rūy derhem dirler.

Birbirine yanaşmış (5) olana dinür be-hem

Be-hem bā-yı muvaḥḥade ve mīm ile ḥaşem vezninde birbirine (6) yanaşmış olan nesneye dinür. **Hem** maʿ maʿnāsına olmaġla ilṣāḳ maʿnāsını (7) ifāde iden **bā** ile mürekkebdir.

Dīvān-ḫāne adı da tālār imiş daḫı

Tālār (8) tā-yı fevḳāniyye ile sālār vezninde büyük ḳonaḳlarda dīvān-ḫāne dinilen yere (9) dinür.

Şeb-ḫāne pādişāh sarāyındaki ḥarem

Şeb-ḫāne şīn-ı muʿceme ve bā-yı (10) muvaḥḥade ve ḫā-yı muʿceme ile pervāne vezninde ḥarem-serāy-ı selāṭīn maʿnāsınadır (11) ve fuḳarā ve dervīşānıñ beytūtet eyledikleri ḫāneye dinür.

Olmış pereste (12) besleme ʿavret maḳūlesi

Pereste bā-yı Fārsiyye ve rā-yı mühmeleniñ fetḥaları (13) ve sīn-i mühmeleniñ sükūnı ve tā-yı fevḳāniyyeniñ fetḥi ve hā ile besleme taʿbīr (14) olunan ʿavret ve ḫıdmetkāra dinür ve ism-i mefʿūl olaraḳ maʿbūd maʿnāsına (15) daḫı gelür.

Çāker ḳul oldı daḫı perestār imiş ḫadem

Çāker(16) maʿrūfdur, ḳul ve bende maʿnāsına. **Perestār** bā-yı Fārsī ve rā ve sīn-i mühmeleler ile (17) ṭalebkār vezninde **perest** ile **ār**dan mürekkeb ḫıdmetkār maʿnāsınadır gerek (18) ḥürr ve gerek ʿabd ve gerek dişi olsun ve gerek erkek olsun cümlesine (19) şāmildir ve ʿābid ü muṭīʿ maʿnāsına da gelür ve perestiş ve ʿubūdiyyet mürādifi (20) ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdar maʿnāsını daḫı ifāde ider.

Pek ḳutlu nesne oldı (21) hümāyūn hümā gibi

Hümāyūn ḳutlu ve mübārek maʿnāsına kelime-yi maʿrūfedir. Nāẓımıñ (22) ifādesinde hümā daḫı ol maʿnāya olmaḳ fehm olunur ise de Allāhu aʿlem murādları (23) ḳutluluḳ ve mübāreklik ile meşhūr olan maʿrūf murġ-ı hümā miṣillü mübārek olan (24) nesneye hümāyūn dinür dimek ola. Zīrā hümānıñ ḳutlu maʿnāsına oldıġına (25) ẓafer-yāb olamadıḳ, meger ki hümāyūn kelimesinden muraḫḫamdır tekellüfi iltizām (26) oluna.

Vaḳt-i mübāreke dinilür hem ḫuceste-dem

Ḫuceste ḫā-yı muʿceme ve cīmle (27) güseste vezninde mübārek maʿnāsına hümāyūnuñ mürādifidir ve **dem** kelimesi vaḳt [186] (1) maʿnāsına olmaġla **ḫuceste-dem** vaḳt-i mübārek dimek olur.

Ḫum küp (2) dimekdir egri ḫam u kej dinür daḫı

Ḫum ḫā-yı muʿcemeniñ żammı ve mīm ile (3) küp maʿnāsınadır. Şarāb ve sirke ve ṣu ve bekmez gibi şeyʾler vażʿ olunur. (4) **Ḫam** ḫā-yı muʿcemeniñ fetḥi ve mīmle egri ve münḥanī maʿnāsınadır. Çataḳ ve büklüm (5) maʿnāsına da gelür. Kemer ve ebrū ve kemān çataġı gibi ve ṣıçramaḳ ve ḳaçmaḳ maʿnāsına da (6) olur ve ḳış oṭası, ḫāne-yi zemistān maʿnāsına da olur. **Kej** kāfiñ fetḥi ve zā-yı (7) Fārsī ile egri maʿnāsınadır cīm ile kec daḫı dinür.

Büklümlenüp (8) ṭolaşmış olan nesne ḫambeḫam

Ḫambeḫam dembedem vezninde büklümlenmiş (9) ve ṭolaşmış nesneye dinür.

515 Pāpūşe pāydān vü daḫı kefş ü sür dinür

(10) Pāydān bā-yı Fārsī'niñ feṯḥ ve meddi ve yā-yı taḥtāniyyeniñ sükūnuyla pābūç maʿnāsınadır. **(11)** Pāpūş daḫı mevḳiʿ-i Türkī'de īrād olunmuş kelime-yi Fārsī'dir. **Kefş** kāfıñ feṯḥi **(12)** ve fānıñ sükūnı ve şīn-ı muʿceme ile pābūç maʿnāsınadır. **Sür** sīn-i mühmeleniñ żammıyla **(13)** pür vezninde yedi maʿnāsı vardır. Evvel muṭlaḳā ayaḳḳabıdır pābūç ve çizme **(14)** ve sāʾir gibi. İkinci boza taʿbīr olunan şarābdır. Üçünci ḳurd eşeni **(15)** didikleri geçige dinür. Dördünci ḳılıç balığı didikleri balıḳdır. Beşinci ḳırmızı **(16)** renk maʿnāsınadır. Altıncı oluḳ ve nāvdān maʿnāsınadır. Yedinci bir dürlü **(17)** raḳṣa dinür.

Hem çizme mūze vü çarıġıñ adıdır şemem

Mūze mīmle **(18)** rūze vezninde çizmeniñ adıdır. **Şemem** şīn-ı muʿceme ve mīmiñ feṯḥaları ve āḫırda **(19)** mīm ile çarıḳ didikleri ayaḳḳabınıñ adıdır, lām ile şemel daḫı **(20)** luġatdır.

Mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

Rāyet-keşān-ı ʿilm ü maʿārif **(21)** olur ʿalem

Rāyet-keşān kelimesi ʿArabī'de sancaḳ ve bayraḳ maʿnāsına olan **(22) rāyet** ile çekici maʿnāsına olan **keşān** kelimesinden mürekkeb. Keşān **(23)** ve devān ve revān maḳūleler mübālaġa ile ism-i fāʿil yāḫud ṣıfat-ı müşebbehe **(24)** maʿnāsını ifāde ider. **Rāyet-keş** kelimesiniñ cemʿi olmaḳ daḫı cāʾizdir. ʿAlem ḳalem **(25)** vezninde ʿArabī'de bir ḳavmiñ seyyid ve ẕī-şānına dinür, cemʿi aʿlām gelür. Yaʿnī **(26)** ḥaḳīḳatde seyyid ve ẕī-şān ʿilm ü maʿārif bayraġını çekendir yāḫud çekenlerdir.

(27) Ḳıṭʿa Çü Müşk-i Ḫoten Būy Dehed Der Meşām

[187] (1) Ḳıṭʿa çü müşk-i Ḫoten belde-yi Ḫoten miski gibi ḳıṭʿa**, būy dehed der meşām(2)** meşāma koḫu virür. Müşk didikleri ṭıybıñ aʿlāsı Ḫoten beldesine **(3)** mensūbdur. Būy ḳoḫu maʿnāsınadır. Dehed dāden yāḫud dehīden maṣdarından **(4)** mużāriʿdir, meşām maʿlūm.

(Müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fâ'ilün)

Bām seḥer ḳuşluġa çāşt di aḫşam şām

(5) **Bām** bā-yı muvaḥḥade ile rām vezninde seḥer maʿnāsınadır. **Çāşt** cīm-i Fārsī (6) ve şīn-ı muʿceme ile rāst vezninde ḳuşluḳ maʿnāsınadır ve ḳuşluḳ ṭaʿāmına (7) daḫı ıṭlāḳ olunur. **Şām** şīn-ı muʿceme ile sām vezninde aḫşam maʿnāsınadır.

(8) Çāşta yemek imiş vaḳt-i ḍuḥāda ṭaʿām

Çāşta hā-yı taḫṣīṣ ile (9) vaḳt-i ḍuḥāda ṭaʿām yemek maʿnāsına ve yenen ṭaʿām maʿnāsınadır.

Sāye dinür (10) gölgeye sāye-zede cinn ṭutan

Sāye sīn ile māye vezninde gölge (11) maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ẓıll dinür ve sāye kelimesi cinn maʿnāsına daḫı (12) oldığından cinn ṭutan ādeme **sāye-zede** dinilür ve sāye fısḳ u fücūr (13) maʿnāsına da olur ve ḥavza ve ḥimāyet maʿnāsına da gelür. Meşelā seniñ (14) ḥimāyetindeyim diyecek yerde der sāye-yi tu em dinilür. İstiʿmālimizde daḫı seniñ (15) sāyeñde işim görüldi taʿbīri şāyiʿdir.

Ḳoñşuya hem-sāye di (16) ṭama daḫı dindi bām

Ẕikr olunan **sāye** ile maʿiyyet maʿnāsına olan (17) **hem** kelimesinden mürekkeb **hem-sāye** ḳoñşu maʿnāsınadır, vech-i münāsebet (18) maʿlūmdur. **Bām** kelimesi seḥer maʿnāsına oldığı miṣillü ṭam yaʿnī saṭḥ-ı (19) ḫāne maʿnāsına da olur.

Bāver inanmaḳ yemīn adı da sevgend imiş

Bāver(20) bā-yı muvaḥḥade ile dāver vezninde inanmaḳ maʿnāsına bāverīden maṣdarından (21) ismdir. **Sevgend** sīniñ fetḥi vāvıñ sükūnı ve kāfıñ fetḥi ve nūnuñ sükūnı (22) ve dāl-i mühmele ile yemīn maʿnāsınadır ki Türkī'de and, ʿArabī'de ḳasem dinür.

(23) Şāhide dirler güvāh rehne girev borca vām

Güvāh kāf-ı Fārsī'niñ żammı (24) ve vāv-ı memdūdeniñ fetḥi ve hā-yı melfūẓa ile şāhid maʿnāsınadır ki yek ʿināyet-i (25) ḳāżī bih ez hezār güvāh meşeli meşhūrdur. **Girev** kāf-ı Fārsiyye'niñ (26) kesriyle birev vezninde rehn maʿnāsınadır. **Vām** vāv ile dām vezninde borç (27) ve deyn maʿnāsınadır.

520 Terkiye fitrāk di kesmeye bergüstüvān

Fitrāk fā ile [188] (1) idrāk vezninde terki maʿnāsınadır ki at egeri ardında olan taşmadır. (2) Taḥrīrāt kīsesi ve yaġmurluḳ maḳūlesi şey' bağlanur. **Bergüstüvān** bā-yı

(3) muvaḥḥadeniñ fetḥi ve rānıñ sükūnı ve kāf-ı Fārsiyye'niñ żammı ve sīniñ sükūnı (4) ve tā-yı taḥtāniyyeniñ żammı ile ata maḫṣūṣ giyimdir. Cenk günlerinde giydirirler (5) imiş şimdi metrūkdür.

Zīn egerdir geme dizgine dirler ligām

Zīn(6) zā-yı muʿceme-yi memdūdeniñ kesri ve nūnla eger maʿnāsınadır, ʿArabī'de (7) serc dirler. **Ligām** lāmıñ kesriyle dizgin maʿnāsınadır, licām bundan (8) muʿarrebdir.

Kām damaġa dinür daḫı murād u merām

Kām kāf-ı ʿArabī ile (9) damaġ maʿnāsınadır ve damaġ bu maḥallde lafẓ-ı Türkī'dir ki ṭamaḳ daḫı dirler. (10) Aġzıñ içinde yuḳaru ṭarafa ṭoġru saḳf-ı aʿlāsı murāddır ve merām (11) ve maḳṣūd maʿnāsına da olur.

Adıma hem Fārsī kāfla ad oldı gām

(12) **Gām** kāf-ı Fārsiyye ile dām vezninde adım maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ḫatve (13) dirler. Bundan başḳa ḳadem ve ayaḳ maʿnāsına ve kūy ve ḳarye maʿnāsına da (14) olur ve licām-ı esbe daḫı **gām** dirler.

Terbiyesiz şaḫṣa nā-puḫte dimek (15) ıṣṭılāḥ

Puḫten maṣdarından pişmiş maʿnāsına olan **puḫte** kelimesiniñ (16) üzerine tā-yı nāfiye idḫāliyle **nā-puḫte** terbiyesiz şaḫṣa ıṣṭılāḥ olmuşdur. (17) Maʿnā-yı luġavīsi çig dimek olur.

Puḫte dinür pişmişe çig dime maʿnāsı (18) ḫām

Puḫte bā-yı Fārsiyye'niñ żammıyla ẕikr olundığı üzre puḫten maṣdarından (19) ism-i mefʿūldür. **Ḫām** ḫā-yı muʿceme ile nām vezninde ṭoḳuz maʿnāsı vardır. Evvel (20) çig ve nā-puḫte maʿnāsınadır. Ṭaʿāmda ve mīvede istiʿmāl olunur. Ṣānī ḳalem (21) ve ḫāme maʿnāsınadır. Bu maʿnāca ḫāmeden muḫaffef olması melḥūẓdur. Ṣāliṣ (22) ḫamr esmāsından bir ismdir. Rābiʿ dibāġat olunmamış deriye dinür. (23) Ḫāmis bükülmedik ipege dinür. Sādis güreşcilerin deriden olan (24) kisvesine dinür. Sābiʿ uzun kemend maʿnāsınadır. Ṣāmin tecrübesi (25) sebḳat itmeyen şaḫṣ-ı nā-puḫte yaʿnī terbiyesiz maʿnāsınadır. Tāsiʿ başa (26) varmayacaḳ yolsuz ve münāsebetsiz işe dinür.

Rem süri daḫı (27) reme ürkmüşe rem-kerde di

Rem rā-yı mühmele ile dem vezninde **reme** seme [189] (1) vezninde ḥayvān sürisi maʿnāsınadır, naṣıl ḥayvān olur ise olsun. (2) **Rem-kerde** ürkmüş maʿnāsınadır ki remīden maṣdarından ism olan **rem**(3) kelimesi ile **kerde** lafẓından mürekkebdir. Remīden ürkmek maʿnāsına (4) maṣdardır.

Diñleniş ārām imiş yaʿnī muṭīʿ oldı rām

Ārām hemzeniñ (5) meddiyle bādām vezninde ṭurmaḳ ve eglenmek ve birleşmek ve sükūn ve ḳarār (6) ve diñleniş maʿnāsınadır ve iṭāʿat maʿnāsına da olur ve bu maʿnāda fiʿl-i (7) emr daḫı gelür ve mekān ve müstaḳarr ve maḳām maʿnāsına da olur ve şehr (8) ve ḳaṣaba içlerinde olan bāġ ve bāġçeye daḫı dirler ve yalñız ḳarār ve rāḥat (9) ve diñleniş maʿnāsına olaraḳ şīn-ı maṣdariyye ile **ārāmiş** dinilür. **Rām** rā-yı (10) mühmele ile kām vezninde on maʿnāya gelür. Evvel yavaş ve muṭīʿ ve enīs (11) maʿnāsınadır. nāẓımıñ beyānı bu maʿnādır. **(beyt)**

Rām oldı dilārām merāmımca (12) bu şeb

Cām aldım ele yārla kāmımca bu şeb

Üstādım merḥūmuñ āṣār-ı ṭabʿı (13) olmaġla teberrüken īrād olundı. Maʿnā-yı ṣānī her ayıñ yigirmi birinci gününe (14) dinür. Ṣāliṣ bir ferişte adıdır ki zuʿm-ı ʿAcem'de vaḳāyiʿ-i rūz rām üzere (15) müvekkeldir. Rābiʿ ārām u rāḥat maʿnāsınadır. Ḫāmis revān maʿnāsınadır ki (16) mübālaġa ile gidici mefhūmunı ifāde ider. Sādis çeng ve sāz-ı vāżıʿanıñ (17) ismidir. Sābiʿ ḫoş ve ḫurrem maʿnāsınadır. Ṣāmin Hindistān'da bir dereniñ (18) adıdır. Tāsiʿ ʿāṣıḳ-ı Vīs adıdır, ġāyetle ṣūḫ u şeng ve müferriḥ olmaġla (19) bu ism ile tesmiye olundı. Ḥālā Rāmīn dinmekle Vāmıḳ u ʿAẕrā gibi (20) ḳıṣṣası şāyiʿdir. ʿĀṣir selāṭīn-i Sind'den bir pādişāhıñ ismidir ve zebān-ı (21) Hindī'de esmā-yı ḥüsnādan bir ism-i şerīfdir.

525 Āh u fiġān itmege māteme (22) şīven dinür

Şīven şīn-ı muʿcemeniñ kesr ve meddi ve vāvıñ fetḥi ve nūn (23) ile miḥnet ve muṣībet vaḳtinde nāle vü fiġān itmek ve mātem eylemek maʿnāsınadır.

(24) Dahı murāda iren kimseye dirler be-kām

Be-kām kāf-ı ʿArabī ile murād (25) ve merām maʿnāsına oldığı sebḳat itmekle murāda iren şaḫṣa (26) **be-kām** dinilür.

Nām dimek ad imiş adı çıḳan nām-dār

Nām nūn ile (27) kām vezninde ad ve ism maʿnāsınadır. **Nām-dār** kelimesi **nām**-ı meẕkūr ile [190] (1) dārendeden muḫaffef **dār** kelimesinden mürekkeb adlu ṣanlu maʿnāsınadır.

Şöhret (2) ü şānı olan kimseye dirler be-nām

Şöhret ü şānı olan kimseye (3) bā-yı muvaḥḥade ile **be-nām** dinür.

Her çi beḫᵛāhī be-cū her ne dilerseñ dile

(4) **Her çi beḫᵛāhī be-cū** terkībi biʿaynihi sebḳat itdi faḳaṭ bu maḥallde mī-yi (5) ḥāliye bedeli bā-yı muvaḥḥade-yi zāʾide ile īrād olunmuşdur. Her ne dilerseñ dile (6) maʿnāsınadır.

Luṭf ider iḥsān ider saña o Rabbü'l-enām

Luṭf(7) lāmıñ żammıyla rıfḳ ve mülāyemet ve nevāziş üzre muʿāmele eylemek maʿnāsınadır. (8) Ḥaḳḳ celle ve ʿalā ḥażretlerinden ʿibādına olan **luṭf** ʿabdiñ murādını (9) rıfḳ ve sühūlet ile kendüsine īṣāl eylemek maʿnāsından ʿibāretdir (10) ve **luṭf** ṭaraf-ı Rabbānī'den tevfīḳ ile de tefsīr olunur ki ḳuluñ işini (11) rāst götürmek maʿnāsınadır. **İḥsān** hemzeniñ kesriyle ʿArabī'de eyülük (12) eylemek ve bir nesneyi eyü ve güzel eylemek maʿnāsınadır. **Enām** hemze ve nūn ile (13) merām vezninde ʿArabī'de cümle maḫlūḳāta dinür. ʿAlā ḳavl cinn ü inse veyāḫud (14) yeryüzünde olan maḫlūḳuñ cümlesine dinür, semāvīye ıṭlāḳ olunmaz.

(15) **Zi Ḥarf-i Nūn Buved Īn Ḳıṭʿaem Şāyān-ı Fehmīden**

(16) **Zi ḥarf-i nūn** ḥarf-i nūn ḳāfiyesinde, **buved** olur, **īn ḳıṭʿaem** bu ḳıṭʿam, (17) **şāyān-ı fehmīden** fehm itmege lāyıḳ ve enseb olur. **Fehmīden** añlamaḳ (18) maʿnāsına maṣdardır. Fehm kelimesini elfāẓ-ı ʿArabiyye'den olaraḳ Fārsiyyeye (19) naḳl ile taṣarruf itmişlerdir. Mıṣraʿıñ sāʾir müfredātı īżāḥa muḥtāc (20) degildir.

(Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

Efendi añla kim düşmenlik itmekdir efendīden

Efendīden (21) hemze ile pesendīden vezninde düşmenlik ve cenk ve ġavġā itmek maʿnāsınadır. (22) Efendi añla kim fıḳrası taḥsīn-i mıṣraʿ içün īrād olunmuş zevāʾid (23) ḳabīlindendir ve efendi ile efendīden kelimeleriniñ beynlerinde ṣıfat-ı iştiḳāḳ (24) bulunmuşdur.

Cefā vü cevr imiş āzār u incinmek de rencīden

Āzār hemzeniñ (25) ve zā-yı muʿcemeniñ feṭḥ ve meddleri ve āḫırda rā-yı mühmele ile cevr ü cefā (26) maʿnāsınadır. **Cefā** kelimesi ʿArabī kelime-yi vāvīdir. Cefv ü cefā bir kimseyi (27) iʿrāż veyāḫud ṭard veyāḫud vech-i āḫar ile incitmek ve āzürde eylemek [191] (1) maʿnāsınadır. **Cevr** feṭḥ-i cīmle devr vezninde ʿArabī'de ʿadliñ naḳīżi (2) ẓulm ve sitem maʿnāsınadır. **Rencīden** sencīden vezninde incinmek maʿnāsına (3) maṣdar-ı lāzımdır.

Daḫı düşnām sögmek serzeniş tevbīḫ itmekdir

(4) **Düşnām** dāl-i mażmūme ve şīn-ı muʿceme ile gümnām vezninde sögmek maʿnāsınadır, (5) ʿArabī'de şetm dirler. **Serzeniş** sīn ve zā-yı muʿceme ile başa ḳaḳmaḳ maʿnāsına (6) serzeden maṣdarından ḥāṣıl-ı maṣdardır, ʿArabī'de tevbīḫ dinilür.

(7) Melāmet eylemek bed söylemek oldı nekūhīden

Nūnuñ feṭḥi ve kesriniñ (8) cevāzıyla ve kāfıñ żamm ve meddi ve hānıñ kesr ve meddiyle **nekūhīden** faṣl (9) ve meẕemmet eylemek ve müsāvī söylemek ve levm ve ṭaʿn ve taʿarruż itmek (10) maʿnālarınadır. **Melāmet** mevḳiʿ-i Türkī'de īrād olunmuş kelime-yi ʿArabiyye-yi ecvef-i (11) vāvīdir. Levm ve melām ve melāmet ḳınamaḳ yaʿnī taʿyīb maʿnāsınadır.

530 Teʾessüf (12) itmedir efsūs kerden ṭaʿnedir nefrīn

Efsūs vāv-ı mechūl ile (13) maḥbūs vezninde ḥayf ve dirīġ ve ḥasret maʿnāsına olmaġla **kerden**(14) maṣdarıyla terkīblenüp teʾessüf itmek maʿnāsına olmuşdur. **Efsūs**(15) ẓulm ve sitem maʿnāsına ve yolsuz ve münāsebetsiz ḥareket maʿnāsına ve ṭanz (16) ve istihzā ve lāġ ve mizāḥ maʿnāsına da olur. **Nefrīn** nūnuñ feṭḥi ve fānıñ (17) sükūnı ve rā-yı mühmeleniñ kesr ve meddi ve nūnla ṭaʿn ve beddu'ā ve sebb ve laʿn itmek (18) maʿnāsınadır. **Ṭaʿne** Türkī mevḳiʿinde īrād olunmuş kelime-yi ʿArabī'dir. **Ṭaʿn** ʿArabī'de (19) dürtmek ve şancımaḳ ve bir kimseyi zebān-dırāzlıḳ ile ḳubḥ ve taʿyīb eylemek (20) maʿnāsınadır.

Sütūhīden ṭarılmaḳdır hem o maʿnāda ġurmīden

Sütūhīden(21) sīn ve tā-yı fevḳāniyye-yi mażmūmeler ile gürūhīden vezninde ṭarılmaḳ ve müteʾellim (22) olmaḳ maʿnāsına. **Ġurmīden** ġayn-ı muʿceme ve rā-yı mühmele ve mīmle runcīden vezninde (23) ṭarılmaḳ ve ḫışm itmek maʿnāsınadır.

Temelluḳ lābe yalṭaḳlanmaḳ oldı (24) cāblūsīden

Lābe lām-ı memdūde ve bā-yı muvaḥḥadeniñ feṯḥleri ve hā ile (25) yalṭaḳlanmaḳ maʿnāsınadır ki ʿArabca temelluḳ dinür. Lābīden maṣdarından (26) ismdir. **Lābīden** lāfīden vezninde vaẓīfeden ḫāric lāf u güẕāf eylemek (27) ve taẓarruʿ ve yalṭaḳlanmaḳ ve tabaṣbuṣ ve aldatmaḳ ve ḫudʿa itmek ve yañṣaḳlıḳ [192] (1) ve herze-gūylük eylemek maʿnāsınadır. **Cāblūsīden** cīm-i memdūde (2) ve bā-yı muvaḥḥade ve lām ile ḫāk pūsīden vezninde lābe mürādifi yalṭaḳlanmaḳ (3) maʿnāsınadır.

Dinür ʿöẕr itmege pūziş hem anıñ gibi pūzīden

(4) **Pūziş** bā-yı Fārsiyye'niñ żamm ve meddi ve zā-yı muʿcemeniñ kesri ve āḫırında (5) ḥāṣıl-ı maṣdar ʿalāmeti şīn ile ʿöẕr dilemek maʿnāsınadır. **Pūzīden**(6) daḫı ʿöẕr dilemek maʿnāsınadır ve ẕikr olunan **pūziş** kelimesi işbu **pūzīden**(7) maṣdarından ḥāṣıl-ı maṣdardır.

Ferāmūşī unutmaḳ yād kerden (8) yaʿni añmaḳdır

Ferāmūş fā-yı meftūḥa ve rā-yı memdūde-yi meftūḥa ve mīm-i (9) mażmūme-yi memdūde ve şīn ile unutmaḳ ve nisyān maʿnāsına olmaġla (10) yā-yı maṣdariyye ile **ferāmūşī** unutmaḳ maʿnāsınadır ve ḥaẕf-ı vāv ile (11) ferāmuş daḫı dinür. **Yād kerden** teẕekkür maʿnāsına olan **yād** ile **kerden**(12) maṣdarından mürekkeb teẕekkür itmek ve ḫāṭıra gelmek maʿnāsınadır.

Hediyye (13) oldı dest-āvīz irişdirmek resānīden

Dest-āvīz dest ile āvīz (14) kelimelerinden mürekkeb hediyye maʿnāsına, Türkī'de armaġan dinür. **Resānīden**(15) resīden maṣdar-ı lāzımınıñ müteʿaddīsidir. **Resīden** irişmek **resānīden**(16) irişdirmek maʿnāsınadır. Yād kerden lafẓı dest-āvīz kelimesi īrādında olan (17) nisbet pek yerinde düşmüşdür.

Şeved hem mīşeved olur daḫı olmaz imiş (18) nebved

Şeved şīn-ı muʿceme ile reved vezninde olur maʿnāsına şoden (19) maṣdarından mużāriʿdir ve üzerine mī-yi ḥāliye duḫūlüyle **mīşeved** daḫı (20) maʿnā-yı meẕkūrededir. **Nebved** būden maṣdarından müştaḳ buved mużāriʿiniñ (21) üzerine nūn-ı nāfiye idḫāliyle olmaz maʿnāsına mużāriʿ-i nefy-i istiḳbāldir.

(22) Şoden bāşīden olmaḳdır daḫı saçmaḳ da pāşīden

Şoden olmaḳ (23) maʿnāsınadır ve gitmek maʿnāsına da olur. Gitdi ve oldı maʿnālarında māżī (24) olan şod kelimesi yuḳaruda ẕikr olundı. **Bāşīden** bā-yı ʿArabiyye ile (25) olmaḳ ve bā-yı Fārsiyye ile ṣaçmaḳ maʿnāsınadır.

Kemīden gibi kāhīden (26) dimek de eksik itmekdir

Kemīden kāfiñ fetḥi ile eksik itmek maʿnāsına (27) maṣdardır. **Kāhīden** kāfla cāhīden vezninde eksiltmek ve eksilmek [193] (1) maʿnālarına lāzım ile müteʿaddī beyninde müşterek maṣdardır.

Ṣıġınmaḳ oldı (2) güncāyiş anıñ mefhūmı güncīden

Güncāyiş kāf-ı Fārsī ve nūn ile (3) fürmāyiş vezninde ṣıġınmaḳ maʿnāsına ḥāṣıl-ı maṣdar. **Güncīden** rencīden (4) vezninde keẕālik ṣıġınmaḳ maʿnāsına maṣdardır.

535 Bıraḳmaḳ oldı efkenden (5) yuvarlanıcıdır ġalṭān

Efkenden hemzeniñ fetḥi ve fānıñ sükūnı ve kāfıñ (6) fetḥiyle bıraḳmaḳ maʿnāsına maṣdardır. **Ġalṭān** ġayn-ı muʿceme ve lām ile (7) ġalṭīden maṣdarından yuvarlanıcı maʿnāsına ism-i fāʿil yāḫud ṣıfat-ı (8) müşebbehedir.

Dinür hem düşmege üftāden anıñ gibi üftīden

Üftāden(9) hemzeniñ żammıyla düşmek maʿnāsına maṣdardır. **Üftīden** keẕālik hemzeniñ (10) żammı ve tā-yı fevḳāniyyeniñ kesr ve meddiyle düşmek maʿnāsınadır.

Ṣıḳılmış (11) nesnedir efşürde ṭoñmış nesne efsürde

Efşürde hemzeniñ fetḥi (12) ve fānıñ sükūnı ve şīn-ı muʿcemeniñ żammıyla efşürden maṣdarından ṣıḳılmış (13) maʿnāsına ism-i mefʿūldür. Ṣıḳılmaḳla ḥāṣıl olan ʿuṣāreye tefşüre (14) vezni üzre hemze ile efşüre dirler. **Efsürde** sīn-i mühmele ile meẕkūr (15) efşürde vezninde ṭoñmış maʿnāsına efsürden maṣdarından ism-i mefʿūldür. (16) ʿArabī'de müncemid dinür.

Ferāhem āmeden cemʿ olma yumşatmaḳ da ferḫīden

(17) **Ferāhem** kelimesi fānıñ ve rā-yı memdūdeniñ ve hānıñ fetḥalarıyla ifʿāl (18) ve meṣādır üzerine dāḫil olup cemʿ ve ictimāʿ maʿnāsını müfīd olur. (19) Ferāhem āmeden ferāhem būden ferāhem āverden gibi. Bir yere cemʿ olmaḳ ve bir yere cemʿ (20) itmek ve bir yere gelmek maʿnālarını ifāde ider. **Ferḫīden** nermīden vezninde (21) yumuşatmaḳ ve telyīn maʿnāsına feraḫsīden maṣdarından muḫaffefdir.

Ḳaçan olur (22) berāber dinmek imiş key buved yeksūn

Key ḳaçan maʿnāsına idügi **buved** żamm-ı (23) bā-yı muvaḥḥade ve feṯḥ-i vāv ile olur maʿnāsına būden maṣdarından mużāriʿ (24) oldığı beyān olundı. **Yeksūn** yā-yı taḫtānī ve kāfla efsūn vezninde berāber (25) yeknesaḳ ve yek üslūb maʿnāsınadır.

İşitmekdir şinīden dīde göz görmez (26) daḫı dīden

Nāẓım-ı merḥūm bu beytle *leyse'l-ḫaberu ke'l-ʿıyān*[344] mefhūmuna (27) şinīden key buved mānend-i dīden mışraʿınıñ mażmūnuna telmīḥ buyurdılar [194] (1) *cezāhullāhu ḫayre'l-cezā.*[345]**Şinīden** şīn-ı muʿcemeniñ kesri ve nūn-ı memdūdeniñ (2) daḫı kesriyle işitmek maʿnāsına maṣdardır. **Dīde** dāl-i mühmeleniñ kesr (3) ve meddi ve dāl-i ṣānīniñ feṯḥi ve hā ile göz ve çeşm maʿnāsınadır ve dīden (4) maṣdarından ism-i mefʿūl gelür ve görmüş maʿnāsına māżī-yi mechūl (5) daḫı olur.

Dinür şāpāş u taḥsīn āferīn itmek maḥallinde

Şāpāş(6) şādbaş kelimesinden muḫaffef sevin ve şād ol maʿnāsına kelime-yi taḥsīndir.

(7) Güzīde münteḫab nesne begenmekdir pesendīden

Güzīde kāf-ı Fārsī'niñ (8) żammıyla münteḫab ve seçilmiş maʿnāsına güzīden maṣdarından ism-i mefʿūldür. (9) **Pesendīden** bā-yı Fārsiyye'niñ ve sīniñ feṯḥalarıyla begenmek ve istiḥsān itmek (10) maʿnāsına maṣdardır.

Dögüşden ḳaçmaḳ imiş kāl bozġunluḳ (11) dimekdir kim

Kāl kāf-ı ʿArabī ile māl vezninde ʿasker bozılup şınma (12) ve hezīmet maʿnāsına kālīden maṣdarından ismdir ve bundan başḳa egri (13) ve münḥanī maʿnāsına ve maḳām ve mekān maʿnāsına, ābkend yaʿnī seyl ṣuyunuñ (14) yarup yırtdığı mevżiʿ maʿnāsına ve ḳarış muruş maʿnāsına ve henüz (15) irişüp kemālin bulmamış ḫām mīve maʿnāsına olur ve pıraṣa didikleri (16) sebze-yi maʿrūfa dinür. **Kāl** kelimesiniñ kāfı Fārsī degildir. Zīrā kāf-ı Fārsile (17) gāl ıraḳ ve baʿīd maʿnāsına olur ve pamuḳ ḳozasına dinür ve çaḳal (18) dinilen cānvere dirler ve āvāz-ı bülend ve ṣavt-ı ʿālī maʿnāsına gelür ve yuvarlanmaḳ (19) ve ġalṭīden maʿnāsına ve aldatmaḳ ve dekk ve desīse eylemek maʿnāsına olur (20) ve ʿankebūt cinsinden böy didikleri zehrnāk ḥayvāna ve ḫoros dinilen (21) ḫānegī murġ-ı maʿrūfa ve ḳoyun cinsiniñ ḳuyruġı dibinde aṣılup (22) ḳalan

[344] Haber almak, görmek gibi değildir.
[345] Allah en hayırlı ceza ile cezalandırsın.

ḳāẕūreye dinilür. **Kāl** kelimesini şāriḥ miṣillü ṣāḥib-i lehce daḫı (23) kāf-ı Fārsile ḳayd itmiş ise de nāẓımıñ ve *Burhān*'ıñ ḫilāfı olaraḳ (24) gālīden hezīmet kerden yaʿnī bozmaḳ maʿnāsınadır diyü müteʿaddī maʿnāsı (25) virmiş.

Şüḫūde yaralu at kişnemek oldı şüḫūlīden

Şüḫūde(26) şīn-ı muʿcemeniñ fetḥ ve ḫā-yı muʿcemeniñ żammıyla şüḫūden maṣdarından (27) ism-i mefʿūldür. **Şüḫūden** diş ile ṭırnaḳ ile yaralamaḳ ve derisini [195] (1) ḳoparmaḳ maʿnāsına olup **şüḫūde**niñ muṭlaḳ yaralu maʿnāsına oldığını (2) nāẓım-ı merḥūm ifāde buyurdı. **Şüḫūlīden** şīn-ı muʿcemeniñ fetḥ ve kesriniñ (3) cevāzı ve ḫā-yı muʿcemeniñ żammı ve meddi ve lām ile at ṣu içerken (4) ṣıṣlıḳ çalmaḳ ve ḥayḳırmaḳ ve ṣayḥa itmek maʿnālarınadır ve at kişnemek (5) maʿnāsınadır.

540 Çi düşse bāġa ḳaṭre ḳaṭre dirler jāle vü şebnem

(6) **Jāle** zā-yı Fārsile lāle vezninde şiddet-i bürūdetden hevā-yı ṣāf, kesb-i ġılẓet (7) ve tedrīcle cānib-i cuvve ṣuʿūd ve eşcār ve nebātāt yapraḳlarına mültaşıḳ (8) olan ruṭūbet-i meẕkūreye **jāle** vü **şebnem** dinür. Ṭoluya ve nīsān yaġmuruna (9) daḫı **jāle** ıṭlāḳ olunur.

Şüküften gibi maʿnāda açılmaḳdır şükūfīden

(10)**Şüküften** şīn-ı muʿcemeniñ ve kāfıñ żammeleri ve fānıñ sükūnuyla açılmaḳ (11) maʿnāsına maṣdardır. Kesr-i kāfla ʿaceblemek ve taʿaccüb maʿnāsınadır. (12) **Şükūfīden** bu daḫı şīn-ı muʿceme ve vāv-ı memdūdeniñ żammıyla açılmaḳ ve yarılmaḳ (13) maʿnāsınadır. **Şükūfe** bunlardan meʾḫūẕdur. Zīrā çiçekde yarılup ve açılmaḳ (14) bulunur.

Ṣalınmaḳdır ḫırāmīden çemānīden çemīden hem

Ḫırāmīden (15) ḫā-yı muʿcemeniñ kesriyle ṣalınmaḳ ve nāz ile yürimek maʿnāsınadır. **Çemānīden**(16) **çemīden** kelimeleri cīm-i Fārsiyye'niñ fetḥiyle meẕkūr ḫırāmīden miṣillü (17) ṣalınup yürimek maʿnāsınadır.

Büyümek uzamaḳ neşv ü nemā bulmaḳ da (18) bālīden

Bā-yı muvaḥḥade ile **bālīden** mālīden vezninde büyümek ve boy ve bos (19) sürmek ve neşv ü nemā bulmaḳ maʿnāsınadır.

Nevā naġme hezār-ı ḫoş-nevā (20) ṣavtı eyü bülbül

Nevā nūnla hevā vezninde muṭlaḳ naġme ve āheng ve āvāz (21) maʿnāsınadır gerek insān ve gerek murġān naġmesi olsun ve maḳāmāt-ı (22) mūsiḳīden bir maḳām-ı maḫṣūṣa dinilür. Niʿmet ve intiẓām-ı ḥāl ve sāz ve berg (23) veḳuvvet ve rızḳ ve sipās ve ʿasker maʿnālarına da gelür. **Hezār-ı ḫoş-nevāhezār** (24) merātib-i aʿdāddan biñ ʿaded maʿnāsına oldığı miṣillü bülbüle daḫı dindigi (25) maʿlūmdur. **Ḫoş** kelimesi güzel ve ḫūb maʿnāsına oldığından eyü (26) ṣavtlu bülbüle **hezār-ı ḫoş-nevā** dirler. Bülbül efrādınıñ yek dīgere nisbetle (27) ḥüsn-i ṣadālarında tefāvüt der-kārdır ve hezārıñ iżāfeti beyānına olmaḳ [196] (1) ḥüsnlüce düşecegi āşikārdır.

Serāyīden ḳuş ötmek naġme (2) itmekdir serāyīden

Serāyīden sīn-i mühmeleniñ ve rā-yı memdūdeniñ fetḥi (3) ve yā-yı taḥtāniyyeniñ kesr ve meddiyle ḳuş ötmek ve insān teġannī itmek (4) maʿnālarında müşterekdir. *Lehce*'de sīn-i mühmeleniñ kesriyle ḳayd olunmuşdur.

(5) Bu bāġ içinde oldum gül gibi gülmek içün ṣolmuş

Der īn gülşen (6) ṣodem pejmürde çün gül behr-i ḫandīden

Der īn gülşen bu gülşen içinde, (7) **ṣodem** oldum maʿnāsına ṣoden maṣdarından māżī-yi mütekellim-i vaḥdedir. **Pejmürde**(8) bā-yı Fārsile efsürde vezninde ṣolmuş ve müteġayyir olmuş maʿnāsınadır. (9) **çün gül** gül gibi, **behr-i ḫandīden** gülmek ecliçün. **Ḫandīden** ḫā-yı (10) muʿcemeniñ fetḥi ve nūnuñ sükūnuyla gülmek maʿnāsına maṣdardır. (11) Nāẓımıñ murādı erbāb-ı hünere muʿāmele-yi dehriñ netīce-yi āṣārını beyāndır.

(12) Īn Ḳıṭʿa Ṣāyān Ez Behr-i Yārān

(13) Īn ḳıṭʿa bu ḳıṭʿa, **ṣāyān** enseb ve lāyıḳdır. **Ez behr-i yārān** yārān ecliçün. **(14) Yārān** yār kelimesiniñ cemʿidir. **Yār** dost ve muʿāvin maʿnāsınadır ki bu günlerde (15) Sīmurġ ile hem-bezm-i āşiyāne-yi ʿademdir.

(Müstef'ilâtün müstef'ilâtün)

Ḫūbān güzeller gülici ḫandān

(16)Ḫūbān güzel maʿnāsına olan **ḫūb** kelimesiniñ cemʿidir. **Ḫandān**(17) ẕikr olunan ḫandīden maṣdarından gülici maʿnāsına mübālaġa ile ism-i fāʿil (18) yāḫud ṣıfat-ı müşebbehedir.

Būsīden öpmek ʿahd oldı peymān

(19)Būsīden bā-yı muvaḥḥade-yi mażmūme-yi memdūde ile öpmek maʿnāsınadır. ʿArabī'de **(20)** taḳbīl dinür. **Būs** öpüş maʿnāsına andan maṣdardır ki ẕikr olundı. **(21) Peymān** bā-yı Fārsiyye'niñ feṭḥi ve yā-yı taḥtānī ile şarṭ ve ʿahd ve mīṯāḳ **(22)** maʿnāsınadır ve ḫāṣṣa ve ḫışm ve ḳavm ü ḳabīle maʿnāsına da gelür.

545 Ṣalınıcıya **(23)** dirler çemān hem

Çemān cīm-i Fārsile hemān vezninde ẕikri sebḳat iden **(24)** çemānīden maṣdarından ism-i fāʿil yāḫud ṣıfat-ı müşebbehe olaraḳ **(25)** ṣalınıcı maʿnāsınadır.

Öyle dimekdir daḫı ḫırāmān

Ḫırāmān(26) ḫā-yı muʿcemeniñ kesriyle ḫırāmīden maṣdarından ṣalınıcı maʿnāsına **(27)** ism-i fāʿildir.

Bīnende mārā bizi görürler

Bīnend bā-yı muvaḥḥadeniñ kesr **[197] (1)** ve meddiyle dīden yāḫud bīnīden maṣdarından meʾḫūẕ bīnend mużāriʿiniñ **(2)** cemʿidir, görürler maʿnāsına. **Mārā** yaʿnī bizi, nefs-i mütekellim-i maʿa'l-ġayr edātı **(3)** olan mā kelimesi ile edāt-ı mefʿūl olan rā lafẓından mürekkebdir.

(4) Baḳmaḳ nigāh u gözci nigeh-bān

Nigāh nūnuñ kesriyle baḳmaḳ ve naẓar maʿnāsına **(5)** ismdir. **Nigeh-bān** ẕikr olunan nigāhdan muḫaffef **nigeh** ile edāt-ı ism-i fāʿil **(6)** olan **bān** kelimesinden mürekkeb gözci ve gözedici ve ḥıfẓ idici **(7)** maʿnāsınadır.

Rāndīd ez der sürdi ḳapudan

Rāndīd rā-yı mühmeleniñ **(8)** feṭḥ ve meddi ve nūnuñ sükūnuyla sürdi maʿnāsına rāndīden maṣdarından **(9)** māżīdir. **Ez der** ḳapudan dimekdir.

Begüşūd açdı ḳapucı derbān

(10) Begüşūd açdı maʿnāsına kāf-ı Fārsiyye'niñ ve şīn-ı muʿcemeniñ żammıyla **(11)** güşūden maṣdarından māżīdir. Üzerine **bā** duḫūlüyle kāfı sākin **(12)** oḳumaḳ ḳāʿidedendir. **Derbān** dāl ve rā-yı mühmele ve bā-yı muvaḥḥade ile dermān **(13)** vezninde ḳapucı maʿnāsınadır. **Der** ḳapu ve **bān** edāt-ı ism-i fāʿil oldıġı **(14)** maʿlūmdur. Bu ḳıṭʿanıñ bu maḥalline gelince ḫūbān ve maḥbūbānıñ lāzımesinden **(15)** olan ḫarām

ve vaʿde-yi būs-ı cemāl ve aġyārıñ görmesi ve ʿāşıḳıñ ḳapudan (16) sürülmesi miṣillü levāzım-ı ḥüsn-i ʿaşḳ ẕikr olunmuş ve el-Ḥaḳḳ ẓarīfāne (17) ve şāʿirāne düşmüşdür.

Rānden ne dirsen sürmek dimekdir

Rānden(18) rā-yı mühmele ile rāndīden miṣillü sürmek maʿnāsına maṣdardır.

Olmuş (19) sineklik adı meges-dān

Meges sinek maʿnāsına olmaġla dānende muḫaffefi (20) **dān** kelimesiyle sineklik maʿnāsınadır.

Kerdem refūşe itdüm günāhı

(21)**Kerdem** kerden maṣdarından māżī-yi mütekellim-i vaḥdedir. **Refūşe** rā-yı mühmeleniñ (22) fetḥi ve fānıñ żammı ve şīn-ı muʿcemeniñ fetḥi ve hā ile günāh ve ṣuç (23) maʿnāsınadır ve lāġ ve laṭīfe ve ḫoraṭa maʿnāsına ve iz sürmek ve izleyerek (24) bulmaḳ maʿnāsınadır.

Hem nādim oldum geştem peşīmān

Geştem kāf-ı (25) Fārsī'niñ fetḥiyle oldum maʿnāsına māżī-yi mütekellim-i vaḥdedir. **Peşīmān**(26) bā-yı Fārsī ve şīn-ı muʿceme ile nerīmān vezninde nedāmet maʿnāsınadır.

550 Gizlü (27) nihān u bellü hüveydā

Nihān nūnuñ kesri ve hānıñ fetḥ ve meddi ve nūnla [198] (1) gizlü ve ḫafī maʿnāsınadır. **Hüveydā** żamm-ı hā ile süveydā vezninde bellü ve ẓāhir (2) maʿnāsınadır ki mübālaġa-yı ẓuhūr ve tebeyyünde müstaʿmeldir.

Görinicidir (3) yaʿnī nümāyān

Nümāyān nümūden yāḫud nümāyīden maṣdarından müştaḳ nümāyed (4) mużāriʿinden meʾḫūẕ mübālaġa ile ism-i fāʿil veyāḫud ṣıfat-ı müşebbehedir.

(5) Aldayıcıya dindi firībā

Firībā fānıñ ve rā-yı mühmele-yi memdūdeniñ (6) kesrleri ve bā-yı muvaḥḥadeniñ fetḥ ve meddiyle aldayıcı maʿnāsına olan firībānende (7) ism-i fāʿilinden muḫaffefdir. **Firībānīden** aldatmaḳ maʿnāsına maṣdar-ı müteʿaddīdir.

(8) Dīv ehremen hem cinnile şeyṭān

Dīv dāl-i mühmele ve yā-yı mechūle ile (9) şeyṭān ve iblīs maʿnāsınadır ve ʿifrīt maʿnāsına gelür. Cinn nevʿinden (10) ḫabīṣ olandır ve żāl ve muḍill ve saḳīmü'l-fikr kimselerden daḫı kināye (11) olur. **Ehremen** hemzeniñ fetḥi ve hānıñ sükūnı ve rānıñ ve mīmiñ fetḥaları (12) ve nūn ile iblīs ve şeyṭān maʿnāsına ve muṭlaḳ yaramaz yola sevḳ idici (13) delīl-i sūʾ maʿnāsınadır.

Şībān-zebān di sözi faṣīḥe

Şībān-zebān(14) sözi faṣīḥ maʿnāsınadır. Şāriḥ şībā rūşen ve āşikār maʿnāsınadır, (15) şībā-zebān andan menḳūldür buyurmuşlar. **Şībā** şīn-ı muʿceme ile rībā vezninde (16) yılan yaʿnī mār maʿnāsına da gelür. Vāvıla şīvā daḫı faṣīḥ ādeme dinür.

(17) Söz bilen ādem merd-i süḫan-dān

Merd mīmle derd vezninde merdüm (18) mürādifi ādem maʿnāsınadır. **Süḫan-dān** söz maʿnāsına olan süḫan ile (19) dānendeden muḫaffef bilici maʿnāsına olan **dān** kelimesinden mürekkeb (20) vaṣf-ı terkībī olaraḳ söz bilen ādeme dinür.

Āġāz evvel iş (21) başlamaḳdır

Āġāz ġayn-ı muʿceme ile āvāz vezninde ibtidā ve şürūʿ maʿnāsınadır (22) ve ṣadā ve nidā maʿnāsına da olur.

Ṣoñına dirler encām u pāyān

(23) **Encām** hemze ve nūn ve cīmle endām vezninde ṣoñ ve āḫır ve intihā maʿnāsınadır. (24) **Pāyān** bā-yı Fārsiyye ve yā-yı taḥtāniyye-yi memdūdeleriñ fetḥaları ve nūn ile ṣoñ (25) ve āḫır ve intihā ve uc ve kenār ve ṣaff-ı niʿāl maʿnāsınadır ve āḫır-ı kār ve ʿāḳıbet-i (26) aḥvāl maʿnāsına da gelür ve ser-ḥadd-i memālik maʿnāsına da olur.

(27) Aġır girān u yeyni sebük hem

Girān kāf-ı Fārsī ve rā ile nişān [199] (1) vezninde aġır ve ṣaḳīl maʿnāsına ve bahālu ve ġālī maʿnāsınadır. **Sebük** sīn-i (2) mühmeleniñ fetḥi ve bā-yı muvaḥḥadeniñ żammı ve kāfla ḫafīf ve yeyni (3) maʿnāsınadır ki ṣaḳīl ve girān muḳābilidir ve vaḳār ve rezāneti olmayan (4) kimseden kināye olur ve cüst ü çāpük ve taʿcīl ve şitāb maʿnālarına da (5) gelür ve mücerred ve bī-ḳayd-ı ʿalāʾiḳ maʿnāsına da olur.

Anlardır ānhā bunlardır (6) īşān

Ān kelimesi Türkî'de o maʿnāsına olmaġla **ānhā** onlar ve anlar maʿnāsına (7) cemʿdir. **Îşān** bunlar maʿnāsına cemʿdir. *Pend-i ʿAṭṭār*'da ān Ḫudāvendî ki (8) hengām-ı seḥer mışraʿında maʿnā ol bir Ḫudāvend ki dimekdir, şu bir Ḫudāvend ki (9) dimek degildir.

555 Yeksān nebāşed olmaz berāber

Yeksān yā-yı taḥtānî ve kāfla (10) çesbān vezninde yeksūn mürādifi berāber maʿnāsınadır. **Nebāşed** bāşîden (11) maṣdarından mużāriʿ-i menfîdir.

Pür-dil bahādır ḳorḳaḳ hirāsān

Pür-dil(12) bā-yı Fārsiyye ile müşkil vezninde ḳaviyyü'l-ḳalb ve şecîʿ maʿnāsınadır. Aṣl (13) maʿnā-yı luġavîsi siyāh çeşm miṣillü ṭolu göñüllü dimekdir. Ṭolu göñül (14) dimek degildir. **Hirāsān** hānıñ kesriyle hirāsîden maṣdarından ism-i (15) fāʿildir.

Gîrāter ol kim pek ṭutıcıdır

Gîrāter kāf-ı Fārsiyye-yi memdūdeniñ (16) kesriyle pek ṭutıcı maʿnāsınadır.

Şol kim ḳaçıcı oldı girîzān

(18)**Girîzān** girîzed mużāriʿinden meʾḫūẕ ism-i fāʿil yāḫud ṣıfat-ı müşebbehedir.

(17) Şāyed sezādır bāyed gerekdir

Şāyed şîn-ı muʿceme ile sāyed vezninde şāyesten (18) yāḫud şāyîden maṣdarından sezādır ve lāyıḳdır maʿnāsına mużāriʿdir. (19) **Bāyed** bā-yı muvaḥḥade ile şāyed vezninde gerekdir maʿnāsına yābisten yāḫud yābîden (20) maṣdarından mużāriʿdir.

Bāyeste lāzım çoḳdur firāvān

Bāyeste bā-yı (21) muvaḥḥade-yi memdūdeniñ feṭḥi ve yā-yı taḥtāniyyeniñ kesriyle gereklü ve żarūrî (22) ve māyuḥtāc maʿnālarınadır. **Firāvān** fānıñ kesriyle çoḳ maʿnāsınadır.

(23) Müstefʿilātün baḥr-i recezdir

Fi'l-aṣl müstefʿilün eczāsından mürekkeb (24) olmaġla ʿarūżda terfîl ıṭlāḳ olunan ḳāʿide üzre āḫırına bir sebeb-i (25) ḫafîf yaʿnî tün lafẓı ilḥāḳıyla müstefʿilün tün müstefʿilātün dinmişdir ki (26) faʿlün feʿūlün vezni üzre olur.

Ögren biyāmūz ḳolaydır āsān

Biyāmūz ögren [200] (1) maʿnāsına āmūḫten yāḫud āmūzîden maṣdarından müştaḳ āmūzed mużāriʿinden (2) meʾḫūẕ emrdir. **Bā**-yı emr duḫūlüyle hemzesi bāya ḳalb olunmuşdur. **Āsān**(3) hemzeniñ meddi ve sîn-i mühmele ile nādān vezninde sehl ve ḳolay maʿnāsınadır.

(4) Ḳıṭʿa Çün Cāme-yi Çesbîde Be-bālā-yı Süḫan

(5) **Ḳıṭʿa** maʿlūm, **çün** gibi maʿnāsına, **cāme** eṣvāb, **çesbîde** cîm-i Fārsî'niñ (6) fetḥi ve sîn-i mühmeleniñ sükūnı ve bā-yı muvaḥḥade-yi meksūreniñ meddiyle yaḳışmış (7) maʿnāsınadır. **Be-bālā-yı süḫan** ḥarf-i **bā** taʿdiye içündür. **Bālā** bā-yı muvaḥḥade ile (8) vālā vezninde ḳadd ü ḳāmet maʿnāsına daḫı olur ve bu maḥallde maʿnā-yı meẕkūr (9) maḳṣūddur. Yüce ve yüksek maʿnāsına oldığı ẕikr olundı. **Süḫan**(10) söz maʿnāsına maʿrūfdur. Maʿnāsı cāme miṣillü süḫanıñ ḳāmetine yaraşmış (11) ḳıṭʿa yāḫud est ḫaberiyye taḳdîriyle ḳıṭʿadır dimek olur. Süḫanı (12) ḳāmet-i maḥbūbdan istiʿāre ve ḳıṭʿayı anıñ üzerine yaḳışıḳ viren cāmeye (13) teşbîh itdi. Bu ḳıṭʿada ẕikr olunan luġatlaruñ eṣvāba ve lāzımesine dāʾir (14) oldığını daḫı ẓarîfāne îmā ve tenbîh buyurdılar.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Cāme eṣvāba di ṭonluḳ (15) tene ten daḫı beden

Cāme cîmle nāme vezninde ḳaftān ve nîmten ve setrî miṣillü (16) eṣvāba dinür ve dikilmedik ṭaḳaya ve parçaya dinür ve şarāb ḳoyacaḳ (17) ẓarfa daḫı dirler ḳabaḳ ve desti ve ṣurāḥî miṣillü. **Tene** tā-yı fevḳāniyye ile sene (18) vezninde dikilmedik ṭonluḳ ve parçaya dinür. **Ten** tā-yı fevḳāniyye ile ben vezninde (19) gövde ve beden maʿnāsınadır. ʿArabî'de cesed dinür ve cism maʿnāsınadır ki (20) ḥükemāya göre heyūlā ve ṣūretden mürekkebdir.

Ṭona şalvār dinür (21) gömlege hem pîrāhen

Şalvār şîn-ı muʿceme ile yalvār vezninde ṭon maʿnāsınadır. (22) **Pîrāhen** bā-yı Fārsî ve hā ile zîrā ben vezninde gömlek ve ḳamîṣ maʿnāsınadır. (23) Bî-sāmān vezninde pîrāhān daḫı luġatdır.

560 Pūstîn kürk girîbān yaḳa (24) ḳaftān ḳabā

Pūstīn ḥayvān derisi maʿnāsına olan **pūst** ile yā-yı (25) nisbet ve nūn-ı teʾkīdden mürekkeb kürk maʿnāsınadır. ʿArabī'de ferve (26) dinür ve faṣl ve ġıybetden kināye olur. **Girībān** kāf-ı Fārsiyye'niñ (27) ve rā-yı mühmele-yi memdūdeniñ kesrleriyle yaḳa maʿnāsınadır. Ḳabā ḳāfla ṣabā [201] (1) vezninde ḳaftān taʿbīr itdikleri cāmedir, ʿArabī'de daḫı ḳabā dinür.

(2) Āstīn yeñ yeñi nev oldı etekdir dāmen

Āstīn hemzeniñ meddiyle (3) rāstīn vezninde yeñ maʿnāsınadır ki ʿArabī'de kümm dinür. Bir işe müstaʿmele (4) ve müheyyā olup ḥāżırlanmaġa āstīn ber çīden dirler. Türkī'de daḫı ṣıġandı (5) taʿbīri müteʿārifdir. **Nev** nūnla şev vezninde yeñi ve cedīd maʿnāsınadır. **Dāmen**(6) dāl-i mühmele ile bāmen vezninde etek maʿnāsınadır. Sāmān vezninde dāmān (7) daḫı dirler.

Ḫilʿat-i fāḫire eksūn u perend aṭlasdır

Eksūn kāfla (8) efsūn vezninde fāḫir ve ẕī-ḳıymet cāme ve ḫilʿat maʿnāsınadır. Hemzeniñ (9) kesri daḫı cā'izdir. **Perend** bā-yı Fārsī ve rā-yı mühmele ile kemend vezninde (10) ol ḳumāşa dinür ki münaḳḳaş olmaya ve mıṣraʿ-ı ṣānīde ẕikr olunan (11) perniyān maʿnāsına da olur.

Perniyān naḳşı olan nevʿe dinür aṭlasdan

(12) **Perniyān** bā-yı Fārsī ve rā-yı mühmele ve nūnla saḫtiyān vezninde ġāyet nāzik (13) ve fāḫir ve nefīs dībā-yı çebnīye ve muṭlaḳ münaḳḳaş olan ḳumāşa dinür.

(14) Kīş semmūra daḫı pek eyü kürke dinilür

Kīş kāf-ı ʿArabī ile (15) rīş vezninde semmūra ve aʿlā kürke dinilür. Millet maʿnāsına daḫı oldıġı (16) ẕikr olundı.

Līk Şīrāz'da ḫilʿat diyü gūş itdüm ben

Nāẓım-ı (17) merḥūm sefāretde Şīrāz'da ḫilʿat maʿnāsına oldıġını işitmiş. Bu maḥalle (18) gelince ten ve cism ve anıñ lüzūmı olan eṣvābı ve eṣvābıñ ẕībāyiş-i (19) ḳāmet-i insānī olan nevʿiniñ beyānıyla mürāʿāt-i naẓīr buyurduḳdan ṣoñra (20) giydirüp ḳuşadup ʿıyd-gāh yāḫud żiyāfet maḥalline göndermek ṣūretiyle

(21) Çeşn bayramı żiyāfet günine dirler hem

mışraʿını īrād buyurmaları (22) iʿcāza ḳarīb żāyiʿ-i bedīʿa-yı maḳbūleden oldığına ṭıbāʿ-yı selīme şehādet (23) ider. **Çeşn** cīm-i Fārsiyye'niñ fetḥi ve şīn-ı muʿcemeniñ sükūnı ve nūnla bayram ve ʿıyd (24) ve żiyāfet güni maʿnāsınadır. Bayrama behmence daḫı dirler erkence vezninde.

(25) Çoḳ cevāhirli olan tāca dinürmiş gerzen

Gerzen kāf-ı Fārsile (26) erzen vezninde selefde Īrān şāhlarına maḫṣūṣ bir tācdır. Ġāyet büyük (27) ve aġır olmaġla başlarına giymeyüp başları üzerinde altun zencīr ile bir ṭarz [202] (1) aṣdırırlar idi ki gerüden baḳan başlarında ḳıyās iderdi.

Ḫātemiñ adı (2) nigīn ü yüzügüñ engüşter

Nigīn nūnuñ ve kāf-ı Fārsiyye-yi memdūdeniñ kesrleriyle (3) yüzük ḳaşı maʿnāsına iken keşret-i istiʿmāl ile yüzük maʿnāsına olmuşdur. (4) **Ḫātem** ḫā-yı muʿceme ile mātem vezninde ʿArabī'dir. Ḫatm içün yāḫud zīnet içün (5) parmaġa geçürilen nesneniñ adıdır. Fi'l-aṣl ḫatm olunacaḳ şey'iñ (6) üzerine başılan mühre ıṭlāḳ olunup baʿdehu yüzüge taʿmīm olmuşdur. (7) Maʿlūm ola ki aṣḥāb-ı kirāmdan ʿAdī raḍıyallāhu Teʿālā ʿanhu ḥażretleriniñ (8) pederi olup cūd u seḫā ile meşhūr olan güẕeştegān-ı cehāletden (9) Ḥātim İbn ʿAbdullāh eṭ-Ṭā'īfī'niñ ismi ḫā-yı mühmele ve kesr-i tā-yı fevḳāniyye ile (10) Ḥātimdir. ʿĀmme taḥrīf idüp tānıñ fetḥiyle ve ġalaṭ-gūyān ḫā-yı muʿceme ile (11) edā iderler. **Engüşter** hemzeniñ fetḥi ve nūnuñ sükūnı kāf-ı Fārsiyye'niñ żammı (12) ve şīn-ı muʿcemeniñ sükūnuyla yüzük ve ḫātem maʿnāsınadır.

Derziniñ yüksügi (13) engüştene igne sūzen

Engüştene engüşterde ẕikr olunan iʿrāb üzre (14) rā bedeli nūn ve hā-yı resmiyye ile yüksük maʿnāsınadır ki derziler parmaḳlarına (15) geçürürler. **Sūzen** sīniñ żamm ve meddi ve zā-yı muʿcemeniñ fetḥi ve nūnla igne (16) maʿnāsınadır.

565 Derz yiv baḫye nigende yamalıdır jende

Derz dāl-i mühmele ile (17) erz vezninde yiv maʿnāsınadır gerek bezde ve gerek aġacda ve gerek kelle-yi serde (18) olsun. Ḫayyāta derzi dindigi buña nisbetledir. Küçük ḳızlara daḫı (19) **derz** dirler. **Baḫye** bā-yı muvaḥḥade ve ḫā-yı muʿceme ile taḳye vezninde nigende maʿnāsınadır. (20) Esrār-ı ḫafiyye āşikār olmaḳdan kināye ile ʿAcemler baḫye berevī kār-ı üftād (21) dirler. Nigende daḫı lafẓ-ı Fārsī'dir. ʿĀmme legende ve tegel dirler. Ḫırḳa (22) ve eşvābda olan dikişdir. **Jende** zā-yı Fārsī ile bende

vezninde yamalu eṣvāb (23) maʿnāsınadır ki ʿArabī'de muraḳḳaʿ dirler ve **jende** ʿaẓīm ve mehīb maʿnāsına (24) olur. Meṣelā jende fīl jende rūd dirler ki büyük fil ve büyük ırmak maʿnāsınadır.

(25) Yamanıñ adı vejeng engüle di dügmeye sen

Vejeng vāvıñ feṭḥ (26) ve żammınıñ cevāzı ve zā-yı Fārsiyye'niñ ve nūnuñ sükūnı ve kāf ile yama (27) ve ruḳʿa maʿnāsınadır ve yay ṭozuna daḫı dirler ve pervāne maʿnāsına da olur. [203] (1) Şāriḥ-i merḥūm vāv bedeli dāl-i mühmele ile ḳayd itmiş ise de ṣaḥīḥi (2) bizim ẕikr itdigimizdir. **Engüle** hemze ve nūnla ḫargele vezninde dügme ve ilik ki (3) eṣvābıñ yaḳasına ve yeñine dikerler. Hāsız daḫı **engül** maʿnā-yı meẕkūreye (4) oldığından başḳa ṣoḥbeti müstekreh olan şaḫṣa dinür. Lisānımızda raḳībe (5) **engül** ıṭlāḳı bundan menḳūldür.

Pīne-dūz eski dikici vü kürāde eski

(6) **Pīne** bā-yı Fārsile sīne vezninde jende miṣillü yama maʿnāsına olmaġla dūzed (7) mużāriʿinden meʾḫūẕ dūzende ism-i fāʿilinden muḫaffef olan **dūz** ile (8) terkīblenüp eski dikici maʿnāsına olmuşdur. **Kürāde** kāf ile bürāde vezninde (9) eski ve yırtıḳ ve pāre pāre eṣvāba dinür. Hāsız **kürād** daḫı luġatdır.

(10) Dūḫten dikmek imiş daḫı bürīde kesilen

Dūḫten dāl ile (11) sūḫten vezninde dikmek maʿnāsına maṣdardır. Mużāriʿi dūzed gelür. (12) **Bürīde** bā-yı muvaḥḥade ve dāl-i mühmele ile güzīde vezninde kesilmiş maʿnāsına (13) bürīden maṣdarından ism-i mefʿūldür. **Bürīden** kesmek ve kesilmek maʿnālarında (14) müşterekdir.

Ber-meġāz u daḫı feġyāz dimek şerbetlik

Yaʿni baḫşiş diyü (15) şākirdin eline virilen

Bu birḳaç beytde daḫı bālāda ẕikr itdigi (16) eṣvāb-ı cesedi iʿmāl iden ḫayyāṭıñ lāzımesini beyān ve ṣevbi gūyā tamām (17) itmekle ḫayyāṭıñ şākirdine şerbetlik virildigi ʿādet-i merʿiyyesine (18) işāret ile ḳıṭʿayı itmām buyurdılar ḥamdülillāhi Teʿālā. **Ber-meġāz** bā-yı muvaḥḥadeniñ (19) feṭḥi ve rā-yı mühmeleniñ sükūnı ve mīmiñ ve ġayn-ı muʿceme-yi memdūdeniñ feṭḥaları (20) ve āḫırda zā-yı muʿceme ile üstāda ücreti virdikden ṣoñra şākirdlere (21) virilen baḫşiş ve ʿaṭiyyedir ki ışṭılāḥımızda ẕikr olunan

şerbetlik (22) maʿnāsınadır ve maʿnā-yı meẕkūrdan başḳa ʿaṭā ve kerem ve iḥsān ve müjde (23) ve beşāret maʿnālarına da gelür.

Der-ḫᵛar-ı ān ki neyem aña ki lāyıḳ degilüm

(24) **Der-ḫᵛar** dāl ve rā-yı mühmele ve ḫā-yı muʿceme ve vāv-ı maʿdūle ile yaʿnī ḫānıñ (25) ḥarekesi fetḥ ve żamm beyninde ḳırā'at olunmaḳ üzre ʿanber vezninde lāyıḳ (26) ve muvāfıḳ ve münāsib maʿnāsınadır. **Ān ki** ol ki demekdir. **Neyem** nūn-ı nāfiye ile (27) nefs-i mütekellim-i vaḥde żamīri olan em kelimesinden mürekkeb degilim maʿnāsınadır. [204] (1) Hemzeniñ edāt duḫūlünde yāya ḳalb olunması ḳāʿidesi mażbūṭdur. (2) **Der-ḫᵛar ān ki neyem** terkīb-i Fārsiyye'niñ maʿnāsı aña ki lāyıḳ degilim (3) maʿnāsınadır.

Virdi Allāh baña Bār Ḫudā dād bemen

Bār kelimesiniñ meʿānī-yi (4) ʿadīdesinden birisi vāḥid-i Ẕü'l-celāl, Rabbü'l-Müteʿāl Ḥażretleri'niñ (5) ismidir. **Bār Ḫudā** Ḥaḳḳ celle ve ʿalā ḥażretleri, **dād** virdi, **bemen** baña.

(6) Ḳıṭʿa-yı Gevher Ki Ḳadreş Mīşināsed Ḳadr-dān

(7) **Ḳıṭʿa-yı gevher ki** gevher ḳıṭʿası yāḫud gevherden olan ḳıṭʿa dimekdir. (8) Ḳıṭʿayı tecrīd ile ẓarfa ve derūnunda olan elfāẓı gevhere yāḫud (9) mecmūʿı iʿtibārıyla ḳıṭʿa-yı ātiyyeyi gevhere teşbīh itdi. Ḳıṭʿanıñ (10) maʿnā-yı luġavīsi irādesiyle cevher parçası maʿnāsınıñ mülāḥaẓasına (11) īhām daḫı vardır. Ḳadreş **ḳadr** dāliñ sükūnuyla ʿArabī'de miḳdār ve meblaġ (12) maʿnāsınadır. Burada maʿnā-yı meẕkūr maḳṣūddur ve ṭāb u ṭāḳat maʿnāsına da (13) olur. Fetḥateynle taḳdīr maʿnāsına oldıġı maʿrūfdur ve āḫırda olan **şīn**(14) ḳıṭʿaya rāciʿ żamīr-ı ġā'ibdir. **Mīşināsedmī** edāt-ı ḥāldir, **şināsed** şināḫten (15) yāḫud şināsīden maṣdarından mużāriʿdir. **Ḳadr-dān** miḳdār bilici (16) maʿnāsına ẕikr olunan **ḳadr** ile dānendeden muḫaffef **dān** kelimesinden (17) mürekkebdir. Ḥāṣıl-ı maʿnā gevher olan yāḫud gevherden olan ḳıṭʿanıñ (18) ḳadrini ḳadr-dān olan aṣḥāb-ı maʿārif bilür dimek olur.

(Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Di mişafir (19) ḳondıġı ev ṣāḥibine mīz-bān

Mīz mīmle ḫīz vezninde misāfir maʿnāsına (20) ve **bān** edāt-ı ism-i fāʿil olmaġla misāfir ḳonan maḥalliñ ṣāḥibine **mīz-bān**(21) dirler.

Hem misāfir mīz ü mihmān dindi daḫı mīhmān

Mīz ẕikr olundı. (22) Mihmān mīm ve hā ile dizmān vezninde ve yā ziyādesiyle mīhmān misāfir (23) maʿnāsınadır ki ʿArabī'de żayf dinür.

570 Birbiri ardınca peyderpey (24) siñir iz daḫı pey

Peyderpey bā-yı Fārsile heyderhey vezninde (25) birbiri ardınca dimekdir. **Pey** kelimesi ṭoḳuz maʿnāya gelür. Evvel siñirdir ki (26) yay ve eger miṣillü nesnelere ṣararlar, ʿArabī'de ʿaṣab dinür. Ṣānī pāy (27) muḫaffefi ayaḳ maʿnāsınadır. Ṣāliṣ naḳṣ-ı ḳadem maʿnāsınadır ki iz taʿbīr olunur. [205] (1) Rābiʿ ard ve ʿaḳab ve baʿd maʿnāsınadır. Ẕikr olunan **peyderpey** bu maʿnādan (2) meʾḫūẕdur. Ḫāmis ḳaṣd ve irāde maʿnāsınadır. Sādis iz sürmek ve nişān (3) bulmaḳ maʿnāsınadır. Sābiʿ edāt-ı taʿlīldir, berāy ve behr gibi. Meṣelā ez pey (4) fulān dirler. Ez behr fulān ez berāy fulān maʿnāsınadır ki fulān içün (5) ve fulāndan ötüri dimekdir. Ṣāmin kerre ve nevbet ve defʿa maʿnāsınadır. (6) Tāsiʿ tāb u ṭāḳat maʿnāsınadır.

Hem seniñçün ez pey-i tu anıñ içün behr-i ān

(7)**Ez** kelimesi min cānibihi maʿnāsına **pey** berāy maʿnāsına **tu** ente maʿnāsına olmaġla (8) **ez pey-i tu** terkībi seniñ içün dimek olur. **Behr-i ān** behr kelimesi taʿlīl (9) içün olmaġla anıñ içün maʿnāsınadır.

Ez berāy-ı ū daḫı anıñ içün (10) ūrā aña

Ez berāy-ı ū anıñ içün maʿnāsına, **ūrā** żamīr-i ġāʾib ile edāt-ı (11) mefʿūlden mürekkeb aña maʿnāsınadır.

Buncılayın zīnsān u ancılayın (12) ānçünān

Sān kelimesiniñ meʿānī-yi ʿadīdesinden birisi daḫı şebīh (13) ü naẓīr maʿnāsına olmaġla **zīnsān** buncılayın, bunuñ gibi maʿnāsınadır. **Ānçünān**(14) o maʿnāsına olan **ān** ile öyle maʿnāsına olan **çünān** kelimesinden (15) mürekkeb, ancılayın dimekdir.

Ānşān o anlarıñ hem īnşān bu anlarıñ

(16) **Ānşān** o anlarıñ maʿnāsına ve **īn** kelimesi ile **īnşān** bu anlarıñ maʿnāsınadır.

(17) Pādişāhlardır keyān kimler dimek daḫı kiyān

Key kāfiñ feṭḥiyle ḳaçan (18) maʿnāsına oldıġı ẕikr olundı. Lafẓ-ı meẕkūr şehenşāh ve büyük pādişāh (19) maʿnāsına da olmaġla **keyān** meẕkūr key kelimesiniñ

cemʿidir ve selāṭīn-i (20) Fürs'üñ fırḳa-yı şāniyesi laḳabıdır ki keyāniyān ve keyān dirler. Kāfıñ kesriyle (21) **kiyān** ki kelimesiniñ cemʿidir. Ki lafẓı ẕü'l-ʿuḳūlde müstaʿmel kelime-yi (22) istifhāmdır. Türkī'de kim ve kimler dinür, cemʿinde hā-yı resmī yāya ḳalb (23) olunmuşdur.

Çetr çadır oba ḫar-gāh u otaḳdır bār-gāh

Çetr cīm-i Fārsī (24) ve tā-yı fevḳıyye ile faḫr vezninde çadır ve şemsiyye ve sāyebān maʿnāsınadır ve perçeme (25) daḫı dinilür. **Ḫar-gāh** ḫā-yı muʿceme ile der-gāh vezninde ʿumūmen bol ve vāsiʿ maḥall (26) ḫuṣūṣen büyük çadır maʿnāsınadır. Pādişāh ve vüzerānıñ obalarına ıṭlāḳ (27) olunur. **Bār-gāh** bā-yı muvaḥḥade ile çār-gāh vezninde **bār** ile **gāh**dan mürekkebdir. [206] (1) **Bār** iẕn ü destūr ve **gāh** maḥall maʿnāsına olmaġla otaḳ taʿbīr olunan (2) ḫayme-yi selāṭīne iẕn ü ruḫṣat ile girildiginden anda ʿalem-i ḫāṣṣ (3) olmuşdur.

Pek büyük çadır dimek hem gölgelikdir sāyebān

Sāyebān(4) **sāye** ile **bān** kelimesinden mürekkeb, taḫfīfen hānıñ haẕfıyla ʿumūmen gölgelik (5) ve ḫuṣūṣen büyük çadıra dinür.

Gök sipehr oldı Zuḥal Keyvān (6) ʿUṭārid tīr imiş

Sipehr sīn-i mühmeleniñ kesri ve bā-yı Fārsiyye'niñ (7) fetḥi ve hānın sükūnı ve rā-yı mühmele ile gök ve āsmān ve felek maʿnāsınadır, (8) ʿArabī'de semā dinür. **Keyvān** kāfla ḥayvān vezninde Zuḥal yıldızı ki (9) sebʿa-yı seyyāredendir. **Tīr** kelimesiniñ maʿnā-yı müteʿaddidesinden birisi ʿUṭārid (10) yıldızı maʿnāsınadır.

Ülkere pervīn dirler ʿarş-ı aʿlā gerzemān

(11) **Pervīn** bā-yı Fārsī ve rā-yı mühmele ve vāv ile temkīn vezninde birḳaç kevākib-i (12) müctemiʿadır ki ṣevr burcunda olan ṣevr şekliniñ örgücünde mergūzlerdir. (13) ʿArabī'de Ṣüreyyā, Türkī'de Ülker dirler ve menāzil-i ḳamerden bir menzildir. **Gerzemān** kāf-ı (14) Fārsiyye'niñ fetḥi ve rā-yı mühmeleniñ sükūn ve fetḥanıñ cevāzıyla derzemān vezninde (15) yāḫud feleksān vezninde ʿarz-ı aʿẓam maʿnāsınadır. Felekü'l-eflāk (16) daḫı dinür ki cemīʿ ecsāmı muḥīṭdir ve muṭlaḳ āsmān maʿnāsına da (17) gelür.

575 Müşterī Bercīs ü Mirrīḫiñ adı Behrām hem

Bercīs bā-yı (18) muvaḥḥade ile cercīs vezninde Müşterī yıldızı'nıñ adıdır. Bā-yı Fārsī ve cīm-i (19) Fārsī ile daḫı luġatdır. **Behrām** bā-yı muvaḥḥade ve hā ile fercām vezninde (20) seb'a-yı seyyāreden Mirrīḫ yıldızınıñ ismidir.

Zühre Nāhīd ü şamān (21) uġrusı olmuş kehkeşān

Nāhīd nūn ve hā ile cāvīd vezninde (22) Zühre yıldızıdır ki felek-i şālişede vāḳi'dir. **Kehkeşān** iki kāfla mehveşān (23) vezninde kāhkeşān muḫaffefidir. Şamān uġrusı dirler. Felekde ḫurde (24) kevākibiñ ictimā'ından beyāż yol şeklinde nümāyān olan hey'et-i (25) mustaṭīleniñ adıdır, 'Arabī'de mecerre dinür.

Merz-i būm oldı vaṭan (26) ser-ḥad sınırıdır daḫı

Merz mīm ile derz vezninde muṭlaḳ yer ve zemīn (27) ma'nāsınadır ve çiçek ṭarḥına ve ser-ḥad ve sınur ma'nāsına olur. **Būm** daḫı [207] (1) maḳām ve mekān ma'nāsına, **merz-i būm** vaṭan ve ser-ḥad sınurı ma'nālarınadır.

(2) Merz ser-ḥad adıdır ser-ḥad aġası merz-bān

Merz ser-ḥad ma'nāsına (3) olmaġla **bān** kelimesiyle terkīblenüp **merz-bān** serḥad muḥāfıẓı ve sınur (4) beglerbegine ıṭlāḳ olunur ve za'īm ve sipāhīye de dinür ve zānıñ żammıyla (5) pehlevān vezninde daḫı luġatdır. 'Arablar mecūslarıñ büyügüne ıṭlāḳ iderler, (6) cem'i mürāzibe gelür.

Pās ḥıfẓ itmek daḫı bir rub'ı imiş giceniñ

(7) **Pās** bā-yı Fārsile pāsīden maṣdarından ism olaraḳ ḥıfẓ ma'nāsınadır (8) ve giceniñ dört ḳısmından bir ḳısmına dinür.

Bu sebebden gice bekcisine (9) dindi pās-bān

Pās rub'-ı leyl ma'nāsına olmaġla **bān** ile terkīblenüp (10) gice bekcisine dinmişdir. Muṭlaḳ bekciye pervāk dinildigi ẕikr olundı.

(11) Rān uyluḳ çaḳşıra şalvāra da rānīn dinür

Rān rā-yı mühmele ile (12) cān vezninde uyluḳ ve faḫẕ ma'nāsınadır. **Rānīn** rā-yı mühmele ile āyīn (13) vezninde çaḳşıra ve şalvāra dinür.

Ḳula at yek-rān binilmişden kināye (14) zīr-i rān

Yek-rān yā-yı taḥtāniyye ile sekrān vezninde nāẓım-ı merḥūm ḳula (15) esb ile tefsīr buyurdı. Şoy ve necīb ve kerīm ata daḫı dinür. **Zīr** aşaġı (16) ve taḥt ma'nāsına

olmaġla uyluḳ maʿnāsına olan **rān** kelimesine mużāf (17) olaraḳ **zīr-i rān** merkūb ve binilmiş maʿnāsından kināye olur.

Dindi (18) Zerdeşt aña kim mecūs içün yapmış kitāb

Zerdeşt zā-yı muʿcemeniñ (19) fetḥi ve rānıñ sükūnı ve dāl-i mühmeleniñ fetḥi ve şīn-ı muʿcemeniñ ve tā-yı fevḳāniyyeniñ (20) sükūnuyla āyīn-i bāṭıla-yı mecūs ḥaḳḳında kitāb yapup ṭaraf-ı ḥaḳḳdandır diyü (21) iddiʿā-yı kāẕibe ve yalandan peyġamberlik daʿvā iden şaḫṣ-ı maʿrūfuñ ismidir (22) ve kitāb-ı maṣnūʿasına zend dinür.

Hem mecūsuñ oḳumuşlarına dirler mūbedān

(23) **Mūbed** mīm-i memdūdeniñ żammı ve bā-yı muvaḥḥadeniñ fetḥi ve dāl ile ʿālim mecūs (24) maʿnāsınadır. Cemʿinde **mūbedān** ve cümlesiniñ başına mūbed-i mūbedān dirler.

580 (25) Bilegü ṭaşı fesāne siḥr efsūn u füsūn

Fesāne ve **fesān** zamāne ve zamān (26) vezninde bilegü ṭaşına dinür. **Efsūn** hemze ve fā ve sīn-i mühmele ile efyūn (27) vezninde **füsūn** cünūn vezninde ruḳye ve siḥr maʿnāsınadır ve ḥīle ve mekr [208] (1) maʿnāsına da gelür.

Daḫı efsāne ḥikāyet hem dinürmiş dāstān

Efsāne(2) sīn ile efġāne vezninde ḥikāye ve meṯel maʿnāsınadır. **Dāstān** dāl ile rāstān (3) vezninde ḥikāye-yi güẕeştegān maʿnāsına efsāneniñ mürādifidir.

Bīḫte (4) olmuş elenmiş nesne pervīzen elek

Bīḫte bā-yı muvaḥḥade ile rīḫte vezninde (5) elenmiş maʿnāsına bīḫten maṣdarından ism-i mefʿūldür. **Pervīzen** bā-yı Fārsile (6) germīden vezninde elek maʿnāsınadır.

Dögmedir kūpīden ü mihrās (7) maʿnāsı havān

Kūpīden kāfıñ żamm ve meddiyle ve bā-yı Fārsile güften (8) mürādifi dögmek ve ḫurd itmek maʿnāsınadır. **Mihrās** mīm ve hā ve rā-yı (9) mühmele ile miḳyās vezninde havān maʿnāsınadır.

Aḳıcı cūyān çekīden (10) ṭamlamaḳ bāred yaġar

Cūyān cīm ile pūyān vezninde cūyīden (11) maṣdarından aḳıcı maʿnāsına ism-i fāʿil yāḫud ṣıfat-ı müşebbehedir. (12) **Çekīden** cīm-i Fārsī ile mekīden vezninde

ṭamlamaḳ maʿnāsına maṣdardır. (13) **Bāred** bā-yı muvaḥḥade ile bārīden maṣdarından yaġar maʿnāsına maṣdardır.

(14) Hem oluḳ mīzāb imiş altun oluḳ zer-nāvdan

Mīzāb mīm ile (15) tīzāb vezninde oluḳ maʿnāsına ʿArabiyyü'l-aṣldır. Fārsī'de daḫı istiʿmāli (16) şāyiʿdir. **Zer-nāvdān** Fārsī'de **zer** altun maʿnāsına ve **nāvdān** nūnla cāvidān (17) vezninde oluḳ maʿnāsına olmaġla altun oluḳ dimek olur.

Oldı (18) ṣancılmış ḫalīde sīḫ şiş püryān kebāb

Ḫalīde ḫā-yı muʿcemeniñ fetḥiyle (19) dilīde vezninde ḫalīden maṣdarından ṣancılmış maʿnāsına ism-i mefʿūldür. (20) **Sīḫ** sīn-i mühmele ile mīḫ vezninde şiş maʿnāsınadır. **Kebāb** ʿArabī'dir, Türkī (21) ve Fārsī'de şāyiʿdir. Türkī'de bā-yı Fārsile Fārsī'de bā-yı muvaḥḥade ile **püryān**(22) ve **büryān** dirler. Bu maḥallde kebābı büryān ile püryānı kebāb ile tefsīr muḥtemel (23) ve cā'izdir.

Mīçeked ṭamlar dimek ḳan ṭamlayıcı ḫūn-çekān

Mīçeked(24) sebḳat iden çekīden maṣdarından fiʿl-i mużāriʿdir ki üzerine (25) **mī** hāliye dāḫil olmuşdur, ṭamlar maʿnāsınadır. **Ḫūn-çekānḫūn** ḳan (26) maʿnāsına **çekān** çekīdenden ism-i fāʿil maʿnāsına olmaġla ḳan ṭamlayıcı (27) dimek olur.

Bismil olmuşdur boġazlanmış būrīden kesmedir

Bismil[209] (1) bā-yı muvaḥḥadeniñ kesri ve sīniñ sükūnı ve mīmiñ kesri ve lām ile (2) boġazlanmış ve meẕbūḥ maʿnāsınadır. Ḳoyun ve sā'ir ḥayvān boġazlanurken (3) besmele-yi şerīfe ẕikr olundıġı ʿalāḳasıyla meẕbūḥa **bismil** dinmişdir (4) ve maḳtūl maʿnāsına da gelür ve ḥalīm ve ṣabūr ve ḥamūl kimseye dinür. (5) **Būrīden** bā-yı muvaḥḥadeniñ żammı ve rā-yı mühmeleniñ kesr ve meddiyle kesmek maʿnāsına (6) maṣdardır.

Muḫ ilik maʿnāsına gelmiş kemikdir üstüḫᵛān

Muḫ mīm ve ḫā-yı (7) muʿceme ile ruḫ vezninde ʿArabī'de ilik maʿnāsınadır. Fārsī'de daḫı (8) müstaʿmeldir. Aṣl Fārsī'si maġz-ı ḳalem-i üstüḫᵛān oldıġı baʿż-ı kütüb-i (9) Fārsī'de resīde-yi naẓardır. Bundan başḳa **muḫ** Fārsī'de arı ve zenbūr maʿnāsına (10) ve ser-keş ṭavar aġzına urılan aġır geme ve buġday betine ve ḫurmā aġacına (11) dinür. **Üstüḫᵛān** hemze ve sīn ve ḫā-yı muʿceme ile püştüvān vezninde kemik ve ʿaẓm

(12) maʿnāsınadır ve mīve çekirdegine ve maḫṣūṣen ḫurmā çekirdegine ve ʿırḳ (13) ve aṣālet ṣāḥibi kimseye dinür.

585 Yara zaḫm u yaralu zaḫmīn daḫı (14) zaḫm-nāk

Zaḫm zā-yı muʿceme ile faḥm vezninde yara maʿnāsınadır. **Zaḫmīn**(15) zaḫm-ı meẕkūr yā-yı nisbet içün olan nūnla terkīblenüp yaralu (16) maʿnāsınadır. Zaḫm-nāk keẕālik zaḫm-ı meẕkūr edāt-ı nisbet olan **nāk** (17) kelimesiyle terkīblenüp yaralu maʿnāsına olmuşdur.

Di teşennüc olmuşa (18) nāsūr u pür-ḫūn ṭolu ḳan

Nāsūr nūnla bāsūr vezninde ʿArabī'de teşennüc (19) taʿbīr olunan oñulmaz yaradır. **Pür-ḫūn** ṭolu ḳan ve ḳan ṭolu maʿnāsınadır.

(20) Bel meyān olmuş vasaṭ maʿnāsına daḫı gelür

Meyān mīmiñ fetḥiyle (21) bel maʿnāsına ve vasaṭ ve orta maʿnāsınadır.

Ḳuşaġa dirler kemer hem (22) ince bellü mū miyān

Kemer kāfla ḳamer vezninde ḳuşaḳ ve niṭāḳ maʿnāsınadır. (23) Türkī'de nevʿ-i maḫṣūṣuna ḥaṣran kemer dirler. **Mū miyān** ince bellüye (24) ıṣṭılāḥ olmuş ve maḥbūbda olan ince bel evṣāfına taḫṣīṣ (25) ḳılınmışdır.

Fārsī ögrendüm oldum böyle ṭatlu dillü ben

Pārsī (26) āmūḫtem keştem çünīn şīrīn-zebān

PārsīPārs Şīrāz mülkünüñ oldıġı (27) iḳlīme ıṭlāḳ olunmaġla dībācede aña mensūb o zebān-ı mümtāz dinildigi [210] (1) üzere yā-yı nisbet ile lisān-ı meẕkūr, iḳlīm-i meẕkūreye nisbet (2) olunmuşdur. **Āmūḫtem** ögrendim maʿnāsına āmūḫten maṣdarından mażī-yi (3) mütekellim-i vaḥdedir. **Keştem** oldum maʿnāsına keşten maṣdarından (4) māżī-yi mütekellim-i vaḥdedir. **Çünīn** böyle, **şīrīn** ṭatlu, **zebān** lisān (5) maʿnāsınadırlar. Müfredātı maʿlūm olmaġla tafṣīl ü beyāndan müstaġnīdir.

(6) Ḳıṭʿa-yı Ḫūb Be-maʿnīst Çünīn ʿİşve-nümūn

(7) **Ḳıṭʿa-yı ḫūb** güzel olan ḳıṭʿa, **be-ʿmanīst** maʿnāda, **çünīn** böyle, (8) **ʿişve-nümūn** şīve ve nāz göstericidir. Est ḫaberiyye tamām-ı mışraʿa müteʿallıḳdır. (9) **ʿİşve-nümūn** nümūnende-yi ʿişve taḳdīrindeki emṣāli mükerreren ẕikr ve tafṣīl (10) olundı. Ḳıṭʿanıñ āḫırında olan hemzeniñ kesri ve yā-yı nisbet-i (11) vaḥdeniñ ḥaẕfıyla andan

ʿivaż degildir. Belki āḫırında hā-yı resmī (12) olan kelime-yi Fārsī mużāf olduḳda bir hemze-yi zāʾide ʿilāvesiyle (13) mużāf olmaḳ ve iżāfet ʿalāmeti olan kesre hemze-yi meẕkūrede (14) icrā ḳılınmaḳ ḳavāʿid-i merʿiyye-yi Fārsiyye'dendir. Bu maḥallde daḫı ḳāʿide-yi (15) meẕkūre üzre īrād olunmuşdur. Dildāde-yi men bende-yi tu miṣillü. Ḥāṣıl-ı maʿnāda (16) bir güzel ḳıṭʿa ki dinmez belki güzel olan ḳıṭʿa maʿnāda böyle (17) ʿişve göstericidir dimek olur.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Ṭaşra bīrūn u birūn içerüye dindi (18) derūn

Bīrūn bā-yı muvaḥḥade-yi memdūdeniñ kesri ve rā-yı mühmele ile līmūn (19) vezninde ṭaşra ve ḫāric maʿnāsınadır. **Birūn** bā-yı muvaḥḥadeniñ kesriyle (20) ẕikr olunan bīrūndan muḫaffef ṭaşra maʿnāsınadır ve edāt-ı taʿlīl olur. (21) Berāy tu mevḳiʿinde birūn tu daḫı dirler ve **derūn** dāl ile ḥarūn vezninde (22) dāḫil ve içerü maʿnāsınadır ve Ḫorasān'da Merv ile Nesā arasında (23) kāʾin bir şehriñ ismidir.

Çevre pīrāmen o maʿnāda imiş pīrāmūn

(24) **Pīrāmen** bā-yı Fārsile zīrā ben vezninde eṭrāf ve çevre maʿnāsınadır. **Pīrāmūn**(25) daḫı maʿnā-yı meẕkūreyedir.

Oldı mefhūm-ı Ḫudāvend hemān Ṣāḥib (26) ü Rabb

Ḫudāvend vāv-ı meftūḥa ve nūn-ı sākine ile Rabb ve Mālik ve efendi (27) maʿnāsınadır.

Yoḳ naẓīri vü miṣāli dimek olmuş bī-çūn

Çūn[211] (1) vāv-ı mechūle ile nite ve keyf maʿnāsına, vāv-ı maʿlūme ile gibi maʿnāsına (2) olmaġla iki maʿnānıñ mülāḥaẓası daḫı cāʾiz olaraḳ **bī-çūn,** bilā-keyf ve (3) bī-miṣl ü naẓīr maʿnāsınadır.

590 Dinilür Māni-yi Naḳḳāş kitābına daḫı

Gerçi (4) İncīl-i şerīfiñ adıdır Engelyūn

Engelyūn hemze ve nūn ve kāf-ı Fārsī (5) ve lām ve yā-yı taḥtānī ile ʿanbergūn vezninde kitāb-ı İncīl ism-i şerīfidir ki (6) Ḥażret-i ʿĪsā ʿaleyhi's-selāma nāzil oldı ve **Mānī-yi Naḳḳāş** bedāyiʿ (7) ve ṣanāyiʿ ṣebt itdigi kitāba daḫı dinür ki hevā-dārları ol kitābı muʿcize (8) zuʿm itmişler idi. İşbu **Engelyūn** ber-vech-i meşrūḥ iki kitābıñ ismi

(9) olmaġla ʿĪsā ve ṣalīb ve çelīpā miṣillü elfāẓa muḳārin ẕikr olunur ise (10) İncīl ve naḳş u nigār ve gül ve lāle ve ṣūret eṣnāsında īrād olunur ise (11) kitāb-ı Mānī murād olunur ve cānfes taʿbīr olunan dībāya ve buḳalemūn dinilen (12) ḥayvāna dinilür.

Gile-mend ol ki şikāyet ide aḥvālinden

Gile kāf-ı (13) Fārsī'niñ kesri ve lāmıñ fetḥi ve hā-yı resmī ile şikāyet maʿnāsına olmaġla (14) ḳand vezni üzre edāt-ı nisbet olan **mend** kelimesiyle **gile-mend** ḥālinden (15) şikāyet iden şaḫṣ-ı şākī maʿnāsınadır.

Zaḥmet ü derdi olandır (16) daḫı rencūr u beḫūn

Rencūr rā-yı mühmele ve nūn ve cīm ile ḳanbūr vezninde (17) **beḫūn** bā-yı muvaḥḥade ve ḫā-yı muʿceme ile maṣūn vezninde derdi ve zaḥmeti (18) ve ıżṭırābı olan kimseye dinür.

Didiler tenbel olan kimseye (19) nikş ü hūşā

Nikş nūnuñ kesri ve kāfıñ sükūnı ve şīn-ı muʿceme ile (20) ve **hūşā** hānıñ żammı ve şīn-ı muʿceme ile rūsā vezninde tenbel olan şaḫṣ (21) maʿnāsınadır.

İşini görmege pek saʿy iden ādem beşkūn

Beşkūn(22) bā-yı muvaḥḥadeniñ fetḥ ve kesriniñ cevāzı ve şīn-ı muʿcemeniñ sükūnı ve kāfıñ (23) żamm ve meddi ve nūn ile umūr ve aʿmālinde ḥırṣ ve iḳdām iden beceriklü (24) ve çalışḳan ādem maʿnāsınadır. Lām ile beşkūl daḫı luġatdır.

Etlü canluya (25) tenū-mend di firbih semize

Tenū-mend tā-yı fevḳāniyyeniñ fetḥi ve nūnuñ żamm (26) ve meddi ve mīmiñ fetḥi ve nūn-ı ṯāniyeniñ sükūnı ve dāl ile gövdelü ve boylu (27) ve güçlü ve ḳuvvetlü maʿnāsınadır ve dā'imā terbiyye-yi vücūdunda olup ḥayvān [212] (1) miṣillü yiyüp içmek ve ṣafā ve rāḥat itmek ḫuṣūṣuyla meşġūl olan (2) kimseye de ıṭlāḳ olunur ve bu maḳūleye ten-perver daḫı dirler. Fi'l-aṣl (3) **tenū** zelū vezninde zor ve ḳuvvet ve celādet maʿnāsına olmaġla āḫırına edāt-ı (4) nisbetden olan **mend** kelimesiniñ ilḥāḳıyla maʿnā-yı meẕkūreye naḳl (5) ve taḫṣīṣ olunmuşdur. **Firbih** fānıñ fetḥi ve rā-yı mühmeleniñ sükūnı ve bā-yı (6) muvaḥḥadeniñ kesri ve hā-yı melfūẓa ile semiz ve merṭūb maʿnāsınadır (7) ve hā bedeli yā ile firbi daḫı luġatdır.

Daḫı lāġar arıġa dindi nizār (8) oldı zebūn

Lāġar lāmla sāġar vezninde arıḳ ve mehzūl ve żaʿīf (9) maʿnāsınadır. **Nizār** nūn ve zā-yı muʿceme ile şikār vezninde arıḳ ve zebūn maʿnāsınadır.

(10) Tersine dönmüşe maʿkūs olana menḥūsa

Bāz-gūne dinilür hem daḫı vārūn (11) u nigūn

Bāz-gūne zā-yı muʿcemeniñ ʿArabī ve Fārsī olması cevāzıyla ters ve ʿaks (12) ve nā-mübārek ve naḥs maʿnālarınadır. Türkī'de uġursuz ve yümnsüz dirler. **Vārūn**(13) vāv ile ḳārūn vezninde ters ve dönmüş ve maḳlūb ve ber-geşte-ḥāl maʿnālarınadır. (14) **Nigūn** nūnuñ kesri ve kāf-ı Fārsiyye'niñ żamm ve meddiyle ters dönmüş (15) ve maḳlūb maʿnāsınadır ve ḳanbūr maʿnāsına da olur.

595 Ġayrı dürlü dime (16) maʿnāsı diger-gūn olmuş

Diger ġayr maʿnāsına **diger-gūn** ciger-ḫūn (17) vezninde ġayrı dürlü maʿnāsınadır. Nāẓım-ı merḥūm maʿnāsı buyurmaġla (18) maʿnā-yı luġavīsini irāde itdiler. **Diger-gūn** ışṭılāḥda ters ve maʿkūs (19) ve maḳlūb maʿnāsınadır ki ḥāleş diger-gūn ṣod taʿbīri Fārsī'de şāyiʿdir. (20) Diger kelimesi dīgerden muḫaffefdir ki bāz mürādifidir. Ḥālet-i iżāfetde ġayret (21) maʿnāsını ifāde ider ve kelime-yi meẕkūr taʿaddüd ve tefennün maʿnālarını daḫı müfīd olur. (22) **Diger-bāz** bir kerre daḫı dimekdir. Muḥāverāt-ı Türkiyye'de bir daḫı ve girü ve başḳa (23) ve artıḳ lafẓlarıyla maḳāmına göre īrād olunur. Meşelā bir kerre daḫı geldi (24) yerine diger-bāz nīz āmed dirler. Başḳa söyledi maḥallinde diger-güft, artıḳ (25) söylemem maḥallinde diger negūyem dirler.

Dürlü dürlü dinecek yerde dinür gūnāgūn

(26) Elif-i tevessül ile **gūnāgūn** dürlü dürlü maʿnāsınadır.

Maḥfeniñ adı (27) kecāve ʿaraba gerdūne

Kecāve kāfiñ ve cīm-i memdūdeniñ ve vāvıñ fetḥaları [213] (1) ve hā ile maḥfeye dinür. **Gerdūne** kāf-ı Fārsiyye'niñ fetḥi ve rā-yı mühmeleniñ (2) sükūnuyla ʿaraba maʿnāsınadır.

Döndigiçün didiler göklere çarḫ-ı (3) gerdūn

Çarḫ kelimesi Ḫorasān'da olan bir şehr-i ḳadīmiñ ve Ġazneyn (4) vilāyetinde bir ḳaryeniñ daḫı ismidir. Yaḳa ve girībān maʿnāsına ve gömlek (5) ve pīrehen maʿnāsına da gelür. Bunlardan başḳa maʿnāları daḫı vardır.

(6) Kāst noḳṣān daḫı pek eksige kemter dinilür

Kāst kāfla rāst (7) vezninde kāsten maṣdarından ism olaraḳ eksik ve noḳṣān maʿnāsınadır (8) ve maʿnā-yı meẕkūrda māżī daḫı olur ve kiẕb ü yalan maʿnāsına da gelür. (9) **Kemter** kāfiñ fetḥiyle mehter vezninde eksik maʿnāsını ifāde iden **kem** ile (10) edāt-ı tafḍīl olan **ter** kelimesinden mürekkeb ziyāde eksik maʿnāsınadır.

(11) Hem kemīne dimek eksiklü ziyāde efzūn

Kemīne kāf ve mīm ile sefīne (12) vezninde eksik maʿnāsına olan **kem** yā-yı nisbet ve nūn-ı teʾkīd-i nisbet ile (13) terkīblenüp eksiklü maʿnāsına olmuşdur. **Efzūn** fā ve zā-yı muʿceme ile efyūn (14) vezninde ziyāde maʿnāsınadır.

Reng-i nīrengine aldanma bu çarḫ-ı (15) dūnuñ

Reng maʿlūm, **nīreng** nūn-ı memdūdeniñ kesri ve rā-yı mühmeleniñ (16) fetḥi ve nūnuñ sükūnı ve kāf ile ḥīle ve mekr ve efsūn u siḥr ü ṭılsım (17) ve sīmyā maʿnālarınadır. Āḫırında cīm ile nīrenc daḫı meʿānī-yi meẕkūrede (18) nīreng miṣillüdür ve nīreng her şeyʾiñ heyūlāsına da dinür ve naḳḳāşlarıñ (19) ve muṣavvirleriñ kömür ile itdikleri resm maʿnāsınadır ki naḳş (20) u taṣvīriñ heyūlāsıdır. Anıñ üzerine tanẓīm iderler. Egerçi **reng** kelimesi (21) ḥiṣṣe ve naṣīb ve ʿayb ve ʿār ve naḳīṣa ve renc ü āzār ve miḥnet ve ḳuvvet (22) ve celādet ve rūḥ ve cān ve altun ve aḳçe ve māl ü menāl ve fāʾide ve menfaʿat (23) maʿnālarına gelür ise de mışraʿ-ı şānī ḳarīnesiyle bu maḥallde levn (24) maʿnāsınadır.

Naḳş-ı elvān diyü gösterdigidir buḳalemūn

Buḳalemūn dībā-yı (25) Rūmīʾye dinür. Ḥālā cānfezā muḥarrefi cānfes didikleri ḳumāşdır ve ṣu (26) ḥayvānından bir ḥayvānıñ adıdır. Gūyā bir cānveri ṣayd murād itdikde (27) kendüsini anıñ şekline ḳoyup ol cānver daḫı kendü nevʿinden ḳıyās (28) ile iḫtirāz eylemez imiş. Bu naḳl iʿtimāda ebʿaddır. İstedigi nevʿe biʿaynihi [214] (1) teşekkül ecsām-ı laṭīfe-yi rūḥānīye maḫṣūṣ keyfiyyetdir ve ḥırbānıñ ismidir ki (2) ḳaya keleri didikleri ḥayvāndır ve bir ḳuşa daḫı buḳalemūn dinilür. Murġ-ı (3) meẕkūr ṣuya ṭaldıḳda envāʿ renkler ile görinür ve ẓāhiren ve bāṭınen (4) mütelevvin kimseye ıṭlāḳ olunur ve ḥavādiṯ-i muḫtelife iʿtibārıyla dünyādan (5) ve ʿālem-i kevn ü fesāddan kināye olunur. El-ḥāṣıl her maʿnāsında televvün melḥūẓdur.

(6) Ḳıṭʿa Der Vāv Çü Nev-Bāve-yi Bāġ-ı Mi̇nū

(7) **Ḳıṭʿa der vāv** ḥarf-i vāv ḳāfiyesinde ḳıṭʿa, **çü nev-bāve-yi bāġ-ı mi̇nū**(8) cennet bāġınıñ turfanda mi̇vesi miṣillü. **Nev-bāve** turfanda yemiş, **mi̇nū** cennet-i (9) aʿlāya dindigi bu ḳıṭʿada gelecekdir.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Şerm-gi̇n utanıcı oldı (10) ḳadındır bānū

Şerm utanmaḳ maʿnāsına olmaġla **şerm-gi̇n** utanıcı maʿnāsınadır. (11) **Bānū** bā-yı muvaḥḥade ile zānū vezninde ḫatun-ı ḫāne maʿnāsınadır. Bizim ışṭılāḥımızda (12) ḫanım ve ḳadın dinür. Gelin ve ʿarūs maʿnāsına da gelür ve āftābdan kināye (13) idüp bānū-yı maşrıḳ dirler.

Pi̇rezen ḳoca ḳarı siḥr idicidir cādū

(14) **Pi̇rezen** ḳoca ḳarı maʿnāsınadır. **Cādū** ci̇mle gāhū vezninde sāḥir (15) maʿnāsınadır.

600 Biri birine ṭolaşmış dimedir pi̇çāpi̇ç

Pi̇çāpi̇ç(16) ṭolaşıḳ maʿnāsınadır. Zülf ü gi̇sūda ve emṣālinde ḥaḳi̇ḳaten, maṣlaḥat (17) ve ḫāṭırda mecāzen müstaʿmeldir.

Mūy ḳıl şāne ṭaraḳ saç bölügidir geysū

(18)**Mūy** mi̇mle rūy vezninde ḳıl ve şaʿr maʿnāsınadır ve mūyi̇den maṣdarından (19) fiʿl-i emr gelür. **Mūyi̇den** sūzişle aġlamaḳ ve nevḥa ve zāri̇ itmek maʿnāsınadır. (20) **Şāne** şi̇n-ı muʿceme ile ḫāne vezninde ṭaraḳ maʿnāsınadır ve cūlahalarıñ (21) ṭaraḳ didikleri ālete dinür ve kömeç maʿnāsınadır ki arılarıñ içine bal (22) yapdıġı ḳurṣdur ve atıñ ṣıçrayup atlamasına dinür ve üstüḫʷān-ı ketf (23) maʿnāsınadır, Türki̇'de kürek dinür. **Geysū** kāf-ı Fārsi̇'niñ fetḥi ve (24) yā-yı taḥtāniyyeniñ sükūnı ve si̇niñ żamm ve meddiyle ṣaç bölügüne dinür. İşbu iki (25) beytde şermgi̇n ile bānū pi̇rezen ile cādū ve şāne ile gi̇sū elfāẓ-ı (26) āşinādan olmaġla beli̇ġāne ve üstādāne düşmüşdür.

Ḳaşığın adı zihār oldı (27) baġal ḳoltuḳdur

Zihār zā-yı muʿcemeniñ kesri ve hānıñ fetḥ ve meddi ve rā-yı [215] (1) mühmele ile maḥall-i ʿavret-i ġali̇ẓadır ki ot yeri taʿbi̇r olunur. **Baġal** bā-yı (2) muvaḥḥade ve

ġayn-ı muʿceme ile maḥall vezninde ḳoltuḳ maʿnāsınadır ki ʿArabī'de (3) ıbṭ dinür. Ġaynıñ sükūnuyla baġl ʿArabī'de ḳaṭıra dinür.

Hem tırāş itme (4) sütürden eyegüdür pehlū

Sütürden sīn-i mühmeleniñ ve tā-yı fevḳıyyeniñ żammeleri (5) ve rānıñ sükūnuyla tırāş itmek ve yonmaḳ ve yolmaḳ ve ḳazımaḳ maʿnālarında (6) maṣdardır. **Pehlū** bā-yı Fārsī ve hā ile mehrū vezninde yan maʿnāsınadır ki (7) ʿArabī'de feṭḥ-i cīm ve sükūn-ı nūnla cenb dinür.

Pehlevāna yel ü alb (8) u güreşe küştī di

Yel yā-yı taḥtāniyyeniñ feṭḥi ve lām ile pehlevān ve şücāʿ (9) maʿnāsınadır. Alb hemze ile ḳalb vezninde pehlevāna dinür. **Küştī** kāfıñ (10) żammı ve şīn-ı muʿcemeniñ sükūnı ve tā-yı fevḳāniyyeniñ kesr ve meddiyle güreş (11) maʿnāsınadır.

Güçlü ḳuvvetlü tüvānā daḫı ḳuvvet nīrū

Tüvān tā-yı fevḳāniyye (12) ile cüvān vezninde güç ve ḳuvvet ve zūr ve celādet maʿnāsına olmaġla elif (13) ile **tüvānā** güçlü ve ḳuvvetlü dimek olur. **Nīrū** nūnla bīrū vezninde ḳuvvet (14) ve zūr maʿnāsınadır ve farż ve taḳdīr maʿnāsına da olur. ʿAlā̲ külli't-taḳdīr (15) diyecek yerde ber her nīrū dirler.

Cāvidānī ile cāvīd ebedī vü dā'im

(16)**Cāvidānī** cīm ile nāvidānī vezninde **cāvīd** nāhīd vezninde luġat-ı (17) me̲zkūr altı vech üzre müstaʿmeldir. Cāvīdāne cāvidāne cāvīdān (18) cāvidān cāvīd cāvid dinür. Cümlesi bir maʿnāyadır.

Rāḥat āsāyiş (19) cennet gibi hem çü mīnū

Āsāyiş sīn ile ālāyiş vezninde rāḥat (20) maʿnāsına ḥāṣıl-ı maṣdardır. **Hem çü mīnū hem** edāt-ı taḥsīn, **çü** çünden (21) muḫaffef gibi maʿnāsına, **mīnū** mīmiñ kesr ve meddi ve nūnuñ żamm ve meddiyle behişt (22) mürādifi cennet maʿnāsınadır.

Sīb elmadır eyü bih daḫı bih ayvadır

(23) **Sīb** sīn-i mühmeleniñ kesr ve meddiyle elma maʿnāsınadır. Yuḳaruda *sīb*(24) *ḫordem yidim elmayıekeltü't-tüffāḥ* buyurmuşlar idi. Bu maḥallde müferreden (25) daḫı beyān ile tefekküh buyurdılar. **Bih** bā-yı muvaḥḥadeniñ kesri ve hānıñ (26) ẓuhūruyla iki maʿnāsı vardır. Birisi eyü maʿnāsınadır ki nīk mürādifidir. (27) Dīgeri

ayva maʿnāsınadır ki ʿArabī'de sefercel dinür **(nükte)** rü'yāsında **[216] (1)** ayva gören şaḫṣ ʿArabī ise seyr ü ḥareket, Īrānī ise fevz ü saʿādet **(2)** ve Rūmī ise renc ü meşaḳḳat ile taʿbīr olunur.

Nār enār u erik envāʿına **(3)** dirler ālū

Enār hemzeniñ fetḥiyle nār didikleri mīveniñ ismidir, nar **(4)** daḫı dirler Türkī ile müşterekdir. **Ālū** hemze ile ḫālū vezninde erik envāʿına **(5)** ıṭlāḳ olunur. Taʿyīn ṣūretinde ālū-yı siyāh ālū-yı Buḫārā dirler.

605 Aşma tāk **(6)** ü üzüm engūr ḳoruḳdur ġūre

Tāk tā-yı fevḳāniyye ile ḫāk vezninde dıraḫt-ı **(7)** engūr yaʿnī üzüm aşması maʿnāsınadır. **Engūr** senṭūr vezninde üzüm **(8)** maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ʿineb dinür. **Ġūre** ġayn-ı muʿceme ile ṣūre vezninde **(9)** ḳoruḳ maʿnāsınadır ve pamuḳ ḳozasına daḫı dinür. Bu maʿnāda zā-yı muʿceme ile de **(10)** luġatdır.

Oldı gülnār kirāz vişnedir ālū-bālū

Gülnār kāf-ı Fārsī ve lām **(11)** ve nūnla zünnār vezninde kirāz maʿnāsınadır. **Ālū-bālū** vişne maʿnāsınadır **(12)** buyurdılar. Kirāza daḫı **ālū-bālū** dinür.

Enberūd u ligel enberd dinür emrūda

(13) Enberūd hemze ve nūn ve bā-yı muvaḥḥade ve rā-yı mühmele ve dāl-i mühmele ile ʿankebūt **(14)** vezninde ve **ligel** lāmıñ kesri ve kāfıñ fetḥi ve lām ile ve enberūduñ vāvınıñ **(15)** ḥaẕfıyla enberd kelimeleri emrūd didikleri mīve-yi maʿrūfeye dinür. **Emrūd(16)** daḫı Fārsī'dir, Türkī'de taḳdīm-i rā ile ġalaṭen armūd müstaʿmeldir.

Şeftereng **(17)** ile hülū ikisi de şeftālū

Şeftereng şīn-ı muʿcemeniñ fetḥi ve fānıñ sükūnı **(18)** ve tā-yı fevḳāniyyeniñ ve rā-yı mühmeleniñ fetḥi ile şeftālū maʿnāsına nāẕım-ı merḥūm **(19)** taʿmīm itdi. **Hülū** hānıñ ve lām-i memdūdeniñ żammıyla bunı daḫı maʿnā-yı **(20)** meẕkūrede taʿmīm itdiler ancaḳ **şeftereng** şeftālūya şebīh bir mīvedir. **(21)** Ṣarıya māʾil beyāż ve ḳırmızı olur. Şeftālū ile zerdālūyı biri birine **(22)** aşılamaġla ḥāṣıl olur. Yine şeftālū nevʿindendir ve **hülū** şeftālū-yı edve **(23)** ismidir ki tüysüz ve āb-dār ve ġāyet leẕīẕ olur. Lisānımızda helī şeftālū **(24)** taʿbīr itdikleridir. **Şeftālū** daḫı lisān-ı Fārsī'de mīve-yi meẕkūruñ ʿalem-i **(25)** cinsidir. Türkī'de müstaʿmeldir. Şeftālū būseden daḫı kināye olur.

(26) Dindi bāreng turunca büyügidir nāreng

Bāreng bā-yı muvaḥḥade ile āheng (27) vezninde ve bā-yı muvaḥḥade bedeli nūnla **nāreng** turunc maʿnāsınadır. **Nāreng** [217] (1) kelimesini büyügüne taḫṣīṣ taṣḥīḥāt-ı nāẕımdan olmaḳ gerekdir. **Nārenc**(2) nārengden muʿarrebdir.

Daḫı limon aġacı oldı dıraḫt-ı līmū

Dıraḫt(3) aġac maʿnāsına **līmū** limon maʿnāsına olmaġla **dıraḫt-ı līmū** limon aġacı (4) maʿnāsınadır.

Bār u ber mīve vü turfanda yemiş nev-bāve

Bār mīve maʿnāsına (5) oldığı muḳaddemā daḫı ẕikr olundı. Elifiñ ḥaẕfıyla **ber** daḫı bār gibi mīve (6) maʿnāsınadır. Meʾkūl ve ġayr-ı meʾkūlüne şāmildir. **Nev-bāve** ʿumūmen tāze ve bedīʿ (7) nesne ḫuṣūṣen turfanda mīveye dinür. ʿArabīʾde bākūre dirler ve ṭurfe (8) ve müferriḥ nesneye dinür ve hediyye ve tuḥfe maʿnāsına da olur.

Bihterīn pek (9) eyüsidir eyü nīk ü nīgū

Bihterīn pek eyü maʿnāsınadır. Eyü maʿnāsına (10) olan **bih** kelimesi edāt-ı tafḍīl olan **ter** lafẓı ile ve yā-yı nisbet ve nūn-ı (11) teʾkīd ile mürekkeb olmuşdur. **Nīk** nūn-ı meksūreniñ meddi ve kāfla eyü (12) ve ḫūb maʿnāsınadır. Āḫırına vāv ilḥāḳıyla **nīgū** daḫı maʿnā-yı meẕkūreyedir.

(13) Hindivāne dinilür ḳarbuza ḳavun germek

Hindivāne hānıñ kesri (14) ve nūnuñ sükūnı ve dāliñ kesri ve vāvıñ fetḥ ve meddi ve nūn-ı ṣānīniñ fetḥi (15) ve hā ile ḳarbuz maʿnāsınadır. **Germek** kāf-ı Fārsīʾniñ fetḥiyle mervek (16) vezninde bir nevʿ pīşres ḳavun ismidir, nāẕım-ı merḥūm taʿmīm buyurdılar.

(17) Ḫarbüze ikisiniñ adı ḳabaḳ oldı kedū

Ḫarbüze ḫā-yı muʿcemeniñ fetḥi (18) ve rānıñ sükūnı ve bā-yı muvaḥḥadeniñ żammı ve zā-yı muʿcemeniñ fetḥi ve hā-yı resmī ile (19) ḳavun ve ḳarbuz maʿnāsına müşterekdir. **Kedū** kāfıñ fetḥi ve dāl-i mühmeleniñ (20) żamm ve meddiyle ḳabaḳ maʿnāsınadır.

610 Zīre kimūn u yüzerlik toḫmı daḫı (21) sipend

Zīre zā-yı muʿceme ile nīre vezninde kimūn didikleri şey'dir. Kimyon (22) diyü meşhūrdur. Kimyonlu yaḫnīye Fārsī'de zīrebā dirler. Bā-yı muvaḥḥade ile bā aş (23) maʿnāsınadır. **Sipend** kesr-i sīn ve feṯḥ-i bā-yı Fārsile ve sükūn-ı nūn ve dāl ile (24) üzerlik ṭoḫmı ismidir ve bir ṭaġıñ daḫı adıdır.

Çörek otuna di (25) buġanc u maruldur kāhū

Buġanc bā-yı muvaḥḥadeniñ żamm ve meddi ve ġayn-ı (26) muʿcemeniñ feṯḥi ve nūnuñ sükūnı ve cīm ile çörek otı didikleri dānedir, (27) şūnīz daḫı dirler. ʿArabī'de ḥabbetü's-sevdā dinür. **Kāhū** kāfla āhū vezninde [218] (1) marul taʿbīr olunan sebzeye dinür ve ʿumūmen tābūt ve cenāze ve ḫuṣūṣen (2) mecūs cīfesi ḳonılan tabūta dinür.

Īn süḫan rā bu sözi (3) nīk şınev diñle eyü

Īn süḫan rā bu sözi maʿnāsına oldığı biʿaynihā (4) yuḳaruda ẕikr olunmağla taḳrīrü'l-eẕhān tekrār ifāde buyurdılar. **Nīk şınev(5) nīk** eyü maʿnāsına oldığı ẕikr olundı. **Şınev** şünūden yāḫud şınevīden (6) maṣdarından müştaḳ şinūd mużāriʿinden meʾḫūẕ emrdir, diñle maʿnāsına.

(7) Fārsī bilmeyen ādem olamaz nādire-gū

Nādire ʿArabī'dir, āḫırında (8) olan hā mübālāġa içündür. **Nādir** ḫāric-i ʿani'l-muʿtād olan ġarīb (9) nesneye dinür. Yektā-yı dehr ve vaḥīdü'l-ʿaṣr maʿnāsına olaraḳ nādiretü'z-zamān (10) dirler. **Gū** söyleyici maʿnāsına gūyendeden muḫaffefdir. **Nādire-gū**(11) miṣli sebḳat itmemiş yāḫud az işidilmiş söz söyleyici maʿnāsına (12) olmağla nāẓımıñ murādı münteḫab ve pesendīde söz bulup söylemekden (13) ʿibāretdir. Vāḳıʿā lisān-ı ʿArabī'den ṣoñra zebān-ı Fārsī'niñ ṭabʿa (14) selāset ve ifāde-yi merāma leṭāfet getürdigi müstaġnī-yi beyāndır.

(15) Hem-çü Güherhāst Īn Ḳıṭʿa Be-deyhīm-i Şāh

(16) **Hem-çü** edāt-ı teşbīh, **güherhā** güherler dimekdir. **Deyhīm** tāc maʿnāsına (17) oldığı ẕikr olundı. **Bā** ẓarfiyyet ifāde ider. **Şāh** māʿlūm. **Ḥāṣıl-ı maʿnā**(18) bu ḳıṭʿa pādişāhıñ tācındaki güherler gibidir dimekdir. Gevherhā taʿbīri ile (19) ḳāʿide-yi muʿāmmā ṣūretinde hā ḳāfiyesine intiḳāl buyurduḳlarına tenbīh (20) buyurmuşlardır.

(Müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fâ'ilün)

Ḫuşk ḳurı yaş ter otlaġa dirler giyāh

Ḫuşk ḫā-yı (21) muʿcemeniñ żammı ve şīn-ı muʿcemeniñ sükūnuyla ḳurı ve yābis maʿnāsınadır. (22) Ḫāliş ve maḫż maʿnāsına da olur ve baḫīl ve cimri ve nākes maʿnāsına da (23) gelür. **Ter** tā-yı fevḳāniyye ile ser vezninde yaş maʿnāsınadır. Bundan başḳa (24) dört maʿnāya daḫı gelür. Biri ʿArabī'de ṣaʿve ve Türkī'de ḳuyruḳ ṣalan (25) dinilen murġuñ ismidir. Ṣānī ol kimseye dinür ki sehl nesneden (26) münfaʿil ve cüzʾī vażʿdan alınup müteʾeṣṣir olur. Ter-mizāc taʿbīri bundan (27) meʾḫūẕdur. Ṣāliş be-ṭarīḳi'l-kināye ol şaḫṣa dinür ki ḳumārda ve sāʾir [219] (1) luʿbda nizāʿ eyleye. Rābiʿ yine ʿalā ṭarīḳi'l-kināye murdār ve mülevveṯ ve ālūde (2) ve fāsıḳ u fācir kimseye ıṭlāḳ olunur ve **ter** kelimesi edāt-ı tafḍīl olup (3) Kelimātıñ āḫırına dāḫil olur. **Giyāh** kāf-ı Fārsiyye'niñ kesriyle miyāh (4) vezninde otlaġa dinür ḥaẕf-ı hā ile giyā daḫı cāʾizdir ve ġayn-ı muʿceme ile (5) giyāġ daḫı dirler.

Ḳorı çerā-gāh imiş oldı ṣaman adı kāh

(6) **Çerā-gāh** cīm-i Fārsiyye ile merādāh vezninde ḳorı maʿnāsınadır ki ʿArabī'de (7) ḥımā ve merʿā dirler. **Çerā** feṭḥ-i cīm-i Fārsī ile çerīden miṯillü oṭlamaḳ (8) maʿnāsınadır, oṭ maʿnāsına degildir. Edāt-ı ism-i mekān olan **gāh** ile (9) terkīblenür ḳorıya ʿalem-i cins olmuşdur. Maʿnā-yı aṣlīsi oṭlayacaḳ (10) maḥall dimekdir. **Kāh** kāf-ı ʿArabī ile āh vezninde ṣaman maʿnāsınadır ve kāhīden (11) maṣdarından ism-i fiʿl ve emr olur. **Kāhīden** eksilmek ve eksiltmek maʿnālarında (12) lāzım ve müteʿaddī olur.

Giceyi iḥyā iden şaḫṣa di şeb zinde-dār

Şeb(13) gice, **zinde** ṣaġ ve diri, **dār** ṭutıcı maʿnāsına olmaġla giceyi ṣaġ (14) ve diri ṭutıcı maʿnā-yı luġavīsi ʿalāḳasıyla iḥyā-yı leyl iden şaḫṣa (15) ışṭılāḥ olmuşdur. Ol miṯillülere **şeb-dān** daḫı dirler.

Hem daḫı (16) şeb-ḫīz odur vaḳt-i seḥer bām-gāh

Şeb-ḫīz ḫīzende-yi şeb taḳdīrindedir. (17) Maʿnā-yı luġavīsi gice ḳalḳıcı dimek olur. Şeb-zindedār miṯillü giceyi (18) iḥyā iden ādeme ıṭlāḳ iderler. **Bām-gāh** seḥer vaḳti maʿnāsına olan **bām** ile (19) ism-i zamān edātı olan **gāh** kelimesinden mürekkeb vaḳt-i seḥer maʿnāsınadır.

(20) Eyle tevekkül dimek oldı penāveh bekun

Penāveh bekun tevekkül eyle maʿnāsınadır (21) diyü nāẓım-ı merḥūm īrād buyurdılar.

Ṣaḳlanacaḳ yer kemīn daḫı ṣıġınmaḳ penāh

(22) **Kemīn** kāf ile zemīn vezninde puṣu maʿnāsınadır. Puṣu olan maḥalle kemīngāh (23) dirler. ʿArabī'de ḳurmūṣ dinür. **Penāh** bā-yı Fārsiyye'niñ fetḥiyle penāhīden maṣdarından (24) ism olaraḳ ṣıġınmaḳ maʿnāsınadır.

615 Külbe küçük ḥücredir muḫtaṣarı (25) ḫāne-veş

Külbe kāfıñ żammı ve lāmıñ sükūnı ve bā-yı muvaḥḥadeniñ fetḥi (26) ve hā-yı resmiyye ile tünek ve ṭar ve küçük oṭaya dinür ve dükkāna daḫı dirler (27) ve bucaḳ ve köşe maʿnāsınadır.

Ḥaḳ yoluna yapılan tekye gibi ḫānıḳāh

[220] (1) **Ḫānıḳāh** ḫā-yı muʿcemeniñ fetḥ ve meddi ve nūnuñ kesri ve ḳāfıñ fetḥ ve meddi (2) ve hā-yı melfūẓa ile ṣavmaʿa ve zāviye-yi dervīşān ve mürşidāndır. Aṣlı kāf-ı (3) Fārsile ḫān-gāhdır, **ḫānḳāh** anıñ muʿarrebidir. Ḫāngeh ve ḫānḳah daḫı dinür, (4) tekye diyü meşhūrdur. **Tekye** ṭayanmaḳ ve iʿtimād maʿnāsına ʿArabī ve Fārsī'de (5) müşterekdir.

Kāġad-ı zer di berāt adına ṭuġrā nişān

Kāġad-ı zer iżāfetle (6) aṣl maʿnāsı altun kāġıdı dimek olur. Māhiye ve vaẓīfe ve duʿā-gūy (7) berātlarına dinür ve bükülmüş kāġıda dirler ki içine aḳçe ḳoyup virirler (8) ve taḥvīl kāġıdına ve temessüke daḫı dirler ve edā-yı ʿaṭiyye olunmaḳ bābında (9) müstevfī-yi emvāle ḫiṭāben ṣādır olan kāġıda daḫı dirler. **Ṭuġrā** maʿlūmdur ki (10) aḥkām üzerine keşīde olan imżā-yı şāhānedir, nişān dinür. Devlet-i (11) ʿAliyye'de nişāncı taʿbīr-i ḳadīmi ṭuġrākeş dimekdir.

Pādişehiñ virdigi (12) dirlik imiş nān-ı şāh

Nān etmek maʿnāsına olmaġla **nān-ı şāh** pādişāhıñ (13) virdigi dirlige yaʿnī esbāb-ı maʿīşete dinür.

Ṣarpa girīve di yol (14) gösterici reh-nümūn

Girīve kāf-ı Fārsiyye ve rā-yı mühmele-yi memdūdeniñ (15) kesrleriyle ṭaġlarda ṣarb maḥallere dinür. **Reh-nümūn** yol maʿnāsına olan (16) rāh kelimesinden muḫaffef **reh** ile nümūdenden muḫaffef gösterici (17) maʿnāsına olan **nümūn** lafẓından mürekkeb yol gösterici maʿnāsınadır.

İşlek (18) olan ulu yol adı imiş şāhrāh

İşlek olan ṭarīḳ-i vāsiʿe (19) **şāhrāh** dinilür. Çünki **şāh** ṣūret ve maʿnā cihetleriyle emṣāl ve aḳrānında (20) büyük ve güzel olan nesneye dinür. Meṣelā büyük ṭoġana şāhbāz ve aʿlā (21) fārise şāh-süvār dinildigi miṣillü ṭarīḳ-i cāddeye daḫı **şāhrāh** dindi. (22) Pādişāh ve sulṭān maʿnāları bu terkībde meşḥūẕ olmadıġından maʿnā-yı (23) ḥaḳīḳīsi yoluñ pādişāhı dimek degildir.

Virme medih çek bekeş (24) ḳoma dimekdir meneh

Medih mīmiñ fetḥi ve dāl-i mühmeleniñ kesri ve hā-yı ṣarīḥa-yı (25) melfūẓa ile dāden yāḫud dehīden maṣdarından müştaḳ dehed mużāriʿinden (26) meʾḫūẕ **dih** emr-i ḥāżırınıñ üzerine **mīm-i nehy** duḫūlüyle virme maʿnāsına (27) nehy-i ḥāżırdır. **Bekeş** keşīden maṣdarından çek maʿnāsına emrdir. [221] (1) **bā** taḥsīn-i lafẓ içün idḫāli muʿtād olan **bā-yı emr**dir. **Meneh** nehāden (2) maṣdarından müştaḳ nehed mużāriʿinden meʾḫūẕ ḳoma maʿnāsına nehy-i ḥāżırdır.

(3) Al besitān iste cū isteme dinse meḫᵛāh

Besitān sitānīden maṣdarından (4) al maʿnāsına emrdir. ʿArabī'de ḫuẕ dirler. **Cū** cüsten yāḫud cūyīden (5) maṣdarından ṭaleb eyle, iste maʿnāsına emrdir. Yā ile **cūy** daḫı cā'izdir. (6) **Meḫᵛāh** ḫᵛāsten yāḫud ḫᵛāhīden maṣdarından isteme, ṭaleb itme maʿnāsına (7) nehy-i ḥāżırdır. ʿArabī'de lā-taṭlub dirler.

Ānsız olan nā-gehān hem daḫı (8) nā-gāh imiş

Nā-gehānnā-gāh kelimeleri bī-vaḳt maʿnāsınadır ki ānsız (9) ve baġteten dimekdir. Hādan bedel-i cīm ile nāgāc daḫı dirler.

Vaḳte di (10) hengām u gāh gāhīce dimek de gāh

Hengām hā ile endām vezninde (11) vaḳt ü zamān maʿnāsınadır ve vaḳt-i maḥdūd ve mevsim ve faṣl maʿnāsına da (12) olur, hengām-ı bahār hengām-ı ṣādī gibi ve hengāme mürādifi cemʿiyyet (13) ve maʿreke maʿnāsına da olur. **Gāh** kāf-ı Fārsile māh vezninde altı maʿnāsı (14) vardır. Evvel vaḳt ü zamān maʿnāsınadır. Ṣānī taḫt-ı pādişāhān maʿnāsınadır. (15) Ṣāliṣ altun iskemleye dinür. Rābiʿ ḳuyumcı pūtesine dinür. Ḫāmis ṣubḥ-ı (16) ṣādıḳ maʿnāsınadır. Sādis āḫır-ı kelimeye lüḥūḳunda cāy u mekān maʿnāsınadır (17) ārām-gāh ve menzil-gāh ve ḫalvet-gāh miṣillü ve **gāh** kelimesi gāḥīce

maʿnāsınadır ki (18) vaḳt maʿnāsını tażammun olur. (Beyt)*bende-yi pīr-i ḫarābātam ki luṭfeş dā'imest*(19)*ẕ'ānki luṭf u şeyḫ ü zāhid gāh hest ü gāh nīst.*

620 İster iseñ maʿrifet (20) yanıma gel de dile

Ger tu beḫᵛāhī hüner nezd-i men ā vü beḫᵛāh

Ger ḥarf-i (21) şarṭ, **tu** ente maʿnāsına żamīr-i ḫiṭāb. **Beḫᵛāhī** mużāriʿ-i müfred-i ḫiṭāb (22) maʿnāsı eger sen ister iseñ dimekdir. **Hüner** maʿrifet maʿnāsına maʿrūfdur. (23) **Nezd** nūnuñ fetḥi ve zā-yı muʿcemeniñ sükūnuyla ʿind ve ḥużūr maʿnāsınadır. (24) **Ā** kelimesi hemze-yi meftūḥa-yı memdūde olaraḳ āyed mużāriʿinden meʾḫūẕ gel (25) maʿnāsına emrdir. Aṣlı **āy** olmaġla ḥarf-i medden ṣoñra olan yānıñ (26) ḥaẕf ve iṣbātında cevāzı ḳāʿide-yi maʿlūmedendir. Ekṣer **ā** kelimesiniñ (27) üzerine bā-yı emr idḫāl idüp hemzeniñ yāya ḳalbi ile **beyā** istiʿmāl [222] (1) iderler. **Beḫᵛāh** ḫᵛāhed mużāriʿinden meʾḫūẕ iste ve ṭaleb eyle maʿnāsına (2) emrdir. Nehy-i ḥāżırı meḫᵛāh oldığı bu ḳıṭʿada ẕikr olundı ancaḳ (3) bu maḥallde şāriḥ-i merḥūmuñ ʿÖmer Ḫayyām'a isnād itdigi rubāʿī mūmā (4) ileyhiñ degildir. ʿÖmer Ḫayyām'ıñ rubāʿīsi

Men mey ḫūrem her ki çü men (5) ehl buved

Mey ḫūrden-i men benezd-i ū sehl buved

Mey ḫūrden-i men (6) Ḫudā ezel mīdāned

Ger mey neḫūrdem ʿilm-i Ḫudā cehl buved[346]

dimiş olmaġla rubāʿī-yi (7) meẕkūruñ maʿnāsı meẕheb-i Cebriyye'ye ẕāhib olan ehl-i ḍalāliñ ṭabʿına muvāfıḳ (8) oldığından şāriḥ-i merḥūmuñ īrād itdigi rubāʿī ile ehl-i sünnet ṭarafından (9) cevāb virilmişdir **(rubāʿī)**

Güftī ki güneh benezd-i men sehl buved

Īn nükte negūyed (10) ān ki ez ehl buved

ʿİlm-i ezelī ʿillet-i ʿiṣyān kerden

Nezd-i ʿuḳalā ziġāyet cehl buved[347]

[346] Onun nezdinde benim şarap içmem çok kolay bir iş gibi görülür, hâlbuki benim gibi şarap içmek için ehil olmak gerekir. Şüphesiz ki benim şarap içtiğimi Allah ezelden biliyor. Eğer şarap içmezsem Âlim-i Mutlak olan Allah'ın ilmine cehl nispet etmiş olurum.

[347] Sen diyorsun ki benim nezdimde günah kolaydır. Bu nükteyi ehil olan o kimse söylemez. Ezelî olan ilim ise isyan etmeye sebeptir. Bu da âkiller nezdinde cehâletin ta kendisidir.

(11) **Buved Īn Ḳıṭʿaem Ruḫsār Dāniş Rā Çü Āyīne**

(12)**Buved** būden maṣdarından olur maʿnāsına mużāriʿdir. **Īn ḳıṭʿaem**(13) bu ḳıṭʿam dimekdir. **Ruḫsār** yüz ve yañaḳ maʿnāsına sebḳat itdi. **Dāniş**(14) ʿilm, **rā** edāt-ı mefʿūl, **çü** edāt-ı teşbīh, **āyīne** maʿrūf cism-i maşḳūl (15) ve şeffāfdır ki derūnunda ʿukūs-ı ṣuver müşāhede olunur. Ṣīşeden (16) ve pūlāddan olur. Ḥāṣıl-ı maʿnā bu ḳıṭʿam ʿilm yüzüne āyīne gibi olur (17) dimekdir.

(Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

Di resm ü ʿādete āyīn elbetde herāyīne

Āyīn hemze-yi (18) memdūdeniñ fetḥi ve yā-yı taḥtāniyye-yi memdūdeniñ kesri ve nūn ile resm ü ʿādet (19) maʿnāsınadır. Āyīn-i İslām ve āyīn-i kefere müşhūrdur. **Herāyīne** hānıñ ve rā-yı (20) mühmele-yi memdūdeniñ fetḥalarıyla elbetde ve lābüd ve bi'ż-żarūre maʿnāsına (21) ve bī-şekk ü bī-daġdaġa maʿnālarınadır.

Ḳadīmī oldı dīrīn ü hem ol (22) maʿnāda dīrīne

Dīrīndir ile yā-yı nisbet ve nūn-ı teʾkīdden mürekkeb (23) ḳadīmī ve müddet-i mütemādī maʿnāsınadır. **Dīr** kelimesiniñ giç maʿnāsına (24) oldığı sebḳat itdi. Dīrīne daḫı maʿnā-yı meẕkūrededir.

Bulunmuş (25) bir ḫazīne Ḫüsrev-i Pervīz vaḳtinde

Ki genc-i şāyegān dirler ḫazīne daḫı gencīne

(26) Ḫüsrev-i Pervīz ki mülūk-i Fürs'üñ ṭabaḳa-yı rābiʿasında İbn Hürmüz İbn (27) Nūşīrevān'dır. Aña müyesser olan umūr-ı ġarībe ġayr-ı selāṭīne müyesser olmadı [223] (1) diyü tevārīḫ-i Fürs'de mübālāġa iderler. Cümleden beri zer dest-efşārdır ki (2) ḥükemānıñ tertībi bir altun olmaġla elinde oynar ve balmumı gibi istedigi (3) şekle ḳor idi ve biri sekiz genc-i ʿaẓīm ki bunlardır: Evvel genc-i ʿarūs, (4) ṣānī genc-i bādāver, ṣāliṣ dībe-yi Ḫüsrev, rābiʿ genc-i Efrāsyāb, ḫāmis (5) genc-i sūḫte, sādis genc-i ḫıżr, sābiʿ genc-i şādāver, ṣāmin genc-i bād. İşbu genc-i (6) bāda genc-i gāv daḫı dirler. Nāẓımıñ ẕikr itdigi **genc-i şāyegān** genc-i bādāverdir ki (7) Ḫüsrev'iñ ikinci ḫazīnesidir. **Şāyegān**ıñ aṣlı şāhegāndır. Selāṭīne lāyıḳ (8) eşyā-yı fāḫireye ıṭlāḳ olunur ve firāvān ve bī-nihāye maʿnāsınadır. Ḫazīne-yi (9) mezbūre ḳatı vāfir-i cevāhir ve nefāyisi müştemil olmaġla bu ismle tesmiye olundı. (10) Ḫüsrev'e vüṣūli keyfiyyātı mufaṣṣalātda meşrūḥ ve meşhūrdur. Ẕikr olunan (11) Ḫüsrev ol bed-baḫt kāfirdir ki kevneyn-i bahā olan

nāme-yi saʿādeti mezḳ (12) ile edebsizlik itmiş ve oġlu yediyle iʿdām olunaraḳ cehenneme dek (13) gitmişdir. **Gencīne** daḫı genc gibi ḫazīne maʿnāsınadır.

Bucaḳ peyġūle (14) kāşāne dimekdir muḫtaṣar ḫāne

Peyġūle bā-yı Fārsī'niñ fetḥi ve yā-yı taḥtāniyyeniñ (15) sükūnı ve ġayn-ı muʿcemeniñ żamm ve meddi ve lāmıñ fetḥi ve hā-yı resmiyye ile kūşe (16) ve bucaḳ maʿnāsınadır ve kūşe-yi çeşm maʿnāsınadır ki göz bıñarı (17) taʿbīr olunur ve yolsuz ve nā-münāsib maʿnāsına da gelür ve ġaynıñ fetḥi ve ḥaẕf-ı (18) vāv ile peyġula daḫı luġatdır. **Kāşāne** kāf-ı memdūde ve şīn-ı muʿceme-yi memdūdeniñ ve nūnuñ (19) fetḥaları ve āḫırda hā ile muḥaḳḳar ve muḫtaṣar ḫāneye ve oṭaya dinür (20) ve ḳış mevsimine maḫṣūṣ oṭaya ve ḳuş yuvasına daḫı dirler.

Döşer (21) mīgüstered yüñden ṭoḳunmuş nesne peşmīne

Güstered kāf-ı Fārsiyye'niñ żammı (22) ve sīniñ sükūnı ile döşer maʿnāsına güsterden maṣdarından fiʿl-i mużāriʿdir (23) ve **mī** edāt-ı ḥāldir. **Peşmīne** yüñ maʿnāsına olan **peşm** ile yā-yı nisbet ve nūn-ı (24) teʾkīd ve ʿalāmet-i fetḥa olan **hā** ile terkībolenüp yüñden ṭoḳunmuş (25) nesneye dinür.

Ḥuṣūmet düşmenī vü dostī maʿnāsı ḫulletdir

Düşmenī(26) yā-yı maṣdariyye ile düşmenlik, **dostī** keẕālik yā-yı maṣdariyye ile dostluḳ (27) maʿnāsınadır. ʿArabī'de düşmenlige ḫuṣūmet ve dostluġa ḫullet dirler. Elsine-yi [224] (1) ḫavāṣṣda şöhret-gīr oldığından Türkī mevḳiʿinde īrād buyurdılar.

Göñülde (2) olmasa gizlü ʿadāvet dindi bī-gīne

Gīn kāf-ı Fārsile sīn vezninde (3) gizlü ġażab maʿnāsına oldığı ẕikr olunmaġla hā ile **gīne** daḫı (4) deründa mużmer olan ḥiḳd u buġż ve ʿadāvet maʿnāsına oldığından (5) nefy içün olan bī kelimesiniñ duḫūlüyle **bī-gīne** göñülde gizlü ġażab (6) yoḳ maʿnāsınadır.

625 Ṭudaḳ ṭudaġa olsa lebbeleb emmek mekīden hem

(7) **Lebbeleb** ṭudaḳ ṭudaġa gelmek maʿnāsınadır. **Mekīden** mīm ve kāfla mezīden (8) vezninde ve mürādifidir ki emmek ve ṣuvarmaḳ maʿnāsına maṣdardır, ʿArabī'de (9) maṣṣ dinür.

Gögüs gelse gögüs üstüne dirler sīne-ber-sīne

Ber ʿalā (10) maʿnāsına **sīne** gögüs maʿnāsına olmaġla **sīne-ber-sīne** gögüs gögüs (11) üzerine dimek olur.

Dinürmiş zengele caḳ caḳ iden ḫalḫāla ayaḳda

(12) **Zengele** zā-yı muʿceme ve nūn ve kāf-ı Fārsile ḫergele vezninde ayaġa ṭaḳılan (13) ḫalḫāl maʿnāsınadır diyü īrād buyurdılar. **Zengele** ceres ve çañ maʿnāsınadır ki (14) ṭavar boynuna aṣılur ve dāʾire pullarına daḫı dinür. Ṣadā virmek (15) ḫuṣūṣunda ḫalḫāla daḫı münāsebeti ẓāhirdir.

Bilezik kim ṭaḳar maḥbūbeler (16) ḳoluna destīne

Destīne dāl-i mühmele ve sīn-i mühmele ve tā-yı fevḳāniyye ile bersīne (17) vezninde beş maʿnāsı vardır. Evvel ḳarılarıñ ḳollarına ṭaḳdıḳları bilezik (18) dinilen şeyʾdir. Ṣānī her nesneniñ el ile ṭutılacaḳ yerine dinür. Bıçaḳ (19) ve ḫançer ḳabżası gibi ki ṣap taʿbīr olunur ve ṭanbūre ve lāġūte ḳolı (20) ve çuval ḳulpı ve ṭulum bıçaġı gibi. Ṣāliṣ kendü dest-i ḫaṭṭı olan mektūb (21) ve kitāb maʿnāsınadır. Rābiʿ tevḳīʿ ve fermān-ı pādişāhī maʿnāsınadır. Ḫāmis (22) kitāb ve mektūb āḫırına ḳayd olunan tārīḫ ve imżā miṣillü fıḳraya dinür.

(23) Se-şenbe ṣalı gündür çār-şenbe erbaʿādır hem

Ḫamīse penç-şenbe (24) dindi yevm-i cumʿa āẕīne

Di şenbe yevm-i sebte hem eḥad yek-şenbe olmuşdur

(25) Mübārek yevm-i iṣneyniñ dü-şenbe dindi adına

Nāẓım-ı merḥūm işbu iki beyt ile (26) eyyām-ı usbūʿuñ Fārsī'sini beyān buyurdılar. Cumʿa irtesi güni ki ʿArabī'de (27) sebt dinür, Fārsī'de şenbe dirler. Şīn-ı muʿcemeniñ feṭḥi ve nūnuñ sükūnı [225] (1) ve bā-yı muvaḥḥadeniñ kesri ve hā-yı melfūẓa-yı ṣarīḥanıñ sükūnuyladır. Yevm-i (2) pazar ki ʿArabī'de eḥad dinür, Fārsī'de **yek-şenbe** dirler. ʿArabī'de yevm-i iṣneyn (3) dinilen pazar irtesi gününe Fārsī'de **dü-şenbe** dirler ve ʿArabī'de yevm-i ṣāliṣ (4) dinilen ṣalı gününe Fārsī'de **se-şenbe** dirler ve ʿArabī'de yevm-i erbaʿā ki Türkī'de (5) ġalaṭ olaraḳ bānıñ feṭḥi ve iḫfā-yı hā ile çār-şenbe didikleri yevme (6) Fārsī'de bānıñ kesriyle ve ẓuhūr-ı hā ile **çār-şenbe** ve **çehār-şenbe** dirler. (7) Yevm-i ḫamīs ki ġalaṭendir. Türkī'de perşenbe dirler, aṣl ism-i Fārsīsi (8) **penç-şenbedir**. Cumʿa gününe medd ve feṭḥ-i hemze ile **āẕīne** dinür.

Şeker-güftār (9) olur mı ṭūṭi-yi ṭabʿum gibi herkes

Muṣaffā itmeyince sīnesin mānend-i āyīne

(10) Ḳaṣāyid ve āṯār taḳdīminde ḫitāma ḳarīb faḫriyye ile taḥdīṯ-i niʿmet ve iʿlān-ı (11) meziyyet itmek deʾb-i büleġā oldıġından nāẓım-ı merḥūm daḫı buyururlar ki (12) benim ṭabʿım gibi şeker-güftār olup şīrīn-edālu sözleri herkes söyleyemez (13) zīrā ṭūṭīniñ güftārına bādī āyīne olmaġla ol miṯillü söz söyleyecek (14) ādemiñ sīnesi āyīne gibi muṣaffā olmaḳ lāzımdır. Bu beytde (15) ṭūṭī ve aña lāzım olan şeker-güfrār ve āyīne ve āyīneye lāzım olan (16) ṣafvet ẕikr olunup nāẓımıñ ṭabʿı ṭūṭīye, güftārı şekere, (17) sīnesi mirʾāta teşbīh olundı *ebradallāhu mażcaʿehu ve raḥīmehullāhu teʿālā.*[348]

(18) Kıṭʿa-yı Hemçü Gülī Der Şīşe

(19) Maʿnāsı şīşede olan gül miṯillü ḳıṭʿadır.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

630 Kār-ı pinhān di gizlü (20) işe

Kār iş, **pinhān** żamm-ı bā-yı Fārsī ve sükūn-ı nūnla nihān mürādifi (21) gizlü maʿnāsına olmaġla **kār-ı pinhān** gizlü iş yaʿnī fiʿl-i mektūm dimekdir.

(22) Bildi cāsūs bedānest īşe

Īşe hemzeniñ kesr ve meddiyle pīşe (23) vezninde cāsūs ve ḫaberci maʿnāsına olmaġla bilmek maʿnāsına dānestenden (24) müştaḳ māżī olan **dānest** kelimesiyle **bedānestīşe** cāsūs bildi (25) maʿnāsınadır. Ṣāḥib-i sırru'l-ḫayr olana nāmūs ṣāḥib-i sırru'ş-şerr olana (26) cāsūs dirler.

Kār-dān iş bilici merd ādem

İş maʿnāsına (27) olan **kār** bilici maʿnāsına olan **dān** ile terkīblenüp **kār-dān**[226] (1) iş bilici maʿnāsınadır. **Merd** mīmle ferd vezninde zen muḳābili erkek ādem (2) maʿnāsınadır.

Fikr ider yaʿnī kuned endīşe

Endīşe fikr maʿnāsına maʿrūfdur. (3) İder maʿnāsına olan **kuned** ile terkīblenüp **kuned endīşe** fikr ider maʿnāsına (4) olmuşdur.

Maḳaṣa gāz u bıyıġa di bürūt

[348] Allah Teâlâ kabrini soğutsun ve merhamet etsin.

Gāz kāf-ı Fārsile nāz (5) vezninde maḳaṣdur ki kāġıd ve bez keserler, ʿArabī'de miḳrāṣ dinür. Cemīʿ (6) envāʿına şāmildir. Demür ve altun kesilen maḳaṣ ve mūm ve kāġıd maḳaṣı (7) olsun. Bundan başḳa **gāz** diş ve dendān maʿnāsına ve diş ile bir ʿużvı (8) ışırmaḳ maʿnāsına da olur ve ṭaġlarda olan maġaraya da dinür ve zā-yı (9) Fārsile mekān ve cāy maʿnāsınadır. **Bürūt** bā-yı muvaḥḥadeniñ ve rā-yı mühmeleniñ (10) żammeleriyle ve tā-yı fevḳāniyye ile bıyıḳ maʿnāsınadır, ʿArabī'de şārib ve seble (11) dirler. Seble bıyıḳ maʿnāsına Fārsī degildir. Siblet sīniñ kesriyle (12) ḥikmet vezninde Fārsī'de ṭutḳal dinilen şeyʾe dinür.

Hem şaḳal rīş (13) ü şaçaḳdır rīşe

Rīş yā-yı maʿlūme ile bīş vezninde şaḳal maʿnāsınadır. (14) **Rīşe** rā-yı mühmele ile bīşe vezninde şaçaḳ ve püskül maʿnāsınadır. (15) Aġacıñ kökünde olan lif gibi şaçaġa daḫı dinür, beynleri iżāfetle (16) maʿlūm olur.

Meşiken ḳırma ḥaẕer ḳıl zinhār

Meşiken nehy-i ḥāżırdır (17) ḳırma maʿnāsına. Şikesten yāḫud şikenīden maṣdarından müştaḳ şikend (18) mużāriʿinden meʾḫūẕ şiken emr-i ḥāżırınıñ üzerine mīm-i nāfiye dāḫil (19) olmuşdur. **Zinhār** zā-yı muʿceme ve nūn ve hā ile bisyār vezninde kelime-yi reddʿ (20) ve taḫẕīrdir ki şaḳın ve ḥaẕer eyle maʿnāsınadır. Bundan başḳa amān ve mühlet (21) ve ʿahd ü peymān ve emānet ve diyānet ve ḫavf u ḫaşyet ve şikāyet ve taẓallum (22) ve perhīz ve ictināb ve şaḳınmaḳ maʿnālarına da olur.

Ābgīne daḫı mīnā (23) şīşe

Ābgīne hemze-yi memdūdeniñ fetḥi ve kāf-ı Fārsī'niñ kesr ve meddi (24) ve nūnuñ fetḥi ve hā-yı resmiyye ile şīşe ve billūr ve āyīne cām ve elmās taʿbīr (25) olunan cevhere dinür ve şarāba daḫı ıṭlāḳ olunur ve ʿāşıḳıñ ḳalbinden (26) ve gözi yaşından daḫı kināye olur. **Mīnā** mīmle bīnā vezninde şīşe ve ābgīne (27) maʿnāsınadır. Türkī'de şırça dinür. Şīşe lafẓı Fārsī'dir, şüyūʿuna mebnī [227] (1) mevḳiʿ-i Türkī'de īrād olundı.

Ücret ile iş idendir müzd-ver

Şāriḥ-i (2) merḥūm ücret maʿnāsına olan **müzd** edāt-ı nisbet olan **ver** kelimesiyle (3) terkīblendi buyururlar. Nefsü'l-emri müzd-ver bürzver vezninde işçi ve ırġad (4) maʿnāsınadır ki ücret ile işler ve kirācı maʿnāsına ve şākird maʿnāsına da (5) olur.

Müzd ücret daḫı ṣanʿat pīşe

Müzd mīmiñ żammı ve zā-yı muʿcemeniñ (6) sükūnı ve dāl-i mühmele ile ücret maʿnāsına oldığı pīş-müzd münāsebeti ile (7) sābıḳda ẕikr olundı. **Pīşe** bā-yı Fārsiyye'niñ kesr ve meddi ve şīn-ı muʿcemeniñ (8) fetḥi ve hā ile ṣanʿat maʿnāsınadır.

635 Bīḫ kök oldı ḳoparmaḳ (9) kenden

Bīḫ bā-yı muvaḥḥade ile şīḫ vezninde kök ve aṣl-ı dıraḫt (10) maʿnāsınadır ki **kenden** kāfla senden vezninde ḳoparmaḳ maʿnāsına maṣdardır.

(11) Ney ḳamışdır mīşelikdir bīşe

Ney nūnla mey vezninde nāy muḫaffefi ḳamış (12) maʿnāsınadır ve maʿrūf sāza daḫı dirler. **Bīşe** bā-yı muvaḥḥade ile rīşe (13) vezninde mīşelik maʿnāsınadır.

Direge dindi sütūn balṭa teber

Sütūn (14) sīn-i mühmeleniñ ve tā-yı fevḳāniyye-yi memdūdeniñ żammeleri ve nūnla direk maʿnāsınadır ki (15) ʿArabī'de ʿamūd ve üsṭüvāne dirler ve üstūn ve üsten daḫı luġatdır. **Teber** tā-yı (16) fevḳāniyye ve bā-yı muvaḥḥade ile sefer vezninde balṭa taʿbīr olunan ālete dinür.

(17) Dörpü sūhān u keserdir tīşe

Sūhān sīn-i mühmele ve hā ile sūzān (18) vezninde dörpi ve aña taʿbīr olunan ālet maʿnāsınadır ve taḫfīf ile sūhen (19) daḫı cāʾizdir. **Tīşe** tā-yı fevḳāniyye ile mīşe vezninde keser maʿnāsınadır.

Gice (20) gündüzde şebān-rūz hemān

Şebān-rūz kelimesi ʿilā ġayri'l-ḳıyās rūzān (21) ve şebān cemʿlerinden taḫfīf ve taḳdīm ve teʾḫīr olunmaḳ veyāḫud şeb ve rūz beynine (22) elif-i iḥāṭa ve nūn-ı teʾkīd idḫāliyle olmaḳ şıḳları cāʾizdir. Her ne vechle (23) ise gicede ve gündüzde iḥāṭa-yı müddet ve mütemādī-yi vaḳt murāddır.

(24) Oḳu meyl eyleme ẕevḳ-i ʿıyşa

Müfredātı maʿlūm olmaġla tafṣīlden müstaġnīdir.

(25) Ḫoşā Īn Ḳıṭʿa-yı Raʿnā Be-mışraʿhā-yı Berceste

(26) Fārsī'de kelimāt āḫırına dāḫil ve lāḥıḳ olan **elif-i nidā** iki ḳısmdır. (27) Bir ḳısmı **nidā-yı ḥaḳīḳatdir** şehā şehriyārā cānā dilā gibi ki ey şeh ey şehriyār (28) ey cān ey dil dimekdir ve bir ḳısmı **nidā-yı ḥikemīdir** besā ve ḫoşā gibi [228] (1) bunlarda nidā

ḥaḳīḳī degildir belki mübālaġa ve iddiʿāya maḥmūldür. ʿArabī'de yā beşerā ile (2) olan nidā miṣillüdür. Bu maḥallde olan **ḫoşā** kelimesi ziyāde ḫoş maʿnāsınadır. (3) **Īn ḳıṭʿa-yı raʿnānıñ** maʿnāları maʿlūmdur. Be-mıṣraʿhāda olan bā-yı muvaḥḥade (4) maʿiyyet maʿnāsınadır. **Mıṣrāʿahā** mıṣraʿnıñ cemʿidir. ʿArabī'de ṣırʿ (5) yıḳup yere çalmaḳ maʿnāsınadır. Ḳapu açıldıḳda eñsesinde bulunanı (6) çarpup yere çalmaḳ maʿnāsı ile ḳapu ḳanadına ʿArabī'de mıṣrāʿ dinür (7) ve bu maʿnādan naḳl ile beyt-i mevzūnuñ nıṣfına daḫı ḥaḳīḳat-i ʿörfiyye oldı. (8) **Berceste** maḳbūl ve aʿlā dimekdir ki beyānı gelecekdir. Maʿnā berceste (9) mıṣrāʿlar ile bu ne ḫoş ḳıṭʿa-yı raʿnā dimek olur.

(Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

Ḳırarsın beşkenī (10) yap yap dimek āheste āheste

Beşkenī üzerinde olan **bā** ṣıladır. **Şikenī**(11) ḳırarsın maʿnāsına şīn-ı muʿcemeniñ kesriyle şikesten yāḫud şikenīden (12) maṣdarından mużāriʿ-i müfred-i muḫāṭabdır. **Āheste āheste** yab yab, yavaş yavaş (13) maʿnāsınadır.

Ḳadeḥ ṭolsa piyāle di ḳırılmış nesne işkeste

Piyāle (14) bā-yı Fārsiyye'niñ kesri ve yā-yı taḥtāniyyeniñ feṭḥ ve meddi ve lāmıñ feṭḥi ve hā ile (15) şarāb ṭolu ḳadeḥ maʿnāsınadır. **İşkeste** dilbeste vezninde ve elifiñ ḥaẕfıyla (16) şikeste ḳırılmış maʿnāsına ism-i mefʿūldür.

Nemāsı olmayan yaʿnī cemādāta di (17) ber-beste

Ber-beste berceste vezninde cemād maʿnāsınadır. Neşv ü nemāsı olmayup (18) ḫalḳ olundıġı heyʾet üzre ḳala, ṭaş ve kesek gibi.

Anıñ żıddı daḫı (19) yire döşenmiş sebze ber-rüste

Ber-rüste bā-yı muvaḥḥadeniñ feṭḥi ve rā-yı evveliñ (20) sükūnı ve ṣānīniñ żammı ile ser-şüste vezninde nemā-dār olan nebāta dinür (21) ve zemīne münbasiṭ ve müfteriş olan nebātdır. Ḳavun ve ḳarpuz ocaġı ve çayır (22) ve çimen miṣillü.

640 Ekābir ḳapusı işigine der-gāh dirler hem

Der-gāh dāl-i (23) mühmele ile ḫar-gāh vezninde pādişāh ve vüzerā miṣillü ekābiriñ ḳapusı işigine (24) dirler.

İşikdir āsitān u āsitāne daḫı āḫeste

Āsitān hemze ve sükūn-ı (25) sīn ile dāsitān vezninde ḳapu işigi maʿnāsınadır. **Āsitāne** daḫı ol (26) maʿnāyadır. Āḫeste hemze ve ḫā-yı muʿceme ile pā-beste vezninde bu daḫı āsitān (27) maʿnāsınadır.

Ṭabībiñ baḳdıġı ḳārūre adı pīşyār olmuş

Pīşyār[229] (1) yā-yı taḥtānī ile pīşkār vezninde ḳārūreye dinür ki eṭibbā teşḫīṣ-i (2) maraż içün ʿalīliñ bevlini aldıḳları şīşedir ve tīz ṭavranup ve çāpük (3) ḥareket iden ve sebḳ ve ġalebe iden kimseye de dinür ve bevl ve sidik (4) maʿnāsına da olur.

ʿİlācıñ adıdır dārū daḫı bīmār imiş ḫasta

(5) **Dārū** dāl-i memdūdeniñ feṭḥi ve rā-yı memdūdeniñ żammıyla edviye ve ʿilāc (6) maʿnāsınadır. **Bīmār** bā-yı muvaḥḥade ile tīmār vezninde ḫaste ve marīż maʿnāsınadır. (7) **Ḫaste** Fārsī ile Türkī beyninde müşterekdir.

Egerçi şıçramaḳ ḳaçmaḳ (8) ḫalāṣ olmaḳ imiş cesten

Cesten feṭḥ-i cīmle resten vezninde (9) sıçramaḳ ve ḳaçmaḳ ve ḫalāṣ olmaḳ maʿnālarına maṣdardır.

Eyü mışrāʿa (10) vaṣf-ı ışṭılāḥī oldı berceste

Eyü mışrāʿa **berceste** dimek (11) vaṣf-ı ışṭılāḥīdir. Ḫalāṣ olmuş maʿnāsında fi'l-cümle münāsebet-i naḳl (12) bulunur. Zīrā eyü mışrāʿ tenāfür-i kelimeden, meʿāyib-i şiʿriyyeden ḫalāṣ (13) olmuş olur.

Meʾāl-i şūy-dīde er görüp ş̱eyyib olan ḫatun

(14)**Şūy** şīn-ı muʿceme ile sūy vezninde ḳoca ve zevc maʿnāsına oldıġı ẕikr (15) olundı. **Dīde** görmüş maʿnāsına olmaġla **şūy-dīde** er görüp ş̱eyyib (16) olan ḫatuna dinür.

Nikāḥıñ adıdır kābīn ayaġı baġlu pā-beste

Kābīn(17) kāf ve bā-yı muvaḥḥade ile āyīn vezninde mehr-i muʾaccel-i zenān maʿnāsınadır ki (18) vaḳt-i nikāḥda taʿyīn olunan meblaġdır. Lisān-ı ʿāmmede nikāḥ dinmekle (19) nāẓım daḫı ol vechle beyān itdi. **Pā-beste** ayaġı baġlu ve ayaġı baġlanmış (20) maʿnāsınadır. Ayaḳ maʿnāsına olan pāydan muḫaffefi **pā** ile **besten** maṣdarından (21) baġlanmış maʿnāsına ism-i mefʿūl olan besteden mürekkebdir.

Bu dest-āvīz (22) Sünbülzādedir erbāb-ı ʿirfāna

Gülistān-ı maʿārifden getürmiş tāze (23) gül-deste

Bu daḫı faḫriyye-yi nāẓımdır. **Dest-āvīz** hediyye maʿnāsına oldığı (24) sebḳat itdi. **Sünbülzāde** nāẓımıñ künyesidir. **Erbāb-ı maʿārif** maʿrifet (25) ṣāḥibleri dimekdir. Gülistān maʿārife mużāfdır. **Tāze** burada ṭarī (26) ve nev-ẓuhūr maʿnālarına olabilür. **Gül-deste** gül demedi dimekdir ki deste (27) demed maʿnāsınadır ve bundan başḳa yār ve meded-kār maʿnāsına ve ḳadem ve cemāʿat [230] (1) maʿnāsına olur. Her nesneniñ ṣap ve ḳabża gibi ṭutacaḳ yerine (2) dinür ve bī-edeb ve küstāḫ ve bī-bāk maʿnāsına olur. Nāẓım-ı merḥūm tāze (3) gül-deste ile vaḳtine gelince teʾlīf olunan luġāt-ı manẓūmede işbu (4) *Tuḥfe*'niñ revişi nā-yāb ve ʿilm-i luġatda tanẓīm olunan manẓūmeleriñ cümlesinden (5) ber-ter bir kitāb oldığını beyān buyurmalarıyla merḥūmuñ bu daʿvāsı (6) nefsü'l-emrde muvāfıḳ ve ne ḳadar iftiḫār buyururlar ise lāyıḳdır.

(7) Ḳıṭʿa Ez Dürc-i Süḫan Çün Güher-i Nā-süfte

(8)**Ḳıṭʿa ez dürc-i süḫan** söz ḥoḳḳasından ḳıṭʿa. **Dürc** żamm-ı dāl ile (9) burc vezninde ḥoḳḳa maʿnāsınadır. **Çün güher-i nā-süfte çün** gibi, **güher**(10) maʿlūm, **nā-süfte** delinmemiş maʿnāsınadır. **Süften** maṣdarından delinmiş maʿnāsına (11) ism-i mefʿūl olan **süfte** kelimesiniñ üzerine ḥarf-i nefy olan **nā** lafẓı (12) dāḫil olmuşdur. Ḥāṣıl-ı maʿnā söz ḥoḳḳasından delinmemiş gevher gibi ḳıṭʿa (13) dimekdir.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

645 ʿAḳlı ṭaġılmışa ḥayrāna dinür āşüfte

Āşüfte hemzeniñ fetḥ (14) ve meddi ve şīn-ı muʿcemeniñ żammı ve fānıñ sükūnı ve tā-yı fevḳāniyyeniñ fetḥi ve hā ile (15) ṭarġın ve ṭarılmış ve ḥayrān ve mużṭaribü'l-ḥāl maʿnāsınadır ve dīvāne (16) ve muḫtelü'l-ʿaḳl ve ʿāşıḳ ve perīşān maʿnāsına da olur.

Hem o maʿnāda (17) hem alışmış olan ālüfte

Ālüfte lām ile āşüfte vezninde ve mürādifidir (18) ve andan başḳa alışmış maʿnāsına da olur.

Dil-güşā ḳalb açıcı oldı (19) mesīre gül-geşt

Dil-güşā güşānīde-yi dil taḳdīrinde vaṣf-ı terkībī, göñül ve ḳalb (20) açıcı maʿnāsınadır. **Gül-geşt** kāf-ı Fārsiyye'niñ żammı ve lāmıñ sükūnı (21) ve kāf-ı Fārsiyye-yi ṯāniyeniñ fetḥi ile mesīre ve teferrüc-gāh maʿnāsınadır.

(22) Hem şükūfe çiçek açılmış olan üşküfte

Şükūfe şīn-ı muʿcemeniñ (23) ve kāf-ı memdūdeniñ żammıyla çiçek maʿnāsınadır ki ʿArabī'de zehr ve cemʿinde (24) ezhār dinür. **Üşküfte** hemzeniñ żammıyla üşküften maṣdarından açılmış (25) maʿnāsına ism-i mefʿūldür. Hemzeniñ ḥaẕfı ile **şüküfte** daḫı dinür.

(26) Ṭatlu uyḳuya şeker-ḫᵛāb di ḫoften uyumaḳ

Şeker-ḫᵛāb(27) ṭatlu uyḳu maʿnāsınadır. Şekerden lāzımı olan leẕẕet-i ḥulv murāddır. [231] (1) **Ḫoften** ḫā-yı muʿcemeniñ żammıyla ruften vezninde uyumaḳ maʿnāsına maṣdardır.

(2) Uyumuş yatmışa ḫusbīde dinür hem ḫofte

Ḫusbīde ḫā-yı muʿcemeniñ (3) żammı ve sīn-i mühmeleniñ sükūnuyla ḫusbīden maṣdarından ism-i mefʿūldür. (4) **Ḫusbīden** uyumaḳ maʿnāsına ḫoften maṣdarıyla mürādifdir. **Ḫofte** ẕikr (5) olunan ḫoften maṣdarından ism-i mefʿūldür.

Pīlever çerçi dimek (6) pīle ḥarīre dinilür

Pīlever bā-yı Fārsiyye'niñ kesri ve yā-yı mechūl ile (7) şīşe-ger vezninde ol kimseye dinür ki igne ve boncuḳ ve sā'ir bu maḳūle (8) şey'ler ṣata. Çerçi ve ḫurdeci maʿnāsınadır. **Pīle** ipek ḳozasına (9) dirler.

Poliçe sefte imiş daḫı delinmiş sufte

Sefte sīn-i mühmele ile (10) hefte vezninde diyār-ı āḫarda edā eylemek üzre virilen aḳçeye dinür ki (11) poliçe taʿbīr iderler. Temren ve peykān maʿnāsına ve muṭlaḳ ucı keskin (12) ve yalmanlu nesneye dinür ve żamm-ı sīn ile **sufte** ḫufte vezninde altı maʿnāsı (13) vardır. Birisi suften maṣdarından ism-i mefʿūl olaraḳ delinmiş maʿnāsına (14) ve ṣānī küpe ḫalḳasıdır ḳulaġa geçer. Ṣāliş bir yerden āḫar maḥalle gönderilen (15) nesnedir, hediyye ve tuḫfe olsun ve biḍāʿe olsun. Rābiʿ ucı keskin (16) ve sivri nesneye dinür. Ḫāmis tāze ve ṭurfe söze dinür. Sādis ol (17) kimseye dinür ki taḥt-ı yedinde olan mevżiʿi'n-nevb yerine ġayr-ı mevżiʿ (18) bedel virile.

Fehe vü feh kürege dindi süpürge cārūb

Fehe fānıñ (19) ve hānıñ fetḥaları ve hā-yı resmiyye ile **feh** fānıñ fetḥi ve ẓuhūr-ı hā ile kürek (20) maʿnāsınadır ve çamur küregi ile ḳayıḳ küreginden eʿammdır. **Cārūb** cīm-i (21) ʿArabiyye'niñ fetḥ ve meddi ve rā-yı memdūdeniñ żammı ve bā-yı

muvaḥḥade ile süpürge (22) maʿnāsınadır ve bā-yı muvaḥḥadeniñ ḥaẕfıyla cārū daḫı süpürge maʿnāsınadır.

(23) Ḫāk-rūbe süpüründi süpürülmüş rufte

Ḫāk-rūbe ḫā-yı muʿcemeniñ fetḥ ve (24) meddi ve kāfıñ sükūnı ve rānıñ żamm ve meddi ve bā-yı muvaḥḥadeniñ fetḥi ve hā ile (25) süpüründi maʿnāsınadır. **Rufte** rānıñ żammıyla süfte vezninde süpürülmüş (26) maʿnāsına ruften maṣdarından ism-i mefʿūldür.

650 Tu mepindār ki sen ṣanma ki (27) dānem bilürem

Tu sen, **mepindār** pindāşten yāḫud pindārīden maṣdarından [232] (1) müştaḳ pindāred mużāriʿinden meʾḫūẕ nehy-i ḥāżırdır. Ṣanma ve ẓann itme (2) maʿnāsınadır. **Dānem** bilürem maʿnāsına dānesten yāḫud dānīden maṣdarından (3) mużāriʿ-i mütekellim-i vaḥdedir.

Söylemek güften ü söylenmişe dirler güfte

(4)Güften kāf-ı Fārsiyye'niñ żammıyla söylemek maʿnāsına maṣdardır. **Güfte** sufte (5) vezninde söylenmiş maʿnāsına ẕikr olunan güften maṣdarından ism-i (6) mefʿūldür.

Diñle gevher gibi bil ḳadrini itme żāyiʿ

Güş-vār olsa (7) sezā böyle dür-i nā-süfte

ʿUnvānda çün güher-i nā-süfte buyurmalarıyla āḫırda (8) daḫı īrād ile reddü'ṣ-ṣadr ʿale'l-ʿacz ḳāʿidesine riʿāyet buyurdılar. (9) Bu ḳıṭʿayı yāḫud bu ḳıṭʿada ẕikr olunan elfāẓı delinmemiş ve kimse güş (10) itmemiş cedīd incüye teşbīh ve öyle incünüñ ḳulaḳda küpe olmaġa sezā (11) oldıġını mübtediyāne tenbīh buyurdılar. Müfredātı īżāḥ ve tafṣīle muḥtāc degildir.

(12) Çi Rengīn Kıṭʿa Her Ḫarfeş Be-ṣad Rengest-i Endūde

(13) Çi edāt-ı istifhāmdır. Burada maʿnā-yı taʿaccüb murāddır. **Rengīn ḳıṭʿa** (14) renklü ve zībāyişlü ḳıṭʿa. **Her** küll miṣillü edāt-ı ḥaṣrdır. **Ḫarfeş** żamīr-i (15) ġāʾib olan şīn ḳıṭʿaya rāciʿdir. **Reng** levn maʿnāsına est ḫaberiyye (16) āḫır-ı mıṣraʿa müteʿallıḳdır. **Endūd**e ṣıvanmış maʿnāsına oldıġı gelecekdir. (17) Ḥāṣıl-ı maʿnā her ḥarfi niçe levn ile ṣıvanmış ʿaceb ḳıṭʿa dimekdir. **Ṣad**(18) merātib-i ʿadedden yüz ʿaded maʿnāsına ise de bu maḳūle maḥallde keṣret murāddır.

(Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

(19) Ezilmiş hem sürülmüş nesne sāyīde daḫı sūde

Sāyīde sīn-i mühmeleniñ (20) meddiyle ezilmiş ve sürülmüş maʿnāsına sāyīden maṣdarından ism-i mefʿūldür. (21) Sürülmüş kelimesini zā-yı muʿceme ile ḳayd itmek ḫaṭādır. Zīrā süzülmeye pālūde (22) dinür. **Sūde** daḫı żamm-ı sīn ile sūden maṣdarından ism-i mefʿūl olaraḳ (23) sāyīde maʿnāsınadır.

Üzülmüşdür güseste aşınup yıpransa fersūde

(24) **Güseste** kāf-ı Fārsiyye'niñ żammı sīn-i evveliñ fetḥi ve şānīniñ sükūnı ve tā-yı (25) fevḳıyyeniñ fetḥi ve hā ile üzülmüş maʿnāsına güsisten maṣdarından ism-i (26) mefʿūldür. Nitekim kendi başına bī-ḳayd ve lā-ubālī olup bir ferdiñ sözüni (27) diñlemeyüp begendigi yerde şalma deve gibi müseyyeb aşub yürüten [233] (1) ḫalīʿü'l-ʿiẕār şaḫṣa ʿAcemler **güseste-mehār** dirler. **Fersūde** sīn ile (2) fermūde vezninde aşınmış ve eskimiş ve örselenmiş ve bozulmuş ve ṭoñmuş (3) ve efsürde maʿnāsınadır.

Sütūde medḥ olunmuş āzimūde hem (4) ṣınanmışdır

Sütūde sütūden maṣdarından medḥ olunmuş maʿnāsınadır ki (5) muḥammed kelimesiniñ maʿnā-yı luġavīsiniñ tercemesi oldıġı ibtidāki ḳıṭʿada (6) ẕikr olundı. **Āzimūde** hemzeniñ fetḥ ve meddi ve zā-yı muʿcemeniñ kesri ve mīmiñ (7) żamm ve meddi ve dāl-i mühmeleniñ fetḥi ve hā ile ṣınanmış ve tecrübe olunmuş (8) maʿnāsına āzimūden maṣdarından ism-i mefʿūldür.

Emīn ü sālim eymen yaʿni (9) rāḥat oldı āsūde

Eymen hemzeniñ fetḥi ve yā-yı taḥtiyyeniñ sükūnı (10) ve mīmiñ fetḥi ve nūnuñ sükūnuyla emīn ü sālim maʿnāsınadır **(beyt)**

Çü bed (11) kerdī mekon eymen zi āfāt

Bedī rā bed buved āḫır mükāfāt[349]

vezn-i meẕkūr (12) üzre **eymen** ʿArabī'de işi saġ eliyle ṭutan ādeme dinür. **Āsūde**(13) sīn ile ālūde vezninde bī-ḳayd u bī-ġā'ile ve rāḥat ve müsterīḥ maʿnālarına (14) ve uyumuş ve ḫᵛābīde maʿnāsına da gelür.

Ḫıdīv ü key dimekdir pādişāh (15) vü emridir fermān

[349] Sen bir kötülük yaptığından belalardan, sıkıntılardan emîn olurum sanma! Zira bir kötülüğün sonu muhakkak ki yine kötülük olur.

Ḫıdîv ḫā-yı muʿceme ve dāliñ kesri ve yā-yı mechūl (16) ve vāv ile pādişāh ve mālik ve vezîr ve efendi maʿnāsınadır. **Key** kāfla mey vezninde (17) pādişāh maʿnāsınadır ki cemʿi keyān oldığı ẕikr olundı. **Fermān**(18) emr-i pādişāhî ve evāmir-i evliyā-yı umūra dinür. Nāfiẕü'l-emre **fermān-revā**(19) ve iṭāʿat idenlere **fermān-ber** dirler.

Buyurmaḳ oldı fermūden buyurulmuş da (20) fermūde

Fermūden fānıñ fetḥi ve rānıñ sükūnuyla buyurmaḳ maʿnāsına (21) maṣdardır. **Fermūde** buyurulmuş maʿnāsına maṣdar-ı meẕkūrdan (22) ism-i mefʿūldür.

655 Eylük ṣaġlıḳ olmuş ten-dürüstî gibi bih-būdî

(23) **Ten** gövde maʿnāsına **dürüst** dāl ve rānıñ żammeleriyle ve sîniñ sükūnı (24) ve tā-yı fevḳıyye ile ṣıḥḥat ü ʿāfiyet maʿnāsına olmaġla **ten-dürüst** vücūdı (25) ṣaġ maʿnāsınadır. Āḫırına yā-yı maṣdariyye lüḥūḳuyla **ten-dürüstî** eylük (26) ve ṣaġlıḳ maʿnāsınadır. Eşrefî taʿbîr olunan bir nevʿ tāmmü'l-ʿayār altun (27) sikkesine daḫı **ten-dürüst** dirler. **Bih-būdî** bā-yı muvaḥḥadeniñ kesri ve hānıñ [234] (1) sükūnı ve ẓuhūrı ve āḫırında yā-yı maṣdariyye ile eylük ve ṣaġlıḳ (2) maʿnāsınadır.

İdi būd olmaġa būden dinür olmuş daḫı būde

(3)**Būd** bā-yı muvaḥḥade ile sūd vezninde ḥikāyet-i māżî içündür. Āmede būd (4) gelmiş idi refte būd gitmiş idi maʿnāsınadır. Būden maṣdarından (5) māżî daḫı olur. **Būden** bā-yı muvaḥḥade ile sūden vezninde olmaḳ (6) maʿnāsınadır. **Būde** ẕikr olunan būden maṣdarından olmuş maʿnāsına (7) ism-i mefʿūldür.

Ḳarışmaḳ oldı āmîziş daḫı āmîḫten öyle

Āmiziş (8) şîn-ı maṣdariyye ile ḳarışmaḳ maʿnāsınadır. **Āmîḫten** daḫı keẕālik ḳarışmaḳ (9) maʿnāsına maṣdardır. Āmîzed mużāriʿi cumhūra göre āmîḫten maṣdarından (10) ve baʿża göre āmîzîden maṣdarından müştaḳdır.

Bulaşmaḳ oldı ālūden (11) bulaşmış nesne ālūde

Ālūden medd ve fetḥ-i hemze ve żamm ve medd-i lāmla bulaşmaḳ (12) maʿnāsına maṣdardır. Kelime-yi meẕkūreniñ beyānı yuḳaruda daḫı sebḳat (13) itdiginden bulaşıḳ taḥrîri tekrārı menʿ ider ise de maʿnā-yı maṣdariyyete (14) münāfîdir. **Ālūde** hemzeniñ meddiyle pālūde vezninde bulaşmış maʿnāsına (15) ẕikr olunan ālūden maṣdarından ism-i mefʿūldür.

Di süzgi adına (16) pālūne pālūden daḫı süzmek

Pālūne bā-yı Fārsiyye'niñ fetḥi ve meddi ve lāmıñ (17) żamm ve meddi ve nūnuñ fetḥi ve hā ile süzgi maʿnāsınadır. **Pālūden**(18) bā-yı Fārsiyye ile ālūden vezninde süzmek ve ṣāf itmek ve ṭurultmaḳ maʿnāsına (19) ve süzülmek ve ṣāf olmaḳ ve ṭurulmaḳ maʿnāsına lāzım ve müteʿaddī olur (20) ve ḳurtulmaḳ ve ḳurṭarmaḳ ve atmaḳ ve atdırmaḳ ve büyümek ve büyütmek (21) ve ululanmaḳ ve ulu itmek maʿnālarına olur.

Süzülmüşden kināye pelteniñ (22) adı da pālūde

Pālūde āsūde vezninde süzülmüş maʿnāsına ẕikr olunan (23) pālūden maṣdarından ism-i mefʿūldür. Süzülmüşden kināye olaraḳ pelte (24) dinilen ṭaʿām-ı maʿrūfuñ ismi daḫı olmuşdur. Terāzū kefesine daḫı dirler.

(25) Büyük olsa ḳadeḥ peymāne di ölçek dimekdir hem

Peymāne bā-yı Fārsī'niñ (26) fetḥi ve yā-yı taḥtāniyyeniñ sükūnuyla şarāb ḳadeḥi maʿnāsınadır ve ölçek ve kile (27) maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ḳafīz dirler. Hāsız peymān ʿahd maʿnāsına oldıġı [235] (1) ẕikr olundı.

Cihān-peymā gezen dünyāyı ölçülmüş de peymūde

Cihān(2) maʿlūm, **peymā** peymānīde ism-i fāʿilinden muḫaffef ölçüci maʿnāsına olmaġla (3) **cihān-peymā** ʿālemi ölçüci maʿnāsından naḳl ile lāzımı olan keşret-i (4) seyr ü seyāḥat murād olur. **Peymūde** bā-yı Fārsī ve yā-yı taḥtiyye ile fermūde (5) vezninde ölçülmüş maʿnāsına peymūden maṣdarından ism-i mefʿūldür.

(6) Ḳabīle dūdmān u dūde ol maʿnādadır ancaḳ

Dūdmān iki dāl ile (7) dostān vezninde ṣoy ve ḳabīle ve ḫānedān maʿnāsınadır. **Dūde** būde (8) vezninde üç maʿnāsı vardır. Birisi dūdmān ve ḫānedān maʿnāsınadır. (9) Ṣānī ḥammām külḫanından ve bacadan tütün çıḳacaḳ yola dinür. Ṣāliṣ (10)

Tütünden mūmdan ḥāṣıl olan isdir daḫı dūde

660 Nigārīden dinür (11) naḳş itmege naḳşa nigār ammā

Nigārīden nūnuñ kesri ve kāf-ı Fārsile (12) nikārīden vezninde naḳş itmek maʿnāsınadır. **Nigār** figār vezninde naḳş (13) maʿnāsınadır. Ekşer redīf olup naḳş u nigār dirler ve naḳş maʿnāsından (14) ism-i fāʿil muḫaffefi ve emr olur ve put ve ṣanem maʿnāsınadır ve maḥbūbdan (15) ve hezār āşinā kimseden kināye olur.

Daḫı maḥbūba dirler hem ṣıvanmış (16) oldı endūde

Maḥbūba nigār dinmek ṣanem maʿnāsından aḫẕ olunmaḳ (17) yāḫud hezār āşinā ve mütelevvin olduḳlarından neş'et itmek cā'izdir. **Endūde**(18) hemze ve nūn ile peymūde vezninde yaldızlanmış ve ṣıvanmış maʿnāsına endūden (19) maṣdarından ism-i mefʿūldür.

Süpürz olmuş ṭalaḳ öd zehre daḫı (20) aḳcigerdir şüş

Süpürz sīn-i mühmele ve bā-yı Fārsī'niñ żammı ve rānıñ (21) sükūnı ve zā-yı muʿceme ile aḥşā-yı dāḫiliyyeden ṭalaḳ didikleri şey'dir ki (22) ʿArabī'de ṭıḥāl dirler. **Zehre** zā-yı muʿceme ile behre vezninde insān ve ḥayvān (23) cigerine mülāsıḳ bir ince zārdır ki içinde ṣu olur, Türkī'de öd dirler. (24) Şecāʿat ve cür'etden kināye olur. Zehre-dār ve ödi pek dirler. **Zehre** (25) ʿArabī'de çiçek maʿnāsınadır. **Şüş** şīn-ı muʿceme-yi evveliñ żammı ṣānīniñ (26) sükūnuyla aḳcigerdir ki yüregiñ yelpāzesi menzilindedir ve gevşek ve sülpük(27) memeye daḫı dirler.

Dinür hem bögrege gürde bağırsaḳ adıdır rūde

[236] (1) **Gürde** kāf-ı Fārsī'niñ żammı ve rānıñ sükūnı ve dāliñ fetḥi ve hā ile (2) bögrek maʿnāsınadır. **Rūde** rā ile sūde vezninde bağırṣaḳ ve emʿā maʿnāsınadır (3) ve ışıcaḳ ṣuda ḥaşlanmış ḳuzıya ve ḳuşa dinür ki yaġda ḳızardırlar.

(4) Dinür küh-sār ṭaġa tīġ-ı kūh üstünde sivrisi

Küh-sār ṭaġ (5) maʿnāsına olan kūhdan muḫaffef **küh** ile nisbet içün olan (6)**sār**dan mürekkeb olmaġla ṭaġ ve ṭaġlıḳ maʿnāsınadır. **Tīġ-ı kūh** ṭaġıñ (7) üzerinde olan sivri maḥalle dinür. Tīġ ḳılıca dindigi miṣillü ṭaġıñ (8) tepesine de dinür ki andan mürtefiʿ maḥalli olmaya ve her nesne ki bülend (9) ve rāst ve ḳā'im ola. Aña daḫı tīġ dirler.

Depe maʿnāsıdır püşte yıġın (10) mefhūmıdır tūde

Püşte bā-yı Fārsī ve şīn-ı muʿceme ile puḫte vezninde depe (11) maʿnāsınadır. **Tūde** tā-yı fevḳıyye ile sūde vezninde yıġın ve küme maʿnāsınadır.

(12) Tevā maḥv u telef olmaḳ tebāh anıñ gibi olmuş

Tevā tā-yı fevḳıyye ile nevā (13) vezninde żāyiʿ ve mużmaḥil ve hebā maʿnāsınadır. **Tebāh** keẕālik tā-yı fevḳıyye ile (14) penāh vezninde tevā miṣillü maḥv u

telef olmaḳ maʿnāsınadır ve andan başḳa (15) bölici ve taḳsīm ve tevzīʿ idici maʿnāsına da olur ve ele gelür ve işe (16) yarar ḥāli ḳalmamış ve fenā bulmuş nesneye dinür.

Daḫı puc oldı (17) hīç ü hem ʿabeş oldur ki bī-hūde

Puc bā-yı Fārsiyye'niñ żammı ve vāv-ı maʿlūme (18) ile hīç mürādifidir. Hīç Fārsī ve Türkī'de daḫı müstaʿmeldir. **Bī-hūde**(19) bā-yı muvaḥḥadeniñ kesr ve meddi ve hānıñ żamm ve meddi ve dāliñ fetḥi ve hā ile ʿabeş (20) ve bī-maʿnā ve bī-fā'ide ve bāṭıl ve nā-ḥaḳḳ maʿnāsınadır. Ḥaẕf-ı vāv ile bīhde (21) ve ḥaẕf-ı hā ile bīhūd daḫı luġatdır.

Hemān āṣār-ı feyżāfeyż-i Vehbī-yi İlāhīdir

(22) Degildir kesb ile ḥüsn-i edā ṭabʿ-ı süḫan-güda

Feyż ʿArabī'dir. Luġatda (23) ṣu keṣretinden çay gibi ṭaşup aḳmaḳ maʿnāsınadır. Derūna olan (24) ilḳā-yı İlāhiyye'ye feyż ıṭlāḳ olunur. Şeyṭān-ı laʿīniñ ilḳāsına vesvese (25) dirler. Feyż-i İlāhī iki ḳısmdır. Birine **feyż-i aḳdes** ve dīgerine **feyż-i** (26) **muḳaddes** dinilür. Aʿyānıñ maʿistiʿdāthā ʿilmde ḥuṣūlüne feyż-i aḳdes (27) ve işbu aʿyānıñ maʿlevāzımhā ḫāricde ḥuṣūlüne feyż-i muḳaddes dinildigi [237] (1) *Külliyāt*-ı Ebu'l-Beḳā'da meẕkūrdur. **Feyżāfeyż** beyninde kā'in elif mülāsebet (2) ve mülāzemet ve iḫāṭa maʿnālarına olmaḳ cā'izdir. **Ġaraż** füyūżāt-ı İlāhiyye'niñ (3) iḫāṭasıyla esbāb-ı sā'iresi müteʿaddid hemān Türkī'de yaḳīnen ve taḥḳīḳen dimek (4) maʿnāsına ve ḥaṣr maʿnāsına müstaʿmeldir. **Āṣār** eṣer kelimesiniñ cemʿi, lafẓ-ı (5) ʿArabī'dir. **Eṣer** bir nesneniñ yerinde ḳalan baḳıyyesine dinür ve bir nesneniñ vücūduna (6) delālet iden şey'e ıṭlāḳ olunur. Vehbī-yi İlāhī buyurduḳları maʿnā-yı (7) luġavīsi irādesiyle maḫlaṣ-ı nāẓıma tevriye ve īhāmdır ki maḫlaṣ-perverlik (8) taʿbīr olunur. Maḥalline naẕaran yaʿnī nāẓımıñ īrādı miṣillü mevḳiʿ-i lāyıḳ ve münāsebetde (9) īrād olunur ise taṣrīḥden eblaġdır. **Süḫan-gū** söz söyleyici (10) maʿnāsınadır ancaḳ burada ehl-i süḫan olan şuʿarā ve büleġā (11) murāddır. Nāẓım-ı merḥūm hem taḫalluṣ ve hem taḥdīṣ-i niʿmet buyurdılar.

(12) **Ḳıṭʿa-yı Gevher Zi Deryā-yı Dilem Dīger Becūy**

(13) **Ḳıṭʿa-yı gevher** cevher olan ḳıṭʿayı yāḫud ḳıṭʿanıñ maʿnā-yı luġavīsi (14) irādesiyle gevher parçasını, **zi deryā-yı dilem** gönlüm deryāsından, **dīger**(15) tekrār, **becūy** ṭaleb eyle. Müfredātı bi'd-defeʿāt ẕikr olunmaġla tekrār-ı tafṣile (16) ḥācet yoḳdur. Nāẓım-ı merḥūm bu ḳıṭʿada ḥarf-i yā ḳāfiyesini edā (17) buyurdılar ancaḳ elif

ve vāvdan ṣoñra olan yānıñ iṣbāt ve ḥaẕfı cā'iz (18) ve müsāvī oldıġından bu ḳıṭ'anıñ ḳavāfīsi vāvī daḫı olmaḳ (19) cā'izdir.

(Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

665 Ḫāliṣe sārā dinürmiş ya'ni 'anber şāh-būy

Sārā sīn ile (20) dārā vezninde maḥż ve ḫāliṣ ma'nāsınadır. Gerçi bu luġat ma'nā-yı meẕkūra (21) mevżū'dur lākin 'anber ve müşk ve zer māddelerinden başḳaya vaṣf oldıġı (22) meşhūr degildir ve ḥalīle-yi celīle-yi İbrāhīm 'aleyhi's-selāmıñ ismidir.

(23) Pek eyüsi 'ūd-ı mendel 'ūd aġacı dār-būy

'Ūd-ı mendel 'ūd (24) aġaclarınıñ a'lāsına dinür ki meşhūr-ı ḫoş-bū aġacdır. 'Ūd Türkī'de (25) daḫı müsta'meldir. **Mendel** mīm ve nūnla maḳṣad vezninde Hindistān'da bir beldeniñ (26) adıdır. **Dār-būy** 'ūd aġacı dimekdir ki dār muṭlaḳ aġac ma'nāsına gelür (27) dıraḫt olsun gerek sütūn olsun ve gerek saḳf diregi olsun. [238] (1) Ma'nā-yı aṣlīsi ḳoḳu aġacı dimek olmaġla andan naḳl ile 'ūd-ı meẕkūra (2) 'alem-i cins olmuşdur. **Dār-būy** kelimesiniñ aṣlı būy-dār idi. (3) 'Alem olıcaḳ mużāfun ileyhiñ taḳdīmi 'alāmet-i naḳl olundı dinilür ise (4) ol vaḳtde dār kelimesi aġaç ma'nāsına olmayup dārendeden muḫaffef (5) ṭutıcı ma'nāsına olmaḳ lāzım gelür. Ma'māfīh bu vech daḫı müvecceh (6) olabilür lākin taṣarrufdan ṣoñra. Çünki dār her dikilen aġaç (7) ma'nāsınadır dimek taġlīṭ-i maḥżdır.

Nāfe-yi müşk ol göbekdir kim (8) düşer ceyrāndan

Āhū didikleri ceyrāndan düşen göbek miskine (9) **nāfe-yi müşk** dinür. Şöhretine bināen ıṭnāb olunmadı.

Çīn iḳlīmindedir (10) ammā o āhū başḳa ṣoy

Çīn cīm-i Fārsile eḳālīm-i şarḳıyyeden bir iḳlīm-i (11) ma'rūfdur. Mu'arrebi Ṣīn'dir. **İḳlīm** hemzeniñ kesriyle eḳālīm-i seb'anıñ (12) müfredidir. Yedi iḳlīm farż olunan kürre-yi arżdan bir ḥiṣṣe-yi maḳṭū'adır. (13) **Āhū** hemze ile yā Hū vezninde altı ma'nāsı vardır. Evvel bir mu'arref ḥayvāndır ki (14) ceyrān ta'bīr olunur, 'Arabī'de ġazāl dirler. Ṣānī muṭlaḳ naḳīṣa ve 'ayb (15) ma'nāsınadır. Ṣāliş ürkme ve nefret ma'nāsınadır. **Rābi'** ḥayḳırma ve çıġırma (16) ve feryād ma'nāsınadır. Ḫāmis żīku'n-nefes 'illetine dinür. Sādis isti'āre (17) vechiyle maḥbūbuñ gözine ve maḥbūba daḫı ıṭlāḳ olunur.

Ḫaṭṭ ber-āverde (18) henüz tüyi belürmiş tāzedir

Ḫaṭṭ henüz görünmüş ṣaḳal ve bıyıḳ (19) maʿnāsına ıṣṭılāḥāt-ı üdebādan olup **ber-āverde** getürilmiş maʿnāsına (20) olmaġla **ḫaṭṭ ber-āverde** çār ebrū maḥbūba ḥaḳīḳat-i ʿörfiyye olmuşdur.

(21) Di tekil tüysüz olan maḥbūba yaʿnī sāde-rūy

Tekil tā-yı fevḳıyyeniñ (22) fetḥi ve kāfiñ kesri ve lām ile tüysüz, emred maḥbūba dinür diyü nāẓım-ı (23) merḥūm īrād ider. **Tekil** ḳoç ḳoyuna ve dört ḳaşlı tāzeye dinür. Şaşḳın, (24) aḥmaḳ ve perīşān maʿnāsına da gelür. **Sāde-rū** tāze maḥbūb maʿnāsınadır. (25) **Sāde** kelimesiniñ üç maʿnāsı vardır. Biri bī-naḳş maʿnāsınadır ki (26) sāde-rū daḫı bu münāsebet iledir. Mecāzen aḥmaḳ ve nādān ve ṣāf-derūn (27) maʿnāsına istiʿmāl olunur. Sāde-dil ve sāde-levḥ dirler. Ş**ā**nī īstāde muḫaffefi [239] (1) olur ki ḳā'im maʿnāsınadır. Ş**ā**liş deşt ü beyābān maʿnāsınadır ki ova taʿbīr olunur.

(2) Cān-fezā cān artıran merdüm-küş ādem öldiren

Cān-fezā fezānīde-yi cān (3) taḳdīrinde cān artırıcı maʿnāsına vaṣf-ı terkībīdir. Maḥbūba vaṣf (4) olur ve āb-ı ḥayāta daḫı dinür. **Merdüm-küş** küşende-yi merdüm taḳdīrinde ādem (5) öldürici maʿnāsına bu daḫı vaṣf-ı terkībīdir.

Didiler maḥbūba cānān (6) u maḥalle adı kūy

Cānān ve hā ile **cānāne** maʿşūḳ ve maḥbūbdan kināyetdir. (7) **Kūy** kāfla rūy vezninde maḥalle-yi şehr maʿnāsınadır ki ṣoḳaḳları (8) müştemildir. Maḥalle ṣoḳaġına berzen dirler. Sāde-rū maḥbūba cān-fezā ve maḥbūbuñ (9) āzār ve hicrānına ve ḫuṣūṣen ki ġamze-yi ḫūn-ḫᵛārına merdüm-keş dinmek (10) ve kūy-ı cānān īrād olunmaḳ müstaʿmelāt-ı şiʿriyyeden oldıġına daḫı (11) īmā ile baʿż-ı nükte-yi şiʿri taʿrīf buyurdılar.

Encümen meclis (12) ḳızışdıḳca di germāgerm aña

Encümen hemzeniñ fetḥi ve nūnuñ sükūnı (13) ve cīmiñ żammı ve mīmiñ fetḥi ve nūnla meclis maʿnāsınadır. **Germāgerm**(14) elif-i tevessül ve elif-i mülābese ile ḳızışmış maʿnāsınadır.

Oldı germ-ülfet (15) eyü görüşme terdir daḫı ḫᵛūy

Germ-ülfet eyü görüşmek maʿnāsına (16) ıṣṭılāḥımızda daḫı şāyiʿdir. **Ḫᵛūy** ḫā-yı muʿceme ve vāv-ı maʿdūle ile (17) ter maʿnāsınadır, ʿArabca ʿaraḳ dinür.

670 Rüstem’iñ babasıdır Zāl ü daḫı (18) pek iḫtiyār

Zāl zā-yı muʿceme ile sāl vezninde tafsīlāt-ı aḥvāli (19) Şehnāme’de ẕikr olunan Rüstem nām meşhūr pehlevānıñ babasınıñ ismidir ve **zāl**(20) ḳoca ve iḫtiyār ve aḳ şaḳallu maʿnāsınadır. Rüstem’iñ pederi ṭoġduḳda (21) kirpigi ve ḳaşı ve başı tüyi beyāż olmaġla Zāl tesmiye olundı dirler.

(22) Ḳır şaḳalluya dinür āmīze-mūy u hem dü mūy

Āmīze āmīḫten yāḫud (23) āmīzīden maṣdarından ism-i mefʿūl olaraḳ ḳarışmış maʿnāsınadır. (24) Mūy ḳıl ve şaʿr maʿnāsına olmaġla ḳır şaḳallu şaḫṣa **āmīze-mūy**(25) dinildi. Vech-i tesmiye maʿlūmdur. Yalñız **āmīze** daḫı dirler.

Cündiler içinde (26) pek aʿlā binici şeh-süvār

Şāh ve **şeh** ṣūret ve maʿnā cihetleriyle aḳrānından (27) büyük ve mümtāz ve güzel nesneye dindigi bundan aḳdemce daḫı ẕikr olundı. [240] (1) Emṣāline nisbeten aʿlā biniciye **şeh-süvār** dirler. Mülūkāne ata binüp üzerinde (2) dilīrāne ḥareket iden kimse maʿnāsına degildir.

Tevsen ol atdır ki (3) pek sert ola yaʿnī tünd-ḫoy

Tevsen tā-yı fevḳıyyeniñ feṭḥi ve sīn ile evden (4) vezninde ʿumūmen vaḥşī ḥayvāna ve ḫuṣūṣen ser-keş ve bī-taʿlīm ve ḥarūn (5) ve ṣıçraġan ata dinür. **Tünd** tā-yı fevḳıyyeniñ żammı ile māsebaḳda ẕikr (6) olundıġı üzre tīz ve ḥadīd maʿnāsına oldıġı miṣillü ṣıçrayıcı ve atlayıcı (7) ve viṣāb maʿnāsına da olur. Ser-keş ata tünd-ḫoy dinmek yāḫud (8) tünd-ḫoy ile murād-ı nāẓım sert atı tefsīr ve beyān şıḳları mülāḥaẓa (9) olunabilür.

Ucı egrilmiş cirīd çevgān ʿArabca ṣavlecān

(10) **Çevgān** cīm-i Fārsī ve kāf-ı Fārsī ile cevlān vezninde ucı egrilmiş (11) cirīd ki cündīler ḳullanur. ʿArabca **ṣavlecān** dirler. Ġalaṭen żamm-ı cīm ile (12) çövgen dirler.

Cündiler aṭup anıñla ṭutdıġı ṭopa di gūy

(13)**Gūy** kāf-ı Fārsile būy vezninde ṭop maʿnāsınadır ki cündīler (14) çevgān ile oynarlar. Luʿb-ı meẕkūr Rūm’da mevcūd olmadıġından (15) müşāhedemiz olmadı. Maʿlūmumuz olan cirīd oyunı nevʿinden olmaḳ (16) gerekdir. **Gūy** dügmeye daḫı dirler ki eṣvāb yeñine ve yaḳasına dikilür (17) ve ufaḳ ve ḫurde maʿnāsınadır.

Oldı egrilmiş ḫamīde bükülen (18) pīçīde hem

Ḫamīde ḫā-yı muʿceme ile remīde vezninde egrilmiş maʿnāsına (19) ḫamīden maṣdarından, **pīçīde** bükülmüş maʿnāsına pīçīden maṣdarından (20) ism-i mefʿūllerdir.

İki ḳat nesne dü-tā vü ḳat ḳat olmuş tūy tūy

(21) **Dü-tā** merātib-i ʿadedden iki maʿnāsına olan **dü** ile ḳat maʿnāsına (22) olan **tā**dan mürekkeb iki ḳat maʿnāsınadır ve yā ile **dü-tāy** daḫı cāʾizdir. (23) **Tā** kelimesi bu maʿnāda ismdir. Ḥarf oldıġı vaḳtde intihā-yı ġāyet (24) içün olur. ʿArabī'de ilā ve ḥattā ile edā iderler ve istimrār maʿnāsını ifāde ider. (25) Tā ki çünānī dirler mādām ki öylesin maʿnāsına. **Tūy tūy** ḳat ḳat maʿnāsınadır. (26) **Tūy** kelimesi vāv-ı mechūl ile ḳıymıḳ ve ḳat maʿnālarında müşterekdir. Tū ber tū (27) daḫı dirler.

Şūḫ açıḳ meşreblü nāzük-ṭabʿ u hem ḥāżır-cevāb

[241] (1) **Şūḫ** güşāde ṭabʿ ve ḥāżır-cevāb maʿnāsına ve kir ü pās ve yarada (2) olan hicrān maʿnāsınadır ki şūḫ u şeng māddesinde daḫı ẕikr (3) olundı.

Kir ü paslu şūḫ-gīn ü yıḳamaḳdır şüşt ü şūy

(4) **Şūḫ-gīnşūḫ** ile **āgīn** kelimesinden mürekkeb kirlü ve paslu (5) maʿnāsınadır. Āgīn āyīn vezninde ṭolu ve ṭoldurulmuş maʿnāsınadır. (6) **Şüşt ü şūy** yıḳamaḳ maʿnāsınadır. Kelime-yi māżī fiʿl-i emr ile ẕikr (7) olunduḳda maʿnā-yı maṣdariyyesiniñ keṯret ve mübālaġası murāddır. Ziyāde (8) mübālaġa ile yıḳadum maʿnāsına şüst ü şūy kerdem dirler. Güft-gūy cüst-cūy (9) daḫı bunuñ gibidir.

675 Güm yitikdir żāyiʿ olmuş nesneye güm-geşte di

(10) **Güm** kāf-ı Fārsiyye'niñ żammı ve mīmle żāyiʿ ve yitik maʿnāsınadır. **Güm-geşte**(11) ẕikr olunan **güm** kelimesiniñ **geşte** ism-i mefʿūli üzerine duḫūlüyle (12) żāyiʿ olmuş maʿnāsınadır. **Geşte** kāf-ı Fārsile ve şīn-ı muʿceme ile beste (13) vezninde geşten maṣdarından olmuş maʿnāsına ism-i mefʿūldür.

Yāften (14) bulmaḳ dimek hem aramaḳdır cüst-cūy

Yāften yā-yı taḥtiyyeniñ feṯḥ (15) ve meddi ve fānıñ kesri ve tā-yı fevḳıyyeniñ feṯḥiyle bulmaḳ maʿnāsına (16) maṣdardır. **Cüst-cūy** mübālaġa vechle ṭaleb itmek maʿnāsınadır.

(17) Ḳarışıḳ ġavġā ile şīt ü ṣadā şūr u şeġab

Şūr şīn-ı (18) muʿceme ile ḥūr vezninde şamata ve çığıltı ve ġavġā maʿnāsınadır. **Şeġab** şīn (19) ve ġayn-ı muʿcemeler ile ṭaleb vezninde maʿnā-yı meẕkūreyedir. Gāhī ikisi (20) birden ẕikr olunup şūr u şeġab ẕikriyle mübālaġa murād olunur.

Fitne (21) āşūb u ziyān āsīb ü söz şav güft-gūy

Āşūb hemze ve şīn-ı muʿceme ile (22) cārūb vezninde iki maʿnāsı vardır. Birisi fitne ve ġavġā ve herc ü merc (23) maʿnāsınadır. Ṣānī ṭaralma ve öykelenme, inḳıbāz-ı derūn ve infiʿāl maʿnāsınadır. (24)**Āsīb** hemzeniñ meddi ve sīn-i mühmeleniñ kesri ve meddi ve bā-yı muvaḥḥade ile (25) ziyān ve renc ü āzār maʿnāsınadır ve āfet ve nekbet ve muṣībet maʿnāsına da (26) gelür. **Güft-gūy** söyleşmekde mübālaġa maʿnāsınadır ki aʿdānıñ ālāt-ı (27) şemātetleridir *allāhümme'ḥfeẓnā min şemāteti'l-aʿdā.*[350]

Ger tu dānī sen bilürseñ [242] (1) bih ez īn bundan eyü

Ger ḥarf-i şarṭ, **tu** vāv-ı maʿrūfe ile żamīr-i muḫāṭab, (2) **dānī** dānesten yāḫud dānīden maṣdarından mużāriʿ-i müfred-i muḫāṭab. (3) Türkī'si eger sen bilür iseñ dimekdir. **Bih** bā-yı muvaḥḥadeniñ kesri ve ẓuhūr-ı (4) hā ile eyü maʿnāsına oldığı ẕikr olundı. **Ez īn** ez ʿArabī'de min, (5) Türkī'de den maʿnāsına oldığı maʿlūmdur. İsm-i işāret olan **īn** kelimesiniñ (6) üzerine duḫūl ile **bih ez īn** bundan eyü dimekdir.

Mīşināsem añlarım (7) fermā buyur söyle begūy

Mīşināsemmī edāt-ı ḥāl, **şināsem** şināḫten (8) yāḫud şināsīden maṣdarından mużāriʿ-i mütekellim-i vaḥdedir, añlarım maʿnāsına. (9) **Fermā** fermūden yāḫud fermāyīden maṣdarından müştaḳ fermāyed mużāriʿinden (10) meʾḫūẕ buyur maʿnāsına emr-i ḥāżırdır. **Begūy** güften yāḫud gūyīden (11) maṣdarından söyle maʿnāsına emrdir. ʿArabī'de ḳul dinür. Nāẓım-ı merḥūmuñ (12) sehlü'l-mümteniʿ vādīsinde iḫtirāʿına muvaffaḳ olduḳları işbu manẓūmeleri (13) meʾāl-i şināsān-ı hüner nezdinde müsellem ve bu revişde eslāfı sebḳat buyurduḳları ke'n-nārī (14) fī'l-ʿilm ise de ḫāṭib-i leyl gibi buldığını bildigini söyler. Ḥarf-gīrān-ı zamānıñ (15) seng-endāz-ı taʿrīż olacaḳları mülāḥaẓasıyla *Tuḥfe*'miñ şānını tenḳīṣ (16) bundan aʿlāsınıñ tanẓīmine ve böyle sözler ile bir miṣliniñ ḫużūr-ı erbāb-ı (17) dānişe taḳdīmine vābestedir işāretiyle erbāb-ı kemāle meydān okudılar lillāhi dürrehu.

[350] Allah bizi üzerimize düşen felaketlere sevinen düşmanlardan muhafaza eylesin.

(18) Meşnevî Der Iştılāḥāt-ı ʿAcem

(19) Meşnevî şol kelām-ı mevzūndur ki her beyti müstaḳil ḳāfiye üzre olup **(20)** tekrār itmeye. Bu kitābıñ dîbācesi ve gelecek ıştılāḥāt ḳıṭʿası **(21)** miṣillü. **Iştılāḥ***ittifāḳ-ı ḳavm ʿalā istiʿmālü'l-lafẓ fī maʿnā-yı muʿayyen lā-yekūn **(22)** fī aṣlu'l-vażʿ keẕālik* ile taʿrîf olunmuşdur yaʿnî bir ḳavmiñ bir lafẓı **(23)** bir manā-yı muʿayyenede istiʿmāle ittifāḳlarıdır ki ol maʿnā aṣl ve vażʿ-ı luġaviyyesinde **(24)** olmaya lāḳin maʿnā-yı aṣliyyede fi'l-cümle münāsebet melḥūẓdur. Mürşid-i düvüm **(25)** cenāb-ı celālü'l-mille ve'd-dîn Ḥażret-i Mevlānā ḳuddise sırruhu efendimiz **(26)** ḥażretleriniñ *Meşnevî*'lerinde her beytde ḳāfiyeniñ tekerrüri münāsebeti ile kitāb-ı **(27)** müşārünileyhe *Meşnevî* dimişdir ancaḳ ehl-i maḳām nevāların meşnevî ile itmām **[243] (1)** eylemegi ʿādet itdikleri mūsiḳî ʿilmine dā'ir olan kütübüñ birinde görülmemiş **(2)** ve aṣḥāb-ı mūsiḳîden ḳaṭʿā işidilmemiş oldığından şāriḥ-i merḥūmuñ **(3)** bu bābda murādınıñ taḥḳîḳi ʿālem-i āḫıretde kendülerinden su'āle mütevaḳḳıfdır.

(Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

(4) Kātib-i cān Bāri-yi raḥmet-me'āb

Kātib-i cān Hudāvend-i Müteʿāl-i Teʿālā ve teḳaddes **(5)** ḥażretlerine ıştılāḥ olmuşdur. Kātib-i vaḥy ẕikr olunsa **(6)** emîrü'l-mü'minîn ʿOṯmān ibn ʿAffān raḍıyallāhu ʿanh ḥażretleri murād **(7)** olur.

Faḫr-i ʿālem şaḥne-yi çārüm-kitāb

Faḫr-i ʿālem, sebeb-i āferîniş-i ʿālem **(8)** ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem efendimiz ḥażretleriniñ ṭaraf-ı eşreflerine **(9)** işāret mevḳiʿinde **şaḥne-yi çārüm-kitāb** ıştılāḥ-ı ʿAcem'dendir. **Çārüm-kitāb(10)** dördünci kitāb dimekdir ki Ḳurʾān-ı ʿaẓîmü'ş-şāndır.

Āb-ı Ḫıżr olmuş **(11)** daḫı ʿilm-i ledün

Āb-ı Ḫıżr ʿilm-i ledünnî maʿnāsınadır ki ʿilm-i meẕkūr enbiyā-yı **(12)** aʿẓām ve evliyā-yı kirām ḥażretine maḫṣūṣdur ve āb-ı ḥayāt maʿnāsına da **(13)** olur. Aṣl maʿnāsı Ḥażret-i Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmıñ ṣuyı dimekdir. **(14)** Müşārünileyh ḥażretleriniñ Ḥażret-i Mūsā ʿaleyhi's-selāma mülāḳātları ve sefîne **(15)** ve ġulām ve cidār-ı ḳıṣṣaları ḳıṣaṣ-ı Ḳurʾāniyye'den olmaġla Ḥażret-i Ḫıżr **(16)** ʿaleyhi's-selām ḥaḳḳında *ve ʿallemnāhu min ledünnā ʿilmen*[351]buyruldığına mebnî ʿilm-i ledünne **āb-ı (17) Ḫıżr** dinildi ve

[351] "... ona nezdimizden bir ilim öğretmiştik." Kehf/65.

müşārünileyh Ẕū’l-ḳarneyn ile ẓulümāta varup āb-ı ḥayvāndan (18) içmek ancaḳ Ḫıżr ʿaleyhi’s-selāma müyesser oldıġı rivāyet-i meşhūresine (19) mebnī āb-ı ḥayāta daḫı āb-ı Ḫıżr dinilür.

Eyleyüp ezber unutma yād kun

(20) **Yād** yā-yı taḥtānī ile bād vezninde ḫāṭırda ṭutmaḳ maʿnāsına olmaġla eyle (21) maʿnāsına olan **kun** kelimesiyle **yād-kun** ezber eyle maʿnāsınadır. Bu maʿnāca (22) her ne ḳadar maʿnā-yı luġaviyye-yi aṣliyye üzre gibi ise de mevḳiʿ-i ışṭılāḥda (23) īrād buyurdılar.

680 Pādişāhdır sāye-yi Yezdān dimek

Sāye gölge maʿnāsına (24) olmaġla esmā-yı ḥüsnādan olan Yezdān lafẓına mużāf olaraḳ pādişāh (25) maʿnāsınadır ki ʿArabī’de ẓıllullāh dinilür. Ḥarāret-i şemsden sāyeye ilticā (26) iden şaḫṣ resīde-yi semt-i istirāḥat oldıġı gibi pādişāhlara ilticā iden (27) daḫı taʿdiyāt-ı erāẕilden maṣūn ve nefsi ḥaḳḳında olacaḳ ġavā’il-i [244] (1) muḥāfaẓadan me’mūn oldıġı der-kārdır.

Bār dāde eylemiş dīvān dimek

(2) **Bār** bā-yı muvaḥḥade ile nār vezninde iẕn-i ʿām maʿnāsına ve ḫuṣūṣen ruḫṣat-ı (3) duḫūl-i meclis-i ḫāṣṣ maʿnāsınadır. Virmiş maʿnāsına olan **dāde(4)** kelimesiyle **bār-dāde** dīvān eylemiş maʿnāsınadır. Egerçi bār keşret ve ġalebe (5) ve izdiḥām maʿnāsına gelür ise de sebeb-i naḳl ẕikr itdigimiz maʿnā olmaḳ (6) ensebdir ki Ebu’l-Me’ānī’niñ (beyt)

Nişest ü ber sereş efser-nihāde

Vezīrān (7) bā-ekābir bār-dāde[352]

beytinde maʿnā-yı meẕkūreye istidlāl olunur. Zīrā beyt-i (8) meẕkūrda bār dāde kelimesi dīvān maʿnāsından tecrīd olunsa ruḫṣat-ı (9) duḫūl-i meclis maʿnāsı tebeyyün ider.

Rūz-ı nev rūzī-yi nev dinse me’āl

Rızḳıñı (10) iḥsān ider ol lā-Yezāl

[352] Onun başına taç koy ve oturt. Zira vezirlere ancak önde gelenler mecliste oturmaları için ruhsat verir.

Rūz gün ve yevm maʿnāsına, **nev** cedīd ve yeñi maʿnāsına, (11) **rūzī** āḫırında yā ile rızḳ maʿnāsına oldıġı beyān olundı. **Rūz** lafẓı (12) nev kelimesine, rūzī kelimesi vesīle-yi iżāfet olan hemze-yi tevessül ile kezālik (13) nev kelimesine iżāfet ile rūz-ı nev, rūzī-yi nev yevm-i cedīd rızḳ-ı cedīd maʿnāsına (14) ışṭılāḥdır.

Didiler Aṣḥāb-ı Kehf'e heft ten

Heft merātib-i ʿadedden (15) yedi maʿnāsına **ten** sen vezninde beden maʿnāsına olmaġla heft ten Aṣḥāb (16) ḥażerātına ışṭılāḥdır.

Hem güneşdir Yūsuf-ı zerrīn-resen

(17) **Yūsuf-ı zerrīn-resen** terkībiniñ maʿnā-yı luġavīsi altun ipli Yūsuf (18) dimekdir. İstiʿāre ṭarīḳıyla ḫūrşīde ışṭılāḥ olmuşdur. **Zerrīn-resen**(19) yalñız müşebbehde müşbet olup müşebbehün bihde melḥūẓ ve muḫayyel degildir. Zīrā (20) **zerrīn-resen** ile Ḥażret-i Yūsuf ʿaleyhi's-selāmıñ münāsebeti yoḳdur. (21) Bu ıṭlāḳ istiʿāre ḳabīlinden ve taṣrīḥiyye-yi taḫḳīḳiyye maʿal-ḳaṭʿ (22) nevʿindendir ki müşebbehün bih mevżiʿ-i müşebbehde muḥaḳḳaḳan ẕikr olunup müşebbehüñ, müşebbehün bih (23) cinsinde duḫūli iddiʿā olunur. Ancaḳ ṭarīḳ-i teşbīh sedd olunmaḳ ve iḥtirāzen (24) li'l-kiẕb ẓāhire ḥamlden māniʿ olacaḳ ḳarīne bulunmaḳ lāzımdır. Meṣelā (25) bir şecīʿ ādemi şiddet ü baṭş ve kemāl-i iḳdāmda esede ilḥāḳ itmek murād (26) olunduḳda rāyet eseden yetekellüm dinür. Ricl-i şücāʿ ki müşebbehdir müşebbehün bihi (27) olan esedeniñ mevżiʿinde ẕikr ve ricl-i meẕkūruñ cins-i esedde [245] (1) duḫūli iddiʿā olunup meṣel ve kāf miṣillü şeyʾleriñ ʿadem-i īrādıyla ṭarīḳ-ı (2) temṣīl daḫı sedd olunduḳdañ ṣoñra iḥtirāzen ʿani'l-kiẕb ẓāhire ḥamlden (3) māniʿ olacaḳ yetekellüm kelimesi ḳarīne ḳılındı. Tekellüm ḫaṣāʾiṣ-i beşeriyyeden (4) olmaġla ricl-i şücāʿdan müsteʿār oldıġı tebeyyün ider. Yūsuf-ı zerrīn-resen (5) ṭulūʿ kerd terkībinde şems Yūsuf'a teşbīh ve müşebbehün bih olan Yūsuf (6) müşebbeh olan şemsiñ mevḳiʿinde muḥaḳḳaḳan ẕikr olunup min ḥayṣü'l-mefhūm (7) müşebbehün bihiñ cinsinde duḫūli iddiʿā ve edāt-ı teşbīh daḫı terk olunduḳdan ṣoñra (8) ẓāhire ḥamlden menʿ ve ṣarf içün zerrīn-resen terkībi edā olunduḳda (9) resen-i zerrīn şemsiñ şuʿāʿından taḫayyül olup Ḥażret-i Yūsuf ʿaleyhi's-selāma (10) dāʾir şeyʾ olmadıġından murād şems olundıġı ẓāhir ve āşikār (11) olur. Meʾānī-yi dūrādūr mülāḥaẓasıyla zerrīn-reseniñ müşebbeh ve müşebbehün bihde (12) taḫayyül olunması ḳāʿide-yi meẕkūreye münāfī ve ḫāṭıra-yı maḥż ḳabīlindendir.

(13) Āb-ı Meryem di ṣalāḥ u ʿiffete

Ṣalāḥ u ʿiffete **āb-ı Meryem** dinür ki (14) vālide-yi mācide-yi Ḥażret-i ʿĪsā ʿaleyhi's-selām olan Meryem raḍıyallāhu (15) ʿanhā ḥażretleriniñ ʿiffet ü ṣalāḥ u ʿişmetinden kināyedir ve şīre-yi engūra (16) ve şarāb-ı engūra daḫı āb-ı Meryem dirler. Ṣalāḥ u ʿiffet ʿArabīlerdir. **Ṣalāḥ**(17) fesāduñ żıddı maʿnāsına ve ṭarīḳ-i hüdāya sülūk maʿnāsınadır. *Ṣāliḥun*(18)*fī nefsihimüstaḳīmü'l-ḥāl*[353] olana dirler. **ʿİffet***el-keffü ʿammā lā-yaḥillü* maʿnāsınadır (19) yaʿnī ḥelāl olmayan şey'den keff-i yed itmege **ʿiffet** dinür.

Daḫı ser-sebzī (20) dinürmiş devlete

Ser-sebzī sīn-i evveliñ fetḥi ve rānıñ sükūnı ve sīn-i (21) şānīniñ daḫı fetḥi ve yā-yı muvaḥḥadeniñ sükūnuyla devlet maʿnāsınadır ki (22) ehl-i iḳbāl ve kām-kār ve müreffehü'l-bāl kimseye **ser-sebz** dinür ve yalñız (23) sebzī daḫı dinür, devletlü maʿnāsınadır **Mevlānā Hilālī[beyt]**

Nergis ez behr çi (24) bā īn heme sebzī dür-i bāġ

Çeşm-i ḫod doḫt-ı be-bergī ki der āyed zi başal[354]

(25) **Sebz** sīn-i mühmele ve bā ve zā-yı muʿceme ile yeşil maʿnāsına oldıġı ẕikr (26) olundı.

ʿĪsi-yi şeş māhe olmuş mīveler

ʿĪsī Fārsī'de sīniñ (27) kesr ve meddiyle oḳunur. Mūsī daḫı bunuñ gibidir. **Şeş** merātib-i ʿadedden [246] (1) altı ʿadediñ ismidir. **Māh** seneyi on ikiye taḳsīm iden şühūr-ı ḳameriyye (2) ve şühūr-ı rūmiyyeden eʿammdır. Āḫırında olan hā taʿayyün-i müddet ve zamān içün (3) dāḫil olmuşdur yāḫud maʿnā-yı ışṭılāḥiyyeye taḫṣīṣ içün lāḥıḳ (4) olmuşdur. **ʿĪsī-yi şeş māhe** altı ayda irişüp kemālin bulan mīveye (5) ve ḫuşūşen üzüme ıṭlāḳ olunur ve üzüm salḳımına ʿīsī-yi nüh māhe (6) ışṭılāḥdır.

Pīş-res turfanda kim evvel biter

Pīş öñ maʿnāsına, (7) **res** resendeden muḫaffef irişici maʿnāsına olmaġla turfanda mīveye **pīş-res**(8) dirler. Nev-bāve daḫı ıṭlāḳ olundıġı ẕikr olundı.

685 Didiler Aʿcām (9) bī-şerm ü edeb

Kaʿbe-yi ʿulyāya ḫatun-ı ʿArab

[353] Nefsinde sâlihtir, yolundan çıkmıyor.
[354] Nergis bağdaki bunca servete rağmen neden gözünü soğandan çıkan yaprağa dikti?

Bī edāt-ı nefy, **şerm**(10) uṭanmaḳ maʿnāsına oldığı maʿlūmdur. **Edeb** ẓarāfet ve uṣluluḳ ki (11) nās ile ḳavlen ve fiʿlen luṭf-ı muʿāmele ve ḥüsn-i muʿāşere eylemekden kināyetdir (12) ve meʿāyib ve ḫaṭādan iḥtirāzı mūcib olacaḳ esbāba ʿārif olmaḳ (13) maʿnāsınadır. Baʿżılar *huve ʿilmun yuḥterazu bihi ʿani'l-ḫaleli fī kelāmi'l-ʿarabi lafẓen* (14) *ve kināyeten* ile taʿrīf itdiler yaʿnī edeb bir ʿilmdir ki anıñla kelām-ı ʿArab'da (15) lafẓen ve kināyeten ḫalelden iḥtirāz olunur. Bu taʿrīf üzre luġat ve ṣarf (16) ve iştiḳāḳ ve naḥv ve meʿānī ve beyān ve bunlar emṣāli ʿulūma edebiyye dinilür. (17) Kaʿbe-yi muʿaẓẓama-yı şerefehullāhu Teʿālā'ya ʿAcemler **ḫatun-ı ʿArab** dimişler. Ḫatun-ı (18) kā'ināt daḫı dirler. **Ḫatun** kedbānū maʿnāsınadır ki evi görüp gözeden (19) mutaṣarrife ve ṣāhibetü'l-kelām-ı ḳārīdir. Türkī'de ḳadın andan muḥarrefdir. ʿArabī'de (20) daḫı ḫatun dinilür.

Çarḫ-ı zerrīn-kāse yaʿnī āsmān

Çarḫ-ı zerrīn-kāse(21) neyyir-i aʿẓamı ḥāmil olan semā-yı rābiʿ maʿnāsınadır. Taʿmīmi nāẓım-ı (22) merḥūmuñ taṣḥīḥātına ḥaml olunabilür. Maʿnā-yı luġavīsi altun kāselü (23) felek dimekdir.

Hem güneşdir zemzem-i āteş-feşān

Zemzem-i āteş-feşān(24) şems maʿnāsınadır. **Zemzem** maʿrūf, **āteş** maʿlūm, **feşān** feşānende ism-i (25) fāʿilinden muḫaffef ṣaçıcı maʿnāsınadır. Āteş-feşān vaṣf-ı terkībi (26) zemzeme mużāfun ileyh olaraḳ ṣūret-i isālede ifāża-yı envār iden şems-i (27) tābāna ışṭılāḥ olmuşdur.

Ẓulmet oldı reng-i şāh-ı zeng-bār

Reng levn [247] (1) maʿnāsına, **şāh** maʿlūm, **zeng-bār** kelimesi ḳara ādem maʿnāsına olan **zeng** ile (2) keşret maʿnāsını ifāde iden **bār**dan mürekkeb ḳaralar memleketi maʿnāsına (3) olmaġla **reng-i şāh-ı zeng-bār** ḳaralar pādişāhınıñ rengi maʿnāsından naḳl ile (4) ẓulmet-i leyle ışṭılāḥ olmuşdur.

Ṣu kenārına dinürmiş rūd-bār

(5) **Rūd-bār** kelimesi ırmaḳ maʿnāsına olan **rūd** ile büyük ve ʿaẓīm maʿnāsına (6) olan **bār**dan mürekkebdir ki büyük ırmaḳ maʿnāsınadır ve gāhīce ırmaḳ (7) kenārına daḫı dinür ve Geylān ile Ḳazvīn arasında bir şehriñ ismidir. (8) Irmaḳ kenārı maʿnāsı ışṭılāḥ nevʿinden oldığından nāẓım-ı merḥūm (9) daḫı maʿnā-yı ışṭılāḥ cinsini beyān buyurdılar.

Gice maʿnāsındadır (10) zülf-i zemīn

Zülf gīsū maʿnāsına maʿrūfdur. Zemīn kelimesine (11) mużāf olaraḳ gice maʿnāsına olmuş ve rūy-ı zemīn gūyā (12) ṣūret-i maḥbūb taṣavvur olunaraḳ ẓulmetiñ anıñ üzerine düşmesi, (13) maḥbūbuñ rūyını setr itmesi ḫayāl ve ʿalāḳasıyla naḳl olmuşdur ve zülf-i zemīn (14) ṭopraḳdan ve beliyye-yi arżiyyeden daḫı kināye olur.

İstedigi yerde (15) ṭuran ḫoş-nişīn

Ḫoş-nişīn maʿrūfdur ki istedigi maḥallde oṭuran (16) ādeme dinür. Ḫoş-nişīn reʿāyāsı mütedāvildir.

Rāḥat ile ḫoş (17) geçen yıl şāh-sāl

Emṣāl ü aḳrānından güzīde ve münteḫab nesneye şāh (18) dindigi ẕikr olundı. Rāḥat u āsāyişle güẕerān iden sene, sā'ir seneler (19) beyninde güzīde ve aʿlā olmaġla **şāh-sāl** dinmişdir. Maʿnāsı yıl pādişāhı (20) dimek degildir.

Şīr-i murġ ol nesne kim ola muḥāl

Şīr-ı murġ ḳuş (21) südi maʿnāsınadır ki emr-i muḥāldir. Süd virmek ḳulaġı ve memesi (22) ẓāhir olan ḥayvānāta maḫṣūṣdur.

690 Yel şedīd esdikde dirler dīv-bād

(23) **Dīv** ḫabīṯ olan cinn maʿnāsına, **bād** rūzgār maʿnāsına olmaġla şedīd (24) rūzgāra **dīv-bād** ıṣṭılāḥ olmuşdur ve gird-bād maʿnāsına da olur ki (25) ḳaṣırġa taʿbīr iderler ve delürmek ve cünūn maʿnāsına da gelür.

(26) Merkeb-i Cem bu hevāya olmuş ad

Cem kelimesi cām ve mir'āt ile (27) ẕikr olunur ise Cemşīd ve mülk ve rūzgār ve dārāt ile ẕikr olunur ise [248] (1) Ḥażret-i Süleymān nebī ʿalā nebiyyinā ve ʿaleyhi's-selām ḥażretleri murād olunur (2) ve bu maḳāmda medār-ı dārāt olan merkeb ẕikr olundıġından (3) murād nebīyy-i müşārünileyh ḥażretleridir ve rūzgār-ı süvār olduḳları cihetle (4) şedīd rūzgāra **merkeb-i Cem** ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Söz büyüklerde süḫan (5) der āftāb

Maʿnā-yı luġavīsi söz āftābdadır dimek olmuşdur.

Keşti-yi zer māh-ı nev (6) ey kām-yāb

Keştī sefîne maʿnāsına, **zer** altun maʿnāsına olmaġla (7) **keştī-yi zer** yeñi ay maʿnāsınadır. Fārsī'de māh-ı nev, ʿArabī'de hilāl dirler. (8) **Ey kām-yāb** kitābı ḳırā'at idene, tefe'ül-i kevne ḫiṭābdır. **Kām-yāb** ber-murād (9) maʿnāsına oldıġı ẕikr olundı.

Nüh ṣadef oldı ṭoḳuz ḳat (10) āsmān

Nüh nūnuñ żammı ve ẓuhūr-ı hā ile merātib-i ʿadedden ṭoḳuz (11) maʿnāsına idügi ve **ṣadef** deryāda ḥāṣıl olan incünüñ ẓarfı (12) oldıġı ẕikr olundı. Maʿnā-yı luġavīsi ṭoḳuz ṣadef dimek olur. (13) **Āsmān** ṭoḳuz ṭabaḳa oldıġından eflāke ıṣṭılāḥ olmuşdur. Nāẓım-ı (14) merḥūmuñ dībācede nüh ṣadefde güher-i bī-hemtā buyurduġı bu maʿnāyadır.

(15) Çār-bāġ ise ʿanāṣırdır hemān

Çār-bāġ Iṣfahān şehrinde (16) bir meşhūr bāġçeniñ ismi oldıġı ẕikr olundı. ʿAnāṣır-ı erbaʿaya (17) daḫı dirler.

Aḫşicān hem ʿanāṣır adıdır

Aḫşicān aḫşīc (18) kelimesiniñ cemʿidir. **Aḫşīc** hemzeniñ fetḥi ve ḫā-yı muʿcemeniñ sükūnı ve şīn-ı (19) muʿceme-yi memdūdeniñ kesri ve cīmle żıdd ve naḳīż maʿnāsınadır. Bu iʿtibār ile (20) ʿanāṣır-ı erbaʿa ki āteş ve ṣu ve hava ve ḫāk her birine aḫşīc ıṭlāḳ (21) olunur. Zīrā birbiriniñ żıddıdır. Cümlesine birden **aḫşīcān** dinmek ıṣṭılāḥ (22) olup bu ıṭlāḳa sebeb beynlerinde olan żıddıyyet oldıġını beyān içün

(23) Çünki biri biriniñ eżdādıdır

buyurdılar.

Dīn-fürūşān olmuş (24) aṣḥāb-ı riyā

Dīn-fürūş dīn ṣatıcı maʿnāsına olup **dīn-fürūşān**(25) anıñ cemʿidir. Ṣāhib-i riyāya ıṣṭılāḥ olması pek becādır.

Geçmez aḳçe (26) daḫı naḳd-i nā-revā

Revā nevā vezninde cā'iz ve cārī ve rāyic ve revān ve lāyıḳ (27) maʿnālarında müşterek olmaġla **naḳd-i nā-revā** geçmez aḳçe. Bu mevḳiʿde revāya rāyic [249] (1) maʿnāsı virilür ise terkīb-i luġaviyye dimek olacaġından rāyic aḳçe (2) ve altun maʿnāsına ıṭlāḳ olunan naḳd-i revān kelimesiniñ żıddı naḳd-i nā-revān (3) lafẓından

muraḫḫam ve muḫaffef dinilür ise ışṭılāḥa dāḫil ve maṭlūba (4) evfaḳ olur. Bu beytde riyā ile naḳd-i nā-revānıñ îrādında ṣanʿat-ı îhāma (5) riʿāyet buyurdılar.

695 Pek ḳadîmî nesnedir pāy-ı çenār

Ḳadîmîve pāy-dār (6) nesneye **pāy-ı çenār** dinmek ışṭılāḥdır. **Pāy** ayaḳ maʿnāsına oldıġı (7) miṣillü dip ve aşaġı ve esās maʿnāsına da olur ancaḳ maʿnā-yı meẕkūreye (8) delāletde iżāfet meşrūṭ ve lāzımdır. Pāy-ı ḥiṣār, pāy-ı dîvār, pāy-ı çenār (9) miṣillü.

Sāl-ḫūrde oldı ġāyet iḫtiyār

Sāl-ḫūrde ve hāsız (10) **sāl-ḫūrd** ikisinde daḫı lāmıñ sükūnuyla çoḳ yaşamış, muʿammer (11) maʿnāsınadır.

Dindi taʿẓîm itmege zānū-zeden

Zānū diz maʿnāsına, (12) **zeden** urmaḳ maʿnāsına olmaġla **zānū-zeden** taʿẓîm itmek maʿnāsına (13) ışṭılāḥdır. Lisānımızda diz çökmek dinilen heyʾet-i maʿrūfe ile taʿẓîm (14) mevḳiʿinde oṭuruldıġı maʿlūmdur ve taʿẓîm itdi maḥallinde ışṭılāḥ (15) olaraḳ **zānū-zed** cemʿinde **zānū-zenend** dirler **(Mevlānā Kātîbî beyt)**

Sükkān-ı yār (16) bemā ger şevend hem-zānū

Zi sāḳ-ı ʿarş-ı melāʾik zenend zānūyem[355]

Nāvek-endāz (17) oldı ḫalḳa ṭaʿn iden

Nāvek oḳ maʿnāsına **endāz** endāzendeden (18) muḫaffef atıcı maʿnāsına olmaġla **nāvek-endāz** ḫalḳa ṭaʿn iden ādeme (19) ışṭılāḥ olmuşdur ve mürebbî ve muʿallim maʿnāsına olaraḳ nāvek-endāz-ı edeb (20) dirler.

Devlet ü iḳbāl āb-ı bî-licām

Āb-ı bî-licām maʿnā-yı luġavîsi (21) dizginsiz şu dimekdir. Licāmü'l-kām muʿarrebidir. Bu terkîbde devlet ü iḳbāli (22) şuya teşbîh eyledikden şoñra şuyı daḫı sürʿat-i seyr ve cereyānda (23) esbden istiʿāre ve esb-i bî-licām ne vechle çıḳar gider ise devlet (24) ü iḳbāliñ daḫı bî-ḳarār ve nā-pāy-dār ve serîʿü'z-zevāl olacaġı münāsebeti ile (25) ışṭılāḥ olmuşdur ve bir ferde mürācāʿatı ve bir eḥaddan ḳayd ve mübālātı (26)

[355] Sevgilinin mahallesinin sakinleri eğer bize musahip olurlarsa gökteki melekler arşın ortasında diz dize oturup beni överler.

olmayup kendü başına muṭlaḳu'l-ʿinān olmaḳ maʿnāsına āb-ı bī-licām-ı (27) ḫūrden terkībi daḫı ışṭılāḥdır.

Āb der-cūy-ı tu devlet sende tām

[250] (1) Şimdi revāc ve revnaḳ ve iḳbāl seniñ ṭarafıñdadır ve ḥall ve ʿaḳd ü retḳ (2) ü fetḳ seniñ yediñdedir mevḳiʿinde ʿAcemler **āb der-cūy-ı tust** dirler ve devlet (3) ü iḳbāl żāyiʿ olmaḳdan kināye olaraḳ **āb der-cūy nemāned** dirler.

Luṭf (4) ider iḥsān ider ber-pā kuned

Ber-pā kunediñ aṣl maʿnā-yı luġavīsi (5) ayaḳ üzre eyler dimekdir. Andan naḳl ile luṭf u iḥsān ider maʿnāsına (6) ışṭılāḥ olmuşdur.

Āşikār eyler dimek peydā kuned

Peydā kuned(7) terkībiniñ aṣl maʿnā-yı luġavīsi daḫı āşikār eyler dimekdir. Meger ki (8) şaḫṣ-ı mechūl ve faḳīri beẕl ü iḥsān ve terfīʿ ve rütbe-yi şān ile āşikār (9) itmek maʿnāsına ḥaml oluna.

Fāʾide gördi dimekdir ṭurfe best

(10) **Ṭurfe** ṭānıñ żammıyla ġurfe vezninde bī-hemtā ve nā-yāb ve ḫoş-āyende (11) şeyʾiñ ecnāsına dinür ki nefīs ve aʿlā şeyʾ dimek olur. **Best** baġladı (12) maʿnāsına besten maṣdarından fiʿl-i māżīdir. **Ṭurfe best** fāʾide gördi (13) maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Hem daḫı yār-ı muvāfıḳ yek nişest

Nişest(14) nişesten maṣdarından ismdir, māżī degildir. Maʿnā-yı aṣlīsi bir oṭurmaḳdır. (15) Yār-ı muvāfıḳ maʿnāsına ışṭılāḥdır.

700 Fikri pek yañlış olan (16) kūtāh-bīn

Kūtāh-bīn aṣl maʿnāsı ḳışa görici dimekdir. Bu münāsebetle (17) fikri yañlış ve ġalaṭ-endīş ve bī-tedbīr ādeme dinür ve encāmını mülāḥaẓa (18) itmeyüp ṣoñını ṣaymayan şaḫṣa **kūteh-endīş** daḫı ışṭılāḥdır.

(19) Meşveret yirine dirler gül-zemīn

Meşveret maḥalline **gül-zemīn** dindigini (20) nāẓım-ı merḥūm beyān buyurdılar. ʿIyş u ʿişret olacaḳ mekān maʿnāsına (21) daḫı olur.

Genclik gitdi dimek şeb der-güẕeşt

Şeb der-güẕeşt(22) aṣl maʿnāsı gice geçdi dimekdir. Bu münāsebet ile gençlik zamānınıñ (23) güẕerānından ḥikāye içün ışṭılāḥdır. **Şeb şod** daḫı maʿnā-yı (24) meẕkūrda ışṭılāḥdır.

Hem iş işden geçdi āb (25) ez ser-güẕeşt

Āb ez ser-güẕeşt aṣl maʿnāsı ṣu başdan geçdi (26) dimekdir.

Gül şüküfte gizlü olmuşdur ʿayān

Gül şüküfte aṣl maʿnāsı (27) gül açılmış dimekdir ki bu münāsebet ile gizlü ʿayān olmaḳ mevḳiʿinde [251] (1) īrād olunur ışṭılāḥdır. Lāmıñ sükūnuyla oḳunmaḳ lāzımdır ve aṣl (2) maʿnāsı açılmış gül degildir ve belki ẕikr olundıġı üzre gül açılmış (3) dimekdir ki mübtedā ve ḫaber mevḳiʿindedir. Nitekim **gül şüküften** maṣdarı (4) daḫı rāz açılmaḳ maʿnāsına ışṭılāḥdır. Maʿnā-yı iżāfī melḥūẓ degildir.

(5) Üstüḫvān best aṣlını itdi beyān

Maʿnā-yı luġavīsi üstüḫvān (6) baġladı dimekdir. **Üstüḫvān** kemik ve ʿaẓm maʿnāsına oldıġı miṣillü ʿırḳ (7) ve aṣālet ṣāḥibi kimseye de dinür. Maʿnā-yı ṣānīden naḳl ile **üstüḫvān** (8) **best** aṣlını beyān itdi dimek maʿnāsında ışṭılāḥdır. Kemik baġladı (9) maʿnāsından ṣarf-ı naẓar lāzımdır ve aṣīl ve ʿarīḳ ve necīb ve nesīb (10) kimseye **üstüḫvān büzürg** ıṭlāḳı ışṭılāḥdır.

Aṣlı yoḳdur teh nedāred (11) īn süḫan

Teh tā-yı fevḳıyyeniñ fetḥi ve ẓuhūr-ı hā ile dip ve ḳaʿr (12) ve cānib-i esfel maʿnāsına olmaġla meʿānī-yi meẕkūrede encām ve temel maʿnāsı (13) melḥūẓ oldıġından **teh nedāred** dip ṭutmaz yaʿnī encāmsız ve temelsiz dimek (14) olur. **Īn süḫan** bu söz dimekdir. Bundan başḳa **teh** ṭāḳ maʿnāsına (15) gelür ki Türkī'de tek dinilür, çift muḳābilidir ki ʿArabīsi ferd ve zevc ile (16) edā olunur ve ḳat maʿnāsınadır ve āyīne ve ḳılıç miṣillü ecsām-ı şeffāfe (17) cismlerinde olan pas ve leke maʿnāsına da olur.

Ara aġzın ber lebeş (18) engüşt zen

Ber lebeş maʿhūduñ ṭudaġı üzre **engüşt-zen** parmaḳ (19) ur maʿnā-yı luġavīleri münāsebeti ile **ber lebeş engüşt-zen** aġzını ara (20) maʿnāsına ışṭılāḥ olmuşdur.

Gelmedi eglendi reft ü seng best

(21) Maʿnā-yı aṣlīsi gitdi ve ṭaş bağladı dimek olur. Bir maḥalle gönderilen (22) kimse vardığı maḥallde eglenüp gelmedigi ḥālde **reft ü seng best(23)** ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Bitmese bir iş dinür ṣūret nebest

Aṣl maʿnā-yı (24) luġavīsi ṣūret bağlamadı dimekdir. İş bitmedi diyecek yerde **ṣūret nebest(25)** ıṣṭılāḥ olmuşdur. **Nebest** besten maṣdarından māżī-yi menfīdir.

705 (26) Bulsa iş ṣūret di āb āmed be-kār

Āb ṣu, **āmed** geldi, (27) **be-kār** işe. Maʿnā-yı luġavīsi ṣu işe geldi dimek olur. Bir maṣlaḥat [252] (1) yoluna girüp ṣuyını bulduḳda **āb āmed be-kār** ıṣṭılāḥdır.

(2) Āş puḫten işe virmekdir ḳarār

Āş medd-i hemze ile yemek ve ṭaʿām maʿnāsına, **puḫten(3)** pişürmek maʿnāsına olmağla işe ḳarār virmek maʿnāsına **āş puḫten(4)** ıṣṭılāḥdır ki Türkī'de daḫı işi pişürmek müstaʿmeldir.

Pek ḳolay (5) işe dinür mūy-ı ḫamīr

Mūy şaʿr ve ḳıl maʿnāsına, **ḫamīr** ʿArabī (6) olaraḳdan ḫamūr maʿnāsına olmağla ḳolay işe ve sühūlet ve rāḥat (7) ve muvāfaḳata **mūy-ı ḫamīr** ıṣṭılāḥdır. Türkī'de daḫı ḫamūrdan ḳıl çekmek (8) istiʿmāli şāyiʿ ve müteʿārifdir.

Mūze vü kil oldı maʿnāda ʿasīr

Mūze(9) rūze vezninde çizme maʿnāsına, **kil** dil vezninde çamur maʿnāsına oldığı (10) ẕikr olundı. Çizmeniñ çamura yapışup ʿusretle ḳaldığı (11) ʿalāḳasıyla ṣaʿb ve ʿasīr ve zaḥmetlü maʿnāsına **mūze vü kil** ıṣṭılāḥ (12) olmuşdur. Dermānde ve ʿāciz olmaḳ ve ayaġı bağlanup varṭa-yı miḥnetde ḳalmaḳ (13) ve derd ü meşaḳḳat çekmek maʿnāsına ıṣṭılāḥ ve kināye olaraḳdan ʿAcemler (14) **mūze der kil mānend** dirler.

Ḫāk-i rengīn dinse altundur murād

Aṣl (15) maʿnā-yı luġavīsi renklü ṭopraḳ dimek olmağla altuna ıṣṭılāḥ olmuşdur.

(16) Fırṣat el virdi dimekdir dest dād

Dest yed ve el maʿnāsına (17) oldığı miṣillü fāʾide ve menfaʿat ve ẓafer ve nuṣret ve ṣadr ve mesned-i ʿālī (18) maʿnālarına olmağla meʿānī-yi meẕkūre mülāḥaẓasıyla **dest** kelimesi virdi (19) maʿnāsına olan **dād** ile terkīblenüp **dest dād** fırṣat el virdi (20) maʿnāsına ıṣṭılāḥdır ve bundan başḳa ḥāṣıl olmaḳ ve ḳuvveden fiʿle (21) çıḳmaḳ ve bīʿat

eylemek ve rām u muṭīʿ olmaḳ ve mażbūṭ olmaḳ maʿnālarında (22) daḫı **dest dāden** ve māżīsinde **dest dād** dinmek ışṭılāḥdır. (23) Nāẕım-ı merḥūmuñ fırṣat el virdi ile taʿbīri ışṭılāḥ-ı Türkiyye'dendir. (24) Fulān ādeme fırṣat el virdi edāsında yed maʿnāsı melḥūẕ degildir. (25) **Dest dād** terkībinde olan deste el ve yed maʿnāsı virilmek ile naḳle (26) münāsebet pek tekellüfe muḥtācdır.

Geçdi fırṣat demleri āhū-güẕeşt

(27) **Āhū** maʿrūf ḥayvānıñ ismi ve **güẕeşt** geçdi maʿnāsına güẕeşten [253] (1) maṣdarından māżīdir. Fırṣat fevt oldı mevḳiʿinde **āhū-güẕeşt**(2) ışṭılāḥdır.

Yıḳılup gitsün dimekdir seg bedeşt

Seg köpek (3) maʿnāsına, **deşt** ova maʿnāsına olmaġla **seg bedeşt** yıḳılup gitsün (4) dimekdir.

Baḫt-ı dendān-ḫāy pek menḥūs baḫt

Baḫt ṭāliʿ maʿnāsına, (5) **dendān-ḫāy** vaṣf-ı terkībine mużāfdır. Maʿnā-yı aṣlīsi diş çigneyici (6) baḫt dimekdir. Eṭʿime diş ile çignenüp ekl olunduḳda ḫoş-güvār (7) ve ṣāḥibi leẕẕet-i eṭʿimeden behre-dār oldıġından baḫt-ı menḥūs, ālet-i teleẕẕüẕ (8) ve tenaʿum olan dendānı çigneyüp izāle ile ṣāḥibini renc ü meşaḳḳate (9) giriftār idecegi ʿalāḳasıyla pek menḥūs ṭāliʿe **baḫt-ı dendān-ḫāy**(10) ışṭılāḥ olmuşdur. Maʿnā-yı aṣlīsi baḫt çigneyici diş dimek (11) degildir. Zīrā maʿnā-yı mezbūr baḫt-ı mesʿūda şāyān oldıġından başḳa terkībiñ (12) daḫı müsāʿadesi yoḳdur.

Hem dinürmiş müşkil işe kār-saḫt

(13) **Kār** iş, **saḫt** ḳatı maʿnāsına olmaġla **kār-saḫt** müşkil işe (14) ışṭılāḥdır.

710 Manṣıba irdi raḳam ber-ser-girift

Raḳam fermān, (15) **ber-ser-girift** baş üzre ṭutdı dimek terkībiniñ maʿnā-yı aṣliyyesi (16) olmaġla manṣıba nāʾil oldı maʿnāsına **raḳam ber-ser-girift** ışṭılāḥdır.

(17) Hem ḳabūl itdi dimekdir ber-girift

Ber ʿalī maʿnāsına yāḫud gögüs (18) maʿnāsına olmaḳ cāʾizdir. **Girift** ṭutdı maʿnāsınadır. Maʿnā-yı luġavīsi (19) yuḳaru ṭutdı yāḫud gögüs ṭutdı dimekdir. Şeyʾ-i maḳbūlüñ yuḳaru (20) olması yāḫud ḥīn-i ḳabūl ü rıżāda destek gögse ḳonması ʿalāḳasıyla (21) **ber-girift** ḳabūl itdi maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Kibr ü ʿunvān eyleyendir (22) ser-girān

Ser baş, **girān** aġır maʿnāsına olmaġla kibr ü ʿunvān iden (23) şaḫṣa **ser-girān** ıṣṭılāḥ olmuşdur ve maḫmūr maʿnāsına da olur (24) **(Ḫᵛāce Ḥāfıẓ)**

Çeşmet ez nāz be-Ḥāfıẓ nekuned meyl ārī

Ser-girānī (25) ṣıfat-ı nergis-i raʿnā bāşed[356]

Daḫı maʿzūle dinür Ḳurʾān-ḫᵛān

Ḳurʾān-ḫᵛān(26) aṣl maʿnāsı Ḳurʾān oḳuyucı dimekdir. Maʿzūle ıṣṭılāḥ (27) olmasında sebeb-i naḳli taʿrīf ve īżāḥa ḥācet degildir.

Hem eyü gün [254] (1) dostı yār-ı nev-bahār

Vaḳt-i refāhda yār-i vefā-dār zamān-ı nekbetde mühīn-i (2) cān-şikār olan pest māyeler ḥaḳḳında **yār-ı nev-bahār** ıṣṭılāḥ olmuşdur. (3) Maʿnā-yı aṣlīsi nev-bahār dostı dimekdir. Vaḳt-i meẕkūr zamān-ı ʿıyş (4) u ʿişret olması sebeb-i naḳldir.

Düm meḫor aldanma sen ey kām-kār

(5)**Düm** żamm-ı dāl ile ḳuyruḳ maʿnāsına, **meḫor** lā-teʾkülu yaʿnī yeme maʿnāsına (6) nehy-i ḥāżır olmaġla **düm meḫor** aldanma, maġbūn olma maʿnāsına (7) ıṣṭılāḥdır. **Kām-kār** ṣāḥib-i iḳbāl maʿnāsına olmaġla mevḳiʿ-i münādāda (8) teberrüken īrād buyurdılar yāḫud vaḳt-i iḳbālinde yüze gülen şaḫṣa aldanma (9) diyü tenbīh itdiler.

ʿUzlet itdi rūy ber-dīvār kerd

Rūy yüz maʿnāsına (10) **ber-dīvār kerd** dīvāra itdi maʿnāsına olmaġla bu maʿnānıñ lāzımı olan (11) iʿrāż mefhūmı ʿalāḳasıyla ḫalḳdan ʿuzlet itdi maʿnāsına (12) ıṣṭılāḥ olmuşdur. Maʿnā-yı meẕkūrda **rūy der-dīvār āverd** daḫı dirler (13) Ẓahīr-i Fāryābī **(beyt)**

Felek be-cāy-ı tu efrāşt puşt-i ber mesned

Sitem be-ʿahd-i (14) tu āverd rūy ber-dīvār[357]

[356] Senin gözlerin Hâfız'a nazdan meyl etmiyor. Evet haklısın! Nergis gibi güzel gözlerin sıfatı kibir olur.
[357] Felek senin zamanında arkasını mindere dayadı. Zulm senin döneminde köşesine çekildi.

Āşikāre eyledi dīdār kerd

Dīdārdīd(15) kelimesi ile **ār** lafẓından mürekkebdir. Dīd görmek maʿnāsına ism-i maṣdardır, **(16)** ār getürici maʿnāsında ārendeden muḫaffefdir. İkisi terkīblenüp ḥāṣıl-ı **(17)** maṣdar maʿnāsına istiʿmāl olundı. ʿArabī'de ruʾyet, Türkī'de görme **(18)** ve görüş dinür ve görünmek ve ẓuhūr maʿnāsına gelür. Yüz ālet-i ẓuhūr olmaġla **(19)** yüze ve çehreye **dīdār** dirler ve ẓāhir ve bedīdār maʿnāsına da olur. Ẕikr **(20)** olunan **dīdār** lafẓı **kerd** kelimesi ile terkīblenüp āşikār eyledi maʿnāsına **(21)** olmuşdur. Bundan başḳa **dīdār kerd** ẓāhir oldı ve ẓāhir eyler maʿnālarında **(22)** daḫı cārī ıṣṭılāḥ olmaġla şāriḥ-i merḥūmuñ Firdevsī'niñ Yūsuf u **(23)** Züleyḫāsı'ndan īrād buyurduḳları

Dü çeşm ez zemīn sūy dīvār kerd

Züleyḫā **(24)** zi dīvār dīdār kerd[358]

beytinde olan dīdār kerd ẓāhir oldı maʿnāsına **(25)** şāhid olmaġla nāẓım-ı merḥūmuñ beyānı olan āşikār eyledi maʿnāsına **(26)** geldigine Kemāl İsmāʿīlī'niñ

Be-Ḫudāyī ki ū zi ʿaṭse-yi ḫūk

Müş rā kerd **(27)** der cihān dīdār[359]

beyti şāhid olur.

Yalımı alçaḳ olan dīvār pest

[255] (1) Dīvār maʿrūf, **pest** alçaḳ maʿnāsına olmaġla yalımı alçaḳ olan fürū-māyeye **(2) dīvār pest** ıṣṭılāḥdır.

Yaʿni bu üslūb üzre zīn dest

Zīn dest(3) ez īn destden muḫaffefdir. **Dest** kelimesi ḳāʿide ve ḳānūn ve ṭarz u üslūb **(4)** maʿnāsına daḫı olmaġla **zīn dest** bu üslūb üzre maʿnāsına ıṣṭılāḥ **(5)** olmuşdur. Maʿnā-yı luġaviyye-yi aṣliyyesi bu üslūbdan, bu ḳāʿideden dimek olur. **(6)** Bu elden dimek degildir.

715 Ḫāne-ken şoldur kim ola nā-ḫalef

Ḫāne-ken kāf-ı **(7)** meftūḥa ile ḫāne ḳoparıcı maʿnāsına vaṣf-ı terkībīdir. Nā-ḫālef ve bed-ḫoy **(8)** ve müsrif ve mütlif kimseye dinür.

[358] Yere bakan iki göz duvara yöneldi. Züleyha duvardan zâhir oldu.
[359] Domuzun hapşırmasıyla fareyi yaratan Allah'a hamd olsun.

Bī-muḥābā buldığın yer ḫoş-ʿalef

Bī-muḥābā(9) bī-iḥtirāz maʿnāsına mevḳiʿ-i tefsīrdedir. Gördigin buldığın ekl iden, ḥayvān-ṣıfat (10) olan ādeme **ḫoş-ʿalef** ıṣṭılāḥdır.

Oldı maʿnāda zi desteş (11) şod ʿinān

İḫtiyārı ḳalmadı elde hemān

Maʿnā-yı aṣlīsi **zi desteş(12)** meʿhūduñ destinden, şod-ʿinān dizgin gitdi dimekdir. Elde iḫtiyārı (13) ḳalmadı maʿnāsına ıṣṭılāḥdır Kātibī **(beyt)**

Nişestem ber-ser-i reh tā ʿinān-ı (14) merkebeş gīrem

Velī ḫāᵛhed şod ez destem ʿinān çü ān süvār āmed[360]

(15) Dil-nümūde iltifāt itmiş dimek

Aṣl maʿnāsı göñül göstermiş (16) dimek olmaġla iltifāt itdi maʿnāsına ıṣṭılāḥdır.

Dāmen-eşfānden (17) hem iʿrāż eylemek

Dāmen etek **efşānden** şaçmaḳ maʿnāsına olmaġla (18) **dāmen-efşānden** iʿrāż eylemek maʿnāsına ıṣṭılāḥdır. Naḳl ve sefer (19) eylemek maʿnāsına da olur ve iʿrāż itmek maʿnāsında **dāmen-keşīden(20)** daḫı ıṣṭılāḥdır.

Ḫātem-i gūyā dehān-ı dil-berān

Ḫātem ḫā-yı muʿceme ile (21) mühr maʿnāsına, **gūyā** söyleyici maʿnāsına olmaġla dehān-ı maḥbūba **ḫātem-i gūyā(22)** dinmek ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Hem daḫı minḳār-ı gül olmuş zebān

Minḳār(23) mīmiñ kesriyle ḳuşburnı maʿnāsına ʿArabī'dir. **Minḳār-ı gül** ālet-i tekellüm (24) olan zebān maʿnāsınadır.

Ḳaçdı maʿnāsına gelmiş püşt dād

(25) Aṣl maʿnāsı arḳa virdi dimekdir. Lāzımı ʿalāḳasıyla ḳaçmaġa (26) ıṣṭılāḥ olmuşdur.

ʿUzlet itdi der pes-i zānū nihād

[360] Atının dizginini tutatım diye yolun başında bekliyorum. Fakat o gelince elim ayağım birbirine dolanacak.

Der pes-i zānū (27) **nihād**ıñ aṣl maʿnāsı arḳasına ḳodı dimek olur. Eñsesine diz ḳodı [256] (1) dimek olmaz. Ne vechle olsa ʿuzlet itdi maʿnāsına naḳlde münāsebet (2) yoḳdur ve terkībde daḫı rekāket der-kār ve ṭābiʿden ḫaṭā olması ḫāṭır-güẕār (3) oldıġından terkīb **dü pes-i zānū nihād** olsa maʿnā-yı meẕkūra delālet (4) itmesi ṭabʿa evfaḳ ise de ne metinde taḥrīr olundıġı vechle ve ne ʿabd-i (5) faḳīriñ ẓannı ṣūretle aṣlına ẓafer-yāb olamadıḳ. **Der pes-i zānū nişesten**(6) murāḳabe ve tefekkür eylemek maʿnāsına ışṭılāḥdır.

720 Kerd ez pehlū tehī (7) dinse hemān

Anı terk itdi dimek olur ʿayān

Kerd ez pehlū tehī(8) ve **ez pehlū tehī kerd** terkībleri anı terk itdi ve andan ḳaçdı ve andan (9) ictināb ve iʿrāż itdi maʿnālarına ışṭılāḥdır. **Pehlū dāden** terkībi (10) daḫı maʿnā-yı meẕkūrede ve īṣāl-i ḫaber ve menfaʿat ve teveccüh ve taḳarrüb göstermek (11) maʿnāsında müşterek ışṭılāḥdır. **Pehlū** eygü maʿnāsına oldıġı ẕikr olundı.

(12) Ḥāżır olmuş pāyiçe bālā-zede

Pāyiçe bā-yı Fārsī ve cīm-i Fārsile (13) ṭon ve şalvār paçasına dinür. Bālā yuḳaru, zede urmuş maʿnāsına olmaġla (14) ḫāżır ve āmāde olmuş ve etek dermiyān itmiş maʿnāsına **pāyiçe bālā-zede**(15) ışṭılāḥdır.

Dest ber-efşānde ol kim terk ide

Maʿnā-yı terkībīsi (16) el silkelenmiş dimekdir. Bundan yuḳaruda ẕikr olunan dāmen-efşānden (17) terkībi iʿrāż itmek maʿnāsınadır. İʿrāż ile terkiñ beyninde ʿumūm (18) ve ḫuṣūṣ-ı muṭlaḳ nisbeti vardır.

Mār ḫorden derd ü zaḥmet çekmedir

(19) **Mār ḫorden** aṣl maʿnāsı yılan yemek maʿnāsınadır derd ü zaḥmet çekmek (20) ve ġam yemek maʿnāsına ışṭılāḥ olmuşdur.

Dem fürū-reften meşaḳḳat çekmedir

(21) **Dem fürū-reften** nefes aşaġa gitmek maʿnāsına olmaġla nefes kesilmek (22) ʿalāḳasıyla meşaḳḳat çekmek maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Gurg-i bārān-dīde (23) görmüş rūzgār

Gurg ḳurd maʿnāsına, **bārān** yaġmur maʿnāsına, **dīde(24)** görmüş maʿnāsına olmaġla maʿnā-yı luġavīsi yaġmur görmüş ḳurd **(25)** dimekdir. Rūzgār yaʿnī vaḳt görmüş ādeme **gurg-i bārān dīde** dinür **(26) (Başīrī beyt)**

Rūz-ı bārān bes ki der kūy-ı muġān ger dīdeem

Der ṭarīḳ-i **(27)** ʿaşḳ bāzī gurg-i bārān dīdeem[361]

Yaʿni çoḳ şey'lerden almış iʿtibār

[257] (1) Mışrāʿ-ı şānī gurg-i bārān-dīde mefhūmunı īżāḥ içündür. Yaʿnī murād **(2)** vaḳt görmüş, çoḳ şey'den ʿibret almış ādem olup aṣḥāb-ı tecāribden **(3)** olmayan ʿömr-i Nūḥ'a daḫı resīde olsa elāḥet-i ẕātiyyesini tervīcden **(4)** ġayrıya muḳtedir olamaz. **İʿtibār** iftiʿāl bābından taʿaccüb iderek müteyaḳḳıẓ **(5)** olmaḳ maʿnāsınadır ki ʿibret almaḳ taʿbīr olunur. Emr-i muʿteber kendiden **(6)** taʿaccüble ittiʿāẓ olunacaḳ emr dimekdir. Nefīs ve fāḫir maʿnāsı mecāzdır.

(7) Sırrını ifşā iden kūtāh-bām

Kūtāh ḳışa maʿnāsına olmaġla **bām** ṭam **(8)** maʿnāsına olmaġla **kūtāh-bām** ḳışa ve alçaḳ ṭamlu dimek olur. Sırrını **(9)** ifşā iden şaḫṣa ışṭılāḥ olmuşdur ve himmetsiz maʿnāsına daḫı **(10)** ışṭılāḥdır.

Maġz-pūsīde degilmiş ʿaḳlı tām

Maġz beynī maʿnāsına **(11)** oldığı ẕikr olundı. **Pūsīde** bā-yı Fārsile çürümüş maʿnāsına ism-i **(12)** mefʿūldür. Beyni çürük terkībi nāḳışu'l-ʿaḳl ādeme Türkī'de daḫı müstaʿmeldir. **(13)** Ol maḳūleye ʿAcemler **maġz-pūsīde** ve **pūsīde-maġz** dirler. **Bī-dār-maġz** bunuñ **(14)** żıddıdır ki ʿaḳllu maʿnāsınadır. **(Şeyḫ Niẓāmī beyt)**

Nişestend bī-dār maġzān-ı **(15)** Rūm

Be-mihr-i felek nerm-kerdend mūm[362]

725 Hem daḫı bī-dār-maġz oldı reşīd

[361] Yağmurlu bir gün meyhânecilerin sokağında çokça gezdim. Bu yüzden aşk oyununda vakit geçirmiş bir kurdum.

[362] Anadolu'nun âlimleri feleğin mühründeki bal mumunu çözmek/yumuşatmak için oturdular.

Bī-dār-maġzıñ (16) aṣl maʿnāsı beyni uyanıḳ dimekdir. Ẕikr olundıġı üzre ʿaḳllu (17) maʿnāsına ıṣṭılāḥdır.

Nev ḫaber aldı dimek çeşmeş cehīd

Fevāʾide (18) dāʾir olan maṭlūbdan yeñi ḫaber almaḳ maʿnāsına **çeşmeş cehīd**(19) ıṣṭılāḥdır. Aṣl maʿnā gözi ḳımıldadı dimekdir. Baʿżı kerre göz (20) segirmek ʿalāmet-i ḫaber olmaḳ iʿtiḳād-ı meşhūruna mebnī ıṣṭılāḥ olmuşdur. (21) Nev-ḫaber yeñi ḫaber maʿnāsına mevḳiʿ-i Türkī'de īrād olundı. İbtidā-yı kitābdan berü (22) mübtedīniñ yād-ı dāşdı olan luġatlardan olmaġla āzmāyiş ṭabʿ itmegi (23) żımnen tenbīh buyururlar. ʿAbd-i faḳīriñ daḫı işbu ıṣṭılāḥ şerḥinde cābecā (24) ebyāt-ı Fārsiyye īrādımıza bāʿiṣ bu mülāḥaẓa olmuşdur. **Cehīd** cīmiñ feṭḥiyle (25) cehīden maṣdarından māżīdir. **Cehīden** ḳımıldanmaḳ ve deprenmek ve taḥarrük (26) maʿnāsınadır. Cīm-i Fārsī ile degildir. Zīrā cīm-i Fārsile çehīden ṭamlamaḳ (27) ve teḳāṭur maʿnāsına hem-vezni olan çekīden maṣdarınıñ mürādifidir.

[258] (1) Yüriyenler nāzla dāmen-keşān

Dāmen-keşān kelimesi **dāmen-keş** lafẓınıñ cemʿi (2) degildir belki **dāmen-keşān** kelimesinde olan elif ve nūn üftān ve ḫayrān ve devān (3) ve pūyān kelimelerinde oldıġı miṣillü mübālaġa-yı ism-i fāʿil ʿalāmetidir. Nāẓım-ı (4) merḥūm her ne ḳadar yürüyenler nāz ile diyü cemʿ lafẓıyla beyān itmiş ise de (5) murādları nāz ile yüriyen maḥbūblara **dāmen-keşān** dinilür dimekdir. Meṣelā (6) ān ḫūb-rev dāmen-keşān beyāmed terkībi ol maḥbūb nāz ile yüriyerek geldi (7) dimek olur. Şuʿūrī merḥūm dāmen-keşān ṣafā ve ġarā ile yürimek (8) maʿnāsına didikden ṣoñra ʿıydest-i ḫalḳī her ṭaraf dāmen-keşān bāyād-ı ḫod (9) mıṣraʿıyla istişhād itmişdir.

Pek uzun boylu güzel serv-i revān

(10) **Serv** sükūn-ı rā ve āḫırında vāv ile şecer-i maʿrūfuñ ismidir. Dāʾimā eşʿārda (11) ḳāmet-i cānāndan kināye olur. **Revān** gidici maʿnāsına mübālaġa ile ism-i (12) fāʿil olmaġla bu maʿnālardan naḳl ile uzun boylu ve mütenāsib maḥbūba (13) **serv-i revān** ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Yüz görümligi dimekdir rū-nümā

Aṣl (14) maʿnāsı yüz gösterici dimek olur. Iṣṭılāḥda yüz görümligi dinilen (15) hediyyeye dinür ki dāmād ʿarūsuñ yüzini gördükde iʿṭā ider.

Hem muṣavver (16) adıdır çihre-güşā

Çihre ṣūret-i ādemī maʿnāsına, **güşā** lafẓı (17) güşāyendeden muḫaffef açıcı maʿnāsına olmaġla maʿnā-yı aṣlīsi çihre (18) açıcı dimek olur. Muṣavvere ışṭılāḥdır. Çihre kelimesi lisānımızda (19) daḫı mütedāvil ve cīm-i Fārsiyye'niñ fetḥiyle meşhūr ve müstaʿmeldir. Şuʿūrī (20) merḥūm daḫı meftūḥada īrād idüp şāriḥ-i merḥūm da andan naḳl (21) itdigi Ḫᵛāce Selmān'ıñ

Varaḳ-ı defter-i naḳḳāş fürū şev ki künūn

Bād ber her (22) ṭarafī çihre-güşāyī dāred[363]

beyti ile istidlāl itmiş ise de *Burhān-ı Ḳāṭıʿ* (23) tercemesinde meksūre bābında ẕikr ve tasṭīr olunmaġla bu ṣūretde cīmiñ (24) kesri ṣaḥīḥ yāḫud efṣāḥdır. Muṣavvere **çihre-perdāz** daḫı dirler.

(25) Pā-feşürd oldı dimekdir ber-ḳarār

Pā-feşürd kelimesi ayaḳ maʿnāsına olan (26) pāydan muḫaffef **pā** ile ṣıḳmaḳ maʿnāsına olan **feşürden** maṣdarından māżī (27) olan **feşürd** kelimesinden mürekkeb olaraḳ aṣl maʿnāsı ayaḳ ṣıḳdı [259] (1) dimek olur. Andan ayaḳ ṣıḳup oldıġı maḥallde s̱ābit-ḳadem ve ber-ḳarār (2) oldı maʿnāsına ışṭılāḥdır. fFeşürden feşürd efşürden (3) efşürd olmaġla hemzeniñ ḥaẕf ve iş̱bātınıñ cevāzı şāyiʿdir. Sīn-i (4) mühmele ile efsürden ṭoñmaḳ ve ṣoġumaḳ maʿnāsına olmaġla ayaġı (5) ṭoñdı maʿnāsını ʿalāḳa-yı naḳl iderek pā-füsürd dinmek daḫı ḫāṭıra (6) olur ise de istiʿmālleri şīn-ı muʿceme ile olmaġla sīn-i mühmeleniñ (7) enseb olmasından ḳaṭʿ-ı naẕar cevāzı daḫı maḥall-i şübhedir. Şuʿūrī merḥūm (8) ve Mīrek Naḳşbendī daḫı şīn-ı muʿceme ile ḳayd itmişlerdir. **Pey-füşürd** daḫı **pā-füşürd**(9) miş̱illü s̱ābit-ḳadem oldı maʿnāsınadır **(Niẓāmī beyt)**

Cihān-ı kām u nā-kām (10) ḫᵛāhī süpürd

Be-ḫod kām kipey çi bāyed feşürd[364]

[363] Nakkaşın defter sayfalarını bırak! Çünkü rüzgâr bugün her yeri süsleyen bir nakkaştır.
[364] Dünya ister istemez sürüp gidecek. Bir şeylere ısrar etmek neden?

Bāz-āverd itdi yaʿnī (11) iʿtiẕār

Bāz girü maʿnāsına **āverd** getürdi maʿnāsına olmaġla aṣl (12) maʿnāsı girü getürdi dimek olur. İʿtiẕār itdi yaʿnī ʿöẕr diledi (13) maʿnāsına **bāz-āverd** ışṭılāḥdır.

İʿtiẕār-ı nā-mülāyim ʿöẕr-i leng

ʿÖẕr-i leng(14) ṭopal ʿöẕr maʿnāsına, nā-mülāyim, süst ü vāhī ʿöẕr ve bahāneye ışṭılāḥ (15) olmuşdur.

Pek ṭarıldıḳda dinür āmed be-teng

Āmed be-teng ṭara geldi maʿnāsına (16) olmaġla ṭarıldı ve infiʿāl itdi maʿnāsına ışṭılāḥdır.

730 Ṭarılursa (17) dinilür āmed be-hem

Āmed be-hembe-hem,ber-āmed terkībleri münfaʿil ve münḳabıż olmaḳ (18) maʿnāsına ışṭılāḥdır. Aṣl maʿnāsı birikmek ve bir araya gelmek ve der ṭop (19) olmaḳdır. Bu terkībde olan **be-hem** lafẓında melḥūẕ olan maʿnā ancaḳ maʿnā-yı (20) cemʿiyyetdir. Birbirine ḳarışmış maʿnāsı melḥūẕ degildir. Bu maḥallde hem kelimesi (21) ʿArabī olmaḳ üzre ġam ve ġuṣṣa ve meşaḳḳat maʿnāsı bir vechle ḫāṭıra gelmez.

(22) Di becā-yı ū anıñ ḥaḳḳında hem

Becā-yı ū anıñ yerinde dimekdir. Anıñ ḥaḳḳında (23) maʿnāsına ışṭılāḥ olmuşdur.

Pek ġażablandı dimekdir tīre şod

Tīre (24) **şod** aṣl maʿnāsı bulanıḳ oldı dimekdir. Ġāyet ziyāde ġażab itdi (25) maʿnāsına ışṭılāḥdır. Tīre-keşt ḳasāvetlendi maʿnāsınadır.

ʿAḳlını (26) şaşırdı dirler ḫīre şod

Ḫīre seme ve mebhūt u ḥayrān maʿnāsına olmaġla (27) ʿaḳlını şaşıran ādeme **ḫīre şod** dirler. **Ḫīre** ḳamaşıḳ ve ṭonuḳ göze dinür. [260] (1) Küstāḫ ve bī-edeb ve cesūr maʿnāsına ve herze ve bī-hūde ve bī-maʿnā ve lecūc (2) ve muʿānid ve yorġun ve fürūmānde maʿnāsına daḫı olur.

Sert idi (3) pek yumşadı āmed firud

Āmed firud aşaġı geldi maʿnāsınadır. (4) **Firud** kelimesi fānıñ kesri ve rānıñ żammı ve vāv-ı maʿrūf ve dāl ile iniş (5) ve aşaġı maʿnāsınadır ve bundan başḳa

aldanmış ve maġbūn maʿnāsına ve aldayıcı (6) ve firībende maʿnāsına ve zebūn ve nā-çīz maʿnāsına ve maġrūr maʿnāsına da (7) gelür ve ʿArabī'de ʿatebe dinilen ḳapunuñ alt işigine dinür ve fānıñ fetḥi (8) ve vāv-ı mechūl ile Ferūd Keyḫüsrev'iñ vālide bir ḳarındaşınıñ adıdır ki (9) Keyḫüsrev'iñ babası Siyāvuş, Pīrān-ı Vīse'niñ ḳızını tezevvüc eyledikde (10) andan ḥāṣıl olmuşdur. Fānıñ żammıyla fürūd ḳavrulmuş ve büryān olmuş (11) maʿnāsınadır. Bu terkībde **āmed firud** fānıñ kesriyle sert ve ser-keş (12) olan şaḫṣ yumuşayup tenezzül itmesine ıṣṭılāḥ olmuşdur. Türkī'de (13) daḫı aşaġıladı, yükini aşaġı yıḳdı dindi.

Devleti artarsa di ābeş (14) füzūd

Āb kelimesi şu maʿnāsınadır ki maʿrūfdur, istiʿāre ṭarīḳıyla (15) revnaḳ ve leṭāfet ve ḳadr ve menzilet ve ʿarż ve vaḳār ve feyż ve raḥmete daḫı (16) ıṭlāḳ olunur. Binā'enʿaleyh devleti müzdād olan kimseye **ābeş füzūd**(17) dirler. Her ne ḳadar ki luġat maʿnāsı şuyı artdı dimek ise de revnaḳ (18) ve ḳadr ve menzilet iʿtibārıyla devleti artdı maʿnāsına ıṣṭılāḥdır. (19) Fülānıñ ʿizzet ü iʿtibārı ve ḥayṣiyyeti ve miḳdārı vardır diyecek yerde ābeş (20) rūşenest dirler.

Mużṭarib olsa kişi şod-deste di

Deste-şod(21) **şod-deste** terkībleri mużṭarib oldı maʿnāsına ıṣṭılāḥdır.

Hem mināre (22) adına gül-deste di

Gül-deste aṣl maʿnāsı gül demedi dimek olmaġla (23) mināreye ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Ġālib olduḳda dinürmiş sikke-zed

Sikke(24) sīniñ kesri ve kāfıñ fetḥ ve teşdīdiyle ḍarb-ḫāne sikkesine dinür. (25) Üzerinde derāhim-i ḍarb olunan menḳūş-ı ḥadīddir ve **sikke-zed** sikke urdı (26) maʿnāsınadır. Sikke urmaḳ pādişāhlara maḫṣūṣ ve ġalebe-yi selāṭīniñ (27) şānından oldığından **sikke-zed** ġālib oldı maʿnāsına ıṣṭılāḥ olmuşdur. [261] (1) Fārsī ve Türkī'de daḫı sikke dinür.

Münteḫab nesne daḫı rūy-ı siped

Siped sīniñ kesri ve bā-yı Fārsiyye'niñ fetḥiyle zemīn maʿnāsınadır ki (2) ʿArabī'de arż dinür. Bundan başḳa zemīn üzre müvekkel mülk maʿnāsına (3) ve sipend dinilen yüzerlik ṭoḫumı maʿnāsınadır. **(Ṭālib-i Āmulī)**

Mā külḫaniyān (4) sünbül ü nesrīn neşināsīm

Āteş buved āteş-i kül rūy-ı siped mā[365]

Meʿānī-yi luġaviyye-yi (5) meẕkūresinde naḳl içün münāsebet-i vāżıḥaya delālet bulunamaz.

735 Dindi (6) ḫod-ser aña kim bī-bāk ola

Ḫod-ser aṣl maʿnāsı kendü (7) başına dimekdir. Bī-bāk ü bī-pervā maʿnāsına ıṣṭılāḥ olmuşdur. **(Muḫteşem-i Kāşī beyt)**

Be-bī-ḳayd āhuvÀnet gū ki bisyār īn çünīn ḫod-ser

Münāsib nīst der deşt dil-i merdüm çerīdenhā[366]

bāk bā-yı muvaḥḥade ile ḳorḳu maʿnāsına idigi (10) ẕikr olundı. **Bī-bāk** ḳorḳusuz maʿnāsınadır.

Sīne ber-ṭāḳ ol ki baġrı (11) çāk ola

Sīne maʿrūfdur ki gögüs maʿnāsınadır. **Ṭāḳ** ṭā ile sāḳ (12) vezninde beş maʿnāsı vardır. Biri kemer ve ḳanṭara maʿnāsınadır. Ṣānī açıḳ (13) ve güşāde maʿnāsınadır. Ṣāliş pamuḳlu cübbe ve ḳaftān maʿnāsınadır. Rābiʿ (14) tek maʿnāsınadır, zevc ve çift muḳābilidir. Ḫāmis ṭaş ve degnek miṣillü (15) ecsām-ı ṣulbeniñ teṣādümünden ẓāhir olan ṣavtdan ḥikāyedir ki (16) ṭaḳırdı taʿbīr olunur. **Sīne ber-ṭāḳ** ʿāşıḳ ve bī-ḳarār ve baġrı çāk (17) maʿnāsına ıṣṭılāḥdır. Bu maʿnāya ʿalāḳa-yı naḳl ṭāḳda beyān olunan (18) meʿānīden tek maʿnāsı yāḫud maʿnā-yı aḫīr olmaḳ ẓann olunur **(Nesīmī-yi (19) Nīşābūrī beyt)**

Dil-i mecrūḥ-ı ḥācet-mend ü müştāḳ

Be-yād ebrūyet şod sīne (20) ber-ṭāḳ[367]

ẕikr olunan beyte naẓaran kemer maʿnāsı münāsebeti ile olmaḳda ḫāṭıra (21) olur*Allāhu Teʿālā aʿlem biḥaḳīḳatihī*[368]

Çoḳ yilüp gezdi dimekdir ḳaṭre-zed

(22) **Ḳaṭre** ṭamla maʿnāsına olmaġla çoḳ gezeniñ lāzımı olan terlemekden kināye (23) olmaḳ ḫāṭıra olur. Ancaḳ lisān-ı ʿArabī'de ḳuṭūr pek sürʿatle gitmek (24) maʿnāsına

[365] Biz külhaniler sünbül ve yaban gülünü bilmeyiz. Bizim seçilmiş çiçeğimiz ateştir.
[366] Emir dinleyemen gözlerine de ki: "İnsanların gönül ovasında böyle korkusuz otlamaları münasip değil!".
[367] Muhtaç olan ve özlem duyan kimsenin yaralı gönlü, senin kaşını anarak parçalandı.
[368] Allah hakikatiyle en iyi bilendir.

daḫı olmaġla maʿnā-yı meẕkūreden naḳl ile ıṣṭılāḥ olması (25) şāriḥ-i merḥūmuñ muḫtārı olmaġla merḥūm-ı müşārünileyhiñ muḫtārını (26) iḫtiyār evfā ve ensebdir.

Hīç-kāre boş sürinen şaḫṣ-ı bed

Hīç boş [262] (1) ve bī-hūde maʿnāsına olmaġla **kāre** ile terkīblenüp işsiz sürinen (2) şaḫṣ-ı muʿaṭṭal ḥaḳḳında ıṣṭılāḥ olmuşdur. Āḫırında olan hā nisbet (3) içün olmaḳ ve maʿnā-yı ıṣṭılāḥiyyeye ʿalāmet-i taḥṣīṣ içün olmaḳ (4) cāʾizdir.

Pek muʿānid kimse kāfir mācerā

Maʿnā-yı terkībīsi (5) kāfir mācerālu dimek olmaġla şaḫṣ-ı ʿanūd ḥaḳḳında ıṣṭılāḥ (6) olmuşdur.

Hem daḫı nā-dāşt bī-şerm ü ḥayā

Nā-dāşt nūnuñ feṭḥ ve meddi (7) ve dāliñ keẕālik medd ve feṭḥi ve sükūn-ı şīn-ı muʿceme ve āḫırında tā-yı fevḳıyye ile (8) edebsiz ve ḥayāsız ve utanmaz maʿnāsınadır. Müflis ve bī-māye ve faḳīr maʿnāsında (9) daḫı istiʿmāl olunur ve iʿtiḳādsız kimseye de dinür.

Ḥaddini bildirdi (10) dimekdir murād

Dinilürse ber-ḫaruş kāle nihād

Aṣl maʿnāsı eşegi (11) üzre metāʿ ḳoydı dimekdir. **Kāle** kālā mürādifi metāʿ maʿnāsınadır. Terkīb-i (12) meẕkūr ḥaddini bildirdi mevḳiʿinde ıṣṭılāḥdır.

Ġālib olmaġa dinürmiş (13) dest-burd

Burd żamm-ı bā-yı muvaḥḥade ile gurd vezninde iletdi maʿnāsınadır. (14) Cengde ve ġayrı maḥallde ġālib olmaġa ve üst gelmege ıṣṭılāḥdır.

(15) Bozılup maġlūb oldı bāz-ḫūrd

Bāz-ḫūrd maġlūb oldı (16) maʿnāsına ıṣṭılāḥdır **(Ḫᵛāce Selmān beyt)**

Laʿl-i revān zi cām-ı zer nūş (17) u ġam-ı cihān meḫūr

Z'īn felek-i zümürrüdīn be-her çi bāz mīḫurī[369]

[369] Altın kadehe dolan kırmızı renkli şarabı içip dünya tasası yeme! Bu zümrüt rengindeki felekten neden incinesin?

740 Üştülüm kerd (18) eyledi daʿvā nizāʿ

Üştülüm hemzeniñ żammı ve şīn-ı muʿcemeniñ sükūnı (19) ve tā-yı müşennātıñ ve lāmıñ żammı ve mīmle bir kimse üzerine zor ve ġalebe ve teʿaddī (20) eylemek ve ʿunfla birinden bir nesne almaḳ maʿnāsınadır. İtdi maʿnāsına olan (21) **kerd** kelimesiyle terkīblenüp **üştülüm kerd** ġavġā ve nizāʿ eyledi maʿnāsına (22) ışṭılāḥ olmuşdur. Üştülüm lafẓınıñ ġavġā ve nizāʿa delāleti meʿānī-yi aṣliyye-yi (23) meẕkūreniñ lāzımı ʿalāḳasıyladır. Nefs-i kelime ġavġā ve nizāʿ maʿnāsına (24) degildir. Maʿnā-yı mezbūr kelime-yi meẕkūreniñ mevżūʿ-ı lehi olmaḳ lāzım gelse (25) ışṭılāḥ dinilmez.

Hem daḫı şeb-ḫoş kerd itdi vedāʿ

Şeb-ḫoş (26) kerd şeb-ḫoş itdi yaʿnī giceñiz ḫoş olsun didi. **(beyt)**

(27) Ḫaṭ-ı şeb-reng irişince o mehüñ gün yüzine

Didi ʿuşşāḳa güzellik [263] (1) giceñiz ḫayr olsun

ʿAcemler **şeb-ḫoş bād** dirler. Edā-yı meẕkūr (2) ḥīn-i vedāʿda müstaʿmel olmaġla **şeb-ḫoş kerd** vedāʿ itdi maʿnāsına (3) ışṭılāḥdır ve mecāzen ferāġat itdi maʿnāsında daḫı müstaʿmeldir. **(4)(Muḥammed-i ʿAṣṣār beyt)**

Nedīde dil ez īn ḫaṭṭ rūz-ı bāzār

Be-ḫᵛāhed şeb-ḫoş (5) cān kerd nāçār[370]

beyt-i meẕkūrda olan rūz-ı bāzār zamān-ı revāc (6) maʿnāsına ışṭılāḥdır. Enverī'niñ işbu beytinde maʿlūmdur. **(beyt)**

(7) Rūz-ı ʿıyş u ṭarab bostānest

Rūz-ı bāzār gül ü reyḥānest[371]

Oldı (8) rüsvā ber-sirişt beyża şikest

Şuʿbede-bāzlar bir şaḫṣı ālet-i hengāme (9) idüp başında yumurṭa ḳırdıḳları münāsebeti ile rüsvāy olan (10) şaḫṣıñ ḥaḳḳında **ber-sirişt beyża şikest** ışṭılāḥ olmuşdur.

(11) Geldi o ḥāle be-rūz-ı ū nişest

[370] Gönül bu kıymetli zamandaki yazıdan fayda görmedi. Çaresizce canına veda etti.
[371] Eğlence günü bostan, geçen zaman ise gül ve reyhandır.

Maʿnā-yı luġavīsi anıñ gününe oṭurdı (12) dimekdir. Bu da anıñ gibi ḳara günlü ve ber-geşte ṭāliʿ oldı mevḳiʿinde (13) **be-rūz-ı ū nişest** ışṭılāḥdır. **(Şāhī beyt)**

Her kes ki şebī nişest bā ū

(14) Bisyār-ı be-rūz-ı mā neşīned[372]

Bī-ser ü pādır perīşān-ḥāl olan

Ser ü pā(15) baş ve ayaḳ maʿnāsına ve **bī** edāt-ı nefy olmaġla başsız ve ayaḳsız maʿnā-yı (16) luġaviyyesinden naḳl ile perīşān-ḥāl olan kimseye ışṭılāḥ olmuşdur.

(17) Cev nemānde ṣoñradan bī-māl olan

Cev nemānde ṣoñradan bī-māl (18) oldı maʿnāsına ışṭılāḥdır. Evvelki ḥāli yoḳdur mevḳiʿinde (19) cev nemāndest dirler. **(Niẓāmī beyt)**

Şiʿīrī z'ān şiʿār-ı nev nemāndest

U ger tāzī (20) nedānī cev nemāndest[373]

Maʿnā-yı luġavīsi arpa ḳalmadı dimekdir.

Çeşm dārende (21) o kim ümmīd ider

Çeşm göz ve **dārende** ṭutıcı maʿnāsınadır. **Çeşm** (22) **dārende** ümmīd idici maʿnāsında ışṭılāḥdır.

Gözlüge çeşm-i Firengī (23) didiler

Beyt

Zi-behr-i dīden-i rūy-ı tu rūz u şeb ḥammām

Hezār çeşm-i Firengī (24) nihāde ber der ü bām[374]

Altuna ġarḳ eyledi der zer girift

Aṣl maʿnāsı (25) altunda ṭutdı dimekdir. Keşret-i iḥsāna ışṭılāḥ olmuşdur.

Daḫı (26) ṭutdı şuʿlelendi der girift

[372] Onunla bir gece oturan kişi bizim gibi kara günlü demektir.
[373] O yeni tarz şiirden hiç kalmadı. Eğer Arapça bilmiyorsan evvelki hâli kalmamıştır.
[374] Hamam gece gündüz yüzünü görmek için kapısına ve bacasına binlerce gözlük taktı.

Der girift kelimesiniñ maʿnā-yı luġavīsi (27) ṭutdı, maʿnā-yı ışṭılāḥīsi şuʿlelendi dimekdir.

745 Dimek olmuş [264] (1) āteş āyed ez çenār

Ummadıġıñ yerden olur āşikār

Āteş āyed(2) ez çenārıñ maʿnā-yı luġavīsi çenārdan āteş gelür dimekdir. Ummadıġıñ (3) maḥallden ẓuhūr ider maʿnāsına ışṭılāḥdır. Çenār nevʿ-i şecerden (4) oldıġı cihetle āteşle münāsebeti olmadıġı maʿlūm iken mürūr-ı vaḳt ile (5) derūnunda āteş ẓuhūruyla yandıġı meşhūr ve meşhūd olmaġla bu mülābese (6) ʿalāḳa-yı naḳldir. Seyr ü seferimiz eṯnāsında ve ḫuṣūṣen Ṣarb ve Bosna (7) Balḳanları'nda ʿatīḳ çenār aġaçlarınıñ derūnları yanup simsiyāh oldıġı (8) manẓūrumuz olup maʿiyyetimizde olanlar bi'l-iltizām iḥrāḳa ḥaml itmelerine (9) insān varup yaḳmaġı iltizām itmeyecegi maḥallere yaʿnī Balḳanlar'ıñ tā içerü (10) ṭaraflarında ve uçurum olan maḥallerde olan çenārlara daḫı ṣarf-ı diḳḳat (11) olunduḳda ekṣerīsi yanmış göründi ancaḳ bir ṭarafından şuʿle ve duḫāna (12) dā'ir şey' müşāhede olunmadıġından ḥaḳīḳat muḥteriḳ mi olur yāḫud şecer-i (13) meẕkūruñ çürümişi yanmış ṣūretinde mi görinür taḥḳīḳ olunamadı.

(14) Hem kedūyī vü çenārī diseler

Birbirine uymaz iki nesneler

(15) Maʿnā-yı luġavīsi ḳabaḳlıḳ ve çenārlıḳ yāḫud bir ḳabaḳ ve bir çenār dimekdir. (16) Ḳabaḳ şeceri her ne ḳadar bālā-yı ḳāmet-i çenāra ḳadar yuḳaru çıḳar gider (17) ise de ʿömri ġāyet ḳalīl oldıġından pek ḳalīl müddetde muẓmaḥil (18) olması ve çenār aġacı pāy-dār olup nice nice ḳabaḳlar eskitmesi münāsebet-i (19) naḳldir ki iḳbāl-güne baʿż-ı ʿavārıż-ı ġayr ḳaraya maġrūr olup aḳrānına (20) daʿvā-yı tefevvuḳ ve imtiyāz iden sāḫte edālar ḥaḳḳında ḍarb olunur. (21) **(Kemāl-i Ḫocendī beyt)**

Bed-ḫᵛāh tu ḫod rā be-büzürgī-yi tu dāned

Lākin meṯelest (22) īn ki çenārī u kedūyī[375]

Birbirine küfv olanlar nīk ü kem

Hem-ser-i ṭāvus (23) ṭāvusest hem

[375] Eğer düşmanın kendini büyük bilirse; bir mesel var: "Bir çınar ve bir kabak/çınar nere kabak nere."

Hem-ser zevce ve menkūḥa maʿnāsına ve rütbe ve liyāḳatda (24) berāber maʿnāsına olur. Ṭāvus murġ-ı maʿrūfdur. Rütbe ve cāḥda ve ḫulḳ (25) u mizācda birbirine küfv ve aḳrān ve hem-cins ḥaḳḳında **hem-ser-i ṭāvus** (26) **ṭavūsest** dinmek ışṭılāḥdır. **(Şeyḫ Niẓāmī beyt)**

Merā çün (27) men kesī nāyed be-nāmūs

Ki bāşed hem-ser-i ṭāvūs ṭāvūs[376]

Kelime-yi ṭāvus **[265]** (1) ʿArabī'dir. Fārsī'de ve Türkī'de daḫı istiʿmāl olunur faḳaṭ ʿArabī'de iki vāv ile (2) Fārsī ve Türkī'de bir vāv ile ṭaḥrīr iderler.

Pīş-keş maʿnāsı olmuş tercemān

(3)Pīş-keş hediyye maʿnāsına lafẓ-ı Fārsī olmaġla istiʿmāl ve şüyūʿuna binā'en (4) mevḳiʿ-i Türkī'de īrād olundı. **Tercemān** pīş-keş maʿnāsına ışṭılāḥdır. (5) Hediyyetü'r-ricl tercemāna dirler. Hediyye mehdīniñ ḥāl ve şānına ve derece-yi (6) ʿulüvv-i himmetine burhān ve lisānü'l-ḥāl olacaġı ʿalāḳa-yı naḳldir. Cīmiñ fetḥ (7) ve żammı cevāzıyla aṣl maʿnāsı bir luġati āḫar luġatla tefsīr ve beyān itmekdir. (8) Bu maʿnāda ʿArabī olup Fārsī'de daḫı müstaʿmeldir. İbn Kemāl merḥūm (9) *Saḳaṭātü'l-ʿAvām* nām risālesinde ve māşāʿ beyne'n-nās min żammü'l-cīm (10) ḫaṭā' buyurup żamm-ı cīmle oḳunmaḳ ġalaṭ ve ḫaṭā oldıġını beyān (11) buyurmuşlardır ancaḳ ḳāmūs tercemesinde et-tercümān ʿunfuvān vezninde (12) ve et-tercemān zaʿferān vezninde ve et-tercemān īhḳān vezninde bir luġatı āḫar (13) ile beyān ve tefsīr eyleyen ādeme ıṭlāḳ olundıġı meşṭūrdur. (14) Tercemānıñ hediyye maʿnāsına olaraḳ lisān-ı ʿArabī'de istiʿmāline ẓafer-yāb (15) olamadıḳ.

Sünbül-i ter daḫı zülf-i dil-berān

Sünbül-i ter tāze sünbül maʿnāsına (16) olmaġla zülf-i muʿteber-i ḫūbāna ışṭılāḥ olmuşdur. Ḫaṭṭ-ı nev- demīde-yi dil-sitāna (17) daḫı ıṭlāḳ olunur.

Ḳuvveti var āb dāred der ciger

Āb dāred der ciger maʿnā-yı (18) luġavīsi cigerde şu tutar dimekdir. Ḳuvvet ü ḳudreti var maʿnāsına (19) ışṭılāḥdır. **Āb ber ciger dāred** daḫı dirler. **(beyt)**

[376] *Ferheng-i Şu'ûrî*'de bu beyit Tâlib-i Âmûli'ye nispet edilmiştir. Beytin tercümesi: İffet açısından benim gibisi olmayacağına göre herkes kendi dengiyledir.

Nām-ı deryā dilī (20) ber āverdī

Nīst īn ṭurfa āb ber cigerest[377]

ser-ḫoş (21) ve zengīnlikden daḫı kināye olur.

Daḫı ʿafv eyle dimekdir der güẕer

(22) **Der güẕer** ve **der güẕār** ʿafv eyle maʿnāsına ışṭılāḥdır. Aṣl maʿnāsı (23) geç dimekdir. Yoldan geçmek ve maṭlūbdan geçmek maʿnālarından eʿammdır. (24) **Der güẕer**de olan **der** kelimesi maʿnā-yı luġaviyye ifādesinde taḫṣīn-i lafẓ içün (25) ise de maʿnā-yı ışṭılāḥiyyede cüzʾ-i kelimeden maʿdūddur. Şeyḫ ʿAṭṭār (26) Ḥażretleri (beyt)

Yā İlāhī cürm-i mārā der güẕār

Māgünehkārīm ü tu ām rūzgār[378]

750 (27) Terk-i nāmūs itme āb-ı rū merīz

Āb-ı rū merīziñ luġat maʿnāsı [266] (1) yüz ṣuyı dökme dimekdir. Terk-i nāmūs ve iẓhār-ı ẕüll ve ḥaḳāret eyleme (2) maʿnāsında ışṭılāḥdır. **Merīz** kelimesi rīḫten yāḫud rīzīden maṣdarından (3) nehy-i ḥāżırdır. Yüz ṣuyı dökmek taʿbīri iẓhār-ı ẕüll ve meskenet (4) mevḳiʿinde lisānımızda daḫı şāyiʿdir.

Merḥamet eyle dimek rīzī be-rīz

(5) **Rīz** kelimesi rānıñ kesri ve yā-yı mechūl ve zā-yı muʿceme ile cürʿa (6) maʿnāsınadır ki ḳadeḥ dibinde ḳalur. Ḳadeḥ ve peymāne ve emel ve niʿmet ve hevā ve ārzū (7) ve raḥmet maʿnālarına daḫı gelür ve her şeyʾiñ ufaġına ve ḫurdesine ve ḳırıntı (8) maḳūlesine dirler ve dökmek maʿnāsına olan rīḫten yāḫud rīzīden (9) maṣdarından emr olur. **Rīzī be-rīz** terkībiniñ evvelki rīzde olan yā vaḥdet (10) içündür ve rīz kelimesi ẕikr olunan maʿnālardan raḥmet maʿnāsınadır. (11) Rīzī be-rīz dinmek bir merḥamet eyle dimekdir. Yāya istifhāmı mutażammın ḫiṭāb (12) maʿnāsı virmek ve rīz kelimeleriniñ evvel müfred-i muḫāṭab ṣānī emr-i ḥāżır diyü (13) ḳayd eylemek sehv ve nisyān ḳabīlindendir zīrā (**Ḥakīm Ḫāḳānī'niñ**)

Ey feyż-i (14) raḥmet-i tu revān-ı ʿāṣiyān rā

Rīzī be-rīz ber dil-i Ḫāḳānī ez ṣafā[379]

[377] Gönlü geniş bir kimseye getirdiğin bu hediye çok da güçlü değil.
[378] Ey Allah'ım! Bizim günahımızı affeyle. Biz günahkârlarız fakat sen affedensin.

beytinde olan (15) rīzī lafẓına maʿnā-yı istifhām taḳdīri ile döker misin dök dinmek (16) cidden cāʾiz degildir ve terceme-yi *Burhān*'da **rīzī be-rīz** bir merḥamet eyle dimekdir. (17) Zīrā rīz merḥamet maʿnāsınadır diyü mesṭūrdur.

Bir eyü nesne telef (18) olsa eger

Didiler dīger nemībended kemer

Dīger nemībendedkemer bir daḫı (19) ḳuşaḳ bağlamaz maʿnāsınadır. Bir nesne telef ve żāyiʿ olmaḳda ışṭılāḥ (20) olmuşdur. **Dīger kemer nīst** daḫı dirler **(Mevlānā Ṭūsī beyt)**

Tā nemūdī (21) be-nīşekker leb-i ḫod

Ān şikeste diger nebeste kemer[380]

Ẕikr olunan beyt ile **Şeyḫ (22) ʿAbdullāh-ı Enṣārī**'niñ

Her ki cüz mūy-ı miyān-ı ū ḫayālī besteest

Der-miyān-ı (23) ʿāşıḳān dīger nemībended kemer[381]

beytiniñ mażmūnlarına naẓaran muṭlaḳ żāyiʿ (24) ve telef maʿnāsına eʿamm olmaḳ fehm olunur. Nāẓım-ı merḥūm eyü nesneniñ telefine (25) taḫṣīṣ buyurdılar.

Ger dinürse ṭaşt ez bāmeş fütād

Sırrı fāş (26) oldı dimek olur murād

Ṭaşt lākin maʿnāsına olmaġla **ez bāmeş** anıñ (27) ṭamından, **fütād** düşdi dimekdir. Bir kimseniñ esrār-ı ḫafiyyesi fāş [267] (1) ve ẓāhir oldı mevḳiʿinde ışṭılāḥdır.

İşidilse sırrı ki (2) mektūm idi

Baḫyeeş ber-rūy-ı kār üftāde di

Baḫye nigende (3) maʿnāsınadır ki ẕikr olundı. Tegel taʿbīr iderler. Şīn żamīr-i ġāʾibdir. **Ber-rūy-ı (4) kār üftāde** iş üzerine düşdi dimekdir. Bir şaḫṣıñ esrār-ı (5) mektūmesi fāş olduḳda ḍarb olunur. Ber-rūy-i kār ẕikr olunmayaraḳ (6) baḫye eş üftād ve baḫye-yi ū üftād daḫı dirler. **(Muḥammed-i ʿAṣṣār beyt)**

---

[379] Ey merhametinin nimeti bütün isyankârlara ulaşan Allah'ım! İhsanınla Hâkânî'nin gönlüne de merhamet eyle!

[380] O zavallı, şeker kamışına dudağını gösterince artık kuşak bağlamadı/zâyi oldu.

[381] Onun kıl gibi ince belinden başka hayal besleyen kişi, bir daha âşıklar arasında kuşak bağlanamaz, telef olur gider.

Zi-ġamz-ı (7) düşmen-i ġammāz-ı bed-ḫū

Fütāde-pīş-i merdüm baḫye ber rū[382]

Gördiren yolsuz işin (8) ḫalḳa hemān

Mār-ı mīgīred be-dest-i dīgerān

Mār yılan, **mīgīred** ṭutar, (9) **bedest-i dīgerān** başḳalarıñ eli ile. Yaʿnī başḳalarıñ eliyle yılan ṭutar. (10) Lāzımlu işini bi'n-nefs kendüsi tanẓīm ider, yolsuz ve lāzımsız (11) olur ise başḳasına sipāriş ider mutabaṣṣur ādemdir maʿnāsına (12) ıṣṭılāḥdır. Türkī'de daḫı el eliyle yılan ṭut taʿbīri kendü lāzımlu (13) maṣlaḥatını başḳasına ḥavāle itme. İder iseñ yılan ṭutmaḳ miṣillü tehlikelü (14) ve bī-lüzūm işi ḥavāle eyle mevḳiʿinde īrād iderler.

755 Gizlü müfsid oldı (15) kūteh āstīn

Kūteh āstīn yeñi ḳıṣa dimekdir. Ṣūret-i ṣalāḥda (16) olan ehl-i fesāda ıṭlāḳı ıṣṭılāḥdır. Zīrā ḫırsızlar mesrūḳı (17) muḫāfaẓa içün pehn āstīn olurlar.

ʿAyb-ı fāḥiş bāz-gūne pūstīn

(18) **Bāz-gūne** tersine ve maʿkūs maʿnāsına olmaġla kürk maʿnāsına olan (19) **pūstīn** kelimesi erdāfıyla **bāz-gūne pūstīn** ʿayb-ı fāḥiş maʿnāsına (20) ıṣṭılāḥdır.

Gice gündüz cübbe-yi ḫūrşīd ü māh

Cübbe-yi ḫūrşīd (21) **ü māh** gice gündüz maʿnāsına ıṣṭılāḥdır. Yalñız giceye **cübbe-yi dervīş**(22) ve **cübbe-yi hezār mīḫī** daḫı dirler.

Şaḫṣ-ı meşʾūma dinür zāġ-ı siyāh

(23) Ekṣer ḳara ḳarġa ile teşeʾüm oldığından şeʾāmetlü ve uġursuz olan (24) ādeme **zāg-ı siyāh** direr.

Gizlü maʿnāya dinürmiş der-libās

Der-libās(25) gizlü maʿnāya dinür. Libāsıñ vücūdı setr itmesi ʿalāḳa-yı naḳldir. **(Vaḫşī-yi** (26) **Yezdī beyt)**

[382] Kötü niyetli fitne çıkaran düşmanın ara bozuculuğu nedeniyle sırrı bütün herkes öğrenmiş.

Dilā Vaḫşī-ṣıfat yek-ḥarf bişnev der-libās ez men

Beguş (27) ser der girībān-ı ġam-ender vaḳt-i ʿuryānī[383]

Hem müneccim adıdır aḫter-şinās

[268] (1) **Aḫter** kevkeb ve yıldız maʿnāsına, **şinās** şināsendeden muḫaffef añlayıcı (2) olmaġla **aḫter-şinās** vaṣf-ı terkībī olaraḳ müneccim maʿnāsına ıṣṭılāḥ olmuşdur.

(3) Ḥavż-ı māhī āsmānda burc-ı ḥūt

Maʿnā-yı luġavīsi balıḳ ḥavżı (4) dimekdir. Felekde olan on iki burcdan ḥūt burcuna ıṣṭılāḥdır.

(5) Hem daḫı dem der keşīd itdi sükūt

Dem nefes maʿnāsınadır, **keşīd(6)** içerüye çekdi maʿnāsınadır. Sükūt itdi mevḳiʿinde ıṣṭılāḥdır. (7) Bu terkībde **der** lafẓı mücerred edāt-ı taḥsīn degildir. Belki nefesiñ içerü (8) ṭoġru çekilmesi maʿnāsı ifādesinde medḫali vardır.

Nātüvān-bīn düşmen (9) ü daḫı ḥasūd

Nātüvān-bīn żaʿīf ve ḳuvvetsiz görici maʿnāsına olmaġla (10) düşmene ve ḥasūda ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Pek faḳīre didiler kīse-kebūd

(11) Aṣl maʿnāsı gök kīselü dimek olur. Faḳīre ıṣṭılāḥ olmuşdur.

760 (12) Hem nişān-ı faḳr imiş engüşt-i nīl

Nīl nūnla fīl vezninde çivit (13) otına dinür. ʿUṣāresine **nīle** dirler. **Engüşt-i nīl** ḳara parmaḳ dimek olur. (14) ʿAlāmet ve nişān-ı faḳr maʿnāsına ıṣṭılāḥdır. **Engüşt-i nīl keşīden** daḫı (15) rüsvāylıḳ ve faḳr u fāḳa ʿalāmetine ıṣṭılāḥdır.

Şol girān-cān u girān-sāye (16) ṣaḳīl

Girān-cān cānı aġır, **girān-sāye** gölgesi aġır maʿnāsına (17) olmaġla ṣaḳīl ādeme **girān-cān, girān-sāye** dinmek ıṣṭılāḥ olmuşdur. (18) Ṣaḳīl ādeme cānı aġır taʿbīri Türkī'de daḫı müstaʿmeldir.

[383] Ey gönül! Vahşî gibi sen de benden gizli bir nasihat dinle! Yoklukta kaldığın vakit başını keder yakasına çek!

Oldı (19) ḫas-pūşī nifāḳıyla riyā

Ḫas ḫā-yı muʿcemeniñ fetḥiyle çör çöp (20) ve süpründi maʿnāsına, **pūş** pūşendeden muḫaffef örtici maʿnāsına (21) olmaġla āḫırında yā-yı maṣdariyye ile luġat maʿnāsı süpründi ve çör çöp (22) örtücilik dimek olur. Nifāḳ münāfıḳıñ ṭabʿında ve riyā mürāʾiniñ fiʿlinde (23) mestūr oldığı münāsebet ile münāfıḳlıġa ve mürāʾilige **ḫas-pūşī**(24) ışṭılāḥ olmuşdur. **Ḫas** maʿnā-yı meẕkūrdan başḳa şoysuz ve nākes (25) ve bed-gevher maʿnālarına daḫı olmaġla bu maʿnālar ʿalāḳasıyla daḫı naḳliniñ (26) tevcīhi mümkündür. Mürāʾī ve münāfıḳ ḫasāset ẕātlarını riyā ve münāfıḳ ile setr (27) iderler *iḫter mā şiʾte.*[384]

Āb-ı zīr-i kāh mekr-i nā-sezā

Āb-ı zīr-i kāh ṣaman altında [269] (1) ṣu maʿnāsına olmaġla ḥīle-yi nā-sezāya ışṭılāḥ olmuşdur. **(Ḥakīm Enverī (2) beyt)**

Besā ḫırmen ki āteş der zenī zūd

Henūzet āb-ı ḫūbī zīr-i kāhest[385]

(3) Şuʿūrī merḥūm lāyıḳ olmayan nesne maʿnāsınadır dimiş, terceme-yi *Burhān*'da (4) ṣūreti ṣāliḥ sīreti fāsid-i fettān kimse ḥaḳḳında ḍarb olunur ve eyüligi (5) yāḫud ḳābiliyyeti ve istiʿdādı verā-yı perde-yi ḫafāda mestūr olan kimselere (6) ıṭlāḳ olunur diyü mesṭūrdur.

ʿAhdini bozan kişi zīnhār-ḫᵛār

(7)**Zīnhār-ḫᵛār** ʿahd ekl idici maʿnāsına olmaġla ekliñ lāzımı olan (8) itlāf ve iżāʿe maʿnāsı mülāḥaẓası ile peymān-şiken maʿnāsında (9) ışṭılāḥ olmuşdur.

Hem siyāh-kāse leʾīm-i nā-bekār

Siyāh-kāse ḳara (10) çanaḳlu maʿnāsınadır. Baḫīl ve ḫasīs-i leʾīme ışṭılāḥdır ve leʾīm lafẓı (11) ʿArabī'dir *ve hüve lā-yaʿṭī ve yaḥkī müstebʿaden ṣanīʿatü'l-kerīm* taʿrīfiyle (12) maʿrūfdur yaʿnī kendüsi iʿṭā itmez ve kerīmiñ inʿām u iḥsāna dāʾir (13) olan ṣanīʿa ve efʿālini istibʿād iderek naḳl ider.

[384] İstediğini seç.
[385] Bunca harmanı hemen ateşe veriyorsun! Güzellik suyun hâlâ saman altındadır.

Dest ü pā zed itdi (14) saʿy u ihtimām

Dest ü pā zed aṣl maʿnāsı el ve ayaḳ urdı dimekdir. (15) Saʿy u ihtimām maʿnāsında ışṭılāḥdır. Çabaladı ve cān çekişdi (16) maʿnāsına da olur. **(beyt)**

Dest ü pā çend-i zenī ʿarż-ı şehīdān berevī

(17) Yek zamān ṣabr kon ey küşte ki ḳātil bereved[386]

Vecd ve iḳdāmla aramaḳ (18) ve ṭaleb itmek maʿnāsına olaraḳ **dest ü pā zeden** daḫı ışṭılāḥdır.

(19) Pür şode peymāneeş ʿömri tamām

Pür şode peymāneeş aṣl maʿnāsı ḳadeḥi (20) ṭoldı dimekdir. ʿÖmri tamām oldı maʿnāsında ışṭılāḥdır. **(Kātibī)**

(21) Bāz ān mest-i ber endān ser-i peymān dāred

Sāḳiyā çīst meger pür-şode peymāne-yi mā[387]

(22) Ḫısset oldı gürbe der zindan-serā

Gürbe hirre ve kedi maʿnāsına (23) olmaġla kediniñ ḥıfẓı emr-i bī-hūde iken zindānda ḥıfẓ ider maʿnāsıyla (24) kemāl-i ḫısset ışṭılāḥdır.

Yüze gülici imiş gendüm-nümā

Gendüm-nümā buġday (25) gösterici maʿnāsına vaṣf-ı terkībīdir. Yüze gülici ve müdāhine ışṭılāḥdır.

765 (26) Gizlü ḥīle gürbe der enbān imiş

Enbān hemzeniñ fetḥi ve bā-yı muvaḥḥade-yi (27) memdūdeniñ fetḥi ve nūnla ṭaġarcıḳ taʿbīr olunan ẓarfdır ki deriden [270] (1) dikerler. **Der** kelimesi żarfiyyet içün olmaġla aṣl maʿnā ṭaġarcıḳda (2) kedi dimekdir. Işṭılāḥda mekr ü ḥīle ve tezvīre çalışmaḳ maʿnāsınadır.

(3) Ḫᵛāb-gāh-ı ġūl bu devrān imiş

[386] Ey maktul! Daha ne kadar mücadele edip şehadetin namusunu götüreceksin! Bir zaman sabret ki katil gitsin.
[387] Ey sâkî! Yoksa kadehimiz doldu mu? Yine sarhoşların hâlinde herhangi bir değişiklik yok.

Ḫᵛāb-gāh yataḳ maḥalli maʿnāsına, **(4) ġūl** ʿArabī'de cinnden bir ṭā'ifedir ki beyābān ve şaḥrālarda olur ve her bir şekle **(5)** girüp yoldan ādemi azdırup helāk eyler diyü söylerler. **Ḫᵛāb-gāh-ı ġūl(6)** dünyādan kināye ışṭılāḥdır.

Pek fenā ile sürüldükde eyü

Ṭaʿn **(7)** idüp dirler şütür gürbe diyü

Yaʿnī bir eyü şey' bir fenā şey' ile tervīḥ olunsa **(8) şütür gürbe** dirler. Bu ışṭılāḥ ʿArab'ıñ *mā erḫaṣe'n-nāḳate levle'l-melʿūnetü biʿunuḳihā*[388] **(9)** meşelinden me'ḫūẕdur. Bedevīniñ birisi devesini ġayb itdikde eger bulur isem **(10)** bir aḳçeye beyʿ ideyim diyü ʿahd ü yemīn itdikden şoñra devesine ẓafer-yāb **(11)** ve itdigi ʿahde peşīmān ve deveniñ ʿunḳuna bir kedi aşup deve bir aḳçeye **(12)** kedi biñ aḳçeye diyü mezād ve ikisini birden beyʿ iderim, tefrīḳ itmem **(13)** diyü feryād itdigi ḳıṣṣa-yı meşhūre, mevrid-i meŧeldir.

Ḫāk şod ḫor u ḥaḳīr **(14)** oldı dimek

Ḫāk şod aṣl maʿnāsı ṭopraḳ oldı dimekdir. Ḫor **(15)** u ḥaḳīr olmaḳ maʿnāsında ışṭılāḥdır.

Mār-ı şeydāyī ne dirseñ engerek

(16) Mār-ı şeydāyī aṣl maʿnāsı delülük yılanı dimekdir. Ḫayye envāʿından engerek **(17)** cinsine ışṭılāḥ olmuşdur.

Dest-kārī eylemekdir kesb ü kār

(18) Yā-yı maṣdariyye ile **dest-kārī** ve yāsız **dest-kār** yed maʿnāsına olan **dest** ile **(19)** iş maʿnāsına olan **kār**dan mürekkebdir. Işṭılāḥda kedd-i yemīn ile **(20)** kesb idici kimseye dinür. Kātib ve dülger ve ḳuyumcı gibi ve sāḫte **(21)** ve perdāḫte ve muʿidd ve müheyyā maʿnālarına da olur. **Dest-kār fülānest** dirler yaʿnī **(22)** sāḫte-yi fülān. Işṭılāḥımızda bu iş fülānıñ elinden çıḳmış taʿbīri **(23)** buña ḳarībdir.

Saġ eliñ maʿnāsı olmuş dest-kār

İżāfet maʿnāsı **(24)** mülāḥaẓasıyla ḫaṣīṣe-yi yesār olan birḳaç işden maʿadāsı **(25)** sāġ el ile görüldiginden nāṣī ışṭılāḥ olması müveccehdir.

(26) Yan virüp savmaġa çeb dāden dinür

[388] Boynunda bu lanetli şey bağlanmasa deve ne kadar ucuz olur!

Çep cīm-i Fārsī ile (27) hep vezninde şol ve yesār maʿnāsınadır ve sāz ve naġme uṣūlden çıḳmasına [271] (1) daḫı dinür. **Dāden** virmek maʿnāsına maṣdar, **çep dāden** aldatmaḳ (2) ve ṣavmaḳ ve sühūletle defʿ eylemek maʿnāsına ıṣṭılāḥdır.

Ḳovcıya ġammāza (3) nāḫun-zen dinür

Nāḫun-zen ṭırnaḳ urıcı maʿnāsına vaṣf-ı terkībīdir. Ḳovcıya (4) ve ġammāza ıṣṭılāḥ olmuşdur. Ṭırnaḳ çalmaḳ ġavġā ḳızışdırmaḳdan Türkī'de (5) daḫı kināye olup bu maʿnāda Fārsī'de daḫı istiʿmāl olundıġı **Ḳāżī (6) Nūreddīn-i Iṣfahānī**'niñ

Çü ū süvār şeved māh-ı nev zened nāḫun

Ki der miyān-ı (7) dü ḫūrşīd kerde ġavġāyī[389]

beytinden āşikārdır.

770 Hem çep-endāz ol ki (8) işi ters ola

Çep ṣol maʿnāsına olmaġla ṣol el ile iş görmek (9) lāyıḳsız ve ters oldıġından işi ters, münāsebetsiz ādeme **çep-endāz** dirler.

Rāh-ı (10) ḫᵛābīde dinür işlek yola

Rāh-ı ḫᵛābide uyumuş ṭarīḳ ve yol (11) maʿnāsınadır. Sebeb-i naḳl mültezim olsa işlemez yola dinmek lāzım idi. (12) *Lā-münāḳaşate fī'l-ıṣṭılāḥ*[390] müfādı üzre işlek yola ıṣṭılāḥ olmuşdur.

(13) Raḫt-beste eylemiş ʿazm-i sefer

Raḫt rā-yı mühmele ile saḫt vezninde (14) giyecek ve örtünecek ve ḫāne tecemmülātı ve aġırlıḳ maʿnāsına olmaġla (15) baġlanmış maʿnāsına olan **beste** kelimesiyle terkīblenüp **raḫt-beste** ʿazm (16) ve ḳaṣd-ı sefer eylemiş maʿnāsına ıṣṭılāḥdır. **Raḫt-efkenden** maʿnā-yı (17) meẕkūruñ żıddı olaraḳ terk-i sefer itmek ve muḳīm olmaḳ maʿnāsınadır. (18) Bu iki maʿnāya **(Ebu'l-Meʿānī beyt)**

Der hevā-yı ʿaşḳet eftem ān zamān-ı derd (19) ü ġamt

Raḫt ḫod efkend der dil ʿaḳl u dīn ber-best-i raḫt[391]

[389] O, ata bindiği vakit yeni ay arayı bozmayı dener. İki güneşin arasında anlaşmazlık çıkarır.
[390] Istılahta tartışma yoktur.
[391] Senin aşkının arzusuna düştüğümden beri derdin ve gamın gönlüme yerleşti, akıl ve din de göç için yola çıktı.

Ḫayme zed (20) dirler muḳīm olsa eger

Ḫayme zed ḫayme urdı yaʿnī çadır ḳurdı (21) maʿnāsı ʿalāḳasıyla iḳāmet maʿnāsına ışṭılāḥdır. **Ḫayme be-rūzed** anda (22) yer itdi, muḳīm oldı maʿnāsınadır. **(Mevlānā Vaḫşī beyt)**

Pāk sāz ez ġayr-ı (23) dil ve'z ḫod tehī şev çün ḥabāb

K'ez sebük-rūḥī tüvāned ḫayme zed ber-rūy-ı āb[392]

(24) Açdı sırrın ʿūd der micmer nihād

ʿŪd Türkī'de daḫı maʿrūfdur. (25) Micmer ʿArabī'dir, buḫūrdān maʿnāsına. **Nihād** ḳodı dimekdir. İfşā-yı esrār (26) iden kimseye **ʿūd der micmer nihād** dirler. ʿÜduñ rāyiḥasınıñ şüyūʿı (27) vesīle-yi naḳldir.

Āşikār oldı dimekdir rūy dād

Rūy dād yüz [272] (1) virdi maʿnāsınadır. Āşikār olmaḳda ışṭılāḥdır. Lisānımızda daḫı āşikār (2) oldı ve āşikār oluyor mevḳiʿinde yüz gösterdi ve yüz göstermege başladı (3) dinür. **(Kemāl-i Işfahānī beyt)**

Her ki ez ḫaṭṭ-ı şerīʿat nenehed pāy-ı birūn

(4) Her demiş feṭḥ-i diger rūy-ı dehed çün per-kār[393]

Gizlü söz mefhūmı olmuş (5) zīr-i leb

Aṣl maʿnāsı ṭudaḳ altı dimekdir. Gizlü sözde ışṭılāḥ olmuşdur. (6) ***(lināmuḳıhi'l-faḳīr)***

Bir āh-ı zīr-i leble ṭaġ u ṭaşı eylerim ber-bād

Ki ey şīrīn-leb (7) her kūhken tīşe bedūş olmaz

[392] Gönlünü başka şeylerden uzaklaştır ve kendinden geç! Hava kabarcığı gibi hafifle ki su üzerinde çadır kurup mukîm ol!

[393] *Ferheng-i Şu'ûrî*'de bu beyit Kemâl İsmâil'e nispet edilmiştir. Beytin tercümesi: "Her kim ki ayağını şeriat dışına çıkarmaz; her adımında pergel gibi farklı bir açılmaya ulaşır."

Bir dilim itmek lebī çekme taʿab

Lebī bir dilim **(8)** itmek oldığını Mīrek Naḳşbendī daḫı taḥrīr ider. Şāriḥ-i merḥūm ḳavun **(9)** ve ḳarpuz ve anlar emṣāli şeyʾleriñ diliminden taʿmīm idüp nāẓım-ı merḥūmuñ **(10)** taḫṣīṣi çekme taʿab taʿbīrini temhīd içündür buyurmuşlar. Şāriḥiñ **(11)** bu iltizāmı maʿnā-yı ʿumūm-ı meʾḫaẕınıñ ḳuvvetini īcāb ider. Şu ḳadar ki **(12)** merḥūmuñ īrād itdigi **Emīr Ḫüsrev'**iñ

Ey ḳurṣ-ı āftāb ki dūrī **(13)** zi çeşm-i mā

Mā rā lebī be-baḫş ki Ḫüsrev gedā-yı tust[394]

beytinde olan **lebī(14)** behemeḥāl bir dilim itmek maʿnāsınadır. Ḳavun ve ḳarpuza şümūli yoḳdur.

(15) Di simāṭıñ adına ḫʷān-ı dırāz

Ḫʷān sofra maʿnāsına **dırāz** uzun **(16)** maʿnāsına olmaġla simāṭ-ı maʿrūfuñ adına **ḫʷān-ı dırāz** dinmişdir.

Pek mülevveṣ **(17)** ekl iden şaṭranc-bāz

Maʿnā-yı aṣlīsi şaṭranc oynayıcı dimekdir. **(18)** Mülevveṣ ṭaʿām ekl iden bī-ʿārlara **şaṭranc-bāz** ıṣṭılāḥ oldığını **(19)** nāẓım-ı merḥūm ifāde buyururlar.

775 Ebleh ü aḥmaḳ olandır ḫīre-ser

Ḫīre(20) seme ve mebhūt ve şaşḳın maʿnāsına olmaġla ebleh ü aḥmaḳ ādeme **ḫīre-ser(21)** ıṣṭılāḥdır.

Her işin ḫoş-fehm idendir dīde-ver

Dīde-ver(22) lafẓında çeşm ve göz maʿnāsına olan **dīde** edāt-ı nisbet olan **ver** kelimesiyle **(23)** terkīblenüp aṣl maʿnāsı gözlü dimekdir. Her işi ḫoş-fehm iden yaʿnī **(24)** güç naẓar ve güç fehm olmayup faṭīn ve mutabaṣṣır olan kimseye ıṣṭılāḥdır.

(25) Di tevāżuʿ idiciye ser-figen

Ser baş maʿnāsına **figen** figendeden **(26)** muḫaffef bıraġıcı maʿnāsına olup **ser-figen** vaṣf-ı terkībī olaraḳ mütevāżıʿ **(27)** şaḫṣa ıṣṭılāḥ oldığını nāẓım-ı merḥūm ifāde buyururlar. **Figende-ser[273] (1)** murāḳıbdan ve ḫacel ve şermendeden kināye oldığı *Burhān*'da mesṭūrdur.

[394] Ey güneşin kaynağı, gözümüzden uzaksın. Bize bir dilim ekmek bahşet ki Hüsrev senin kölendir.

(2) Ādemi tekdīr idendir dil-şiken

Dil-şiken aṣl maʿnāsı göñül ḳırıcı (3) dimekdir. Ādemi tekdīr iden bed-zebān ve mütehevvirlere ışṭılāḥdır.

Müddeʿī vü (4) ḫaṣm dāmen-gīr imiş

Dāmen-gīr etek ṭutıcı dimekdir. Ḫaṣm ve müddeʿīye (5) ışṭılāḥdır ve muṣāḥib maʿnāsına da müstaʿmeldir ve ʿā'iḳve māniʿden (6) daḫı kināye iderler.

Ḫāṭırı ḳalmış olan dil-gīr imiş

Gil-gīr göñül (7) ṭutıcı dimekdir. Göñül ḳalmış ve infiʿāl itmiş ve ṭarılmış maʿnāsına (8) ışṭılāḥdır. **(Ḫᵛāce Selmān beyt)**

Nīst sevdā-yı ser-i zülf-i tu kār-ı heme (9) kes

K'ān ṭarīḳest-i ḫamenderḫam dil-gīr u dırāz[395]

Dāred ū der zīr-i dāmāneş (10) çerāġ

Şāhidi ḥāżırdır eyle sen ferāġ

Dāred ṭutar maʿnāsına (11) dāşten yāḫud dārīden maṣdarından mużāriʿdir. **Ū** żamīr-i ġā'ibdir ki mütekellim (12) ile muḫāṭabıñ beyninde olan maʿhūda rāciʿdir. Zīraşağı maʿnāsına (13) burada altı murāddır. **Dāmān** etek maʿnāsınadır ki dāmen bundan muḫaffefdir. (14) **Şīn** żamīr-i ġā'ibdir. **Çerāġ** yanmış fitīl maʿnāsınadır. Ḥāṣıl-ı maʿnā-yı luġavīsi (15) o ādem etegi altında şemʿ ṭutar dimekdir. Şāhidi ḥāżırdır maʿnāsına (16) ışṭılāḥdır. **(beyt)**

Nişān-ı şeb-revān dāred ser-i zülf-i perīşāneş

Delīl-i (17) rūşenest īnek çerāġī zīr-i dāmāneş[396]

Şaḫṣ-ı masrūʿa dinürmiş (18) sāye-dār

Sāye cinn maʿnāsına olmaġla **sāye-dār** cinn ṭutıcı maʿnāsınadır. (19) Ḥafaẓanallāhu Teʿālā̱ şarʿa ʿilletine mübtelā olan ādeme **sāye-dār** dinmek (20) ışṭılāḥdır. Maʿnā-yı terkībīsi gölge ṭutıcı dimek degildir.

[395] Senin saçının sevdası herkesin işi değildir. Ki o yol uzun, gönlü usandıran ve kıvrım kıvrım bir yoldur.
[396] Senin dağınık saçın hırsızların belirtisini taşıyor. Eteğinin altındaki ışık buna açık delildir.

Naʿl der āteş (21) olandır bī-ḳarār

Naʿl der āteş naʿl āteşde dimekdir. ʿAşḳ u muḥabbet (22) ve celb-i ḳalb içün āteşe naʿl vażʿı füsūnkārānıñ ḳullandıġı (23) eʿācībden olmaġla bir ādeme siḥr idüp āteşe naʿl bıraġılduḳda teʾşīr (24) itdigi ṣūretde ol şaḫṣıñ bī-ḳarār olacaġı ʿalāḳa-yı naḳldir. **Naʿl (25) der āteş dāşt** siḥr itdi maʿnāsınadır. **(Ḫᵛāce Ḥāfıẓ)**

Der nihān-ḫāne-yi (26) ʿişret ṣanemī ḫoş dārem

Ki zi zülf ü ruḫ-ı ū naʿl der āteş dārem[397]

780 (27) Olmuş ebrū-zen işāret idici

Ebrū-zen ebrū urmaḳ, ḳaşı taḥrīk [274] (1) ile işāret itmek maʿnāsına olmaġla işāret idiciye **ebrū-zen** ıṣṭılāḥdır. (2) Ḳaşı taḥrīk işārete delālet itdigi **Mevlānā Āṣafī**'niñ bu beytinden maʿlūm (3) olur.

Der şafaḳ dīd meh-i ʿıyd-ı işārethā kerd

Pīr-i mā sūy mey-i sürḫ (4) be-ebrū-yı sefīd[398]

Germ-rān atın sürüp pek gidici

Germ ḥarāret (5) ve ḳızġınlıḳ maʿnāsına olmaġla **germ-rān** atını ṣıḳı ve pek sürüp gidici (6) maʿnāsına ıṣṭılāḥdır. Terkīb-i aṣlīsi rānende-yi germ olmaġla andan (7) taḫfīf ile vaṣf-ı terkībī olmuşdur.

Terk-i dünyā eyleyen ḫāne-fürūş

(8) Ḫāne-fürūş ḫāne ṣatıcı maʿnāsına olmaġla terk-i dünyā iden ʿāḳil-i ḥaḳīḳī (9) ḥaḳḳında ıṣṭılāḥdır.

Bī-ʿıyāl ü serserī ḫāne-be-dūş

Ḫāne-be-dūş(10) ḫāne omuzda dimekdir. Bī-ʿıyāl ü serserī, ḫafīfü'l-muʾne şaḫṣa (11) ıṣṭılāḥ olmuşdur. **(beyt)**

[397] Eğlence kilisesinde güzel bir putum var. Onun yanağı ve saçıyla büyülenmişim.

[398] (O), şafakta bayram ayını görmüş ve işaret etmiş. Bizim pîrimiz bu haberden o kadar mutlu oldu ki yaşlı olmasına rağmen kızıl şarap almaya gitti.

Ser-i mū farḳ yoḳdur beynimizde zülf-i dil-berle

Siyeh (12) baḫtuz perīşān rūzgāruz ḫāne-ber dūşuz

Bī-sebeb maġrūr olandır bād-ser

(13) **Bād-ser** aṣl maʿnāsı baş rūzgārı dimekdir. Esbāb-ı ġurūrdan nesnesi (14) olmayup bī-sebeb maġrūr olan şaḫṣa ve mütekebbir ve mütecebbir ve ser-keş (15) ve mutaʿaṣṣıb kimseye dinilür.

Pek reẕīl ādem kus-ı zen kūn-ı ḫar

(16) **Kus-ı zen** ʿavret ferci, **kūn-ı ḫar** eşek dübüri maʿnāsına olmaġla reẕīl (17) ve aḥmaḳ ādeme ikisi daḫı dinürmüş.

Dest-i ḫar-gū sögici bed sözlüdür

(18) **Dest-i ḫar-gū** sögmek maʿnāsına ıṣṭılāḥdır. Şuʿūrī merḥūm ʿavretiñ (19) oġlanıñ fulān ideyim diyü sögmek maʿnāsınadır diyü ḳayd itmiş. Edāt-ı (20) ism-i fāʿil olan ger lafẓı ile **dest-i ḫar-ger** bed sözli sögici maʿnāsına (21) ıṣṭılāḥdır. **Dest-i ḫar**ıñ aṣl luġat maʿnāsı eşek ḳāʿidesi, eşek (22) töresi dimekdir. Eşek eli dimek degildir.

Sirke-ebrū ol ki ekşi (23) yüzlüdür

Sirke maʿrūf ve **ebrū** ḳaş maʿnāsına olmaġla bed-çihre ve ekşi (24) yüzlü şaḫṣa ıṣṭılāḥdır.

Ebleh ü aḥmaḳ olandır gāv-rīş

Ebleh (25) ü aḥmaḳ maʿnāsına **gāv-rīş** ve **rīş-gāv** dirler ve ḫuṣūṣuyla ol (26) aḥmaġa dinür ki cümle evḳātı ḫūlyā ve emel ile güẕer ide. Maʿnā-yı ṣānī (27) üzre **rīş-gāv**lıḳdan taḫlīṣ-i ẕimmet müşkilcedir.

Bī-sebeb ʿöẕr [275] (1) ü bahāne ḫuşk-rīş

Ḫuşk-rīş ʿöẕr ve bahāne ve ḥīle ve nifāḳ (2) maʿnāsınadır ve yaranıñ aġzında münʿaḳid olan ḳuruluġa dirler.

785 Sebz-pāy-ı (3) şūm-pey meẕmūm olan

Sebz-pā aṣl maʿnāsı ḳara ayaḳlu dimek olur. (4) Sebz yeşil maʿnāsına oldığı miṣillü siyāh maʿnāsına oldığı ẕikr (5) olundı. Ḳademi menḥūs ve meşʾūm ve uġursuz

ve şūm-ḳadem ādeme ıṭlāḳı (6) ışṭılāḥdır. Żıddı yaʿnī mübārek-ḳadem olan şaḫṣa **sepīd-pā** dinmek (7) ışṭılāḥdır. Şūm-pey daḫı maʿnā-yı meẕkūreyedir.

Nā-mübārek maḳdemi (8) meşʾūm olan

Mışraʿ-ı evveli tefsīrdir. Meẕmūmluḳ muṭlaḳā olmayup (9) şūm-ḳademlik maʿnāsında oldıġını beyān ider.

Dindi bed-pertev aña kim (10) baḫtı zişt

Zişt zā-yı muʿcemeniñ kesri ile çirkin maʿnāsına (11) oldıġı sebḳat itdi. Bu maḥallde mevḳiʿ-i Türkī'de īrād olunmuşdur. Ṭāliʿi (12) şūm olan ādeme **bed-pertev** dinür. Perteviñ maʿnā-yı luġavīsi żiyā ve şuʿādır.

(13) Hem tekebbür eyleyen gerdūn-sirişt

Gerdūn-sirişt felek mizāclu (14) dimekdir. Mütekebbire ıṭlāḳı ışṭılāḥdır. Lisānımızda bī-vefā ādeme felek-meşreb (15) dinür. Vaḳūr ve mütemekkin ve kāhil ve nā-muvāfıḳ şaḫṣa daḫı gerdūn-sirişt (16) dinür.

Şol ki mużḥik ola rüsvāy-ı melūm

Dir ʿAcem bāzīçe-yi Zengī (17) vü Rūm

Aṣl maʿnāsı Zengī vü Rūm'uñ oyuncaġı dimekdir. Mużḥik (18) ḥalīʿü'l-ʿiẕār ve masḫara-yı ʿālem olan şaḫṣ-ı rüsvāya ışṭılāḥdır.

(19) Ḳāżi-yi Giyreng o kim ḫoş-gūy ola

Ḫᵛāce Nasrüddīn gibi dil-cū (20) ola

Giyreng kāf-ı Fārsī'niñ kesriyle biyreng vezninde Ḫorasān vilāyetlerinden (21) Bāverd iʿmālinden bir ḳaṣabanıñ ismidir. Belde-yi meẕkūreye nisbet ile ḳāżī-yi (22) Giyreng Ḫᵛāce Naṣrüddīn merḥūm miṣillü beẕle-gū ve ḥāżır-cevāb (23) kimse oldıġından maḥall-gū ve ẓarīf ādem ḥaḳḳında ışṭılāḥdır. (24) Mışraʿ-ı evvelde olan **ḫoş-gū** güzel söyleyici ve mışraʿ-ı ṣānīde (25) **dil-cū** maḳbūl maʿnāsına olaraḳ mevḳiʿ-i tefsīrde īrād olunmuşlardır. (26) Merḥūm Naṣrüddīn Efendi'niñ vilādetinden muḳaddem kütüb-i muḥāżarāta (27) taḥrīr olunmuş leṭā'if mūmāileyhe isnād ile ile'l-ān vesīle-yi raḥmet-ḫᵛānī [276] (1) olması ġarā'ib-i tevfīḳāt-ı İlāhiyye'dendir raḥmetullāhi Teʿālā.

ʿĀrsız (2) cerrāra dirler ceste-gīr

Şāriḥ-i merḥūm cesteyi żamm-ı cīmle ḳayd (3) idüp dilek ṭutıcı dimekdir dimiş. ʿAbd-i faḳīr aṣlına ẓafer-yāb (4) olamadım. Şu ḳadar ki feṭḥ-i cīmle **ceste** ṣıçramış ve ḳaçmış maʿnāsına (5) olmaġla ʿārsız cerrāra bu maʿnā mülāḥaẓasıyla **ceste-gīr** dinmek ve cīmiñ (6) feṭḥiyle ḳırāʾat olunmaḳ münāsib ẓann olunur ve *Allāhu aʿlem biḥaḳīḳatihi.*[399]

Hem (7) miyān-gīr öyle bī-ʿār u ḥaḳīr

Mübrim ve ʿārsız cerrāra **miyān-gīr** dinmek (8) daḫı ıṣṭılāḥdır. Aṣl maʿnāsı bel ṭutıcı dimekdir.

790 Şūḫ-çeşm (9) ol yüzi açıḳ bī-ḥayā

Vāv-ı mechūl ile **şūḫ** kelimesi bī-şerm (10) ve cesūr ve foḍūl ve bī-ḥayā maʿnāsına olmaġla yüzi açıḳ ve bī-ḥayā (11) ve lāubālī ādeme **şūḫ-çeşm** dinmek meʿānī-yi meẕkūreden naḳl iledir. (12) Şuḫ vāv-ı maʿrūf ile kir ve vesaḫ ve pas maʿnāsına gelür ise de (13) bu maḥallde maʿnā-yı meẕkūr melḫūẕ olmadıġı ednā mülāḥaẓa ile maʿlūm (14) olur. Şāriḥ-i merḥūmuñ şūḫ ḫūb maʿnāsına geldigi gibi çirk (15) maʿnāsına da gelür eżdāddandır buyurduḳları şāyān-ı iʿtibār degildir. Zīrā (16) maḥbūba şūḫ ıṭlāḳı güzel dimek olmayup belki güşāde-meşreb ve nāzük-ṭabʿ (17) ve hem ḥāżır-cevāb beyānı mażbūṭdur ve bi'l-farż ki şūḫ güzel (18) maʿnāsına olmuş olsa da żıddı zişt olur çirk olmaz.

Zor ile (19) alan dilenci ḫar gedā

Bu mıṣraʿda olan zor edāt-ı Türkiyye'dir ki cebr (20) maʿnāsınadır. Cebr itdüm mevḳiʿinde zor itdüm meşhūrdur. Fārsī'de (21) ḳuvvet maʿnāsına oldıġı ẕikr olundı. Cebr ve zor ile alan dilenciye (22) **ḫar gedā** dinmek ıṣṭılāḥdır. Aṣl maʿnāsı eşek dilenci dimek olur.

(23) Çavuşuñ adı siyeh-pūş oldı hem

Maḥżır-ı ḳāżiye de olmuş (24) ʿalem

Siyeh-pūş siyāh-pūşdan muḫaffefdir, siyāh örtici dimekdir. Çavuş (26) ve şu başı ve gice ḳaraġolı vecavḳdārve ḳara ḳulaḳ ve muḥżır maḳūlelere (27) ıṭlāḳ olunur. Selefde mehābet içün bunlar siyāh giydikleri ḥasebiyle giderek [277] (1) aʿlām-ı

[399] Allah hakikatiyle en iyi bilendir.

ġalebeden olmuşlar ve siyāh mātem esbābı olmaġla mātemzedeye daḫı siyāh-pūş (2) dirler.

Ḳul dimek maʿnāsıdır ḥalḳa-be-gūş

Ḥā-yı mühmele ile **ḥalḳa-be-gūş(3)** bende ve muṭīʿ ve fermān-ber maʿnāsına ışṭılāḥdır. Ḥalḳa ʿArabī'dir. ʿAvām (4) ḫā-yı muʿceme ile oḳurlar ve ekşer yazarlar. Ḫā-yı muʿceme ile ḫalḳa, ḫalīḳa maʿnāsınadır ki (5) yaġmur nişānesi olan buluda dinür ve ḫānıñ kesriyle yaradılış (6) ve fiṭrat maʿnāsınadır. **Ḥalḳa-be-gūş**uñ aṣl maʿnāsı ḳulaġında ḥalḳa (7) dimekdir.

Hem köle maʿnāsı olmuş süfte-gūş

Aṣl maʿnāsı ḳulaġı (8) delinmiş dimekdir. ʿArab'da ışṭılāḥ olmuşdur.

Ḳapu yoldaşıyla aḳrān hem-kinān

(9) Kāf-ı Fārsiyye'niñ kesriyle hem-ʿinān vezni üzre **hem-kinān** hem-çünān (10) ve hem-kārān dimekdir ki ḳapu yoldaşı ve aḳrān dimek olur. Cemāʿat-i ḥāżıra (11) ve cemīʿ-i nās maʿnāsına da olur.

Cümlesiniñ sözi birdir yek-zebān

(12) **Yek-zebān** bir dil maʿnāsına olmaġla cümlesiniñ sözi birdir maḥallinde (13) ışṭılāḥdır. Türkī'de aġzı bir itmişler taʿbīri bu maʿnāda müstaʿmeldir.

(14) Oldı ḫıdmetkārıñ adı pīş-kār

Ḳarşuda ṭurup ḫıdmet (15) itmek maʿnāsı ʿalāḳasıyla ḫıdmetkāra **pīş-kār** ışṭılāḥdır. Şākird (16) ve ecīr ve ırġad maʿnālarına ve muʿayyen ve ẓahīr ve mededkār maʿnāsına da olur. (17) **Pīş** öñ maʿnāsı, **kār** iş maʿnāsına oldığı mesbūḳ ve maʿlūmdur.

(18) Hem kemer-beste dimek ḫıdmet-güẕār

Maʿnā-yı aṣlīsi ḳuşaḳ bağlanmış (19) dimekdir, bağlanmış ḳuşaḳ dimek degildir. **Kemer-beste** müsteʿaẕ ḫıdmetkāra (20) ve köleye dindigi resīde-yi naẓardır. **Ḫıdmetkār** ḫıdmet-güẕār-ı ḫādim maʿnāsına (21) taʿbīrāt-ı Fārsiyye'dendir. Şöhretine mebnī mevḳiʿ-i Türkī'de īrād olundı.

795 (22) Ḥāżır olmuş da ṭurur cān ber-miyān

Cān ber-miyān terkībiniñ aṣl (23) maʿnāsı cān orṭada dimekdir, cān bel üzerinde dimek degildir. **Miyān(24)** kelimesiniñ vasaṭ maʿnāsına daḫı oldığı ẕikr olundı. Seniñle

aşlā (25) teklīfimiz yoḳdur, yoluña cān fedā itmek ṣūretinde cānımı orṭaya (26) ḳoymuşum, ḥāżır ve müheyyā olmuşum maḥallinde **cān ber-miyān** dirler. Bu maḥallde miyāna (27) bel maʿnāsı virmek ve cānı kemerden istiʿāre itmek dūrādūr tekellüfe [278] (1) muḥtācdır.

Uṣanup bī-zār olan āmed be-cān

Maʿnā-yı luġavīsi cāna (2) geldi dimekdir ki Türkī'de cāna yetdi dirler **(Şāhī beyt)**

Nāleem rāh-ı (3) gelū beste be-ḥaddī ki nefes

Tā birūn mīreved ez sīne be-cān mīāyed[400]

(4) yalñız be-cān daḫı dirler **(mıṣrāʿ)**

Be-cān ez nāle-yi men ḫalḳ u men ez nāle (5) kerden hem[401]

İlerü çekdi dimekdir ber-keşīd

Ber-keşīd Türkī'de olan (6) **ber** istiʿlā maʿnāsınadır, gögüs maʿnāsına degildir. Zīrā gögüs çekdi (7) taʿbīrinden ilerülük fehm olunmaz (Ḫᵛāce Selmānder medḥ-i şāh-ı velāyet-sālār-ı (8) veṣāyet esedullāhu'l-ġālib ʿalā ibn Ebī Ṭālib raḍıyallāhu ʿanh (9) ve kerremallāhu veche beyt)

Ver be-ʿizzet Muṣṭafā rā der fe'enẕir ber-keşīd

(10) Geşt-i menzil behr-i iʿzāz tu naṣṣ-ı innemā[402]

Añladı mefhūmı olmuş ber-resīd

(11) Bunuñ daḫı maʿnāsı gögüs irdi dimek degildir. Belki üzerine irişdi (12) maʿnāsından naḳl ile añladı maʿnāsına ıṣṭılāḥdır. Türkī'de daḫı añladı (13) diyecek maḥallde üzerine vardı dinilür. **(Kemāl İsmāʿīl beyt)**

[400] İnlemem genzimi öylesine bağladı ki nefes göğüsten dışarı çıkmak için nasıl zahmetler çekiyor.
[401] İnlememden halkın canı burnuna geldi, ben de epey zahmet çektim.
[402] Hz. Peygamber'e itibar verip onu "ve uyar!" makamına ilerletti. Seni de ağırlamak için "innemâ" âyetini okudu.

(14) Bīmārī-yi men be-çeşm-i ḫod mībīnī

Āşuftekī'm nīz zi zülfet ber resī[403]

Ḥāżır (15) oldı āstīn ber mīzened

Aṣl maʿnāsı yeñini yuḳaru urur yaʿnī yuḳaru (16) ḳor dimek olur ki Türkī'de bu işe yeñini ṣıġadı istiʿmāli maʿrūfdur.

(17) Hem aña lāyıḳ dimek ūrā resed

Nüsḫa-yı şāriḥde **ūrā resīd** taḥrīr (18) olunmuş ve beytiñ ḳāfiyesi bozulmuş oldıġından bu taḥrīr ḫaṭā-yı ṭābıʿa (19) ḥaml olunmaḳ lāyıḳ iken şāriḥ-i merḥūm maʿnā-yı terkībīsi aña irdi (20) dimekdir diyü fiʿl-i māżī maʿnāsı virüp ḥaml-i meẕkūra mānīʿ (21) olduḳdan ṣoñra resed mużāriʿdir māżīsi ānifen geçdi buyurmaları (22) maḥall-i istiʿcābdır. **Ūrā resed**iñ aṣl maʿnāsı aña irür dimekdir. Aña lāyıḳ (23) mevḳiʿinde īrād olunur ıṣṭılāḥdır. (beyt)

Zihī ḫuceste ḫiṣālī ki (24) kār fikr-i ṣavāb

Terā resed ki konī daʿvī-i cihān-bānī

İnce fikr idici (25) üştür-bīn imiş

Üştür deve, **bīn** görici. Dūr-endīş ādeme **üştür-bīn**(26) ıṣṭılāḥdır. Maʿnā-yı ıṣṭılāḥiyyeye münāsebet devede ḥiddet-i başar ve belki (27) şā'ibe-yi başīretdir dinmeyüp bu maḥallde ḥiddet-i başar murād degildir. Belki deveniñ [279] (1) ḫaṣīṣesi infiʿāl itdigi ve āzürde oldıġı şaḫṣa kīnini birdenbire (2) icrā itmeyüp vaḳt ü zamān gözlemesi şā'ibe-yi başīret ve dūr-endīşi (3) olmaġla bu münāsebet ile ince fikrlü ādeme **üştür-bīn** dinildi dinse (4) maṭlūba evfaḳ ẓann olunur.

Daḫı üştür-ḫuy ṣāḥib-kīn imiş

(5) Ẕikr olundıġı üzre ṭarıldıġı ādeme vaḳt-i fırṣatda ġalebe itmek (6) içün infiʿālini iḫfā itmek ḥayvān-ı meẕkūruñ ḫāṣṣasından olmaġla (7) kīn iden şaḫṣa **üştür-ḫuy** ıṣṭılāḥ olmuşdur.

[403] Benim hastalığımı kendi gözünle görür, düşkünlüğümü de saçından anlarsın.

Ḳapucılar ketḫüdāsı (8) mīr-bār

Dā'ire-yi vüzerāda vezīr ile görüşmek murād idenleri istirḫāṣ (9) ve istīẕāna me'mūr olan ādeme ḳapucılar ketḫüdāsı dirler idi. Bu ṣūretde (10) nāẓıma göre **bār** kelimesi iẕn ve ruḫṣat maʿnāsına olur. Şuʿūrī ve Mīrek (11) Naḳşbendī **mīr-bārı** dīvān çavuşı ile beyān iderler. Bu beyāna naẓaran (12) **bār** dīvān maʿnāsına olur. Şu ḳadar ki nāẓımıñ ḳaydına muḫālif düşer. (13) Meger ki ḳapucılar ketḫüdāsına ve dīvān çavuşuna daḫı ıṭlāḳ oluna. (14) **(Ḫᵛāce Selmān beyt)**

İmrūz-ı mīr-bār nedānest ḥāl-i çīst

Ez mīr-bār (15) pers velī mīr-bār gū[404]

beyt-i meẕkūrde **mīr-bār**, ṣānīde olan mīr murden(16) maṣdarından emrdir. Ġāyet nāzikāne düşmüşdür.

Eskidir çoḳ iş (17) bilür köhne-süvār

Köhne-süvār eski binmiş ve eski aṭlu dimek (18) degildir. Belki eski binici maʿnāsınadır ki aşmış, yürütmüş, çoḳ (19) iş bilür mevḳiʿinde ışṭılāḥdır. **Bābür Pādişāh(beyt)**

Ender zamāne köhne (20) süvārān yekī meyest

Ān gū dem ḳabūl nefes mīzened neyest[405]

800 Ṭabl-ı pinhān (21) mīzened dinse me'āl

Şol işi ṣaḳlar ki setr itmek muḥāl

Setri muḥāl (22) olan işi ketm itmek, gizlü ṭabl çalmaḳ miṣillü oldığından ol maḳūlelere (23) **ṭabl-ı pinhānmīzened** dinmek ışṭılāḥdır. **Ṭabl** maʿrūfdur. **Pinhān** gizlü (24) maʿnāsına, **mīzened** urur maʿnāsınadır.

Ḥaşmet ü dārātla bā-reng ü būy

(25) **Reng** levn maʿnāsına, **būy** ḳoḳu maʿnāsına olmaġla aṣl maʿnāsı levn (26) ve rāyiḥa ile dimekdir. Dārāt ve kerr ü fer maʿnāsına ışṭılāḥ olmuşdur.

[404] Kapıcılar kethüdası bugün vaziyetin ne olduğunu sordu. Kapıcılar kethüdasına sor fakat o nerede?
[405] Dönemimizde iş bilenlerden biri de şaraptır. Kabul nağmesinden söyleyen de neydir.

(27) Sözi bī-māʿnā olandır mürde-güy

Mürde-güy ölmüş söyleyici yāḫud [280] (1) söyleyici meyyit maʿnāsına olmaġla maʿnāsız, yāve ve hezeyān söyleyen şaḫṣa (2) ıṣṭılāḥdır.

Didiler ḥāżır-cevāba ter-zebān

Ter ser vezninde (3) ḫuşk muḳābili tāze maʿnāsına olup zebān lisān ve dil maʿnāsına olmaġla (4) ḥāżır-cevāb olana **ter-zebān** ıṣṭılāḥdır.

Fikri diḳḳatlü olandır (5) ḫurde-dān

Ḫurde ufaḳ, **dān** bilici maʿnāsına olmaġla diḳḳatlü fikri (6) olan şaḫṣa **ḫurde-dān** ıṣṭılāḥdır.

Aña dirler kim zebān-ı zer-gerī

(7) Oldı maʿhūda işāret sözleri

Mütekellim ve muḫāṭab beyninde olan maṭlūb (8) taṣrīḥ olunmayaraḳ sözlerinde aña remz ve işāret ve kināyet itmek maʿnāsına (9)**zebān-ı zer-gerī** ıṣṭılāḥdır. Aṣl maʿnāsı altuncılıḳ, ḳuyumcılıḳ (10) lisānı dimek olur.

Zīr ü bālā-güy şol kim ḫaltı çoḳ

Zīr ü bālā(11) aşaġı yuḳaru maʿnāsına olmaġla kelāmdan ḫalt ve ḫaṭāsı çoḳ olan (12) ādeme **zīr ü bālā-güy** dinmek ıṣṭılāḥdır. Zīr ü bālā ḫaṭā ve günāh maʿnāsında (13) ve çocuḳlarıñ dād u sited muʿāmeleleri maʿnāsına daḫı ıṣṭılāḥdır.

(14) Zīr ü bālā nīst şekk ü şübhe yoḳ

Aṣl maʿnāsı aşaġı ve yuḳaru (15) yoḳdur dimekdir. **(Mevlānā Faḫreddīn)**

Belāst ān ki tu nāmeş nihāde ey bālā

(16) Ḥadīṯ-i rāst hemīnest ki zīr ü bālā nīst[406]

805 Gizlü ser-beste muʿayyen (17) ser-zede

Ser-besteniñ aṣl maʿnāsı başı bağlanmış yāḫud ucı (18) bağlanmış dimekdir. Gizlü maʿnāsında ıṣṭılāḥdır. **Ser-be-mühr** daḫı gizlü (19) maʿnāsınadır. **(beyt)**

[406] O bir belâdır! Sen de ismini "bâlâ" koymuşsun! Bu doğruluğunda şüphe bulunmayan sözdür.

Teressüm ki eşk ez ġam-ı mā perde der şeved

V'în rāz-ı ser-be-mühr (20) be-ʿālem semer şeved[407]

Semer ʿArabî'de ḥikāye maʿnāsınadır. Ḥikāye söyleşmege (21) müsāmere dirler. **Ser-zede** muʿayyen ve āşikār maʿnāsında ışṭılāḥdır. Aṣl (22) maʿnāsı baş urmuş dimekdir. **(Ḫᵛāce Selmān beyt)**

Men ser-i çü ḳalem (23) ber-ḫaṭṭ-ı sevdā-yı tu dārem

Bā ān ki men-i ser-zede rā ser-zede ey bāz[408]

ve **ser-zede**(24) mütefekkir ve müteḥayyir maʿnāsına da ışṭılāḥdır. **(beyt)**

Nebîned bā-hezārān (25) dîde der ʿālem naẓîr-i ū

Sipihr-i ser-zede her çend ber kerd-i cihān kerded[409]

(26) Munṭaẓırdır emre fermān-ber zede

Fermān-ber zede emre munṭaẓır, muṭîʿ, (27) münḳād maʿnāsına ışṭılāḥdır. Eczāsınıñ meʿānî-yi luġavîsi maʿlūmdur.

[281] (1) Müfsid ü alçaḳ münāfıḳ zerde-güş

Zerde-güş müfsid ü münāfıḳ kimseye (2) ışṭılāḥdır. Hā ile **zerde** ve hāsız **zerd** ṣarı reng maʿnāsına olmaġla (3) **zerde-güş** ve **zerd-güş**uñ aṣl maʿnā-yı luġaviyyesi ṣarı ḳulaḳlu (4) dimek olur. **(beyt)**

Berev ey zerde-güş u ezraḳ-pūş

Şeyḫ u zerrāḳ (5) u şūḫ zerḳ-fürūş[410]

Zerde-güşuñ aṣl maʿnāsı zerde arayıcı dimekdir dimek (6) ve zerdeyi maʿrūf ṭaʿām ile ḳayd itmek hāsız zerd-güş (7) istiʿmāline ʿadem-i vuḳūfdan neş'et itmişdir. **Zerde** feṭḥ-i zā-yı muʿceme ile perde (8) vezninde ṣarı levnde olan ata daḫı dinür ki ḳula taʿbîr olunur. Ṭaʿām-ı (9) maʿrūfa zerde tesmiye olundıġı lisānımızda mütedāvil ise de Fārsî'de (10) istiʿmāline ẓafer-yāb olamadıḳ.

---

[407] Gözyaşının aşk acısı nedeniyle perdemizi yırtıp sırrımızı herkese anlatmasından korkuyorum.
[408] Ben kınanmışı âşikâr etmene rağmen, kalem gibi senin sevdanın yazısını istiyorum.
[409] Hayrete düşmüş felek, âlemi ne kadar gezerse gezsin binlerce gözle baksa dahi onun benzerini göremez.
[410] Ey riyakar, yalancı, düzenbaz, münâfık şeyh! Defol git!

Kendüyi medḥ eyleyendir ḫod-fürūş

(11) Aṣl maʿnāsı kendüsini ṣatıcı dimekdir. Nefsini medḥ ü ṣenā ve vaṣf (12) ve tezkiye iden ādeme ıṣṭılāḥdır.

Fāsıḳ u fācir dimek sāye-perest

(13) **Sāye-perest**iñ aṣl maʿnā-yı terkībīsi gölgeye ṭapıcı dimekdir. Sāyeniñ (14) cinn maʿnāsına oldıġı ẕikr olundı ve sāye kelimesi fısḳ u fücūrdan (15) daḫı kināye olmaġla **sāye-perest** terkībiniñ bu maʿnāya ḥamli ḳābil ve belki (16) ensebdir.

Şīr-gīr oldur ki ola nīm-mest

Nīm-mest yarım ser-ḫoş (17) yaʿnī çaḳırkeyf maʿnāsına **şīr-gīr** ıṣṭılāḥdır. Burada nīm-mest (18) mevḳiʿ-i beyānda īrād olumuş kelime-yi Fārsī'dir. Behrām-ı Gūr'uñ sevdigi nüdemāsından (19) birisi ifrāṭ şürbünden helāk olmaġla şāh-ı müşārünileyh ḫamra yasaġ itmiş, (20) ol eṣnāda gerdek olacaḳ bir nev-cüvān defʿ-i ḥicāb içün gizlüce (21) bir miḳdār bāde-yi tāb görmüş ve oldıġı maḥallden ṭaşra çıḳdıḳda (22) pādişāhıñ arslān-ḫānesinden firār itmiş bir esedi arslancılar (23) ḳoġar iken cüvān-ı mezbūruñ öñünden geçmek ile ṣıçrayup (24) üzerine süvār ve başına ura ura rām ve arslancılara teslīm itmekle (25) bu keyfiyyetden ve sebebinden Behrām āgāh olduḳda arslan ṭutacaḳ ḳadar (26) şarāb içsünler diyü ruḫṣat virdiginden çaḳırkeyfe **şīr-gīr**(27) dindigi meşhūrdur. **(Mevlānā Ẓuhūrī beyt)**

Be-yek sāġaram ger konī [282] (1) şīr-gīr

Keşem pūst ber farḳ īn gürg-i pīr[411]

Şīşe āb-ı ḫuşk revnaḳ (2) āb u tāb

Āb-ı ḫuşk aṣl maʿnāsı ḳurı ṣu dimek olur, şīşeye (3) ıṣṭılāḥdır. **(beyt)**

Āb-ı ḫuşk īn āsmān u āteş-i ter aḫterān

(4) Ber-ḫilāf ez āb-ı ḫuşk īn āteş-i ter kerdeend[412]

Āb u tāb revnaḳ (5) maʿnāsınadır ki āb istiʿāre ṭarīḳıyla revnaḳ ve leṭāfete ıṭlāḳ olunup (6) ve **tāb** żiyā ve fürūġ maʿnāsına olmaġla bu maʿnālar münāsebeti ile ıṣṭılāḥ (7)

[411] Eğer beni bir kadehle sarhoş edersen bu yaşlı kurdun postunu başına geçiririm.
[412] Bu gökyüzü şişe, yıldızlar ise şaraptır. Tam aksine soğuk sudan taze ateş çıkarmışlar.

olmuşdur. Maʿnā-yı terkībīsi ṣu ve ṭāḳat dimek degildir. Zīrā tāb yalñız (8) ṭāḳat maʿnāsına olmayup meʿānī-yi sāʾiresi oldıġı ve ez-cümle żiyā ve fürūġ (9) maʿnāsına geldigi maʿlūmdur.

Āteş-i ter oldı maʿnāda şarāb

Āb-ı ḫuşk (10) māddesinde īrād olunan beytde meẕkūr **āteş-i ter** şarāb maʿnāsına (11) ıṣṭılāḥdır. Aṣl maʿnāsı yaş āteş dimekdir. Münāsebet-i naḳl maʿlūmdur. (12) Ṣarāba āteş-i seyyāle daḫı dirler. **(Ḫᵛāce Selmān beyt)**

Çün şarāb-ı (13) laʿl sāḳī rīḫt ber-cām-ı billūr

Āteş-i seyyāle der āb-ı zülāl āmed bedīd[413]

(14) Dest-şüst oldı dimekdir nā-ümīd

Dest-şüst aṣl maʿnāsı (15) el yudı dimekdir. Nā-ümīd olmaġa ıṣṭılāḥdır.

Dil-beriñ mümtāzı (16) āhū-yı sefīd

Āhū-yı sefīdiñ aṣl maʿnāsı beyāż ceyrān dimekdir. (17) **Mümtāz** dil-bere ıṣṭılāḥ oldıġını nāẓım-ı merḥūm beyān ider. Şuʿūrī (18) merḥūm āhū-yı sefīd gaẓāl-i Rūmī maʿnāsınadır āhū-yı sefīd, āhū-yı (19) Ḫatāyī dirler. Maḥbūb-ı Rūmī, maḥbūb-ı Ḫaṭāyī murād iderler didikden ṣoñra (20) Āṣafī'niñ

Çeşmet āhūst velī āhū-yı müşgīn-i Ḫoten

Çeşm-i ḫūbān-ı (21) diger der ġamet āhū-yı sefīd[414]

beyti ile istişhād itmişdir.

810 Yaʿni daʿvet (22) eyledi āvāz-dād

Maʿnā-yı aṣlīsi ṣadā virdi dimekdir. Daʿvete (23) ıṣṭılāḥ olmuşdur. Türkī'de daḫı çıġırdı taʿbīri āvāz itdi (24) ve daʿvet eyledi maʿnālarında müşterekdir. **(Ḫᵛāce Selmān beyt)**

Nāyīst fürū (25) refte dem-i āvāz dehīdeş

Güş be-reh dāred ü çeşmeş nigerānest[415]

[413] Sâki kırmızı renkli şarabı şeffaf kadehe döktüğünde saf sudan şarap çıkar.
[414] Ey sevgili! Gözlerin ceylan fakat Hoten ceylanıdır. Senin gamında başka güzellerin gözleri de Anadolu ceylanıdır.

(26)Āvāz-kerd daḫı daʿvet itdi maʿnāsınadır. **(Mevlānā Ẓuhūrī beyt)**

(27) Beyā muṭrıbā perde ey sāz-kon

Ṭarab mīreved eknūn āvāz-kon[416]

Daḫı rām oldı **[283] (1)** dimekdir ten-nihād

Ten beden maʿnāsına, **nihād** ḳodı dimekdir. **Ten-nihād** rām **(2)** oldı maʿnāsında ışṭılāḥdır. **Ten-dehed** rāżı oldı maʿnāsınadır. **(3) (Ḫᵛāce Selmān beyt)**

Ber dem gümān ki hest miyān terā kenār

Ammā kücā miyān-ı **(4)** tu ten der gümān dehed[417]

Perniyān ḫuy ol kim ola ḫulḳı ḫoş

Ḫuy(5) vāv-ı maʿlūm ile ṭabīʿat maʿnāsına, vāv-ı maʿdūle ile muy vezninde ter ve ʿaraḳ **(6)** maʿnāsına olmaġla bu maḥallde ṭabīʿat maʿnāsınadır ki Türkī'de daḫı ḫuy **(7)** dirler. **Perniyān** aṭlas-ı münaḳḳaş maʿnāsına olmaġla ḫoş-ḫulḳ olan ādeme **(8) perniyān ḫuy** ışṭılāḥdır. Āḫırında olan yānıñ ḥaẕf ve iṣbātınıñ **(9)** cevāzı maʿlūmdur.

Oldı bed-āġāz ḫuysuz sözi boş

Bed bā-yı **(10)** muvaḥḥade ile sed vezninde kötü ve fenā maʿnāsınadır. **Āġāz** ġayn-ı muʿceme ile āvāz **(11)** vezninde ṣadā ve nidā maʿnāsınadır ve evvel ve ibtidā ve ḳaṣd maʿnālarına āġāzīden **(12)** maṣdarından ism ve fiʿl-i emr daḫı olur. **Bed-āġāz** terkībiniñ maʿnā-yı **(13)** aṣlīsi ṣadāsı fenā ve kötü dimek olmaḳ yāḫud ḳaṣd ve ibtidāsı kötü **(14)** maʿnāsına olmaḳ şıḳları muḥtemeldir. Terceme-yi *Burhān*'da **bed-āġāz** bed-āvāz vezninde **(15)** bed-aṣl ve bed-ṭıynet ve fürū-māye maʿnāsınadır diyü muḥarrerdir. Şuʿūrī **(16)** merḥūm bed-āġāz yaʿnī bed-sirişt ve bed-nihād dimiş ise de zā-yı muʿceme **(17)** yāḫud rā-yı mühmele ile diyü ḳayd itmemiş. Şāriḥ-i merḥūm rā-yı mühmele ile **(18)** bed-āġāz aṣl maʿnāsı ḫamurı kötü dimek olmasını iltizām itmiş, Sürūrī-yi **(19)** Kāşānī *Mecmaʿu'l-Fürs*'de **bed-āġāz** rā-yı mühmele ile vefā-dār vezninde bed-sirişt **(20)** yaʿnī ḫuyı kötü maʿnāsınadır diyü ḳayd idüp

---

[415] Onun daveti sesi az çıkan bir düdüğün sesi gibidir. Gözü bakarken kulağı yoldadır.
[416] Ey çalgıcı! Gel de bir nağme çal! Mutluluk gidiyor, davet et!
[417] Belinin ölçüsü var diye şüpheye düşmüştüm. Fakat senin belin şüpheye yer verir mi hiç!

Yekī zişt rūy u bed-āġār buved

(21) Tu gūyī be-merdüm gezī mār buved[418]

beyti ile istişhād itmiş ve bu ḳayd şāriḥ-i (22) merḥūmuñ ifādesine tevāfuḳ itmiş ise de bed-āġāz vefā-dār vezninde (23) olduḳda mışraʿıñ veznine uymayacağı ve *Burhān*'ıñ ẕikr olundığı (24) üzere zā-yı muʿceme ile ḳaydı cihetleriyle ḥaḳīḳati maʿlūm-ı ʿācizānem (25) olamamışdır.

Şol ki pek aḥmaḳ ola dāmen-dırāz

Dāmen-dırāz aṣl (26) maʿnāsı etegi uzun dimekdir. Eteğiñ uzun olmasına ṭūl-i ḳāmet ve ḳāmetiñ (27) ṭavīl olmasına ḥamāḳat-i lāzımesi ʿalāḳa-yı tesmiye olmuşdur. **(Mevlānā Cāmī [284] (1) beyt)**

Nüvişte bed ān nükte-yi cān-güdāz

Ki ey kūteh-endīş u dāmen-dırāz[419]

(2) Sāde levḥ olmuş o maʿnāda mecāz

Sāde levḥ daḫı aḥmaḳ (3) ve ṣāf-derūn maʿnāsınadır. **(beyt)**

Ey dūstān fiġān ki men sāde (4) levḥ rā

Küştend-i bī-günāh bütān bahāne-cū[420]

Mecāz kelimesini żamm-ı mīm ile (5) cevāzdan ism-i mefʿūl olmaḳ üzre oḳumaḳ veyāḫud mīmiñ fetḥiyle (6) ḥaḳīḳat muḳābili mecāzdır dinmek cāʾizdir ve nāẓım-ı merḥūm bu ıṭlāḳında (7) ẓarāfet itmişdir.

Ṣanʿatında māhire pür-kār di

Pür żamm-ı bā-yı Fārsile (8) ṭolu maʿnāsına, **kār** iş maʿnāsına oldığı mürūr itdi. **Pür-kār** ṣanʿatında (9) māhir olana ışṭılāḥdır. **(Muḥteşem beyt)**

Ṭabīb-i Muḥteşem der ʿaşḳ (10) pür-kārīst kʾez ḳudret

Be-elmās-ı cefā ḫoş mīkuned dāġ-ı nemeksūdeş[421]

[418] Çirkin yüzlü ve kötü yaradılışlı biri vardı. Görsen yılan gibi insanı ısırıyor derdin.
[419] Oraya bu cana işleyen nükteyi yazdı: Ey kıt görüşlü ahmak!
[420] Ey dostlar, yetişin! Bahane arayan güzeller beni günahsız yere öldürdüler.

(11) Çīre-dest olmuş daḫı anıñ gibi

Çīre cīm-i Fārsile ḫīre vezninde (12) yekin ve ġālib ve müstevlī ve manṣūr maʿnāsınadır ve şücāʿ ve bahādır maʿnāsına (13) daḫı gelür. Ẕikr olunan maʿnālar ʿalāḳasıyla ṣanʿatında māhire **çīre-dest**(14) dinmek ıṣṭılāḥdır. Çīreyi cīm-i ʿArabī ile ḳayd idüp cīre-dest (15) çāpük el maʿnāsınadır ve żıddı ḫā-yı muʿceme ile ḫīredir dinmek lāyıḳ degildir. (16) Zīrā cīm-i muvaḥḥade ile cīre rūziyāne maʿnāsınadır. Yaʿnī ḫıdmetkār ve ḳul (17) ve şākird maḳūlesine gündelik virilen aḳçe ve ṭaʿām dimekdir. Çāpük (18) maʿnāsına degildir ve bu maḥallde dest yed ve el maʿnāsına olmayup ḥırfet (19) ve ṣanʿat maʿnāsınadır.

Saʿy idüp çoḳ iş görendir dīv-dest

(20) **Dīv-dest** şeyṭān ḳuvvetlü dimekdir. Bu terkībde dest ḳuvvet maʿnāsınadır (21) ve ḳuvvetden istiʿāre olmaḳ üzere yed maʿnāsına olması daḫı cāʾizdir.

(22) Yapdı müşkil işleri ber-bād best

Ber istiʿlā maʿnāsına, **bād** rūzgār (23) maʿnāsına, **best** bā-yı ʿArabī ile besten maṣdarından baġladı maʿnāsına (24) māżīdir. **Ber-bād best** müşkil işleri yapdı maʿnāsına ıṣṭılāḥdır.

815 (25) Pek göñülsüz iş ṭutıcı kār-düzd

Kār iş maʿnāsına **düzd** ḫırsız (26) maʿnāsına oldıġı ẕikr olundı. Göñülsüz iş ṭutana dinmişdir. **(Hātifī (27) beyt)**

Be-endāze-yi kārkes-i dād-müzd

Zi müzdeş neşod behre der kār-düzd[422]

[285] (1) Didiler ayaḳ terine pāy-müzd

Müzd ücret, pāy ayaḳ maʿnāsınadır. (2) Aṣlında **müzd-pāy** idi. Maʿrūf ayaḳ teri taʿbīr olunan ücret-i ḳademe (3) taḫṣīṣ olundıġına mużāfunileyhiñ taḳdīmi ʿalāmet-i naḳl olmuşdur.

(4) Dindi maġlūb-ı zebūna süst-kūş

[421] Muhteşem'in doktoru aşk işinde ziyadesiyle mahirdir. Mahareti sayesinde üzerine tuz dökülen yarayı cefa elmasıyla tedavi ediyor.
[422] Herkese yaptığı iş kadar ücret verdi. Gönülsüz iş yapan ücretten faydalanmadı.

Bu terkîbde olan **kūş** kelimesi (5) kāf-ı ʿArabî ile oḳunup saʿy maʿnāsı virilmek ve kāf-ı Fārsile ḳulaḳ (6) maʿnāsına olmasına şāriḥ-i merḥūm tecvîz ider. Kemāhî ṣatḥına vāḳıf (7) olamadıḳ.

Ten-zened maʿnāsıdır olur ḫamūş

Ten-zened sākit ve ḫamūş (8) olur maʿnāsına ışṭılāḥdır. **Ten** beden maʿnāsına, **zened** yāḫud zenîden (9) maṣdarından urur maʿnāsına mużāriʿdir. Ḫamūş Türkî mevḳiʿinde îrād (10) olunmuş kelime-yi Fārsî'dir. **(Şeyḫ ʿAṭṭār)**

ʿAşıḳ āteş der heme ḫırmen zened

(11) Erre ber farḳeş nehend ü ten zened[423]

Ḳuvvet ü ḳudret dimekdir dest-gāh

Dest-gāh(12) dāl-i mühmele ve sîn ile taḫt-gāh vezninde ḳuvvet ve imkān ve ṣervet ü sāmān (13) maʿnāsınadır ve ʿilm ve fażl ve kemāl maʿnāsına da olur. Maḥall-i ṣuġl ve taṣarruf (14) olan kār-ḫāneye daḫı dinür ki ʿavāmıñ tezgāh ıṭlāḳı bundan muḥarrefdir. (15) Maʿnā-yı terkîbîsi el maḥalli dimek, destiñ meʿānî-yi sā'iresinden ġaflet (16) itmekdir.

Gurg-ı Yūsuf müttehemdir bî-günāh

Gurg ḳurd maʿnāsına olmaġla (17) Ḥażret-i Yūsuf ʿaleyhi's-selām ḥażretleriniñ iḫvānıyla olan (18) muʿāmelede bî-cürm ḳurdı ithām itdikleri münāsebeti ile bî-günāh, müttehem (19) ḥaḳḳında gurg-ı Yūsuf dinmek ışṭılāḥdır.

Sen çekersin fikr itme (20) kār-ı bed

Her ki seg rā mîkuşed ū mîkeşed

Mıṣraʿ-ı ṣānî tamāmıyla (21) ḍurūb-ı emṡāl-i Aʿcām'dandır. **Her ki** her kimse ki maʿnāsınadır. **Seg rā**(22) köpegi dimekdir. **Mîkuşed** kāfıñ żammıyla öldürür maʿnāsına, ū żamîr-i (23) ġā'ib, kiye rāciʿdir. **Mîkeşed** kāfıñ fetḥiyle çeker maʿnāsınadır. Türkî'de (24) daḫı köpegi öldürene sürüdürler meṡeli şāyiʿdir. Kötü iş işleme, (25) ne ider iseñ saña ā'id olur mevḳiʿinde îrād iderler. **Kār-ı bed** kötü iş (26) maʿnāsına mevḳiʿ-i Türkî'dedir. **(beyt)**

[423] Âşık bütün benliğini ateşe verir. Başının üzerine testere koysalar da yine ses çıkarmaz.

Çü bed kerdī meşev eymen (27) zi āfāt

Bedīrā bed buved āḫır mükāfāt[424]

Ebu'l-Meʿānī ḳıṭʿa

Dūş dīdem [286] (1) der ser-i kūyeş raḳīb

Ber sereş sengī zedem āzürde kerd

Kerd dūşem (2) bār güftār īn meşel

Her ki seg rā mīkuşed ū mīkeşed[425]

Tīşe sūy-ı ḫod zened dinse (3) eger

Oldı maḳṣad kendüsi nefʿin arar

Tīşe keser, **sūy-ı ḫod(4) zened** kendü ṭarafına urur maʿnāsınadır ki kendü ve nefʿin arayan kimse ḥaḳḳında **(5) tīşe sūy-ı ḫod zened** ıṣṭılāḥdır. Türkī'de daḫı kendü ṭarafına yontar (6) istiʿmāli şāyiʿdir.

820 Rūy-ı ū be-bend dimek mefhūmı hem

Yaʿni anıñ (7) cānibidir mültezem

Rūy-ı ū be-bend yaʿnī anıñ yüzini görür, anıñ ṭarafı (8) mültezemdir ve aña ṭaraf-dārlıḳ ider mevḳiʿinde ıṣṭılāḥdır. **(beyt)**

Rīş (9) dārī egereş ber peserī baḫt üfted

Her ki āyed be-miyān rūy-ı peser mībīned

(10) Ṣūrete baḳma sīrete naẓar it maḥallinde ẓurefā-yı Īrān **rū mübīn der ü be-bīn**(11) dirler. **(Ḫvāce Ḥāfıẓ)**

ʿĀbidān-ı āftāb ez dil-ber-i mā ġāfilend

Ey melāmet-gū (12) Ḫudā rā rū mübīn ü rū bebīn[426]

---

[424] Sen bir kötülük yaptığından belalardan, sıkıntılardan emîn olurum sanma! Zira bir kötülüğün sonu muhakkak ki yine kötülük olur.

[425] Ey sevgili! Dün gece rakîbi senin köyünün girişinde gördüm. Başına bir taş attım, kafası yarıldı. Omuzuma aldığımda şu meseli söylediler: İti öldürene çektirirler.

[426] Güneşe ibadet edenler bizim sevgilimizden bîhaberler. Ey sevgili kınayan! Allah için sûrete değil sîrete nazar et.

Şöyledir maʿnāda kec dār u merīz

Ḳarda (13) gez ammā belürsüz olsun iz

Mıṣraʿ-ı şānīde Türkī'de biʿaynihi müstaʿmel (14) olmaġla ʿAcemler **kec dār u merīz** dirler. **Kec** egri ve muʿvec maʿnāsına, **dār**(15) ṭut maʿnāsına, **merīz** dökme maʿnāsına olmaġla maʿnā-yı luġavīsi egri (16) ṭut lākin dökme dimek olur. **(beyt)**

Der ezel dād-ı kefem sāḳī-yi ʿaşḳet (17) cāmī

Güft-i kec dār u merīz ḫūn-ı ciger ser şārest[427]

Diseler der āstīn (18) īnest ü bes

Bulunan bu ġayrıdan ümmīdi kes

Yuḳaruda ẕikr (19) olundıġı üzre **der** ẓarfiyyet maʿnāsına, **āstīn** yeñ maʿnāsına, **bes** yetişür (20) ve faḳaṭ maʿnāsına olmaġla ḥāṣıl-ı maʿnā yeñde olan faḳaṭ budur dimek (21) olmaġla bulunan budur mevḳiʿinde **der āstīn īnest ü bes** ıṣṭılāḥ (22) olmuşdur.

Der çi tīrī dinse mefhūm u meʾāl

Rütbe vü ḥālinden itmekdir (23) suʾāl

Yuḳaruda ẕikr olundıġı üzre **tīr** ḥışşe maʿnāsına daḫı olmaġla (24) rütbe ve ḥālden suʾāl mevḳiʿinde **der çi tīrī** dinmek ıṣṭılāḥdır. **Der** ẓarfiyyet, (25) **çi** istifhāmiyye ve āḫırında olan **yā** ḫiṭāb içündür. **(Mevlānā Ṭūsī beyt)**

(26) Ey dil çü tīreş āmed zūd ez hevā begīrī

Tā der ṣaf-ı dilīrān bīnem ki (27) der çi tīrī[428]

Dinilürse nān der rūġan fetād

Bī-meşaḳḳat devlete [287] (1) irdi murād

Nān der rūġan fetād etmek yaġa düşdi maʿnāsına olmaġla (2) bī-meşaḳḳat devlete nāʾil oldı mevḳiʿinde istiʿmāl olunur ıṣṭılāḥdır.

[427] Aşk sâkisi gam çekme kadehini ezelde elime verip "ciğer kanı doldu taşıyor, eğri tut ama dökme/karda gez fakat izin belirsiz olsun" dedi.
[428] Ey gönül! Sevgilinin oku geldiği zaman havada kap! Yiğitler safındaki yerini bu şekilde göreyim.

825 (3) Rīş-nāṭūrī ḳoned yaltaḳlanur

Rīş şaḳal maʿnāsına, **nāṭūr** ekin (4) ve bāġçe bekçileri maʿnāsına ve āḫırında olan yā maṣdariyye, **kuned** ider (5) maʿnāsına mużāriʿdir. Sezā ve nā-sezā dimeyüp herkese tevāżuʿ ve temelluḳ ider (6) mevḳiʿinde īrād olunur ışṭılāḥdır.

Bāzi-yi ḫāye ʿabeş işe dinür

(7) **Bāzī** luʿb maʿnāsına, **ḫāye** ʿużv-ı maʿlūm maʿnāsına olmaġla ḫāye ile (8) oynamaḳ ʿabeş ve bī-hūde oldıġından ʿabeş işe **bāzī-yi ḫāye** ışṭılāḥdır.

(9) Seng der ḳandīl-i pür fikr ü telāş

Maʿnā-yı luġavīsi ḳandīlde ṭaş (10) dimekdir. Fikr ü telāşa ışṭılāḥdır. (beyt)

Nīst sengem be-nezd-i kes ammā

(11) Senghā zed zamāne der-ḳandīl[429]

Ġāfil olma ḥāżır ol ḳandīl bāş

(12) **Ḳandīl bāş** maʿnā-yı luġavīsi ḳandīl ol dimekdir. Ḥāżır ve müheyyā ol, (13) ġāfil olma maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Īn be ū pehlū zened dinse tamām

(14) Bu aña beñzer dimek olur merām

Maʿnā-yı luġavīsi bu aña yan urur (15) dimekdir. Bir şeyʾiñ āḫar şeyʾe tamāmıyla müşābeheti ḥikāyesinde **īn be ū pehlū zened**(16) ışṭılāḥdır. Türkīʾde daḫı bu anıñ ile yan başı gelür istiʿmāli (17) şāyiʿdir.

Ḫāne tebrīk itse ferzend-i ʿAcem

Dir imiş kim būriyāyī mīkonem

(18) **Būriyā** ḥaṣır maʿnāsına ve yāsı maṣdariyye olmaġla **būriyāyī mīkonem** ḥaṣırlıḳ (19) eylerim dimekdir. Ẓurefā-yı ʿAcem ḫāne tebrīkinde **būriyāyī mīkonem** dir imiş. (20) Şuʿūrīʾde būriyā būyī konem īrād olunmuşdur lākin şāhid īrād itmemişdir.

[429] Feleğe atacak bir taşım yok. Fakat bir telaşım da yok.

(21) Rind-ferzend oldı ġāyetde ẓarīf

Nāẓım-ı merḥūm beyt-i evvelde ferzend-i (22) ʿAcem didikden şoñra der-ʿaḳab maʿnā-yı ışṭılāḥiyyeden oldığını tenbīh (23) ve taʿrīf buyurmaları el-ḥaḳḳ ẓarīfāne düşmüşdür. **Rind** rā ile Hind vezninde (24) bī-ḳayd u lāubālī ve muḥīl ve zīrek maʿnāsınadır. **Ferzend** daḫı maʿnā-yı meẕkūreyedir. (25) İkisi birden başḳa ve başḳa ẓarīf ādeme ışṭılāḥdır.

Mīve-yi dil (26) şiʿr ü inşā-yı laṭīf

Mīve-yi dil göñül mīvesi dimekdir. (27) Şiʿr ü inşāya ışṭılāḥ olmuşdur. Evlād maʿnāsına daḫı gelür ki (28) ʿArabī'de şemere-yi fu'ād dirler.

830 Ḫᵛāce olmuş nāvek-endāz-ı edeb

[288] (1) **Nāvek-endāz** oḳ itici maʿnāsına vaṣf-ı terkībī olaraḳ edebe mużāfdır. (2) Maʿnā-yı luġavīsi edeb oḳı itici dimek olur. Ḫᵛāce ve mürebbī ve muʿallim maʿnāsına (3) ışṭılāḥdır.

Pīç uşaġa didiler māder-celeb

Maʿnāsı rūsbī analu (4) dimekdir. **Māder** vālide ve **celeb** rūsbī maʿnāsına olmaġla veled-i zināya **māder-celeb(5)** dirler ve māder-be-ḫaṭā daḫı dinür. **(beyt)**

Lāfed zi-ḫaṭet nāmezihī (6) bī-ser ü pāyī

Ġammāz u siyeh-bāṭın u māder-be-ḫaṭāyī[430]

Ḥarf-i sākindir zede (7) ey pür-hüner

Zede zeden maṣdarından ism-i mefʿūl olaraḳ urulmuş maʿnāsınadır. (8) Ṣaf maʿnāsına oldığı ẕikr olundı. Ḥarf-i sākine daḫı ışṭılāḥdır.

(9) Esre üstün adıdır zīr ü zeber

Zīr aşaġı maʿnāsına ve **zeber** zā-yı (10) muʿceme ve bā-yı muvaḥḥade fetḥalarıyla yuḳaru maʿnāsına olmaġla esre yaʿnī (11) kesre maʿnāsına, zīr üstüne yaʿnī fetḥa maʿnāsına **zeber** ışṭılāḥdır. (12) Münāsebet-i naḳl vāżıḥdır.

[430] Ey güzel mektubunda sevgilinin ayva tüyünden perişan lafızlarla bahseden kişi! Sen gammaz, içi kararmış ve ne idüğü belirsiz birisin.

Pek perīşān yazıdır pāy-ı kelāġ

Maʿnā-yı terkībīsi (13) ḳuzġun ayaġı dimekdir. Perīşān ve bī-rābıṭa yazıya ışṭılāḥ olmuşdur.

(14) Puşuya girse di kerde pāy-ı zāġ

Maʿnā-yı terkībīsi ḳarġa ayaġı (15) eylemiş dimekdir. Ḳarġa ayaḳlanmış dimek degildir. (beyt)

Ṭāvus-vār çün (16) tu be-cevlān āmedī

Der bāġ bes perī ṣıfatān pāy-ı zāġ kerd[431]

Câme-yi mūyī (17) daḫı mūyībe kürk

Câme-yi mūyī mūya nisbet câme maʿnāsına olmaġla kürke (18) ışṭılāḥ olmuşdur. Mūyīne daḫı yā-yı nisbet ve teʾkīd-i nisbet olan nūn ve hā (19) ile mūya mensūb maʿnāsınadır ki kürke ıṭlāḳ iderler.

Dir ʿAcem şāʿirleri (20) maḥbūba Türk

Şuʿarā-yı ʿAcem yaġma-gerān-ı dil ü cān ve bir yād-künān-ı ḳarār (21) u sāmān olan maḥbūba Türk ıṭlāḳ iderler (Ḥāfıẓ'ıñ) eger ān Türk-i Şīrāzī (22) mışraʿı zebān-zed-i enāmdır.

Bī-edeblik itse hem bir şaḫṣ-ı bed

Ṭaʿn (23) idüp dirler ki Türkī mīkuned

Türkī mīkuned aṣl maʿnāsı Türklük ider (24) dimekdir. Türkī'de olan yā maṣdariyyedir. Bī-edeblik ve nā-sāzlıḳ ider maḥallinde (25) ışṭılāḥdır. Türkī'de daḫı bu maḳūleye Türklük itdi dinür ancaḳ (26) Türkī'de rūstāyī, Fārsī'de ahālī-yi Tūrān murāddır ve Türkī'de ḥaḳīḳatde (27) rūstāyī-zāde olmayan şaḫṣıñ ḥaḳḳında ḍarb olunmaz.

835 Pek beyāż [289] (1) olsa eyü olsa şeker

Adına anıñ ṭaber-zed didiler

[431] Sen tâvus kuşu gibi gezmeye başlayınca bahçedeki peri yüzlüler saklandı.

Ṭaber-zed teber-zed (2) muʿarrebidir. Ḳand-ı sefīddir ki nebāt şekeridir. Ġāyetde ṣāf ve muḥkem ḳısmına (3) ıṭlāḳ olunur. Gūyā balṭa ile ḳırılup ufandığıçün teber-zed didiler (4) ve beyāż ve şeffāf ve sengīn ṭoza daḫı dirler ki Eflāḳ ve Ḥacı Bekṭaş (5) ṭozı gibi.

Pencere maʿnāsı olmuş tāb-dān

Żiyā maʿnāsına olan (6) **tāb** ile edāt-ı ism-i fāʿil olan **dān** lafẓından mürekkeb **tāb-dān** pencere (7) maʿnāsına ışṭılāḥdır. Sebeb-i naḳl ẓāhirdir.

Baca mūrī kim (8) çıḳar andan duḫān

Mūrī mīm ile dūrī vezninde baca maʿnāsına ve zīr-i (9) zemīnde olan ṣu yolu ve geng taʿbīr olunan ḳanevāta dinür ve oluḳ (10) ve mīzāb maʿnāsına olur ve ipden ṭoḳunmuş bir nevʿ ṣevbe ve Tūrān-ı zemīnde (11) bir vilāyet ismine Mūrī dirler. **Mūr** ḳarınca maʿnāsına oldığından başḳa (12) tīmūruñ üzerinde tīmūr ḳurdı taʿbīr olunan bir nevʿ bāsa dinür ki cilā ve ṣaḳīl (13) ile żāyiʿ ve ber-ṭaraf olmaz.

Pāki vü mūsī dimekdir ustura

Pākī bā-yı Fārsī ile (14) tırāş idecek usturaya dinür, āḫırında olan yāyı maṣdariyye iʿtibār ile (15) baş pāklik ve ṭahāret maʿnāsına olur. **Mūsī** ʿArabī ve Fārsī'de ustura (16) maʿnāsınadır faḳaṭ Fārsī'de kesr ve medd-i sīn ile müstaʿmeldir. Ḥażret-i (17) Mūsā ṣalavātullāhi Teʿālā ʿalā nebiyyinā ve ʿaleyh ḥażretleriniñ ṣalābet-i (18) şerʿiyye ve ḥiddet-i dīniyyesi olması sebeb-i tesmiye żann olunmaḳ vehmedaḫı (19) ebʿaddır. Zīrā maʿnā-yı meẕkūr mülāḥaẓasıyla seyfe ıṭlāḳ olunmayup (20) usturaya taḫṣīṣ tercīḥ-i bilā-müreccaḥ ḳabīlinden olur.

Oldı ebrū-ken (21) daḫı cınbıstra

Ebrū-ken ḳaş ḳoparıcı maʿnāsınadır. Cınbıstra taʿbīr (22) olunan ālet-i maʿrūfeniñ adıdır.

Di bulut adına pīl-i āb-keş

Aṣl (23) maʿnāsı ṣu çekici fīl dimekdir, bulut maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Hem daḫı (24) şīr-i süvār olmuş güneş

Burada **süvār** piyāde muḳābilidir. Şems, felekde (25) süvār miṣillü oldığından **şīr-i süvār** tesmiye olunmuşdur.

İmtizācı bed olandır (26) bed-ḳumār

Bed-ḳumār imtizācsız olan ādeme dinür. **(Vaḫşī der merşiyye beyt)**

(27) Bed ḳumārīhāy şaṭranc-ı mecāzī ḫoş nekerd

Reft tā cāyī ki mībāzend [290] (1) ḫāṣṣān nerd-i ʿaşḳ[432]

Keyk der şalvār bī-ṣabr u ḳarār

Maʿnā-yı aṣlīsi (2) ṭonda ve şalvārda pire dimekdir. Bī-ṣabr u ḳarār maʿnāsına ışṭılāḥdır.

840 (3) Nesne żāyiʿ olsa da sīm-āb şod

Maʿnā-yı terkībīsi cīve oldı (4) dimekdir ki cīveye jīve ve sīm-āb dindigi ẕikr olundı. Żāyiʿ olan (5) şeyʾe **sīm-āb şod** ışṭılāḥdır.

Pek ḫacīl oldı dimekdir āb şod

(6) Aṣl maʿnāsı ṣu oldı dimekdir. Ḫacīl oldı maʿnāsına **āb şod**(7) ışṭılāḥdır. Ḫacīl kelimesi ḥaḳḳında İbn Kemāl merḥūmuñ beyānı mā-sebaḳda (8) ẕikr olundı. **(Ḫüsrev beyt)**

Tā gül ez şerm rūyet āb şode

Yek zamān (9) dūr kum ez çihre niḳāb[433]

Sözde yañlış ṭuyıcıdır ḥarf-gīr

Ḫarf(10) rānıñ sükūnuyla ʿArabī'de her nesneniñ ucuna ve kenārına ve sivri ve keskin (11) ḳıyısına dinür ve ḥurūf-ı teheccīden birine ıṭlāḳ olunur, elif ve bā gibi (12) kelimātıñ ṭarflarında vāḳiʿ oldıġıçün ve **ḥarf** şu yoluna dinür ve vech (13) ve üslūb maʿnāsına müstaʿmeldir ve kesb ü kār eylemek maʿnāsınadır ki iş (14) ucuna yapışmaḳdan ʿibāretdir ve bir nesneyi bir yaña çevirmek maʿnāsınadır. (15) **Ḫarf-gīr** kāf-ı Fārsile eksik ṭutup ve ʿayb ve naḳīṣa arayan ve sözde (16) saḳṭ-ı tefaḥḥuş iden taʿrīż ve kināye ile söz söyleyen kimseye dinür.

[432] Kötülerle mecaz satrancı oynamak yerine iyilerin aşk tavlası oynadıkları bir yere gitti.
[433] Yüzündeki nikabı biraz kaldır da gül hasetinden eriyip su olsun!

(17) Ḫurde-gīr ol ʿayb arayıcı faḳīr

ʿAyb arayıcı şaḫṣ-ı meẕmūma (18)**ḫurde-gīr** dindi. Nāẓımıñ faḳīr buyurması ol maḳūle şaḫṣıñ ʿilm ü ʿirfān (19) yoḫsulu oldığına işāretdir ve ġāyet ẓarīfāne vāḳiʿ olmuşdur. Zīrā ḫalḳıñ (20) meʿāyibini cüst-cū kār-ı ʿāḳil degildir. ***(lināmıḳıhi beyt)***

Ḫalḳıñ ʿaybın bulanıñ (21) sīm ü zere nisbet ile

Ḳıymet ü ḳadri hemān seng-i ʿayār olmaḳdır

ve **ḫurde**(22) ufaḳ maʿnāsından başḳa nükte ve cā-yı muʾāḫeẕe maʿnāsına gelür ki (23) eşnā-yı muḥāverātda ṭutarlar ve aṣl sebeb-i tesmiye bu maʿnādır. Ufaḳ ṭutıcı (24) maʿnāsı melḥūẓ degildir.

Sözime daḫl itdi dimekdir murād

Dir isem (25) engüşt ber-ḥarfem nihād

Aṣl maʿnāsı ḥarfim üzerine parmaḳ ḳoydı (26) dimekdir. **(beyt)**

Ger be-nālem çü ney engüşt meneh ber-ḥarfem

Her ki zaḫmī ḫūred (27) elbetde fiġānī dāred[434]

Begẕer ez men ḳo beni ḥālime sen

Aṣl maʿnāsı [291] (1) benden geç dimekdir. **Begẕer** güzişten maṣdarından yāḫud güẕerīden maṣdarından (2) müştaḳ güẕāred mużāriʿinden meʾḫūẕ emrdir. **Ez men** benden. Beni ḥālime (3) ḳoy mevḳiʿinde ışṭılāḥdır. **(beyt)**

Henūz endek şuʿūrī der em ey sāḳī (4) zi men begẕer

Be-çeşm-i mest ḫod teklīf kon īn cām ḫālī rā[435]

Yaʿni (5) incitme beni meşken be-men

Meşken şikesten yāḫud şikenīden maṣdarından (6) müştaḳ şikend mużāriʿinden meʾḫūẕ nehy-i ḥāżırdır. **Be-men** beni maʿnāsına (7) olmaḳ iḳtiżā ider. Şikesten bābı

[434] Ney gibi nâle kılsam sakın beni kınama! Çünkü yarası olan elbette inler.
[435] Hey sâkî! Hâla şuurun varken kendinden geç! Bu boş kadehi sarhoşuğuna ver.

müteʿaddī oldığından meşkenem dinmek lāzım (8) gelüp ḥarf-i bāya iḥtiyāc yoġısa da nāẓım-ı merḥūm görüp ve işitdigi (9) istiʿmālātı ifādede maʿẕūrdur.

Pek ġażab-nāke dinürmiş ḫīre-şīr

(10) Maʿnā-yı terkībīsi şaşmış arslan dimek degildir. Zīrā **ḫīre** dilīr ve dilāver (11) ve şücāʿ ve cesūr maʿnālarına da olmaġla bu maʿnā münāsebeti ile pek (12) ġażab-nāke **ḫīre-şīr** ıṭlāḳ olunmuşdur. **(Hātifī beyt)**

Be-īn ḥīle şāyed ki (13) īn ḫīre-şīr

Reved cānib-i ṣayd-ı dīger dilīr[436]

Ẓulm dest-endāz unutma (14) yād-gīr

Destiñ yed maʿnāsından başḳa meʿānī-yi sā'iresi oldıġı kerrāren (15) ẕikr olundı. Bu terkībde **dest**i ḳuvvet ve ḳudret maʿnāsına ḥaml itmek yed (16) maʿnāsına ḥamlde ensebce olur. **Dest-endāz** ẓulm maʿnāsına ıṣṭılāḥdır. (17) **(Ḫᵛāce Selmān)**

Çünān zi mülk ber endāḫt resem dest-endāz

Ki bāzkeş (18) netüvānest ber kebūter zed[437]

ve ḥadden mütecāviz cevr maʿnāsınadır. **(Muḥteşem-i Kāşānī (19) beyt)**

Türk men mestest ü dest-endāḫt ber dūş-ı raḳīb

Veh ki şod mülk-i dilem (20) vīrān zi-dest endāz-ı ū[438]

Yād-gīr kāf-ı Fārsile ḥıfẓ eyle, unutma (21) maʿnāsınadır.

845 Çeşm-i dil-ber āhu-yı dünbāle-dār

Āhū istiʿāre ṭarīḳıyla (22) maḥbūba ve maḥbūbuñ çeşmine ıṭlāḳ olunmaġla çeşm-i maḥbūba mükeḥḥel oldıġı (23) mülāḥaẓasıyla **āhū-yı dünbāle-dār** dinmişdir. Aṣl maʿnāsı ḳuyruḳ ṭutıcı (24) yaʿnī ḳuyruḳlar ṭutıcı ceyrān dimek olur.

[436] Bu dilaver yiğit, bu hilesiyle bir başka yiğidi avlamak için gitse yakışır.
[437] Memleketten zulmü o derece kaldırdı ki öldüren şahin güvercin avlayamaz oldu.
[438] Benim Türk güzelim sarhoşken elini rakibin omuzuna atmış. Eyvah! Gönül mülküm onun cevriyle viran oldu.

Pek küçük maḥbūba dirler ney-süvār

(25) Aṣl maʿnāsı ḳamış binici dimekdir ki çocuḳlarıñ aġacdan ve ḳamışdan (26) ata süvār olduḳları ʿalāḳasıyla küçük maḥbūba **ney-süvār** ışṭılāḥdır. (27) **(Mīrzā Ṣā'ib beyt)**

Be-dest-i ġayr mībīnem ʿinān-ı ṭıfl ḫod rāyī

Be-vaḳt ney-süvārī [292] (1) mīgiriftem men rikābeş rā[439]

Aṣl u nesli pāk olandır gevherī

(2) **Pāk-gevher** daḫı dirler. **Gevherī** aṣīl ve nesīb olan kimseye ışṭılāḥ (3) oldı. Maʿnā-yı luġavīsi iʿtibārıyla gevher-fürūşa daḫı dirler.

Nāzlı beslenmekde (4) sāye-perverī

Nāzlı beslenmiş yaʿnī germ ü serd görmüş ādeme **sāye-perver**(5) dinmek mürebbīniñ gölge ve sāyesinde perveriş buldıġı iʿtibārıyladır.

(6) Oldı nev kīse yeñi devlet bulan

Maʿnā-yı terkībīsi yeñi kīse (7) dimek degildir. Siyāh çeşm miṣillü taḳdīm mużāfun ileyh ile yeñi kīselü (8) dimekdir. **(ʿUrfī beyt)**

Ber tenet pīrāhen-i kettān zi taḥrīk-i nesīm

Hest çün (9) nev-kīse-yi lerzende her bālā-yı sīm[440]

Daḫı Hindūzādedir bed-aṣl olan

(10) Bed-aṣl ve ṣoysuz ve nā-ḫalef kimseye **Hindūzāde** dirler. **Hindū** ḫuṣūṣuyla (11) ehl-i Hind'iñ keferesine ıṭlāḳ oldıġından Hind üserāsına Hindū ʿalem-i (12) cins olmuşdur ve ḳul ve bende maʿnāsına gelür. **(beyt)**

Pīş zebān-ı tu tīġ Hindū-yı (13) cānber-miyān

Ey ḳalemet bā-devāt-ı ṭūti-yi Hindūstān[441]

[439] Ben içimdeki çocuğu dizginleyemiyorum, at binicisi gibi hızlı olduğu için onu başkası kontrol etmeli.
[440] *Ferheng-i Şu'ûrî*'de bu beyit Emîr Yâdigâr'a nispet edilmiştir. Beytin tercümesi: Ey sevgili! Üzerine giydiğin keten gömleğin bahar esintisiyle hareket ediyor. Galiba yeni keseli gümüş üzerine titriyor.

Bād-ı herze vaʿdedir (14) kim aṣlı yoḳ

Bād rūzgār ve **herze** bāṭıl ve bī-hūde maʿnāsına olmaġla (15) yalan ve bī-aṣl vaʿdeye **bād-ı herze** ıṣṭılāḥdır.

Hem siyeh-kār ol ki (16) kiẕb ü fısḳı çoḳ

Aṣl maʿnāsı siyāh işlü dimekdir. Fāsıḳ u keẕẕāba (17) ıṣṭılāḥdır. **(Şeyḫ Saʿdī beyt)**

Siyeh-kārī ez nerdbānī fütād

Şenīdem ki (18) hem der-i nefs cān be-dād[442]

Bī-vefā mefhūmıdır yārān-fürūş

Aṣl maʿnāsı (19) dostlar ṣatıcı dimekdir. Fedākār olan bī-vefāya ıṣṭılāḥdır. (20) Dostunı medḥ ü ṣenā idici maʿnāsına daḫı gelür ve bu ṣatmaḳ maʿnāsı (21) lisānımızda daḫı müstaʿmeldir. **(Seyfī-yi Buḫārī beyt)**

Seg-i tu ber heme ʿālem fürūḫt (22) Seyfī rā

Çerā ki yār fürūṣī ṭarīḳ-i yārānest[443]

Murġ-ı dil maʿnāsı (23) olmuş ʿaḳl u hūş

Aṣl maʿnāsı göñül ḳuşı dimek olur. ʿAḳl (24) u hūş maʿnāsına ıṣṭılāḥdır.

850 Ṣaḫṣ-ı meʾnūsa dinür kim germ-ḫūn

(25) Ülfeti olsa ṣafā-baḫṣ-ı derūn

Ünsiyyet ve ülfete ḳābil cān seven ādeme (26) **germ-ḫūn** dinür ki maʿnā-yı terkībīsi olan ḳanı ṣıcaḳ taʿbīri ol maḳūle (27) kimseye dindigi Türkī'de daḫı şāyiʿdir. **Meʾnūs** ünsiyyetden ism-i mefʿūldür. [293] (1) Mışrāʿ-ı ṣānī tefsīr yollu taʿbīrāt-ı Türkiyye'den olmaġla ḳalbe ṣafā virici (2) dimek olur. Bu maḥallde derūndan içerülük maʿnāsı melḥūẓ olmayup (3) mā-ṣadaḳ ʿaleyhi olan ḳalb ve göñül murāddır.

---

[441] Ey hokkadaki kalemi Hindistan papağanına benzeyen! Kılıç dilin karşısında ferman ileten bir bendedir.

[442] Fâsık bir kişinin merdivenden düşüp orada can verdiğini işittim.

[443] Ey sevgili! Senin köpeğin Seyfî'yi bütün âleme sattı. Neden vefasız dostlar dostlarını satma yoluna gider?

Gice gündüz adı (4) olmuş ḫuşk ü ter

Maʿnā-yı terkībīsi ḳurı ve yaş dimekdir. Gice (5) ve gündüz maʿnāsında ıṣṭılāḥdır. Raṭb u yābis miṣillü ʿumūm ve şümūl (6) ve iḥāṭa maʿnāsında daḫı istiʿmāl olunur.

Pek delidir ḫuşk-maġz u (7) ḫuşk-ser

Maʿnā-yı terkīb ḳurı beyn ve ḳurı baş dimek degildir. (8) Taḳdīm mużāfun ileyh ile siyāh çeşm miṣillü ḳurı beynlü, ḳurı başlu (9) dimekdir. Pek ziyāde delüye **ḫuşk-maġz** ve **ḫuşk-ser** dirler.

Gerçi şāhid (10) oldı maʿnāda güzel

Şāhid ıṣṭılāḥ-ı şuʿarā-yı ʿAcem'de güzel (11) ve maḥbūb maʿnāsınadır ki maḥbūb-ı mütenāsibü'l-aʿżānıñ ḳudret-i İlāhī'ye (12) ḥüccet-i ʿādil ve güvāh-ı bī-muʿādil olması sebeb-i tesmiye ve ıṣṭılāḥdır. (13) Maḥbūbuñ cemīʿ zamānında ḳalb-i ʿāşıḳda ḥāżır olması maʿnāsına daḫı ḥaml (14) itmişler ise de maʿnā-yı evvel ṭabʿa muvāfıḳdır.

Şāhid-i bāzār ammā mübteẕel

Hercāyī (15) yaʿnī her gördigi ʿāşıḳa uyup maṭlūba müsāʿade iden maḥbūb-ı hezār-āşināya (16) şāhid-i bāzār dirler. (beyt)

Ümmīd bülbül-i bī-dil zi gül vefādārīst

(17) Velī vefā nekuned şāhīdī ki bāzārīst[444]

Bir maḥallde dinse şehrī vü gülī

(18) Beldeniñ mümtāzı budur ḥāṣılı

Şāriḥ-i merḥūm maʿnā-yı terkībīsi şehrlü (19) ve köylü dimekdir çünki şehr maʿrūfdur kül kāfıñ żammı ve lām ile (20) ḳarye maʿnāsına da gelür āḫırlarında olan yā nisbet içündür dimiş. Ancaḳ (21) bu maʿnā imtiyāzı müstelzim olmayacaġı bedīhīdir. Ḫuṣūṣen ki Şuʿūrī (22) merḥūm nevādirden bir ʿadīmü'l-miṣl taʿrīfinde bir şehr bir o

[444] Gönülsüz bülbülün gülün vefasından beklentisi vardır. Fakat her âşığın peşinden koşan güzelde vefa ne gezer?

dimekdir buyurmuş (23) ve Mevlānā Cāmī Ḥażretleri'niñ naʿt-ı şerīfinde olan işbu beytini īrād (24) itmişdir. (beyt)

Gül ü şehr dü cihānest velī

Hest şehrī vü külī (25) zū meşelī[445]

Merḥūm-ı müşārünileyhiñ işbu beytinden ve **Kemāl-i Ḫocendī'niñ**

Ey gül-i (26) rūy terā çün men be-her sū bülbülī

Ez tu dāred īn meşel şöhret ki şehrī (27) vü gülī[446]

beyti mażmūnundan şehrī ve gülī lafẓlarında olan yā vaḥdet içün [294] (1) ve gül kāf-ı Fārsile şükūfe-yi maʿrūfe maʿnāsına oldıġı tebeyyün ider. (2) Bu ṣūretde ṣaḥīḥen aṣl maʿnā bir şehr ve bir gül dimek olur.

Bülbül olmuş (3) zend-bāf u zend-ḫʷān

Zend-bāf u zend-ḫʷān aṣlda zend kitābı ḳırāʾat (4) idici maʿnāsınadır. Zerdüşt tevābiʿinden ʿibāretdir. Zerdüşt-i merḳūmuñ (5) semāvīdir, bāña nāzil oldı iddiʿāsında oldıġı kitāba Zend dirler. Zā-yı (6) muʿceme ile bend vezni üzredir. Bülbül ve ḳumrı ve üveyik ḳuşlarına daḫı **zend-bāf**(7) ve **zend-ḫʷān** dinür.

Iṣfahān'da bāġçedir Naḳş-ı Cihān

Maʿnāsı (8) maʿlūmdur.

855 Dil-güşā Şīrāz'da bir bāġçe hem

Dil-güşānıñ aṣl maʿnāsı göñül (9) açıcı dimekdir. Şirāz'da bir bāġçeniñ daḫı ismi imiş ki

Şeyḫ Saʿdī (10) anda medfūn İrem

ṣaḥib-i *Gülistān* Şeyḫ Saʿdī ḳuddise sırrıhu ḥażretleri (11) anda medfūn imiş. Bunda İrem'den murād Şeddād'ıñ binā-kerdesi olan (12) ve *Muḳaddime*-yi İbn Ḫaldūn'da ḳīl ü ḳāl olunan *ireme ẕāti'l-ʿimād*[447]degildir (13) ve belki şeyḫ-i müşārünileyh ḥażretleriniñ ġarīḳ-i raḥmet-i Raḥmān ve ḫırāmende-yi (14) cinān oldıġı tefeʾül-i ḫayriyyesiyle cennet-i aʿlā maḳṣūddur.

[445] İki cihanın gülü ve şehridir. "Bir şehir ve bir o" sözü ondan kalmıştır.
[446] Ey yüzünün gülüne her yerde benim gibi bülbülleri olan güzel! "Bir gül bir şehir" meseli senin sayende şöhret bulmuştur.
[447] "... sütunlarla dolu İrem'e." Fecr/7.

Daḫı gül-geşt-i (15) muṣallā ḫoş-mekān

Gül-geşt mesīre maʿnāsına olmaġla muṣallāya mużāfdır. (16) Ḫʷāce Ḥāfıẓ Ḥażretleri'niñ ārām-gāh-ı raḥmet olduḳları maḥalle dinür.

(17) Ḫʷāce Ḥāfıẓ anda Firdevs-āşiyān

Firdevs cennet maʿnāsınadır. **(18) Firdevs-āşiyān** Firdevs-maḳām dimekdir.

Āb-ı Rüknī hem anıñ ırmaġıdır

Menbaʿı Allāhuekber ṭaġıdır

Gül-geşt-i muṣallāda olan ırmaġa Āb-ı (19) Rüknī dirler ve ırmaġ-ı meẕkūrıñ menbaʿı Allāhuekber ṭaġı tesmiye olunan (20) ṭaġ imiş. Çeşme-yi meẕkūrı rüknü'd-düvele Ḥasan ibn Büye meydāna (21) çıḳarup iḫrāc ve icrā itmekle anıñ ismine mensūb olmuşdur. (22) Şāriḥ-i merḥūmuñ bu maḥalli beyānda taṭvīl itdigi maḳālesi ḥavāle-yi (23) semʿe şāyān degildir.

Ḳarışıḳ söz ṣav dimek güft ü şenīd

Bu maḥallde **(24)güft ü şenīd** māżī degildir ve belki maṣdar-ı muḫaffefdir. Maʿnāsı söylemek (25) ve işitmek ḳarışıḳ ve muġālaṭalu söze **güft ü şenīd** dirler.

Terk ü iʿrāż (26) eyledi dāmen keşīd

Maʿnā-yı terkībīsi etek çekdi dimekdir. Terk (27) ü iʿrāż maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Perde-efken oldı şaḫṣ-ı bī-ḥayā

[295] (1) Aṣl maʿnāsı perde bıraġıcı dimekdir. Perdesiz ve ʿārsız, bī-ḥayā şaḫṣa **(2)perde-efken** ışṭılāḥdır.

Her kimi görse seven zūd-āşinā

Zūd zā-yı muʿceme (3) ile būd vezninde tīz maʿnāsına oldıġı ẕikr olundı. **Āşinā** yād muḳābili biliş (4) maʿnāsınadır. Her gördigi ile ülfet ü muḥabbet iden kimseye **zūd-āşinā(5)** ışṭılāḥdır.

860 Ten-fürūdāde şu kim ġāyet muṭīʿ

Ten-fürūdād(6) ve **ten-fürūdehed** ve **ten-dehed** ve **ten-dād** kelimeleri rām ve muṭīʿ oldı maʿnāsınadır. (7) Yaʿnī fürū kelimesiniñ ḥaẕf ve iṯbātı müsāvīdir. **Ten-fürūdāde** muṭīʿ olmaḳ (8) maʿnāsınadır.

Dest-merdī dinse mefhūmı şefīʿ

Maʿnā-yı **(9)** terkībīsi ādeme mensūb el dimek degildir. Belki ḳāʿide-yi ādemiyyet ve üslūb-ı **(10)** ādemiyyet maʿnāsınadır. Destiñ ḳāʿide ve üslūb ve ḳānūn ve reviş maʿnāsına **(11)** daḫı oldığı kerrāren ẕikr olundı ve **merdī**de olan yā nisbet içün **(12)** degildir, yā-yı maṣdariyyedir. Şiʿār-ı insāniyyet maʿnāsı ʿalāḳasıyla şefīʿ maʿnāsına **(13)** ışṭılāḥ olmuşdur.

Di enāyī aña kim cehli ʿayān

Cehli ʿayān **(14)** maʿnāsına hemzeniñ ve nūn-ı memdūdeniñ fetḥleri ve yā-yı taḥtiyye-yi memdūdeniñ **(15)** kesriyle enāyī ışṭılāḥdır. **(Ümīdī beyt)**

Süḫan der vaṣf-ı tu **(16)** baḥr-i ʿamīḳest

Negunced der enāy her enāyī[448]

Olmuş aḥmaḳlar da şīşe-gerdenān

(17) Gerden kāf-ı Fārsile evden vezninde boyun ve ʿunḳ maʿnāsına **(18)** oldığı miṣillü şücāʿ ve pehlevān ve muḳtedir maʿnāsına daḫı olur. **Şīşe-gerdenān(19)** şīşe ḳuvvetlüler ve şīşe iḳtidārlular dimek olmaġla ışṭılāḥ olaraḳ **(20)** aḥmaḳlara dinür.

Saḫt-pīşānī olandır yüzi pek

Saḫt-pīşānī aṣl **(21)** maʿnāsı ḳatı alınlu dimekdir. Yüzi pek ādeme ışṭılāḥdır.

Çār-ḫāye **(22)** ʿavreti çoḳdur dimek

Çār merātib-i ʿadedden dört maʿnāsına, **ḫāye(23)** ḫā-yı muʿceme ile sāye vezninde ḫuṣye ve ṭaşaḳ maʿnāsınadır. Birḳaç **(24)** ʿavret teʾehhül iden kimseye çār-ḫāye dinür. **(Mevlānā Ümīdī beyt)**

(25) Ez çār-ḫāy ki dü se cā ketḫüdā şode

Pīrāne ser ki ḳadd-i Ümīdī dü-tā şode[449]

ve yumurṭaya daḫı ḫāye dinür.

[448] Senin vasfında söz söylemek derin bir okyanus gibidir. Cehli ayan olan her enayi anlayamaz!
[449] Yaşlılar gibi boyu iki büklüm olan Ümidî'nin iki üç yerde bey olmuştur.

Di şehīdī aña kim zen-pāredir

ʿAvret (27) içün cān viren bī-çāredir

Zen-dost ve **zen-pāre** taʿbīrleri Fārsī'dir. [296] (1) Türkī'de daḫı şāyiʿdir. Iṣṭılāḥ olaraḳ **zen-pāre**ye şehīdī dirler imiş.

(2) Pā-girift itdi cimāʿ u iḫtilāṭ

Maʿnā-yı aṣlīsi ayaḳ ṭutdı (3) dimekdir. Cimāʿ maʿnāsına ıṣṭılāḥdır.

Oldı maʿnāda menī āb-ı neşāṭ

(4) Vaḳt-i inzālde olan şehvet ve neşāṭ mülāḥaẓasıyla menīye **āb-ı neşāṭ**(5) ıṣṭılāḥ olmuşdur.

865 Def-keş olmuşdur daḫı şol nā-bekār

Kim ider (6) zen-pāreye ʿavret şikār

ʿAvret pezevengine **def-keş** ıṣṭılāḥ olmuşdur. (7) Maʿnā-yı aṣlīsi def çekici dimekdir ve **def** ālet-i lehviñ ismidir ki (8) Türkī'de daḫı def dinür.

Zen be-müzd ol ḳaḥbe kim rüsvā-yı ʿāmm

Zen be-müzd(9) aṣl maʿnāsı ücretle ʿavret dimekdir. Soḳaġa düşmüş bī-ʿār rūsbīye (10) ıṣṭılāḥdır. ʿArabī'de o maḳūleye ḳaḥbe dirler. Türkī'de daḫı şāyiʿdir. (11) ʿArabī'de **ḳaḥb** yaşlu ve müsinn ve sāl-ḫūrde olan kişiye dinür (12) ve öksürükli insāna ve ḥayvāna dinür. Fācire ve zinā-kār rūsbī zen-dostī (13) gördükde vāsıṭa-yı viṣāl olmaḳ içün öksürüp tenaḥnuḥ ile remz ü işāret (14) eyledigine mebnī ḳaḥbe dinmişdir. Ḳaḥbe ẕikr olunan ḳaḥbıñ mü'enneṯi olaraḳ (15) müsinne ḳoca ḳarıya dinür.

Ḳalye-ḫᵛār oldı gidī beyne'l-ʿavām

(16) Deyyūṯ ve pezevenk ve gīdī maʿnāsına **ḳalye-ḫᵛār** ıṣṭılāḥdır (17) ve daʿvetsiz varan şaḫṣa dinür. (beyt)

Ṣoḥbet-i tenhā kunend ger ʿārifān

(18) Ber-ser-i ḫᵛān ḥāżır āyed ḳalye-ḫᵛār[450]

[450] Ârifler birbirleriyle gizlice sohbet etseler, davetsiz biri hemen sofranın başına gelir.

Muġlim olan şaḫṣa dirler tāz-bāz

(19) Muġlim lūṭīye **tāz-bāz** dinür. **Tāz** tüysüz tāze maʿnāsına olmaġla maʿnā-yı terkībīsi (20) tāze oynadıcı ve tāze ile mülāʿabe idici dimek olur.

Aralıḳda iş (21) düzici kār-sāz

Kār-sāz daḫı iş düzici pezevenk maʿnāsınadır.

(22) Tāz-ḫīz ü çār-mīḫ ol fiʿl-i ḫām

Tāz-ḫīz ve **çār-mīḫ** fiʿl-i ḫām yaʿnī livāṭa (23) dinilen fiʿl-i şenīʿ-i şeyṭāniyyeniñ ismine ışṭılāḥdır.

Gūh dellāl (24) oldı pāzeng ġulām

Gūh dellāl kāf-ı Fārsile necāset dellālı maʿnāsına (25) oġlan pezevengine ışṭılāḥ olmuşdur.

Hem ṭabaḳ-zen didiler saḥḥāḳaya

(26) Kendü gibi ʿavrete müştāḳaya

Türkī'de sürici ve ʿArabī'de saḥḥāḳa (27) dinilen ʿavrete **ṭabaḳ-zen** ışṭılāḥdır. Bu maḳūleleri tafṣīl dā'ire-yi [297] (1) edebden ḫāric, itlāf-ı kelām ve telvīṣ-i lisāndan başḳa fā'ide olmadıġından (2) me'mente'dībe ilticā olmuşdur.

870 Ġarḳ-ı perrān birden idḫāl eylemek

Maʿnā-yı (3) ışṭılāḥīsi maʿlūm. Şāriḥ-i merḥūm perrān teşdīd-i rā ile ḳanad (4) maʿnāsına perr kelimesiniñ cemʿidir dimiş. Uçurmaḳ maʿnāsına olan perānīden (5) maṣdarından mübālaġa ile ism-i fāʿil olması daḫı ḫāṭıra gelür.

(6) Hem miyān-pāçe sürişdirmek dimek

Bunuñ daḫı maʿnā-yı ışṭılāḥīsi (7) maʿlūm ve vasaṭ maʿnāsına olan **miyān** ile **pāçe**den mürekkebdir. Türkī'de (8) daḫı paça taʿbīr olunur. Ḳoyun ve keçi ve insān paçasından eʿammdır.

(9) Ser-girifte dindi yefʿallenmişe

Aṣl maʿnāsı başı ṭutulmuş dimekdir. (10) Başı ṭutılan dimek degildir.

Daḫı ḫuft u ḫīz tedrīcī işe

(11) **Ḫuft** uyumaḳ maʿnāsına ism-i maṣdardır ve **ḫīz** ḳalḳmaḳ maʿnāsına (12) keẕālik ismdir. Aġır aġır, tedrīcen iş görmek maʿnāsına ıṣṭılāḥdır. (13) Türkī'de düşe ḳalḳa dinür. Nāẓım-ı merḥūmuñ luġat ve ıṣṭılāḥ beyānı (14) vaẓīfe-yi taṣnīfinden oldığı cihetle mevżūʿ-ı lehi esbāb-ı maʿāṣī (15) olan baʿż-ı ıṣṭılāḥları bi'l-iḳtiżā beyān idüp efʿāl-i meẕkūre (16) fī ḥadd-i ẕātıhā cürm ü ʿiṣyān cümlesinden oldığını tenbīh içün

(17) Dindi mücrim kimseye nāme-siyāh

buyurdılar. **Nāme** her ne ḳadar mektūb (18) ve murāsele maʿnāsına ise de bu maḥallde kirāmen kātibīn ḥażretleriniñ (19) taḥrīrine meʾmūr olduḳları nāme-yi aʿmāl murāddır. **Nāme-siyāh** mücrim (20) ve günehkār maʿnāsına ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Hem daḫı zülf-i ḫaṭā (21) cürm ü günāh

Zülf-i ḫaṭā ḫaṭānıñ gīsūsı ve kāküli dimekdir ki cürm (22) ü günāha ıṣṭılāḥdır.

Tevbe eyle cām rā ber seng zen

Cām ḳadeḥ (23) maʿnāsına ve şīşe maʿnāsına olmaġla maʿnāsı ḳadeḥi yāḫud şīşeyi (24) ṭaşa ur dimek olur. Tevbe eyle maʿnāsına ıṣṭılāḥ olmaġla **cām** ḳadeḥ (25) maʿnāsına olmaḳ ensebdir. **Zen** kelimesi zeden yāḫud zenīden maṣdarından (26) müştaḳ, zened mużāriʿinden meʾḫūẕ emrdir.

ʿAhdiñi bozma meşev (27) peymān-şiken

Meşev şoden maṣdarından nehy-i ḥāżırdır, olma maʿnāsına. [298] (1) **Peymān-şiken** ʿahd maʿnāsına olan **peymān** ile ḳırıcı maʿnāsına olan (2) şikendeden muḫaffef **şiken** kelimesiyle mürekkeb ʿahd ḳırıcı maʿnāsına (3) olmaġla cümle-yi terkīb ʿahdiñi bozma maʿnāsına ıṣṭılāḥdır.

Fāriġ (4) olmaḳdır varaḳ gerdānden

Varaḳ gerdānden kāġıd çevirmek ve döndürmek (5) maʿnāsınadır. Fāriġ olmaḳdan kināyedir. Türkī'de daḫı o işden vazgeç (6) maḥallinde o yapraġı çevir dirler. **Varaḳ rā bāz efken** daḫı andan ferāġat eyle (7) maʿnāsınadır. **(beyt)**

Ez ḥüsn gül be-gülī bāz efkend varaḳ rā

Ger ber şimāl (8) ḫᵛānī yek ẕerre ān şemāʾil[451]

[451] Eğer kuzey rüzgârına sevgilinin güzelliği anlatılsa gülü güzel bilmekten tamamen vazgeçer.

Öyledir hem āstīn efşānden

Maʿnā-yı (9) terkībī yeñ şaçmaḳ dimekdir ki Türkī'de etek silkmek maʿnāsına müstaʿmeldir. (10)(Cāmī beyt)

Nām-ı cānān şenīd cān efşāned

Āstīn ber heme cihān efşāned[452]

875 (11) Maʿni-yi cān-ı men ü cān-ı şoma

Biz siziñle saġ olalum dā'imā

Aṣl maʿnāsı (12) benim cānım sizin cānıñız dimekdir. Biz siziñle ṣaġ olalım maʿnāsına (13) ışṭılāḥdır. (Ḥāfıẓ beyt)

Dil-ḫarābī mīkuned dil-dār rā āgeh konīd

Zīnhār (14) ey dūstān cān-ı men ü cān-ı şomā[453]

Dest ü pāy-ı ḫod zedem çekdim emek

(15) Aṣl maʿnā-yı terkībīsi kendü elimi ve ayaġımı urdum dimekdir. Emek (16) çekdim maʿnāsına ışṭılāḥdır. Dest ü pā zed saʿy itdi maʿnāsına daḫı (17) olur.

Hem vedāʿ itdim duʿā güftem dimek

Aṣl maʿnāsı duʿā söyledim (18) ve duʿā itdim dimekdir. Vedāʿ itdim maʿnāsına ışṭılāḥdır. (Ḫᵛāce (19) Ḥāfıẓ beyt)

Ṣalāḥ ez mā çi mīcūyī ki mestān rā ṣalā güftem

Be-devr-i nergis-i (20) mesteş selāmet rā duʿā güftem[454]

Bū ki olsaydı diyü itmek recā

[452] Sevgilinin ismini işitince yüreği yerinden oynadı, bütün dünyadan yen saçtı/vazgeçti.
[453] Gönül viranelik ediyor, sevgiliyi haberdar edin! Ey dostlar! Sakın ha! Benim canım sizin canınız demektir.
[454] Sarhoşlara salâ veren kişi bizden ne iyilik beklersin? Onun mest olmuş nergis gözünün zamanında selâmete elveda dedim.

(21) Bū ki olsaydı maʿnāsına **buved ki**den muḫaffefdir. **(mıṣrāʿ)** Bū ki būyī **(22)** bişnevīm ez ḫāk-i būstān-ı şomā.

Cān girev cāme girev cān baş fedā

Cān rūḥ **(23)** ve **cāme** eşvāb ve **girev** rehin maʿnāsına oldığı maʿlūm olmağla cān baş **(24)** fedā maʿnāsına **cān girev,cāme girev** ıṣṭılāḥ olmuşdur. **(beyt)**

Cān u ten **(25)** rehn-i mey-i nāb kun ez men beşınev

Meşel-i īnest dilā cān girev ü cāme girev[455]

(26) Di ser āmed olsa bir nesne tamām

Maʿnā-yı terkībisi baş yāḫud uç **(27)** geldi ve bā taḳdīriyle başa yāḫud uca geldi dimekdir. Tamām oldı **(28)** maʿnāsına ıṣṭılāḥdır. **(Ḫᵛāce Ḥāfıẓ beyt)**

ʿĀşıḳ şev er ne rūzī kār-ı **[299] (1)** cihān ser āmed

Nā-ḫᵛānde naḳş-ı maḳṣūd ez kār-gāh-ı hestī[456]

Tuḥfe-yi Vehbī de **(2)** bitdi ve's-selām

Tuḥfe-yi Vehbī nām manẓūmeleriniñ ḫitām oldığını **(3)** tenbīh buyururlar.

Bu Tārīḫile Ẕeyl-i Tuḥfe Miskiyyü'l-Ḫitām Oldı

(Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

Tārīḫ(4) ıṣṭılāḥ-ı şuʿarāda müstaʿmel ḫāne-yi cedīd ḫitāmında ve veled ẓuhūrunda **(5)** ve meserret-i sā'irede ve vefāt-ı meşāhīrde ḫurūf-ı ebced ḥesābıyla ol sene **(6)** ʿadedine muvāfıḳ bir mıṣrāʿ veyāḫud bir beyt bulup birḳaç beyt ʿilāvesiyle **(7)** taḳdīm olunan medḥiyyedir. Cevher-dār ve sāde ve sā'ir envāʿı erbābınıñ **(8)** maʿlūmlarıdır. **Ẕeyl** ẕāl-i muʿceme ile leyl vezninde ʿArabī'dir. Her şey'iñ āḫır **(9)** u encāmına dinür. Ẕeylü'l-āzār, ẕeylü'ş-şevb etkilerinden ʿibāretdir. **Miskiyyü'l-ḫitām (10)** āyet-i kerīmeye telmīḥdir. Bu maḳūleye iḳtibās dinilemez. Zīrā iḳtibās **(11)** āyet-i

[455] Ey gönül! Can ve bedeni parlak şaraba rehin vermeyi benden dinle! "Can ve baş yoluna feda olsun" denilen mesel budur.
[456] Henüz varlık âleminin amacı gerçekleşmeden âşık olmaya bak, bir gün dünya sona erecek.

kerīmeyi yāḫud ḥadīṯ-i Nebevī'yi kendü kelāmı arasında biʿibārethā (12) ẕikr idüp āyet ve ḥadīṯ oldıġını işāreten ve taṣrīḥen işʿār itmemekdir.

(13) Zihī manẓūme kim peyveste-yi ḥüsn-i niẓām oldı

Zihī ne güzel (14) maʿnāsına oldıġı yuḳaruda ẕikr olundı. **Manẓūme** vezne riʿāyeten kelimāt (15) iʿtibārıyla ṣīġa-yı teʾnīṯ īrād buyurdılar. **Manẓūm** evzān-ı ʿarūżdan (16) birisine taṭbīḳ ile ḳaṣden söylenilen kelāma dirler. Muḳābiline yaʿnī (17) nā-mevzūn olana menṯūr dirler. Naẓm ve neṯr dinür. **Naẓm** aṣl luġatde dizmek (18) maʿnāsına maṣdardır ve dizilmiş ve manẓūm maʿnāsına gelür ki maṣdar bi-maʿnā (19) mefʿūl dimekdir. İncüyi iplige dizüp leff ve cemʿ itmege naẓmü'l-lüʾlüʾ (20) naẓmen dirler. Kelām-ı mevzūna naẓm ve manẓūm dinildigi bu maʿnā müşābeheti (21) ʿalāḳasıdır. Niẓām daḫı naẓm gibi maṣdardır, naẓmıñ cemʿidir dinmek bir vechle (22) cāʾiz degildir. Zīrā naẓmıñ ve niẓāmıñ cemʿi ketebe vezninde naẓame oldıġı (23) ve naẓm ve niẓām bir şeyʾiñ ṯebāt ve ḳıyāmına medār u sebeb olan nesneye ve ḥālete (24) ıṭlāḳ olunur. Cemʿi enẓama gelür ve enāẓīm gelür diyü taṣrīḥ girde-yi (25) oḳyanūsdur.

Vezīr-i aʿżamıñ nām-ı şerīfiyle benām oldı

Benām şöhret (26) ve şānı olmaḳ maʿnāsına oldıġı ve mıṣraʿıñ müfredāt-ı sāʾiresi (27) maʿlūmdur.

880 Getürdüm sünbülistān-ı hünerden berg-i sebzimdir

Sünbülistān(28) gülistān gibi sünbüli çoḳ maḥall ve sünbüllük maʿnāsınadır ve hünere mużāfdır. [300] (1) **Berg** yapraḳ ve **sebz** yeşil maʿnāsınadır ancaḳ dervīş ve faḳīriñ ʿācizāne (2) taḳdīm itdigi yād-gār-ı hediyye-yi nāçīze **berg-i sebz** dinür. Ḫod-fürūşı deʾb-i (3) üdebādan olmadıġına mebnī nāẓım-ı merḥūm hażmen linefsihi īrād buyurmuşlar. (4) Maʿnā-yı mıṣraʿ hüner sünbüllügünden getürdüm berg-i sebzim yaʿnī hediyye ve yād-gār-ı (5) ʿācizānemdir dimekdir. Sünbülistān ile berg-i sebz beyninde olan münāsebet (6) maʿneviyye-yi ṣanāyiʿ-i bedīʿa-yı şiʿriyyedendir. Sünbülzādelige daḫı īhām buyurdılar.

(7) Gül ü sünbül gibi pīrāye-yi farḳ enām oldı

Pīrāye zīb ü zīnet maʿnāsına (8) oldıġı ẕikr olundı. **Farḳ** şarḳ vezninde Fārsī'de başıñ tepesi (9) ve orṭası ki ṣaç iki ṭarafa andan müteferriḳ olur ve ʿArabī'de başda (10) olan ṣaç bölükleriniñ yoluna dinür. Murād aralıḳlarıdır ve iki nesneniñ (11) arasını

ayırmaḳ maʿnāsınadır ve kelime-yi meẕkūr ʿArabiyyü'l-aṣldır. **Enām** maḫlūḳ (12) maʿnāsınadır. Burada ekṣer-i nās murāddır.

Ḳarīḥam ḳuvvetinden bilmem aṣlā (13) iftiḫār itmem

Ḳarīḥa ḳuyudan eñ evvel istiḫrāc olunan ṣuya dinür (14) ve insānıñ mecbūl oldığı ṭabīʿata ıṭlāḳ olunur ve her nesneniñ evveline (15) dinür ki ḳarīḥatü'ṣ-ṣeyʾ bir nesneniñ evveli ve turfandası dimekdir. Ḳarīḥa (16) ḳalb ve ẕihn maʿnāsına degildir. Nāẓım-ı merḥūm bu manẓūmemi ḳuvvet-i (17) ṭabʿımdan bilmem ve iftiḫār itmem buyururlar.

Mücerred luṭf-ı Ḥaḳḳ ile peẕīrā-yı (18) ḫitām oldı

Bu mıṣrāʿ mıṣrāʿ-ı evvele ʿillet ve delīl mevḳiʿindedir. (19) **Mücerred** tefʿīl bābından ism-i mefʿūldür. Ṣoyulmuş maʿnāsınadır. Ancaḳ (20) mevḳiʿinde īrādı maḳṣūda inḥiṣār ile sāʾireden tecrīd ve insilāḫ (21) ʿalāḳasıyladır. **Peẕīrā-yı ḫitām** ḫitām-peẕīr oldı yaʿnī ḫitāmı ḳabūl (22) itdi dimekdir.

Oḳunduḳça duʿā-yı ḫayra maẓhar olmadır maḳṣūd

Müfredātı (23) maʿlūmdur.

Bu maṭlab bende-yi nā-kāma aḳṣā-yı merām oldı

Maṭlab(24) ʿArabī'de maḳṣad maʿnāsına maṣdar-ı mīmīdir. Fārsī'de ṭalebīden maṣdarından (25) nehy-i ḥāżırdır. Ṭaleb eyleme maʿnāsınadır. Ẕikr-i ātī beytde Rāġıb Paşa (26) merḥūm ḫaylī belīġāne edā buyurmuşlardır. (beyt)

Münāfī-yi edebdir her (27) ṭalebde şīve-yi ibrām

Anıñçün cilve-gerdir ṣūret-i nehy üzre maṭlablar

(27) **Nā-kām** kāf-ı ʿArabī ile nā-murād maʿnāsınadır ve dimāġa daḫı kām dindigi [301] (1) yuḳaruda ẕikr olundı. Mīrek Naḳşbendī merḥūm Ḫᵛāce Āṣafī'niñ (2) bu maṭlaʿ cihān arasından Ḥüseyn Bayḳara mesrūr ve maḥẓūẓ olup yedi (3) gün donanma ve şehrāyīn emr itmişdir diyü taḥrīr eyler. (beyt)

Besī (4) ḫod rā der āb-ı dīde çün māhī vaṭan dīdem

Ki tā ḳullāb-ı zülfeş rā (5) be-kām-ı ḫᵛīşten dīdem[457]

[457] Kendimi senin gözyaşında, bir balığın kendini vatanında gördüğü gibi gördüm. Ki orada senin zülfünün kancasında kendimi gördüm.

882 Hezārān şükr idüp Ḥaḳḳa didüm tārīḫ-i itmāmın

(6) Hezārān hezārıñ cemʿi, nice biñ maʿnāsına olaraḳ murād keşretdir.

(7) Biḥamdillāh bu zībā *Tuḥfe-yi Vehbī* tamām oldı

Mışraʿ-ı meẕkūruñ ḥurūfı **(8)** ḥesābı biñ yüz ṭoḳsan senesini teṭābuḳ itmişdir ki bu maḳūleye **(9)** tārīḫ dirler. *Naḥmudallāhe ʿalā tevfīḳıhi bi'l-itmām ve nuṣallī ʿalā seyyidinā ve mevlānā***(10)** *Muḥammedin ve hüve seyyidü'l-enām Allāhümme kemā aḥsente ileynā biitmāmihi matti'i'l-lehümme bihi'l-müslimīne***(11)***ilā yevmi'd-dīn ve ekrim lenā fī külli'l-ḥāli biḥüsni'l-ḫātime***(13)***yā ekreme'l-ekremīn*[458]

(14) Nām-ı şāhenşāh ile olmuşdı çünki ibtidā

(15) Buldı şimdi sāye-yi şāhānede ḥüsn-i ḫitām

(16) Cevher-efşānluḳ idüp tārīḫini didim Lebīb

(17) Ḥamd ola Allāh'a oldı *Tuḥfe*'niñ şerḥi tamām

(18) (1250)

(19) Ḥamd ü şenā ve sitāyiş lā-yuʿaddü ve lā-yuḥṣā ḫudāvend-i dānā ve perverdigār-ı **(20)** bīnā ḥażretleriniñ bār-gāh-ı ulūhiyyet ve tālār-ı rubūbiyyetine elyaḳ u aḥrādır ki **(21)** bedraḳa-yı ʿināyet ve ḳā'id-i tevfīḳ u hidāyeti yāveriyle *Tuḥfe-yi Vehbī* nām eşer-i celīl üzre **(22)** işbu Lebīb-i edībiñ teʾlīf-girdesi şerḥ-i şerīḥ ve maʿārif-i elīfi nāẓım-ı menāẓım **(23)** ketebe-yi cüyūş ve müşeyyed-teymā-yı cünūd şīrān-ı ḫurūş es-sulṭān ibnü's-sulṭān **(24)** Es-Sulṭān ʿAbdü'l-Mecīd Ḫān Ḥażretleri'niñ zamān-ı yümn-i emān ve refāh **(25)** ve āsāyiş-i devrānlarında Dārü'ṭ-Ṭıbāʿati'l-ʿĀmire'de eşvaḳu'l-ʿibādi ilā efḍāli **(26)** feyżi rabbihi'l-ḥamīd Meḥmed Saʿīd'iñ maʿrifet ve neẕāretiyle biñ iki yüz **(27)** altmış iki senesi ẕi'l-ḳaʿdeti'ş-şerīfesi evāsıṭında ḫitām-peẕīr **(28)** olmuşdur.

[458]Bu eseri tamamlama hususunda bizleri muvaffak kıldığı için Allah'a hamd eder; yaratılmışların efendisi olan efendimiz Hz. Muhammed'e salât ü selâm ederiz. Allahım! Bize bu eseri tamamlamayı ihsan eylediğin gibi Müslümanların kıyamet gününe kadar bundan faydalanmalarını nasip eyle ve bizlere her hâlde güzel bir son ikram eyle.

4.3. Sözlük

A

Āb: ʿAnāṣır-ı erbaʿadandır ʿArabī'de mā' dinür ve istiʿāre ṭarīḳiyle revnaḳ ve leṭāfete ve ḳadr ü menzilete ve ʿarż ve vaḳāra ve feyż ve raḥmete dinilür ve ḳāʿide ve ḳānūn ve ʿādet maʿnāsına olur.

Ābād: Āzād vezninde altı maʿnāsı vardır: 1. Maʿmūr. 2. Ṭahiyyet ve duʿā maʿnāsına. 3. Edāt-ı taḥsīndir āferīn gibi. 4. Kaʿbe-yi Muʿaẓẓama'nıñ ismidir. 5. ʿAcem ṭā'ifesine en evvel mebʿūṯ oldı didikleri peyġamber ismidir. 6. Ḫoş ve eyü ve güzel maʿnāsınadır.

ʿAbd: Ḳul maʿnāsınadır ki Fārsīsi bende ve rehī kelimeleridir.

Ābdān: İnsānıñ ve ḥayvānıñ meşānesine āsman vezni üzre ābdān dinilür.

Āb-dār: Tāb-dār vezninde muṭlaḳā ṭarı ve tāze ve leṭāfetlü nesneye dinür mīve ve cevāhir gibi ve şuyunı bulmuş ḳılıca ve ḫançere ve sā'ir ālāta daḫı ıṭlāḳ olunur.

Āb dāred der ciger: Maʿnā-yı luġavīsi cigerde şu tutar dimekdir ḳuvvet ve ḳudreti var maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Āb der-cūy-ı tu: Şimdi revāc ve revnaḳ ve iḳbāl seniñ ṭarafıñdadır ve ḥall ve ʿaḳd ü retḳ ü feṭḳ seniñ yediñdedir mevḳiʿinde ʿAcemler āb der-cūy-ı tust dirler.

ʿAbeş: Feṭḥateynle luʿb u lehv eylemek maʿnāsınadır ki bī-fā'ide ʿamelden ʿibāretdir.

Ābeş füzūd: Devleti müzdād olan kimseye ābeş füzūd dirler her ne ḳadar ki luġatmaʿnāsı şuyı artdı dimek ise de revnaḳ ve ḳadr ve menzilet iʿtibārıyla devleti artdı maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Āb ez sergüẕeşt: Aṣl maʿnāsı şu başdan geçdi dimekdir.

Ābgīne: Şīşe ve billūr ve āyīne cām ve elmās taʿbīr olunan cevhere dinür ve şarāba daḫı ıṭlāḳ olunur ve ʿāṣıḳıñ ḳalbinden ve gözi yaşından daḫı kināye olur.

Āb-gīr: Bār-gīr vezninde göl ve birke maʿnāsınadır ve muṭlaḳ şu müctemiʿ olan çuḳura dinür ve cūlhalarıñ otluḳdan yapdıḳları süpürgeye dirler ki anıñla ṭoḳuyacaḳları bez üzerine şu serperler.

Āb-ı bī-licām: Maʿnā-yı luġavīsi dizginsiz şu dimekdir licāmü'l-kām muʿarrebidir bu Türkī'de devlet ü iḳbāli şuya teşbīh eyledikden şoñra şuyı daḫı sürʿat-i seyr ve cereyāndaesbden istiʿāre ve esb-i bī-licām ne vechle çıḳar gider ise devlet ü iḳbāliñ daḫı bī-ḳarār ve nā-pāydār ve serīʿü'z-zevāl olacaġı münāsebeti ile ışṭılāḥ olmuşdur.

Āb-ı Ḫıżr: ʿİlm-i ledünnī maʿnāsınadır ki ʿilm-i meẕkūr enbiyā-yı aʿẓām ve evliyā-yı kirām ḥażretine maḫṣūṣdur ve āb-ı ḥayāt maʿnāsına da olur aṣl maʿnāsı Ḥażret-i Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmıñ şuyı dimekdir müşārün ileyh ḥażretleriniñ Ḥażret-i Mūsā ʿaleyhi's-selāma mülāḳātları ve sefīne ve ġulām ve cidār-ı ḳıṣṣaları ḳıṣaṣ-ı Ḳur'āniyye'den olmaġla Ḥażret-i Ḫıżr ʿaleyhi's-selām

ḥaḳḳında *ve ʿallemnāhu min ledünnā ʿilmen*[459] buyruldığına mebnī ʿilm-i ledünne āb-ı Ḫıżr dinildi.

Āb-ı ḫuşk: Aṣl maʿnāsı ḳurı ṣu dimek olur şīşeye ışṭılāḥdır.

Āb-ı Meryem: Ṣalāḥ u ʿiffete āb-ı Meryem dinür ki vālide-yi mācide-yi Ḥażret-i ʿĪsā ʿaleyhi's-selām olan Meryem rażıyallāhu ʿanhā ḥażretleriniñ ʿiffet ve ṣalāḥ ve ʿişmetinden kināyedir ve şīre-yi engūra ve şarāb-ı engūra daḫı āb-ı Meryem dirler.

Āb-ı neşāt: Vaḳt-i inzālde olan şehvet ve neşāṭ mülāḥaẓasıyla menīye ışṭılāḥ olmuşdur.

Āb-ı püşt: Maʿnā-yı aṣlīsi arḳa ṣuyı dimekdir nuṭfe maʿnāsınadır ki menī dinilür.

Āb-ı revān: Aḳar ṣu dimekdir. Revān reften maṣdarından müştaḳ gidici maʿnāsına ṣıfat-ı müşebbehe yāḫud mübālaġa ile ism-i fāʿildir.

Āb-ı rū merīz: Luġat maʿnāsı yüz ṣuyı dökme dimekdir terk-i nāmūs ve iẕhār-ı ẕüll ve ḥaḳāret eyleme maʿnāsında ışṭılāḥdır.

Āb-ı zīr-i kāh: Ṣaman altında ṣu maʿnāsına olmaġla ḥīle-yi nā-sezāya ışṭılāḥ olmuşdur.

Ābisten: Dānisten vezninde gebe ve ḥāmil maʿnāsınadır insān ve sāʾir ḥayvāndan eʿammdır gizlü ve pinhān maʿnāsına da olur.

Āb şod: Aṣl maʿnāsı ṣu oldı dimekdir ḥacīl oldı maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Āb u tāb: Revnaḳ maʿnāsınadır ki āb istiʿāre ṭarīḳiyle revnaḳ ve leṭāfete ıṭlāḳ olunup ve tāb żiyā ve fürūġ maʿnāsına olmaġla bu maʿnālar münāsebeti ile ışṭılāḥ olmuşdur.

Āb-yār: Yād-gār vezninde ṣulayıcı ve ṣu virici. Āb-yār kelimesi āb ile ārdan mürekkeb vaṣf-ı terkībī olup ḳāʿide-yi Fārsiyye üzre hemze yāya ḳalb olmuşdur.

ʿAdnān: Ecdād-ı aʿẓām-ı ḥażret-i Nebeviyye'den bir ẕāt-ı ʿālī-simātıñ ismidir.

Āferīnende: Āferīden maṣdarından ism-i fāʿildir ki yaradıcı ve ḫālıḳ maʿnāsınadır.

Āgāh: Ḫabīrmaʿnāsınadır.

Āġāz: Āvāz vezninde ibtidā ve şürūʿ maʿnāsınadır ve ṣadā ve nidā maʿnāsına da olur.

Āgīn: Āyīn vezninde ṭolu ve ṭoldurulmuş maʿnāsınadır.

Āġūş: Ḫāmūş vezninde ḳucaḳ maʿnāsınadır.

Āgūşten: Ḳuçmaḳ yaʿnī ḳucaḳlayup sīneye çekmek maʿnāsına maṣdardır āġūşīden daḫı bu maʿnāyadır.

Āhek: Kireç ve alçı maʿnāsınadır.

Āhen: Dāmen vezninde demür ismidir ʿArabī'de ḥadīd dinür ve ḳılıç ve ġaddāre miṣillü ālāta daḫı ıṭlāḳ olunur.

Āḫeste: Pābeste vezninde āsitān maʿnāsınadır.

Aḫḳar: Ziyāde ḥaḳīr dimekdir ki ẕelīl maʿnāsınadır.

[459] "... ona nezdimizden bir ilim öğretmiştik." Kehf/65.

Aḫker: Aḫter vezninde āteş ḳorı maʿnāsınadır ʿArabī'de cemre dinür ve mādde-yi ʿaşḳ ve māye-yi muḥabbetden kināye olunur.

Aḫşicān: Aḫşīc kelimesiniñ cemʿidir aḫşīc żıdd ve naḳīż maʿnāsınadır bu iʿtibār ileʿanāṣır-ı erbaʿa ki āteş ve ṣu ve hava ve ḫāk her birine aḫşīc ıṭlāḳ olunur.

Aḫter: Efser vezninde yıldız maʿnāsınadır bundan başḳa beş maʿnāya daḫı gelür: 1. ʿAlem ve sancaḳ ve bayraḳ maʿnāsınadır. 2. Baḫt ve ṭāliʿ maʿnāsınadır. 3. Bir ferişte adıdır ki kürre-yi arż üzre müvekkeldir. 4. Fāl-i nīgū yaʿnī eyü fāl maʿnāsınadır. 5. Menāzil-i ḳamerden bir menziliñ ismidir.

Aḫter-şinās: Vaṣf-ı terkībī olaraḳ müneccim maʿnāsına ışṭılāḥ olmuşdur.

Āhū: Hemze ile yā Hū vezninde altı maʿnāsı vardır: 1. Bir muʿarref ḥayvāndır ki ceyrān taʿbīr olunur ʿArabī'de ġazāl dirler. 2. Muṭlaḳ naḳīṣa ve ʿayb maʿnāsınadır. 3. Ürkme ve nefret maʿnāsınadır. 4. Ḥayḳırma ve çıġırma ve feryād maʿnāsınadır. 5. Żīku'n-nefes ʿilletine dinür. 6. İstiʿāre vechiyle maḥbūbuñ gözine ve maḥbūba daḫı ıṭlāḳ olunur.

Āhū güzeşt: Fırṣat fevt oldı mevḳiʿinde ışṭılāḥdır.

Āhū-yı dünbāle-dār: Āhū istiʿāre ṭarīḳiylemaḥbūba ve maḥbūbuñ çeşmine ıṭlāḳ olunmaġla çeşm-i maḥbūba mükeḫḫel oldıġı mülāḥaẓasıyla āhū-yı dünbāle-dār dinmişdir aṣl maʿnāsı ḳuyruḳ ṭutıcı yaʿnī ḳuyruḳlar ṭutıcı ceyrān dimek olur.

Āhū-yı sefīd: Aṣl maʿnāsı beyāż ceyrān dimekdir mümtāz dilbere ışṭılāḥ.

Ājūġ: Kir ve pas maʿnāsınadır ve ḫurmā lifine dinür ve aġaç budamaḳ maʿnāsına da gelür.

Aḳrān: Ḳırn kelimesiniñ cemʿidir ḳırn zamān-ı vāḥid ehline dinür ki bir zamān ādemleri olacaḳdır.

Ālāyiş: Bulaşıḳ maʿnāsına ḥāṣıl-ı maṣdardır şīn-i müfred-i sākin āḫır-ı kelimede ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdar ʿalāmeti olur meşelā dān kelimesi dānestenden ve ālāy kelimesi ālāyīdenden ism-i maṣdar. Ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdar maʿnāsı murād olunduḳda āḫırına şīn getürürler dāniş ve ālāyiş olur Türkī'de biliş ve bulaşış ve bulaşıḳ ile taʿbīr olunur ḫᵛāhiş ārāyiş reviş bu ḳıyās üzredir ki isteyiş ve bezeyiş ve gidiş maʿnālarınadır.

Alb: Ḳalb vezninde pehlevāna dinür.

ʿAlem: Ḳalem vezninde ʿArabī'de bir ḳavmiñ seyyid ve zīşānına dinür cemʿi aʿlām gelür.

ʿAlem-efrāz: Vaṣf-ı terkībī bayraḳ ḳaldırıcı dimekdir.

ʿĀlemīn: ʿĀlemin cemʿi.

ʿAllām: Faʿāl vezninde bilici maʿnāsına ʿArabī'dir.

Ālū: Ḫālū vezninde erik envāʿına ıṭlāḳ olunur taʿyīn ṣūretinde ālū-yı siyāh ālū-yı Buḫārā dirler.

Ālū-bālū: Vişne maʿnāsınadır.

Ālūde: Hemzeniñ meddiyle pālūde vezninde bulaşmış maʿnāsına ism-i mefʿūldür.

Ālūden: Bulaşmaḳ maʿnāsına maṣdardır.

Ālüfte: Āşüfte vezninde ve mürādifidir ve andan başḳa alışmış maʿnāsına da olur.

Āmāc: Tārāc veznindenişāne-yi tīr maʿnāsınadır ve oḳ nişānesi vażʿ olunan ṭopraḳ yıġındısına dinür anıñçün nişāne olan mevżiʿe āmāc-gāh dirler taḫt-ı pādişāhī maʿnāsına olur.

Āmāde: Āmāden maṣdarından ism-i mefʿūldür ḥāżır ve müheyyāmaʿnāsına.

ʿAmāre: İmāre vezninde ʿArabī'de başkisvetine dinür taḳye ve ḳalensüve ve metrūk ḳavuḳ gibi ve çoḳ zamān yaşayup ḳalmaḳ maʿnāsınadır ki muʿammer olmaḳ taʿbīr olunur.

Āmed: Āmeden maṣdarından geldi maʿnāsına māżīdir.

Āmed becān: Maʿnā-yı luġavīsi cāna geldi dimekdir ki Türkī'de cāna yetdi dirler.

Āmed behem: Münfaʿil ve münḳabiż olmaḳ maʿnāsına ıṣṭılāḥdır aṣl maʿnāsı birikmek ve bir araya gelmek ve der ṭop olmaḳdır.

Āmed beteng: Ṭara geldi maʿnāsınaolmaġla ṭarıldı ve infiʿāl itdi maʿnāsına ıṣṭılāḥdır.

Āmede: Āmeden maṣdarından gelmiş maʿnāsına ism-i mefʿūldür ve laṭīf ve bedīhe ve tefekkür ve tekellüfsüz ẓuhūr iden cevāb-ı nāzikāneye daḫı dinür ki gelişāt taʿbīr olunur.

Āmed firūd: Sert ve serkeş olan şaḫṣ yumuşayup tenezzül itmesine ıṣṭılāḥ olmuşdur Türkī'de daḫı aşaġıladı yükini aşaġı yıḳdı dindi.

Āmīġ: Ḳarışmış maʿnāsınadır ve ḥaḳīḳat maʿnāsına olur ki şeyʾiñ muvażżaʿ lehindeistiʿmāl olunmasından ʿibāretdir muḳābili mecāzdır.

Āmīḫte: Āmīḫten maṣdarından ḳarışmış maʿnāsına ism-i mefʿūldür ʿArabī'de mefʿūl vezninde memzūc dinür.

Āmīḫten: Ḳarışmaḳ maʿnāsına maṣdardır.

Āmīze-mūy: Āmīze āmīḫten yāḫudāmīzīden maṣdarından ism-i mefʿūl olaraḳ ḳarışmış maʿnāsınadır. Mūy ḳıl ve şaʿr maʿnāsına olmaġla ḳır şaḳallu şaḫṣa āmīze-mūy dinildi.

Āmīziş: Ḳarışmaḳ maʿnāsınadır.

Āmrūġ: Rütbe-yi bülend maʿnāsınadır.

Āmūġ: Uzun boylu şaḫṣa ve vaḳāra dinür. Vaḳār ʿArabī'dir ağır meşreblilige dinilür ki lengerlü olmaḳ taʿbīr olunur ḫıffetiñmuḳābilidir ve şīme-yi maḳbūledendir.

Āmūḫtem: Ögrendim maʿnāsına āmūḫten maṣdarından mażī-yi mütekellim-i vaḥdedir.

Āmūḫten: Ögrenmek ve müteʿaddī olaraḳ ögretmek maʿnālarında müşterekdir.

Āmurzgār: Maġfiret idici maʿnāsına menḳūlen esmā-yı İlāhiyye'den olmuşdur ki Cenāb-ı Bārī'den başḳasına ıṭlāḳı bir vechle cāʾiz degildir.

Ān: ʿArabī'de ẕālike mürādifidir o maʿnāsına ism-i işāretdir.

Ānçünān: O maʿnāsına olan ān ile öyle maʿnāsına olan çünān kelimesindenmürekkeb ancılayın dimekdir.

Ānhā: Ān kelimesi Türkī'de o maʿnāsına olmaġla ānhā onlar ve anlar maʿnāsınacemʿdir.

Ān ki: Ān ism-i işāret olmaġla ān ki ol ki maʿnāsınadır.

Ānşān: O anlarıñ maʿnāsına.

ʿĀr: ʿArabī'dir ʿayb ve naḳīṣa lāzım gelecek şey'e dinür.

Ārām: Bādām vezninde ṭurmaḳ ve eglenmek ve birleşmek ve sükūn ve ḳarār ve diñleniş maʿnāsınadır ve iṭāʿat maʿnāsına da olur ve bu maʿnāda fiʿl-i emr daḫı gelür ve mekān ve müstaḳarr ve maḳām maʿnāsına da olur ve şehr ve ḳaṣaba içlerinde olan bāġ ve bāġçeye daḫı dirler.

Ārāsten: Ṭonatmaḳ ve bezemek maʿnāsına maṣdardır ve elifiñ ḥaẕfıyla āresten daḫı maʿnā-yı meẕkūreye delālet itdiginden başḳagüç yetmek ve elden gelmek ve ḳādir olmaḳ maʿnāsına da gelür.

Ārāyiş: Āsāyiş vezninde ārāmīden maṣdarından ḥāṣıl-ı maṣdardır bezeyiş ve bezeniş ve zīnet maʿnāsınadır ve ʿādet ve ḳānūn maʿnāsına da gelür.

Ārd: Un maʿnāsınadır ki ʿArabī'de daḳīḳ dirler.

Ard-ı behişt: Nīsān ayı maʿnāsınadır.

Āremīden: Nāsebīden vezninde eglenmek ve ṭurmaḳ ve sākin olmaḳ maʿnāsınadır.

Arġīden: Ḫışm u ġażab itmek maʿnāsınadır.

ʿĀrıż: Yañaḳ maʿnāsına ʿArabī'dir.

Ārī: Zārī vezninde evet ve neʿam maʿnāsınadır.

Ārūġ: Fārūḳ vezninde gegirmek maʿnāsınadır ki boġazdan ṣadā ile çıḳan rīḥden ʿibāretdir.

Āṣaf: Ḥażret-i Süleymān ṣalavātullāhi ʿalā nebiyyinā ve ʿaleyh ḥażretleriniñ vezīridir. Ṣāḥib-i tedbīr olmaḳ iddiʿāsıyla vüzerāya maḥall-i medḥde vaṣf ve ıṭlāḳ olunur.

Āsān: Nādān vezninde sehl ve ḳolay maʿnāsınadır.

Āṣār: Eṣer kelimesiniñ cemʿi lafẓ-ıʿArabī'dir eṣer bir nesneniñ yerinde ḳalan baḳiyyesine dinür ve bir nesneniñ vücūduna delālet iden şey'e ıṭlāḳ olunur.

Āsāyiş: Ālāyiş vezninde rāḥatmaʿnāsına ḥāṣıl-ı maṣdardır.

Āsib: Ziyān ve renc ve āzār maʿnāsınadır ve āfet ve nekbet ve muṣībet maʿnāsına da gelür.

Āsitān: Dāsitān vezninde ḳapu işigi maʿnāsınadır āsitāne daḫı ol maʿnāyadır.

Āsmān: Üç maʿnāsı vardır: 1. Gök ve felek maʿnāsınadır ʿArabī'de semā dirler bu maʿnāda āsmān lafẓı ās ile māndan mürekkeb olur ki ās degirmen ve mān beñzeyici maʿnālarınadır felek daḫı dönmekte degirmene müşābih oldıġı münāsebetle ʿalem-i ḫāṣṣ olmuşdur. 2.

Ḥażret-i ʿAzrāʾīl ʿaleyhi’s-selāmıñ ismidir. 3. Her māh-ı şemsīden yigirmi yedinci gününüñ ve ʿinde’l-baʿż yigirmi beşinci gününüñ ismidir.

Āstīn: Rāstīn vezninde yeñ maʿnāsınadır ki ʿArabī’de kümm dinür bir işe müstaʿmele ve müheyyā olup ḥāżırlanmaġa āstīn ber çīden dirler Türkī’de daḫı ṣıġandı taʿbīri müteʿārifdir.

Āstīn ber mīzened: Aṣl maʿnāsı yeñini yuḳaru urur yaʿnī yuḳaru ḳor dimek olur ki Türkī’de bu işe yeñini ṣıġadı istiʿmāli maʿrūfdur.

Āstīn efşānden: Maʿnā-yı terkībī yeñ ṣaçmaḳ dimekdir ki Türkī’de etek silkmek maʿnāsına müstaʿmeldir.

Āstīn īnest ü bes: Ḥāṣıl-ı maʿnā yeñde olan faḳaṭ budur dimek olmaġla bulunan budur mevḳiʿinde ışṭılāḥolmuşdur.

Āsūde: Ālūde vezninde bī-ḳayd u bī-ġāʾile ve rāḥat ve müsterīḥ maʿnālarına ve uyumuş ve ḫᵛābīde maʿnāsına da gelür.

Āsyāb: Kām-yāb vezninde degirmen maʿnāsınadır. Degirmen maʿnāsına olan ās ile ṣu maʿnāsına olan ābdan terkīb olunmuşdur gerçi maʿnā-yı luġavīsi ṣu degirmeni dimekdir ancaḳ ekṣer degirmenler ṣu ile idāre olundıġından cinsine ʿalem olmuşdur.

Āsyā-ger: Āsyā āsyāb muḫaffefidir degirmen maʿnāsına ger kāf-ı Fārsile edāt-ı fāʿildir āsyā-ger degirmenci dimekdir.

Āşāmīden: Ārāmīden vezninde muṭlaḳā içmek maʿnāsınadır ṣu olsun meşrūbāt-ı sāʾire olsun.

Āşiyān: Mākiyān vezninde ḳuş yuvasına dinür ki kümes ve folluḳ maḳūlesini şāmildir ve saḳf-ı ḫāne ve tavān maʿnāsına gelür āḫırda hā ile āşiyāne daḫı dinilür.

Aş-pez: Pezende-yi aş taḳdīrinde vaṣf-ı terkībīdir ki yemek pişürici maʿnāsına aşçıya ʿalem olmuşdur. Pezende peḫten maṣdarından ism-i fāʿildir.

Aş puḫten: Aş yemek ve ṭaʿām maʿnāsına puḫten pişürmek maʿnāsına olmaġla işe ḳarār virmek maʿnāsına aş puḫten ışṭılāḥdır ki Türkī’de daḫı işi pişürmek müstaʿmeldir.

Āştī: Barışmaḳ ve muṣālaḥa maʿnāsınadır.

Āşūb: Cārūb vezninde iki maʿnāsı vardır: 1. Fitne ve ġavġā ve herc ü merc maʿnāsınadır. 2. Ṭaralma ve öykelenmeinḳıbāz-ı derūn ve infiʿāl maʿnāsınadır.

Āşūġ: Mechūl nesneye dinilür.

Āşüfte: Ṭarġın ve ṭarılmış ve ḥayrān ve mużṭaribü’l-ḥāl maʿnāsınadır ve dīvāne ve muḫtelü’l-ʿaḳl ve ʿāşıḳ ve perīşān maʿnāsına da olur.

ʿAṭāṭ: ʿArabī’de arslana dinür tenūmend ve bahādır şaḫṣ maʿnāsına da olur.

Āteş āyed ez çenār: Maʿnā-yı luġavīsi çenārdan āteş gelür dimekdir ummadıġıñ maḥallden ẓuhūr ider maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Āteş-i ter: Şarāb maʿnāsına ışṭılāḥdır aṣl maʿnāsı yaş āteş dimekdir münāsebet-i naḳl maʿlūmdur şarāba āteş-i seyyāle daḫı dirler.

Āvāz: Ṣavt u ṣadā maʿnāsına Fārsī'dir.

Āvāz-dād: Maʿnā-yı aṣlīsi ṣadā virdi dimekdir daʿvete ışṭılāḥ olmuşdur Türkī'de daḫı çıġırdı taʿbīri āvāz itdi ve daʿvet eyledi maʿnālarında müşterekdir.

Āver: Yāver vezninde getürmaʿnāsına emrdir maṣdarı āverīden kelimesidir.

Āvīz: Āvīḫten yāḫud āvīzīden maṣdarından müştaḳ āvīzed mużāriʿinden meʾḫūẕ emrdir aṣ maʿnāsına.

Āvīze: Pākīze vezninde aṣḳı maʿnāsınadır bu ʿalāḳa ile küpede müstaʿmeldir ve zenān beynlerinde başlaruna aṣup ṣarḳıtdıḳları ḫuliyyāta daḫı dinür.

Āyā: Hemzeniñ meddiyle ʿacabā maʿnāsınadır.

ʿAyār: Bir şeyʾiñ miḳyāsı maʿnāsına ʿArabīʾdir.

Ayāzī: Namāzī vezninde ḳıldan örülmüş ufaḳ ufaḳ gözlü burḳaʿdır ki ḳarılar gözleriniñ üzerlerine bend iderler ayāsīdaḫı luġatdır.

Āyed: Gelür maʿnāsına āmeden maṣdarından mużāriʿdir.

Āyende: Pāyende vezninde gelici maʿnāsına āmeden maṣdarından ism-i fāʿildir.

Āyīn: Resm ü ʿādet maʿnāsınadır āyīn-i İslām ve āyīn-i kefere meşhūrdur.

Āyīne: Maʿrūf cism-i maḳṣūl ve şeffāfdır ki derūnunda ʿukūs-ı ṣuver müşāhede olunur şīşeden ve pūlāddan olur.

ʿAynek: Göz maʿnāsına olan ʿayn kelimesiniñ āḫırına kāf-ı taṣġīr ilḥāḳıyla gözlügüñ adıdır çeşmek daḫı dirler.

Aʿyün: ʿAynıñ cemʿi, ʿArabī gözler dimekdir.

Āz: Rāz vezninde ḥırṣ ve ṭamaʿ maʿnāsınadır.

Āzār: Cevr ü cefā maʿnāsınadır.

Āẕār: Bāzār vezninde mart ayı maʿnāsınadır.

Āzimūde: Ṣınanmış ve tecrübe olunmuş maʿnāsına āzimūden maṣdarından ism-i mefʿūldür.

ʿAżż ü ʿażāż: Bir nesneyi diş ile ışırmaḳ maʿnāsınadır.

B

Bād: Olsun maʿnāsına emr-i ġāʾibdir.

Baʿdeẕā: Bundan ṣoñra.

Bād-ser: Aṣl maʿnāsı baş rūzgārı dimekdir esbāb-ı ġurūrdan nesnesi olmayup bī-sebeb maġrūr olan şaḫṣa ve mütekebbir ve mütecebbir ve serkeş ve mutaʿaṣṣıb kimseye dinilür.

Bād-zen: Rūzgār urucı maʿnāsına vaṣf-ı terkībī olmaġla yelpāze dimekdir ʿArabīʾde mirvaḥa dinür.

Bād-ı herze: Yalan ve bī-aṣl vaʿdeye ışṭılāḥdır.

Baġal: Maḥall vezninde ḳoltuḳ maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ıbṭ dinür.

Baḫnūne: Mecnūne vezninde şimşek maʿnāsınadır.

Baḫşende: Baḫşīde maṣdarından ism-i fāʿildir.

Baḫten: Sāḫten vezninde oynamaḳ maʿnāsınadır ki ʿArabī'de luʿb dinür ṭavla ve dama ve şaṭranc ve ṭob ve çevgān maḳūlelerde müstaʿmeldir.

Baḫt-ı dendān-ḫāy: Baḫt ṭāliʿ maʿnāsınadendān-ḫāy vaṣf-ı terkībine mużāfdır maʿnā-yı aṣlīsi diş çigneyici baḫt dimekdir eṭʿime diş ile çignenüp ekl olunduḳda ḫoş-güvār ve ṣāḥibi lezzet-i eṭʿimeden behre-dār oldıġından baḫt-ı menḥūs ālet-i telezzüz ve tenaʿum olan dendānı çigneyüp izāle ile ṣāḥibini renc ü meşaḳḳategiriftār idecegi ʿalāḳasıyla pek menḥūs ṭāliʿe baḫt-ı dendān-ḫāy ışṭılāḥ olmuşdur.

Bāḫter: Maġrib maʿnāsınadır.

Baḫye: Taḳye vezninde nigende maʿnāsınadır.

Baḫyeeş ber rūy-ı kār üftāde: Ber rūy-ı kār üftāde iş üzerine düşdi dimekdir bir şaḫṣıñ esrār-ı mektūmesi fāş olduḳda żarb olunur.

Bāk: Ḫāk vezninde ḳorḳu ve ḫavf ve ḫaşyet ve ṣaḳınma ve iḫtirāz ve yönelmek ve teveccüh ve iltifāt ve eñsesine dönüp baḳmaḳ maʿnālarına ve nevʿ ve gūne ve dürlü maʿnāsına da gelür.

Bākānīden: Ḳorḳutmaḳ maʿnāsına maṣdar-ı müteʿaddīdir lāzımıbākīden maṣdarıdır.

Bāl: Sāl vezninde beş maʿnāsı vardır: **1.** İnsānda ḳol ve ʿażud ve ṭabūrda ḳanad ve cenāḥ maʿnāsınadır. **2.** Bir nevʿ pullu ve ġayetü'l-ġāye iri balıḳdır baḥr-i Ḥabeşde olur sefīnelere żarar ve fesād ider. **3.** Bālīdenden ism-i maṣdar olur büyümek ve neşv ü nemā bulmaḳ ve boy bos sürmek maʿnāsına ve maʿnā-yı mezkūrdan fi'l-i emr daḫı gelür. **4.** Boy ve ḳadd ve ḳāmet maʿnāsınadır yāl ü bāl ṣāḥibi dirler yaʿnī boylu boslu mütenāsibü'l-aʿżā ve vecīh dimekdir. **5.** Üst ve yuḳaru ve cānib-i aʿlā maʿnāsınadır ve ʿArabī'de bāl ḳalb ve ḥāl ve şān ve ḫāṭır ve rāḥat ve ferāġat maʿnālarınadır.

Bālā: Vālā vezninde yuḳarı ve fevḳ maʿnāsınadır üst ve üzere maʿnālarında daḫı müstaʿmeldir ḳadd ü ḳāmet ve ṭūl maʿnālarına daḫı gelür.

Bālā-pūş: Ḳuḳuleta ve ferāce misillü üste giyilen eşvābdır.

Bālīden: Mālīden vezninde büyümek ve boy ve bos sürmek ve neşv ü nemā bulmaḳ maʿnāsınadır.

Bālīn: Kābīn vezninde muṭlaḳ yaṣdıḳ ve visāde maʿnāsınadır.

Bāliş: Nāliş vezninde baş altına ḳonılan yaṣdıḳ.

Bālvāsa: Şāhkāse vezninde iplik maʿnāsınadır.

Bām: 1. Rām vezninde seḥer maʿnāsınadır. 2. Ṭam yaʿnī saṭḥ-ı ḫāne maʿnāsına da olur.

Bām-gāh: Seḥer vaḳti maʿnāsına olan bām ileism-i zamān edātı olan gāh kelimesinden mürekkeb vaḳt-i seḥer maʿnāsınadır.

Bāng: Ṣayḥa ve āvāz maʿnāsınadır.

Bānū: Zānū vezninde ḫatun-ı ḫāne maʿnāsınadır bizim ışṭılāḥımızda ḫanım ve ḳadın dinür gelin ve ʿarūs maʿnāsına da gelür ve āftābdan kināye idüp bānū-yı maşrıḳ dirler.

Bār: Kār vezninde mīve dimekdir ve bār kelimesiniñ yigirmi üç maʿnāsı vardır: 1. ʿAẓīm ve ʿazīz olan Ḥaḳḳ Celle ve ʿAlī ḥażretlerine ʿalemdir. 2. Yük ve ḥaml maʿnāsınadır. 3. ʿUmūmen iẕn ve ruḫṣat ve ḫuṣūṣen ruḫṣat-ı düḫūl-i bezm-i ḫāṣ maʿnāsınadır. 4. Kerre ve merre maʿnāsınadır. 5. Aṣl ve temel ve esās maʿnāsınadır. 6. Redīf-i kār olur işe güce kār u bār dinür. 7. Maḥall-i keşret ve cāy-ı izdiḥām maʿnāsınadır. 8. Bārende muraḫḫamı ve muḫaffefi olur yaġdırıcı maʿnāsına zülf-i müşk-bār ve ebr-i gevher-bār gibi bu maʿnāda fi'l-i emr daḫı gelür duʿā mevḳiʿinde yāḫud bir yer maḥallinde istiʿmāl olunur. 9. Ḥāṣıl-ı şecere dinür mīve ve çiçek ve yapraḳ gibi. 10. Ġış ki zaʿferān ve kāfūr ve müşk miṣillü nesnelere ḫılṭ ve iżāfe iderler. 11. Dīgdān maʿnāsınadır ki üzerine tencere ḳorlar aġacdan ve temürden iʿmāl olunur sac ayaḳ dirler. 12. Perde ve sāyebān ve bārgāh maʿnāsınadır. 13. Dūst ve āşinā ve aḥbāb maʿnāsınadır. 14. Ḥaml-i zenān ve ḥayvanāt-ı sā'ire maʿnāsınadır. 15. Ġam ve endūh ve ġuṣṣa maʿnāsınadır ki ḥaml-i rūḥdur ve cürm ve ʿiṣyān-ı keşīr maʿnāsına da gelür. 16. Fışḳı ki mezrūʿāta taḳviyet içün dökerler. 17. Muṭlaḳ sāz maʿnāsına ism-i cinsdir ki envāʿınıñ cümlesine şāmildir. 18. Boza yapmaḳ içün ḥāżırlanan pirinc ve ṭarı unı maʿnāsına. 19. Ṭus vilāyetinde bir ḳarye adıdır. 20. Būre didikleri nesnedir ki altun ve gümüş zevbinden istiʿmāl iderler. 21. Ekl ve tenāvüle ṣāliḥ olan nesneye dinür. 22. Aġac dalına dirler. 23. Teklīf-i mālāyuṭāḳ maʿnāsınadır.

Bārāc: Tārāc vezninde ḳābile ve ebe maʿnāsınadır.

Bārān: Mārān vezninde yaġmur maʿnāsınadır ve bārīdenden ṣıfat-ı müşebbehe olur yaġıcı maʿnāsına.

Bārānī: Nādānī vezninde yaġmurluḳ ve başlıḳ taʿbīr olunan elbise ki vücūdı yaġmurdan ḥıfẓ ider.

Bār dāde: Bār nār vezninde iẕn-i ʿām maʿnāsına ve ḫuṣūṣen ruḫṣat-ıdüḫūl-i meclis-i ḫāṣṣ maʿnāsınadır virmiş maʿnāsına olan dāde kelimesiyle dīvān eylemiş maʿnāsınadır.

Bāred: Bārīden maṣdarından yaġar maʿnāsına maṣdardır.

Bāreng: Āhengvezninde ve bā-yı muvaḥḥade bedeli nūnla nāreng turunc maʿnāsınadır.

Bā-reng ü būy: Aṣl maʿnāsı levn ve rāyiḥa ile dimekdir dārāt ve kerr ü fer maʿnāsına ışṭılāḥ olmuşdur.

Bārgāh: Çārgāh vezninde bār ile gāhdan mürekkebdir bār iẕn ü destūr ve gāh maḥall maʿnāsına olmaġla otaḳ taʿbīr olunan ḫayme-yi selāṭīne iẕn ü ruḫṣat ile girildiginden anda ʿalem-i ḫāṣṣ olmuşdur.

Bāriḳ: Sāriḳ vezninde ʿArabī'de parlayıcı maʿnāsınadır.

Bārīk: İnce ve raḳīḳ maʿnāsınadır.

Bār-keş: Bār yük maʿnāsına keş keşendeden muḫaffef çekici maʿnāsına bār-keş yük çekici maʿnāsınadır.

Basṭ: Yaymaḳ ve döşemek maʿnāsınadır.

Bāşe: Lāşe vezninde atmaca ḳuşıdır başaḳ bunuñ muʿarrebidir.

Bāşed: Bāşīden maṣdarından mużāriʿdir ki olur maʿnāsınadır tereccī içün ola maʿnāsına daḫı müstaʿmeldir.

Bāşīden: Olmaḳ ve bā-yı Fārsiyye ile ṣaçmaḳ maʿnāsınadır.

Baṭ: Ṣu ḳuşı envāʿından ḳaz maʿnāsına ʿArabī ile müşterekdir.

Bāver: Dāver vezninde inanmaḳ maʿnāsına bāverīden maṣdarındanismdir.

Bāverīden: İnanmaḳ ve taṣdīḳ maʿnāsınadır.

Bāyed: Şāyed vezninde gerekdir maʿnāsına yābisten yāḫud yābīden maṣdarından mużāriʿdir.

Bāyeste: Gereklü ve żarūrī ve māyuḥtāc maʿnālarınadır.

Bāz-āverd: Aṣl maʿnāsı girü getürdi dimek olur iʿtiẕār itdi yaʿnī ʿöẕr diledi maʿnāsına bāz-āverd ışṭılāḥdır.

Bāz-ḫūrd: Maġlūb oldı maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Bāz-gūne: Zā-yı muʿcemeniñ ʿArabī ve Fārsī olması cevāzıyla ters ve ʿaks ve nā-mübārek ve naḫs maʿnālarınadır Türkī'de uġursuz ve yümnsüz dirler.

Bāz-gūne pūstīn: Bāz-gūne tersine ve maʿkūs maʿnāsına olmaġla kürk maʿnāsına olanpūstīn kelimesi erdāfıyla bāz-gūne pūstīn ʿayb-ı fāḥiş maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Bāzī: Rāzī vezninde oyun ve luʿb maʿnāsınadır.

Bāzīçe: Bāzīniñ taṣġīridir çe lafẓı edāt-ı taṣġīr olmaġla Türkī'de oyuncaḳ maʿnāsınadır.

Bāzīçe-yi Zengī vü Rūm: Aṣl maʿnāsı Zengī vü Rūmuñ oyuncaġı dimekdir mużḥikḫalīʿü'l-ʿiẕār ve masḫara-yı ʿālem olan şaḫṣ-ı rüsvāya ışṭılāḥdır.

Bāzīden: Nāzīden vezninde maṣdardır oynamaḳ maʿnāsına raḳṣ gibi bāzī ism-i maṣdardır oyun maʿnāsına luʿb gibi.

Bāzī-ger: Bāzī oyun maʿnāsına olmaġla edāt-ı fāʿil olan ger ile raḳḳāṣ maʿnāsına.

Bāzī-yi ḫāye: Ḫāye ile oynamaḳ ʿabeṣ ve bī-hūde oldıġından ʿabeṣ işe ışṭılāḥdır.

Bāzū: Ḳālū vezninde ḳol maʿnāsınadır ʿArabī'de sāʿ vezninde bāʿ dinilür.

Bebest: Besten maṣdarından baġladı maʿnāsına māżīdir.

Bebīn: Dīden maṣdarından müştaḳ bīned mużāriʿinden meʾḫūẕ emr-i ḥāżırdır yaʿnī naẓar ile gör maʿnāsınadır.

Bebür: Kesmek maʿnāsına olan bürīden maṣdarından emrdir.

Becā-yı ū: Anıñ yerinde dimekdir anıñ ḥaḳḳında maʿnāsına ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Bed-aḫter: Bed kötü ve aḫter yıldız maʿnāsına olmaġla nā-müteyemmen ve uġursuz şaḫṣa bed-aḫter dinür.

Bedān: Dānesten maṣdarından emrdir ki bil ve aʿlem maʿnāsına.

Bedānest İşe: İşe pişe vezninde cāsūs ve ḫaberci maʿnāsına olmaġla bilmek maʿnāsına dānestendenmüştaḳ māżī olan dānest kelimesiyle bedānest işe cāsūs bildi maʿnāsınadır.

Bedeh: Dāden yāḫud dehīden maṣdarından müştaḳ olan dehed mużāriʿinden emr olaraḳ Türkī'de vir ve ʿArabī'de iʿṭā maʿnāsına emrdir.

Bed-endīş: Bed kötü maʿnāsına endīş endīşendeden muḫaffef bed-endīş kötü ve fenā endīşe idici maʿnāsından naḳl ile terkīb-i tavṣīfī olaraḳ ḥasūda ıṭlāḳ olunmuşdur.

Bed-meniş: Serzeniş vezninde kötü maʿnāsına olan bed ile ṭabīʿat maʿnāsına olan menişden mürekkeb fenā ḫuylu maʿnāsına.

Bed-mest: Bed med vezninde kötü maʿnāsına ve mest ser-ḫoş maʿnāsınadır ki bī-edeblik iden ser-ḫoşa dinür.

Bed-ḳumār: İmtizācsız olan ādeme dinür.

Bed-pertev: Ṭāliʿişūm olan ādeme dinür perteviñ maʿnā-yı luġavīsi żiyā ve şuʿādır.

Bedr: Ḳameriñ vaḳt-i kemāli maʿnāsına ʿArabī'dir.

Bedreḳa: Ezreḳa vezninde ḳılavuz maʿnāsınadır.

Bed-sirişt: Kötü ve fenā ṭabīʿat dimekdir.

Befeşān: Efşānden maṣdarından emrdir şaç maʿnāsına.

Begīr: Ṭut maʿnāsına giriften maṣdarından emrdir mużāriʿi gīred gelür.

Begrīḫt: Girīḫten maṣdarından ḳaçdı maʿnāsına māżīdir.

Begrift: Giriften maṣdarından ṭutdı maʿnāsına māżīdir.

Begrīz: Girīḫten maṣdarınıñ mużāriʿi olan girīzed lafẓından müştaḳ emrdir ḳaç maʿnāsına.

Begüyemet: Nefs-i mütekellim-i vaḥde żamīr-i muttaṣılı olan mīm ile ve muḫāṭab-ı żamīr-i muttaṣılı olan tā ile saña söylerim dimekdir.

Begüşūd: Açdı maʿnāsına güşūden maṣdarından māżīdir üzerine bā düḫūlüyle kāfı sākin oḳumaḳ ḳāʿidedendir.

Begẕer ez men: Aṣl maʿnāsı benden geç dimekdir beni ḥālime ḳoy mevḳiʿinde ıṣṭılāḥdır.

Be-hem: Ḥaşem vezninde birbirine yanaşmış olan nesneye dinür.

Behīden: Resīden vezninde başmaḳ maʿnāsınadır.

Behişt: Cennet maʿnāsınadır.

Behrām: Fercām vezninde sebʿa-yı seyyāreden mirrīḫ yıldızınıñ ismidir.

Behre: Dehre vezninde ḥışşe ve naṣīb ve pay ve ḳısmet maʿnāsınadır.

Beḫᵛān: Ḫᵛānden maṣdarından oḳu ve iḳrāʿ maʿnāsına emr-i ḥāżırdır.

Beḫār: Ḳaşımaḳ maʿnāsına olan ḫārīden maṣdarından emrdir.

Beḫūn: Maṣūn vezninde derdi ve zaḥmeti ve ıżṭırābı olan kimseye dinür.

Be-kām: Murāda iren şaḫṣa dinilür.

Bekeş: Keşīden maṣdarından çek maʿnāsına emrdir bā taḥsīn-i lafẓ içün idḫāli muʿtād olan bā-yı emrdir.

Bekuş: Kāf-ı ʿArabiyye ve vāv-ı mechūle ile kūşīdenden çalış ve saʿy it maʿnāsına emr-i ḥāżırdır.

Belāġat-pīrā: Vaṣf-ı terkībī, belāġat bezeyici ve tezyīn idici maʿnāsınadır.

Belbāl: ʿArabī'de ḳalbe ḫırāş ve ıżṭırāb viren ṭasaya ve ḫadşeye ve ḫalecāna dinür.

Belme: Gelme vezninde ṣıḳ ve gür ve uzun ve ḳaba ṣaḳala dinilür ki taḫta ṣaḳal taʿbīr olunur ʿalāmet-i ḥumḳdur ʿArabī'de hillūfe dinür.

Be-nām: Şöhret ü şānı olan kimseye dinür.

Bende: ʿAbd ve köle maʿnāsına Fārsī'dir.

Bendīd: Bendīden maṣdarından bağladı maʿnāsınadır.

Benişīn: Bāsı bā-yı emrdir bā-yı emriñ maʿnāda medḫali olmayup mücerred taḥsīn içün idḫāl olunur ve nişīn nişesten maṣdarından oṭur maʿnāsına emr-i ḥāżırdır.

Benūş: Benūş nūşīdenden emrdir iç maʿnāsına.

Ber ḫaruş kāle nihād: Aṣl maʿnāsı eşegiüzre metāʿ ḳoydı dimekdir kāle kālā mürādifi metāʿ maʿnāsınadır terkīb-i meẕkūr ḥaddini bildirdi mevḳiʿinde ışṭılāḥdır.

Ber girift: Maʿnā-yı luġavīsi yuḳaru ṭutdı yāḫud gögüs ṭutdı dimekdir şeyʾ-i maḳbūlüñ yuḳaru olması yāḫud ḫīn-i ḳabūl ve rıżāda destek gögse ḳonması ʿalāḳasıyla ber girift ḳabūl itdi maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Ber-güzīde: Ügürtlenmiş ve intiḫāb olunmuş maʿnāsında Muṣṭafānıñ maʿnā-yı luġaviyyesini tefsīr ider.

Ber lebeş engüşt zen: Ber lebeş maʿhūduñ ṭudağı üzre engüşt-zen parmaḳ ur maʿnā-yı luġavīleri münāsebeti ile ber lebeş engüşt-zen aġzını ara maʿnāsına ışṭılāḥ olmuşdur.

Ber sirişt beyża şikest: Şuʿbede-bāzlar bir şaḫṣı ālet-i hengāme idüp başında yumurṭa ḳırdıḳları münāsebeti ile rüsvāy olan şaḫṣıñ ḥaḳḳında ber sirişt beyża şikest ışṭılāḥ olmuşdur.

Ber: Servezninde sīne mürādifi gögüs maʿnāsınadır.

Ber-ḫāst: Ber taḥsīn-i lafẓ içün ziyāde ḳılınmışdır ḫāst ḫāsten maṣdarından ḳalḳdı maʿnāsına māżīdir.

Berḫī: Gerḫī vezninde baʿż ve cüzʾ maʿnāsınadır biraz ve bir miḳdār ve bir parça ile taʿbīr olunur.

Ber-ḫīz: Ḫīz nīz vezninde ḫāsten maṣdarından müştaḳ ḫīzed mużāriʿinden meʾḫūz̲ ḳalḳ maʿnāsına emrdir ber teʾkīd içündür.

Ber-āb: Ṣu üzerinde dimekdir ki ber der vezninde ʿArabīʾde ʿalā miṣillü istiʿlā maʿnāsınadır.

Ber-bār best: Müşkil işleri yapdı maʿnāsına ıṣṭılāḥdır.

Ber-beste: Berceste vezninde cemād maʿnāsınadır neşv ü nemāsı olmayup ḫalḳ olundıġı heyʾet üzre ḳala ṭaş ve kesek gibi.

Berceste: Eyü mıṣrāʿa berceste dimek vaṣf-ı ıṣṭılāḥīdir ḫalāṣ olmuş maʿnāsında fi'l-cümle münāsebet-i naḳl bulunur zīrā eyü mıṣrāʿ tenāfür-i kelimeden meʿāyib-i ṣiʿriyyeden ḫalāṣ olmuş olur.

Bercīs: Cercīs vezninde müşterī yıldızınıñ adıdır bā-yı Fārsī ve cīm-i Fārsī ile daḫı luġatdır.

Bere: Ḳuzı maʿnāsınadır ki ʿArabīʾde ḫamel ve ḫurūf dinür ve ʿāciz ü zebūn kimseden kināye olur ve eṣvāb yüzine dirler.

Berehmen: Ḳalemzen vezninde āteş-perest ve büt-perest ve naṣārī ṭāʾifesiniñ dānişmendlerine ve papaslarına dinür.

Berest: Resten maṣdarından ḫalāṣ olup yaʿnī ḳurṭuldı maʿnāsına māżīdir.

Berev: Reften maṣdarından müştaḳ reved mużāriʿinden meʾḫūz̲ emrdir git ve iz̲heb maʿnāsına.

Berevī: Reftenden mużāriʿ-i müfred-i muḫāṭabdır.

Berf: Ẓarf veznindeḳar maʿnāsınadır ʿArabca ṣelc dinür.

Berg: Terg vezninde yapraḳ maʿnāsınadır ve ṭaḳım ve sāz ve nevā ve cihāz ve mühimmāt maʿnāsınadır ve niẓām ve intiẓām umūr-ıaḥvāl ve serencām ve ʿāḳıbet-kār maʿnāsına da gelür.

Berg ü sāz: Beynehümālarında vāv ile ve vāvsız yol ṭaḳımı maʿnāsınadır.

Bergüstüvān: Ata maḫṣūṣ giyimdir cenk günlerinde giydirirler imiş şimdi metrūkdür.

Berīd: ʿAnīd vezninde sāʿī ve ḳāsıd ve nāme-ber maʿnāsınadır.

Berişt: Bā zāʾide oldıġı maʿlūmdur rişt rişten maṣdarından iplik egirdi maʿnāsına māżīdir ʿArabīʾde ġazl dinür ṭıynet ve sirişt maʿnāsına daḫı olur.

Berīz: Rīḫten maṣdarından müştaḳ rīzed mużāriʿinden meʾḫūz̲ emrdir dök maʿnāsına.

Ber-kes: Aṭlas vezninde edāt-ı inkārdır ḫāṣā ve maʿāẕallāh ve neʿūẕubillāh mevḳiʿinde.

Ber-meġāz: Üstāda ücreti virdikden ṣoñra şākirdlere virilen baḫşiş ve ʿaṭiyyedir ki ıṣṭılāḥımızda z̲ikr olunan şerbetlikmaʿnāsınadır ve maʿnā-yı mez̲kūrdan başḳa ʿaṭā ve kerem ve iḥsān ve müjde ve beşāret maʿnālarına da gelür.

Ber-pā kuned: Aṣl maʿnā-yı luġavīsi ayaḳ üzre eyler dimekdir andan naḳl ile luṭf u iḥsān ider maʿnāsına ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Ber-resīd: Üzerine irişdi maʿnāsından naḳl ile añladı maʿnāsına ıṣṭılāḥdır.

Berūz-ı ū nişest: Maʿnā-yı luġavīsi anıñ gününe oṭurdı dimekdir bu da anıñ gibi ḳara günlü ve bergeşte ṭāliʿ oldı mevḳiʿinde berūz-ı ū nişest ışṭılāḥdır.

Ber-rüste: Ser-şüste vezninde nemādār olan nebāta dinür ve zemīne münbasiṭ ve müfteriş olan nebātdır ḳavun ve ḳarpuz ocaġı ve çayır ve çimen miṣillü.

Berz: Ṭarz vezninde ekin ve zirāʿat maʿnāsınadır.

Berzger: İsm-i fāʿil ʿalāmeti olan ger lafẓı ilḥāḳıyla ekinciye berzger dirler.

Bes: Res vezninde yiter ve yitişür ve kifāyet ider maʿnāsınadır. Faḳat ve ḥaseb tercemeleridir ve niçe ve çoḳ maʿnāsına daḫı gelür.

Besā: Resā vezninde niçe ve çoḳ maʿnāsını ifāde ider.

Besān: Miṣl ü mānend maʿnāsınadır.

Besī: Vaṣī vezninde niçe maʿnāsına.

Besitān: Sitānīden maṣdarından al maʿnāsına emrdir ʿArabī'de ḫuẕ dirler.

Beste: Deste vezninde besten maṣdarından fiʿl-i māżī olan best kelimesiniñ āḫırına hā-yı ġayr-ı melfūẓa getürilüp beste ism-i mefʿūl olmuşdur ki bağlanmış maʿnāsınadır.

Beşik: ʿArabī'de mehd, Fārsī'de gehvāre dinür.

Beşkenc: Bilek maʿnāsınadır ki sāʿid dirler.

Beşkenī: Üzerinde olan bā şıladır şikenīḳırarsın maʿnāsına şikesten yāḫud şikenīden maṣdarından mużāriʿ-i müfred-i muḫāṭabdır.

Beşkūn: Bā-yı muvaḥḥadeniñ feṭḥ ve kesriniñ cevāzı ile umūr ve aʿmālinde ḥırṣ ve iḳdām iden beceriklü ve çalışḳan ādem maʿnāsınadır beşkūl daḫı luġatdır.

Beyāmūzī: Ögrenürsin maʿnāsına mużāriʿ-imüfred-i muḫāṭabdır maṣdarı āmūḫten kelimesidir.

Beze: Meze vezninde şuç ve günāh ve ḫāṭā maʿnāsınadır ve faḳīr ve bī-nevā maʿnāsına ve cevr ü ġadr ve ḥayf maʿnāsına da gelür.

Bezed: Zeden maṣdarından urdı maʿnāsına māżīdir.

Bezen: Zeden maṣdarınıñ mużāriʿi zenedlafẓından meʾḫūẕ emrdir, ur iżrib maʿnāsına.

Bezm: Nerm vezninde meclis maʿnāsınadır.

Beẕle: Ṭabla vezninde laṭīfe ve nāzik ve ḫoş-āyende söze dinür ve āheng ve āġāze ile şiʿr oḳumaġa daḫı dinür.

Bī: Edāt-ı nefy ve kelime-yi Fārsī'dir.

Bīḫ: Şīḫ vezninde kök ve aṣl-ı dıraḫt maʿnāsınadır.

Bīḫte: Rīḫte veznindeelenmiş maʿnāsına bīḫten maṣdarından ism-i mefʿūldür.

Bicişk: Sirişk vezninde ḥekīm ve ṭabīb ve ispenciyār maḳūlesine dinür.

Bī-çāre: Çāresiz dimek maʿnāsınadır.

Bī-çün: Vāv-ı mechūle ile nite ve keyf maʿnāsına vāv-ı maʿlūme ile gibi maʿnāsınaolmaġla iki maʿnānıñ mülāḥaẓası

daḫı cāʾiz olaraḳ bī-çün bilā-keyf ve bī-miṣl ü naẓīr maʿnāsınadır.

Bī-dād: Dād şād vezninde ʿadl maʿnāsına ve ḥarf-i nefy düḫūlüyle bī-dād ẓulm maʿnāsınadır.

Bī-dār: Uyanıḳ maʿnāsınadır.

Bī-dār maġz: Aṣl maʿnāsı beyni uyanıḳ dimekdir ʿaḳllumaʿnāsına ışṭılāḥdır.

Bī-dār şoden: Bīdār uyanıḳ maʿnāsına olmaġla olmaḳ maʿnāsına olan şoden ile terkīb olunup uyḳudan uyanmaġa dirler.

Bīgāne: Yād ve yabancı maʿnāsınadır.

Bī-gīne: Derūnda mużmer olan ḥiḳd u buġż ve ʿadāvet maʿnāsına oldıġından nefy içün olan bī kelimesiniñ düḫūlüyle bī-gīne göñülde gizlü ġażab yoḳ maʿnāsınadır.

Bih: İki maʿnāsı vardır birisi eyü maʿnāsınadır ki nīk mürādifidir dīgeri ayva maʿnāsınadır ki ʿArabī'de sefercel dinür.

Bih-būdī: Eyülük ve ṣaġlıḳ maʿnāsınadır.

Bī-hemtā: Hemtā arḳadaş maʿnāsına Fārsī olup üzerine ḥarf-i nefy olan bī kelimesiniñ düḫūlüyle eşi yoḳ maʿnāsınadır.

Bihterīn: Pek eyü maʿnāsınadır eyü maʿnāsına olan bih kelimesi edāt-ı tafżīl olan ter lafẓı ile ve yā-yı nisbet ve nūn-ı teʾkīd ile mürekkeb olmuşdur.

Bī-hūde: ʿAbeṣ ve bī-maʿnā ve bī-fāʾide ve bāṭıl ve nā-ḥaḳḳ maʿnāsınadır ḥaẕf-ı vāv ile bīhde ve ḥaẕf-ı hā ile bīhūd daḫı luġatdır.

Bihzād: Irġād vezninde dīger bir meşhūr naḳḳāşıñ ismidir.

Bīm: Mīm veznindeḫavf ve vāhime maʿnāsınadır.

Bīmār: Tīmār vezninde ḫaste ve marīż maʿnāsınadır.

Bī-māye: Māye sāye vezninde miḳdār maʿnāsınadır ne ḳadar diyecek maḥallde çi māye dirler ve biḍāʿat ve şervet ve sāmānmaʿnāsınadır sermāye bu iʿtibār iledir ve aṣl ve esās ve bünyād maʿnāsınadır. Bī-māye müflis ile cāhile ʿalem olmuşdur.

Bimeng: Ṭasa maʿnāsınadır.

Bīnā: Görici.

Binā-gūş: Ḳulaḳ tözi taʿbīr olunan maḥalle dinilür yaʿnī ḳulaḳ yumuşaġına ṭoġrı beyāż olan yerler olup ʿArabca ʿiẕār dinilür.

Bīnend: Dīden yāḫud bīnīden maṣdarından meʾḫūẕ bīnend mużāriʿiniñ cemʿidir görürler maʿnāsına.

Bī-nevā: Nevā hevā vezninde niʿmet ve revnaḳ ve intiẓām-ı ḥāl maʿnāsına ve sāz ve berg ve serencām ve mühimmāt maʿnāsına ve rızḳ ve ḳuvvet maʿnāsına olmaġla bī-naṣīb ve bī-çāre yaʿnī bī-baḫt olan ādeme dinilür.

Bīnī: Sīnī vezninde burun maʿnāsınadır ki ʿArabī'de enf dinür.

Bīr: Zīr vezninde yataḳ ve cāme-ḫᵛāb maʿnāsınadır ve furṭına ve ṭūfān ve şāʿiḳa maʿnāsına gelür ve ezber ve ḥıfẓ ve yād maʿnāsına da gelür.

Birāder: Ḳarındaş maʿnāsınadır.

Bîrūn: Lîmūn vezninde ṭaşra ve ḫāric maʿnāsınadır birūn bîrūndan muḫaffef ṭaşra maʿnāsınadır.

Bisāṭ: ʿArabî'de döşemeye dinür.

Bî-ser ü pā: Başsız ve ayaḳsız maʿnā-yıluġaviyyesinden naḳl ile perîşān-ḥāl olan kimseye ışṭılāḥ olmuşdur.

Bismil: Boġazlanmış ve meẕbūḥ maʿnāsınadır ḳoyun ve sā'ir ḥayvān boġazlanurken besmele-yi şerîfe ẕikr olundığı ʿalāḳasıyla meẕbūḥa bismil dinmişdir ve maḳtūl maʿnāsına da gelür ve ḥalîm ve ṣabūr ve ḥamūl kimseye dinür.

Bisyār: İnkār vezninde çoḳ maʿnāsına.

Bîş: Ziyāde maʿnāsına.

Bîşe: Rîşe vezninde mîşelik maʿnāsınadır.

Bişnev: Şenîden maṣdarından emrdir, diñle dimekdir.

Bîve: Cîve veznindezevci vefāt itmiş yāḫud taṭlîḳ olunmuş ḳarıya dinür ki ṭul taʿbîr olunur ve ġarîb ve tenhā maʿnāsına da olur ve ʿavreti vefāt itmiş ḳocaya daḫı dinür.

Biyā: Āmeden maṣdarından emr-i ḥāżırdır ki aṣlı medd-i hemze ile añılmasıdır evveline taḥsîn içün bā-yı emr dāḫil olmaġla hemze bāya ḳalb olunmuşdur.

Biyāmūz: Ögren maʿnāsına āmūḫten yāḫud āmūzîden maṣdarından müştaḳ āmūzed mużāriʿinden meʾḫūẕ emrdir bā-yı emr düḫūlüyle hemzesi bāya ḳalb olunmuşdur.

Biyefrūz: Efrūz yaḳmaḳ maʿnāsına olan efrūḫten yāḫud efrūzîden maṣdarından müştaḳ efrūzed mużāriʿinden meʾḫūẕ emrdir bā-yı emr düḫūlüyle hemze yāya ḳalb olunup biyefrūz yaḳ maʿnāsınadır.

Bîzer: Cimri yaʿnî malıyla müttehim-i ḫasîs ve yolsuz ve edebsiz ve ehl-i żinnet ādeme dinür.

Buġanc: Çörek otı didikleri dānedir şūnîz daḫı dirler ʿArabî'de ḥabbetü's-sevdā dinür.

Būġ: Boġça maʿnāsınadır boġça-yı meẕkūr būġ kelimesiniñ muṣaġġarıdır.

Būd: Sūd vezninde ḥikāyet-i māżî içündür āmede būd gelmiş idi refte būd gitmiş idi maʿnāsınadır.

Būden: Sūden vezninde olmaḳ maʿnāsınadır būde ẕikr olunan būden maṣdarından olmuş maʿnāsına ism-i mefʿūldür.

Buḳalemūn: Dîbā-yı Rūmîye dinür ḥālā cānfezā muḥarrefi cānfes didikleri ḳumāşdır ve ṣuḥayvānından bir ḥayvānıñ adıdır gūyā bir cānveri ṣayd murād itdikde kendüsini anıñ şekline ḳoyup ol cānver daḫı kendü nevʿinden ḳıyās ile iḫtirāz eylemez imiş. Ḥırbānıñ ismidir ki ḳaya keleri didikleri ḥayvāndır ve bir ḳuşa daḫı buḳalemūn dinilür murġ-ı meẕkūr ṣuya ṭaldıḳda envāʿ-ı renkler ile görinür ve ẓāhiren ve bāṭınen mütelevvin kimseye ıṭlāḳ olunur.

Būm: Maḳām ve mekān maʿnāsına.

Būr: Elvāndan fıstıḳî reng maʿnāsınadır ve ṭorı taʿbîr olunan esbe dinür.

Būriyāyî mîkonem: Ḥaşırlıḳ eylerim dimekdir ẓurefā-yı ʿAcem ḫāne tebrîkinde būriyāyî mîkonem dir imiş.

Būs: Būse muḫaffefi öpüş ve öpme maʿnāsınadır ʿArabī'de ḳuble dinür.

Būsīden: Öpmek maʿnāsınadır ʿArabī'de taḳbīl dinür būs öpüş maʿnāsına andan maṣdardır.

Bü'l-ʿaceb: Mülāzım-ı taʿaccüb ü istiġrāb dimekdir ḳāʿide-yi Fārsiyye üzre ebü'l-ʿacebden muḫaffefdir zīrā lisān-ı Fürsde ebiñ hemzesiniñ ḥaẕfı şāyiʿdir bū ʿAlī bū Yūsuf dinilür.

Büleġā: Belīġiñ cemʿidir.

Bülend: Yüksek ve yüce ve ʿālī maʿnāsınadır.

Bün-lād: Dib maʿnāsına olan bün ile lāddan terkīb olunmuşdur dīvāruñ dibi maʿnāsınadır.

Bürd-bār: Müteʾennī ve ḥalīm ve ḥamūl ve sehl ve ṣāḥib-i ḥavṣala ve cefā-keş maʿnāsınadır.

Bürīde: Güzīde vezninde kesilmiş maʿnāsınabürīden maṣdarından ism-i mefʿūldür bürīden kesmek ve kesilmek maʿnālarında müşterekdir.

Bürūt: Bıyıḳ maʿnāsınadır ʿArabī'de şārib ve seble dirler.

Büt: Müşrikīn ṭāʾifesi elleriyle dönüp maʿbūd ittiḫāẕ eyledikleri ṣūretdir ʿArabī'de ṣanem dinür ve maḥbūbdan kināye olur.

Büz: Keçi maʿnāsınadır ki ʿArabī'de teys dinür.

Büzġāle: Oġlaḳ maʿnāsınadır ki henüz otlamaġa başlayan keçi yavrusıdır.

Büzürg: Sütürg vezninde ulu ve ʿaẕīm maʿnāsınadır ve mūsiḳīde bir maḳāmıñ adıdır.

Büzürgī: Yā maṣdariyyedir, ululuḳ dimek maʿnāsınadır.

C

Cāblūsīden: Ḫākpūsīden vezninde lābe mürādifi yalṭaḳlanmaḳ maʿnāsınadır.

Caʿd: Raʿd vezninde ʿArabī'de ḳıvırcıḳ ṣaça ve ṣaḳala dinür ve ḳıvırcıḳ ṣaçlu kişiye vaṣf olur.

Cādū: Gāhū vezninde sāḥir maʿnāsınadır.

Cāf: Lāf vezninde ḳahbe ve orosbı maʿnāsınadır.

Cāh: Rāh vezninde manṣıb maʿnāsına ʿArabī ile müşterekdir.

Cām rā ber seng zen: Maʿnāsı ḳadeḥi yāḫud şīşeyi ṭaşa ur dimek olur tevbe eyle maʿnāsına ıṣṭılāḥ olmaġla cām ḳadeḥ maʿnāsına olmaḳ ensebdir.

Cāme: Nāme vezninde ḳaftān ve nīmten ve setrī miṣillü eṣvāba dinür ve dikilmedik ṭaḳaya ve parçaya dinür ve şarāb ḳoyacaḳẕarfa daḫı dirler ḳabaḳ ve desti ve ṣurāḥī miṣillü.

Cāme-ḫʷāb: Döşek ve yataḳ maʿnāsınadır.

Cāme-yi mūyī: Kürke ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Cānān: Maʿşūḳ ve maḥbūbdan kināyetdir.

Cān ber miyān: Aṣl maʿnāsı cān orṭada dimekdir seniñle aṣlā teklīfimiz yoḳdur yoluña cān fedā itmek ṣūretinde cānımı orṭayaḳoymuşum ḥāżır ve müheyyā olmuşum maḥallinde cān ber miyān dirler.

Cān-fezā: Fezānīde-yi cān taḳdīrinde cān artırıcı maʿnāsına vaṣf-ı terkībīdir maḥbūba vaṣf olur ve āb-ı ḥayāta daḫı dinür.

Cān girev: Cān baş fedā maʿnāsına ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Cān-ı men ü cān şomā: Aṣl maʿnāsı benim cānım sizin cānıñız dimekdir biz siziñle ṣaġ olalım maʿnāsına ıṣṭılāḥdır.

Cāy: Āḫırında yā ile ve yāsız mekān maʿnāsınadır.

Cāy-gīr: Yerleşmiş maʿnāsına vaṣf-ı terkībīdir aṣl maʿnāsı maḳām ṭutıcı dimekdir.

Cāy-ı gürīz: Cāy mekān gürīz gürīḫten maṣdarından ism olaraḳ ḳaçmaḳ maʿnāsına olmaġla cāy-ı gürīz melceʾ ve melāẕ maʿnāsına olmuşdur.

Cebeh: Kebeh vezninde zırḫ maʿnāsınadır.

Cedd: ʿArabīʾde büyük baba maʿnāsınadır cemʿi ecdād gelür vālid ve vālideniñ pederi dimekdir ve ululuḳ ve ʿaẓamet maʿnāsınadır ki cedd fī ʿuyūnü'n-nās dinilür ve meʿānī-yi sāʾiri daḫı vardır.

Cedīd: Yeñi maʿnāsına lafẓ-ı ʿArabī olup Fārsīsi nev kelimesidir.

Celeb: Ṭaleb vezninde ḳahbe ve orosbı maʿnāsınadır ve ġavgā ve şamata ve çıġıltı maʿnāsına daḫı gelür.

Celīl: ʿAẓīm ve faḫīm maʿnāsınadır. Türkī'de ulu ile taʿbīr olunur.

Cem-ḥaşem: Cem ḥaşmetlü dimekdir.

Cemre: Mādde-yi ʿaşḳ ve māye-yi muḥabbetden kināye olunur.

Cerb: Ḥarb vezninde yaġlu olan nesneye dinilür ve ġālib ve rāciḥmaʿnāsına da gelür.

Cerb-zebān: Cerb cīm ile ḥarb vezninde yaġlu şeyʾ maʿnāsına zebān lisān maʿnāsına olmaġla yaġlu ṭaʿāmıñ leẕẕet-baḫş oldığı ʿalāḳasıyla ṭatlu dillüye cerb-zebān dinildi.

Ceres: Meges vezninde çañ maʿnāsınadır zindān ve sicn maʿnāsına daḫı gelür.

Cerġand: Ferzend vezninde ṭolu mumbāra dinür.

Cest: Dest vezninde cesten maṣdarından ṣıçradı maʿnāsına fiʿl-i mużāriʿdir.

Cesten: Resten veznindesıçramaḳ ve ḳaçmaḳ ve ḫalāṣ olmaḳ maʿnālarına maṣdardır.

Cev: Nev vezninde arpa maʿnāsınadır ki ʿArabīʾde şaʿīr dirler vāvıñ teşdīdiyle ʿArabīʾde felek-i ḳamer ile zemīniñ mābeynine dinür ve esfel maʿnāsına da gelür.

Cevr: Devr vezninde ʿArabīʾde ʿadliñ naḳīżi ẓulm ve sitem maʿnāsınadır.

Cev nemānde: Ṣoñradan bī-māl oldı maʿnāsına ıṣṭılāḥdır.

Cevşen: Hep sen vezninde bu daḫı zırḫdır gerçi zırıh ṭarzında olur lākin zırıh yalñız

olur ve cevşen ḥalḳa ḥalḳa olup aralarına yine ufaḳ ufaḳ teneke naṣb olunur.

Cidd: ʿArabī'de çalışup ve çabalamaḳmaʿnāsına maṣdardır ve bir nesneyi gerçekden işlemek maʿnāsınadır ki hezl ve lāġ ve laṭīfe muḳābilidir ve dīger maʿnāları daḫı vardır.

Cihān-peymā: Cihān maʿlūm peymā peymānīde ism-i fāʿilinden muḫaffef ölçüci maʿnāsına olmaġla cihān-peymā ʿālemi ölçüci maʿnāsından naḳl ile lāzımı olan keşret-i seyr ü seyāḥat murād olur.

Cinʿāẓ: ʿArabī'de fenā ḫuylu ādeme dinür.

Cū: Cüsten yāḫud cūyīden maṣdarından ṭaleb eyle iste maʿnāsına emrdir yā ile cūy daḫı cā'izdir.

Cūy: Rūy vezninde ırmaḳ ve nehr maʿnāsınadır.

Cūyān: Pūyān vezninde cūyīdenmaṣdarından aḳıcı maʿnāsına ism-i fāʿil yāḫud ṣıfat-ı müşebbehedir.

Cūy-bār: Kūh-sār vezninde cūy ile bārdan mürekkebdir bār edāt-ı keşret ve ʿaẓamet olmaġla cūy-bār gāh olur ki ırmaġı ve aḳar ṣuları çoḳ yere dinür ve gāhca olur ki büyük ırmaġa dinür ve ırmaḳ kenārına daḫı dinür.

Cübbe-yi ḫūrşīd ü māh: Gice gündüz maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Cühhāl: Nuṣṣār vezninde cāhiliñ cemʿidir.

Cünbīden: Ḳımıldanmaḳ maʿnāsınadır.

Cünbiş: Cünbīdenden ḥāṣıl-ı maṣdardır ki ḥareket maʿnāsını ifāde ider.

Cüst-cūy: Mübālaġa vechle ṭaleb itmek maʿnāsınadır.

Cüvan-merd: Kerīm ü seḫā, ṣāḥib-i himmet ve ehl-i mürüvvet kimseye dinilür.

Cüvan-merdī: Cömerdlik yaʿnī seḫāvet maʿnāsınadır. Āḫırında yā maṣdariyyedir.

Cüẕāẕ: Cīmiñ ḥarekāt-ı şelāşesi cā'iz olaraḳ kesik ve ḳırıḳ nesneye dinür.

Ç

Çāġ: Bāġ vezninde vaḳt maʿnāsınadır.

Çāh: Māh vezninde ḳuyu maʿnāsınadır ve maḥbūbuñ zeneḫdānında olan çuḳura ıṭlāḳ olunur.

Çāh-ı Naḫşeb: Çāh ḳuyu maʿnāsına, Naḫşeb ʿaḳreb vezninde Türkistānda bir şehrdir Ḥakīm İbn Munaḳḳaʿ belde-yi merḳūmede bir ḳuyu içinden şuʿbede ile bir ay ṣūreti gösterüp māh-ı āsmān ġayb oldığı vaḳtde ẓuhūr ider imiş ol ḳuyuya çāh-ı Naḫşeb, görilen aya māh-ı Naḫşeb dirler.

Çāh-vīz: Ḳuyucı maʿnāsınadır.

Çāk: Ḫāk vezninde altı maʿnāsı vardır: **1.** Yırtıḳ maʿnāsına ve ḳaftan ve ḫayme eteklerinde olan yırtmaca daḫı dinilür. **2.** Bāġ ve bāġçe ve ḫāne ve sā'ir ʿaḳarāt ḥüccetine ve temessüküne dinür. **3.** Ṣabāḥ vaḳtiniñ aydınlığıdır. **4.** Ḫançer ve bıçaḳ ve sā'ir ecsām-ı ṣulbe müsādemesinden ḥāṣıl olan ṣavtdan kināyedir. **5.** Derīçe maʿnāsınadır ki büyük ḳapu içinde olan

küçük ḳapudur. **6.** Ḥāżır ve müheyyā maʿnāsınadır.

Çāker: Ḳul ve bende maʿnāsına.

Çarḫ: Ḫorasānda olan bir şehr-i ḳadīmiñ ve Ġazneyn vilāyetinde bir ḳaryeniñ daḫı ismidir yaḳa ve girībān maʿnāsına ve gömlek ve pīrehen maʿnāsına da gelür.

Çār-ḫāye: Birḳaç ʿavret teʾehhül iden kimseye dinür.

Çarḫ-ı zerrīn-kāse: Neyyir-i aʿẓamı ḥāmil olan semā-yı rābiʿ maʿnāsınadır maʿnā-yı luġavīsi altun kāselü felek dimekdir.

Çār-mīḫ: Livāṭa dinilen fiʿl-i şenīʿ-i şeyṭāniyyeniñ ismine ışṭılāḥdır.

Çār-şeb: Döşek çarşafı.

Çārüm-kitāb: Işṭılāḥ-ı ʿAcemdendir dördünci kitāb dimekdir ki Ḳurʾān-ı ʿaẓīmü'ş-şāndır.

Çāst: Rāst vezninde ḳuşluḳ maʿnāsınadır ve ḳuşluḳ ṭaʿāmına daḫı ıṭlāḳ olunur.

Çāsta: Vaḳt-i ḍuḥāda ṭaʿām yemek maʿnāsına ve yenen ṭaʿām maʿnāsınadır.

Çeb dāden: Aldatmaḳ ve şavmaḳ ve sühūletle defʿ eylemek maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Çekīden: Mekīden vezninde ṭamlamaḳ maʿnāsına maṣdardır.

Çelīpā: Mesīḥā vezninde Naṣārā'nıñ iʿtibār eyledikleri ḫaça dinür ʿArabīsi ṣalībdir.

Çemān: Hemān vezninde çemānīden maṣdarından ism-i fāʿil yāḫud ṣıfat-ı müşebbehe olaraḳ ṣalınıcı maʿnāsınadır.

Çemānīden: Ṣalınup yürimek maʿnāsınadır.

Çeng: Eli bozulmuş ve ʿamelden ḳalmış çolaḳ kimseye dinür ve egri bügri maʿnāsına ve ḳullāb ve çengel maʿnāsına da gelür ve insān pençesine ve yırtıcı cānver ṭırnaġına dinür.

Çep-endāz: Çep ṣol maʿnāsına olmaġla ṣol el ile iş görmek lāyıḳsız ve ters oldıġından işi ters münāsebetsiz ādeme çep-endāz dirler.

Çerā: Çi rādan muḫaffef niçün maʿnāsınadır.

Çerā-gāh: Merādāh vezninde ḳorı maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ḥımā̱ ve merʿā̱ dirler.

Çerāġ:1. Pīr ve mürşide ve delīl ve rehnümāya ıṭlāḳ olunur ve aydınlıḳdan daḫı kināye iderler.**2.** Ferāġ vezninde yanmış fitīl maʿnāsınadır ve otlamaḳ ve yayılmaḳ maʿnāsına ve at iki ellerin dikine ḳaldırmaḳ maʿnāsınadır ki şaḫlanmaḳ taʿbīr olunur.

Çerge: Sürgün avı maʿnāsınadır.

Çesbān: Mestān vezninde münāsib maʿnāsınadır.

Çesbīde: Yaḳışmışmaʿnāsınadır.

Çeşm: Peşm vezninde göz maʿnāsınadır ki ʿArabca ʿayn dinür.

Çeşm-bend/Çeşm-āvīz: Peçe maʿnāsınadır ki ḫatunlar yüzlerine ṭutarlar.

Çeşm dārende: Ümmīd idici maʿnāsında ışṭılāḥdır.

Çeşmeş cehīd: Fevāʾide dāʾir olan maṭlūbdan yeñi ḫaber almaḳ maʿnāsına çeşmeş cehīd ışṭılāḥdır aṣl maʿnā̱ gözi

ḳımıldadı dimekdir baʿżı kerre göz segirmek ʿalāmet-i ḫaber olmaḳ iʿtiḳād-ı meşhūruna mebnī ışṭılāḥ olmuşdur.

Çeşm-i sūzen: İgne gözi maʿnāsınadır kidīger ismine sūfār dinildi.

Çeşm-zaḫm: İṣābet-i ʿayndır ki göz degme taʿbīr olunur.

Çeşn: Bayram ve ʿıyd ve żiyāfet güni maʿnāsınadır bayrama behmence daḫı dirler erkence vezninde.

Çetr: Çadır ve şemsiyye ve sāyebān maʿnāsınadır ve perçeme daḫı dinilür.

Çevgān: Cevlān vezninde ucı egrilmiş cirīd ki cündīler ḳullanur ʿArabca ṣavlecān dirler ġalaṭen żamm-ı cīm ile çövgen dirler.

Çi: Ne maʿnāsına edāt-ı istifhām.

Çīde: Dīde vezninde çīden maṣdarından ism-i mefʿūldür devşirilmiş maʿnāsına ve üzerine taḥsīn-i lafẓ içün ber kelimesi daḫı dāḫil olup berçīde dinür.

Çihre-güşā: Çihre ṣūret-i ādemī maʿnāsına güşā lafẓı güşāyendeden muḫaffef açıcı maʿnāsına olmaġla maʿnā-yı aṣlīsi çihre açıcı dimek olur muṣavvere ışṭılāḥdır çihre kelimesi lisānımızda daḫı mütedāvil ve cīm-i Fārsiyyeniñ feṭḥiyle meşhūr ve müstaʿmeldir.

Çimīn: Sidik maʿnāsınadır.

Çīn: Eḳālīm-i şarḳıyyeden bir iḳlīm-i maʿrūfdur muʿarrebi Ṣīndir.

Çīn: Sīn vezninde büklüm ve ḳıvırcıḳ maʿnāsınadır.

Çīne: Kīne vezninde ḳuş yemi maʿnāsınadır.

Çīre-dest: Ṣanʿatında māhire dinmek ışṭılāḥdır.

Çirk: Kir ve pas maʿnāsınadır ʿArabī'de vesaḫ dinür ve yarada olan ḳan ve iriñ maʿnāsına ve hicrān maʿnāsınadır ve aġızdan aḳan salyayadaḫı dinür.

Çīst: Çi estden muḫaffef nedir maʿnāsına.

Çīz: Tīz vezninde nesne maʿnāsınadır ki ʿArabī'de şey' dinür nā-çīz dirler lā-şey' maʿnāsına.

Çīzçenk: Tīzneng vezninde zıbıḳ maʿnāsına.

Çīze: Dīze vezninde ḳıl yolacaḳ maʿrūf cınbıstranıñ ismidir ki ʿArabī'de minmāṣ dinür.

Çusān: Niçe maʿnāsına.

Çün: Gibi maʿnāsına ki miṣl mürādifidir. Vāv-ı maʿrūfe ve tefḫīm-i cīm ile nite ve keyf maʿnāsını ifāde ider.

Çünān: Çün āndan muḫaffef öyle maʿnāsınadır.

Çünīn: Çün īnden muḫaffef böyle maʿnāsına.

D

Daġal: Baġal vezninde altı maʿnāya gelür: **1.** Mekr ü ḥīle ve ḫabā'iṣ. **2.** ʿAyb ve fesād. **3.** Muḫīl ve mekkār ve maʿyūb ve müttehim maʿnāsına. **4.** Ḳalb ve geçmez aḳçeye dinür

ki züyūf taʿbīr olunur. **5.** Külḫan ṭaşıdır yaḳarlar. **6.** Ṭorṭu ve pūseve telve maʿnāsınadır.

Dād: Bād vezninde ʿadālet maʿnāsına ve ʿömr ve sinn ve sāl maʿnāsına da gelür ve temregi ʿilletine dinür ve feryād u fiġān maʿnāsına ve taẓallüm ve iġāṯe ve imdād maʿnāsına ve naṣīb ve behre maʿnāsına gelür.

Dāder: Māder vezninde birāder maʿnāsınadır.

Dād-ger: ʿĀdil maʿnāsınadır.

Dād-ḫᵛāh: ʿAdl isteyici maʿnāsına terkīb-i tavṣīfīdir.

Dād kerden: ʿAdl itmek maʿnāsını ifāde ider.

Dād-res: Dādbād vezninde feryād u fiġān ve ʿadl ve inṣāf ve taẓallüm ve istiʿāne ve imdād maʿnālarınadır res bes vezninde resendeden muḫaffef irişici maʿnāsına olmaġla dād-res imdād içün irişen ādeme dinür.

Dād u sited: Dād virdi sitād aldı maʿnāsına māżīlerdir bir maṣdar ṣīġası ki muḳābili olan bir maṣdar ile ẕikr oluna yaʿnī iki ḥadeṯiñ birden ifādesi murād oluna ol vaḳtde maṣdariyyet ḥarfi olan nūnı ḥaẕflamaṣdarlar māżī ṣīġası ṣūretinde īrād olunur güft ü şenīd āmed ü reft dād u sited gibi aṣlında goften ve şenīden āmeden ve reften dāden ve sitedendir Türkī'de söz ṣav gelme gitme alım ṣatım alma ṣatma alış viriş ile taʿbīr olundıġı maʿlūmdur.

Daġal-zen: Ḳalp-zen ve deyyūṯ maʿnāsınadır.

Dāġlaġı: Āteşde ḳızdırup ḥayvānāta tamġa urduḳları temüre Türkī'de dāġlaġı taʿbīr olunur.

Daġ-ser: Efser vezninde başında ḳıl bitmeyen ādemdir ki ṭazlaḳ dirler.

Dām: Rām vezninde ṭuzaḳ maʿnāsınadır ded muḳābilidir ki yırtıcı olmayan vaḥşī ṭaġ cānverine dinür tilki ve çaḳal gibi ve ḫāṣṣaten ceyrān ve geyik ḳısmına dinür ve muṭlaḳ ḥaşerāt ve ṭuyūr cinsine daḫı ıṭlāḳ olunur.

Dāmen: Bāmen vezninde etek maʿnāsınadır sāmān vezninde dāmāndaḫı dirler.

Dāmen-dırāz: Aṣl maʿnāsı etegi uzun dimekdir etegiñ uzun olmasına ṭūl-i ḳāmet ve ḳāmetiñ ṭavīl olmasına ḥamāḳat-i lāzımesi ʿalāḳa-yı tesmiye olmuşdur.

Dāmen-efşānden: Dāmen etek efşānden şaçmaḳ maʿnāsına olmaġla dāmen-efşānden iʿrāż eylemek maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Dāmen-gīr: Etek ṭutıcı dimekdir ḫaşm ve müddeʿīye ışṭılāḥdır ve muṣāḥib maʿnāsına da müstaʿmeldir.

Dāmen keşīd: Maʿnā-yı terkībīsi etek çekdi dimekdir terk ü iʿrāż maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Dānā: Bilici. Āḫırda olan elif faʿāliyyetdir, medḫūli ism-i fāʿil ḥükmünde olur lākin mefhūmunda mübālaġa muʿteberdir. Meṣelā dānā ziyāde bilici maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ʿallāme mürādifidir.

Dānende: Pāyende vezninde bilici maʿnāsınadır ki dānesten maṣdarınıñ mużāriʿi olan dāned kelimesine ism-i fāʿil ʿalāmeti olan nede kelimesi ilḥāḳıyla bilici maʿnāsına olmuşdur.

Dānistemī: Bilmiş idim ve bildim idi maʿnāsınadır.

Dāniş: Dānişten yāḫud dānīden maṣdarından ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdar ʿilm maʿnāsına.

Dānişverān: ʿĀlimler maʿnāsınadır dāniş dānesten maṣdarından ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdardır ve rā kelimesi edāt-ı nisbet-i Fārsiyye'dir dānişver ʿilmlü yaʿnī ʿālim dimekdirdānişverān dānişveriñ cemʿidir.

Dār: Zār vezninde dāşten maṣdarından müştaḳ olan dāredmużāriʿinden meʾḫūẕ emrdir.

Dārā: Tāsiʿ-i mülūk-i keyāndır Dārā-yı ekber ve Dārāb daḫı dirler zamān-ı İskenderde maḳtūlen vefāt eyledi.

Dār-būy: ʿŪd aġacı dimekdir ki dār muṭlaḳ aġac maʿnāsına gelür dıraḫt olsun gerek sütūn olsun ve gerek saḳf diregi olsun maʿnā-yı aṣlīsi ḳoḳu aġacı dimek olmaġla andan naḳl ile ʿūd-ı meẕkūra ʿalem-i cins olmuşdur.

Dāred ū der zīr-i dāmāneş çerāġ: Ḥāṣıl-ı maʿnā-yı luġavīsi o ādem etegi altında şemʿ ṭutar dimekdir şāhidi ḥāżırdır maʿnāsınaışṭılāḥdır.

Dārişkene: Süleymānī dinilen nesnedir ki zehr envāʿındandır ġalat olarak sülümen dirler.

Dārū: Edviye ve ʿilācmaʿnāsınadır.

Dārūġa: Şu başı didikleri żābiṭ-i maʿrūfuñ ismidir.

Dāstān: Rāstān vezninde ḥikāye-yi güẕeştegān maʿnāsına efsāneniñ mürādifidir.

Dāşten: Ṭutmaḳ.

Dāver: Yāver vezninde aşlında dād-ver ṣāḥib-i ʿadl maʿnāsına taḫfīfen dāl ḥaẕf olundı pādişāh-ı ʿādil ü ḥākim maʿnāsınadır.

Dāz: Rāz vezninde binā maʿnāsınadır.

Dāzār: Āzār vezninde miʿmār yaʿnī ḫāne ve binā yapıcı maʿnāsınadır.

Debīr: Vezīr vezninde kātibmaʿnāsınadır.

Def-keş: ʿAvret pezevengine ışṭılāḥ olmuşdur maʿnā-yı aṣlīsi def çekici dimekdir.

Dehān: Emān vezninde aġız maʿnāsınadır taḫfīfle dehen daḫı dinür.

Dem: Fem vezninde on maʿnāsı vardır: 1. Mādde-yi ḥayāt olan ṣoluḳ ve nefes maʿnāsınadır. 2. Ḥīle ve kiẕb ve ḫudʿa maʿnāsınadır. 3. Teʿaẓẓum ve tecebbürmaʿnāsınadır. 4. Ḳoḳu maʿnāsınadır ki ʿArabca şemme dirler. 5. Vezn ve ʿarūż-ı şiʿr maʿnāsınadır. 6. Demürci ve ḳuyumcı körügidir. 7. Āh vāh maʿnāsınadır. 8. Ruḳye ve efsūn. 9. Aġız ve dehān. 10. Vaḳt ve zamān maʿnāsınadır. ʿArabī'de ḳan maʿnāsınadır.

Demār: Şerār vezninde helāk maʿnāsına.

Dem der keşīd: Dem nefes maʿnāsınadır keşīd içerüye çekdi maʿnāsınadır sükūt itdi mevḳiʿinde ışṭılāḥdır.

Dem fürū-reften: Nefes aşaġa gitmek maʿnāsına olmaġla nefes kesilmek ʿalāḳasıyla meşaḳḳat çekmek maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Demīden: Ḫamīden vezninde dört maʿnāsı vardır: 1. Üfürmek ve yel esmek ve ṣolumaḳ ve gögüs geçürmek bu maʿnālar birbirine müteḳārib. 2. Ẓāhir olmaḳ ve ürpermek ve yerden oṭlaḳ bitmek. 3. Çalḳanmaḳ ve ıżṭırāb. 4. Ṣabāḥ yeri aġarmaḳ maʿnāsınadır.

Dem-zeden: Dem nefes maʿnāsına olmaġla urmaḳ maʿnāsına olan zeden ile terkīb olunup dem-zeden ṣolumaḳ.

Dendān: Çendān vezninde diş maʿnāsınadır ʿArabī'de sinn dinür.

Der: Zer vezninde, ḳapu.

Derā: Merā vezninde derāy kelimesindenmuḫaffefdir ki çañ maʿnāsınadır ve nāḳūse daḫı dinür.

Der-āġūş: Ḳuçmaḳ maʿnāsınadır ve der lafẓından maʿnā-yı ẓarfiyyet melḥūẓdur.

Der-āmed: Der içerü maʿnāsına āmed geldi maʿnāsına olmaġla der-āmed içerü geldi dimekdir.

Derbān: Dermān vezninde ḳapucı maʿnāsınadır.

Der çi tīrī: Rütbe ve ḥālden suʾāl mevḳiʿinde ışṭılāḥdır.

Dergāh: Ḫargāh vezninde pādişāh ve vüzerā miṣillü ekābiriñ ḳapusı işigine dirler.

Der girift: Maʿnā-yı luġavīsi ṭutdı maʿnā-yı ışṭılāḥīsi şuʿlelendi dimekdir.

Der güẕer: ʿAfv eyle maʿnāsına ışṭılāḥdır aṣl maʿnāsı geç dimekdir yoldan geçmek ve maṭlūbdan geçmek maʿnālarından eʿammdır.

Der-ḫᵛar: ʿAnber vezninde lāyıḳ ve muvāfıḳ ve münāsib maʿnāsınadır.

Der-hem: Merhem vezninde purtış ḳarış buruş maʿnāsınadır.

Der-kenār: Ḳucaġa almaḳ maʿnāsınadır.

Der-libās: Gizlü maʿnāya dinür libāsıñ vücūdı setr itmesi ʿalāḳa-yı naḳldir.

Der-pīş: Öñ maʿnāsına olan pīş kelimesiniñ üzerine ẓarfiyyet ifāde iden der lafẓınıñ düḫūlüyle öñde dimekdir.

Der şoden: İçerü girmek maʿnāsınadır.

Derūn: Ḫarūn vezninde dāḫil ve içerü maʿnāsınadır ve Ḫorasānda Merv ile Nesā arasındakā'in bir şehriñ ismidir.

Der-yāb: Ġarḳ-āb veznindedir, yāften maṣdarından emrdir. Añla ve ifhem maʿnāsına ve der zā'iddir. Yāften bulmaḳ ve añlamak ve fehm itmek maʿnāsınadır.

Der zer girift: Aṣl maʿnāsı altunda ṭutdı dimekdir keşret-i iḥsāna ışṭılāḥ olmuşdur.

Derz: Erz vezninde yiv maʿnāsınadır gerek bezde ve gerek aġacda ve gerek kelle-yi serde olsun ḫayyāta derzi dindigi buña nisbetledir küçük ḳızlara daḫı derz dirler.

Dest: Mest vezninde meşhūrdur ki yed ve el maʿnāsınadır andan başḳa on dört maʿnāya daḫı gelür: 1. Fāʾide ve menfaʿat. 2. Ẓafer ve nuṣret. 3. Ṣadr ve mesned-i ʿālī. 4. Ḳuvvet ve ḳudret. 5. Şeyʾ, maʿ efrādihi'ttāmme maʿnāsınadır meşelā yek dest cāme dinür şalvārdan mendīle ḳadar murād olunur. 6. Hem-cins ve hem-nevʿ ve muvāfıḳmaʿnāsınadır ıṣṭılāḥımızda bir elden çıḳmış dirler. 7. Ḳāʿide ve ḳānūn ve ṭarz ve üslūb maʿnāsınadır. 8. Kerre ve merre ve nevbet. 9. Oyun ve luʿbmaʿnāsınadır ki ḳumārbāzlar beyninde maʿrūfdur. 10. Vezīr-i destūr. 11. Endāze ve miḳyās. 12. Bir defʿa oyun maʿnāsınadır. 13. Ḥırfet ve ṣanʿat ve inşā. 14. Bir ḳat eşvāb maʿnāsınadır.

Destār: Berdār vezninde ṣarıḳdır ḥālā ʿulemā-yı ʿaẓām ḥażerātı başlarına ṣararlar.

Dest-āvīz: Dest ile āvīz kelimelerinden mürekkeb hediyye maʿnāsına Türkī'de armaġan dinür.

Dest-burd: Cengde ve ġayrı maḥallde ġālib olmaġa ve üst gelmege ıṣṭılāḥdır.

Dest dād: Dest yed ve el maʿnāsına oldıġı miṣillü fāʾide ve menfaʿat ve ẓafer ve nuṣret ve ṣadr ve mesned-i ʿālī maʿnālarına olmaġla meʿānī-yi meẕkūre mülāḥaẓasıyla dest kelimesi virdimaʿnāsına olan dād ile terkībolenüp dest dād fırṣat el virdi maʿnāsına ıṣṭılāḥdır.

Dest-endāz: Ẓulm maʿnāsına ıṣṭılāḥdır.

Dester: Ester vezninde el bıçḳısıdır ki destere dinilür.

Dest-gāh: Taḫt-gāh vezninde ḳuvvet ve imkān ve şervet ü sāmān maʿnāsınadır ve ʿilm ve faẕl ve kemāl maʿnāsına da olur maḥall-i şuġl ve taṣarrufolan kārḫāneye daḫı dinür ki ʿavāmıñ tezgāh ıṭlāḳı bundan muḥarrefdir.

Dest-gīr: Serd-sīr vezninde el ṭutucı ve muʿayyen ve ẓahīr maʿnāsına geldigi miṣillü eli ṭutulmuş esīr maʿnāsına daḫı gelür.

Dest-i ḫar-ger: Bed sözli sögici maʿnāsınaıṣṭılāḥdır.

Dest-i ḫar-gū: Sögmek maʿnāsına ıṣṭılāḥdır.

Dest-ḫᵛūş: Dest-māl maʿnāsına ve hezl ve suḫre ve melʿabe maʿnāsınadır ve ʿāciz u zebūn ve maḥkūm kimseye ve muṭlaḳ sehli'l-ḥuṣūl nesneyeıṭlāḳ olunur.

Destīne: Bersīne vezninde beş maʿnāsı vardır: 1. Ḳarılarıñ ḳollarına ṭaḳdıḳları bilezik dinilen şeyʾdir. 2. Her nesneniñ el ile ṭutılacaḳ yerine dinür bıçaḳ ve ḫançer ḳabżası gibi ki şap taʿbīr olunur ve ṭanbūre ve lāġūte ḳolı ve çuval ḳulpı ve ṭulum bıçaġı gibi. 3. Kendü dest-i ḫaṭṭı olan mektūb ve kitāb maʿnāsınadır. 4. Tevḳīʿ ve fermān-ı pādişāhī maʿnāsınadır. 5. Kitāb ve mektūb āḫırına ḳayd olunan tārīḫ ve imżā miṣillü fıḳraya dinür.

Dest-kār: Ḫaṣīṣe-yi yesār olan birḳaç işden maʿadāsı sāġ el ile görüldiginden nāṣī ıṣṭılāḥ olması müveccehdir.

Dest-kārī: Iṣṭılāḥda kedd-i yemīn ile kesb idici kimseye dinür.

Dest-merdī: Şiʿār-ı insāniyyet maʿnāsı ʿalāḳasıyla şefīʿ maʿnāsına ışṭılāḥ olmuşdur.

Dest-şüst: Aṣl maʿnāsı el yudı dimekdir nā-ümīd olmaġa ışṭılāḥdır.

Dest ü pā zed: Aṣl maʿnāsı el ve ayaḳ urdı dimekdir saʿy u ihtimām maʿnāsında ışṭılāḥdır.

Dest ü pāy-ı ḫod zedem: Aṣl maʿnā-yı terkībīsi kendü elimi ve ayaġımı urdum dimekdir emek çekdim maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Destyār: Baḫtyār vezninde muʿāvin ve müsāʿid maʿnāsınadır şākird ve zīr-dest maʿnāsına da gelür ʿArabī'de naṣīr dinür ve muʿīn daḫı bu maʿnāyadır.

Deşne: Teşne vezninde ḫançer maʿnāsınadır.

Deşt: Geşt vezninde şaḥrā ve beyābān maʿnāsınadır ki ova taʿbīr olunur bundan başḳa beş maʿnāsı daḫı vardır: 1. Ḫorasānda bir vilāyet adıdır Deşt-i Beyāż dimekle meşhūrdur. 2. Türkistānda bir ovadır Deşt-i Ḳıpçaḳ dinmekle maʿrūfdur. 3. Āẕerbeycānda bir şehrdir. 4. Işfahānda bir ḳaryedir. 5. Şīrāzda bir mevżiʿdir ki Deşt-i Erzen ile müteʿārifdir.

Devāc: Revāc vezninde yorġan ve liḥāf maʿnāsınadır.

Devīden: Revīden vezninde yelmek ve segirtmek maʿnāsınadır.

Devr: Tolaşmaḳ maʿnāsına ʿArabī'dir.

Dey: Şeyʾ vezninde ḳış maʿnāsınadır.

Deyhīm: Taʿẓīm vezninde tāc-ı pādişāhīye dinür ve taḫt ve çetr-i pādişāhī maʿnāsına da gelür.

Deyyūṯ: Bī-ġayret ve nāmūs-ı ḳaltabān ve ḳurumsaġa dinilür.

Dıraḫt-ı līmū: Limon aġacı maʿnāsınadır.

Dırāz: Nimāz vezninde uzun ve ṭavīl maʿnāsınadır.

Dırefş: Beş maʿnāsı vardır: 1. ʿAlem ve sancaḳ maʿnāsınadır ki Dırefş-i Gāveyānī maʿnā-yı meẕkūrdadır. 2. Biz didikleri igneden büyücek ālet-i maʿrūfdur ki pabuccı ve sarrāclar ḳullanurlar. 3. Berḳ ve şimşek maʿnāsınadır. 4. Dırefşīdenden pertev ve żiyā ve lemeʿān maʿnāsına ḥāṣıl-ı maṣdardır. 5. Tuġulġadır ki temūr taḳyedir muḳaddemā cenklerde başa giyilür idi.

Dīdār-kerd: Dīdār dīd kelimesi ile ār lafẓından mürekkebdir dīd görmek maʿnāsına ism-i maṣdardır ār getürici maʿnāsında ārendeden muḫaffefdir dīdār lafẓı kerd kelimesi ile terkīblenüp āşikār eyledi maʿnāsınaolmuşdur.

Dīde: Göz ve çeşm maʿnāsınadır.

Dīde-bān: Dīde-bān ve hāsız dīd-bān gözci maʿnāsınadır ki ʿArabī'de raḳīb dinilür.

Dīde-ver: Aṣl maʿnāsı gözlü dimekdir her işi ḫoş fehm iden yaʿnī güç naẓar ve güç fehm olmayup faṭīn ve mutabaṣṣır olan kimseye ışṭılāḥdır.

Diger-gūn: Ciger-ḫūn vezninde ġayrı dürlü maʿnāsınadır.

Dīger nemībended kemer: Bir daḫı ḳuşaḳ bağlamaz maʿnāsınadır bir nesne telef ve żāyiʿ olmaḳda ışṭılāḥ olmuşdur.

Dih: Köy maʿnāsınadır.

Dihḳān: Kesr-i dāl ile muʿarrebdir aṣl kāf-ı Fārsiyye ile dihgāndır ve felāḥ ve ekinci ve reʾīs-i felāḥān maʿnāsınadır ve müverriḫ ve vaḳʿa-nüvīs maʿnāsına da gelür reʾīs-i ḳarye oldığına delīl ḫāzin-i cennet olan Rıżvān ʿaleyhi's-selām ḥażretlerine dihḳān-ı ḫuld dindigidir.

Dil: Göñül maʿnāsına Fārsīʾdir.

Dilāş: Kitāb vezninde ʿArabīʾde cüst ü çālāk insāna ve ḥayvāna dinür müẕekker ve müʾenneṯe ıṭlāḳ olunur.

Dil-ārām: Göñül maʿnāsına olan dil ile ṭurmaḳ ve eglenmek ve yerleşmek ve sükūn ve ḳarār maʿnāsına olan ārāmdan mürekkeb vaṣf-ı terkībīdir.

Dil-āver: Āver ile dilden mürekkeb ḳaviyyü'l-ḳalb şecīʿ maʿnāsınadır.

Dil-āvīz: Vaṣf-ı terkībīdir göñül aşılıcı maʿnāsına.

Dil-ber: Göñül eyledici maʿnāsından meʾḫūẕ Fārsīʾde ʿalem-i ḫāṣṣ-ı nevʿ-i ḫūbāndır.

Dil-cū: Ḳalb maʿnāsına olan dil ile cüyendeden muḫaffef cū kelimesiyle terkīblenüp göñül ṭaleb idici yaʿnī maḳbūl dimek.

Dil-dār: Dārende-yi dil yaʿnī göñül ṭutıcı maʿnāsından bi'n-naḳl maḥbūba ve dil-bere ıṭlāḳ olunmuş.

Dil-figār: Figār nigār vezninde āzürde ve mecrūḥü'l-ḫāṭır maʿnāsına olmaġla göñül maʿnāsına olan dil ile terkīblenüp dil-figār dinmişdir.

Dil-firūz: Vaṣf-ı terkībīdir göñli żiyālandırıcı ve aydınlandırıcı dimekdir.

Dil-gīr: Göñül ṭutıcı dimekdir göñül ḳalmış ve infiʿāl itmiş ve ṭarılmış maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Dil-güşā: Güşānīde-yi dil taḳdīrinde vaṣf-ı terkībī göñül ve ḳalb açıcı maʿnāsınadır.

Dil-keş: Dil göñül, keş çekici dil-keş vaṣf-ı terkībī pesendīde ve maḳbūl olan şeyʾe dinilür.

Dil-nümūde: Aṣl maʿnāsı göñül göstermişdimek olmaġla iltifāt itdi maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Dil-pesend: Göñül maʿnāsına olan dil ile pesendende ism-i fāʿilinden muḫaffef pesend kelimesiyle vaṣf-ı terkībīdir ki aṣl maʿnāsı göñül begenici dimek olur.

Dil-peẕīr: Göñül ḳabūl idici maʿnāsına vaṣf-ı terkībī.

Dil-rīş: Göñli yaralu dimekdir kederden ıżṭırāb-ı derūn ṣāḥibine ıṭlāḳ olunur.

Dil-rubā: Rubā rubūden maṣdarından müştaḳ olan ism-i fāʿilden muḫaffefdir ki aṣlı rubāyende idi göñül maʿnāsına olan dil ile vaṣf-ı terkībi olmuşdur göñül ḳapıcı maʿnāsınadır ve cins-i maḥbūba aʿlām-ı ġālibeden olmuşdur.

Dil-sitān: Vaṣf-ı terkībīdir aṣl maʿnāsı göñül alıcı.

Dil-şād: Ḳalb maʿnāsına olan dil ile mesrūr maʿnāsına olan şāddan mürekkeb sevinmiş maʿnāsınadır.

Dil-şiken: Aṣl maʿnāsı göñül ḳırıcı dimekdir ādemi tekdīr iden bed-zebān ve mütehevvirlere ıṣṭılāḥdır.

Dimāġ: ʿArabī'de başda olan beynīye dinür yisāġ vezniyle Fārsī'de ʿucb u kibr ü ġurūrdan kināye olur.

Dīn-fürūşān: Dīn-fürūş dīn ṣatıcı maʿnāsına olup dīn-fürūşān anıñ cemʿidir ṣāhib-i riyāya ıṣṭılāḥ pek becādır.

Dīr: Pīr vezninde müddet-i mütemādī maʿnāsınadır ki çoḳdan ki ve giç ile taʿbīr olunur.

Direng: Fireng vezninde ṭurmaḳ ve eglenmek ve ārām ve teʾḫīr maʿnāsınadır bundan başḳa dört maʿnāsı daḫı vardır: **1.** Nāḳūs ve sāz ṣadāsıdır ve faġfūr ve ṣırça ve şīşe miṣillü şeyʾler ḳırılduḳda ẓāhir olan ṣavtdan ḥikāyedir. **2.** Renc ve miḥnet ve derd ve żucret maʿnāsınadır. **3.** Vaḳt ve zamān ve sāʿat maʿnāsınadır. **4.** ʿĀlem-i āḫıret maʿnāsınadır.

Dirīġ: Kelime-yi taḥassür ve teʾessüf ve nedāmetdir.

Dirīn: Dīr ile yā-yı nisbet ve nūn-ı teʾkīdden mürekkeb ḳadīmī ve müddet-i mütemādī maʿnāsınadır.

Dīv: Şeyṭān ve iblīs maʿnāsınadır ve ʿifrīt maʿnāsına gelür cinn nevʿinden ḫabīṯ olandır ve żāl ve muḍill ve saḳīmü'l-fikr kimselerden daḫı kināye olur.

Dīvār pest: Yalımı alçaḳ olan fürū-māyeyedīvār pest ıṣṭılāḥdır.

Dīv-bād: Dīv ḫabīṯ olan cinn maʿnāsına bād rūzgār maʿnāsına olmaġla şedīd rūzgāra dīv-bād ıṣṭılāḥ olmuşdur ve gird-bād maʿnāsına da olur ki ḳaşırġa taʿbīr iderler ve delürmek ve cünūn maʿnāsına da gelür.

Dīv-dest: Şeyṭān ḳuvvetlü dimekdir bu terkībde dest ḳuvvet maʿnāsınadır ve ḳuvvetden istiʿāre olmaḳ üzere yed maʿnāsına olması daḫı cāʾizdir.

Duʿā güftem: Aṣl maʿnāsı duʿā söyledim ve duʿā itdim dimekdir vedāʿ itdim maʿnāsına ıṣṭılāḥdır.

Dūġ: Ayran maʿnāsınadır ki yoġurtdan ezerler.

Dūd: Sūd vezninde tütün ve duḫān maʿnāsınadır ġam ve ġuṣṣa ve endūh maʿnāsına da gelür ve ṣoluḳ ve dem ve nefes maʿnāsınadır ve ʿArabī'de küçük ḳurtcaġızlara dūd dirler.

Dūde: Būde vezninde üç maʿnāsı vardır: **1.** Dūdmān ve ḫānedān maʿnāsınadır. **2.** Ḥammām külḫanından ve bacadan tütün çıḳacaḳ yola dinür. **3.** Tütünden mūmdan ḥāṣıl olan isdir.

Dūdmān: Dūstān vezninde ṣoy ve ḳabīle ve ḫānedān maʿnāsınadır.

Duḫt: Suḫt vezninde duḫter muḫaffefidir ki ḳız ve bint maʿnāsınadır.

Dūḫten: Sūḫten vezninde dikmek maʿnāsına maṣdardır mużāriʿi dūzed gelür.

Dūr: Mūr vezninde uzaḳ ve baʿîd maʿnāsınadır.

Dūr-endîş: Dūr uzaḳ maʿnāsına endîş endîşîden maṣdarından müştaḳ düşünici maʿnāsınaolan endîşende ism-i fāʿilinden muḫaffef olup dūr-endîş vaṣf-ı terkîbî uzaḳ düşünici maʿnāsına olmaġla her şeyʾiñ ʿāḳıbetin fikr iden ẕāta ıṭlāḳı ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Dūrî: Uzaḳ maʿnāsına olan dūr ile yā-yı maṣdariyyeden mürekkeb uzaḳlıḳ maʿnāsına ʿArabî'de şiṭāṭ dinilür.

Duruḫş: Şimşek maʿnāsınadır.

Duruḫşîden: Parlamaḳ maʿnāsınadır ʿArabî'de iftiʿāl bābından iltimāʿ dinür.

Durūger: Dülger maʿnāsınadır.

Dūst: Pūst vezninde yār ve muḥabbet ve yek-dil ve yek-reng maʿnāsınadır ār ile yāḫud dār ile terkîb olunduḳda dūstār dūst-dār ʿāşıḳ maʿnāsına olmuşdur.

Dūstî: Yā-yı maṣdariyye ile dostluḳmaʿnāsınadır ʿArabî'de ḫullet dirler.

Dūş: Gūş vezninde dün gice ve şeb-i güẕeşte maʿnāsınadır ve omuz ve ketf maʿnāsınadır ve süd saġmaḳ maʿnāsına olan dūşîden maṣdarından fiʿl-i emr gelür. ʿArabî'de menkib dirler.

Dūş-āb: Bekmez maʿnāsınadır.

Dūşîze: Pūşîde vezninde bākire maʿnāsınadır.

Dūzaḫ: Cehennem maʿnāsına ki Türkîce ṭamu dinilür.

Dü-çār/Dü-çihār: İki kimseniñ nāgehānî birbirine mülāḳātında müstaʿmeldir, iki göz dört oldığı iʿtibārıyladır.

Dü-esbe: Çatal atlu maʿnāsınadır.

Dühül: Ṭavuldur ki ʿArabî'de ṭabl dirler.

Dümbāle: Ḳuyruḳ maʿnāsına ʿArabî'de ẕeneb dinür.

Düm meḫor: Düm ḳuyruḳ maʿnāsına meḫor lā-teʾkülu yaʿnî yeme maʿnāsına nehy-i ḥāżır olmaġla düm meḫor aldanma maġbūn olma maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Dünbe: Ḳuyruḳ maʿnāsınadır.

Dürc: Burc vezninde ḥoḳḳa maʿnāsınadır.

Dürūġ: Fürūġ vezninde yalan maʿnāsınadır.

Dürūġ-zen: Vaṣf-ı terkîbî yalan urıcı maʿnāsına olmaġla yalancıya ʿalem-i cins olmuşdur.

Dürūd: Żammla sürūr vezninde ṣalavāt maʿnāsınadır ki raḥmet-i Ḫudā ve istiġfār-ı melāʾik ve duʿā-yı insān ve tesbîḥ-i ḥayvān-ı sāʾireden ʿibāretdir ve dürūd ekin biçdi ve aġaç yondı maʿnālarına dürūden maṣdarından fiʿl-i māżî olur ve vāv-ı mechūle ile aġaç ve kerāste maʿnāsına daḫı gelür neccāra dürūd-ger ıṭlāḳı bu maʿnāya mebnîdir.

Dü-rūy: İkiyüzlü dimekdir ki ḥasūduñ şānındandır.

Düşmenî: Düşmenlik. ʿArabî'de ḫuṣūmet dirler.

Düşnām: Gümnām vezninde sögmek maʿnāsınadırʿArabî'de şetm dirler.

Düşvār: Murdār vezninde güç ve şaʿb ve müşkil ve çaparız maʿnāsınadır.

Dü-tā: Merātib-i ʿadedden iki maʿnāsına olan dü ile ḳat maʿnāsına olan tādan mürekkeb iki ḳat maʿnāsınadır ve yā ile dü-tāy daḫı cāʾizdir.

Düzd: Ḫırsız maʿnāsınadır ki ʿArabīʾde sārıḳ dinilür.

E

Eb: Heb vezninde baba maʿnāsınaʿArabīʾdir ki Fārsīʾde peder dirler.

Ebkem: ʿArabīʾdir, bī-zebān maʿnāsına.

Ebr: Ṣabr vezninde bulut maʿnāsınadırʿArabca seḥāb dinür.

Ebrū: Mehrū vezninde ḳaş maʿnāsınadır ki ʿArabīʾde ḥācib dirler.

Ebrū-ken: Ḳaş ḳoparıcı maʿnāsınadır cınbıstra taʿbīrolunan ālet-i maʿrūfeniñ adıdır.

Ebrū-zen: Ebrū urmaḳ ḳaşı taḥrīk ile işāret itmek maʿnāsına olmaġla işāret idiciye ebrū-zen ıṣṭılāḥdır.

Edeb: Ẓarāfet ve uṣluluḳ ki nās ile ḳavlen ve fiʿlen luṭf-ı muʿāmele ve ḥüsn-i muʿāşere eylemekden kināyetdir ve meʿāyib ve ḫaṭādan iḥtirāzı mūcib olacaḳ esbāba ʿārif olmaḳmaʿnāsınadır.

Efder: Ṣafder vezninde birāderzāde maʿnāsınadır.

Efendīden: Pesendīden vezninde düşmenlik ve cenk ve ġavġā itmek maʿnāsınadır.

Efid: ʿAceb ve taʿaccüb maʿnāsınadır meddāḥ ve vaṣṣāf maʿnāsına da gelür.

Efkenden: Bıraḳmaḳ maʿnāsına maṣdardır.

Efrāşten: Berdāşten vezninde yuḳaru ḳaldırmaḳ ve yükseltmek ve terfīʿ maʿnāsınadır.

Efrūḫten: Endūḫtenvezninde āteş ve çerāġ yaḳmaḳ maʿnāsınadır ʿArabīʾde irmāż dirler.

Efrūşe: Bertūşe vezninde ḥelvā maʿnāsınadır ki un ḥelvāsı taʿbīr olunur.

Efṣaḥ: İsm-i tafżīl, ziyāde faṣīḥ dimek maʿnāsınadır.

Efsāne: Efġāne vezninde ḥikāye ve meṣel maʿnāsınadır.

Efser: Berser vezninde tāc maʿnāsınadır.

Efsūs: Mecūs vezninde ḥayf ve dirīġ ve ḥasret maʿnāsınadır.

Efsūs kerden: Maḥbūs vezninde ḥayf ve dirīġ ve ḥasret maʿnāsına olmaġla kerden maṣdarıyla terkīblenüp teʾessüf itmek maʿnāsına olmuşdur efsūs ẓulm ve sitem maʿnāsına ve yolsuz ve münāsebetsiz ḥareket maʿnāsına ve ṭanz ve istihzā ve lāġ ve mizāḥ maʿnāsına da olur.

Efsürde: Efşürde vezninde ṭoñmış maʿnāsına efsürden maṣdarından ism-i mefʿūldür ʿArabīʾde müncemid dinür.

Efşānden: Ṣaçmaḳ maʿnāsınadır.

Efşürde: Efşürden maṣdarından ṣıḳılmış maʿnāsına ism-i mefʿūldür ṣıḳılmaḳla ḥāṣıl olan ʿuṣāreye tefşüre vezni üzre efşüre dirler.

Efzūn: Efyūnvezninde ziyāde maʿnāsınadır.

Ehl-i dil:Ṣāḥib-i göñül maʿnāsına olup ehlullāh ḥażerātında istiʿmāle şāyān ve üdebā ve ẓurefāya daḫı ıṭlāḳı cesbāndır.

Ehremen: İblīs ve şeyṭān maʿnāsına ve muṭlaḳ yaramaz yola sevḳ idici delīl-i sūʾ maʿnāsınadır.

Eknūn: Mecnūn vezninde şimdi ve bu ān ve fi'l-ḥāl maʿnāsınadır.

Eksūn: Efsūn vezninde fāḫir ve ẕī-ḳıymet cāme ve ḫilʿat maʿnāsınadır hemzeniñ kesri daḫı cā'izdir.

Elsine: Lisānlar dimek maʿnāsını müfīd.

Emcād: Mecīdiñ cemʿi. Mecīd ṣāḥib-i mecd dimekdir. Mecd luġatda bir ādem şān u şeref ve kerem ve celālete nā'il olmaġa dinilür.

Enām: Merām vezninde ʿArabī'de cümle maḫlūḳāta dinür ʿalā ḳavl cinn ü inse veyāḫud yeryüzünde olan maḫlūḳuñ cümlesine dinür semāvīye ıṭlāḳ olunmaz.

Enār: Nār didikleri mīveniñ ismidir nar daḫı dirler Türkī ile müşterekdir.

Enāyī: Cehli ʿayān maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Enbāz: Fārsī'dir, ortaḳ maʿnāsına.

Enberūd: ʿAnkebūt vezninde emrūd didikleri mīve-yi maʿrūfeye dinür emrūd daḫı Fārsī'dirTürkī'de taḳdīm-i rā ile ġalaṭen armūd müstaʿmeldir.

Encām: Endām vezninde ṣoñ ve āḫır ve intihā maʿnāsınadır.

Encümen: Meclis maʿnāsınadır.

Endek: End bend vezninde üçden ṭoḳuza varınca ʿaded-i mechūl maʿnāsınadır ʿArabī'de neyyif ve biḍʿ dinür endek kelimesi bu iʿtibār ile end lafẓından muṣaġġar olaraḳ az ve ḳalīl maʿnāsınadır.

Endūde: Peymūde vezninde yaldızlanmış ve ṣıvanmış maʿnāsına endūden maṣdarından ism-i mefʿūldür.

Endūh-gīn: Enbūh vezninde ġuṣṣa ve melāmet ve ṣıḳındı ve inḳıyāż maʿnāsınadır gīn edāt-ı nisbet olmaġla mükedder ve maġmūm ve ṭasalu ādeme dinür.

Engebīn: ʿAnberīn vezninde bal ve ʿasel maʿnāsınadır.

Engelyūn: ʿAnbergūn vezninde kitāb-ı İncīl ism-i şerīfidir ki Ḥażret-i ʿĪsā ʿaleyhi's-selāma nāzil oldı ve Mānī-yi naḳḳāş bedāyiʿve ṣanāyiʿ şebt itdigi kitāba daḫı dinür ki hevādārları ol kitābı muʿcize zuʿm itmişler idi.

Engīḫten: Berrīḫten vezninde ẓāhir olmaḳ maʿnāsınadır ve maʿnā-yı meẕkūrdan başḳa depretmek ve ḳoparmaḳ ve oynatmaḳ ve yükseltmek ve yuḳaru çekmek ve ıraḳ itmek ve şāyiʿ ve ifşā ḳılmaḳ maʿnālarına daḫı gelür.

Engişt: Kömür ve faḥm maʿnāsına.

Engūr: Senṭūr vezninde üzüm maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ʿineb dinür.

Engüle: Ḫargele vezninde dügme ve ilik ki eşvābıñ yaḳasına ve yeñine dikerler hāsız daḫı engül maʿnā-yı meẕkūreye oldıġından başḳa şoḥbeti müstekreh olan şaḫṣa dinür lisānımızda raḳībe engül ıṭlāḳı bundan menḳūldür.

Engüşt: Parmaḳ maʿnāsınadır.

Engüşt ber ḥarfem nihād: Aṣl maʿnāsı ḥarfim üzerine parmaḳ ḳoydı dimekdir.

Engüşt-i nīl: Ḳara parmaḳ dimek olurʿalāmet ve nişān-ı faḳr maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Engüştene: Yüksük maʿnāsınadır ki derziler parmaḳlarına geçürürler.

Engüşter: Yüzük ve ḫātem maʿnāsınadır.

Enīn: Ṭanīn vezninde derd ü elemden nāşī iñlemek maʿnāsına ʿArabī'dir.

Er: Ger vezninde ve mürādifidir şarṭ maʿnāsına.

Erbāb-ı maʿārif: Maʿrifet ṣāḥibleri dimekdir.

Erre: Zerre vezninde muṭlaḳ bıçḳı maʿnāsına.

Erteng: Ferheng vezninde Mānī nām Naḳḳāş'ıñ kitābı ismidir ki mecmūʿ-ı ṣuver ü eşkāl muḥteriʿası anda mersūmdur.

Erzān: Lerzān vezninde ucuz maʿnāsınadır ki ʿArabī'de raḫīs dinür.

Erzen: Rehzen vezninde ḥubūbātdan ṭaruya dinür ve zā-yı Fārsī ile bādām çili nevʿinden acı bādem aġacı ismidir şemeri ġāyet acı olur edviyeye idḫāl iderler.

Erzīz: Şebḫīz vezninde ḳalay ismidir ki maʿrūfdur ḳab ḳacaḳ aġardırlar ʿArabī'de raṣāṣ dirler.

Esb: Kesb vezninde muṭlaḳ at ve ferş maʿnāsınadır.

Eşer: Bir nesneniñ yerinde ḳalan baḳiyyesine dinür ve ʿalāmet ü nişāna ıṭlāḳ olunur.

Eşk: Reşk vezninde muṭlaḳ ḳaṭre maʿnāsınadır ki ṭamla taʿbīr olunur ve ḫāṣṣaten göz yaşı ḳaṭresine dinür.

Evreng: Ferheng vezninde taḫt-ı pādişāh maʿnāsınadır.

Eymen: Emīn ü sālim maʿnāsınadır.

Ez: Min maʿnāsınadır ki Türkī'de den ile edā olunur, senden benden gibi.

F

Fāḫ: Şāḫ vezninde dal ve budaḳ maʿnāsınadır.

Fāḫire: Faḫr idici maʿnāsınadır.

Faḫr-i ʿālem: Sebeb-i āferīniş-i ʿālem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem efendimiz ḥażretleriniñ ṭaraf-ı eşreflerine işāret mevḳiʿinde.

Fāḫte: Sāḫte vezninde ʿArabī'de ügeyikḳuşuna dinür Fārsī'de daḫı müstaʿmeldir.

Fām: Nām vezninde boya envāʿına dinür ki renk ve güne maʿnāsınadır ve vām mürādifi borç maʿnāsına olur ki ʿArabī'de ḳarż dirler ve Ḫorasānda bir ḳaṣabanıñ adıdır.

Farḳ: Şarḳ vezninde Fārsī'de başıñ tepesi ve orṭası ki ṣaç iki ṭarafa andan müteferriḳ olur ve ʿArabī'de başda olan ṣaç bölükleriniñ yoluna dinür.

Fāş: Māş vezninde bellü ve ẓāhir ve āşikārmaʿnāsınadır ve ṭaġınıḳ ve perākende maʿnāsına da gelür.

Feh: Kürekmaʿnāsınadır.

Fehe: Kürekmaʿnāsınadır ve çamur küregi ile ḳayıḳ küreginden eʿammdır.

Fehm: Vehm vezninde añlamaḳ maʿnāsına kelime-yi ʿArabī'dirFārsī'de şināḫten dirler.

Fehmīd: Fehmīden maṣdarından añladı maʿnāsına māżīdir.

Fehmīden: Şermīden vezninde añlamaḳ maʿnāsına maṣdar.

Fejem: Melālet ve ġuṣṣa ve ḳasāvet ve ʿacz maʿnāsınadır.

Felāḫan: Ṣapandır ki anıñla ṭaş aṭarlar ve ekṣerī çūbānlar ḳullanur.

Fele: Aġız maʿnāsınadır ki yeñi ṭoġurmuş ḥayvānıñ südünden yaparlar ve lāmıñ teşdīdiyle daḫı luġatdır.

Ferāḫ: Bol ve yayvan ve vāsiʿ ve açıḳ maʿnāsınadır.

Ferāḫī: Bolluḳ maʿnāsınadır.

Ferāhem: İfʿāl ve meşādır üzerine dāḫil olup cemʿ ve ictimāʿ maʿnāsını müfīd olur ferāhem āmeden ferāhem būden ferāhem āverden gibi bir yere cemʿ olmaḳ ve bir yere cemʿ itmek ve bir yere gelmek maʿnālarını ifāde ider.

Ferāmūşī: Ferāmūşunutmaḳ ve nisyān maʿnāsına olmaġla yā-yı maṣdariyye ile ferāmūşī unutmaḳ maʿnāsınadır.

Ferānıḳ: Ḳara ḳulaḳ dinilen meşhūr ḥayvānıñ ismidir ʿArabī'de ʿanāḳ dinür.

Ferdā: Yarın maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ġaden taʿbīr iderler.

Ferḫāl: Ferḫār vezninde ḳaṭʿā ṭolaşığı ve ḳıvırcığı ve büklümi olmayan şarḳıḳ şaçdır kāfla ferḫāk daḫı dinür.

Ferḫār: Serşār vezninde Türkistānda Ḫıtā ile Kāşġar beyninde bir şehrdir ḫalḳı ḥüsn ü ṣabāḥat ile meşhūrdur ve bir bütḫāneniñ adıdır ve müzeyyen ve zībā nesneye dinür.

Ferḫīden: Nermīden vezninde yumuşatmaḳ ve telyīn maʿnāsına feraḫsīden maṣdarından muḫaffefdir.

Ferḫunde: Ferruḫ yaʿnī ḳutlu ve uġurlu ve mübārek maʿnāsınadır.

Ferkend: Ferzend vezninde ol mevẓuʿa dinür ki sel ṣuyı yırtup geçmiş ve cābecā çuḳurlarında ṣu baḳiyyesi ḳalmış ola ve yeñi ḳazılmış arḳ ve çay maʿnāsınadır ve muṭlaḳ ṣu yoluna da dinür ve göl ve bürke maʿnāsına daḫı gelür.

Fermā: Fermūden yāḫud fermāyīden maṣdarından müştaḳ fermāyed mużāriʿinden meʾḫūẕ buyur maʿnāsına emr-i hāżırdır.

Fermān: Emr-i pādişāhī ve evāmir-i evliyā-yı umūra dinür nāfiẕü'l-emre fermān-revā ve iṭāʿat idenlere fermān-ber dirler.

Fermān-ber: Fermān buyurmaḳ maʿnāsına ber iledici maʿnāsına fermān-ber iṭāʿat idici maʿnāsına vaṣf-ı terkībīdir.

Fermān-ber zede: Emre munṭaẕır muṭīʿmünḳād maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Fermūde: Buyurulmuş maʿnāsına ism-i mefʿūldür.

Fermūden: Buyurmaḳ maʿnāsına maṣdardır.

Ferruḫ: Mübārek maʿnāsınadır ki ḳutlu ve uġurlu taʿbīr olunur.

Fersūde: Fermūde vezninde aşınmış ve eskimiş ve örselenmiş ve bozulmuş ve ṭoñmuş ve efsürde maʿnāsınadır.

Fertūt: Mebhūt vezninde bunamış ve çoḳ yaşamış ḳoca maʿnāsınadır.

Ferzend: Derbend vezninde oġul maʿnāsınadır.

Feṣāḥat: Kelāmıñ teʿḳīd-i lafẓiyye ve maʿneviyyeden ve tenāfür-i ḥurūfdan ve ġarābetden ve ḳıyāsa muḫālefetden vāreste olmasına dinilür.

Fesāne: Zamāne vezninde bilegü ṭaşına dinür.

Feyār: Medār vezninde şuġl ve ʿamel iş güç maʿnāsınadır.

Feyār-āver: İş işleyici maʿnāsınadır ki āver ile feyār vaṣf-ı terkībī ḳılınmışdır.

Feyż: ʿArabī'de luġatda şu keşretinden çay gibi ṭaşup aḳmaḳ maʿnāsınadır derūna olanilḳā-yı İlāhiyyeye feyż ıṭlāḳ olunur.

Firāvān: Çoḳ maʿnāsınadır.

Firāz: Cimāz vezninde yüksek ve bülend ve yoḳuş maʿnāsınadır ve yuḳaru ve fevḳ maʿnāsına daḫı olur.

Fiġān: Cihān vezninde kederinden çıġırmaḳ ve āh itmek maʿnāsınadır.

Fikr: Ẕikr vezninde ʿArabī'de bir nesneye aʿmāl-i naẕar eylemekmaʿnāsınadır ki Türkī'de düşünmek taʿbīr olunur.

Firbih: Semiz ve merṭūb maʿnāsınadır ve hā bedeli yā ile firbi daḫı luġatdır.

Firīb: Nihīb vezninde aldanmaḳ maʿnāsına ism-i maṣdardır ve fiʿl-i emr ve ism-i fāʿil muḫaffefi daḫı olur.

Firībā: Aldayıcı maʿnāsına olan firībānende ism-i fāʿilinden muḫaffefdir firībānīden aldatmaḳ maʿnāsına maṣdar-ı müteʿaddīdir.

Firībānīden: Firībīden maṣdarından meʾḫūẕ müteʿaddī ṣūretinde muṭāvaʿat içündür aldanmaḳ maʿnāsını ifāde ider.

Firībīden: Aldamaḳ maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ġabn dinilür.

Firistād: Gönderdi maʿnāsınafiristāden maṣdarından māżīdir.

Firistāden: Göndermek maʿnāsına maṣdardır.

Fīrūz: Dīrūz vezninde muẓaffer ve ġālib ve neyl ve meṭālib maʿnāsınadır.

Fitrāk: İdrāk vezninde terki maʿnāsınadır ki at egeri ardında olan taşmadır taḥrīrāt kīsesi ve yaġmurluḳ maḳūlesi şeyʾ baġlanur.

Fuṣaḥā: Faṣīḥiñ cemʿi.

Fujūlīden: Ḳandırmaḳ ve ḳışḳırtmaḳ ve taḥrīṣ ve iġrā maʿnāsına maṣdardır ve sürmek ve ṭard ve tebʿīd itmek ve etekden veyā bir ġayrı nesneden toz silkmek maʿnāsınadır.

Fürū berden: Aşaġı maʿnāsına olan fürū kelimesiyle iletmek maʿnāsına olan berden lafẓından mürekkeb yutmaḳ maʿnāsınadır.

Fürūġ: Dürūġ vezninde aydınlıḳ maʿnāsına ve żiyādan ḥāṣıl olan parlayış maʿnāsınadır.

Fürūḫt: Fürūḫten maṣdarından māżīdir ṣatdı maʿnāsına.

Fürū kerden: Aşaġı maʿnāsınaolan fürū kelimesiyle itmek maʿnāsına olan kerden maṣdarından mürekkeb indirme maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ihbāṭ dinilür.

Fürū-māye: Fürū alçaḳ maʿnāsına ve māye aṣl maʿnāsına fürū-māye ṣoysuz maʿnāsınadır.

Fürūzende: Fürūḫten maṣdarından müştaḳ fürūzed mużāriʿinden meʾḫūẕ ism-i fāʿildir parlayıcı maʿnāsına.

Füsūn: Cünūn vezninde ruḳye ve siḥr maʿnāsınadır ve ḥīle ve mekr maʿnāsına da gelür.

G

Ġabġab: ʿArabī'de ve Fārsī'de çeñe altı maʿnāsınadır sebeb vezninde ġabab daḫı dirler.

Gāden: Cimāʿ itmek maʿnāsına maṣdardır ʿArabī'de irfāṣ dinür irfāṣ ifʿāl bābından ṣülāṣīsi refṣdir irfāṣ ve refṣ bir maʿnāya dirler refṣ cimāʿ eylemek maʿnāsınadır.

Gāh: Māh vezninde altı maʿnāsı vardır: **1.** Vaḳt ü zamān maʿnāsınadır. **2.** Taḫt-ı pādişāhān maʿnāsınadır. **3.** Altun iskemleye dinür. **4.** Ḳuyumcı pūtesine dinür. **5.** Ṣubḥ-ı ṣādıḳ maʿnāsınadır. **6.** Āḫır-ı kelimeye lüḥūḳunda cāy u mekān maʿnāsınadır ārām-gāh ve menzil-gāh ve ḫalvet-gāh miṣillü.

Gāl: Iraḳ ve baʿīd maʿnāsına olur ve pamuḳ ḳozasına dinür ve çaḳal dinilen cānvere dirler ve āvāz-ı bülend ve ṣavt-ı ʿālī maʿnāsına gelür ve yuvarlanmaḳ ve ġalṭīden maʿnāsına ve aldatmaḳ ve dekk ve desīse eylemek maʿnāsına olur ve ʿankebūt cinsinden böy didikleri zehrnāk ḫayvāna ve ḫoros dinilen ḫānegī murġ-ı maʿrūfa ve ḳoyun cinsiniñ ḳuyruġı dibinde aṣılup ḳalan ḳāẕūreye dinilür.

Ġalaṭāt: Ġalaṭıñ cemʿidir ki kelāmı vażʿ ve istiʿmālinden taḥrīf itmekdir.

Ġalīvāj: Çaylaḳ dinilen murġ-ı maʿrūfuñ ismidir ve āḫırda zā-yımuʿceme-yi Fārsiyye yerine cīm ile ġalīvāc daḫı luġatdır.

Ġalṭān: Ġalṭīden maṣdarından yuvarlanıcı maʿnāsına ism-i fāʿil yāḫud ṣıfat-ı müşebbehedir.

Ġalṭīde: Ġalṭīden maṣdarından müştaḳ ism-i mefʿūldür yuvarlanmış maʿnāsına.

Gām: Dām vezninde adım maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ḫatve dirler bundan başḳa ḳadem ve ayaḳ maʿnāsına ve kūy ve ḳarye maʿnāsına da olur ve licām-ı esbe daḫı gām dirler.

Ġamm: Mīmiñ teşdīdiyle ʿArabī'dir. Fārsī ve Türkī'de taḫfīf ile müstaʿmeldir, ġuṣṣa ve endūh maʿnāsınadır. Cemʿi ġumūm gelür.

Gān: Dān vezninde cimāʿ maʿnāsınadır.

Ġanc: 1. Renc vezninde nāz u girişme ve ġamze maʿnāsınadır. 2. Ḥayvānāt ṣaġrısına dinür ʿArabī'de kufl dirler.

Ġarār: Türkī'de ḫarār dinilen ḳıldan mensūc büyük çuvalıñ adıdır.

Ġar-dil: Menzil vezninde ġar ile dil lafẓından mürekkeb ḳorḳaḳ maʿnāsınadır ġar her vezninde fāḥişe ʿavret ve buşt oġlan maʿnāsınadır.

Gāv: Dāv vezninde öküz ve ṣıġır maʿnāsınadır ʿArabca baḳar dirler ve gāv şeklinde düzilen sürāḫīye daḫı dirler ve mübāriz ve pehlevān ve şecīʿ maʿnāsına gelür elifiñ ḫaẕfıyla da luġatdır.

Gāv-rīş: Ebleh ü aḥmaḳ maʿnāsına gāv-rīş ve rīş-gāv dirler.

Gāv-sāle: Vāv ḫāle vezni üzre bir yaşında ṣıġır dimekdir Türkī'de ṭana ve buzaġı dirler mecāzen bī-dimāġ olan deliḳanluya da ıṭlāḳ olunur.

Gāz: Nāz vezninde maḳaṣdır ki kāġıd ve bez keserler ʿArabī'de miḳrāṣ dinür cemīʿ envāʿına şāmildir demür ve altun kesilen maḳaṣ ve mūm ve kāġıd maḳaṣı olsun bundan başḳa gāz diş ve dendān maʿnāsına ve diş ile bir ʿużvı ışırmaḳ maʿnāsına da olur ve ṭaġlarda olan maġaraya da dinür.

Ġāze: Tāze vezninde zenān düzgünlerinden ḳızılcaya dinür ve ṣayt u ṣadā ve ses maʿnāsına gelür.

Gebr: Muġ mürādifidir, āteş-perest maʿnāsınadır.

Gedā: Nemā vezninde dilenci ve sā'il maʿnāsınadır.

Gehvāre: Gāhvāreden muḫaffef beşik maʿnāsınadır ʿArabī'de mehd dinür.

Gelū: Boġaz maʿnāsınadır.

Genc: Renc vezninde ḫazīne maʿnāsınadır, kāf-ı ʿArabī ile melāze maʿnāsınadır ki lisānıñ nihāyetinde olan et pāresidir küçük dil taʿbīr olunur ve ebleh ve medmūġ ve muʿcib ve nādān kimselere dinür ve keş taʿbīr olunan yoġurd ḳurusuna dirler.

Gencīne: Genc gibi ḫazīne maʿnāsınadır.

Gendīde: Ḫandīde vezninde gendīden maṣdarından ism-i mefʿūldür ḳoḳmuş maʿnāsınadır.

Gendū: Pergū vezninde ḳovan maʿnāsınadır.

Gendüm: Buġday maʿnāsınadır.

Gendüm-gūn: Gūn levn ve reng maʿnāsına olmaġla esmerü'l-levn ādeme gendüm-gūn dinür.

Gendüm-nümā: Buġday gösterici maʿnāsına vaṣf-ı terkībīdir yüze gülici ve müdāhine ıṣṭılāḥdır.

Ger: Ser vezninde uyuz maʿnāsınadır.

Gerd: Feṯḥ-i kāf-ı Fārsile on maʿnāsı vardır: 1. ʿUmūmen ṭopraḳ ve ḫuṣūṣen rūzgār ḳuvvetiyle yerden ḳalḳan ġubārdır ki ṭoz dinür. 2. Kerdīdenden ism-i maṣdardır devr ve dönme maʿnāsına ve ism-i fāʿil ve fiʿl-i emr olur. 3. Āftāb esmālarındandır. 4. Ḫoş ḳoḳu rāyiḥa-yı ṭayyibe maʿnāsınadır. 5. Fā'ide ve menfaʿat. 6. Ṣuda ve āyīnede görilen ʿaks. 7. Ġam ve endūh ve melāmet. 8. Feraḥ ve şādī. 9. Şimşek ve berf maʿnāsınadır. 10. Bir cins ḥarīr ve bir nevʿ cāmedir.

Gerdān: Dönici maʿnāsına ṣıfat-ı müşebbehedir.

Gerde: Gerde degirmi ve müdevver nesnedir hāsız gerd daḫı maʿnā-yımeẕkūreyedir.

Gerden: Boyun maʿnāsına lisānımızda daḫı müstaʿmeldir.

Gerden-gil: Gerden boyun maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ʿunḳ dirler boynu çamurlu dimek maʿnāsından naḳl ile deyyūṣa ʿalem-i cins olmuşdur.

Gerdūne: ʿAraba maʿnāsınadır.

Gerdūn sirişt: Felek mizāclu dimekdir mütekebbire ıṭlāḳı ıṣṭılāḥdır lisānımızda bī-vefā ādeme felek-meşreb dinür vaḳūr ve mütemekkin ve kāhil ve nā-muvāfıḳ şaḫṣa daḫı gerdūn-sirişt dinür.

Germ: Nerm vezninde şıcaḳ.

Germā: Bermā vezninde yaz maʿnāsınadır fuṣūl-i erbaʿdan faṣl-ı ṣayfdır.

Germ-ābe: Sıcaḳ ṣu maʿnāsına germ-āb iken maʿnā-yı ʿumūmdan ḫuṣūṣa naḳl ile ḥammāma ism oldıġından āḫırına hā-yi naḳliyye ʿilāve olunmuşdur.

Germāgerm: Ḳızışmış maʿnāsınadır.

Germ-ḫīz: Çāpük giden kimseye dinür.

Germ-ḫūn: Ünsiyyet ve ülfete ḳābil cān seven ādeme germ-ḫūn dinür ki maʿnā-yı terkībīsi olan ḳanı ṣıcaḳ taʿbīri ol maḳūle kimseye dindigi Türkī'de daḫı şāyiʿdir.

Germek: Mervekvezninde bir nevʿ pīşres ḳavun ismidir.

Germīde: Nermīde vezninde ḳızmış maʿnāsına germīdenden ism-i mefʿūldür.

Germ-rān: Atını ṣıḳı ve pek sürüp gidicimaʿnāsına ıṣṭılāḥdır terkīb-i aṣlīsi rānende-yi germ olmaġla andan taḫfīf ile vaṣf-ı terkībī olmuşdur.

Germ-sīr: Sehl maḥall yaʿnī ṣıcaḳ maḥall dimekdir.

Germ-ülfet: Eyü görüşmek maʿnāsınaıṣṭılāḥımızda daḫı şāyiʿdir.

Gerzemān: Derzemān vezninde yāḫud feleksān vezninde ʿarz-ı aʿẓam maʿnāsınadır felekü'l-eflākdaḫı dinür ki cemīʿ ecsāmı

muḥīṭdir ve muṭlaḳ āsmān maʿnāsına da gelür.

Gerzen: Erzen vezninde selefde Īrān şāhlarına maḫṣūṣ bir tācdır ġāyet büyük ve aġır olmaġla başlarına giymeyüp başları üzerinde altun zencīr ile bir ṭarzaşdırırlar idi ki gerüden baḳan başlarında ḳıyās iderdi.

Geşt ü güẕār: Seyr ü seyāḥat maʿnāsını ifāde ider.

Geşte: Beste vezninde geşten maṣdarından olmuş maʿnāsına ism-i mefʿūldür.

Geştem: Oldum maʿnāsına māżī-yi mütekellim-i vaḥdedir.

Geştī: Destī vezninde gemi ve sefīne maʿnāsınadır.

Gevherī: Aṣīl ve nesīb olan kimseye ıṣṭılāḥoldı.

Geysū: Ṣaç bölügüne dinür.

Gez: Rez vezninde arşun maʿnāsınadır bundan başḳa ısırmaḳ maʿnāsına olan gezīden maṣdarından emr olur ve ılġınaġacına dinür ve yeleksiz ve temrensiz oḳa dinür ol maḳūle oḳa Türkī'de daḫı gez dirler.

Gezīden: Resīden vezninde ısırmaḳ ve ṣoḳmaḳ maʿnāsınadır gerek diş ve gerek nīş ile olsun ki arı ve ʿaḳreb fiʿlidir.

Ġıyāṯ: ʿArabī'de feryāda yetişmek meded ve nuṣret maʿnāsına ismdir.

Gil: Dil vezninde çamur ve balçıḳ maʿnāsınadır.

Gile-mend: Şikāyet maʿnāsına olmaġlaḳand vezni üzre edāt-ı nisbet olan mend kelimesiyle gile-mend ḥālinden şikāyet iden şaḫs-ı şākī maʿnāsınadır.

Girān: Nişān vezninde aġır ve ṯaḳīl maʿnāsına ve bahālu ve ġālī maʿnāsınadır.

Girān-cān: Cānı aġır maʿnāsına olmaġla ṯaḳīl ādeme girān-cān dinmek ıṣṭılāḥ olmuşdur ṯaḳīl ādeme cānı aġır taʿbīri Türkī'de daḫı müstaʿmeldir.

Girāter: Pek ṭutıcı maʿnāsınadır.

Gird-āb: Degirmi ve müdevvet maʿnāsına ve çevre ve eṭrāf-ı muḥīṭe maʿnāsınadır. Şu maʿnāsına olan āb ile terkīb olunup gird-āb kelimesi ṣuyuñ çevrindisine ve dönmesine ıṭlāḳ olunmuşdur.

Girde: Birde vezninde yufḳa maʿnāsınadır.

Girev: Birev vezninde rehn maʿnāsınadır.

Girevīden: Taṣdīḳ ve īmān itmek ve ḳabūl ve iṭāʿat eylemek ve bir kimseniñ muḥabbetine rabṭ-ı ḳalb eylemek maʿnāsınadır.

Girīḫt: Ḳaçdı maʿnāsına girīḫten mużāriʿinden fiʿl-imāżīdir.

Girīḫten: Ḳaçmaḳ maʿnāsına maṣdardır.

Girībān: Yaḳa maʿnāsınadır.

Girifte: Giriften maṣdarından ṭutulmuş maʿnāsına ism-i mefʿūldür.

Girih: Düğüm maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ʿuḳde dinür ve göñül maʿnāsınadır.

Girīve: Ṭaġlarda ṣarb maḥallere dinür.

Giryān: Aġlayıcı maʿnāsına ṣıfat-ı müşebbehedir. Ṣıfat-ı müşebbehe aʿlāmeti elif ve nūndur ki evāḫır-ı kelimeye lāḥiḳ olduḳda fāʿiliyyet maʿnāsını ifāde ider yaʿnī lāḥiḳ oldıġı kelime ism-i faʿil maʿnāsına olur. ʿArabī'de ol ṣīġaya ṣıfat-ı müşebbehe taʿbīr iderler meṣelā üft ve ḫīz kelimeleri aṣlında üfted ve ḫīzeddir bir ẕātıñ düşici ve ḳalḳıcı oldıġını ifāde murād olunduḳda üfted ve ḫīzedden mużāraʿat ḥarfi ki dāldir ḥaẕf idüp andan bedel elif ve nūn getürüp üftān ve ḫīzān dirler ḫandān ve giryān ve gūyān daḫı bu ḳabīldendir.

Girye: Mirye vezninde aġlama maʿnāsına ism-i maṣdardır.

Gītī: Dünyā ve cihān maʿnāsına ve zemīn maʿnāsına ve bir nevʿ güldür.

Giyāh: Miyāhvezninde otlaġa dinür.

Gizlik: Bir nevʿ ḳalemtırāşa dinür ki ucı girüsüne dönmüş ve ince ve keskīn olur anıñla ġalaṭ-ı ḥakk iderler.

Goft: Goften maṣdarından söyledi maʿnāsına māżīdir ʿArabī'de ḳāle dinür.

Goş: Öldürmek maʿnāsına olan goşten maṣdarından emrdir.

Gūh dellāl: Necāset dellālı maʿnāsına oġlan pezevengine ışṭılāḥ olmuşdur.

Gūh: Neces maʿnāsınadır.

Ġūk: Ḳurbaġaya dinür ʿArabī'de żıfdaʿ dirler.

Gūnāgūn: Elif-i tevessül ile dürlü dürlü maʿnāsınadır.

Gūne: Renk ve levn maʿnāsınadır ve ʿavretleriñ yüzlerine sürdükleri ḳızılcaya dinür ve yañaḳ ve ruḫsār maʿnāsına gelür ve muḳʿidiñ ḳaynaḳ taʿbīrolunan iki ṭarafına dinür.

Gunūde: Rubūde vezninde baʿża göre ımızġanmış ve baʿżılara göre uyumuş maʿnālarınadır.

Gūr-āb: Dūş-āb vezninde serāb maʿnāsınadır.

Gūrāb: Şūrāb vezninde ḳubbeli mezāra dinilür ve Merv-i Şāhcān şehrinden on dört günlük mesāfede vāḳiʿ bir şehre dinür ve maḫṣūṣ at ḳoşacaḳ meydāna dinür ve çorap maʿnāsınadır ki maʿrūfdur yüñden ve pamuḳdan yapup ayaġa giyerler.

Ġūre: Şūre veznindeḳoruḳ maʿnāsınadır ve pamuḳ ḳozasına daḫı dinür.

Gurg-ı Yūsuf: Ḥażret-i Yūsuf ʿaleyhi's-selām ḥażretleriniñ iḫvānıyla olan muʿāmelede bī-cürm ḳurdı ithām itdikleri münāsebeti ile bī-günāh müttehem ḥaḳḳında gurg-ı Yūsuf dinmek ışṭılāḥdır.

Gurg-i bārān-dīde: Gurg ḳurd maʿnāsına bārān yaġmur maʿnāsına dīde görmüş maʿnāsına olmaġla maʿnā-yı luġavīsi yaġmur görmüş ḳurd dimekdir rūzgār yaʿnī vaḳt görmüş ādeme dinür.

Gūristān: Gūr kāf-ı Fārsī ve vāv-ı mechūl ile ḳabr ve mezār maʿnāsına olmaġla sitān kelimesiniñ āḫırına ilḥāḳı ile gūristān mezāristān maʿnāsınadır. Bundan başḳa gūr lafẓınıñ dört maʿnāsı daḫı vardır: 1. Ova ve deşt ve hāmūn maʿnāsınadır. 2. Ḫar-ı deştī

yaʿnī yaban eşegi ʿArabī'de ḥımār-ı vaḥşī dinür. 3. Sāsānīyāndan mülūk-ı Fürsüñ ṭabaḳa-yı rābiʿasından Behrām bin Yezdicerd'iñ laḳabıdır dā'imā yaban eşegi şayd itmekle Behrām-ı Gūr didiler. 4. Dördüncisi bāde ve ʿıyş u ʿişret maʿnāsınadır.

Ġurmīden: Runcīden vezninde ṭarılmaḳ ve ḫışm itmek maʿnāsınadır.

Gūsfend: Sūdmend vezninde ḳoyun ve ġanem maʿnāsına.

Ġuşşa: ʿArabī'de ḳalbe ʿārıż olanşıḳındıya ve ṭasaya dinür ve boġaza ṭıḳanup ṭuran ṭaʿāma ve şarāba dinür.

Gūş: Gūşīden maṣdarından ismdir.

Gūşāsb: İḫtilām maʿnāsınadır ki düş azmaḳ taʿbīr olunur ve ayaḳda aġır başmaġa dinür ve uyḳu ve nevm maʿnāsına olur ve yalıñ yüzlü tāze cüvan maʿnāsınadır.

Gūşiş: Gūşīden maṣdarından ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdardır ki çalışış ve saʿy maʿnāsınadır.

Güşt: Et ve laḥm maʿnāsınadır insānda olsun ḥayvān-ı sā'irede olsun.

Gūşvāre: Küpeye dinür.

Ġūta: Ṣuya ṭalmaḳ maʿnāsınadır ki ġuṭa bunuñ muʿarrebidir vāv-ı mechūle ile ġut daḫı dinilür.

Gūy: Būy vezninde ṭop maʿnāsınadır ki cündīler çevgān ile oynarlar. Dügmeye daḫı dirler ki eṣvāb yeñine ve yaḳasına dikilür ve ufaḳ ve ḫurde maʿnāsınadır.

Gūyā: 1. Goften maṣdarından müştaḳ, mużāriʿi gūyed gelmekle gūyā kelimesi bāb-ı meẕkūrdan söyleyici maʿnāsınadır. 2. Meṣelā maʿnāsınadır.

Gūyī: Mużāriʿiñ müfred-i muḫāṭabıdır söylersin maʿnāsına.

Güdām: Ḳanḳı dimekdir.

Güft ü şenīd: Maʿnāsı söylemek ve işitmek ḳarışıḳ ve muġālaṭalu söze güft ü şenīd dirler.

Güftār: Söz maʿnāsına Fārsī'dir.

Güfte: Sufte vezninde söylenmiş maʿnāsına güften maṣdarından ism-i mefʿūldür.

Güftemī: Güftem söyledim maʿnāsına olmaġla āḫırda olan yā ḥikāye-yi māżī içündür.

Güften: Kāf-ı Fārsiyyeniñ żammıyla söylemek maʿnāsına maṣdardır.

Güft-gūy: Söyleşmekde mübālaġa maʿnāsınadır ki aʿdānıñ ālāt-ı şemātetleridir.

Güher: Aḳsām-ı cevāhirden incüye ve muṭlaḳ cevāhir aḳsāmına ıṭlāḳ olunur.

Gül: Kāf-ı Fārsīniñ żammıyla üç maʿnāya gelür: 1.Türkī'de daḫı gül dinilen maʿrūf çiçegiñ adıdır ki ʿArabī'de verd dirler. 2. Āteş ḳorı aḫker maʿnāsınadır. 3. Ḳırmızı ve aḥmer maʿnāsınadır ve devlete daḫı ıṭlāḳ olunur. 4. Ḳıġılcım maʿnāsına.

Gül-deste: Gül demedi dimekdir ki deste demed maʿnāsınadır ve bundan başḳa yār ve meded-kār maʿnāsına ve ḳadem ve cemāʿat maʿnāsına olur her nesneniñ şap ve ḳabża gibi ṭutacaḳ yerine dinür ve bī-edeb ve küstāḫ ve bī-bāk maʿnāsına olur.

Gül-geşt: Mesīre ve teferrüc-gāh maʿnāsınadır.

Gül-güne: Ḳızılca maʿnāsınadır ve güne ruḫsār maʿnāsına da olmaġla gül-ruḫsār maʿnāsına da gelür ve gül-reng maʿnāsına da olur.

Gülnār: Zünnār vezninde kirāz maʿnāsınadır.

Gülşen: Gül-sitān ve gül-zār mürādifidir.

Gül-şüküfte: Aṣl maʿnāsı gül açılmış dimekdir ki bu münāsebet ile gizlü ʿayān olmaḳ mevḳiʿinde īrād olunur ıṣṭılāḥdır.

Gülūc: Ḫurūc veznindegöz ḳapamaḳ maʿnāsınadır.

Gülū-teh: Kāf-ı Fārsiyye ve ʿArabiyyeniñ cevāzıyla metrūk ḳavuḳ maʿnāsınadır.

Gül-zār: Maʿlūm ola ki Fārsī'de keşret ve ġalebe ve cemʿiyyet maʿnāsına dāl olan beş kelimedir biri bār kelimesidir meşelā ṣuyı çoḳ ve ʿaẓīm ve büyük deñize deryā-bār dirler ki birḳaç deryā menzilinde ikincisi zār kelimesidir gül-zār miṣillü güli çoḳ maḥalle dinilür üçüncisi sārdır ki ḫāk-sār ve kūh-sār gibi dördüncisi sitān kelimesidir gül-istān ve būstān gibi beşincisi lāḫ kelimesidir seng-lāḫ gibi Türkī'de bu kelimelerden lıḳ ve lik ile taʿbīr olunur meşelā gül-zār ve gül-istān güllük ve kūh-sār ṭaġlıḳ ve seng-lāḫ ṭaşlıḳ dimekdir.

Gül zemīn: Meşveret maḥalline ve ʿıyş u ʿişret olacaḳ mekān maʿnāsına olur.

Güm: Żāyiʿ ve yitik maʿnāsınadır.

Güm-geşte: Güm kelimesiniñ geşte ism-i mefʿūli üzerine düḫūlüyle żāyiʿ olmuş maʿnāsınadır.

Güm-rāh: Azġun maʿnāsınadır yitik ve żāyiʿ maʿnāsına olan güm ile yol maʿnāsına olan rāhdan mürekkebdir.

Güm-şode: Żāyiʿ olmuş maʿnāsınadır.

Günbed: Ḳubbe maʿnāsınadır ve gül ġoncasına da dinür ve muṭlaḳ piyāleye dirler şarāb içilsün ṣu ve ġayr şeyʾ içilsün.

Güncāyiş: Fürmāyiş vezninde ṣıġınmaḳ maʿnāsına ḫāṣıl-ı maṣdar.

Güncīden: Rencīden vezninde keẕālik ṣıġınmaḳ maʿnāsına maṣdardır.

Gürbe: Kediye dinür ʿArabī'de ḫaylī esmāsı vardır hirre ve sinnevr gibi ve kedi otı taʿbīr olunan nebāta daḫı dirler.

Gürbe der enbān: Aṣl maʿnā ṭaġarcıḳda kedi dimekdir ıṣṭılāḥda mekr ü ḥīle ve tezvīre çalışmaḳ maʿnāsınadır.

Gürde: Bögrek maʿnāsınadır.

Gürg: Türg vezninde ḳurd taʿbīr olunan yırtıcı ḫayvānıñ ismidir.

Gürīzende: Gürīḫten yāḫud gürīzīden maṣdarından ism-i fāʿildir ḳaçıcı maʿnāsına.

Gürsine: Aç maʿnāsınadır açgözlü yaʿnī baḫīl ve cimri kimseye ve faḳīr ve muḥtāca ve ḳaḥṭ u ġalādan çıḳmış kimseye gürsine-çeşm ıṭlāḳ olunur.

Gürşāl: Bir cānverdir ki ḳurd ile çaḳalıñ imtizācından ḫāṣıl olur.

Gürūġ: Dürūġ vezninde ve mürādifidir ki aṣlsız ve yalan sözdür.

Güseste: Üzülmüş maʿnāsına güsisten maṣdarından ism-i mefʿūldür.

Güster: Döşe ve ferş eyle maʿnāsına emr-i ḥāżırdır.

Güşāde: Açılmış.

Güşāde bād-bān: Güşāde açılmış bād-bān āsmān vezninde yelken maʿnāsına olmaġla güşāde bād-bān açıḳ yelken maʿnāsınadır ki ʿArabī'de şirāʿ dinür ve sefīneniñ ortasında olan direge dirler ki yelkeni aña bend iderler.

Güşāyende: Güşūden maṣdarından açıcı maʿnāsına mevżūʿdur ve bu iki gūnedir biri baṣar ile idrāk olunur fetḥ-i bāb ve fetḥ-i ḳufl gibi ve biri baṣīretle idrāk olunur fetḥ-i ġam u keder gibi ve fetḥ-i ḳahr ve ġalebe ile küffārdan ülke ve memālik almaġa daḫı dinür.

Güşāyiş: Nümāyiş vezninde güşūdenden ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdardır açılış maʿnāsınadır.

Güvāh: Şāhid maʿnāsınadır ki yek ʿināyet-i ḳāżī bih ez hezār güvāh meṣeli meşhūrdur.

Güvārīden: Şumārīden vezninde ṭaʿāmı hażm itmek ve ṭaʿām siñmek ve hażm olmaḳ maʿnālarınadır.

Güzāf: Kāf-ı Fārsiyyeniñ żamm ve fetḥi cā'izdir ʿabeṣ ve bī-hūde maʿnāsınadır gerek ḳavlde olsun ve gerek fiʿlde olsun.

Güzend: Żarar maʿnāsınadır ki sūd muḳābilidir.

Güẕerānīden: Güẕeşten maṣdarından geçür maʿnāsına mużāriʿ olan güẕered kelimesinden meʾḫūẕ güẕerānīden maṣdarı geçürmek maʿnāsına müteʿaddīdir.

Güzīde: Münteḫab ve seçilmiş maʿnāsına güzīden maṣdarından ism-i mefʿūldür.

Güzīden: Seçmek maʿnāsına maṣdardır.

H

Ḫᵛāb: Uyḳu maʿnāsınadır ve ruʾyā ve düş maʿnāsına daḫı olur.

Ḫᵛāb-gāh-ı ġūl: Dünyādan kināye ışṭılāḥdır.

Ḫᵛāb-ı ḫar-gūş: Ḫᵛāb uyḫu maʿnāsına olmaġla ḫᵛāb-ı ḫar-gūş yalandan olan vaʿdeye ışṭılāḥ olmuşdur.

Ḫᵛābīde: Ḫᵛābīden maṣdarından ism-i mefʿūldür uyumuş maʿnāsınadır.

Ḫᵛāce-serā: Ālāt-ı tenāsüli kesilmiş ḫādım aġa maʿnāsınadır. Enderūn-ı Hümāyūn ḫıdmetinde olsun ve sāʾir maḥallde olsun.

Ḫadd: Lafẓ-ı ʿArabī, nihāyet maʿnāsınadır.

Ḫadeng: Ḳayın aġacıdır ki andan oḳ yapup tīr-i ḫadeng dirler ġalebe-yi istiʿmāl ile yalñız ḫadeng oḳ maʿnāsına olmuşdur.

Ḫadīş: Kedbānū maʿnāsınadır ki ḫānede büyük ḳadın ve ketḫüdā ḳadın taʿbīr olunandır pādişāh-ı ʿaẓīm maʿnāsına daḫı gelür.

Ḫaf: Tef vezninde yanmış paçavra ve pamuḳdan yapılan ḳāva dinür ḳāv ḫaf muḥarrefidir.

Ḫᵛāher: Hemşīre maʿnāsınadır ki ʿArabī'de uḫt dinür.

Ḫᵛāhiş-ger: Ḫᵛāhiş ḥāṣıl-ı maṣdardır ger edāt-ı fāʿildir ḫᵛāhiş-ger isteklü ve isteyici maʿnāsınadır.

Ḫaḳḳ: Esmā-yı ḥüsnā-yı İlāhiyye'den bir ism-i şerīfdir ve ḥaḳḳ Ḳurʾān-ı Kerīme ıṭlāḳ olunur.

Ḫaḳīḳ: Faʿīl vezninde lāyıḳ ve revā ve sezā maʿnāsınadır.

Ḫāk: Ṭopraḳ maʿnāsına.

Ḫāk-i rengīn: Aṣl maʿnā-yı luġavīsi renklü ṭopraḳ dimek olmaġla altuna ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Ḫākister: Nāzikter vezninde kül ve remād maʿnāsınadır ki āteşden ḥāṣıl olur.

Ḫāk-rūbe: Süpüründi maʿnāsınadır.

Ḫāk-sār: Ābdār vezninde ṭoza ve ṭopraġa bulaşmış maʿnāsına olur ve düşkün ve perīşān ve ẕelīl ve ḥaḳīrden kināye olur.

Ḫāk şod: Aṣl maʿnāsı ṭopraḳ oldı dimekdir ḫor u ḥaḳīr olmaḳ maʿnāsında ıṣṭılāḥdır.

Ḫāl: Māl vezninde beñ ve şāme maʿnāsınadır ve büyük siyāh deveye daḫı dinür ve ʿalem ve sancaḳ maʿnāsına da gelür ve ibrām ve ʿinād ve lecācet maʿnāsına da olur ʿArabī'de vālideniñ ḳarındaşına dinür kilisānımızda ṭayı dinür.

Ḫall: Luġatda çözmek maʿnāsınadır.

Ḫalef: Telef vezninde ʿArabī'de pederden ṣoñra ḳalan veled-i ṣāliḥe dinür.

Ḫalīde: Dilīde vezninde ḫalīden maṣdarından ṣancılmış maʿnāsına ism-i mefʿūldür.

Ḫalīlü'r-Raḥmān: Ḥażret-i İbrāhīm ʿaleyhi's-selām ḥażretleriniñ laḳab-ı hümāyūnlarıdır.

Ḫalḳa-begūş: Bende ve muṭīʿ ve fermān-ber maʿnāsına ışṭılāḥdır aṣl maʿnāsı ḳulaġında ḥalḳa dimekdir.

Ḫallāḳ: Yaradıcı maʿnāsına mübālaġa ile ism-i fāʿildir. Fārsī'de āferīnende dirler.

Ḫalluḫ: Ferruḫ vezninde Türkistān'da bir şehrdir ḫalḳı ḥüsn ü cemāl ile maʿrūfdur ve andan aʿlā müşk ḥāṣıl olur ve güzel ḳoḳulu ṭıybu'r-rāyiḥa maʿnāsına da gelür.

Ḫālū: Zurna maʿnāsınadır vālide ḳarındaşı yaʿnī ṭayı maʿnāsına da olur ki ʿArabī'de ḫāl dirler.

Ḫam: Egri ve münḥanī maʿnāsınadır çataḳ ve büklüm maʿnāsına da gelür kemer ve ebrū ve kemān çataġı gibi ve ṣıçramaḳ ve ḳaçmaḳ maʿnāsına da olur ve ḳış oṭası ḫāne-yi zemistān maʿnāsına da olur.

Ḫām: Nām vezninde ṭoḳuz maʿnāsı vardır: 1. Çig ve nā-puḫte maʿnāsınadır ṭaʿāmda ve mīvede istiʿmāl olunur. 2. Ḳalemve ḫāme maʿnāsınadır bu maʿnāca ḫāmeden muḫaffef olması melḥūẓdur. 3. Ḫamr esmāsından bir ismdir. 4. Dibāġat olunmamış deriye dinür. 5. Bükülmedik ipege dinür. 6. Güreşcilerin deriden olankisvesine dinür. 7. Uzun kemend maʿnāsınadır. 8. Tecrübesisebḳat itmeyen şaḫṣ-ı nā-puḫte yaʿnī terbiyesiz

maʿnāsınadır. 9. Başavarmayacaḳ yolsuz ve münāsebetsiz işe dinür.

Ḫambeḫam: Dembedem vezninde büklümlenmiş ve ṭolaşmış nesneye dinür.

Ḫamd: Lafẓ-ı ʿArabī olup Fārsī'de sipās ile edā olunur. Bir ẕātı ṣıfat-ı cemīle ile ḳaṣd itmek ve taʿẓīm ḳaṣd olunmaḳ ve ol ẕāt-ı maḳṣūd bi'ẕ-ẕāt olup ʿale'l-ıṭlāḳ olmaḳ yaʿnī niʿmet muḳābelesine ḥaṣr olunmayup taʿmīm ḳılınmaḳdır.

Ḫāme: Nāme vezninde ḳalem maʿnāsınadır ki ālet-i kitābetdir.

Ḫamīde: Remīde vezninde egrilmiş maʿnāsına ḫamīden maṣdarından.

Hāmūn: Ṣābūn vezninde ova maʿnāsınadır.

Ḫamūş: Ḫāmūş muḫaffefidir epsem ve sākit maʿnāsına ve yavaş ve mülāyim ve muṭīʿ, devābb u mevāşīye daḫı dinür.

Ḫamyāze: Yelpāze vezninde esnemek maʿnāsına.

Ḫandān: Ḫandīden maṣdarından gülici maʿnāsına mübālaġa ile ism-i fāʿil yāḫud ṣıfat-ı müşebbehedir.

Ḫande-ḫarīş: Sende erīş vezninde daḫl ve temesḫur ile ṣaḳalagülmek maʿnāsınadır ṣaḳala gülüp ẕevḳ eyledikleri ve masḫaraya aldıḳları kimseye dinür.

Ḫanden: Senden vezninde gülmek maʿnāsınadır ki ʿArabca żiḥk dinür.

Ḫᵛānden: Oḳumaḳ maʿnāsına maṣdardır.

Ḫande-rīş: Ḫande bende vezninde ve hāsız ḫand gülmek maʿnāsına ism-i maṣdardır rīş pīş vezninde ṣaḳal maʿnāsına olmaġla ṣaḳala gülmek Türkī'de daḫı istihzā eylemek maʿnāsına müstaʿmeldir.

Ḫandīd: Ḫandīden maṣdarından güldimaʿnāsına māżīdir.

Ḫāne-bedūş: Ḫāne omuzda dimekdir bī-ʿıyāl ü serserī ḫafīfü'l-muʾneşaḫṣa ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Ḫᵛāned: Ḫᵛānden maṣdarından oḳudı maʿnāsına māżīdir.

Ḫānedān: Cāmekān vezninde ḳavm ü ḳabīle maʿnāsınadır.

Ḫāne-fürūş: Ḫāne ṣatıcı maʿnāsına olmaġla terk-i dünyā iden ʿāḳil-i ḥaḳīḳī ḥaḳḳında ıṣṭılāḥdır.

Ḫāne-ken: Ḫāne ḳoparıcı maʿnāsına vaṣf-ı terkībīdir nā-ḫālef ve bed-ḫoy ve müsrif ve mütlif kimseye dinür.

Ḫᵛān-ı dırāz: Ḫᵛānsofra maʿnāsına dırāz uzunmaʿnāsına olmaġla simāṭ-ı maʿrūfuñ adına ḫᵛān-ı dırāz dinmişdir.

Ḫānıḳāh: Ṣavmaʿa ve zāviye-yi dervīşān ve mürşidāndır aṣlı kāf-ı Fārsile ḫāngāhdır ḫānḳāh anıñ muʿarrebidir ḫāngeh ve ḫānḳah daḫı dinür tekye deyü meşhūrdur.

Ḫar: Eşek ve ḥımār ehli maʿnāsınadır ve mecāzen bī-fehm ve aḥmaḳ kimseye dinür ve ḥavżlarıñ ve çaylarıñ diblerinde olan saḳızlu siyāh çamura dinürve ṭanbūreniñ yüzünde olan aġac pāresidir ki ḫarek ṭanbūr dinür.

Ḫār: Zār vezninde diken maʿnāsınadır ki ʿArabī'de şevk dinilür bundan başḳa dört

maʿnāya daḫı gelür: 1. Rey mużāfātından bir ḳaṣaba adıdır. 2. On dört gicelik aydır ʿArabī'de bedr dinür. 3. Nāz ve girişme-yi maḥbūb maʿnāsınadır. 4. Seng-i saḫt ḳatı ṭaş maʿnāsınadır.

Ḫārā: Dārā vezninde seng-i saḫt yaʿnī ḳatı ve pek ṭaşa ıṭlāḳ olunur.

Ḫarbüze: Ḳavun ve ḳarbuz maʿnāsına müşterekdir.

Ḫar-çeng: Ferheng vezninde yengec didikleri ḥayvāndır çeng reng vezninde muṭlaḳā pençe maʿnāsınadır.

Ḫarf-gīr: Eksik ṭutup ve ʿayb ve naḳīṣa arayan ve sözde saḳṭ-ı tefaḥḥuṣ iden taʿrīż ve kināye ile söz söyleyen kimseye dinür.

Ḫargāh: Dergāh vezninde ʿumūmen bol ve vāsiʿ maḥall ḫuṣūṣen büyük çadır maʿnāsınadır pādişāh ve vüzerānıñ obalarına ıṭlāḳ olunur.

Ḫar gedā: Cebr ve zor ile alan dilenciyeḫar gedā dinmek ışṭılāḥdır aṣl maʿnāsı eşek dilenci dimek olur.

Ḫar-güş: Ḫar ḥımār ve güş ḳulaḳ olmaġla mużāfun ileyhüñ mużāf üzerine taḳdīmiyle ḫar-güş ḥımār ḳulaḳlu maʿnāsına vaṣf-ı terkībī olaraḳ ṭavşana ʿalem-i cins olmuşdur.

Ḫār ḫār: Dār zār vezninde daġdaġa-ı ḫāṭır ve tereddüd ve ḫalecān maʿnāsına ve ḫārīdenden gicik ve ḳaşınma maʿnāsına olur.

Ḫār-püşt: Diken maʿnāsına olan ḫār ile püşt kelimesinden mürekkeb kirpi dinilen ḥayvāndır ki arḳası dikenlü oldıġı taʿrīfden müstaġnīdir.

Ḫarrāş: Kezzāb vezninde ʿArabī'de yalancı maʿnāsınadır.

Ḫarrāş: ʿArabca ekinci dimekdir.

Ḫas: Bes vezninde üç maʿnāsı vardır: 1. Bī-fā'ide olan yaban otı ve çör çöp ve ṭalāşmaḳūlesine de dinür. 2. Ṣoysuz ve nākes ve bed-gevher maʿnāsınadır. 3. Bir böcekdir bedeni arpa dānesi hey'etinde ve ince ve uzun ayaḳları olur ve dā'imā şu yüzünde gezer ve ʿArabī'de mārūl taʿbīr olunan sebzeye dinür.

Ḫāṣṣ: Ṣādıñ teşdīdi ile ʿArabī'de ʿām muḳābilidir ki bir nesnede bulunup sā'irede bulunmayan şey'e dinür.

Ḫasbunā: Bize kifāyet ider maʿnāsınadır ve ḥasbunallāh dirler. İʿtemednā ʿalallāh maʿnāsından kināyedir.

Ḫas-pūşī: Ḫas çör çöp ve süpründi maʿnāsına pūş pūşendeden muḫaffef örtici maʿnāsına olmaġla āḫırında yā-yı maṣdariyye ile luġat maʿnāsı süpründi ve çör çöp örtücilik dimek olur nifāḳ münāfıḳıñ ṭabʿında ve riyā mürā'īniñ fiʿlinde mestūr oldıġı münāsebet ile münāfıḳlıġa ve mürā'īlige ḫas-pūşī ışṭılāḥ olmuşdur.

Ḫas u ḫār: Çör çöp maʿnāsına Fārsī.

Ḫāşāk: Çör çöp ve süpründi maʿnāsına kezālik ḫār u ḫas daḫı ol maʿnāyadır.

Ḫaşef: Ḳar maʿnāsınadır.

Ḫaşte: Geşte vezninde müflis ve mendebūr ve faḳīr ve muḥtāc maʿnāsınadır ʿArabī'de ḫaṣāṣ dinilür.

Ḫaṭā: Yañlış maʿnāsına ṣavābıñ żıdd ve muḳābilidir.

Ḫātem: Mātem vezninde ʿArabī'dir. Ḫatem içün yāḫud zīnet içünparmaġa geçürilen nesneniñ adıdır fi'l-aṣl ḫatem olunacaḳ şey'iñ üzerine başılan mühre ıṭlāḳ olunup baʿdehu yüzüge taʿmīm olmuşdur.

Ḫātem-i gūyā: Ḫātem mühr maʿnāsına gūyā söyleyici maʿnāsına olmaġla dehān-ı maḥbūba ḫātem-i gūyā dinmek ışṭılāḥ olmuşdur.

Ḫāṭıra: İnsānıñ derūnuna lāyiḥ olup cevelān iden nesneye dinilür.

Ḫaṭṭ ber-āverde: Henüz görünmüş ṣaḳal ve bıyıḳ maʿnāsına ışṭılāḥāt-ı üdebādan olup ber-āverde getürilmiş maʿnāsına olmaġla ḫaṭṭ ber-āverde çār ebrū maḥbūba ḫaḳīḳat-i ʿörfiyye olmuşdur.

Ḫatun-ı ʿArab: Kaʿbe-yi muʿaẓẓama-yı şerefehullāhu teʿālāya ʿAcemler ḫatun-ı ʿArab dimişler ḫatun-ı kā'ināt daḫı dirler.

Ḫāver: Yāver vezninde maşrıḳ maʿnāsına meşhūrdur ve ʿaksine daḫı ẕāhib olmuşlar yaʿnī maşrıḳ bāḫter maġrib ḫāverdir dimişler.

Ḫavernaḳ: Ferezdaḳ vezninde ḫaverna muʿarrebidir ġarā'ib-i dehrden bir ʿimāret-i ʿacībedir ki Behrām-ı Gūr içün Nuʿmān bin Münẕir binā eyleyüp anda iki aʿlā ve müntehā köşkler vardır birine ḫaverneke dirler ṭaʿām yinecek mevżiʿdir ve birine se deyr dirler birbiri içinde üç ḳubbeyi müştemildir ve anı ʿibādetgāh taʿyīn eylemişdir ve żurūbda ḳaṣr-ı ḫavernaḳ ve miʿmārı ki Sinimmār'dır, cezā-yı Sinimmār maʿrūfdur.

Ḫavl: ʿArabī'de emvāle ḥüsn-i taḳayyüd ve riʿāyet eylemek maʿnāsınıifāde itmekle ḥıfẓ itmek ve gözetmek ve ṣaḳınmaḳ maʿnālarını şāmildir.

Ḫavż-ı māhī: Maʿnā-yı luġavīsi balıḳ ḫavżıdimekdir felekde olan on iki burcdan ḥūt burcuna ışṭılāḥdır.

Hā-yı naḳliyye: Bir şey'iñ ismi müşābehet ve münāsebet ile şey'-i āḫır ḥiẕāsına naḳl olunduḳda beyān-ı naḳl içün āḫırına getürilen hāya dinilür.

Ḫayme zed: Ḫayme urdı yaʿnī çadır ḳurdımaʿnāsı ʿalāḳasıyla iḳāmet maʿnāsına ışṭılāḥdır

Ḫayrān: Sekrān vezninde sergeşte ādeme dinür.

Ḫayṭ: ʿArabī'de iplik teline dinür.

Ḫazef: ʿArabī'de destīye dinür ve muṭlaḳāçamurdan işlenüp āteşde tabḫ olunan şey'e dinür çanaḳ ve ṭabaḳ ve küb ve destī miṣillü.

Ḫażret: Bir ẕātıñ ḳurb ve pīşgāhuna dinür ki maḥall-i ḥużūr olacaḳdır. Ḫażret-i fulān dindigi bundandır ki kemāl-i taʿẓīm içün selām ve ṣenāyı anıñ meclisine īṣāl iderler yaʿnī teʾeddüben ẕātını itmeyüp ḥużūrını ve meclisini irāde iderler.

Hebā: Hemzesi ḥaẕf olunmuşdur. Hebāʾ semāʾ vezninde toza dinilür.

Hedhede: Ẕelzele vezninde. Āġāze ve elḥān ile ḳuş ötmek maʿnāsına olup maʿnā-yı sāʾiresi daḫı vardır.

Heft ten: Aṣḥāb ḥażerātına ıṣṭılāḥdır.

Hem: Fārsī'de maʿnā-yı maʿiyyet ifāde ider hem-pā hem-dem hem-bezm gibi.

Hemāl: Hānıñ feth ve żammı cevāzıyla mānend gibi miṣl ü naẓīr maʿnāsınadır.

Hem-dem: Muṣāḥib maʿnāsınadır hem muṣāḥabet içündür aṣl maʿnā nefesdaş dimekdir.

Hemegī: Cümlesi maʿnāsınadır.

Hemīşe: Dāʾimā maʿnāsınadır, kelime-yi ʿArabī'dir.

Hem-kinān: Hem-ʿinān vezni üzre hem-çünān ve hem-kārān dimekdir ki ḳapu yoldaşı ve aḳrān dimek olur.

Hem-nām: İsmdāş dimekdir.

Hem-pā: Ayaḳdaş dimekdir. Hem maʿnā-yı maʿiyyet ifāde idüp pā Fārsī'de ayaḳ maʿnāsınadır.

Hem-sāye: Sāye ile maʿiyyet maʿnāsına olan hem kelimesinden mürekkeb hem-sāye ḳoñşu maʿnāsınadır.

Hem-ser-i ṭāvus ṭavusest: Birbirine küfv ve aḳrān ve hem-cins ḥaḳḳında ıṣṭılāḥdır.

Hem-zād: Nevzād veznindeyaşdaş maʿnāsınadır.

Hencār: Zengār vezninde cādde yol maʿnāsınadır resm ve ḳāʿide maʿnāsınadaḫı gelür.

Hengām: Endām vezninde vaḳt ü zamān maʿnāsınadır ve vaḳt-i maḥdūd ve mevsim ve faṣl maʿnāsına da olur hengām-ı bahār hengām-ı şādī gibi ve hengāme mürādifi cemʿiyyetve maʿreke maʿnāsına da olur.

Her ki seg rā mīkuşed ū mīkeşed: Tamāmıyla ḍurūb-ı emṣāl-i Aʿcām'dandır.Her ki her kimse ki maʿnāsınadır seg rā köpegi dimekdir mīkuşed öldürür maʿnāsına ū żamīr-i ġāʾib, kiye rāciʿdir mīkeşed çeker maʿnāsınadır Türkī'de daḫı köpegi öldürene sürüdürler meṣeli şāyiʿdir kötü iş işleme ne ider iseñ saña āʾid olur mevḳiʿinde īrād iderler.

Herāyīne: Elbetde ve lābüd ve biʾż-żarūre maʿnāsına ve bī-şekk ü bī-daġdaġa maʿnālarınadır.

Herze-gū: Herze lerze vezninde ʿabeṣ ve bī-hūde maʿnāsına gū gūyendeden muḫaffefdir. Herze-gū ʿabeṣ ve bī-hūde söyleyici sözi ṣaçma olan ādeme dinilür.

Hest: Best vezninde vardır maʿnāsınadır.

Hezār: Biñ ʿaded.

Hezār: Bülbül maʿnāsına Fārsī.

Hezārān: Hezārıñ cemʿi.

Ḫıdīv: Pādişāh ve mālik ve vezīr ve efendi maʿnāsınadır.

Ḫırām: Niẓām vezninde ḫırāmīdenden ṣalınmaḳ ve nāz u edā ile yürimek maʿnāsına ism-i maṣdardır bundan başḳa

güzel ve ḫoş ṣūret ve cemīl maʿnāsına ve müjde ve beşāret ve ḫaber-i meserret maʿnāsına ve sevinc ü sürūr u şādmānī maʿnāsına ve mihmānī ve żiyāfet ve żiyāfete daʿvet maʿnāsına daḫı gelür.

Ḫırāmān: Ḫırāmīden maṣdarından ṣalınıcı maʿnāsına ism-i fāʿildir.

Ḫırāmīden: Ṣalınmaḳ ve nāz ile yürimek maʿnāsınadır.

Ḫıred-mend: Ḫıred ʿaḳl maʿnāsına olmaġla edāt-ı nisbet olan mend ile terkīblendükde ʿaḳllu ve ṣāḥib-i ʿaḳl maʿnāsına olmuşdur.

Ḫırīden: Ṣatun almaḳ maʿnāsına maṣdardır ʿArabca şirā dinilür.

Ḫırṣ: Ayu maʿnāsınadır ʿArabī'de dübb dinür.

Ḫıṭṭa: Arż maʿnāsına ʿArabī'dir.

Hīç-kāre: Hīç boşve bī-hūde maʿnāsına olmaġla kāre ile terkīblenüp işsiz sürinen şaḫṣ-ı muʿaṭṭal ḥaḳḳında ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Ḫīk: Līk vezninde ḳırba ve ṭulum maʿnāsına.

Hīme: Nīme vezninde ḥaṭab ve odun maʿnāsınadır.

Hindivāne: Ḳarbuz maʿnāsınadır.

Hindūzāde: Bed-aṣl ve ṣoysuz ve nā-ḫalef kimseye dirler.

Ḫīr: Mīr vezninde şaşmış maʿnāsınadır.

Hirās: Kirās vezninde ḳorḳu ve ḫavf maʿnāsınadır.

Hirāsīden: Ḫavf itmek ve ḳorḳutmaḳ maʿnāsınadır ʿArabī'de iftiʿāl bābından irtiyāʿ dinür.

Ḫīre: Ḳamaşıḳ ve ṭonuḳ göze dinürküstāḫ ve bī-edeb ve cesūr maʿnāsına ve herze ve bī-hūde ve bī-maʿnā ve lecūc ve muʿānid ve yorġun ve fürūmānde maʿnāsına daḫı olur.

Ḫīre-ser: Ḫīre seme ve mebhūt ve şaşḳın maʿnāsına olmaġla ebleh ü aḥmaḳ ādeme ḫīre-ser ıṣṭılāḥdır.

Ḫīre-şīr: Ḫīredilīr ve dilāver ve şücāʿ ve cesūr maʿnālarına da olmaġla bu maʿnā münāsebeti ile pek ġażab-nāke ıṭlāḳ olunmuşdur.

Ḫīre şod: Ḫīre seme ve mebhūt ve ḥayrān maʿnāsına olmaġla ʿaḳlını şaşıran ādeme ḫīre şod dirler.

Ḫvīş: Bīş vezninde altı maʿnāsı vardır: **1.** Ḳavm ü ḳabīle ve ḫaşm maʿnāsınadır ki şoy şop taʿbīr olunur. **2.** Ḫod ve ḫvīşten maʿnāsınadır ki kendü kendüsi taʿbīr olunur. **3.** Ḳulbe maʿnāsınadır ki ekincileriñ ṣaban temüri geçirecek aġacdır ṣaban oḳı taʿbīr olunur hemşehrīlerimize taʿrīf biraz müşkilcedir. **4.** Güzel ve nīgū ve ḫūb maʿnāsınadır. **5.** Varlıḳ ve vücūd maʿnāsınadır ki ʿadem muḳābilidir. **6.** Bir ḳısm kettān bezidir ki câme yapup giyerler.

Ḫişt: Zişt vezninde muṭlaḳ kerpiç maʿnāsınadır ḫām olsun puḫte olsun ve bu ism ile maʿrūf bir silāḥdır mızrāḳdan küçürek olur ve elmāsiyye gibi bir ḥelvāya dinür ḳaba boşaltdıḳda yek-pāre olur.

Hişt: Hiştenden māżīdir ṣalıvirdi ve ṣarḳıtdı ve ṣalındırdı ve ḳoġdı maʿnāsınadır.

Hişte: Rişte vezninde ṣarḳmışmaʿnāsına hişten maṣdarından ism-i mefʿūldür hişten kişten vezninde ṣalıvirmek ve ṣarḳıtmaḳ ve ṣalındırmaḳ ve ḳoġulmuş maʿnāsına olmaġla hişte ṣalıvirmiş ve ṣarḳmış ve ṣalındırılmış ve ḳoġulmuş maʿnālarında müşterekdir.

Ḫīz-āb: Mīz-āb vezninde ṭalġa ve mevc maʿnāsına ḫīz ile ābdan mürekkebdir.

Hīzom: Ḫaṭab maʿnāsınadır.

Ḫod-bīn: Ḫodẕāt ve nefs maʿnāsınadır ki ġayr muḳābilidir Türkī'de kendüsi ve kendü dinür. Bīn bīnendeden muḫaffefdir ki görici maʿnāsınadır ḫod-bīn terkīb-i tavṣifī olaraḳ kibr iden yaʿnī mütekebbir ādem maʿnāsına olmuşdur.

Ḫod-fürūş: Aṣl maʿnāsı kendüsini ṣatıcı dimekdir nefsini medḥ ü şenā ve vaṣf ve tezkiye iden ādeme ıṣṭılāḥdır.

Ḫod-rū: Kendü bitici maʿnāsına ki ekmeden yaʿnī min ġayr-ı zerʿ kendüliginden biten nesneye ıṭlāḳ olunmuşdur.

Ḫod-ser: Aṣl maʿnāsı kendü başına dimekdir bī-bāk ve bī-pervā maʿnāsına ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Ḫofte: Ḫoften maṣdarından ism-i mefʿūldür.

Ḫoften: Uyumaḳ maʿnāsına maṣdardır.

Ḫordem: Ḫorden maṣdarından māżī-yi mütekellim-i vaḥdedir ʿArabī'de ekeltü dinilür yedim maʿnāsınadır.

Ḫordenī: Ṭaʿām maʿnāsınadır ki lisānımızda yemek maʿnāsına ıṭlāḳ olunur.

Ḫorsend: Gulfend vezninde *naḫnu ḳasemnā*[460] maṭbaḫından taʿyīn-kerdesine rāżı ehl-i ḳanāʿat maʿnāsınadır.

Ḫoş-āb: Leẕẕetlü şu maʿnāsına ve ʿumūmen ṭarī ve tāze ve sīr-āb ve ḫuṣūṣen cevher-i pür āb u tāba dinür aña mebnī eyü incüye dürr-i ḫoş-āb dinilmişdir ḫūb maʿnāsına olan ḫoş ile ābdan mürekkebdir.

Ḫoş-ʿalef: Gördigin buldığın ekl iden ḥayvān-ṣıfat olan ādeme ḫoş-ʿalef ıṣṭılāḥdır.

Ḫoş-ḫūr: Ḥumūżatlu olan eṭʿama ve eşribedir ki mey-ḫūş taʿbīr olunur.

Ḫoş-güvār: Hażmı āsān ṭaʿām maʿnāsınadır güvār kelimesi güvārādan taḫfīf olunmuşdur.

Ḫoy-kerde: Kerde kerden maṣdarından ism-i mefʿūl olmaġla ḫoy-kerde derlemiş maʿnāsınadır.

Ḫoş-nişīn: İstedigi maḥallde oṭuran ādeme dinür.

Ḫūb: Güzel maʿnāsınadır maḥbūb olsun başḳası olsun.

Ḫūbān: Güzel maʿnāsına olan ḫūb kelimesiniñ cemʿidir.

Ḫūb-edā: Ḫūb güzel maʿnāsınadır ḫūb-edā siyāh-çeşm miṣillü ḫūb edālu dimekdir.

Ḫuceste-dem: Ḫuceste güseste vezninde mübārek maʿnāsına hümāyūnuñ mürādifidir

[460] "... biz taksim ettik." Zuhruf/32.

ve dem kelimesi vaḳt maʿnāsına olmaġla ḫuceste-dem vaḳt-i mübārek dimek olur.

Ḫudāvend: Rabb ve Mālik ve efendi maʿnāsınadır.

Ḫuft u ḫīz: Aġır aġır tedrīcen iş görmek maʿnāsına ıṣṭılāḥdır Türkī'de düşe ḳalḳa dinür.

Ḫūk: Dūk vezninde ṭoñuz ve ḫınzīr maʿnāsınadır ve sarrāca ve ṭoñuz başı didikleri ʿillete daḫı dinür.

Ḫulḳ: Ṭabīʿat ve ḫuy maʿnāsına ʿArabī'dir.

Ḫum: Küp maʿnāsınadır şarāb ve sirke ve ṣu ve bekmez gibi şeyʾler vażʿ olunur.

Ḫūn: Ḳanmaʿnāsınadır ki ʿArabī'de dem dinür ve ḳatl ve ihlāk maʿnāsına ve ġurūr demāġ ve tekebbür maʿnāsına gelür.

Ḫūn-āb: Ḳan maʿnāsına olan ḫūn ile ābdan mürekkeb ḳanlu ṣu maʿnāsınadır.

Ḫunc: Künc vezninde bayḳuşa dinilür ʿArabī-yi meşhūrı būmdur.

Ḫūn-çekān: Ḫūn ḳan maʿnāsına çekān çekīdenden ism-i fāʿil maʿnāsına olmaġla ḳan ṭamlayıcı dimek olur.

Ḫunük: Baḫtlu ve saʿādetlü maʿnāsına ve bārid ve ṣovuḳ maʿnāsınadır ve ḳolaylıḳ ve sühūletmaʿnāsına da gelür.

Ḫunyā: Dünyā vezninde teġannī maʿnāsınadır.

Ḫūr: 1. Zenān-ı cennetiñ ismidir. 2. Şems maʿnāsınadır.

Ḫur-çīn: Hegbe maʿnāsınadır.

Ḫurd mürd: Tetābuʿ-ı elfāẓ ḳabīlindendir ki Türkī'de ufaḳ tefek dinür yalñız ḫurd ufaḳ ve küçük maʿnāsınadır.

Ḫurde-bīn: Ḫurde bürde vezninde ufaḳ maʿnāsınadır ve hāsız daḫı müstaʿmeldir bīn görici maʿnāsına ufaḳ görici maʿnāsına ḫurde-bīn vaṣf-ı terkībī olmaḳ üzre ıṣṭılāḥ-ı Fürsde her işe diḳḳat iden şaḫṣıñ ḥaḳḳında vaṣf olmuşdur.

Ḫurde-dān: Diḳḳatlü fikri olan şaḫṣa ḫurde-dān ıṣṭılāḥdır.

Ḫurde-gīr: ʿAyb arayıcı şaḫṣ-ı meẕmūma ḫurde-gīr dindi.

Ḫurrem: Pürdem vezninde üç maʿnāsı vardır: 1. Mesrūr u şādān ve ḫoş-vaḳt ve ḫoş-ḥāl maʿnāsınadır. 2. ʿĀşer-i şühūr-ı şemsiyyedir ki āftābıñ cedī burcuna seyrānı müddetdir. 3. Her māh-ı şemsīnüñ sekizinci güni ismidir ki mecūslaruñ bu gün daḫıyortusı olur.

Ḫūrşīd: Şems maʿnāsına Fārsī.

Ḫusbīde: Ḫusbīden maṣdarından ism-i mefʿūldür ḫusbīden uyumaḳ maʿnāsına ḫoften maṣdarıyla mürādifdir.

Ḫusrev: Pādişāh maʿnāsınadır ve muṭlaḳ ẕī-şevket ve übbehet-i pādişāha ıṭlāḳ olunur.

Ḫusrev-i Pervīz: Mülūk-i Fürsüñ ṭabaḳa-yı rābiʿasında İbn Hürmüz İbn Nūşīrevāndır aña müyesser olan umūr-ı ġarībe ġayr-ı selāṭīne müyesser olmadı.

Hūş: Nūş vezninde ʿaḳl-ı ḫulkī ve şuʿūr maʿnāsınadır ki andan temyīz ile taʿbīr

olunur anıñla insān ḫayrı şerden nefʿi żarardan farḳ ider.

Ḫūşe: 1. Tūşe vezninde ṣalḳım ve başaḳ maʿnāsınadır üzüm ve ḫurmā ṣalḳımı ve buġday arpa başaġı gibi. 2. Çīn cezīrelerine maḫṣūṣ bir ḳuş adıdır ve sünbüle burcuna dirler.

Ḫuşk: Ḳurı ve yābis maʿnāsınadır ḫāliṣ ve maḫż maʿnāsına da olur ve baḫīl ve cimri ve nākes maʿnāsına dagelür.

Ḫuşk-maġz: Pek ziyāde delüye ḫuşk-maġz ve ḫuşk-ser dirler ḳurı beynlü ve ḳurı başludimekdir.

Ḫuşk-rīş: ʿÖẕr ve bahāne ve ḥīle ve nifāḳmaʿnāsınadır ve yaranıñ aġzında münʿaḳid olan ḳuruluġa dirler.

Ḫuşk-sāl: Ḫuşkḳurı maʿnāsınadır, sāl bāl vezninde sene maʿnāsına, ḳaḥṭ olan seneye ḫuşk-sāl dinür ʿArabīsi kelāḥdır ki sene-yi mücdibeye yaʿnī ḳuraḳ ve ḳıtlıḳ seneye dinür.

Ḫuşk ü ter: Maʿnā-yı terkībīsi ḳurı ve yaş dimekdir gice ve gündüz maʿnāsında ıṣṭılāḥdır.

Ḫuṭūr: Ẓuhūr vezninde bir nesne unudulduḳdan ṣoñra derūna gelmekdir.

Ḫʷūy: Ter maʿnāsınadır ʿArabca ʿaraḳ dinür.

Hümāyūn: Ḳutlu ve mübārek maʿnāsına kelime-yi maʿrūfedir.

Hüveydā: Süveydā vezninde bellü ve ẓāhir maʿnāsınadır ki mübālaġa-yı ẓuhūr ve tebeyyünde müstaʿmeldir.

I

Iṣṭılāḥ: Bir ḳavmiñ bir lafẓı bir manā-yı muʿayyenede istiʿmāle ittifāḳlarıdır ki ol maʿnā aṣl ve vażʿ-ı luġaviyyesinde olmaya lāḳin maʿnā-yı aṣliyyede fi'l-cümle münāsebet melḥūẓdur.

İ

İbtilāʿ: ʿArabī'de tekellüf ile yutmaḳ.

İʿcāz: İfʿāl bābından maṣdardır.

İccāṣ: ʿArabī'de erige dinilür.

ʿİffet: Ḥelāl olmayan şey'den keff-i yed itmege dinür.

İfrāṭ: İfʿāl bābından ḥaddi tecāvüz itmek yaʿnī derece-yi iʿtidālden ilerü gitmek maʿnāsınadır ki tefrīṭ bunuñ żıddıdır.

İġmāż: ʿArabī'de göz yummaḳ maʿnāsınadır ve mecāzen bir ḫuṣūṣda müsāhele ve müsāmaḥa itmek maʿnāsına olur.

İhām: Bir lafẓıñ iki maʿnāsı olup maʿnā-yı baʿīdi daḫı murād olunmaġa dinilür.

İḫtilāf: İftiʿāl vezninde birbirine uymamaḳ maʿnāsınadır.

İḫtirāʿ: İftiʿāl bābından ʿArabī'de bilā-sebaḳ ve bilā-miṣl bir nesne inşā ve īcād eylemek maʿnāsınadır yarmaḳ ve şaḳḳ eylemek maʿnāsına da olur.

İḥsān: ʿArabī'de eyülükeylemek ve bir nesneyi eyü ve güzel eylemek maʿnāsınadır.

İḳlīm: Eḳālīm-i sebʿanıñmüfredidir yedi iḳlīm farż olunan kürre-yi arżdan bir ḥiṣṣe-yi maḳṭūʿadır.

İḳsāṭ: İfʿāl bābından ʿArabī'de ʿadl itmek maʿnāsınadır.

İḳtibāʿ: İftiʿāl bābından ʿArabī'de ḳırbanıñ emzigini aġzı içine alup ṣu içmekmaʿnāsınadır.

İktibās: Āyet-i kerīmeyi yāḫud ḥadīṯ-i Nebevī'yi kendü kelāmı arasında bi-ʿibārethā ẕikr idüp āyet ve ḥadīṯ oldığını işāreten ve taṣrīḥen iş'ār itmemekdir.

İḳtimāʿ: İftiʿāl bābından ṭulumuñ aġzını aġzına alup içmek ve ḳabda olan meşrūbı şurb-ı şedīd ile şurb itmek maʿnālarınadır.

ʿİlm: Bilmek maʿnāsınadır.

İlmāḥ: İfʿāl bābındandır ki ṣülāṣīsi lemḥdir bir nesneye lemʿa-yı berḳ gibi çalup alma baḳma maʿnāsınadır.

Īmāż: İfʿāl bābından maṣdardır şimşegiñ azacıḳ parlamasına dinür ṣülāṣīsi rımżdır.

İmrūz: Bu gün dimekdir. İm hemzeniñ kesri ve mīmiñ sükūnuyla īn mürādifidir, ism-i işāretdir. Ḳarīb içün mevżūʿdur. ʿArabī'de hāẕā gibi Türkī'de bu ve şu ile taʿbīr olunur.

İmşeb: Bu gice maʿnāsınadır.

Īn: Bu maʿnāsına edāt-ı ism-i işāret.

İnāṣ: ʿArabī'de dişiler maʿnāsınadır müfredi unṣā kelimesidir.

İʿnāt: ifʿāl bābından bir kimseyi bir miḥnet ve meşaḳḳate uġratmaḳ maʿnāsınadır ıṣṭılāḥda ḳāfiyede ḥarf-i revīden evvel bir veyāḫud iki ḥarfi iltizām itmege dinür.

Īn be ū pehlū zened: Maʿnā-yı luġavīsi bu aña yan urur dimekdir bir şeyʾiñ āḫar şeyʾe tamāmıyla müşābeheti ḥikāyesinde ıṣṭılāḥdır Türkī'de daḫı bu anıñ ile yan başı gelür istiʿmāli şāyiʿdir.

İnfāẕ: Oḳı nişāndan öte geçürmek maʿnāsınadır bu münāsebetle ḥükm-i fermānı revā ve icrā eylemekde müstaʿmeldir.

İnhāż: ʿArabī'de ayaġa ḳaldırmaḳ maʿnāsınadır ve ḳırbayı ve ṭulumı aġzına yaḳın maḥalle ḳadar ṭoldurmaḳ maʿnāsına müstaʿmeldir.

İnḫidāʿ: ʿArabī'de aldanmaḳ maʿnāsınave aldanmaġa rāżı olmaḳ maʿnāsınadır ki bilerek aldanmaġı ḳabūl itmekden ʿibāretdir.

İnḳāẓ: İfʿāl bābından ivdirmek maʿnāsınadır.

İnḳāẕ: İfʿāl vezni üzre ʿArabī'de ḳurtarmaḳ maʿnāsınadır.

İnnemā: Edāt-ı ḥaṣrdır ki Türkī'de ancaḳ dinilür.

İnşā: Lisān-ı ʿArabda şiʿr muḳābili nā-mevzūn söylenen kelimāta neṯr dirler. Iṣtılāḥımızda mevzūn olmayup feṣāḥat ve belāġatla edā olunan mekātib ve mürāselāt imlāsına inşā ıṭlāḳı meşhūr. Luġatda maʿnā-yı keşīreye gelüp bir nesneyi bir kimse kendüliginden peydā eylemek maʿnāsını

daḫı ifāde itmekle kelām-ı menşūrı īcāda inşā ıṭlāḳı bu maʿnādan menḳūldür.

Īnşān: Bu anlarıñ maʿnāsınadır.

Īrā: Zīrā maʿnāsına edāt-ı ʿilletdir.

Īrāş: ʿArabī mīrāş bıraḳmaḳ maʿnāsına.

Īrān: Pīrān vezninde nām-ı Hūşeng Şāh İbn-i Siyāmekdir ve maʿrūf iḳlīm ismidir ki ʿIrāḳ ve Fārs ve Āẕerbaycān ve Ḫorasān ve Ahvāz ve ḥudūd-ı Şāmdan ekşer vilāyetleri müştemildir.

Īsī-yi şeş māhe: Altı ayda irişüp kemālin bulan mīveye ve ḫuṣūṣen üzüme ıṭlāḳ olunur ve üzüm salḳımına ʿĪsī-yı nüh māhe ışṭılāḥdır.

İskene: Burġıdır ki neccārlar ḳullanurlar.

İstiḫşāş: ʿArabī'de ḳandırma maʿnāsına.

İstiḫvāẕ: İstifʿāl vezninde ʿArabī'de ġālib ve müstevlī olmaḳ maʿnāsınadır.

İstīḳāẕ: Uyanmaḳ maʿnāsına ʿArabī-yi meşhūrdur.

İstinsāḫ: Bir kitābuñ nüsḫasını almaḳ maʿnāsınadır nesḫ maṣdarınıñ meʿānī-yi müteʿaddidesinden birisi bir kitābı ḳarşusında nüsḫa idüp yazmaḳ maʿnāsınadır.

İşān: Bunlar maʿnāsına cemʿdir.

İşgerf: Ġāyet laṭīf maʿnāsınadır iri ve ḳalın ve żaḫīm maʿnāsına ve şān u şevket ve übbehet maʿnāsına da gelür.

İşḳāẕ: İfʿāl vezninde ḳoġmaḳ ve ṭard maʿnāsına müteʿaddīdir sülāşīşi şaḳẕdır bir semte gidüp dūr olmaḳ maʿnāsında lāzımdır.

İşkeste: Dilbeste vezninde ve elifiñ ḥaẕfıyla şikeste ḳırılmış maʿnāsına ism-i mefʿūldür.

ʿİşve: Neşve vezninde nāz maʿnāsınadır.

İtrāş: İfʿāl bābından ʿArabī'de terāzūyı tesviye ve taʿdīl eylemek maʿnāsınadır bir nesneyi ḳavī ve muḥkem ḳılmaḳ maʿnāsına da gelür.

İttibāʿ: İftiʿāl bābından uymaḳ maʿnāsınadır.

İyāric: Yāreden muʿarrebdir ve yāre ʿavretlere maḫṣūṣ olan bilezik maʿnāsına daḫı gelür ʿArabī'de sivār dinilür ve ṭavḳ-ı gerden maʿnāsına ve ḳuvvet ü ḳudret ve celādet maʿnāsına ve endāze ve ḥadd ve miḳdār maʿnālarına da gelür.

İżāż: Melceʾ ve melāẕ mefhūmundandır.

Īzid: Zānıñ kesriyle esmā-yı ḥüsnādandır.

J

Jājhā: Ḫalṭ kelām idici herze ve hezeyān ve lüzūmsuz bāṭıl söyleyici maʿnāsınadır.

Jāle: Lāle vezninde şiddet-i bürūdetden hevā-yı ṣāf kesb-i ġılẕet ve tedrīcle cānib-i cuvve ṣuʿūd ve eşcār ve nebātāt yapraḳlarına mültaṣıḳ olan ruṭūbet-i meẕkūreye jāle vü şebnem dinür ṭoluya ve nīsān yaġmuruna daḫı jāle ıṭlāḳ olunur.

Jende: ʿAẓīm ve mehīb maʿnāsına olur meşelā jende fīl jende rūd dirler ki büyük fil ve büyük ırmak maʿnāsınadır.

Jerf: Ḥarf vezninde ʿamīḳ ve deriñ maʿnāsınadır ve iḥtiyāṭ ve imʿān-ı naẓar maʿnāsına istiʿmāl olunur.

Jīve: Yīve vezninde cıva maʿnāsınadır.

K

Kaʿb: 1. Mecd ü şeref ü şān maʿnāsınadır ve ṭopuḳ maʿnāsına da olur ki ayaġıñ iki ṭarafında iki yumrı kemigiñ her birine dinür. Her ayaḳda iki dāne olur.**2.**Meşāhīr-i şuʿarā-yı İslāmiyyeden *Ḳaṣīde-yi Bürde* nāmıyla meşhūr *Bānet Suʿād* ḳasīdesiniñ ḳāʾilidir.

Ḳabā: Ṣabā vezninde ḳaftān taʿbīr itdikleri cāmedir ʿArabī'de daḫı ḳabā dinür.

Kābīn: Āyīn vezninde mehr-i muʾaccel-i zenān maʿnāsınadır ki vaḳt-i nikāḥda taʿyīn olunan meblaġdır.

Kāçāl: Nāçār vezninde żarūrāt-ı ḫāneye dinür yaʿnī ḫānede vücūdı lāzım olan nesneden ʿibāretdir ʿArabī'de eşāş dirler.

Ḳad: Med vezninde boy maʿnāsınadır ʿArabī'de maʿnā-yı meẕkūrda teşdīd ile müstaʿmeldir.

Ḳadr: Bedr vezninde miḳdār ve meblaġ maʿnāsınadır.

Kāfir-kīş: Cefākāra ḫuṣūṣā ki ḫūbān-ı cefā-cūyān ḥaḳḳlarında ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Kāfir mācerā: Maʿnā-yı terkībīsi kāfir mācerālu dimek olmaġla şaḫṣ-ı ʿanūd ḥaḳḳında ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Kāġ: Dāġ vezninde āteş maʿnāsınadır deve ve ḳoyun miṣillü ḥayvānıñ boġazdan çıḳarup yine yuṭdıġı nesneye dinür ki geviş taʿbīr olunur ve feryād u nāle maʿnālarınave ḳuzġun āvāzına dinilür.

Kāġad-ı zer: Aṣl maʿnāsı altun kāġıdı dimek olur māhiye ve vaẓīfe ve duʿā-gūyberātlarına dinür ve bükülmüş kāġıda dirler ki içine aḳçe ḳoyup virirler ve taḫvīl kāġıdına ve temessüke daḫı dirler ve edā-yı ʿaṭiyye olunmaḳ bābında müstevfī-yi emvāle ḫiṭāben ṣādır olan kāġıda daḫı dirler.

Kāḫ: Ṣāḫ vezninde köşk ve ḳaṣr maʿnāsınadır ve penceresiz oṭaya dinür bu maʿnālarda ʿArabī ile müşterekdir ve yaġmūr ve maṭar maʿnāsınadır ve Ḫorasānda bir ḳaṣabanıñ adıdır.

Kāh: Āh vezninde ṣaman maʿnāsınadır ve kāhīden maṣdarından ism-i fiʿl ve emr olur kāhīden eksilmek ve eksiltmek maʿnālarında lāzım ve müteʿaddī olur.

Kāhīden: Cāhīden vezninde eksiltmek ve eksilmek maʿnālarına lāzım ile müteʿaddī beyninde müşterek maṣdardır.

Ḳaḥṭān: Selmān vezninde bir ḳabīleniñ pederidir, nisbetinde Ḳaḥṭānī dinür.

Kāhū: Āhū vezninde marul taʿbīr olunan sebzeye dinür ve ʿumūmen tabut ve cenāze ve ḫuṣūṣen mecūs cīfesi ḳonılan tabuta dinür.

Kāl: Māl vezninde ʿasker bozılup ṣınma ve hezīmet maʿnāsına kālīden maṣdarından ismdir ve bundan başḳa egrive münḥanī

maʿnāsına ve maḳām ve mekān maʿnāsına ābkend yaʿnī seyl şuyunuñ yarup yırtdığı mevżiʿ maʿnāsına ve ḳarış muruş maʿnāsına ve henüz irişüp kemālin bulmamış ḫām mīve maʿnāsına olur ve pıraşa didikleri sebze-yi maʿrūfa dinür.

Kālā: Bālā vezninde metāʿ ve ḳumāş maʿnāsınadır.

Kālāy: Metāʿ maʿnāsına Fārsī'dir.

Kāle: Nāle vezninde altı maʿnāsı vardır: 1. Biḍāʿat ve metāʿ maʿnāsına. 2. Ḥallāclanmış pamuḳ yumaġına dinür. 3. Fetīle olmuş pamuġa dinür. 4. ʿUmūmen ḳabaḳ ve ḫuşūşen şarāb ḳabaġına dinür. 5. Ḫām ḳavun ve ḳarbūza dinür ki kelek taʿbīr olunur. 6. Sürülmüş ve naṭas olmuş tarlaya dinür.

Ḳalem-rev: Ḳalem yürüyüci maʿnāsından naḳl ile elde olan ülke maʿnāsınadır ki ḥākimiñ āṯār-ı ḳalemi olan emr ü nehyiñ yürümesi iʿtibārıyladır.

Kālīve: Sergeşte ve nādān ve bön ve şaşḳın maʿnāsınadır sevdāyī ve dīvāne-mizāc ve sersem maʿnāsına ve ṣaġır ve aṣamm maʿnāsınadır.

Kālüm: Ol ḳarıya dinür ki yā muṭallaḳa veyāḫud ḳocası vefāt itmiş ola Türkī'de ṭul dinür.

Ḳalye-ḫʷār: Deyyūṯ ve pezevenk ve gīdī maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Kām: Damaġ maʿnāsınadır merām ve maḳṣūd maʿnāsına da olur.

Kām-yāb: Vaṣf-ı terkībī olaraḳ murādına vāṣıl olan kimseye dinür.

Kān: Ḫān vezninde maʿden maʿnāsınadır ve ḳazmaḳ ve eşmek ve ḳoparmaḳ maʿnāsına ism-i maṣdar olur.

Ḳandīl bāş: Maʿnā-yı luġavīsi ḳandīl ol dimekdir ḥāżır ve müheyyā ol ġāfil olma maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Kānī: ʿİllet-i meşhūre-yi bāz-güneye mübtelā meʾbūn maʿnāsınadır.

Kār: Fiʿl ü iş maʿnāsınadır.

Ḳarār: Ṯābit ü sākin olmaḳ maʿnāsınadır.

Kārd: Ārd vezninde bıçaḳ maʿnāsınadır.

Kār-dān: İş bilici maʿnāsınadır.

Kār-dār: İş ṭutucı maʿnāsına vaṣf-ı terkībīdirvüzerāya ve ṣadraʿẓama ıṭlāḳ olunur.

Kārdü: İş maʿnāsına olan kār ile merātib-i ʿadedden iki maʿnāsına olan dü lafẓından mürekkeb maḳaṣ dinilen ālet-i maʿrūfeniñ adıdır.

Kār-düzd: Göñülsüz iş ṭutana dinmişdir.

Kār-ı pinhān: Gizlü iş yaʿnī fiʿl-i mektūm dimekdir.

Kār-ı saḫt: Kār iş saḫt ḳatı maʿnāsına olmaġla kār-ı saḫt müşkil işe ışṭılāḥdır.

Ḳarīḥa: Ḳuyudan eñ evvel istiḫrāc olunan şuya dinür ve insānıñ mecbūl oldığı ṭabīʿata ıṭlāḳ olunur ve her nesneniñ evvelinedinür ki ḳarīḥatü'ş-şeyʾ bir nesneniñ evveli ve turfandası dimekdir.

Kārīz: Yer altında olan şu yolıdır gerek pāk ve gerek nā-pāk olsun.

Kār-sāz: İş düzici pezevenk maʿnāsınadır.

Kār-zār: Zār zār vezninde ceng maʿnāsınadır.

Kāse-līs: Kāse maʿruf, līs yalayıcı maʿnāsına olan līsendeden muḫaffefdir. Ekūl ve dilenci ve ḫarīs maʿnāsına da gelür ḫāṣılı maḫall-i ẕemmde īrād olunur.

Kāst: Rāst vezninde kāsten maṣdarından ism olaraḳ eksik ve noḳṣān maʿnāsınadır.

Kāşāne: Muḥaḳḳar ve muḥtaṣar ḫāneye ve oṭaya dinür ve ḳış mevsimine maḫṣūṣ oṭaya ve ḳuş yuvasına daḫı dir[ler].

Kātib-i cān: Hudāvend-i müteʿāl-i teʿālā ve teḳaddes ḥażretlerine ışṭılāḥ olmuşdur.

Kātib-i vaḥy: Emīrü'l-mü'minīn ʿOṯmān ibn ʿAffān rāżıyallāhu ʿanh ḥażretleri murād olur.

Ḳāżī-yi Giyreng: Giyreng biyreng vezninde Ḫorasān vilāyetlerinden Bāverd iʿmālinden bir ḳaṣabanıñ ismidir belde-yi meẕkūreye nisbet ile ḳāżī-yi Giyreng Ḫᵛāce Naṣrü'd-dīn merḥūm miṯillü beẕle-gū ve ḥāżır-cevāb kimse oldıġından maḫall-gū ve ẓarīf ādem ḥaḳḳında ışṭılāḥdır.

Keb: Heb vezninde lāf u güzāf maʿnāsınadır.

Kebāb: ʿArabī'dir Türkī ve Fārsī'de şāyiʿdir Türkī'de bā-yı Fārsile Fārsī'de bā-yı muvaḥḥade ile püryān ve büryān dirler.

Kebg: Keklik didikleri murġ-ı maʿrūfuñ ismidir.

Kebūd: Ḥasūd vezninde gök ve maʾī renge dinür ve Īrānda bir ṭaġıñ adıdır ki kūh-ı Kebūd dinmekle maʿrūfdur.

Kebūter: Meşhūrdur ki gögercine dinilür.

Kec: Mec vezninde egri ve münḥanī maʿnāsınadır.

Kecāve: Maḫfeye dinür.

Kec dār u merīz: Kec egri ve muʿvec maʿnāsına dār ṭut maʿnāsına merīz dökme maʿnāsına olmaġla maʿnā-yı luġavīsi egri ṭut lākin dökme dimek olur.

Keçel: Eẕel vezninde kel başlu ādemdir ki ʿArabī'de aḳraʿ dirler.

Kedū: Ḳabaḳ maʿnāsınadır.

Kedūyī ü çenārī: Maʿnā-yı luġavīsi ḳabaḳlıḳ ve çenārlıḳ yāḫud bir ḳabaḳ ve bir çenār dimekdir ki iḳbāl-güne baʿż-ı ʿavārıż-ı ġayr ḳaraya maġrūr olup aḳrānına daʿvā-yı tefevvuḳ ve imtiyāz iden sāḫte edālar ḥaḳḳında żarb olunur.

Kef: Fārsī'de köpüge dirler deryāda olsun ve ağızda olsun ʿArabī'deruġve dinür ve kef rastıḳ taʿbīr olunan siyāh nesneye dinür ve semüz otı maʿnāsınadır ki ʿArabī'de baḳlatü'l-ḥamḳāʾ dirler.

Kefş: Pābūç maʿnāsınadır.

Kehkeşān: Mehveşān vezninde kāhkeşān muḫaffefidir şamān uġrusı dirler felekde ḫurde kevākibiñ ictimāʿından beyāż yol şeklinde nümāyān olan heyʾet-imustaṭīleniñ adıdır ʿArabī'de mecerre dinür.

Kej: Egri maʿnāsınadır cīm ile kec daḫı dinür.

Kejdüm: Merdüm vezninde egri maʿnāsına olan kej ile ḳuyruḳ maʿnāsına olan düm kelimesinden mürekkeb egri ḳuyruḳlı maʿnāsınadır bu ʿalāḳa ile ʿaḳrebe ıṭlāḳ olunmuşdur.

Kelāġ: Ferāġ vezninde ḳarġa nevʿinden ḳuzġun didikleri murġ-ı maʿrūfuñ ismidir.

Kelānter: Kelān mekān vezninde büzürg ve ʿaẓīm ve kebīr maʿnāsına ve artıḳ ve efzūn ve baş tepesi tārek-i ser maʿnāsınadır kelānter ism-i tafżīl ṣīġasıyla muḥtesib maʿnāsınadır.

Kem: Nem vezninde az ve ḳalīl maʿnāsınadır ve eksik ve nāḳıṣ maʿnāsına da gelür.

Kemān: Emān vezninde yay ve ḳavs maʿnāsınadır burc-ı ḳavse burc-ı kemān dirler.

Kemer: Ḳamer vezninde ḳuşaḳ ve niṭāḳ maʿnāsınadır Türkī'de nevʿ-i maḫṣūṣuna ḥaṣran kemer dirler.

Kemer-beste: Maʿnā-yı aṣlīsi ḳuşaḳ bağlanmış dimekdir kemer-beste müsteʿaẕ ḫıdmetkāra ve köleye dindigi resīde-yi naẓardır.

Kemīden: Eksik itmek maʿnāsına maṣdardır.

Kemīn: Zemīn vezninde puṣu maʿnāsınadır puṣu olan maḥalle kemīn-gāh dirler ʿArabī'de ḳurmūṣ dinür.

Kemīne: Sefīne vezninde eksik maʿnāsına olan kem yā-yı nisbet ve nūn-ı teʾkīd-i nisbet ile terkīblenüp eksiklü maʿnāsına olmuşdur.

Kemter: Mehter vezninde eksik maʿnāsını ifāde iden kem ile edāt-ı tafżīl olan ter kelimesinden mürekkeb ziyāde eksik maʿnāsınadır.

Kenār: Menār vezninde ḳucaḳ maʿnāsına ve uç ve ṭaraf maʿnāsınadır ki vasaṭ muḳābilidir.

Kend: Bend vezninde Çaġatay lisānından zebān-ı Fārsīye naḳl ve istiʿmāl olunmuşdur köy ve ḳarye maʿnāsınadır bundan başḳa lisān-ı Fārsī'de nebāt şekerine dinür ki ḳand andan muʿarrebdir ve yara ve cerāḥatmaʿnāsına olur ve Kāşġar yolunda bir ḳarye adıdır bī-naẓīr üzümi olur.

Kenden: Senden vezninde ḳoparmaḳ maʿnāsına maṣdardır.

Kenīr: Emīr vezninde tenbel maʿnāsına ʿArabī'de caʿfer vezninde ʿafṣel dinür.

Kenīz: Temīz vezninde cāriye maʿnāsınadır ki Türkī'de ḫalāyıḳ dinür bikr ḳıza daḫı kenīz dirler.

Ker: Ser vezninde ṣaġır ve ḳulaġı aġır maʿnāsınadır ʿArabī'de aṣamm dirler ve zor ve ḳuvvet ve celādet ve murād ve maḳṣūd maʿnāsına da gelür.

Kerdem: Kerden maṣdarından māżī-yi mütekellim-i vaḥdedir.

Kerd ez pehlū tehī: Anı terk itdi ve andan ḳaçdı ve andan ictināb ve iʿrāż itdi maʿnālarına ıṣṭılāḥdır.

Kerden: Kāf-ı ʿArabīle maṣdardır itmek maʿnāsına.

Kerem-fermā: Vaṣf-ı terkībī, kerem buyurucı maʿnāsınadır.

Kerīm: Emīr vezninde keremlü ẕāta dinür.

Kes: Kimse maʿnāsınadır Türkī'de her ile müstaʿmel olaraḳ herkes şāyiʿdir.

Kesb: ʿArabī'dir kāfiñ fetḥi ve kesri cā'izdir ḳazanca dürüşmek ve saʿy eylemek maʿnāsınadır.

Keşef: Ḳablumbaġaya dinür seng-püşt mürādifidir ve sereṭān burcuna ıṭlāḳ olunur ve bir nevʿ ṣu içecek ẓarfa dinür.

Keşf: Luġatda bir nesneyi setr iden perde ve örtü maḳūlesini gidermekle ve ḳaldırmaġla açıġa çıḳarmaḳ maʿnāsınadır.

Keşīd: Keşīden maṣdarından çekdi maʿnāsına māżīdir.

Keşīden: Çekmek maʿnāsına maṣdardır.

Keştī-yi zer: Keştī sefīne maʿnāsına zer altun maʿnāsına olmaġla keştī-yi zer yeñi ay maʿnāsınadır Fārsī'de māh-ı nev ʿArabī'de hilāl dirler.

Keştem: Oldum maʿnāsına keşten maṣdarından māżī-yi mütekellim-i vaḥdedir.

Kevden: Revzen vezninde künd-i fehm ve bī-idrāk ve aḥmaḳ ve hemec kimseye dinür ve yaşını bulmuş ve ʿamelden ḳalmış bārgīre de dinür.

Key: Mey vezninde Fārsī'de ḳaçanmaʿnāsınadır ki zamān-ı mechūlden su'āldir.

Keyān: Selāṭīn-i Fürsüñ fırḳa-yı ṣāniyesi laḳabıdır ki keyāniyān ve keyān dirler.

Keyk: Peyk vezninde pireye dinür ʿArabca burġūṣ dirler müddet-i ḥayātı beş günden ziyāde olmaz dirler.

Keyk der şalvār: Maʿnā-yı aṣlīsi ṭonda ve şalvārda pire dimekdir bī-ṣabr u ḳarār maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Keyvān: Ḥayvān vezninde zuḥal yıldızı ki sebʿa-yı seyyāredendir.

Ḳıṭʿa: Iṣṭılāḥ-ı şuʿarāda ḳıṭʿa deyü iki beytden ṭoḳuz beyte varınca bir ḳāfiyede olup maṭlaʿınıñ mıṣraʿ-ı evveliniñ ḳāfiyesi muṭābıḳ olmayan şiʿre dinilür.

Kihter: Kih küçük ve ṣaġīr maʿnāsına ter edāt-ı ism-i tafżīldir kihter pek küçük maʿnāsınadır.

Kilk: ʿUmūmen ḳamış ve ḫuṣūṣen ol ḳamışdır ki andan kitābet ḳalemi olur ve sibāʿıñ azı dişine dinür ʿArabī'de nāb dirler.

Kīn: Īn vezninde buġż ve ḥıḳd ve ʿadāvet maʿnāsınadır.

Kīr: Ālet-i maʿhūdeniñ ismidir ki maʿrūfdur.

Kirām: Kerīmiñ cemʿi, ʿArabī'dir.

Kirçeh: Līḳa maʿnāsınadır.

Kirdār: Bisyār vezninde şuġl ve ʿamel yaʿnī iş güç maʿnāsınadır nīk ü bedden eʿammdır ʿāfet ve ṭarz ve ṭavr maʿnāsına daḫı gelür.

Kirişme: Nāz mürādifidir.

Ḳīrvān: Şīrvān vezninde eṭrāf-ı mecmūʿa-yı ʿālem-i dünyāmaʿnāsınadır ve maġrib-i zemīnde bir şehr adıdır ve maġrib ve maşrıḳ ṭaraflarına dinür ve kārbān ve ḳāfile maʿnāsına gelür.

Kīse-kebūd: Aṣl maʿnāsı gök kīselü dimek olur faḳīre ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Kīst: Ki ile est-i ḫaberiyyeden mürekkeb ʿArabī'de olan men-i istifhāmiyye gibidir ki kimdir maʿnāsınadır.

Kīş: 1. Rīş vezninde dīn ve meẕheb ve millet maʿnāsınadır. 2. Semmūra ve aʿlā kürke dinilür.

Kişt: Kāfıñ kesri ve feṭḥi cāʾiz olaraḳ ekin maʿnāsınadır.

Kişver: Mihter vezninde iḳlīm maʿnāsınadır ki yedi ḥişşe iʿtibār olunan kürre-yi arżdan bir ḥişşedir.

Köhne-süvār: Eski binici maʿnāsınadır ki aşmış yürütmüş çoḳ iş bilür mevḳiʿinde ıṣṭılāḥdır.

Kucā: ʿArabī'de īn maʿnāsına mekāndan suʾāldir ki ḳanda maʿnāsınadır.

Küçe: Dikenlü yol ve ṭar şoḳaḳ ve ince yola dirler.

Kūdek: Ṭıfl maʿnāsınadır.

Kūf: Ügi ḳuşıdır ʿArabī'de żuvʿ dinilür.

Kūfte: Sūḫte vezninde kūften maṣdarından dögülmüş ve ḫurd olmuş maʿnāsına ism-i mefʿūldür ve ṭaʿām-ı meşhūruñ ismidir ki istiʿmālimizde vāv-ı mechūle ile köfte dinilür.

Kūh: Nūh vezninde ṭaġ maʿnāsınadır ki ʿArabī'de cebel dinür.

Kūh-ı Bī-sütūn: Meşhūr ṭaġdır Ferhād-ınāmdār fermān-ı Şīrīn-i şīvekār ile ol ṭaġı delüp şu aḳıtmışıdı.

Kūh-ken: Kūh ṭaġ maʿnāsına ken künende ism-i fāʿilinden muḫaffef ḳoparıcı maʿnāsına olmaġla kūh-ken Ferḥāda ʿalem olmuşdur.

Kun: Kerden maṣdarından emrdir.

Kūn: Nūn vezninde dübr ve maḳʿad maʿnāsınadır.

Kund: Tünd vezninde ḫāye ve ṭaşaḳ maʿnāsınadır ʿArabī'de ḫuşye dinür.

Kuned endīşe: Endīşe fikr maʿnāsına maʿrūfdur ider maʿnāsına olan kuned ile terkīblenüp kuned endīşe fikr ider maʿnāsına olmuşdur.

Kūpīden: Güften mürādifi dögmek ve ḫurd itmek maʿnāsınadır.

Kūr: Mūr vezninde aʿmā maʿnāsınadır.

Ḳurʾān-ḫᵛān: Aṣl maʿnāsı Ḳurʾān oḳuyucı dimekdir maʿzūle ıṣṭılāḥ.

Kurbe: ʿArabī'de ḳalbe teʾşīr iden tasa ve endūha dinür.

Ḳurretü'l-ʿayn: İnsānıñ gözinīñ aydın olacaġı nesneye ıṭlāḳ olunur, ʿArabī'dir.

Ḳurṭa: ʿArabī'de küpe maʿnāsınadır.

Küş-āb: Gice ḫayālātına ve kāf-ı Fārsiyye ile bekmez maʿnāsınadır ki düş-āb mürādifidir.

Küşe-yi çeşm: Küşe bucaḳ maʿnāsınadır ve küşe-yi çeşm göz ucı dimekdir.

Kütāh-bām: Kütāh ḳışa maʿnāsına olmaġla bām ṭam maʿnāsına olmaġla kütāh-bām ḳışa ve alçaḳ ṭamlu dimek olur sırrını ifşā iden şaḫṣa ışṭılāḥ olmuşdur.

Kütāh-bīn: Aṣl maʿnāsı ḳışa görici dimekdir bu münāsebetle fikri yañlış ve ġalaṭ-endīş ve bī-tedbīr ādeme dinür.

Küteh: Kütāhdan muḫaffef ḳışa maʿnāsına.

Küteh āstīn: Yeñi ḳışa dimekdir ṣüret-i ṣalāḥda olan ehl-i fesāda ıṭlāḳı ışṭılāḥdır.

Küteh-endīş: Encāmını mülāḥaẓa itmeyüp ṣoñını ṣaymayan şaḫṣa ışṭılāḥdır.

Küy: Rüy vezninde maḥalle-yi şehr maʿnāsınadır ki ṣoḳaḳları müştemildir maḥalle ṣoḳaġına berzen dirler.

Küze: Müze vezninde bardaḳ maʿnāsına ʿArabī ile müşterekdir.

Kühen-büriyā: Kühen eski maʿnāsına, büriyā güyiyā vezninde ḥaṣīr maʿnāsınadır. Ḥaṣīr nerede olur ise büriyā ve eski ḥaṣīr ne mevḳiʿde görinür ise kühen-büriyā dinilür.

Küh-sār: Ṭaġ maʿnāsına olan kühdan muḫaffef küh ile nisbet içün olan sārdan mürekkeb olmaġla ṭaġ ve ṭaġlıḳ maʿnāsınadır.

Külbe: Tünek ve ṭar ve küçük oṭaya dinür ve dükkāna daḫı dirler ve bucaḳ ve köşe maʿnāsınadır.

Küleng: Ṭurna maʿnāsınadır.

Künc: Bucaḳ ve küşe maʿnāsınadır ʿArabī'de zāviye dirler ve künc ḳanbūr kimseye dinür ki ʿArabī'de aḥdeb dirler ve zīr-i zemīnde ḫāne gibi naḳb olunan mevżiʿe dirler bodrum ve kiler ve şol buruşuġa dirler ki insānıñ yedinde ve kilīm ve pelās maḳūlesinde olur.

Küncişk: Serçe maʿnāsınadır ʿArabī meşhūrı ʿuṣfūrdur.

Künişt: Naṣārī ve Yehūd ve āteş-perest ṭā'ifesiniñ āyīn-i bāṭıl eczā eyledikleri maʿbedlerine dinür.

Kürāde: Bürāde vezninde eski ve yırtıḳ ve pāre pāre eṣvāba dinür hāsız kürād daḫı luġatdır.

Küs: Ferc maʿnāsınadır.

Küstāḫ: Bī-edeb ü bī-ḥayā ve cesūr maʿnāsınadır bā-yı muvaḥḥade ile büstāḫ daḫı dinür.

Küştī: Güreş maʿnāsınadır.

L

Lābe: Yalṭaḳlanmaḳ maʿnāsınadır ki ʿArabca temelluḳ dinür.

Lābīden: Lāfīden vezninde vaẓīfeden ḫāric lāf u güẕāf eylemek ve taẓarruʿ ve yalṭaḳlanmaḳ ve tabaşbuş ve aldatmaḳ ve ḫudʿa itmek ve yañşaḳlıḳ ve herze-güylük eylemek maʿnāsınadır.

Lād: Bād vezninde dīvār maʿnāsınadır temel ve esās ve aṣl mādde ve sebeb ve ʿillet ve vech maʿnāsına gelür ve ġāyetde ḫoş ḳumāş ve nāzik dībāya dinür ve türāb maʿnāsına gelür ve çiçek ve şükūfe maʿnāsına ve şen ve maʿmūr maḥalle ve şenlik ve maʿmūrluġa ıṭlāḳ olunur ve ḳalʿa ve palanḳa maʿnāsına olur.

Lāġar: Sāġar vezninde arıḳ ve mehzūl ve żaʿīf maʿnāsınadır.

Laġziş: Naġzişvezninde ḳaymaḳ maʿnāsına olan laġzīden maṣdarından ismdir āḫırında olan şīn ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdar maʿnāsını ifāde itmekle laġziş ḳayma ve sürçme maʿnāsınadır.

Lāne: Şāne vezninde vuḥūş ve ṭuyūr āşiyānesinden aʿlem olaraḳ yuva maʿnāsınadır ve ṭarab ve ġınā maʿnāsına ve tenbel ve bī-kār ve kāhil maʿnāsına ve yırtıḳ ve pāre pāre maʿnāsına ve sürülmüş ve ḳoġulmuş maʿnāsına da gelür.

Laṭīf: İbādına rifḳ ve luṭfla birr ü kerem ve maḫlūḳātına İṣāl-i münāfīʿ ile iḥsān idici Rabb-i Müsteʿān'ıñ ism-i şerīfidir.

Lāyīden: Ḫāyīden vezninde ürmek maʿnāsınadır ve mecāzen mālāyaʿnī ve herze söylemek maʿnāsına da olur.

Leb: Heb vezninde ṭudaḳ maʿnāsınadır ʿArabī'de şefe dinür.

Lebāleb: Elif-i iḥāṭa ile ṭudaġına ve aġzına ḳadarṭolmuş maʿnāsı ʿalāḳasıyla pek ṭolu nesneye dinür.

Leb-be-leb: Ṭudaḳ ṭudaġa gelmek maʿnāsınadır.

Leb-rīz: Leb ṭudaḳ maʿnāsına ve rīz rīḫten yāḫud rīzīden maṣdarından müştaḳ ism-i fāʿil muḫaffefi olmaġla aġızdan dökülmek ʿalāḳasıyla pek ṭolu maʿnāsına olmuşdur.

Leḫāẓ: Gözetmek maʿnāsına.

Leked-zen: Leked tepme maʿnāsına zen ism-i fāʿil muḫaffefi urıcı maʿnāsına olmaġla leked-zen vaṣf-ı terkībī olaraḳ tepme urıcı maʿnāsınadır.

Leken: Çemen vezninde şemʿdāna dinür ve lisānımızda kāf-ı Fārsile legen didigimiz ẓarf-ı maʿrūfuñ daḫı ismidir ve buḫūrdān ve micmer maʿnāsına ve manḳal ve āteşdān maʿnāsına olur.

Leng: Reng vezninde ṭopalmaʿnāsınadır.

Lenger: Bender vezninde gemi temürine dinür ki sefīneyi anıñla żabṭ u rabṭ iderler ve her gün fuḳarāya iṭʿām olunan maḥalle dinür ḫānḳāh ve tekyeye lenger ıṭlāḳı bu ʿalāḳa iledir.

Le'ālī: Lü'lü'üñ cemʿi kelime-yi ʿArabī'dir.

Lerze: Herze vezninde ditremek maʿnāsına.

Let let: Pāre pāre dimekdir let parça maʿnāsına ve urmaḳ ve dögmek maʿnāsına ve kettān bezine dinür ve ḳarın ve şikem maʿnāsına da gelür.

Leṭāfet: Lisānımızda ve Fārsī'de nezāket ve tenāsüb maʿnāsına müstaʿmeldir.

Leṭāfet-güster: Leṭāfet döşeyici maʿnāsına vaṣf-ı terkībīdir.

Ligām: Dizgin maʿnāsınadır licām bundan muʿarrebdir.

Lîk: Lākin kelimesinden muḫaffefdir ki edāt-ı istiṣnādır.

Luṭf: Rıfḳ ve mülāyemet ve nevāziş üzre muʿāmele eylemek maʿnāsınadır Ḥaḳḳ celle ve ʿalā ḥażretlerinden ʿibādına olan luṭf ʿabdiñ murādını rıfḳ ve sühūlet ile kendüsine îṣāl eylemek maʿnāsından ʿibāretdir ve luṭf ṭaraf-ı Rabbānî'den tevfîḳ ile de tefsîr olunur ki ḳuluñ işini rāst götürmek maʿnāsınadır.

M

Mā: ʿArabî'de naḥnu yaʿnî biz dimek maʿnāsına żamîr-i nefs-i mütekellim-i maʿal-ġayr.

Mācid: Ṣāḥib-i mecd maʿnāsınadır.

Māde: Sāde vezninde dişi maʿnāsınadır insān olsun ḥayvānāt-ı sā'ire olsun.

Mādegān: Māde sāde vezninde dişi maʿnāsına olmaġla cemʿi mādegān olmuşdur dişiler maʿnāsınadır.

Māder: Em maʿnāsınadır ana ve vālide dinür.

Māder-celeb: Maʿnāsı rūsbî analu dimekdir veled-i zināya māder-celeb dirler.

Māde-yi mîş: Dişi ḳoyun dimekdir.

Maġ: Derinlik ve ʿamîḳ maʿnāsınadır ve deriñ ḳuyuya ve çuḳura da dinür.

Maġbūn: Re'y ve fikr ve endîşesi süst ü żaʿîf ve muʿāmelede aldanmış ādeme dinilür ki maḥdūʿ maʿnāsınadır.

Maġz: Naġz vezninde iç maʿnāsınadır fıstıḳ ve bādem içi gibi ʿArabca lāmıñ żammıyla lübb dinür.

Māġz-pūsîde: Maġz beynî pūsîde çürümüş maʿnāsına beyni çürük terkîbi nāḳışu'l-ʿaḳl ādeme Türkî'de daḫı müstaʿmeldir ol maḳūleye ʿAcemler maġz-pūsîde ve pūsîde-maġz dirler.

Māh: Şāh vezninde neyyir-i aşferdir ki aydır, ʿArabî'de ḳamer dinür. Felek-i evvelde olur ve şehr mürādifidir ki seneniñ on iki ḥiṣṣesinden bir ḥiṣṣeye dinür.

Māḫ: Şāḫ vezninde ḳalb ve nāseredir ki geçmez aḳçadır ve sifle ve reẕîl ve ḫasîs ve münāfiḳ kimselere daḫı dinür.

Maḫlaş: Laḳab maʿnāsına meşhūrdur.

Māhî: Rāhî vezninde balıḳ maʿnāsınadır ki ʿArabî'de semek ve ḥūt dinilür.

Māh-nev: Yeñi ay dimekdir ʿArabî'de hilāl dirler.

Māh-tāb: Ay aydınlıġıdır ve on dört gicelik aya dinür ʿArabî'de bedr dirler.

Maḳāl: Kelām maʿnāsınadır.

Maḳāmāt: Maḳāmıñ cemʿi.

Mākiyān: Mādiyān vezninde ṭavuḳ didikleri ḳuşdur.

Mālāmāl: Ṭolmuş maʿnāsınadır.

Mām-ı nāf: Rām vezninde mām vālide maʿnāsınadır ve nāf ṣāf vezninde göbek

maʿnāsınadır ḳābile yaʿnī ebe ḳadın dimekdir.

Mānden: Beñzemek ve ḳalmaḳ maʿnālarında maṣdardır.

Mānend: Miṯl ü şebīh maʿnāsınadır.

Mānī: Fānī vezninde naḳḳāş-ı meşhūruñ ismidir daʿvā-yı nübüvvet eyledi ve ṣanʿatını muʿcize eyleyüp ḫalḳı zındıḳaya daʿvet itdi zındıḳası ṯābit olduḳda mersūmuñ derisini yüzüp ve ṣaman ile ṭoldurup aṣdılar ve etbāʿını ʿumūmen helāk eylediler aṣlā meẕhebinden nām u nişān ḳalmadı baʿżılar Çīn diyārında ḫālā meẕhebi mevcūddur dirler Mānī-yi mersūmuñ helāki Sāsāniyāndan Behrām bin Hürmüz bin Şāpūr pādişāhıñ vaḳtinde olmuşdur.

Manẕūm: Evzān-ı ʿarūżdan birisine taṭbīḳ ile ḳaṣden söylenilen kelāma dirler muḳābiline yaʿnī nā-mevzūn olana menṯūr dirler naẕm ve neṯr dinür naẕm aṣl luġatde dizmekmaʿnāsına maṣdardır ve dizilmiş ve manẕūm maʿnāsına gelür ki maṣdar bi-maʿnā mefʿūl dimekdir incüyi iplige dizüp leff ve cemʿ itmege naẕmü'l-lü'lüʾ naẕmen dirler kelām-ı mevzūna naẕm ve manẕūm dinildigi bu maʿnā müşābehetiʿalāḳasıdır.

Mār: Mīmle kār vezninde yılan ve ḫasta maʿnālarına ḫastaḫāneye bīmāristān dinildigi gibi māristān daḫı dinilür.

Mārā: Nefs-i mütekellim-i maʿa'l-ġayr edātıolan mā kelimesi ile edāt-ı mefʿūl olan rā lafẓından mürekkebdir.

Mār ḫorden: Mār ḫorden aṣl maʿnāsı yılan yemek maʿnāsınadır derd ü zaḥmet çekmek ve ġam yemek maʿnāsına ışṭılāḥ olmuşdur.

Mār-ı mīgīred bedest-i dīgerān: Başḳalarıñ eliyle yılan ṭutar lāzımlu işini bi'n-nefs kendüsi tanẓīm ider yolsuz ve lāzımsız olur ise başḳasına sipāriş ider mutabaṣṣur ādemdir maʿnāsına ışṭılāḥdır Türkī'de daḫı el eliyle yılan ṭut taʿbīri kendü lāzımlu maṣlaḥatını başḳasına ḥavāle itme ider iseñ yılan ṭutmaḳ miṯillü tehlikelü ve bī-lüzūm işi ḥavāle eyle mevḳiʿinde īrād iderler.

Mār-ı şeydāyī: Aṣl maʿnāsı delülük yılanı dimekdir ḥayye envāʿından engerekcinsine ışṭılāḥ olmuşdur.

Māst: Rāst vezninde yoġurda dinür ve ʿılk-i Rūmī yaʿnī saḳıza da māst dinür.

Māş: Mīmle fāş vezninde merdümek yaʿnī mercimek dinilen maʿrūf dānedir ki ʿArabī'de ʿades dinilür.

Māye: Aṣl maʿnāsına Fārsī'dir.

Mebend: Besten maṣdarından müştaḳ benden mużāriʿinden meʾḫūẕ nehy-i ḫāżırdır baġlama maʿnāsınadır.

Mebẕūl: Ṭıyb-ı nefs ile bir ādeme ʿaṭiyye iḥsān eylemek mefhūmunı ifāde iden beẕl maṣdarından ism-i mefʿūldür.

Mecāçenk: Zıbıḳ taʿbīr itdikleri ālet-i maṣnūʿadır ki ẕeker bedeli istiʿmāl iderler.

Medeng: Peleng vezninde aġacdan olan anaḫtar ve kilīd damaġı ve ḳapu sürgüsi maʿnālarınadır.

Medhūş: Serḫūş vezninde bayılmış ve sergeşte ve ḥayrān maʿnāsınadır.

Medih: Dāden yāḫud dehīden maṣdarından müştaḳ dehed mużāriʿinden meʾḫūẕ dih emr-i ḥāżırınıñ üzerine mīm-i nehy düḫūlüyle virme maʿnāsına nehy-i ḥāżırdır.

Mefürūş: Ekşere göre fürūḫten ve baʿża göre fürūşīden maṣdarından müştaḳ fürūşed mużāriʿinden meʾḫūẕ nehy-i ḥāżırdır ki ṣatma maʿnāsınadır.

Meges: Neges vezninde sinek maʿnāsınadır.

Meges-dān: Meges sinek maʿnāsına olmaġla dānende muḫaffefi dān kelimesiyle sineklik maʿnāsınadır.

Meḫʷāḫ: Ḫʷāsten yāḫud ḫʷāhīden maṣdarından isteme ṭaleb itme maʿnāsına nehy-i ḥāżırdır ʿArabī'de lā-taṭlub dirler.

Meḫādīm: Maḫdūmuñ cemʿi.

Meḫār: Deve yularıdır.

Mejeng: Nā-ḫoş ve ḳabīḥ ve menfūr nesne ve muḫanneṯ ve maʾbūn maʿnālarınadır.

Mekārim-perver: Perverende-yi mekārim taḳdīrinde vaṣf-ı terkībīdir.

Mekīden: Mezīdenvezninde ve mürādifidir ki emmek ve ṣuvarmaḳ maʿnāsına maṣdardır ʿArabī'de maṣṣ dinür.

Mekş: Mīmiñ ḥarekāt-ı şülāşesiniñ cevāzı ve kāfiñ sükūnı yāḫud fetḥiyle bir yerde eglenüp ṭurmaḳ maʿnāsınadır.

Melaḫ: Çekirge maʿnāsınadır.

Meleng: Peleng vezninde teʾehhül itmemiş ergen maʿnāsınadır ve lengīdenden nehy-i ḥāżır olur lengīden ṭopallamaḳ ve aġsamaḳ maʿnāsınadır.

Meʾmūl: Ümmīd ve ricā maʿnāsına olan emelden ism-i mefʿūldür.

Men: ʿArabī'de ene maʿnāsına żamīr-i mütekellim-i vaḥdedir ki ben dimek maʿnāsınadır.

Menāl: İñlemek maʿnāsına olan nālīden maṣdarından iñleme maʿnāsına nehy-i ḥāżırdır.

Meneh: Nehāden maṣdarından müştaḳ nehed mużāriʿinden meʾḫūẕ ḳoma maʿnāsına nehy-i ḥāżırdır.

Mengūş: Dercūş vezninde gūşvāre mürādifi küpe maʿnāsınadır.

Meniş: Reviş vezninde ṭabīʿat maʿnāsınadır ʿuluvv-i ṭabīʿat ve sunüvv-i himmet maʿnāsına daḫı gelür.

Menişīn: Nişesten maṣdarından müştaḳ nişīned mużāriʿinden meʾḫūẕ nehy-i ḥāżırdıroṭurma maʿnāsına.

Mennān: ʿİbādetine ibtidā-yı emrden iʿṭā ve inʿām iden muʿṭī-yi ḥaḳīḳī celle şānuhu ḥażretleriniñ esmāsındandır.

Menūş: Bedūş vezninde nūşīden maṣdarından müştaḳ nūşed mużāriʿinden meʾḫūẕ nehy-i ḥāżırdır içme maʿnāsına kiʿArabī'de lā-teşrab dinilür.

Mepindār: Pindāşten yāḫud pindārīden maṣdarından müştaḳ pindāred mużāriʿinden meʾḫūẕ nehy-i ḥāżırdır ṣanma ve ẓann itmemaʿnāsınadır.

Merā: Men rādan muḫaffef baña maʿnāsını ifāde ider. Rā kelimesi edāt-ı mefʿūldür ve ẓarfiyyet içün daḫı gelür ol vaḳtde merā sende maʿnāsına olur.

Merd: Mīmle derd vezninde merdümmürādifi ādem maʿnāsınadır.

Merdüm: Kejdüm vezninde göz bebegi insānü'l-ʿayn maʿnāsınadır. 2. Şaḫṣ-ı vāḥid maʿnāsınadır.

Merdümek: Fārsī, göz bebegidir.

Merdüm-küş: Küşende-yi merdüm taḳdīrinde ādem öldürici maʿnāsına bu daḫı vaṣf-ı terkībīdir.

Merev: Reften maṣdarından gitme maʿnāsına nehy-i ḥāżırdır.

Merg: Derg vezninde mevt ve ölüm maʿnāsınadır.

Merġ: Çarġ vezninde çayır ve çemen taʿbīr olunan sebzedir ve ʿArabī'de dābbeler merʿāda geregi gibi otlayup istīfā-yı ḥaẓẓ eyledikden ṣoñra yatup yuvarlanmalarına dinür. Türkī'de aġınmaḳ taʿbīr olunur.

Merġazan: Feṯḥ-i mīm ile gergeden vezninde ve taḳdīm-i zāy ile merġazan bi't-taḳdīm ġayn-ı muʿcemeniñ feṯḥ ve meddiyle merzġān ḳabristān maʿnāsınadır.

Merġūl: Maḳbūl vezninde ḳıvrım ve büklüm maʿnāsınadır ve urulmuş ṣaça dinür ve naġamātda olan ezgi ve taḥrīr ve pīçiş maʿnāsınadır.

Merhūn: Beyt-i evveliñ maʿnāsı tamām olmayup ifādede beyt-i s̱ānīye muḥtāc olmaġa dinilür.

Merīz: Rīḫten maṣdarınıñ mużāriʿi rīzed kelimesinden meʾḫūẕ nehy-i ḥāżırdır dökme maʿnāsına.

Merkeb-i Cem: Cem kelimesi cām ve mirʾāt ile ẕikr olunur ise Cemşīd ve mülk ve rūzgār ve dārāt ile ẕikr olunur ise Ḥażret-i Süleymān nebī ʿalā nebiyyinā ve ʿaleyhi's-selām ḥażretleri murād olunur ve bu maḳāmda medār-ı dārāt olan merkeb ẕikr olundıġından murād nebīyy-i müşārün ileyh ḥażretleridir ve rūzgār-ı süvār olduḳları cihetle şedīd rūzgāra merkeb-i Cem ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Mertebe: Meşrebe vezninde pāye ve menzilet maʿnāsınadır.

Merverā: Aña dimekdir ve mer kelimesi taḥsīn-i lafẓ içün gelmiş kelime-yi zāʾidedir.

Merz: Derz vezninde muṭlaḳ yer ve zemīn maʿnāsınadır ve çiçek ṭarḥına ve serḥad ve sınur maʿnāsına olur.

Merz-bān: Serḥad maʿnāsına olmaġla bān kelimesiyle terkībīblenüp merz-bān serḥad muḥāfıẓı ve sınur beglerbegine ıṭlāḳ olunur ve zaʿīm ve sipāhīye de dinür.

Mesge: Tereyaġı maʿnāsınadır.

Mesned-ārā: Mesnedi tezyīn idici maʿnāsına vasf-ı terkībīdir.

Meşnevī: Şol kelām-ı mevzūndur ki her beyti müstaḳil ḳāfiye üzre olup tekrār itmeye.

Mesrād: Ḥelāl maʿnāsınadır ki ḥarām muḳābilidir.

Meşeng: Ḥaydūd ve ḥarāmī maʿnāsınadır ve burçaḳtaʿbīr olunan ġalleye dinür.

Meşev: Şoden maṣdarından müştaḳ şeved mużāriʿinden meʾḫūẕ nehy-i ḥāżırdır ki olma maʿnāsınadır.

Meşev peymān-şiken: Cümle-yi terkīb ʿahdiñi bozma maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Meşiken: Ḳırma maʿnāsına şikesten yāḫud şikenīden maṣdarından müştaḳ şikend mużāriʿinden meʾḫūẕ şiken emr-i ḥāżırınıñ üzerine mīm-i nāfiye dāḫil olmuşdur.

Metāb: Çevirmek maʿnāsına olan tāften maṣdarınıñ mużāriʿi tābed kelimesinden meʾḫūẕ nehy-i ḥāżırdır çevirme maʿnāsına.

Mevfūr: Vefrden ism-i mefʿūldür, ziyāde maʿnāsınadır.

Mevīz: Cevīz vezninde ḳurı üzüm maʿnāsınadır ki ʿArabī'de zebīb dirler.

Mevlā: Mālik maʿnāsına ʿArabī'dir.

Mey ü mül: Mey hey vezninde mül gül vezninde esāmī-yi şarābdır ʿArabca ḫamr dirler.

Meyān: Bel maʿnāsına ve vasaṭ ve orta maʿnāsınadır.

Meyendīş: Endīşīden maṣdarından müştaḳendīşed mużāriʿinden meʾḫūẕ nehy-i ḥāżırdır düşünme maʿnāsınadır.

Meyl: Bir nesne bir ṭarafa māʾil olmaḳ yaʿnī egilmek maʿnāsına ʿArabī.

Mezc: Bir nesneyi şeyʾi āḫara ḳarışdırmaḳ ve ḳatmaḳ maʿnāsınadır ve mīmiñ kesriyle acı bādeme dinür ve ʿasel maʿnāsınadır.

Mezgit: Mekteb vezninde mescid-i şerīf ve bāng-i namāz, eẕan-ı şerīf maʿnālarınadır.

Mezīd: Ziyādeden ism-i mefʿūldür, ʿArabī'dir.

Mezīden: Mekīden vezninde ve mürādifidir ki emmek maʿnāsınadır ʿArabī'de maṣṣ dinilür.

Mışrāʿ: ʿArabī'de şırʿ yıḳup yere çalmaḳ maʿnāsınadır ḳapu açıldıḳda eñsesinde bulunanı çarpup yere çalmaḳ maʿnāsı ile ḳapu ḳanadına ʿArabī'de mışrāʿ dinür.

Mīçeked: Çekīden maṣdarından fiʿl-i mużāriʿdir ki üzerine mī hāliye dāḫil olmuşdur ṭamlar maʿnāsınadır.

Mīdeh: Mestūre ve ehl-i ʿiffet ḫatun maʿnāsınadır.

Miftāḫ: Anaḫtār maʿnāsına ʿArabī'dir.

Mīġ: Tīġ vezninde bulut maʿnāsınadır ve ol sis ve duman ki havayı zemīne dek muḥīṭ ve müstevʿib ola.

Migerāy: Meyl itme, kesr-i kāf-ı Fārsile gerāyīden maṣdarından nehy-i ḥāżırdır gerāyīden ḳaṣd ve āheng eylemek ve meyl ve raġbet ve teveccüh ḳılmaḳ ve ṣalma ve ḫamle ve istīṣāl itmek ve dönmek ve tecrübe ḳılmaḳ ve baġy ve ṭuġyān eylemek maʿnālarınadır.

Mīgūyī: Mī fī vezninde edāt-ı ḥāldir ki medḫūli olan fiʿl-i mużāriʿiñ maʿnāsını ḥāle taḫṣīṣ ider.

Mīgüstered: Güstered döşer maʿnāsına güsterden maṣdarından fiʿl-i mużāriʿdir ve mī edāt-ı ḥāldir.

Mihmān: Dizmān vezninde ve yā ziyādesiyle misāfir maʿnāsınadır ki ʿArabī'de żayf dinür.

Mihmānī: Mihmān rizmān vezninde misāfir maʿnāsına olmaġla mihmānī yā-yı maṣdariyye ile żiyāfet maʿnāsınadır.

Mihr ü meh: Mihr güneş, meh ḳamer maʿnālarına Fārsī'dir.

Mihrās: Miḳyās vezninde havān maʿnāsınadır.

Mihrbān: Mihr şefḳat ve merḥamet ve bān ṣāḥib maʿnāsına olmaġla merḥametlü mefhūmunı ifāde ider.

Mihrbānī: Mihr merḥamet maʿnāsına, bān edāt-ı ism-i fāʿildir yā-yı maṣdariyye ile mihrbānī teraḥḥum maʿnāsına olmuşdur.

Mihter: Mih büyük maʿnāsınadır ve ter edāt-ı ism-i tafżīldir mihter pek büyük maʿnāsınadır.

Mīnā: Bīnā vezninde şīşe ve ābgīnemaʿnāsınadır Türkī'de ṣırça dinür.

Mīne: Sīne vezninde erik maʿnāsınadır.

Mīnigerem: Mī ḥāliye nigerem nigerīsten yāḫud nigerīden maṣdarından mużāriʿ-i nefs-i mütekellim-i vaḥdedir baḳarım maʿnāsına.

Minḳār-ı gül: Minḳār mīmiñ kesriyle ḳuşburnı maʿnāsına ʿArabī'dir minḳār-ı gül ālet-i tekellüm olan zebān maʿnāsınadır.

Mīnū: Behişt mürādifi cennet maʿnāsınadır

Mīr: Pīr vezninde beg yaʿnī zümreniñ reʾīsine ve başına dinür mīr-i meclis ve mīralay gibi.

Mīr-bār: Ḳapucılar ketḫüdāsına ve dīvān çavuşuna daḫı ıṭlāḳ oluna.

Mis: Envāʿ-ı meʿādinden baḳırıñ ismidir ki ʿArabī'de nuḥās dirler.

Miṣl: Bir şeyʾiñ beñzeri ve şibh ü mānendi maʿnāsınadır.

Miṣmāṣ: ʿArabī'de ḳarışdırmaḳ maʿnāsınadır ve ṭulumdan yaġ ṣızmaḳ ve fitīli geregi gibi yaġa bulamaḳ ve bir nesneyi taḫrīk itmek ve ırġalamaḳ ve ṣuya ṭaldırmaḳ ve bir miḳdārca diñlendirmek maʿnālarınadır.

Mīş: Rīş vezninde gūsfendin mürādifidir ḳoyun maʿnāsına.

Mīşināsem: Mī edāt-ı ḥāl şināsem şināḫtenyāḫud şināsīden maṣdarından mużāriʿ-i mütekellim-i vaḥdedir añlarım maʿnāsına.

Mişvāz: Miḥrāb vezninde ṣarıġa dinür.

Mīve-yi dil: Göñül mīvesi dimekdir şiʿr ü inşāya ışṭılāḥ olmuşdur.

Miyān-gīr: Mübrim ve ʿārsız cerrāra miyān-gīr dinmek daḫı ışṭılāḥdır aṣl maʿnāsı bel ṭutıcı dimekdir.

Mīzāb: Tīzāb vezninde oluḳ maʿnāsına ʿArabiyyü'l-aṣldır Fārsī'de daḫı istiʿmālişāyiʿdir.

Mīz-bān: Mīz ḫīz vezninde misāfir maʿnāsına ve bān edāt-ı ism-i fāʿil olmaġla

misāfir ḳonan maḥalliñ ṣāḥibine mīzbāndirler.

Mīzenend: Mī ḥāle zenend ururlar maʿnāsına cemʿ-i ġāʾib-i mużāriʿdir.

Mūbedān: ʿĀlim mecūsmaʿnāsınadır cemʿinde mūbedān ve cümlesiniñ başına mūbed-i mūbedān dirler.

Muʿciz-edā: Muʿciz edālu maʿnāsına taḳdīm-i ṣıfatla vaṣf-ı terkībīdir.

Mū miyān: İnce bellüye ışṭılāḥ olmuş ve maḥbūbda olan ince bel evṣāfına taḫṣīṣḳılınmışdır.

Muġ: Mecūs ve āteş-perestmaʿnāsınadır.

Muḫ: Ruḫ vezninde ʿArabī'de ilik maʿnāsınadır Fārsī'de daḫımüstaʿmeldir aṣl Fārsīsi maġz-ı ḳalem-i üstüḫᵛān oldığı baʿż-ı kütüb-i Fārsī'de resīde-yi naẓardır bundan başḳa muḫ Fārsī'de arı ve zenbūr maʿnāsına ve serkeş ṭavar aġzına urılan aġır geme ve buġday betine ve ḫurmā aġacına dinür.

Muḫābā: Mīmiñ żammıyla iḫtirāz maʿnāsınadır.

Muḥammed: Muḥammed kelimesiniñ maʿnā-yı luġaviyyesiniñ terceme-yi Fārsiyyesi sütūde lafẓıdır, medḥ ve ḥamd olunmuş maʿnāsına.

Mūl: Ġūl vezninde zen-i maʿşūḳadır ki oynaş taʿbīr olunur.

Munc: ʿUmūmen arı ve ḫuṣūsen bal arısı zenbūr-ı ʿasel maʿnāsınadır ve ḫar-ı meges maʿnāsına olur eşek sinegi ki bir zehr-nāk sinekdir Türkī'de büvelek dirler çār-pā ḥayvāna müstevlī olur ve żaʿīf ve naḥīf eşege de dirler.

Mūr: Dūr vezninde ḳarınca maʿnāsınadır.

Murġ: Muṭlaḳ ḳuş ve ṭayr maʿnāsınadır.

Murġ-āb: Ḳuş maʿnāsına olan murġ ile ābdan mürekkebdir ördek maʿnāsınadır.

Murġ-ı dil: Aṣl maʿnāsı göñül ḳuşı dimek olur ʿaḳl u hūş maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Murġ-ı şeb-āvīz: Ḥaḳ ḳuşıdır ki gice aġacıñ dalından başı aşaġa aşılur Ḥaḳ Ḥaḳ deyü feryād ider buña isḥaḳ ḳuşı daḫı dirler, gice aşılıcı ḳuş dimekdir.

Mūrī: Dūrī vezninde baca maʿnāsına ve zīr-i zemīnde olan ṣu yolu ve geng taʿbīr olunan ḳanevāta dinür ve oluḳ ve mīzāb maʿnāsına olur ve ipden ṭoḳunmuş bir nevʿ şevbe ve Tūrān-ı zemīnde bir vilāyet ismine Mūrī dirler.

Mūsī: ʿArabī ve Fārsī'de ustura maʿnāsınadır.

Mūş: Hūş vezninde ṣıçan ve fāreye dinür.

Muvaffaḳ: Tefʿīl bābından ism-i mefʿūldür tevfīḳ bir nesne bir şeyʾiñ ḫudūş ve ẓuhūrızamānında ṣūret bulmasında istiʿmāl olunur.

Muʿvec: Efʿāl bābından ism-i fāʿildir şülāşīsi ʿavcdır egri maʿnāsınadır.

Mūy: Rūy vezninde ḳıl ve şaʿr maʿnāsınadır ve mūyīden maṣdarındanfīʿl-i emr gelür mūyīden sūzişle aġlamaḳ ve nevḥa ve zārī itmek maʿnāsınadır.

Müy-ı ḫamīr: Müy şaʿr ve ḳıl maʿnāsına ḫamīr ʿArabī olaraḳdan ḫamūr maʿnāsına olmaġla ḳolay işe ve sühūlet ve rāḥat ve muvāfaḳata müy-ı ḫamīr ıṣṭılāḥdır Türkī'de daḫı ḫamūrdan ḳıl çekmek istiʿmāli şāyiʿ ve müteʿārifdir.

Müze: Rüze vezninde çizmeniñ adıdır.

Müze vü kil: Çizmeniñ çamura yapışup ʿusretle ḳaldıġı ʿalāḳasıyla ṣaʿb ve ʿasīr ve zaḥmetlü maʿnāsına müze vü kil ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Mücerred: Tefʿīl bābından ism-i mefʿūldür ṣoyulmuş maʿnāsınadır ancaḳ mevḳiʿinde īrādı maḳṣūda inḥiṣār ile sā'ireden tecrīd ve insilāḫ ʿalāḳasıyladır.

Müddeʿiyān: Ḳāʿide-yi Fārsiyye üzre müddeʿīniñ cemʿidir.

Müfḥam: Mükrem vezninde sözden ʿāciz olup ḫamūş olan ādeme ve eşʿār söylemege muḳtedir olmayan kimseye dinilür.

Müjde-ber: Müjdeci dimekdir ʿArabī'debeşīr dirler.

Müje: Kirpik maʿnāsınadır ve hāsız müj ve müjgān daḫı dinür.

Mülzem: İfʿāl bābından ism-i mefʿūldür ki ilzām olunmuş maʿnāsını ifāde ider.

Mümtāz: Ayrılmış maʿnāsınadır.

Mürāʿāt-i naẓīr: Emrin mütenāsibini yāḫud umūr-ı mütenāsibeyi cemʿe ıṭlāḳ olunur. Meşelā gül ve bülbül ve gülşen, bāde ve piyāle ve sākī cemʿine mürāʿāt-i naẓīr dinilür.

Mürādif: Müfāʿale bābındandır iki şey' birbirine tābiʿ olmaḳ ifādesi ḫulāṣa-yı meʿānīsindendir ve bir lafẓıñ mevżūʿ-ı lehi olan maʿnā vāḥid oldıġı ṣūretde gāhī bir lafẓ biʿaynihi ol maʿnāya mevżūʿ olur leyş ile esed gibi bu miṣillülere müterādifāt dinilür.

Mürde: Mürden maṣdarından ism-i mefʿūldür ölmüş maʿnāsına.

Mürde-güy: Ölmüş söyleyici yāḫudsöyleyici meyyit maʿnāsına olmaġla maʿnāsız yāve ve hezeyān söyleyen şaḫṣa ıṣṭılāḥdır.

Mürvārīd: İncü maʿnāsınadır ki ʿArabī'de lü'lü' dinür.

Müşelleş: Teşlīş olunmuş maʿnāsınadır.

Müstemend: Şikāyet maʿnāsına olan müst ile edāt-ı nisbet olan mendden mürekkeb müte'ellim ve ġam-nāk ve maḥzūn maʿnāsına ve mutaẓallim ve şākī maʿnāsınadır.

Müsteṭāb: İstiṭābdan ism-i fāʿil-i ʿArabiyye'dir istiṭāb bir nesneyi ṭayb ve ḫoş ve pākīze bulmaḳ maʿnāsınadır.

Müşkil-pesend: Müşkili taḥsīn idici dimekdir.

Müşt: Yumruḳ maʿnāsınadır.

Mütevāżıʿ: Tevāżuʿdan ism-i fāʿildir alçaḳlıḳ gösterici maʿnāsına.

Müzdver: Bürzver vezninde işçi ve ırġadmaʿnāsınadır ki ücret ile işler ve kirācı maʿnāsına ve şākird maʿnāsına da olur.

N

Nāb: Şāb vezninde şırf ve ḫāliṣ ve ṣāf maʿnāsınadır. ʿArabī'de azı diş maʿnāsınadır ve ʿamel-mānde yaşlu deveye dirler.

Nā-bedīd: Bedīd medīd vezninde āşikār maʿnāsınadır üzerine nā-yı nāfiye dāḫil olup belürsiz maʿnāsına olmuşdur.

Nā-bīnā: Bīnā görici maʿnāsına nā-bīnā ḥarf-i nefy ile aʿmā maʿnāsınadır kūr daḫı aʿmā maʿnāsına.

Nā-būd: Yoḳ olan yaʿnī ġayb olan şeyʾe dirler.

Nā-dān: Dān dānendeniñ muḫaffefi olmaġla ḥarf-i nefyiñ düḫūlüyle cāhile ıṭlāḳ olunur.

Nā-dāşt: Edebsiz ve ḥayāsız ve utanmaz maʿnāsınadır müflis ve bī-māye ve faḳīr maʿnāsında daḫı istiʿmāl olunur ve iʿtiḳādsız kimseye de dinür.

Nādire: Ḳalīl maʿnāsınadır ġarīb ve ḫāric-i ʿani'l-muʿtād olan söze kelām-ı nādire dirler ve yektā-yı dehr ve ḥaydü'l-ʿaṣr maʿnāsına nādiretü'z-zamān dirler.

Nādire-gū: Nādire ʿArabī'dir āḫırında olan hā mübālāġa içündür nādir ḫāric-i ʿani'l-muʿtād olan ġarībnesneye dinür yektā-yı dehr ve vaḥīdü'l-ʿaṣr maʿnāsına olaraḳ nādiretü'z-zamān dirler gū söyleyici maʿnāsına gūyendeden muḫaffefdir nādire-gūmişli sebḳat itmemiş yāḫud az işidilmiş söz söyleyici maʿnāsına.

Nā-gehān: Bī-vaḳt maʿnāsınadır ki ānsız ve baġteten dimekdir.

Nāfe-yi müşk: Āhū didikleri ceyrāndan düşen göbek miskine dinür.

Naġz: Maġz vezninde güzel ve ḫūbmaʿnāsınadır ve ol ġarīb ve bedīʿ nesneye dinür ki seyr ve temāşāsı müferriḥ ola.

Naḫcīr: Zencīr vezninde av ve şikār maʿnāsınadır ve avcıya da dinür.

Nāhid: Cāvīd vezninde zühre yıldızıdır ki felek-i şālişede vāḳiʿdir.

Nāḫudā: Nāvḫudā muḫaffefidir nāv kāv vezninde sefīne maʿnāsınadır ve ḫudā ṣāḥib maʿnāsına olmaġla nāḫudā gemi ṣāḥibi dimek olur ki reʾs ve ḳapudān taʿbīr olunur.

Nāḫun: Ṭırnaḳ maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ẓufrdur.

Nāḫun-zen: Ṭırnaḳ urıcı maʿnāsına vaṣf-ı terkībīdir ḳovcıya ve ġammāza ışṭılāḥ olmuşdur.

Naḳd-i nā-revā: Revā nevā vezninde cāʾiz ve cārī ve rāyic ve revān ve lāyıḳ maʿnālarında müşterek olmaġla naḳd-i nā-revā geçmez aḳçe.

Nākes: Ḫasīs ve alçaḳ ādeme dinür.

Nāḳūs: Cāmūs vezninde kefereniñ eyyām ve evḳāt-ı muʿtādede kilīsālarında çaldıḳları çañıñ adıdır ve nāḳūs bu maʿnāda ʿArabī ile müşterekdir.

Nāl: İñleme maʿnāsından başḳa altı maʿnāsı daḫı vardır: **1.** Düdük maʿnāsınadır ʿArabī'de mizmār dinilür. **2.** Ḳalem ve ḫāme maʿnāsınadır. **3.** Ḳalem içinde olan teledinür. **4.** Ḳarġı taʿbīr olunan ḳamışdır ki

andan oḳ ve mızrāḳ yaparlar ve şeker ḳamışına daḫı dinür. 5. Çay ve arḳ taʿbīr olunan nehr-i ṣaġīre dinür. 6. Ḫoş-āvāz bir küçük ḳuşdur baʿżılar iskete ḳuşıdır didi.

Naʿl der āteş: Naʿlāteşde dimekdir ʿaşḳ ve muḥabbet ve celb-i ḳalb içün āteşe naʿl vażʿı füsūnkārānıñ ḳullandıġı eʿācībden olmaġla bir ādeme siḥr idüp āteşe naʿl bıraġılduḳda teʾşīr itdigi ṣūretde ol şaḫṣıñ bī-ḳarār olacaġı ʿalāḳa-yı naḳldir.

Nāle: Fiġān maʿnāsına Fārsīʾdir.

Nāliş: Nālīden maṣdarından ism olaraḳ nāl kelimesine ḥāṣıl-ı maṣdar ʿalāmeti olan şīn-ı sākineniñ idḫāliyle iñleyiş maʿnāsına.

Nām: Kām vezninde ad ve ism maʿnāsınadır.

Nām-dār: Nām ile dārendeden muḫaffef dār kelimesinden mürekkeb adlu şanlu maʿnāsınadır.

Nāme: Ḫāme vezninde mektūb maʿnāsınadır ve fermān ve buyuruldımaḳūle risāleye daḫı dinür.

Nāme-siyāh: Mücrim ve günehkār maʿnāsına ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Nān: Şān vezninde etmekdir ki ʿArabīʾde ḫubz dirler.

Nān der rūġān fetād: Etmek yaġa düşdi maʿnāsına olmaġla bī-meşaḳḳat devlete nāʾil oldı mevḳiʿinde istiʿmāl olunur ıṣṭılāḥdır.

Nān-ı şāh: Pādişāhıñ virdigi dirlige yaʿnī esbāb-ı maʿīşete dinür.

Nānvān: Etmekçi dimekdir.

Nāsūr: Bāsūr vezninde ʿArabīʾde teşennüc taʿbīr olunan oñulmaz yaradır.

Nā-süfte: Delinmemiş maʿnāsınadır süften maṣdarından delinmiş maʿnāsına ism-i mefʿūl olan süfte kelimesiniñ üzerine ḥarf-i nefy olan nā lafẓı dāḫil olmuşdur.

Nā-şād: Şād mesrūr maʿnāsına olmaġla nā-yı nāfiye ile maḥzūn maʿnāsını ifāde ider.

Nāşik: Borçlu ve medyūn ve ḳarż almaḳ maʿnāsınadır.

Nāşitā: Ṣabāḥdan berü bir nesne yimeyüp şofra üzre ṭurmaḳdur ki nāhār daḫı taʿbīr olunur.

Nāṭūr: ʿArabīʾde bāġ ve bāġçe ve ḫurmālıḳ bekçisine dinilür.

Nātüvān-bīn: Żaʿīf ve ḳuvvetsiz görici maʿnāsına olmaġla düşmene ve ḥasūda ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Nāvek: Bir nevʿ küçük oḳa dinür Türkīʾde ḳoġuş oḳı dirler.

Nāvek-endāz: Nāvek oḳ maʿnāsına endāz endāzendeden muḫaffef atıcı maʿnāsına olmaġla nāvek-endāz ḫalḳa ṭaʿn iden ādeme ıṣṭılāḥ olmuşdur ve mürebbī ve muʿallim maʿnāsına olaraḳ nāvek-endāz-ı edeb dirler.

Nāvek-endāz-ı edeb: Maʿnā-yı luġavīsi edeb oḳı itici dimek olur ḫʷāce ve mürebbī ve muʿallim maʿnāsına ıṣṭılāḥdır.

Nā-yāb: Az bulunan nesneye ıṭlāḳ olunur az bulunan cevhere gevher-i nā-yāb dirler.

Nāz: Sāz vezninde maḥbūbuñ ʿāşıḳ u bī-çāreye itdigi şīve ve istiġnāya ve nev-ḫīz ve

nev-reste maʿnālarına ve çam aġacına daḫı dinür.

Naẓīr: Emīr vezninde miṣl ü mānend maʿnāsınadır.

Naẓm: Luġatda dizmek maʿnāsına olup şāʿir daḫı kelāmı silk-i ifādeye dizdiginden kelām-ı mevzūna ıṭlāḳ olunur.

Ne: Maḥall-i taḥsīnde daḫı īrād olunur edāt-ı Türkiyye'dendir.

Nebāşed: Bāşīden maṣdarından mużāriʿ-i menfīdir.

Nebehre: Becehre vezninde her nesneniñ maġṣūṣuna ve ḫāṣṣaten ḳalb aḳceye dinür.

Nebīre: Ṣaġīre vezninde oġlunuñ oġlu maʿnāsınadır.

Nebīse: Nefīse vezninde ibn, bint maʿnāsınadır.

Nebved: Būden maṣdarından müştaḳ buved mużāriʿiniñ üzerine nūn-ı nāfiye idḫāliyle olmaz maʿnāsına mużāriʿ-i nefy-i istiḳbāldir.

Necm: ʿArabī yıldız maʿnāsınadır.

Nefrīn: Ṭaʿn ve beddu'ā ve sebb ve laʿn itmek maʿnāsınadır.

Nehīden: Resīden vezninde fikr itmek maʿnāsınadır.

Nekẕ: Feteḥāt ile nekeẕa maʿada vezninde çabalamaġa dinür ve ivmege dinür ʿacele ve şitāb maʿnāsına.

Nekūhīden: Nūnuñ feṭḥi ve kesriniñ cevāzıyla Faṣl ve meẕemmet eylemek ve müsāvī söylemek ve levm ve ṭaʿn ve taʿarruż itmekmaʿnālarınadır.

Nemed: Keçe maʿnāsınadır.

Nemek: Semek vezninde ṭuzdur ki ʿArabī'de milḥ dirler.

Nemīdānend: Nūn nefy içün mī ḥāliye dānend mużāriʿ-i cemʿ-i ġā'ibdir nemīdānend bilmezler dimekdir.

Nemmām: Ḳovucı maʿnāsına ʿArabī'dir.

Neng: Seng vezninde ʿār maʿnāsınadır.

Ner: Ser vezninde māde muḳābili erkek maʿnāsınadır.

Nerān: Ner her vezninde erkek maʿnāsına olmaġla cemʿi nerān erkekler dimekdir.

Nerehīd: Rehīd rehīden maṣdarından ḳurṭuldı maʿnāsına māżīdir nūn-ı nefyle caḥd-ı muṭlaḳdır yaʿnī ḳurṭulmadı maʿnāsına olmuşdur.

Nerm: Germ vezninde yumuşaḳ maʿnāsınadır.

Nerre: Ālet-i tenāsül maʿnāsınadır erkek ve müẕekker ve çirkin ve müstaḳbeḥ ve kerīh ve ṭalġa ve mevce-yi āb ve sāḳ-ı dıraḫt ve anaḫtar dişi ve dendāne-yi kilīd maʿnālarınadır ve erkeklik ve dişilik āletlerini cāmiʿ insānadinür ki ʿArabī'de ḫunṣā dirler.

Neşāṭ: ʿArabī'de sevinmeklik maʿnāsına maṣdar-ı meşhūrdur.

Neşeved: Eḳṣere göre olmaḳ maʿnāsına olan şoden maṣdarından müştaḳ olmaz

maʿnāsına nefy-i müstaḳbildir ve baʿża göre şevīden maṣdarından meʾḫūẕdur.

Nev: Şev vezninde yeñi ve cedīd maʿnāsınadır.

Nevā: Hevā vezninde muṭlaḳ naġme ve āheng ve āvāz maʿnāsınadır gerek insān ve gerek murġān naġmesi olsun ve maḳāmāt-ımūsiḳīden bir maḳām-ı maḫṣūṣa dinilür niʿmet ve intiẓām-ı ḥāl ve sāz ve berg veḳuvvet ve rızḳ ve sipās ve ʿasker maʿnālarına da gelür.

Nevāziş: Nevāz nevāḫten maṣdarından ismdir şīn-ı muʿceme ilḥāḳıyla ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdar maʿnāsına olmuşdur ki oḫşamaḳ ve oḫşayış maʿnāsınadır.

Nev-bāve: ʿUmūmen tāze ve bedīʿ nesne ḫuṣūṣen turfanda mīveye dinür ʿArabī'de bākūre dirler ve ṭurfe ve müferriḥ nesneye dinür ve hediyye ve tuḥfe maʿnāsına da olur.

Nevk: Her nesneniñ sivri ucuna dinür ki yalman taʿbīr olunur nevk-i ḫāme nevk-i peykān gibi.

Nevmīd: Meʾyūs ve ümmīdi munḳaṭıʿ maʿnāsınadır.

Nev-peydā: Nevşev vezninde yeñimaʿnāsına peydā sevdā vezninde āşikār maʿnāsına olmaġla yeñi īcād olunan nesneye Fārsī'de nev-peydā ve ʿArabī'de ism-i mefʿūl ṣīġasıyla muḥdeṯ dinilür.

Nev-rūz: Şemsiñ noḳṭa-yı ḥamele taḥvīli eṯnāsıdır ve ibtidā-yı bahārdır.

Nev-sāle: Henüz yetişmekde olan çocuḳdur.

Nev-şād: Feryād vezninde bu daḫı maḥbūbı çoḳ bir şehrüñ ismidir.

Nev-zāde: Nevşev vezninde yeñi maʿnāsına zāde zāden maṣdarından ṭoġmuş maʿnāsına ism-i mefʿūldür.

Ney: Mey vezninde nāy muḫaffefi ḳamış maʿnāsınadır ve maʿrūf sāza daḫı dirler.

Ney-süvār: Aṣl maʿnāsı ḳamış binici dimekdir ki çocuḳlarıñ aġacdan ve ḳamışdan ata süvār olduḳları ʿalāḳasıyla küçük maḥbūba ney-süvār ışṭılāḥdır.

Neyyireyn: Lafẓ-ı ʿArabī ve teṯniye olup şems ü ḳamer maʿnāsına şöhret-şiʿārdır.

Nezd: ʿİnd ve ḥużūr maʿnāsınadır.

Nezdīk: Yaḳīn maʿnāsınadır.

Niẓām: Kitāb vezninde naẓm miṯillü maṣdardır, dizmek maʿnāsına. Cemʿi naẓema gelür ketebe vezninde ve bir işiñ ṯebāt ve ḳıyāmına medār u sebep olan nesneye ve ḥālete ıṭlāḳ olunur.

Nigāh: Baḳmaḳ ve naẓar maʿnāsına ismdir.

Nigār: Figār vezninde naḳş maʿnāsınadır ekṯer redīf olup naḳş u nigār dirler ve naḳş maʿnāsından ism-i fāʿil muḫaffefi ve emr olur ve put ve ṣanem maʿnāsınadır ve maḥbūbdanve hezār āşinā kimseden kināye olur.

Nigārīden: Nikārīden vezninde naḳş itmek maʿnāsınadır.

Nigeh-bān: Nigāhdan muḫaffef nigeh ile edāt-ı ism-i fāʿil olan bān kelimesinden mürekkeb gözci ve gözedici ve ḥıfẓ idici maʿnāsınadır.

Nigende: Lafẓ-ı Fārsī'dir ʿāmme legende ve tegel dirler ḫırḳa ve eşvābda olan dikişdir.

Nigerīden: Baḳmaḳ maʿnāsına maṣdardır.

Nigīn: Yüzük ḳaşı maʿnāsına iken keşret-i istiʿmāl ile yüzük maʿnāsına olmuşdur.

Nigūn: Ters dönmüş ve maḳlūb maʿnāsınadır ve ḳanbūr maʿnāsına da olur.

Nihād: Ziyād vezninde aṣl bünyād-ı beden ve terkīb-i bünye ve ṭıynet maʿnāsınadır.

Nihāl: 1. Aġac dalı maʿnāsınadır. 2. Viṣāl vezninde ḳālīçeye dinür ki ḥalı taʿbīr olunur ve yeñi dikilmiş fidāna dinür ve ārām ve istirāḥat maʿnāsına gelür ve üzerinde istirāḥat olunan pister ve sāʾir döşenecek nesneye de dinür.

Nihān: Fiġān vezninde, gizlü ve ḫafī maʿnāsınadır.

Nihāvend: Bir maʿlūm ve meşhūr belde ismidir.

Nīk: Eyüve ḫūb maʿnāsınadır āḫırına vāv ilḥāḳıyla nīgū daḫı maʿnā-yı meẕkūreyedir.

Nikş u hūşā: Tenbel olan şaḫṣ maʿnāsınadır.

Nīkter: Nīk līk vezninde eyü maʿnāsınadır ter kelimesi her vezninde edāt-ı tafżīldir nīkter ziyāde eyü dimekdir.

Nīm-berişt: Yarım pişmiş dimekdir maʿlūm olan rafadana tesmiye olunmuşdur.

Nīreng: Ḥīle ve mekr ve efsūn u siḥr ü ṭılsım ve sīmyā maʿnālarınadır āḫırında cīm ile nīrenc daḫı meʿānī-yi meẕkūrede nīreng miṣillüdür ve nīreng her şeyʾiñ heyūlāsına da dinür.

Nīrū: Bīrū vezninde ḳuvvet ve zūr maʿnāsınadır ve farż ve taḳdīr maʿnāsına da olur.

Nīst: Pīst vezninde yoḳdur dimekdir.

Nīş: Aġu ve zehr maʿnāsına ve her sivri nesneye daḫı nīş dinilür bıçaḳ ve diken uçları ve arı ve ʿaḳreb ignesi gibi nīşter bundan meʾḫūẕdur.

Nişest: Nişesten maṣdarından oṭurdı maʿnāsına māżīdir.

Nişīmen: Muṭlaḳ oturacaḳ mekān maʿnāsınadır.

Nişt: Gişt vezninde eyü ve ḫoş maʿnāsınadır.

Nivişte: Nūnuñ kesriyle yazılmış ve mektūb ve merḳūm maʿnāsına ism-i mefʿūldür.

Niyā: Biyā vezninde büyük babadır ki ʿArabī'de cedd ve Türkī'de dede dirler babanıñ babasına şāmildir ve ananıñ babasına şāmildir.

Nīz: Cīz vezninde dīger maʿnāsınadır Türkī'de de ve daḫı ile taʿbīr olunur.

Nizār: Şikār vezninde arıḳ ve zebūn maʿnāsınadır.

Nīze: Nūnla rīze vezninde mızraḳ maʿnāsınadır.

Nūş-ā-nūş: İki nūş beyninde olan elife elif-i mülāzemet ve elif-i müsāvāt ve elif-i mülābeset dinilür medḫūlünüñ cemīʿ eczā-yı zamāniyye ve mekāniyyesini tesviye ider leb-ā-leb ḫand-ā-ḫand gibi nūş-ā-nūş gibi ṭurma iç maʿnāsınadır.

Nuḳūş: ʿArabī naḳşıñ cemʿidir.

Nūşīn: Ṭatlu maʿnāsınadır.

Nuvi: Ḳurʾān-ı ʿaẓīmü'ş-şāna Fārsī'de nūnuñ żammı ve vāvıñ kesri ile ve meddi ile nuvvi dinilür.

Nüh: Ṭoḳuz ʿaded maʿnāsına Fārsī.

Nüh ṣadef: Maʿnā-yı luġavīsi ṭoḳuz ṣadef dimek olur āsmān ṭoḳuz ṭabaḳa oldıġından eflāke ışṭılāḥ olmuşdur.

Nühüfte: Şüküfte vezninde gizlenen şeyʾ maʿnāsınadır ki ʿArabī'de mektūm dinildigi meşhūrdur.

Nühüften: Ṣaḳlamaḳ maʿnāsınadır ʿArabī'de iḫfā dinilür.

Nükte-senc: Yaʿnī güzīde-ṭabʿ ve nükte-şināsmaʿnāsınadır.

Nükte-verān: Ḳāʿide-yi Fārsiyye üzre nükte-veriñ cemʿidir. Ver edāt-ı nisbetdir, nükte remz-i laṭīf maʿnāsını müfīd kelime-yi ʿArabiyye'dir.

Nümāyān: Nümūden yāḫud nümāyīden maṣdarından müştaḳ nümāyed mużāriʿinden meʾḫūẕ mübālaġa ile ism-i fāʿil veyāḫud ṣıfat-ı müşebbehedir.

Nümāyiş: Gösterme maʿnāsına ism olan nümāy kelimesiniñ āḫırına şīn-ı maṣdariyyeniñ ilḥāḳıyla gösteriş maʿnāsına olmuşdur.

Nümāyiş-i āb: Serāb maʿnāsına. Nümāyiş nümāyīden maṣdarından ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdardır ki gösteriş maʿnāsınadır.

Nüsḫa: Menḳūlun minhu olan aṣl mektūbuñ ismidir.

Nüvīd: Müjde ve beşāret ve ḫaber-i müferriḥ maʿnāsınadır.

Nüvīs: Nüvīsten maṣdarından emr-i ḥāżırdır, yaz ve üktüb maʿnāsına.

Nüvişt: Nüvişten maṣdarından yazdı maʿnāsına māżīdir.

P

Pā-be-rikāb: Pā ayaḳ maʿnāsınadır be-rikāb ʿArabī'dir üzengi dimekdir bā-yı muvaḥḥade maʿnā-yı ẓarfiyyet içündür pā-be-rikāb ayaġı üzengide dimekdir ki ṭurmayup gidecek ādeme ayaġı üzengide taʿbīri lisānımızda daḫı müstaʿmeldir.

Pā-beste: Ayaġı baġlu ve ayaġı baġlanmış maʿnāsınadır.

Pādāş: Ādāş vezninde ḥüsn-i ʿiväż ve mükāfāt-ı ḫayriyye maʿnāsınadır ve baʿżılar ʿindinde nīk ü bedden eʿamm olaraḳ muṭlaḳā cezā maʿnāsına gelür.

Pā feşürd: Aṣl maʿnāsı ayaḳ ṣıḳdıdimek olur andan ayaḳ ṣıḳup oldıġı maḥallde ṣābit-ḳadem ve ber-ḳarār oldı maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Pā-girift: Maʿnā-yı aṣlīsi ayaḳ ṭutdıdimekdir cimāʿ maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Pāk: Ḫāk vezninde arı ve ṭāhir ve ṣāf maʿnāsınadır.

Pāk-dāmen: Etegi ṭāhir dimekdir, ehl-i ʿiffet murāddır.

Pāk-gevher: Ārī ve ḫāliṣ ve gevher-i aṣl maʿnāsınadır aṣlı pāk kişizādeye dinür.

Pākī: Tırāş idecek usturaya dinür āḫırında olan yāyı maṣdariyye iʿtibār ile baş pāklik ve ṭahāret maʿnāsına olur.

Pālīz: Nāçīz vezninde bāġçeye dinilür.

Pālūde: Āsūde vezninde süzülmüş maʿnāsına pālūden maṣdarından ism-i mefʿūldür süzülmüşden kināye olaraḳ peltedinilen ṭaʿām-ı maʿrūfuñ ismi daḫı olmuşdur terāzū kefesine daḫı dirler.

Pālūden: Ālūden vezninde süzmek ve ṣāf itmek ve ṭurultmaḳ maʿnāsına ve süzülmek ve ṣāf olmaḳ ve ṭurulmaḳ maʿnāsına lāzım ve müteʿaddī olur ve ḳurtulmaḳ ve ḳurṭarmaḳ ve atmaḳ ve atdırmaḳ ve büyümek ve büyütmek ve ululanmaḳ ve ulu itmek maʿnālarına olur.

Pālūne: Süzgi maʿnāsınadır.

Pā-māl: Pāy-māl muḫaffefi pāy ayaḳ māl sürmek maʿnāsına mālīden maṣdarından ism-i fāʿil muḫaffefidir ayaḳ altında sürünmüş ve depelenmiş ve ẕelīl ve ḥaḳīr olmuş maʿnāsınadır.

Pār: Bār vezninde bıldır yaʿnī sāl-i güẕeşte maʿnāsınadır.

Pārsā: ʿAfīf ve ṣāliḥ ve mütedeyyin maʿnāsınadır ki müttaḳī dimekdir.

Pās: Pāsīden maṣdarından ism olaraḳ ḥıfẓ maʿnāsınadır ve giceniñ dört ḳısmından bir ḳısmına dinür.

Pās-bān: Rubʿ-ı leyl maʿnāsına olmaġla bān ile terkīblenüp gice bekcisine dinmişdir.

Pāsīden: Mālīden vezninde ḥıfẓ itmek yaʿnī görüp gözetmek maʿnāsınadır gicelerde uyumayup bekcilik itmek maʿnāsına da olur.

Pāsuḫ: Żamm-ı sīn ile cevāb maʿnāsınadır ki suʾāl muḳābilidir.

Pāy: Yāy vezninde ayaḳ maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ricl dirler ḳuvvet ü ḳudret ve tāb u ṭāḳat maʿnāsına da gelür.

Pāy-āb: Ṣād-āb vezninde ḥavżıñ dibi maʿnāsına ve geçit viren ṣuya ıṭlāḳ olunur ve devām ve beḳā maʿnāsınadır ki ḥālet-i vāḥide üzre ṣebātdır ve ḳudret ve ṭāḳat ve celādet ve ṣabr ve muḳāvemet maʿnāsınadır.

Pāyān: Ṣoñ ve āḫır ve intihā ve uc ve kenār ve ṣaff-ı niʿāl maʿnāsınadır ve āḫır-ı kār ve ʿāḳıbet-i aḥvāl maʿnāsına da gelür ve serḥadd-i memālik maʿnāsına da olur.

Pāydān: Pābūç maʿnāsınadır.

Pāy-dār: Nām-dār vezninde üç maʿnāsı vardır: 1. Esmā-yı ḥüsnādan bir ism-i şerīfdir. 2. Dāʾim ve bāḳī ve cāvidān maʿnāsınadır. 3. Ḳavī ve tüvānā ata dinür.

Pāyende: Sāzende vezninde dāʾim ve ṣābit ve cāvīd maʿnāsınadır ki ḥālet-i vāḥide üzre mustaḳır olan şeyʾdir. Cennet ve cehennem ve ʿarş u kürsī ve sāʾir maṣūn-ı taṭāruḳ-ı zevāl olan nesneler gibi ve muntaẓır ve muterebbiṣ maʿnāsınadır ve ol kimseye dinür kim bir nesneyi muttaṣıl naẓarına alup ḳaṭʿā ṣarf-ı baṣar eylemeye.

Pāy-ı çenār: Ḳadīmī ve pāydār nesneye pāy-ı çenār dinmek ıṣṭılāḥdır.

Pāy-ı kelāġ: Maʿnā-yı terkībīsi ḳuzġun ayaġı dimekdir perīşān ve bī-rābıṭa yazıya ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Pāyiçe bālā-zede: Pāyiçe ṭon ve şalvār paçasına dinür bālā yuḳaru zede urmuş maʿnāsına olmaġla ḥāżır ve āmāde olmuş ve etek dermiyān itmiş maʿnāsına pāyiçe bālā-zede ıṣṭılāḥdır.

Pāyīz: Ḫarīf yaʿnī güz maʿnāsınadır.

Pāy-müzd: Aṣlında müzd-pāy idi maʿrūf ayaḳ teri taʿbīr olunan ücret-i ḳademe taḥṣīṣ olundıġına mużāfun ileyhüñ taḳdīmi ʿalāmet-i naḳl olmuşdur.

Peççe: Yavrı maʿnāsınadır.

Peççe-bāz: Vaṣf-ı terkībī olaraḳ ġulām-pāreye ism olmuşdur.

Peder: Keder vezninde eb maʿnāsınadır ki Türkī'de baba ve peder daḫı dirler.

Peder-ender: Ügey peder maʿnāsınadır ve rānıñ ḥaẕfıyla ped-ender daḫı dinür.

Pehlū: Mehrū vezninde yan maʿnāsınadır ki ʿArabī'de cenb dinür.

Pehn: Yaṣṣılıḳ ve ʿarż maʿnāsına ve yaṣṣı ve inlü maʿnāsına gelür.

Pehnā: ʿArīż ve inlü maʿnāsınadır.

Pejmürde: Efsürde vezninde ṣolmuş ve müteġayyir olmuş maʿnāsınadır.

Peleng: Çeleng vezninde ḳaplan taʿbīr olunan sebuʿuñ ismidir ʿArabī'de nemir dinür.

Penāgāh: Penāhgāhdan muḫaffef ṣıġınacaḳ maḥalliñ adıdır.

Penāh: Penāhīden maṣdarından ism olaraḳ ṣıġınmaḳ maʿnāsınadır.

Penāhīden: Resānīden vezninde ṣıġınmaḳ maʿnāsına.

Penbe: Bende vezninde pamuḳ.

Perde-efken: Aṣl maʿnāsı perde bıraġıcı dimekdir perdesiz ve ʿārsız bī-ḥayā şaḫṣa perde-efken ıṣṭılāḥdır.

Perdegī: Bendegī vezninde ʿumūmen gizlü ve mestūr ve ḫuṣūṣen ehl-i ḥazm ve ʿafāf ki ʿArabī'de muḫaddere dinür.

Perend: Kemend vezninde ol ḳumāşa dinür ki münaḳḳaş olmaya.

Perende: Perīden maṣdarından ism-i fāʿildir, uçucı maʿnāsına. Rānın teşdīd ve taḫfīfi cāʾizdir.

Perest: Elest vezninde perestīden maṣdarından ism-i maṣdardır perestīden ḫıdmet ve iṭāʿat ve inḳıyād maʿnāsınadır.

Perestār: Ṭalebkār vezninde perest ile ārdan mürekkeb ḫıdmetkār maʿnāsınadır gerek ḥürr ve gerek ʿabd ve gerek dişi olsun ve gerek erkek olsun cümlesine şāmildir ve ʿābid ve muṭīʿ maʿnāsına da gelür.

Pereste: Besleme taʿbīrolunan ʿavret ve ḫıdmetkāra dinür.

Perestū: Ḳırlanġıca dinür.

Perniyān: Saḫtiyān vezninde ġāyet nāzik ve fāḫir ve nefīs dībā-yı çebnīye ve muṭlaḳ münaḳḳaş olan ḳumāşa dinür.

Per-niyān ḫuy: Per-niyān aṭlas-ı münaḳḳaş maʿnāsına olmaġla ḫoş-ḫulḳ olan ādeme per-niyān ḫuy ıṭṭılāḥdır.

Pertev-fezā: Pertev żiyā maʿnāsına ve fezā artıcı maʿnāsınadır ki vaṣf-ı terkībī olmuşdur.

Pertev-nişār: Nişārende-yi pertev taḳdīrinde pertev ṣaçıcı dimekdir.

Pervā: Sermā vezninde yedi maʿnāsı vardır: 1. Ḳorḳu ve ḫavf ve ḫaşyet ve iḥtirāz maʿnāsınadır. 2. Ṭāḳat ve taḥammül ve ṣabr ve metānet-i ḳalb maʿnāsınadır. 3. Teveccüh ve raġbet ve iltifāt maʿnāsınadır. 4. Sāmān ve şervet ve cemʿiyyet maʿnāsınadır. 5. Bilmek ve derk ve şuʿūr maʿnāsınadır. 6. Terk ve ferāġat maʿnāsınadır. 7. Beslemek maʿnāsınadır.

Pervāk: Nemnāk vezninde bekçi maʿnāsınadır.

Pervend: Ferzend vezninde vāsıṭa-yı fesād yaʿnī pezevenk maʿnāsınadır.

Perverdgār: Gār lafẓı ʿalāmet-i fāʿildir. Terbiye idici maʿnāsına.

Pervīn: Temkīn vezninde birḳaç kevākib-imüctemiʿadır ki şevr burcunda olan şevr şekliniñ örgüçünde mergūzlerdir ʿArabī'de süreyyā Türkī'de ülker dirler ve menāzil-i ḳamerden bir menzildir.

Pervīzen: Germīden vezninde elek maʿnāsınadır.

Pes: Kes vezninde eñse ve ṣoñra maʿnālarınadır.

Pesā-dest: Viresiye olan pazarlıġa dinür ʿArabī'de nesʾe dirler naḳd muḳābilidir.

Pesendīden: Begenmek ve istiḥsān itmekmaʿnāsına maṣdardır.

Pesmānde: Girü ḳalan maʿnāsınadır ki pes eñse ve ṣoñra maʿnāsına olmaġla rānde vezninde ḳalmış maʿnāsına olan mānde ile terkīblenmişdir.

Pest: Alçaḳ maʿnāsınadır ki bülendiñ żıddı ve muḳābilidir ve mecāzen ḫasīs ve baḫīl ve dūn-ı himmet ve bī-ġayret kimseye dinür.

Peşīmān: Nerīmān vezninde nedāmet maʿnāsınadır.

Peşm: Çeşm vezninde yüñ maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ṣūf dinür.

Peşm-i devāt: Peşm yük maʿnāsına ve devāt mürekkeb ḥoḳḳasına dinmekle peşm-i devāt līḳa maʿnāsınadır.

Peşmīne: Yüñ maʿnāsına olan peşm ile yā-yı nisbet ve nūn-ı teʾkīd ve ʿalāmet-i fetḥa olan hā ile terkīblenüp yüñden ṭoḳunmuş nesneye dinür.

Peşşe: Sivrisinekdir, müddet-i ḥayātı ḳırḳ gün ve bir rivāyetde üç gündür.

Pey: Ṭoḳuz maʿnāya gelür: 1. Siñirdir kiyay ve eger miṣillü nesnelere ṣararlar ʿArabī'de ʿaṣab dinür. 2. Pāy muḫaffefi ayaḳ maʿnāsınadır. 3. Naḳş-ı ḳadem maʿnāsınadır ki iz taʿbīr olunur. 4. Ard ve ʿaḳab ve baʿd maʿnāsınadır peyderpey bu maʿnādan meʾḫūẕdur. 5. Ḳaṣd ve irāde maʿnāsınadır. 6. İz sürmek ve nişānbulmaḳ maʿnāsınadır. 7. Edāt-ı taʿlīldir berāy ve behr gibi meṣelā

ez pey fulān dirler. **8.** Kerre ve nevbet ve defʿa maʿnāsınadır. **9.** Tāb u ṭāḳat maʿnāsınadır.

Peydā kerden: Īcād ve ẓāhir ve āşikār eylemek maʿnāsınadır.

Peydā kuned: Aṣl maʿnā-yı luġavīsi daḫı āşikār eyler dimekdir meger ki şaḫṣ-ı mechūl ve faḳīri beẕl ve iḥsān ve terfīʿ ve rütbe-yi şān ile āşikār itmek maʿnāsına ḥaml oluna.

Peyderpey: Heyderhey vezninde birbiri ardınca dimekdir.

Peyġām: Sersām vezninde ḫaber ve ḥadīṯ maʿnāsınadır.

Peyġam-ber: Peyġāmıñ muḫaffefi peyġam ile iledici maʿnāsına olan berden mürekkeb Nebī ve Resūl maʿnāsına Fārsī olaraḳ Türkī'de daḫı müstaʿmeldir. Peyġam-ber, Peyām-ber, Peyem-ber daḫı dinilür.

Peyġūle: Kūşe ve bucaḳ maʿnāsınadır ve kūşe-yi çeşm maʿnāsınadır ki göz bıñarıtaʿbīr olunur ve yolsuz ve nā-münāsib maʿnāsına da gelür ve ġaynıñ fetḥi ve ḥaẕf-ı vāv ile peyġula daḫı luġatdır.

Peyk: Sāʿī maʿnāsınadır ki ġalaṭ olaraḳ şayı dirler.

Peykān: Demren maʿnāsınadır ʿArabī'de fetḥ-i nūn ile naṣl ve cemʿinde żammeteyn ile nuṣūl dinilür.

Peykār: Cengār vezninde ceng maʿnāsınadır.

Peyker: Ṣūret ve cüsse maʿnāsınadır.

Peymān: Şarṭ ve ʿahd ve mīṯāḳmaʿnāsınadır ve ḫāṣṣa ve ḫışm ve ḳavm ü ḳabīle maʿnāsına da gelür.

Peymāne: Şarāb ḳadeḥine dirler.

Peymūde: Fermūde vezninde ölçülmüş maʿnāsına peymūden maṣdarından ism-i mefʿūldür.

Peyrev: Muḳtedā ve uymuş maʿnāsına Fārsī'dir.

Peyvest: Sermest vezninde ulaşdı ve muttaṣıl oldı maʿnāsınadır. Peyveste maʿnāsına da gelür ki muttaṣıl ve dā'im ve hemīşe maʿnāsını ifāde ider.

Peyveste: Dā'im maʿnāsınadır ve peyveste ol kimseye dinür ki şiddetle aġlamaḳdan boġazı ṭıḳanup tekellüme ḳādir olmaya.

Peẕīreften: Ḳabūl itmek ve rāżı olmaḳ ve söze yatmaḳ ve iḳrār ve iʿtirāf itmek ve ṭāʿat ve inḳıyād ḳılmaḳ maʿnālarında maṣdardır.

Pīçāpīç: Ṭolaşıḳ maʿnāsınadır zülf ve gīsūda ve emṣālinde ḫaḳīḳaten maṣlaḥat ve ḫāṭırda mecāzen müstaʿmeldir.

Pīçīde: Pīçīden maṣdarından ism-i mefʿūldür bükülmüş maʿnāsına.

Pīç ü Tāb: Luġat-ı Fürsde tāb ṭāḳat ve pīçbüklüm maʿnāsına iken pīç [ü] tāb ışṭılāḥda fikr ü telāş maʿnāsına olmuşdur.

Pīh: İç yaġı maʿnāsınadır ʿArabī'de şaḥm dinür ve ʿucb ve ġurūr ve ḥased ve nefsāniyyet maʿnāsına da gelür.

Pīle: İpek ḳozası.

Pîlever: Şîşeger vezninde ol kimseye dinür ki igne ve boncuḳ ve sā'ir bu maḳūle şey'ler ṣata çerçi ve ḫurdeci maʿnāsınadır.

Pîl-i āb-keş: Aṣl maʿnāsı ṣu çekici fîl dimekdir bulut maʿnāsına ıṣṭılāḥdır.

Pindār: Bisyār vezninde ẓannitmek maʿnāsına pindāştenden ism-i maṣdardır ve ġurūr ve ʿucb-ı nefsānî maʿnāsınadır.

Pîne-dūz: Pîne sîne vezninde jende miṣillü yama maʿnāsına olmaġla dūzedmużāriʿinden me'ḫūẕ dūzende ism-i fāʿilinden muḫaffef olan dūz ile terkîblenüp eski dikici maʿnāsına olmuşdur.

Pîr: Mîr vezninde iḫtiyār ve ḳoca ādem maʿnāsına Türkî'de daḫı müstaʿmeldir.

Pîrāhen: Zîrā ben vezninde gömlek ve ḳamîṣ maʿnāsınadır bî-sāmān vezninde pîrāhān daḫı luġatdır

Pîrāmen: Zîrā ben vezninde eṭrāf ve çevre maʿnāsınadır pîrāmūn daḫı maʿnā-yı meẕkūreyedir.

Pîrāsten: Tezyîn ve tenḳîḥ itmek yaʿnî izāle-yi zevā'id ile yaḳışıḳ buldurmaḳ maʿnāsınadır ki ārāstendenḫāṣṣ olur.

Pîrāye: Bî-ġāye vezninde pîrāsten maṣdarından ismdir bir nesneye tenḳîṣ-izevā'id cihetiyle ʿārıż olan yaḳışıḳ ve ḥüsn ü leṭāfet ve zîb ü zînet maʿnāsınadır.

Pîrezen: Ḳoca ḳarı maʿnāsınadır.

Pistān: Meme maʿnāsınadır.

Piste: Fıstıḳ maʿnāsınadır.

Pister: İster vezninde döşek maʿnāsınadır.

Pîş: Rîş vezninde beş maʿnāsı vardır: 1. Öñ ve ilerü ve ḳuddām maʿnāsınadır. 2. ʿĀṣî ḫurmānıñ dalına ve budaġına dinür. 3. ʿĀḳil ve mütefaṭṭın ve zîrek. 4. Muḳaddeme maʿnāsınadır ki maḳṣūduñ mevḳūf-ı ʿaleyhidir. 5. Māżî maʿnāsınadır ki geçmiş zamāndır ve müstaḳbel maʿnāsına da gelür ki gelecek zamāndır.

Pîşā-dest: Peşîn ve naḳd maʿnāsınadır ki bir nesne iştirāsında taʿvîḳ itmeyüp sāʿatinde virilen aḳçedir.

Pîşānî: Alın ve nāṣıyemaʿnāsınadır ve küstāḫlıḳ ve pek yüzlilik ve utanmazlıḳ maʿnāsınadır ve ḳuvvet ve celādet ve ṣalābet maʿnāsınadır ve muvācehe ve muḳābele maʿnāsınadır.

Pîşe: Ṣanʿat maʿnāsınadır.

Pişîz: Sitîz vezninde puldur ki baḳırdan ve pirinçden kesüp üzerine sikke ururlar.

Pîş-kār: Ḳarşuda ṭurup ḫıdmet itmek maʿnāsı ʿalāḳasıyla ḫıdmetkāra pîş-kār ıṣṭılāḥdır.

Pîş-müzd: Ücretden muḳaddem ecîre virilen şey'dir ki lisānımızda pey virmek maʿrūfdur.

Pîş-res: Pîş öñ maʿnāsına res resendeden muḫaffef irişici maʿnāsına olmaġla turfanda mîveye pîş-res dirler.

Pîş-rev: Öñ maʿnāsına rev revende yaʿnî gidici maʿnāsına olmaġla pîş-rev öñde gidene dinilür.

Pîşvā: Başbuġ ve ʿazîzü'l-ḳavm ve seyyidü'ṭ-ṭā'ife ve imām ve muḳtedā maʿnālarınadır.

Pîşyār: Pîşkār vezninde ḳārūreye dinür ki eṭibbā teşḫîṣ-i maraż içün ʿalîliñ bevlini aldıḳları şîşedir ve tîz ṭavranup ve çāpük ḥareket iden ve sebḳ ve ġalebe iden kimseye de dinür ve bevl ve sidik maʿnāsına da olur.

Piyāde reften: Piyāde yayan maʿnāsına ve reften gitmek maʿnāsına meşhūrdur piyāde reften yayan gitmek maʿnāsınadır ki ʿArabî'de rācil dirler.

Piyāle: Şarāb ṭolu ḳadeḥ maʿnāsınadır.

Piyāz: Niyāz vezninde ṣoġan maʿnāsınadır ki ʿArabî'de baṣal dinür.

Pūc: Hîç mürādifidir hîç Fārsî ve Türkî'de daḫı müstaʿmeldir.

Pūd: Arġaç maʿnāsından başḳa ḳav maʿnāsına ve eski ve ʿaṭîḳ maʿnāsına da gelür.

Pūr: Dūr vezninde oġul yaʿnî ibn maʿnāsınadır ve Hindistānda memleket reʾyine ʿalem olmuşdur.

Pūstîn: Ḥayvān derisi maʿnāsına olan pūst ile yā-yı nisbet ve nūn-ı teʾkîdden mürekkeb kürk maʿnāsınadır ʿArabî'de ferve dinür ve faṣl ve ġıybetden kināye olur.

Pūşānîden: Örtmek maʿnāsına maṣdar-ı müteʿaddî olmaġla andan meʾḫūẕ pūşānîden maṣdarı muṭāvaʿat içün olaraḳ örtünmek maʿnāsınadır ʿArabî'de tefeʿül bābından tesettür dinilür.

Pūye: Hā-yı resmî ile ve hāsız pūy pūyîdenden ism-i maṣdardır yelmek maʿnāsına iştiyāḳ ve ārzū-mendî maʿnāsına da olur.

Pūye-kerden: Pūye yelmek maʿnāsına, pūye-kerden yürümekde sürʿat itmek maʿnāsınadır.

Pūyîden: Ḳoşmaḳ maʿnāsınadır.

Pūzîden: ʿÖẕr dilemek maʿnāsınadır.

Pūzîne: Lūzîne vezninde maymūn dinilen maʿrūf ḥayvāndır.

Pūziş: ʿÖẕr dilemek maʿnāsınadır.

Pür: Ṭolu maʿnāsına.

Pür-dil: Müşkil vezninde ḳaviyyü'l-ḳalb ve şecîʿ maʿnāsınadır aṣlmaʿnā-yı luġavîsi siyāh çeşm miṣillü ṭolu göñüllü dimekdir.

Pür-ḫāş: Sür-bāş vezninde ceng ü cidāl ve ḥarb ve ḳıtāl maʿnāsınadır Türkî'de dögüş ve ṣavaş dinürʿArabî'de veġā dirler.

Pür-ḫūn: Ṭolu ḳan ve ḳan ṭolu maʿnāsınadır.

Pür-kār: Ṣanʿatında māhir olana ıṣṭılāḥdır.

Pürsîden: Ḫasbîden vezninde suʾāl itmek maʿnāsına maṣdardır.

Pür şode peymāneeş: Aṣl maʿnāsı ḳadeḥiṭoldı dimekdir ʿömri tamām oldı maʿnāsında ıṣṭılāḥdır.

Püs-ender: Süḫan-ver vezninde ügey [oġul] maʿnāsınadır ʿArabî'de rebîb dirler.

Püser: Güher vezninde ibn ve oġul maʿnāsınadır.

Püşt: Müşt vezninde arḳa maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ẓahr dirler.

Püşt dād: Aṣl maʿnāsı arḳa virdi dimekdir lāzımı ʿalāḳasıyla ḳaçmaġa ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Püşte: Puḥte vezninde depe maʿnāsınadır.

R

Rāġ: Bāġ vezninde çayırlıḳ ve murġ-zār maʿnāsınadır ve ṭaġ etegi maʿnāsına daḫı olur.

Raġbet: Bir nesneyi dileyüp ḫᵛāhiş itmek maʿnāsına ʿArabī'dir.

Rāh: Māh vezninde yol ve ṭarīḳ maʿnāsına ve kerre vü merre vü defʿa vü nevbet maʿnāsınadır ki Türkī'de daḫı bir yol söyledi iki yol gitdi taʿbīri şāyiʿdir ve resmve reviş ve ḳāʿide ve perde ve uṣūl maʿnālarına gelür meṣelā rāh-ı Ḥicāz ve rāh-ı Iṣfahān dinilür ve hūş ve şuʿūr maʿnāsınadır ki ʿaḳl-ı ḫılḳīdir ki anıñla nefʿ ü żarar ve ḫayr u şerr farḳ ve temyīz olur ve söz ve süḫan maʿnāsına gelür ve rāy miṣillü selāṭīn-i Hinde ʿalem olur.

Rāh-ı dīn: Rāh yol dīn maʿlūm ʿalā ṭarīḳi'n-naḳl şerīʿata ıṭlāḳ olunmuşdur.

Rāḫ: Şāḫ vezninde ẓann ve gümān maʿnāsınadır ve ġam ve ġuṣṣa-ı firāvān maʿnāsına da gelür.

Rāh-ı ḫᵛābīde: Uyumuş ṭarīḳ ve yolmaʿnāsınadır sebeb-i naḳl mültezim olsa işlemez yola dinmek lāzım idi lā-münāḳaşati fi'l-ıṣṭılāḥ müfādı üzre işlek yola ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Raḫne: Gedik ve ṣulme maʿnāsınadır dīvārda ve ġayrıda olsun ve baca ve menfeẕ maʿnāsına da gelür.

Raḫş: Baḫş vezninde muṭlaḳ ata ve alaca reng ḳaralu ve aḳlu olan ata dinür ki ʿArabī'de eblaḳ dirler ve ʿinde'l-baʿż siyāh ile ṭorı beynindebir rengdir Türkī'de yaġız ṭorı didikleridir.

Raḫşān: Raḫşīden maṣdarından ṣıfat-ı meşhūrdur parlayıcı ve lāmiʿ maʿnāsınadır.

Raḫşende: Baḫşende vezninde raḫşīden maṣdarından ism-i fāʿildir parlayıcı maʿnāsına.

Raḫşiş: Raḫşīden maṣdarından ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdardır ki parlayış maʿnāsına gelür ve şimşek lemeʿānına ve sā'ire ıṭlāḳ olunur.

Raḫt-beste: Raḫt saḫt vezninde giyecek ve örtünecek ve ḫāne tecemmülātı ve aġırlıḳ maʿnāsına olmaġlabaġlanmış maʿnāsına olan beste kelimesiyle terkīblenüp raḫt-beste ʿazm ve ḳaṣd-ı sefer eylemiş maʿnāsına ıṣṭılāḥdır.

Rāh-zen: Zenende-yi rāh taḳdīrinden yol urucı ḳıṭāʿ-yı ṭarīḳ maʿnāsınadır.

Raḳam ber ser-girift: Raḳam fermān ber ser-girift baş üzre ṭutdı dimek terkībiniñ maʿnā-yı aṣliyyesi olmaġla manṣıba nā'il

oldı maʿnāsına raḳam ber ser-girift ışṭılāḥdır.

Rām: Kām vezninde on maʿnāya gelür. **1.** Yavaş ve muṭīʿ ve enīsmaʿnāsınadır. **2.** Her ayıñ yigirmi birinci gününe dinür. **3.** Bir ferişte adıdır ki zuʿm-ı ʿAcemde vaḳāyiʿ-i rūz rām üzere müvekkeldir. **4.** Ārām u rāḥat maʿnāsınadır. **5.** Revān maʿnāsınadır ki mübālaġa ile gidici mefhūmunı ifāde ider. **6.** Çeng ve sāz-ı vāżıʿanıñ ismidir. **7.** Ḫoş ve ḫurrem maʿnāsınadır. **8.** Hindistānda bir dereniñ adıdır. **9.** ʿĀşıḳ-ı Vīs adıdır ġāyetle şūḫ u şeng ve müferriḥ olmaġla bu ism ile tesmiye olundı ḥālā Rāmīn dinmekle Vāmıḳ u ʿAẕrā gibi ḳıṣṣası şāyiʿdir. **10.** Selāṭīn-i Sind'den bir pādişāhıñ ismidir ve zebān-ı Hindīde esmā-yı ḥüsnādan bir ism-i şerīfdir.

Rāmiş-ger: Muṭrıb ve sāzende ve ḫᵛānende maʿnāsınadır. Rāmiş nāziş vezninde ārām ve rāḥat ve ḳarār ve ferāġat-i ḫāṭır maʿnāsına olmaġla rāmiş ile edāt-ı fāʿilden olan ger lafẓından mürekkebdir.

Rān: Cān vezninde uyluḳ ve faḫẕ maʿnāsınadır.

Raʿnā: Ḥamrā vezninde rāʿin kelimesiniñ müʾenneṯidir ki bön ve gevşek ve salḳı ḫatuna dinilür. Lisān-ı şuʿarāda maḥbūb ve maḥbūbeyi raʿnā ile tavṣīf istirḫādan nāşī nihāl-i tāze gibi temāyüli iʿtibārıyladır.

Rānden: Sürmek maʿnāsına maṣdardır.

Randīd: Sürdi maʿnāsına rāndīden maṣdarından māżīdir.

Rānīn: Āyīn vezninde çaḳşıra ve şalvāra dinür.

Rāstā: Āşinā vezninde medḥ ü ṣenā ve sitāyiş maʿnāsınadır.

Rāst-gū: Rāst ṭoġru ve müstaḳīm maʿnāsına ve gū goften maṣdarından müştaḳ olan gūyende ism-i fāʿilinden muḫaffef söyleyici maʿnāsına olmaġla rāst-gū vaṣf-ı terkībī olaraḳ ṭoġru sözlü ādeme dinilür.

Rāyet-keşān: ʿArabī'de sancaḳ ve bayraḳ maʿnāsına olan rāyet ile çekici maʿnāsına olan keşān kelimesinden mürekkeb keşān ve devān ve revān maḳūleler mübālaġa ile ism-i fāʿil yāḫud ṣıfat-ı müşebbehe maʿnāsını ifāde ider rāyet-keş kelimesiniñ cemʿi olmaḳ daḫı cāʾizdir.

Rāygān: Kārvān vezninde ucuz nesne ve müft ve meccānen bī-ivaż ve taʿab ele geçen nesnedir.

Rāz: Sırr maʿnāsınadır.

Rede: Ṣıra ve ṭabūr maʿnāsınadır gerek insān ve gerek ḥayvān ve gerek büyūt ve dekākīn ve insān ve ġayrı eşyā ṣırası.

Refaġa: ʿArabī'de ucuzluḳ maʿnāsınadır.

Reft: Gitdi maʿnāsına reften maṣdarından māżī.

Reftār: Reftenden ṣalınmaḳ yürimek maʿnāsına ḥāṣıl-ı maṣdardır ār kelimesi ḥāṣıl-ı bi'l-maṣdar ʿalāmetidir meṯelā reftār-ı meẕkūr ki reft ile ārdan mürekkebdir reft reftenden ism-i maṣdardır yürimek ve gitmek maʿnāsına olmaġla reftār yüriyicilik ve gidicilik dimek olur.

Reft ü seng best: Maʿnā-yı aṣlīsi gitdi ve ṭaş baġladı dimek olur bir maḥalle gönderilenkimse vardığı maḥallde eglenüp gelmedigi ḥālde reft ü seng best ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Refūşe: Günāh ve ṣuç maʿnāsınadır ve lāġ ve laṭīfe ve ḫoraṭa maʿnāsına ve iz sürmek ve izleyerekbulmaḳ maʿnāsınadır.

Reg: Pek vezninde ṭamar maʿnāsınadır ki ʿArabī'deʿırḳ dinilüp ve ṣoy ve aṣl u neseb maʿnāsına gelür.

Rehā: Ḳurṭulmaḳ maʿnāsına rehīdenden ism-i maṣdardır.

Rehānīd: Resānīd vezninde ḳurṭardı maʿnāsına fiʿl-i māżī-yi müteʿaddīdir.

Rehānīden: Ḳurtarmaḳ maʿnāsına maṣdar-ı müteʿaddīdir.

Reh-ber: Ezber vezninde ḳılavuz maʿnāsınadır.

Rehī: Tehī vezninde ve çāker ve ḫıdmetkār maʿnāsınadır.

Reh-neverd: Rāhmuḫaffefī yol maʿnāsına reh kelimesi neverdīden maṣdarından müştaḳ ism-i fāʿil muḫaffefi olan neverd ile terkīblenüp sürʿatle yol ṭayy idicimaʿnāsınadır ve dilenci ve gedā ve bī-ḫānümān maʿnāsına da olur.

Reh-nümā: Reh rāh kelimesinden muḫaffefyol ve nümā nümāyendeden muḫaffef gösterici maʿnāsına olmaġla reh-nümā yol gösterici ve ḳılavuz maʿnāsınadır.

Reh-nümūn: Yol maʿnāsına olan rāh kelimesinden muḫaffef reh ile nümūdenden muḫaffef gösterici maʿnāsına olan nümūn lafẓından mürekkeb yol gösterici maʿnāsınadır.

Reh-revān: Yolcılar maʿnāsınadır reh rāh muḫaffefi yol ve ṭarīḳ maʿnāsınadır rev nev vezninde gidici maʿnāsına olan revendeden muḫaffefdir.

Reh-vār: Reftār vezninde yorġa yürüyüşli eşkinli ata dinür Türkī'de ġalaṭ olaraḳ raḫvān dirler.

Rem: Dem vezninde ḥayvān sürisi maʿnāsınadır.

Reme: Seme vezninde ḥayvān sürisi maʿnāsınadır.

Rem-kerde: Ürkmüş maʿnāsınadır ki remīden maṣdarından ism olan rem kelimesi ile kerde lafẓından mürekkebdir remīden ürkmek maʿnāsına maṣdardır.

Rencīden: Sencīden vezninde incinmek maʿnāsına maṣdar-ı lāzımdır.

Rencūr: Ḳanbūr vezninde derdi ve zaḫmeti ve ıżṭırābı olan kimseye dinür.

Reng-i şāh-ı zeng-bār: Ḳaralar pādişāhınıñ rengi maʿnāsından naḳl ile ẓulmet-i leyle ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Rengīn: Renklü maʿnāsına maḥall-i medḥde istiʿmāli şāyiʿdir. Bāde-yi rengīn ve şiʿr-i rengīn dinilür, yā nisbet içün ve nūn-ı teʾkīd nisbet içün gelmişdir.

Rengīn-edā: Rengīn edālu dimekdir bu daḫı maʿlūm ola ki rengīn-edānıñ aṣlı edā-yı rengīndir mużāfun ileyhüñmużāf üzerine taḳdīminden maʿnā-yı nisbet ḥāṣıl olmuşdur

meşelā çeşm-i siyāh ḳara göz dimek ve siyāh-çeşm ḳara gözlü dimek maʿnāsınadır.

Resā: Mesā vezninde çoḳ maʿnāsınadır.

Resānīden: Resīden maṣdar-ı lāzımınıñ müteʿaddīsidir resīden irişmek resānīdenirişdürmek maʿnāsınadır.

Resen: İp maʿnāsınadır.

Resīd: Resīden maṣdarından irişdi maʿnāsına fiʿl-i māżīdir.

Reste: Deste vezninde ṣıra ve ṣaf ve ṭabūr maʿnāsınadır ve ḳurtulmuş ve ḫalāṣ bulmuş maʿnāsına da gelür ve ḳānūn ve reviş ve üslūb maʿnāsına olur.

Revā: Sezā vezninde ve mürādifidir ki cāʾiz maʿnāsınadır.

Revān: Devān vezninde cān maʿnāsınadır revāndan nefs-i nāṭıḳa ve cāndan rūḥ-ı ḥayvānī murād olundığı İbn-i Sīnādanmenḳūldür ḥükemānıñ ḥāṣıl-ı ifādeleri cān ḥīn-i vefātda fānī ve ʿadem-i maḥż olup revān fenā bulmaz şu ḳadar ki cemīʿ-i ḥayvānātıñ meşārik oldığı rūḥ-ı ḥayvānī zāʾil olduḳda revān daḫı biʾż-żarūre bedenden ḫurūc ider ve revān gidici ve aḳıcı maʿnāsına daḫı gelür.

Revenc: Cerġand mürādifidir ki ṭolu mumbār maʿnāsınadır.

Revende: Gidici maʿnāsına reften maṣdarından ism-i fāʿildir.

Reviş: Reftenden ḥāṣıl-ı maṣdardır. Gidiş maʿnāsına olup ancaḳ ṭarz ve ḳāʿide maʿnāsına daḫı olmaġla murād maʿnā-yı aḫīrdir.

Revnaḳ: Zīnet ve ḥüsn maʿnāsına Türkīʾde daḫı müteʿārif ve mütedāvildir.

Revnaḳ-yāb: Revnaḳ bulucı maʿnāsına vaṣf-ı terkībīdir.

Rezbān: Rez muṭlaḳā bāġ maʿnāsına olmaġla bān lafẓınıñ ilḥāḳıyla baġcı maʿnāsına olmuşdur.

Rezm: ʿAzm vezninde ceng maʿnāsınadır ve maʿreke ve ceng yerine de dinür ve odun ve ḫaṭab maʿnāsına da gelür.

Rıżā: Ḫoşnūd olmaḳmaʿnāsınadır ki żıddı saḫṭdır.

Rīg: Ḳum maʿnāsınadır ve zerreden kināye olur.

Rīḫten: Dökmek yaʿnī ṣabb itmek maʿnāsına maṣdardır.

Rīm: İriñ maʿnāsınadır ki çıbandan ve yaradan teḳāṭur ve seyelān ider.

Rind ferzend: Rind Hind vezninde bī-ḳayd u lāubālī ve muḫīl ve zīrek maʿnāsınadır ferzend daḫı maʿnā-yı mezkūreyedir ikisi birden başḳa ve başḳa ẓarīf ādeme ıṣṭılāḥdır.

Rīş: 1. Gīş vezninde yara ve çıban ve cerāḥat maʿnāsına. 2. Ṣaḳal maʿnāsınadır.

Rīşe: Bīşe vezninde ṣaçaḳ ve püskül maʿnāsınadır aġacıñ kökünde olan lif gibi ṣaçaġa daḫı dinür.

Rīş nāṭūrī koned: Sezā ve nā-sezā dimeyüp herkese tevāżuʿ ve temelluḳ ider mevḳiʿinde īrād olunur ıṣṭılāḥdır.

Rişte: Hişte vezninde iplik teli ve ipek teli maʿnāsınadır bundan māʿadā üç maʿnāsı daḫı vardır: 1. Bir ʿillet-i maḫṣūṣanıñ adıdır. 2. Kettān ḥelvāsına dinür. 3. Erişte aşı ve erişte çorbası taʿbīr olunan ṭaʿāma dinür şehriyeli ṭaʿām daḫı bu nevʿdendir.

Rīvend: Rāvend taʿbīr olunan devā-yı kök ismidir.

Rīze rīze: Rīze parça ve ḳıṭʿa maʿnāsına olmaġla rīze rīze pāre pāre maʿnāsına Türkī'de daḫı müstaʿmeldir.

Rīzī berīz: Rīz cürʿa maʿnāsınadır ki ḳadeḥ dibinde ḳalur ḳadeḥ ve peymāne ve emel ve niʿmet ve hevā ve ārzūve raḥmet maʿnālarına daḫı gelür ve her şeyʾiñ ufaġına ve ḫurdesine ve ḳırıntı maḳūlesine dirler ve dökmek maʿnāsına olan rīḫten yāḫud rīzīden maṣdarından emr olur rīzī berīz terkībiniñ evvelki rīzde olan yā vaḥdetiçündür ve rīz kelimesi ẕikr olunan maʿnālardan raḥmet maʿnāsınadır rīzī berīz dinmek bir merḥamet eyle dimekdir.

Rūbāh: Dilkü dinilen ḥayvān ismidir ki ʿArabī'de ṣaʿleb dinilür.

Ruʿbūb: Üslūb vezninde ʿArabī'de ḳorḳaḳ ve cebān maʿnāsınadır.

Rubūde: Rubūden maṣdarından ḳapılmış maʿnāsına ism-i mefʿūldür.

Rūd-bār: Irmaḳ maʿnāsına olan rūd ile büyük ve ʿaẓīm maʿnāsına olan bārdan mürekkebdir ki büyük ırmaḳ maʿnāsınadır ve gāhīce ırmaḳkenārına daḫı dinür.

Rūde: Sūde vezninde bağırṣaḳ ve emʿā maʿnāsınadır ve ışıcaḳ ṣuda ḥaşlanmış ḳuzıya ve ḳuşa dinür ki yaġda ḳızardırlar.

Rūġan: Yaġ ve semen maʿnāsınadır ḳoyun ve keçi yaġı olsun ve gerek ḫubūbāt yaġı olsun.

Ruḫ: Altı maʿnāsı vardır: 1. Yañaḳ maʿnāsınadır ki ḫadd dinür. 2. ʿAnḳā miṣillü mefḳūdü'l-cism bir ḳuşdur ki fīl ve gergedānı ḳapup peççelerine ṭuʿme içün āşiyānesine getürür dirler. 3. Ṣaṭranc mührelerinden bir mühredir ki cānver-i merḳūm ismiyle müsemmādır. 4. ʿİnān-ı esb yaʿnī dizgin maʿnāsınadır. 5. Tāc ve deyhīm maʿnāsınadır. 6. Ṭaraf ve cānib maʿnāsınadır.

Ruḫsār: Yañaḳ maʿnāsınadır.

Rū mübīn der ü bebīn: Ẓurefā-yı Īrān ṣūrete baḳma sīrete naẓar it maḥallinde dirler.

Rū-nümā: Aṣl maʿnāsı yüz gösterici dimek olur ıṣṭılāḥda yüz görümligi dinilen hediyyeye dinür ki dāmād ʿarūsuñ yüzini gördükde iʿṭā ider.

Rustā: Köy ve ḳarye maʿnāsınadır ve ekinci ve köyli ve dihḳānmaʿnāsına da gelür ve reʾīsü'l-fellāḥīn maʿnāsına müstaʿmeldir.

Rūşen: Aydın maʿnāsına ise de ẓuhūr ve āşikār mefhūmunı ifāde ider.

Rūşenāyī: Aydınlıḳ dimekdir.

Rūşen-naẓarān: Vaṣf-ı terkībī, rūşen-naẓarıñ cemʿi.

Rūy ber dīvār kerd: Rūy yüz maʿnāsına ber dīvār kerd dīvāra itdi maʿnāsına olmaġla bu

maʿnānıñ lāzımı olan iʿrāż mefhūmı ʿalāḳasıyla ḫalḳdan ʿuzlet itdi maʿnāsına ışṭılāḥ olmuşdur.

Rūy dād: Yüz virdi maʿnāsınadır āşikār olmaḳda ışṭılāḥdır lisānımızda daḫı āşikāroldı ve āşikār oluyor mevḳiʿinde yüz gösterdi ve yüz göstermege başladı dinür.

Rūy: Yüz ve vech maʿnāsınadır bundan başḳa beş maʿnāsı daḫı vardır: 1. Sebeb ve cihet ve bāʿiṣ. 2. Riyā ve taṣannuʿ. 3. Ümmīd ve ārzū ve temennī. 4. Peydā olmaḳ ve ḥāṣıl itmek. 5. Aramaḳ ve tefaḥḥuṣ maʿnāsınadır.

Rūy-ı ū bebend: Anıñ yüzini görür anıñ ṭarafı mültezemdir ve aña ṭarafdārlıḳ ider mevḳiʿinde ışṭılāḥdır.

Rūz: Gündüz maʿnāsınadır ki ʿArabī'de nehār dinür.

Rūze: Ṣavm maʿnāsınadır.

Rūz-efzūn: Ziyāde günlü maʿnāsına vaṣf-ı terkībī, Fārsī'dir.

Rūzgār: Zamāne-yi nā-pāydār ve fırṣat ve müddet ve ruḫṣat ve hevā maʿnāsınadır.

Rūz-ı cezā: Ḳıyāmet güni dimekdir.

Rūz-ı nev: Yevm-i cedīd maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Rūzī-resān: Vaṣf-ı terkībīdir ki resānende-yi rızḳ taḳdīrindedir. Resānende irişdirici maʿnāsına ism-i fāʿildir.

Rūzī-yi nev: Rızḳ-ı cedīd maʿnāsınaışṭılāḥdır.

Rübūden: Sütüden vezninde ḳapmaḳ maʿnāsınadır.

Rüfte: Süfte vezninde süpürülmüş maʿnāsına ruften maṣdarından ism-i mefʿūldür.

Rüft ü rūb: Silüp süpürme maʿnāsına itbāʿdandır.

S

Ṣad: Fārsī'de yüz ʿaded maʿnāsına.

Sāde: Üç maʿnāsı vardır: 1. Bī-naḳş maʿnāsınadır ki sāde-rū daḫı bu münāsebet iledir mecāzen aḥmaḳ ve nādān ve ṣāf-derūn maʿnāsına istiʿmāl olunur sāde-dil ve sāde-levḥ dirler. 2. Īstāde muḫaffefi olur ki ḳā'im maʿnāsınadır. 3. Deşt beyābān maʿnāsınadır ki ova taʿbīr olunur.

Ṣadef: İncü ḳabı maʿnāsına ʿArabī'dir.

Ṣad pāye: Ṭırṭıl taʿbīr olunan çoḳ ayaḳlu ḳurda dinilür yüz ʿaded maʿnāsına olan ṣad ile ayaḳ maʿnāsına olan pāydan mürekkebdir.

Saf-der: Ṣaf ṭabur ve der yırtıcı maʿnāsına şecāʿattden kināyedir.

Ṣāġar: Lāġar veznindeḳadeḥ ve piyāle maʿnāsınadır.

Saḫt: Taḫt vezninde ḳatı ve ḫaşīn ve dürüşt ve pek ve muḥkem ve metīn maʿnālarınadır ki yumuşaḳ muḳābilidir. Bundan başḳa baḫīl ve nākes ve ḫasīs maʿnāsına ve çoḳ ve firāvān maʿnāsına ve yapışḳan nesne

maʿnāsına ve ṭar ve żīḳ ve güç ve düş-vār maʿnāsına daḫı gelür ṭartmaḳ ve ṭartılmaḳ maʿnāsına müteʿaddī ve lāzım olaraḳ istiʿmāl olunan saḫten maṣdarından ṭartdı ve ṭartıldı maʿnāsına fi'l-i māżī daḫı olur.

Sāḫten: Düzmek ve ḳoşmaḳ ve yapmaḳ ve düzeltmek ve niẓām virmek ve tekmīl ve tamām eylemek maʿnālarınamaṣdardır.

Saḫt-pīşānī: Aṣl maʿnāsı ḳatı alınlu dimekdir yüzi pek ādeme ışṭılāḥdır.

Ṣalāḥ: Fesāduñ żıddı maʿnāsına ve ṭarīḳ-i hüdāya sülūk maʿnāsınadır.

Ṣalavāt: Taʿẓīm ü tekrīm ü teşrīf maʿnāsınadır.

Ṣāliḥ: Fī nefsehu müstaḳīmü'l-ḥāl olana dirler.

Sāl-ḫurde: Çoḳ yaşamış muʿammer maʿnāsınadır.

Sālūs: Nāḳūs vezninde ṭatlu ve yumuşaḳ sözlü ḥīlekār ve veled-i zinā ve kezzāb ve ebleh-firīb maʿnāsınadır ki bu maḳūleye ʿArabī'de şeyyād dinilür.

Ṣanc: Türkī'de zil taʿbīr itdikleridir ve çeng didikleri bir nevʿ sāza dinür revāndan muʿarrebdir.

Ṣārā: Dārā vezninde maḥż ve ḫāliṣ maʿnāsınadır ve ḥalīle-yi celīle-yi İbrāhīm ʿaleyhi's-selāmıñ ismidir.

Sārbān: Kārbān vezninde ṣarvandır ki üştürbān deveci dimekdir sār deve maʿnāsına olmaġla edāt-ı fāʿil olan bān ile terkīblenmişdir.

Sāre: Pāre vezninde maṣlaḥat ḥuṣūliçün virilüp alınan rüşvetmaʿnāsınadır ve perde ve settāre maʿnāsına da gelür ve Hind ʿavretleriniñ örtündükleri çarşafa daḫı dinür.

Saʿterī: Gülberī vezninde zıbıḳ ḳullanan ḫatuna dinür.

Saʿy: Raʿy vezninde ḳaṣd eylemek maʿnāsınadır.

Sāye: Māye vezninde gölgemaʿnāsınadır ki ʿArabī'de ẓıll dinür ve sāye kelimesi cinn maʿnāsına daḫı oldığından cinn ṭutan ādeme sāye-zede dinilür ve sāye fısḳ u fücūr maʿnāsına da olur ve ḥavza ve ḥimāyet maʿnāsına da gelür.

Sāye-bān: Sāye ile bān kelimesinden mürekkeb taḫfīfen hānıñ haẕfıyla ʿumūmen gölgelik ve ḫuṣūṣen büyük çadıra dinür.

Sāye-dār: Sāye cinn maʿnāsına olmaġla sāye-dār cinn ṭutıcı maʿnāsınadır ṣarʿa ʿilletine mübtelā olan ādeme sāye-dār dinmek ışṭılāḥdır.

Sāye-perest: Aṣl maʿnā-yı terkībīsi gölgeye ṭapıcı dimekdir sāye kelimesi fısḳ u fücūrdandaḫı kināye olmaġla sāye-perest terkībiniñ bu maʿnāya ḥamli ḳābil ve belki ensebdir.

Sāye-perverī: Nāzlı beslenmiş yaʿnī germ ü serd görmüş ādeme sāye-perver dinmek mürebbīniñ gölge ve sāyesinde perveriş buldığı iʿtibārıyladır.

Sāye-yi Yezdān: Sāye gölge maʿnāsınaolmaġla esmā-yı ḥüsnādan olan

Yezdān lafẓına mużāf olaraḳ pādişāh maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ẓıllullāh dinilür.

Sāyīde: Ezilmiş ve sürülmüş maʿnāsına sāyīden maṣdarından ism-i mefʿūldür.

Sāzende: Lafẓ-ı Fārsī'dir ki çalġıcı taʿbīr olunur.

Sāz-kār: Edāt-ı ism-i fāʿil ile elūf ve muvāfiḳ ve uygun dimekdir.

Sāz-mend: Edāt-ı nisbet olan mend ile muntaẓamü'l-ḥāl yaʿnī düzülmüş ve ḳoşulmuş ve müheyyā maʿnāsınadır.

Sebük: Ḫafīf ve yeyni maʿnāsınadır ki ṣaḳīl ve girān muḳābilidir ve vaḳār ve rezāneti olmayan kimseden kināye olur ve cüst ü çāpük ve taʿcīl ve şitāb maʿnālarına da gelür ve mücerred ve bī-ḳayd ʿalā'iḳ maʿnāsına da olur.

Sebz: Remz vezninde yeşil renk maʿnāsınadır ve sebz ġāyet siyāh renge daḫı dinilür şaḫṣ-ı şūm maʿnāsına olan sebz-pā kelimesindeki sebz siyāh maʿnāsınadır.

Sebz-pā: Aṣl maʿnāsı ḳara ayaḳlu dimek olurḳademi menḥūs ve meş'ūm ve uġursuz ve şūm-ḳadem ādeme ıṭlāḳı ışṭılāḥdır.

Sefāret: Elçilik maʿnāsına ʿArabī'dir, elçiye sefīr ve resūl dirler.

Sefīd: Keşīd vezninde aḳ ve beyāż maʿnāsınadır bā-yı Fārsile sepīd daḫı dinür.

Sefte: Hefte vezninde diyār-ı āḫarda edā eylemek üzre virilen aḳçeye dinür ki poliçe taʿbīr iderler temren ve peykān maʿnāsına ve muṭlaḳ ucı keskin ve yalmanlu nesneye dinür.

Seg: Köpek maʿnāsınadır.

Seg-bedeşt: Seg köpek maʿnāsına deşt ova maʿnāsına olmaġla seg-bedeşt yıḳılup gitsündimekdir.

Sehī: Ṣafī vezninde ʿumūmen ṭoġru ve müstaḳīm ve ḫuṣūṣen ṭoġru yetişmiş fidāna dinür ve tāze ve genc ve nev-cüvanmaʿnāsına daḫı gelür.

Sehv: Lehv vezninde bir ādemiñ ḳalbi başḳa yere gitmekle bir ḫuṣūsı ġaflet idüp unutmaġa dirler.

Selāset: ʿArabī'de sühūlet maʿnāsını müfīddir.

Semend: Kemend vezninde ḳula renglü olan atdır.

Semender: Ḳalender vezninde bir cānavardır ki āteşde mütekevvin ve büyücek fāre cüṣṣesinde olur āteşden çıḳdıḳta helāk olur dirler.

Semm-i ḫıyāṭ: ʿArabī'de igneniñ yurdı maʿnāsınadır.

Sencīde: Rencīde vezninde ṭartmaḳ ve ölçmek maʿnāsına olan sencīden maṣdarından ism-i mefʿūldür ki ṭartılmış ve ölçülmüş yaʿnī güzīde ve intiḫāb olunmuş maʿnāsınadır.

Seng: Reng vezninde ṭaş maʿnāsınadır ʿArabī'de ḥacer dinilür ve temkīn ve vaḳār ve rezānet maʿnālarına daḫı gelür.

Sengçe: Ṭaş maʿnāsına olan seng ile edāt-ı taşġīr olan çe kelimesinden mürekkeb ṭaşcaġız dimekdir ki ṭoluya ıṭlāḳ olunur.

Seng der ḳandīl: Maʿnā-yı luġavīsi ḳandīlde ṭaş dimekdir fikr ve telāşa ışṭılāḥdır.

Sengistān: Ṭaşlıḳ ve ṭaşı çoḳ maḥall maʿnāsınadır.

Senglāḫ: Ṭaşlıḳ dimekdir lāḫ egerçi cāy ve maḥall maʿnāsınadır lākin mürekkeben istiʿmāl olunur ve ġalebe ve keşret maʿnāsına gelür maʿnā-yı meẕkūrda daḫı mürekkeb olmaduḳca istiʿmāl olunmaz meşelā senglāḫ ol yerdir ki anda ṭaş çoḳ ola ve dīvlāḫ şol maḥalldir ki anda cinn ve perī çoḳ ola ve rūdlāḫ ol mevżiʿdir ki anda çay çoḳ ola işbu lāḫ kelimesiniñ ẕikr olunan üç mevżiʿden māʿadāda istiʿmāli meşhūr ve maʿlūm degildir.

Seng-püşt: Ṭaş maʿnāsına olan seng ile arḳa maʿnāsına olan püşt kelimesinden mürekkep ḳaplumbaġanıñ ism-i menḳūlidir.

Ser: Yedi maʿnāsı vardır: 1. Baş maʿnāsınadır ʿArabī'de re's dinür. 2. Fikr ve ḫayāl. 3. Zor ve ḳuvvet ve celādet. 4. Ġayrılar üzerine baş ve serdār olana dirler bu maʿnāda elif nūn ile cemʿlenüp serān dirler. 5. Meyl ve istek ve ḫᵛāhişmaʿnāsınadır. 6. Yuḳaru ve ṭaraf ki ʿArabī'de fevḳ dinür ve uç maʿnāsınadır ki bir şey'iñ ṭaraf-ı aʿlāsı ve ṭaraf-ı esfelinden ʿibāretdir. 7. Ḫāliş ve ḫulāṣa maʿnāsınadır.

Serāb: Zemīn-i şūrede ve ekşerī çöllerde pertev-i şemsden şu gibi görinen ve lemeʿān iden şey'e ʿArabī'de serāb dirler.

Ser āmed: Maʿnā-yı terkībīsi baş yāḫud uçgeldi dimekdir tamām oldı maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Serāsīme: Şūrīde-ser ve muḫtellü'd-dimāġmaʿnāsınadır ve mużṭarib ve ḫayrān maʿnāsına da gelür.

Serāyīden: Ḳuş ötmek ve insān teġannī itmek maʿnālarında müşterekdir.

Ser-beste: Aṣl maʿnāsı başı baġlanmış yāḫud ucı baġlanmış dimekdir gizlü maʿnāsında ışṭılāḥdır.

Ser-bülend: Yüce başlu ve başı yüce dimekdir.

Serd: Berd vezninde ṣoġuḳ maʿnāsınadır.

Ser-figen: Ser baş maʿnāsına figen figendeden muḫaffef bıraġıcı maʿnāsına olup ser-figen vaṣf-ı terkībī olaraḳ mütevāżıʿ şaḫṣa ışṭılāḥ oldı.

Ser-firāz: Ser-efrāz muḫaffefi maḳbūl ve ser-bülend maʿnāsınadır.

Ser-gelū: Ser baş gelū boġaz maʿnāsına olmaġla ser-gelū zükām maʿnāsına dinmişdir.

Ser-geşte: Ser baş maʿnāsına ve geşte reste vezninde dönmek maʿnāsına olan geşten maṣdarından müştaḳ dönmüş maʿnāsına ism-i mefʿūldür başı dönmüş dimekdir.

Sergīn: Fışḳı maʿnāsınadır.

Ser-girān: Kibr ü ʿunvān iden şaḫṣa ser-girān ışṭılāḥ olmuşdur.

Ser-ḫᵛāb: Ġarḳ-āb vezninde ibtidā-yı nevm maʿnāsınadır.

Ser-kerde: Her yerde vezninde kāf-ı ʿArabīle başbuġ maʿnāsınadır.

Ser-keş: Aṣl maʿnāsı baş çekici olup iṭāʿatsiz olan ve bed-ḫuy olan kimseye ıṭlāḳ olunmuşdur.

Sermā: Kermā vezninde faṣl-ı şitā maʿnāsınadır.

Ser-sebzī: Devlet maʿnāsınadır ki ehl-i iḳbāl ve kām-kār ve müreffehü'l-bāl kimseye dinür.

Ser-şār: Ḫar-vār vezninde ol rütbede ṭolmuş nesnedir ki meşelā kāseden ṭaşup dökilür.

Serv-i revān: Uzun boylu ve mütenāsib maḥbūba serv-i revān ışṭılāḥ olmuşdur.

Ser-zede: Muʿayyen ve āşikār maʿnāsında ışṭılāḥdır aṣl maʿnāsı baş urmuş dimekdir mütefekkir ve müteḥayyir maʿnāsına da ışṭılāḥdır.

Serzeniş: Başa ḳaḳmaḳ maʿnāsına serzeden maṣdarından ḥāṣıl-ı maṣdardır ʿArabī'de tevbīḫ dinilür.

Setā: Se ile tādan mürekkeb üç telli sāza ıṭlāḳ olunur.

Seterven: Ḳalemzen vezninde ṭoġurmaz ḳarıya dinür ʿArabī'de ʿaḳīm ve Türkī'de ḳışır dirler bu luġat ester muḫaffefi setr ile miṣl maʿnāsına olan ven kelimesinden mürekkeb olmaġla maʿnā-yı aṣlīsi ḳaṭıra beñzer dimek olur vech-i şebeh ʿaḳāmetdir.

Sevgend: Yemīn maʿnāsınadır ki Türkī'de and ʿArabī'de ḳasem dinür.

Seyl-āb: Sel ṣuyı maʿnāsınadır seyl ile ābdan mürekkebdir.

Sezā: Lāyıḳ maʿnāsınadır, ʿArabī'dir.

Şırāṭ: ʿArabī'de yol maʿnāsına oldıġı meşhūrdur.

Sīb: Elma maʿnāsınadır ʿArabī'de tüffāḥ dinilür.

Sifāl: Ṣaḳsı parçasıdır ve ceviz ve fıstıḳ ve bādem ve nār miṣillü mīveleriñ ḳabuġuna dinür.

Sigāliş: Sifādiş vezninde sigālīden maṣdarından ḥāṣıl-ı maṣdardır sigālīden ʿinād ve ʿadāvet eylemek ve fikr ve endīşe ḳılmaḳ ve ṣanmaḳ ve sū-i ẓann itmek ve fenā ve yaramaz söz söylemek maʿnālarınadır.

Sīḫ: Mīḫ vezninde şiş maʿnāsınadır.

Sikenc: Surfe mürādifidir ki öksürük maʿnāsınadır.

Sikke-zed: Sikke urdı maʿnāsınadır sikke urmaḳ pādişāhlara maḫṣūṣ ve ġalebe-yi selāṭīniñ şānından oldıġından sikke-zed ġālib oldı maʿnāsına ışṭılāḥ olmuşdur.

Sīlī: Fīlī vezninde sille ve şomār taʿbīr olunan ḍarba dinür.

Silk: İplik maʿnāsına ʿArabī.

Sīm: Cīm vezninde gümüş maʿnāsınadır.

Sīm-āb şod: Maʿnā-yı terkībīsi cīve oldıdimekdir żāyiʿ olan şeyʾe ışṭılāḥdır.

Sīmurġ: Esāmī-yi bī-müsemmādandır şöhretine binā-yı tafṣīle ḥācet olmadıġımiṣillü el-yevm vücūdı daḫı yoḳdur ve dünyāyı iḫāṭa ider didikleri kūh-ı Ḳāfa mensūbdur cebel-i meẕkūruñ verā-yı baḥr-ı muḥīṭde taḳdīriyle vücūdunuñ iṣbātı müşkildir.

Sināṭ: ʿArabī'de köseye dinür.

Sīne: Kīne vezninde maʿrūfdur ki gögüse dirler.

Sīne-ber-sīne: Ber ʿalā maʿnāsına sīne gögüs maʿnāsına olmaġla gögüs gögüs üzerine dimek olur.

Sīne ber-ṭāḳ: ʿĀşıḳ ve bī-ḳarār ve baġrı çāk maʿnāsına ıṣṭılāḥdır

Sipāh: Siyāh vezninde leşker ve ʿasker maʿnāsınadır.

Sipās: Ḳıyās vezninde ḥamd ü şükr ve ṣenā maʿnāsınadır ve minnet ve ḳabūl ve luṭf u iḥsān ve şefḳat maʿnāsına da gelür.

Sipeh-büd: Ser-dār maʿnāsına. Sipeh ʿasker ve büd ṣāḥib maʿnāsınadır ve bu münāsebetle yaʿnī ṣāhib-i ʿasker maʿnāsı iʿtibārıyla pādişāha daḫı ıṭlāḳ olunur.

Sipehr: Gök ve āsmān ve felek maʿnāsınadır ʿArabī'de semā dinür.

Sipeh-sālār: Ser-dār ve ser-ʿasker maʿnāsınadır.

Sipenc: Şikenc vezninde ḳonuḳ ve misāfir ve mihmān maʿnāsınadır ʿāriyet maʿnāsına da gelür ve bekci ḳulesine dinür ki sāz ve ʿalefden muḫtaṣar ve muḥaḳḳar yapup içinde bāġ u bostān beklerler ve bu sipenc kelimesi aṣl müddet-i ḳalīle maʿnāsınadır se ile pencden mürekkebdir ki istiḳlāl-i müddet mevḳiʿinde üç beş güne dek dinildigi gibi bu cihetle dünyāya ıṭlāḳ olunur ki sarāy-ı sipenc dirler.

Sipend: Üzerlik ṭoḫmı ismidir ve bir ṭaġıñ daḫı adıdır.

Siper: Ḳalḳan maʿnāsınadır ki ʿArabī'de cunne dinilür.

Sipürden: Işmarlamaḳ ve vaṣiyyet maʿnāsınadır ve münzevī ve ḳāniʿ ve tevekkül ve teslīmde olmaḳ ve başılmaḳ ve ḥaḳāret görmek ve pāymāl olmaḳ ve başmaḳ ve çignemek maʿnālarına da gelür.

Sīr: Şīr vezninde ṭoḳ ve şebʿān maʿnāsınadır.

Sīr-āb: Ṭoḳ maʿnāsına olan sīr ile şu maʿnāsına olan ābdan mürekkeb ḳanmış ve reyyān olmuş maʿnāsınadır.

Sirişk: Zirişk vezninde muṭlaḳ ḳaṭre maʿnāsınadır ḫāṣṣaten yaġmūr ḳaṭresine ve göz yaşına dinür.

Sirişt: Bihişt vezninde ḫilḳat ve ṭabīʿat ve māye-yi ṭabʿ ve ḫuy-ı ādemī maʿnāsınadır.

Sirke-ebrū: Bed-çihre ve ekşi yüzlü şaḫṣa ıṣṭılāḥdır.

Sitād: Kesr-i sīn ile sitāden maṣdarından aldı maʿnāsına māżīdir ʿArabīsi aḫẕ kelimesidir.

Sitāden: Almaḳ maʿnāsına maṣdardır.

Sitāre: İṣāre vezninde yıldız ve kevkeb maʿnāsınadır şems ve sāyebān maʿnāsına ve ucı telli ṭanbūre maʿnāsına olur ve cedvel temürine ve mıṣṭara dirler ve nerdüñ yedi luʿbundanüçünci oyununa sitāre dinür.

Sitebr: Żaḫīm ve ḳalın maʿnāsınadır.

Siteḫr: Göl ve ġadīr maʿnāsınadır ve Fārsī'de bir ḳalʿa adıdır bināsına Keyūmerṣ başlayup Cemşīd tamām eyledi ḥālā ḫarābedir anda bir aʿẓīm göl olmaġla

mücāveretle ol ḳalʿaya Siteḫr didiler Siṭaḫr ve İsṭaḫr muʿarrebleridir.

Sitemger: Ẓulmci yaʿnī ẓālim maʿnāsınadır.

Sitīz: Kirīz vezninde lec ve ʿinād ve taʿaṣṣub ve ḥıḳd ve buġż maʿnāsınadır ki ġavġā dimekdir.

Sitīzīden: Girīzīden vezninde lec ve ʿinād ve ceng ve ḫuṣūmet maʿnāsınadır.

Siyāh: Fārsī'de ve Türkī'de şāyiʿdir ḳara renk maʿnāsınadır ve elifiñ ḥaẕf ve iṣbātı cā'izdir.

Siyāh-kāse: Ḳara çanaḳlu maʿnāsınadır baḫīl ve ḫasīs-i leʾīme ışṭılāḥdır.

Siyeh-çerde: Çerdeperde vezninde reng ve levn ve ḫuşūşen siyāha mā'il levndir ve beşere-yi ādemīye de ıṭlāḳ olunur esmerü'l-levn kimseye siyāh-çerde dinür.

Siyeh-kār: Aṣl maʿnāsı siyāh işlü dimekdir fāsıḳ u keẕẕāba ışṭılāḥdır.

Siyeh-pūş: Siyāh-pūşdan muḫaffefdir siyāh örtici dimekdir çavuş ve şu başı ve gice ḳaraġolı ve cavḳdār ve ḳara ḳulaḳ ve muḥżır maḳūlelere ıṭlāḳ olunur.

Sūbesū: Her yaña maʿnāsınadır.

Sūd: Dūd vezninde fā'ide ve menfaʿat maʿnāsınadır.

Sūde: Sūden maṣdarından ism-i mefʿūl olaraḳ sāyīde maʿnāsınadır.

Sūfāl: Sūfār vezninde ve mürādifidir ki igne yurdına ve oḳ gezine dinür.

Sūfār: Mūdār vezninde ʿumūmen delik ve ḫuşūşen igne deligine dinür ki aña igne yurdı taʿbīr olunur ve oḳ gezine dinür.

Sufte: Ḫufte vezninde altı maʿnāsı vardır: **1.** Suften maṣdarından ism-i mefʿūl olaraḳ delinmiş maʿnāsına. **2.** Küpe ḫalḳasıdır ḳulaġa geçer. **3.** Bir yerden āḫar maḥalle gönderilen nesnedir hediyye ve tuḫfe olsun ve biḍāʿe olsun. **4.** Ucı keskin ve sivri nesneye dinür. **5.** Tāze ve ṭurfe söze dinür. **6.** Ol kimseye dinür ki taḥt-ı yedinde olan mevżiʿi'n-nevb yerine ġayr-ı mevżiʿ bedel virile.

Sūhān: Sūzānvezninde dörpi ve aña taʿbīr olunan ālet maʿnāsınadır ve taḫfīf ile sūhen daḫı cā'izdir.

Süḫan: Söz maʿnāsınadır.

Süḫan-çīn: Çīn devşirmek maʿnāsına olan çīden maṣdarından müştaḳ ism-i fāʿil muḫaffefidir süḫan-çīn söz devşirici maʿnāsına ġammāza ve nemmāma ʿalem-i cins olmuşdur.

Süḫan-dān: Söz maʿnāsına olan süḫan iledānendeden muḫaffef bilici maʿnāsına olan dān kelimesinden mürekkeb vaṣf-ı terkībī olaraḳ söz bilen ādeme dinür.

Süḫan-sāz: Süḫan söz maʿnāsına sāz sāzendeden muḫaffef düzici maʿnāsınaolmaġla şāʿire süḫan-sāz dinmişdir maʿnā-yı ḥaḳīḳīsi söz düzici olur.

Sūḫte: Sūḫten maṣdarından yanmışmaʿnāsına ism-i mefʿūldür ve ḳar maʿnāsına da gelür ve Ḫusrev-i Pervīz'iñ ḫazā'in-i şamāniyyesinden beşinci

ḫazīnesiniñ ismidir ve derūnı ḳavrulmuş ve fāsid olmuş maʿnāsına ve belā-dīde ve muṣībet-resīde ve ṭartılmış ve mevzūn maʿnāsınadır ve üzüm cibresine ve şarāb pūsesine dinür.

Sūk: Ḫūk vezninde mātem ve muṣībet ve ġuṣṣa maʿnāsınadır.

Sūr: Şūr vezninde altı maʿnāya gelür: **1.** Dügün ve ṭoy maʿnāsınadır ki ʿArabī'deʿArus dinilür. **2.** Siyāha māʾil remādīdir ki perçeminden ḳuyruġuna dek siyāh ḫaṭṭ çekilmiş at ve ḳaṭır ve eşekde olur ol rengde olan ḥayvān müteyemmen degildir vāḳıʿā sincābī rengde olan at ve bārgīrde şūmluḳ derkārdır. **3.** Bir ḳuş adıdır. **4.** Ḳırmızı reng maʿnāsınadır gül-i sūrī gül-i sürḫdür ki gülāb alınan güldür. **5.** İġvānṭāʾifesinden bir ḳavmdir. **6.** Bir şehr adıdır.

Sūrāḫ: Delige dirler ʿArabī'de şaḳbe dinilür.

Şūret nebest: Aṣl maʿnā-yı luġavīsi ṣūret bağlamadı dimekdir iş bitmedi diyecek yerde ṣūret nebest ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Surfe: Ġurfe vezninde öksürük maʿnāsınadır.

Şuver: Ṣūretler.

Sūz u güdāz: Sūz sūḫten yāḫud sūzīden maṣdarından yanmaḳ maʿnāsına ismdir ve güdāz güdāḫten yāḫud güdāzīden maṣdarından erimek maʿnāsına ismdir.

Sūzen: İgnemaʿnāsınadır.

Süfte-güş: Aṣl maʿnāsı ḳulaġı delinmiş dimekdir ʿArabda ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Sünbül-i ter: Tāze sünbül maʿnāsınaolmaġla zülf-i muʿteber-i ḫūbāna ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Süpürz: Aḥşā-yı dāḫiliyyeden ṭalaḳ didikleri şeyʾdir kiʿArabī'de ṭıḥāl dirler.

Süpüş: Kehle maʿnāsına.

Sür: Pür vezninde yedi maʿnāsı vardır: **1.** Muṭlaḳā ayaḳḳabıdır pābūç ve çizme ve sāʾir gibi. **2.** Boza taʿbīr olunan şarābdır. **3.** Ḳurd eşeni didikleri geçige dinür. **4.** Ḳılıç balığı didikleri balıḳdır. **5.** Ḳırmızı renk maʿnāsınadır. **6.** Oluḳ ve nāvdān maʿnāsınadır. **7.** Bir dürlü raḳṣa dinür.

Sürāġ: Ḳılavuz maʿnāsınadır.

Sürīn: Oturaḳ yiri ki insānda ūca ve ḥayvānda ṣaġrı dinür sürūn daḫı dirler.

Sürḫ: Ḳırmızı renge dinür.

Sürūd: Vürūd vezninde ṭarab ve naġme ve ġınā maʿnāsınadır söz ve kelām maʿnāsına daḫı gelür.

Sürūş: Ḫurūş vezninde muṭlaḳā ferişte maʿnāsına ve ḫuṣūṣıyla cānib-i İlāhīden ḫaber getüren melāʾike-yi kirāma ve Cibrīl-i Emīn ḥażretine ıṭlāḳ olunur.

Sütūde: Sütūden maṣdarından medḥ olunmuş maʿnāsınadır.

Sütūhīden: Gürūhīden vezninde ṭarılmaḳ ve müteʾellim olmaḳ maʿnāsına.

Sütūn: Direk maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ʿamūd ve üṣṭüvāne dirler ve üstūn ve üsten daḫı luġatdır.

Sütūr: Ḫużūr vezninde muṭlaḳā binek ḥayvānına dinür feres ve deve ve ḥımār ve

ḳaṭır olsun ve muṭlaḳ ḥayvān ve cānver maʿnāsına da gelür.

Sütürden: Tırāş itmek ve yonmaḳ ve yolmaḳ ve ḳazımaḳ maʿnālarında maṣdardır.

Süvār: Aṭlu ve fāris maʿnāsına meşhūrdur.

Ş

Şāḫ: Gāh vezninde ṭoḳuz meʿānī-yi meşhūresi vardır: 1. Dal ve budaḳ maʿnāsına. 2. Boynuz maʿnāsına. 3. Pāre ve ḳıṭʿa maʿnāsına şāḫ şāḫ pāre pāre ḳıṭʿa ḳıṭʿa dimekdir. 4. Piyāle ve ḳadeḥ maʿnāsınadır Gürcistānda ḳadeḥi boynuzdan düzdükleri münāsebetiyle aʿlām-ı ġalebe ḳabīlinden olmuşdur. 5. Şāh-ı tīr maʿnāsınadır ki üzerine saḳf vażʿ olunan uzun ve ḳalın direkdir. 6. Alın ve cebhemaʿnāsınadır. 7. Ḳol ve bāzū maʿnāsınadır. 8. Ḫarḳ-ı māʾ maʿnāsınadır kiTürkī'de şu arḳı dirler. 9. Eşvāb-ı tirīzī maʿnāsınadır.

Şād kerden: Şād bād vezninde mesrūr ve feraḥ-nāk maʿnāsınadır eylemek maʿnāsına olan kerden ile şād kerden sevindirmek maʿnāsınadır.

Şād-āb: Ādāb vezninde ter ü tāze maʿnāsına ve şuyı çoḳ ve şuya ḳanmış ve şulı maʿnālarına daḫı gelür.

Şād-āb: Tāze dimekdir.

Şād-kāmī: Şād-kām Fārsī'de mesrūr maʿnāsınadır yā-yı maṣdariyye ʿilāvesiyle sevinmeklik maʿnāsını ifāde ider.

Şādmānī: Şādmān mesrūr ve şādān ve feraḫ-nāk maʿnāsına olmaġla yā-yı maṣdariyye ile şādmānī sevinmek maʿnāsınaolmuşdur.

Şāhāne: Şāha lāyıḳdır dimekdir.

Şāhenşāh: Ol pādişāha dinür ki muʿāṣır olan pādişāhlardan her cihetle ʿaẓīm ola aṣlı şāh-ı şāhāndır şāhenşāha şehenşeh ve şehenşāh daḫı cāʾizdir.

Şāhid: Şāhid ıṣṭılāḥ-ı şuʿarā-yı ʿAcemde güzel ve maḥbūb maʿnāsınadır ki maḥbūb-ı mütenāsibü'l-aʿżānıñ ḳudret-i İlāhīye ḥüccet-i ʿādil ve güvāh-ı bī-muʿādil olması sebeb-i tesmiye ve ıṣṭılāḥdır.

Şāhid-i bāzār: Hercāyī yaʿnī her gördigi ʿāşıḳa uyup maṭlūba müsāʿade iden maḥbūb-ı hezār-āşināya dirler.

Şāʿir: Şiʿr söyleyen ādeme dinilür ancaḳ söyledigi taʿrīf şiʿre muvāfaḳat itmek şarṭdır.

Şāhrāh: İşlek olan ṭarīḳ-i vāsiʿe dinilür çünki şāh ṣūret ve maʿnā cihetleriyle emṣāl ve aḳrānında büyük ve güzel olan nesneye dinür meṣelā büyük ṭoġana şāhbāz ve aʿlā fārise şāhsüvār dinildigi miṣillü ṭarīḳ-i cāddeye daḫı şāhrāh dindi.

Şāh-sāl: Rāḥat ve āsāyişle güẕerān iden sene sāʾir seneler beyninde güzīde ve aʿlā olmaġla şāh-sāl dinmişdir.

Şalvār: Yalvār vezninde ṭon maʿnāsınadır.

Şalvār-bend: Ṭon baġlayıcı maʿnāsından bi'n-naḳl uçḳura ism olmuşdur.

Şām: Sām vezninde aḫşam maʿnāsınadır.

Şān: Emr ve ḥāl ve rütbe maʿnāsına ʿArabī olup Fārsī'de ve Türkī'de daḫı müstaʿmeldir.

Şāne: Ḫāne vezninde ṭaraḳ maʿnāsınadır ve culhalarıñ ṭaraḳ didikleri ālete dinür ve kömeç maʿnāsınadır ki arılarıñ içine bal yapdıġı ḳurşdur ve atıñ şıçrayup atlamasına dinür ve üstüḫᵛān-ı ketf maʿnāsınadır Türkī'de kürek dinür.

Şāpāş: Şādbaş kelimesinden muḫaffef sevin ve şād ol maʿnāsına kelime-yi taḥsīndir.

Şāşeh: Sidik maʿnāsınadır.

Şaṭranc-bāz: Maʿnā-yı aṣlīsi şaṭranc oynayıcı dimekdir mülevveş ṭaʿām ekl iden bī-ʿārlara şaṭranc-bāz ıṣṭılāḥ oldı.

Şāyān: Nālān vezninde münāsib ve lāyıḳ maʿnāsına.

Şāyed: Sāyed vezninde şāyesten yāḫud şāyīden maṣdarından sezādır ve lāyıḳdır maʿnāsına mużāriʿdir.

Şāyegān: Aṣlı şāhegāndır selāṭīne lāyıḳeşyā-yı fāḫireye ıṭlāḳ olunur ve firāvān ve bī-nihāye maʿnāsınadır.

Şāyegānī: Ucuzluḳ maʿnāsınadır āḫırındaolan yā maṣdariyyedir şāyegān rāyegān vezninde bol ve vāsiʿ maʿnāsına lāyıḳ ve yaraşıḳ ve yaḳışıḳ maʿnāsına gelür.Ḫusrev-i Pervīz'iñ ḫazīnelerinden bir ḫazīneniñ ismidir ve suḫre ve ücretsiz iş maʿnāsınadır.

Şāyeste: Bāyeste vezninde münāsib ve lāyıḳ maʿnāsına.

Şeb: Heb vezninde gice.

Şebān-rūz: Gicede ve gündüzde iḥāṭa-yı müddet ve mütemādī-yi vaḳt murāddır.

Şeb der-güẕeşt: Aṣl maʿnāsı gice geçdi dimekdir bu münāsebet ile gençlik zamānınıñ güẕerānından ḥikāye içün ışṭılāḥdır.

Şeb-dīz: Mihmīz vezninde yaġız ata dinür.

Şeb-engīz: Şeb gice maʿnāsına engīz engīḫten maṣdarından yāḫud engīzīden maṣdarından müştaḳ engīzed mużāriʿinden meʾḫūẕ engīzende ism-i fāʿilinden muḫaffefdir şeb-engīzterkībi yarasa ḳuşuna ʿalem-i cins olmuşdur aṣl maʿnāsı gice ẓāhir olıcı dimekdir.

Şebḫāne: Pervāne vezninde ḥarem-serāy-ı selāṭīn maʿnāsınadır ve fuḳarā ve dervīşānıñ beytūtet eyledikleri ḫāneye dinür.

Şeb-ḫīz: Ḫīzende-yi şeb taḳdīrindedirmaʿnā-yı luġavīsi gice ḳalḳıcı dimek olur şeb zinde-dār miṣillü giceyi iḥyā iden ādeme ıṭlāḳ iderler.

Şeb ḫoş kerd: Vedāʿ itdi maʿnāsınaışṭılāḥdır ve mecāzen ferāġat itdi maʿnāsında daḫı müstaʿmeldir.

Şebī: Gicelik eṣvābına dinür.

Şebīne: Kemīne vezninde edāt-ı nisbet ve taḫṣīṣ ile giceye mensūb ve muḫtaṣṣ nesnedir. Murād giceden ḳalmış ṭaʿām ve nevāle ve şarāb baḳiyyesidir.

Şeb-pere: Beftere vezninde yarasa ḳuşıdır şeb-perek daḫı dirler ʿArabīsi ḫuffāşdır.

Şeb-tāb: Meh-tāb vezninde yıldız böcegine dirler pervāneye şebīh bir böcekdir.

Şeb zinde-dār: Şeb gice zinde ṣaġ ve diri dār ṭutıcı maʿnāsına olmaġla giceyi ṣaġ ve diri ṭutıcı maʿnā-yı luġavīsi ʿalāḳasıyla iḥyā-yı leyl iden şaḫṣa ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Şeftereng: Şeftālū maʿnāsına.

Şeh-bāz: Ṭoġan maʿnāsınadır.

Şehīdī: Zen-dost ve zen-pāre taʿbīrleri Fārsī'dirTürkī'de daḫı şāyiʿdir ıṣṭılāḥ olaraḳ zen-pāreye şehīdī dirler.

Şeh-nāy: Büyük düdük dimekdir zurnada büyüklük āvāzınıñ ḳaba ve çok çıḳmasındandır yāḫud pādişāh düdügi dimekdir.

Şeh-per: Server vezninde ḳuşlarıñ ḳanadlarınıñ öñ ṭarafında olan yelekleri ki her ḳanadda on dāne olur.

Şehriyār: Ol pādişāha dinür ki muʿāṣırı olan pādişāhlardan ḳuvvet ve şevket cihetiyle ʿaẕīm ola ve büyük beldeye dinür ki sevād-ı aʿẓam taʿbīr olunur.

Şeh-vār: Şāh-vār muḫaffefidirpādişāha lāyıḳ olan nesneye dinür. Vār Fārsī'de edāt-ı liyāḳatdir ve edāt-ı liyāḳat iki kelimedir birisi vārdır ki meṣelā aʿlā incüye dürr-i şeh-vār dirler pādişāha lāyıḳ incü maʿnāsına, uyġun ata esb-i reh-vār dirler. Edāt-ı liyāḳatiñ ikincisi ne kelimesidir şāhāne dirler şāha lāyıḳ maʿnāsına.

Şekāl: Mekr-i düşmen ve ḥīle-yi ʿadū maʿnāsınadır.

Şeker-ḫʷāb: Ṭatlu uyḳu maʿnāsınadır şekerden lāzımı olan leẕẕet-i ḥulv murāddır.

Şeker-ḫand: Ḫand ism-i maṣdar olmaġla ṭaṭlu gülmege şeker-ḫand dinildi maḥbūbuñ zīr-i lebünden nīm tebessüm-i sükker-bārından kināyet olunur.

Şekīb: Nehīb vezninde ṣabr ve taḥammül maʿnāsınadır.

Şemem: Çarıḳ didikleri ayaḳḳabınıñ adıdır lām ile şemel daḫı luġatdır.

Şemʿ-i İzān: Çerāġuñ adıdır ʿArabī'de mişbāḥ dinilür.

Şemşīr: Ḳılıç maʿnāsınadır aṣlda şem ḳuyruḳ ve şīr arslan maʿnāsına olmaġla ikisinden mürekkeb arslan ḳuyruġı dimek idi ʿalā ṭarīḳu't-teşbīh ḳılıç ve ġaddāre ve pala maḳūlesi ālātda ʿalem-i ḫāṣṣ oldı.

Şenc: Ṣaġrı maʿnāsınadır ve maʿnā-yı meẕkūrdan başḳa bīnī-yi kūh maʿnāsına gelür yaʿnī ṭaġıñ burnı ki bir ṭarafından çıḳan sivridirʿArabī'de enfi'l-cebel dinür ve şenc ol zemīne dinür ki ṭopraġı ġāyetde saḫt ve egri bügri ve ṭaşlıḳ ve ḳayalıḳ olmaġla ṣaʿbi'l-mürūr ola.

Şeng: Deng vezninde şöhret-yāb olan ḥarāmī ve reh-zen ve ḥaydūd maʿnāsınadır.

Şereng: Peleng vezninde zehr maʿnāsınadır ve Ebū Cehl ḳarpuzına da dirler ʿArabī'de ḥanẓal dirler.

Şerʿiyye: Şerʿe mensūb dimekdir.

Şerm: Nerm vezninde uṭanmaḳ ve ḥayā ve nāmūs ve ġayret maʿnāsınadır ve ālet-i tenāsül maʿnāsına da gelür.

Şerm-gīn: Utanıcı maʿnāsınadır.

Şerm-sār: Utanan ādem maʿnāsınadır şerm nerm vezninde şermīdenden ism-i maṣdar olmaġla āḫırına ʿalāmet-i keşret olan sār lafẓınıñ ilḥāḳıyla utanan ādeme dinür ki ʿArabī'de ḫacl dirler.

Şest: Dest vezninde balıḳ aġına dirler bundan başḳa sekiz maʿnāsı daḫı vardır: **1.** Altmış ʿaded ismidir ki ʿArabī'de sittīn dinilür ṣād ile ġalaṭ-ı meşhūr ḳabīlindendir baʿżılar muʿarrebdir didi. **2.** Zünnār maʿnāsınadır ki kefere papasları miyānlarına bağladıḳları resendir. **3.** Nīşter-i feṣād maʿnāsınadır. **4.** Baş parmaġa ki ʿArabī'de ibhām dinür. **5.** Zih-gīr maʿnāsınadır ki tīr-endāzlarıñ baş parmaḳlarına geçirdikeri yüksükdür. **6.** Mıżrāb ve zaḫme-i sāz maʿnāsınadır ki tāzene taʿbīr olunur. **7.** Sāz teline dinür ibrişīm olsun ve pirinç olsun. **8.** Ḥalḳa maʿnāsınadır ip ve zülf ve kemend ḥalḳası gibi.

Şeved: Reved vezninde olur maʿnāsına şoden maṣdarından mużāriʿdir ve üzerine mī-yi ḥāliye düḫūlüyle mīşeved daḫı maʿnā-yı meẕkūrededir.

Şevher: Berter vezninde zevc maʿnāsınadır.

Şeydā: Peydā vezninde deli ve dīvāne maʿnāsınadır.

Şevḳ: Sevḳ vezninde ārzū maʿnāsınadır ki nefes ve ḳalbiñ bir nesneye çekinmesinden ʿibāretdir.

Şīb: Sīb vezninde iniş maʿnāsınadır, neşīb kelimesinden muḫaffefdir. Yoḳuş muḳābilidir. Mecāzen aşaġı ve alçaḳ maʿnāsına da gelür bundan māʿadā beş maʿnāsı daḫı vardır: **1.** Ol mevżiʿe dinür ki keşret-i emṭārdan ışlanup insān ve sāʾir ḥayvān tereddüdile cā-be-cā çuḳurlanup ḥarāret-i şemsden kurumaġla yer yer kesik bağlaya şöyle ki üzerinden mürūr ġāyet düşvār ola. **2.** Deşte-yi tāziyāne yaʿnī ḳamçı ṭurrasıdır. **3.** Āşüfte ve medhūş maʿnāsınadır ki sime taʿbīr olunur. **4.** Ol girye ve nevḥaya dinür ki kemāl-i endūh uġuṣṣadan nāşī ola. **5.** Kūn ve dübür maʿnāsınadır.

Şībān-zebān: Sözi faṣīḥ maʿnāsınadır.

Şibẕīr: Esmā-yı ḥüsnādandır.

Şīd: Bīd vezninde güneş maʿnāsınadır ki ḫūrşīd ve yalñız ḫūr daḫı dinür.

Şikāf: Ġılāf vezninde üç maʿnāsı vardır: **1.** Ayrıḳ ve yarıḳ ve şaḳaḳ maʿnāsınadır ve yırtıḳ maʿnāsına da istiʿmāl olunur. **2.** Şikāfendeden muḫaffef olur sīne-şikāf gibi terkīb-i tavṣīfī olur ve şikāften maṣdarından fiʿl-i emr gelür. **3.** Ḳanġal olunmuş ipek maʿnāsına.

Şiken: Miḥen vezninde büklüm ve ḳıvrım maʿnāsınadır bundan başḳa yedi maʿnāsı daḫı vardır: **1.** Gücenmek ve iʿrāż itmek ve münfaʿil olmaḳ maʿnāsınadır. **2.** Yemek ve eklmaʿnāsınadır. **3.** Yorġunluḳ ve hezīmet maʿnāsınadır ki bu üç maʿnā da ism-i maṣdardır. **4.** Mekr ve tezvīr ve ḥīle maʿnāsınadır. **5.** Uṣūl maʿnāsınadır ki bī-uṣūl muḳābilidir. **6.** Sürūd ve laḥn ve naġme maʿnāsınadır. **7.** Mülāyemet ve

sühūlet ve yumuşaḳlıḳ ve kesr-i kāfla bir vilāyet adıdır.

Şikenc: Büklüm ve şiken maʿnāsınadır bundan başḳa altı maʿnāsı daḫı vardır: **1.** İşkence ve eziyet maʿnāsınadır. **2.** Bir cins yılandır. **3.** Uṣūl maʿnāsınadır ki mūsiḳīde olur bī-uṣūl muḳābilidir. **4.** Naġme maʿnāsınadır. **5.** Mekr ve keyd ve dekk maʿnāsınadır. **6.** Ḫıyārcıḳ ve yılancıḳ ve şīr-pençe miṣillü ʿilletlere ıṭlāḳ olunur ḥafaẓanallāhu teʿālā żamm-ı kāfla parmaḳ ucuyla ṭutup ṣıḳmaḳ maʿnāsınadır çimdikleme ve çimdik taʿbīr olunur.

Şikerden: Çikerden vezninde avlamaḳ ve ṣayd ve şikār maʿnāsınadır ve bozmaḳ ve ḳırmaḳ ve şikest ve münhezim eylemek ve çāre ve ʿilāc ve tedbīr eylemek maʿnāsınadır.

Şikest: Şikesten maṣdarından ḳırdı maʿnāsına māżīdir.

Şinās: Uzun maʿnāsınadır şu ḳadar ki terceme-yi ḳāmūsda uzun ve yükserek ipetaḫṣīṣ olunmuşdur ve şīnıñ żammıyla daḫı luġatdır.

Şināsīden: Fiġānīden vezninde añlamaḳ maʿnāsına maṣdar.

Şināver: Yüzgeç ve ṭalġıç maʿnāsınadır.

Şīnīdem: Māżī-yi mütekellim-i muvaḥḥadedir işitdim demekdir.

Şinīden: İşitmek maʿnāsına maṣdardır.

Şīr: **1.** Arslan ve esed maʿnāsınadır. 2. Süd maʿnāsınadır.

Şiʿr: Bir kelāmdır ki evzān-ı ʿarūżiyyeden birisine muvāfıḳ olup ḳāfiyesi ve ḫayāli ola ve ḳaṣda daḫı muḳārenet buluna dimekdir. Bu taʿrīfden her mevzūna şiʿr dinilmedigi ve müteşāʿire şāʿir ıṭlāḳ olunmadığı ve ḳaṣdamuḳārin olmayaraḳ yaʿnī ḳā'iliñ murādı şiʿr söylemek olmamaḳ üzre ẓuhūr iden baʿż-ı mevzūn kelāmıñ ḫāricde ḳaldığı maʿlūmdur.

Şīrāz: Belde-yi maʿrūfeniñ ismi olup Ḫᵛāce Ḥāfıẓ Ḥażretleri'niñ medfeni olan muṣallā Şīrāzdadır.

Şīre: Tīre vezninde üzüm ṣuyuna ve boza ile ḫaşīş ṣuyunı mezc idüp yapdıḳları bir nevʿ şarāba ve şīr-i revġan muḥarrefi şırlaġan dinilen ṣuṣam yaġına dinilür.

Şīr-gīr: Yarım ser-ḫoş yaʿnī çaḳırkeyf maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Şīr-i jiyān: Şīr arslan maʿnāsına maʿrūfdur jiyān miyān vezninde kükreyici ve tünd ve ḫışm-ālūd maʿnāsınadır insān olsun ḥayvān olsun bu cihetle iri arslana şīr-i jiyān dindi.

Şīr-i murġ: Ḳuş südi maʿnāsınadır ki emr-i muḥāldir.

Şīr-i süvār: Şems felekde süvār miṣillü oldığından şīr-i süvār tesmiye olunmuşdur.

Şīrīn-gū: Ṭatlu maʿnāsına olan şīrīn ile gūyende ism-i fāʿilinden muḫaffef gū kelimesinden mürekkeb vaṣf-ı terkībī olaraḳ ṭatlusöyleyici maʿnāsını ifāde ider.

Şīşe-gerdenān: Şīşe ḳuvvetlüler ve şīşe iḳtidārlular dimek olmaġla ışṭılāḥ olaraḳaḥmaḳlara dinür.

Şitāb: Kitāb vezninde ivmek ve ʿacele itmek maʿnāsınadır.

Şitābānīden: Şitābīden maṣdar-ı lāzımından meʾḫūẕ ivdirmek maʿnāsına maṣdar-ı müteʿaddīdir.

Şīve-ger: Şīvebīve vezninde cilve maʿnāsına olmaġla edāt-ı ism-i fāʿil olan ger lafẓıyla terkīblenüp şīve-ger cilvelümaʿnāsına olmuşdur ve şīve kelimesi ṭavr ve ʿamel ve ḳāʿide ve ḳānūn maʿnāsına ve hüner ve kemāl ü maʿrifet maʿnāsına ve iḥtişām ve tezeyyün ve ʿarż-ı ḥüsn ve bahā maʿnāsına da olur.

Şīven: Miḥnet ve muṣībet vaḳtinde nāle vü fiġān itmek ve mātem eylemek maʿnāsınadır.

Şīẕer: Esmā-yı ḥüsnādandır.

Şod: 1. Şoden maṣdarından oldı maʿnāsına māzīdir ki ʿArabīsi kāne kelimesidir. 2. Şoden maṣdarından gitdi maʿnāsına māżīdir.

Şod deste: Mużṭarib oldı maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Şöhret-gīr: Vaṣf-ı terkībī, şöhret ṭutmuş yaʿnī meşhūr olmuş maʿnāsına Fārsī'dir.

Şubān: Çūbān maʿnāsınadır ki ʿArabca rāʿī dinür.

Şūġ: Keşret-i istiʿmālden elde ve ayaḳda ḥāṣıl olan keyfiyyetdir ki naşırlanmaḳ taʿbīrolunur ve bedende ve eşvābda olan kir ü pas u vesaḫ maʿnāsınadır bī-ḥayā ve küstāḫ ve cesūr ve fożūl maʿnāsına da gelür.

Şūḫ-çeşm: Şūḫ kelimesi bī-şerm ve cesūr ve fożūl ve bī-ḥayā maʿnāsına olmaġla yüzi açıḳ ve bī-ḥayā ve lāubālī ādeme şuḫ-çeşm dinmek meʿānī-yi meẕkūreden naḳl iledir.

Şūḫ-gīn: Şūḫ ile āgīn kelimesinden mürekkeb kirlü ve paslu maʿnāsınadır.

Şūḫ u şeng: Maṭbūʿ ve şīrīn ḥarekāt ve nāzük maḥbūba dinür.

Şuḳḳa şuḳḳa: Pāre pāre dimekdir.

Şule: Lapa taʿbīr olunan ṭaʿāmdır ve lām-ı müşeddede ile ferc-i zenān maʿnāsına ve murdār ve mülevveṯ maʿnāsına ve zenānıñ ḥayż bezi maʿnāsınadır.

Şumā: Şīnıñ żammıyla siz maʿnāsına ʿArabī'de entem maʿnāsınadır, ẓamīr-i cemʿ-i muḫāṭabdır.

Şūr: Ḥūr vezninde şamata ve çıġıltı ve ġavġā maʿnāsınadır.

Şūr: Mūr vezninde dört maʿnāsı vardır: 1. Ṭuzlu ki ṭaʿāmıñ ve bir ġayrı nesneniñ ṭaʿmı ṭuzlu olmaḳdır. 2. Şūrīdenden ism-i maṣdardır teheyyüc şerr eylemek maʿnāsınadır. 3. Ḳarışdırmaḳ ve bulandırmaḳ. 4. Yumaḳ ve ġusl ve tanẓīf itmek maʿnāsınadır.

Şūrīden: Ḳarışdırmaḳ maʿnāsına maṣdardırve tehyīc-i şer eylemek yaʿnī orṭalıġı ḳarışdırmaḳ ve fesāda virmek maʿnāsına daḫı gelür.

Şūriş: Şūrīdenden ḥāṣıl-ı maṣdardır ḳarışıḳlıḳ maʿnāsınadır.

Şuste: Żamm-ı şīn ile yıḳanmış maʿnāsınadır ki şusten maṣdarından ism-i mefʿūldür.

Şuvāẕ: ʿArabī'de tütünsüz ṣāfī āteş yalıñına dinür ve güneşiñ ḥarāretine ıṭlāḳ olunur ve ḥayḳırmaġa ve feryād itmege dinür ve pek ṣusuzluġa ıṭlāḳ olunur ve sögmek ve müşāteme maʿnāsına olur.

Şūy: Būy vezninde zevc yaʿnī ḳoca maʿnāsına.

Şūy-dīde: Er görüp ṣeyyib olan ḫatuna dinür.

Şuyīde: Şūyīden maṣdarından ism-i mefʿūl olaraḳ yıḳanmış ve maġsūl maʿnāsınadır.

Şüfūr: Ḥarām maʿnāsınadır ki ḥelāl muḳābilidir.

Şüḫūde: Şüḫūden maṣdarından ism-i mefʿūldür.

Şüḫūden: Diş ile ṭırnaḳ ile yaralamaḳ ve derisini ḳoparmaḳ maʿnāsına.

Şüḫūlīden: Şīn-ı muʿcemeniñ feṭḥ ve kesriniñ cevāzı ile at ṣu içerken ṣışlıḳ çalmaḳ ve ḥayḳırmaḳ ve ṣayḥa itmek maʿnālarınadır ve at kişnemek maʿnāsınadır.

Şükūfe: Çiçek maʿnāsınadır ki ʿArabī'de zehr ve cemʿinde ezhār dinür.

Şükūfīden: Açılmaḳ ve yarılmaḳ maʿnāsınadır şükūfe bunlardan meʾḫūẕdur zīrā çiçekde yarılup ve açılmaḳ bulunur.

Şükūh: Gürūh vezninde mehābet ü ʿaẓamet ve şān u şevket maʿnāsınadır.

Şüküften: Açılmaḳ maʿnāsına maṣdardır.

Şüsten: Rüsten vezninde yıḳamaḳ maʿnāsınadır.

Şüst ü şūy: Yıḳamaḳ maʿnāsınadır kelime-yi māżī fiʿl-i emr ile ẕikr olunduḳda maʿnā-yı maṣdariyyesiniñ keṯret ve mübālaġası murāddır.

Şüş: Aḳcigerdir ki yüregiñ yelpāzesi menzilindedir ve gevşek ve sülpük memeye daḫı dirler.

Şütür gürbe: Bir eyü şeyʾ bir fenā şeyʾ ile tervīḥ olunsa şütür gürbe dirler bu ışṭılāḥ ʿArab'ıñ mā erḫaṣe'n-nāḳate levle'l-melʿūnetü biʿunuḳihāmeşelinden meʾḫūẕdur.

T

Tā: İlā maʿnāsına Fārsī'dir.

Ṭabʿ: Nebʿ vezninde insānıñ mecbūl ve mefṭūr oldığı seciyeye dinilür lafẓ-ı ʿArabī'dir ki Fārsī'de sirişt taʿbīr olunur.

Tāb: Āb vezninde yedi maʿnāsı vardır: **1.** Ṭāḳat ve tüvān. **2.** Żiyā ve fürūġ ve lemeʿān. **3.** Ḳıvrım ve büklüm ve buruşuḳ ki ipde ve ṣaçda olur. **4.** Öyke ve ṭarġınlıḳ ve ḫışm ve ġażab. **5.** Ḥarāret. **6.** Derd ü miḥnet ve meşaḳḳat maʿnāsına. **7.** Ġażab maʿnāsından fiʿl-i emr gelür.

Ṭāb-dān: Pencere maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Tāb-dār: Tāb żiyā dimek olmaġla ṭutıcı maʿnāsına olan dār ile lede'ṭ-terkīb parlaḳ maʿnāsına olmuşdur.

Tābende: Tābīden maṣdarından parlayıcı maʿnāsına ism-i fāʿildir.

Ṭaber-zed: Teber-zed muʿarrebidir ḳand-ı sefīddir ki nebāt şekeridir ġāyetde ṣāf ve muḥkem ḳısmına ıṭlāḳ olunur.

Tābistān: Tāb ḥarāret maʿnāsına olmaġla sitān kelimesiniñ ilḥāḳıyla yaz maʿnāsınaolmuşdur aṣl maʿnāsı ṣıcaḳlıḳ dimekdir.

Ṭabl-ı pinhān mīzened: Setri muḥāl olan işi ketm itmek gizlü ṭabl çalmaḳ miṣillü oldığından ol maḳūlelere ṭabl-ı pinhān mīzened dinmek ıṣṭılāḥdır.

Taʿcīl: Tefʿīl bābından ʿArabī'de ivdirmek maʿnāsına.

Taḫgem: Edhem vezninde yaz evi yaʿnī ṣayf-ḫāne maʿnāsınadır.

Taḫvīl: Çevirmek maʿnāsına ʿArabī'dir.

Tāk: Ḫāk vezninde dıraḫt-ı engūr yaʿnī üzüm aşması maʿnāsınadır.

Ṭāḳ: Sāḳ vezninde beş maʿnāsı vardır: 1. Kemer ve ḳanṭara maʿnāsınadır. 2. Açıḳ ve güşāde maʿnāsınadır. 3. Pamuḳlu cübbe ve ḳaftān maʿnāsınadır. 4. Tek maʿnāsınadır zevc ve çift muḳābilidir. 5. Ṭaş ve degnek miṣillü ecsām-ı ṣulbeniñ teṣādümünden ẓāhir olan ṣavtdan ḥikāyedir ki ṭaḳırdı taʿbīr olunur.

Tāl: Dört maʿnāsı vardır: 1. Ṭabaḳ ve tepsidir ki altun veyā gümüş veyā baḳır miṣillülerden yapılmış ola. 2. Pirinçden düzülmüş iki küçük ve yufḳa ṭabaḳdır. Hindistān'da köçekler ve çengīler raḳṣ iderlerken ellerine alup birbirine zil gibi uṣūl üzre çalaraḳ oynarlar. 3. Tūc taʿbīr olunan şey'dir ki nuḥās ve ḳalʿī ve tūtiyānıñ izdivācıyla ḥāṣıl olur. 4. Göl ve tālābmaʿnāsınadır.

Tāl-āb: Nā-yāb vezninde ṣu cemʿ olan maḥall maʿnāsınadır.

Ṭālār: Sālār vezninde büyük ḳonaḳlarda dīvānḫāne dinilen yere dinür.

Talḫ: Selḫ vezninde acı maʿnāsınadır.

Ṭaʿn: ʿArabī'de dürtmek ve ṣancımaḳ ve bir kimseyi zebān-dırāzlıḳ ile ḳubḥ ve taʿyīb eylemek maʿnāsınadır.

Tār: Eriş maʿnāsından başḳa beş maʿnāya daḫı gelür: 1. Tel maʿnāsınadır ibrişīm ve ṭanbūre teli gibi. 2. Ḳarañu ve muẓlim maʿnāsınadır. 3. Başıñ tepesi tārek-i ser maʿnāsınadır. 4. Hindistāna maḫṣūṣ bir şecerdir ḫurmā aġacına şebīh olur ve andan bir nevʿ ṣu ḥāṣıl olur bāde yerine istiʿmāl iderler. 5. Rīze rīze pāre pāre maʿnāsınadır meṣelā pāre pāre diyecek yerde tār tār dirler.

Tārīḫ: Iṣṭılāḥ-ı ṣuʿarāda müstaʿmel ḫāne-yi cedīd ḫitāmında ve veled ẓuhūrunda ve meserret-i sā'irede ve vefāt-ı meşāhīrde ḥurūf-ı ebced ḥesābıyla ol sene ʿadedine muvāfıḳ bir mıṣrāʿ veyāḫud bir beyt bulup birḳaç beyt ʿilāvesiyle taḳdīm olunan medḥiyyedir.

Tār-mār: Kār zār vezninde itbāʿ ḳabīlindendir ṭağınıḳ ve ṭarṭağan maʿnāsınadır.

Ṭāşt ez bāmeş fütād: Ṭaşt lākin maʿnāsına olmaġla ez bāmeş anıñ ṭamından fütād düşdi dimekdir bir kimseniñ esrār-ı ḫafiyyesi fāş ve ẓāhir oldı mevḳiʿinde ışṭılāḥdır.

Tāz: Nāz vezninde tāzīdenden segirtmek ve ḳoşmaḳ maʿnāsınadır ve bundan başḳa dört maʿnāya daḫı gelür: 1. Dilber ve maḥbūb maʿnāsınadır. 2. Ṣoysuz ve fürū-māye maʿnāsınadır. 3. Süfehā ile āşūb yüriten tāze bozundısına dinür. 4. Seg tazı maʿnāsınadır ki ziyāde yügrük olan kelb-i muʿalleme tazı dirler.

Tāz-bāz: Muġlim lūṭīye dinür maʿnā-yı terkībīsi tāze oynadıcı ve tāze ile mülāʿabe idici dimek olur.

Tāzī: Bāzī vezninde ʿArabī maʿnāsınadır zebān-ı Tāzī lisān-ı ʿArabiyye'dir.

Teb: Heb vezninde sıtma taʿbīr olunan bir nevʿ ḥummā ḫasteligine dirler.

Tebāh: Penāh vezninde tevā miṣillü maḥv ve telef olmaḳ maʿnāsınadır ve andan başḳa bölici ve taḳsīm ve tevzīʿ idici maʿnāsına da olur ve ele gelür ve işe yarar ḥāli ḳalmamış ve fenā bulmuş nesneye dinür.

Tebār: ʿAyār vezninde ḫısm u aḳrabā ve ḳavm ü ḳabīle maʿnāsınadır şoy ve aṣl ve nijād maʿnāsına da gelür ve ʿArabī'de helāk maʿnāsınadır.

Teber: Sefer vezninde balṭa taʿbīr olunan ālete dinür.

Tebeş: Tābiş kelimesinden muḫaffef parlayış ve lemʿa ve lehb maʿnāsına olur.

Tebḫāle: Ḫā ile ve ḫāsız ibdāl vezninde tebāl Türkçe uçuḳ taʿbīr olunan ḫurde ḳabarcıḳlardır ki ḥummānıñ ve sıtmanıñ ḥarāretinden aġzıñ eṭrāfında dudaḳlarda ẓuhūr ider.

Tebīr: Debīr vezninde kös ve ṭabl-ı kebīr maʿnāsınadır ve süpründi dökilen maḥalle dinür ki süpründilik taʿbīr olunur.

Tecnīs: İki kelimeniñ lafẓda müşābehetine dinilür.

Tef: Kef veznindeāteş yalıñına dinür ve ḥarāretden ḥāṣıl olan buḫār maʿnāsına ve ḳızġınlıḳ ve ḥarāret maʿnāsına ve ʿufūnet ve vaḫāmet maʿnāsına.

Tehī: Boş maʿnāsınadır.

Teh nedāred: Teh dip ve ḳaʿr ve cānib-i esfel maʿnāsına olmaġla meʿānī-yi meẕkūrede encām ve temel maʿnāsı melḥūẓ oldıġından teh nedāred dip ṭutmaz yaʿnī encāmsız ve temelsiz dimek olur.

Tehẕīb: Tefʿīl bābından maṣdardır. Aġac ve sā'ir nesneniñ zevā'idini ḳaṭʿ ve izāle ile ışlāḥ idüp pākīze ve ḫāliṣ ve münaḳḳaḥ eylemek maʿnāsınadır ki revnaḳ ve leṭāfet ve ḥüsn-i ḳıyāfete iblāġ olunur. Fārsī'de bu maʿnā pīrāsten kelimesiyle edā olunur.

Tek: Tekīden maṣdarından yelmek ve segirtmek maʿnāsına ism-i maṣdardır bundan māʿadā dib ve ḳaʿr maʿnāsına ve ḥayḳırma ve ṣayḥa ve istiġāṯe maʿnāsına daḫı gelür.

Tekāpū: Tekāpūda olan elif elif-i ʿaṭfdır ʿArabī'de olan vāv-ı ʿaṭf menzilindedir

tekāpūy lafẓı aşlında tek ve pūydur tek tekīden maşdarından ismdir tekīden segirtmek maʿnāsınadır ve pūy daḫı pūyīdenden ism-i maşdardır sürʿatle gitmek maʿnāsınadır ki Türkī'de andan yelmek ile taʿbīr olunur.

Tek-āver: Sezāver vezninde tekāverende muraḫḫamıdır ʿumūmen yelici ve segirdici maʿnāsına ve ḫuşūşen yorġa yürüyüşliata dinür.

Tekil: Tüysüz emred maḥbūba dinür. Ḳoç ḳoyuna ve dört ḳaşlı tāzeye dinür şaşḳınaḫmaḳ ve perīşān maʿnāsına da gelür.

Tekū: ʿAdū vezninde ḳıvırcıḳ şaça dinür ve yaġlı etmek ve gözleme ve çörek gibilere dinilür.

Tele: Kele vezninde ḳapan ve faḳ taʿbīr olunur nesnedir ki anıñla fāre ve ḳuş ṭutarlar Türkī'de ism-i ʿumūmīsi ṭuzaḳdır ve tele ṭavar baġlanacaḳ maḥalle dinür ve üti taʿbīr olunan temüre dinilür ki anıñla eṣvāb ütülerler ve teşdīd-i lām ile nerd-bān ayaġına dinür.

Telmīḥ: Feḥvā-yı kelāmdan bir āyet-i kerīme yāḫud eḥādīṯ-i nebeviyye veyāḫud meʿānī-yi kelimāt-ı meşhūre-yi sāʾireye işāret itmege dirler.

Temāẓ: ʿArabī'de lisān ile sögüşmek maʿnāsınadır.

Ten: Ben veznindegövde ve beden maʿnāsınadır ʿArabī'de cesed dinür ve cism maʿnāsınadır ki ḥükemāya göre heyūlā ve ṣūretden mürekkebdir.

Ten-dürüstī: Ten gövde maʿnāsına dürüst ṣıḥḥat ü ʿāfiyet maʿnāsına olmaġla ten-dürüst vücūdı ṣaġ maʿnāsınadır āḫırına yā-yı maşdariyye lüḥūḳuyla ten-dürüstī eyülük ve ṣaġlıḳ maʿnāsınadır eşrefī taʿbīr olunan bir nevʿ tāmmü'l-ʿayār altun sikkesine daḫı ten-dürüst dirler.

Tene: Sene vezninde dikilmedik ṭonluḳ ve parçaya dinür.

Tenend: Kemend vezninde örümcek maʿnāsınadır ve kāhil ve tenbel şaḫṣa dinür.

Ten-fürūdāde: Rām ve muṭīʿ oldı maʿnāsınadır.

Teng: Reng vezninde on üç maʿnāsı vardır. 1. Ṭar ve żīḳ maʿnāsınadır. 2. Yüküñ bir ṭarafına dirler. 3. Yutmaḳ ve ibtilāʿ maʿnāsınadır. 4. Naḳḳāşlar ve muṣavverleriñ ṣanāyiʿ-i muḥteriʿalarını şebt itdikleri ṣaḥīfeye ve ḫuşūşen Mānī-yi Naḳḳāş'ıñ nigār-ḫānesine dinür, Erteng daḫı dirler. 5. Ata ve ḳaṭıra çekdikleri ḳulañ maʿnāsınadır. 6. Ṭaġ arasında olan dere ve furce maʿnāsınadır. 7. Yektā ve ʿadīmü'l-miṣl ve bī-naẓīr maʿnāsınadır. 8. Ṣıkıntılı ve melūl ve muẓṭarib maʿnāsınadır. 9. Bedahşānda bir vilāyet adıdır. 10. Tūrān-ı zemīnde bir şehr adıdır ki güzelleri nihāyet ḫüsnde olur. 11. Ḳatı ve saḫt ve muḥkem maʿnāsınadır ki gevşek muḳābilidir. 12. Çoḳ ve keṣīr maʿnāsınadır. 13. Tīr-i ʿuṣārān yaġcılar oḳı ki bir uzun aġacdır anıñla ḫubūbātıñ yaġını çıḳarurlar.

Teng-destān: Teng seng vezninde ṭar maʿnāsınadır ve dest el ve yed maʿnāsınadır

teng-dest ṣıfatıñ mevṣūf üzerine taḳdīmiyle ṭar ellü dimekdir.

Tengnā: Ṭar yir maʿnāsınadır.

Teng-rīş: Ṭar maʿnāsına olan teng ile ṣaḳal maʿnāsına olan rīş kelimesinden mürekkeb ṭar ṣaḳallu maʿnāsına vaṣf-ı terkībī olaraḳ kösede ḥaḳīḳat-i ʿörfiyye olmuşdur.

Ten-nihād: Rām oldı maʿnāsında ışṭılāḥdır.

Tensuḫ: Mehruḫ vezninde bī-naẓīr ve ġāyetde nādir ve nefīs ve maṭbūʿ nesnedir.

Tenū-mend: Gövdelü ve boylu ve güçlü ve ḳuvvetlü maʿnāsınadır ve dāʾimā terbiyye-yi vücūdunda olup ḥayvānmişillü yiyüp içmek ve ṣafā ve rāḥat itmek ḫuṣūṣuyla meşġūl olan kimseye de ıṭlāḳ olunur ve bu maḳūleye ten-perver daḫı dirler.

Ten-zede: Sen zede vezninde sākitmaʿnāsınadır.

Ten-zened: Sākit ve ḫamūş olur maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Terāḫt: Terāḫten maṣdarından ʿacele itdi maʿnāsına fiʿl-i māżīdir.

Ter: Ser vezninde yaş maʿnāsınadır bundan başḳa dört maʿnāya daḫı gelür: 1.ʿArabī'de ṣaʿve ve Türkī'de ḳuyruḳ ṣalan dinilen murġuñ ismidir. 2. Ol kimseye dinür ki sehl nesneden münfaʿil ve cüzʾī vażʿdan alınup müteʾeṣṣir olur ter-mizāc taʿbīri bundan meʾḫūẕdur. 3. Be-ṭarīḳi'l-kināye ol ṣaḫṣa dinür ki ḳumārda ve sāʾir luʿbda nizāʿ eyleye. 4. Yine ʿalā ṭarīḳi'l-kināye murdār ve mülevveṯ ve ālūde ve fāsıḳ ve fācir kimseye ıṭlāḳ olunur ve ter kelimesi edāt-ı tafżīl olup kelimātıñ āḫırına dāḫil olur.

Ters: Ḳorḳu ve ḫavf ve ḫaşyet maʿnāsına.

Tersā: Farżā vezninde naṣārā ve āteş-perest ṭāʾifelerine dinür.

Tertīb: Tefʿīl bābından ḳorḳutmaḳ maʿnāsına maṣdardır.

Ter-zebān: Ḥāżır-cevāb olana ışṭılāḥdır.

Teşne: Nesne vezninde ṣuṣamış maʿnāsınadır.

Teşnegī: Ṣusuzluḳ maʿnāsınadır ʿArabī'de lehāṯ lāmıñ feṭḥiyle ṣusuzluḳ ve ṣuṣamaḳ maʿnāsınadır.

Teşnīʿ: Bir ādemi pek çoḳ taḳbīḥ eylemek maʿnāsına ʿArabī'dir.

Tevā: Nevā vezninde żāyiʿ ve mużmaḥil ve hebā maʿnāsınadır.

Tevekkül: Tefeʿʿül vezninde işte Ḫudā-yı Müteʿāl ḥażretlerine iʿtimād ve inḳıyād eylemek maʿnāsına kelime-yi ʿArabī'dir.

Tevsen: Evden vezninde ʿumūmen vaḥşī ḥayvāna ve ḫuṣūṣen serkeş ve bī-taʿlīm ve ḥarūn ve ṣıçraġan ata dinür.

Teżārub: Tefāʿül bābından ʿArabī'de uruşmaḳ maʿnāsınadır.

Ṭıfl: ʿArabī. Fārsī'de kūdek, Türkī'de çocuḳ dirler.

Tīġ: Dört maʿnāsı vardır: 1. Ḳılıç ve ġaddāre ve ustura maḳūlesine dinür. 2. Ṭaġıñ tepesidir ki andan mürtefiʿ yeri olmaya ve her nesne ki bülend ve rāst ve

ḳā'im ola tīġ dinür. 3. Rūşenāyī ve şuʿāʿ maʿnāsınadır. 4. Pūlād cevherine dinür.

Tīġ-ı kūh: Ṭaġıñ üzerinde olan sivri maḥalle dinür.

Tifāġ: Çirāġ vezninde büyük ḳadeḥ maʿnāsınadır.

Tīr: Zīr vezninde ḥişşe ve naṣībmaʿnāsınadır bundan başḳa ok ve sehm maʿnāsına ve devābb-ı mevāşī üzerine müvekkel olan ferişte maʿnāsına ve şühūr-ı şemsiyyeden sereṭān burcunuñ seyrānı müddetine ve her māh-ı şemsiyyeniñ on üçünci gününe dirler ve sebʿa-yı seyyāreden ʿUṭārid Yıldızınıñ ismidir ki debīr-i felek daḫı dirler.

Tīre: Ḫīre vezninde bulanıḳ ve mütekeddir maʿnāsınadır ve ḫāṣṣaten bulanıḳ ṣuya dinür.

Tīre şod: Aṣl maʿnāsı bulanıḳ oldı dimekdir ġāyet ziyāde ġażab itdimaʿnāsına ışṭılāḥdır.

Tīşe: Mīşe vezninde keser maʿnāsınadır.

Tīşe sūy-ı ḫod zened: Tīşe keser sūy-ı ḫodzened kendü ṭarafına urur maʿnāsınadır ki kendü ve nefʿin arayan kimse ḥaḳḳında tīşe sūy-ı ḫod zened ışṭılāḥdır Türkī'de daḫı kendü ṭarafına yontar istiʿmāli şāyiʿdir.

Tīz: 1. Ḫīz vezninde keskīn ve ḥadīd maʿnāsınadır. 2. Rīḥ-i süflī ki ʿArabī'de żarṭa taʿbīr olunur.

Tīz-dil: Keskīn göñüllü ẕekī ve mutafaṭṭın maʿnāsınadır.

Tu: ʿArabī'de ente miṣillü żamīr-i müfred-i muḫāṭabdır ki sen dimekdir. Tu kelimesiniñ vāvı maʿrūfedir vāv-ı mechūle ile ḳırāʿat olunur ise ḳaymaḳ maʿnāsınadır.

Tūde: Sūde vezninde yıġın ve küme maʿnāsınadır.

Ṭuġrā: Aḥkām üzerine keşīde olan imżā-yı şāhānedir nişān dinür.

Tuḫm-ı murġ: Tuḫm maʿrūfdur ki dāne ve ḥabbedir. Murġ ḳuş maʿnāsınadır. Tuḫm-ı murġ yumurṭaya dinür ʿArabīsi beyżadır. Yumurṭaya yalñız tuḫm daḫı dirler ve tuḫm nuṭfe yaʿnī menī maʿnāsına da gelür.

Tūr: Nūr vezninde dilber-i hercāyī ve maḥbūb-ı hezār-āşinā maʿnāsınadır ki maʿşūḳuñ iḳtiżā-yı ḥālidir. Bundan başḳa on maʿnāsı daḫı vardır: 1. Meyḫūş ṭaʿmlu bir nebātdır ṭaʿāma ḳorlar. 2. Ferīdūnuñ büyük oġlıdır Tūrac daḫı dirler. 3. Tūrān vilāyetine dirler. 4. Bahādır ve şücāʿ maʿnāsınadır. 5. Türk ṭā'ifesine daḫı dinür. 6. Sorup su'āl itmek ve aramaḳ maʿnāsına ismdir. 7. Ürkmek ve nefret ve vaḥşet maʿnāsınadır. 8. Īrec'iñ ḳızınıñ ismidir. 9. Żiyāfet ve mihmānī maʿnāsınadır. 10. Az ve ḳalīl maʿnāsınadır.

Turā: Saña maʿnāsını ifāde ider.

Ṭurfe best: Ṭurfe ġurfe vezninde bī-hemtā ve nā-yāb ve ḫoş-āyende şey'iñ ecnāsına dinür ki nefīs ve aʿlā şey' dimek olur best baġladı maʿnāsına besten maṣdarından fiʿl-i māżīdir ṭurfe best fā'ide gördimaʿnāsına ışṭılāḥdır.

Tüvān-ger: Tüvān ile edāt-ı fāʿil olan kerden mürekkeb zengīn maʿnāsınadır. Tüvān cüvan vezninde güç ve ḳuvvet ve zor

ve celādet maʿnāsınadır ki vech-i münāsebet ẓāhirdir.

Tūz: Tūḫten maṣdarından fiʿl-i emrdir sūḫten vezni üzre tūḫten baturmaḳ ve gömmek ve sancımaḳ ve dürtmek ve istemek ve az az cemʿ eylemek ve ḳazanmaḳ ve iktisāb maʿnālarınadır.

Tülüngī: Tüfengī vezninde ehl-i faḳr ve mużṭar ve gedā maʿnāsınadır.

Tünd-bād: Tünd tīz maʿnāsına ve bād rūzgār maʿnāsına olmaġla ḳaṣırġaya tünd-bād dinür.

Tünük: Yufḳa yaʿnī raḳīḳ ve ince maʿnāsınadır.

Türkī mīkuned: Aṣl maʿnāsı Türklük iderdimekdir Türkī'de olan yā maṣdariyyedir bī-edeblik ve nā-sāzlıḳ ider maḥallindeışṭılāḥdır Türkī'de daḫı bu maḳūleye Türklük itdi dinür ancaḳ Türkī'de rūstāyī Fārsī'de ahālī-yi Tūrān murāddır.

Türk-tāz: Türk ile tāzdan mürekkeb ḳoşmaḳ maʿnāsınadır Tatar dinilen Türk ṭā'ifesi çāpük-reftār ḳavm olup tāz daḫı segirtmek maʿnāsınadır.

Türt mürt: Ṭarṭaġan ve perīşān maʿnāsına.

Tüvānā: Tüvān cüvān vezninde güç ve ḳuvvet ve zūr ve celādet maʿnāsına olmaġla elif ile tüvānā güçlü ve ḳuvvetlü dimek olur.

Tüvān-ger: Zenginlik maʿnāsına ʿArabī'de ġınā dinilür.

U

Ū: Żamīr-i ġā'ib.

ʿŪd der micmer nihād: İfşā-yı esrār iden kimseye ʿūd der micmer nihād dirler ʿūduñ rāyiḥasınıñ şüyūʿı vesīle-yi naḳldir.

ʿŪd-ı mendel: ʿŪd aġaclarınıñ aʿlāsına dinür ki meşhūr-ı ḫoş-bū aġacdır.

Ūrā resed: Aṣl maʿnāsı aña irür dimekdir aña lāyıḳ mevḳiʿinde īrād olunur ışṭılāḥdır.

Üst: Edāt-ı ḫaberiyye ile żamīr-i ġā'ibden mürekkebdir ki odur maʿnāsını ifāde ider.

Ü

Üftāde: Maẓlūm ve düşkün ve felek-zede ve maġdūr şaḫṣdan kināye olunur. Lisān-ı şuʿarāda ʿāşıḳda istiʿmāli şāyiʿ olmuşdur.

Üftāden: Düşmek maʿnāsına maṣdardır.

Üftīden: Düşmek maʿnāsınadır.

Ümmīd: Mīmiñ żamm ve teşdīd ve taḥfīfi ile ricā ve tevḳiʿ maʿnāsınadır.

Üslūb: Ṭarz ve ḳāʿide maʿnāsına ʿArabī'dir.

Üsrüb: Ḳurşun maʿnāsınadır vezn-i meẕkūr üzre faḳaṭ bā-yı muvaḥḥadeniñ teşdīdiyle ʿArabī'de daḫı üsrübb dinür.

Üstād: Ögredici ve muʿallim maʿnāsınadır ʿilm ve sā'ir hüner ve ṣanʿat taʿlīm iden kimseye dinür mekteb ḫᵛācesi gibi.

Üstüḫᵛān: Püştüvān vezninde kemik ve ʿaẓmmaʿnāsınadır ve mīve çekirdegine ve

maḫṣūṣen ḫurmā çekirdegine ve ʿırḳ ve aṣālet ṣāḥibi kimseye dinür.

Üstüḫᵛān best: Maʿnā-yı luġavīsi üstüḫᵛānbaġladı dimekdir üstüḫᵛān kemik ve ʿaẓm maʿnāsına oldıġı miṯillü ʿırḳ ve aṣālet ṣāḥibi kimseye de dinür maʿnā-yı ṯānīden naḳl ile üstüḫᵛān best aṣlını beyān itdi dimek maʿnāsında ıṣṭılāḥdır.

Üstüvār: Metīn ve mażbūṭ ve muḥkem maʿnāsınadır.

Üşküfte: Üşküften maṣdarından açılmış maʿnāsına ism-i mefʿūldür hemzeniñ ḥaẕfı ile şüküfte daḫı dinür.

Üştülüm kerd: Üştülümbir kimse üzerine zor ve ġalebe ve teʿaddī eylemek ve ʿunfla birinden bir nesne almaḳ maʿnāsınadır itdi maʿnāsına olan kerd kelimesiyle terkīblenüp üştülüm kerd ġavġā ve nizāʿ eyledi maʿnāsına ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Üştür-bīn: Dūr-endīş ādeme üştür-bīnıṣṭılāḥdır.

Üştür-ḫuy: Ṭarıldıġı ādeme vaḳt-i fırṣatda ġalebe itmek içün infiʿālini iḫfā itmek ḥayvān-ı meẕkūruñ ḫāṣṣasından olmaġla kīn iden şaḫṣa üştür-ḫuy ıṣṭılāḥ olmuşdur.

V

Vā kerden: Vā açıḳ ve güşāde ve āşikār maʿnāsına olmaġla vā kerden āşikār eylemek maʿnāsına maṣdardır ʿArabī'de ifʿāl bābından īżāḥ dinilür ṣülāṣīsi vażḥdır.

Vālā: ʿAlā maʿnāsına Fārsī'dir.

Vālā-nijād: Kişizāde maʿnāsınadır ve yalñız nijād murād vezninde ve nijāde kişizāde maʿnāsınadır.

Vām: Dām vezninde borç ve deyn maʿnāsınadır.

Vā-pesīn: Āhenīn vezninde her şey'iñ āḫırına ve ṣoñrasına dirler.

Varaḳ gerdānden: Kāġıd çevirmek ve döndürmek maʿnāsınadır fāriġ olmaḳdan kināyedir Türkī'de daḫı o işden vazgeçmaḥallinde o yapraġı çevir dirler.

Vāren: Lāden vezninde dirsek maʿnāsınadır ki ʿArabī'de mirfaḳ dirler.

Vārūn: Ḳārūn vezninde ters ve dönmüş ve maḳlūb ve bergeşte-ḥāl maʿnālarınadır.

Vaṣf-ı terkībī: Bu fāʿide zebān-ı Fārsī ḫaṣāyiṣinden müteʿārif bir ḳāʿidedir āş-per ve ḫayme-dūz ve emṯāli bu ḳıyās üzredir kerem-fermānıñ aṣlı fermāyende-yi kerem ve āş-periñ aṣlı perende-yi āş ve ḫayme-dūzuñ aṣlı dūzende-yi ḫaymedir bu maḳūleye vaṣf-ı terkībī dirler.

Vaṭvaṭ: Żaʿīf ve zebūn ve cebān şaḫṣa dinilür ve ṭaġ ḳırlanġıcı envāʿından bir nevʿ ḳırlanġıca ve çaġırġan ādeme ve bilā-fāṣıla tīz tīz söyleyen şaḫṣa ıṭlāḳ olunur.

Veḫşūr: Peyġam-ber ve Resūl maʿnāsınadır.

Vejeng: Yama ve ruḳʿa maʿnāsınadır ve yay ṭozuna daḫı dirler ve pervāne maʿnāsına da olur.

Verne: Yoḫsa maʿnāsına. Şarṭ maʿnāsına olan ver ile nūn-ı nāfiyeden mürekkebdir.

Vesme: Kesme vezninde rastıḳ maʿnāsınadır.

Vezaġ: Ḳurbaġa maʿnāsınadır bezaġ ve bezaḳ ve çaġz dinilür.

Vuḳūb: ʿArabī'de girmek maʿnāsınadır.

Y

Yād kerden: Teẕekkür maʿnāsına olan yād ile kerden maṣdarından mürekkeb teẕekkür itmek ve ḫāṭıra gelmek maʿnāsınadır.

Yād kun: Ezber eyle maʿnāsınadır.

Yādgār: Muḥibb-i ṣādıḳ ṭarafından tuḥfe ve hediyyeye dinilür.

Yād-gīr: Ḥıfẓ eyle unutmamaʿnāsınadır.

Yaḫ: Yaḫ buz maʿnāsınadır.

Yaḫçe: Baġçe vezninde ṭolu maʿnāsınadır.

Yāften: Bulmaḳ maʿnāsına maṣdardır.

Yārān-fürūş: Aṣl maʿnāsı dostlar ṣatıcı dimekdir fedākār olan bī-vefāya ışṭılāḥdır ve bu ṣatmaḳ maʿnāsı lisānımızda daḫı müstaʿmeldir.

Yāre: Çāre vezninde beyne't-ṭıbā iyāric taʿbīr olunan müshil-i terkībe dinür.

Yār-ı nev-bahār: Vaḳt-i refāhda yār-i vefādār zamān-ı nekbetde mühīn-i cān-şikār olan pest māyeler ḥaḳḳında yār-ı nev-bahār ışṭılāḥ olmuşdur.

Yāverende: Yāverīden maṣdarından müştaḳ ism-i fāʿildir yardımcı maʿnāsına ʿArabī'de muʿāvin dinür.

Yāverī: Yāver bāver vezninde muʿīn maʿnāsınadır ve āḫırında olan yā-yı maṣdariyyedir yāverī iʿānet ve nuṣret maʿnāsınadır.

Yāze: Tāze vezninde esnemek maʿnāsına.

Yegāne-güy: Yegāne zamāne vezninde bī-naẓīr ü bī-miṣl ü bī-hemtā maʿnāsınadır. Güy söyleyici maʿnāsına olmaġla kelime-yi tevḥīd-i zīb-i lisān ve cenānī olan müʾmin-i muvaḥḥide yegāne-güy cümlesi ism olmuşdur.

Yek: Mebdeʾ-i ʿaded olan vāḥid maʿnāsına Fārsī'dir.

Yek nişest: Maʿnā-yı aṣlīsi bir oṭurmaḳdıryār-ı muvāfıḳ maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Yek-rān: Ḳula esb ve ṣoy ve necīb ve kerīm ata daḫı dinür.

Yeksān: Çesbān vezninde yeksūn mürādifi berāber maʿnāsınadır.

Yek-ser: Efser vezninde cümle yaʿnī bir başdan bir başa dimekdir.

Yeksūn: Efsūn vezninde berāber yeknesaḳ ve yek üslūb maʿnāsınadır

Yek zebān: Bir dil maʿnāsına olmaġla cümlesiniñ sözi birdir maḥallindeışṭılāḥdır Türkī'de aġzı bir itmişler taʿbīri bu maʿnāda müstaʿmeldir.

Yektā: Ferdā vezninde eḥad maʿnāsına olan yek ile ḳat maʿnāsına olan tādan mürekkebdir.

Yel: Pehlevān ve şücāʿ maʿnāsınadır.

Yūsuf-ı zerrīn-resen: Maʿnā-yı luġavīsi altun ipli Yūsuf dimekdir istiʿāre ṭarīḳiyle ḫūrşīde ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Z

Zāden: Lāden vezninde ṭoġmaḳ maʿnāsınadır.

Zāġ: Bāġ vezninde ḳarġa maʿnāsınadır ve mecāzen aḳbabaya ıṭlāḳ olunur ve bir cins siyāh gögercine dinür ki pek müteḥarrik olur.

Zaġan: Çaylaḳ maʿnāsınadır.

Zāġ-ı siyāh: Ekşerḳara ḳarġa ile teşeʾüm oldığından şeʾāmetlü ve uġursuz olanādeme direr.

Zaḫm: Faḥm vezninde yara maʿnāsınadır.

Zaḫmīn: Zaḫm-ı meẕkūr yā-yı nisbet içün olan nūnla terkīblenüp yaralu maʿnāsınadır.

Zaḫmnāk: Zaḫm-ı meẕkūr edāt-ı nisbet olan nāk kelimesiyle terkīblenüp yaralu maʿnāsına olmuşdur.

Żaʿīf: Emīr vezninde bī-mecāle dinilür.

Zāl: Sāl vezninde tafsīlāt-ı aḥvāli Şehnāmede ẕikr olunan Rüstem nām meşhūr pehlevānıñ babasınıñ ismidir ve zāl ḳoca ve iḫtiyār ve aḳ şaḳallu maʿnāsınadır Rüstemʾiñ pederi ṭoġduḳda kirpigi ve ḳaşı ve başı tüyi beyāż olmaġla Zāl tesmiye olundı dirler.

Zamān: Amān vezninde vaḳtiñ ḳalīl ü keşīrine ıṭlāḳ olunur.

Zānū: Bānū vezninde diz maʿnāsınadır ki ʿArabīʾde rükbe dinür.

Zānū-zeden: Zānū diz maʿnāsına zeden urmaḳ maʿnāsına olmaġla zānū-zeden taʿẓīm itmek maʿnāsına ıṣṭılāḥdır lisānımızda diz çökmek dinilen heyʾet-i maʿrūfe ile taʿẓīmmevḳiʿinde oṭuruldığı maʿlūmdur.

Zār: İñleyici maʿnāsına Fārsīʾdir.

Zārī: Zārīden maṣdarından ism olan zār kelimesiniñ āḫırına yānıñ düḫūlüyle iñleyiş maʿnāsına.

Zāsten: Ḫāsten vezninde ṭoġurmaḳ maʿnāsınadır.

Zāyīden-i duḫt: Zāyīden ṭoġurmaḳ duḫt ḳız maʿnāsına olmaġla zāyīden-i duḫt ḳız ṭoġurmaḳ maʿnāsınadır ki ʿArabīʾde īnāṯ dirler.

Zebān: Zā-yı muʿcemeniñ feṭḥ ve żammınıñ cevāzıyla lisān maʿnāsınadır.

Zebān-ı zer-gerī: Mütekellim ve muḫāṭab beyninde olan maṭlūb taṣrīḥ olunmayaraḳ sözlerinde aña remz ve işāret ve kināyet itmek maʿnāsına zebān-ı zer-gerī ıṣṭılāḥdır aṣl maʿnāsı altuncılıḳ ḳuyumcılıḳ lisānı dimek olur.

Zede: 1. Ṣaf maʿnāsınadır. 2. Ḥarf-i sākine ıṣṭılāḥdır.

Zeden: Urmaḳ maʿnāsınamaṣdardır.

Zedenc: Pīh mürādifi iç yaġı maʿnāsınadır.

Zeft: Reft vezninde şişman maʿnāsına ve ḳalın ve taşlaḳ maʿnāsınadır ve ṭolu maʿnāsına da gelür.

Zemīn: Emīn vezninde yer ve arż maʿnāsınadır bilā-nūn zemī daḫı dinür.

Zemistān: Zem ṣoġuḳ maʿnāsına olmaġla ḳış mevsimine zemistān dinmişdir.

Zemzem-i āteş-feşān: Şems maʿnāsınadır. Āteş-feşān vaṣf-ı terkībi zemzeme mużāfun ileyh olaraḳ ṣūret-i isālede ifāża-yı envār iden şems-i tābāna ışṭılāḥ olmuşdur.

Zen: Ḫatun ve ʿavret maʿnāsınadır.

Zen be-müzd: Aṣl maʿnāsı ücretle ʿavret dimekdir soḳaġa düşmüş bī-ʿār rūsbīyeışṭılāḥdır ʿArabī'de o maḳūleye ḳaḥbe dirler Türkī'de daḫı şāyiʿdir.

Zenbūr: Ḳanbūr vezninde arı maʿnāsınadır ʿArabī'de [bal] arusına naḥl ve eşek arusına zenbūr dinür.

Zend: Bend vezninde çaḳmaḳ demüri maʿnāsında ʿArabī ile müşterekdir bundan başḳa zerdüştüñ semādan nüzūlüni iddiʿā itdigi kitāba zend dinür ve bir pehlevān-ı Tūrānīye dinür ki Rüstem anı bir müşt ile helāk itmiş ve büyük ve iri ve żaḫīm maʿnāsına olur.

Zend-bāf: Aṣlda zend kitābı ḳırā'at idici maʿnāsınadır Zerdüşt tevābiʿinden ʿibāretdir Zerdüşt-i merḳūmuñ semāvīdir baña nāzil oldı iddiʿāsında oldıġı kitāba Zend dirler bülbül ve ḳumrı ve üveyik ḳuşlarına daḫı zend-bāf u zend-ḫᵛān dinür.

Zengele: Ceres ve çañ maʿnāsınadır ki ṭavar boynuna aṣılur ve dā'ire pullarına daḫı dinür ṣadā virmek ḫuṣūṣunda ḫalḫāla daḫı münāsebeti ẓāhirdir.

Zengī: Rengī vezninde siyāh insān maʿnāsınadır.

Zer: Her vezninde ẕeheb yaʿnī altun maʿnāsınadır ki meşhūr-ı hercāyīdir ve ʿumūmen yaşlu pīr ve fertūt ve ḫuṣūṣen aḳ ṣaḳallu ve ḳızıl beñizlü pīr ve iḫtiyāra dinür.

Zerd: Derd vezninde ṣarı renge dinür.

Zerde-kūş: Müfsid ü münāfıḳ kimseyeışṭılāḥdır aṣl maʿnā-yı luġaviyyesi ṣarı ḳulaḳlu dimek olur.

Zerdeşt: Āyīn-i bāṭıla-yı mecūs ḥaḳḳında kitāb yapup ṭaraf-ı ḥaḳḳdandır deyü iddiʿā-yı kāẕibe ve yalandan peyġamberlik daʿvā iden şaḫṣ-ı maʿrūfuñ ismidir ve kitāb-ı maṣnūʿasına zend dinür.

Zer-nāvdān: Fārsī'de zer altun maʿnāsına ve nāvdān nūnla cāvidān vezninde oluḳ maʿnāsına olmaġla altun oluḳ dimek olur.

Zırıh: Zırḫ maʿnāsınadır cengde giyecek temür libāsdır ʿArabī'de lubūs ve dırʿ dinür.

Zi: Min maʿnāsına olan ez kelimesinden muḫaffefdir.

Zībā: Elif-i nisbetle bezeklü ve yaḳışıḳlu ve yaraşıḳlu maʿnāsınadır āḫırında olan elif fāʿil oldıġı taḳdīrce yaraşdırıcı ve yaḳışdırıcı maʿnāsına olur.

Zībende: Zībīden maṣdarından yaḳışdırıcı maʿnāsına ism-i fāʿildir.

Zi desteş şod ʿinān: Maʿnā-yı aṣlīsi zi desteş meʿhūduñ destinden şod-ʿinān dizgin gitdi dimekdir elde iḫtiyārı ḳalmadı maʿnāsına ışṭılāḥdır.

Zift: Ḳır nevʿinden şanavber aġacından ḥāṣıl olur.

Zih: Yay kirişine dirler ve kelime-yi taḥsīn olur ve ḥüsn-i cezā ve ḫayr-ı ʿiväż ve mükāfāt maʿnāsına ve ḫūb ve ḫoş maʿnāsına olur ve ṭoġurmaḳ maʿnāsına olur ki ṭoġurmaḳ zaḥmetine derd-i zih dirler lisānımızda aġrısı ṭutdı dinür ve ʿArabī'de ṭalḳ ve meḫāż dirler ve zih mādde-yi tenāsül olan nuṭfeye ve ferzend ve peçeye dinür ki döl döş dirler ve şerīt ve ḳayṭān maʿnāsına olur ve her nesneniñ kenārı ve ḳorundısı maʿnāsınadır ki zih-girībān ve zih-ḥavż ve zih-cāme dinür.

Zihār: Maḥall-i ʿavret-i ġalīẓadır ki ot yeri taʿbīr olunur.

Zihī: Ne güzel maʿnāsına kelime-yi taḥsīndir zih daḫı ol maʿnāyadır.

Zīn: Eger maʿnāsınadır ʿArabī'de serc dirler.

Zinde: Diri ve ẕī-ḥayāt maʿnāsınadır ve faḳīr ve yoḫsul maʿnāsına ve Iṣfahānda Zinde-rūd didikleri nehr-i kebīr maʿnāsına ve büyük ve cesīm fīl maʿnāsınadır ki zinde-pīl dirler ve bir pehlevān-ı Tūrānī'niñ ismidir.

Zindegānī: Dirlik maʿnāsınadır ki ʿArabī'de ʿıyş ıṭlāḳ olunur.

Zindegī: Ṣaġlıḳ maʿnāsınadır ve āḫırında olan yā maṣdariyyedir.

Zīn dest: Ez īn destden muḫaffefdir dest kelimesi ḳāʿide ve ḳānūn ve ṭarz ve üslūbmaʿnāsına daḫı olmaġla zīn dest bu üslūb üzre maʿnāsına ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Zinhār: Bisyār vezninde kelime-yi reddʿ ve taḥẕīrdir ki ṣaḳın ve ḥaẕer eyle maʿnāsınadır bundan başḳa amān ve mühlet ve ʿahd ü peymān ve emānet ve diyānet ve ḫavf ve ḫaşyet ve şikāyet ve taẓallum ve perhīz ve ictināb ve ṣaḳınmaḳ maʿnālarına da olur.

Zinhār-ḫᵛār: ʿAhd ekl idici maʿnāsına olmaġla ekliñ lāzımı olan itlāf ve iżāʿe maʿnāsı mülāḥaẓası ile peymān-şiken maʿnāsında ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Zīnsān: Sān kelimesiniñ meʿānī-yi ʿadīdesinden birisi daḫı şebīh ve naẓīr maʿnāsına olmaġla zīnsān buncılayın bunuñ gibi maʿnāsınadır.

Zīr: Mīr vezninde altı maʿnāsı vardır: **1.** Aşaġı maʿnāsına. **2.** Gizlü ve örtülü maʿnāsına. **3.** Esre dinilen ḥareke-yi kesr ve cerr maʿnāsına. **4.** Ulu ve seyyid maʿnāsına. **5.** Şarı boyalara dāḫil olur bir nevʿ nebāt maʿnāsına. **6.** Kettān bezi maʿnāsınadır.

Zīr-dest: Reʿāyā maʿnāsına el altı maʿnāsından naḳl olunmuşdur.

Zire: Nīre vezninde kimūn didikleri şeyʾdir kimyon deyü meşhūrdur kimyonlu yaḫnīye Fārsī'de zīrebā dirler.

Zīr-i leb: Aṣl maʿnāsı ṭudaḳ altı dimekdir gizlü sözde ıṣṭılāḥ olmuşdur.

Zīr-i rān: Aşaġı ve taḥt maʿnāsına olmaġla uyluḳ maʿnāsına olan rān kelimesine mużāfolaraḳ zīr-i rān merkūb ve binilmiş maʿnāsından kināye olur.

Zīr ü bālā-gūy: Kelāmdan ḫalt ve ḫaṭāsı çoḳ olan ādeme zīr ü bālā-gūy dinmek ıṣṭılāḥdır.

Zīr ü zeber: Zīr aşaġı maʿnāsına ve zeber yuḳaru maʿnāsına olmaġla esre yaʿnī kesre maʿnāsına zīr, üstüne yaʿnī fetḥa maʿnāsına zeber ıṣṭılāḥdır münāsebet-i naḳl vāżıḥdır.

Zişt: Rişt vezninde çirkin dimekdir insān olsun sāʾiri olsun.

Zīver: Zīnet maʿnāsına Fārsīʾdir.

Zūd: Sūd vezninde tīz ve çāpük ve serīʿ maʿnāsınadır.

Zūd-āşinā: Her gördigi ile ülfet ve muḥabbet iden kimseye zūd-āşinā ıṣṭılāḥdır.

Züft: Süft vezninde aç gözlü beġāyet mümsik ve baḫīl maʿnāsınadır.

Ẕükā: ʿArabīʾde şemse dinür.

Ẕükūr: ʿArabīʾde erkek maʿnāsına olan ẕeker müfrediniñ cemʿidir ki erkekler maʿnāsınadır.

Zülf-i ḫaṭā: Ḫaṭānıñ gīsūsı ve kāküli dimekdir ki cürm ü günāha ıṣṭılāḥdır.

Zülf-i zemīn: Gīsū maʿnāsına maʿrūfdur zemīn kelimesine mużāf olaraḳ gice maʿnāsına olmuş ve rūy-ı zemīn gūyā ṣūret-i maḫbūb taṣavvur olunaraḳ ẓulmetiñ anıñ üzerine düşmesi maḫbūbuñ rūyını setr itmesi ḫayāl ve ʿalāḳasıyla naḳl olmuşdur.

Zūd-reftār: Būd vezninde zūd tīz ve çabuḳ maʿnāsına, reftār yürimek maʿnāsına zūd-reftār taḳdīm-i ṣıfat ile tīz ve pek yürüyici maʿnāsınadır.

Zūd-rev: Zūd būd vezninde rev yürüyici maʿnāsına olan revendeden muḫaffefdir zūd-rev tīz yürüyici maʿnāsına terkīb-i tavṣīfīdir.

Zūr: Dūr vezninde ʿArabīʾde yalan söze dinür ve şirk-i billāh maʿnāsına istiʿmāl olunur ki aʿẓam-ı kāẕibīdir ve Yehūd ve Naṣārānıñ pasḳalyalarına ıṭlāḳ olunur.

SONUÇ

Edebiyat tarihi araştırmacısının önemli görevlerinden biri tabir caizse tarihin belli bir döneminde varlığını sürdürmüş edebî eserlerin veya şahsiyetlerin üzerinde yer alan tozlu perdeyi mümkün olduğunca kaldırmaya çalışmaktır. Edebiyat tarihi araştırmacısı bu sayede edebî eserlerin veya şahsiyetlerin üzerinde bulunan tozları bir nebze olsun temizleyip ilmî usullere de riayet ederek onlarla ilgili bilgileri gün ışığına çıkarır. Bu tez çalışmasıyla elde edilen sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1-19. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan Mehmed Lebîb Efendi'nin kaleme aldığı manzum sözlük şerhi bütün yönleriyle ele alınmış ve incelenmiştir. Lebîb'in şerhiyle ilgili araştırma ve tespitlerden evvel Türk edebiyatının en çok rağbet gören sözlüklerinden biri olan *Tuhfe-yi Vehbî* ile ilgili bazı kıymetli bilgi ve belgelere ulaşılmıştır. Bu belgeler vasıtasıyla 19. yüzyılda eğitim-öğretim hayatındaki bazı değişikliklerle de doğru orantılı olarak manzum sözlüklerin yavaş yavaş rağbetten düştüğü tespit edilmiştir. Ayrıca mekteplerde yer alan ders müfredatları da değişmiş, buna bağlı olarak Arapça ve Farsça dil öğretiminin yerini Batı dillerinden olan Fransızca almıştır. Bugüne kadar tartışma konusu olan manzum sözlüklerin müstehcenliği hususunda isetespit edilen belgelerin araştırmacılara farklı bakış açıları kazandıracağı tahmin edilmektedir.

2-Bu çalışmanın önemli sonuçlarından biri Lebîb'in yazdığımanzum sözlük şerhi olan*Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb*'in metnini ilmî usullerle ortaya koymuş olmaktır. Her ne kadar manzum sözlüklerin yavaş yavaşgözden düştüğü bir döneme denk gelse de Lebîb'in şerhinin o dönem bile 1200 adet basılmış olması bazı mektep, medrese veya dergâhlarda hem manzum sözlüklere hem de bu sözlüklerin şerhlerine hâlâ ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

3-Lebîb'in *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb*'isadece manzum sözlük şerhi halkalarından birini oluşturmamaktadır. Lebîb'in şerhteyer yer gösterdiği tavır ve kullandığı ifadeler, onun şerhini bazı şerhlerden de farklı kılmaktadır. Bu ifadelerden en önemlisi Sünbülzâde Vehbî'nin üslûbunun, kendisi de bir divan şairi olan ve divan edebiyatının en hacimli divanlarından birine sahip olan Lebîb Efendi tarafından değerlendirilmiş olmasıdır. Lebîb'in zikredilmesi gereken bir diğer yönü de şerh

boyunca müstehcen veya gayr-ı ahlâkî bulduğu beyit ya da ifadelerin tafsilatlı izahından kaçınarak bu beyit veya ifadeleri kısaca şerh etme yolunu tercih etmesidir. Diğer taraftan şârihin aynı esere Hayâtî tarafından yapılan şerhe yeri geldiğince değinmesi ve oradaki eksiklikleri de bildirmesi, bu şerhin adeta Hayâtî şerhinin bir hatâ/savâb defteri olarak nitelenmesini sağlamıştır.

4-Bu çalışma yalnızca Lebîb'in şerhini bütün yönleriyle ele almamış, aynı zamanda *Tuhfe-yi Vehbî* üzerine kaleme alınan bazı şerhlerin de gün yüzüne çıkmasını sağlamıştır. Bugüne kadar yalnızca bir eserde ismi zikredilen Es-Seyyid Abdurrahman Fâzıl'ın *Şerh-iTuhfe-yi Vehbî* isimli eseri tanıtılmış, ayrıca günümüze değin herhangi bir çalışmaya konu olmayan, kaynaklarda ismi dahi anılmayan Hamdî isimli bir şârihin *Tuhfe-yi Vehbî Şerhi* de tespit edilmiştir.

5-Mehmed Lebîb'in *Tuhfe Şerhi:Müntehab-ı Lebîb*'inin transkripsiyonu esnasında karşılaşılan önemli problemlerden biri de Arapça, Farsça bazı ön veya son eklerin yazımıyla ilgilidir. Araştırmacıların bu sahada yayınladıkları çalışmalarda hâlâ çeviriyazı ile ilgili bazı farklılıklarla karşılaşılmaktadır. Bu durum, bu tezin yazımı sırasında birçok yerde soru işaretlerine sebep olmuştur. Bu problemlerin halledilmesini sağlayacak önemli adımlardan biri, konuyla ilgili bilhassa bu sahanın önde gelen, tecrübeli araştırmacıları tarafından yapılacak toplantı, çalıştay veya sempozyumlarda belirtilen görüşler doğrultusunda yeni teklif veya önerileri değerlendirerek bir görüş birliğine varmaktır. 2007 yılında İsmail Ünver adına düzenlenen imlâ sempozyumu bu konuda yapılmış önemli çalışmalardandır. Özellikle aradan geçen süreç de göz önünde tutularak yapılacak yeni toplantıların bu sahaya sağlayacağı katkı da düşünülmeli, imlâ üzerine devam eden problemlerin çözümü ile ilgili yeni adımlar atılmalıdır.

6-Lebîb'in şerhi üzerinde çalışırken ulaşılan önemli sonuçlardan bir diğeri de kütüphanelerimizde yer alan kataloglardaki hataların maalesef birçok çalışmada da aynen tekrar edildiğinin tespit edilmesidir. Araştırmacıların hem kütüphane kayıtlarındaki bilgilere hem de nüsha tavsiflerine ihtiyatlı yaklaşmaları gerektiği ortadadır. Bu çalışmada yeri geldikçe değinilen konuyla ilgili araştırmacılardan beklenen şey en azından kataloglarda yer alan eserleri mümkünse gidip görmeleri, bu mümkün değilse de teknolojik imkânlarından yararlanarak bu eserlerin görüntülerine ulaşmaya çalışmalarıdır. Zira çalışma boyunca kütüphanelerden talep edilen birçok yazmanın görüntülerinin çok kısa sürede elimize ulaştığını burada belirtmek yerinde

olacaktır. Ayrıca kütüphane kataloglarında yer alan bazı eserlerle ilgili ciddî bilgi yanlışlarının olduğu da bu çalışma esnasında tespit edilen durumlardan biridir. Bu da gösteriyor ki kütüphanelerimizde yer alan kataloglarla ilgili hâlâ çalışılmayı bekleyen konular bulunmaktadır. Tespit edilen bazı katalog yanlışları, gerekli kurumlara bildirilmesine rağmen maalesef herhangi bir sonuç alınamamıştır.

Mehmed Lebîb Efendi'nin manzum sözlük şerhini ele alan bu çalışma vesilesiyle hem manzum sözlüklerle ilgili gün yüzü görmemiş bilgiler araştırmacıların istifadesine sunulmuş hem de *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb*'in metni ilmî usuller kullanılarak transkripsiyonlu bir şekilde ortaya konmuştur. Ayrıca çalışmanın sonuna eklenen sözlük Türk edebiyatınınyakın zamanda yapılacak olan genel ve fonksiyonel şerh sözlüğüne de fayda sağlayacaktır. Bu tez çalışmasında yer alan bilgilerin bundan sonra yapılacak olan şerh ve manzum sözlük çalışmalarında da edebiyat tarihi araştırmacılarına faydalı olacağı beklenmektedir.

KAYNAKÇA

AK Suat, *Şerh-i Rümuzat-ı Hacı Bayram Veli Çalab'ım Bir Şar Yaratmış*, Büyüyenay Yay., İstanbul 2013.

AKAR Metin, *Su Kasidesi Şerhi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2013.

AKAY Hasan, "Bir Gazeli H(içten) Okumak", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* S. 14, 2015, s. 1-28.

AKKAYA Hüseyin, "Râsih Bey'in "Üstine" Redifli Meşhur Gazelinde İkilemelerin Kullanılışı Üzerine", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/3 Summer,* 2007, s. 25-31.

AKIN Hüsrev, "Fuzulî'nin Bir Gazelinin Göstergebilim Açısından İncelenmesi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/6 Fall,* 2009, s. 1-12.

AKSAN Doğan, *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim 1, 2, 3. Ciltler*, TDK Yay., Ankara 2015.

AKSOY Ömer Asım, "Şeyh Ahmed ve Nazmü'l-Leâl", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, C. 7, 1959, s. 205-248.

AKSOY Ömer Asım, *Hasan Aynî ve Nazmü'l-Cevahir,* Cihan Matbaası, Gaziantep 1959.

AKTAŞ Yüksel Baycar, *II. Mahmd'un Kızı Mihrimah Sultan'ın Sûr-ı Hümâyûnu*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

AKÜN Ömer Faruk, *Divan Edebiyatı*, İSAM (İslâm Araştırmaları Merkezi), İstanbul, 2013.

ALICI Lütfi, *Sünbülzâde Vehbî Nasihatnâme-i Vehbî (Çeviriyazı-Günümüz Türkçesi-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Ukde Yay., Kahramanmaraş, 2011.

ALKAN Ercan, "Osmanlı Dönemi Füsûsü'l-Hikem Şerh Literatürü", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD), C. 15 S. 30, 2017, s. 211-240.

ALPARSLAN Ali, "Gazel Şerhi Örnekleri-I", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı-II (Divan Şiiri)*, S. 415-416-417/Temmuz-Ağustos-Eylül, 1986, s. 248-259.

ALTAYTAŞ Muhammet, YİĞİT Emir Hüseyin, *Mehmed Murad Nakşbendî Pendnâme-i Attâr Şerhi,* Büyüyenay Yay., İstanbul 2012.

ALTUNEL Nuran, "Şâhinzâde el-Mar'aşî 'Şeyh Alî Dilkesîr'in Tuhfetü'l-Vüzerâ Adlı Eserinin Tanıtımı", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu, Maraş-Der*, İstanbul 2005, s. 143-153.

ARGUNŞAH Mustafa, "Bir Türk Kültür Hazinesi Olarak Kodeks Kumanikus", *VI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyum Bildirileri Uludağ Üniversitesi*, 4-7 Aralık 2013, Bursa 2014, s. 1007-1016.

ARGUNŞAH Mustafa, GÜNER Galip, *Codex Cumanicus*, Kesit Yay., Ankara 2015.

ARSLAN Anıl, *Tuhfe-i Hüsâmî: İnceleme, Çeviri Yazılı Metin, Dizin*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2016.

ARSLAN Mehmet, *Türk Edebiyatında Manzum Sûrnâmeler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 1999.

ARSLAN Mehmet, *"Metin Neşrinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XII Metin Neşri: Problemler, tespitler, öneriler* (Haz. Hatice Aynur vd.), Klasik Yay., İstanbul 2017.

ARSLAN Mustafa, *Mustafa Hâkî el-Üsküdârî Menâzimü'l-Cevâhir Arapça-Farsça-Türkçe Manzum Sözlük (İnceleme, Metin, Dizin)*, Genesis Kitap, Ankara 2011.

ARSLAN Mustafa, Mustafa Arslan, *Bahâüddîn-i Magalkaravî U'cûbetü'l-Garâyib Arapça-Farsça-Türkçe Manzum Sözlük (İnceleme, Metin, Dizin)*, Grafiker Yay., Ankara 2013.

ATEŞ Ahmet, "Hicri VI.-VII. (XII.-XIV.) Asırlarda Anadolu'da Farsça Eserler", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, C. 8, 1945, s. 94-135.

AVERBEK Güler Doğan, "Dillerinden Biri Türkçe Olan Manzum Sözlükler Üzerine Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası" *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 21, 2018, s. 85-114.

AVERBEK Güler Doğan, “Türkçe-Arnavutça Manzum Sözlük Dürre-i Manzûme’nin Bilinmeyen İki Nüshası”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 12, 2018, s. 226-227.

AVERBEK Güler Doğan, Harald Bichlmeier, “1. Dünya Savaşı Yıllarında Kaleme Alınan Türkçe-Almanca Manzum Bir Sözlük: Almanca Tuhfe/Deutches Geschenk”, *III. Uluslararası Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu,* 2018 Würzburg.

AVERBEK Güler Doğan, “Ahmed Remzi (Akyürek) Dede’nin Nuhbe-i Vehbî ve Şerhi İçin Hazırladığı Üslûb-ı Mergûb Adlı Fihrist”, *Uluslararası İslâm Eğitimi Kongresi 2019 Bildiriler Kitabı*, İstanbul, Yaygın Eğitim ve Kültür Derneği (YEKDER), 2019, s. 315-331.

AVERBEK Güler Doğan, “Berlin Devlet Kütüphanesi’nde Bulunan Kataloglanmamış Türkçe Yazmalar Üzerine Tespitler”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 24, 2020, s. 1-40.

AVERBEK Güler Doğan, BICHLMEIER Harald, “Osmanlı Eğitim Sisteminde Ders Kitabı Olarak Manzum Sözlükler (Tuhfeler)”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 26, 2021, s. 61-82.

AY Ümran, “Osmân Bosnevî’nin Manzum Farsça-Türkçe Sözlüğü Lugat-i Manzûme”, *1. Uluslararası Türk-İran Dil ve Edebiyat İlişkileri Sempozyumu, 15-17 Mayıs, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yay.*, s. 683-732.

AYÇİÇEĞİ Bünyamin, “Klâsik Türk Edebiyatı’nda Şerh Geleneği ve La’lîzâde Abdülbâkî (ö. 1746)’nin “Meslekü’l-Uşşâk” Kasidesini Şerhi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research,* C. 7 S. 32, 2014, s. 237.

AYDIN Abdullah, “Bâkî’nin Bir Gazelinin Şerhi ve Ses Tekrarları Açısından Değerlendirilmesi”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DÜSBED)*, Yıl: 3, S. 6, 2011, s. 29-45.

AYDIN YAĞCIOĞLU Songül, “Yûnus Emre’nin Bir Şiiri ve İsmâîl Hakkı Bursevî’nin Şerhi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* C. 55 S. 55, 2016, s. 77-90.

AYKANAT Timuçin, “Bir Şiiri Göstergebilimsel Açıdan Okumak ya da Şeyhî’nin Bir Gazelinin Semiotik Analizi”, *The Journal of Academic Science Studies,* C. 6 S. 3, 2013, s. 991-1008.

AYNUR Hatice vd., *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX: Metnin Hâlleri: Osmanlı’da Telif, Tercüme ve Şerh,* Klasik Yay., İstanbul 2014.

BARLAK Eyup, *Abdülkâdir Bin Ömer El-Bağdâdî’nin Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî’si (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 2020.

BATİSLAM Hanife Dilek, “Divan Şiirinde Mum ve Cem Sultan’ın Şem’ (Mum) Gazeli”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 24, 2020, s. 108-136.

BAYRAM Yavuz, “Divan Şiiri Metinlerinin Ontolojik Tahlili Üzerine”, *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına Uluslararası Divan Edebiyatı Sempozyumu*, Beykoz Bel. Yay., İstanbul 2008, s. 167-182.

BEYZADEOĞLU Süreyya, *Sünbülzâde Vehbî Lutfiyye*, Cihan Neşriyat ve Matbaacılık, İstanbul 1996.

BEYZADEOĞLU Süreyya, *Sünbülzâde Vehbî* , Şule Yay., İstanbul 2000.

BİLGİN Azmi, “Muhâkemetü’l-Lugateyn”, İslâm Ansiklopedisi, C. 30, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2005, s. 397-398.

BİNGÖL Ulaş, “Ontolojik Metin Tahlili Hakkında Bazı Tespitler”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 14, 2019-Mart, s. 144-153.

CEVİZ Nurettin, GÜNDÜZÖZ Soner, “Osmanlı Medrese Kültüründe Manzum İlmî Eser Geleneğinin Güzel Bir Örneği: Lügat-i Yûsuf”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 10 (Güz), S. 29, 2006, s. 211-230.

CEYHAN Adem, Vehbî Lutfiyye, *İlmî Araştırmalar*, S. 5, 1997, s. 299-308.

CEYHAN Adem, “Şirvanlı Habîbullâh’ın Esmâ-i Hüsnâ Şerhi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 17, İstanbul 2016, s. 13-54.

CEYHAN Semih, *İsmail Ankaravî Hadislerle Tasavvuf ve Mevlevî Erkânı Mesnevî Beyitleriyle Kırk Hadis Şerhi*, Dârülhadis Yay., İstanbul 2001.

CEYLAN Ömür, *Tasavvufî Şiir Şerhleri,* Kitabevi Yay., İstanbul 2000.

CİHAN Ahmet Kamil vd., *Nur Heykelleri Tasavvufun Kelimesi Burçlar Risalesi*, Litera Yay., İstanbul 2017.

CİVELEK Yakup, "Sünbüzâde Vehbî ve 'Nuhbe-i Vehbî' Adlı Arapça-Türkçe Sözlüğü", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 1, 2000, s. 275-297.

ÇAĞIRAN Önder, *Ferişteoğlu Sözlüğü Üzerine Bir Dil İncelemesi*, Bizim Gençlik Yay., Ankara 2000.

ÇALIŞKAN Adem, *Fuzûlî'nin Su Kasidesi ve Şerhi,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2004.

ÇAVUŞOĞLU Mehmet, *Necati Bey Divanı'nın Tahlili,* Kitabevi Yay., İstanbul 2017.

ÇAYLIOĞLU Abdullah, *Niyâzî-i Mısrî Şerhleri,* İnsan Yay., İstanbul 1999.

ÇELEBİOĞLU Âmil, "Yûnus'un Bir Şiirinin Şerhi", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları,* MEB Yay., İstanbul 1998, s. 553-561.

ÇELİK Aysun, "Şem'î'nin Şerh-i Gülistân'ı İle Hasan Rızâyî'nin Cûy-ı Rahmet Adlı Gülistân Şerhinin Mukayesesi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 12/22,* 2017, s. 255-272.

ÇELİK Erol, *Mezîdzâde Ayntabî, Nazmü'l-Ferâid (Metin-Sözlük-İndeks-Tıpkıbasım)*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2008.

ÇINAR Bekir, *Yusuf Hâlis Miftâh-ı Lisân Manzum Fransızca-Türkçe Sözlük*, Altınpost Yay., Ankara 2012.

ÇİÇEKLER Ahmet Naim, KAÇAR Mücahit, *Fuzûlî Ruhun Yolculuğu Ruhnâme (Sıhhat ü Maraz-Hüsn ü Aşk) Mustafa el-Bağdâdî ve Mehmed Lebîb Efendi'nin Tercümesi Metin-Günümüz Türkçesi-Tıpkıbasım*, Büyüyenay Yay., İstanbul 2018.

DAĞLAR Abdülkadir, "Âyîneye Düşen Sır: "Nihânuz" Gazelini Şerh ve Tahlil Denemesi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall*, 2007, s. 308-320.

DAĞLAR Abdülkadir, "Vassâf Tarihi Şerhinden Hareketle Şerh Kaynakları Meselesi", *Turkish Studies International Periodical For The The Languages, Literature and History of Turkish and Turkic Volume 2/4 Fall,* 2007, s. 293-307.

DAĞLAR Abdülkadir, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük),* Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 2009.

DAĞLAR Abdülkadir, "Nâbî'nin Mizahî Bir Mektup Şerhi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 18, 1 (2011), s. 195-222.

DAĞLAR Abdülkadir, "Mizâhın Hikmeti: Türk Tasavvuf Edebiyatında Mizâhî Metinlere Yazılan Şerhler", *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 2 S. 3, 2017-Bahar, s. 1-15.

DAĞLAR Abdülkadir, *El-Hâcc İbrâhim-Şerh-i Belâgat*, DBY Yay., İstanbul 2019.

DANKOFF Robert, KUT Turgut ve WEITENBERG, *The Versified Armenian-Turkish Glossary By Kalayi ca. 1800*, Cleveland State University Armenian Publications, Cleveland 1996.

DEMİRBAĞ Ömer, "Fuzûlî'nin Bir Murabbâsı Üzerine Şerh Çalışması", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 14, 2018, s. 146-166.

DEMİRCİ Tuba, *Türk Edebiyatında Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri ve Özellikleri*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

DEMİREL Şener, *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri,* Araştırma Yay., Ankara 2005.

DEVELİ Hayati, *Osmanlı'nın Dili*, 3F Yayınevi, İstanbul 2006.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (https://www.devletarsivleri.gov.tr/)

DİKİCİ Recep, "Türk Kütüphanelerinde Yazma ve Matbû Eserleri Olan Kahramanmaraşlı Âlim, Edip ve Şairler", *Maraş-Der Kahramanmaraş Belediyesi Yay.*, C. 1, s. 29-41, İstanbul 2005.

DİLÇİN Cem, "Fuzûli'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi", *Türkoloji Dergisi,* C. 9, Ankara 1991, s. 43-98.

DİLÇİN Cem, "Sitilistik Açıdan "Öncelemeler" ve Fuzulî'nin Şiirlerinde 'Yüklem Öncelemesi'", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi-1,* 2008, s. 41-94.

DİLÇİN Cem, *Fuzulî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler,* Kabalcı Yay., İstanbul 2010.

DURMUŞ İsmail, "Merkezzâde Ahmed Efendi" İslâm Ansiklopedisi, C. 29, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2004, s. 206-207.

DÜNDAR Seyhan, *Şem'i Şem'ullah'ın Şerh-i Gülistan'ı,* Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1998.

DÜZENLİ Mesut Bayram, "Farsça-Türkçe Manzum Bir Sözlük: Tuhfetü'l-Hâfız", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/12 Summer*, 2015, s. 329-370.

DOĞAN, D. Mehmet, https://www.tyb.org.tr/sozluk-okunur-mu-ezberlenir-mi-43301h.htm (Erişim tarihi: 18.01.2021)

DOĞAN Muhammed Nur, "Metin Şerhi Üzerine", *Yedi İklim Dergisi,* S. 63, 1995, s. 70-74.

DOĞAN Muhammed Nur, *Fatih Dîvânı ve Şerhi,* Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul 2014.

DURU Necip Fazıl, EREN Abdullah, *Osman Şâkir Bozokî Nazm-ı Dil-ârâ Farsça-Türkçe Manzum Lügat*, Altınpost Yay., Ankara 2014.

EFE Zahide, Arapça-Farsça-Türkçe Manzum Bir Sözlük: Tuhfe-yi Vâfî", *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 9, S. 21, 2020, s. 107-128.

EKİCİ Hasan, *Bosnalı Atfî Ahmed Efendi'nin Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'si (İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin)*, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Adıyaman 2017.

EKİCİ Hasan, *Eşref Feyzi Lugat-ı Hoş-edâ (Arapça-Farsça-Türkçe Manzum Sözlük)*, Son Çağ Akademi Yay., Ankara 2018.

ELİAÇIK Muhittin, "Şemsî Paşa'nın Manzum ve Muhtasar Vikâyetü'r-Rivâye Tercümesi", *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, S. 2, 2009, s. 16-49.

ELİAÇIK Muhittin, "Türkçe-Arapça Manzum Bir Lügat: Müfîdü'l-Müstefîdîn ve Büyük İstinsâhî Farklar", *Turkish Studies International Periodical For The The Languages, Literature and History of Turkish and Turkic Volume 8/13 Fall*, 2013, s. 81-93.

ERCİLASUN Ahmet Bican, AKKOYUNLU Ziyad, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*, TDK Yay., Ankara 2015.

ERCİYAS Osman, "Sübha-yı Sıbyân'ın Kıbrıs Nüshalarında Dil ve Anlatım Özellikleri", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi (Journal of The Human and Social Science Researches,* C. 9 S. 5, 2020, s. 3195-3206.

ERDEM Mehmet Dursun, "Manzum Sözlükler ve Tuhfe-i Âsım", *International Journal of Central Asian Studies, Prof. Dr. Mustafa Canpolat Armağanı*, Volume 10/1, s. 197-215.

ERDEM Sami, *İsmail Hakkı Bursevî Kırk Hadîs Şerhi*, İnsan Yay., İstanbul 2016.

ERKAN Mustafa, "Bahrü'l-Garâ'ib" İslâm Ansiklopedisi, C., Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1994, s. 513-514.

ERTEK MORKOÇ Yasemin, "Hâfız-ı Şîrâzî'nin Bir Gazelini Yapısal Yönden İnceleme Denemesi", *Dergâh Dergisi*, C. 16 S. 190, 2005 Aralık, s. 17-20.

ERTEKİN Zahir, "İlk Manzum Türkçe-Kürtçe Sözlük: Nûbihara Mezinan", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 1, 2017, s. 89-106.

ES'AD Mehmed Efendi, *Bağçe-i Safâ-Endûz* (Haz. Rıza Oğraş), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. (e-kitap), Ankara 2018.

FATÎN Davud, *Hâtimetü'l-Eş'âr*, İstanbul 1271.

FİDAN Zehra, "Abdülcelîl b. Yûsuf el-Akhisarî'nin Arapça-Türkçe Manzum Sözlüğüne Yaptığı Şerh: Şerh-i Seb'atü Ebhur", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 25, 2020, s. 373-388.

GÖKÇEN Duygu, ÖZUYGUN Ali Rıza, "Nef'î'nin 'Değil' Redifli Gazelinin Şerhi ve Yapısalcılık Açısından İncelenmesi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 11/4 Winter,* 2016, s. 357-372.

GENÇ Akife Berat, *Hüseyin Vassâf'ın Lücec-i Asrî Şerh-i Kelâm-ı Mısrî Adlı Eseri (Metin Transkripsiyon ve Tahlil),* Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2015.

GIYNAŞ Kâmil Ali, *Mustafâ İlmî b. İbrâhîm Tuhfetü'l-İhvân ve Hediyyetü's-Sıbyân Arapça-Farsça-Türkçe Manzum Sözlük*, Akademik Kitaplar Yay., İstanbul 2018.

GÖLPINARLI Abdülbaki, *Mahmûd-ı Şebüsterî Gülşen-i Râz (Metni ve Şerhi)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 2011.

GÖREN Neslihan, *Bursalı Nakibzâde Ni'metî'nin "Tuhfe-i Ni'metî" Adlı Farsça-Türkçe Manzum Sözlüğü (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.

GÖZCÜ Lokman, ÖZUYGUN Ali Rıza ve SELİNCEK İsmet, "Bâkî'nin 'Cânâ' Redifli Gazelinin Şerhi ve Yapısalcılık Açısından İncelenmesi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 5, S. 45, 2017, s. 367-381.

GÖZİTOK Mehmet Akif, *Çelebizade Ali İlmî Nazm-ı Bedî' (Farsça-Türkçe Manzum Sözlük)*, Mim Yay., Erzurum 2016.

GÖZİTOK Mehmet Akif, *Tellizade Vehbî ve Urfî-i Şîrâzî Dîvânı Şerhi,* Mim Yay., Erzurum 2020.

GÜLEÇ İsmail, *Mesnevi Şerhi Rûhu'l-Mesnevî,* İnsan Yay., İstanbul 2004.

GÜLEÇ İsmail, "Dağılmış İncileri Toplamaya Yardım Etmek: Şerh Tasnifi Meselesine Küçük Bir Katkı", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/6 Fall,* 2009, s. 213-230.

GÜLEÇ İsmail, *Nasreddin Hoca'nın Biri Bir Gün... (Nasreddin Hoca Fıkralarının Tasavvufî Yorumu*, İz Yay., İstanbul 2012.

GÜLEÇ İsmail, AVERBEK Güler Doğan, , "Türk Çocuklar İçin Yazılmış Fransızca Manzum Bir Sözlük: Miftâh-ı Lisân", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 14, 2019, s. 53-80.

GÜLEÇ İsmail, "Konusu Mensur Metin Olan Doktora Tezleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 22, 2019, s. 307-330.

GÜLHAN Abdülkerim, "Şeyh Ahmed ve Manzum Sözlüğü Nazmü'l-Leâl", *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, C. 2, S. 2, 2010, s. 201-226.

GÜLSEVİN Gürer, "1709 Tarihli Türkçe Manzum Bir Sıbyan Mektebi Ders Kitabı", *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, Malatya, 1987, s. 240-263.

GÜLTEKİN Hasan, "Metin Şerhi", *Söylem Filoloji Dergisi,* 5 (1) 2020, s. 137-148.

GÜMÜŞ Zehra, *Pîrî Paşazâde Celâlî Mehmed b. Abdülbâkî, Tuhfe-yi Mîr [Tuhfe-i Şâhidî Şerhi]*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006.

GÜMÜŞ Zehra, "Klasik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Şerhleri", *Turkish Studies International Periodical For The The Languages, Literature and History of Turkish and Turkic Volume 2/4 Fall*, 2007, s. 423-431.

GÜMÜŞ Zehra, "Şemsî'nin Cevâhirü'l-Kelimât Adlı Manzum Sözlüğü", *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu*, Vol. 1, 2007-Nisan Erzurum, s. 429-437.

GÜNDOĞDU Cengiz, *Gülşen-i Râz Şerhi-Hüseyin Bey,* Ataç Yay., İstanbul 2006.

GÜRGENDERELİ Müberra, "Sünbülzâde Vehbî Mehmed Efendi" *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)* (e-kaynak), http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sunbulzade-vehbi-mehmed-efendi (Erişim tarihi: 22.02.2021).

GÜRSU Uğur, *Tuhfe-i Sabrî an Lisân-ı Bulgarî (Mehmed Sabri'nin Bulgarca-Türkçe Manzum Sözlüğü)*, Akademi Titiz Yay., İstanbul 2020.

GÜRTUNCA Faruk, *Tam Metin Kara Davut Delâil-i Hayrât Şerhi*, Huzur Yay., İstanbul 2015.

HACIOĞLU Selahattin, *İbn Atâullâh el-İskenderî Tasavvufî Hikmetler Hikemü'l-Atâiyye El-Muhkem Fî Şerhi'l-Hikem Şerh: Kastamonulu Balıkzâde Ahmet Mahir,* Kurtuba Kitap, İstanbul 2010.

HALICI Feyzi, *Şair Burhaneddin'in Nasreddin Hoca'nın Fıkralarını Şerh Eden Eseri,* Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2017.

HAYÂTÎ Ahmed Efendi, *Şerhu't-Tuhfeti'l-Manzûmeti'd-Dürriyye fî Lugati'l-Fârisiyye ve'd-Deriye*, İstanbul 1215.

HIZLI Mefail, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 17, S. 1, 2008, s. 25-46.

HIZLI Mefail, “Osmanlılarda İlköğretimin Tarihi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)*, S. 12, 2008, s. 85-106.

HORATA Osman, *Has Bahçede Hazan Vakti XVIII. Yüzyıl: Son Klasik Dönem Türk Edebiyatı*, Akçağ Yay., Ankara 2015.

İNAL İbnü’l-Emin Mahmut Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, Millî Eğitim Basımevi, c. 2, İstanbul 1969, s. 875-879.

İNCE Ömer, “Hafız’ın Bir Gazeline Modern Yaklaşımla Açımlama (Şerh/Tahlil) Uygulama Denemesi”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/6 Fall,* 2020, s. 251-274.

İNCE Yılmaz, “Manzum Sözlükler ve Şemsî’nin Cevâhirü’l-Kelimât’ı Üzerine Bir Dil İncelemesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 2, 2002, s. 175-182.

İPEKTEN Haluk, “Gazel Şerhi Örnekleri-II”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı-II (Divan Şiiri)*, S. 415-416-417/Temmuz-Ağustos-Eylül, 1986, s. 260-290.

İZGİ Cevat, *Osmanlı Medreselerinde İlim Riyâzî ve Tabiî İlimler*, Küre Yay., İstanbul 2019.

JOHNSON Francis, *Dictionary Persian Arabic and English,* Printed by W. M. Watts, Crown Court, Temple Bar, London 1852.

KAÇALİN Mustafa, “Vankulu” İslâm Ansiklopedisi, C. 42, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2012, s. 513.

KANAR Mehmet, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Say Yay., İstanbul 2012.

KANAR Mehmet, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yay., İstanbul 2015.

KAPLAN Hayri, “Zeynü’l-A’yâd: Şeyh Sahafî’nin Hacı Bayrâm-ı Velî’ye Ait ‘Çalabım Bir Şâr Yaratmış’ Şiirine Yazdığı Şerh”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi,* S. 32, 2013/2, s. 43-73.

KAPLAN Yunus, “Bilinmeyen Bir Arapça-Türkçe Manzum Sözlük: Lugat-ı Visâlî”, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 15, 2018, s. 54-75.

KAPLAN Yunus, “Müellifi ve Telif Tarihi Meçhul Bir Arapça-Türkçe Manzum Sözlük: Bülgatü’s-Sıbyân”, *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 3, 2020, s. 41-70.

KARA İsmail, *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz Şerh ve Haşiye Meselesi Dair Birkaç Not,* Dergâh Yay., İstanbul 2014.

KARA İsmail, BİRİNCİ Ali, *Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler*, Dergâh Yay., İstanbul 2017.

KARA Mustafa, *İbn Ataullah İskenderî Tasavvufî Hikmetler Hikem-i Atâiyye*, Dergâh Yay., İstanbul 2019.

KARABEY Turgut, KÜLEKÇİ Numan, *Sünbülzâde Vehbi Tuhfe (Farsça-Türkçe Sözlük)*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., Erzurum 1990.

KARABEY Turgut, KÜLEKÇİ Numan, *Şerh-i Ba’z-ı Kasâ’id-i ‘Urfî*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay, Erzurum 1998.

KARAGÖL Efecan, “Muhibbî’nin Bir Gazelini Şerh Denemesi”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 6, S. 15, 2018, s. 285-295.

KARAGÖZ Halil, *Mehmed Lebîb Efendi Dîvân-ı Eşâr-1 (İnceleme-Metin-Sözlük),* Celâl Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2014.

KARTAL Ahmet, “Manzum Bosnaca-Türkçe Sözlük Üzerine” *Türk Dili*, *TDK Yay.,* Ankara, S. 667, 2007, s. 348-353.

KARTAL Ahmet, “Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Dil ve Edebiyat”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi-1*, İstanbul 2008, s. 95-168.

KÂŞGÂRÎ Mahmut, *Dîvânu Lugâti’t-Turk,* Çev. Mustafa Kaçalin, Yay. Haz.: Mehmet Ölmez, Kabalcı Yay., İstanbul 2019.

KAVAK Özgür, "Meşhur Bir Mektubun İzinde: Vezir Tahir b. Hüseyin'in Oğlu Abdullah'a Nasihatleri", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 41 (2011/2), s. 59-106.

KAYA Hasan, "Kerîmî'nin Manzum Sözlüğü", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 18, 2017, s. 213-252.

KAYA Hasan, Ahmed Resmî'nin Nazm-ı Girîdî Adlı Manzum Sözlüğü, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, C. 10, S. 51, 2017, s. 119-142.

KAYA Hasan, AYÇİÇEĞİ Bünyamin, *Müsellesnâme (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım-Dizin) Osman Şakir'in Manzum Sözlüğü*, İdeal Kültür Yay., İstanbul 2019.

KAYA İbrahim, "Sûdî'nin Şerh-i Gülistan'da Şem'î'ye Yönelttiği Sahih Nüshalara Muhalefet ve Nüsha Tercihi İle İlgili Eleştiriler", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/2 Spring*, 2012, s. 649-674.

KAYA Muhammet, *Akovalızâde Hâtem Ahmed b. Osmân Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük*, Gece Kitaplığı Yay., Ankara 2016.

KEYİK Sevgi Elif, *XVI. Yüzyıl Sanatçılarından Şem'î'nin Şerh-i Pendnamesi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2001.

KILIÇ Atabey, *Üskübî'nin Şerh-i Telhîs'i,* Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1990.

KILIÇ Atabey, "Karnım Açtır Karnım Aç!", *Berceste Aylık Kültür-Sanat-Edebiyat Dergisi*, Yıl: 2, S. 13, 2003, s. 3-6.

KILIÇ Atabey, "Klâsik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Yazma Geleneği ve Türkçe-Arapça Sözlüklerimizden Sübha-i Sıbyan", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006, C. 1, S. 20, s. 65-77.

KILIÇ Atabey, "Türkçe-Arapça Manzum Sözlüklerden Sübha-yı Sıbyân -1-", *Turkish Studies/Türkoloji Dergisi 1*, S. 2, 2006, s. 81-100.

KILIÇ Atabey, "Manzum Sözlüklerimizden Sübḥa-i Ṣıbyân Şerhi 'Hediyyetü'l-İḫvân'", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 1/1 Summer*, 2006, s. 19-28.

KILIÇ Atabey, "Türkçe-Farsça Manzum Sözlüklerden Tuhfe-yi Şâhidî (Metin)", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall* 2006, s. 516-547.

KILIÇ Atabey, "Dağılmış İncileri Toplamak: Şerh Tasnifi Denemesi", *Klasik Türk Edebiyatı Makaleler,* Ankara 2007.

KILIÇ Atabey, Mustafa bin Osman Keskin, *Manzume-i Keskin*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2009.

KILIÇ Atabey, "Geleneksel Şerh ve Modern Metin İncelemelerine Genel Bir Bakış: Metotlar, Çalışmalar, Beklentiler", *Turkish Studies International Periodical For The The Languages, Literature and History of Turkish and Turkic Volume 4/6 Fall,* 2009, s. 326-334.

KILIÇ Atabey, "Osman Şâkir'in Türkçe-Farsça Manzum Lugati: Nazm-ı Dil-ârâ", *Ordu Üniversitesi Uluslararası Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu Anısına*, Ordu Üniversitesi Yay., Ordu 2012.

KILIÇ Atabey, "Manzum Sözlükler Üzerine Genel Bir Değerlendirme", 200 Yıl Sonra Mütercim Âsım ve Türkiye'de Sözlük Çalışmaları, Gazikültür A.Ş Yay., Gaziantep 2021.

KILIÇ Hulûsi, "Ahterî" İslâm Ansiklopedisi, C. 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1989, s. 184-185.

KILIÇ Sadık, "Müfessirin Donanımı ve Tefsirde Temel İlkeler", *Tefsir Ders Kitabı,* Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay., Erzurum, Tarihsiz.

KILIÇARSLAN Orhan, Hayâtî-zâde Şeref Halîl ve Rûhu'l-Edeb Adlı Arapça-Türkçe Manzum Sözlüğü", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 25, 2020, s. 689-758.

KIRBIYIK Mehmet, *Yusuf Hâlis Miftâh-ı Lisân, Manzum Fransızca-Türkçe Sözlük*, Beşir Kitabevi, İstanbul 2007.

KIYÇAK Özgür, *Sıhhat-âbâd Osman-zâde Tâ'ib Ahmet Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Sıhhat-âbâd İsimli Kırk Hadîs Şerhi*, Kesit Yay., İstanbul 2018.

KİRAZ Seydi, "Türk Edebiyatında Şerh Geleneği ve Şârihi Bilinmeyen Bir Yûnus Emre Şerhi", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Yıl: 17 S. 33, 2019, s. 263-292.

KİRAZ Seydi, ÜMÜTLÜ Selim, "Bir Ehl-i Beyt Muhibbi Mehmed Lebîb Efendi ve Kerbelâ Mersiyeleri", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi (ESTAD)*, C. 4, S. 1, s. 85-122.

KOCATÜRK Vasfi Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi*, *Tahlili ve Tenkidi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1964.

KOÇOĞLU Turgut, *Şefîk-nâme, Şefîk-nâme Şerhi ve Edhem ü Hümâ Mecmuası (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2004.

KOÇOĞLU Turgut, "Muhammed El-Hâcc Muslî'nin Şefîk-nâme Şerhi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall,* 2007, s. 549-54.

KOÇOĞLU Turgut, *Şem'î Şemullâh Şerh-i Mesnevî (II. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 2009.

KORTANTAMER Tunca, "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi", *Eski Türk Edebiyatı Makaleler,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2004.

KÖPRÜLÜ Mehmet Fuat, *Edebiyat Araştırmaları Külliyat-5,* Alfa-Tarih Yay., İstanbul 2014.

KÖSE İlham, *Bosnalı Sûdî'nin (Ö. 1600) Tuhfe-i Şâhidî Şerhi (İnceleme-Çeviriyazılı Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2017.

KUŞOĞLU Oğuzhan, "Manzum Sözlüklerde İslâmî Bir Gelenek", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 24*, 2020, s. 407-424.

KUMANLIOĞLU Hasan Fehmi, *Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî Delâilü'l-Hayrât Şerhi*, H Yay., İstanbul 2019.

KURNAZ Cemal, *Muallim Naci Osmanlı Şairleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1986.

KURNAZ Cemal, *Hayâlî Bey Dîvânı'nın Tahlîli,* Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1996.

KURU Selim Sırrı, "Sünbülzâde Vehbî" İslâm Ansiklopedisi, C. 38, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2010, s. 140-141.

LEBÎB Efendi, *Değişmedi Rengi Gecenin Şerh-i Lâmiyyeyü'l-Acem-Tuğrâî'nin Lâmiyyetü'l-Acem Kasidesi'nin Şerhi*-Haz. Uğur Boran vd., Büyüyenay Yay., İstanbul 2019.

LEBÎB Mehmed Efendi, *Kıta'ât-ı Na't-ı Şerîf-i Hazret-i Risâlet-penâhî*, İstanbul tarihsiz.

LEBÎB Mehmed Efendi, *Mecmû'a-yı Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar-1987.

LEBÎB Mehmed Efendi, *Mecmû'a-yı Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar-1988.

LEBÎB Mehmed Efendi, *Mecmû'a-yı Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar-1989.

LEBÎB Mehmed Efendi, *Mecmû'a-yı Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar-1994.

LEBÎB Mehmed Efendi, *Cevâhir-i Mültekata*, Matbaa-ı Âmire 1869.

LEBÎB Mehmed Efendi, *Tuhfe Şerhi: Müntehab-ı Lebîb*, İstanbul 1262.

MENGİ Mine, *Divan Şiiri Yazıları,* Akçağ Yay., Ankara 2010.

MERMER Kenan, *Klâsik Şerh Geleneğinde Üslûb Kasîde-i Bürde Örneği,* İz Yayıncılık, İstanbul 2018.

MUHTAR Cemal, *İki Kur'ân Sözlüğü Lugat-ı Ferişteoğlu ve Lugat-ı Kânûn-ı İlâhî*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1993.

NEVŞAHİ Arif, "Ya'kûb-i Çerhî" İslâm Ansiklopedisi, C. 43, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2013, s. 281-282.

OKUMUŞ Sait, "Muhammed Hevâî Üsküfî ve Türkçe-Boşnakça Manzum Sözlüğü Makbûl-i Ârif (Potur Şâhidî)", *Turkish Studies International Periodical For The*

The Languages, Literature and History of Turkish and Turkic Volume 4/4 Summer, 2009, s. 823-844.

ÖLKER Gökhan, "Lugât-ı Manzûme-i Nûriye Berây-ı Terceme-i Lisân-ı Rumiye Üzerine", *Turkish Studies International Periodical For The The Languages, Literature and History of Turkish and Turkic Volume 8/9 Summer*, 2013, s. 2007-2019.

ÖLKER Gökhan, DUYAR Hidayet, *Şeyh Ahmed-i Antakî Se-Zebân, Üç Dilli "Arapça-Farsça-Türkçe" Manzum Sözlük*, Palet Yay., Konya 2013.

ÖLKER Gökhan, "Türk Sözlükçülük Geleneğinde Rumca-Türkçe Manzum Sözlükler", *XIII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kıtabı Varşova-Polonya 25-28 Eylül 2018*, s. 391-403.

ÖLKER Perihan, *Manzum Sözlük Geleneği ve Mahmûdiyye (Arapça-Türkçe Manzum Sözlük)*, Palet Yay., Konya 2015.

ÖLMEZ Mehmet, ÇULHA Tülay ve ÖZÇETİN Kübra, *Doğumunun 60. Yılında Mustafa S. Kaçalin Armağanı Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Senglah'a Türkçe*, Kesit Yay., Ankara 2017.

ÖZ Yusuf, Tuhfe-i Vehbî Şerhleri", *İlmî Araştırmalar*, S. 5, 1997, s. 219-232.

ÖZ Yusuf, "Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri", *Selçuk Üniversitesi Yay.*, Konya 1999.

ÖZ Yusuf, *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2010.

ÖZEGE Seyfettin, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*, Fatih Yayınevi Matbaası, C. 4, İstanbul 1977.

ÖZKAN Feridun Hakan, "Bozoklu Osmân Şâkir ve Şehdü Elfâz'ı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Resarch,* C. 6, S. 26, 2013, s. 428-462.

ÖZTAHTALI İbrahim İmran, *Lâmi'î Çelebi ve Lügat-i Manzûmu (Tuhfe-yi Lâmi'î)*, Gaye Kitabevi, Bursa 2004.

ÖZTÜRK Ali, "İslâmî Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ", *İslâmî İlimler Dergisi*, Yıl: 14 C. 14, S. 2, 2019-Güz, s. 27-42.

ÖZTÜRK Tuncay, "Lebîb Mehmed Efendi'nin Tuhfe ve Nuhbe'ye Tazmînâtı", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 7, 2013, s. 45-80.

ÖZUYGUN Ali Rıza, GÖZCÜ Lokman, "Fuzûlî'nin 'Olmasun Yâ Rab' Redifli Gazelinin Şerhi ve Yapısalcılık Açısından İncelenmesi", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi,* C. 9 S. 1, 2014, s. 20-35.

ÖZUYGUN Ali Rıza, BAYSAN Habibe, "Şeyh Galib'in "Düştü" Redifli Gazelinin Şerhi ve Yapısalcılık Açısından İncelenmesi", *Ekev Akademi Dergisi*, S. 60, 2014-Yaz, s. 321-338.

PAKSOY Kezban, "Salahaddin-i Uşşâkî'nin Bir Nutuk Şerhi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall,* 2007, s. 704-790.

PAKSOY Kezban, "Bursevî'nin Bir Eseri: Şerh-i Rumuzât-ı Hacı Bayram-ı Velî", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/6 Fall,* 2009, s. 374-386.

PAKSOY Kezban, *Bursevî İsmâîl Hakkî Pend-nâme-yi Attâr (I.II. Ciltler) İnceleme-Metin-Sözlük,* Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 2012.

SAMİ Şemsettin, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Mihrân Matbaası, C. 3., İstanbul 1308.

SAMİ Şemsettin, *Kâmûs-ı Türkî,* Çağrı Yay., İstanbul 2010.

SEFERCİOĞLU Nejat, *Nev'î Dîvânı'nın Tahlîli,* Kültür Bakanlığı Yay. Gaye Matbaası, Ankara 1990.

SELÇUK Bahir, ALGÜL Mesut, "Çocuklar İçin Yazılan Farsça-Türkçe Bir Manzum Sözlük: Dürrî'nin Güher-Rîz'i", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, Volume: 1, Issue: 2, Autumn 2015, s. 136-164.

SIR JAMES Redhouse, *Turkish and English Lexicon New Edition,* Çağrı Yay., İstanbul 2011.

SONA Fatih, "Necâtî Bey'in Garîb Redifli Gazelinin Ontolojik Analiz Metoduyla İncelenmesi", *Sosyal Bilimler Dergisi (The Journal of Social Sciences),* Yıl: 5 S. 22, 2018, s. 131-142.

SOYDAN Tarık, TÜNCEL Mahmut, "Osmanlıda İlk Yenileşme Döneminde Eğitimin Kurumsal ve Yönetsel Yapısının Oluşumu ve Gelişimi", *Millî Eğitim Dergisi*, C. 43 S. 198, 2013-Bahar, s. 110-125.

SÜREYYA Mehmed, *Sicill-i Osmânî*, Tarih Vakfı Yurt Yay., Yay. Haz. Nuri Akbayır, C. 3, İstanbul 1996.

ŞAHİN Elif Beyza, *Şem'î Şem'ullâh'ın Şerh-i Dîvân-ı Hâfız'ı (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.

ŞAHİN Esma, "Bâkî'nin Sünbül Kasidesi Şerhi", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi (Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan Özel Sayısı)*, Yıl: 4, 2018-Aralık, s. 415-450.

ŞAHİN Esma, TURAN Mustafa, "Bir Hâfız Dîvânı Şerhleri Denemesi: Zâhid Bin Muhammed ve Eseri", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi Journal of Oriental Scientific Research (JOSR),* C. 11 S. 3, 2019-Aralık, s. 1411-1431.

ŞAHİN Oğuzhan, *Şem'î Şemullâh Şerh-i Mesnevî (III-IV. Ciltler) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük),* Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 2012.

ŞAHİN Özlem, *Ahmed Hayâtî-yi Elbistânî'nin Şerh-i Tuhfe-yi Vehbî Adlı Eseri "Şerhü Tuhfeti'l-Manzûmeti'd-Dürriyye Fî Lugati'l-Fârisiyye Ve'd-Deriyye" (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 2016.

ŞENSOY Sedat, "Şerh", İslâm Ansiklopedisi, C. 38, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2010, s. 565-568.

ŞENTÜRK Ahmet Atilla, *Yahyâ Beğ'in Şehzade Mustafa Mersiyesi yahut Kanunî Hicviyesi*, Timaş Yay., İstanbul 2009.

ŞENTÜRK Ahmet Atilla, KARTAL Ahmet, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul 2017.

ŞENTÜRK Ahmet Atilla, *Ahmet Paşa'nın Güneş Kasidesi Üzerine Düşünceler,* Büyüyenay Yay., İstanbul 2020.

ŞİŞMAN Rabia Şenay, *Esâmî İki Dilli Sözlük (Türkçe-Farsça Manzum Sözlük)*, DBY Yay., İstanbul 2018.

TANIDIR ALICI Gülcan, *Lutfiyye-i Vehbî*, Ukde Yay., Kahramanmaraş 2011.

TAHİR Bursalı Mehmet, *Osmanlı Müellifleri-II*, Matba'a-yı Âmire, İstanbul 1333.

TANRIVERDİ Eyyüp, *Islah-ı Merkezî: Ferişteoğlu Lugati Tashih ve İkmal Çalışmaları,* Adal Ofset, Konya 2008.

TANYILDIZ Ahmet, *Mes'ûd Lütfî Efendi Tuhfe-yi Lutfî (Türkçe-Farsça Manzum Sözlük)*, Akademi Kitaplar Yay., İstanbul 2013.

TARLAN Ali Nihad, "Dîvân Edebiyatı", *Edebiyat Meseleleri,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 1981.

TARLAN Ali Nihad, "Metinler Şerhine Dair", *Edebiyat Meseleleri,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 1981.

TARLAN Ali Nihad, *Şeyhî Divanı'nı Tedkik,* Akçağ Yay., Ankara 2004.

TARLAN Ali Nihad, *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Akçağ Yay., Ankara 2017.

TATÇI Mustafa, ÖZAY İbrahim, *Seyyid Muhammed Nurü'l-Arabî Niyâzî-i Mısrî Dîvânı Şerhi*, H Yay., İstanbul, 2014.

TATÇI Mustafa, *Melâmî Örfî Efendi Ey Gönül: Niyâzî Mısrî Dîvânı Şerhi*, H Yay., İstanbul 2018.

TATÇI Mustafa, AKKAYA Veysel, *Hacı Bayram-ı Velî Şerhî,* H Yay., İstanbul 2020.

TEKELİ İlhan, İLKİN Selim, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü",* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.

TEKİN Gönül Alpay, "Türk Edebiyatı 13-15. Yüzyıllar", *Hayat Ağacı Makaleler*, Yeditepe Yay., İstanbul 2020.

TERZİOĞLU Furkan, "İsmâil Sâdık Kemâl'in Delâilü'l-Hayrât Şerhi: Rûh-ı Kemâl", *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 10, 2020, s. 57-77.

TİRYAKİLO Selim, *Dil Öğretimi Geleneğimizde Manzum Sözlükler (Tuhfe-i Âsım Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

TOLASA Harun, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası,* Atatürk Üniversitesi Yay., Sevinç Matbaası, Ankara 1973.

TOPRAK Sengül, *Neşati'nin Şerh-i Kasa'id-i Urfi'si,* Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1998.

TÖKEL Dursun Ali, "Ontolojik Analiz Metodu ve Bu Metodun Bâkî'nin Bir Gazeline Uygulanışı", *Yedi İklim Dergisi,* S. 74, 1996, s. 53-59.

TÖKEL Dursun Ali, "Bir Gazel Anlambilimle Nasıl Anlaşılır?", *Dergâh Dergisi*, S. 150, 2002, s. 10-23.

TÖKEL Dursun Ali, "Eskilerde Çocuk Eğitimi: Çocuk Edebiyatı Gözüyle Eskiye Bakmak", *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, Yıl: 9, S.: 104-105; 2005 Ağustos-Eylül, s. 76-88.

TURAN Muhittin, "Hasan Rızâyî ve Kân-ı Me'ânî İsimli Manzum Sözlüğü", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4 Fall*, 2012, s. 2939-2992.

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (http://teis.yesevi.edu.tr/)

TÜRKMEN Fikret, *Seyyid Burhaneddin Çelebi Letâif-i Nasreddin Hoca Nasreddin Hoca Latîfeleri (Burhaniye Tercümesi),* Büyüyenay Yay., İstanbul 2013.

UÇAK Salih, ""Fuzulî'nin "Sana" Redifli Gazeli Üzerine Tasavvufî Bir Şerh Denemesi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* S. 14:2, 2009, s. 167-175.

UĞURLU ARSLAN Mustafa, "Zâtî'nin Bir Gazelinin Göstergebilim Açıdan İncelenmesi", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* S. 12, 2014-Kasım, s. 68-82.

UTKU Mustafa, *İsmail Hakkı Bursevî'den Dersler Kırk Hadîs Şerhi Şerh-i Hadîs-i Erba'în*, Uludağ Yay., Bursa 1999.

UTKU Mustafa, *İsmâîl Hakkı Bursevî Ferahu'r-Ruh (Muhammediyye Şerhi)*, Uludağ Yay., Bursa 2010.

UZ Özkan, "Türkçe-Arapça Manzum Sözlüklerimizden Tuhfe-i Hâcibî", *Turkish Studies, Vol.: 14*, S. 7, 2019, s. 4087-4111.

ÜNLÜ Osman, "Türk Edebiyatında Sâ'ib-i Tebrizî Şerhleri", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4 S. 1, 2006, s. 85-93.

YAKAR Halil İbrahim, "Manzum Sözlüklerimizden Tuhfe-i Fedâî", *Turkish Studies International Periodical For The The Languages, Literature and History of Turkish and Turkic Volume2/4 Fall*, 2007, s. 1015-1025.

YAKAR Halil İbrahim, "Türkçe-Arapça Manzum Sözlüklerimizden Nazm-ı Ferâid", *Turkish Studies International Periodical For The The Languages, Literature and History of Turkish and Turkic Volume 4/4 Summer*, 2009, s. 995-1054.

YAŞA Tuğçe, "Fehîm-i Kadîm'in Hep Redifli Gazelinin Anlambilim Açısından İncelenmesi", *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 3 S. 1, 2018, s. 182-214.

YAVAŞ Serap, *Nâdîde Ahmed Efendi Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî: İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2013.

YAZAR Sadık, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği,* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2011.

YAVUZ Yusuf Şevki, "Te'vîl", İslâm Ansiklopedisi, C. 41, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2011, s. 290-294.

YEKBAŞ Hakan, "Metin Şerhi Geleneği Çerçevesinde Şarihlerin Divan Şiirine Yaklaşımları", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 1, 2008, s. 189-217.

YENİKALE Ahmet, *Şevkengîz*, Ukde Yay., Kahramanmaraş 2012.

YENİKALE Ahmet, *Sünbülzâde Vehbî Dîvânı (e-kitap)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017.

YENİTERZİ Emine, "Metin Şerhi İle İlgili Görüşler", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 5, Konya 1999, s. 59-68.

YILTER Sait, *Şem'î Şemullâh Şerh-i Mesnevî (VI. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 2016.

YILMAZ Emel, *Yayaköylü Ahmed Reşîd Efendi'nin Şerh-i Nuhbe-i Vehbî Adlı Eseri (İnceleme-Metin-Dizin, S. 1-221)*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2008.

YILMAZ Ali, “Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri ve İbn Îsâ-yı Saruhanî’nin Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ’sı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1, 1998, s. 1-34.

YILMAZ Ozan, “Klasik Şerh Edebiyatı Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 5, S. 9, 2007, s. 271-304.

YILMAZ Ozan, *Gülistan Şerhi (Sudî-i Bosnevî),* Çamlıca Yay., İstanbul 2012.

YILMAZ Ozan, “Şârihin Kütüphanesinden: Bosnalı Ahmed Sûdî’nin Gülistân Şerhinde Kullandığı Kaynaklar”, *ESTAD Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 1 S. 1, 2018, s. 187-202.

YILMAZ Ozan, *Lisanü’l-Acem Ferheng-i Şu’ûrî-Hasan Şu’ûrî Efendi,* Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul 2019.

ES’AD Mehmed Efendi, *Bağçe-i Safâ-Endûz* (Haz. Rıza Oğraş), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. (e-kitap), Ankara 2018.

YURTSEVEN Necmettin, *Türk Edebiyatında Arapça-Türkçe Manzum Lügatler ve Sünbülzâde Vehbî’nin Nuhbe’si*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2003.

YÜCE Nuri, “Mukaddimetü’l-Edeb” İslâm Ansiklopedisi, C. 31, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2006, s. 120-121.

YÜKSEL Sedit, *Şeyh Galip Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri,* Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1980.

ZARARSIZ, Şeyma Nur, *Tuhfetü’l-Mülûk (Tuhfe-yi Şâhidî Şerhi) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2015.

ZENGİN Aslı, TÜRKKAN Ayşe, “17. Yüzyıl Anadolu Türkçesi İle Bir Âmentü Şerhi Üzerine Dil İncelemesi”, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, Volume: 3 Issue: 3, Summer, 2017, s. 160-210.

EKLER

Ek 1. Tıpkıbasım

İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ
ATATÜRK KİTAPLIĞI

تحفه شرحی
منتخب لیب

بسم الله الرحمن الرحیم

حمدی که جون غرهٔ صبح ازل شوارق انوار جمال ابله مطلو و منابی که
مثال طره شام ابد بوارق آثار غیبیه ابله مطرا اوله * شرا وار حضرت
حی و قدیم * و عنایان جناب خالق کریمدرکه ذات احدیی ارکها
و امثالدن مقدس و مبرا * و صفات ازلیه سی فنا و زوالدن منزه
و معرادر * و سپاس یقیاس اول خالق کون و مکانه لایقدرکه کنه
و صفتنده زبان بلغا آبکم * و درلك معرفتنده عقول ادبا عاجز
و مفعم * اوله رق لا احصی ثناء علیك انت کما اثنیت علی نفسك دائره
محرزنده سر بکلیم استکانت * و ماعبدناك حق عبادتك بارکاهنده
کوشه کزین حیرت اولمشلردر * وصلوات مسکیهٔ التفحات
و تحیات وردیهٔ الفوحات خواجهٔ کائنات * سفیر مسالك افلاك *
امیر ممالك لولاك * صادق دعوای انا املح * صاحب لهجهٔ
انا افصح * شافعنشکاه شفاعتی لاهل الکبائر * مقرب پیشکاه یوم تبلی
السرائر حضرتلرینك نثار خاك پاك منوری * و منورتربت مطهری
اولمغله احرا درکه معجزهٔ باهره باقیه سی اولان نظم فرقانی ابله

(مسالك)

Millî EĞİTİM
KİTAPLIĞI

مسالك فصحای یثربنی تقویم پارینه مثلولونها تخانهٔ عجزده پنهان *
وکره وفره دعوای بلغای یسربنی انداخته سمت نسیان ایلمشدر * تاج ده
پیمبران * باج ستان قیصران * سید اولین رسل و مرسل آخرین زمان
صلوات الله وسلامه علیه و علی جمیع الانبیاء و المرسلین * و آله
و صحبه اجمعین * بعد از سپاس جناب خدا و درود پرکزین انبیا
فر یضهٔ ذمت امت محمدی * و واجبهٔ عهدهٔ ملت مصطفوی *
دعای حضرت پادشاه دیندار و ائمهٔ شهنشاه مکارمشعار درکه
ذات همایون مرجع تمونی مدار قیام دین مبین و امی و نهی اصابت
مقرونی مؤسس اساس آیین شریعت سید المرسلین اولوب کافهٔ
انام سیما وایه داران کوهر اسلام اولان برایاجقدنه شایان بیوردقلری
لمعهٔ انوار فیضا فیض اظهر شاهانه لریدن چشمهٔ خورشید آسا افاضه
بیوردقلری بارقهٔ تربیت جهانستانلری دوحهٔ قابلیت اصحاب استعداده
آب و تاب فیض پیرا و نهالستان معارف اولان ارباب بیانه نشو و نما
بخش اوله رق سایهٔ ظل اللهیلرنده یاکوره معارف رواجدار و ظل
ظلیل هما یونلرنده کالای همزلك قیمتی آشکار اولمشدر لاجرم اول خاقان
کردشان مجدد الشمائل دامن حشره قدر ذیب میهم خلافت و اول
داور ممدوح الخصائل الی الابد سایه بخش مفارق امت اولسی
دعوانی ذره قدر ایمانی اولانلره فرض عین و بلکه عین فرض اولمشدر
و بحمد الله تعالی بو بنده ناچیز بی سرو پا لیبب بی نوا اول شهنشاه
کرامت شعار و اول شهریار معدلت آثار ولی نعمتمن السلطان ابن
السلطان السلطان (محمود خان غازی) ابن السلطان عبد الحمید خان
غازی افندمز حضرتلرینك عبد کمترین درکاه شاهانه لری صره سنده
بولنمش و او یله برخاقان اسکندر توانك نعمت بی منت ملوکانه لریله
تربیه اولنمش اولدیغمدن تشکری او لمق اوزره در خور حقیر اکیمچه
سایهٔ شاهانه لرنده برجیدهٔ حوصلهٔ استعداد بندکانه م اولان نم بهیهٔ
داور پارینی اظهار و تذکیر ایده رك تحدیث نعمت و بلکه
کافهٔ انامدن استجلاب دعای ولی نعمت ارزوسیله براثر بدیعه ابداعنه

تحریك خامهٔ غیرت ایلمك اندیشه سیله سرفر و بردهٔ فکرت اوله رق
بوامنیه‌نك حصولنه راغب و بوعرصه کاه فناده براثر واپسین برافق
اصول خبریه سنه چوقدن بروطالب اولدیغمدن دیدهٔ تحسری زیر
وبالای امکانه امرار وشو وجهله خاطر کذار اولدیکه سنبل زاده وهبی
مرحومك اثری اولان تحفهٔ وهبی نام منظومه‌یی اکرچه حیاتی افندی
مرحوم شرح ایتمش و بوعالده اویله بریادکار قومش کتمش ایسه ده
منظومهٔ مذکوره‌نك چوق مزایاسی پوشیدهٔ تغافل وقتی چوق
معنایسی زیر پردهٔ تساهله لاطائل صورتنده قالمشدر خصوصا که
شرح مذکور اساتذه‌نك فهم وادراکنه وابسته اوله رق مبتدیلراول
فائده‌دن حصه مند اوله مدقاری آشکار اولدیغندن منظومهٔ مزبوره
تعبیرات مختصره ایله یعنی عاصم مرحومك برهان قاطع ترجمه سی
تبیان نافعه‌سی ایرادایتدیکی فقرات وجیزه‌ایرادیله شرح اولنسه ونکات
مرموزه‌سی امکان درجه‌ده فلمه النسه خواهشکاران دانش وعرفانه
یعنی ورزش علم وهنرایدن نوزادکانه یادکار وعمرثانی تدارکنه مدار اولور
ایدی خصوصا که *هرقتی سروه سایهٔ لطفی دوشرایسه * برك
ونهال غنچهٔ زیبای تو بور* ایتمم خلاف تربیتی اولسه رهنمون*باغ
املده ید مصور تمرو بور*قطعه‌ناچیزانه م مدلولنجه کوشهٔ چشم
التفات شاه جهانه دوچار و هرغیب که سلطان پسندد هنرست
ماصدقندن شاء الله تعالی سزاوار بیور یلور ایسه دنیوی واخروی
مظهر نوازش خلاقتپناهی اولنه جغنی بی اشتباه اولمله مستمدا
من الله تعالی منظومهٔ مذکوره‌نك شرحنه شروع اولندی
* رب اشرح لی صدری و یسر لی امری واحلل عقدة من لسانی
یفقهوا قولی (حمد بی حد اوکرم فرمایه) حمد لفظ عربی اولوب
فارسیده سپاس ایله ادا اولنور حمدك علی الاجمال معناسی برذاتی
صفت جمیله ایله وصف ایتمك وتعظیم قصد اولنمق واول ذات مقصود
بالذات اولوب علی الاطلاق اولمق یعنی نعمت مقابله‌سنه حصر اولنمیوب
تعمیم قلنمقدر بوتعریف ایله حمد لغوی وشکر اصطلاحی واغیار

سائره اخراج اولندیغی مفصلاتده ایضاح اولنمشدر بی ادات نفی
وکلمهٔ فارسیدر حد لفظ عربی نهایت معناسنه در کرمفرما وصف
ترکیبی کرم پیوریجی معناسنه‌در فرما بوصحله امر معناسنه دکلدر
اسم فاعل مفعولنه مضاف ایکن فاعلیت علامتی اولان ندء لفظی
حذف و مضاف الیهك تقدیمیله وصف ترکیبی اولمشدر و بوقاعده
زبان فارسی خصایصندن متعارف برقاعده در آش پز وخیمه دوز
وامثالی بوقیاس اوزره در کرمفرمانك اصلی فرماینده کرم وآش پزلك
اصلی پزنده آش وخیمه دوزلك اصلی دوزنده خیمه در بومقوله یه
وصف ترکیبی دیرلر (که انك نعمتدر بی غایه) که بوراده مصرع
اولی ثانیه ربط ایچون دینمك تعلیله حمل اولنمقدن لایقلو اولور
نعمت مایتنعم به الانسان معناسنه در نعمت الهیه‌نك بی غایه اولدیغی
نص قرآنیه ایله مبرهن وادنی شعوری اولانلر عندنده براهین یقینیهٔ
عقلیه ایله مثبت اولمغله تفصیله حاجت یوقدر ناظم مرحومك
اشبو تألیفندن مرادی کلمات فارسیه‌یی الفاظ ترکیه ایله ترجمه و بالتبع
قواعد شعریه‌یی تفهیم صددندن عبارت اولوب مقاصد مذکوره‌نك
محلی تعلق وکلامدن عبارت وانسانه بخشایش الهیه اولان تکلم نعم
ربانیه‌دن اولمغله بوبابده براعت استهلال قاعده سنه رعایة (قبلدی
ان جمله اوخلاق کریم) یوردیلراز عریضه‌اولان من وعن مرادفیدر که
ترکیبدن اولمغله ادا اولنور مثلا سندن دینله جنك محله‌ده اهل فرس
آزتو دیرلر جمله جمیع معناسنه اولوب جملهٔ نعمتدن دیمکدر خلاق
یارادیجی معناسنه مبالغه‌ایله اسم فاعلدر فارسیده آفریننده دیرلر
کریم لغیر وزننده کرملو ذاته دینور کرم فتحتینله نفاست و عزت
وشرف معناسنه در صاحب قاموس یوررکه کرم ایله حضرت باری
عز شانه صفتلندقده احسان وانعام ولطفی مراد اولنور وانسان
وصفلنسه اندن ظاهر اولان اخلاق حمیده وافعال پسندیده مراد
اولنور واثری ظهور ایلدیکجه کریم اطلاق اولنماز (حضرت آدمه
اسما تعلیم) حضرت ضادك سکونیله برذاتك قرب و پیشکاهنه

دیمکدر که محل حضور اوله جقدر حضرتِ فلان دیندیکی بوندندر که
کمال تعظیم ایچون سلام و ثنایی انك مجلسنه ایصال ایدر لر یعنی
تأدبا ذاتی مرادایمیوب حضوری بنی ومجلسی اراده ایدرلر آدم علیه
السلام ابوالبشر اولوب وعلم آدم الاسماء نص کریمنه مظهر اولدیغی
تفصیله حاجت دکلدر (شان موسی یه ایدوب هم تکریم) شان امر وحال
ورتبه معناسنه عربی اولوب فارسیده وترکیده دخی مستعملدر موسی
علیه السلام صاحب تورات پیغمبر عالیشاندر هم عطف ایچوندر
تکریم تفعیل بابندن مصدر در (قبلدی ذاتینه اضافتله کلیم) نجیٔ
مشار الیه حضرتلرینه کلیم الله اطلاق اولندیغنه اشارت اولنمشدر
(هم سلیمانی اوعلام لطیف) هم کذلك عطف ایچوندر سلیمان ابن داود
علیهما السلام مشهور درعلام فعال وزننده بیلیجی معناسنه عربیدر
لطیف عبادینه رفق واطفله برکرم ومخلوقاتنه ایصال منافع ایله
احسان ایدیجی رب مستعملك اسم شریفیدر ومن اسماء الله تعالی
اللطیف ای البر بعباده المحسن الی خلقه بایصال المنافع الیهم برفق
ولطف (منطق الطیر ایله قبلدی تلطیف) حضرت سلیمان علیه
السلام کلمك طیور و وحوش لسانینه واقف اولدیغی مشاهیر قصص
انبیادن اولمغله جمله کلمك معلومیدر بو محله افاده سنده یکی واسکی
دنیالر بحثیله تکثیر سواد اراد مالایراد قبیلدندن اولمغله افاده ده ایجاز
واختصار ملتزم عبد کثیر کاردر (حکمت وقدرتی ایله عبسا) حکمتی
علما تعاریف متعدده ایله تعریف ایدیلروا کثری صفات الهیه دن
اولان حکمتی معرفة الاشیاء وایجادها علی غایة الاحکام والاتقان
عنوانیله بیان ایتمشلر شارح مرحومك فعلده اتقان بیورمسی بو تعریفك
خلاصه سی کبیدر وقدرت صفت الهیه دندر عیسی صلوات الله علی
نبینا وعلیه حضرتلری صاحب انجیل معروف ومشهور نبیٔ عالیشاندر
(طفل ایکن اولدی بشکده کویا) مشار الیه حضرتلری جناب
ابوالبشر مثالو بلا بدر تشریف بیوردقلرندن لاجل المصلحه طفل
ایکن بشکده بامر الله تعالی تکلم بیورمق معجزه سنه مظهر بیورلمشلردر

طفل عربی فارسیده کودك ترکیده چوجق دیرلر بشك معلوم
عربیده مهد فارسیده کهواره دینور کویا کفتن مصدرندن مشتق
مضارعی کوید کلمکله کویا کلمسی باب مذکوردن سو بلیجی معناسنه در
(نوع انسانی هم اول بی انباز) نوعدن مراد صنف و بولك
ویاخود نوع منطق اولمق شقلری جائز اولوب ومعنای اخیری اختیار
شارح مرحومك مختاریدر واقعا نوع انسان حیوان ناطق عنوانیله
جنس حیواندن ممتاز اولدیغی مناسبتله ومصرع ثانیده اولان
ناطقه اشارتله تطبیقا شارحك مختاری تمام یرنده در انباز فارسیدر
اورتاق معناسنه (ایلدی ناطقه ایله ممتاز) یعنی سوز سویلمك ایله
سائر حیواناندن ممتاز اولدی ممتاز آیرلمش معناسنه در ناطقه مدرکه
معناسنه ده استعمال اولنور اما بو محلده براعت استهلال قاعده سنجه
نطق لسانی قصد اولنمشدر (اختلاف صور والسنه دن) اختلاف
افتعال وزننده بربرینه اوبمامق معناسنه در صور صاد مهمله نك
ضمی وواوك فتحی وراء مهمله ایله صور تلر السند همزه نك فتحی
ولامك سکونی وسین مهمله نك کسری وآخره ها ایله لسانلر دیمك
معناسنی مفید جملردر واقعا نیجه بوز بیك انسان برمحلده جمع اولسه
وبلکه من لدن آدم الی یومنا هذا آمد ورفت ایدن خلقه نظر فرضا
ممکن اولسه بر شخصك صورتی وصداسی شخص آخره بکزه مز
تبارك الله احسن الخالقین بو محلده السنه دن مراد لغتلر دیمکدر
(نیجه حکمتلری واردر روشن) روشن آیدین معناسنه ایسه ده ظهور
وآشکار مفهومنی افاده ایدر روی زمینده اولان لغات مختلفه یی
تعریفه حاجت یوقدر (شعرا السنه سن اول منان) شعرا شاعرك
جمعی شاعر شعر سویلین آدمه دینلور انجق سو یلدیکی تعریف
شعره موافقت ایتمك شرطدر الشعر کلام موزون مقفی مخیل قصدا
یعنی شعر برکلامدر که اوزان عروضیه دن بر بسنه موافق اولوب قافیه سی
وخیالی اوله وقصده دخی مقارنت بولنه دیمکدر بو تعریفدن هر
موزونه شعر دینلدیکی ومشاعره شاعر اطلاق اولندیغی وقصده

مقارن اولیه ر ق یعنی قائلك مرادی شعر سو یلمك اولماق اوزره
ظهور ایدن بعض موزون کلامك خارجده قائدیغی معلوم در بو محلده
السنه آلت تکلم معنا سنه اولان اسانك جمعیدر بو السنه ایله بیت
سایقده لغت معناسنه اولان السنه نك فرق وتمیزی لازمدر منان
عبادینه ابتدای امر دن اعطا وانعام ایدن معطیٔ حقیقی جل شانه
حضرتلرینك اسما سندندر (قیلدی مفتاح در کنج نهان) مفتاح
انختار معنا سنه عریدر در زر وزننده قاپو کنج رنج وزننده
خزینه نهان فعلان وزننده کزلو معنا سنه فارسیلدر ر
(هم رسولینه هزاران صلوات) رسول نبی صاحب شریعت معناسنی
افاده ایدر ایسه بو محلده مراد افضل رسل هادیٔ سبل صلی الله
تعالی علیه وسلم حضرتلریدر هزاران هزارك جمعی هزار بیشك
عدد معناسنه ایسه ده بو یله محلارده مراد کثرتدر صلوات تعظیم
وتکریم وتشریف معنا سنه در (که اودر افصح اصحاب لغات)
که ربط ایچون اولوب تعلیل معناسنه حمل تأدیه مناسبدر افصح
اسم تفضیل زیاده فصیح دیمك معناسنه در فصاحت کلامك تعقید
لفظیه ومعنویه دن وتنافر حروفدن وغرابتدن وقباحت مخالفتدن
وارسته اولمسنه دینلور (نطفیدر روحی خداوند علیم) ومایتطق
عن الهوی ان هو الا وحی یوحی نص کریمنه تلمیح اولنمشدر
خداوند صاحب ورب معناسنه اولوب علیم کلمه سنه اضافتی موصوفك
صفته اضافتی قبیلندندر (نه کهدر او کریم ابن کریم) نه لفظی محل
تحسینده دخی ایراد اولنور ادات ترکیه دیدکلری نظم مرحوم اشیوکریم ابن
کریم اد اسیله پدر اکرم حضرت نبی مکرم واجداد عظامدن کرمای
فخامدندن اولدقلرینی بیان ایله بو بابده سددر بیچهٔ این وآن بیورمشلردر
اول خیر البشر باك نژاد عالی کهر کابرا عن کابر اصلاب کرمادن انتقال
ایدهرك اشیو عالم امکانی تشریف بیورمشلردر صلی الله تعالی علیه وسلم
(عالمینه سبب رحمتدر) عالمین عالمك جمعی عالم مایعلم به الصانع
معناسنه در سبب باعث مراد فیدر (انس وجنه نه بیوك نعمتدر)

(ایمان)

ایمان وتوحید نعمتی جمیع نعم الهیه دن برتر ومؤمنینه بو نعمته انجق سایهٔ
نبویه ده مظهر اولمشدر که بوندن بیوك نعمت ولی نعمت اوله من
(نازل اولدی اکا قرآن جلیل) جلیل عظیم وفخیم معناسنه در ترکیده
اولوایله تعبیر اولنور (که ایدر شانته عالم یبجیل) بوقارووده عالمین عالمك
جمعیدر وعالم ماسوی الله تعالایه دینلوردیدکدنصکره بومصرعده
اولان عالم سبقت ایدن عالمینك مفردیدر بوندن بشقه عالم مجلس صفا
ومجلس حضور معناسنده کاور مثلا که شراب مجلسنه عالم آب دیرلر
بشوقدر که اکثر عالم مجلس معناسنه اولنجه سببیه مضاف اولور دیو
ابو المعاینسك بیتی ایله استشهاد شارح مرحومك قابیلیندن استبعاد
اولنور زیرا عالمك مجلس معناسنه اولدیغی فرد آخر یده لسانته الماهشدر
ترجمهٔ قاموس عینیله بو محله نقل اولندی العالم لامك فتحیله مجموع
مخلوقاته اطلاق اولنور علی قول بطن فلكك حاوی اولدیغی یعنی
زیر فلك قرده موجود اولان جمله جواهر واعراضه دینلور شارح
دیرکه فی الاصل مایعلم به الشیٔ معناسه در مخلوقاته که ماسوی اللهدر
عالم اطلاقی موجدی اولان ذات اجل اعلایی بیلمکه دلالتده وسیله
اولدیغنه مبنی در جمعی عالمون کلور اشیو عالم ایله یاسم لفظندن
غیری فاعل وزنی الف نون ایله جعلندیکی غیروا قعدر جمعیتی انواع
واصناف اعتبار یله در عالم انسان عالم آب وعالم نار کبی یاخود اشرف
مخلوقات اولان انسانك تغلیبنه محمولدر انتهی اشته ابو المعاینك
رفته یودم نیم شب در عالم خواب وخیال * امدان مهرو وکردم
عالم آب تاسحر * بیتنده اولان عالم آب بومعنایه محمولدر زیرا عالم اقبال
عالم ادبار عالم جوانی مستعملاتندن مجلس معناسی خاطره دخی کلمز
وبو محلده عالم اصل معنا سنه اولیوب اصطلاحزده بوایشی عالم
بیلور وبو کلامی عالم اشتدی افاده سی صره سنده ایراد اولنمشدر (کرچه
کیم شعر دکلدر او کلام) قرأن عظیم الشان شعر اولمقدن وشعره
مماثل اولمقدن منزهدر بوقارووده بیان اولنان شعرك تعریفندن
لاعن قصد یعنی قائل ظهور ایدن کلامك موزون اولدیغی بیلور

ایسه ده شعر سویلمك مقصود ومرامی اولمیه رق ظهور ایدن کلامه شعر اطلاق اولندیغی معلوم اولمشدر آیات قرآنیه ده لاعن قصد تعبیری مزالق اقدامدن اولمغله شعر سویلمکه عدم قصد معناسنه حمولدر (نظم شاعرده نه ممکن یونظام) نظم تونك فتحی وظائك سکونیله لغتده دیزمك معناسنه اولوب شاعر دخی کلامی سلك افاده یه دیزدیکندن کلام موزونه اطلاق اولنور مصدر بمعنی مفعولدر نظام کتاب ونثنده نظم مثللو مصدر در دیزمك معناسنه جمعی نظم کلور کتیب ونثنده و برایشك ثبات وقیامنه مداروسبب اولان نسنه یه وحالته اطلاق اولنور کذا فی ترجمة القاموس نظام نظمك جمعی دکلدر ممکن جائز الوجود معناسنه در (فهم ایدوب مرتبهٔ عجازن) فهم وهم ونثنده فارسیده سنا خش دیرلر اکلمق معناسنه در مرتبه مشربه ونثنده پایه ومنزلت معناسنه در اعجاز افعال بابندن مصدر در قرآن عظیم الشانك برقصیر سورهٔ کریمه سنك مثلنی ایرادندن بلغای عرب عاجز وعجز لریله معترف اولدقلری معجزهٔ باهرهٔ حضرت نبویه دندر (ایشید وب هد هده آوازن) هد هده دلاله ونثنده بوراده آغاز واحضار ایله قوش اولمك معناسنه اولوب معانیٔ سائره سی دخی واردر آواز صوت وصدا معناسنه فارسیدر (ایکم اولدی فصحای عدنان) ایکم عربیدر بی زبان معناسنه فصحا فصیحك جمعی عدنان اجداد عظام حضرت نبویه دن برذات عالیصفاتك اسمیدر اولاد مشار الیهدن لایعد فصحا وبلغا ظهور ایتمشدر یعنی قرآن عظیم الشانك مرتبهٔ اعجازی معلوم ومسموع اولدقده جوابه ومقابله یه قادر اولمیوب عجز وحیرتله لال وبی زبان اولمشلردر (قائدی حیران بلغای قحطان) حیران سکران ونثنده سرکشته آدمه دینور بلغا بلیغك جمعیدر قحطان سلمان ونثنده برقبیله نك پدریدر نسبنده قحطانی دینور (ایلدی مدعیانی ملزم) مدعیان قاعدهٔ فارسیه اوزره مدعینك جمعیدر لفظ عربی قاعدهٔ فارسیه ایله جمعلمکده نه معنی وار دیو سؤال اولنور ایسه جونکه افاده ده لسان ثالثه تخلیط اولندیغنه بناء الفاظ عربیه

لسان فارسی وترکی صره سنه کچمشدر ملزم افعال بابندن اسم مفعولدر که الزام اولنمش معناسنی افاده ایدر (جمله سی عجزایله اولمش مفحم) مفحم حا وفایله مکرم ونثنده سوز دن عاجز اولوب خموش اولان آدمه واشعار سویلمکه مقتدر اولمیان کیسه یه دینلور (اولسون اصحابنه صد کونه سلام) صد فارسیده یوزعدد معناسنه ایسه ده بومحله ده کثرت مراد در کونه فارسیده رنك معناسنه اولدیغی معلوم اتحق بومحله ده راو مفهومنی افاده ایدر (که آنك هر بریسی اهل کلام) اصحاب کرزین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین حضرتلری فصحا وبلغادن اهل سخن ذوات محترم واکثر یسنك اشعار وسهل الممتنع کفتاری کوش زدعالمیاندر بیان اولدیغی اوزره ناظم مرحومك مرادی براعت استهلال قاعده سنجه سوزه دائر کلام سویلمك اولدیغندن وخصوصا که شعر حد ذاتنده مذموم اولیوب کبرای اصحاب کزیندن ظهور ایتدیکنی افاده ایلمك قصدیله مشاهیر شعرای اصحابی تعداد ایچون (پری از جمله جناب حسان) بیوردیلر مشار الیه حضرتلرینه روح القدسك اعانه سی مرویدر (شعر بنی عالم ایدر اسنجسان) آنك شعری نصل اسنجسان اولنسونکه ممدوحی مفخر عالمیان معینی روح القدس اوله رضی الله تعالی عنه (بریسی کعب بلاغت پیرا) کعب حضرتلری مشاهیر شعرای اسلامیه دن قصیدهٔ پرده نامیله مشهور بانت سعاد قصیده سنك قائلیدر بلاغت پیرا وصف ترکیبی بلاغت بزه یچی وتزیین ایدیجی معناسنه در (کعبی بین الفصحا پك اعلا) یوقصیر عده اولان کعب مجد وشرف وشان معناسنه در وطوق معناسنه ده اولور که ایاغك ایکی طرفنده ایکی بومری کیمك هر برینه دینور هر ایاقده ایکی دانه اولور (جمله سی اهل حدیث وتفسیر) بومصرعك مفرداتی ایضاحه محتاج دکلدر (علم وعرفان ایله بی مثل ونظیر) علم عینك کسبریله بتمك معناسه در معرفتی ادراك الشیٔ بتفکر وتدبر عنوانیله وعلمی حق معرفت ایله تعریف وعلم اعم اولدیغی بیان ایتمشلردر معرفتك مقابلی انکار وعلمك مقابلی جهلدر

ومعرفت بالتفكر بيلك اولمغله حق تعالا يه نسبتي جائز اولماز يعني
يعرف الله ديمك جائز اولميوب بلكه يعلم الله ديمك لازمدر زيرا علم
برشيئك حقيقتني بيلكدن عبارتدر كه حضوري اولسون علم الهي كبي
وكه حصولي اولسون علم عباد كبي مثل ميمك كسري وثاني
مثلثه نك سكونيله برشيئك بكزري وشبه ومانندي معناسنه در
نظير امير وزننده مثل ومانند معناسنه در كويا كه احدهما آخره نظر
ايتمكدر تمثيل ايله تنظير مابين بعض مفصلا نده تفريق وتعريف
اولنمشدر (اومر مكه اولبحق روزجزا) روز جزا يوم قيامت ديمكدر
سبب تسميه سي معلو مدر (اوله لرو هي ذاره شفعا) وهي ناظم
مرحومك مخلصي زار اكليمي معناسنه ايسه ده بوراده اظهار عجز
وتذلل موقعنده در شفعاشه يعك جمعدر (بعدذا بسط مقال ايليه لم)
(سبب نظمي ندر سويليه لم) بعدذا بوندن صكره يعني ماوجب عليهمن
اولان حمد الهي وصلوات وسلام رسالتپناهي ادا سند نصكره
بسط بانك فحي وسينك سكونيله يا عين ودوشه مك معناسنه درمقال
كلام معناسنه در (چونكه بوعبد ضعيف واحقر) ناظم مرحوم
اظهار فروتني وتواضع ايله تنزل بيوروب عبد ضعيف واحقر ايله
نفسني تعريف بيورمشدر عبد قول معناسنه در كه فارسيسي بنده
وهي كلمه لربدر ضعيف اميروزننده بيچاره ديتلور احقر زياده
حقير ديمكدر كه ذليل معناسنه در (ايندي ايرانه سفار تله سفر) ايران
بيران وزننده نام هوشنكشاه ابن سيامك در ومعروف اقليم اسميدر كه
عراق وفارس وآذربايجان وخراسان واهواز وحدود شامدن اكثر
ولايتلري مشتملدر سفارت ايليجيلك معناسنه عربيدر ايلچي يه سفير
ورسول دير لر (ايلبوب دور روان صفهان) روان وصفهان ايكي مشهور
بلده نك اسملري در دور طولاشمق معناسنه عربيدر (چوق مقاماتني قلدم
سيران) مقامات مقامك جمعي (تاناوند وعراقه كتدم) تاوند كذلك
معلوم ومشهور بلده اسميدر عراق بلاد معروفه يي محتوي اولكه نك
اسميدر (هب اصوليله تماشا ايتدم) ناظم مرحوم دور روان صفهان

(ومقامات)

ومقامات ونهاوند وعراق واصول كلمه لريله اطلاقات موسقيه يي
والفاظ آشنايي جمع بيوروب مراعات نظير وايهام ايتمشلردر
(عزم ايدوب نايدي ار شيراز) تا الى معناسنه فارسيدر شيراز بلده
معروفه نك اسمي اولوب خواجه حافظ حضرتلرينك مدفني اولان
مقصلا شيرازه در (خواجه حافظ ايله اولدم همزار) هم فارسيده
معناي مقيت افاده ايدر همپا همدم همبزم كبي راز سرمعناسنه در
ناظم مرحومك خواجه حافظ ايله سردا شلغي نه معنايه ايدوكي
هر نقدر تعميق فكر اولسه معلوم اولماز شو قدر كه قافيه يي فدا
بيورمشلردينله بيلور (شعر اسي ايله صحبت ايده رك * شعر واتشار وشندن
كيده رك) لسان عربيده شعر مقابلي نا موزون سويلنان كلامه نثر
ديرلر اصطلاحجه موزون اولبوب فصاحت و بلاغتله ادا اولنان
مكاتب ومراسلات املاسنه انشا اطلاقي مشهور اولديغندن اكا
مبني شعره انشايي مقابل ايلدي انشا لغتده معناي كثيره يه كلوب
برنسنه يي بركيمسه كندولكندن پيدا ايلمك معناسني دخي افاده ايتمكله
كلام مشوري ايجاده انشا اطلاقي بومعنادن منقولدر ديمك مناسب كبي
ثم ارلنور روش رفتن دن حاصل مصدر در كيدش معناسنه اولوب
انجق طرز وقاعده معناسنه دخي اولمغله مراد معناي اخيردر
(كشف وحل ايتمشديم نيجه لغات * وارايمش بزده مكرچوق غلطات)
كشف شينك سكونيله وكافك فتحيله لغتده برنسنه يي ستر ايدن
پرده واورتو معقوله سني كيدرمكله و قالدرمغله آچمغه چيقارمق
معناسنه در حل لغتده چوز مك معناسنه در غلطات غلطك
جمعيدر كه كلامي وضع واستعمالدن تحريف ايتمكدر (فارسي انلره
مخصوص زبان * اصطلاحاتي دخي بي پايان) فارسي مشهور اولان
لسان ديمكدر مملكت فارسيه ديمك دكلدر اصطلاح برلفظي وضعنده
اولنلرك معناي معينه استعمال ايتمك اوزره برقومك اتفاقنه ديرلر
مثلا كه اصطلاح لغتده صلحايشميه ديتلور واصطلاحجه اتفاق
قوم على استعمال اللفظ في معنى معين لكن لايكون في اصل الوضع

مفهومنه اطلاق اولنور كه اصطلاحك نه اولديغنه كندوسي شهادت ايدر اصطلاح بحثي اشاغيده دخي كله جكدر پايان صوك وانجام معناسنه در (بشقه در ترجمه لغتلرده مأل * غيري كونه اولنور استعمال) مراد ناظم زبان زدمز اولان لغات فارسيه يي ادبياي عجم باشقه كونه استعمال ايديورلر لزم ادامز سليقهٔ ايرانيه يه او يماز ايمش ديمكدر شارح مرحومك يعني اصطلاحاتك لغتده مألي باشقه استعمالده مألي باشقه بيوردقلري مسلم ايسه ده ناظمك مرادي معناي مذكوري افاده اولماديغي افاده دن مستغنيدر (فارس اقليمنه دوشمش شيراز * ا كا منسوب اوزبان ممتاز) شيرازك اقليم فارسه دوشديكندن لسانلرينه فارسي دينلور (اصفهانيلرك الفاظي دري * پهلو يتك دخي شيرازيري) لسان فارسي برفاح لغتدن عبارت اولمغله اصفهانيلر لغت دريه و شيرازيلر لغت پهلويه تكلم ايدرلر ايمش لغت دريه تك سبب تسميه سنده وجه بيان ايتمشلردر لكن اثباتي مشكلجه اولديغندن اصلي اوزره استعمال ايدوب سيندن استقصا ايله بيهوده زحمت لازم دكلدر (چون اوقليمي ايدوب كشت وكذار) كشت وكذار سير وسياحت معناسني افاده ايدر (چوقي زمان ايمشيدم مكث وقرار) زمان امان وزنده وقتك قليل وكثيرينه اطلاق اولنور مكث ميمك حركات ثلثه سنك جوازي وكافك سكوني ياخود فتحيله پرده اكلنوب طورمق معناسنه در قرار قافك فتحيله ثابت و ساكن اولمق معناسنه در (عبث اولديه ديو بوسغرم * قالمق اميدي ايله برابرم) عبث فتحتينله لعب ولهو ايلمك معناسنه در كه بي فائده عملدن عبارتدر اميد ميمك ضم و تشديد و تخفيفي ايله رجا و توقع معناسنه در اثر همزه نك وثاء مثلثه نك فتحه لريله برنسنه نك برندهٔ فلان بفيه سنه ديمكدر و علامت و نشانه اطلاق اولنور معاني سائره سي وار ايسه ده محللنه مناسب اشبو معنالرده در (داعما خاطره ايلرديي خطور * كه ايدم سعي بليغ و موفور) خاطره طالك كسريله افعالك دورنده لايح اولوب جولان ايدن نسنه يه ديلور رأي وفكر و وسوسه مثلو و محل خطور اولان قلبه خاطر

(اطلاقي)

اطلاقي مجاز ه محمول اولور انجق بوراده خاطره يعني قلبه ديمك مراد در خاطره تك ذكر اولنان معناسي ملحوظ دكلدر خطور ظهور وزننده برنسنه اونوداقدقصكره درونه كلمكدر شارح قاموسه كوره اطلاق اوزره در يعني كرك اول امرده وكرك بعد النسيان اولسون دورنه كلمكه خطور ديرلر ناظم مرحوم خاطردن على طريق المجاز درون و قلب وخطوردن خاطره مراد بيورمشلردر سعي رعي وزننده قصد ايلمك معناسنه در سعي كله سي بليغه مضافدر كه سعي ده بالغ او لمش يعني بتشمش ديمكدر شئ بالغ ديرلر اي جيد بليغ مبلغا يعني في الجودة مراد زياده سعي ايديم ديمكدر موفور وفردن اسم مفعولدر زياده معناسنه در (يازديم براغت منظومه * يادكارم اوله هر محذومه) يادكار سكون دال و كاف فارسيه ايله محب صادق طرفندن تحفه وهديه يه ديلور مخدوم هر نقدر كبار زاده لره اطلاق اولنور ايسه ده ناظم مرحومك مرادي قابل معارف اولان هر بر طفل نورسيده يي شامل در زيرا فائدهٔ تعميم طورر ايكن تخصيص اختياري ايله شان ناظمي تنقيص لايق اولاديغي مسلمدر (اوقويه هم ولد آكاهم * عمرمك حاصلي لطف اللهم) مخدومدن فرخنده كه كبار زاده لر مراد اولديغي تقديرجه ناظم مرحوم هضما لنفسه اولغلي اول جمله دن تعريق ايتديكنه هم لفظي دليل اولمه مز زيرا تركيده هم كله سي عربيده اولان واو عاطفه معناسني افاده ايمكله مطلق جمع ايچون اولوب مغايرت معناسي بروجهله منفهم اولماز تجاوز الله عن قائله لطف الله افندي يه رحمتي مقدم وفات ايتمشدر (ليك نابود ايدي قدري هنرك * يوغيدي فيجي در وكهرك) ليك لامك بين الفتح والكسر احاله سيله لكن كلمه سندن تخففدر كه ادات استثنادر نابود يوق معناسنه فارسيدر قدر بدر وزننده مقدار ومبلغ معناسنه در كهر اقسام جواهردن انجويه ومطلق جواهر اقسامنه اطلاقي اولنور در وكهر تعميم بعد التخصيصدر (يكعيار اواشيدي آهن وزر * ناسزه قالمش ايدي نقد هنر) يك مبدأ عدد اولان واحد معناسنه

فارسیدر عیار بر شبهٔ مقیاسی معناسنه عربیدر آهن تمور وزر التون وناسره قلب اچمه معنالرینه فارسیلردر التون ایله آهنی تفریق وماهیتلرینی تحقیق ایتمك لازم ایکن ایکیسی مساوات اوزره طوتیلوب هنز نقد قلب قالمش ایدی یعنی الور صتار یوغیدی دیمکدر

(خس وخار ایله برابر ایدی کل * اباغ التنده یاتوردی سنبل)

خس وخار چوپ معناسنه فارسی وکل وسنبل معروفدر سنبل ذکر ندن نا ظمك سنبل زاده لکنه ایهام وار در زلف محبوبانی سنبله تشبیه ایله غایت اوزونلغندن ایا قلره دوشدیکنی افاده شیمه شاعران شیرین زبان دن اولمغله بو معناسنك دخی تصور اولنمسی استبعاد اولنماز (کلشن غمده ایدوب ناله وزار * پیر و باغ سیاه ایدی هزار) کلشن کلك دیمکدر غم ومحنت شدیده عربیدر فارسی وترکیده تخفیف ایله مستعملدر غصه واندوه معناسنه درجمی غموم کلور ناله فغان معناسنه فارسیدر زار اکلیمی معناسنه کذلك فارسیدر پیرو معتقدی و اویمش معناسنه فارسیدر زاغ قارغه دیدکاری مشهور قوش وهزار بلبل معناسنه فارسیلردر بو بیتده کلشن وهزار و ناله وزار مراعات نظیر و زاغ وهزار ده تضاد صنعتی وار در

(کهرن کوسترہ مزدی استاد * بوغیدی قدر بی اکار نقاد)

استاد هنرور کهرمعارفنی کوسترہ مزدی زیرا قدر بی یلور نقاد یعنی صراف بوغیدی مصراع ثانی اوله علت واقع اولمشدر (بوسیدن دل ناشاد وحزین * کنج محنتده ایدوب آه وانین) دل کوکل معناسنه فارسیدر شاد مسرور معناسنه اولمغله ثانی نافیه ایله محزون معناسنی افاده ایدر کنج کافك ضمیله کوشه معناسنه در انین طنین وزننده دردوالمدن ناشی اکلمك معناسنه عربیدر (بی محال اولمشیدی کفتاره * صانکه ابکم ایدی اول بیچاره) کفتار سوز معناسنه فارسیدر بیچاره چاره سز دیمك معناسنه در ابکم بی زبان ودلسز معناسنه در

(ناکهان لطف خداوند جلیل * قیلدی احوال جهانی تحویل)

ناکهان انسز معناسنه فارسیدر تحویل جویرمك معناسنه عربیدر

(و بردی دنیایه عجب حسن نظام * اهل دل زمره سی مسرور و بکام) اهل دل صاحب کوکل معناسنه اولوب اهل الله حضرتنده استعماله شایان وادبا وظرفایه دخی اطلاقی جسباندر کام کاف عربی ایله مراد ومرام و بکام واصل مرام اولمق معناسنه فارسیدر (بولدی قدرینه کالای هنز * اعتبار ایلدی نقاد قدر) کالا متاع معناسنه فارسیدر (یعنی برآصف عالیشانی * صفدر جم حشم دورانی) لطف خداوند جلیل احوال جهانی تحویل ایدوب خلاف سابق متاع هنر رواجنی بولدی یعنی برآصف عالیشانی شو بله ایتدی بو بله ایتدی دیو ناظمك یاناندن فهم اولنان عالیشانی ودورانی کلمه لرینك آخرلرنده اولان یالرتکیده اولان یای حکایه درکه زیدی کتوردی عمروی قوغدی بکری ازاد ایتدی ادالرینك مثلیدر یایه نسبت معناسی و یرمك واکر یا زائد اولورایسه وصف ترکیبی اولوب سیاه چشم قبیلندن اولور دیمك مالا یعنی سو یلمکدر آصف حضرت سلیمان صلوات ۱۴۱ علی نبینا وعلیه حضرتلرینك وزیر یدر صاحب تدبیر اولمق ادعا سیله وزرایه محل مدحده وصف واطلاق اولنور صفدر صف طاپور ودر یرنجی معناسنه شجاعتدن کنایه در جم حشم جم حشمتلو دیمکدر

(زیور صدر وزارت ایتدی * مسند آرای صدارت ایتدی) زیور زینت معناسنه فارسیدر مسند آرای مسندی تزیین ایدیجی معناسنه وصف ترکیبیدر (دوانه ذاتی ایله کلدی شرف * کوهرش مثلنی ایجاد سلف) ایجاد مجیدك جمعی مجید صاحب مجد دیمکدر مجد لغتده برآدم شان وشرف وکرم وجلالتله نائل اولمغه دینلور (مخلص پاکی کبی خلق حمید * نجم مسعودی کبی بخی سعید) مخلص لقب معناسنه مشهور در خلق خانك ضمی ولامك سکونیله طبیعت وخوی معناسنه عربیدر وزیر ممدوحك مخلصی حمید و اسمی خلیل ایدی شخص معینك ذاتنی ادرا که وضع اولنان کلمه اب وابن ایله مصدر اولورایسه کنیه ومصدر اولیوب مدح وذمی شامل اولمازایسه اسم ومدح ویاخود ذمی افاده ایدرایسه لقب دینور القاب شعرا منظومه درك

مخلص بنده اراد اولدیغندن لقبه مخلص تسمیه سی علی الاطلاق
مستعمل اولمشدر نجم عربی بلدیز معناسنه در (یعنی همنام خلیل
الرحمن * که اودر مظهر عدل واحسان) همنام اسمداش دیمکدر
خلیل الرحمن حضرت ابراهیم علیه السلام حضرتلرینك لقب
همایو نلریدر مصرع ثانی علی طریق المبالغه ادعای شاعرانه دن
عبارتدر (قبلدی خاصیهٔ اسمی تأثیر * نعمتی ایلدی بو عالمی سیر)
حضرت خلیل الرحمن صلوات الله علی نبینا وعلیه افندمز حضرتلرینك
بذل نعمت بی منت ایله خلق دلسیرایتمك سنت حسنه لرندن اولمغله
وزیر مشار الیهك دخی اسمی خلیل اولدیغندن کویا خاصیت اسمك
تأثیری ایله نعمتی عالمی سیرایتمش اولمه سیر وزننده طوق معناسنه
فارسیدر (اسم ومخلصله اودرصدد در صد * بویله رمز ایتمش انی
رصد) نا ظمك مرادی علی وجه المبالغه ممدوحی مدح ایتمکدر ادعا
ومبالغهٔ شاعرانه یه نظرا اهل رصدك وجود وعدم وجودنك
افاده سی مطلوب اولمیوب شعر تخیلات ذهنیه دن عبارت اولمغله
نفس الامره تطبیق ایله اوغراشمق لازم دکلدر صدد در بروفقك
اسمی اولدیغنی خبر ویرر لر (هم اودر ناظم دین ودولت * بولدی
وقتنده جهان امنیت) بینك مفرداتی توضیحه محتاج دکلدر
(صاحب سیف وقلم اهل کرم * معدن دانش وبرجود وهمم) بروزیر که
صاحب سیف وقلم وخصوصا که اهل کرم وصاحب سخا ومروت
وولیه دار علم ومعرفت اوله لابد مخدومی اولان شهنشاه جهانه
جلب ودعا وبین الاهالی امور سیاسیه یی کماهی حقها اجرا ایدوجکی
درکار در (اولدی دورنده بکام وشادان * زمرهٔ اهل دل ونکته
وران) نکته وران قاعدهٔ فارسیه اوزره نکته ورك جمعیدر ور
ادات نسبتدر نکته رمز لطیف معناسنی مفید کلمهٔ عربیه در
(بویله قدر هنر اولدقده مزید * کلدی بو بنده یه ده شوق جدید)
مزید زیاده دن اسم مفعولدر عربیدر بنده عبد وکوله معناسنه
فارسیدر شوق سوق وزننده آرزو معناسنه در که نفس وقلبك برنسنه یه

(چکمسندن)

چکمسندن عبارتدر جدید یکی معناسنه لفظ عربی اولوب فارسیسی
نو کلمه سیدر (ایلیوب یعنی بو نظمی انشا * خاك درکاهنه ایتدم اهدا)
بوراده انشا ایجاد معناسنه عربیدر خاك طپراق معناسنه درکاه
بیوك آدملرك قپوسی اشکینه دینلور فارسیلر در اهدا معلوم (که مخادیم
کرام کهری * ایده لر کاهی احاله نظری) مخادیم مخدومك جمعی
کرام کریمك جمعی عربیدر کهر پاك نژاد واصل زاده معناسنه در
وکاه کلمه سی استعمالمزده وفارسیده بعض کره واحیانا محلنده ایراد
اولنور کلمهٔ فارسیدر (اوشر فله بوله تحفدم شهرت * ایشیدنلر ایده
میل ورغبت) تحفه دن مراد اشیو منظومه در میل برنسنه یه طرفه
مائل اولمق یعنی اکلمك معناسنه عربی اولوب بویله محلرده
معنای لازمیسی اولان توجه مراد اولنور رغبت بر نسنه یی دیلیوب
خواهش ایتمك معناسنه عربیدر (نه مخادیم مکارم پردر * نه کرانمایه
معلا کوهر) نه حرف تحسین ترکیه در مکارم پرور پرورندهٔ مکارم
تقدیرنده وصف ترکیبدر کران آغر معنا سنه مایه اصل معناسنه
فارسیلر در مخادیمك اصیل ویا لنزاد اولدقلری بیان اولنمشدر
زیرا مشار الیه حضرتلرینك مخدومی ملری کار علا دن عارف بك
حضرتلری ایله برادرلری حالا حیاتده در (قرهٔ اعین روشن نظران *
هر بری مردمك چشم جهان) اعین عینك جمعی عربی کوزلر
دیمکدر روشن نظران وصف ترکیبی روشن نظرك جمعی مردمك
فارسی کوزبیکدر قرة العین انسانك کوزینك ایدین اوله جمعی
نسنه یه اطلاق اولنور عربیدر (نیرین فلك عزو شرف * مهر ومه کبی
ایکی خیر خلف) نیرین لفظ عربی وتثنیه اولوب شمس وقمر معناسنه
شهر تشعاردر مهر کونش مه قمر معنالرینه فارسیدر خلف سلفك
ضدیدر (بریدر عارف بی مثل ونظیر * برینك مخلصی نوری منیر)
مخادیم مشار الیهمانك اسملریدر (بری خورشید جهان آرادر *
بریسی بدر فلك پیرادر) خورشید شمس معناسنه فارسی بدر قمرك
وقت کالی معناسنه عربیدر جهان آرا وفلك پیرا آرایندهٔ جهان

پیرایندهٔ فلك تقدیرنده وصف ترکیب فارسیلردر آرا آراستن مصدرندن
مشتق بزه بیجی و پیرا پیراستن دن مأخوذ طوناده بیچ معنالرینه در
(ایکیسی دیری برزدن اعلا * نه صدفده کهر بی همتا) نه طوزعدد
معناسنه فارسی صدف انجوقابی معناسنه عربیدر همتا ارقداش معناسنه
فارسی اولوب اوزرینه حرف نفی اولان بی کلمه سنك دخولیله لاشی یوق
معناسنده در نه صدفدن مراد افلاك تسعه در نه کلمه سی نونك فتحیله
اوقیوب کلمهٔ تحسین ترکیبه یه حمل ایتمك معنایی بولندن جیقار مقدر
دائماً ولتله رفعتله * والدماجد برهمتله) برطوا وه معناسنه ایسه ده بو محلده
کثرت مراد اولنمشدر ماجد صاحب مجد معناسنه در نازك مشرب و کوزل
خویلو وصاحب کرم معنالری مراد اولنمشدر (اوله لرحفظ الهیده
مصون * عمر واقبال ایدروز افزون) روزافزون زیاده کونلو معناسنه
وصف ترکیبی فارسیدر (قدر تحفه مده بلند اولسه سزا * انارك نامنه ایتدم
انشا) بلند بوجه ونام اسم معنالرنده فارسیلردر (سلك معناده نه خوش
درنظیم * ایتمش مثلثی کیسه تنظیم) سلك ایپلك معناسنه عربی
نظیم فعیل یعنی مفعولدر (یازمدم وزن رکیك ونادر * یا اوله حفظنده
هرکس قادر) واقعا لغت ساژه مثللو اوزان رکیکه ونادره بی ایراد
یوزمیوب میدیان حقنده تسهیل یورمشلردر جزاه الله تعالی خیر
الجزاء (ایلبوب کاهی مراعات نظیر * کاهی اضداد ایله قیلدم تغییر)
امرین متناسبینی یاخود امور متناسبه یی جمعه مراعات نظیر وعکسنه
اضداد اطلاق اولنور مثلا کل و بلبل و کلشن باده و پیاله و ساقی
جمعنده مراعات نظیر لیل ونهار صیف وشتا و امثالنك ایرادینه
تضاد دینلور (هم بازادی نیجه تجنیس سلیس * نیجه ایهام ایله
تلمیح نفیس) ایکی کلمه نك لفظده مشابهتندن تجنیس دینلور انواعی
کتب مفصله ده ایضاح اولنمشدر بوندن زیاده افاده مبتدیلری
موجب تغلیط رایهام برلفظك ایکی معناسی اولوب معنای بعیدی
دنی مراد اولنمغه دینلور ناظم مرحوم سیر وسیاحت ایتدیکی محللری
تعداد و بیان اتناسنده الفاظك معانیٔ بعیده سی اولان اطلاقات

(موسقیه)

هو سقیه یه دنی ایهام یوردیغی مثللو وتلمیح فحوای کلامدن برآیت
کریمه یاخود احادیث نبویه و یاخود معانی کلمات مشهوره یه بنا ژه یه
اشارت ایتمکه دیرلر بو تارودهٔ منطق الطیرایله ایشیدی تلطیف
مصراعنده وامثالنده اولدیغی مثللو (انی اول اوقیان طفل اصیل *
نکتهٔ شعر یده ایلر تحصیل) واقعا قابلیت طبعی اولان طفل وآلانزاد
تحفهٔ وهبیدنك مرایاسنی بیان ایده جك اوصتاده دوشر ایسه شیوهٔ
شاعرانه یی تحصیل ایده جکی درکاردر (طبعه البیده لطافت کتمرر *
حسن تعبیره سلاست کتمرر) طبع نیج وزننده انسانك مجبول
ومفطور اولدیغی سجیه یه دینلور لفظ عربیدر که فارسیده سرشت ایله
تعبیر اولنور سلاست عربیده سهولت معناسنی مفیده در (کوسترتوب
بعض محلده ترکیب * احسن وجهله قیلدم تهذیب) ترکیبده
ازشنوی پندکنم من ترا مثللو ایراد یوردقلری ترکیبلری مرادیوردر
تهذیب تفعیل بابندن مصدر در اغاج وساژ نسنه نك زوائدنی قطع
وازاله ایله اصلاح ایدوب پاکیزه وخالص ومنقح ایلك معناسنه
درکه رونق واطافت وحسن قیافته ابلاغ اولنور فارسیده بومعنی
پیراستن کلمه سیله ادا اولنور (ارتکاب ایتدم اصلا مرهون * اوقیان
اولمیه تا کیم مغبون) مرهون بیت اولك معناسی تمام اولمیوب
افاده ده بیت ثانی یه محتاج اولمغه دینلور حذف اتنده نامقبول اولدیغندن
ارتکاب ایله اما بیوردیلر مغبون رأی وفکر واندیشه سی سست
وضعیف ومعامله ده الدانمش آدمه دینلور که مخدوع معاسنه در
شارح مرحوم مغبونی مغرور ایله تفسیر یورمشلر مغرور باطل و بی اصل
نسنه اطمعا ایله فریفته اولمش کیسه یه دینلور اختر ماشت (لعلت
ترجمه سی یانده * پرایدر اهل دلك جانده) ترجمه جمیك فتحیله
صحیح اولوب ضمیله غلط وغیر صحیح اولدیغنی ابن کمال مرحوم
حضرتلرینك تحقیقاً تلرندن (یعنی وضع رفعه حاجت یوق * او یله
زحمت چکه جك حالت یوق) لغت ترجمه یه مجاور اولمغله رفع وضعی
تکلفنه محتاج اولمادیغنی ناظم مرحومه حد ذاتنده موجب افتخار

اولمشدر (فارسی وعربی لفظ کثیر * که اوله السنه ده شهر تکبر)
شهر تکبر وصف ترکیبی شهرت طوتمش یعنی مشهور اولمش معناسنه
فارسید ر یعنی کلمات فارسیه وعربیه دن نقل ایله لسان ترکیه
مزاله سنده اولمش اولان الفاظی (جای ترکیده ایدوب استعمال *
ایلدم انلر ایله کشف مأل) بالنقل ترکیده مستعمل اولان عربی
و فارسی کلاملری ترکی مجلده ایراد ایتدکلر ینی تنبیه و اشارت
پیورر لر (مشترك بعض لغات رنگین * یازیلوب ایتدم اما تعیین)
لسان عرب وفرسده مشترك اولان بعض لغاتی فارسی اوله رق ایراد
ایتدم انجق اشترا کنی تعیین و بیان ایتدم پیورر لر (فهم ایدر انلری
ارباب کمال * طعن وتشنیع ایده طورسون جهال) ارباب کمال جهال
مقابلنده ذکر اولندیغندن مراد صاحب کمال علم وهنر در جهال
ضم جیمله نصار وزننده جاهلك جعید ر تشنیع برآدمی یك چوق
تقبیح ایلمك معناسنه عربیدر (ایلدم حرف هجاده ترتیب * اوقور
ایجدکی هر طفل ادیب) الف قافیه سندن بدأ ایله یا قافیه سنده
تمام پیورمشلردر تسهیلات مفاصله یه مبنی طفل ادیب ایجدی نوچهله
آسان اوقورایسه یوتحفه می دینی اولوچهله قولایلق ایله اوکرنور
پیورر لر حروف هجا ایله ایجده اولان مناسبت معلوم اصحاب درایتدر
(یازدیغم لفظ دلارا اکثر * شعر وانشا یه موافق کوهر) مفردانی
معلومدر (نیچه سن حاصل معنی یازدم * اصطلاح اوزره نه رعنا
یازدم) فرضا مؤمنه یکانه کوی دینلدیکی کبی (یعنی وار در نیچه
رعنا معنا * یا قبه فرهنکه بولنمز زرا) فرهنك ایله لغت کتابلری
مراد اولمشدر (ایتمامش کرچه لغتلر تصریح * ایلدم جمله تجمدن
تصحیح) مفردانی ایضاحه محتاج دکلدر (یاقشو رکوهر ایران
دیرایسم * سرمهٔ اهل صفاهان دیرایسم) کوهر ایران یعنی جانب
ایراندن کتورلمش جوهر در واصفاهانك توتیسنی مشهور ایکن
یوکتاب انلره توتیا یی اونو تدورو نصب عین اولور افاده سیله
اغراق پیورمشلردر (نام وآلاسی اوله دنیاده * تحفهٔ وهبی سنبل زاده

وآلا اعلا معناسنه فارسیدر ناظم مرحوم اسم کتابه تلمیح واشارت
پیورر دیلر (اوقبانمدن بودر انجق مأمول * که ایده خیر دعایی
مبذول) مأمول امید و رجا معناسنه اولان املدن ومبذول طیب
نفسله برآدمه عطیه احسان ایلمك مفهومنی افاده ایدن بذل
مصدرندن اسم مفعول اولردر پوراده ناظم مرحومه و بو عید عاجزه
خیر دعا احسانی اخوان مؤمنیندن نیازمند در (حفظ ایده سهو
وخطادن مولی * حسبنا الله تعالی وکفی) سهو لهو وزننده
برآدمك قلبی یا شفه یره کتمکله برخصوصی غفلت ایدوب
اونو تمکه دیر لر خطانك همزه سی استعمالات فارسیه وترکیه ده
اولان جواز ووسعته بناء حذف اولنمشدر خطا یا کلش معناسنه
صوابك ضد ومقابلیدر مولی مالك معناسنه عربیدر حسبنا یزه کفایت
ایدر معناسنه در وحسبنا الله دیرلر اعتمدنا علی الله معناسندن کنایه در

١ قطعهٔ شرعیه در حرف الف از ابتدا

اصطلاح شعرا ده قطعه دیو ابکی بیتدن طقوز بیته وارنجه برقافیه ده
اولوب مطلعنك مصرع اولنك قافیه سی مطابق اولمیان شعره دینلور
وصف مذکور انواع اشعاردن برقطعه اولمق مناسبتی ایله در معنای
لغویه سی یعنی پارچه مفهومی ملحوظ اوله رق ناظم مرحوم کتابنی قطعاته
تقسیم ایتمشدر آخرنده های رسمی وهای رسمی شکلنده یازیلان های
اصلیه اولان کلمه یه اضافت حالنده برهمزه ادخالی قاعدهٔ فارسیه دندر
خانهٔ من بنده‌ٔ من کبی قطعه هر نقدر کلمهٔ عربی ایسه ده ترکیب فارسیده
سوق وایراد اولندیغندن وآخرنده اولان هاسی های رسمی شکلنده
یازلدیغندن قاعدهٔ فارسیه اوزره اضافت حالنده برهمزهٔ زائده
کتور یلوب شرعیه یه مضاف اولمشدر وفارسیده دائما مضاف
مجرور اولمق قاعده در شرعیه شرعه منسوب دیمکدر بو قطعه ده
ذکر اولنسان لغتلر شرع مطهره یه دائر توحید وایمان ونماز وقرآن
افاده لرندن عبارت اولمغله تیمنا وتبرکا قطعات سائره یه تقدیم ایله ابتدای
امر ده الف قافیه سیله اولان قطعه ده بیان اولنمشدر در فارسی

ظرفیت معناسنی افاده ایدر عربیده فی مرادفیدر درقبو معناسنه ده
کلور ان ابتداده اولان ازمن معناسنه درکه ترکیده دن ایله ادا اولنور
سندن بندن کبی حاصل معنی ابتدا دن حرف الفده شرعده منسوب
قطعه دیمکدر (ترکی آدی شیذر وشبذیر ویزدان وخدا) شیذر یای
مجهول در وذال معجمه ایله اسماء حسنا دندر شبذیر کسر شین وذال
معجمه وسکون باء تحتانیله بوذنی اسماء حسنا دندر ویزدان وخدا
کلمه لری اسماء الهیه دندر وخدا خود ایله آیدن مرکب واجب الوجود
معناسنه اولدیغی برهانده مسطوردر (یارادیجی آفریننده بزرگ کبریا)
آفریننده آفریدن مصدرندن اسم فاعلدر که یارادیجی وخالق معناسنه در
بزرگ ده اولان یاء مصدریه در بزرك اولو وبزرگی اولو لق دیمك
معناسنه در کبریا لفظ عربیدر موقع ترکیده ایراد اولنمشدر
(وصفیدر پروردکار وکردکار آمرزکار) کار لفظی کاف فارسی ایله
علامت فاعلدر پرودکار تربیه ایدیجی وآمرزکار مغفرت ایدیجی
معنالرندن منقولا اسماء الهیه دن اولمشدر که جناب باریدن بشقه سنه
اطلاقی روجهله جائز دکلدر ناظم مرحومك وصفیدر پرورمیی
کلمه لرك وصفیت اصلیه لرینه اشارت ایچوندر (همدنی پاینده باقیدر
همیشه دائما) پاینده سائنده وزننده دائم وثابت وجاوید معناسنه درکه
حالت واحده اوزره مستقر اولان شیدر جنت وجهنم وعرش
وکرسی وسائر مصنوعات طارق زوال اولان نسنه لرکبی ومنتظر
ومتربص معناسنه در واول کیمسه یه دینور کیم برنسنه یی متصل
نظر ینه آلوب قطعا صرف بصر ایلیه همیشه دائما معناسنه در
دائما کلمه سی شهر نکیر اولدیغندن حای ترکیده استعمال اولنمش
کلمه غریبدر (کوریجی بینا ودانا بیلیجی اولو بزرك) بینا کوریجی ودانا
بیلیجی معنالرینه در آخرلرنده اولان الف فاعلیدر مدخولی اسم فاعل
حکمنده اولور لکن مفهومنده مبالغه معتبردر مثلا دانا کلمه سی زیاده
بیلیجی معناسنه درکه عربیده علامه مرادفیدر وبزرك بانك ضمیله
سترك وزننده اولو وعظیم معناسنه در وموسقیده پرمقامك آدیدر

(مرحمتلو)

(مرحمتلو مهربان باداش خیریله جزا) مهر شفقت ومرحمت
وبان صاحب معناسنه اولمغله مهربان مرحمتلو مفهومنی افاده
ایدر باداش آداش وزننده حسن عوض ومکافات خیریه معناسنه در
وبعضیلر عندنده نیك وبددن اعم اوله رق مطلقا جزا معناسنه کلور
(رزاق روزی آفی ایرشدیریجی روزی رسان) یا ایله روزی رزق معناسنه در
روزی رسان وصف ترکیبدر که رسانندهٔ رزق تقدیرنده در رساننده
ایرشدیریجی معناسنه اسم فاعلدر (شکر وحمد اولدی سپاس وراستا
مدح وثنا) رب العالمین تعالی شانه حضرتلرینك رزاق اولدیغنی علی
طریق الابهام بعد البیان شکر وحمد مصدری غایت محلنده ایراد اولنمشدر
سپاس قیاس وزننده حمد وشکر وثنا معناسنه در ومنت وقبول واطف
واحسان وشفقت معناسنه ده کلور راستا آشنا وزننده مدح وثنا
وستایش معناسنه در (طوغرو سوزلو راستکو وخشور پیغمبر رسول)
راست طوغرو ومستقیم معناسنه وکو کفتن مصدرندن مشتق اولان
کوینده اسم فاعلدن مخففدر سو یلیجی معناسنه او لمغله راستکو
وصف ترکیبی اوله رق طوغرو سوزلو آدمه دینلور راست صدق
وصحیح معناسنه دخی اولمغله اندن اخذ اولنمی انسبدر وخشور
واوك فتحیله پیغمبر ورسول معناسنه در پیغمبر پیغامك مخففی پیغم ایله
ایلدیجی معناسنه اولان بردن مرکب نبی ورسول معناسنه فارسی اوله رق
ترکیده دخی مستعملدر پیغامبر وپیامبر وپیمبردخی دینلور (هم محمددر
ستوده برکزیده مصطفی) محمد کلمه سنك معنای لغویه سنك ترجمهٔ
فارسیه سی ستوده لفظیدر مدح وحمد اولنمش معناسنه وکذلك
برکزیده اوکرتلنمش و انتخاب اولنمش معناسنده مصطفا نك معنای
لغویه سنی تفسیر ایدر درستوده لفظنده اولان در دالك کسریله
ادات خبریهٔ ترکیه اولمق وباخود فتحیله تحسین ایچون زیاده قیلمق
شقلری جائزدر برکزیده کلمه سنه تطبیقا فتح دال ایله درستوده اوقومق
مناسب فهم اولنور درستوده و برکزیده کلمه لری محمد ومصطفی مثللو
معنای علمیت افاده ایتمزلر ناظمك مرادی فقط معنای لغویه لریدی

بیان اولمق کردر (یاز نویس اوقو بخوان قرآن نوی چالش بکوش)
نویس نویستن مصدرندن امر حاضر در یاز واکتب معناسنه
بخوان خواندن مصدرندن اوقو واقرأ معناسنه کذلك
امر حاضر در قرآن عظیم الشانه فارسیده نونك ضمی و واوك کسری
ومدی ایله نوی دیلور کوش کاف عربیه و واو مجهوله ایله
موش وزننده کوشیدندن چالش وسعی ایت معناسنه امر حاضر در
بخوان ایله بکوشده اولان یازه یای امر دیلر معناده مدخلی یوقدر
(دکله بشنو اکاه در یاب اولدی شد لایق سزا) بشنو شنیدن
مصدرندن امر در دکاه دیمکدر دریاب غرقاب وزننده دریافتن
مصدرندن امر در اکاه وافهم معناسنه ودر زائد در یافتن بولمق
واکلامق وفهم ایتمك معناسنه در شد شدن مصدرندن اولدی
معناسنه ماضیدر که عربیسی کان کلمه سیدر کتدی معناسنه دخی
اولدیغی کاه جکدر سزا لایق معناسنه در ولایق جای ترکیده
ایراد اولنمش کلمه عربیدر شارح مرحوم دریابده اولان درزائد دکلدر
اصل کلمه دندر بیور مشلر انجق ترجمهٔ برهانده وجه مشروح اوزره
کورلمشدر (مردم آدمدر جوان مردی سخاوت وبریده) مردم
کردم وزننده شخص واحد معناسنه در جوان مرد کریم وسخی
وصاحب همت واهل مروت کیسه یه دیلور آخرنده یا مصدریه در
جومردلك یعنی سخاوت معناسنه در بریده دادن یاخود دهیدن
مصدرندن مشتق اولان دهد مضارعندن امر اوله رق ترکیده وبر
وعربیده اعط معناسنه امر در (ایزدی حق بولونه ویرکو محلنده بجا)
ایزد زاتك کسریله اسماء حسنا دندر آخرنده اولان یانسبت ایچون
اولغله راه حقده بذل واعطا اولنان ویرکو یه ایزدی اطلاق اولنور
بجا دیمك محلنده دیمکدر (اوچیجی پرنده اولمشدر رملك آدی
سروش) پرنده پریدن مصدرندن اسم فاعلدر اوچیجی معناسنه رانك
تشدید وتخفیفی جائزدر سروش خروش وزننده مطلقا فرشته معناسنه
وخصوصیله جانب الهیدن خبر کتورن ملائکهٔ کرامه وجبریل امین

حضرتنه اطلاق اولنور (هم اینا نمق باوریدن لایق وجائز روا)
باوریدن باء موحده ایله اینا نمق وتصدیق معناسنه در روا سزا
وزننده ومرادفیدر که جائز ولایق معناسنه در (کیش ملتدر
شریعت راه دین روزه اورج) کیش کاف عربی ویاء مجهوله ایله ریش
وزننده دین ومذهب وملت معناسنه در راه دین راه یول دین معلوم
علی طریق النقل شریعته اطلاق اولنمشدر روزه هاء رشیمه ایله
صوم معناسنه در (هم یکانه کوی مؤمندر درود اولدی دعا) یکانه
زمانه وزننده بی نظیر وبی مثل وبی همتا معناسنه در کوی سویلیجی
معناسنه اولغله کلمهٔ توحید زیب لسان وجنانی اولان مؤمن موحده
یکانه کوی جمله سی اسم اولمشدر درود ضمله سرور وزننده صلوة
معناسنه در که رحمت خدا واستغفار ملائك ودعای انسان وتسبیح
حیوان سائره دن عبارتدر ودرود اکین بیچدی واغاج بوندی معنالرینه
درودن مصدرندن فعل ماضی اولور وواو مجهوله ایله اغاج وکراسته
معناسنه دخی کلور نجاره درودکر اطلاقی بومعنایه مبنیدر (مسجده
مزکت دیزور داخی اذان بانك نماز) مزکت کاف فارسیله مکتب
وزننده مسجد شریف وبانك نماز اذان شریف معنالرینه در بانك
صدای بلند مفهومنی افاده ایتمکله نمازه مضاف اولمشدر (دی امامه
پیش نماز هم او بولمش پیشوا) پیش نماز امام معناسنه در که پیش
ایارو دیمك اولغله وجه مناسبت حاصلدر پیشوا باشبوغ وعزیز
القوم وسید الطائفه وامام ومقتدا معنالرینه در (جاهله نادان مرابی
صوفیه سالوس دی) دان دانشنده نك مخففی اولغله حرف نفیك
دخولیله نادان جاهله اطلاق اولنور سالوس ناقوس وزننده طتلو
ویومشق سوزلو حیله کار وولدزنا وکذاب وابلهفریب معناسنه در که
بومقوله یه عربیده شباد دیلور ومرابی صوفیلرك ماصدق علیهیدر
(عفت اهلی پاك دامن اهل تقوی پارسا) پاك یای فارسیه ایله خاك
وزننده اری وطاهر وصاف معناسنه در ومجموع وتمام معناسنه در کلور
مثلا حساب عزیزدی وتمام اولدی دیه جك محلده حساب ما پاك شد دیرلر

وبجموعنی کتوردی برلسنه قوماری دیه جك یرده پاك برداریرا پاکدامن
ازکی طاهر دیمکدر واهل عفت مراد در پارسا عفیف وصالح
ومتدین معناسنه درکه متقی دیمکدر (رستخیز اولدی قیامت جنته
دیرلر بهشت) رستخیزی شارح مرحوم رانك ضمیله قید ایتمش انجق
قاموس المجم اولان برهان قاطعده رانك فتحیله رستاخیز دیشاوز
وزننده قید اولنوب ضم را ایله رستخیز نوخیز یعنی یکی یتوب یکیجه
ظهور ایدن نسنه در دیو ذکر اولنمشدر بهشت بانك فتحی وهبانك
کسری شین معجمه نك سکونی وتا ایله جنت معناسنه در (دوزخ
اولمشدر جهنم آدی قورطولمش رهما) دوزخ زای مفتوحه وخاء
معجمه ایله جهنم معناسنه که ترکیجه طامو دیلور رهما قورطولمق
معناسنه رهیدن اسم مصدردر (فاعلات فاعلات وزنیدر
بحر رمل) بو قطعه بحر رمل مثمن الاجزا در شوقدر که آخر لرده
اولان فاعلاتن دن سبب خفیف اخیری حذف اولنوب فاعلا
قالمش و فاعلن کلمه سنه نقل اولنمشدر اصطلاح عروضیه ده
بو علته حذف دیلور (ایله علمکله عمل تا اولمیه سعیك هبا) هبا
همزه سی حذف اولنمشدر هباء سماء وزننده توزه دیلور علی قول
نتون کبی هویه اغلنوزه دینور کذا فی ترجمة القاموس ضائع
وتلف معناسنه اطلاق وجه مناسبتی ظاهر در اصلی واو در

٢ قطعهٔ دلکش و پر جنبش خوب ورعنا

دل کوکل کش چکیجی دلکش وصف ترکیبی پسندیده ومقبول
اولان شیوه دیلور پرطولو معناسنه فارسیدر انجق بو محلده کثرت
مراد در جنبش حیمك ضمیله جنبیدندن حاصل مصدر درکه
حرکت معناسنی افاده ایدر ذوق ونشاط وانبساطده اکثر حالده
حرکت بولنمغله اول معنی موقعنده ایراد اولنمشدر خوب کوزل
معناسنه در رعنا حمراوزننده ارعن کلمه سنك مؤنثیدر که بون وکوشك
وصاقلی خانونه دینورلر شعرا ده محبوب ومحبوبه یی رعنا ایله توصیف
استعمال ناشی نهال نازه کبی تمایلی اعتبار یله در ناظم مرحوم نخبه سنده
احمق قاری یه رعنا دینورمش * محبوبه دیمك یلمز نه معنا * بیور مشلردر

(محبوب)

محبوب ومحبوبه یه استعمال حاصل اولان شکل بهیئات مستلزم
استزادهٔ بهجت اولمغله محل مدحده استعمال اولنمقده در رعونتدن
مأخوذ دکلدر زیرا رعون ورعونت سخت وشدید نسنه یه ویریلر
قرار ایلر اولان کثیر الحرکه آدمه دینور معناسی ترکیب پسندیده
و پر جنبش وکوزل ورعنا قطعه دیمکدر (بوی قد طوغری سهی
یك یاقشقلوزیبا) قد قافك فتحیله مد وزننده بوی معناسنه در
وعریضه معنای مذکوره تشدید ایله مستعملدر غالبا اصل عربی
اولوب فارسیده تخفیف ایله استعمال ایلمشلردر زیرا رهانده ظفریاب
اولمه دیغمزدن لهجه صاحبی اسعد افندی بوبی عریضه قدایله فارسیده
عین مهمله ایله آموخ وفتح با وسکون شین ایله بش ایله تفسیر
بیورمشلردر سهی سینك فتحیله صبق وزننده عموماطوغرو و مستقیم
وخصوصا طوغرو یتشمش قدانه دینور وتازه وکنج ونو جوان
معناسنه دخی کلور زیرا الف نسبتله یکلو و یاقشقلو وراشقلو معناسنه در
آخرنده اولان الف فاعل اولدیغی تقدیرجه براشدیریجی و یاقشدیریجی
معناسنه اولور (صالنوب کزمه حرام یوجه اولدی باکلا) حرام
نظامی وزننده حرامیدندن صالنمق وناز وادا ایله یورمك معناسنه
اسم مصدر در بوندن بشقه کوزل وخوش صورت وجمیل معناسنه
ومژده وبشارت وخبر مسرت معناسنه وسونج وسرور وشادمانی
معناسنه ومهمانی وضیافت وضیافته دعوت معناسنه دخی کلور
باکلا وآلا وزننده بوقاری وفوق معناسنه در واوست واوزره معنا لرنده
دخی مستعملدر وقد وقامت وطول معنا لرینه دخی کلور (حرکت
جنبش و رفتار صالنمق یورمك) جنبش ذکر اولندی رفتار رفتن دن
صالنمق یورمك معناسنه حاصل مصدر در آر کلمه سی حاصل
بالمصدر علامتیدر مثلا رفتار مذکور که رفت ایله آردن مرکبدر
رفت رفتن دن اسم مصدر در یورمك وکتمك معناسنه اولمغله رفتار
یوریجیلك وکیدیجیلك دیمك اولور وضع معهود اوزره یورومکه که
اندن صالنش ایله تعبیر اولنور مبالغهٔ رفتار اطلاق ایدیلر عند البعض

اشبو حاصل بالمصدر علامتی اولان آر آردندن مأخوذ دکلدر شین
کبی همان ادات حاصل مصدر در وکفتار دخی بوقبیلدندر (دلبرك
جلوه سیدرناز وکرشمه تیما) نازساز وزننده محبوبك عاشق وبیچاره یه
ایتدیکی شیوه واستغنایه ونوخیز ونورسته معنا لرینه وچام اغاجنه
دخی دینور کرشمه کاف عربینك ورانك کسری وسینك سکونی
ومیمك فتحیله تیما زیباوزنی اوزره نازمرادفلردیر (کوکل اکلنجه سی
محبوبه دلارام دینور) دلارام کوکل معناسنه اولان دل ایله طورمق
واکلمك ویرلشمك وسکون وقرار معناسنه اولان آرامدن مرکب
وصف ترکیبدر محبوب کوکلك موجب آرام وقراری اولدیغی مبتلا
عندنده جای شیهه دکلدر (یعنی یکا بالکز باشی یوق بی همتا) محلك
تفسیره احتیاجی اولمدیغندن یعنی کلمه سی وزن ایچون کلشدر یاخود کوکل
اکلنجه سی اولان محبوب یکانه بی همتا اولمسی لازم ایدوکنی ایما ایچون
کلمه سی محمل بعید ایسه ده یتی حشو دن تخلیصه مدار اولمه یلور یکا
فردا وزننده احد معناسنه اولان یك ایله فات معناسنه اولان تادن
مرکبدر بی همتا همتا رفیق معناسنه اولمغله بی همتا انسی یوق
معناسنه اولمشدر (دینده سازنده یه را منکر وطنبوره ستا
سازنده موقع ترکیه ده ایرادا اولنمش لفظ فارسیدر که چانغیجی تعبیر
اولنور رامشکر کاف فارسی ایله مطرب وسازنده وخواننده معناسنه در
رامش نازش وزننده آرام وراحت وقرار وفراغت خاطر معناسنه
اولمغله رامش ایله ادات فاعلدن اولان کر لفظنندن مرکبدر آوازهٔ
ساز ومطرب موجب راحت درو ندر ستا سنه ایله تادن مرکب
اوچ تللی سازه اطلاق اولنور طنبوره یه اطلاق ی ناظم مرحومك
عجمدن تحقیق کرده سی اولمق یاخود شارحك یانی اوزره طنبوره ده
استعمالی غالب اولمق شغلری جاثر در وسینك فتح وضمی جواز یله
استا مخففی اوله رق زوردستك مخترعی اولان زندوپازند کلمك شرحنه
دینور (ایرلق نغمه ایله اولدی سرود خنیا) سرود ورود وزننده
طرب ونغمه وغنا معناسنه در سرور وکلام معناسنه دخی کاور خنیا

(دنیا)

دنیا وزننده نفی معناسنه در (بکزمك ماندن وهم اویله دیمکدر قالمق)
ماندن بکزمك وقالمق معنالرنده مصدردر (مثلی مانند کبیدر
مثلا در کویا) مانند مثل وشبیه معناسنه در وکویا مثلا معناسنه در
وسویلمیجی معناسنه دخی کادیکی سبقت ایتمشدر (باد اولسون اوله باشد
نشود اولماز هم) باد اولسون معناسنه امر غائبدر باشد باشیدن
مصدرندن مضارعدر که اولور معناسنه در ترجی ایچون اوله معناسنه
دخی مستعملدر نشود اکثره کوره اولمق معناسنه اولان شدن
مصدرندن مشتق اولماز معناسنه نفی مستقبلدر وبعضه کوره شویدن
مصدرندن مأخوذدر (ورنه یوخسه بلی آری عجبا در آیا) ورنه یوخسه
معناسنه شرط معناسنه اولان وایله نون نافیه دن مرکبدر مابعدی
محللرینه کوره تقدیر اولنور ورنشود ورنکوید ورنه کرد مثالو عربیده
وان لم یکن کذلك ترکیبندن مخفف والا ایله ادا اولنور آری زاری
وزننده اوت ونعم معناسنه در آیا همزهٔ مدیله عجبا معناسنه در
(روز کوندوز بوکون امروز کچن کون دیروز) روز رانك ضمی
ومدی وزای ایله کوندوز معناسنه در که عربیده نهار دینور امروز بوکون
دیمکدر ام همزه نك کسری ومیمك سکونیله این مراد فیدر اسم
اشارتدر وقرب ایچون موضوعدر عربیده هذا کبی ترکیده بووشو
ایله تعبیر اولنور مثلا بوکون وبو یل دیه جك یرده امروز وامسال
دیرلر امروزك اصلی این روز ایدی نون میمه قلب وتخفیفا یاحذف
اولنوب امروز دیدیلر کلامنی دیمشلر ایسه ده اعتماد ه شایان سوزدکلدر
دیروز کچن کون معناسنه وبالکز دی دخی امس وروز کذشته
معناسنی افاده ایتدیکی برهانده مذکور در (شب کیجه بوکیجه امشب
دخی بارین فردا) شب هب وزننده کیجه وامشب بوکیجه معناسنه در
فردا بارین معناسنه در که عربیده غدا تعبیر ایدرلر (شسته یقانمش
حمامه دینور کرمابه) شسته ضم شین ایله یاپقمش معناسنه در که
شستن مصدرندن اسم مفعولدر کرمابه صحاق سوموعناسنه کرماب
ایکن معنای عمومدن خصوصه نقل ایله حمامه اسم اولدیغندن

آخر ینه هاء تقلیه علاوه اولنمشدر هاء تقلیه برشیئك اسمی مشابهت
ومنا سبت ایله شیئ آخر حذا سنه نقل اولندقده بیان نقل ایچون
آخر ینه کتور یلان هایه دینلور (درلشدر دخی خو یکرده وایرا ز یرا
خوی در وکرده کردن مصدر ندن اسم مفعول اولمغله خو یکرده
درلمش معناسنه در ایرا ز یرا معناسنه ادات علتدر ازبرای آن وازبجهت
موقعلرنده ایراد اولنور (پشم بوك پنبه پوق نرم دخی یو مشقدر)
پشم بای فارسیه نك فتحی وشین معجمه نك سکونیله چشم وزننده یوك
معناسنه درکه عر بیده صوف دینور پنبه بنده وزننده پوق نرم
رائك سکونیله کرم وزننده یومشق معناسنه در (سنك طاش سخت
فتی مرمره دیرلرخارا) سنك رنك وزننده طاش معناسنه در عر بیده
حجر دینلور وتمکین وقاروزانت معنالرینه دخی کاور سخت سینك فیحیله
نخت وزننده فتی وخشین ودرشت وپك ومحکم ومتین معنالرینه درکه
یومشق مقابلدر یوندن بشقه بخیل وناکس وخسیس معناسنه وچوق
وفراوان معناسنه وپاپشقان نسنه معناسنه وطاروضیق وکوچ ودشوار
معناسنه دخی کاور طارغمق وطارتمق معناسنه متعدی ولازم اولهرق
استعمال اولنان سختین مصدرندن طارتدی وطارتلدی معناسنه فعل ماضی
دخی اولور خارا دارا وزننده سنك سخت یعنی فتی وپك طاشه اطلاق اولنور
مرمر کبی ومرمره سنك خارا دینلدیکی برهانده مذکوردر ناظم یو یندده
صوفه مقابل طاش زمه مقابل سخت ایرادیله اضدادی جمع ایتمشدر
(اولدی آیندده کلیجی و روندده کیدیجی) آیده پایده وزننده کلیجی
معناسنه آمدن مصدرندن اسم فاعلدر روده کیدیجی معناسنه
رفتن مصدرندن اسم فاعلدر فارسیده علی غیر القیاس مشتق اولان
مضارعلرا کثره کوره سما عیدر حافظ و کلستان شارحی سودی
مرحومك ومرحوم مومی الیهك مسلکنی اختیار ایدنلرك عندلرنده
قیاسا سبدر مثلا آید مضارعی اکثره کوره آمدن مصدرندن
ومخالفلری عندنده آیدن مصدرندن مأخوذ ورود مضارعی عندالاکثر
رفتن دن و یعض مذکوره کوره رو یدن دن مشتقدر ودوزر

(معناسنه)

معناسنه اولان سازدن مضارعی ساختن مصدرندن یاخود سازیدن
مصدرندن اخذا ولنمشدر باقی اکثره مضارعلر دخی بو قیاس اوزره اولمغله
بیانزده اکثریا مسلك قدما اختیار اولنمشدر زیرا اشتقاقده قیاسیلك
ادعاسی هرنقدر طبعه موافق ایسه ده قدمادن روایت اولنمدیغندن
ناشی معتمد علیه اولهمز خصوصا که مصادر غیر مستعمله بی یکیدن
ایجاد ایتمك کبی اولور مثلا کنند مضارعی کردن مصدرندن مأخوذ
دینورسه کردن مصدری لفظ فارسیدر کیدن مصدرندن مأخوذ
دینور ایسه کیدن لفظنك لسان فارسیده استعمالی غیر مسموعدر
(رفت کندی کاور آید هم اياقداش همپا) کندی معناسنه رفت
رفتن مصدرندن ماضی وکاور معناسنه آید آمدن مصدرندن
مضارعدر همپا اياقداش دیمکدر هم معنای معیت افاده ایدوب
یا فارسیده اياق معنا سنه در (فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن)
فاعلاتن دن الفك حذ فنه قاعدهٔ عروضیه نجن دینور وقطعهٔ
سابقده اولان حذف علتی دخی واردر یعنی درت جزؤدن جزؤ اولی
یعنی صدر وابتدا ری اکثر سالم وثانی وثالثلری مخبون وردد بچی
هم مخبون وهم محذوف وبعضا اصلم اولور بوقطعه بحر رمل مثمن
مخبون ومحذوف واصلم در بیتك مصرع اولنك جزؤ اولنه صدر
وجزء آخر ینه عروض ومصرع ثانینك جزء اولنه ابتدا وآخر ینه
ضرب واره ینه حشو دینلور (متواضع اوله نك قدرین ایدرحق اعلا)
متواضع کامسی تواضعدن اسم فاعلدر الخلق کوستریجی معناسنه

﴿ ٣ قطعهٔ زیندهٔ رنکین ادا ﴾

زینده زیبیدن مصدرندن یاقشدریجی معناسنه اسم فاعلدر رنکین
رنکلو معناسنه محل مدحده استعمالی شایعدر بادهٔ رنکین وشعر رنکین
دینلور یانسبت ایچون ونون تأکیدنسبت ایچون کلشدر ورنکین ادا
رنکین ادالو دیمکدر بودخی معلوم اوله که رنکین ادانك اصلی ادای
رنکین در مضاف الیهك مضاف اوزرینه تقدیمندن معنای نسبت
حاصل اولمشدر مثلا چشم سیاه قره کوز دیمك وسیاه چشم قره کوزلو

دیمك معناسنه در وقس علیه البواقی (یا که مرا سا که ترا سزشما) مرا من را دن مخفف بکا معنا سنی وترا سکا معناسنی افاده ایدر ورا کلمه سی ادات مفعولد ر وظرفیت ایچون دخی کلو راولو قتده مرایده وتراسنده معنللر یله اولور شما شینك ضمیله سیز معناسنه عربیده انتم معناسنه در ضمیر جمع مخاطبدر (بن من و بزما واکا مرورا) من عربیده انا معناسنه ضمیر متکلم وحده در که بن دیمك معناسنه در وما عربیده نحن یعنی بزدیمك معناسنه ضمیر نفس متکلم مع الغیردر مرورا اکا دیمکدر ومرکلمه سی تحسین لفظ ایچون کلمش کلمه زائده در (سن تومرو کتمه و بنشین اولور) تو عربیده انت مثللو ضمیر مفرد مخاطبدر که سن دیمکدر توکلمه سنك واوی معروفه در واوبجهوله ایله قرائت اولنور ایسه قبیح معناسنه در که اشاغیده کله جکدر واو معروفه تلفظ حالنده کرکی کبی واضح ومتعین اولور سور ودود کبی واو مجهوله نك ضمه سنه اشباع وبرلیوب بین الواو والضمه خفیفه قرائت اولنمکله واوبنی جزئیجه منفهم اولور بود. وخود وسبو وبوکبی واو معروفه وبجهوله نك جمع زمانده ماقبلری مضموم اولور مرو رفتن مصدرندن کتمه معناسنه نهی حاضر در بنشین باسی بای امر در بای امرك معناده مدخلی اولیوب مجرد تحسین ایچون ادخال اولنور ونشین نشستن مصدرندن اوطور معناسنه امر حاضردر (اریروی کبدر ایسك کل بیا) ار همزه نك فتحیله کروزننده ومرادفیدر شرط معناسنه بروی رفتن دن مضارع مفرد مخاطبدر ار بروی کبدر ایسك دیمکدر بیا آمدن مصدرندن امر حاضر در که اصلی مدهمزه ایله آکله سیدر اولنه تحسین ایچون بای امر داخل اولغله همزه بایه قلب اولنمشدر زیرا همزه ممدوه ایله مصدره اولان کله اولنه بای زائده وباخود باء امر وباخود میم نهی ونون نفی داخل اولسه همزه سی بوره بای تحتانی یه منقلب اولور مثلا اراست کلمه سی که اراستن دن فعل ماضیدر وماده سی الف ممدوده ایله موضوعدر اولنه باء زائد کنور اسه همزه سی بای تحتانی یه تبدیل ایله بیاراست

(صورتنده)

صورتنده رسم اولنور وباء امر ومیم نهی ونون نفی داخل اولسه بیار ومیار ونیاراست رسم اولنور ومعلوم اولهکه فارسیده باء مفتوحه عربیده باء مکسوره نك ترجمه سیدر یعنی عربیده باء مکسوره نك مدلولی اولان الصاق وقسم وسائر معانی یه فارسیده باء مفتوحه دلالت ایدر واول باکه فعل امر اولنه داخل اولور دفع التباس ایچون همیشه مکسور قرائت اولنمق لازمدر وحرف جر موقعنده اولان بایی مفتوح قرائت ایتمك لازمدر بشما و بما مثللو (بو یله چنین او یله چنان چون کبی) چون این دن مخفف چنین بو یله معناسنه وچون اندن مخفف چنان او یله معناسنه در واوبجهوله وضم جیم فارسی ایله چون کبی معناسنه که مثل مرادفیدر واو معروفه وتفخیم جیم ایله تته وکیف معنا سنی افاده ایدر (چیست ندرآن اونیچون چرا) چیست چه استدن مخفف ندر معناسنه آن عربیده ذلك مرادفیدر اومعناسنه اسم اشارتدر چرا چه رادن مخفف نیچون معناسنه در (فنق کدام اوست اودراین بودر) کدام کاف فارسیه نك ضمیله فنق دیمکدر فنقیسی کلدی موقعنده کدامش آمد دینلور اوست ادات خبریه ایله ضمیر غائبدن مرکبدر که اودر معناسنی افاده ایدر مطلوم اوست کبی این بومعناسنه ادات اسم اشارتده قریبده مستعملدر مصر عده اولان ایکنجی بودر کلمه سی بوایله ادات خبریهٔ ترکیه اولان درکلمه سندن مرکبدر تقدیری بومعناسنه در دیمکدر (کیست دیمك کیدر اوقنده کجا) کیست که ایله است خبریه دن مرکب عربیده اولان من استفهامیه کیدر که کیدر معناسنه در کجا عربیده این معناسنه مکانده سؤالدر که قنده معناسنه در (نیچه چسان مثلی بسان بیل بدان) چسان جیم فارسیه ایله نیچه معناسنه بسان زمان وزننده مثل ومانند معناسنه در بدان دانستن مصدرندن امردر که بیل واعلم معناسنه (بس بتشور نیچه بسی و بسا) بس رس وزننده بتر وبتشور وکفایت ایدر معناسنه در فقط وحسب ترجمه لرید رونیچه وچوق معناسنه دخی کلور بسی وصی وزننده نیچه معناسنه بسا رسا وزننده بو دخی نیچه وچوق

معناسنی افاده ایدر (دوشکون اولان عاشقه افتاده دی) افتاده افتادن مصدرندن دوشمش معناسنه در مظلوم ودوشکون وفلکزده ومعدور شخصدن کنایه اولنور لسان شعراده عاشقده استعمالی شایع اولمشدر ناظم مرحوم مستعملات شعریه یی التزام بیورمشلر (داغی کوکل قاپیمجه در دل پا) رباز بودن مصدرندن مشتق اولان ایسم فاعلدن مخففدر که اصلی ربابنده ایدی کوکل معناسنه اولان دل ایله وصف ترکیبی اولمشدر کوکل قاپیمجی معناسنه در وجنس محبوبه اعلام غالبه دن اولمشدر (دخت قزه بکیجی یه پروا ك دی) دخت دالك ضمیله سخت وزننده دختر مخففیدر که قز وبنت معناسنه در پروا ك یای فارسیه ایله تمك وزننده بکیجی معناسنه در (خادم اغا در دخی خواجه سرا) خواجه سرا الات تناسلی کسلش خادم اغا معناسنه در اندرون همایون خدمتنده اولانلرون وسائر مخلدده اولمیون چونکه خواجه راجه وزننده افندی واغا وکتخدا ورئیس خانه وعزیز ومعظم وقوجه باشلو من واختیار معناسنه کلور وزنکین وحال ومال صاحبی کیسه یه دینور وحاکم ووالی وصاحب جمعیت معناسنه کلور وروح وجان معناسنه در وطواشی وخادم کیسه یه دینور که الت تناسلی قطع اولمش اولور خواجه ده اولان واوه واو معدوله دینور که حین تلفظده کندیدن حرف آخره عدول اولنور بوسبیله تلفظده تعین وظهوری قالماز وبو واو معدوله خای معجمه عقیبنه مخصوصدر وخای مزبوره اکر چه مفتوحه اعتبار اولنور لکن فتحهٔ خاص اولمیوب ضمه ضمه سنی متضمن اولمغله واو مرقومه یه واو اشباعی دخی دیرلر (زنکین اولان شخصه توانکر دینور) توانکر توان ایله ادات فاعل اولان کردن مرکب زنکین معناسنه در توان جوان وزننده کوچ وقوت وزور وجلادت معناسنه در که وجه مناسبت ظاهر در (بهره نصیب اولدی دلمی کدا) بهره بانك فتحیله دهره وزننده حصه ونصیب وبای وقسمت معناسنه در کدا کاف فارسیهٔ مفتوحه ایله غما وزننده دلمی وسائل معناسنه در (خانهٔ درویش

(فقیرك)

فقیرك اوی) فقیرك اوی ومنزلنه خانهٔ درویش دینلور (اسکی حصیراندهٔ کهن بوریا) کافك ضمی هانك فتحی آخرده نون ایله کهن اسکی معناسنه بوریا کوپیاوزننده حصیر معناسنه در حصیر زده اولور ایسه بوریا واسکی حصیرنه موقعده کور بنور ایسه کهن بوریا دینلور ناظم مرحوم اسکی حصیر اولدی کهن بوریا بیورمش اوله لر ایدی اصابت اولور ایدی (اشجی یه آش پزدی یمك خوردنی) آش پزنده آش تقدیر نده وصف ترکیبیدر که یمك پشوریجی معناسنه آشجی یه علم اولمشدر پزنده پختن مصدرندن اسم فاعلدر خوردنی طعام معناسنه در که لسانمزده یمك اطلاق اولنور (سیر طوق آچ کرسنه وناشتا) سیر شبر وزننده یای مجهوله ایله طوق وشبعان معناسنه در ویای معروفه ایله صر مساق معناسنه اولدیغی اشاغیده کلور کرسنه کاف فارسیه نك ضمی رانك سکونی وسینك کسری وتونك فتحی وآخرنده ها ایله آچ معناسنه در آچ کوز لو یعنی بخیل وحریص کیسه یه وفقیر ومحتاجه وخط وغلا دن چیقمش کیسه یه کرسنه چشم اطلاق اولنور ناشتا کسر شین معجمه وفتح وتای مثناة ایله صباحدن یو برنسنه یه یوب صفرا اوزره طورمقدر که ناهار دخی تعبیر اولنور صفرا باصدره جق قهوه التی تعبیر اولنان جزئی طعامه ناهاری اطلاق اولنور (پك ایو حلوا ایمش افروشه هم) افروشه برتوشه وزننده حلوا معناسنه در که اون حلواسی تعبیر اولنور بعضلر عندنده افروشه برنوع قایغنه در وبادم حلواسنه دخی افروشه دینلور همزه نك مدیله دخی لغتدر (شاله لیاتفشره در بقلوا) بزم نصحیحمز شاله شینك ضمی ولام مخففه نك فتحی ایله لیا تعبیر اولنان طعامدر ولام مشدده ایله فرح زنان معناسنه ومرداروملوث معناسنه وزنانك حیض یزی معناسنه در بو صورتده وزن ایچون شینك ضمه سنی جزئی اشباع ایله لامی مخفف اوقومق لازم کلور

(دکلرایسك نصح ایدرم بن سکا * ارشنوی پند کنم من ترا)

ار حرف شرط شنوی شنیدن مضارع مفرد مخاطبدر ارشنوی

دکار ایسك دیمکدر بند نصیحت کنم کردن مصدرندن مضارع
نفس متکلم وحده در که پند کنم نصح ایدرم معنا سنه در من تر
بن سکا دیمکدر که بیانی یوقاروده سبقت ایتدی نصیحت اوکوده
دینور اسمدر منصوح الهك دنیوی واخروی خیرنی اراده دن
عبارتدر وجبرا اسمادن جمعیت معانی بی جامع برکلمه در دنیا واخرت
خیرنی اجمع اولمغله کلام عربیده عدیلی یوقدر نتکه مدار دین
اولان اشبو (الدین النصیحة لله ولرسوله ولکتابه ولائمة المسلمین
وعامتهم) حدیثی ناطقدر نصیحت لله حضرت حقك وحدانیتنه ایمان
وصحت اعتقاد عبادات وطاعاتنده اخلاص ویتندن نصیحت للرسول
فخر عالم صلی الله تعالی علیه وسلم حضرتلرینك رسالت ونبوتنی
تصدیق وشرعنی قبول وامر ونهینه انقیاد ایلمکدن ونصیحت
للکتاب قرآن مبینی تصدیق واحکامیله عمل قیلمقدن ونصیحت
للائمه امام مسلمینه شرعه موافق اوامر ونواهیلرنده اطاعت وبغی
وخروجدن محافظت ایلمکدن ونصیحت للعامه هر کسی مصالحلرینه ارشاد
وخیره دلالتدن عبارتدر (مفتعلن مفتعلن فاعلن بوقطعه بحر سریعدندر
(اهل معارفله کورش دائما) مفرداتی ایضا حه محتاج دکلدر

﴿٤ این قطعهٔ بانکته زباچون کل شاداب﴾

این بو مناسبته اولدیغی ذکر اولندی قطعه دیمکدر کسری وحدت
افاده ایدر این قطعه ایسته در نکته بو محله ده رمز لطیف
معناسنه در زمن معناسنه اولان از کلمه سندن مخففدر چون کبی
معناسنه در که ذکر اولندی کل اکرچه هر برچیچکه کل اطلاق
شایع ایسه ده بورادة متعارف اولان کل معناسنه در شاداب تازه
دیمکدر معناسی رمز لطیف ایله با قافیه سندن تازه کل مثالو بو
پرقطعه در دیمکدر (نسنه صوصامش قاغش اولاندر دانی سیراب)
نسنه نای مثناة وشین ایله نسنه وزننده صوصامش معناسنه در سیراب
طوق معناسنه اولان سیرایله صو معناسنه اولان آبدن مرکب قاغش
وریان اولمش معناسنه در (فرکند سیلك یاردیغی یرسیل صویی

(سیلاب)

سیلاب) فرکندن فرزننده اول موضعه دینور که سیل صویی
پرتوب کچمش وچایلره اچقورلرنده صو بقیه سی قالمش اوله و یکی فازلمش
ارق وچای معناسنه در ومطلق صو بولنه ده دینور وکول و برکه
معناسنه دخی کلور سیلاب سیل صویی معناسنه در سیل ایله آبدن
مرکبدر (شیره دی اوزم صوینه هم یکیرمی دوشاب) شیره شین معجمه ایله
ثیره وزننده اوزوم صوینه و بوزه ایله خشبش صوینی مزج ایدوب
پاید قیلری پرنوع شرابه وشیر روغن محرقی شیراغن دینلان صو صمام
یاغنه دینلور دوشاب دال مهمله نك ضم ومدی وشین معتوحه نك
مدی و آخرده بای هوز حده ایله یکمزمعناسنه در ودال مهمله نك
بدلی کاف وشینك بدلی دال مهمله اوله رق کوراب و یالکز دال مهمله
بدلی کاف ایله کوشاب دخی دینور (کلزار کلستان کلی چوق بردخی
کلشن) معلوم اوله که فارسیده کثرت وغلبه وجمعیت معناسنه دال
اولان بش کلمه در بری یارکمه سیدر مثلا صویی چوق وعظیم
وبیوك دکزه دریا یاردیر که برقاچ دریا منزلنده ایکیجیسی زار
کلمه سیدر کلزار مثللو که کلی چوق محله دینلور اوچنجیسی سار
درکه خاکسار وکوهسار کبی دردنجیسی ستان کلمه سیدر کلستان
و بوستان کبی بشنجیسی لاخ کلمه سیدر سنکلاخ کبی ترکیده بوکلمه لردن
آتی ولك ایله تعبیر اولنور مثلا کلزار وکلستان کوالك کوهسار طاغلق
سنکلاخ طاشلق دیمکدر کلشن کلستان وکلزار مراد فیدر و یالکز
شین نازوادا وکرشمه معناسنه در وکندر تعبیر اولنان نبات ادیدر
(دی جایره مرغ وتر وتازه ایوسه شاداب) مرغ فتح میم ایله چرغ
وزننده چایر وچمن تعبیر اولنان سبزه در وعریده دابه لر مرعاده کرکی کبی
اوتلیوب استیفای حظ ایلدکدن صکره باتوب یوارلغلرینه دینور
ترکیده اغمق تعبیر اولنور شاداب مد شین ایله اداب وزننده تروتازه
معناسنه وصوبی چوق وصوبه قائمش وصولی معنالرینه دخی کلور
مصرع مذکوردہ اولان تروتازه محل ترکیده ایراد اولنمش فارسیلردر
(شهوار دینور پادشهه لایق اولانه) شهوار شاهوار مخففیدر

پادشاهه لایق اولان نسنه یه دینور وار فارسیده ادات لیاقتدر وادات
اباقت ایکی کلمه در بریسی وار درکه مثلا اعلا اینجو یه درشهوار
دیرلر پادشاهه لایق اینجو معناسنه اویغون آته اسب رهوار دیرلر
ادات لیاقتك ایکنجیسی نه کلمه سیدر شاهانه دیرلر شاهه لایق
معناسنه (لذتلو صو خوشاب ایو انجودر خوشاب) خوشاب واو
مجهول ایله لذتلو صو معناسنه وعموماطری وتازه وسیراب وخصوصا
جوهر برآب وتایه دینور اکا مبنی ایو انجو یه درخوشاب دینلمشدر
خوب معناسنه اولان خوش ایله آبدن مرکبدر (جوی ایرمغه دی
آب روان یعنی اقرصو) جوی روی وزننده ایرمق ونهر معناسنه در
آب روان اقرصو دیمکدر روان رفتن مصدرندن مشتق کیدیجی
معناسنه صفت مشبهه یاخود مبالغه ایله اسم فاعلدر (تیره بولانمدر
دخی حوصك دیبی پایاب) تیره تانك کسر یله خیره وزننده بولانق
ومتکدر معناسنه در وخاصة بولانق صویه دینور ناظم مرحوم تیره تك
معنا سنی افاده ده ظرافت ایله صراحتا وضمنا ایکی معنا یه دخی
اشارت بیوردیلر پایاب شاداب وزننده حوصك دیبی معناسنه وکیبت
ویرن صویه اطلاق اولنور ودوام وبقا معناسنه درکه حالت واحده
اوزره بیاندر وقدرت وطاقت وجلادت وصبر ومقاومت معناسنه در
(سرکشته باشی دونمشه دی دونمکه کشتن) سرباش معناسنه وکشته
کاف فارسیه تك فتحیله رسته وزننده دونمك معناسنه اولان کشتن
مصدرندن مشتق دونمش معناسنه اسم مفعولدر سرکشته باشی
دونمش دیمکدر (دریاده صویك دونمسی چورندیسی کرداب) کرد
کسر کاف فارسیه وسکون دال ایله دکرمی ومدور معناسنه وجوره
واطراف محیطه معناسنه در صو معناسنه اولان آب ایله ترکیب
اولنوب کرداب کلمه سی صویك چورندیسنه ودونمسنه اطلاق اولنمشدر
(آنشده اوحیوانکه کزرادی سمندر) سمندر قلندر وزننده پرجانوردرکه
آتشده منکون وبیوجك فاره جثه سنده اولور آتشدن چیقدقده
هلاك اولور دیرلر وبرقولده احیانا طشره چیقوب کندر اول اثناده

(صید)

صید ایدرلر ودریسندن ثقیه ومندیل مثللو نسنه لر دوزر لر کیرلندکده
آتشه اطارلر صابون ایله غسل اولنمش کبی پاك وپاکیزه اولور
وبر روایتده کلر شکلنده اولور وعند البعض قوش صورتنده در
هرنه ایسه عقلا اعتماده شایان دکلدر انجق قدرت الله نسبت
بومقوله نسنه لر دستکاه امکانده درانکارندن فائده حاصل اولماز
نته کیم شیخ ابن سینا یورر لر *دع ما تسمعه من الخوارق فی قسمة
الامکان فلا تری ضررا (دیرلر صوقوشندن فاره بط اوردکه
مرغاب) بط فتح باء موحده وسکون طا ایله صوقوشی انواعندن
فاز معناسنه عربی ایله مشترکدر مرغاب قوش معناسنه اولان
مرغ ایله آب دن مرکبدر اوردك معناسنه در ناظم مرحوم لك تور یه
وایهام روش پسندیده لرندن اولدیغندن سمندره مقابل بط ایله
مرغابی ذکر بیوروب حیوان مذکورلر صولرده ودریالرده طالوب
وکزوب صوحیواناتی مهلك ایکن مقتضای خلقتلری اوزره انلره
ضرر ایتمدیکی کبی آتشده دخی حیواناتی کرمه سی امر مستبعد اولیوب
داخل دائرهٔ جوازاولمسی ایماواشارت بیورمشلر درنکون قولنه کوره
بیتهمالزده مغایرت واراییسه ده ناظم مشارالیه نکوندن بحث ایتیوب فقط
آتشده کرز بیورملرندن مساوات حاصل اولمش کبیدر خصوصا که
بیمدرك وجودنه بالحق ایله استدلال اولنور ایسه هیچ دیه جك قالمیه جغنه
مبنی (ماهی بالغك ادی شناور دخی بوزکچ) مصرعنی ایراد بیوردیلر
ایرد الله مضجعه ماهی راهی وزننده بالحق معناسنه درکه عربیده سمك
وحوت دینلور شناور کسر شین ایله یوزکچ وطالغچ معناسنه در (عونه
صویه طالمق صولرك طالغه سی خیراب) عونه ضم ومدغین وفتح نای
مشناة ایله صویه طالمق معناسنه درکه غوطه یونك معریدر واوبجهوله ایله
غوت دخی دینلور خیراب میراب وزننده طالغه وموج معناسنه
خیر ایله آب دن مرکبدر خیر خاء معجمه ایله تیز وزننده خیریدن
اسم مصدر در قالقمق وصچرامق وآتلمق معناسنه در بو معناده
فعل امر اولور وبالکز خیر طالغه وموج معناسنه دخی کلور

(دارشنکه معناسی سلیمانی دیمکدر) دارشکنه دالك مدی و رانك کسری وشین معجمه نك سکونی وکافك ونونك فتحلری وآخرنده هاایله سلیمانی دیملان نسنه درکه زهرانواعندن درغلط اوله رق سمان دیرلر (فرار کریزنده جیوه و ژیوه وسیماب) کریزنده کریختن یاخود کریزیدن مصدرندن اسم فاعلدر فاجیمی معناسنه فرار عریبدر ترکی موقعنده ایراد اولندی انجق سبب ایرادی السنه ده شهرتی اولدیغندن اولمیوب اصطلاحات کیمیا کرانه رعایت بیورمشلردر که جیوه یه فراراطلاق ایدرلر ایمش ژیوه کسرژای فارسیه ایله پیوه وزننده جیوه معناسنه در سیماب دخی یتاب وزننده کذلك جیوه معناسنه در جیوه جزء اعظم اکسیر بلکه روح جمله اجساد در (کوزباشنه دی اشك وسرشك اخلمد کریه) اشك همزه نك فتحیله رشك وزننده مطلق قطره معناسنه درکه طاملهٔ تعبیر اولنور وخاصة کوز باشی قطره سنه دینور سرشك کسرسین وراایله زرشك وزننده بو دخی مطلق قطره معناسنه در وخاصة یغمور قطره سنه وکوز باشنه دینور کریه کاف فارسیه نك کسریله مریه وزننده اخلمه معناسنه اسم مصدردر (کریان دیمك اغلامجیدر قانلوصو خوناب) کریان اغلا یعنی معناسنه صفت مشبهه در صفت مشبهه علامتی الف ونوندر که اواخر کلمه یه لاحق اولدقده فاعلیت معناسنی افاده ایدر یعنی لاحق اولدیغی کلمه اسم فاعل معناسنه اولور عریبده اول صیغه یه صفت مشبهه تعبیر ایدرلر مثلا افت وخیز کلمه لری اصلنده افتد وخیزد در برداناك دوشمیی وقالقمیی اولدیغنی افاده مراد اولندقده افتند وخیزدن مضارعت حرفی که دالدر حذف ایدوبه اندن بدل الف ونون کتوروب افتان وخیزان دیرلر خندان وکریان وکویان دخی بو قبیلدندر اوصاف مذکوره لازمه سندن اولان ذاتده مستعملدرو بعضا اسم فاعلك صیغهٔ مبالغه سی دخی اولور مثلا روان مبالغه ایله کردیمی وافیمی معناسنه در خواب فان معناسنه اولان خون ایله آیدن مرکب قانلو سو معناسنه در (مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن * بکرر اونقوشه

بوجهانکم اوله برآب) نقوش عربی نقشك جمعیدر برآب صو اوزرنده دیمکدرکه برفتح باایله در وزننده عریبده علی مثلو استعلامعناسنه در

* ٥ قطعهٔ چون مهر ومه پرتوفزای این کتاب *

چون کبی ومهر کونش وماه قمر معنالرینه فارسیلر در پرتوضیامعناسنه وفزای ارتریمی معناسنه درکه پرتوفزای وصف ترکیبی اولمشدر این کتاب بو کتاب معناسی شمس وقمر کبی بو کتابك ضیا سنی ارتریمی قطعه دیمکدر و بو قطعه ده اجسام نیره نك ایراد اولندیغنه ایماء واشارت بیورمشلردر (آسمان کوکدر کنش خورشید ومهر وآفتاب) آسمان مد همزه وسکون سینله اوج معناسی وار دربری کوك وفلك معناسنه درعریبده سماءدیرلر بو معناده آسمان لفظی آس ایله ماندن مرکب اولور که آس دکرمن ومان بکزه یمی معنالرینه در فلك دخی دونمکده دکرمنه مشابه اولدیغی مناسبتله علم خاص اولمشدر ایکنجیسی حضرت عزرائیل علیه السلام نك اسمیدر اوچنجیسی هرماه شمسیدن یکرمی بشنجی کونلك وعندالبعض یکرمی بشنجی کونلك اسمیدر خورشید وکسرمیم ایله مهر ومدهمزه ایله آفتاب کنش معناسنه در یالکز شید وخور دخی کنش معناسنه در (یلدز اختر ماه آی آید ناغیدر ماهتاب) اختر فتح همزه وسکون خاء معجمه ایله افسر وزننده یلدز معناسنه در بوندن باشقه بش معنایه دخی کلور بری علم وسنجاق و بیراق معناسنه در ثانی بخت وطالع معناسنه در ثالث پرفرشته ادیدرکه کرهٔ ارض اوزره موکلدر رابع فال نیکو یعنی ایوفال معناسنه در خامس منازل قمردن برمنزلك اسمیدر ماه شاه وزننده نیر اصغردرکه آیدر عریبده قمر دینور فلك اولده اولور وشهر مراد فیدرکه سنه نك اون ایکی حصه سندن برحصه یه دینور ماهتاب آی آید ناغیدر واون درت کیجه لك آیه دینور عریبده بدر دیرلر (اویانق بیدار امر غمش غنوده اویقو خواب) بیدار اویانق معناسنه در غنوده غین معجمه نك ضمیله ربوده وزننده بعضه کوره امر غمش و بعضیلره کوره اویومش معناسنه در خواب خانك اشباعیله اویقو معناسنه در ورؤیا ودوش

معناسنه دخی اولور (او یومش خوایده دونکی کیجه دوش دوشده خواب) خوایده خوایدن مصدرندن اسم مفعولدر او یومش معناسنه در دوش کوش وزننده دون کیجه وشب کذشته معناسنه در واموز وکتف معناسنه در وسود صاغمق معناسنه اولان دوشیدن مصدرندن فعل امر کلور دوشده خواب یعنی رؤیایه ده خواب دینور او یقو یه دینلدیکی کبی (هیبت وحشمت شکوه اعلا دیمك وآلا ایمش) شکوه شینك ضمیله واوسجهول ایله کروه وزننده مهابت وعظمت وشان وشوکت معناسنه در هیبت وحشمت جای ترکیده ایراد اولنمش عربیلردر وآلا یا آلاوزننده ومرادفیدر که یوکسك وبلند معناسنه در کرك مقدارده وکرك قد وقامتده وکرك همت وشان ومنزلتده اولسون (جاه منصبدر مرادینه ایرندر کامیاب) جاه راه وزننده منصب معناسنه عربی ایله مشترکدر کامیاب وصف ترکیبی اوله رق مرادینه واصل اولان کیسه یه دینور (تاب طاقت پیچ بوکلمدر طولاشقدر دخی) تاب آب وزننده یدی معناسی واردر بری طاقت وتوان ثانی ضیا وفروغ ولمعان ثالث قیورم و بوکلم و بوروشق که ایده وصاجده اولور رابع اویکه وطار غلق وخشم وغضب خامس حرارت سادس دردومحنت ومشقت معناسنه سابع غضب معناسندن فعل امر کلور پیچ بوکلم وطولاشق معناسنه در وحسد دن کنایه اولور (اصطلاح اولمش دینور فکر وتلاشه پیچ وتاب) لغت فرسده تاب طاقت وپیچ بوکلم معناسنه ایکن پیچ تاب اصطلاحده فکر وتلاش معناسنه اولمشدر انجق ناظم مرحومك تایك معناسنی متعدده سندن فقط طاقت معناسنی اختیار و بیان پیسور ملزندن اصطلاحك معناسی مذکوردن مأخوذ اولدیغنه ایما ایور مشار فهم اولنور (فاش ظاهر در خبر معناسنی پیغام وپیسام) فاش ماش وزننده بللو وظاهر وآشکار معناسنه در وطاغنق و براکنده معناسنه ده کلور پیغام سرسام وزننده پیسام سلام وزننده خبر وحدیث معناسنه در (اولدی پرسیدن سؤال ایتمك دخی باسخ جواب) پرسیدن ضم پاء موحده فارسیه ایله خسیدن

وزننده سؤال ایتمك معناسنه مصدر در پاسخ ضم سین ایله جواب معناسنه در که سؤال مقابلیدر (بولاشق آلایش آلودن بولاشمقدر دخی) آلایش همزنك فتحیله بولاشق معناسنه حاصل مصدر در شین مفرد ساکن آخر کلمه ده حاصل بالمصدر علامتی اولور مثلا دان کلمه سی دانستن دن وآلای کلمه سی آلاییدن دن اسم مصدر حاصل بالمصدر معناسی مراد اولندقده آخرینه شین کتورر لر دانش وآلایش اولور ترکیده بلیش وبولاشبش وبولاشق ایله تعبیر اولنور خواهش آرایش روش پوقیاس اوزره درکه استبش وپژه یش وکیدش معنالرینه در وشین ساکن مفرد کذلك اواخر کلمه ده مفرد غائب ضمیری دخی اولور آلودن پولشمق معناسنه مصدر در (خالص وصافی وخاصلك اولدی هب مفهومی ناب) شاب وزننده ناب صرف وخالص وصاف معناسنه در خاص بورا ده مغشوش مقابلیدر مثلا خاص کومشه سیم ناب دیرلر شارح مرحومك خاص ومخلص ایله بیانی بجا دکلدر عریبده ناب ازی دیش معناسنه در وعطائده یاشلو دوه یه دیرلر (آرمیدن دکلنوب اکلنمه صبر اولدی شکیب) آرمیدن ناسیدن وزننده اکلنمك وطور مق وساکن اولمق معناسنه در شکیب کسر ایله نهیب وزننده صبر وتحمل معناسنه در (پك یلوب کرمه نکاپو یعنی ایو مکدر شتاب) نکاپوده اولان الف الف عطف در عریبده اولان واو عطف منزلنده در نکاپوی لفظی اصلده تك وپوی در تك تکیدن مصدر ندن اسمدر تکیدن سکر تمك معناسنه در وپوی دخی پویه دن اسم مصدر در سر عتله کتمك معناسنه در که ترکیده اندن یلك ایله تعبیر اولنور یلمك ایله سکرتمکی مشتمل کتمکی وپورومکی ادا موقعنده ایکیسنی ترکیب ایدوب ومیانلرینه الف عطف توسیط ایله نکاپوی دیرلر ترکیده بوندن یلوب پورمق ایله تعبیر اولنور نکادو کلمه سی دخی نکاپوی کبیدر زیرا دو فتح دال ایله رو وزننده دویدندن اسم مصدر در دویدن سکرتمك وقوشمق معناسنه در واشبو الف عطف نکاپوی ونکادو ماده لرندن غیریده

مشهور دکلدر شتاب شین معجمه ایله کتاب وزننده ایومك وعجله ایمك
معناسنه در (آبکیر اولمش صوجمع اولدیغی برتاب هم) آبکیر کاف
فارسیه ایله بارکیر وزننده کول و برکه معناسنه در ومطلق صوتجمع
اولان چقوره دینور وچوالهدرك اوتلقدن یابلدقلری سپور کیه دیرلر که
آنکله طعنویه جقلری یزاوزینه صوسرپرلر تالاب نایاب وزننده
آبکیر مرادفی صو جمع اولان محل معناسنه در (آسیا کردکر منجی
دکرمن آسیاب) آسیا کر آسیا آسیاب مخففیدر دکرمن معناسنه کرکاف
فارسیدله ادات فاعلدر آسیا کر دکرمنجی دیمکدر آسیاب کاسیاب
وزننده دکرمن معناسنه در ماسبقده آسمان بحثنده افاده اولندیغی
اوزره بودنی مرکبدر دکرمن معناسنه اولان آس ایله صو معناسنه
اولان آب دن ترکیب اولنمشدر گرچه معنای لغویسی صو دکرمنی
دیمکدر انجق اکثر دکرملر صوایله اداره اولندیغندن جنسنه علم
اولمشدر (دستخوش شمدرکی نوردم خطهٔ ایراندن) دستخوش
واومعدوله ایله دستمال معناسنه وهزل وسخره وملعبه معناسنه در
وعاجز وزبون ومحکوم کیسه یه ومطلق سهل الحصول نسنه یه
اطلاق اولنور خطه خاء معجمه نك کسری وطاء مهمله نك فتح
وتشدیدی ایله ارض معناسنه عربیدر الخط خانك کسریله یعنور
اصابت ایلین ارضه دینور وشول ارضه دینورکه اکا برکیسه نازل
اولوب کندیدن مقدم کیسه نازل اولمامش اوله بدو بارك ابتدا بورد
ایدن کاری ارض اوله جقدر الخطه هاایله بودنی ارض مذکوره
دینور کذا فی ترجمة القاموس (کالهٔ ملك محمدن بوکتاب مستطاب)
کاله ناله وزننده التی معناسی واردر بری بضاعت ومتاع معناسنه
ایکنجی حلاجلمش پموق یوماغنه دینور اوچنجی فتیله اولمش پموغه
دینور دردنجی عموما قماش وخصوصا شراب قماغنه دینور بشنجی خام
قاون وقار یوزنه دینور که کاك تعبیر اولنور التنجی سور لمش ونطس
اولمش تراشه دینور بوراده معنای اول مراددر ملك عجم محمدن حدود
ایران مراددر اگرچه عربلرکندولرینك غیریسنه عجم اطلاق ایتدکارینه

سوزیمز بوقدر انجق ناظم مرحوم آستانهٔ علیه ده زیاده اولان اصطلاحی
التزام یورملریله لسانمزده واستعمالمزده ایرانه عجمستان دینور
بوراده اولان عجمك ماعدای عرب معناسنه علی الاطلاق دلالتی
بوقدر یقظنا الله تعالی من نوم الغفلة مستطاب استطابدن اسم فاعل
عربیدر استطاب برنسنه یی طیب وخوش و پاکیزه بولمق معناسنه در

٦ قطعهٔ نادرهٔ خوب ادای ناباب

نادره قلیل معناسنه در غریب وخارج عن المعتاد اولان سوزه کلام
نادره دیرلر وبنکای دهر وحید العصر معناسنه نادرة الزمان دیرلر
خوب کوزل معناسنه در خوب ادا سیاه چشم مثللو خوب ادالو دیمکدر
ناباب نادر معناسنه فارسیدر که بوقطعه ده کاله جکدر معناسی غایت
درجه بولنور نادرهٔ زمان وخوب ادالو قطعه دیمکدر (آبیار اولدی
صوار بجی صوسز در بی آب) آبیار بادکار وزننده صولایجی وصو
ویریجی که مراد مزارع واشجار اسقایدن کیمسه در آبیار کلمه سی
آب ایله آردن مرکب وصف ترکیبی اولوب قاعدهٔ فارسیه اوزره
همزه یایه قلب اولمشدر بی آب صوسز دیمکدر (صوآقوب طولدیغی
یردانی سنخر وکولاب) سنخر کسر سین وفتح تای مثناة وسکون
خاء معجمه ایله کول وغدیر معناسنه در وفارسیده برقلعه آدیدر بناسنه
کیومرث پاشلبوب جمشید تمام ایلدی حالا خرابه در اندیشه عظیم
کول اولغله مجاورتله اول قلعه یه سنخر دیدیلر سطخر واسطخر معربلریدر
کولاب دنی اول معنایه در (حق قوشی مرغ شب آویزیاغندن آصیلور)
مرغ شب آویز حق قوشیدر که کیجه اغاجك دالندن باشی اشاغه
آصیلور حق حق دیو قریاد ایدر بوکا اسحق قوشی دنی دیرلر
مرغ شب آویز کیجه آصیلیجی قوش دیمکدر کیجه اياغندن آصیلیجی
قوش دیمك دکلدر ناظم مرحومك اياغندن آصیلور تعبیرینك مرع
مذکورك آصلدیغنك کیفیتی بیان ایله تفسیرده مدارکلرینی واردر
(پراسه شب پره یلدز بوجکدر شبتاب) شب پره پفیره وزننده پراسه
قوشیدر شب پرك دنی دیرلر عربیسی خفاش در شبتاب مهتاب
وزننده یلدز بوجکنه دیرلر پروانه یه شبیه پر بوجکدر کیجه زده اوچار

قوبوغنك اوجی آتش کبی بارلر اول بارلیسان فضله سیدرر یرلر عر بلر
اول یوجکه ولدازنا دیرلر سهیل یلدیزی طلو عنده هلاك اولور
انکچون سهیل بلدزنه ولد الزنا کش دیرلر وشبناب ماه وقمر
معناسنه کلور وبرکوهری توصیفده شبتاب دیرلر شبچراغ دیدکاری کبی
(کیجه دن قالمه شیئه کیجه لك اولدی شی) شبینه کبنه وزننده
ادات نسبت وتخصیص ایله کیجه یه منسوب ومختص نسنه در مراد
کیجه دن قالمش طعام ونواله وشراب بقیه سیدر ترکیده بیات محرفی
بیاط دیرلر شی فتح شین ایله روی وزننده یاء نسبتله کیجه لك
اتوابنه دینور (اویقونك اولی معناسنه اولمش سرخواب) غرقاب
وزننده سرخواب ابتدای نوم معناسنه در (رهروان یولجیلره دیندی
دواسبه اولاغه) رهرو کجرو وزننده یولجی معناسنه اولمغله ذوی
العقولدن اولدیغی جهتله قاعده فارسیه اوزره الف ونون ایله
جمعلنوب رهروان یولجیلر معناسنه در ره راه مخففی یول وطریق
معناسنه در رونو وزننده کیدیجی معناسنه اولان رونده دن مخففدر
دواسبه چنال انلو معناسنه در مراد کال سرعتدر اولاغه علم خاص
اولمشدر واصلی دواسب ایکن عموم معنای اعم یه دن معنای خصوصه
نقل اولدیغنه تنبیها آخرینه ها نقل لاحق اولمشدر (یعنی اباغی
اوزنکیده دیمکله پارکاب) باایاق معناسنه در رکاب عربیدر اوزنکی
دیمکدر باء موحده معنای ظرفیت ایچون در پارکاب اباغی اوزنکیده
دیمکدر که طورمیوب کیده جك آدمه اباغی اوزنکیده تعبیری لسانمزده
دخی مستعملدر (نابید اولدی بلور سز بوق اولاندر نابود) بدید
مدید وزننده آشکار معناسنه در اوزرینه ناء نافیه داخل اولوب
بلورسز معناسنه اولمشدر نابود دخی بوق اولان یعنی غیب اولان
شیئه دیرلر بود اولق معناسنه اولان بودن مصدرندن اسم اولمغله
مسبوق الوجود اولان معدومه نابود دینلمشدر (بولنور ایسه ده
بك از بولنادر نایاب) نایاب ازبولنان نسنه یه اطلاق اولنور ازبولنان
جوهره کوهر نایاب دیرلر (مرغزن دیندی مزار آدنه هم کورستان

(مرغزن)

مرغزن فتح میم ایله کرکدن وزننده وتقدیم زای ایله مزرغن بعد التقدیم
غین معجمه نك فتح ومدیله مزرغان قبرستان معناسنه در کور کاف
فارسی وواو مجهول ایله قبر ومزار معنا سنه اولمغله ستان کلمه سنك
آخرینه الحاقی ایله کورستان مزارستان معناسنه در بوندن بشقه کور
لفظنك درت معناسی دخی واردر بری اووه ودشت وهامون معناسنه در
ایکنجی خردشتی یعنی بیان اشکی عربیده حمار وحشی دینور اوچنجسی
ساسا نیلردن ملوك فرسك طبقه رابعه سندن بهرام بن یزدجردلقبیدر
دائما بیان اشکی صیدایتمکله بهرام کور دیدیلر دردنجسی یاده وعبش
وعشرت معناسنه در (قبه یابلش اولان تربه دیرلر کوراب) کوراب
کاف فارسی وواو مجهول ایله شوراب وزننده وقبه لی مزاره دینلور
وحی وشاهجان شهرندن اون درت ونلك مسافه ده واقع برشهره دینور
وبخصوص ات قوشه جق میدانه دینور وچوراب معناسنه در که معروفدر
یوکدن وپموقدن یاپوب اياغه کیرلر کوراب کلمه سنده صولو قبر معناسی
ملحوظ دکلدر قبه لی مزاره وسائر مسماراره موضوع اولمش اسمدر
(ابوسوز جمله سیده دکله چویرمه یوزی * همکی نیك سخن کوش کن
روی متاب) همکی جمله سی معنا سنه در نیك کسر نون ایله لیك
وزننده ابو دیمکدر سخن ضم سین وفتح خاء معجمله سوز معناسنه در
سینك فتحی وخانك ضمیله دخی لغتدر کوش کن کوش
کوشیدن مصدرندن اسمدر کن کردن مصدرندن امر در
کوش کن دکله واسمع معناسنه در متاب چویرمك معنا سنه اولان
تافتن مصدرینك مضارعی تابد کله سندن مأخوذ نهی حاضر در
چویرمه معنا سنه یاایله روی وحذف یاایله رو یوز ووجه معناسنه در

﴿ ٧ قطعهٔ دلبسند ورونقیاب ﴾

دلبسند طبعه موافق نسنه معنا سنه اشاغیده کلور رونقیاب رونق
بولیجی معناسنه وصف ترکیبدر معناسی طبعه موافق رونق بولیجی
قطعه دیمکدر (صوکی چولده کیم کورینه سراب) زمین شوره ده
واکثری چوللر ده پرتو شمسدن صوکی کورینان ولمعان ایدن شیئه

عربیجه سراب دیرلر ناظم مرحوم شهر تنه بشماء موقع ترکیده ایراد
بیورمشلردر سراب اصلنده سرایله آبدن مرکب ترکیب اضافیدر
صوباشی معناسنه دیو شارح مرحومك کلمهٔ عربیه ده اشبو تصرف
عجیبه سی سرابك لفظ عربی اولدیغنی فراموش بیورمشلردر قلرینی
اشراب ایدر سراب لفظی فارسیده دخی معنای مذکوره مستعملدر
واندن بشقه آذربایجانده اردبیل قریه سنده بر آبدر وصوباشی
معناسنه در کرك چشمه اولسون وکرك مقسم اولسون شارحك
بیورديغی ترکیب بومعنایه کوره اولور چولده صو مثللو کورپنسان
شیئه اطلاقده ترکیب مذکور ملحوظ ومتصور دکلدر (دیندی کوراب
هم نمایش آب) کوراب دوشاب وزننده سراب معناسنه در نمایش آب
کذلك سراب معناسنه نمایش نمایدن دن حاصل بالمصدر در که
کوسترش معناسنه در آب معلوم نمایش آبك معنای لغویسی
صو کوروندشی اولغله وجه تسمیه معلومدر (شرمسار اوتنان نجل
کیبدر) شرمسار اوتنان آدم معناسنه در شرم فتح شین معجمه ایله
نوم وزننده شرمیدن دن اسم مصدر اولغله آخرینه علامت کثرت
اولان سار لفظنك الحاقیله اوتنان آدمه دینور که عربیده نجل دیرلر
یاء تحتانی ایله عوامك نجیل دید کاری غلط اولدیغنی ابن کمال
حضرتلری سقطات العوام نام رساله سنده بیان ایدوب نجل کتف
مثللو در حیادن مجرد ومد هوش معنا سنه بایله نجیل ایراد ونلفظ
اولنمق موجب نجلتدر بیورور (پردکی اول کیم اوله اهل حجاب)
پردکی بندکی وزننده عموما کزلو ومستور وخصوصا اهل حزم
وعفاف که عربیده مخدره دینور پردکی پرده ایله یای مصدریه دن
مرکب در آخری ها اولان کلمه یای مصدریه وباخود یای نسبت
الحاق اولندقده هانك کافه تبدیل اولمسی قاعدهٔ فارسیه دندر
(پچه درچشم بند چشم آویز) چشم بند وچشم آویز ترکیلری
پچه معناسنه در که خاتونلر بوزلرینه طوتارلر (هم ایازی دیمك دخی
اوتقاب) ایازی نمازی وزننده قیلدن اورلمش اوفاق اوفاق کوزلو

(برقعدر که)

برقعدر که قادیلر کوزلرینك اوزرلرینه بندایدرلر ایاسی دخی لغتدر
وجه تسمیه سی غالباشاه سبکتکین سلطان محمودك ایاز وایاس نامنده
اولان محبوبنك اکثر نقاب ایله کزدیکندن نشأت ایده وباخود
موجد ینك اسمی ایاز اوله والله اعلم مجمع الفرسده راه مهمله ایله
قید ایدوب چیرنیست مانند نقاب که برپشت چشم بندند واکثر سیاه
باشد دیو مصرحدر (احتلام اولمغه دینور کوشاسب) سکون سین
وباء موحده ایله کوشاسب احتلام معناسنه در که دوش ازمق تعبیر
اولنور وایقوده آغر بصمغه دینور وایقو ونوم معنا سنه اولور وبالك
یوزلو تازه جوان معناسنه در (هم خیالاتی کیجه نك کوشاب) کاف
عربی ایله کوشاب کیجه خیالاتنه وکاف فارسیه ایله بکمز معناسنه در که
دوشاب مراد فیدر (ناتوان دینلور ضعیف اولانه) توان طاقت
معناسنه در ناء نافیه ایله ضعیفه اطلاق اولنور (قوتی قالمیان
دخی بی تاب) تاب طاقت وقوت معناسنه و بی تاب قوتسز دیمکدر
(جاهل ومفلس اولان بی مایه) مایه سایه وزننده مقدار معناسنه در
نقدر دیه جك محلده چه مایه دیرلر وبضاعت وثروت وسامان
معناسنه در سرمایه بواعتبار ایله در واصل واساس وبنیاد معناسنه در
بی مایه مفلس ایله جاهله علم اولمشدر مفلس افلاسدن اسم فاعلدر
افلاس برآدمك مالی توکمك معنا سنه در همزه سی سلب ایچوندر
کویا که انجدلری فلوس اولدی یاخود برحاله واردیکه یانینده پر پولی
یوق دیمکه محل اولدی معناسندن منقولدر (مترادف انکله خانه
خراب) جاهله ومفلسه خانه خراب دخی دیرلر (کاسه لیس اول
چناق یلایجیکیم) کاسه معروف لیس یلایجی معناسنه اولان
لبسنده دن مخففدر ناظم مرحوم کاسه لیسك لغته چناق یلایجی
معناسنه اولدیغنی بعد البیان (طال قاوقلقده اوله شهر تیاب) مصرعیله
معنای اصطلاحی جنسی افاده بیوردیلر کاسه لیسدن طال قاوق مراد اولنور
واکول ودلمحی وحریص معناسنه ده کاور حاصلی محل ذمده ایراد اولنور
(یوسوزی سو بلرم سکا اکله * این سخن را بکو بمت در یاب)

KITABEVİ

این بو سخن را سوزی بکویمت نفس متکلم وحده ضمیر متصلی
اولان میم ایله ومخاطب ضمیر متصلی اولان تا ایله سکا سو یلرم
دیمکدر در باب افهم معناسنده در (فاعلاتن مفاعلن فعلن) بو قطعه بحر
خفیف مسدس الاجزادر (دشمنکدر کورشدیکك احباب) بو مصرعی
ایضاح ایله خاطر یا رانه طوغمق لازم دکلدر زیرا معناسی پك واضحدر

﴿ ٨ قطعهٔ بو العجب از نعمت رب ﴾

بو العجب ملازم تعجب واستغراب دیمکدر قاعدهٔ فارسیه اوزره
ابو العجبدن مخففدر زیرا لسان فرسنده ایك همزه سنك حذفی
شایعدر بو علی بو یوسف دینلور از نعمت رب رب العالمینك نعمتدن
دیمکدر معناسی ربك نعمتدن تعجب اوله حق قطعه دیمکدر
(نه کوزل یعنی زهی افد عجب) زای معجمه ایله کسره یله نه کوزل
معناسنه کلمهٔ تحسیندر زه دخی اول معنایه در افد کسر فا ایله عجب
وتعجب معناسنه در مداح ووصاف معنا سنده کلور مسجد وزنده
افتد دخی افد معناسندر (دخی شایسته وشایان انسب) شایسته
بایسته وزنده شایان نا کلان وزنده مناسب ولایق معناسنه دیرلر
انسب جای ترکیده کتورلمش الفاظ عربیدر (اولدی چسبان
مناسب دیمکه) چسبان فتح جیم فارسیه ایله مستان وزنده مناسب
معناسنه در انجق بو معناده استعمالنه (یراشقلو دیمه مفهومی سبب
اولمشدر بیوردیلر) (فارسیده دخی مستعملدر * عربیده چکه الی غیب)
غیب عربیده وفارسیده چکه الی معناسنه در سبب وزنده غیب
دخی دیرلر (اولدی نخاله وکریوند اوچق) ها ایله نخاله وهاسترا
ابدال وزنده نخال ترکجه اوچق تعبیر اولنان خرده قبار جقلردر که جمانك
وسمنك حرارتندن اغرك اطرافنده دود اقلرده ظهور ایدر کریوند کاف
فارسیه نك وواوك فتحاری بودخی اوچق معناسنه در (دره مك لرزه
دینور سمنه یه تب) لرزه هرزه وزنده دره مك معناسنه تب هب
وزنده سمنه تعبیر اولنان برنوع حماخسته لکنه دیرلر (همه دینسه
دوکلی دیرلر ترکیده دوکلی دیمکدر) (اسرو در جغتای

یعنی هب) لسان جغتایده اسرو دینور که هب معناسنه در الحاصل
معناسای جمعیت افاده ایدر بو بیتده مائحن فیهمدن خارج اتراك
وجغتای لسانی قارشدر دیمکدن ناظم مرحوم ظرفای روزکاردن اولمغله
نفس دولتلرنده دخی محل کولخی فدا بیوره میوب بیت مذکوره یه
تعقیبا علی طریق الایهام (هرزه کو اولکه سوزی صاچه اوله) بیوردیلر
هرزه لرزه وزنده عبث وبیهوده معناسنه کو کویندن مخففدر هرزه کو
عبث وبیهوده سو یلیجی سوزی صاچه اولان آدمه دینلور (لاف
معناسی کزاف دخی کب) کزاف کاف فارسیه نك ضم وفتحی جائزدر
عبث وبیهوده معناسنه در کرك قولده اولسون وکرك فعلده اولسون
کب هب وزنده لاف وکزاف معناسنه در (دخت رز دختر رز باده
دیمك) دختر واندن مخفف دخت قز معناسنه در فتح راء مهمله
وسکون زای معجمه ایله رزاوزم معناسنه اولمغله دخت رز دختر رز
اوزم قزی دیمکدر که باده مراددر رز اوزم اغاجنه دخی دینور که
عربیده کرم دینور تاك ایله رزك فرقی بودر که تاك اوزم اغاجنك
قوللاری وبودا قلریدر که اوزرنده بتر بویله قوللری بودا قلری اولان
اوزم اغاجنه ترکیده اصمه دیرلر رز مطلق اوزم اغاجیدر کرك اصمه
اولسون کرك اولمسون ورز مطلقا باغه وخاصة اوزم باغنه دینور
(عربی ترجمه سی بنت عنب) عربیده بنت دختر وعنب اوزم معناسنه در
(سعی کوشش اوقومقدر خواندن) کوشش کوشیدن مصدرندن
حاصل بالمصدر درکه جالشش وسعی معناسنه در خواندن واومعدوله
ایله اوقومق معناسنه مصدر در یوقاروده کچن بخوان کلمه سی بونك
امر حاضریدر (خواجه استاد دبستان مکتب) دبستان قرینه سیله
خواجه جای ترکیده مستعمل فارسی کلمه در استاد اوکردیجی ومعلم
معناسنه در علم وسائر هنر وصنعت تعلیم ایدن کیسه یه دینور مکتب
خواجه سی کبی شارح مرحوم عکس ایتمشدر دبستان دالك فتحیله
شبستان وزنده مکتب معناسنه درکه تعلیمکاه اطفالدر در بیرستان
دخی دینلور (فاعلاتن فعلاتن فعلن) بحر رمل مسدس الاجزادر

(سبب رفعت اولور علم وادب) مفرداتی معلومدر علم وادبك سبب رفعت اخرویه وسرمایهٔ افتخار دنیویه جای اولدیغی اشتباه دکلدر

٩ قطعهٔ تابلك چون مه تابنده رخست

تا حروف تهجید ن ت حرفینك اسمیدر باء موحده قافیه سندن تاء مثناته نقل اولندیغنی اشارت بیوردیلر بفلکده کی باظرفیت ایچوندر چون کی معنا سنده مه ماهدن مخفف قمر معنا سنه تابنده تابیدن مصدرندن پارلیجی معناسنه اسم فاعلدر رخ ضم راایله یوز ووجه معناسنه در آخرنده اولان است ادات خبریهٔ فارسیه در عندالاتصال همزه سنك حذفی قاعده دندر معناسی تا قطعه سی فلکده یوزی پارلیان ماه مثلاو در دیمکدر فلکدن بو منظومه مراد اولنق جائز دکلدر فائده فالدیکی انسب اوله (ویره سی اولدی پسادست وپشین پیشادست) پسادست باء فارسیه ایله ویره سیه اولان پازارلغه دینور عربیده نسئه دیر لر نقد مقابلیدر پیشادست پشین ونقد معناسنه درکه برنسنه اشتراسنده تعویق ایتیوب ساعتنده و بریلان اجله در (تنکدستان زکوردلر الی بوش یاد بدست) تنك سنك وزنده طاره معناسنه در ودست ال ویده معناسنه در تنك دست صفتك موصوف اوزرینه تقدیمله طار اللو دیمکدر که زکوردمراد اولنور آخرنده اولان الف ونون علامت جمعلردر تنکدستان زکوردلر معناسنه در یاد بدست یاد روزکار معناسنه بدست باظرفیت معناسنه ودست معلومدر النده روزکار دیمکدر الی بوش تهی دست معناسی مراد اولندر (دنی پیوسته وهمواره وهماره دائم) پیوسته باء فارسیه ایله وهمواره وهماره کلمه لری دائم معناسنه در وپیوسته اول کیسه یه دینورکه شد تله اعلمقدن بوغازی طغانوب تکلمه قادر اولیه (اولاشوب بر برینه متصل اولدی پیوست) پیوست مرمست وزننده اولاشدی ومتصل اولدی معناسنه در و پیوسته معناسنده کلورکه متصل ودائم وهمیشه معناسنی افاده ایدر (مجلسه یزم دی طورمه ایچه ایچ نوشانوش) یزم فتح باء موحده وکسر زای معجمه ایله زم وزننده مجلس معناسنه در نوشانوش

ایکی نوش بینده اولان الفه الف ملازمت والف مساوات والف ملابست دینلور مد خولنك جمیع اجزای زمانیه ومکانیه سنی تسویه ایدر لبالب خندا خندونوشا نوش کبی طورمه ایچ معناسنه در (هم ادبسزلك ایدن سرخوشه دیر لر بدمست) سرخوش محل ترکیده کتورلمش لفظ فارسیدر بدمد وزننده کتو معنا سنه ومست سرخوش معناسنه درکه بی ادبلك ایدن سرخوشه بدمست دینور (قالقدی برخاست همان پك عجله ایتدی تراخت) برخاست برتحسین لفظ ایچون زیاده قلنمشدر خاست خاستن مصدرندن قالقدی معناسنه ماضیدر تراخت تاء مثناتك کسری وخاء معجمه نك سکونیله تراختن مصدرندن عجله ایتدی معناسنه فعل ماضیدر (ایچروکلدی درامد دخی اوطوردی نشست) درایچرو معناسنه آمدکلدی معناسنه اولمغله درآمد ایچرو کلدی دیمکدر نشست نونك کسری وشین معجمه نك فتحیله نشستن مصدرندن اوطوردی معناسنه ماضیدر (قاچدی بکر یخت قورطولدی یعنی زهید) بکر یخت کریختن مصدرندن قاچدی معناسنه ماضیدر زهید رهیدن مصدرندن قورطولدی معناسنه ماضیدر نون نفیله جحد مطلق یعنی قورطولدی معناسنه اولمشدر (کندی شد چکدی کشیداوردی بزد قیردی شکست) شد موقعنه رفت یازوب وزنه رکاکت و یروب وهم نکراری ارتکاب ایله سؤال وجوابه مسارعت جای تعجبدر شد شدن مصدرندن کندی معناسنه ماضیدر اولدی معناسنه دخی کلدیکی سبقت ایلدی کشید کشیدن مصدرندن چکدی معناسنه ماضیدر بزد زدن مصدرندن اوردی معناسنه ماضیدر شکست شکستن مصدرندن قیردی معناسنه ماضیدر (دستکرك هله معناسی طوتولمش قاچغن) دستکیر سردسیر وزننده ال طوتیجی ومعین وظهیر معناسنه کلدیکی مثلاوالی طوتولمش اسیر معناسنه دخی کلور وناظم مرحومك طوتولمش قاچغن دیدیکی بومعنایه درعجمدن زنجیر بیور مشلرایسه ده استعمالی موقعنده در (طوتدی بکرفت دخی باغلدی بندید و بست) بکرفت کرفتن مصدرندن طوتدی معناسنه

ماضیدر بندیدن مصدرندن بدست بستن مصدرندن ماضیلردرکه
باغلدی معنا سنه درلر (دادرس ایرشن امداد ایچون ایرشدی رسید)
دادباد وزننده فریاد وفغان وعدل وانصاف وتظلم واستعانه وامداد
معنالرینه درس بس وزننده رسنده دن مخفف ایریشیجی معناسنه
اولمغله دادرس امداد ایچون ایرشن آدمه دینور رسید رسیدن
مصدرندن ایرشدی معناسنه فعل ماضیدر (یعنی قور طاردی رهانید
خلاص اولدی برست) رهانید رسانید وزننده قورطاردی معناسنه
فعل ماضی متعدیدر معلوم اولهکه فارسیده لازمی متعدی ایتمك مراد
اولدقده مراد اولنان بابك فعل مضارعنك مضارعت حرفی اولان
دالك ماقبلنده اولان حرفدن صکره برالف ممدوده و برنون موحده
و برياء تحتانی زیاده ودالك مابعدنه مصدریت افاده ایدن نون
الحاق اولنوب ودال مطلقا مفتوح اوله رق مصدری اخذ ایله
سائر مشتقاتی قاعده کلیهٔ متداوله اوزره اندن اخذ اولنور لازمدن
وجه مشروح اوزره اخذ اولنان متعدی مصادرینك مشتقاتی
دائما قیاسیدر مثلا رستن مصدری قورطولمق معناسنه در اندن متعدی
یاپمق مراد اولدقده علی غیرالقیاس مضارعی اولان رهد کلمسنك
حرف مضارعی اولان دالدن مقدم اولان ها حرفدن صکره علی
الترتیب برالف و برنون و برياء زیاده اولنوب آخرینه مصدریت نونی
الحاق ودالی مفتوح ایدوب رهانیدن دینلور قورطارمق معناسنه
واندن ماضی اخذی مراد اولدقده نون مصدریه حذف وآخری
اسکان اولنوب رهانید دیرلر قورطاردی معناسنه مضارع اخذی
مراد اولدقده ماضیدن حرف یا اسقاط وماقبلی مفتوح قلنوب
رهاند دیرلر قورطارر معناسنه چشیدندن چشانیدن رفتن دن روانیدن
الحاصل جمیع متعدی بو قیاس اوزره در مذهب اکثره کوره فعل
لازمك اکثر مصادرینك هیئاتی مضارعنك مخالفی اولدیغندن فعل
متعدی مضارعندن اخذ اولنمق لازمدر سودی و بعضه کوره اشتقاق
قیاسیدر دینلور یعنی کیدر معناسنه رود مضارعنك مصدری رفتن

(کله)

کله سی دکلدر رویدن کله سیدر فرض اولنورایسه اولوقته متعدی
لازمك مصدرندن اخذ ایله روانیدن دینلور اختر ماشئت برست فتح
را ایله رستن مصدرندن خلاص اولوب یعنی قورطولدی معناسنه
ماضیدر (قایبلان اولدی ربوده وکرفته طوتیلان) ربوده ضم را ایله
ربودن مصدرندن قاپلش معناسنه وکرفته کسر کاف فارسی ایله
کرفتن مصدرندن طوتلمش معناسنه اسم مفعوللدر در فارسیده اسم
مفعول علامتی ماضینك آخرینه هاء غیرملفوظه الحاق اولنمقدر
رفتن رفته ربود ربوده کرفت کرفته کبی ومضارعنك حرف مضارعی
اولان دالك ماقبلنه نون وآخرینه کذلك هاء غیرملفوظه کتورلدکده
اسم فاعل اولور رود رونده کوید کوینده شنود شنونده کبی انجق
اسم فاعلده حرف مضارعت لغو اولمغله نده کلمه سنه یعنی نون ودال
وهایه اسم فاعل علامتی دینلور (تله ودام طوزاقدر یالق اغینه دی
شست) تله تای مثناتك ولامك فتحیله کله وزننده قیان وفق تعبیر
اولنور نسنه درکه انکله فاره وقوش طوتارلر ترکیده اسم عمو مبسی
طوزاقدر ونله طوار بغلنه جق محله دینور واوتی تعبیراولنان تیموره
دینلورکه انکله اثواب اوتولرلر وتشدید لام ایله نردبان اياغنه دینور
دام دال ایله رام وزننده طوزاق معناسنه در ودد مقابلیدرکه یرینجی
اولیان وحشی طاغ جانورینه دینور تلکی وچقال کبی وخاصهٔ جیران
وکیك قسمنه دینور ومطلق حشرات وطیور جنسنه دخی اطلاق
اولنور شست فتح شین معجمه ایله دست وزننده یالق اغنه دیرلر بوندن
باشقه سکز معنا سی دخی واردر اول النمش عدد اسمیدرکه عربیده
ستین دینلور صیاد ایله غلط مشهور قبیلدندر بعضلر معربدر دیدی
ثانی زنار معناسنه درکه کفره پاپاسلری میانلرینه باغلدقلری رسندر
ثالث نیشتر فصاد معناسنه در رابع باش یارمغه کهربیده ابهام
دینور خامس زهکیر معناسنه درکه تیراندازلرك باش یارمقلرینه
کچردکلری بوکسوکدر سادس مضراب وزخمهٔ ساز معناسنه درکه
تازنه تعبیر اولنور سابع ساز تلنه دینور ابریشم اولسون و پرنج اولسون
ثامن حلقه معناسنه در ایب وزلف وکنند حلقه سی کبی

(پشه در سوری سنك كهله سپش اولدركش) پشه فتح پاء فارسی وتشديد وفتح شين معجمه ايله سوری سنكدر مدت حياتی قرق كون و پروانده اوچ كوندر سپش ضم سين و پاء فارسی وآخرنده شين ايله كهله معناسنه كش ضم كاف ايله اولدرمك معناسنه اولان كشتن مصدرندن امر در (پيره دركيك چكركه ملخ صحرادی چست) كيك پيك وزننده پيره يه ديئور عربجه برغوث ديرلر مدت حياتی بش كوندن زياده اولماز ديرلر ملخ ميم ولامك فتحه لری وخاء معجمه ايله چكركه معناسنه در چست فتح چيم ايله دست وزننده جستن مصدرندن صحرادی معناسنه فعل ماضيدر (كوه طاغ بوجه بلند يوقوشه ديندی فراز) كوه نوح وزننده طاغ معناسنه در كه عريضه جبل ديئور كاف فارسيله نجس معناسنه اولديغی اشاغيده كلور بلند باء موحده نك ضمی و لامك فتحيله يوكسك و يوجه وعالی معناسنه در فراز كسر فا ايله جناز وزننده يوكسك و بلند و يوقوش معناسنه در و بوقرو وفوق معناسنه دخی اولور (دشت هامون اووه درشپ اينش الحق پست) دشت فتح دال ايله كشت وزننده صحرا و بيابان معناسنه در كه اووه تعبير اولنور بوندن باشقه بش معناسی دخی واردر اول خراسانده بر ولايت آديدر دشت بياض ديمكله مشهور در ثانی ترکستانده راووه در دشت فبحاق ديمكله معروف در ثالث آذربايجانده برشهر در رابع اصفهانده برقريه در خامس شيراز ده بره وضعدر كه دشت ارژن ايله متعارفدر هامون صابون وزننده كذلك اووه معناسنه در شپ كسر شين معجمه ايله سپ وزننده اينش معناسنه در نشيب كله سندن مخففدر يوقوش مقابليدر مجازا اشاغی والحق معناسنه ده كلور بوندن ماعدا بش معناسی دخی واردر اول اول موضعه ديئوركه كثرت امطاردن اصلنوب انسان و سائر حيوان ترددايله جايجا حفورلنوب حرارت شمسدن قورومعله بر ركسك ياغليه سويله كه اوزرندن مرور غايت دشوار اولانه ثانی دشته نازيانه يعنی فاميحی طرمسيدر ثالث آشقنه ومدهوش معناسنه در كه سمه تعبيرا ولنور رابع اول كريه ونوحه يه ديئوركه كال اندوه

(وغصه)

وغصه دن ناشی اوله خامس كون ودير معناسنه در پست فتح باء فارسيه وسكون سين ايله الحق معناسنه در كه بلندك ضدی ومقابليدر و مجازا خسيس و بخيل ودون همت و بی غيرت كيمسه يه ديئور (مغ وكبر اولدی مجوسی ونصاری ترسا) مغ ضم ميمله مجوس وآتش پرست معناسنه در كبر كاف فارسيه نك فتحی وسكون باء موحده ايله مغ مرادفيدر آتش پرست معناسنه در ترسا سكون را ايله فرضا وزننده نصاری وآتش پرست طائفه لرينه ديئور (طاپيلان صورت محسوسه دی بت طاپدی پرست) بت ضم باء موحده ايله مشركين طائفه سی اللريله دوزوب معبود اتخاذ ايلدكاری صورتدر عريضه صنم ديئور ومحبوبدن كايه اولور پرست باء فارسيه نك فتحيله الست وزننده پرستيدن مصدرندن اسم مصدردر پرستيدن خدمت واطاعت وانقياد معناسنه در خالقه اولورسه اسمی عبادت وطاعتدر كه تركيده طاپمق تعبيرا ولنور مخلوقه اولورسه خدمتدر (اين تك وتاز و پرستش بوقوشش بو طاپنش) تك تكيدن مصدرندن يلمك وسكرتمك معناسنه اسم مصدر در بوندن ماعدا ديب وقعر معناسنه و حيقرمه وصيحه واستغاثه معناسنه دخی كلور تاز تاء مثناة ايله ناز وزننده تازيدن دن سكرتمك وقوشمق معناسنه در و بوندن باشقه درت معنايه دخی كلور اول دلبر ومحبوب معناسنه در ثانی صو پسز وفرومايه معناسنه در وثالث سفها ايله اشوب يورتان تازه بوز نديسنه ديئور ورابع سك تازی معناسنه در كه زياده يوركرك اولان كلب معلمه تازی ديرلر تك وتاز قوشش وسكردش معناسنه در پرستش ذكر اولنان پست كلمه سنك آخرينه حاصل بالمصدر علامتی اولان شين معجمه لحوقيله طاپنش معناسنه اولمشدر (جمله سی التون ايچوندر همكی بهرزرست) همكی جمله سی بهر بانك فتحيله تعليل ايچوندر از بهر او اونك ايچون ديمكدر بوندن باشقه حصه ونصيب معناسنه كلور كه بهره مراد فيدر و بروليت آديدر بهر عريضه عجب وزهی معناسنه در ورنج ودرد وهلاك معناسنه ده كلور زرست تركيبنده زر التون واست خبريه در كه بهر زرست التون ايچوندر ديمكدر

١٠ قطعه که اورا قلم برسر اوحش نوشت

قطعه معلوم اورا اوضمیر غائب قطعه یه راجعدر ورا ادات مفعولدر اونی دیمکدر قلم عربیدر فارسی وترکیده استعمال اولنور فارسیده خامه دینلور برعلی معناسنه ادات استعلا سرباش معناسنه در اوحش لوح عربیده مطلقا یصمی صحیفه یه دینور کرك تخته وکرك کاغد اولسون وشین ضمیرغائبدر وقلم ارجاعی مناسبدر نوشت نوشتن مصدرندن بازدی معناسنه ماضیدر معنای ترکیب قطعه که انی قلم کندوك لوحنك باشنه یازدی یعنی قلم سائر قطعه لر ایچنده بو قطعه یی انتخاب ایدوب سر لوحه یازمشدر دیمکدر (کل چامور آهك کرج کربج وقوم ریك وخشت) کل کاف فارسیه ایله دل ونشنده چامور وبالحق معناسنه در آهك مد همزه وفتح هایله کرج والجی معنا سنه در ریك کسر ومد راء مهمله وکاف فارسیه ایله قوم معنا سنه در وذره دن کایه اولور وبخت وطالع معناسنه کاور راپدلی واوایله ویك دخی لغتدر خشت خاء معجمه ایله کسر یله زشت ونشنده مطلق کربج معناسنه در خام اولسون پخته اولسون وبواسم ایله معروف برسلاحدر مزراقدن کوچوك اولور والماسیه کبی برحلوایه دینور قایه یوشالتدقده یکباره اولور یومصدر عده وزن ایچون تفسیر ومفسرده تقدیم وتأخیر واقع اولمشدر (کارد بچاقدر دخی نیزه پرتاب خشت) کارد کاف ممدوده ایله آرد ونشنده بچاق معناسنه در نیزه پرتاب خشت تعبیر اولنان سلاح معروفك اسمیدر پرتاب باء فارسیه ایله فتحیله مهتاب ونشنده آتمق ورمی معناسنه در ومنزل اوقنه دخی دیرلر که غایتده ایراق کیدر خشتة نیزه پرتاب یومناسبتله دیمشدر یومحذوفه باء فارسیه ایله ضمیله پرطوپ معنا سنه در وبولغظ اصلنده ترکیب توصیفیدر طوپ طاقت مرزاق معناسنه دیمکدر خودبخود تصرف قبیلندن اولوب مع ما فیه یوتصرف اختیار اولندیغی وپرتاب کلمه سی برایله تایدن مرکبدر دینلدیکی تقدیر جه پرلفظندن کثرت وتاب کلمه سندن طاقت وتوانك لازمه سی اولان قوت مراد اولمق

(اقتضا)

اقتضا ایده جکی درکار در (طبعه موافق کلان هر نه ایسه دلپسند دلپسند کوکل معناسنه اولان دل ایله پسندنده اسم فاعلندن مخفف پسند کلمه سیله وصف ترکیبدر که اصل معنا سی کوکل بکنیجی دیمك اولور طبیعته موافق کلان شیئه اطلاق اولنور (خوب کوزل دردخی چرکن اولان نسنه زشت) خوب کوزل معناسنه در محبوب اولسون بشقه سی اولسون زشت کسر زای معجمه ایله رشت ونشنده چرکن دیمکدر انسان اولسون سائری اولسون (مارت آبی آدار اوشجی کونی نوروز ایمش) آذار ذال معجمه ایله بازار ونشنده مارت آبی معناسنه در نوروز شمسك نقطهٔ حمله تحویلی اثناسیدر وابتدای بهار در وجه تسمیه سنده چوق وجهلر بیان ایتمشلردر (مه آبی نیسان آبی ادیدر ارد بهشت) مه ماهدن مخفف آی وشهر معناسنه وقمر معناسنه کاور یومحذوفه مراد ناظم شهر معنا سنی بیاندر ارد بهشت نیسان آبی معناسنه در (صاحب علم اولانك جمله سی دانشوران) دانشوران عالملر معناسنه در دانش دانستن مصدرندن حاصل بالمصدر در ورا کلمه سی ادات نسبت فارسیه در دانشور عالمدر یعنی عالم دیمکدر دانشوران دانشورلرك جمیدر (اکادی فهمید خواند اوقودی یازدی نوشت) فهمید فتح فاء موحده ایله فهمیدن مصدرندن اکادی معناسنه ماضیدر خواند واومعدوله ایله خواندن مصدرندن اوقودی معناسنه ماضیدر نوشت نوشتن مصدرندن یازدی معناسنه ماضیدر (ایشه کوجه عادته طرزه دی کردارهم) کردار کاف عربی ایله بسیار ونشنده شغل وعمل یعنی ایش کوچ معناسنه در تیك وبیدن امدر عادت وطرز وطور معناسنه دخی کاور (اولدی طبیعت منش داخی نهاد وسرشت) منش فتح میمله روش ونشنده طبیعت معناسنه در علوطبیعت وسوهیت معناسنه دخی کاور نهاد کسر نون ایله زیاد ونشنده اصل بنیاد بدن وترکیب بنیه وطینت معناسنه در نهادی جبلی وخلق دیمکدر فتح نون ایله سواد ونشنده رسم وروش واسلوب وقاعده معناسنه در کسر ایله نهاد قودی و وضع ایلدی معناسنه

فعل ماضیده اولور سرشت کسر سین ایله بهشت وزننده خلقت وطبنت ومایهٔ طبع وخوی آدمی معناسنه در وسرشتن مصدرندن یوغوردی معناسنه فعل ماضی اولور (آمده کلمش طبیب آدی بچشك و پزشك) آمده آمدن مصدرندن کلمش معناسنه اسم مفعولدر واطیف وبدیهه وتفکر وتکلفسز ظهور ایدن جواب نازکانه یه دخی دینور که کلشات تعبیر اولنور بچشك باء موحده نك وجیم فارسیه نك کسریله سرشك وزننده حکیم وطبیب واسپیجیار مقوله سنه دینور پزشك بودخی وزن مذکوره ایله طبیبه دینلور باء فارسیه ایله ده لغتدر (گفت دیدی تیکتر یك ایودرخوشبخه نشت) گفت گفتن مصدرندن سویلدی معناسنه ماضیدر عربیده قال دینور تیکتر یك کسر نون ایله لیك وزننده ایو معناسنه در ترکجه سی هروزننده ادات اسم تفضیلدر تیکتر زیاده ایو دیمکدر نشت کسر نون له کشت وزننده ایو وخوش معناسنه در (اصفیه آویزه وقبیه یه کنید دینور) آویزه پاکیزه وزننده اصیق معناسنه در بوعلاقه ایله کویه ده مستعملدر وزنان بیلرزنده باشلرینه آصوب صارقدقلری حلیه نك دخی دینور زای فارسیه ایله خاص وخالص وصاف وپاك معناسنه در شرابده دخی مستعملدر صفوتی مناسبتیله کنید ضم کاف فارسی وفتح باء موحده ایله قیه معناسنه در وکل عجمه سنده ده دینور ومطلق بیاله یه دیرلر شراب ایچلسون صووغیرشی ایچلسون (صارقش اولان نسنه درهشته صالی وردی هشت) هشته کسرهاایله رشته وزننده صارقش معناسنه هشتن مصدرندن اسم مفعولدر هشتن کشتن وزننده صالیوبرمك وصارقمق وصالندرمق وقوغولمش معناسنه اولغله هشته صالیورمش وصارقش وصالندرلمش وقوغولمش معنالرنده مشترکدر هشت مذکور هشتن دن ماضیدر صالیوردی وصارقندی وصالندردی وقوغندی معناسنه در (ارغج ارش تار وپود هم طوقوماق یافتن) تارعار وزننده ارغج وپود سود وزننده ارش معناسنه اولمق ناظمدن وشارحك فرهنك شعوردن نقل ایله بومعنایی تصوینندن فهم

(اولنوب)

اولنوب نعمة الله وحلیمی وغیرلرك عکسنه یعنی تار ارش وپود ارغج معناسنه ذهابلرینی عدم وقوفه حمل ایله تشنیع اولندیلر دیمش ازجمله عندنده مسلم اولان قاموس الیجم برهان قاطعده نعمة الله وحلیمی مسلکی اوزره بیان اولنوب تار ارش وپود ارغج دیمشدر انجق ناظم مرحومك بیانده کریج وقوم ریك وخشت قرینه سیله اف ونشرده تشویش تجویز اولنور ایسه خطا بشقه لر یانك اوزنده قالور تار ارش معناسندن بشقه بش معنایه دخی کلور بری تل معناسنه در ابریشم وطنبوره تلی کبی ثانی قراکو ومظلم معناسنه در ثالث باشك تیه سی تارك سر معناسنه در رابع هند ستانه مخصوص برنجر در خرما اغاجنه شبیه اولور واندن برنوع صو حاصل اولور باده یرینه استعمال ایدرلر خامس ریزه ریزه پاره پاره معناسنه در مثلا پاره پاره دیه جك پرده تارتار دیرلر وپود ارغج معناسندن بشقه قاو معناسنه واسکی وعتیق معناسنده کلور باقتن طوقمق معناسنه مصدر در (رشته در ایپلك ستادالدی اکردی برشت) رشته کسرراء مهمله ایله هشته وزننده ایپلك تلی وایپك تلی معناسنه در بوندن ماعدا اوچ معناسی دخی وار در اول برعلت مخصوصه نك آیدر ثانی کان حلواسنه دینور ثالث ارشته اشی وارشته چور باسی تعبیر اولنان طعامه دینور شهریه لی طعام دخی بونوعدندر ستاد کسر سین ایله ستادن مصدرندن الدی معناسنه ماضیدر عربیسی اخذ کله سیدر برشت باز اشه اواد یعنی معلومدر رشت رشتن مصدرندن ایپلك اکردی معناسنه ماضیدر عربیده غزل دینور طنت وسرشت معناسنه دخی اولور (ارپه جوارزن طارو بغدایه کندم دینور) جو فتح جیمله نوع وزننده ارپه معناسنه در که عربیده شعیر دیرلر واولك تشدیدیله عربیده فلك قمر ایله زمینك مایشه دینور واسفل معناسنه ده کلور ارزن فتح همزه ایله رهزن وزننده حبوباتدن طارویه دینور وزای فارسی ایله بادام جبلی نوعندن آجی بادم اغاجی اسمیدر ثمری غایت آجی اولور ادویه یه ادخال ایدرلر کندم کاف فارسیه نك فتحی ونونك

سکونی ودالك ضمی ایله بغدای معناسنه در (خوشه بشق آدیدر برزاکین داخی کشت) خوشه واو مجهول ایله توشه وزننده صالقم و بشق معناسنه در اوزم وخرما صالقمی و بغدای وار په بشاغی کبی وجین جزیره لرینه مخصوص برقوش آدیدر وسنبله برجنه دخی دیرلر بزرباء موحده‌نك فتح وبعده راء مهمله وبعده زای معجمه ایله طرز وزننده اکین وزراعت معناسنه در کشت کافك کسر وقصی جائز اولهرق اکین معناسنه در (ایمکه نان نانوان دینلور ایمکجی یه) نان شان وزننده ایمکدر که عربیده خبزدیرلر نانوان ایمکجی دیمکدر نان ایمك وآن ادات اسم فاعلدر (یوفقه ایمش کرده اون آرد یوغردی سرشت) کرده کاف فارسیه نك کسریله برده وزننده یوفقه معناسنه در آرد همزه ممدوده ایله اون معناسنه در که عربیده دقیق دیرلر سرشت سرشتن مصدرندن یوغوردی معناسنه ماضیدر (طوز نمك تخم مرغ اولدی یورطه آدی) نمك سمك وزننده طوزدر که عربیده ملح دیرلر تخم مرغ تخم ضم تاوسکون میمله معروفدر کدانه وحبه در مرغ میمك ضمی راء مهمله وغین معجمه ایله مطلق قوش معناسنه در تخم مرغ یمور طه‌یه دینور عربیسی بیضه در یمور طه یه بالکز تخم دخی دیرلر وتخم نطفه یعنی منی معناسنه ده کلور (طاوغه دی ماکیان هم رفدان نیم پرشت) ماکیان مادیان وزننده طاوق دیدکاری قوشدر نیم کسر ومدتونله یارم ونصف معناسنه در پرشت رشت بشوردی معناسنه ماضیدر ایپلك اکردی معناسنده اولدیغی یو قطعه ده مذکور در نیم پرشت یارم بشمش دیمکدر معلوم اولان رفدانله تسمیه اولنمشدر (خاچه چلپا دینور داخی برهمن پاپاس) چلپا فتح جیم فارسی و باء فارسی ایله مسیحاوزننده نصارانك اعتبار ایلدکاری خاچه دینور عربیسی صلیبدر برهمن قلزن وزننده آتش پرست وبت پرست ونصاری طائفه سنك دانشمند لرینه ویاپاسلرینه دینور (جاکنه ناقوس دی یعنی کلیسا کشت) ناقوس چاموس وزننده کفره‌نك ایام واوقات معتاده ده کلیسالرنده چالدقلری جاقلك آدیدر وناقوس یو معناده عربی ایله مشترکدر

(کشت)

کشت کافك ضمی ونونك کسری وشین معجمه‌نك سکونیله نصاری ویهود وآتش پرست طائفه‌سنك آیین باطل اجرا ایلدکاری معبدلرینه دینور (مفتعلن فاعلن منسرح اوزانیدر) یعنی یوقطعه مفتعلن فاعلن وزننده بحر منسرح حدندر (کسب کمال ایله کیم اولیه سن بد سرشت) کسب عربیدر کافك فتحی وکسری جائزدر قرانجه دورشمك رسمی ایلمك معناسنه در کمال معلوم بدسرشت کوتو وفنا طبیعت دیمکدر کسب کمال تهذیب اخلاقی مستلزم اولدیغنی تفهیم وتنبیه یورمشلردر

﴿ ١١ قطعه در نظم لغتهای عرب ﴾

در ظرفیت ایچوندر نظم مصدر لغتها یه مضاف ولغتها عرب کاه سنه مضاف در فارسیده ذوی العقول لك غیری اکثری ها ایله جمعلندیکندن لغتها لغتلر دیمکدر ومعناسی عرب لغتلرینی نظمده قطعه دیمکدر (ثا وحا وذال وصاد ای نورعین) (داخی ضاد وطا وظا وحرف عین) کاشبو سکز حرف (فارسیده قافیه اولمق محال) حروف مذکوره دن ذالدن بشقه‌سی لسان فارسیده بولنمدیکندن قافیه اولمق محال وحالبوکه کتاب حروف تهجیی اوزره قافیه‌سی ترتیب اولندیغی خبر ویرلمش اولمغله (یازمسم شاید اولوز نقص کال) عدم تحریم اختمالدر کاله موجب نقص اوله یورورز لسان فارسیده بولنیان سکز حرفدر که ثا وحا وضاد وطا وظا وعین وقاف حرفلریدر ذال حرفی بولنور ایسه‌ده قافیه اوله من فقط بعض غزلده آخری ذال اولان کلمه‌یی ردیف ایتدکاری واردر کاغذولذیذ مثللو وقاف حرفی دخی بوقدر انجق قاف نویسنده اولان قطعه‌نك قافیه‌سنی کلمات ترکیه ایله ایراد یورد قلرندن سکوت ایتدیلر الحاصل غیر ازذال معجمه حروف مذکوره وقاف حرفیکه مجموعی سکز حرف تلفظده ثقیل اولدیغندن لسان فارسیدن اسقاط وزبان فارسی یه مخصوص درت حرف که پ چه وژاوك حرفلریدر زیاده قلمشدر وخاصة زبان فارس اولان حروف اربعهٔ مذکوره‌نك فرق وامتیازی ایچون اوچر نقطه اولمق قاعده دندر مثلا جیم عربی برنقطه‌جه وجیم فارسی اوچ نقطه‌جه

اشارت اولنور واشبو درت حرفك مخرجلرينك مغايرتى دخى ظاهر
ومعلومدر (بو سببدن اول سكز حرفى تمام) (بشقه اسلوبيله قيلدم
خوش نظام) اسلوب طرز وقاعده معناسنه عربيدر (ضم ايدوب
تازى لعاتن آخره) تازى ثاى مثناة ايله بازى وزننده عربى معناسنه در
زبان تازى لسان عربيدر واسب تازى خيل عربيه ديمكدر يعنى حروف
مذكوره صره سنده اولان قطعه لرده لغة عربيه بى آخره ضم
اولنه رق قافيه قلمشدر (قافيه م اولدى آنكله فاخره) فاخره
فخر ايديجى معناسنه در (اوج لسان اوزه يازلدى اول حروف)
هب محلنده مرتبدر صفوف) يعنى لسان فارسيده قافيه اولهيه حق
حروف ثمانيه قطعه لرى صره سيله كلدكده اوج لسان اوزره
يازلديكه برى عربى وبرى فارسى وبريسى تركيدر (فاعلاتن
فاعلاتن فاعلات * هب او چنجيد رعربجه اول لغات)

﴿ ١٢ قطعه در ثابسخن كرده لطافت ايرات ﴾

قطعه درثا ثا قافيه سنده قطعه بسخن يا الصاق ايجون سخن
سوز كرده ايلمش معناسنه اسم مفعولدر لطافت اسنامزده وفارسيده
زاكت وتناسب معنا سنه مستعملدر ايرات عربى ميراث براقمق
معناسنه انجق بوحمله بخش واعطا افاده ايدر معنى ثاقافيه سنده
سوزه زاكت وتناسب بخش ايتمش قطعه ديمكدر (برزكر دينديى
اكمجى يه عربجه حراث) برز اكين معناسنه اولديغى ملسيقدن
معلومدر آخرينه اسم فاعل علامتى اولان كر لفظى الحاقيله اكمجى يه
برزكر درلر عربجه حراث تشديد را ايله حرثدن مبالغه ايله اسم
فاعلدر اكمجى ديمكدر (تشنكى اولدى صوسيزلق هم اومعناده لهفات)
تشنه صوصامش معناسنه اولديغى بيان اولمغله آخرينه ياء مصدريه
الحاق وقاعده اوزره هاء غيرملفوظه كاف فارسيه يه قلب ايله تشنكى
صوسيزلق معنا سنه در عربيده لهفات لامك فتحيله صوسيزلق
وصوصامق معناسنه در (قزطو غورمغه دى زايدن دخت اينات)
زايدن طوغورمق دخت قزمعنا سنه اولمغله زايدن دخت

قزطوغورمق معناسنه در كه عربيده اينات ديرلر (دى جماع ايتمكه
كادن ديرلر هم ارفات) كادن كاف فارسيه ودال مهملة مفتوحه ايله
جماع ايتمك معناسنه مصدر در عربيده ارفات ديرلر افعال
باندن ثلاثيسى رفث در ارفات ورفث برمعنايه درلر رفث جماع ايتمك
معناسنه در وفحش كلام سوءيتمك معناسنه در وخاتونلره جماعه متعلق
سوز سوءيتمك عملى قول يوزلرينه قارشوفحشيانه دائر سوز سوءيتمك
معناسنه در (جمله اركك ديمه مفهومى زنان ايله ذكور) نرفتح
نونله هر وزننده اركك معناسنه اولمغله جمعى زنان ارككلر ديمكدر
ذكور دخى عربيده اركك معناسنه اولان ذكر مفرديندن جمعيدر كه
ارككلر معناسنه در (مادكان اولدى ديشى جمعى آنك كبى اناث)
هاء رسميه ايله ماده سياده وزننده ديشى معناسنه اولمغله جمعى
مادكان اولمشدر ديشيلر معناسنه در اناث عربيده ديشيلر معناسنه در
مفردى انثى كلمه سيدر (دوشمه آدنه مندش ديديلر يعنى بساط) مندش
لفظنك دوشمه معناسنه اولديغى ناظمك مجمدن تصحيحاتى جمله سندن
اولمق كركدر اصل كلمه مبند بشدن مخفف دوشمه معناسنه
نهى حاضر در بساط بانك كسريله عربيده دوشمه يه دينور
(اوتماعنه دى كاچال دخى دينديى اناث) كاچال جيم فارسيه ايله
ناجار وزننده ضرورات خانه يه دينور يعنى خانه ده وجودى لازم اولان
نسنه دن عبارتدر عربيده فتح همزه ايله اثاث ديرلر شارح مرحوم
همزه نك كسريله اشارت بيورمشلر (دستيار اولكه اعانت ايده
مفهومى نصير) دستيار بختيار وزننده معاون ومساعد معناسنه در
شاكرد وزيردست معناسنه ده كاورعربيده نصير ديورو معين دخى
بومعنايه در (ياورى اولدى مدد ايتمكه معناسى غياث) ياء تحتانى ايله
ياور ياور وزننده معين معناسنه در وآخرنده اولان ياء مصدريه ياورى
اعانت ونصرت معناسنه در غياث غين مجمه نك كسريله عربيده
فريادده يتشمك مدد ونصرت معناسنه اسمدر واصلى واو يدر ماقبلنك
كسره سنه مبنى يايه قلب اولمشدر (دينديى فارسه آميخته ممزوج كبى)

آمیخته هم‌زه ایله آمیختن مصدرندن قارشمش معناسنه اسم مفعولدر
عریده مفعول وزننده ممزوج دیمك مزج دیمك فتحی وزای معجمه‌نك
سکونیله برنسنه‌یی شئ آخره قارشدرمق وقاتمق معناسنه در ومیمك
کسریله اجی بادمه دیمور وعسل معناسنه در (دی قارشدرمغه
شوریدن داخی ممات) شوریدن قارشدرمق معناسنه مصدر در
وتهیج شرایلك یعنی طالغی قارشدرمق وفساد ویرمك
معناسنه دخی کلور ممات کسرمیله مصدردر عریده قارشدرمق
معناسنه در وطواو مدن یاغ صرمق وفتیلی کرك کبی یاغه بولامق
ورنسنه‌یی تحریك ایتمك وارغلامق وصویه طالدرمق وبرمقدار جه
دکندرمك معناسنه در (اولکه تبلدر آنك آدی کنیر وعقشل)
کنیر امیر وزننده تنبل معناسنه عریده فتح عین مهمله ایله جعفر
وزننده عقشل دیمور (زودرو تیز یور یجید رهم اومعنا ده دلات)
زود بود وزننده تیز معناسنه اولدیغی اشاغیده کلور رو یور یجی
معناسنه اولان رونده دن مخففدر زودرو تیز یور یجی معناسنه ترکیب
توصیفیدر دلات کتاب وزننده عریده جست وچالاك انسانه وحیوانه
دیمور مذکر ومؤنثه اطلاق اولنور (کرویدن دی اینانمغه کایمان
کیدر) کرویدن کاف فارسیه نك کسری ورانك فتحیله تصدیق
وایمان ایتمك وقبول واطاعت ایلمك وبرکیمسه نك محبتنه ربط قلب
ایلمك معناسنه در (اولدی قندرمه فزولیدن وهم استحثاث)
فزولیدن فانك ضمی وناء فارسی ایله قندرمق وقشقرتمق وتحریص
واغرا معناسنه مصدر در وسورمك وطرد وتبعید ایتمك وآتکدن ویا
برغیری نسنه‌دن توز سلکمك معناسنه‌در عریده قندرمه معناسنه
استحثاث دیلور (صاتون المغه خریدن دیدیلر یعنی شرا) خاء معجمه‌نك
کسریله خریدن صاتون المق معناسنه مصدردر عربجه شرا دیلور
(دخی کوندرمه فرستادن ایمش وهم ابعاث) فرستادن فانك کسریله
کوندرمك معناسنه مصدر در ناظم مرحوم عربجه ابعاث دیمور
بیوردیلر (هر لسانك عربی منتخبیدر چلپی) زیرا افضل کتب الهی

اولان قرأن عظیم الشان اول لسان اوزره نازل اولمشدر وازهر
جهت السنهٔ سائره‌یه تفوق بالوجوه مثبتدر (فارسی کرچه ایدی
طبعه لطافت ایراث) هر نقدر که زبان فارسی طبعه موجب
انبساط واطافت ایسه ده لسان عربی یه فائق ومساوی اولمز

﴿١٣ قطعه در جیم برکوهر چو کیج﴾

چوکبی معناسنه اولان چوندن مخففدر کیج کاف فارسیه ایله خزینه
معناسنه در معنای بوهرلر ایله طواوخزینه مثلو جیم قافیه سنده قطعه
دیمکدر (کوشه در کیج خزینه اولدی کیج) کیج کافك ضمی ونونك
سکونیله بوچاق وکوشه معناسنه در عریده زاویه دیرلر وکیج قنبور کیسه‌یه
دینور که عریده احدب دیرلر وزیر زمینده خانه کبی نقب اولنان موضعه
دیرلر یودوروم وکیلارکی وشول بورو شغه دیرلر که انسانك یندنه وکلیم
وپلاس مقوله سنده اولور کیج کاف فارسیه‌نك فتحیله رنج ورنجنده
خزینه معناسنه در کاف عربی ایله ملاژه معناسنه درکه لسانك
نهایتنده اولان ات پاره سیدر کوچك دل تعبیر اولنور وایله ومدمغ
ومجب وناندان کیسه‌ره دینور وکش تعبیر اولنان یوغرد قروسنه
دیرلر (نوجوان شول کیسه درکیم اوله کیج) بومصرعده کیج
ترکیدر نوجوان تازه ویکیت معناسنه‌در (صایبده اون بش اولور
کرچه سه پنج) سه اوج عدد پنج بش عدد معناسنه اولغله سه پنج
اوج کره بش یعنی اون بش دیمکدر (عاریت داخی مسافر در
سپنج) سپنج سین مهمله ایله شکنج وزننده قوتی ومسافر ومهمان
معناسنه در وعاریت معناسنه‌ده کلور وبکجی قوله سنه دینورکه ساز
وعلفدن مختصر ومحقر بایوب ایچنده باغ وبوستان بکلرلر وبوسپنج
کلمه‌سی اصل مدت قلیله معناسنه در سه ایله پنجدن مرکبدر که استقلال
مدت موقعنده اوج بش کونه دك دینلدیکی کبی بوچهتله دنیایه
اطلاق اولنورکه سرای سپنج دیرلر وعاریته اطلاق صاحبنه رجوع
ایدوب مدتی قلیل اولمق اعتباریله مجازدر (اوجه یعنی اوتراق بیری
سرین) ضم سین وکسر مد راء مهمله ایله سرین اوتوراق یرینه

انسانده اوجه وحیوانده صغری دیئور سرون دخی دیرلر (صاغری غنج وشنج وناز وشیوه غنج) غنج فتح غین معجمه ایله رنج وزننده ناز وکرشمه وعمزه معناسنه در وحیوانات صاغر یسنه دیئور عریده کفل دیرلر شنج دخی صاغری معناسنه در ومعنای مذکوردن باشقه یدنی کوه معناسنه کلور یعنی طاغلك برونی که برطرفندن چیقان سور یدر عریده انف الجبل دیئور وشنج اول زمینه دیئور که طیرانی غایتده سخت وا کری بوکری وطاشلق وقیالق اولمغله صعب المرور اوله (چوق قیورجق صاح ادی مرغول ایدش) مرغول مقبول وزننده قیورم وبوکلم معناسنه در واورلمش صاچه دیئور ونغماده اولان زکی وتحریر وپیچش معناسنه در اواز مطربانه مرغوله تعبیری بوکه منیدر وعیش ونشاط وصفا وسرور معناسنه در (بوکله چین شکن دی هم شکنج) چین سین وزننده بوکلم وقیورجق معناسنه در واقلیم معروفك اسمیدر شکن شین معجمه نك کسریله محن وزننده بوکلم وقیورم معناسنه در بوندن باشقه یدی معناسی دخی واردر اول کوجمك واعراض ایتمك ومتفعل اولمق معناسنه در ثانی یمك واکل معناسنه در ثالث بورغونلق وهضم یمت معناسنه درکه بواوج معناده اسم مصدردر رابع مکروتزویر وحیله معناسنه در خامس اصول معناسنه درکه بی اصول مقابلیدر سادس سرود ولحن ونغمه معناسنه در سابع ملایمت وسهولت ویومشقلق وکسر کافله برولایت ادیدر شکنج کسر شین معجمه وفتح کاف وسکون نون وجیم ایله بودخی بوکلم وشکن معناسنه در بوندن باشقه التی معناسی دخی واردر اول اشکنجه واذیت معناسنه در ثانی برجنس پیلاندر اوجنجی اصول معناسنه درکه موسقیده اولور بی اصول مقابلیدر دردنجی نغمه معنا سنه در بشنجی مکر وکیدودك معناسنه در التنجی خیار چق ویپلانجق وشیرپنجه مثللو علتلره اطلاق اولنور حفظنا الله تعالی ضم کافله پارمق اوجیله طوتوب صقیق معناسنه در چمدکله وچمدك تعبیر اولنور (سرکلو اولدی زکام آماس شبش) سرباش کلو کاف فارسیه نك فتحی ولامك

(ضم)

ضم ومدیله بوغازه معناسنه اولمغله سرکلوزکام معناسنه دینمشدیر آماس شبش اعضاده حادث اولور اغر یسی کرك اولسون وکرك اولمسون (اوکسور کدر سرفه هم دیرلر سکنج) سرفه ضم سینله غرفه وزننده اوکسورك معنا سنه در سکنج دخی سر سینله سرفه مرادفیدر که اوکسورك معناسنه در (دردسرباش اغر یسی دشوار کوچ) دردسر دردایله سردن ترکیب اولنمش باش اغر یسی معناسنه در دشوار مردار وزننده کوچ وصعب ومشکل وچبارز معناسنه در (دردمحنت رنج اینجتمه مرنج) دردك اوکنده واو اولمق مناسب ودردمحنت موقع ترکیده کتورلمش فارسی وعربیدر دیمك الیق اولوب نه ایسه رنج گنج وزننده دردفرد وزننده فارسیلر ومحنت عربیدر مرنج رنجیدن مصدردندن اینجتمه معناسنه نهی حاضردر (یاره شول مسهل ایارج حبیدر) یاره یاء مثناة تحتانی ایله چاره وزننده بین الاطبا ایارج تعبیر اولنان مسهل ترکیبه دیئور ایارج یاره دن معربدر و یاره عورتلره مخصوص اولان بلازك معناسنه دخی کلور عریده سوار دیئلور وطوق کردن معناسنه وقوت وقدرت وجلادت معناسنه واندازه وحد ومقدار معنالرینده کلور (دیدیلر راونده هم ریوند ومنج) ریوند راء مهمله نك کسریله ودی وفتح واوایله رواند تعبیر اولنان دوای کرك اسمیدر منج گنج وزننده راونده دیئلور (یاغ روغن چرب یاغلو نسنه در) روغن غین معجمه ایله یاغ وسمن معناسنه در قبون وپکی یاغی اولسون وکرك حیوبات یاغی اولسون چرب فتح جیم فارسی ایله حرب وزننده یاغلو اولان نسنه یه دیئلور وغالب وراجح معنا سنه ده کلور (دنبه قویرق ایچ یاغی پیه وزدنج) دنبه دالك ضمی ونونك سکونی وباء موحده نك فتحی آخر ده هاء غیر ملفوظه ایله قویرق معناسنه در پیه مد یاء فارسی واظهار ها ایله ایچ یاغی معناسنه در عریده شحم دیئور وعجب وغرور وحسد ونفسانیت معناسنه ده کلور زدنج زای معجمه ودالك فتحلریله ونونك سکونیله پیه مرادفی ایچ یاغی معناسنه در (کوفته یعنی دوکلش کوشت ات)

كوفته سوخته وزننده كوفتن مصدرندن دوكلش وخرد اولمش
معناسنه اسم مفعولدر وطعام مشهورك اسميدر كه استعمالمزده
واوجهولهايله كوفته دينلور كوشت كاف فارسيه نك وشين معجمه نك
سكونى وتاء فوقيه ايله ات ولحم معناسنه در انسانده اولسون حيوان
سائره ده اولسون (طولوموباره دى چرغند وروغ) چرغند جيم
فارسى ايله فرزند وزننده طولوموباره ديتور روغ راء مهمله نك
وواوك فتحلريله ونون ساكن وجيم ايله چرغند مرادفيدركه طولو
موبارمعناسنه در (اوقوروزنيله بونظم دلكشى) دلكش كوكل چكيجى
معناسنده تركيب توصيفيدر طبعه موافق دلپسند اولان نسنه يه دينور
نظم ايله مراد كتاب تحفه اولديغنه بو كلمه سيله اشارت اولنمشدر
واقعا بومقوله منظومه لر وزن ايله اوقونمق يعنى قاعدهٔ عروضيه سى
وجهله قراءت اولنمق لازمدر وتعليم ايدن استاد ده اوزانه معارفه
شرطدر واوقيان مبتديانه فقط وزن ايله موزونى تعريف ايدوب
علل عروضيه يى تفصيل ايله اول امرده مغالطه يه دوشورمك اقتضا
ايتمز اوقودان استاد ده ابتداى امرده وزن آشنا اولديقدن صكره
عقيب قطعاتده بيان ايتديكى اوزاندن تعلم وتفهم ايده جك ايسه
واى اول استاده يازدقى اوقيان مبتديانه عروض آشنا اولوب انجق
مبتدى هر برعلتى يعنى خبن وحذف وسائرعلتلرى بوكابدن اوكرنسون
قاعدهٔ عروضى كاهوحقها يتلسون ديو جالبشورايسه حيف چكيلان
زحمته اكا مبنى بوعبد عاجز اوزان بحثيله سوزى اوزاتميوب لاطائل
اولان كفتكودن برهيز اولنمشدر بودخى معلوم اولسونكه برنظمك
وزنى معلوم ومضبوط اولدقدنصكره اناطولى داتشمندلرى كبى
اوفورايكن تقطيعله اوغرشميوب ذوق ووجدانك تحسين ايلديكى
سلاست اوزره اوقومق لازمدر بويايسه ذوقى وطبيعى بركيفيت اولديغندن
بهرحال فهم محسنندن اخذه محتاجدر (اوله سن سنجيده طبع ونكته
سنج) سنجيده سين مهمله نك فتحى ونونك سكونيله رنجيده وزننده
طارتمق واوچلمك معناسنه اولان سنجيدن مصدرندن اسم مفعولدركه

(طارطلمش)

طارتلمش واوچلمش يعنى كزيده وانتخاب اولنمش معناسنه در
نكته سنج يعنى كزيده طبع ونكته شناش ديمكدر

﴿١٤ قطعه در حاسپهراست فروزان چوصباح﴾

درحاى مهمله قافيه سنده ديمكدر بسپهرده اولان است خبريه قطعه نك
آخرينه تقديراولنور كه بسپهر چوصباح فروزان قطعه است ديمكدر
معناى تركيب فلكده پارليجى صباح كبى قطعه ديمكدر صباح كبى كوكدك
مشتعل اولان حرف حاحقنده قطعه درمعناسى پك يرلشديريله مزيرا
صباح ايتدا كوكده پارلدبغى اثباته محتاج دكلدر (اچيجى اولدى كشاينده
عريجه فتاح) كشاينده كشودن مصدرندن اچيجى معناسنه موضوعدر
وبوايكى كونه دربرى بصيرايله ادراك اولنور فتح باب وفتح قفل كبى
وبرى بصيرتله ادراك اولنور فتح غم وكدر كبى وفتح قهر وغلبه ايله
كفاردن اولمكا ومالك المغه دخى دينور (دى المختار ديه جك
برده مدنك ومفتاح) مدنك ميم ودال مهمله نك فتحلريله پلنك
وزننده اغاجدن اولان انختار وكايد دماغى وقيو سوركوسى معنالرينه در
شارح مرحوم زاى فارسى ايله مزنك قيد ايلمش انجق مزنك ناخوش
وقبيح ومنفور نسنه ومخث ومأبون معنالرينه در مفتاح عربيده
انختار معناسنه در (نكرى آدى ايله بانام خدا بسم الله) با مع معناسنه
نام اسم معناسنه اولمغله بانام خدا نكرى تعالينك اسميله ديمكدر
بسم الله انك عربيسيدر (سيب خوردم يدم المابى اكلت التفاح)
سيب سين مهمله نك كسر ومديله الما معناسنه در عربيده تفاح
دينلور خوردم خوردن مصدرندن ماضئ متكلم وحده در عربيده
اكلت دينلور يدم معناسنه در سيب خوردم اكلت التفاح المابى يدم
معناسنه در (پارليان نسنه يه تابنده ولامع دينلور) تابنده تاء فوقانى
وباء موحده ايله پاينده وزننده اسم فاعلدر پارليجى معناسنه عربيده
لامع دينور (شمع ايزان چراغك اديدرهم مصباح) شمع ايزان چراغك
آديدر عربيده مصباح دينلور چراغ ترك صره سنه كچمش كلمهٔ
فارسيدر باغ ايله آلوده ايدوب باقدقلرى فتيله يه دينلور (طسه معنالرى

عنك ودخى بلبال اوبله) عنك باء موحده نك كسرى عيمك فتحى نونك
سكونى وكاف ايله طسه معناسنه در بلبال باء موحده نك فتحيله
عربيده قلبه خراش واضطراب ويرن طسه يه وخدشه يه وخلجانه
دينور (شاد كردن دى سوندرمكه يعنى افراح) شاد باد وزننده وسرور
وفرحناك معناسنه در ايلمك معناسنه اولان بكردن ايله شاد كردن
سوندرمك معناسنه در عربيده افعال بابندن افراح كلمه سى دخى
سوندرمك معناسنه در (صاقلق اولدى نهفتن كه مألى اخفا) نهفتن
نون وهانك ضمى فانك سكونى تانك فتحى ونونله صاقلق معناسنه در
عربيده اخفا دينلور (اشكار ايله واكردن ايمش هم ايضاح) بالكز
واآحق وكشاده وآشكار معناسنه اولمغله واكردن آشكار ايلمك
معناسنه مصدر در عربيده افعال بابندن ايضاح دينلور ثلاثيسى
وضح در روشن وعيان وظاهر ومنكشف اولمق معناسنه افعال بابنه
نقل ايله متعدى اولمشدر (كوشهٔ چشم دى كوز اوجنه هم غمز العين)
كوشه يوچاق معناسنه در وكوشهٔ چشم كوزاوجى ديمكدر ناظم مرحوم
عربيده غمز العين دينور بيورلر (نكريدن دينلور بالفعه يعنى الماح)
نونك كسرى وكاف فارسيه نك فتحيله نكريدن بابنى معناسنه
مصدر در الماح افعال بابندن در كه ثلاثيسى لمح در لمح لامك فتحى
وميمك سكونيله والماح برنسنه يه لمعهٔ برق كبى چابوب المياهده معناسنه در
شارح مرحوم نظر ايله مرادف اولمق اوزره بيان بيوردىلر (قوجى يه
ديدى سخن چين دخى تمام اوبله) سخن سوز چين دوشيرمك
معناسنه اولان چيدن مصدرندن مشتق اسم فاعل مخففيدر سخن
چين سوز دوشيريجى معناسنه غمازه وتمامه علم جنس اولمشدر تمام
قوويجى معناسنه عربيدر (كوپكك اورمسى لايدن سك يعنى نباح)
تمام افاده مى عقيبنده ناظم مرحوم بو مصرعى ايرادى حق انصافى
غايتله ظريفانه اولمشدر كه تمامك كلامى طبع كريمى نباح كليدن
زياده تخريش ايدر لايدن لام ايله خاييدن وزننده اورمك معناسنه در
ومجازا مالايعنى وهرزه سويلمك معناسنده در اوار سك كوپك معناسنه در
كوپك اورمه نك عربيسى ضم نونله نباحدر (شايكانى دى

اوجوز اوغه رفاغه كيدر) شايكانى اوجوزلق معنا سنه در آخرنده
اولان ياء مصدريه در شايكان رايكان وزننده بول وواسع معنا سنه
لايق وبراشق وياقشق معناسنه كلور وخسرو پرويزك خزينه لرندن
برخزينه نك اسميدر وسخره واجرتسز ايش معناسنه در رفاغه راء
مهمله نك وغين معجمه نك فتحلريله عربيده اوجوزلق معناسنه در
رفغدن مأخوذدر رفغ اوجوزلغه دير وللغه ورفاه ونعمته دينور
(خشك سال اول سنه كيم خط وغلا اوله كلاح) خشك خاء معجمه نك
ضمى وشين معجمه نك سكونيله قورى معناسنه در سال بال وزننده
سنه معناسنه خط اولان سنه يه خشك سال دينور عربيسى كافك
فتحى وضميله كلاح در كه سنهٔ جدبه يه يعنى قوراق وقتلق سنه يه دينور
(ايلكك ايله بكاآج قيو بى اى آچيجى * افتح الباب يا كرامك لى يافتاح)
افتح الباب قيو بى آچ يا كرامك ايلكك ايله لى بنم ايچون يافتاح معلوم

١٥ قطعه در خاجو شكر خاى وبكن استنساخ

قطعه در خاخاء معجمه قافيه سنده قطعه چوشكر شكر كبى خاى چينه وبكن
استنساخ دخى استنساخ ايله معناسنه در قطعه بى لذتده شكره تشبيه
ايتدى معناسى خاقافيه سنده اولان قطعه بى شكر كبى چينه واستنساخ ايله
ديمكدر شكر كبى چينه ديمكدن حين قرآئده اولان تلذذى مراد
بيورلر (اغاجك دالى نهال اولدى هم آنك كبى شاخ) نهال كسر
نونله اغاج دالى معناسنه در ويكى ديكمش فدانه دينور وآرام
واستراحت معناسنه در نهالى ونهالبجه اكا منسوبدر وآو وشكار
معناسنه كلور شاخ شين وخاء معجمه ايله كاه وزننده طقوز معانئ
مشهوره سى واردر اول دال وبداق معناسنه ثانى بو يونوز معناسنه
ثالث پاره وقطعه معناسنه شاخ شاخ پاره پاره قطعه قطعه ديمكدر
رابع پياله وقدح معناسنه در كرجستانده قدحى بو يونوزدن دوزدكارى
مناسبتيله اعلام غالبه قبيلندن اولمشدر خامس شاه تير معناسنه در كه
اوزرينه سقف وضع اولنان اوزون وقالين دير كدر سادس الن وجهه
معناسنه در سابع قول وبازو معناسنه در ثامن خرق ماء معناسنه در كه

ترکیده صو ارق دیرلر تاسع اثواب تریزی معناسنه در و بو تلردن
باشقه معناری دخی واردر (بیراغمه برك دینور داله بوداغه دخی فاخ)
برك فتح باء موحده وکاف فارسی ایله ترك وزننده پیراق معناسنه در
وطاقم وساز ونوا وجهاز ومهمات معناسنه در ونظام وانتظام امور
احوال وسرانجام وعاقبت کار معناسنده کلور فاخ شاخ وزننده دال
بوداق معنا سنه در (کچی بزاوغلغه بزغاله دی قوز و یه بره) بزباء
موحده نك ضمی وزای معجمه ایله کچی معناسنه در که عربیده تیس
دینور بزغاله باء موحده نك ضمی وغین معجمه نك سکونیله اوغلاق
معناسنه در که هنوز اوتلامغه باشلیان کچی باورو سیدر بره باء موحده
ورانك فتحلری اخفاء ها ایله قوزی معناسنه در که عربیده حمل
وخروف دینور وعاجز وزبون کیمسه دن کایه اولور واثواب یوزینه
دیرلر اظهار ها ایله بره باشقلو و براشقلو واویغون ومناسب
معناسنه در (کوسفند اولدی قبون هم دخی بویونوزدر شاخ) کوسفند
سودمند وزننده قبون وغنم معناسنه شاخ بویونوز معناسنه اولدیغی
قریبا بیان اولندی (اکلامق اولدی شناسیدن وهم فهمیدن)
شناسیدن فعالیدن وزننده فهمیدن شرمیدن وزننده اکلامق معناسنه
مصدرلردر (دیندی ظن ایتمکه پندار وکان ایتمکه راخ) پندار باء
فارسی ایله بسیار وزننده ظن ایتمك معناسنه پنداشتن دن اسم مصدر در
وغرور وعجب نفسانی معناسنده در ومعانی مذکوره ده فعل امرده کلور
راخ شاخ وزننده ظن وکمان معنا سنه در وغم وغصهٔ فراوان
معناسنه ده کلور (قصر نعمانه خورنق دینلور کیم مشهور) خورنق
خاء معجمه ووواوك فتحلریله فرزدق وزننده خورنه معربیدر غرائب
دهردن برعمارت عجیبه در که بهرام کور ایچون نعمان بن منذر بنا
ایلیوب انده ایکی اعلا ومنتها کوشکلر واردر برینه خورنقه دیرلر
طعام یتمك موضعدر وبرینه سدیر دیرلر بربری ایچنده اوچ قبه دی
مشتمل رواقی عباد تکاه تعبیر ایلشدر وضروبده قصر خورنق
ومعماری که سنمار در جزای سنمار معروفدر اوائلده اعمال واعمار

ابنیه ده مهارت اولدیغندن امثالنه قائق همان جز ئیجه حسنیاتی
وصنایعی اولان ابنیه وقننده شهرت بولوب اول صیت ایله الی یومنا
کلشدر بوخسه دولت عثمانیهٔ ابدیه نك ادنی بر بنده سنك خانه
وساحلخانه سی قصر خورنقدن بالاتر ابدوکی محل شبهه دکلدر
(زینت وحسنه دی رونق دخی کوشکك آدی کاخ) رونق زینت
وحسن معناسنه ترکیده دخی متعارف ومتداول در کاخ شاخ وزننده
کوشك وقصر معناسنه در و پنجره سز اوطه یه دینور بومعنا لرده
عربی ایله مشترکدر وبعضمور ومطر معناسنه در وخراسانده برقصبه نك
آدیدر (زاژ خا خلط کلام ایدیجی کیرن لقاف) زاژخا خلط کلام
ایدیجی هرزه وهزیان وزننده بیهوده سوز باطل سویلیجی معناسنه در چرنکه
زاژ ابکی زای فارسیله راز وزننده بیهوده لق براوتلق درکه غایتده بیزه
وناخوش اولدیغندن دوه لر آغزلرنده پروواوله چکنیوب یومغه
قادر اولمازلر هرزه کویی کیاه مذکوری چکنه تشبیه ایله زاژ خا
دینلشدر کبرن لاف زن معناسنه در که کب لاف معنا سنه اولدیغی
بیان اولندی زن زدن مصدرندن مشتق زننده دن مخفف
اسم فاعلدر (طرز واطواری اولان بی ادبانه کستاخ) کستاخ
کاف فارسیه نك ضمی وسینك سکونیله بی ادب وبی حیا وجسور
معناسنه در باء موحده ایله بستاخ دخی دینور (پرتقه برنجیه دی
چاك یارق اولدی شکاف) چاك جیم فارسیه ایله خاك وزننده
التی معناسنی واردر اول برتق معناسنه وقفتان وخچه انکلرنده اولان
برنجه دخی دینلور وثانی باغ وباغچه وخانه وسائر عقارات حجنه
وتمسکنه دینور ثالث صباح وقتنك آیدنلغیدر رابع خنجر وبچاق
وسائر اجسام صلبه مصادمه سندن حاصل اولان صوتدن کایه در
خامس دریچه معناسنه درکه بیوك قپو ایچنده اولان کوچك قپودر
روم ایلنده اکثر محلرده منظور مز اولمشدر سادس حاضر ومهیا
معناسنه در شکاف شین معجمه ایله غلاف وزننده اوچ معناسی واردر
بری ابریق و یارق وشقاق معناسنه در و برتق معناسنده استعمال

بوله فراخ) فراخ فانك فتحی وخاء معجمه ایله بول وبایوان وواسع وآجیق معناسنه در فراخی یاء مصدریه ایله بوللق معناسنه در

(نسخهٔ نادره در فن لغتده بوکتاب * جمله ارباب هنرایتسه سزا
استنساخ) نسخه نونك ضمیله منقول منه اولان اصل مکتوبك اسمیدر
استنساخ برکتاب نسخه سنی المق معناسنه در نسخ مصدرینك معانیٔ
متعدده سندن بریسی برکتابی قارشوسنده نسخه ایدوب یازمق معناسنه در

﴿ ١٦ چه دلجو قطعهٔ در حرف دالش کرده ام انشاد ﴾

چه نه معناسنه ادات استفهام و بوسکلمه تحسین ایچوندن دلجو قلب
معناسنه اولان دل ایله جوینده دن مخفف جوکلمه سیله ترکیبلنوب
کوکل طلب ایدیجی یعنی مقبول دیمك دلجونك مقبول معناسنه اولدیغنی
اشاعت کلور قطعه نك آخرنده اولان همزه نك کسری محذوف
ومقدر اولان یاء وحدتنه دلالت ایدر در حرف دالش شین ضمیری
قطعه یه راجعدر کرده ام ایلهم معناسنه انشاد هرنقدر آخرك
شعرنی اوقومق معناسنه مستعمل ایسه ده بوسکلمه ایجاد معناسنه در
معنای ترکیب نه کوزل ونه مقبول برقطعه اول قطعه یی حرف دالده
انشاد وایجاد ایتدم دیمکدر (مبارك فرخ وفرخنده ومعمور در آباد)
فرخ فتح فاوضم راء مشدده ایله مبارك معناسنه در که قوتلو واوغوراو
تعبیر اولنور وتحلیل ایله یعنی فرایله رخ لفظندن ترکیبی اعتبار یله
زیبا روی معناسنه اولور وعربیده سکون را ایله طاوق یلیجی وکوکرجن
بلا زینه دینور وتخمدن تازه باروب چیقان فلیزه دینور فرخنده
سکون را وضم خاء معجمه ایله فرخ یعنی قوتلو واوغوراو ومبارك
معناسنه در مبارك موقع ترکیده سوق اولنمش کلمهٔ عربیدر آباد آزاد
وزننده الف معناسی واردر بری معمور وثانی تحیت ودعا معناسنه
ثالث ادات تحسین در آفرین کبی رابع کلمهٔ معظمه نك اسمیدر
خامس عجم طائفه سنه نك اول مبعوث اولدی دیدکاری پیغمبر اسمیدر
سادس خوش وایو وکوزل معناسنه در معمور دخی موقع ترکیده ایراد
اولنمش کلمهٔ عربیدر (سوتمش خرم ودلشاد هم محزوندر ناشاد)

اولنور ایکنجی شکافتده دن مخفف اولور سینه شکاف کبی ترکیب
توصیفی اولور وشکافتن مصدر ندن فعل امر کلور ثالث فتعال
اولنمش ایمك معناسنه (کد که رخنه دیمکدر داخی دلکد رسوراخ)
راء مهمله نك فتحی وخای معجمه سکونیله رخنه کدك وثلمه معناسنه در
دیوارده وغیریده اولسون وباجه ومنفذ معناسنده کاور سوراخ سین
ممدوده نك ضمی وخاء معجمه ایله دلکه دیرلر عربیده ثقبه دینلور
(حسد ایدیجی بد اندیش ایکی یوزلی دوروی) بدکتو معناسنه
اندیش اندیشه دن مخفف بداندیش دکتو وفنا اندیشه ایدیجی
معناسندن نقل ایله ترکیب توصیفی اولهرق حسوده اطلاق اولنمشدر
دوروی ایکی یوزلو دیمکدر که حسود کشاندر (اجمه نك قلبی
منافق کشینك آدلری ماخ) جمله ماخ شاخ وزننده قلب وناسره در که
نکسر اجمه در وسفله ورذیل وخسیس ومنافق کیسه زه دخی دینور
(تنکنا طاریره دی یوقفه تنك طاردر تنك) تنکنا تاء فوقیه نك فتحی
ونونك سکونی وکاف فارسیه نك ونون ممدوده نك فتحلریله طاریر
معناسنه در تنك تانك ونونك ضملری وکاف ایله یوقفه یعنی رقیق
وانجه معناسنه در تنك تاء فوقیه ایله رنك وزننده اون اوچ معناسی
واردر بری طار وضیق معناسنه در ثانی یو کاك برطرفنه دیرلر ثالث
یونمق وابتلاع معناسنه در رابع نقاشلر ومصورلرك صنایع مخترعه لرینی
ثبت ایتد کلری صحیفه یه وخصوصا مانی نقاش نك نگارخانه سنه
دینور ارتنك دخی دیرلر خامس آنه وفاطره چکدکلری قولاك معناسنه در
سادس طاغ آره سنده اولان دره وفرجه معناسنه در سابع بنکا
وعدیم المثل وبی نظیر معناسنه در ثامن صقندیلی وملول ومضطرب
معناسنه در تاسع بدخشانده یرولایت آدید ر عاشر توران زمینده
برشهر آدیدر که کوزللری نهایت حسنده اولور اون برنجی قتی وسخت
ومحکم معناسنه در که کوشك مقابلیدر اون ایکنجی جوق وکثیر
معناسنه در اون اوچنجی تر عصاران معناسنه در یاغمجیلر اوتی که براوزون
اغاجدر آنکله حیوانات یاغنی چیقارلر (بوللغه دینتدی فراخی اچینه

خرم ضم خاء معجمه وراء مشدده ایله پردم وزننده اوج معناسی واردر
بری مسرور وشادان وخوش وقت وخوش حال معناسنه در ثانی
عاشر شهور شمسیه درکه آفتابك جدی برجنه سیرانی مدتدر ثالث
هرماه شمسینك سکزنجی کونی اسمیدر که مجوسلرك بوکون دخی
یورطوسی اولور وسکون را ایله جرم وزننده برمی غزار اسمیدر که
اندہ برطاغ واردر برمرامی اولان کیسه اوطاغه واروب عرض مرام
ایلدکده اندن مراعنه دائر صدا حاصل اولور دیرلر دلشاد قلب
معناسنه اولان دل ایله مسرور معناسنه اولان شاددن مرکب سونمش
معنا سنه در ناشاد نون نافیه ایله محزون معناسنه در تصرفاتی
معلومدر (دی بیکر صورته ارتنك برصورت کلیدر) بیکر یاء فارسی
و یا ایله نوکر وزننده صورت وجثه معناسنه در ارتنك تاء فوقیه ایله
فرهنك وزننده مانی نام نقاشك کتابی اسمیدر که مجموع صور واشکال
مخترعه سی انده مرسوم مدر (ایکی مشهور نقاش آدیدر مانی ایله
بهزاد) مانی فانی وزننده نقاش مشهورك اسمیدر دعوای نبوت
ایلدی وصنعتی مجرد ایلیوب خلقی زندقه یه دعوت ایتدی زندقه سی
ثابت اولدقده مرسومك دریسنی یوزوب وصمان ایله طولدیروب
آصدیلر واتباعی عموما هلاك ایلدیلر اصلا مذهبندن نام ونشان
قالمدی بعضیلر چین دیارنده حالا مذهبی موجود در دیرلر مانی
مرسومك هلاکی ساسانیاندن بهرام بن هرمزبن شاپور پادشاهك
وقتنده اولمشدر بهزاد باء موحده نك کسریله ارغاد وزننده دیکر
بر مشهور نقاشك اسمیدر (سیه چرده دی اسمر چهره لویه یعنی
کندم کون) چرده پرده وزننده رنك ولون وخصوصا سیاهه مائل
اولدر ونشره آدمی یه ده اطلاق اولنور اسمر اللون کیسه یه سیاه چرده
دینور سیه وسیاه فارسیده قاره معناسنه اولمغله چردهٔ سیه ترکیبندن
صفت موصوف اوزره تقدیم اولنوب ترکیب توصیفی اوله رق قره
یاغز آدمه علم جنس اولمشدر کندم کون بغدایه کندم دینلدیکی
سبقت ایتمکله کون کاف فارسیله لون ورنك معناسنه اولمغله

اسمر اللون آدمه کندم کون دینور (ایکی محبوبی چوق شهره دینور مثلا
خلخ ونوشاد) خلخ خاء معجمه اولینك فتحی ولامك ضمی وتشدیدیله
فرخ وزننده ترکستانده برشهردر خلقی حسن وجمال ایله معروفدر
واندن اعلا مشك حاصل اولور وکوزل قوقولو طیب الرایحه
معناسنه ده کلور نوشاد فریاد وزننده بودخی محبوبی چوق برشهرك
اسمیدر (ایچنده آی کورنمش برقبودر چاه نخشب هم * اوآیدرماه
نخشب ابن منقع ایلش ایجاد) چاه نخشب چاه قبومعناسنه نخشب
فتح نونله عقرب وزننده ترکستانده برشهردر حکیم ابن منقع بلدهٔ
مرقومده برقبو ایچندن شعبده ایله پرآی صورتی کوسترتوب ماه آسمان
غیب اولدیغی وقتده ظهور ایدرایمش اول قبویه چاه نخشب کوریناں آیه
ماه نخشب دیرلر (درفش کاویانی شول دری بیراق که ایتمشدر *
دمر جی کاوه ضحاکی آنکله ایلدی پرباد) بوقصه نك اجمالا بیانی
بودر که ضحاك ظالمك اموزنده ظهور ایدن ایکی بیلان ایچون
یومیه ایکی کیسه ذبح اولنوب مغزلری انلره غذا اولنور ایدی بومناسبتله
مرقوم کاوه آهنکرك برقاچ جکر پاره سی طعمهٔ مار اولوب عاقبت
کریبان تحملی چاك چاك اولدار آجسیله مشرف درجهٔ هلاك اولمغله
اوکنده باغلو اولان دری یارچه سنی برصریغه بتدایدوب داد فریاد
ایده رك دکاندن خروج وقی الحال محترق آتش ظلم اولان کیسه لر
تجمع ووقت قلیلده جمله ناس تیعیت وضحاك طرفنه قصد وایشنی
برطرف ایلدیلر درفش کسر دال مهمله وفتح راء مهمله وسکون فاوشین
معجمه ایله بش معناسی واردر پرسی علم وسنجاق معناسنه درکه
درفش کاویانی معنای مذکوره در ثانی پرنیدکاری اکنده دن
یوجك آلت معروفدر که پاپوشجی وسراجلر قوللنورلر اوچنجی برق
وشمشك معناسنه در دردنجی درفشیدندن برتو وضیا ولمعان معناسنه
حاصل مصدر در بشنجی توغلغه درکه تیمور تقیه در مقدما جنکلرده
باشه کیلور ایدی (مجابا احتراز اولدی دخی پروا اومعناده) مجابا میم
ضمیله احتراز معناسنه در واحتراز محل ترکیده کتوریلش لفظ عربیدر

برو ابله مجده نك قمحيله سرما وزننده يدى معناسى واردر برى ذكر
اولنان قورقو وخوف وخشيت واحتراز معنا سنه درثانى طاقت
وتحمل وصبر ومتانت قلت معناسنه درثالث توجه ورغبت وانتفات
معناسنه دررابع لعاما نك لزوت وجمعيت معنا سنه درخامس بيلمك
ودرك وشعور معنا سنه درسادس ترك وفراغت معناسنه درسابع
بسلمك معناسنه در (دمكدر هرنه اولور ايسه اولسون هرچه باد آباد)
هرچه هزنه دمكدر هركاه شى فارسى وتركيده كل معناسنه ادات
شور نوعندن اولوب چه فارسيده نه معناسنه استفهام افاده ايدر
هرچه باد آباد نه اولور ايسه اولسون معنا سنه در (كدر اولسيه
كوكلده خار خار وسوك ماتمدر) خار خار خاء مجمه ر ايله ار زار
وزننده دغدغه خاطر وتردد وخليان معناسنه وخاريدندن كيمك
وقاشمه معنا سنه اولور سوك واو مجهوله وكاف فارسيه ايله خوك
وزننده ماتم ومصيبت وغصه معنا سنه در وكاف عربى ايله صفالى
كوسه آدمه و بغداى واربه سبله سنه وسنبله فلجيغنه دينور
(چغر مق آه چكمكدر فغان وناله وفرياد) جهان وزننده فغان
وهاله وزننده ناله ونوزاد وزننده فرياد كدرندن چغر مق وآه ايتمك
معناسنه در (بشك كهواره مام ناق ابه قارى دنى باراج) كهواره كاف
فارسى ايله كاهواره دن مخفف بشك معناسنه در عربيده مهد دينور
مام ناف رام وزننده مام والده معنا سنه وناف صاف وزننده
كوبك معناسنه در مام ناف قافله يعنى ابه قادين دمكدر باراج راء
مهمله ايله ثاراج وزننده قابله وابه معنا سنه در (چوجوق كودك
بكى طوغمش اولان نوزاده ونوزاد) كود ك كاف عربيه نك ضم
ومدى ودال مهمله نك فتحى وآخرده كاف ايله طفل معناسنه در
نو شوو زننده يكى معناسنه وزاده زادن مصدرندن طوغمش معناسنه
اسم مفعولدر ايكنجى نوزاد اولدن مخففدر (ترحم مهربانى ونوازش
اوخشه مقدرهم) مهر ميمك وهمانك كسريله مرحمت معناسنه
بان ادات اسم فاعلدر يائى مصدريه ايله مهربانى ترحم معناسنه

(اولمشدر)

اولمشدر ترحم تركى موقعنده ايراد اولنمش كلمه فارسيدر نوازش نواز
نواختن مصدرندن اسم درشين معجمه الحا قيله حاصل بالمصدر
معناسنه اولشدر كه اوخشامق واوخشايش معناسنه در (ستمكر
دينديى ظالم كيسه يه ظلمه دينور بيداد) ستم كسرسين ايله ندم
وزننده وظلم معنا سنه اولديغى كله جكدر كر ادات اسم فاعلدر
ستمكر ظلمجى يعنى ظالم معناسنه در بيداد داد شاد وزننده عدل
معناسنه وحرف نفى دخوليله بيداد ظلم معناسنه در (جهالت اولديى
نادانى معاذالله ديمك بركس) ناظم مرحومك جهالت يائى عقيبنده
استعاذه معناسنه اولان بركس لفظنى ايراد دن مرادى تحفه سنى
قراءت ايدن اولا دمعنويه سنه نصيحتدر نادان جاهل معنا سنه
اولد يغى سبقت ايتمدى ياء مصدريه الحا قيله نادانى جاهلك
معناسنه در بركس كاف فارسى ايله اطلس وزننده ادات انكار در
حاشا ومعاذالله ونعوذبالله موقعنده حاشا كورمدم ديه چك پرده اهل
فرس بركس نديدم ديرلر (بيليجى كيسه در دانسنده دانش علم
واستعداد) دانسنده پاينده وزننده بيليجى معنا سنه در كه دانستن
مصدرينك مضارعى اولان داند كله سنه اسم فاعل علامتى اولان
نده كله سى الحاقيله بيليجى معناسنه اولمشدر دانش شين ايله حاصل
بالمصدر اولغله علم واستعداد معناسنه در (دى طاشلو بيره سكستان
طاشلق سنكلاخ اولمش) سنك طاش معناسنه وستان كثرت
معناسنه موضوع اولديغى مايسقدن معلوم اولغله سنكستان طاشلق
وطاشى چوق محل معنا سنه در سنكلاخ طاشلق ديمكدر لاخ
اكر چه جاى ومحل معنا سنه در لكن مركبا استعمال اولنور وغلبه
وكثرت معناسنه كلور معناى مذكورده دخى مركب اولدقده استعمال
اولنمز مثلا سنكلاخ اول يردر كه انده طاش چوق اوله ديو لاخ شول
محلدر كه انده جن و پرى چوق اوله ورود لاخ اول موضعدر كه انده
جاى چوق اوله اشبو لاخ كلمه سنك ذكر اولنان اوچ موضعدن ماعداده
استعمالى مشهور ومعلوم دكلدر (دخى ديوارك آدى لاد وديوارك

دبی بنلاد) لادلام ایله باد وزننده دیوار معناسنه در عمل واساس واصل
مادهٔ وسبب وعلت و وجه معناسنه کلور وغایتده خوش قماش ونازك
دیبا یه دینور وتراب معناسنه کلور وچیچك وشکوفه معناسنه وشن
ومعمور محله وشتلك ومعمورلغه اطلاق اولنور وقلعه وبلدهٔ معناسنه
اولور بنلاد ضم باء موحده ایله دیب معناسنه اولان بن ایله لاد دن
ترکیب اولنمشدر دیوارك دبی معناسنه در (چه میکوبی نه سوبلرسن
نمیداند بنلار) چه نه معناسنه میکوبی می فی وزننده ادات حالدر که
مدخولی اولان فعل مضارعك معنا سنی حاله تخصیص ایدر کوبی
مضارعك مفرد مخاطبه در سوبلرسن معناسنه چه میکوبی
نه سوبلرسن دیمکدر نمیداند نون نفی ایچون می حالیه داخل مضارع
جمع غایبه در نمیداند بنلار دیمکدر (بجایی قنی پردنسن توبی یکانه
ستسن یاد) بجایی کلمه سنك آخرنده کی یا خطاب ایچوندر قندنسن
نه پردنسن توبی ستسن معناسنه یکانه یاد ویبانجی معناسنه در (مفاعیلن
مفاعیلن هزجدر بحرینك آدی) بوقطعه بحر هزج مثمندر که
هر مصرعی درت کره مفاعیلن وزنی اوزره در (ایشتدم خواجه دن
بر برشنیدم یك یك ازاستاد) شنیدم ماضی متکلم وحده در ایشتدم
دیمکدر یك یك بر بر دیمکدر ازاستاد ازمن معناسنه استاد خواجه
معناسنه اولدیغی بوقاروده ذکر و بیان اولنمشدر که استاد پرداد
وزننده اوکردیجی ومعلم وآموزکار معناسنه علم وسازهنر وصنعت تعلیم
ایدن کیسه در وکلی وجزئی معارف وصنایعده ماهر کیسه یه ده استاد
دینور بوقاروده خواجه استاد دبستان مکتب بیننده استادك معلم
معناسنه اولدیغی خواجه ایله تعریف وتفسیر ایتمش یعنی لسانمزده
خواجه دینلان معلم فارسیده استاد دینلدیکنی بیان پیور مشدر
خواجه یی استاد ایله تعریف ایتمشدر بو بحث بوقاروده دخی کچدی

﴿ ١٧ قطعهٔ مجاز ادا در نزد هر مشکل پسند ﴾

مجاز ادا مجاز ادالو معناسنه تقدیم صفتله وصف ترکیبدر یعنی
بوقطعه نك اداسی مجازدر که مثلی ایشیده ارباب هنری تحیر ایدر

درنزد نزد فرد وزننده عند معناسنه مشکل پسند مشکلی تحسین
ایدیجی دیمکدر حاصل کلام مشکل پسند یعنی صعب الانشا اولدیغنی
تسلیم ایله تحسین ایدنلرك عند نده مجاز ادا اولو قطعه دیمکدر
(کبرایدن خوردبین کند و سن بکمش خودپسند) خود خاء معجمه نك
فتحه سنك اعاله سی واومعدوله ایله ذات ونفس معناسنه در که غیر مقابلیدر
ترکیده کند و سی وکند ودینور بین بیننده دن مخففدر که کوریجی
معناسنه در خودبین ترکیب توصیفی اولهرق کبرایدن یعنی متکبر آدم
معناسنه اولمشدر خود پسند دخی کندوسنی بکمش معناسنه وصف
ترکیبیدر (هم اوزون بویله هم ممتازه دیرلر سرو بلند) سرو بلند بوجه
باشلو وباشی بوجه دیمکدر حقیقة اوزون بویلویه وکنایة اصحاب
امتیازه اطلاق اولنور (بی نوادیندی نصیبی اولمیان بیچاره یه) نوا هوا
وزننده نعمت و رونق وانتظام حال معناسنه وساز وبرك وسیرا تجام
ومهمات معناسنه ورزق وقوت معناسنه اولمغله بی نصیب وبیچاره
یعنی بی بخت اولان آدمه بی نوا دینلدی (قلی محزون هم نیاز
اهلی دیمکدر مستمند) ضم میم وسکون سین ونای مثناة ایله شکایت
معناسنه اولان مست ایله ادات نسبت اولان مندن مرکب مستمند
متألم وغمناك ومحزون معناسنه ومتظلم وشاکی معناسنه در (دلستان
دلدار تعبیر اولنور دلبر اره) دلستان وصف ترکیبیدر اصل معناسی
کوکل الیجی ودلدار کذلك دارنده دل یعنی کوکل طوتیجی معنالرندن
بالنقل محبوبه ودلبره اطلاق اولنمش دلبر دخی کوکل ایلدیجی معناسندن
مأخوذ فارسیده علم خاص نوع خوباند ر انجق ترکی صره سنه
کچمشدر (دل کوکلدر قلب معناسنه در باغلامه مبنده) دل کوکل
وقلب معناسنه در مبنده بستن مصدرندن مشتق پسند مضارعندن
مأخوذ نهی حاضردر باغلامه معناسنه در (آچلش اولدی کشایش
بسته باغلانمش دیمك) کشایش نمایش وزننده کشودندن حاصل
بالمصدر آچلش معناسنه در بسته دسته وزننده بستن مصدرندن
فعل ماضی اولان بست کلمه سنك آخرینده ها غیر ملفوظه کتوریلوب

بسته اسم مفعول اولمشدر که باغلنمش معناسنه در (هم دوکم آدی کره اوچقوردر شلوار بند) کره کاف فارسیه‌نك ورانك کسره‌لری واظهار هاایله دوکوم معناسینه در که عربیده عقده دینور وکوکل معناسنه در وکوچ ومشکل معناسنه درانجق معنای اخیرده مجازاولمسی ظاهردر شلوار همواروزننده طون معناسنه اولمغله شلوار بند طون باغلیجی معناسندن بالنقل اوچقوره اسم اولمشدر (طاطلو کولمکدر شکر خند واطیفه بذله در) شکر معلوم خند اسم مصدر اولمغله طاطلو کولمکه شکر خند دینلدی وشکر خند محبوبك زیرلبندن نیم تبسم سکر باردن کنایت اولنور بذله طبله وزننده لطیفه ونازك وخوش آینده سوزه دینورو آهنك وآغازه ایله شعراوقومغه دخی دینور (کلمك استهزا ایله هم خنده ریش وریشخند) خنده بنده وزننده وها سز خند کولمك معنا سنه اسم مصدر در ریش پیش وزننده صقال معناسنه اولمغله صقاله کولمك ترکیده دخی استهزا ایمك معناسنه مستعملدر (داشتن طوتمق شتودن ایشیدوب طوتمق دیمك) داشتن کسرشین معجمه ایله طوتمق شنودن ناظمك بیانینه کوره ایشیدوب طوتمق معنا سنه مصدرلردر (هم قبول ایتمك پذیرفتن نصیحت اولدی پند) پذیرفتن باء فارسیه‌نك فتحی ودال مهمله‌نك کسری وراء مهمله‌نك فتحی وسکون فا ایله قبول ایتمك وراضی اولمق وسوزه باتمق واقرار واعتراف ایتمك وطاعت وانقیاد قبیلندن معنالرنده مصدردرناظم مرحوم بوقطعه ده اسلوب بدیعهٔ عجیبه اجرا بیورمشلردر که محبوب خودبین وخودپسند عاشق بیچاره‌لر محزون القلب عاجزو بیچاره ومستمند دلستان ودلداده دلبند اوله جفلری مزاجلری ایجابندن اولمغله انلره ربط قایدن نهی بیورووب ومحبوب دوستان هوا پرستانك دست زن شلوار بند خوبان اوله رق اول جفا کارلر اول امرده تدارك کاره مسارعت ایله اوچقورلر بنی کرهلرایله خاطر سودا کشانه دوندرملریله عاشق بیچاره‌لرك اول عقده‌نك کشف وحلنده اولان عجز وحیرتلری زد دلاراده کاه مستلزم شکر خند بذله پیرا وکاه موجب ریشخند

(واستهزا)

واستهزا اولوب عاشق بیچاره‌ده لایقمسز جور وجفادن باشقه استهزا دخی مزاجلرندن اولمغله اولمقوله پیرو نقش وهوا اولان غلط روادی طریق صوابه سوق ایله مقدما کوکل باغلمه دیو اولان بندنی بیت سابقه ایله تذکیر ونصیحتی قبول ایتمسی ایما بیورمقلرندن نصکره عدم قبول ایله سلوکنملك وعناد ایدن معلم فهیم بیعارایه تنبیه ایچون بیت آتیه‌یی ذکر بیورملری غایت شاعرانه وطرفه‌انه دوشمشدر (سترکش اولدرکیم اطاعتسز اولا ان وبدخوی اولا) سترکش اصل معناسی باش چکیجی اولوب اطاعتسز اولان وبدخوی اولان کیمسه‌یه اطلاق اولنمشدر بدخوی ترکیب توصیفی وجهله کتو خو یلو معناسنه فارسیدر شهرتنه مبنی بجای ترکیده استعمال اولنمشدر (مشك عرق سله درسیلی اورلرز می زنند) مشك میمك ضمی وشین معجمه‌نك سکونی وتاء فوقیه ایله بومرق معناسنه در ومشتق مصدرلردن ماضی اولور مشتمل ایله اوغمق وسیلك وسورمك معناسنه در وطو پلاق دیدکاری کوك اسمیدر سیلی فیلی وزننده سله وشمار تعبیراولنان ضربه دینور می زنند می حاله زنند اورلرز معناسنه جمع غائب مضارعدر (یورغه آت اولدی تکاور یاغره شبدیز دی) تکاور سزاوار وزننده تکاورنده مرخیدر عموما یلیجی وسکردیجی معناسنه وخصوصا یورغه یورو یشلی آته دینور شبدیز شین معجمه ایله مهمیز وزننده یاغرآته دینور زیرا دیز یاغز معناسنه در فی الاصل خسرو پرویزك اتی اسمیدر کویا که متعارف اسیلردن درت فارش مقداری یوکسك ایمش اسب مذکور هلاك اولدقده خسرو پرویز غایت متأثر وغمناك اولوب مخصوص مزار یایدرمش وصورتی پرطاشه قازدیرمش دیرلر (اسب آت اشکنلو رهوار وقوله آندر سمند) اسب سکون سین ایله کسب وزننده مطلق آت وفرس معناسنه در رهوار رفتار وزننده یورغه یورو یشلی اشکنلی آته دینور ترکیده غلط اوله رق رخوان دیرلر سمند سین مهمله ایله کسند وزننده قوله رنکلو اولان آندر (کوبلرك بیلکیچی کی سوز صاحبی دهقان ایمش) دهقان کسر دال ایله معربدر اصل کاف

فارسیه ایله دهکاندر فلاح واکنجی ورئیس فلاحان معناسنه در
ومورخ ووقعه نویس معناسنه ده کلور رئیس قریه اولدیغنه دلیل
خازن جنت اولان رضوان علیه السلام حضرتلرینه دهقان خلد
دینه دیکدر (روستا وده دیمك کو یدرهم اول معناده کلمشدر) روستا
واو مجهوله ایله کوی وقریه معناسنه در واکنجی وکویلی ودهقان
معناسنه ده کلور ورئیس الفلاحین معناسنه مستعملدر ده کسر دال
واظهار ها ایله کوی معناسنه در ودادن مصدرندن کلان دهد
مضارعندن مشتق فعل امر اولورکه ویرمك وبده دیو یوقاروده کچدی
کندکاف عربی ایله بند وزننده چغتای اسانلدن زبان فارسی یه نقل
واستعمال اولنمشدر کوی وقریه معناسنه در پوندن باشقه لسان
فارسیده نبات شکرینه دینورکه قند اندن معربدر ویاره وجراحت
معناسنه اولور وکاشغر یولنده برقریه ایدیکر پی نظیر اوزمی اولور
(آیغك باش اوزه قورلر اوکر نورسن معرفت * کریبا موزی هنز پای ترا
برسر نهند) کراکر بیا موزی هنز هنزاوکر نورسن اموزی مضارع
مفرد مخاطبدر تحسین لفظ ایچون باداخل اولمغله قاعدهٔ مطرده
اوزره همزه یایه قلب اولنمشدر پای ترا سنك ایاغکی برسر باش اوزره
نهند قورلر نهند مضارع جمع غائبدر نهادن مصدرندن مشتقدر

﴿ ١٨ قطعه در ذال بخوانش که کی استلذاذ ﴾

قطعه در ذال ذال مجمه قافیه سنده اولان قطعه بخوانش بخوان
کلمه سنك اوقووا قرأ معناسنه اولدیغی بیان اولندی شین ضمیری قطعه یه
راجعدر که تعلیل ایچوندر کنی مضارع مفرد مخاطبدر که ایدرسن
معناسنه در بوراده کلمهٔ تعلیل ایله ایده سن معناسنه اولمشدر استلذاذ
برنسنه یی خوش مزه ولذیذ بولمق معناسنه عربیدر معنی ذال قافیه سنده
قطعه یی اوقوکه لذت بوله سن دیمکدر (دورکردن اوزاق ایتمك که
عربجه اشغاذ) دور سور وزننده اوزاق معناسنه اولدیغی اشاعیده
کله جکدر کردن ایتمك معناسنه اولمغله دور کردن اوزاق ایتمك
معناسنه در اشغاذ افعال وزننده فوغنی وطرد معناسنه متعدیدر

ثلاثیسی فتح شین وسکون قافله شقذ در برسمته کیدوب دور اولمق
معناسنده لازمدر وشقذ ذئبه یعنی قورده دینلور وقافك فتحیله برآدمك
کوزی یك دمك یعنی اصابت عینده مشهور اولمق معناسنه در
(دی قلدائمغه جنبیدن اومعناده ثبات) جنبیدن جیمك ضمی
ونونك سکونی وباء موحده نك کسر ومدیله قلدائمق معناسنه در
قطعهٔ ثانیده ذکر اولنان جنبش بوندن حاصل مصدر در قلدائمق
معناسنه ثبات لغت عربیه سنك تصحیحنه ظفر یاب اولهمدق (زودرفتار
اوکه یك یوریه یعنی حذحاذ) بود وزننده زای معجمه ایله زود تیز
وجابق معناسنه رفتار یوریمك معناسنه زود رفتار تقدیم صفت ایله
تیز ویك یوروبجی معناسنه در حذحاذ حاء مهمله ایله حثحاث
وزننده عربیده سرعتله اولان یورویشه دیرلر (پویه کردن یورتمك
سرعتله هم احواذ) پویه باء فارسیه ایله یتمك معناسنه کردن
معلوم پویه کردن یورومکدده سرعت ایتمك معناسنه در احواذ
همزه نك کسریله افعال باینمدن مصدردر حانك فتحی ووالك سکونیله
ثلاثیسی اولان حوذ طواری سرعتله سورمك معناسنه اولدیغی
تصحیح اولنمشدر لغات عربیه نك احاطه سی امر غیر قابل جمله سندن
اولمغله ناظم مرحوم بیانی وجهله احواذ سیر سریع معناسنه ده
اوله (درشدن کرمکه دیرلر که آنك کبی وقوب) در ایچرو معناسنه
اولمغله اولق یاخود کتمك معناسنه اولان شدن مصدریله درشدن
ایچرو کرمك معناسنه در وقوب عربیده کرمك معناسنه در (کذرانیدن
ایمس یعنی کچورمك انفاذ) کذشتن مصدرندن کچر معناسنه مضارع
اولان کذرد کلمه سندن مأخوذ کذرانیدن مصدری کچورمك معناسنه
متعدیدر لازمدن متعدی اخذیچك قاعده سی بیان اولنمشدر انفاذ
همزه نك کسریله اوق نشاندن اونه کچورمك معناسنه در بومناسبتله
حکم فرمانی روا واجرا ایلمکده مستعملدر وپرآدم برقومه وارروب
انلردن اولق علی قول بولده کیدرکن ارالقلرینی باروب اورته لرندن
یوروپوب کتمك معناسنه در (پاره پاره دیمه در لات لت شقه شقه)

لت لت پاره پاره ديمكدر لت پارچه معناسنه واورمق ودوكمك معناسنه وكتان بزينه دينور وقارن وشكم معناسنده كلور عربيده شقه شقه پاره پاره ديمكدر (پارچه مفهومى كراده هم اومعناده جذاذ) كراده ضم كافله اسكى و يرتق و پاره پاره اثوابه دينور و پارچه معناسنه اولديغى ناظمك افاده سندن معلومدر جذاذ جميع حركات ثلاثه سى جائز اولهرق كسك وقريق دسته يه دينور (قاوغه ديندى كلونه كه عماره كيدر) كلونه كاف فارسيه وعربيه نك جوازيله وكافك ولامك ضميله مترولك فاوق معناسنه در كه باشمز ده پك يولك دردايدى لله الحمد والمنه همت بهيئ حضرت شهنشاهى وسايهٔ عليهٔ خلافتناهيده اول ثقلتى باشمدن دفع ايتمك اصل كلونه برنوع تركلى و كوشه لى ثقيه در كه انواع قماشدن ايكى قات ديكوب ايچنه پامدوق دوشرلر وكوچك معصومله كيدر زرلر وبرنوع سر پوش زنانه در كه مشبك دام هيئتنده اولور دختران باشلرينه اورر لر عريده شبكه دينور ومطلق منديل وبشمق معناسنه در عماره امارهٔ وزننده عريده باش كبوتنه دينور ثقيه وقلنسوه ومترولك فاوق كبى وجوق زمان ياشيوب قالمق معناسنه در كه معمر اولمق تعبير اولنور ومعانئ سائره سى دخى وار در (صار يغك اذنه دستار دينور هم مشواد) دستار بردار وزننده صارقدر حالا علماء عظام حضراتى باشلرينه صارارلر مشواد محراب وزننده صار يغه دينور عمامه معناسنه ناظمك بيت آتيه يى ايراد ايله فاوقدن خلاص اولنه جغنى بيجه يلر مقدم افاده يورملرى كرامتدن برنوعدر ديشه مسلدر (اولدى قورتلمه رهايافتن واستخلاص) رهايا قورتلق معناسنه كدى يافتن بولمق معناسنه در رهايافتن خلاص بولمق معناسنه در عريده استخلاص دينور (دخى قورتارمه رهانيدن اوبله انقاذ) رهانيدن قورتارمق معناسنه مصدر متعديدر رستن مصدر لدن مضارع اولان رهيد كلمه سندن مأخوذ در انقاذ افعال وزنى اوزره عريده قورتارمق معناسنه در (ديديلر قورقاق اولان كيمسه يه غردل رعبوب) غردل غين معجمه ايله منزل وزننده غرايله دل لفظندن مركب

(قورقاق)

قورقاق معناسنه در غرهر وزننده فاحشه عورت و پوشت اوغلان معناسنه در رعبوب راء مهمله نك ضميله اسلوب وزننده عريده قورقاق وجبان معناسنه در (دى صمغماغه پناهيدن اومعناده معاذ) پناهيدن باء فارسيله رسانيدن وزننده صمغق معناسنه عريده ميمك فتحى وعين مهمله ايله معاذ ديرلر (باصمغه ديندى بهيدن كه مرادفدر دوس) بهيدن رسيدن وزننده باصمق معناسنه در عريده دوس دينلور دالك فتحى وواوك سكونيله پرنسنه يه اياقله باصوب چكمك معناسنه در (غالب اولمغه دى فيروزدن استخواذ) فيروزياء مجهول ايله فيروز وزننده منظفر وغالب ونيل مطالب معناسنه در استخواذ استغفال وزننده عريده غالب ومستولى اولمق معناسنه در (فارسى وعربى ايله سوزمز شير وشكر) شيرلين وسود معناسنه اولمغله شير وشكر سود ايله شكر ديمكدر (اوقوباك كودك نوساله ايدر استلذاذ) نوساله هنوز يشمكده اولان چوجقدر هاء نقليه ايله معناى عموميدن نقلنه علامت قلنمشدر استلذاذ معلومدر

﴿١٩ قطعهٔ رائيه را ازهمه رنكين شمار﴾

قطعهٔ رائيه رايه منسوب يعنى را قافيه سبله اولان قطعه يى ازهمه جمله سندن رنكين رنكلو وزيبا ومستحسن شمار صاى (يك برايكى دوسه اوچ دردە دى چار وچهار) يك ودو وسه وچهار وچار بر ايكى اوچ درت عدد معناسنه در (پنج بش والتى شش هفت يدى صاى شمار) پنج وشش وهفت بش التى يدى ديمكدر شمار شمر دن مصدر لدن شبنك ضميله صاى معناسنه امر در (هشت سكز نه طقوز ده دخى اوندر تملم) هشت هانك فتحى وشين معجمه نك سكونى وناء مثناة ايله سكز نه ضم نون واظهارها ايله طقوز ده فتح دال واظهارها ايله اون ديمكدر (بيست يكرمى اوتوز سى وچهل قرقه وار) بيست باء فارسى ايله چيست وزننده يكرمى سى سين مهمله ايله بى وزننده اوتوز چهل جيمك وهانك كسره لريله قرق ديمكدر حذف ها ايله چل دخى دينور (الى به پنجاه دى شصت دينور التمشه) پنجاه باء فارسيه نك فتحى ونونك سكونيله الى شصت صادايله بست وزننده التمش ديمكدر

انجیق فصیحی شست در (یمشه هفتاد یاز دفعه ای نامدار) هفتاد
فتح ها ایله یمش دیمکدر (سکسانه هشتاد دی طقسان اولنجه نود)
هشتاد فتح ها ایله سکسان نود شود وزننده طقسان دیمکدر
(صد یوز اولور صایسیده یکه کلنجه هزار) صد یوز هزار یك
معناسنه در (اوچ ده بری سه یکی درنده بری چار یك) سه یکی
ثلث معناسنه اوچده بری چار یك ربع معناسنه درنده بری (هب
پوقیاس اوزره نا اوندہ قیلورسن قرار) بنج یك خمس که بشده بری
شش یك سدس هفت یك سبع هشت یك ثمن نه یك تسع یعنی طقوزده
بر دیمکدر (آخر آحاده برمیم کنورسن همان * جمله ایکنجی دوم کبی
اولور آشکار) آخر آحاده برمیم سا کن الحاقیله دوم ایکنجی سوم
اوچنجی چارم درد بنجی بشنجی معناسنه درکه اونه وارنجه بو یله در
(نیم یارم یاریسی نیمه بتوندر درست) نیم نو نله میم وزننده یارم
ونصف معناسنه در نیمه نیم ایله هاء اختصاصدن مرکب یار یسی
و یارمجه دیمکدر (صایسی قاچدر دیمك چند ایکی کره دو یار) چند
قند وزننده صایسی قاچدر دیمکدر دو یار ایکی معناسنه اولان
دو ایله کره معناسنه اولان باردن مرکب ایکی کره معناسنه در (پانزده
اون بش دیمك بشیوز پانصد دینور) پانزده اون بش دیمکدر
پانصد بشیوز دیمکدر (اون یکه یور دخی یوز یکه دی صد هزار)
پور زیوز وزننده اون یك دیمکدر دیوار وزننده دیوار دخی اعتدر
صد هزار یوز یك دیمکدر (بو یله جفاسن فلك صایسز ابتدی بکا)
(چرخ چنین جور خود کرد مرا بیشمار) چرخ فلك چنین بو یله
جور خود کندی جور ینی کرد مرا بکا ابتدی بیشمار صایسز چونکه
شمار صای معناسنه امر اولدیغی کبی صایو وعدد معناسنه ده کلور

﴿ ۲۰ قطعه با صنعت اعنات لطافت کستر ﴾

لطافت کستر لطسافت دوشه یجی معناسنه وصف ترکیبدر معنی
صنعت اعنات ایله لطافت دوشه یجی قطعه دیمکدر اعنات افعال
بابندن بر کیسه یی برمحنت ومشقته اوغرامق معناسنه در اصطلاحده

(قافیه)

قافیه ده حرف رویدن اول برو یا خود ایکی حرفی التزام ایتمکه دینور
بو قطعه نك قافیه سنده سین مهمله ایله ثانی مثناة التزام اولنمشدر
(بارکش بوك چکجیدر دخی خواهد استر) بار یوك معناسنه کش
کشنده دن مخفف چکجی معناسنه بارکش بوك چکجی معناسنه در
خواهد واو معدوله ایله استر معناسنه در که اکثره کوره استمك معناسنه
اولان خواستن مصدرندن و بعضه کوره خواهیدن مصدرندن مشتق
مضارعدر (خروالاغ اشکه دیندی قاطردر استر) خر شاء معجمه نك
فتحیله اشك وحمار اهلی معناسنه در وحزابی فهم واحمق کبیسنه به
دینور وحوضلرك وچاپلرك دیبلرنده اولان سافرانو سیاه چاموره دینور
وطنبور منك یوزنده اولان اتماج پاره سیدر که خرك طنبور دینور الاغ
ناطمك افاده سنه کوره حمار معناسنه در استر فتح همزه ایله دستر
وزننده قاطر معناسنه در که عربیده بغل دیرلر (نمه بستان بکشا آج
قباعه یعنی میوش) بستان باء فارسیه نك کسریله نمه معناسنه در
بکشا کشاید مضارعدن مأخوذ آج معناسنه اولان امر حاضردر
آخرنده الف و واو ممدوده اولان کلمات فارسیه نك آخرنده بانك
ایات وحدتی جائز ایدوکی معلومدر کشای خدای وخدا فرای وفزا
یوی و بوسوی وسوروی وروکله ری کبی انجق بو مقوله لر مضاف
اولدقده بهر حال بانك اعاده سی لازمدر خدای من جان فزای من
روی دلجوی تو کبی میوش بوشیدن مصدرندن نهی حاضر در اورنمه
وقباعه معناسنه (باقرم می نکرم همدخی بنا کو ستر) می نکرم می
حالیه نکرم نکریستن یا خود نکریدن مصدرندن مضارع نفس
متکلم وحده در باقرم معناسنه بنا نمودن مصدرندن امر حاضردر
کوستر معناسنه باسی تحسین ایچون زائد در بو بایه باء امر دخی دیرلر
(ناز بالش دیمه یوز یصدیغی معناسنه در) بالش باء موحده وکسر
لام وشین معجمه ایله نالش وزننده باش التنه قویدیغلان یصدق ونناز
بالش یوز یصدیغی معناسنه در (جامه خواب اولدیغی یتاق هم دوشه دیرسه
کستر) جامه خواب مشهوردر که دوشك و یتاق معناسنه در کستر کاف

فارسیه تك ضمیله دوشه و فرش ایله معناسنه امر حاضردر (دیندی یورغانه دواج دخی یصدق بالین) دال مهمله ایله دواج رواج وزننده یورغان ولحاف معناسنه در بالین کابین وزننده مطلق یصدق ووساده معناسنه در (چارشب چارشفه دیرلر که دوشکدر بستر) چارشب دوشك چارشی بستر باء فارسیه تك کسریله استر وزننده دوشك معناسنه در (هیزم وهیمه اودوندر کورآدی انکشت) هیزم هانك کسرومدی وزای معجمه ایله حطب معناسنه در همیه باء مجهوله ایله نیمه وزننده حطب واودون معناسنه در وکوفته لی چوربایه دخی دینور انکشت کسرکاف ایله کور وفحم معناسنه ضم کافله پارمق معناسنه اولدیغی کله جکدر (فوره اخکر دینلور هم کوانه خاکستر) اخکر کاف فارسیله اختر وزننده آتش قوری معناسنه در عربیده جمره دینور ومادهٔ عشق ومایهٔ محبتدن کایه اولنور خاکستر کاف کسریله ناز کتر وزننده کل ورماد معناسنه در که آکشدن حاصل اولور (اسکنه یورغو دیمکدر که در وکر دولکر) اسکنه همزه تك کسری وسین مهمله تك سکونی وکافك فتحیله یورغیدر که نجارلر قوللنورلر دروکر دال مهمله تك وراء مهملهٔ ممدودهٔ تك ضمی وکاف فارسی ایله دولکر معناسندر (بیجغی اره دخی الیجغیسی اولنش دستر) اره زره وزننده مطلق بیجغی معناسنه دستر فتح دال ایله استر وزننده الیجغیسیدر که دسترمدینلور (قوندوزك خایه سنه کندیدستر دینور) کندکاف فارسیتك ضمیله تند وزننده خایه وطلشاق معناسنه در عربیده خصیه دینور کندیدستر قوندوزك خایه سی دیمك معناسنه در که ادویه جمله سندن معروف اولان قوندوز خایه سی حیوان مذکورك خصیه سیدر وجندبیدستر دخی دیرلر عربیده خصیهٔ البحر وقضاعه دیرلر (کندوسکلاب وسکابی ودخی بیدستر) قوندزك کندوسنه سکابی دینور که سك آبی مخففیدر ومهتاب وزننده سکلاب دخی دیرلر وبیدستر دخی قوندوز دیمکدر

﴿٢١﴾ این مثلث قطعه از پیمانهٔ حوراست خور ﴿

مثلث تثلیث اولغش معناسنه در که بو قطعه هر مصرعنك کلمه‌ری

فتح وکسر وضم ایله وباخود الف وواو وبا ایله تثلیث اولنوب کلمانك حروف وحرکات مذکوره دن بشقه هیئت اصلیه سی تغیر اولنمامش در تارتیر تور زفت زفت مثللو اکا مبنی ناظم مرحوم بوقطعه یه مثلث تسمیه یوروب مسکرات دن اولان مثلثه دخی ایهام یورر دیلر ازپیمانه چمانه شراب قدحنه دیرلر حور زنان جنتك اسمیدر خور اکل ایله معناسنه معناسی بومثلث قطعه پیمانهٔ حوردندر اکل ایله یعنی نوش ایله دیمکدر مثلثدن معنای بعیدی الزام وبوقطعه‌نك نشوه بخش اولدیغنی ایهام یورر دلر (بارمبومبر یتاقدر فستق رنك اولدی یور) بار باء موحده ایله کار وزننده میوه دیمکدر وبار کلمه‌سنك یکرمی اوچ معناسی واردر بری عظیم وعزیز اولان حق جل وعلی حضرتلرینه عائد ثانی یوك وحمل معناسنه در ثالث عموما اذن ورخصت وخصوصا رخصت دخول بزم خاص معناسنه در رابع کره ومره معناسنه در که ایکی کره معناسنه دو بار ذکر اولندی خامس اصل وحمل واساس معناسنه در سادس ردیف کاراولور ایشه کوجه کار وبار دینور سابع محل کثرت وجای ازدحام معناسنه در ثامن بارنده مرخمی ومخففی اولور یا تحتیه یی معناسنه زلف مشکبار وابر کوهر بار کبی بومعناده فعل امر دخی کلور دعا موقعنده یاخود پرزمخلنده استعمال اولنور تاسع حاصل شجره دینور میوه وچیچك وبیراق کبی عاشر غش که زعفران وکافور ومشك مثللو نسنه لره خلط واضافه ایدرلر حادی عشر دیکدان معناسنه در که اوزرینه تخمره قورلر اغاجدن وتیوردن اعمال اولنور ساج لباق دیرلر ثانی عشر پرده وسایبان وبارگاه معناسنه در ثالث عشر دوست وآشنا واحباب معناسنه در رابع عشر حمل زنان وحیوانات سائره معناسنه در خامس عشر غم واندوه وغصه معناسنه در که حمل روحدر وجرم وعصیان کثیر معناسنه ده کلور سادس عشر فشق که مزروعانه تقویت ایچون دوکرلر سابع عشر مطلق ساز معناسنه اسم جنسدر که انواعنك جمله سنه شاملدر ثامن عشر یوزه یاتمق ایچون حاضر لنان پرنج وطاری اونی معناسنه

تاسع عشر طوس ولایتده برقریه آیدر عشرین بوره دیدکاری نسنه
درکه التون وکمش ذو بنده استعمال ایدرلر حادی وعشرین اکل
وتناول صالح اولان نسنه یه دینور ثانی وعشرین اخاج دالنه دیرلر
ثالث و عشرین تکلیف مالایطاق معناسنه در بیرزیر وزننده یتاق
وجامه خواب معناسنه در وفورطنه وطوفان وصاعقه معناسنه کلور
وازبر وحفظ ویاد معناسنه ده کلور بور واو مجهول ایله الواندن
فستق رنك معناسنه در وطوری تعبیراولنان اسبه دینور وبعض محلده
فرس اشقر ایله تفسیر ایتدیلر (پار بیلدر قوجه آدم پیر اوغلدر
داخی پور) پار باء فارسیه ایله بار وزننده پیلدر یعنی سال کذشته
معناسنه در و پاره دن مخفف اولور ودباغت اولنمش جلد مدبوغ
معناسنه کلور واوچمق وطیران معناسنه در پیر کذلك باء فارسیه ایله
میر وزننده اختیار وقوجه آدم معناسنه ترکیده دخی مستعملدر
پور باء فارسی ایله دور وزننده اوغل یعنی ابن معناسنه در وهندستانده
ملکت راینه علم خاص اولمشدر ومنجاهل معناسنه اولورکه ذاننده
کوهر علم وعرفان مرکوزاولوب لکن اصلا برشی بیلمز صورتنده کور پنور
(تاز تویسز تازه کسکین تیز وهم کسب ایله تور) تاز ثای مثناة ایله
تازوز نننده تویسز تازه در که تازه دخی فارسی اوله رق لسانمزده مستعملدر
تیز یاء مجهول ایله خیز وزننده کسکین وحدید معناسنه در وباء معروف ایله
طریق اسفلدن ظهور ایدن صوت حزینه یعنی اینجه رلتی ظهور ایدن
ضرته یه دینور تور توختن مصدر ندن فعل امر می درسو ختن وزنی
اوزره توختن پاتورمق وکومك ویسکمچق ودور کمك واسکمك
وازاز جمع ایلك وقزاغمق واکساب معنالرینه در وچکمك وچیقارمق
واوده مك معنالرینه کلور وچکمك معناسی کین وانتقامه مخصوصدر
وحاصل ایتمك وآره مق وجستجو ایلك معنالرینه دخی کلور وتوزیدن
مصدرندن اولسی دخی جاثر درکه جانوب چارپمق وسکردم ایتمك
وغارت وشبخون ایلك واراز برکدرمك وقزاغمق وکینه وانتقام المق
واوده مك معنالرینه در (تارطلمك حصه در تیرو دینور معشوقه تور)

تار ثاء مثناة ایله ظلمت معناسنه در تیر زیر وزننده حصه و نصیب
معناسنه در بوندن بشقه اوق وسهم معناسنه ودواب مواشی اوزرینه
موکل اولان فرشته معناسنه وشهور شمسیه دن سرطان برجنك
سیرانی مدتنه وهرماه شمسینك اون اوچنجی کونندیرلر وسبعهٔ سیاره دن
عطارد یلدزینك اسمیدرکه دبیر فلك دخی دیرلر شاعر ومنشی وکاتب
ومحاسب اکا متعلقدراویکه وغضب معناسنه وطاروضیق معناسنه وتبره
وبولانق معناسنه اولور مظلم معناسنه اولمق مجاز در خزانه وحریف
وکوز فصلنده دیرلر وقدر ومرتبه وابهت معناسنه کلور اوزون وقالین
ستونه دینور سفقده کی کریش وسفینه ده اولان سرن کبی وانمك
آچه حق اوقلاغی یه وانمك دوندره جك یصی اغاجه وکسکك دوکه جك
طوقمه وسائر بومثللو اغاجلره اطلاق اولنور صاعقه وطوفان معناسنه
وعریده طلع دیدکاری خرما چیچکنه وتاب وطاقت وامان ومروت
معناسنه واوق یایلانه قیل ومووی معناسنه واثواب تزینه دیرلر
بزوکرپاس معناسنه ونرکس وزدن قدح تعبیراولنان شکوفه یه وجنس
وتوعندن طائفه اولان نسنه معناسنه وبری برینه جثه وترکیب وصفتده
مساوی اولان ایکی نسنه یه وطوب وتفنك یوارلغنه دینور وصحراویبابان
معناسنه اولور تور تور وزننده دلبرهرجایی ومحبوب هزار آشنا
معناسنه درکه معشوقك اقتضای حالیدر بوندن بشقه اون معناسی
دخی واردر بری میخوش طعملو برنباتدر طعامه قورلر ثانی فریدونك
بیوك اوغلیدر تورج دخی دیرلر ثالث توران ولایتده دیرلر رابع بهادر
وشجاع معناسنه در خامس ترك طائفه سنه دخی دینور سادس صوروب
سؤال ایتمك و ارامق معناسنه اسمیدر سابع اورمك ونفرت ووحشت
معناسنه در ثامن ابرجك قرینك اسمیدر تاسع ضیافت ومهمانی
معناسنه در عاشر از وقلیل معناسنه در (خاك طپراقدر طلوم خیك
اولدی خنزیرآدی خوك) خاك خاء معجمه ایله پاك وزننده طپراق معناسنه در
ونفس مطمئنه دن کنایه اولور وسلیم النفس کیمسه یه اطلاق اولنور
ومتواضع ومنقاد کیمسه دن کنایه ایدرلر وفقیره ومزارعه وایشه یرامز

بی قدرنده یه ده اطلاق ایدرلر وکاف فارسی ایله بو رطبه معناسنه در
خیك ایله وزننده قربه وطلوم معناسنه خوك دوك وزننده طکوز
وخنزیر معناسنه در وسراجه وطکوز باشی دیدکلری علته دخی دینور
(هم دیکلمز وخار شاشمش خیر شمش آدی خور) خاء معجمه ایله
خار زار وزننده دکن معناسنه در که عربیده شوك دینلور بوندن
بشقه درت معنا یه دخی کلور اولی ری مضافا تندن برقصبه آدیدر
ثانی اون درت کیجه لك آیدن عربیده بدر دینور ثالث نارنج ترشمهٔ محبوب
معناسنه در رابع سنك سخت قاتی طاشی معناسنه در که خارا دخی
دینلور یکی ذکر اولندی خیر غیر وزننده بیش معناسی واردر بری مبهوت
وحیران یعنی شاشمش معناسنه در ثانی بیهوده و بیمعنی ولاطائل
معناسنه در ثالث کوزه عارض اولان فاشقاق وطونقلق معناسنه در
رابع کل حیری دیدکاری شکوفه که شیوی دیدکاری چیچکدر خامس
کستاخ وجسور وبی حیا معناسنه در خور شمس معناسنه در
(داد و بردی دیدکور دی هم تون معناسی دود) داد ایکی دال
مهمله ایله دادن مصدر زدن و بردی معناسنه ماضیدر دید دیدن
وزننده دیدن مصدر زدن کوردی معناسنه ماضیدر دود سود وزننده
تون ودخان معناسنه در غم وغصه والدوه معناسنده کلور وصواق
ودم ونفس معناسنه در وعربیده کوجك قورنجغزله دود دیرلر
اضافتله نوعی متعین اولورایسه قورد نه دود القز وقرمز قورد نه دود
الصباغین دیرلر (دار طوت کیچ اولدی دیر ودیدیلر اوزاغه دور)
دار دال مهمله ایله زار وزننده داشك مصدرزدن مشتق اولان دارد
مضارعندن مأخوذامر در دیر پروزننده مدت معتادی معناسنه در که
چوقدینکی وکج ایله تعبیر اولنور ایراق و بعید معناسنده کلور دور
مور وزننده اوزاق وبعید معناسنده در (زفت ششمان قاره ساقز زفت
هم آچ کوزل زفت) زفت رفت وزننده ششمان معناسنه وقالن
وناصلق معناسنه در وطلو معناسنده مکلور زفت کسر زای معجمه ایله
قیرلو عندن صنو یاخاجندن حاصل اولور بنفسه سیلان ایدن زفت

(وطبخانه)

وطبخانه مجمد اولانه قطران دینور عربیده دخی کسر ایله بو معنایه در
زفت ضم زای معجمه ایله سفت وزننده آج کوزلو بغایت ممسك
وبخیل معناسنه در وبدخوی واکشی یوزلو وثقیل وخشین معناسنه در
(ایکلیجی زار اشاغی زیرهم قونده زور) زار زای معجمه ایله مارو زننده
نالان وگریان معناسنه در وسوزش وحزن ایله یانق یانق اعلم معناسنه
کلور ونبات بته جك مکان ومنبت معناسنه در که کلزار ولاله زار دینور
وستان ایله مرادف اولورق کثرت معناسنی افاده ایلدیکی ذکر اولندی
ترکیده کاه اق وکاه لك ایله اداالولنور مثلا کلزاره ولاله زاره کلالك ولاله لك
وبمکزاره طوزلق و پنبه زاره پاموقلق دینورهم منبت معناسنی وهم کثرت
افاده سنی متضمندر وزار کلمه سنك ستان ایله فرقی من جهة المعنی
اولغله کلزاردن کلالك کلستان کل یری تعبیر اولنور انجق فرق امر
دقیقدر وزار نزاردن مخفف ضعیف یعنی اریق معناسنه اولور زرمیر
وزننده التی معناسی واردر اول اشاغی معناسنه ثانی کرلو واورتلو معناسنه
ثالث اسیره دینلان حرکهٔ کسر وجر معناسنه رابع اولو وسید
معناسنه خامس صاری بویه لره داخل اولور بر نوع نبات معناسنه
سادس کان بری معناسنه در زور دور وزننده کوچ وقوت معناسنه در
(کان معدن کین هم کبر لو غضبدر د برکون) کان کاف عربی ایله
خان وزننده معدن معناسنه در وقارمق واشمك وقوپارمق معناسنه
اسم مصدر اولور کین این وزننده بغض وحقد وعداوت معناسنه در
کون تون وزننده دبر ومقعد معناسنه در (کار ایش کیر آلت معهوده
اعمی اولدی کور) کار کاف عربی ایله فعل وایش معناسنه در کاف
فارسی ایله ادات اسم فاعلدر کیر آلت معهوده دنك اسیدر که معروفدر
کور مور وزننده اعمی معناسنه در (مردمك ماش وقیوندر مبش فاره
اولدی موش) ماش میمله فاش وزننده مردمك یعنی مرجمك
دینلان معروف دانه در که عربیده عدس دینلور ناظم مرحوم موقع
ترکیده مردمك ایراد پیوسته دن ترکیده مرجمك مرد مکدن غلط
اولسنه ذاهب اولمش کبی فهم اولنور جیم ایله مرجمك فارسیده

دخی مستعملدر میش ریش وزننده کو سقندن مرادفیدر قیون معناسنه موش پوش وزننده فاره معناسنه در (مار خسته هم بیلاندر میرك قارنجه مور) مار مهله کار وزننده بیلان وخسته معنالرینه خسته خانه یه بیمارستان دینلدیکی کبی مارستان دخی دینلو ریوندن باشقه والده معناسنه مادردن مخفف اولور ومیار کلمه سندن مخفف اولور کتورمه معناسنه ودفتر وحساب معناسنه ده کلور وحساب کوریجی ومحاسبه معناسنه اولور میر پیر وزننده بك یعنی زمره نك رئیسنه و باشنه دینور میر مجلس ومیرالای کبی مور دور وزننده قرنجه معناسنه در وحقیر وضعیف وتخیفدن کنایه اولور (پرنشاط آور مثلندر بو نظم دلکشم) علی طریق التشبیه مثلك معنای بعیدی اولان شراب نشوه دار اراده سیله بو قطعه نك دخی نشوه بخش اولدیغنی افاده بیورور از (نوش ایدن معنای رنکین ایدر کسب سرور) معنای رنکین عارف اولان صاحب طبع سلیم کویا مثلث نوش ایمش نشه دار کبی کسب سرور ایدر

٢٢ زهی این قطعهٔ شاهانه چون افسر براز کوهر

شاهانه شاهه لایقدر دیمکدر افسر تاج معناسنه درذکر اولنه جقدر باقی مفرداتی بالدفعات سبقت ایلدی معناسی نه کوزل بو قطعهٔ شاهانه کم تاج کبی کوهردن طولودر یعنی افسر پر کوهر مثلو پادشاهه لایق نه کوزل قطعه در (اولو سلطانه شاهنشاه دی حکم ایدیجی داور) شاهنشاه اول پادشاهه دینور که معاصر اولان پادشاهلردن هر جهتله عظیم اوله اصلی شاه شاهاندر شاهنشه شهنشه وشهنشاه دخی جائزدر داور دال مهمله ایله یاور وزننده اصلنده دادور صاحب عدل معناسنه تخفیفا دال حذف اولندی پادشاه عادل وحاکم معناسنه در (دخی اورنك تاج وتخت ایمش دیهیم هم افسر) اورنك فرهنك وزننده تخت پادشاه معناسنه در عقل وعرفان وازمان وفر وحشمت وابهت ورفاه وسرور وراحت ومکر وفریب وحیله معناسنه در وعربیده ارضه دنیلان اماج قوردینه دینور دیهیم دالك فتحی وسکون یا ایله تعظیم وزننده تاج پادشاهی یه دینور وتخت وچتر پادشاهی معناسنه ده

کاور برقواده دیهیم مخصوص برمرصع تاجدر سلنده تبرکا سلاطین ایرانك باشلری اوزره التون زنجیرایله آصارلر ایدی شویله که درکاهنه کیرنلر پادشاهك بالذات باشنده قیاس ایدرایدی ومطلق باش کسوتنه دیهیم اطلاق اولنور نه اولور ایسه اولسون افسر همزه نك فتحیله برسر وزننده تاج معناسنه در (دینور هر پادشاهه شهریار وخسرو ودارا) شهریار شین معجمه نك فتحی وهانك سکونی ورانك کسری ویانك مدی وراء مهمله ایله اول پادشاهه دینور که معاصری اولان پادشاهلردن قوت وشوکت جهتیله عظیم اوله وبیوك بلده یه دینور که سواد اعظم تعبیر اولنور خسرو خاء معجمه نك ضمی سین مهمله نك سکونی وراء مهمله نك فتحی وواو وایله پادشاه معناسنه در ومطلق ذی شوکت وابهت پادشاهه اطلاق اولنور بو اطلاق استعمالات ایرانیه دن اولوب رومده اعلام سائره مثللو استعمال اولمشدر دارا تاسع ملوك کیاندر دارای اکبر ودارا ب دخی دیرلر زمان اسکندر ده مقتولا وفات ایلدی ودارابی قتل ایدن اسکندر رومیدر اسکندر ذوالقرنین دکلدر ودارا کلمه سنده کی الفی فاعلیته حمل ایله داشتن دن مبالغه فاعل اولور زیاده سیله طوتیجی وصقلایجی معنالرینه وحفیظ بیجون جل شانه مراد اولنور ومجازا پادشاهه اطلاق اولنور وکوب دینده قیلان طور طوبه وپوصه یه اطلاق اولنور (عدالت داد اطاعت ایدیجیدر امره فرمانبر) داد یاد وزننده عدالت معناسنه وعمر وسن وسال معناسنه ده کلور وتمری علتنه دینور وفریاد وفغان معناسنه وتظلم واغاثه وامداد معناسنه ونصیب وبهره معناسنه کلور ودادندن وردی معناسنه ماضی اولدیغی قطعهٔ سابقه ده بیان اولندی فرمانبر فرمان پیورق معناسنه بر ایلدیجی معناسنه فرمانبر اطاعت ایدیجی معناسنه وصف ترکیبیدر (ستم ظلم وشکایتجیلره همداد خواهان دی) ستم ظلم معناسنه اولندیغی سمکر کلمه سنده بیان اولندی داد خواه عدل استیجی معناسنه ترکیب توصیفیدر داد خواهان آنك جمعیدر شکایتجیلر معناسنه در (جهان کیتی دعایا زیردست اقلیم در کشور) کیتی کسر ومد کاف فارسی وتاء مثناة ایله دنیا

وجهان معناسنه وزمین معناسنه وبرنوع کادر مترجم برهان عاصم افندی مرحوم کل مذکوری کل صدبرك معروف ایله تفسیر ایتمشدر زبردست ریایا معناسنه ال التی معنا سندن نقل اولنمشدر کشور کاف عربی ایله مهتر وزننده اقلیم معناسنه درکه یدی حصه اعتبار اولنان کره ارضدن برحصه در (مکان جای وزمین یردر قلمرو الدهکی اولکا) جای جیم وآخرنده یا ایله وباسز مکان معناسنه در زمین زای معجمه ایله امین وزننده یر وارض معناسنه در بلانون زمی دخی دینور قلمرو قلم یورویجی معناسندن نقل ایله الده اولان اولکا معناسنه درکه حاکمك آثار قلمی اولان امر ونهیك یوروسی اعتبار یله در ناظم مرحومك تصحیحاتندن اولسده معناسی بجا وحالا انشا اولمده مستعملدر (بودر مشهوری مغرب باختر مشرق اوله خاور) باختر قتح ومدباء موحده وسکون خاء معجمه وفتح تاء مثناة ورا ایله مغرب معناسنه در خاور خاء معجمه ایله باور وزننده مشرق معناسنه مشهوردر وعکسنه دخی ذاهب اولشدر یعنی مشرق باختر مغرب خاوردر دیمشلر (سپاه وهم سپه لشکر دینور باشبوغه سرکرده) باء فارسیه ایله سپاه وسپه سپاه وسپه وزننده لشکر وعسکر معناسنه در سرکرده هر پرده وزننده کاف عربیله باشبوغ معناسنه درکه سرایله کرده دن ترکیب اولنمشدر (سپهبد دیندی سرداره سپهسالار سرعسکر) سپهبد کسرسین مهمله وباء فارسینك فتحی وسکون ها وضم باء موحده ودال ایله سردار معناسنه سپه عسکر وبد صاحب معناسنه در وبو مناسبتله یعنی صاحب عسکر معناسی اعتبار یله پادشاهه دخی اطلاق اولنور سپهسالار دخی سردار وسرعسکر معناسنه در سالار تالار وزننده اولو وعظیم وهر قبیله نك رئیسی وسیدی وسردار لشکر وباشبوغ وقافله باشی معناسنه در (سرقالقان زره جوشن جبه زرخ آدیدر جمله) سرسینك کسری وباء فارسیه نك فتحیله قالقان معناسنه درکه عربیده ضم جیم ایله جنه دینلور وسپردن مصدرندن اسم اولور اباغله یاصمق وچکمك معناسنه در ومعنای مذکوردن اسم فاعل

(وفعل)

وفعل امر کاور زره زای معجمه وراء مهمله وظهور ها ایله زرخ معناسنه درکه جنکده کیه جك تیمور لباسیدر عربیده لبوس ودرع دینور جوشن جیم ایله هیب سن وزننده بودخی زرخدر کرجه زره طرزنده اولور لکن زره یالکز اولور وجوشن حلقه حلقه اولوب ارالرینه اوفاق اوفاق تشکل نصب اولنور ومتعدد وترشر وکیسه نك جهره سندن کایه ایدرلر جبه جیم ایله کبه وزننده زرخ معناسنه در (قلیج شمشیر وتیغ ونیزه مزراق دشنه در خنجر) شمشیر قتح شین وسکون میم ایله قلیج معنا سنه در اصللده شم قویرق وشیر ارسلان معناسنه اولمغله ایکیسندن مرکب ارسلان قویروغی دیمك ایدی علی طریق التشبیه قلیج وغداره وباله مقوله سی الاتده علم خاص اولدی تیغ تاء مثناتك کسری ومدی وغین ایله درت معناسی واردر بری قلیج وغداره واسترده مقوله سنه دینور وبری طاغك تپه سیدرکه اندن منقطع یری اولمیه وهرنسنه که بلند وراست وقائم اوله تیغ دینور وثالث روشنایی وشعاع معناسنه در رابع پولاد جوهریته دینور نیزه نونله ریزه وزننده مزراق معناسنه در دشنه دال مهمله ایله تشنه وزننده خنجر معناسنه در (دمور آهن قلای ارزیز باقرمس روی توجدرهم) آهن دامن وزننده دمور اسمیدر عربیده حدید دینور قلیج وغداره مثللو آلاتنه دخی اطلاق اولنور ارزیز هرهزه وراء مهمله وزای معجمه ایله شبخیز وزننده قلای اسمیدرکه معروفدر قاب قباق آغر درز عربیده رصاص دیرلرمس میمك کسری وسین مهمله ایله انواع معادندن باقرك اسمیدرکه عربیده نحاس دیرلر روی واو مجهول ایله توج معناسنه درکه معلوم در واومعروف ایله یوز یعنی وجه معناسنه ومعانیٔ سائره سی اولدیغی آتیده ذکر اولنور (دیمشلر قورشونه اسرب کومشدر سیم النون زر) اسرب همزه نك وراء مهمله نك ضمی وسین مهمله نك سکونی وباء موحده ایله قورشون معناسنه در وزن مذکور اوزره فقط باء موحده نك تشدیدیله عربیده دخی اسرب دینور همزه نك فتح ومدی ونون نك ضمی وآخرنده کافله آنك دخی عربیده قورشون معناسنه در سیم سین مهمله ایله

جیم وزننده کومش معناسنه در زر فتح زای معجمه ایله هر وزننده ذهب یعنی التون معناسنه در که مشهور هر جلیدر وعموما یاشلو پیر وفرتوت وخصوصا آق صقالو وقزل بکزلو پیر واختیاره دینور (دکز دریا کمی کشتی رئیسی ناخدا ایله باد) دریا معروفدر که دکز و بحر معناسنه در کشتی دستی وزننده کمی وسفینه معناسنه در ناخدا ناوخدا مخففیدر ناو کاو وزننده سفینه معناسنه در وخدا صاحب معناسنه اولمغله ناخدا کمی صاحبی دیمك اولور که رئیس و قبودان تعبیر اولنور ناو صوارق و مطلق ایچی قووق ومجوف و طولانی تسنه یه دینور ورخنه و منفذ و سوراخ معناسنه در بو مناسبتله ایله فایق و کمی یه اطلاق اولنمشدر شارح مرحوم ناء نافیه ظن اولنمق خوفیله مفرد در دیمش واقعا کلمه مفرددر انجق نا لفظی ناو کلمه سندن مرخم ومخفف اولدیغی تفهیم دخی لازمدر باد باء موحده ایله روزکار معناسنه در (اجق یلکن کشاده باد بان بغلو دمور لنکر) کشاده آچیلمش بادبان آسمان وزننده یلکن معناسنه اولمغله کشاده بادبان آچق یلکن معناسنه درکه عریضه شراع دینور وسفینه نك اورته سنده اولان دیرکه دیرلر که یلکنی اکا بنداید رلر سرن تعبیر ایدلکدر یدر وهرجایی وخفیف مشرب کیسه یه دینور که مداهن مزاج اولوب دوستلغی برقرار اولماز یعنی روزکاره تابع اولور لنکر لام ونون و کاف فارسی ایله بندر وزننده مکی دیورینه دینور که سفینه یی انکله ضبط و ربط ایدرلر وهر کون فقرایه اطعام اولنان محله دینور خانقاه وتکیه یه لنکر اطلاق بو علاقه ایله در و باقردن بیوك صحنلره لنکری اطلاق اکا منسوبدر تکیه صحنی دیمکدر واطرافی محاط تربه یه ومرقده دخی دیرلر وام الفساد اولوب واردیغی مجلسی تلخ ایدن شخص ثقیله دینور (یقین اولمه مشو تزدیك شاهانزا سلاطینه) مشو شدن مصدرندن مشتق شود مضارعندن مأخوذ تهی حاضر درکه اولمه معناسنه در تزدیك یقین معناسنه در شاهان شاهك جمعی را ادات مفعولدر سلاطین سلطانك جمعی عریضدر که جای ترکیده ایراد اولندی

(اوزاقدن)

(اوزاقدن کور بینن ازدور داخی باق دیمك بنکر) بینن دیدن مصدرندن مشتق بیننده مضارعندن مأخوذ امر حاضر در یعنی نظر ایله کور معناسنه در ازدور اوزاقدن دیمکدر بنکر باق دیمکدر نکر یستن مصدرندن مشتقدر مضارع نفس متکلم وحده سی اولان تکرم کلمه سی یوقاروده ذکر اولندی ناظم مرحوم بو قطعه ده شاهانی ولازمهٔ سلاطین اولان اقلیم وعسکر ومعادن وآلات مرتبه وسفینه وسائر لازمه لرینی بیان بیورمشلردر

﴿۲۳ زخویش آگاه باشد آنکه کرد این قطعه را از بر﴾

ز ازدن مخففدر خویش خود مرادفی کندی معناسنه در و خصم و اقربا معناسنه ده اولور آکاه کاف فارسیه ایله خبیر معناسنه در باشد اولور دیمکدر آنکه اولکه معناسنه در کرد ایتدی این قطعه را بو قطعه یی ازبر یاد وحفظ معناسنه در معنی کندو سندن خبیر اولدی اول کیمسه که بوقطعه یی از بر ایتدی دیمکدر بو قطعه ده پدر مادر برادر و اقرباء سائره ذکر اولندیغنه ضمنا ایما واشارت بیورمشلردر (پدر بابا پسر فرزند اوغلدر هم انا مادر) پدر باء فارسیه ایله کدر وزننده اب معناسنه درکه ترکیده بابا و پدر دخی دیرلر پسر باء فارسینك ضمی وفتح سین ایله کهر وزننده این واوغل معناسنه در فرزند در بند وزننده کذلك اوغل معناسنه در ذکور ده استعمالی غالبدر مادرام معناسنه در انا و والده دینور شارح مرحومك بسری کسر یا ایله قیدی قیل تاسخدن خطا اولمق کرکدر (فرنداشدر برادر دادر وهمشیره در خواهر) برادر کسر باء موحده ایله فرنداش معناسنه در دادر مادر وزننده برادر معناسنه در خواهر واو معدوله ایله همشیره معناسنه درکه عریضه اخت دینور (نیا اولدی بیوك بابا نبیره اوغلنك اوغلو) نوئك کسری ایله نیا یا وزننده بیوك بابا در که عریضه جد وترکیده ده دیرلر بابانك باباسنه و اناك باباسنه شاملدر و برادر ما در معناسنه درکه عریضه خال ترکیده طایی تعبیر اولنور و بیوك برادره ده اطلاق اولنور وقدر وعظمت معناسنه ده کلور نبیره صغیره وزننده اوغلنك اوغلو

معناسنه در قز اولادینه دخی دینور بر قولده ناظمك مختاری اوزره
اوغل اوغلنه وقول آخرده قز اوغلنه مخصوصدر (نبیسه هم قز
اوغلودر برادر زاده درافدر) نبیسه نفیسه وزننده ابن بنت معناسنه در
برهانده اوغل اوغلودیو محرر در افدر همزه وفا ایله صفدر وزننده برادر
زاده معناسنه در (دیشیدر ماده عورت زن دینور طول عورته کالم) ماده
ساده وزننده دیشی معناسنه در انسان اولسون حیوانات ساره اولسون
زن زای معجمه ایله خاتون وعورت معناسنه در وزدن مصدر ندن فعل
امر واسم فاعل مخففی اولور کالم کاف عربیه نك فتحی ومدی وضم
لام ایله اول قاری یه دینور که یا مطلقه یاخود قوجه سی وفات ایتمش
اوله ترکیده طول دینور شارحك کاف فارسی ولامك فتحیله دیو
قیدی سهودر (اراولدی شوی شوهر یعنی زوج ارکك دیمکدر نر
شوی شین معجمه ووا و سا کن ایله یوی وزننده زوج یعنی قوجه
معناسنه شوهر برتر وزننده کذلك زوج معناسنه در نر فتحیله نوله سر
وزننده ماده مقابلی ارکك معناسنه در بوندن باشقه زشت و کریه
وفظ وغلیظ وقضیب والت رجولیت معناسنه وطالغه وموج معناسنه
کلور وشجرك وسطی اولان اصل شاخدر ساز شاخلر اندن متفرع
ومتشعب اولور وخنثی معناسنه در که رجولیت وانوثتی اولان حیوان
وانساندر که حکم غالبکدر مساوی اولور ایسه خنثای مشکل دینور
(دکون سور او یون بازی ضیافت اولدی مهمانی) سین ایله سور
شور وزننده التی معنایه کلور اول دکون وطوی معناسنه در که عربیده
عرس دینلور ثانی سیاهه مائل رما دیدر که پرچندن قو یروغنه دك
سیاه خط چکلمش آت وقاطر واشکده اولور اول رنکده اولان
حیوان متین دکلدر واقعا سنجابی رنکده اولان آت و بارکیر ده شوملق
درکاردر ثالث برقوش آدیدر رابع قرمزی رنك معناسنه در کل سوری
کل سرخدر که کلاب النان کلدر خامس اخوان طائفه سندن برقومدر
سادس برشهر آدیدر بازی باء موحده نك مدیله رازی وزننده او یون

(ولعب)

ولعب معناسنه در مهمانی مهمان رزمان وزننده مسافر معنا سنه
اولمغله مهمانی یاء مصدریه ایله ضیافت معناسنه در (سوئمك شادمانی
باکره دوشیزه قز دختر) شاد مان سکون دال ایله مسرور وشادان
وفرحناك معناسنه اولمغله یاء مصدریه ایله شادمانی سوئمك معناسنه
اولمشدر دوشیزه پوشیده وزننده باکره معناسنه در باکره کلمه سی
مخترعات عوامدن اولوب کلام عربدن اولمادیغی وصحیحی بکر کلمه سی
ایدوکی این کمال مرحومك تصریحکرده سی ایسه ده ناظم مرحوم
ژبانزد اولدیغی اوزره ترکی موقعنده ایراد پیورمامری ایله غلطه حمل اولنمز
دختر قز معناسنه اولدیغی دختر رز پاینده ذکر اولندی (خصملر جمله
خویشاوند وزدیکی یاقنلقدر) خویش واو معدوله ایله ریش وزننده
خصم معنا سنه اولمغله جمعی خویشاوند اولمشدر خصملر واقربا
معناسنه در خویش بوندن باشقه خود وکندو معناسنه در که عنوان
قطعه ده ذکر اولندی واشاغیده دخی کله جکدر کوزل ونیکو وخوب
معنا سنه وعدم مقابلی وارلق ووجود معناسنه کلور و برنوع کان
بزیدر که جامه یا یوب کیرلر واکیجیلرك صبان اوتی تعبیر ایتدکلری
اغاجدر که صبان تیو رینه کیورلر (اوکی اوغل پسند ر هم اوکی
باباپدراندر) پسند ر باء فارسیه نك ضمی وسین مهمله نك فتحی
ودال ایله سخنور وزننده اوکی معناسنه در پسر اندردن مخففدر
عربیده ربیب دیرلر پدراندر اوکی پدر معناسنه در و رانك حذفیله
بدانور دخی دینور (کشی زاده اولان وآلا نژاد پاك کوهردر) وآلا نژاد
زای فارسی ایله کشی زاده معناسنه در و یا الکز نژاد مزاد وزننده وزاده
دخی اصیل وکشی زاده معناسنه در پاك کوهر آری وخالص وکوهر
اصل معناسنه در اصلی پاك کشی زاده یه پاك کوهر دینور (تبار وخاندان
قوم وقبیله جمله سی یکسر) تبار تاء مثناة فوقیه نك فتحیله عیار
وزننده خصم واقربا وقوم وقبیله معناسنه در صوی واصل ونژاد
معناسنه ده کلور وعربیده هلاك معناسنه در خاندان جامکان وزننده
قوم وقبیله معناسنه در یکسر یاء موحده نك مدیله افسر وزننده جمله یعنی

برباشدن پر باشه دیمکدر ڤوهاایله یکسره پراغوردن ودفعهٔ معناسنه در
(فرومایه دی صو یسز شخصه بد اختر اوغرسز در) فرو الجق
معناسنه ومایه اصل معناسنه فرومایه صو یسز معناسنه در بداختر
بد کوتو واختر یلدز معناسنه اولمغله نا متیمن واغورسز شخصه
بداختر دینور (تلنکی آح محتاجه دینور جمری اولان پیرز) تلنکی
ضم تاء مثناة ایله تفنکی وزننده اهل فقر ومضطر وکدا معناسنه در
پیرز جمری یعنی مالیله متهم خسیس و بولسز واد بسز واهل ضنت
آدمه دینور و جمری فارسیدر موقع ترکیده کلمشدر (سخی آدم جوانمرد
و باغشلایجی بخشنده) جوانمردی سخاوت معناسنه اولدیغی ذکر
اولندی یاسز جوانمرد سخی آدم دیمکدر بخشنده بخشیده مصدرندن
اسم فاعلدر (خسیس والجغه نا کس دینور استکلو خواهشکر)
نا کس خسیس والجق آدمه دینور خواهش کر خواهش واومعدوله ایله
حاصل مصدر در کرادات نا علدر خواهش کر استکلو واستیجی معناسنه در
(عجمدن بن کتوردم بویله انجو بویله جوهر هم) زایران عجمدن من بن بیا
وردم کتوردم چنین در بویله انجو چنین کوهر بویله جوهر مفردائی معلومدر

٢٤ قطعهٔ چون مهر رخشان در جهان پرتو نثار

چون کی مهر کنش رخشان رخشیدن مصدرندن صفهٔ مشبهه در
پارلیجی ولامع معناسنه در پر تو نثار نثارنده پرتو تقدیرنده پرتو صاچیجی
دیمکدر نثار کلمهٔ عربیدر انجق قاعدهٔ فارسیه اوزره دخی استعمال
اتمشلردر مفهوم ترکیب جهاندهٔ لامع ورخشان اولان گنش کی
ضیا صاچیجی قطعه دیمکدر (رخش آب پارلایجی رخشنده پارلق
تابدار) رخش بخش وزننده مطلق آنه والاجه رنك قاره لوواقلواولان
آنه دینورکه عربیده ابلق دیرلر وعندالبعض سیاه ابله طوری بینده
برونکدر ترکیده یاغز طوری دیدکلریدر بعضیلر بوز آنه و بعضیلر
بوز وجل آنه دخی دیمشدر ورخش بشلامق وشروع وابتداوعلایم سما
یعنی قوس قزح معنالرینه کلور و قوتلو ومبارك و میمون
اولق وترس وعکس وبرکشه معناسنه در بخشنده وزننده رخشیدن

(مصدر)

مصدرندن اسم فاعلدر پارلایجی معناسنه تابدار تاب ضیادیمك
اولمغله طوتیجی معناسنه اولان دارایله لدی الترکیب پارلق معناسنه
اولمشدر (پك لطافتلو طراوتلو دیمکدر آبدار) آبدار تابدار وزننده
مطلقاطری وتازه ولطافتلو نسنه یه دینور میوه وجواهر کبی و صو بنی
پولمش قلیجه وخنجره وسائر آلاته دخی اطلاق اولنور وحال ومال
صاحبی کیمسه یه دینورکه اصطلاحجه رطوبتلو تعبیر اولنور (عاشقلك
معناسی اولمش دوستاردوستدار) دوست پوست وزننده یارو محبت
و یکسل و یکرنك معناسنه در آرایله یاخود دارایله ترکیب اولندقده
دوستار دوستدار عاشق معناسنه اولمشدر یاخود دوستاردوستداد دن
تخفیف اولنمشدر (پر پرینه راست کلمك دوچهارایله دوچار) دوچهار
ضم دال وخفاء واوایله ایکی کیمسه نك ناکهانی بر پرینه ملاقاتده
مستعملدر ایکی کوزدرت اولدیغی اعتبارایله در واوك حذفیله ده
لغتدر دوچار یعنیهما معنای مذکورده مستعملدر (دادکر عدل
ایدیجید ر جور ایدیجی زورکار) داد عدل معناسنه دیو کچدی کر
ادات فاعلدر دادکر عادل معناسنه در زورکار ظالم معناسنه در زورك
قوت معناسنه اولدیغی ذکر اولندی (فرصت وعصر زمان داجی
هوادر روزکار) کاف فارسی ایله ر وزکار زمانهٔ ناپایدار و فرصت
و مدت ورخصت وهوا معناسنه در وکاف عربی ایله یوم الحرب
معناسنه درکه جنك کونیدر (قوجغه دیندی دراغوش ودخی
آغوشتن) آغوش خاموش وزننده قوجاق معناسنه در دراغوش
قوچین معناسنه در ودر لفظ دن معنای ظرفیت ملحوظدر صرف
زائد دکلدر آغوشتن قوچق یعنی قوجاقلیوب سینه یه چکمك معناسنه
مصدردر آغوشیدن دخی بومعنایه در (هم کار اولمش قوجاق المق
قوجاغه درکار) کار منار وزننده قوجاق معناسنه واوج وطرف
معناسنه در که وسط مقابلیدر درکار قوجاغه المق معناسنه در
(ساختن دوزمك دخی یول طاقمقیدر برك و ساز) ساختن دوزمك
وقوشمق و یاپمق ودوزلتمك ونظام و یرمك وتکمیل وتمام ایلك معنالرینه

مصدر در برك وساز يندهمارنده واوايله وواوسز يول طاقمى معناسنه در
برك معناسى مقد ما ايضاح اولندى ساز ناز وزننده جالغى ولهو
آلاتنك جمله سنه شامل اسم جنس معنا سنه و يول طاقمى وسامان
سفر معناسنه كلور سلاح وانتظام حال و رونق امور و مثل و مانند
وفائده ومنفعت معناسنه در ومذكور ساختن مصدرندن امر اولور
(منتظم در ساز مند و يك موافق ساز كار) ساز مند ادات نسبت
اولان مند ايله منتظم الحال يعنى دوزلمش وقوشلمش ومهيا معناسنه در
ساز كار ادات اسم فاعل ايله الوف وموافق واو يغون ديمكدر
(شول كه مأ كولاندن مخوش اولە خوشخور دينور) خوشخور
حو ضتلو اولان اطعمه و اشربه در كه مخوش تعبير اولنور
(هم كواريدن سكرمك هضمى آسان خوشكوار) كواريدن ضم كاف
فارسيه ايله شمار يدن وزننده طعامى هضم ايتمك وطعام سكرمك وهضم
اولق معناريله درخوشكوار هضمى آسان طعام معناسنه در كوار
كلمسى كواراندن تخفيف اولنمشدر مأ كولاندن تناولى اسهل وهضمى
اسرع اولان نسنه يه دينور (اولدى فكر ايتمك نهيدن هم سكالمش
اويله در) نهيدن نون ايله رسيدن وزننده فكر ايتمك معناسنه در
سكالمش سفادش وزننده سكالمدن مصدرندن حاصل مصدر در
سكالمدن عناد وعداوت ايلمك وفكر واندىشه قماق وصماغى وسوء
ظن ايتمك وفنا و برامز سوزسو يلمك معناريله در (ايتيده تأخير
وتأنى ايلمكدر بر ديار باء موحده نك ضمى و راء مهمله نك
ودالك سكونى ايله متأنى وحليم وحمول وسهل وصاحب حوصله
وجفاكش معناسنه در (صلح معناسنده در يعنى بارشمق آشتى) آشتى
فتح ومد همزه وسكون شين معجمه وتاء مثناتك كسر ومديله بارشمق
و مصالحه معناسنه در (جنك ايمش پرخاش ورزم وكيردار
وكار زار) پرخاش باء فارسيه وخاء معجمه ايله سرباش وزننده جنك
وجدال وحرب وقتال معناسنه در تركيده دكوش وصواش دينور
عربيده وغادير لر ومجازا لسان ايله اولان مخاصمه ومنازعه ده
دينور رزم راء مهمله ايله عرم وزننده جنك معناسنه در ومعركه

وجنك بريته ده دينور واودون وحطب معناسنه ده كلور فتح زاى ايله
متكلم وحده در وزيدندن مأخوذ در بو يارم ورنكين ايدرم معنا سنه
كار زار زار زار وزننده كذلك جنك معناسنه در (طاسه لو اندوهكين
وطاسه اولمشدر فرثم) اندوه فتح همزه ايله انبوه وزننده غصه ومالات
وصقندى وانقباض معناسنه در كين ادات نسبت اولمغله مكدر ومغموم
وطاسه او آدمه اندوهكين دينور فرثم فانك وزاى فارسيه نك فتحملريله ملالت
وغصه وقساوت وعجز معناسنه در (قلبى محزون خاطرى مجروحه
ديرلر دلفكار) فكار فانك كسرى وكاف فارسيه ايله نكار وزننده آزرده
ومجروح الخاطر معناسنه اولمغله كوكل معناسنه اولان دل ايله تركيبلنوب
دلفكار دينمشدر الحاصل يالكز نكار دخى دلفكار معناسنى افاده ايدر
(داز مفهومى بنا دازار هم معمار ايمش) داز دال مهمله نك فتحى
ومد يله راز وزننده بنا معناسنه در دازار آزار وزننده معمار يعنى
خانه وبنا يابيجى معناسنه در (بازاوى تحكم دخى محكم ديمكدر استوار)
تحكم تاء مثناة وخاء معجمه وكاف فارسيه ايله ادهم وزننده بازاوى
يعنى صيقل خانه معنا سنه در استوار همزه نك وتاء مثناتك ضمى
وسين مهمله نك سكونى واوك فتحى و مدى وراء مهمله ايله متين
ومضبوط ومحكم معناسنه در بوندن باشقه امين ومعتمد عليه معناسنه
واياغمق معناسنه ده كلور (ريزه ريزه پاره پاره طارطغاندر ترت مرت)
ريزه پارچه وقطعه معناسنه اولمغله ريزه ريزه پاره پاره معناسنه تركيده
دخى مستعملدر ترت مرت تاء مثناتك ومتك ضمليريله وراء مهمله
وتاء ايله طارطغان وپريشان معناسنه تتابع الفاظدندر (خرد مرد
اوفاق تفك يعنى طاغلمش تارمار) خرد مرد خاء معجمه ومتيك
ضمليريله بودخى تتابع الفاظ قبيلندندر كه تركيده اوفاق تفك دينور
يالكز خرد اوفاق وكوچك معناسنه در تارمار تاء مثناة ايله كار زار
وزننده بو دخى اتباع قبيلندندر طاغنق و طارطغان معناسنه در
وپاره پاره وريزه ريزه اولمش نسنه يه دينور (ايش فيار ايشليمى يه فيار
آور دينور) فيار فتح فا ومد ياء تحتيه ايله مدار وزننده شغل وعمل

ايش كوح معناسنه در فيار آورايش ايشليجي معناسنه در كه آورايله فيار وصف تركيبي قلنمشدر (ايش طونجي كاردار ايش كوح دمكدر كاربار) كاردار ايش طونجي معناسنه وصف تركيبدر وزرايه وصدر اعظمه اطلاق اولنور كاربار ايش كوح معناسنه در بارگاهي ردايف اولمشدر مثلث قطعه‌نك بارگاه سي شرحنده دخي سيفت ايلدي (اولا مق اولدي شكردن هم دميدن اويله در) شكردن شين معجمه وكاف عربي ايله چكردن وزننده آولق وصيد وشكار معناسنه در و بوزمق وقيرمق وشكست ومنهزم ايلمك وچاره وعلاج وتدبير ايلمك معناسنه در دميدن دال مهمله ايله رسيدن وزننده كذلك آولق معناسنه در ديو ناظم مرحوم بيان بيور ديلر ياخود واو ايله ويدن آولق معناسنه اولديغندن واوي دال مهمله تحريري طابعدن خطا اولمه (سوركن آوي جركه وآو داخي تخجير وشكار) جركه فتح جيم وسكون راء مهمله ايله سوركن آوي معناسنه در تخجير تونك فتحي وخاء معجمه‌نك سكونيله وجيم فارسيه ايله زنجير وزننده آووشكار معناسنه در وآوجي يه‌ده دينور وآولامق وصيد معناسنه در وآوير ينه دينور كه آولاق تعبيراولنور وعموماصيد اولنمش جانوره وخصوصا داغ كبسنه دينور كرك صيد اولنمش وكرك اولنمامش اولسون شكار صيد معناسنه مشهور در (هرنه استر ايسك ايسته دائما اللهدن * هرچه مينخواهي بجو هموواره از پروردكار) هرچه هرنه مينخواهي استر ايسك بجو طلب ايله هموواره دائما از پروردكار رب العالمين دن بخواهي خواستن مصدرندن خواهد مضارعنك مفرد مخاطبيدر بجو جستن مصدرندن مشتق جويد مضارعندن مأخوذ فعل امر در

٢٥ اين قطعهٔ شيرين بود دلشكارا جوي شير

اين قطعهٔ شيرين بوطاتلو قطعه شيرينده شيرسود وياي نسبت ونون تأكيد در طاتلو معناسنه در بود اولور معناسنه بودن مصدرندن مضارعدر دلشكارا كوكلي صوسزلره يعني آب حيات معارفه

(اولان)

اولان دلشنه لره جوي شير فرهاد كه شيرين ايچون اجرا ايلديكي ايرمق اولور جوي شير سود ايرمغي معناسنه اولمق جائز در انچق معناي بعيد در زيرا ناظم مرحوم شيرين ايله جوي شيري التزام پيوردبلر (دلجو دلاويز اولكه پك مقبول اوله هم دلپذير) دلجو دلاويز دلپذير كلمه لري وصف تركيبدر كوكل طلب ايديجي كوكل اصليجي كوكل قبول ايديجي معناللرنده در و پك مقبول اولان نسنه يه دينور محبوب اولسون بشقه شي اولسون جو وآويز و پذير جو يينده آويزنده پذيرنده اسم فاعللرندر مخفف ومرخمدر (داخي دلاوركي هرصاحب شجاعتدر دلير) دلاور آور ايله دلدن مركب قوي القلب شجيع معناسنه در دلير دخي كسر دال مهمله ايله معناي مذكوره ده در (اولادي نشيمن اوتوراق پرخير دنسه طورمه قالق) نشيمن نونك كسري وشين معجمه‌نك كسر ومدي وميمك فتحي وآخرنده نون ايله مطلق اوتوره جق مكان معناسنه در وقوش يواسي آشيان معناسنه ده اولور پرخير خير خاء معجمه ايله نيروزننده خاستن مصدرندن مشتق خيزد مضارعندن مأخوذ قالق معناسنه اسم در برآ كيد ايچون در خير طالعه وموج معناسنه ده كلور وحاء مهمله ايله خيز مفعول ومبدهد پوشت اوغلان معناسنه در (ثابت قدمدر پايدار پرلشمش اولان جاي كير) پايدار ياء فارسيله نامدار وزننده اوج معناسي واردر پري اسماء حسنى دن پراسم شر يقدر ثاني دائم وباقي وجاودان معناسنه در كه ناظمك ثابت قدمدر ايله مرادي بو معنادر ثالث قوي وتوانا آنه دينور جاي كير پرلشمش معناسنه وصف تركيبدر اصل معناسي مقام طوتيجي دمكدر (كهتر كوجوك در دخي مهتر دمكدر پك بيوك) كه كافك كسري وظهورها ايله كوجك وصغير معناسنه ترادات اسم تفضيل در كهتر پك كوجك معناسنه در مه كسر ميم وظهورها ايله بيوك معناسنه در وترادات اسم تفضيلدر مهتر پك بيوك معناسنه در طبل ودومبلك وسورنا وانلرمانندي سماعه خراش قياساز لردن مركب ومركب خانه تعبير اولنان ساز مزوكي چلاك اسمنه

انسان زکیده مهتردیرلر ایدی مصرع مذکورده اولان مهتردن تسمیهٔ
مذکور صنادر اوله جغی ایماییله (شهنای خالو زورنه در طاول دهل
کوسدر تیر) یور دیلر شهنای یوك دودك دیمکدر زور نه ده
یوکلك آوازینك قبا وجوق چقمه سندندر یاخود پادشاه دودوکی
دیمکدر خالو خاء معجمه ایله زورنه معناسنه در والده قرنداشی یعنی
طایی معناسنده اولور که عربیده خال دیرلر دهل دال مهمله نك
وهائك ضمیریله طاول درکه عربیده طبل دیرلر تیر تای مثناة ایله دیر
وزننده کوس وطبل کبیر معناسنه در وسپرندی دوکیلان محله دینور که
سپرندیلك تعبیراولنور مهترخانهٔ مزبور یکرمه وسامعه خراش بر کورولدی
اولدیغندن سایهٔ حضرت کسوه رشحا نیده دفعیله قولاغمز دیچ
اولمشدر (یولدن خبر ایله کلوب کیدن ایمش پیك ویرید) پیك یاء
فارسیدنك فتحی وپاء تحتیه وکافك سکونیله ساعی معناسنه در که غلط
اولهرق صابی دیرلر برید باء موحده نك فتحیله عنید وزننده ساعی
وقاصد دیمکدر بو معناسنه در (مژده نوید مژده برمفهومی اولمشدر بشیر)
نوید ضم نون وسکون مدواوایله مژده و بشارت وخبرمفرح معناسنه در
کرك بالفعل وکرك بالوعد اولسون ومتحرك ولازمان ومضطرب
اولق معناسنه در فتح نون ایله نوید نوید ندن مصدر ندن فعل
ماضیدر نویدن رویدن وزننده ناله وزاری ایتمك وفغان وایرعمق
وحرکت ایتمك ودترمك معنالرینه درمژده برمژده یی دیمکدر عربیده
بشیردیرلر بشیر موقع زکیده ایراد اولندی (دریافتم ین کلدم بشناس تو
سن اکله هم) دریافتم اکلدم معناسنه ماضی نفس متکلم وحده در
مصدری دریافتن کله سید ر بشناس تو سن اکله معناسنه درکه
شناس شناختن مصدر ندن مشتق شناسد مضارعندن مأخوذ
فعل امردر (غایت ذکیدر تیز دل آکاه معناسی خبیر) تیز خیز
وزننده کسکن معناسنه اولدیغی ذکر اولندی تیزدل کسکین کوکللو
ذکی ومتفطن معناسنه در آکاه خبیر معناسنه در خبیر موقع زکیده
کنورلمش عربیدر (نومید اوکم مأیوس اوله حیف اولمش افسوس ودریغ

نومید نونك فتحی وواوك سکونی و میم کسر و مدی ودال
مهمله ایله مأیوس وامیدی منقطع معناسنه در افسوس همزه وفا
وواو مجهول ایله محبوس وزننده حیف ودریغ وحسرت معناسنه در
وظلم وستم وجفا وطنز واستهزا ولاغ ومزاح معناسنه ده کاور دریغ
کسردال وراء مهمله وپاء مجهول وغین معجمه ایله کلهٔ تحسر وتأسف
وندامتدر حیف وافسوس معناسنه در ترکیده ایواه ایله تعبیر اولنور
(هم انتقام الملق دمار آوردن اولدی طوت بکیر) دمار دالك فتحیله
شرار وزننده هلاك معناسنه دمار آوردن انتقام الملق معناسنه در
بکیر طوت معناسنه کرفتن مصدرندن امردر مضارعی کیرد کاور
(تنزوی تنسوخك آدی خوشیری ایوقوقولیدر) تنزوی تاء مثناة ایله
تنسوخك آدی اولدیغنی ناظم مرحوم خیر ویرلر خوشو صفتنك
تقدیمیله کوزل قوقولو معناسنه در (غایت لطیف اشکرف ایمش تنسخ
دیمکدر بی نظیر) اشکرف کسرهمزه وسکون شین معجمه وفتح کاف
فارسیه وسکون زا وفایله غایت لطیف معناسنه در ایری وفاین وضخیم
معناسنه وشان وشوکت وابهت معناسنه ده کاور تنسخ فتح تاء مثناة وسکون
سین مهمله ایله همرخ وزننده بی نظیر وغایته نادر ونفیس ومطبوع
نسنه در (صوباشی یه دارو غه دی داخی کلا نتر مخسب) دارو غه
دال مهمله نك فتحی ومدی وراء ممدودهٔ مضمومه وغین معجمهٔ مفتوحه
آخرده هاء رسمیهٔ غیرملفوظه ایله صوباشی دیدکاری ضابط معروفك
اسمیدر کلانتر کلان کاف عربی ایله مکان وزننده بزرك وعظیم
وکبیر معناسنه وارتق وافزون وباش تبه سی تارك سر معناسنه در
کلانتر اسم تفضیل صیغه سیله مخسب معناسنه در (کرچه کلان
معناسیدر جمله لغتلرده کبیر) کلان جمله لغتلرده کبیر معناسنه اولمغله
اداة تفضیل ایله مخسبه کلانتر اطلاق اویمازکی فهم اولنور
ایسه ده ناظم مرحوم لغت متداوله یی یاینده معذور اولدیغنی افاده
بیورلر (مستفعلن مستفعلن بحر رجزدر بوکهر) یعنی بوقطعه نك
هر بیتی سکز کره مستفعلن الملغله اسمنه بحر رجز دیرلر

(جوهر کبی حفظ ایلسه شایسته مخدوم وزیر) دیباچه ده مشارالیه اولان وزیرك مخدومی بوقطعه یی کوهر کبی حفظ ایلسه یعنی کوهری صندوقلرده وخزینه لرده حفظ ایلمك نیچه ایسه بوقطعه یی ایوجه حفظ ایلسه شایان وانسب بیورر لر حفظ اکرچه صاقلق معناسنه در انجق حفظ ایتمك اسامزده از برلمك محلنده دخی ایراد اولنمغله علی طریق الایهام معنای مذکوری مراد بیورر لر

﴿۲۶ قطعه درزا زکهرها شده کنجینهٔ راز﴾

قطعه درزا زای فافیه سنده اولان قطعه ازکهرها کهرلردن نشده اولمش کنجینهٔ راز سرخزینه سی اولمش معنی زا قافیه سنده اولان قطعه کوهرلردن کنجینهٔ راز اولمشدر بوقطعه ده اولان کلماتدن کوهر استعاره اولنوب اول کوهرلردن مجموع قطعه خزینهٔ اسرار اولمش دیمکدر حرف زا حذفنده اولان قطعه خزینهٔ اسرار اولمش کهرلردن دیمك دکلدر راز سرمکتوم ومافی الضمیر معناسنه اولدیغندن بشقه بویه ولون ورنك معناسنه وبویاه ق ورنك وبرمك معناسنه اولان رازیدندن فعل امر اولور وکربی دیملان جانوره ده اطلاق اولنور واشك اریسی تعبیر اولنان بیوك اروبه دینور وری شهرینه نسبتده استعمال اولنور رازی دیرلر (چوق رسا چوق بیمه بسیار مخورانندك آز) رساراء مهمله ایله مسا وزنده چوق معناسنه در بسیار باء موحده ایله کسری وسین مهمله نك سکونیله وباء تحتیه ایله انکار وزنده چرق معناسنه مخور خوردن مصدرندن اکل ایتمه یمه معناسنه نهی حاضر اولمله بسیار مخور چوق یمه معناسنه در اندك اند بند وزنده اوجدن طقوزه وارنجه عدد مجهول معناسنه در عربیده ثیف ووضع دینور اندك کلمه سی بواعتبار ایله اند لفظندن مصغر اولمشدر ق آز وقلیل معناسنه در بوندن بشقه اندلفظی بش معنایه دخی کلور بری چندان وچندین معناسنه در که اولقدر وبوقدر تعبیر اولنور ایکنجی تعجب واستغراب یوزندن سوز سویلمك اوچنجی من غیر قطع ظن وتخمین وشك وتردد ایله سوز سویلمك دردنجی

(شکر)

شکروشنا معناسنه در بشنجی ارزو وتوقع وامیدوار اولمق معناسنه در (اولادی خرسند قناعت ایدیجی حرصه دی آز) خرسند خاء معجمه ایله کلمشدر وزنده نحن قسمنا مطبخندن تعیین کرده سنه راضی اهل قناعت معناسنه در آز مد همزه ایله راز وزنده حرص وطمع معناسنه در (کندنادر پرصه سیرصار مساق قوقو بوی) کندنا کاف فارسیه نك فتحی ونونك سکونی ودالك فتحی ونونك مدیله براصه دیدکاری سبزه یه دینور عربیده کرات دینلور سیرسین مهمله نك کسری وباء معروفه ایله صار مساق معناسنه در عربیده ثوم دیرلر بوی باء موحده ایله روی وزنده قوقو معناسنه در یانك ماقبلی حرف مد اولدیغندن حذف ایله بودخی دینور (هم دینور قوقیشه کندیده صوغان اولدی پیاز) کندیده کاف فارسیه نك فتحی وسکون نون ایله خندیده وزنده کندیدن مصدرندن اسم مفعولدر قوقش معناسنه در پیاز باء فارسیه نك کسریله نیاز وزنده صوغان معناسنه در که عربیده بصل دینور (اولدی پروند قورمساق که دیمکدر پژه و نك) پروند باء فارسی ایله فرزند وزننده واسطهٔ فساد یعنی پژه ونك معناسنه در وقزوین ناحیه سنده پرقریه آدیدر وشاب امر دمعناسنه ده کلور قورمساق معنای مذکوره مستعمل اولدیغی مشهور در (آبنه کانی وغلامپاره یه دیرلر پچه باز) کانی علت مشهورهٔ باز کونه مبتلا مأبون معناسنه در پچه باز وصف ترکیبی اولوه رق غلامپاره یه اسم اولمشدر پچه یاوری وچوجوق معناسنه باز بازنده دن مخفف واو ینا یبی معنا سنه اولمغله چوجوقله اوینا یبی دیمکدر (مول اویناش دخی دیوثه دینور کردنکل) مول میله وواو مجهول ایله غول وزننده زن معشوقه درکه اویناش تعبیر اولنور ومولیدندن اسم مصدر کلور اکلمك وطورمق وابطاء معناسنه در وفعل امر کلور طور وتوقف ایت دیه جك محلده مول دیرلر وبازکشت معناسنه در کبرو دوغمك که مراد تویه ورجوعدر وناز وشیوه وحرامزاده وصویسز معنا لرینه در وعربیده اور مجکه دینور کردن کل کردن کاف

فارسی ایله یو یون معناسنه در که عربیده عنق دیرلر کل چامور معناسی اولدیغی ذکر اولندی یو یونو چامور اولدیمك معناسندن نقل ایله دیوثه علم جنس اولمشدر کاف تصغیر ایله کردنك دخی دیرلر دیوث دالك فتحی و یانك تشدید یله معلومدر که بی غیرت وناموس قالطبان معناسنه در (روسپی یه جاف جلب دی پاشی آچق سرباز) جاف جیم ایله لاف وزننده قبه واوروسپی معناسنه در جلب جیمله طلب وزننده قبه واوروسپی معناسنه در وغوغا وشمشاته وجیغلتی معناسنه دخی کلور سرباز پاشی آچق معناسنه در (یمی پهن ایچمده باریك ستبر اولدی قالین) پهن باء فارسینك فتحی وهانك سکونی ونون ایله یصبلق وعرض معناسنه و یمی وایناو معناسنه کلورهانك کسریله مادرلك وانه افراط شفقتدن ناشی عمده طغیان ایدن سوده دینور باریك باء موحدهٔ ممدوده نك فتحی وراء مهمله نك کسر ومدیله اینجه ورقیق معناسنه درستبر کسر سین مهمله وفتح نامتناه وسکون باء موحده وآخرنده راء مهمله ایله ضخیم وقالین معناسنه در (اینلو پهنا قیصه کوته واوزون داغی دراز) پهنا باء فارسینك فتحی و هانك سکونی ونونك مدیله عریض واینلو معناسنه در کوته کاف ممدوده نك ضمی وتاء مثناتك فتحی واظهار هاایله کوتاهدن مخفف قیصه معناسنه درازر دال مهمله نك مدیله نماز وزننده اوزون وطویل معناسنه در ودالك کسر یله مشهور در (قوش یمی جینه و یوری بچه لانه یووه در) جینه جیم فارسیه ایله کینه وزننده قوش یمی معناسنه در بچه باء موحدهٔ فارسی وجیم فارسیه نك فتحلریله وهاء رسمیه ایله یوری معناسنه در وفصیحی یاء عربیه ایله درلانه مدلام ایله شانه وزننده وحوش وطیور آشیانه سندن اعم اولهرق یووه معناسنه در وطرب وغنا معناسنه وتنبل و بیکار وکاهل معناسنه ویرتقه و پاره پاره معناسنه وسورلمش وقوغلمش معناسنه ده کلور (مرغ قوش یال قناتلر دخی اوچق پرواز) مرغ میم ایله ضمی وراء نك سکونی وغین معجمه ایله مطلق قوش وطیر معناسنه در یال باء موحده ایله سال وزننده بش معناسنه واردر بری

(انسانده)

انسانده قول وعضد وطبورده قناد وجناح معناسنه در ثانی برنوع پوللو وغایة الغایة ابری بالقدر بحر حیشده اولور سفینه لره ضرر وفساد ایدر ثالث بالیدندن اسم مصدر اولور بیومك ونشو ونما بولمق ویوی یوس سورمك معناسنه ومعنای مذکوردن فعل امر دخی کلور رابع بوی وقد وقامت معناسنه در یال و یال صاحبی دیرلر یعنی بویلو بوسلو متناسب الاعضا ووجیه دیمکدر خامس اوست و یوقارو وجانب اعلا معناسنه در وعریضه یال قلب وحال وشان وخاطر وراحت وفراغت معنالرینه در پرواز باء فارسینك فتحیله شهباز وزننده درت معناسی واردر بری اوچق وطیران معناسنه در ثانی نثار معناسنه در که حکام وسلاطین اوزره صاچیلان اقچه یه وحکام وسلاطینك اقچه یه صاچد قلری التون واقچه یه دینور ثالث آیدین ونور وضیا معناسنه در رابع حمل و مرتك تعبیر اولنسان اغاجك آیدر (فائده سود وکزند اولدی ضرر صاندی فروخت) سود سین مهمله ایله دود وزننده فائده ومنفعت معناسنه در وسورمك معناسنه اولان سودن مصدر ندن فعل ماضی اولور وسوده لفظی سور معناسنه کلور که طوی ودوکون تعبیر اولنور کزند کاف فارسینك ضمی وزای معجمه نك فتحی وسکون نون ودال مهمله ایله ضرر معناسنه در که سود مقابلیدر فروخت فروختن مصدر ندن ماضیدر صاندی معناسنه فروختن مشتعل وملتهب اولمق یعنی علو لهبك معناسنه ده اولور بومعنایه کوره مضارعی فروزد کلور ومعنای اوله کوره فروشد کلور (رایکان دی اوجوزه مفته هم اورتاق انباز) رایکان کاف فارسیله کاروان وزننده او جوز نسنه ومفت ومجانا بی عوض وتعب الله کچن نسنه در اصلنده راهکان ایدی هاهمزه لینه یه قلب اولنوب یاصو رتنده رسم اولندی انباز دمساز وزننده رفیق وشریك واورتاق معناسنه در (صبانك آدی فلاخن چوبانه دیندی شبان) فلاخن قافك ولامك وخاء معجمه نك فتحلریله صیاندر که آنکله طاش آطارلر واکثری چوبانلر قوللانور شبان

ضم شین معجمه ایله چوبان معناسنه در که عربجه راعی دینور (اطمق انداختن طاش آتمجی سنك انداز) انداختن آتمق معناسنه مصدردر سنك انداز طاش آتمجی معناسنه وصف ترکیبیدر ومرغال دلکلرینه دینور که دشمنه طاش وسائر شی آطارلر اواخر شعبان شریفده اولنان ضیافتلره دینور که اهلی بینده بچاق سلمه تعبیر اولنور بو محلی تحریر مذکور یوم شك اولمسی اتفاقات غریبه دندر وسنك انداز مدمن خمره دخی دیرلر (کرم وسردینه باقیلر بوفنا دنیا یك) کرم کاف فارسیله نرم ونزنده صحاق سرد سین مهمله نك فتحیله برد ونزنده صفوق معناسنه درلر انجق کرم وسرد ایله معنای اصلی مراد اولنجیوب قبض وبسط وغم وشادی اراده اولنور (ایله وقتکی ضایع دیمه قش یازاوقویان) یازکلمه سی تجنیس تام واقع اولمشدر

﴿۲۷ این قطعهٔ فرخنده دم چون روز روشن دلفروز﴾

فرخنده دم قوتلو ومبارك و پسندیده ونزلو معناسنه در دم کلمه سنك رمعناسیده ونزن شعر دیمکدر چون ادات تشبیهدر روز روشن روز کلمه سی روشنه مضافدر دلفروز وصف ترکیبیدر کوکلی ضیالندیریجی و آیدنلندیریجی دیمکدر که معنای لازمی اولان فرح وسرور مراد در معنای ترکیب بووزنی قوتلو اولان قطعه نهار روشن مثللو کوکله ضیا وفرح ویرنجیدر دیمکدر (سر پاش پشانی الن ابرودی قاشه چشم کوز) سر فتح سین وراء مهمله ایله یدی معناسی واردر بری باش معناسنه در عربیده رأس دینور ثانی فکر وخیال ثالث زور وقوت وجلادت رابع غیرلر اوزرینه باش وسردار اولنه دیرلر بو معناده الف نون ایله جعلنوب سران دیرلر خامس میل واستك وخواهش معناسنه در سادس یوقاری و طرف که عربیده فوق دینور واوج معناسنه درکه برشیئك طرف اعلاسی وطرف اسفلندن عبارتدر سابع خالص وخلاصه معناسنه در پشانی پاه فارسینك کسر ومدی وشین معجمه نك فتح ومدی ونونك کسری ویاء مجهول ایله الن وناصیه معناسنه در وگستاخلق ویك یوزلیلك واوتانرلق معناسنه در وقوت

(وجلادت)

و جلادت وصلابت معناسنه در ومواجهه ومقابله معناسنه درکه فارشو فارشویه یوز یوزه تعبیر اولنور ودولت واقبالدن کنایه اولور ابرو مهرو وزننده قاش معناسنه درکه عربیده حاجب دیرلر چشم جیم فارسیله یشم وزننده کوز معناسنه درکه عربجه عین دینور (کر یك مزه مردم یبك بینی بوردر روی یوز) مزه میك ضمی وزای فارسینك فتحی وهاء رسمیه ایله کر یك معناسنه در وهاسز مژ ومژکان دخی دینور مردم کژدم وزننده کوز یکی انسان العین معناسنه درآدم معناسنه اولدیغنی قطعهٔ اولی ده ذکر اولندی بینی باء موحدهٔ ممدوده نك کسریله سینی وزننده بورون معناسنه درکه عربیده انف دینور روی یوز ووجه معناسنه در بوندن باشقه بش معناسی دخی وار دربری سبب وجهت و باعث ثانی ریا وتصنع ثالث امید وآرزو ومنی رابع پیدا قلمق وحاصل ایتمك خامس ارامق وتفحص معناسنه در (رخسار رخ عارض یکاق دندان دیشدر لب طوداق) رخسار راء مهمله نك ضمی وخاء معجمه نك سکونی وسین مهمله نك فتح ومدی وآخره را ایله یکاق معناسنه در رخ را نك ضمی وسکون خاء معجمه ایله التی معناسی واردر بری یکاق معناسنه درکه خد دینور ثانی عنقا مثللو مفقود الجسم بر قوشدر که قبل وکرکدانی قاپوب پچه لرینه طعمه ایچون آشیانه سنه کتورر دیرلر ثالث سطرنج مهره لرندن برمهره درکه جانور مرقوم اسمیله مسمادر رابع عنان اسب یعنی دزکین معناسنه در خامس تاج ودیهیم معناسنه در سادس طرف وجانب معناسنه در عارض یکاق معناسنه عربیدر فارسیده استعمالنك شیوعنه مبنی ایراد یورمشلر در دندان چندان وزننده دیش معناسنه در عربیده سن دینور لب هب وزننده طوداق معناسنه در عربیده شفه دینور (آغز دهان ودل زبان کفتار ایمش معاده سوز) دهان امان وزننده اغز معناسنه در تخفیفله دهن دخی دینور دالك کسریله مشهور ایسه ده غلطدر زبان زای معجمه نك فتح وضمنك جواز یله لسان معناسنه در لغت ایله آلت تکلم اولان کوشت پاره دن اعم در زبان فارسی و زبان تازی دینلور وزبان دشمن بریدم

باد دنی دیرلر گفتار سوز و صحبت معناسنه در (سینه کوکس بوغاز
کلو بشکنج مفهومی بلك) سینه کینه وزننده معروفدر که کوکسه
دیرلر کلو کاف فارسینك فتحی ولامك ضم ومدیله بوغاز معناسنه در
بشکنج باء موحده نك فتحی و شینك سکونی وکاف فتحی رنونك
سکونی و جیم ایله بلك معناسنه درکه ساعد دیرلر (و ارن دیمشلر
دیرسکه پشت ارقه او لمش دوش اموز) وارن واو وراء مهمله ایله
لادن وزننده دیرسك معنا سنه در که عربیسنده مرفق دیرلر رانك
کسریله دنی لغتدر پشت باء فارسیله مشت وزننده ارقه معناسنه در که
عربیده ظهر دیرلر دوش موش وزننده اموز معناسنه درکه عربیده
منکب دیرلر (انکشت پارمق دست ال زانو دز اولدی پای ایاق)
انکشت همزه نك فتحی وکاف فارسینك ضمی وشین معجمه نك سکونیله
پارمق معناسنه در کسر کاف فارسی ایله خم وکور معناسنه اولدیغی
ذ کر اولندی دست دست وزننده مشهور درکه ید وال معناسنه در
واندن باشقه اون درت معنایه دنی کلور اول فائده ومنفعت ثانی ظفر
ونصرت ثالث صدر و مسند عالی رابع قوت وقدرت خامس شی
مع افراده التامه معناسنه در مثلا یکدست جامه دیمور شلوار دن
منسدیله قدر مراد اولنور سادس همجنس وهم نوع و موافق
معناسنه در اصطلاحجزده براللدن جقمش دیرلر سابع قاعده وقانون
وطرز واسلوب معناسنه در ثامن گره ومره ونوبت تاسع ایون ولعب
معناسنه درکه قمار بازلر بیننده معروفدر عاشر وز بردستور حادی عشر
اندازه ومقیاس ثانی عشر بر دفعه ایون معناسنه در ثالث عشر
حرفت وصنعت وانشا رابع عشر برقات اثواب معناسنه در ذانو
یانو وزننده دیز معناسنه در که عربیده رکبه دینور پای باء فارسیله
پای وزننده اياق معناسنه درکه عربیده رجل دیرلر مضاف اولدیغی
حالده یاك حذفی دنی جائز در پای قوت وقدرت وتاب و طاقت
معناسنه ده کلور (هم طرغه ناخن دینور قاشی بخار وکراوبوز)
ناخن نونك مدی وخار معجمه نك ضمیله طرنق معناسنه درکه عربیده

ظفر در بخار قاشمیق معناسنه اولان خاریدن مصدرندن امر در
کر کاف عربیله سر وزننده ایوز معناسنه در کاف عربیله صاغر
معناسنه اولدیغی ان شاءالله تعالی کله جکدر (دکا نلو یولر کوجه
وتجار در سود اکران) کوجه کافك ضم ومدی وجیم فارسیله
دکانلو یول وطار صوقاق وایتجه یوله دیرلر سود اکران سود اکرك
جمعیدر سود اکر تاجر سود اکران تاجرلر دیمکدر سودا ضم ومد
سینله فائده معناسنه اولان سودك مرادفیدر اردات اسم فاعل اولان
کرایله ترکیبلنوب تاجر معناسنه اولمشدر معنای ترکیبیسی فائده جی
دیمکدر (داد وستد آلش و برش کالا قماش ارزان اوجوز) داد وستد
داد وبردی ستاد الدی معناسنه ماضیلر در برمصدر صیغه سیکه
مقابلی اولان برمصدرایله ذکر اولنه یعنی ایکی حدثك بردن افادهسی
مراد اولنه اول وقتنده مصدریت حرفی اولان نونی حذف فله
مصدرلر ماضی صیغهسی صورتنده ایراد اولنور کفت وشنید آمد ورفت
داد وستد کبی اصلنده کفتن وشنیدن آمدن ورفتن دادن وستدندر
ترکیده سوز صاو کلمه کتمه الیم صاتم المه صاتمه الش و برش ایله
تعبیر اولندیغی معلومدر داد ستد بلا واو اولوب داد کلمه سنده دال
ثانی ساکن اولدیغی حالده انتقام الدی معناسنه در کالبا لا وزننده متاع
وقماش معناسنه در ارزان همزه نك فتحیله ززان وزننده اوجوز
معناسنه درکه عربیده رخیص دینور (کرما و تابستان یاز ساحل
تحلدر کرمسیر) کرما کاف فارسینك فتحی و رانك سکونیله برما
وزننده یاز معناسنه در فصول اربعه دن فصل صیفدر تابستان
تاب حرارت معناسنه اولمغله ستان کله سنك الحاقیله یاز معناسنه
اولمشدر اصل معناسی صیحاقلق دیمکدر کرمسیر سهل محل یعنی
صیحاق محل دیمکدر ناظم مرحوم سهل ایله ساحلی فرق ایتمز ذواتدن
دکلدر انچق مبتدی یه تفهیم ایچون زیاده عامه بی ابراد بیوردیلر
ومن سعادة المرء ان یعد معایبه (قشدر زمستان ودی سرما دنی
پاییز کوز) زابك فتحیله زم صغوق معناسنه اولمغله قیش موسمنه

زمستان دیغشدر بوندن باشقه زمریدی معنایه دنی کاور اول بر ایرمق
آیدیر و برقولده پرشهر آیدیر مزبور ایرمق آمك کنارنده آغفله شهر
مزبوره نسبت اولدیغی ثانی آهسته و یاپیجه یاپیجه و یاپ یاپ دیمکدر ثالث
باد سیخت یعنی قتی اسن یل معنا سنه در رابع پرچشمه آیدیر یعضیلر
چشمهٔ زمزم در دیدیلر خامس شوز سوبلر ایکن اغز ینك سالیاری
افان چوچوغه دیرلر سادس اول کیسه در که حین ضحك و تکلمنده
دیشلرینك اتی طشنره یه چیقه سابع فتیله معناسنه در که چراغ
فتیله سی و داغ و یاره فتیله سی کبی وشدت ایله عریده وه یولاری و تکبر
وفرط غروردن باشنی یوقاری و یه طوتمق و ایاری یورمك معنالرینه در
دی دال مهمله ایله شی وزننده بودخی قش معنا سنه در سرما سین
مهمله ایله کرما وزننده فصل شتا معناسنه در بایز خریف یعنی کوز
معناسنه در بالیز دخی لغتدر (یغمور باران برف قار داخی بولتدر ابر
ومیغ) باران باء موحده ایله ماران وزننده یغمور معناسنه در و باریدن دن
صفت مشبهه اولور یاغمجی معناسنه برف باء موحده ایله ظرف وزننده
قار معناسنه در عریجه تلخ دینور ابر صبر وزننده بولت معناسنه در
عریده سحاب دینور میغ تخ وزننده بولت معناسنه در واول سبس
ودومانلر که هوایی زمینه دك محیط ومستوعب اوله (بخنونه دیرلر
شمشکه بخچه طلویخ اولدی بوز) بخنونه باء موحده وشاء معجمه ایله
بخنونه وزننده شمشك معنا سنه در بخچه یانك فتحی وخانك سکونی
وجیم فارسی ایله بغچه وزننده طلو معناسنه در یانك فتحی وخاء معجمه ایله
یخ بوز معناسنه در (کردن بیوندر ایشکه کردن دی گردان دونمجی)
کردن کاف فارسی ایله بیون معناسنه لسانمزده دخی مستعملدر
کردن کاف عربیه ایله مصدر در ایشك معناسنه کردان کاف فارسینك
فتحیله دونمجی معناسنه صفة مشبهه در (اولدی دکرمی کرده هم
کردانیدی داخی کرد طوز) کاف فارسینك کسری وسکون را وهاء
رسمیه ایله کرده دکرمی ومدور نسنه در هاسز کرد دخی معنای
مذکوره یه در وبجوره واطراف محیط معنا سنه و برکك و اجتماع

معناسنده کلور وشهر و بلده معناسنه در دارا بکرد کبی شهر دارا ب
دیمکدر واو به وحرکاه معناسنده کلور کرد کاف عربیه نك فتحی ایله
کردندن ماضیدر ابتدی معناسنه کرد فتح کاف فارسیله اون معناسی
واردر اول عموما طپراق وخصوصا روزکار قوتیله یردن قالقسان
غبار در که طوزدینور ثانی کردیدندن اسم مصدر دور ودوغمه معناسنه
واسم فاعل وفعل امر اولور ثالث آفتاب اسمار زندن رابع خوش
قوقو رایحهٔ طیبه معناسنه در خامس فائده ومنفعت سادس صوده
وآیینده کورینان عکس سابع غم واندوه وملامت ثامن فرح وشادی
تاسع شمشك و برف معناسنه در عاشر برجنس حریر و برنوع جامه
در (مکرای مال وجاه را میل ایتمه مال و منصبه) مکرای میل ایتمه
کبسر کاف فارسیله کرایدن مصدرندن نهی حاضر در کرایدن
قصد واهنك ایلمك و میل ورغبت وتوجه قلمق و صالمه و حمله
واستیصال ایتمك ودونمك و تجربه قیلمق و اغی وطغیان ایلمك
معنالرینه در (کسب معارف ایلیوب جمله حسودك
بغرین اوز) بویندره ایضا حه محتاج الفاظ بو قدر فاعرف

٢٨ قطعه چون آب کهر پاس ومریز

قطعه چون آب کهر کهر صوبی کبی قطعه دیمکدر پاس پاسیدن دن
حفظ ایله معناسنه امر در مریز ریختن مصدرینك مضارعی ریزد
کله سندن مأخوذ نهی حاضر در دوکمه معناسنه پاش شین معجمه ایله
اولور ایسه آب کهر پاش وصف ترکیبی اولور کوهر صاچیجی صو
دیمکدر لکن سین ایله اولمق اولی معنای ترکیب کوهر صوبی کبی
قطعه در حفظ ایله دوکمه یعنی ذهنکدن چیقرمه دیمکدر یاخود کوهر
صاچیجی صوبی قطعه در دوکمه ضایع ایتمه دیمکدر (بعض برخی شمدی
اکنون داخی نیز) برخی فتح باء موحده ایله کرخی وزننده بعض
وجزؤ معناسنه در پر از و برمقدار و بر پارچه ایله تعبیر اولنور وفدا
وقربان اولمق معناسنه در و برنسنه مقابلنده و بر بلان عوض معناسنه در
اکنون مجنون وزننده شمدی و بوآن وفی الحال معناسنه در نیز چیز

وزننده دیکر معناسنه در ترکیده ده ودخی ایله تعبیر اولنور مثلا ترکیده
اوده واو دخی دیه جك یرده عجم اونیز دیرلر و بعداز ین معناسنه ده
کلور بوندن صکره دیمکدر (هست واردر نیست یوقدر نسنه چیز)
هست بست وزننده وار در معناسنه در نیست نون ایله پست وزننده
یوقدر دیمکدر چیز جیم فارسیله تیز وزننده نسنه معناسنه در که
عربیده شی دینور ناچیز دیرلر لاشی معناسنه (پك طلو سرشار
دسنیدر سبو) سرشار سین مهمله وشین معجمه ایله خروار وزننده
اول رتبه ده طولمش نسنه در که مثلا کاسه دن طاشوب دوکیلور
یاخود طاشمغه قریبدر که دوداق دوداغه طولمش معنای اوله لبریز معنای
ثانیه اباالب دخی دینور لغت مذکوره سرایله شاردن مرکبدر سرباش
واوج شار صودوکولمك معناسنه در (ایچ بنوش صاح بیغشان دوك
بریز) بنوش نوشیدن امر در ایچ معناسنه بیغشان افشاندن
مصدرندن امر در صاح معناسنه بریز ریختن مصدرندن مشتق
ریزد مضارعندن مأخوذ امر در دوك معناسنه (قول رهی بنده
کوله زنکی عرب) رهی فتح را ایله تهی بنده وزننده وچاکر وخدمتکار
معناسنه در بنده سنده وزننده کوله معناسنه در زنکی زای معجمه نك
فتحی ایله زنکی وزننده سیاه انسان معناسنه در (تغز دلبر جاریه
اولدی کنیز) تغز نون وغین معجمه ایله مغز وزننده کوزل وخوب
معناسنه در واول غریب وبدیع نسنه یه دینور که سیر وتماشاسی مفرح
اوله وجست وجایك معناسنه در کنیز کاف ایله تمیز وزننده جاریه
معناسنه در که ترکیده خلایق دینور بکر قیزه دخی کنیز دیرلر
وخرماسا لقمنك دینه دخی دینور که بداغه متصل اولان پرده در
(دی نبهره ناسره قلب الجیده) نبهره نون وباء موحده نك فتحلریله
نجهره وزننده هر نسنه نك مغشوشنه و خاصة قلب الجیده دینور
وصویسز وفرومایه معناسنه در واولو وعظیم معناسنه در وکزلو
ومستور معناسنه ده کلور ناسره قلب الجیده معناسنه اولدیغی دیباجه ده
مرور ایلدی (اولش الدائمق فریب پول پشیز) فریب فارنك

ورانك کسرلریله نهیب وزننده الدانمق معناسنه اسم مصدر در
وفعل امر واسم فاعل مخففی دخی اولور پشیز باء فارسیه نك کسریله
ستیز وزننده پولدر که باقردن و پرنجدن کسوب اوزرینه سکه
اورلر (قورقود بیم وهراس ترس وباك) بیم باء موحده ایله بیم وزننده
خوف وواهمه معناسنه در که توقع شر در تکیم امید توقع خیر
معناسنه در هراس کسریله کراس وزننده قورقو وخوف معناسنه در
ترس فتح تاء مثناة وسکون را ایله قورقو وخوف وخشیت معناسنه
وضم را ایله اول زمینه دینور که طپراغی بغایت صلب وسخت اوله
باك باء موحده ایله خاك وزننده قورقو وخوف وخشیت وصاقنمه
واحتراز و یونلك وتوجه والتفات واکسه سنه دونوب باقمق معنالرینه
ونوع وکونه ودرلو معناسنه ده کلور (فاجه حق بردر دخی جای کریز)
جای مکان کریز کریختن مصدرندن اسم اوله رق فاجق معناسنه
اولغله جای کریز مجازاً ومجازاً معناسنه اولمشدر (کت بروهم اورتن
بکریز قاچ) برو رفتن مصدرندن مشتق رود مضارعندن مأخوذ
امر در کت واذهب معناسنه بزن زدن مصدرینك مضارعی زند
لفظندن مأخوذ امر در اور اضرب معناسنه بکریز کریختن
مصدرینك مضارعی اولان کریزد لفظندن مشتق امر در قاچ
معناسنه (قاریشقلق شورش وغوغا ستیز) شورش رانك کسریله
شوریدن دن حاصل مصدر در قاریشقلق معناسنه در ستیز کسر
سین وتاء مثناة ایله کریز وزننده لج وعناد وتعصب وحقد و بغض
معناسنه در که غوغا دیمکدر ومعانیٔ مذکوره دن فعل امر وفاعل
دخی اولور غوغا جیغلق وسس وشماته وعربده معناسنه در بو محلده
موقع ترکیده ایراد اولنمشدر عربیده الغوغاء جکرکدیه دینور قنادلری
یدکدن نصکره علی قول الوانی کیدوب قیرمزی یلندقدن نصکره اطلاق
اولنور وسیوری سنکه شبیه پرکونه سینکه دینور که بغایت خرده
وتوزکی ضعیف ویوجود اولمغله قوندیغی یری ایبصیره مز اولور
وسفلهٔ ناسه بو مناسبتله غوغا اطلاق اولندی یقال جائت الغوغاء

من الناس ای سفلتهم مسرعین الی الشر (پویه یلمك یکجه قوشمق ترکاز) پویه یاء فارسی وهاء رسمی ایله و هاسز پوی پویدندن اسم مصدر در یلمك معناسنه اشتیاق وارزومندی معناسنه ده اولور وآل پویه دنیلان برجع سلاطینك نسبتی اولان پویه یاء موحده ایله در یاء فارسی ایله دکلدر ترکاز ترك ایله تازدن مرکب قوشمق معناسنه در تاتار دنیلان ترك طائفه سی چابك رفتار قوم اولوب تازدنی سکرتمك معناسنه در (داغی پك چابك کیدندر کرمخیز) کرمخیز کاف فارسیه نك فتحی ورانك وميمك سکونیله چابك کیدن کیمسه یه دینور وسحر خیز معناسنه وخفیف النوم و تهجد وقائم باللیل معنالرینه ده کلور (شورطوزلو ژرف ومع یعنی دریك) شور شین ایله مور وزننده درت معناسی واردر اول طوزلو که طعامك وبر غیری نسنه نك طعمی طوزلو اولمقدر ثانی شور یدندن اسم مصدردر تهیج شر ایلمك معناسنه در ثالث قارشدیرمق و بولاندرمق رابع بولمق وغسل و تنظیف ایتمك معناسنه در و بولاندرمق باشقه معانیئ سائره سی دنی واردر ژرف زای فارسیله حرف وزننده عمیق ودریك معناسنه در واحتیاط وامعان نظر معناسنه استعمال اولنور مغ میمك فتحی وغین معجمه ایله در یلمك وعمیق معناسنه در ودریك قیویه وچقوره ده دینور و ایرمق ونهر معناسنه ده اولور (قویی چاه وقویجدر چاه ویز چاه جیم فارسیله ماه وزننده قیو معناسنه در ومحبوبك زنخداننده اولان چقوره اطلاق اولنور چاه دل افتاده کاندر چاه و یز قیوجی معناسنه در شارح مرحوم ویز و یختندندر وطن ایدرمکه و یختن بیختن معناسنه در پیورمشلر اکرچه و یزمخص وخالص وصرف معناسنه یعنی غیری نسنه ایله مخلوط ومغشوش دکل دیمك معناسنه اولدیغندن قیوجی حقنده مناسبت بولنور ایسه معانیئ مذکوره یه دال اولان ویز کلمه سی زای فارسیله اولدیغندن بو تصرفه مانع اولور هرنه ایسه ناظم مرحوم چاه ویز قیوجدر پیورمزل (تندباد اولدی قصر غه زود تیز) تندباد ضم تاء مثناة وسکون نون ایله تندتیز معناسنه و باد روزکار

(معناسنه)

معناسنه اولمغله قصر غه یه تندباد دینور بوندن بشقه تندك درت معناسی دخی واردر اول صحرایی وثاب معناسنه در ثانی طارغین وغضوب وخشمناك ثالث طاولی وسموز وتواناوقوی رابع غول بیابانی معناسنه در زود زای معجمه ایله سود وزننده تیز وچابك وسریع معناسنه در (هم دخی خشم غضبدر تندتیز) تندتیز خشم وغضب معناسنه یورر (مغز ایجدر کیم عربجه لب دینور) مغز میم وغین معجمه ایله نغز وزننده ایچ معناسنه در فستق وبادم ایچی کبی عربجه لامك ضمیله لب دینور (بسته فستقدر قوری اوزم موبز) بسته باء فارسیه نك کسریله فستق معناسنه در مپمله موبز جویز وزننده قوری اوزم معناسنه درکه عربیده زبیب دیرلر (بادزن بلیازه در داغی دینور * باد بیزن باد بازباد بیز) بادزن روزکار اوریجی معناسنه وصف ترکیبی اولمغله بلیازه دیمکدر باد بیزن وبادباز وباد بیز جمله سی بلیازه معناسنه در عربیده مروحه دینور (سن همان سعی ایله ای نور بصر * علم عرفان صاحبن ایلر عزیز)

﴿ ۲۹ قطعهٔ سینیه را در سینه کن بهتر هوس ﴾

سینیه سینه منسوب یعنی سین قافیه سنده دیمکدر سینه معلوم بهتر پك ایو و پك کوزل معناسنه اولدیغی ذکر اولندی هوس استك ومیل معناسنه در معنای ترکیب سین قافیه سنده قطعه بی سینه ده هوسك ایو واغلاسی ایله یعنی انسانده هوس ایتدیکی پك چوق شیٔ واردر بو قطعه بی مجموع هوسلرك ایوسی ایله دیمکدر بو قطعه یه سینه کده پك ایو میل ایله معناسی یاقشمدیغی و پرلشمدیکی جزوی مطالعه دن معلوم اولور (کلدی آمد کولدی خندید آنکه اولکیم کیمسه کس) آمد مدهمزه ایله آمدن مصدرندن کلدی معناسنه ماضیدر خندید خاء معجمه نك فتحی ونونك سکونیله خندیدن مصدرندن کولدی معناسنه ماضیدر آنکه آن اسم اشارت اولمغله آنکه اولکه معناسنه درکس کیمسه معناسنه در ترکیده هرایله مستعمل اولدرق هرکس شایعدر (قوبروغه دمباله ودمدی بیر معناسی کس) دمباله

ضم دال مهمله وسکون میم وباء موحده‌نك فتحیله قویرق معناسنه
وهاسز دمبال ومیم برینه نونله دنبالله ودنبال قویرق معناسنه در که
عربیده ذنب دینور دم ضم دال ایله قویرق معناسنه در بیر بانك ضمیله
برکسمك معناسنه اولان بریدن مصدرندن امر در (صولو مقدر دم
زدن همدم مصاحب رازسر) دم نفس معناسنه اولمغله اورمق
معناسنه اولان زدن ایله ترکیب اولنوب دم زدن صولو مق
همدم مصاحب معناسنه در هم مصاحبت ایچون در اصل معنی
نفس داش دیمکدر راز رانك فتحی ومدی وزای معجمه ایله سر یعنی کزلو
معناسنه در (اوفلمك هم ظاهر اولمقدر دمیدن دم نفس) دمیدن
دال مهمله نك فتحیله تجیدن وزننده درت معناسی واردر بری
اوفورمك و یل اسمك وصولو مق وکوکس کجورمك یومعنالر بریرینه
متقاربدر ثانی ظاهر اولمق واور برمك وبردن اوطلق یتمك ثالث چالقمق
واضطراب رابع صباح بری آغارمق معناسنه در دم دالك فتحیله
هم وزننده اون معناسی واردر بری مادهٔ حیات اولان صولق ونفس
معناسنه در ثانی حیله وکذب وخدعه معناسنه در ثالث تعظم وتجبر
معناسنه در رابع قوقو معناسنه در که عربیجه شمه دیرلر خامس وزن
وعروض شعر معناسنه در سادس دمورجی وقبوبجی کور وکیدر
سابع آه وآه معناسنه در ثامن رقیه وافسون تاسع آغر ودهان عاشر
وقت وزمان معناسنه در دم عربیده فان معناسنه در (سو یلمشدم
کفتمی بیلش ایدم دانسمتی) کفتمی کفتم سو یلدم معناسنه اولمغله
آخرنده اولان یا حکایهٔ ماضی ایچون در سو یلدم ایدی سو یلمشدم
دیمکدر دانسمتی بیلش ایدم و یلدم ایدی معناسنه در (بسکه
ازبسکه نیچه چوقدن یتردانی زبس) بسکه نیچه معناسنه ازبسکه
چوقدن معناسنه زبس یتر معناسنه اولمکری سیاق افادهٔ ناظمدن
فهم اولنمشدر یالکز بس یتر و یتشور وکفایت ایدر معناسنه در که
بس یتشور دیومقدما ذکر اولندی وبس نیچه وچوق معناسنه کلور
ومجازا قطع ایت وکس معناسنه ده کلور (اوکده کیدن پیشرو کیرو

(قلان)

قلان پسمانده در) پیش اولك معناسنه رو رونده یعنی کیدیجی
معناسنه اولمغله پیشرو باء فارسیدنك کسر ومدی وشین معجمه ایله
اوکده کیدنه دینلور پسمانده باء فارسینك فتحی وسینك سکونی ایله
کیرو قلان معناسنه در که پس اکسه وصکره معناسنه اولمغله میمله
رانده وزننده قالمش معناسنه اولان مانده ایله ترکیبلمشدر (صکره
سیدر واپسین هم صکره در هم اکسه پس) واپسین مدواو وفتح
باء فارسیله آهنین وزننده هرشینك آخرینه وصکره‌سنه دیرلر پس
باء فارسی ایله کس وزننده اکسه وصکره معناسنه در (ساربان
صاروان دوه‌اشتر یولاریدر مهار) ساربان سین ایله کاربان وزننده
صاروان در که اشتربان دوه‌جی دیمکدر سار دوه معناسنه اولمغله
اداة فاعل اولان بان ایله ترکیبلمشدر سار بوندن بشقه طقوز
معنایه دخی کلور اول باش ورأس ثانی صغرجق تعبیر اولنان قوش
ثالث محل ومکان وخاصة محل غلبه وکثرت رابع اوزم صیقه‌جق تکنه
خامس بوکسك و بلند و یا کاسادس شبیه ونظیر سابع رنج وآزار ومحنت
معناسنه در ثامن ایچی بوش قامشه وقلمه دینور تاسع صاحب وخداوند
معناسنه در مثلا صاحب شرم دیه جك پرده شرمسار دیرلر اشتر
ضم همزه ایله وسکون شین معجمه وضم تا وآخرده راء مهمله ایله دوه
معناسنه در وهمزه‌نك حذفیله شتر دخی جائز در مهار میمك فتحی
وهانك فتح ومدی وراء مهمله ایله دوه یولاریدر (بانك پك سس
چاك درآدیده اولمش جرس) بانك سکون نون وکاف فارسیله
صیحه وآوازمعناسنه در درا مرا وزننده درآی کله سندن
مخففدر که چاك معناسنه در وناقوسه دخی دینور ولقردی ایتمك
معناسنه اولان درایدن مصدرندن فعل امر کلور وایچر و کیرمك
معناسنه اولان درآمدن مصدرندن دخی فعل امر اولور ودرای
سوزی تکرار یتکرار سویلیجی وهرزه‌سخن وباوه‌کوی کیسه‌یه دینلور
ودمورجی چکجنه دخی دیرلر که مناسبت ظاهر در جرس مکس
وزننده چاك معناسنه در زندان وسجن معناسنه دخی کلور سکون را

ایله ایکی نسنه نك تضاد مندن حاصل اولان صوتی حکایه در
(عقربه کژدم دخی صد پایه دیر لر طرطله) کژدم کاف عربی ایله
مردم ونزنده اکری معناسنه اولان کژایله قویرق معنا سنه اولان
دم کلمه سندن مرکب اکری قویرقلی معناسنه در بوعلاقه ایله عقربه
اطلاق اولنمشدر صدپایه طرطل تعبیر اولنان چوق ایاقلو قورده
دینلور بوزعدد معنا سنه اولان صد ایله ایاق معناسنه اولان پایدن
مرکبدر وآخرنده اولان ها معنای عمومدن نقل ایله نوع واحده
اطلاق وتخصیص اولندیغنی مشعرهای نقلیه در که امثالی یالدفعات
سبقت ایلشدر (هم اورمجکدر تنند اولدی سنك آدی مکس) تنند
تاءنث قابله کلمه وزننده اورمجك معناسنه در وکاهل وتنبل شخصه
دینور وآخرنده ها ایله اور مجك معنا سنه نزنده دخی اعتدر مکس
کاف فارسیله نکس وزننده سنك معنا سنه در کاف عربیه نك
کسر یله مکس باج وکرك کبی نکایفه دینلور (فشق سرکین وسیلوب
سورمه اولمش رفت وروب) سرکین فتح سین مهمله وسکون را
وکاف فارسیه نك کسر ومدی وآخرده نونله فشق معناسنه در
رفت وروب راء اولك ضمی وفانك سکونی وراء ثانینك ضم ومدی
ایله سیلوب سپورمه معنا سنه اتباعدندر شارح مرحوم بو مجلده
رفتی قطعهٔ ثانیه نك بیت عاشرنده مذکور فتح را ایله کتدی معناسنه
اولان رفت ظن ایتمش والی بشنجی قطعه ده رفته کلمه سی رانك
ضمی وفانك سکونیله رفتن افعلندن اسم مفعولدر دیدیکندن وافعی
بیان ایتمش ایدی رفت کلمه سی ضم را ایله سپورمك معناسنه اولان
رفتن مصدرندن ماضی اولور سپوردی معنا سنه در ومضارعی
بامموحده ایله روبد کلور الحاصل بوجلده رفت فتح را ایله دکلدر
(چور چوپه سو پرندی یه خاشاك دی هم خار وخس) خاشاك
چورچوپ وسپورندی معناسنه کذلك خاروخس دخی اول معنایه در
خس وخار ایله برابر ایدی کل مصرعی دیباجه ده سبقت ایلدی
خار کلمه سینك دیکن معناسنه اولدیغی معلوم خس بس وزننده

اوج معناسی واردر اول بی فائده اولان بیان اولنمشدر چوب وطلاش
مقوله سنده دینور ثانی صویسز وناکس وبدکوهر معناسنه در ثالث
بربوجکدر بدنی ار په دانه سی هیئتنده وایجه واوزون اياقلری اولور
ودائما صو بوزنده کزر وعریده مارول تعبیر اولنان سبزه یه دینور
(آبدان یعنی مثانه بول ایتمش شاشه چین) مجمع بول اولدیغی
اعتبار یله انسانك وحیوانك مثانه سنه آسمان وزنی اوزره آبدان دینلور
وآبادان کلمه سندن مختصر اولورشن ومعمور معناسنه وصوایرکلوب
طوران چقور وموضعه دینور عریده غدیر وترکیده کول تعبیر اولنور
وصوقویمجق قابله ترکیب اعتبار یله آبدان دینور زیرا دان کلمه سی اداة
ظرف در لکن اختصاصی مفید در تکثیم خاصهٔ طوز وسورمه وضع
اولمه جق ظرفلره نمکدان وسرمدان دیر لر شاشه شین معجمهٔ اولك
فتح ومدی وثانینك فتحی وآخرده ها ایله سدك معنا سنه در چین
جیم فارسینك وميمك کسر ومدی وآخرده نون ایله سدك
معناسنه در (ضرطه تیزوفارسی کافیله کوه اولدی نجس) تیزخیز
وزننده ریح سفلی که عریده ضرطه تعبیر اولنور کوه کاف فارسی ایله
نجس معناسنه در کاف عربی ایله کوه طاغ معناسنه اولدیغی سبقت
ایلدی (اوکرنورسن بن کبی سن تو بیاموزی چومن) توسن معناسنه
اولدیغی سبقت ایتدی بیاموزی اوکرنورسن معنا سنه مضارع
مفرد مخاطب در مصدری آموختن کلمه سیدر چوچون کلمه سندن
مخفف اداة تشبیهدر من بن معناسنه سبقت ایتدی (میل ایدرسن
کریورکدن کرکی ازدك هوس) کر اداة شرط کنی کردن مصدرندن
مشتق مضارع مخاطب اولمغله کرکنی ایدر ایسك دیمکدر ازدن معناسنه
دل کوکل معناسنه در که سبقت ایتدی هوس ارزو واستك معناسنه در

۳۰ قطعه درشین منشین تانکنی دردل خویش

قطعه معلوم در فی معناسنه شین قطعه نك قافیه سی اولان حرف
شین مراد در تانتهاء غایت ایچون که عریده حتی دینلور منشین
نشستن مصدرندن مشتق نشیند مضارعندن مأخوذ نهی حاضردر

اوطورمه معناسنه تكنى نفى مستقبل مفرد مخاطبدر دردل معلوم
خويش كندومعناسنه بوقطعه‌ده مذكوردر معناسى شين قافيه‌سنده
قطعه در تاكه كوكلكده ايلدكجه اوطورمه يعنى ازبرلكه سعى ايله
ديمكدر (پيش اوكدر ايلرو ايلرودى پيشا پيش) پيش باء فارسيله
ريش وزننده بش معناسى واردر بريك اولك وايلرو وقدام معناسنه در
ثانى عاصى خرمانك دالنه وبداغنه دينور ثالث عاقل ومتفطن وزيرك
رابع مقدمه معناسنه در كه مقصودك موقوف عليهيدر مثلا بو مقدمه بى
يلدكى ديه جك پرده پيش را دانشى دينور خامس ماضى معناسنه در كه
يكمش زماندر ومستقبل معناسنه ده كلور كه كله جك زماندر بو معنارده
اضداد دندر پيشايش لبالب مثلو الف مساوات ايله ايلرو وايلرو
ديمكدر (اكسكه كم دينلور اولدى زياده دنى بيش) كم كاف عربيله
نم وزننده آز وقليل معناسنه در واكسك وناقص معناسنده كلور
كاست ايله فرقى بودر كه كم ابتدادن ناقص اولاندر كاست فعل فاعل ايله
ناقص اولانه دينور پيش باء عربى وياء مجهول ايله زياده معناسنه
ذكر اولنان كم كلمه سنك مقابليدر كه ابتدادن زياده معناسنه در فعل
فاعل ايله كيده رك زياده اولنه افزون دينلور (خرده بين اولكه بقار
دقتله هر ايشده) خرده ضم خاء معجمه ايله برده وزننده اوفاق
معناسنه در وها سز دنى مستعملدر بين كوريجى معناسنه اوفاق
كوريجى معناسنه خرده بين وصف تركيبى اولق اوزره اصطلاح
فرسده هر ايشه دقت ايدن شخصك حقنده وصف اولنشدر
(هر ايشك عاقبتن فكر ايدبجى دورانديش) دوراندوزاق معناسنه
سبقت ايتدى انديش انديشيدن مصدرندن مشتق دوشنيجى معناسنه
اولان انديشنده اسم فاعلندن مخفف اولوب دوراندىش وصف
تركيبى اوزاق دوشنيجى معناسنه اولغله هر شيئك عاقبتن فكر ايدن
ذاته اطلاق اصطلاح اولنشدر (قاعمه در لغزش وغلطيده
يوار لنمه‌در) لغزش فتح لام وسكون غين معجمه ايله لغزنده
قاعمق معناسنه اولان لغزيدن مصدرندن اسمدر آخرنده اولان شين

(حاصل)

حاصل بالمصدر معناسنى افاده ايتمكله لغزش قاعمه وسورچمه معناسنه در
غلطيده فتح غين معجمه وسكون لام ايله غلطيدن مصدرندن مشتق
اسم مفعولدر يوارلنمش معناسنه (قورو باالحق كه اياغه پايشور
ديدى خلبش) خلبش كله سى فتح خاء معجمه ولامك كسر ومديله
اداة الفضلاده قويو باالحق معناسنه اولديغنى شارح مرحوم قيد
ايدوب قورو باالحق معناسنه اولديغنه ظفر ياب اولهمدق (اكه دن
كندو بتن نسنه يه ديرلر خودرو) خودخاء معجمه ايله كندو معناسنه
اولديغى مصراع ثانيده ذكر اولنوب رو ضم را ايله رستن
مصدرندن مشتق رويد مضارع عندن مأخوذ بتجى معناسنه رونده
اسم فاعلندن مخفف اولغله خودرو كندوبتجى معناسنه كه اكه دن
يعنى من غير زرع كندو لكندن بتن نسنه يه اطلاق اولنمشدر (كندو
خودهم خصمه كندو سنه ديرلر خويش) خود خانك امالهٔ فتحى
وواو معدوله ايله بد وزننده كندو معناسنه غير مقابليدر تركيبده
كندوسى واوزى ايله تعبير اولنور مثلا فلان انجق كندوسنى ونفسنى
بيلور غيرينى بيلز ديه جك محلده فلان خودرا ميداند نه ديكر را ديرلر
وخود ضمير منفصل غائب اولور مثلا او بيلوردىه جك پرده خودداند ديرلر
خويش خاء معجمه نك بين الفتح والكسر اماله سيله پيش وزننده التى
معناسى واردر اول قوم وقبيله وخصم معناسنه در كه صوى صوب
تعبير اولنور ثانى خود وخويشتن معناسنه در كه كندو كندوسى
تعبير اولنور اوچنجى قلبه معناسنه در كه آكنجيلرك صبان تيمورى
كرجك اغاجدر صبان اوقى تعبير اولنور همشهر يلرمزه تعريف براز
مشكلجه در رابع كوزل ونيكو وخوب معناسنه در بشنجى وارلق ووجود
معناسنه در كه عدم مقابليدر الفتحى معنى برقسم كتان بزيدر كه جامه
يابوب كيرلر خانك كسر يله بلاواو خويش پيش وزننده اكنجى
آلاتندندر بعضيلر صبان تيمورى وبعضيلر صبان اوقى ديرلر وبرقوالده
بيوندر قدر وبرجنس كتان بزينه ديرلر كه جامه بجنوب كيرلر وباموقلى
جامه يه دنى ديرلر الحاصل خويش كله سيله خبش لفظنك بعض

معناده تراد فی واردر (میده مستوره اولان یعنی عفیفه خاتون) میده میمك کسری ومدی ودال مهمله نك فتحی وآخرده ها ایله مستوره واهل عفت خاتون معناسنه در ومیمك فتحی ویانك سکونیله ایکی دفعه النمش خالص دقیقدن پیشور لمش خاص اتمکه دینور حالا پیده دیدکاری یوندن محرفدر اولمقوله خاص اتمکه شمدی لسانمزده فرانجیله عربیده خیر السعید دینور (عاقله معتمده فادینه هم دیندی خدیش) خدیش خاء معجمه نك فتحی دال مهمله نك کسر ومدیله کدبانو معناسنه درکه خانه ده بیوك قادین وکنخدا قادین تعبیر اولنسانه در پادشاه عظیم معناسنه دخی کلور (پیش مزد اولکه مقدم ویریلور اجرتدن) پیش اولك معنا سنه اولدیغی ذکر اولندی مزد ضم میم وزای معجمه ایله مرد وزننده اجرت معناسنه اولدیغی کلمه جکدر پیش مزد اجرتدن مقدم اجیره ویریلان شیدر که لسانمزده بی ویرمك معروفدر (حاضر آماده دخی اوکده دیمکدر در پیش) آماده مد همزه ایله آماد ن مصدرندن اسم مفعولدر حاضر ومهیا معناسنه در پیش اولك معناسنه اولان پیش کلمه سنك اوزرینه ظرفیت افاده ایدن در لفظنك دخولیله اوکده دیمکدر (قانه خون طمره رك دی ار یکدر دخی ریم) خون خانك ضمی ومد یله قان معناسنه درکه عربیده دم دینور وقتل واهلاك معناسنه وغرور دماغ وتکبر معناسنه کلور وواو مجهول ایله خانه وسرای معناسنه در رك راء مهمله وکاف فارسی ایله یك وزننده طبر معناسنه درکه عربیده عرق دیلوب وصوی واصل ونسب معناسنه کلور وزن مذکور اوزره کاف عربیه رك غضب وانتقام الدن ناشی مرلدمق وهمور دمق معناسنه اسم مصدردر مصدری رکیدن کلمه سیدر ریم راء مهمله ایله میم وزننده ارك معناسنه درکه جیاندن وباره دن تقاطر وسیلان ایدر (پاره ریش وآجیان قلمی کدر دن در پیش) ریش یاء مجهول ایله کیش وزننده پاره وجیان وجراحت معناسنه یاء معروف ایله صقال معناسنه در وریش کلمه سی عربیده قوش قنادینك اوجنده اولان

یلك معنا سنه در دریش سیاه چشم مثلاوکی وکلی یاره اولدیمکدر کدر دن اضطراب درون صاحبنه اطلاق اولنور عربیده مکسور الفؤاد ومجروح الفؤاد فقره لری بو معنایی افاده ایدر (ایکلیش نالش وزاری دخی خندن کولمك) نالیدن مصدرندن اسم اوله رق نال کلمه سنه حاصل مصدر علامتی اولان شین ساکنه نك ادخالیله نالش ایکلیش معناسنه اولوب زاری زار ایکلیمی معنا سنه اولدیغی قطعهٔ مثلثه ده ذکر اولنمش ایدی بو مصراعده ذکر اولنان زاری زاریدن مصدرندن اسم اولان زار کلمه سنك آخرینه یانك دخولیله ایکلیش معناسنه اولدیغنی ناظم مرحوم ایراد ایدرلر ونال کلمه سنك ایکلمه معنا سندن باشقه التی معناسی دخی وار در اول دود لك معناسنه در عربیده مزمار دینلور ثانی قلم وخامه معنا سنه در ثالث قلم ایچنده اولان تله دینور رابع فارسیده تعبیر اولنان قامشدر که اندن اوق ومزراق پیکان وشکر قامشنه دخی دینور خامس چای وارق تعبیر اولنان نهر صغیره دینور سادس خوش آواز برکوچك قوشدر بعضیلر اسکته قوشیدر دیدی خندن خاء معجمه ایله سندن وزننده کولمك معناسنه در که عربیجه ضحك دینور ناظم مرحوم نالش ایله خندن کلمه لرینك ایراده صنعت تضاد ایراد بیورلر (دیندی سخریه ایله کولمکه هم خنده خریش) ایکی خانك فتحه لریله سنده اریش وزننده دخل وتمسخر ایله صقاله کولمك معناسنه در صقاله کولوب ذوق ایلدکاری ومسخره یه الدقلری کبسه یه دینور بر روایتده صقاله کولیجی وخلقی ذوقلنیجی کیسه یه دینور بو قاروده کچن خنده ریش مرادفیدر وترجمهٔ برهانده خریش کلمه سی خنده ریش مخففیدر دیو مذکوردر انجق شارح مرحومك خریش خراشیدن معناسنه اسم مصدر در وخاء ثانیه نك حذفیله خنده ریش دخی بو معنایه در تکیم اون بدنجی قطعه نك بیت خامسنده کجدی تعبیر یله اولان تصرفات واهیه لری حواله بیورد قلری بیتك شرحنده خند امر صیغه سی اوزره اسم مصدر در ریش صقال دیو اللی اوچنجی قطعه نك بیت ثالثنده کلور افاده لرینه غایت مناقض دوشمکدر الانسان مرکب من النسیان (ماده کا و

اولدی اینك بوزا غوسی کاو ساله) ماده کاو دیشی صغیر معناسنه در که ماده نك دیشی معناسنه اولدیغی ذکر اولنوب کاولك صغیر معناسنه اولدیغی مصرع ثانیده مسطوردر کاو ساله کاف فارسیله وای حاله وتای اوزره یازلشدر صغیر دیمکدر ترکیده طنه و بوزاغی دیرلر مجازا بی دماغ اولان دلی قاتلویه ده اطلاق اولنور الفك حذفیله کوساله دخی دیرلر همه حال کاف فارسیه نك فتحی ایله در شارح مرحومك کاف دخی مضموم اولدی قیدی لسان ترکیده غلطا مستعمل کوساله تعبیر ینه تطبیق ایله واهمه قبیلندندر (هم صغر کاو وقیونك دیشیسی مادهٔ میش) کاو فتح کاف فارسی ایله واو وزننده اوکوز وصغر معناسنه درعرفجه بقر دیرلر وکاو شکلنده دوز یلان صراخی یه دخی دیرلر ومبارز و پهلوان وشجیع معناسنه کاورالفك حذفیله ده اعتدر وکاف عربیله کاو کاویدن مصدرندن اسم اوله رق قازمه واسمه وحفر معناسنه وارامق واستمه وتفحص وتجسس معنالرینه وانجمنه وآزار وازرده ایذاه معنالرینه در کرك یدایله کرك لسان ایله اولسون ومعانیٔ مذکوره ده فعل امرده اولور واسم فاعل معناسنی دخی افاده ایدر وقد وقامتی خوش وموزون نسنه یه دینور انسان اولسون شجر اولسون وشجیع معناسنده کاف فارسیله مشترکدر مادهٔ میش دیشی قبون دیمکدر ماده نك دیشی و میشك قیون اولدیغی ذکر اولندی ماده نك اخری هاء ساکنهٔ غیر ملفوظه اولدیغندن لاجل الاضافه همزهٔ توسل کتورلمشدر (دی عناد اوزره اولان کافره ناکردیده) ناکردیده حرف نفی اولان نا ایله دونمش معناسنه اولان کردیده اسم فاعلندن مرکبدر (ایلك جفا کاره ده تعبیر اولنور کافر کیش) کیش دین وملت معناسنه اولدیغی مسبوق اولمغله جفا کاره خصوصا که خوبان جفاکار دینلرده اصطلاح اولمشدر (زهر ایچمك کبی درایجی سوز آدم اولانه * سخن تلخ بمردست چو نوشیدن نیش) سخن سوز معناسنه تلخ تاء مثناة ایله سلخ وزننده ایجی معناسنه بمرد لفظنده او لان یا ادات مفعول در مرد آدم معناسنه است ادات خبریه چو کلهٔ تشبیه نوشیدن ایچمك

(معناسنه)

معناسنه مصدر نیش نونك کسر ومدیله زهر معناسنه در تقدیر ترکیب بمرد سخن تلخ چونوشیدن نیش است دیمکدر

﴿۳۱ کویمت قطعهٔ رنکین بکوش﴾

کویمت سکا سویلرم دیمکدر که کویم سویلرم معناسنه مضارع نفس متکلم وحدهٔ وتا خطاب ایچوندر بوقاروده مثلی کذران ایتمشدر رنکین رنکلو دیمکدر که مثلی سبقت ایتمشدر بکوش کاف عربیله کوشیدن مصدرندن امردر که سمع ایله جالش معناسنه قولاق معناسنه اولدیغی حالده بکوشت قطعهٔ رنکین تقدیرنده اولور حاصلی رنکلو یعنی کوزل و یاقپشقلو قطعه یی سویلرم جالش وسمع ایله یاخود قطعهٔ رنکینی قولاغکه سویلرم دیمك اولور (طوشنك آدی اکرچه خرکوش) خرکوش خرحمار وکوش قولاق اولمغله مضاف الیهی مضاف اوزرینه تقدیمله خرکوش حمار قولاقلو معناسنه وصف ترکیبی اوله رق طوشنه علم جنس اولمشدر (دی یلان وعده یه خواب خرکوش) خواب اویخو معناسنه اولمغله خواب خرکوش یلاندن اولان وعده یه اصطلاح اولمشدر (قاجدی بکریخت کرفته طوتمش) کریخت کاف فارسینك کسری وراء مهمله نك کسر ومدی وخاء معجمهٔ ساکنه ایله قاچدی معناسنه کریختن مضارعندن فعل ماضی در کرفته کسر کاف فارسیله سرشته ونتیده کرفتن مصدرندن اسم مفعول در ناظم مرحوم قاجدی بکریخت قورتولدی یعنی نرهید مصرعی ایله بکریخت کلمه سنی قاپیلان اولدی ربوده وکرفته طوتیلان مصرعیله کرفته لفظنی بالاده بیان پیورمش اولوب خصوصا که کرفته طوتمش معناسنه اویه میدجغی دخی درکار اولمغله بو مصرع بو وجهله اولیوب طابعدن خطا اولدیغی درکار وشارح مرحوم حواله یه میتلا ایکن بو محلده سکوتی استغرابه سزا واردر (کدی یه کربه دینور فارسیه موش) کربه کاف فارسیه نك ضمی وراء مهمله نك سکونی وباء موحده نك فتحیله کدی یه دینور عریده خیلی ایماسی واردر هره وسنور کبی وکدی اوتی تعبیر اولنان نباته دخی دیرلر

موش هوش وزننده واو مفروف ایله صحیحان وفاریه دینور واو مجهول ایله اغلق وزاری معناسنه در (صاریلوب قوجه دراغوش دیمك) دراغوش قوجاق معناسنه در كه صاریلمجه قوجلمیه جغی بدیهی اولوب قوجغه دیندی دراغوش دخی آغوشدن مصراعیله ناظم مرحوم بوقاروده ذكر و بیان بیورمشلر اولدیغندن مراعات نظیر بولمق تكرار ذكری ایله مبتدینك ذهننده تقریر ینه همت بیوردیلر (بر دینور كوكسه قوجاقدر آغوش) بر باء موحده نك فتحیله سر وزننده سینه مرادفی كوكس معناسنه در آغوش مد همزه وواو مجهول وآخرده شین معجمه ایله خاموش وزننده قوجاق معناسنه در كه قول و قولاق وسینه دن عبارتدر وعبد وقول معناسنه ده كاور (هم قولاق توزی بنا كوش اولدی) بنا كوش قولاق توزی تعبیر اولنان محله دینلور یعنی قولاق بوصقه طوغری بیاض اولان یرلر اولوب عرفجه محذار دینلور (كوپه منكوش قولاقدر دخی كوش) منكوش میمك فتحی ونونك سكونی وكاف فارسیه نك ضم ومدیله در جوش وزننده كوشواره مرادفی كوپه معناسنه در كوش كاف فارسی وواو مجهول ایله موش وزننده التی معناسی واردر اول قولاقدر عریده اذن دینور ثانی كوشه و بوجاق معناسنه در ثالث برفرشته اسمیدر مجموع خلقك رؤیت مهمانی آنك عهدهٔ مأموریتنده در دیرلر رابع شهور شمسیه نك اون دردنجی كونیك آخیدر ومحوسك بورطو كونلریدر عندلرنده معتبر كوندر اول كونده اولان بورطولرینه سیرسور دیرلر جمله سی اول كون تناول ایدرلر ولحمی اوتلق وسمار وخلشاك مقوله سیله پشورلر لخامس ترقب وانتظار معناسنه در سادس حفظ واز بر معناسنه در (صاحب عقله خرد مند دینور) خرد خاء معجمه نك كسری وراء مهمله نك فتحی و آخرنده دال ایله عقل معناسنه اولغله ادات نسبت اولان مند ایله تركیبلندكده خرد مند عقللو وصاحب عقل معناسنه اولمشدر عقل ذاتنده ماده دن مجرد وماده یه مقارن جوهر در و بر نور روحانیدن عبارتدر كه

نفس انسانی آنك وساطتیله علوم نظریه وعلوم ضروریه یی ادراك واذعان ایدر آنك ابتدای وجودی ولدك رحمده استكمال خلقتله هنوز جنین اولدیغی هنكامدن بعده قدر یجله بلوغی وقتنه قدر تزاید ونماسی اولور فقیر دیرمكه بو ثمریفه كوره تجاربله وقوف عقلك مصقلهسی وزبتی اوله جغی بدیهیدر (عقله اوص دیرجغتای یعنی هوش) مانحن فیهدن خارج انسان جغتایدن بحث بیورمامری عقلك تركیده اسم مخصوصی اولدیوب جغتایده اوص دینلدیكنه تنبیه ایچوندر دینله بیلور هوش واو مجهول ایله نوش وزننده عقل خلق وشعور معناسنه در كه اندن تمییز ایله تعبیر اولنور انكله انسان خیری شردن نفعی ضرردن فرق ایدر وروح وجان وقلب ودل معنالرینه كاور وبهلوی لغتنده موت وهلاك وسم قاتل معنالرینه در (عقلی نقصانه سراسیمه دینور) سراسیمه سین مهمله ء اولك فتحی وراء مهمله نك فتح ومدی و سین ثانینك كسر ومدی وميمك فتحی و آخرده ها ایله شوریده سر وتخیل الدماغ معناسنه در ومضطرب وحیران معناسنه ده كاور حذف یا ایله سراسمه دخی لغتدر (بایلوب كندوپی بتلر مدهوش) مدهوش سرخوش وزننده بایلمش وسرگشته وحیران معناسنه در (می ومل وباده سرابك آیدیر) می هی وزننده مل كل وزننده باده ساده وزننده اسامیء شرابدر عرفجه خمر دیرلر می كلمهسی خمر معناسنه اولدیغندن باشقه كل صوپی و قدح باده معناسنه ده اولور مل دخی معنای مذكوردن باشقه لزمود دیدكاری میوه معناسنه ده كاور (پژه در جرم وكاه ایچمه منوش) پژه فتح پاء موحده ایله مزه وزننده صوح وكاه وخطا معناسنه در وفقیر وبی نوا معناسنه وجور وغدر وحیف معناسنه ده كاور منوش فتح میمله بدوش وزننده نوشیدن مصدرندن مشتق نوشد مضارعندن مأخوذ نهی حاضردر ایچمه معناسنه كه عریده لاتشرب دینلور صهبانك اثمی نفعندن اكثر ومفتاح شورشر اولدیغنه ایما ایله ناظم مرحومك نهی منكر بیوردقلری خیلی

بليغانه دوشمشدر جزاه الله خيرا الجزاء (سوز سخن سويليجيدر كويا) سخن سين مهمله وخاء معجمه نك فتح وضمى جواز يله يعنى احدهمانك فتحى اختيار اولندقده ديكرينك ضمى التزاميله سوز معناسنه اولديغى سبقت ايتدى كويا سو يلمجى معناسنه در مثلا معناسنه دخى اولديغى ذكر اولندى (تن زده سو يليان يعنى خموش) تن زده سن دده وزننده ساكت معناسنه در خموش خاموش مخففيدر ايسم و ساكت معناسنه و يواش و ملايم ومطيع دواب ومواشى يه دخى دينور حذف واو وضم ميمله خمش دخى لغتدر (اولدى يغمورلق آدى بارانى) باراني باء موحده و راء مهمله مفتوحه لك مديله نادانى وزننده يغمورلق و باشلق تعبيراولنان البسه كه وجودى يغمور دن حفظ ايدر (اويله اوستنه كيلان يا آلاپوش) يا آلاپوش قوقلته وفراجه مثلو اوستنه كيلان اثوايدر (بويله سن كندو قاشك صاتمه * توچنين كاله خود را مفروش) توسن چنين بويله كاله متاع خود كندو معناسنه اولديغى سبقت ايتدى مفروش اكثره كوره فروختن و بعضه كوره فروشيدن مصدرندن مشتق فروشد مضارعندن مأخوذ نهى حاضر در كه صاتمه معناسنه در

٣٢ زصاد قطعهٔ صافيست پاك خاص الخاص

زصاد حرف صاد قافيه سندن قطعهٔ صافيست خالص قطعه در عريده صافى خالص و پاكيزه نسنه يه ديرلر آجق كونه يوم صاف دينلور پاك باء فارسيله خاك ونزننده آرى وظاهر وصاف معناسنه در كه بو محلده تأكيد افاده ايد رياخود صافيدن خالصلك و پاكدن تميزلك مراد اوله بلور خاص الخاص خاص صادك تشديدى ايله عريده عام مقابليدر كه برنسنه ده بولونوب ساره ده بولنميان شيئه دينور بو محلده بالاضافه خاص الخاص افاده سى ايله اخص معناسى مراد اولنمشدر معناسى حرف صاد قافيه سنده صافى وخاص الخاص قطعه در ديمك اولور (نغو ومينه اريك آديدر عريجه اجاص) نغو نونك فتحى وغين معجمه نك ضمى و مديله اريك معناسنه در مينه سينه وزننده نغوكى اريك معناسنه در اجاص همزه نك كسرى جيمك تشديدى ومديله عريده اريكه دينلور (دراز دينديى اوزون

(نسنه)

نسنه يه هم اويله شناص) دراز دال مهمله ايله نماز وزننده اوزون وطويل معناسنه در قيد مز برهاندن اولمغله لهجه صاحبى شارح مثلو دال مهمله نك كسرى اختيار پيورمشلردر ايكيسى دخى لغت اولق احتمالدر شناص شين معجمه نك فتحى ونونك فتح ومديله اوزون معناسنه در شوقدر كه ترجمهٔ قاموسده اوزون و يوكسك اسيه تخصيص اولنمشدر وشينك ضميله دخى لغتدر (كروع والدى يلان زور ايله مراد فدر) كروع كاف فارسيه نك ضميله دروغ وزننده ومرافيدر كه اصلسز و يلان سوزدر زور ضم زاى معجمه ايله دور وزننده عربيده يلان سوزه دينور وشرك بالله معناسنه استعمال اولنوركه اعظم اكابيردر و يهود ونصارانك پاصقليه لرينه اطلاق اولنور مرداف مفاعله يابندر ايكى شى بربرينه تابع اولق افاده سى خلاصهٔ معايندندر و برلفظك موضوع لهى اولان معنى واحد اولديغى صورتده كاهى برلفظ بعينه اول معنايه موضوع اولور ليث ايله اسدكبى يومثلاوله مترادفات دينلور مع اختلاف اللغة كروغك زوره ترادفى بيننان مطلقا معنى ملاحظه سيله در يعنى بوايكى لفظ يك ديكرى ترجمه ايتمكله معناسى و ياخود ترجمه سى ديمك موقعندده در (دروغزن دى يلانجى يه همدخى خراص) دروغزن وصف تركيبى يلان اوريجى معناسنه اولمغله يلانجى يه علم جنس اولمشدر خراص خاء معجمه ايله كذاب وزننده عريده يلانجى معناسنه در شارحك حاء مهمله قيدى خطادر ومطلق ظن وتخمين ايله سوز سويلمجى معناسنه ده اولور (تكو قورجق اولان صاچه ديندى جعد كبى) تكو تاء مثناة ايله عدو وزننده قويرجق صاچه دينور و ياغلى اتمك وكوزله وجورك كبيلره دينلور جعد فتح جيمله رعد وزننده عريده قويرجق صاچه وصفقاله دينور وقويرجق صاچلو كشى يه وصف اولور مؤنثده جعده دينلور (دى چيزه قيل يولاجق نسنه يه داخى مماثل) چيزه جيم فارسيله ديزه وزننده قيل يولاجق معروف جنبسترده نك اسمدر كه عريده مماثل دينور (توانكرى ديه زنكينلك اولدى يعنى غنا)

نوانکر زنکین اولان شخصه دینديکی ماسبقده بیان اولنمغله آخرینه
یاء مصدریه الحاقیله نوانکری زنکینلك معناسنه اولمشدر که عربیده
غنا دینلور (زکورده خشته دینور هم زکورتلکده خصاص)
خشته خاء معجمه نك فتحیله کشته وزننده ملفس ومندبور وفقیر
ومحتاج معناسنه در عربیده زکورتلکه خاء معجمه نك فتحیله خصاص
دینلور (شو نسنه کیم اوله اکری دینور کج ومعوج) کج کاف
عربیله یج وزننده اکری ومنحنی معناسنه در وزای معجمه ایله دخی لغتدر
معوج افعلال یاندن اسم فاعلدر ثلاثیسی عوجدر اکری معناسنه در
(دی طوغری ایتمکه راست کردن دخی اتراص) راست کردن
طوغری ایتمك معناسنه در اتراص افعال یاندن عریده تراز و بی تسویه
وتعدیل ایلمك معناسنه در ناظم مرحوم مطلق طوغرولتمق معناسنده
ایراد ایله تسامح بیوردیلر واتراص پرنسنه یی قوی ومحکم قیلق معناسنه ده
کلور (زیل آدی تال دخی صنج ایمش اومعناده) تالك درت معناسی
واردر بری طباق وتبسی درکه التون و یاکومش و یاباقر مثلاولردن یاپلمش
اوله ثانی پرنجدن دوزلمش ایکی کوچك و بوفقه طباقدر هند ستانده
کوچکلر وجنکلر رقص ایدرلرکن الرینه الوب پرینه زیل کبی
اصول اوزره جاله رق اویناررلر بعضیلر چارپاره دینلان بودر دیمش
الله اعلم ناظم مرحومك مرادی بومعنادر ثالث توح تعبیر اولنان شیدر که
نحاس و قلعی و توتیانك ازدواجیله حاصل اولور رابع کول وتالاب
معناسنه در صنج صادك فتحی ونونك سکونیله ترکیده زیل تعبیر ایتدکلری یدر
وچنك دیدکلری برنوع سازه دینورواندن معربدر (کوچك که اوینایه
یازیکر اولدی هم رقاص) بازی اویون معناسنه اولمغله ادات فاعل اولان
کرایله رقاص معناسنه رقاص عربی متعارفدر (مفاعلن فعلاتن
مفاعلن فعلات * بو بحر اپجنده بولور کوهر استین غواص) اوزان
شعریه یه بحر اطلاقی جهتنه ایهام وحقیقت معنای بحری بالملاحظه
کوهر معارفه طالب اولان غواصلرینه معانی مطلو بلریتی بو بحر ده
بوله جقلریتی ایما ومبتدیانی منظومهٔ مرغوبه لرینه ترغیب بیورمشلردر

(قطعه)

﴿٣٣ قطعه در ضاد بخوان سینه تهی از اغراض﴾

قطعه در ضاد معلوم بخوان اوقو و معناسنه سینه کو کس معناسنه
اولدیغی سبقت ایدوب تهی بوش معناسنه اشاغیده کله جکدر
اغراض غین معجمه ایله غرضك جمعیدر عین مهمله ایله دکلدر سینه
غرضدن تهی اولمق لازمدر یو محلده عرض وجوهر بحثی مایلزمدن
عدول قبیلندندر معناسی سینه تهی اوله رق ضاد قافیه سنده اولان
قطعه یی اوقو دیمکدر غرض مرض وزننده قلب صقیلوب ملالت
پیدا ایلمك معناسندر معانی ساژه سی دخی واردر (یاقق افروختن
اولدی عربیسی ارماض) افروختن همزه نك فتحیله اندوختن
وزننده آتش وچراغ یاقق معناسنه در عریده کسر همزه وسکون
راء مهمله ایله ارماض دیرلر وارماض حیواناتی قزغین وحرارتلی
محلده اوتلمق معناسنه ده اولور (شمشکك چاقه سیده رخشش
ایمش هم ایماض) رخشش رخشیدن مصدرندن حاصل بالمصدر درکه
پارلایش معناسنه کلور وشمشك لمعانه وساژه اطلاق اولنور ایماض
افعال یاندن مصدر در شمشکك ازاجق پارلسنه دینور ثلاثیسی
رمض در و پرنسنه یه اوغروایمق یعنی کزلو یاقق معناسنه ایماض
دینور (برزه قرپندی دیمکدر که قراضه کبیدر) شارحك افاده سنه
کوره برزه باء موحده نك فتحیله هرزه وزننده وصاحب تحفه نك قیدی
اوزره باء فارسیه نك ضمی ایله مهره وزننده اوله رق قرپندی
معناسنه در برهانده باء فارسیه نك فتحیله مریضك معدندن اعمال
اولنان شیاف وغلطا شاف دینلان دوایه دینديکی و باء موحده نك
فتحیله دال و بداق وشاخ واکین وزرع معناسنه اولدیغی مصرحدر
قرپندی یه عریده قافك ضمیله قراضه دینلور (کاردو دیندی
مقص آدینه یعنی مقراض) کاردوایش معناسنه اولان کار ایله
مراتب عدد دن ایکی معناسنه اولان دو لفظندن مرکب مقص
دینلان آلت معروفه نك آدیدر که عریده کسر میم ایله مقراض دینديکی
مشهور در (ایش کورن الدیغه د ساره مأنی رشوت) ساره سین

مهمله ایله باره وزننده مصلحت حصولیچون و بر یلوب النان رشوت
معناسنه در و بر ده وستاره معناسنده ده کلور وهندوعور تلرینك
اورتوندکاری چارشفه دنی دینور (قرض ناشك هم اودنج المق ایمش
استقراض) ناشك تونك فتح ومدی وشین معجمه نك کسریله بورجلو
ومدیون وقرض المق معناسنه در باء موحده نك مدی وشینك فتحیله
باشك لاشك وزننده دیمك وناظملر معجمدن تصحیحاتی جمله سندندر
دیو قید ایمك تحریفی التزام ایله مرحوم مشار الیهه افترا ایتمك
قبیلندندر او دنج المغه عربیده استقراض دینديکی متعارفدر
(دیده بان کوزجی دیمکدر که اومعتاده رقیب) دیده بان وهاسز
دیده بان کوزجی معناسنه درکه عربیده رقیب دینلور (هم دنی
کوزقیاق اولدی کاوج واغماض) کاف فارسیله کلوخ خروج وزننده
کوز قیاق معناسنه در ووزن مذکور اوزره کاف عربی ایله کلوج
یوك یوقفه یه دینور وایمك اوقاندیسی وقرینديسنه دینلور اغماض
همزه نك کسریله عربیده کوزیومق معناسنه در ومجازا برخصوصده
مسامحه ومساهله ایمك معناسنه اولور (دینلور باغجی یه رزبان دیلی
ناظور راویله) ماسبقده بیان اولندیغی اوزره رز کلمه سی معانی
سائره سندن باشقه مطلقا باغه وخاصة اوزم باغنه دینديکندن
رزبان کلمه سنده اولان رز مطلقا باغ معناسنه اولمغله بان لفظنك الحاقیله
باغجی معناسنه اولمشدر رز اوزم جوغنه تخصیص اولمادیغنه دلیل
ناظم مرحومك رزبان کلمه سنك عربی ترجمه سی ناظور لفظی
اولدیغنی ایراد بیوردقلرندن زیراعربیده ناظور باغ و باغچه وخورمالق
یکجهسنه دینلور بالکز اوزم باغچه سنه مخصوص دکلدر (باغچه بالبر
دیمك روضه کبی جمعی ریاض) بالبر باء فارسیه نك فتح ومدی ولام
ایله ناجیز وزننده باغچه یه دینلور عربیسی راء مهمله نك فتحی واوك
سکونی وضاد معجمه نك فتحی وآخرنده هاایله روضه در وراء مهمله نك
کسریله ریاض روضه نك جمعیدر (صاقلق اولدی نکه داشتن
وحول دیمك) نکه داشتن ترکیبنده نکه نکاهدن مخففیاقی معناسنه

(وداشتن)

وداشتن طوتمق معناسنه اولمغله صاقلق وحفظ ایتمك معناسنه اولمشدر
خول خاء معجمه ایله عربیده اموال حسن تقیید ورعایت ایتمك معناسنی
افاده ایتمکله حفظ ایتمك وکوزتمك وصاقنمق معنالرینی شاملدر
(صغناجق یرك آدیده پناکاه واضاض) پناکاه پناه کاهدن مخفف
صغناجق محلك آدیدر اضاض همزه نك کسری وایکی ضاض ایله
معنای مذکوره دلالت ایدرکه ملجأ وملاذ مفهومندندر (ایمکده دیندی
مزیدن دنی مص اویله ایمش) مزیدن فتح میم وکسر ومد زای
معجمه ایله مکیدن وزننده ومرادفیدرکه ایمك معناسنه در عربیده
فتح میم وصاد ایله مص دینلور (دی اصرماغه کزیدن هم اودر
عض وعضاض) کزیدن کاف فارسیه نك فتحیله رسیدن وزننده
اصرمق وصوقمق معناسنه درکرك دیش وکرك نیش ایله
اواسونکه آری وعقرب فعلیدر عربیده عینك فتحیله عض
وعضاض برنسنه یی دیش ایله اصرمق معناسنه در (اولدی
ایندرمه فرو کردن واویله اهباط) فرو کردن اشاغی معناسنه
اولان فرو کلمه سیله ایمك معناسنه اولان کردن مصدرندن مرکب
ایندرمه معناسنه درکه عربیده اهباط دینلور (دیندی قالدرمغه
افراشتن هم انهاض) افراشتن همزه وفا ایله برداشتن وزننده
یوقاروقالدرمق ویوکسلتمك وترفیع معناسنه در انهاض همزه نك
کسری ونونك سکونیله عربیده اباغه قالدرمق معناسنه در وقریبی
وطلو می اغزینه یقین محله قدر طولدرمق معناسنه مستعملدر
(پژه باریب ایکی دنیاده ایشی آسان ایت) ناظم مرحوم عالم آخرته
دنی تغلیبا دنیا بیوردیلر درکه استعمالات عربیده اولان عمرین
وقرین قبیلندندر (سهل الامر بدارین لنا یافیاض) سهل تفعیل
بابندن امر حاضردر قولای ایله دیمکدر الامر همزه نك فتحی وم نك
سکونی ایله حال وشان معناسنه در ونهیك نقیضی اولهرق بیورمق
معناسنه دنی اولورمعنای اولهکوره جمعی امرومعنای ثانی یه کوره اوامر
کلور دارین دارکلمه سنك تثنیه سیدر برفاح اوطه یی ومشتملاتی وحواویی

دائرمادار جامع اولان دائره درکه اسامزده قوناق وسرای تعبیر اولنور دار دنیا ودار عقبی دینلور وباکله سی ظرفیت ایچون در لتلزم ایچون دیمکدر فیاض وهاب متعال تقدس ذاته حضرتلرینه اطلاق اولنور

﴿ ۳۴ قطعه در طاکه زخو بیست بحد افراط ﴾

قطعه درطا حرف طا قافیه سنده قطعه که کله سی ربط ایچوندر خو بیست کوزل معناسنه اولان خوب وباء مصدریه واست خبریه دن مرکبدر بحد نهایتده دیمکدرکه افراطه مضافدر افراط افعال بابندن حدی تجاوز ایتمك یعنی درجهٔ اعتدالدن ایلرو کتمك معناسنه درکه تفریط یونمك ضدیدر عدالت یونارك ایکیسنك اورطه سیدر خو بیست کله سنده ادات خبریه نهایت مصرعده مقدر اولوب وزن ایچون تقدم ایتمشدر تقدیر کلام قطعه درطا زخو بی بحد افراط ست دیمکدر معناسی حرف طا قافیه سنده اولان قطعه کوز للکدن حد افراطده در دیمك اولور (بوله هنجار دینور مش عریضه صراط) هنجار فتح هاایله زنکار وزنده جادده یول معناسنه در رسم وقاعده معناسنه دخی کلور صراط کسر صاد مهمله ایله عریضه یول معناسنه اولدیغی مشهور در (هم اوزاقلق دیمك مفهومیده دوری وشطاط) دوری کله سی اوزاق معناسنه اولان دور ایله یاء مصدریه دن مرکب اوزاقلق معناسنه درعریضه شین معجمه نك کسریله شطاط دینلور (صعالك یك تباسی بله وهلوفه ایمش) بله باء موحده نك فتحی ولامك سکونیله کله وزننده صق وکوروا وزون وقیاصقاله دینلور که تخته صقال تعبیر اولنور علامت جمع در عریضه کسرها وفتح وتشدید لامله هلوقه دینور (کوسه یه دیندی تنك ریش هم اومعناده سناط) تنك ریش ناه مثناة فوقیه نك فتحی وتونك سکونی ایله طار معناسنه اولان تنك ایله صقال معناسنه اولان ریش کله سندن مرکب طار صقالو معناسنه وصف ترکیی اولهرق کوسه ده حقیقت عرفیه اولمشدر سناط سنك کسریله عریضه کوسه یه دینور (قره قولاغه فرانق دینلور یعنی عناق) فرانق فانك فتحی وراء مهمله ممدود نك

فتحی ونونك کسری وآخرده قاف ایله قره قولاق دینلان مشهور حیوانك اسمیدر عریضه عین مهمله نك ونون ممدوده نك فتحلری وآخرنده قاف ایله عناق دینور (ایری ارسلان دیمه در شیر ژیان کبی عطاط) شیر ارسلان معناسنه معروف در ژیان زای فارسیله میان وزننده کوکره یجی وتند وخشم آلود معناسنه در انسان اولسون حیوان اولسون بوجهتله ایری ارسلانه شیر ژیان دینلدی عطاط فتح عین مهمله ایله عریضه ارسلانه دینور تومند وبهادر شخص معناسنه ده اولور (اوکو قوشینه دینور کوف دخی ضوع اویله) کوف کافك ضم ومدی وآخرده فا ایله اوکوقوشیدر عریضه ضوع دینلور ضاد معجمه نك ضمی وکسری جائزدر (پراسه آدی شب انکیز هم اولدر وطواط) شب کیجه معناسنه انکیز انکیختن یاخود انکیزیدن مصدر ندن مشتق انکیزك مضارعندن مأخوذ انکیزنده اسم فاعلندن مخففدر شب انکیز ترکیی پراسه قوشنه علم جنس اولمشدر اصل معناسی کیجه ظاهر اولیجی دیمکدر انکیختن برریختن وزننده ظاهر اولمق معناسنه در ومعنای مذکور دن باشقه دیرنمك وقوپارمق واویتامق وبوکسلتمك وبوپارو چکمك وایراق ایتمك وشایع وافشا قلق معنالرینه دخی کلور وطواط واوك فتحیله عریضه پراسه قوشنه دینور پراسمی دخی خفاشدر وطواط ضعیف وزبول وجبان شخصه دینلور وطاغ قرلنجی انواعندن برنوع قرلنجه وچاغرغن آدمه وبلافاصله میز میز سویلیان شخصه اطلاق اولنور (تاسه معناسی قزم کربه مرادفدرهم) قزم فانك وزای معجمهٔ فارسیه نك فتحه لری وآخرده میم ایله ملالت وغصه وقساوت وبخز معناسنه در کربه کافك ضمی وراء مهمله نك سکونی وآخرده ها ایله عریضه قابه تأثیر ایدن تاسه واندوهه دینور وبلاهاء فتح کاف ایله کرب دخی دینلور (شاد کامی دی سوزمکلکه مانند نشاط) شادکام فارسیده مسرور معناسنه در یای مصدریه علاوه سیله سوزمکلك معناسنی افاده ایدر نشاط عریضه سوزمکلك معناسنه مصدر مشهور در (یاورنده دخی یاردیجی معاون کیدر) یاورنده یاوریدن مصدر ندن مشتق اسم فاعلدر یاردیجی

معناسنه عربیده معاون دینور (دادکردن دیمه عدل ایتمك ایمش
هم اقساط) دادعدل معناسنه سبقت ایتمکله ایتمك معناسنه اولان
کردن مصدریله ترکیبنوب دادکردن عدل ایتمك معناسنی افاده ایدر
اقساط افعال بابندن عربیده عدل ایتمك معناسنه در (بالواسه دینلور
ایبلکه برآدیده خیط) بالواسه باء موحده ایله شاه کاسه وزننده
ایبلك معناسنه درتیبانده ارش وتارمعناسنه درکه ارغج مقابلی دینمش
خیط خاء معجمه نك فتحی وباء تحتانیه نك سکونیله عربیده ایبلك تلنه
دینور (ایکنه نك یوردیسی سوفار دخی سم خیاط) سوفار سین مهمله ایله
مودار وزننده عمو ما دللك وخصوصا ایکنه دللکنه دینورکه اکا
ایکنه یوردی تعبیر اولنور واوق کزینه سوفار دینور عربیده سم
خیاط ایکنه نك یوردی معناسنه در (دی اورشما غه زدش یعنی
تضارب دیمه در) زدش زای معجمه ودال مهمله نك فتحی وآخرنده
شین معجمه ایله اورشمق معناسنه اولدیغنی ناظم مرحوم بیان بیوردیلر
تضارب تفاعل بابندن عربیده اورشمق معناسنه در (اولدی غوغا
غلبه لنبرآدم کبی هیاط) لنبر لام ایله قنبر وزننده ایری ودنامان وقوی
الهیکل شخصه دینلدیکی برهانده ذکراولنمش فربه وشیرین معناسنه
اولدیغنی شارح مرحوم فرهنك جهانگیریدن نقل ایتمش اولغله
غوغا وغلبه معناسنه اولدیغنی تصحیحات ناظمدن اولمق کرکدر
هیاط شارح مرحوم کتاب وزننده قید ایدوب وزن مذکور اوزره
دنو وقرب معناسنه اولدیغنی وهیط خیط وزننده غربو وفریاد وغوغا
ایلك معناسنه ایدوکی ترجمهٔ قاموسده محرر اولدیغنه نظرا هیاطك
مفتوح اولمسی اقتضا ایدر (دیده دن قطرهٔ اشکم دوکیلور دل مجروح
اسمعی خون دللدن ایده سن استنباط) ناظم مرحوم ایرد الله
مضجعه بو کتابده صنایع بدیعهٔ شعریه نك اکثرینی اجرا بیوردقلرندن
معما فندن دخی بولنمق ایچون کندولرینك اسملرینه دال اولان اشبو
معمایی ایراد بیوردیلر دیده دن مراد مرادفی اولان چشم کلمه سیدر اشکك
دوکو لمسنده چشمك نقطه لرینك ازاله سی ودل ایله قلب ارادہ

(اولنوب)

اولنوب چشمك وسلطنك سقوطی مراد ایتمشلر اولغله چشم جم
قالمش درخونذن مرادلری عربی ترجمه سی اولان دم ودل ایله آلك دخی
قلبی ارادہ اولنوب جم مدکاله لرندن محمد حاصل اولمشدر بوندن زیاده
اطناب میدیتك ذهنی تغلیط ایله اصل مرامدن مالایلزمه انتقالدر

﴿ ٣٥ قطعه در ظاکه بظاهر همه رنکین الفاظ ﴾

مفرداتی معلوم اولغله معناسنی ظاقافیه سنده قطعه که ظاهرده
الفاظنك جله سی رنکین وباقشقلو دیمکدر نهایت مصرعده است
خبریه تقدیری اقتضا ایدر (دیندی خشم ایتمکه ارعیدن تازیده
نکاظ) ارعیدن همزه نك فتحی وراء مهمله نك سکونی وغین معجمه نك کسری
ومدیله خشم وغضب ایتمك معناسنه درنکظ نونك فتحی وکافك سکونیله
نکظة فتحات ایله نکظه معدہ وزننده جبال مغدہ دینور وابوهکه دینور بجله
وشتاب معناسنه ونکظ فتحتین ایله پك احمق معناسنه در یقال نکظ
الرجل نکظا من الباب الاول اذا اجاع شدیدا وابو درمك معناسنه در یقال
نکظ اذا اجله کذا فی ترجمة القاموس الحاصل تازیده عربیده معناسی
ویراسه نکاظ خشم ایتمك معناسنه اولمق لازم کلور معنای مذکوره
یعنی نکاظك خشم ایتمك معناسنه اولدیغنه ظفر یاب اوله مدق
(بد مقش اولدی فنا خویلو هم اویله جناظ) بدمقش دال ایله
سرزنش وزننده کتو معناسنه اولان بداید طبیعت معناسنه اولان
مقش دن مرکب فناخویلو معناسنه سیاه چشم مثلاوتقدیم مضاف ایله
وصف ترکیبی اولمشدر جناظ جیم فتحی ونون سکونی وعین مهمله ایله
عربیده فناخویلو آدمه دینور (چنکه پیکار دینورمش مراد فدر حرب)
پیکار بای فارسیه نك فتحی وباء تحتانی ایله جنکار وزننده جنك
معناسنه درکه عربیده حرب دینلدیکی مشهور در (دخی جنك ایتمه
ستیزیدن هم اویله نماظ) ستیزیدن سین مهمله نك وتاء مثناتك کسری
ومدیله کریزیدن وزننده نخ وعناد وجنك وخصومت معناسنه در
عربیده تاء مثناتك فتحیله نماظ لسان ایله سوکشمك معناسنه در
(بیدار اویقودن اویانمغه بیدارشدن) بیدار اویانق معناسنه اولغله

اولمق معنا سنه اولان شدن ايله تركيب اولنوب اويقودن اويانمغه بيدارشدن ديرلر (كوزيكى آچ كه اومعناده ايمش استيقاظ) استيقاظ اويانمق معناسنه عربيدر مشهوردر فارسيده قافيه اوله ميان حروف معلومه يى ناظم مرحوم ترك ايتيوب اظهارا لكماله لغت عربيه ايله ادا بيوردىلر ظا قافيه سى حروف مذكوره دندر شعراى روم وعجمك اكثرى قافيه سى بومقوله حروف ايله اوله حق اشعارلرينى ترتيب ديوانلرى لازمه سيجون التزام ايتدكلرندن معانى ومضامينه چوقلق دقت ايتمزلر ناظم مرحومك دخى بيدارشدن كلمه سنى ايراد ولطائف شعريه دن كوزيكى آچ تعبيريله بيت واحدده لغت واحده پيانى ايله اكتفا بيورملرى ترتيب ديوانده شعرانك مجبورا التزام ايلدكلرى كيفيت مثللودر (هم فروزنده وبارق ديمه در پارليجى) فروزنده فروختن مصدرندن مشتق فروزد مضارعندن مأخوذ اسم فاعلدر پارليجى معناسنه بارق باءموحده ايله سارق وزننده عربيده پارليجى معناسنه در (آتشك شعله سنه ديندى تبش يعنى شواظ) تبش تاء مثناتك وباء موحده نك فتحه لرى وآخرده شين ايله تبسيدن مصدرندن حاصل مصدر اولمسى جائزدر تبسيدن نفسيدن وزننده ومرادفيدر كه قزمق واصمق وحرارتلمك معناسنه در بوكا كوره تبش ايصمه وحرارتلغه معنا سنه اولور انجق ناظم مرحومك آتشك شعله سنه ديندى بيورملرى وشواظ ايله تفسير ايتملرى بومحلده اولان تبش تابش كلمه سندن مخفف اولسنى ايجاب واقتضا ايدر بوصورتده بارلا بش ولمعه ولهب معنا سنه اولور شواظ شين معجمه نك ضم وكسرينك جوازيله عربيده تنوسز صافى آتش بالكنه دينورو كونشك حرارتنه اطلاق اولنور وجيرمغه وفرياد ايتمكه دينوروبك صوسزلغه اطلاق اولنور وسوكت ومشاتمه معناسنه اولور (كزلنن اولدى نهفته دخى مكتوم اويله) نهفته ضم نون ايله شكفته وزننده كزلنن شى معناسنه در كه عربيده مكتوم دينلر يكى مشهوردر (دينندى حفظ ايتمكه پاسدن اومعناده لحاظ) پاسدين باء فارسى ايله ماليدن وزننده حفظ ايتمك

(يعنى)

يعنى كوروب كوزتمك معناسنه در وكيجه نزده اويومبوب بكجه لك ايتمك معناسنده اولور لحاظ عربيده حفظ ايتمك معناسنه در ديو ناظم مرحوم بيان بيورمشلر شارح مرحوم لحاظى لامك كسريله قيد ايتمشلر ترجمه ى قاموسده لحاظ كتاب وزننده دومنك كوزلرينك التنه باصيلور بر نوع تمغادر وقوشك قنادلرندن الى ايله صيريلان يلكلره دينور ولحاظ السهم اوقك يلك كورلمش يرندن يلكله برابر اوله رق برويه طوغرى يرينه دينلور لحاظ سحاب وزننده كوزك قوروغنه دينور تقول نظر الى بلحاظ عينه اى بمؤخرها ديو مسطوردر بوكا مبنى كوزتمك معناسنه لامك فتحى اختيار اولنمق اولى واحرى ظن اولنور (ديمش ابودرمكه ايجام شتابيدن) بومحلده ايجامى ايجمالى يازوب ديمش كلمه سنى يالكز براقمق وناظم مرحوم هب اوچنجيدر عربيجه اول لغات بيورمش ايكن مشار اليهى خلاف چيقارمق لايق دكلدر شتابيدن شتاب مصدر لازمندن مأخوذ ابودرمك معناسنه مصدر متعديدر كه قاعده اخذى بوقارووده بيان اولندى (يعنى تعجيل آنك كبى هم اويله انكاظ) تعجيل تفعيل بابندن عربيده ابودرمك معناسنه اولديغى مثللو انكاظ دخى افعال بابندن ابودرمك معناسنه در (كوشواره كويه معناسنه در قرطه مثال) كوشواره كاف فارسينك ضمى وواو مجهول ايله كوپه يه دينور قرطه قافك ضمله عربيده كوپه معناسنه در (طوت قولاغك كه لألى كيدر بوالفاظ) لألى لؤلؤك جمعى كلمه عربيه در ناظم مرحوم كوشواره وقولاق ولألى ايله مراعات نظم بريور دقلرندن نصكره الفاظى انجويه تشبيه والفاظ مذكوره نك كوپه مثالو قولاقده بولنمسنى مبتدا يه تنبيه بيورديلر صب الله سحال غفرانه عليه

﴿٣٦ قطعه در عين وعيان چون مهر از خيط الشعاع﴾

قطعه درعين عين قافيه سنده اولان قطعه عيان ظاهر معنا سنه معروفدر چون مهر كنش مثللو از خيط الشعاع فرده طلوع ايدن خيط ايبدن معناى حاصلپسى عين قافيه سنده اولان قطعه خيط شعاعدن عيان اولان شمس مثللودر ديمك اولورانجق معناى مذكور

شارح مرحومك قيد ونحجيى وجهله اولوب مصرع مذكور قطعه
درعين عيان چون مهرازو خيط الشعاع قيد اولنسه معناسى
عين فاعله سنده اولان قطعه دن شمسدن اولديغى مثللو خيط
الشعاع عيان اولور ديمكدر بو معنى سابقدن اولى اولديغى آشكاردركه
ضياء شمسدن حاصل اولان خيوط شعاعيه نك فيضندن توجهله
منتفع اولور ايسه بوقطعه ده بيان اولهجق معاينين اولوجهله
منتفع اولنور ديمك اولور الحاصل قطعه يى شمسه واتدن استفاضه
اولنسان معنالرى خيط الشعاعه تشبيه ابلغ اولور اختر ماشئت
(قوله بازو ديندى معناسى عربجه اولدى باع) بازو باء موحده
وزاى معجمه ايله قالو وزننده قول معناسنه درعربيده ضاع وزننده
باء موحده ايله باع ديئلور (كردنى ارشون ديمكدركيم مراد قدر ذراع)
كز كاف فارسى ايله رز وزننده ارشون معناسنه در بوندن بشقه
اصرمق معناسنه اولان كزيدن مصدر ندن امر اولور وايلغين
اغاجنه دينور و بلكسز وغير نسز اوقه دينور اولمقوله اوقه تركيده
دنى كز ديرلر ذراع ذال معجمه نك كسريله عربيده آرشون معناسنه
اولديغى متعارفدر (ايجمك آشاميدن وهم اقتباع وافتماع)
آشاميدن همزه ممدوده وشين معجمه ايله اراميدن وزننده مطلقا ايجمك
معناسنه در صو اولسون مشروبات سائره اولسون اقتباع افتعال
بابندن عربيده قربه نك امزكنى اغزى ايچنه آلوب صو ايجمك
معناسنه در افتماع كذلك باب مذكوردن طولومك اغزنى آغزنه
آلوب ايجمك وقابله اولان مشروبى شرب شديد ايله شرب ايتمك
معناللرينه در و پرتسنه يى اختيار ايلمك معناسنه دنى اولور (يوتمقه
ديندى فروبردن دينور هم ابتلاع) فروبردن اشانى معناسنه اولان
فروكله سيله ايلمك معناسنه اولان بردن لفظندن مركب يوتمق
معناسنه در ابتلاع عربيده تكلف ايله يوتمق وبلع يوتمق معناللرينه
اوادينى مترجم قاموس عاصم افندى مرحوم بيان وتفريق ايتمشدر
(اولدى نو پيدا ومحدث يكى ايجاد اولنان) نو نونله شو وزننده يكى

معناسنه پيدا باء فارسى و ياء تحتانى ايله سودا وزننده آشكار معناسنه
اولمغله يكى ايجاد اولنان نسنه يه فارسيده نو پيدا وعربيده اسم مفعول
صيغه سيله محدث دينلور (داغى پيدا كردن ايجاد ايلمك هم اختراع)
پيدا كردن ايجاد وظاهر وآشكار ايلمك معناسنه در اختراع افتعال
بابندن عربيده بلاسبق وبلامثل برنسنه انشا وايجاد ايلمك معناسنه در
اختراع يارمق وشق ايتمك معناسنه ده اولور ومعانئ سائره سى دخى
واردر (شيدا ولمشدر كنش داغى آنك كبى ذكا) شيد شين معجمه نك
كسريله يد وزننده كنش معناسنه در كه خورشيد و بالكز خور دخى
دينور عربيده ذال معجمه ايله ذكا شمسه دينور (ايشغه آيدنلغه پرتو
ديئلور يعنى شعاع) پرتو باء فارسيه نك فتحى وراء مهمله نك سكونى
وتاء مثناتك فتحى وآخرده واو ايله ضياو ايشق وآيدنلق معناسنه در
عربيده شين معجمه نك ضميله شعاع ديئلور (شمشكه ديرلر درخش
اولمش هم اول معنا ده برق) درخش دال وراء مهمله لرك ضمى
وخاء معجمه نك سكونى وآخرده شين ايله شمشك معناسنه در وذالك
فتحى دخى جائز در برق باء موحده ايله شرق وزننده عربيده شمشك
معناسنه در (بارلق اولدى درخشيدن نظيرى التماع) دال مهمله نك
فتح وضمى جواز يله در خشيدن بارلق معناسنه در عربيده افتعال
بابندن التماع دينور (دينه ى قور قتمغه باكا نيدن ورهيب هم)
باكا نيدن باء موحده ايله قور قتمق معناسنه مصدر متعدير لازمى
باكيدن مصدر يدر ترهيب تفعيل بابندن قور قتمق معناسنه مصدردر
(خوف ايتمكدر هراسيدن مألى ارتباع) هراسيدن هانك كسريله خوف
ايتمك وقور قمق معناسنه در عربيده افتعال بابندن ارتباع دينور
(الدامق اولدى فريبيدن كه غبن آنك كبى) فريبيدن فانك
وراء مهمله ممدوده نك كسريله الدامق معناسنه در كه غريده غبن
مجمه نك فتحى و باء موحده ايله غبن ديئلور انجق فارسيده فريبيدن
مطلقا الدامق معناسنه موضوع وعربيده غبن پر آدمى معامله ده
الدامق معناسنه مخصوصدر (دى فريبانيدن الدامغه يعنى انخداع)

فر یبایدن فریبیدن مصدرندن مأخوذ متعدی صورتنده مطاوعت
ایچوندر الدانمق معناسنی افاده ایدر انخداع غریده الدانمق معناسنه
والدانمغه راضی اولمق معناسنه درکه یله رك الدانمقی قبول ایتمکدن
عبارتدر (اولدیی پوشانیدن اورتونمك تستر کیدر) پوشیدن اورتمك
معناسنه مصدر متعدی اولمغله اندن مأخوذ پوشانیدن مصدری
مطاوعت ایچون اوله رق اورتونمك معناسنه در غریبده تفعل
بابندن تستر دینلور (هم آجلمقدر کشانیدن مثالی انجلاع) کشانیدن
کذلك اچمق معناسنه اولان کشادن مصدرندن مأخوذ آچلمق
معناسنه مطاوعت ایچوندر عربیسی انفعال بابندن انجلاع کلمه سیدر
(حقدر انجق راضی اولماغه هم او یماغه سزا * انما الحق حقیق
بارضا والاتباع) انما کلمه سی ادات حصر درکه ترکیده انجق دینلور
حق فاعلك نسدیدی ایله اسماء حسناء الهیه دن بر اسم شریفدر
وحق قرآن کریمده اطلاقی اولنور وثابت ومتحقق اولان شیئه دینلورکه
بیهوده وباطل مقابلیدر ناظم مرحومك دخی مرادی الله اعلم معنای
اخیردر حق کلمه سنك یونلردن باشقه معانی سائره سی دخی وارد در حقیق
حاء مهمله نك فتحیله فعیل وزننده لایق وروا وسزا معناسنه در رضا راء
مهمله نك کسری وضمی جواز یله والفك قصریله خشنود اولمق
معناسنه درکه ضدی سخط در اتباع افتعال بابندن اویمق معناسنه در

﴿ ٣٧ قطعه درغین بعین دل وطبعیست فروع ﴾

قطعه درغین غین معجمه قافیه سنده اولان قطعه بعین عین عربی
جسم معناسنه در دل وطبع کلمه لرینه مضاف در طبع لفظنك آخرنده
اولان است خبریه مصدرعك نهایتنه مربوط در فروع فارسیده
ضیا معناسنه اولدیغی کلمه جکدر حاصل معنی غین قافیه سنده اولان
قطعه قلبك وطبعك کوزنه ضیادر بعین کلمه سنده اولان بایه ظرفیت
معناسی ویرمك دخی جائز در عین بوراده کنش معناسنه در دیمك
هر نقدر ابعد ایسه ده معه قابله اختیار اولندیغی تقدیرجه معنی غین
قافیه سنده اولان قطعه دل وطبع کنشنه ضیا در دیمك اولور

(کنش)

کنش کبی اولان دل وطبعده ضیادر معناسنه اولماز (کوسترش
اولدی نمایش بوجد رتبه آمروغ) نمایش ضم نونله کوسترمه معناسنه
اسم اولان نمای کلمه سنك آخرینه شین مصدریه نك الحاقیله
کوسترش معناسنه اولمشدر آمروغ همزه ممدوده نك فتحی ومیمك
وراء مهمله ممدوده نك ضمیله رتبهٔ بلند معناسنه در واو ساکن ضم
میم وسکون رایله فائده ومنفعت وذخیره معناسنه وقدر وشان وقیمت
وحصهٔ قلیله ومقدار جزئی واصل وزیده وخلاصه معانیرینه اولور
(هم اوزون بو بلوغه هم دینی وقاره آموغ) آموغ کلمه سی اوزون
بویلو شخصه و وقاره دینور وقار ترکی موقعنده ایراد اولنمش کلمه
عربیدر آغر متر بلیلکه دینلورکه لنکراو اولق تعبیر اولنور خفتك
مقابلیدر وشیمهٔ مقبوله دندر (اسمك یازه وخیازه ککرمك آروغ)
یازه یاء تحتانیه نك فتحی ومدیله تازه وزننده خیازه خاء معجمه ومیم ایله
بلیازه وزننده اسمك معناسنه والف ایله خامیازه وهاسترخیباز
دخی دینور وفاك فتحی وآخرنده زای معجمه وراء مهمله ایله فاز وفار
دخی اسمك معناسنه در آروغ همزه نك فتح ومدی وآخرده غین
معجمه ایله فاروق وزننده ککرمك معناسنه درکه بوغازدن صدا ایله
جیقان ریحدن عبارتدر وقاف ایله دخی اعتدر عربیده تجشی وافشاش
دینور (اولدی آمیغ قرشمش دینور آز نسنه یه شوغ) آمیغ همزهٔ
ممدودهٔ مفتوحه ومیم مکسورهٔ ممدوده و آخرنده غین معجمه ایله
قرشمش معناسنه در وحقیقت معناسنه اولورکه شیئك موضع لهنده
استعمالی اولمسندن عبارتدر مقابلی مجاز در مثلا اسد کلمه سی ارسلانه
اطلاق اولندیغندن ماوضع لهی اولمغله حقیقت ورجل شجاعه
اطلاق اولندقده مجاز واستعاره دینور وآمیغ کلمه سی جماع ومباشرت
معناسنه ده اولور شوغ شین معجمه ایله دوغ وزننده شئ قلیل
معناسنه اولدیغنی ناظم مرحوم بیان بیوردیلر شوغ کلمه سی کثرت
استعمالدن الده واياقده حاصل اولان کیفیتدرکه نصرلمق تعبیر
اولنور وبدنده وانوابده اولان کیر و پاس ووسخ معناسنه در وبی حیا

و کستاخ و جسور و فضول معناسنه ده کلور (روشنایی دینور
آیدنلغه روشن آیدین) روشنا وروشن کلمه‌ری آیدك معناسنه اولمغله
یاء مصدریه ایله روشنایی آیدنلق دیمکدر روز روشن وروشن لقا
ودل روشن استعمالاتده متداول ومشهوردر (دخی آیدنلغه هم پارلایشه
دیندی فروغ) فروغ فانك ضمیله دروغ وزننده آیدنلق معناسنه
وضیادن حاصل اولان پارلایش معناسنه در (شیر سود ماست
یوغورتدر تره یاغی مسکه) شیرشین مجهوله نك کسری وباء معلومه ایله
سود معناسنه در یاء مجهوله ایله ارسلان معناسنه اولدیغی اشاغیده
کله جکدر ماست میم ایله راست وزننده یوغورده دینور وحلك رومی
یعنی ساقزه ده ماست دینور مسکه میمك فتحی وسین مهمله نك سکونی
وکافك فتحی وآخرده ها ایله تره یاغی معناسنه در و کافك وراء
مهمله نك فتحی وآخرده ها ایله کره دخی فارسیده تره یاغی معناسنه اولمغله
ترکیبی اندن غلطدر (فله دیرلر اغزه قیمغه تو ایران د و غ) فله فانك
ولامك فتحی وآخرده ها ایله اغز معناسنه درکه یکی طوغورمش
حیوانك سدندن بیارلر ولامك تشدیدیله دخی لغتدر تو تاء فوقانیه نك
ضمی وواو مجهوله ایله قیمق معناسنه در وقات قات معناسنه در که قات قات
دیله جك محلده تو یرتو دینلور واو معروف ایله قید خطادر واو معروف
ایله تو ضعیر مخاطب معناسنی افاده ایدر دوغ دال مهمله نك ضم ومدیله
آیران معناسنه درکه یوغورندن ازرلر (بیقامق شستن و بیقاغمه
شوییده دینور) شستن شین مجمه نك ضمیله رستن وزننده بیقامق
معناسنه در شوییده شین مجمه نك ضم ومدیله شوییدن مصدرندن
اسم مفعول اوله رق بیقامش و مغسول معناسنه در شستن
مصدرندن مشتق شسته اسم مفعولنك بیقامش معناسنه اولدیغی
قطعهٔ ثانیده ذکر اولندی (چرك دی کیره دخی کیرایله پاسه آروغ)
چرك جیم فارسیه نك کسری وراء مهمله نك سکونی وآخرده
کاف ایله کیر و پاس معناسنه در عربیده وسخ دینور و یاره ده
اولان قان و ایرك معناسنه وهجران معناسنه در واغزدن اقان سالیله

دخی دینور اژوغ همزه نك فتحی وژای فارسینك ضم ومدیله کیر
و پاس معناسنه در وخرة الیفته دینور واغاج بودامق معناسنه ده کلور
(دربلوب دوشر یلان چیده و برچیده ایمش) چیده جیم فارسیله دیده
وزننده چیدن مصدرندن اسم مفعولدر دوشرلمش معناسنه واوزرینه
تحسین لفظ ایچون برکلمه سی دخی داخل اولوب برچیده دینور
برکلمه‌سی هر نقدر تحسین لفظ ایچون اولورایسه ده یوقاروطوغری
دوشرمك معناسنده مدخلی واردر انکچی دوشرمش آدمه برچیده
دامن دینلور (دیندی پروند قاش صار غبسنه بوغچه یه بوغ)
پروند یاء فارسیله فرزند وزننده قاش صار غبسنه دیندیکنی ناظم
مرحوم بیان بیوره‌شلر پروند واسطه و پژونك معناسنه اولدیغی
سبقت ابتدی بوغ باء موحده نك ضم ومدیله بوغچه معناسنه در
بوغچهٔ مذکور بوغ کلمه سنك مصغریدر (قلیزن کیمیه دیوثه
دغلزن دینلور) دغلزن دغل ایله زن کلمه لرندن مرکب قلیزن
ودیوث معناسنه در دغل دال مهمله ایله بغل وزننده التی معنایه
کلور اول مکر وحیله وخباثت ثانی عیب وفساد ثالث محیل ومکار
ومعیوب ومتهم معناسنه رابع قلب وکجمز اجمیه دینورکه زیوف
تعبیر اولنور خامس کلتخن طاشیدر یقارلر سادس طورطو و پوصه
وتلوه معناسنه در دیوث دالك فتحی و یانك تشدیدیله مشهوردرکه
بی غیرت وناموس قلتبان وقورمساغه دینلور (دخی مجهول اولان
دسنه به دیرلر آشوغ) آشوغ همزه نك فتح ومدی وشین مجمه نك
ضم ومدیله مجهول دسته به دینلور برهانده مجهول الحال کیمسه یه
دینلور دیو مسطوردر (طاتلو دللو یه دینور جرب زبان شیرین کو
جرب جیم ایله حرب وزننده یاغلو شی معناسنه اولدیغی وزبان
انسان معناسنه ایدوکی ماسبقده بیان اولنمغله یاغلو طعامك لذت
بخش اولدیغی علاقه سیله طاتلو دللو یه جرب زبان دینلدی شیرین کو
دخی بو مثلو درکه طاتلو معناسنه اولان شیرین ایله کویند ه اسم
فاعلندن مخفف کوکله سندن مرکب وصف ترکیبی اوله رق طاتلو

سو یلیجی معناسنی افاده ایدر (شاعره دینه‌دی سخنساز یلان اولدی
دروغ) سخن سوز معناسنه ساز سازنده دن مخفف دوزیجی معناسنه
اولمغله شاعره سخن ساز دیمشدر معنای حقیقیسی سوز دوزیجی
اولور دروغ دال ایله فروغ وزننده یلان معناسنه در شعر حقنده
اعذبه اکذبه دینلوب نعم الشعر انه یستر عیوب الکذب ترکیبی ایله
دخی صفتلنمشدر توحید الهی واعت نبوی و پرکزیدکان ربانی حقلرنده
ایراد اولنان اوصافدن ماعدا اکثر شعرك یلان لازم غیر مفارق
و شعرانك یار واویناشی و بلکه سریقهٔ معنا ده سردا شی اولمغله
ناظم مرحوم لازمی ملزومی ایله ذکر ایدوب کندوسنه وحوق ذوانه
طوغمشدر (جاهله جاهله رفعتمی کلور دنیاده) نفس الامرده رفعت
و سعادت علم ومعرفتله اولدیغندن جاهلك جاهی موجب مزیت
اولمادیغنی افاده بیور رلر ثانی جاه ایله تقدیرنده در جناس تام واقع
اولمشدر (علم افراز معارفدر اولان صاحب توغ) علم افراز
وصف ترکیبی بیرافی قالدیریجی دیمکدر معارفه مضافدر

﴿ ٣٨ قطعهٔ چون بوی عنبر قوت آرد در دماغ ﴾

قطعه معلوم چون ادات تشبیه بوی قوقو معناسنه عنبر معلوم قوت
معلوم آرد آریدن مصدرندن مشتق فعل مضارعدر کتور رمعناسنه در
دماغ کسر دال مهمله ایله عریده باشده اولان بینی یه دینور یساغ
وزنیله فارسیده عجب وکبر وغرور دن کایه اولور بوجمله ده معنای
عربیسی مراد اولدیغندن دالك کسر یله اوقونمق لازمدر معناسی
عنبر قوقوسی کبی دماغده قوت کتور قطعه دیمکدر (سرجه کنجشك
کوکرجندر کبوتر فارغه زاغ) کنجشك کافك ضمی ونونك سکونی
وجیمك کسری وشین معجمه نك سکونی وآخرده کاف ایله سرجه
معناسنه در اسعد افندی مرحوم کافك فتحی وجیمك ضمیله قیدایتمش
عربی مشهوری عصفور در کبوتر مشهور در که کوکرجنه دینلور
زاغ زای معجمه ایله باغ وزننده فارغه معنا سنه در ومجازا فتنه یه
اطلاق اولنور وبرجنس سیاه کوکرجنه دینور که بك متحرك اولمه

(خنج)

(خنج بیقوش اوکیکدر فاخته قوزغون کلاغ) خنج خاء معجمه نك
ضمیله کنج وزننده بایقوشه دینلور عربیٔ مشهوری بوم در ووزن
مذکور اوزره خنج فارس سنجاغنده بر ولایتك اسمیدر وخانك فتحیله
رنج وزننده خنج کله سنك بش معناسی وار در اولکی باطل وضایع
ثانی ناز وکرشمه وشیوه ثالث طرب وسرور وعیش وحضور رابع
فائده ومنفعت خامس وقت انزالده ذکور ونسوانك دماغندن ظهور
ایدن خشلدی یه دینور فاخته فا ایله ساخته وزننده عربیده اوکیك
قوشنه دینور فارسیده دخی مستعملدر عربیده فخت آی آیدنلغنه
اطلاق اولنمغله مرغ مذکور لك رنکی ضیاء مهتابه مشابه اولدیغی
باعث تسمیه ایدوکنی عاصم افندی مرحوم شارح قاموسدن نقل
پیورمشلردر وفاخته عربیده اسامیٔ نسوانندن کلاغ کافك فتحیله
فراغ وزننده قارغه نوعندن قوزغون دیدکاری مرغ معروفك
اسمیدر (داخی قرلنجیر ستو آشیان اولدی یوه) پرستو باء فارسیه نك
وراء مهمله نك فتحه لری وسین مهمله نك سکونی وتاء مثناتك ضم
ومدیله قرلنجه دینور وباء فارسیه بدلی فا ایله فرستو دخی لغتدر
آشیان شین معجمه ایله ماکان وزننده قوش یواسنه دینور که
کومس وفولاق مقوله سنی شاملدر وسقف خانه وتوان معناسنه کاور
شارح مرحوم یوه معنا سنه تعمیم وقوش یواسنه تخصیص ایتمش
عرفی مرحومك * ای نه فلك زخوشهٔ صنع تودانه * درجنب کبریای
توعرش آشیانه * بیتیله عموم معناسنی استدلال ایتمش انجق عرفی
مرحوم کبریای الهی یه نسبتا عرش اعظمك قوش یواسی قدر
فاله جغنی بیان پیور دقلری جهتدن بیت مذکور ایله معنای عمومه
استدلال اولنماز وآخرنده ها ایله آشیانه دخی دینلور (کاغ آتش
قارغه وقوزغون صداسی کاغ کاغ) کاغ کاف ایله داغ وزننده
آتش معناسنه در دوه وقیون مثللو حیوانك بوغازندن چیقاروب یه
یوطدیغی نسنه یه دینور که کویش تعبیر اولنور وفریاد ونالهٔ معتاد یه
قوزغون آواز ینه دینلور کاغ کاغ قوزغون وقارغه آوازلرندن

حکایه در (زندکانی دیرلك اولدی زندکی صاغلغی دیمك) زند کانی
زای معجمه نك کسریله دیرلك معناسنه در که عربیده عیش اطلاقی اولنور
زندکی صاغلغی معناسنه در وآخر زنده اولان یا مصدریه در (جان روان
مرك اولومدر مرده اولمش زنده صاغ) جان ترکی موقعنده یاراد اولنمش
کلمهٔ فارسیه در روان راء مهمله ایله دوان وزننده جان معناسنه در
روانلدن نفس ناطقه وجاندن روح حیوانی مراد اولندیغی ابن سینادن
منقولدر حکمانك حاصل افاده لری جان حین وفاته فانی وعدم
محض اولوب روان فنا بولمازشوقدر که جمیع حیواناتك مشارك اولدیغی
روح حیوانی زائل اولدقده روان دخی بالضروره بدندن خروج
ایدر قال الله تعالی یسئلونك عن الروح قل الروح من امر ربی وروان
کیدیجی وافیجی معناسنه دخی کلور مرك میم ایله درك وزننده موت
واولوم معناسنه در مرده میمك ضمی وراء مهمله نك سکونی ودال
مهمله نك فتحی وهاایله مردن مصدرندن اسم مفعولدر اولمش معناسنه
زنده زای معجمه نك کسری ونونك سکونی ودال مهمله نك فتحی وهاایله
دیری وذی حیات معناسنه در وفقیر وبخسول دخی معناسنه واصفهانده
زنده رود دیدکاری نهر کبیر معناسنه و یولك وجسیم قبیل معنا سنه در که
زنده پیل دیرلر و بر پهلوان تورانینك اسمیدر (پك طلو لبرز اومعتاده
لبالب او یله در) لبریز لب طودان معناسنه ورزیختن یاخود ریزیدن
مصدرندن مشتق اسم فاعل مخففی اولمغله اغزندن دوکلمك علاقه سیله
پك طلو معناسنه اولمشدر لبالب الف احاطه ایله طودا غنه واغزنه قدر
طولمش معناسی علاقه سیله پك طولو نسنه یه دینور (همدخی ساغر
قدحدر پك یولك اولسه تفاغ) ساغر سین مهمله ایله لاغر وزننده
قدح و پیاله معناسنه در تفاغ تاء مثناتك کسری وفاایله چراغ وزننده
یولك قدح معناسنه در (چاغ وقت اما عجم خاطر سؤال ایتدیکجه دیر)
چاغ جیم فارسی ایله باغ وزننده وقت معناسنه در قاف ایله چاق دخی
لغتدر (صاغ اوله سن یرینه باشد دماغت کوك چاغ) باشد فعل
مضارع صیغه سیله اولسون معناسنه امر غائبدر دماغ معلوم تاسی

(خطاب)

خطاب ایچوندر کوك واو معروفله درك وزننده یای وقوس معناسنه
وزیاده سیله بلند وعالی صوت معنا سنه در واو مجهول ایله مارول
اسمیدر عریضه خس دینور و وقت طریده ساز ه وسوزه آهنك
و برمك واو یدرمق ودوزن و یرمك و یکدهن آغاز ایتمك معناسنه در
کوك چاغدن مراد مارول وقتی اولمغله دماغك دائما مارول
وقتی کبی معتدل وطری اولسون یا خود معانیٔ سائره سی
ملاحظه سیله دماغك ساز وآغاز کبی دوزکون ومسرور اولسون
دیمك اوله والله اعلم بحقیقة الحال (جوی شیر اول صو که آقمش
پرزمان شیرین ایچون) جوی شیر جوی شیرین لفظندن مخففدر
شیرین خسرو پرویزك محبوبه سی ومشهور فرهادك معشوقه سیدر
(کوهکن فرهاد وکوه بی ستون دلدیکی طاغ) کوه طاغ معناسنه
کن فتح کافله کننده اسم فاعلندن مخفف قو بارچی معنا سنه اولمغله
کوهکن فرهاده علم اولمشدر کوه بی ستون مشهور طاغدر فرهاد
نامدار فرمان شیرین شیوه کارایله اول طاغی دلوب صو آقمشیدی
(اصفهان شهرنده کی نهرك آدی زاینده رود) نهر مذکوره کسر
زای معجمه ایله زنده رود دخی دیرلر (برمزین باغچه در یاننده آنك
چاراغ) نهرمز بورك یاننده اولان باغچه یه چاراغ دینورمش (راه یول
کراه ازغون ضایع اولمش کمشده) راه راء مهمله ایله ماه وزننده
یول و طریق معناسنه وکره ومره ودفعه ونوبت معنا سنه در که
ترکیده دخی بر یول سو یلدی ایکی یول کیتدی تعبیری شایعدر وریسم
وروش وقاعده وپرده واصول معنا لرینه کلور مثلا راه حجاز
وراه اصفهان دینلور وهوش وشعور معنا سنه در که عقل خلقیدر که
آنکله نفع وضرر وخیر وشر فرق وتمیز اولور وسوز وسخن معناسنه کلور
ورای مثلا وسلاطین هنده علم اولور کراه کاف فارسینك ضمی ومیمك
سکونیله ازغون معناسنه در یتك وضایع معناسنه اولان کم ایله یول
معناسنه اولان راه دن مرکبدر کم مذکور ایله اولمش معناسنی
افاده ایدن شده کلمه سنه دن مرکب ضایع اولمش معنا سنه در

(هم قلاوز رهنما و بدرقه رهبر سراغ) ره‌راه کله سندن مخفف یول ونما نماینده دن مخفف کوستریجی معناسنه اولغله رهنما یول کوستریجی وقلاوز معناسنه در بدرقه باء موحده نك فتحی ودال مهمله نك سکونیله ازرقه وزننده ورهبر از پر وزننده وسین مهمله نك ضمیله سراغ قلاوز معنا سنه در ر (باقی بیفروز بیار اینجا کتور بونده دیمك) افروز باقی معناسنه اولان افروختن یاخود افروزیدن مصدرندن مشتق افروزد مضارعندن مأخوذ امر در بای امر دخولیله همزه یایه قلب اولنوب بیفروز باقی معناسنه در بیار کذلك آریدن مصدر ندن کتور معناسنه امر حاضر در اینجا بو محل دیمك معناسنه اولغله بیار اینجا بونده کتور معناسنه استعمال ایدرلر ایمش (شمعدان اولدیغی لکن یانمش فتیله دی چراغ) لکن لام وکاف ایله چمن وزننده شمعدانه دینور ولسانا نمرده کاف فارسیله لکن دید یکمز ظرف معروفك دخی اسمیدر و بخور دان ومجمر معناسنه ومنقل واتشدان معنا سنه اولور چراغ جیم فارسیله فراغ وزننده یانمش فتیل معناسنه در واونلامق وبایتلق معناسنه وآت ایکی الرین دیکنه فالدرمق معناسنه در که شاخلمق تعبیر اولنور و پیر ومرشده ودلیل ورهنمایه اطلاق اولنور وآید نلقدن دخی کنایه ایدرلر (باقی ایچون شول دمر دن داغلغی داغینه هم) آتشده قزدیروب حیوانا نه نمها اوردقلری تیوره ترکیده داغلغی تعبیر اولنور فارسیده داغینه داغ اوره جق آلت معناسنه اولغله باقی معناسنه اولان داغ و یاء نسبت ونون تأکید نسبت وهاء تقلیدن مرکبدر (کی فین دانی عربیجه یافیدرکی یعنی داغ) کی کله سی می وزننده فارسیده چنان معناسنه در که زمان مجهولدن سؤالدر * کی بود یارب که عزم یثرب بطحا کنم * مصرعنده اولدیغی مثالو وکی انسان عربیده یاقی به اطلاق اولنور فارسیده یاقی به داغ دینور وکی کله سی عربیده اداة تعلیل دخی اولور وفارسیده انکار واستبعاد موقعنده ایراد اولنور (بو کلیم برکستاندر اوقو بلبل کپی) کلستان معروف بلبل فارسی وعربیده

مرغ معروفك اسمیدر عربیئ مخصوصی عندلیب وفارسیسی هزاردر (سیر کلزاره نه حاجت ایتشه بودر باغ وراغ) کلزار کلمك معناسنه وباغ حدیقه معنا سنه وراغ راء مهمله ایله باغ وزننده چایر لق ومرغزار معنا سنه در وراغ طاغ انکی معنا سنه دخی اولور

﴿۳۹ قطعه در فازکهر پرچو صدف﴾

قطعه درفا فاحرفی قافیه‌سنده اولان قطعه زکهر کوهردن پرطولو چو صدف صدف کبی چو ادات تشبیهدر چون دن مخففدر یعنی صدف انجو ایله طولد یغی مثلو بو قطعه دخی در ومعا نی ایله طولودر دیمك اولور (رده ورسته وزده جمله سی صف) رده راء مهمله ودال مهمله نك فتحه لری وهاء موقوف ایله صره وطابور معناسنه در کرك انسان وکرك حیوان وکرك بیوت ودکاکین واسنان وغیری اشیا صره سی اولسون رسته راء مهمله ایله دسته وزننده بودخی صره وصف وطابور معناسنه در وقورطولمش وخلاص بولمش معناسنه ده کلور وقانون وروش واوسلوب معناسنه اولور زده زای معجمه وفتحتین ایله صف معنا سنه در (سوبسو هر بکادی سوی طرف) سین مهمله نك ضم ومدیله سو بسو وپاء تحتانی ایله سوی بسوی هر بکا معناسنه در و پایله سوی و یاسز سوطرف معناسنه در (زند وآتش زنه جاقق آدیدر) زند زای معجمه ایله بند وزننده جاقق دموری معناسنده عربی ایله مشترکدر بوندن بشقه زردشتك سماندن نزولنی ادعا ایتدیکی کتابه زند دینور و برهمانلر توراتی یه دینور که رستم آتی پرستش ایله هلاك ایمش و بیوك واری وضخیم معناسنه اولور آتش زنه کذلك جاقق معناسنه در زنندهٔ آتش تقدیر نده در آخر نده اولانلرها معنای علامت تقدیر لکن مشهوری آتش زنه فاو و جاقق وطاشك مجموعنه اطلاق اولنور (کل قفلم دیمه در فادور خف) کل کاف فارسینك ضمیله اوج معنایه کلور بریسی ترکیده دخی کل دینلان معروف چچکك آدیدر که عربیده ورد دیرلر وثانی آتش قوری اخکر معناسنه در ثالث قرمزی واحمر معناسنه در

ودولته دخی اطلاق اولنور فعلجم معناسنه دخی اولدیغنی ناظم مرحوم تحریر بیوردیلر خف خاء معجمه نك فتحیله تف وزننده یاغمش یجاوره و یموقدن یاپیلان فاوه دینور فاو خف محرفیدر (صاحب بخت خنك دخی صووق) خنك خاء معجمه نك ونونك ضمی ایله بختلو وسعادتلو معناسنه و باردوصووق معناسنه در وقولایلق وسهولت معناسنه ده کلور وسکون نون وکاف فارسی ایله بوجاق وکوشه معناسنه وکندیدن کچمش عاشق مسلوب الاختیار معناسنه در (سنکجه دی طولیه فاره خشف) سنکجه طاش معناسنه اولان سنك ایله ادات تصغیر اولان چه کلمه سندن مرکب طاشچغز دیمکدر که طولایه اطلاق اولنور خشف خاء وشین معجمه لرك فتحه لریله فار معناسنه در (اولدی یاغمق اریمك سوز وکداز) سوز سوختن یاخود سوزیدن مصدرندن یاغمق معناسنه اسمدر وکداز کداختن یاخود کدازیدن مصدرندن اریمك معناسنه اسمدر و بونلر اسم فاعل مخففی اولمه رق ترکیبده استعمال اولنور دلسوز وجانکداز مثللو وامر دخی اولور (سوخته یا نمشه دی یالکه تف) سوختن سوختن مصدرندن یانمش معناسنه اسم مفعولدر وقار معناسنه ده کلور وخسرو پرویزك خزائن ممانیه سندن بشنجی خزینه سنك اسمیدر ودرونی قاو رلمش وفاسد اولمش معناسنه و بلایه ده ومصیبت رسیده وطار تلش وموزون معناسنه در واوزم جیره سنه وشراب بوصه سنه دینور تف نافوفانیه ایله کف وزننده آتش یاکنه دینور وحرارتدن حاصل اولان بخار معناسنه وقزغنلق وحرارت معناسنه و عفونت وو خامت معناسنه ونانك ضمیله تف رف وزننده توکورمك معناسنه در (صاقسینك آدی سفال اما کیم) سفال سین مهمله نك کسریله ساقسی پارچه سیدر وجوز وفستق وبادم ونار مثللو میوه لرك قبوغنه دینور (مشترکدر عربی ایله خزف) خزف خا وزای معجمه لرك فتحی وفا ایله عربیده دستی یه دینور ومطلقا جامور دن ایشلنوب آتشده طبخ اولنان شیئه دینور چناق وطباق وکوب ودستی مثللو خزف فارسیده دخی معنای مذکوره یه در

(قور)

(قور بغا غوك دی ارغه کاریز) غوك غین معجمه نك ضمی وواو مجهول ایله قور بغا یه دینور عربیده ضفدع دیرلر کاریز کافك فتحی ومدی وراء مهمله و یاء مجهوله وزای معجمه ایله پرالشده اولان صو یولیدر کرك پاك وکرك ناپاك اولسون کاریز کاف فارسی ایله دکلدر کاریزی ارق ایله بیان ناظمك تصحیحا تندن اولمق کرکدر فارسیده ارقه دود خانه وفرکنند دینور ارق دخی عربیسی خرقدن محرفدر (دیندی قابلو میغه یه داخی کشف) کشف کافك وشین معجمه نك فتحه لری وآخرده فا ایله قابلومیغه یه دینور سنك پشت مرا دفیدر وسرطان برجنه اطلاق اولنور و برنوع صو ایجه جك ظرفه دینور و بوطاغلق آیدیر (انجو معناسنه درمر وارید) مروارید میمك ضمی وراء مهمله نك سکونی وواوك فتحیله ومدیله انجو معناسنه در که عربیده لؤلؤ دینور (کوش ماهی ایشیدرسن دی صدف) صدف مشهور در که بامر الله تعالی انجو آنك درونده تربیه اولنور فارسیده کوش ماهی دیرلر اصل معناسی یالاق قولاغی دیمك اولور واندن منقولدر ناظمك ایشیدرسن تعبیری خیلی بلیغانه دوشمشدر (هم ستور اولدی بنك حیوانی) ستور سین مهمله وتاء فوقانیه ایله حضور وزننده مطلقا بنك حیوانیه دینور فرس ودوه وحمار وقاطر اولسون ومطلق حیوان وجانور معناسنه ده کلور (دخی حیوان یه جك نسنه علف) علف عین مهمله ایله تلف وزننده ناظم مرحوم حیوان یه جك نسنه یه اطلاق ابتدی یوصورته عربی ایله مشترك اولور ترجمه رهانیده علف یونجه در که معروف نباتدر عربیده فصفصه وقارسیده اسپست دخی دیرلر دیو مسطور در (مشترك جمله لغتده صابون) صابون کافه لغتده مشترکدر شارح حیاتی افندی مرحوم کوتاهیده ایکن فرائد الفنون صاحبی عبد الله افندی مرحومدن فرهنك شعوری وارمی دیو سؤال ایتدکده نیلرسن شوکذابی که زمان سعادتده موجود اولان صابونی شمس المعارف صاحبی عبد الرحمن البونی یه اسناد ایله اصحاب البونی

كلمه سندن مأخوذدر دیمش پیور مشار الیه حضرتلرینك شعوری
مرحومه اشیو اعترا ضلری نفس الامرده بجادر مرحوم عبد الله
افندینك فرائدنام تألیفلری کوتاهیه ده مأمورا اقامتز جیننده شاملو
راغب پاشا مرحومك عندنده منظور عاجزانه م اولدی یدی
سکزجلددده عربی العباره جمیع علومی شامل نادره دوران ومطالعه یه
جسبان برکتابدر رحمه الله تعالی (فارسیده کپوکه دیرلر کف) کف کافك
فتحیله فارسیده کپوکه دیرلر دریاده اولسون وآغزده اولسون عربیده
رغوه دینور وکف راستی تعبیراولنان سپاه نسنه یه دینور وسموز اوتی
معناسنه درکه عربیده بقلة الحمقاء دیرلر وکفیدن مصدرندن فعلی امر
کاور کفیدن یارمق وشکافتن معناسنه در وعربیده تشدید فاییله
ال آیه سی وراحه معناسنه در (اب وجدك کبی جد اوزره اولوب)
(ایله کسب هنرای خیر خلف) اب هب وزننده یا با معناسنه
عربیده رکه فارسیده پدر دیرلر جد جیم فتحی ودال مهمله نك
تشدیدی ایله عربیده بیوك بابا معناسنه در جمعی اجداد کلور
والد ووالده نك پدری دیمکدر واولولق وعظمت معناسنه درکه جد
فی عیون الناس دینلور ومعانیٔ سائری دخی واردر بو محلده اب قرینه سیله
بابانك پدری مرادد ر وجیم کسریله جد عربیده چالشوب وچبالمق
معناسنه مصدر در و برنسنه یی کرچکدن ایشلمك معناسنه درکه
هزل ولاغ واطیفه مقابلیدر ودیکر معناری دخی واردر بو محلده
معنای اول مرادد ر جد ایله جدکلمه لرندن جناس خطی واردر خلف
خاء معجمه ایله تلف وزننده عربیده پدرندن قصکره قلان ولدصالحه
دینور اکر فاسد اولورایسه لامی اسکان ایدرلر وکاه اولورکه احدهما
آخرلرینه مقامنده استعمال اولنورا کا مبنی ناظم مرحوم خبر ایله قیدایتمشدر

٤٠ سیمرغ کوه قافدست این قطعه ام پرونق

سیمرغ اسامیٔ بی مسمادندر شهرتنه بناء تفصیله حاجت اولمادینی
مثللو الیوم وجودی دخی یوقدر ودنیا یی احاطه ایدر دیدکاری

کوه قافه منسوبدر جبل مذکورك وراء بحر محیطده تقدیر یله وجودینك
اثباتی مشکلدر سیمرغ کله سی کوهه کوه دخی قافه مضافدر است
خبریه ایله کوه قافك سیمرغیدر دیمکدر این قطعه ام نم قطعه م پرونق
زینده یعنی آرایش وزیوردده پوقطعه م کوه قافك سیمرغیدر تحفه یی
قافه ودرونده اولان اشیو قطعه یی سیمرغه استعاره پیوردیلر
سیمرغ دیدکاری مرغ کیمیا ومحب صادق مثللو نوادر عالمدن
معدود کبریت احمر مقوله اشیاء نفیسه دن اولدیغی کبی بوقطعه
دخی نوادر روزکاردندر ادعاسی مطلوب ناظمدر وکوه قاف تعبیر یله
حرف قاف قافیه سنه انتقال اولندیغنه اشارت پیوردیلر (پوشدر
تهی طلو پر صوآب کوزه پردق) تهی تاء فوقانیه وهاء ممدوده نك
کسریله پوش معناسنه در پرباء فارسینك ضمی وراء مهمله ایله
طلو معناسنه آب همزهٔ ممدوده نك فتحیله صو معناسنه در که
معروفدر عناصر اربعه دندر عربیده ماء دینور واستعاره طریقیله
رونق ولطافته وقدر ومنزلته وعرض ووقاره وفیض ورحمته
دینلور وقاعده وقانون وعادت معناسنه اولور کوزه کافله موزه وزننده
پردق معناسنه عربی ایله مشترکدر هسز کوز دوز وزننده بوکولمش
ومحنی ارقه یه دینور کرك پیرلکدن وکرك علتدن اولسون وفلکدن
کایه اولور (تهره شده بولانق هم جویبار ایرمق) تهره بولانق
معناسنه اولدیغی ذکر اولندی تهره شده بولانق و بولنمش معناسنه در
تهره شدن بولانمق معناسنه در جویبار جیم ممدوده و یاء تحتانیه
وباء موحده ایله کوهسار وزننده جوی ایله یاردن مرکبدر یارادات
کثرت وعظمت اولغله جویبار کاه اولور که ایرمغی واقار صولری
جوق یره دینور وکاهیجه اولور که پیوك ایرمغه دینور وایرمق کنارنه دخی
دینور (اصملق سپردن کوندردی هم فرستاد) سپردن سین مهمله نك
کسر وضمی جوازیله وباء فارسینك ضمی وراء مهمله ایله
اصملق ووصیت معناسنه در ومنزوی وقانع وتوکل وتسلیده اولنق
وباصملق وحقارت کورمك وباپمال اولمق وباصمق وچکنه مك
معنالرینه ده کلور وفتح سین ایله دورمك وطی ایتمك معناسنه در که

مراد قطع مسافه در فرستادن فانك كسر يله كوندردى معناسنده فرستادن مصدرندن ماضيدر (سجمك كزيدن اولدى دخى ستادن الملق) كزيدن كاف فارسيه نك ضمى وزاى معجمه نك كسر ومديله سجمك معناسنه مصدر در ستادن سين مهمله نك كسرى وتاء فوقانيه نك فتح ومديله الملق معناسنه مصدر در (قاچمه دى ربودن يلمك دخى دويدن) ربودن راء مهمله وباء موحده ممدوده نك ضمه ريله ستودن وزننده قاچمق معناسنه در دويدن دال مهمله ايله رويدن وزننده يلمك وسكرتمك معناسنه در (قاچق كريختن هم پويدن اولدى فوشمق) كريختن كاف فارسيه نك كسريله قاچق معناسنه مصدردر پويدن باء فارسيه ممدوده نك ضمى وياء تحتانيه نك كسر ومديله قوشمق معناسنه در (پون كيسميه دى كودن فرتوت هم بونامش) كودن كافله روزن وزننده كند فهم وبى ادراك واحمق وهميج كيسميه دينور وياشى بولمش وعملدن قالمش بارکيره ده دينور كاف فارسى ايله دكلدر فرتوت فانك فتحى وراء مهمله نك سكونيله مبهوت وزننده بونامش وچوق يشامش قوجه معناسنه در (شيدادلى ديمكدر كالبوه شاشقن احمق) شيدا شين معجمه ايله پيدا وزننده دلى وديوانه معنا سنه در كالبوه كافك فتح ومدى ولامك مد وكسر يله سرکشته ونادان وبون وشاشقن معناسنه در سودايى وديوانه مزاج وسرسم معناسنه وصاغر واصم معنا سنه در (پرايه زيب وزيور آرايش اولدى زينت) پرايه باء فارسيه مكسوره نك مدى وراء مهمله ايله بى غايه وزننده پيراستن مصدرندن اسمدر برتسنه يه تنقيص زوائد جهتيله عارض اولان ياقشقى وحسن واطافت وزيب وزينت معنا سنه در آرايش آسايش وزننده آراييدن مصدرندن حاصل مصدر در يزديش ويزه نش وزينت معناسنه در وعادت وقانون معناسنه ده كلور (آراستن يزمك پيراستن طونامق) آراستن همزه وراء مهمله نك فتح ومديله طونامق ويزه مك معناسنه مصدر در والفك حذف قيله آرستن دخى معناى مذكوره يه دلالت ايتديكندن باشقه

(كوچ)

كوچ يتمك والدن كلمك وقادر اولمق معناسنه ده كلور پيراستن ياء فارسيه نك كسر ومدى وراء مهمله نك فتح ومديله تزيين وتنقيح ايتمك يعنى ازاله زوائد ايله ياقشق بولدرمق معناسنه در كه آراستن دن خاص اولور سلطان محمود غزنوى عالم آبده اياس نام محبوبنه امر ايدوب طرفه طرارنى قطع ايتدردكدنصكره ايرتسى ايازى قيد كاكلدن ازاده كوردكده امر ايتديكنه پشيمان ومتأسف ونالان اولديغندن اولبابده تسلييى حاوى عنصرى مرحوم بوقطعه يى سويلمشدر (قطعه) كرعيب سرزلف بتازكاستن است* چه جاى بغم نشستن وخاستن است* جاى طرب ونشاط ومى خواستن است* كاراستن سرو زپيراستن است* وپيراستن درى سلمك ودباغت ايتمك معنا سنه ده اولور (آبستن وستزون يوكلوقصر ديشلر) آبستن همزه ممدوده نك فتحى وباء موحده نك كسريله دانستن وزننده كبه وحامل معناسنه در انسان وسائر حيواندن اعمد ركزلو وپنهان معناسنه ده اولور ستزون سين مهمله وتاء فوقانى وراء مهمله ايله قلمزدن وزننده طوغرمق قاريه دينور عربيده عقيم وتركيده قصر ديرلر بولغت استرمخففى ستر ايله مثل معناسنه اولان ون كلمه سندن مركب اولمغله معناى اصليسى قاطره يكزر ديمك اولور وجه شبه عقامتدر (طوغمغه دينه دى زادن هم زاستن طوغورمق) زادن زاى معجمه ايله لادن وزننده طوغمق معناسنه در زاستن زاى معجمهٔ ممدوده ايله خاستن وزننده طوغورمق معناسنه در (اورمق زدن لكدزن تپمه اوريچى يعنى) زدن زاى معجمه ودال مهمله نك فتحه لرى ونون ايله اورمق معناسنه مصدردر لكد لامك وكافك فتحه لرى ودال مهمله ايله تپمه معناسنه زن اسم فاعل مخففى اوريچى معناسنه اولمغله لكدزن وصف تركيبى اولەرق تپمه اوريچى معناسنه در (چكمك كشيدن اولدى انكيختن قوپارمق) كشيدن كافك فتحى وشين معجمه نك كسر ومديله چكمك معناسنه مصدر در انكيختن بر يختن وزننده قوپارمق معناسنه در سويوكسلتمك وبوقارو چكمك وايراق ايتمك وظاهر وآشكار ايلمك

وشايع وافشا قيلق معناسنه در (اويناراركن يوطولمق معناسي باختن هم) باختن باء موحده ايله ساختن وزننده اوينامق معناسنه در كه عربيده لعب دينور طاوله ودامه وسطرنج وطوب وجوكان مقوله لرده مستعملدر وباء موحده يرينه ياء تحتانى ايله دخى لغتدر باختن كلمه سنك اوينار اركن يوطولمق معناسنه اولمسى ناظم مرحومك تصحيحاتى جمله سندن اولمليدر (بازيدن اوينامقدر بازيچه در اويونجق) بازيدن نازيدن وزننده مصدردر اوينامق معناسنه رقص كبى بازى اسم مصدردر اويون معناسنه لعب كبى بازيچه بازينك تصغيريدر چه لفظى ادات تصغير اولمغله تركيبده اويونجق معناسنه در (مستفعلن فعولن مستفعلن فعولن * حفه توكل ايدن دائم اولور موفق) توكل تفعل وزننده ايشده خداى متعال حضرتلرينه اعتماد وانقياد ايلمك معناسنه كلمه عربيدر موفق تفعيل بابندن اسم مفعولدر توفيق پرنسنه پرشيئك حدوث وظهورى زماننده صورت بولمسنده استعمال اولنور كويا كه اول نسنه اول شيئك وقت حدوثنه موافق اولور بو معناى لغوى بيدر ابو البقاء مرحوم كلياتنده هو التسهيل وكشف حسن الشئ على القلب تركيبى ايله تعريف بيورمشلر يعنى توفيق تسهيلدر وپرشيئك حسنى قلبه كشف ايتمكدر

﴿ ٤١ قطعهٔ كافى كه معنى را كند اكسير رنك ﴾

قطعهٔ كافى كه حرف كافه منسوب قطعه دير معنى راكند معنايى ايلر اكسير رنك كيميا رنكلو علم كيميا يه علم كاف اطلاق اولنديغندن معناى مذكوره يه ايهام قصديله كاف قافيه سنده اولان قطعه معنايى كيميا رنكلو ايلر بيوردبلر (شيوه كردر جلوه لى نازك كوزلدر شوخ وشنك) شيوه شين معجمه ايله يوه وزننده جلوه معناسنه اولمغله ادات اسم فاعل اولان كر لفظيله تركيبلنوب شيوه كر جلوه او معناسنه اولشدر وشيوه كلمه سى طور وعمل وقاعده وقانون معناسنه وهنر وكمال ومعرفت معناسنه واحتشام وتزين وعرض حسن وبها معناسنه ده اولور شوخ شين معجمه مضمومه نك مدى وخاء معجمه ايله

وشنك شين معجمه ايله سنك وزننده مطبوع وشيرين حركات ونازك محبوبه دينور اولمقوله محبوبه شوخ وشنك اطلاقى اتباع قبيلندندر زيرا شوخ آجيق مشربلو نازك طبع وهم حاضر جواب ديوكله جكدر ناظمك بيانه نظرا بو محلده شوخ وشنك جمله سنى تفسير در منفردا دخى معناى مذكوره دلالت ايدر شنك كلمه سى حرامى وطرار وحيدود معناسنه ومكاره ومحادله ومبالغه معناسنه كلور ونحوه لق خياره وسر واغا جنسه وقبل خرطومنه دينور (عشوه ناز بوس او پوشدر شرم اوطانمق عار ننك) بو بيتده شيوه ايله نازك وعشوه وكوزل وناز كلرى بيتده اولان مراعات نظير وبوس ايله شرمده اولان مناسبت حقا كه بليغانه دوشمشدر رحمه الله تعالى عشوه عينك كسريله نشوه وزننده نازمعناسنه در نازدخى فارسى اوله رق تركى موقعنده ايراد اولنمشدر بوس باء موحده نك ضمى واو مجهول ايله بوسه مخففى او پوش واو بيمه معناسنه در عربيده قبله دينور ومعناى مذكوره اسم فاعل مخففى اولور دامن بوس مثلو وفعل امر دخى كلور واو معروف ايله عجز وتذلل ومسكنت معناسنه در وباء فارسى ايله پوس پوسيدن اسم مصدر در پوسيدن يا لقلمق و پوسمق وطاتلو سوزلر ايله خلق مغبون ايتمك معناسنه در پو محلده فارسيده باء موحده فارسيه در تعريبله عربيده عربيه در قافهم تعيرى بلا تفهم تفهيم قبيلندندر زيرا عربيده او يمك معناسنه باء موحده نك فتحى و واو لك سكونيله بوس دينور بوسك باسنك ضمه سنى فتحه به تبديل علامت تعريب اولمشدر و بعد التعريب باس پيوس بوسا ديرلر اداقيله شرم شين معجمه ايله نرم وزننده اوطانمق وحيا وناموس وغيرت معناسنه در والت تناسل معناسنه ده كلور ننك ايكى تولله سنك و زننده عار معناسنه در عار لفظى عربيدر عيب و نقيصه لازم كله جك شيئه دينور موقع تركيده ايراد اولنمشدر (پيوه طول كرميده قزمشدر زبقجى سعترى) پيوه باء موحده ايله جيوه وزننده زوجى وفات ايتمش باخود تطليق اولنمش قارى يه دينور كه طول تعمير اولنور وغريب وتنها معناسنه ده اولور وعورتى وفات ايتمش

قوجه يه دخى دينور كرميده كاف فارسى ايله ژميده وزننده قزمش
معناسنه كرميدندن اسم مفعولدر سعترى سين مهمله نك فتحى وعين
مهمله نك سكونيله كل برى وزننده زبق قوللنان خاتونه دينور
(هم زبق آدى مجا چنك اولدى دخى چيز چنك) جيم فارسيده
ممدوده اولك وثالثنك فتحى و نونك سكونى وكاف ايله زبق تعبير
ايتدكلرى آلت مصنوعه درك ذكر بدلى استعمال ايدرلر چيز چنك
جيم فارسيه ل ايله تيز تنك وزننده بودخى مر قوم زبق معناسنه
ايمش (كان جماع آلت معهوده نك آدى زه) كان كاف فارسى ايله
دان وزننده جماع معناسنه در زه نونك وراء مهمله نك فتحه لرى
و آخر ده ها ايله آلت تناسل معناسنه در اركك ومذكر وچركين
ومستقبح وكريه وطالغه وموجه آب وساق درخت وانختر ديشى
ودندانه كليد معنالرينه در وار كلك ودبشيكك آلتلرينى جامع انسانه
دينوركه عربيده خنثى ديرلر (فرج كس هم آب پشت اولمش متى
اركن ملنك) كس كافك ضمى وسين مهمله ايله فرج معناسنه در
آب پشت معناى اصليسيله ارقه صوبى ديمكدر نطفه معناسنه در كه
منى ديلور ملنك ميم ايله پلنك وزننده تأهل ايتمامش اركن
معناسنه در ولكيدندن نهى حاضر اولور لنكيدن طو پالامق واغسامق
معناسنه در (كور نابينا ودغسر باشى طازلق كل كچل) يينا كور بچى
معناسنه اولديغى بيان اولندى نابينا حرف نون ايله اعمى معناسنه در
كور دخى اعمى معناسنه فارسى اولديغى ذكر اولنمش ايدى بوحلده
موقع تركيده ايراد اولنمشدر دغسر دال مهمله وغين مجمه ايله اغسر
وزننده باشنده قيل يتمين آدمدر كه طازلق ديرلر كچل كاف وجيم
فارسيه ايله اذل وزننده كل باشلو آدمدر كه عربيده اقرع ديرلر
(كر صاغر ديرلر چولاغه چنك دى طو پاله لنك) كركافله سر
وزننده صاغر وقولاغى آغر معناسنه در عربيده اصم ديرلر وزور
وقوت وجلادت ومراد ومقصود معناسنه ده كلور چنك جيم
فارسيه نك فتحيله الى بوزلمش وعملدن قالمش چولاق كبسيه يه دينور

(واكرى)

واكرى بوكرى معناسنه وقلاب وچنكل معناسنه ده كلور وانسان
پنجه سنه و پرنجى جانور طرفنه دينور لنك لام ايله رنك وزننده طو يال
معناسنه در ولكيدندن اسم فاعل مخففى وامر اولور (قرمزى سرخ
سياه قاره يشل سبز آق سفيد) سرخ سينك ضمى وراء مهمله نك
سكونى وخاء مجمه ايله قرمزى رنكه دينور سياه فارسيده وتركيده
شايعدر قاره رنك معناسنه در والفك حذف واثباتى جائزدر سبز
سين مهمله ايله رمز وزننده يشل رنك معناسنه در وسبز غايت سياه
رنكه دخى دينلور اصطلاحده كله جك تخصيص شوم معناسنه اولان
سبز پا كلمه سنده كى سبز سياه معناسنه در سفيد سين مهمله وفا ايله
كشيد وزننده اق و بياض معناسنه در باء فارسيله سپيد دخى دينور
(كوك كبود صارى زرد بويه فام كونه رنك) كبود كاف وباء موحده
ايله حسود وزننده كوك ومائى رنكه دينور وايرانده برطاغك آديدركه
كوه كبود ديمكله معروفدر زرد زاى مجمه ايله درد وزننده صارى رنكه
دينور فام فا ايله نام وزننده بويه انواعنه دينوركه رنك وكونه معناسنه در
ووام مرادفى يورج معناسنه اولوركه عربيده قرض ديرلر وخراسانده
برقصبه نك آديدر كونه كاف فارسينك ضم ومدى وتونك فتحى
وآخرده ها ايله رنك ولون معناسنه در وعورتلرك يوزلرينه سوردكلرى
قزيله دينور و يكاق ورخسار معناسنه كلور ومقعدك قبناق تعبير
اولنان ايكى طرفنه دينور بو مصرعده ترى مو قعنده ايراد اولنمشدر
رنك كلمه سيدر كونه كله سى دكلدر لسانمزده الوانه رنك اطلاق
شايعدر بياض رنكلو سياه رنكلو دينوب بياض كونه قرمزى كونه
ديغر (منج زنبور آديدر كندو قوغان بال انكبين) منج ميمك ضمى
ونونك وجيمك سكونى ايله عموماً ارى وخصوصاً بال ارىسى زنبور عسل
معناسنه در وخرمكس معناسنه اولوراشك سنكى كه پرزهرناك سنكدر
تركيده بوه لك ديرلر چاپاجيوانه مستولى اولور وضعيف ونحيف اشكنده
ديرلر ميمك فتحيله قيد ايتمك خطادر زيرا فتح ميم ايله منج راوند
معناسنه اولديغى ذكر اولندى زنبور زاى مجمه ايله قنبور وزننده

آری معناسنه در عربیده آروسنه نحل واشك آروسنه زنبور دینور
زمخشری مقدمة الادبده زنبور منج بیابانی ونحل منج انکبین عباره سیله
رسم و بیان ایلدیکنی عاصم مرحوم تصریح ایتمشدر کندو کاف
عربیه نك ضمی ونونك سکونیله پرکو وزننده قوان معناسنه در انکبین
همزه نك فتحیله عنبرین وزننده بال وعسل معنا سنه در (طاتلو
نوشین اجی نلخ وزهر نیش وهم شیرنك) نوشین نونك ضم ومدی
وشین معجمه نك کسر ومدی ونون ایله طاتلو معناسنه در نلخ تاء فوقیه
ایله سلخ وزننده اجی معنا سنه در نیش نون و یاء مجهول ایله اغو
وزهر معناسنه اولدیغی ترجمه برهانده مسطور وناظم مرحومك
بیانی معنای حقیقت اولوب مجاز دکلدر وهر سیوری نسنه یه دخی
نیش دینلور بچاق ودیکن اوچلری وآری وعقرب اکنه سی کبی
نیشتر بوندن مأخوذ در زهر ترکی محلده ایراد اولنمش کلمه فارسیدر
ترکیده اغو وعربیده سم دینلور شرنك شین معجمه وراء مهمله ایله
یلنك وزننده زهر معناسنه در وابوجهل قاربوزینده دیرلر عربیده
حنظل دیرلر بوینده اری وقوغان و یال وطاتلو ذکر یله واجی
وزهر ایرادیله هم مراعات نظیر وهم تضاد صنعتی اجرا اولنمشدر
(خرس ایو پوزینه میون سك کوپکدر کرك قورد) خرس خاء
معجمه نك کسری وراء مهمله نك سکونی وسین مهمله ایله ایومعناسنه در
عربیده دب دینور پوزینه باء فارسیله اوزینه وزننده مایمون دینلان
معروف حیواندر سك سین مهمله نك فتحی و کاف فارسیله کوپك
معناسنه در کرك کاف فارسیه نك ضمیله ترك وزننده قورد تعبیر اولنان
یرتیجی حیوانك اسمیدر (شیر ارسلان دلکی روباه ودخی قیلان پلنك)
شیر شین معجمه و یاء مجهوله ایله ارسلان واسد معناسنه در و یاء معروف
ایله سود معناسنه اولدیغنی ذکر اولندی روباه راء مهمله نك ضم
ومدی و یاء موحده نك فتح ومدیله دلکو دینلان حیوان اسمیدر که
عربیده ثعلب دینلور پلنك باء فارسیله چلنك وزننده قیلان تعبیر
اولنان سبعك اسمیدر عربیده نمر دینور (قور بغا یه دی وزغ

(قابلو)

قیلو بغایه سنك پشت) وزغ وارك وزای معجمه نك فتحه لری وغین معجمه ایله
قور بغه معناسنه در بزغ و بزق وچغز دینلور براسمی دخی غوك
اولدیغی ذکر اولندی سنك پشت طاس معنا سنه اولان سنك ایله
ارقده معناسنه اولان پشت کلمه سندن مرکب قیلو بغانك اسم
منقولیدر منا سبت نقل معلومدر اسم دیکری کشف اولدیغی ذکر
اولندی (یتکچه خرچنك کرپی خار پشت پنچه چنك) خرچنك خاء
معجمه وجیم فارسیله فرهنك وزننده پنکچ دیدکاری حیواندر خار پشت
دکن معناسنه اولان خار ایله پشت کلمه سندن مرکب کرپی
دینلان حیواندر که ارقه سی دکنلو اولدیغی تعریفدن مستفیددر
چنك جیم فارسیله رنك وزننده مطلقا پنجه معنا سنه در (کبك
ککلك اتمجه باشه طوغان شهباز هم) کبك کافك فتحی
وباء موحده نك سکونی وآخرده کاف ایله ککلك دیدکاری مرغ
معروفك اسمیدر باشه باء موحده ایله لاشه وزننده اتمجه قوشیدر
باشق پونك معربیدر شهباز شین معجمه نك فتحی وهانك سکونی
وزای معجمه ایله طوغان معناسنه در (چاپلغك آدی غلیواژ وزغن
طورنه کلنك) غلیواژ غین معجمه نك فتحی و لامك کسری
وباء مجهوله ایله چاپلاق دینلان مرغ معروفك اسمیدر وآخرنده زای
معجمهٔ فارسیه پرینه جیم ایله غلیواح دخی لغتدر ومرغ مذکوره
موس کبر ومرغ کرشت زبادنی دیرلر الی ماه ارکك والی ماه دیشی
و بروایتده پرسنه دیشی و پرسنه ارکك اولورامش چون غلیواجی که
شش مه ماده وشش مه نرست دینلدیکی مثللر * آنکه سالی ماده سالی
نر بود همچون زغن * دخی دیمشدر انجق عند چاکرانه مده رجا
بالغیب برسوز درکه بعض مضامینه مدد اولمق ایچون تدارکات
قبیلندن اولهیلور زغن زای معجمه وغین معجمه نك فتحه لری ونون ایله
بودخی چپلاق معنا سنه در کلنك کافك ضمی ولامك فتحی ونونك
سکونی وآخرده کاف ایله طورنه معناسنه در (بای کان زه کریش
بیکان دمرن نوك اوج) کان کافله امان وزننده یای وقوس معناسنه در
برج قوسه برج کان دیرلر زه زای معجمه نك کسری واظهار ها ایله

یای کریشنه دیرلر وکلمهٔ تحسین اولور وحسن جزا وخیر عوض ومکافات معناسنه وخوب وخوش معناسنه اولور وطغورمق معناسنه اولور که طغورمق زحمتنه در دزه دیرلر لسانمزده اغر یسی طوتدی دینور وعریضه طلق ومخاض دیرلر وزه مادهٔ تناسل اولان نطفه یه وفرزند وبچه یه دینور که دول دوش دیرلر وشریت وقبطان معناسنه اولور وهرنسنه نك کاری وقور ندیسی معناسنه در که زه کر بیان وزه حوض وزه جامه دینور پکان باء فارسیه نك فتحی وياء تحتانیه نك سکونی ایله دمرن معناسنه در عریضه فتح نون ایله نصل وجمعنده ضمتین ایله نصول دینلور توك نونك فتحی وواوك سکونی وآخرده کاف ایله هرنسنه نك سیوری اوجنه دینور که یلان تعبیر اولنور نوك خامه نوك پکان کبی نوك کلمه سنك آخرنده اولان کاف فارسی دکلدر (هم نشان آماج اوقدر ناوك وتیر وخدنك) آماج همزه ومیم ایله تاراج وزننده نشانهٔ تیر معناسنه در واوق نشانه سی وضع اولنان طپراق یغندیسنه دینور آنکچون نشانه اولان موضعه آماجگاه دیرلر وتخت پادشاهی معناسنه اولور ناوك نون ممدوده نك وواوك فتحه لری وکاف ایله پرنوع کوچك اوقه دینور ترکیده قوش اوقی دیرلر ناو اوانی دیمك اولمغله کاف تصغیر ایله ناوك کوچك اوانی معناسنه دخی اولور تیر تاء فوقانیه ایله سیر وزننده اوق معناسنه در بکرمی برنجی قطعه نك بیت تاسیسنده تیر حصه معناسنه اوله رق کجدی واشاغیده عطارد یلدزی معناسنه اوله رق کله جکدر بومقوله بیانه تکرار دینلز خدنك خاء معجمه نك ودالك فتحه لری ونونك سکونی وکاف فارسی ایله فاین اغاجدر که اندن اوق یاپیلوب تیرخدنك دیرلر غلبهٔ استعمال ایله بالاکر خدنك اوق معناسنه اولمشدر (دزد خرسز ایب رسن آور کتور آویز آص) دزد دالك ضمی وزای معجمه نك سکونی ودال ایله خرسز معناسنه در که عریضه سارق دینلور رسن راء مهمله وسینك فتحه لری ونون ایله ایب معناسنه در آور همزه ایله یاور وزننده کتور معناسنه امر در مصدری آویردن کله سیدر آویز همزهٔ ممدوده نك

(فتحی)

فتحی وواو مکسوره نك مدی وزای معجمه ایله آویختن یاخود آویزیدن مصدرندن مشتق آویزد مضارعندن مأخوذ امر در آص معناسنه (یول کسیجی راهزن شهر تلوسی شنك ومشنك) راهزن زنندهٔ راه تقدیرنده یول اوریجی قطاع طریق معناسنه در شنك شین معجمه ایله دنك وزننده شهرتیاب اولان حرامی ورهزن وحیدود معناسنه در مشنك فتح میمله کذلك حیدود وحیرامی معناسنه در وبورچق تعبیر اولنان غله یه دینور (یشه دیرلر سوار یول دورپچی رهنورد) سوار سینك ضمیله اطلو وفارس معناسنه مشهور در رهنورد راه مخفی یول معناسنه ره کلمه سی فتح نونله نورد یدن مصدرندن مشتق اسم فاعل مخفی اولان نوردایله ترکیبلنوب سرعتله یول طی ایدیجی معناسنه در ودلجی وکدا وبی خانمان معناسنه ده اولور (هم بیان کتمك پیاده رفتن اکلمك دزدنك) پیاده پیان معناسنه ورفتن کتمك معناسنه مشهوردر پیاده رفتن بیان کتمك معناسنه در که عریضه راجل دیرلر ناظم مرحومك* قالبه راجل پنه در نحن رجال* مصرعی لطیفه سنك لطافتندن در دزنك دال ایله فرنك وزننده طورمق واکلمك وآرام وتأخیر معناسنه در پوندن باشقه درت معناسی دخی واردر اول ناقوس وساز صدا سیدر وقفقور وصرچه وشپشه مثللو شلر قیرلدقده ظاهر اولان صوتدن حکایه در ثانی رنج ومحنت ودرد وضجرت معناسنه در ثالث وقت وزمان وساعت معناسنه در رابع عالم آخرت معناسنه در (فهم ودانشیله اولور اقران ایچنده سرفراز (کیم اوقورسه بوکا بی باشنه طاقسون چلنك) فهم وهم وزننده اکلمق معناسنه کلمهٔ عربیدر فارسیده شناختن دیرلر دانش دانستن یاخود دانیدن مصدرندن حاصل بالمصدر علم معناسنه اقران قرن کله سنك جمعیدر قرن زمان واحد اهلنه دینور که برزمان آدملری اوله جقدر بومعنی مناسبتیله امثاله ردیف اوله رقدن امثال واقران استعمال اولنور قرن کله سی ترجمهٔ فا موسیده تحقیق وتفصیل اولنمشدر سرفراز سرافراز مخففی مقبول وسربلند

معنا سنه در با شك يوقارو اولسنه معنای امتیاز لازمدر

﴿۴۲ قطعه در لام همالش بجهة نسبت محال﴾

قطعه در لام لام حرفی قافیه سنده قطعه همالش اول قطعه نك نظیری بجهة نسبت محال جهة انده محالدر همال هانك فتح وضمی جوازیله مانند ومثل معنا سنده اولدیغی بوقطعه ده مذکور در است خبریه مصرعك آخر بنسه مر بوطدر محال ممکن الوقوع اولمیان نسنه یه دینور (غازه کلکونه قزیلجه که ایدر رخلری آل) غازه غین معجمه ایله تازه وزننده زنان دوزکونلرندن قزیلجه یه دینور وصیت وصدا وسس معناسنه کلور کلکونه یکی کاف فارسیه نك ضمی وهاء نسبتیله قزلجه معناسنده در وکونه رخسار معناسنده دها ولبغله یکل رخسار معناسنده کلور وکلرنك معناسنده دها اولور کونه رنك ولون معناسنه اولدیغی ذکر اولنسی آل ترکی موقعنده در وفارسیده دخی اون معروفه آل دینور و پوندن باشقه آل ایکی معنایه دخی کلور بریسی برمهلك مرضدر که لوخسه خانولره هفته سی ایچنده سرایت اولور عوام مس جن در لر ترکیده آل یاصمه تعبیر ایله ولادوقتی بزنوع بوللو بانق آدیدر (وسمه غاشه چکیلان راسقنه دیرلر بکه خال) وسمه واوایله کسمه وزننده راستق معناسنه در خال خاء معجمه ایله مال وزننده یك وشامه معنا سنه در وبوك سیاه دوه یه دخی دینور وعلم وسنجاق معناسنه ده کلور وابرام وعناد ولجاجت معناسنه ده اولور عربیده والده نك ارقه دا اولنه دینور که اسماعیل ده طایی دینور (بروکلایت آدی فرخار که دلبری چوق) فرخار فاوخاء معجمه ایله سرشار وزننده زنگستانده خطا ایله کاشغر یدنده برشهر در خلقی حسن وصباحت ایله مشهوردر وبرپخانه نك آدیدر ومزین وزیبا نسنه یه دینور (هر طرفدن صالنان صاچه دینور مش فرخال) فرخال فرخار وزننده قطعا طولا شنی ترقبورجنی وبوکلمیی اولمیان صارقق صاچدر کافله فرخالك دخی دینور (چشم زخم اولدی نظر دکه نعوذ بالله) چشم زخم اصابت عین درکه کوزدکه تعبیر اولنور ومضاف الیهك تقدیمی

(معنای)

معنای خصوصنده علامت نقلدر غایت مؤثر ومهلك کیفیت اولغله ناظم مرحوم استعاذه ایدوب وجمله مزه استعاذه لازمدر (دشمنك دا اخی فنا بورومه سی صاقوسی شکال) شکال شین معجمه نك فتحی وکافله مکردشمن وحیله عدو ومعناسنه در (فیروزان کوکلرك اطرافی ستاره یلدز) فیروزان قافك کسر ومدیله شیروان وزننده اطراف مجموعهٔ عالم دنیا معناسنه در ومغرب زمینده برشهر آدیدر ومغرب ومشرق طرفلرینه دینور وکاربان وقافله معناسنه کلور ستاره سین ایله اشاره وزننده یلدز وکوکب معناسنه در شمس وسایبان معناسنه واوج تللی طنبوره معناسنه اولور وجدول تیورنه ومسطره دیرلر وزدك یدی اعضادن اوخنی اوپونته ستاره دینور علم وسنجاق وقوشیکی معناسنه کلور (یکی آی ماه نو اولدی عربی آدی هلال) ماه نو یکی آی دیمکدر ماه قمر معناسنه اولدیغی ذکر اولندی ونو یکی معنا سنه کلمه جکدر بیان اولنه جقدر یکی آیه عربیده کسمرها ایله هلال دیرلر (چشم سوزن دیمه مقهو میدر اکثر دلیکی) چشم کوز معنا سنه مشهور وبیحاقی مشبوق سوزن مدسین ایله بودن وزننده اکثر دیوکلیکدر چشم سوزن اکثر یوردی واکثر کوزی معناسنه در که دیکر اسمنه سوفار وعربیده سم خیاط دینله یکی سبقت ایلدی (هم اومعناده دخی اوق کزی اولمش سوفال) سوفال سوفار وزننده ومراد فیدر که اکثر یوردینه واوق کزینه دینور (آدی عنقا خوشنك وارایسه سیمرغ اولمش) قاف قطعه سی عنوانده ذکر اولنان معدوم الوجود مرغ موهوم مشهورك اسمنه عربیده عنقا فارسیده سیمرغ دینلور علی طریق التسلیم مقدما وجودی وارایسه ده شمدی معدوم اولدیغنه تنبیه ایچون وارایسه یوردیلر (قادلق باشلری شهپر دخی دینلدی شهپال) شهپر شین معجمه وپاء فارسیه ایله سرور وزننده قوشلرك قنادلرینك اولطرفنده اولان بلکلری که هرقناده اون دانه اولور شهپال دخی معنای مذکوره ده در (دیشی آیو یه چقال کاهیجه طاغلرده آشوب * طوغورر آیو اوحیوانی که دیرلر کرشال) کرشال کاف فارسیه نك ضمی ورانك سکونی وشین معجمه ایله

رجا نور در که قورد ایله جقالك امتزا یجندن حاصل اولور وکاف فارسیه نك کسریتك جوازی دخی منقولدر (خاکسار اولکه طوز وطپراغه بولاشمش اوله) خاکسار خاء وسین ایله آیدار وزننده طوزه وطپراغه بولاشمش معنا سنه اولور بوصورتده سارادات نسبت اولور وخاکسار خاکمانند معناسنده کلور بومعناده سارادات تشبیه اولور وخاکسار کلمه سی دوشکون وپریشان وذلیل وحقیردن کایه اولور شارح مرحومك استدلال بیوردیغی * آن همای اوج استغنا کم روزی بلطف * سایه اندازسر این خاکساران میشود * بیتنده هم مانند تراب معناسی ملاحظه وهمده دوشکون وذلیل وحقیردن کایه اولمشدر (اباق اتنده سورنمش دیه لنمش پامال) پامال پای مال مخففی پای آیق مال سورمك معناسنه مالیدن مصدرندن اسم فاعل تخفیفدر پامال اباق اتنده سورنمش ودیه لنمش وذلیل وحقیر اولمش معناسنه در (دینیدی آموختن اوکرنمکه کسب ایلمکه) آموختن همزه ممدوده مفتوحه ومیم مضمومه ممدوده وخاء معجمه ایله اوکرنمك ومتعدی اولهرق اوکرنمك معناسنه مشترکدر ناظم مرحوم کسب ایلك معناسنه ده پیوردیلر (هم حرام اولدی شفور دخی مسراد حلال) شفور شین معجمه وفاء ممدوده نك ضمه لری وراء مهمله ایله حرام معناسنه در که حلال مقابلیدر بوقید مز شارح مرحومك بیانته مطابقدر لهجه ده شینك فتحی وفانك ضمی ومدی وآخرده دال ایله شفود قید اولنمشدر انجق شارح مرحوم آخرنده را اولدیغنه شاهد ایراد ایتمشدر مسراد میمك فتحی وسین مهمله نك سکونی وراء مهمله نك فتح ومدی ودال مهمله ایله حلال معناسنه در که حرام مقابلیدر (صاچمق افشاندن ویرتمکن اولمش دوکك) افشاندن همزه نك فتحی وفانك سکونی وشین معجمه ایله صاچمق معناسنه در ریختن راء مهمله ممدوده نك وخاء معجمه نك کسرلریله دوکك یعنی صب ایتمك معناسنه مصدردر (پرشده طولمش اولان پك طولو در ما لا مال) پرشده طولو معناسنه اولان پرایله اولمش معناسنه اولان شده کله سندن

(مرکب)

مرکب طولمش معناسنه در مالا مال پك طولو معناسنه در (اولدی قالیچه نهال یکه نك آدی ثمد) نهال نون وها ایله وصال وزننده قالیچه یه دینور که حالی تعبیر اولنور ویکی دکلش فدانه دینور وآرام واستراحت معناسنه کلور وبانوزرنده استراحت اولنان پستر وسائر دوشنه جك نسنه یه ده دینور ثمد نون ومیمك فتحه لری ودال ایله یکه معناسنه در (هکبه خرچین وعرار ایمش اوقیسل قاره چوال) خرچین خاء معجمه نك ضمی وراء مهمله نك سکونی وجیم فارسیه نك کسر ومدی وآخرده نون ایله هکبه معناسنه در عرار غین معجمه ایله ترکیده خرار دیتلان قیلدن منسوج یوك چوالك آدیدر مشهوره زبانك قصه سنده قصیر نام وزبرك ایجادی ایدوکی کوش زدبند کانه م اولمشدر (یاشده کیم اولسه برایرا کا همزاد دینور) همزاد ها ومیم ایله نوزاد وزننده یاشداش معناسنه در (دخی مانند کپی مثل ونظیر اولدی همال) همال هانك فتح وضمی جواز یله مانند کپی مثل ونظیر معناسنه در مانندك مثل معناسنه اولدیغی مسبوق ومعلومدر یاخود مانند کلمه سنی کپی ایله همال لفظنی مثل ونظیر ایله بیان بیورمشلر در اما بوصورتده مانندك پیاتی تکرار اولور (غصه دن ایکلمه فکرایله شکرایت حقه) غصه غین معجمه نك ضمی وصادك فتح وتشدیدیله عربیده قلبه عارض اولان صفدیه یه وطبه یه دینورو بوغازه طقانوب طوران طعامه وشرابه دینور فکر فانك کسریله ذکر وزننده عربیده یرتسنه یه اعمال نظر ایلمك معناسنه در که ترکیده دوشمك تعبیر اولنور (شکرایزدکن ازاندوه مینديش ومنال) شکرایزدکن حقه شکرایله معناسنه درایزدای مجمه نك کسریله اسماء حسنادن براسمدر کن کردن یاخود کنیدن مصدرموهوبمندن مشتق کندمضارعندن مأخوذامردرافعل معناسنه ازاندوه غصه دن دیمکدر که ازکلمه سی من معناسنه اندوه همزه نك فتحی نون نك سکونی ودال مضمومه نك مدی هایله غصه وطبه معناسنه درمینديش اندیشیدن مصدرندن مشتق اندیشه مضارعندن مأخوذ تهی حاضردردوشمه معناسنه درمنال ایکلمك

معناسنه اولان نالیدن مصدرندن ایکلمه معنا سنه نهی حاضر در

﴿ ٤٣ این قطعه‌را کشیده‌ام ازمیم در رقم ﴾

این قطعه‌را بو قطعه‌یی کشیده‌ام چکمشم ازمیم حرف میم قافیه سندن در رقم تحریر وتسطیره بو مجلده کشیده کلمه سی اسم مفعول صیغه‌سی اوزره حکایهٔ ماضی ایچوندر ام لفظی نفس متکلم وحده ضمیر بدر رقم رانك وقافك فتحه‌لریله یازی معناسنه در (کاتب دبیر وخامه وکلك اولدی هم قلم) دبیر دال ایله وزیر وزننده کاتب معناسنه در خامه خاء معجمه ایله نامه وزننده قلم معناسنه در که آلت کتابتدر کلك کافك کسری ولامك سکونی وآخرده کاف ایله عموما نامش وخصوصا اول قامشدر که اندن کتابت قلمی اولور وساعك آزی دیشه دینور عریضه نلب دیرلر ولامك کسریله کوچك پارمغه دینور وشاشی واحول معناسنه در (مکتوب کآدی نامه یازلمش نوشته هم) نامه نون ایله خامه وزننده مکتوب معناسنه در وفرمان و بیورلدی مقوله رسالهیه دخی دینور بو تسمیه عنوانلرنده یاخود آخرلرنده اسم یازلدیغی اعتباریله در نوشته نونك کسریله یازلمش و مکتوب ومرقوم معناسنه اسم مفعولدر (کزلك قلمتراشه وعینك دی کوزلکه) کزلك کلمه‌سی شارح مرحوم کاف فارسیه نك فتحی وزای معجمه نك سکونی ولامك کسری وکاف ایله قید ایتمش برهان ترجمه‌سنده کاف فارسیه مکسوره و کاف عربیهٔ مکسوره یابلرنده ذکر اولنمشدر لغتجه‌ده کاف عربیه‌نك فتحی ولامك دخی فتحیله قید اولنمش ولغة قاموس فرس اولان برهانك قولی صحیح اوله چندن کاف عربی وفارسی اولمسی جواز یله کسری ولامك دخی کسریله کزلك برنوع قلمتراشه دینور که اوجی کیروسنه دونمش وایکجه وکسکین اولور بلکه غلط حك ایدرلر عینك عریضه کوزمعناسنه اولان عین کلمه‌سنك آخرینه کاف تصغیر الحاقیله کوزاکك آدیدر چشمك دخی یورلر (بشم دوات کرچه دیمش لیغه‌یه بچم) یشم بولك معناسنه ودوات مرکب حقه سنه دینکله یشم دوات لیغه معناسنه در کرچه کافك کسری

وراء مهمله نك سکونی وجیم فارسیه نك فتحی وها ایله بو دخی لیقه معناسنه در کافك فتحی ایله بکجی قولیه سنه دینور که بستان کارلرینه بیارلر (درهم اودر که پورتشه قارش بورش اوله) درهم دال ایله مرهم وزننده بورتش قارش بورش معناسنه در که روی درهم دیرلر (پر پرینه یناشمش اولانه دینور بهم) بهم باء موحده ومیم ایله حشم وزننده پر پرینه یناشمش اولان نسنه‌یه دینورهم مع معنا سنه اولغله الصاق معنا سنی افاده ایدن با ایله مرکبدر (دیوان خانه آدیده تاکلرایمش دخی) تاکلار تاء فوقانیه ایله سالار وزننده بیوك قوناقلرده دیو انخانه دینلان یره دینور (شبخانه پادشاه سرایندهکی حرم) شبخانه شین معجمه وباء موحده وخاء معجمه ایله پروانه وزننده حرمسرای سلاطین معناسنه در وفقرا ودرو یشانك بیتوتت ایلدکاری خانه یه دینور (اولمش پرسته بسمله عورت مقوله سی) پرسته باء فارسیه وراء مهمله نك فتحه‌لری وسین مهمله نك سکونی وتاء فوقانیه نك فتحی وها ایله بسمله تعبیر اولنان عورت وخدمتکاره دینور واسم مفعول اولهرق معبود معناسنه دخی کلور (چاکر قول اولدی دخی پرستار ایمش خدم) چاکر معروف در قول وبنده معناسنه پرستار باء فارسی ورا وسین مهمله لرایله طلبکار وزننده پرست ایله آردن مرکب خدمتکار معناسنه در کرك خر وکرك عبد وکرك دیشی اولسون وکرك ارکك اولسون جمله سنه شاملدر وعابد ومطیع معناسنه ده کلور و پرستش وعبودیت مرادفی حاصل بالمصدر معنا سنی دخی افاده ایدر (بك قوتلو نسنه اولدی همایون همایکی) همایون قوتلو ومبارك معناسنه کلهٔ معروفه در ناظمك افاده سندن همادخی اول معنایه اولمق فهم اولنور ایسه ده الله اعلم مرادی قوتلو اولق ومبارکلك ایله مشهور اولان معروف مرغ همامثللو ومبارك اولان نسنه‌یه همایون دینور دیمك اوله زیرا همانك قوتلو معناسنه اولدیغنه ظفر یاب اوله مدق مکرکه همایون کلمه سندن مرخم دکلی التزام اولنه (وقت مبارکه دینلورهم خجسته دم) خجسته خاء معجمه وجیم مکسته وزننده مبارك معناسنه همایونك مرادفیدر ودم کلمه‌سی وقت

معنا سنه اولمغله تخمسنه دم وقت مبارك دیمك اولور (تخم کوب دیمکدر اکری تخم وکزدینور دخی) تخم خاء معجمه نك ضمی وتیم ایله کوب معناسنه در شراب وسرکه وصو وبکمز کبی شیلر وضع اولنور تخم خاء معجمه نك فتحی وتمیله اکری ومختنی معناسنه در جانق و بوکلم معناسنه ده کلور کرباروکان چاینغی کبی وصحراء مق وفاچمق معناسنه ده اولور وقش اوطه سی خانهٔ زمستان معناسنه ده اولور کزکافك فتحی وزای فارسی ایله اکری معناسنه در جم ایله کج دخی دینور (بوکلوملتوب طولاشمش اولان نسنه تخم بخم) تخم بخم دمیدم وزننده بوکلو وملتمش وطولاشمش نسنه یه دینور (پاپوشه پایدان ودخی کفش سر دینور) پایدان باء فارسینك فتح ومدی و یاء تحتانیه نك سکونیله پاپوج معناسنه در پاپوش دخی موقع ترکیده ایراد اولنمش کلمهٔ فارسیدر کفش کافك فتحی وفانك وسکونی وشین معجمه ایله پاپوج معناسنه در سرسین مهمله نك ضمیله بروزننده یدی معناسی واردر اول مطلقا ایاق قایدر پاپوج وجزمه وسائر کبی ایکنجی بوزنه تعبیر اولنسان شرابدر اوچنجی قورد اشی دیدکاری کبیکه دینور دردنجی قلیه الغی دیدکاری بالقدر بشنجی قرمزی رنك معنا سنه در التنجی اولوق وناودان معنا سنه در یدنجی پردراو رقصه دینور (هم جزمه موزه وچارغك آدیدر شمم) موزه شینله روزه وزننده جزمه نك آدیدر شمم شین معجمه ومیمك فتحه لری وآخرده میم ایله چاریق دیدکاری ایاق قاپنك آدیدر لام ایله شمل دخی افتعال (مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن * رایتکشان علم ومعارف اولور علم) رایتکشان کلمه سی عربیده سنجاق و بیراق معناسنه اولان رایت ایله چکیجی معنا سنه اولان کشان کلمه سندن مرکب کشان ودوان وروان مقوله لر مبالغه ایله اسم فاعل یاخود صفت مشبهه معناسنی افاده ایدر رایتکش کلمه سنك جمعی اولق دخی جائز در علم قلم وزننده عربیده رقومك سید وذیشانه دینور جمعی اعلام کلور یعنی حقیقتده سید وذیشان علم ومعارف بیراغنی چکندر یاخود چکنلردر

٤٤ قطعه جومشك ختن بوی دهد درمشام

(قطعه)

قطعه جومشك ختن بلده ختن مسکی کبی قطعه بوی دهد درمشام مشامه فخو و بررمشك دیدکاری طیبك اعلاسی ختن بلده سنه منسوبدر بوی فخو معناسنه در دهد دادن یاخود دهیدن مصدر ندن مضارعدر مشام معلوم (بام سحر قوشلغه چاشت دی اخشامه شام) بام باء موحده ایله رام وزننده سحر معنا سنه در چاشت جیم فارسی وشین معجمه ایله راست وزننده قوشلق معناسنه در وقوشلق طعامنه دخی اطلاق اولنور شام شین معجمه ایله سام وزننده اخشام معناسنه در (چاشته یمك ایمش وقت ضحاده طعام) چاشته هاء تخصیص ایله دقت ضحاده طعام یمك معناسنه و یمان طعام معناسنه در (سایه دینور کولکه یه سایه زده جن طوتان) سایه سین ایله مایه وزننده کولکه معنا سنه در کم عربیده ظل دینور وسایه کلمه سی جن معناسنه دخی اولدیغندن جن طوتان آدمه سایه زده دینلور وسایه فسق وجور معناسنه ده اولور وجوزه وجنایت معنا سنه ده کلور مثلا سنك جنایتکده یم دیه جك پرده درسایهٔ توام دینلور استعمالمزده دخی سنك سایه کده ایشم کورلدی تعبیری شایعدر (قوکشویه همسایه دی طاعه دخی دیندی بام) ذکر اولنان سایه ایله معیت معناسنه اولان هم کلمه سندن مرکب همسایه قوکشو معناسنه در وجه مناسبت معلومدر بام کلمه سی سحر معناسنه اولدیغی مثللو طام یعنی سطح خانه معناسنه ده اولور (باور اینانمق یمین آدیده سوکندایمش) باور باء موحده ایله داور وزننده اینانمق معناسنه باوریدن مصدر ندن اسمدر سوکند سینك فتحی واولك سکونی وکافك فتحی ونونك سکونی ودال مهمله ایله یمین معناسنه در کم ترکیده آند عربیده قسم دینور (شاهده دیرلر کواه رهنه کرو بورجه وام) کواه کاف فارسینك ضمی وواو ممدوده نك فتحی وهاء ملفوظه ایله شاهد معناسنه در کم یك عنایت قاضی یه ازهار کواه مثلی مشهور در کرو کاف فارسیه نك کسریله برو وزننده رهن معناسنه در وام واوایله دام وزننده بورج دین معناسنه در (ترکی یه فتزاك دی کسمیه برکستوان) فتزاك فاایله

ادراك وزننده ترکی معناسنه درکات اکری آردنده اولان تصمه در
تحریرات کیسه شی و یاغورلق مقوله سی شی یاغلنور برکستوان باء
موحده نك فتحی ورانك سکونی وکاف فارسیه نك ضمی وسینك سکونی
وتاء تحتانیه نك ضمی ایله آله مخصوص کیم در جنك کونلرنده کیدرلر
ایمش شمدی متروکدر (زین اکردر دخی دیرکنه دیرلر لکام) زین
زای معجمه ممدوده نك کسری وتونله اکر معناسنه در عربیده
شرح دیرلر لکام لامك کسریله دیرکین معناسنه در لجام پوندن
معربدر (کام دماغه دینور دخی مرادومرام) کام کاف عربی ایله
دماغ معناسنه در ودماغ بومحلده لفظ ترکیدرکه طماق دخی دیرلر
اعرك ایچنده یوقارو طرفه طوغرو سقف اعلاسی مراد در ومرام
ومقصود معناسنه ده اولور (آدیمه هم فارسی کافله آد اولدی کام)
کام کاف فارسیه ایله دام وزننده آدیم معناسنه درکه عربیده خطوه
دیرلر پوندن بشمه قدم وایاق معناسنه وکوی وقریه معناسنه ده
اولور ولجام اسبه دخی کام دیرلر (تربیه سز شخصه ناپخته دیمك
اصطلاح) پختن مصدرندن پسمش معناسنه اولان پخته کلمه سنك
اوزرینه ناء نافیه ادخالیله ناپخته تربیه سز شخصه اصطلاح اولمشدر
معنای لغوی یسی چیك دیمك اولور (پخته دینور پسمشه چیك دیمه معناسی
خام) پختن باء فارسیه نك ضمیله ذکر اولندیغی اوزره پختن مصدرندن
اسم مفعولدر خام خاء معجمه ایله نام وزننده طقوز معناسی واردر اول
چیك وناپخته معناسنه در طعامده ومیوه ده استعمال اولنور ثانی قلم
وخامه معناسنه در بومعناجه خامه دن مخفف اولمسی محظوظدر ثالث
خمر اسمیدر رابع دباغت اولنمامش دری یه دینور
خامس بوکولمدك ایکه دینور سادس کورشجیلرك دیدیکی اولان
کسوه سنه دینور سابع اوزون کسنه معناسنه در ثامن تجربه سی
سبقت ایتمین شخص ناپخته یعنی تربیه سز معناسنه در تاسع باشه
واریمه حق یولسز و مناسبتسز ایشه دینور (رم سوری داغی
رمه اورکشه رمکرده دی) رم راء مهمله ایله دم وزننده رمه شمه

وزننده حیوان سور یسی معناسنه در نصل حیوان اولورایسه اولسون
رمکرده اورکش معناسنه درکه رمیدن مصدرندن اسم اولان رم
کلمه سی ایله کرده افظندن مرکبدر رمیدن او رکمك معناسنه
مصدردر (دکلنش آرام ایمش یعنی مطیع اولدی رام) آرام همزه نك
مدیله بادام وزننده طورمق واکلمك وبرلشمك وسکون وقرار
ودکلنش معناسنه در واطاعت معناسنه ده اولور و بومعناده فعل
احر دخی کلور ومکان ومستقر ومقام معناسنه ده اولور و شهر
وقصبه ایچلرنده اولان باغ وباغچه یه دخی دیرلر و یالکز قرار وراحت
ودکلنش معناسنه اوله رق شین معجمه زیه ایله ارامش دینلور رام راء
مهمله ایله کام وزننده اون معنایه کلور اول یواش ومطیع وانیس
معناسنه درناظمك بیانی بومعنادر (بیت) رام اولدی دلارام مرا امجمه
بوشب * جام آلدم الله یارله کامجمه بوشب * استادم مرحومك آثار طبعی
اولمغله تبرکا ایراد اولندی معنای ثانی هر آیك یکرمی برنجی کونته
دینور ثالث برفرشته آدیدرکه زعم عجمده وقایع روز رام اوزره
موکلدر رابع آرام وراحت معناسنه در خامس روان معنا سنه درکه
مبالغه ایله کیدیمی مفهومنی افاده ایدر سادس چنك وساز واضعنك
اسمیدر سابع خوش وخرم معناسنه در ثامن هند ستاند ه بردره نك
آدیدر تاسع عاشق و پس آدیدر غایتله شوخ وشنك ومفرح اولمغله
بو اسم ایله تسمیه اولندی حالا رامین دیکله وامق وعذرا کبی
قصه سی شایعدر عاشر سلاطین سندن برپادشاهك اسمیدر وزبان
هندیده راماسمای حسنا دن برابسم شریفدر (آه وفغان ایتمکله ماتمه
شیون دینور) شیون شین معجمه نك کسر ومدی وواوك فتحی ونون
ایله محنت ومصیبت وقتنده ناله وفغان ایتمك ومانم ایتمك معناسنه در
(داخی مراده ایرن کیسه یه دیرلر بکام) بکام کاف عربی ایله مراد
و مرام معناسنه اولدیغی سبقت ایتمکله مرا ده ایرن شخصه
بکام دینلور (نام دیمك آدایمش آدی چیقان نامدار) نام نون ایله
کام وزننده آد واسم معناسنه در نامدار کلمه سی نام مذکور ایله

دارنده دن مخفف دار کلمه سندن مرکب آدلو صاحبلو معناسنه در (شهرت وشانی اولان کیمسه یه دیرلر بنام) شهرت وشانی اولان کیمسه یه باء موحده ایله بنام دینور (هرچه بخواهی بجوهرنه دیلرسك دیله) هرچه میخواهی بجو ترکیی یعنیه سبقت ایدی فقط بو محلده می حالیه بدلی باء موحده زائده ایله ایراد اولنمشدر هرنه دیلرسك دیله معناسنه در (لطف ایدر احسان ایدر سکا اوریه الانام) لطف لامك ضمیله رفق وملایمت ونوازش اوزره معامله ایتمك معناسنه در حق جل وعلا حضرتلرندن عبادنه اولان لطف عبدك مرادنی رفق وسهولت ایله کندوسنه ایصال ایتمك معناسندن عبارتدر واطف طرف ربانیدن توفیق ایله ده تفسیر اولنور که قوللك ایشنی راست کتورمك معناسنه در احسان همزه نك کسریله عربیده ایوللك ایتمك وبرنسنه یی ایو وکوزل ایتمك معناسنه در انام همزه ونون ایله مرام وزنده عربیده جمله مخلوقاته دینور علی قول جن وانسه وباخود یریوزنده اولان مخلوقك جمله سنه دینور سماوی یه اطلاق اولنماز

٥٤ زحرف نون بود این قطعه‌ام شایان فهمیدن

زحرف نون حرف نون قافیه‌سنده بود اولور این قطعه ام بوقطعه‌م شایان فهمیدن فهم ایتمکه لایق وانسب اولور فهمیدن اکلامق معناسنه مصدر در فهم کلمه‌سی الفاظ عربیه دن اولدیغی فارسیه یه نقل ایله تصرف ایتمشلردر مصرعك سائر مفرداتی ایضاحه محتاج دکلدر (افندی اکلامکیم دشمنلك ایتمکه رافندیدن) افندیدن همزه ایله بسندیدن وزنده دشمنلك وجنك وغوغا ایتمك معناسنه در افندی اکلامکیم فقره سی تحسین مصرع ایچون ایراد اولنمش زوائد قبیلندندر وافندی ایله افندیدن کلمه‌لرینك بیدلرنده صفت اشتقاق بولنمشدر (جفا وجور ایمش آزار واتجمکه رنجیدن) آزار همزه نك وزای معجمه نك فتح ومد لری وآخرده راء مهمله ایله جور وجفا معناسنه در جفا کلمه سی عربی کلمه واویدر جفو وجفا بر کیمسه یی اعراض وباخود طرد وباخود وجه اخر ایله انجمك وآزرده ایتمك

معناسنه در جور فتح جیمله دور وزننده عربیده عدلك نقیضی ظلم وستم معناسنه در رنجیدن سنجیدن وزننده انجمك معناسنه مصدر لازمدر (دشنام دشنام سوکمك سرزنش توبیخ ایتمکدر) دشنام دال مضمومه وشین معجمه ایله کسنام وزننده سوکمك معناسنه در عربیده ستم دیرلر سرزنش سین وزای معجمه ایله باشه قاقق معناسنه سرزدن مصدر رندن حاصل مصدر در عربیده توبیخ دینلور (ملامت ایتمك بدسویلك اولدی نکوهیدن) نونك فتحی وکسرینك جوازیله وکافك ضم ومدی وهاسنك کسر ومدیله نکوهیدن فصل ومذمت ایتمك مساوی سویلك ولوم وطعن وتعرض ایتمك معنالرینه در ملامت موقع ترکیده ایراد اولنمش کلمه عربیهٔ اجوف واویدر لوم وملام وملامت قناعت یعنی تعییب معناسنه در (تأسف ایتمك در افسوس کردن طعنه در نفرین) افسوس واو مجهول ایله محبوس وزننده حیف ودریغ وحسرت معناسنه اولمغله کردن مصدر یله ترکیبلنوب تأسف ایتمك معناسنه اولمشدر افسوس ظلم وستم معناسنه و بواسز ومناسبسز حرکت معناسنه وطنز واستهزا ولاغ ومزاح معناسنه ده اولور نفرین نونك فتحی وفاسك سکونی وراء مهمله نك کسر ومدی ونونله طعن وبددعا وسب ولعن ایتمك معناسنه در طعنی ترکی موقعنده ایراد اولنمش کلمه عربیدر طعن عربیده دورتمك وصانجمق وبرکیمسه یی زبان دراز لق ایله قدح وتعییب ایتمك معناسنه در (ستوهیدن طارلمقدرهم آنك کبی غرمیدن) ستوهیدن سین وتاء فوقانیهٔ مضمومه لرایله کروهیدن وزننده طارلق ومتألم اولق معناسنه غرمیدن غین معجمه وراء مهمله وهمزه رنجیدن وزننده طارلق وخشم ایتمك معناسنه در (تملق لایه یالطفلمق اولدی جلبلو سیدن) لایه لام ممدوده وباء موحده نك فتحه لری وها ایله یالطفلمق معناسنه در که عربیجه تملق دینور لایبدن مصدر رندن اسمدر لایدن لافیدن وزننده وظیفه دن خارج لاف وکذاف ایتمك وتضرع ویالطفلمق وتیصبص والدانمق وخدعه ایتمك ویکشاقلق

وهر زه کو یلك ایلمك معنا سنه در جابلو سیدن جیم ممدوده
و باء موحده ولام ایله خا کپوسیدن وزننده لابه مرادفی یالطقلمق
معنا سنه در (دینور عذر ایتمکه پوزش هم آنك کبی پوزیدن)
پوزش باء فارسیه نك ضم ومدی وزای معجمه نك کسری وآخرنده
حاصل مصدر علامتی شین ایله عذر دیلمك معناسنه در پوزیدن
دخی عذر دیلمك معناسنه در وذکر اولنان پوزش کلمه سی اشبو پوزیدن
مصدر ندن حاصل مصدر در (فراموشی اونوتمق یاد کردن
یعنی اکمك در) فراموش فاء مفتوحه وراء ممدوده مفتوحه ومیم
مضمومهٔ ممدوده وشین ایله اونوتمق ونسیان معنا سنه اولمغله
یاء مصدریه ایله فرا موشی اونوتمق معنا سنه در وحذف واو ایله
فرامش دخی دینور یاد کردن تذکر معنا سنه اولان یاد ایله کردن
مصدر ندن مرکب تذکر ایتمك وخاطره کلمك معنا سنه در (هدیه
اولدی دستاویز ایرشدرمك رسانیدن) دستاویز دست ایله آویز
کلمه سندن مرکب هدیه معناسنه در ترکیده ارمغان دینور رسانیدن
رسیدن مصدر لازمنك متعدی یسیدر رسیدن ایرشمك رسانیدن
ایرشدرمك معناسنه در یاد کردن لفظی دستاویز کلمه سی ایراد ندن اولان
نسبت یك رنده دوشمکدر (شود هم مبشود اولور دخی اولماز ایمش
نبود) شود شین معجمه ایله رود وزننده اولور معنا سنه شدن
مصدر ندن مضارعدر واوزرینه می حالیه دخولیله می شود دخی
معنای مذکوره ده در نبود بودن مصدر ندن مشتق بود مضارعنك
اوزرینه نون نافیه ادخالیله اولماز معنا سنه مضارع نفی استقبالدر
(شدن باشیدن اولمقدر دخی صاچقده پاشیدن) شدن اولمق
معناسنه در وکتك معناسنده اولور کتدی واولدی معنازنده ماضی
اولان شد کلمه سی بوقارووده ذکر اولندی باشیدن یاء عربیه ایله
اولمق وباء فارسیه ایله صاچق معنا سنه در (کیدن کبی کاهیدن
دیمکدر اکسك ایتمکدر) کیدن کاف قعی ایله اکسك ایتمك معناسنه
مصدر در کاهیدن کافله جاهیدن وزننده اکسلتمك واکسلمك

(معنا)

معنازینه لازم ایله متعدی یینده مشترك مصدر در (صغنق اولدی
کنجایش آنك مفهومی کنجیدن) کنجایش کاف فارسی ونون ایله
فرمایش وزننده صغمق معنا سنه حاصل مصدر کنجیدن رنجیدن
وزننده کذلك صغمق معناسنه مصدر در (براقق اولدی افکندن
یوار لانیجیدر غلطان) افکندن همزه نك فتحی وفانك سکونی وکافك
فتحیله براقق معنا سنه مصدر در غلطان غین معجمه ولام ایله
غلطیدن مصدر ندن یوار لنیجی معنا سنه اسم فاعل یا خود صفت
مشبهه در (دینور هم دوشمکه افتادن آنك کبی افتیدن) افتادن
همزه نك ضمیله دوشمك معناسنه مصدر در افتیدن کذلك همزه نك
ضمی وتاء فوقانیه نك کسر ومدیله دوشمك معناسنه در (صمغلش
نسنه در افشرده طوکش نسنه افسرده) افشرده همزه نك فتحی
وفانك سکونی وشین معجمه نك ضمیله افشردن مصدر ندن صمغلش
معنا سنه اسم مفعول در صمغلقله حاصل اولان عصاره یه تفشره
وزنی اوزره همزه ایله افشره دیرلر افسرده سین مهمله ایله مذکور
افشرده وزننده طوکش معناسنه افسردن مصدر ندن اسم مفعول در
عریده مجمد دینور (فراهم آمدن جمع اولمه یوه شاممقده فرخیدن)
فراهم کلمه سی فانك وراء ممدوده نك وها نك فتحه لریله افعال
ومصادر اوزرینه داخل اولوب جمع واجتماع معنا سنی مفید اولور
فراهم آمدن فراهم بودن فراهم آوردن کبی پریره جمع اولمق وپریره جمع
ایتمك وپریره کلمك معنا لرینی افاده ایدر فرخیدن ترمیدن وزننده
یوه شاممق وتلیین معناسنه فرخیدن مصدر ندن مخففدر (خفن اولور
برابر دینك ایمش کی بود یکسون) کی خفن معناسنه ایدوکی بود ضم
باء موحده وفتح واو ایله اولور معنا سنه بودن مصدر ندن مضارع
اولدیغی بیان اولندی یکسون یاء تحتانی وکافله افسون وزننده برابر
ویك نسق ویك اسلوب معناسنه در (ایشمکدر شنیدن دیده کوزکورمك
دخی دیدن) ناظم مرحوم بو بیتله لیس الخبر کالعیان مفهومنه
آشنیدن کی بود مانند دیدن مصرعنك مضمونه تلمیح بیور دیلر

جزاه الله خير الجزاء شيدن شين معجمه نك كسرى ونون ممدوده نك
دخى كسريله ايشتمك معناسنه ه صدر در ديده دال مهمله نك كسر
ومدى ودال ثانيسنك فتحى وها ايله كوز وچشم معناسنه در ويدن
مصدرندن اسم مفعول كاور وكورمش معناسنه ماضى مجهول
دخى اولور (دينور شاباش تحسين وآفرين ايتمك مجلسده) شاباش
شاد باش كلمه سندن مخفف سوين وشاد اول معناسنه كلمه تحسيندر
(گزيده منتخب نسنه يگنمك ر پسند يدن) گزيده كاف فارسينك
ضمه له منتخب وسچلمش معناسنه گزيدن مصدرندن اسم مفعولدر
پسنديدن باء فارسيه نك وسينك فتحه له يگنمك واستحسان ايتمك
معناسنه مصدردر (دوگ وشدن قاچق ايمش كال بوزغوز نلق
ديمكدرهم) كال كاف عربى ايله مال وزننده عسكر بوز يلوب صمه
وهزيمت معناسنه كاليدن مصدرندن اسمدر و بوندن باشقه اكرى
ومنحنى معناسنه ومقام ومكان معناسنه آبكند يعنى سيل صويتك
يارولوب يرتديغى موضع معناسنه وقارش مورش معناسنه وهنوز
ايريشوب كالمش بولماميش خام ميوه معناسنه اولور و پرصه ديدكلرى
سبزه معروفه دينور كال كلمه سنك كافى فارسى دكلدر زيرا كاف فارسيله
كال ايراق وبعيد معناسنه اولور و عموق قوزه سنه دينور وچقال
دينلان جانوره ديرلر وآواز بلند وصوت عالى معناسنه كلور و بوارلمق
وغلطيدن معناسنه والدا غمق ودك ودسيسه ايتمك معناسنه اولور
وعنكبوت جنسندن بويى ديدكلرى زهرناك حيوانه وخروس دينلان
خانكى مرغ معروفه وقبون جنسنك قويريغى ديبنده آصيلوب
قلان قاذورمه دينلور كال كلمه سنى شارح مثلو صاحب لهجه دخى
كاف فارسيله قيد ايتمش ايسه ده ناظمك و برهانك خلافى اوله رق
كاليدن هزيمت كردن يعنى بوزمق معناسنه در ديو متعدى معناسى
ويرمش (شخوده ياره لو آت كشمك اولدى شخو ليدن) شخوده
شين معجمه نك فتحى وخاء معجمه نك ضمه له شخودن مصدرندن
اسم مفعولدر شخودن ديش ايله وطرنق ايله ياره لمق ودر يسنى

(قو پارمق)

قو پارمق معناسنه اولوب شخوده نك مطلق ياره لو معناسنه اولديغنى
ناظم مرحوم افاده بيوردى شخوليدن شين معجمه نك فتح وكسرينك
جوازى وخاء معجمه نك ضمى ومدى ولام ايله آت صو ايچر كن
صبصلق چالمق وحيقرمق وصيحه ايتمك معنالرينه در وآت كشمك
معناسنه در (چه دوشمه باغه قطره قطره ديرلر ژاله وشبنم)
ژاله زاى فارسيله لاله وزننده شدت پرودندن هواى صاف كسب غلظت
وتدريجله جانب جوه صعود واشجار ونباتات يبراقلرينه ملتصق
اولان رطوبت مذكوريه ژاله وشبنم دينور طولو يه وينسان يغمورنه
دخى ژاله اطلاق اولنور (شكفتن كبى معتاده آچلمقدر شكوفيدن)
شكفتن شين معجمه نك وكافك ضمه لرى و فانك سكونيله آچلمق
معناسنه مصدر در كسر كافله تعجبلمك وتعجب معناسنه در
شكوفيدن بودخى شين معجمه وواو ممدوده نك ضمه له آچلمق و يارلمق
معناسنه در شكوفه بونلردن مأخوذدر زيرا چيچكده يارلوب وآچلمق
بولنور (صا لنمقدر خرا ميدن چاينيدن چيدن هم) خرا ميدن
خاء معجمه نك كسريله صالنمق ونازايله بوريمك معناسنه در چاينيدن
چيدن كلمه لرى جيم فارسيه نك فتحيله مذكور خرا ميدن مثلو
صالنوب بوريمك معناسنه در (بيومك اوزامق نشو ونما بولمقده
بالبدن) باء موحده ايله بالبدن ماليدن وزننده بيومك وبوى و بوس
سوريمك ونشو ونما بولمق معناسنه در (نوا نغمه هزار خوشنوا
صوتى ايو بلبل) نوا نونله هوا وزننده مطلق نغمه وآهنك وآواز
معناسنه در كرك انسان وكرك مرغان نغمه سى اولسون ومقامات
موسقيدن برمقام مخصوصه دينلور نغمت وانتظام حال وساز و برك
وقوت ورزق وسپاه وعسكر معنالرينه ده كلور هزار خوش نوا هزار
مراتب اعداددن بيك عدد معناسنه اولديغى مثلو بلبله دخى ديندكى
معلومدر خوش كلمه سى كوزل وخوب معناسنه اولديغندن ايو
صو نلو بلبله هزار خوشنوا ديرلر بلبل افراد نك يكديكره نسبتله
حسن صدا لرنده تفاوت دركار وهزارك اضافتى يانيه اولنق

جسنلوجه دوشه چکی آشکار در (سرا یدن قوش اوتمك نغمه ایتمکدر سرایدن) سرا یدن سین مهمله نك وراء ممدوده نك فتحی وباء تحتانیه نك کسر ومد یله قوش اوتمك وانسان تغنی ایتمك معنالرنده مشترکدر لهجه ده سین مهمله نك کسر یله قید اولنمشدر (یو باغ ایچنده اولدم کل کبی کولمك ایچون صولمش * درین کلشن شدم پژمرده چون کل بهر خندیدن) درین کلشن بوکلشن ایچنده شدم اولدم معناسنه شدن مصدرندن ماضی متکلم وحده در پژمرده باء فارسیله افسرده وزننده صولمش ومتغیر اولمش معناسنه در چون کل کل کبی بهر خندیدن کولمك اچلیچون خندیدن خاء معجمه نك فتحی ونونك سکونیله کولمك معنا سنه مصدر در ناظمك مرادی ارباب همزه معامله دهرك نتیجهٔ آثار نی بیاندر

﴿ ۴۶ این قطعه شایان از بهر یاران ﴾

این قطعه یوقطعه شایان انسب ولایقدر از بهر یاران یاران اچلیچون یارکلمه سنك جمعیدر یاردوست ومعاون معناسنه در که بوکونلرده سیمرغ ایله همبزم آشیانهٔ عدمدر (خوبان کوز للر کولیچی خندان) خوبان کوزل معنا سنه اولان خوب کلمه سنك جمعیدر خندان ذکر اولنان خندیدن مصدرندن کولیچی معناسنه مبالغه ایله اسم فاعل یاخود صفت مشبهه در (پوسیدن او یمك عهد اولدی پیمان) پوسیدن باء موحدهٔ مضمومهٔ ممدوده ایله او یمك معناسنه در عریده تقبیل دیدور پوس اپوش معنا سنه اندن مصدر در که ذکر اولندی پیمان باء فارسیه نك فتحی وباء تحتانی ایله شرط وعهد ومیثاق معناسنه در وخاصه وحشم وقوم وقبیله معناسنده کلور (صالینجی یه دیرلر چمان هم) چمان جیم فارسیله همان وزننده ذکری سبقت ایدن چمانیدن مصدر رندن اسم فاعل یاخود صفت مشبهه اوله رق صالینجی معنا سنه در (او یله دیمکدر داغی خرامان) خرامان خاء معجمه نك کسر یله خرامیدن مصدر رندن صالینجی معناسنه اسم فاعلدر (بینده مارا بزی کور رلر) بیننده باء موحده نك کسر

(ومدیله)

ومدیله دیدن یاخون بینیدن مصدر رندن مأخوذ بیند مضارعنك جمعیدر کور رلر معناسنه مارا یعنی بزی نفس متکلم مع الغیر ادات اولان ماکله سی ایله ادات مفعول اولان را لفظندن مرکبدر (باقیق نکاه وکوزجی نکهبان) نکاه نونك کسر یله باقمق ونظر معناسنه اسم در نکهبان ذکر اولنان نکاهدن مخفف نکه ایله ادات اسم فاعل اولان بان کله سندن مرکب کوزجی وکوزه دیمکی وحفظ ایدیجی معنا سنه در (راندید ازدر سوردی قپودن) راندید راء مهمله نك فتح ومدی ونونك سکونیله سوردی معنا سنه راندیدن مصدر رندن ماضیدر آز در قپودن دیمکدر (بکشود آچدی قپوجی دربان) بکشود آچدی معنا سنه کاف فارسیه نك وشین معجمه نك ضمیله کشودن مصدر رندن ماضیدر اوزرینه بادخو ایله کافی ساکن اوقومق قاعده سندر دربان دال وراء مهمله وباء موحده ایله درمان وزننده قپوجی معناسنه در قپووبان ادات اسم فاعل اولدیغی معلومدر بوقطعه نك بومحله کاتجه خوبان ومحبوبانك لازمه سندن اولان خرام ووعدهٔ بوس جال واغیارك کورمسی وعاشقك قپودن سور لمسی مثللو لوازم حسن عشق ذکر اولنمش والحق ظریفانه وشاعرانه دوشمشدر (راندن نه دیرسن سورمك دیمکدر) راندن راء مهمله ایله راندیدن مثللو سورمك معنا سنه مصدر در (اولمس سنکلك آدی مکسدان) مکس سنك معنا سنه او لمغله دانده تحفی دان کله سیله سنکلك معناسنه در (کردم رفوشه ایتدم کاهی) کردم کردن مصدرندن ماضی متکلم وحده در رفوشه راء مهمله نك فتحی وفا نك ضمی وشین معجمه نك فتحی وها ایله کاه وصوج معناسنه در ولاغ ولطیفه وخورطه معناسنه وایزسورمك وایزلیه رك یولق معنا سنه در (هم نادم اولدم کشتم پشیمان) کشتم کاف فارسینك فتحیله اولدم معنا سنه ماضی متکلم وحده در پشیمان باء فارسی وشین معجمه ایله نریمان وزننده ندامت معنا سنه در (کرلو نمان وبللو هویدا) نمان نونك کسری وهانك فتح ومدی ونونله

كرلو وخفى معناسنه در هويدا ضم هاايله سويدا وزننده بللو وظاهر
معناسنه در كه مبالغهٔ ظهور وتبيننده مستعملدر (كور يتجيدر
يعنى نمايان) نما يان نمودن ياخود نما يدن مصدر زدن مشتق نمايد
مضارعندن مأخوذ مبالغه ايله اسم فاعل ياخود صفهٔ مشبهه در
(الدايجى يه ديندى فريبا) فريبا فانك وراء مهملهٔ ممدوده نك
كسرزى وياء موحده نك فتح ومديله الدايجى معناسنه اولان فريبانده
اسم فاعلندن تخففدر فريبا نيدن الدامق معناسنه مصدر متعديدر
(ديو اهرمن هم جنيله شيطان) ديو دال مهمله وياء مجهوله ايله
شيطان وابليس معناسنه در وعفريت معناسنه كلور جن نوعندن
خبيث اولاندر وضلال ومضل وسقيم الفكر كيمسه لردن دخى كايه
اولور اهرمن همزه نك فتحى وهانك سكونى ورانك وميمك فتحه رى
ونون ايله ابليس وشيطان معناسنه ومطلقى برامز يوله سوق ايدجى
دليل سوء معناسنه در (شيبازبان دى سوزى فصيحه) شيبا زبان
سوزى فصيح معناسنه در شارح شيبا روشن وآشكار معناسنه در
شيبا زبان اندن منقولدر بورمشلر شيبا شين مجمه ايله ريبا وزننده
يلان يعنى مار معناسنه ده كلور واويله شيوا دخى فصيح آدمه دينور
(سوزبيلن آدم مرد سخندان) مرد شيمه درد وزننده مردم
مراد فى آدم معنا سنه در سخندان سوز معناسنه اولان سخن ايله
دانده دن تخفف بيليجى معناسنه اولان دان كلمه سندن مركب
وصف تركيبى اولهرق سوزبيلن آدمه دينور (آغاز اول ايش
باشلمقدر) آغاز غين مجمه ايله آواز وزننده ابتداوشروع معناسنه در
وصدا وندا معناسنه ده اولور (صوكينه ديرلر انجام وپايان)
انجام همزه ونون وجيله اندام وزننده صوك وآخر وانتها معناسنه در
پايان پاء فارسيه وياء تحتانيهٔ ممدوده لرك فتحه رى ونون ايله صوك
وآخر وانتها واوج وكار وصف نعال معناسنه در وآخر كار وعاقبت
احوال معناسنه ده كلور وسرحد مما لك معناسنه ده اولور
(آخر كران بيتى سبك هم) كران كاف فارسى ورا ايله نشطان

(وزننده)

وزننده آغر وثقيل معناسنه وبهالو وغال معناسنه در سبك سين
مهمله نك فتحى وباء موحده نك ضمى وكافله خفيف وبيتى
معناسنه در كه ثقيل وگران مقابليله وقار ورزانتى اولميان
كيسه دن كايه اولور وجست وچابك وبخيل وشتاب معنالرينده
كلور وبجرد وبى قيد علائق معناسنه ده اولور (انلردر انها پونلردر
ايشان) آن كلمه سى تركيده اومعناسنه اولمغله آنها اونلر وانلر معناسنه
چوه در ايشان پونلر معناسنه چوهدر پند عطارده آن خداوندى كه
هنكام سحر مصرعنده معنى اول بر خداوند كه دميمكدر شو بر خداوند كه
دميمك دكلدر (يكسان نباشد اولدر بر ابر) يكسان ياء تحتانى وكافله
جيسيان وزننده يكسون مرادفى برابر معناسنه در نباشد باشيدن
مصدرندن مضارع منفيدر (پردل بهادر قورقاق هراسان) پردل
پاء فارسيه ايله مشكل وزننده قوى القلب وشجيع معناسنه دراصل
معناى اغوبسى سياه چشم مثللو طولو كوكللو ديمكدر طولو كوكل
دميمك دكلدر هراسان هانك كسريله هراسيدن مصدرندن اسم
فاعلدر (كيراتر اولكيم پك طوتيجيدر) كيرا تر كاف فارسيه ممدوده نك
كسريله پك طوتيجى معناسنه در (شولكم قاچيجى اولدى كريزان)
كريزان كريزيد مضارعندن مأخوذ اسم فاعل ياخود صفت مشبهه در
(شايد سزادر بايد كركد ر) شايد شين مجمه ايله سايد وزننده شايستن
ياخود شايدن مصدرندن سزادر ولايقدر معناسنه مضارعدر
بايد باء موحده ايله شايد وزننده كركدر معناسنه بايستن ياخود بايدن
مصدرندن مضارعدر (بايسته لازم جوقدر فراوان) بايسته باء
موحدهٔ ممدوده نك فتحى وياء تحتانيه نك كسريله كركلو وضرورى
ومايحتاج معنالرينه در فراوان فانك كسريله جوق معنا سنه در
(مستفعلاتن بحر رجزدر) فى الاصل مستفعلن اجزاسندن مركب
اولمغله عروضده ترفيل اطلاق اولنان قاعده اوزره آخرينه برسبب
خفيف يعنى تن لفظى الحاقيله مستفعلن تن مستفعلاتن دينمشدر كه فعلن
فعولن وزنى اوزره اولور (اوكرن بياموز قولايدر آسان) بياموز اوكرن

معناسنه آموختن یا خود آموزیدن مصدر ندن مشتق آموزده مضارع عندن مأخوذ امر در یاء امری دخو لیله همزه سی بایه قلب اولمشدر آسیان همزه‌لك مدی وسین مهمله ایله نادان وزننده سهل وقولای معناسنه در

﴿ ٤٧ قطعه چون جامهٔ چسپیده بیالای سخن ﴾

قطعه معلوم چون کی معناسنه جامه اثواب چسپیده جیم فارسیلك فتحی وسین مهمله‌لك سکونی وباء موحدهٔ مکسوره‌لك مدیله یاقشمیش معناسنه در بیالای سخن حرف یا تعدیه ایچوندر یا آلا باء موحده ایله وآلا وزننده قد وقامت معناسنه دخی اولور و بوجلده معنای مذکور مقصوددر یوجه و بوکسك معناسنه اولدیغی ذکر اولندی سخن سوز معناسنه معروفدر معناسی جامه مثلو سخنك قامتنه یراشمش قطعه یاخود است خبریه تقدیریله قطعه در دیمك اولور سخنی قامت محبوبدن استعاره وقطعه بی‌الك اوزرینه یاقشق و یرن جامه‌یه تشبیه ایتدی و بو قطعه‌ده ذکر اولنان لفترلك اثوابه ولازمه‌سنه دائر اولدیغی دخی ظریفانه ایما وتنبیه بیوردیلر (جامه اثوابه دی طونلق تنه تن داخی بدن) جامه جمله‌نامه وزننده قفتان وینجتن وسترى مثلو اثوابه دینور ودیکلمدك طاقمیه و پارچه‌یه دینور وشراب قویه جق ظرفه دخی دیرلر قباق ودستی وصراحی مثللو تنه تاء فوقانیه ایله سنه وزننده دیکلمدك طونلق و پارچه‌یه دینور تن تاء فوقانیه ایله بن وزننده کوده و بدن معناسنه در عریده جسد دینور وجسم معناسنه در که حکمایه کوره هیولی وصورتدن مرکبدر (طونه شلوار دینور کوملکه هم پیراهن) شلوار شین معجمه ایله یالوار وزننده طون معناسنه در پیراهن باء فارسی وهاایله زیرابن وزننده کوملك وقمیص معناسنه در بی سامان وزننده پیراهان دخی لغتدر (پوستین کورك کربیان یقه قفتان قبا) پوستین حیوان دربسی معناسنه اولان پوست ایله باء نسبت ونون تاکیدن مرکب کورك معناسنه در عریده فروه دینور وفصل وغیبتدن دخی کنایه اولور کربیان کاف فارسیه‌لك وراء مهمله‌سی ممدوده‌لك کسرلریله یقه معناسنه در قبا قافله قصبا

(وزننده)

وزننده قفتان تعبیر ابتدکاری جامه در عریده دخی قبا دینور (آستین یك یکی نو اولدی اتکدر دامن) آستین همزه‌لك مدیله راستین وزننده یك معنا سنه درکه عریده کم دینور برایشه مستعمله ومهیا اولوب حاضر لمغه آستین برچیدن دیرلر ترکیده دخی صفاندی تعبیری متعارفدر نو نوله شو وزننده یکی وجدید معناسنه در دامن دال مهمله ایله یامن وزننده اتك معناسنه در سامان وزننده دامان دخی دیرلر (خلعت فاخره اکسون پرند اطلسدر) اکسون کافله افسون وزننده فاخر وذی قیمت جامه وخلعت معناسنه در همزه‌لك کسری دخی جائزدر پرند باء فارسی وراء مهمله ایله کسند وزننده اول قماشه دینور که منقش اولیه ومصرع ثانیده ذکر اولنان پرنیان معناسنه‌ده اولور (پرنیان نقشی اولان نوعه دینور اطلسدن) پرنیان باء فارسی وراء مهمله ونونله سختیان وزننده غایت نازك وفاخر ونفیس دیبای چینی یه ومطلق منقش اولان قماشه دینور (کبش سموره دخی پك ایو کورکه دینلور) کبش کاف عربی ایله ریش وزننده سموره واعلی کورکه دینلور ملت معناسنه دخی اولدیغی ذکر اولندی (لیك شیرازده خلعت دیو کوش ایتدم بن) ناظم مرحوم سفارتنده شیرازده خلعت معناسنه اولدیغنی ایشتمش بو محله کانجه تن وجسم وانك لوازمی اولان اثوابی واثوابك ذیلی پیش قامت النسائی اولان نوعنك بیانیله مراعات نظیر بیوردقدنصکره کیدروب قوشادوب عیدگاه یاخود ضیافت محلنه کوندرملك صورتیله (چشن پیرامه صناقت کونه دیرلر هم) مصرعی ایراد بیورملری اعجازه قریب ضایع بدیعهٔ مقبوله‌دن اولدیغنه طباع سلیمه شهادت ایدر چشن جیم فارسیه‌نك فتحی وشین معجمه‌نك سکونی ونونله بیرام وعید وضیافت کونی معناسنه در بیرامه بهمنجه دخی دیرلر کجه وزننده (چوق جواهرلی اولان تاجه دینور مش کرزن) کرزن کاف فارسیله ارزن وزننده سلفده ایران شاهلرینه مخصوص برتاجدر غایت بیوك واعلا اولمغله پادشاهلرینه کیموب پادشاهلری اوزرنده التون زنجیرایله برطرز

اصدرزلايدكه كمرودن يقان ياشارنده قياس ايدردى (خاتمك آدى نكرن و بوزكك انكشتر) تكين نونك وكاف فارسيه ممدوه‌ك كسرلريله يوزك قاشى معناسنه‌ايكن كثرت استعمال ايله يوزك معناسنه‌اولمشدر خاتم خاء معجمه ايله مائم وزننده عربيدر ختم ايجون ياخود زينت ايجون بارماغه كيورىلان نسنه‌لك آديدر فى الاصل ختم اولمق حق شيئك اوزرينه ياصيلان مهره اطلاقى اولنوب بعده يوزكه تعميم اولمشدر معلوم اوله كه اصحاب كرامدن عدى رضى الله تعالى عنه حضرتلرينك پدرى اولوب جود سخا ايله مشهور اولان كذشتكان جهالتدن حاتم ابن عبدالله الطائى اسمى حاء مهمله وكسر تاء فوقانيه ايله حاتمدر عامه تحريف ايدوب تانك فتحيله وغلط كويان خاء معجمه ايله ادا ايدرلر انكشتر همزه‌نك فتحى ونونك سكونى كاف فارسيه‌نك ضمى وشين معجمه‌نك سكونيله يوزك وخاتم معناسنه در (درزينك يوكسكى انكشتنه اكثنه سوزن) انكشتنه انكشتره ذكر اولنان اعراب اوزره رابدلى نون وهاء رسميه ايله يوكسك معناسنه در كه درز يارپارمقلرينه كچورلر سوزن سينك ضم ومدى وزاى معجمه‌نك فتحى ونونله اكنه معناسنه در (درز يونخيه نكنده بمه‌لدر زنده) درز دال مهمله ايله ارز وزننده يونخيه معناسنه در كرك بزده وكرك اغاجده وكرك كلهٔ سرده اولسون خياطه درزى ديندكى بوكانسنه‌لك در كوچك قرارده دخى درز ديرلر بخيه ياء موحده وخاء معجمه ايله تقيه وزننده نكنده معناسنه در اسرار خفيه آشكار اولمقدن كايه ايله بخيه لرينى بروى كار افتاد ديرلر نكنده دخى لفظ فارسيه در عامه لكنده وتكل ديرلر خرقه واثوابه اولان ديكش درزنده زاى فارسى ايله بنده وزننده يمه لواثواب معناسنه در كه عريضه مرقع ديرلر وزننده عظيم ومهيب معناسنه اولور مثلا زنده فيل زنده رود ديرلر كه سوك فيل و بيوك ايرمق معناسنه در (يمه‌نك آدى وزنك انكله دى دوكه يه سن) وزنك واوك فتح وضمنك جوازى وزاى فارسيه‌نك فتحى ونونك سكونى وكاف ايله يمه ورقعه معناسنه در وياى طوزنه دخى ديرلر و بروزاز معناسنه ده اولور

(شارح)

شارح مرحوم واو بدلى دال مهمله ايله قيد ايتمش ايسه ده صحيحى يزم ذكر ايتديكمز در انكله همزه ونونله خركله وزننده دوكه وايله كه اثوابك يقه سنه و يكسنه ديكرلر هاسز دخى انكل معناى مذكوره يه اولديغندن بشقه صحيحى مستكره اولان شخصه دينور ليساتمزده رقيبه انكل اطلاقى بوندن منقولدر (يينه دوزاسكى ديكيجى وكراده اسكى) يينه ياء فارسيله سينه وزننده زنده مثللو يمه معناسنه اولمغله دوزد مضارعندن مأخوذ دوزنده اسم فاعلندن مخفف اولان دوزايله تركيبلنوب اسكى ديكيجى معناسنه اولمشدر كراده كاف ايله براده وزننده اسكى و يرتيق و پاره پاره اثوايه دينور هاسز كراد دخى لغتدر (دوختن دكمك ايمش داخى بريده كسيلن) دوختن دال ايله سوختن وزننده ديكمك معناسنه مصدر در مضارعى دوزد كلور بريده باء موحده ودال مهمله ايله كزيده وزننده كسيلمش معناسنه بريدن مصدرندن اسم مفعولدر بريدن كسمك وكسيلمك معنالرنده مشتركدر (برمغاز ودخى قفياز ديمك شرب تلك * يعنى بخشش ديو شاكردك اليته و يريلن) بوبرقاج بيتده دخى ياكلاده ذكر ايتديكى اثواب جسدى اعمال ايدن خياطك لازمه سنى بيان وثوبى كويا تمام ايتمكله خياطك شاكردنه شربتلك و برلديكى عادت مرعيه سنه اشارت ايله قطعه‌يى اتمام بيوردىلر رحمه الله تعالى برمغاز باء موحده‌نك فتحى وراء مهمله‌نك سكونى وميمك وغين معجمه ممدوده‌نك فتحه‌لرى وآخرده زاى معجمه ايله استاده اجرتى و يردكدنصكره شاكردلره و يرلين بخشش وعطيه‌در كه اصطلاحلرنده شربتلك ديرلر قفياز قاوغين معجمه و ياء تحتانيه ايله دمساز وزننده ذكر اولنان شربتلك معناسنه در ومعناى مذكور دن بشقه عطا وكرم واحسان ومژده و بشارت معنالرينده كلور (درخور آنكه نيم اكاكه لايق دكلم) درخور دال وراء مهمله وخاء معجمه و واو معدوله ايله يعنى خانك حركه سى فتح وضم بيننده قرائت اولنمق اوزره عنبر وزننده لايق وموافق ومناسب معناسنه در آنكه اولكه ديمكدر نيم نون نافيه ايله نفس متكلم وحده ضميرى اولان ام كلمه‌سندن مركب دكلم معناسنه در

همزه نك ادات دخولنده يايه قلب اولنمسى قاعده سى مضبوط در
درخور آنكه نيم تركيب فارسيه نك معناسى اكا كه لايق دكلم
معناسنه در (ويردى الله بكا بارخدا داد بمن) بار كلمه سنك معانئ
عديده سندن بريسى واحد ذو الجلال رب المتعال حضرتلرينه
اسميدر بارخدا حق جل وعلا حضرتلرى داد ويردى بمن بكا

﴿۴۸ قطعهٔ كوهر كه قدرش مى شناسد قدر دان﴾

قطعهٔ كوهر كه كوهر قطعه سى ياخود كوهر دن اولان قطعه ديمكدر
قطعه بى تجريد ايله ظرفه ودرونده اولان الفاظى كوهره ياخود
مجموعى اعتبار ايله قطعهٔ آتيه بى كوهره تسميه ايتدى قطعه نك
معناى لغويه سى اراده سيله جوهر پارچه سى معناسنك ملاحظه سنه
ايهام دخى وار در قدرش قدر دالك سكونيله عربيده مقدار ومبلغ
معناسنه در يورادە معناى مذكور مقصوددر وتاب وطاقت معناسنده ده
اولور فمحتمل تقدير معناسنه اولديغى معروفدر وآخرنده اولان شين
قطعه يه راجع ضمير غائبدر مى شناسد مى ادات حالدر شناسد شناختن
ياخود شناسيدن مصدرندن مضارعدر قدر دان مقدار بيليجى
معناسنه ذكر اولنان قدر ايله دانندە دن مخفف دان كلمه سندن
مركبدر حاصل معنى كوهر اولان ياخود كوهر دن اولان قطعه نك
قدرنى قدر دان اولان اصحاب معارف بيلور ديمك اولور (دى مسافر
قوندينى اوصاحبنه ميزبان) ميز مميله خير وزننده مسافر معناسنه
وبان ادات اسم فاعل اولمغله مسافر قونان محلك صاحبنه ميزبان
ديرلر (هم مسافر ميز مهمان ديندى دخى ميهمان) ميز ذكر اولندى
مهمان ميم وهاايله دزمان وزننده وباز ياده سيله ميهمان مسافر
معناسنه در كه عربيده ضيف دينور (پرى اردنجه بى در بى
سكير ايز داجى بى) بى در بى باء فارسيله هى درهى وزننده
پرى ارد نجه ديمكدر بى كلمه سى طقوز معنايه كلور اول سكير در كه
باى واكر مثلو نسنه زه صار لر عربيده عصب دينور ثانى باى
تحتيه ايله معناسنه در ثالث نقش قدم معناسنه در كه ايز تعبير اولنور

رابع ارد وعقب وبعد معناسنه در ذكر اولنان بى درى بومعنادن
مأخوذدر خامس قصد واراده معناسنه در سادس ايزسورمك ونشان
بولمق معناسنه در سابع ادات تعليلدر براى وبهر كبى مثلا از بى
فلان ديرلر ازبهر فلان از براى فلان معنا سنه در كه فلان ايچون
وفلاندن اوترى ديمكدر ثامن كره وتوبت وذفعه معنا سنه در
تاسع تاب وطاقت معناسنه در (هم سنكچواز بى توانك ايچون بهرآن)
ازكلمه سى من جاره معنا سنه بى براى معناسنه توابت معناسنه اولمغله
از بى تو تركيبى سنك ايچون ديمك اولور بهرآن بهر كلمه سى تعليل
ايچون اولمغله آنك ايچون معناسنه در (از براى اودنى آنك ايچون
اورا ايكا) از براى اوآنك ايچون معناسنه او اضمير غائب ايله ادات
مفعولدن مركب اكا معنا سنه در (بونجلاين زينسان وانجلاين
آنچنان) سان كلمه سنك معانئ عديده سندن بريسى دخى شبيه
ونظير معنا سنه اولمغله زينسابونجلاين بونك كبى معنا سنه در آنچنان
اومعنا سنه اولان آن ايله او ايله معناسنه اولان چنان كلمه سندن
مركب آنچلاين ديمكدر (آنسان او انلرك هم اينشان بوانلرك)
آنشان اوانلرك معناسنه وان كلمه سى ايله اينشان بوانلرك معنا سنه در
(پادشاه لردر كان كيملر ديمك دخى كان) كى كافك فتحيله قحان
معنا سنه اولديغى ذكر اولندى لفظ مذكور كى كلمه سنك جمعيدر وسلاطين
قرسك فرقهٔ ثانيه سى لقبيدر كه كانيان وكان ديرلر كافك كسريله
كان كه كلمه سنك جمعيدر كه لفظى ذوى العقولده مستعمل كلمهٔ
استفهامه مدر تركيده كيم وكيملر دينور جمعنده هاء رسمى يايه قلب
اولنمشدر (چتر چادر اوبه خركاه اوتاقدر باكاره) چترجيم فارسى
وتاء فوقيه ايله فخر وزننده چادر وشمسيه وسايبان معناسنه در وپرچمه
دخى دينلور خركاه خاء معجمه ايله دركاه وزننده عموما بول وواسع محل
خصوصا بيوك چادر معناسنه در پادشاه ووزرانك اوبه لرينه اطلاق
اولنور بارگاه باء موحده ايله چاركاه وزننده بارايله كاهدن مركبدر

بار اذن ودستور وگاه محل معناسنه اولمغله اوتاق تعبیر اولنان
خیمهٔ سلاطینه اذن ورخصت ایله کیرلد یکندن انده علم خاص
اولمشدر (پك یوك چادر دیمك هم کولکه لکدر سایبان) سایبان
سایه ایله بان کاه سندن مرکب تخفیفا هانك حذفیله عموما کولکه لك
وخصوصا بیوك چادره دینور (کوك سپهر اولدی زحل کیوان
عطارد تیر ایمش) سپهر سین مهمله نك کسری وباء فارسیه نك
فتحی وهانك سکونی وراء مهمله ایله کوك وآسمان وفلك معناسنه در
عریده سما دینور کیوان کافله حیوان وزننده زحل یلدزی که
سبعهٔ سیاره دندر تیرکله سنك معانیٔ متعدده سندن بریسی عطارد
یلدزی معنا سنه در (اولکره پروین دیرلر عرش اعلا کرزمان)
پروین باء فارسی وراء مهمله وواو وایله تمکین وزننده برفاج کواکب
تجمعه درکه نور پور جنده اولان ثور شکلنك اورکنده مرکوز در
عریده ثریا ترکیده اولکر دیرلر ومنازل قمردن برمنزلدر کرزمان کاف
فارسیه نك فتحی وراء مهمله نك سکون وفتحنك جوازیله درزمان
یاخود فلکسان وزننده عرش اعظم معناسنه در فلك الافلاك
دخی دینورکه جمیع اجسامی محیط در ومطلق آسمان معناسنه ده
کاور (مشتری برجیس ومریخ آدی بهرام هم) برجیس باء
موحده ایله جرجیس وزننده مشتری یلدزنك آدیدر باء فارسی وجیم
فارسی ایله دخی لغتدر بهرام باء موحده وها ایله فرجام وزننده
سبعهٔ سیاره دن مریخ یلدزینك اسمیدر (زهره ناهید وصمان
اوغریسی اولمش کهکشان) ناهید نون وها ایله جاوید وزننده
زهره یلدزیدرکه فلك نالثده واقعدر کهکشان ایکی کافله مهوشان
وزننده کاهکشان تخفیفدر صمان اوغریسی دیرلر فلکده خرده
کواکبك اجتماعندن بیاض بول شکللنده نمایان اولان هیئات
مستطیله نك آدیدر عریده مجره دینور (مرزبوم اولدی وطن
سرحد سنور یدر دخی) مرزمیم ایله درز وزننده مطلق پروزمین
معناسنه در وچیچك طرحنه وسرحد وسنور معناسنه اولور بوم دخی

(مقام)

مقام ومکان معناسنه مرزبوم وطن وسرحد سنوری معنالرینه در
(مرزسرحد آدیدر سرحد اغاسی مرزبان) مرزسرحد معنا سنه
اولمغله بان کاه سیله ترکیبلرنوب مرزبان سرحد محافظی وسنور
بکلر بکینه اطلاق اولنور وزعیم وسپاهی یه ده دینور وزانك ضمیله
پهلوان وزننده دخی لغتدر عربلر محوسلرك بیوکنه اطلاق ایدرلر
جمعی مرازبه کلور (پاس حفظ ایتمك دخی پرد بمعنی ایمش کیجه نك
پاس باء فارسیه پاسیدن مصدرندن اسم اوله رق حفظ معناسنه در
وکیجه نك دردت قسمندن برقسمنه دینور (بوسپیدن کیجه بکیسنه
دیندی پاسبان) پاس ربع لیل معنا سنه اولمغله بان ایله ترکیبلرنوب
کیجه بکیسنه دیشدر مطلق بکیجه پوك دیملد یکی ذکر اولندی
(ران او یلق چقشره شلواره دینور) ران راء مهمله ایله
جان وزننده او یلق وفخذ معنا سنه در رانین راء مهمله ایله آیین
وزننده چقشره وشلواره دینور (قوله آت یکران بنلشدن کایه
زیران) یکران یاء تحتانیه ایله سکران وزننده ناظم مرحوم قوله
اسب ایله تفسیر بیوردی صوی ونجیب وکریم آنه دخی دینورز پراشانی
وتحت معناسنه اولمغله اویاق معنا سنه اولان ران کاف سنه مضاف
اوله رق زیران مرکوب وبنلش معناسندن کایه اولور (دینده
زردشت اکا کیم یامش مجوس ایچون کتاب) زردشت زای معجمه نك
فتحی وراء مکسوری ودال مهمله نك فتحی وشین معجمه نك وتاء فوقانیه نك
سکونیله آیین باطلهٔ مجوس حققندر کتاب یاءیله طرف حققندر دیو
ادعای کاذبه و بلاندن پیغمبرلك دعوی ایدن شخص معروفك اسمیدر
وکتاب مصنوعه سنه زند دیرلر (هم مجوسك اوقومشلرینه دیرلر موبدان)
موبد میم ممدوده نك ضمی وباء موحده نك وفتحی ودال ایله عالم مجوس
معنا سنه در جمعنده موبدان وجمله سنك باشنه موبد موبدان دیرلر
(بیلکو طاشی فسانه سحر افسون وفسون) فسانه وفسان زمانه وزمان
وزننده بیلکو طاشنه دینور افسون همزه وفاوسین مهمله ایله افیون
وزننده فسون جنون وزننده رقیه وسحر معنا سنه در وحیله ومکر

معناسنه ده کلور (دخی افسانه حکایت هم دینورمش داستان) افسانه
سین ایله افغانه وزننده حکایه ومثل معناسنه در داستان دال ایله راستان
وزننده حکایهٔ کذشتکان معنا سنه افسانه تك مرا دفیدر (بخته
اولمش النمش نسنه پروزن الك) بخته باء موحده ایله ریخته وزننده
النمش معناسنه بختن مصدر زدن اسم مفعولدر پروزن فارسیله
کریدن وزننده الك معناسنه در (دوکه در کوپیدن ومهراس
معناسی هوان) کوپیدن کافك ضم ومدیله وباء فارسیله کوفتن
مراد فی دوکمك وخرد ایتمك معناسنه در مهراس میم وها وراء
مهمله ایله مقیاس وزننده هاون معناسنه در (آفیجی جویان جکیدن
طمالمق بار دیکار) جویان جیم ایله پویان وزننده جویدن
مصدر زدن افیجی معناسنه اسم فاعل یاخود صفت مشبهه در
جکیدن جیم فارسی ایله مکیدن وزننده طمالمق معناسنه مصدر در
بارد باء موحده ایله باریدن مصدر زدن یغار معناسنه مصدر در
(هم اولق میزاب ایمش التون اواوق زرناودان) میزاب میم ایله
تیزاب وزننده اولوق معناسنه عربی الاصلدر فارسیده دخی استعمالی
شایعدر زرنا ودان فارسیده زرالتون معناسنه وناودان نوله جاودان
وزننده اولق معناسنه اولمغله التون اولق دیمك اولور (اولدی
صانجلمش خلیده سیخ شپش پریان کباب) خلیده خاء معجمه تحتیله
دلیده وزننده خلیدن مصدر زدن صانجلمش معناسنه اسم مفعولدر
سیخ سین مهمله ایله میخ وزننده شپش معناسنه در کباب عربیدر ترکی
وفارسیده شایعدر ترکیده باء فارسیله کاسیده باء موحده ایله پریان
وبریان دیرلر بوکلمه کبابی پریان ایله پریانی کباب ایله تفسیر محتمل
وجائزدر (میجکد طمالردیمك قان طمالا یجی خونخوکان) میجکد
سبقت ایدن جکیدن مصدر زدن فعل مضارعدر که اوزدینه
می حالیه داخل اولمشدر طمالر معناسنه در خونخوکان خون قان
معناسنه جکان جکیدن مصدر زدن اسم فاعل معناسنه اولمغله قان طمالا یجی
دیمك اولور (بسمل اولمشدر یوغاز لغمش پریدن کیسه در) بسمل

باء موحده نك کسری وسینك سکونی ومیمك کسری ولام ایله
یوغاز لغمش ومذبوح معناسنه در قیون وسائر حیوان یوغاز لنور کن
بسملهٔ شریفه ذکر اولندیغی علاقه سیله مذبوحه بسمل دیکشدر
ومقتول معنا سنه ده کلور وحلیم وصبور وحمول کیسه یه دینور
بریدن باء موحده نك ضمی وراء مهمله نك کسر ومدیله کسمك معناسنه
مصدر در (خ ایلك معنا سنه کلش کیکدر استخوان) خ میم وخاء
معجمه ایله رخ وزننده عربیده ایلك معنا سنه در فارسیده دخی
مستعملدر اصل فارسیسی مغز قلم استخوان اولدیغی بعض کتب
فارسیده رسیده نظر دربوندن بشه خ فارسیده آری وزنبور معناسنه
وسرکش طوار آغریه اور یلان آغرکه وبغدای یتنه وخرما اغاجنه
دینور استخوان همزه وسین وخاء معجمه ایله پشتوان وزننده کمك وعظم
معنا سنه در ومیوه چکردکنه ومخصوصا خرما چکردکنه وعرق
واصالت صاحبی کیسه یه دینور (یاره زخم ویازه لوزخمین داخی
زخمناك) زخم زای معجمه ایله فخم وزننده یاره معنا سنه در زخمین
زخم مذکور یاء نسبت ایچون اولان نوله ترکیبلو یاره لو
معنا سنه در زخمناك کذلك زخم مذکور ادات نسبت اولان ناك
کله سیله ترکیبلو یاره لو معنا سنه اولمشدر (دی تشنج اولمشه
ناسور برخون طولوقان) ناسور نوله باسور وزننده عربیده تشنج
تعبیر اولنان اوکوزلر یاره در برخون طولوان قان وقان طولو معنا سنه در
(بل میان اولمش وسط معناسنه داخی کلور) میان میمك فتحیله
بل معناسنه ووسط واورته معنا سنه در (قوشاغه دیرلر کرهم
اینجه بللو مومیان) کرکافله فروزننده قوشاق وتطاق معناسنه در
ترکیده نوع مخصوصنه حصرا کرديرلر مومیان اینجه بللویه
اصطلاح اولمش ومحبوبده اولان اینجه بل اوصافنه تخصیص
قیلمشدر (فارسی اوکرندم اولدم بویله طائلو دللو بن * پارسی
آموختم کشتم چنین شیرین زبان) پارسی پارس شیراز ملکنك اولدیغی
جهتله اطلاق اولنمغله دیباجه ده اکا منسوب اوزبان ممتاز دینلدیکی

اوزره باء نسبت ایله لسان مذکوره یه نسبت اولنمشدر آموختم اوکردم معنا سنه آموختن مصدرندن ماضئ متکلم وحده در کشتم اولدم معنا سنه کشتن مصدرندن ماضئ متکلم وحده در جنین بویله شیرین طا تلو زبان لسان معنا سنه در ز مفرداتی معلوم اولغله تفصیل و بیاندن مستغنیدر

٤٩ قطعهٔ خوب بمعنبست چنین عشوه نمون

قطعهٔ خوب کوزل اولان قطعه بمعنبست معناسه چنین بویله عشوه نمون شیوه وناز کوستر بجیدر است خبر یه تمام مصرعه متعلقدر عشوه نمون نمونده عشوه تقدیرنده درکه امثالی مکرر اذکر وتفصیل اولندی قطعه نك آخرنده اولان همزه نك کسری یاء نسبت وحدهٔ نك حذفیله اندن عوض دکلدر بلکه آخرنده هاء رسمی اولان کلمهٔ فارسی مضاف اولدقده برهمزهٔ زائده علاوه سیله مضاف اولق واضافت علامتی اولان کسره همزهٔ مذکوره ده اجرا قیلمق قواعد مرعیهٔ فارسیه دندر بو محلده دخی قاعدهٔ مذکوره اوزره ایراد اولنمشدر دلدادهٔ من بنده تومثالو حاصل معناده برکوزل قطعه که دیکر بلکه کوزل اولان قطعه معناده بویله عشوه کوستر بجیدر دیمك اولور (طشره بیرون برون ایچروبه دیندی درون) بیرون باء موحدهٔ مدوده نك کسری وراء مهمله ایله ایچون وزننده طشره وخارج معنا سنه در برون باء موحده نك کسریله ذکر اولنان بیروندن مخفف طشره معنا سنه در وادات تعلیل اولور برای تو موقعنده برون تو دخی دیر لر ودرون دال ایله حرون وزننده داخل وایچر و معنا سنه در وخرا ساده مر و ایله نسا آره سنده کائن برشهرك اسمیدر (چوره بیرا من اومعناده ایمش بیرامون) بیرامن باء فارسیله زیرابن وزننده اطراف وچوره معناسنه در بیرامون دخی معنای مذکوریه در (اولدی مفهوم خداوند همان صاحب ورب) خداوند واو مفتوحه ونون ساکنه ایله رب ومالك وافندی معنا سنه در (یوق نظیری ومثالی دیمك اولمش بیچون) چون

(واو)

واو مجهوله ایله نته وکیف معنا سنه واو معلومه ایله کبی معنا سنه اولغله ایکی معنانك ملاحظه سی دخی جائز اوله رق بیچون بلا کیف بی مثل ونظیر معنا سنه در (دیلور مانئ نقاش کایند دخی * کرچه انجیل شریفك آدیدر انکلیون) انکلیون همزه ونون وکاف فارسی ولام وباء تحتانی ایله عنبر کون وزننده کتاب انجیل اسم شریفی درکه حضرت عیسی علیه السلام نازل اولدی ومانی نقاش بدایع وصنایع ثبت ایتدیکی کتابه دخی دیور که هوادارلری اول کتابی معجزه زعم ایتمشلرایدی اشبو انکلیون بر وجه مشروح ایکی کتابك اسمی اولغله عیسی وصلیب وچلیپا مثللو الفاظه مقارن ذکر اولنور ایسه انجیل ونقش ونکار وکل ولاله وصورت اثنا سنده ایراد اولنور ایسه کتاب مانی مراد اولور وچانقس تعبیر اولنان دیبایه و بوقلمون دیللان حیوانه دیلور (کله مند اولکه شکایت ایده احوا لندن) کله کاف فاسینك کسری ولامك فتحی وهاء رسمی ایله شکایت معنا سنه اولغله قند وزنی اوزره ادات نسبت اولان مند کله سیله کله مند حالندن شکایت ایدن شخص شاکی معنا سنه در (زحمت ودردی اولاندر دخی رنجور و بخون) رنجور راء مهمله ونون وجیم ایله قنبور وزننده بخون باء موحده وخاء معجمه ایله مصون وزننده در دی وزحمتی واضطرابی اولان کیسه یه دینور (دیدیلر تنبل اولان کیسه یه تکش وهوشا) تکش تونك کسری وکافك سکونی وشین معجمه ایله وهوشا هانك ضمی وشین معجمه ایله روسا وزننده تنبل اولان شخص معناسنه در (ایشتی کورمکه بك سعی ایدن آدم بشکون) بشکون باء موحده نك فتح وکسرینك جوازی وشین معجمه نك سکونی وکافك ضم ومدی ونون ایله امور واعمالده حرص واقدام ایدن بچرکلو وجالشقان آدم معناسنه در لام ایله بشکول دخی لغتدر (اتلو جانلو یه تنومند دی فربه سمزه) تنومند تاء فوقانیه نك فتحی ونونك ضم ومدی ومیك فتحی ونون ثانیه نك سکونی ودال ایله کوده لو و بو یلو وکوجلو وقوتلو معنا سنه در ودائما تربیهٔ وجودنده اولوب حیوان

مثللو یوب ایچمك وصفا وراحت ایتمك خصوصیله مشغول اولان
کیسه یه ده اطلاق اولنور و بو معوله یه تن پرور دنی دیرلر فی الاصل
تنو زلو وزننده زور وقوت وچلادت معنا سنه اولمغله آخرینه ادات
نسبت دن اولان مند کله سنك الحاقیله معنا ی مذ کوره یه نقل
وتخصیص اولنمشدر فرقیه فانك فتحی وراء مهمله نك سکونی وباء
موحده نك کسری وهاء ملفوظه ایله سمین ومرطوب معناسنه در
وهابدلی یا ایله فربی دنی لغتدر (دنی لاغر اریغه دینلدی نزار
اولدی زبون) لاغر لامله ساغر وزننده آریق ومهزول وضعیف
معناسنه در نزار نون وزای معجمه ایله شکارو زننده اریق وزبون معناسنه در
(ترسنه دونمشه معکوس اولانه محسوسه * باز کونه دینلور همدنی وارون
ونکون) باز کونه زای معجمه نك عربی وفارسی اولسی جواز ایله ترس وعکس
ونامبارك ونحس معنالرینه در ترکیده اوغورسز و یمنسز دیرلر وارون
واو ایله قارون وزننده ترس دونمش ومقلوب و برکشته حال معنالرینه در
نکون نونك کسری وکاف فارسیه نك ضم ومد یله ترس دونمش
ومقلوب معنا سنه در وقنبور معنا سنده اولور (غیری درلو دیمه
معنا سی دکر کون اولمش) دکر غیر معنا سند دکر کون جکر خون
وزننده غیری در لو معنا سنه در ناظم مرحوم معناسی یورمغله
معنای لغو یسنی اراده ایتدیلر دکر کون اصطلاحده ترس ومعکوس
ومقلوب معناسنه در که حالش دکر کون شدتعبیری فارسیده شایعدر
دکر کلمه سی دیکردن مخففدر یاز مرادفیدر حالت اضافته غیریت
معناسنی افاده ایدر وکلمه مذکور تعدد وتفنن معنالرینی دنی مفیداولور
دکر بار برکره دنی دیمکدر محاورات ترکیه ده بردنی وکیرو وبشقه
وآرتق لفظلریله معنا منه کوره ایراد اولنور مثلا برکره دنی کلدی
یرینه دکر بار نیز آمد دیرلر بشقه سویلدی محلنده دکر کفت آرتق
سویلیم محلنده دکر نکویم دیرلر (درلودراو دیه جك پرده دینور کوناکون)
الف توسل ایله کوناکون دراو درلو معنا سنه در (محفه نك آدی
کجاوه عربیه کردونه) کجاوه کافك وجیم ممدودنك وواوك فتحه ری

(وها)

وها ایله مخففیه دینور کردونه کاف فارسیه نك فتحی وراء مهمله نك
سکونیله عربیه معنا سنه در (دوند یکیچون دیدیلر کوکلره چرخ
کردون) چرخ کلمه سی خراسانده اولان برشهر قدیمك وغزنین
ولایتنده برقریه نك دنی اسمیدر یاقه وکریبان معنا سنه وکوملك
و پیرهن معنا سنه ده کلور بونلردن بشقه معنا لری دنی واردر
(کاست نقصان دنی یك اکسکه کمتر دینلور) کاست کافله راست
وزننده کاستن مصدرندن اسم اولهرق اکسك ونقصان معناسنه در
ومعنای مذکوردن ماضی دنی اولور وکذب و یلان معنا سنه ده کلور
کمتر کافك فتحیله مهتر وزننده اکسك معنا سنی افاده ایدن کم ایله
ادات تفضیل اولان ترکمه سندن مرکب زیاده اکسك معناسنه در
(هم کینه دیمك اکسکلو زیاده افزون) کینه کاف وسیم ایله سفینه
وزننده اکسك معنا سنه اولان کم یاء نسبت ونون تأکید نسبت ایله
ترکیبلنوب اکسکلو معناسنه اولمشدر افزون فاوزای معجمه ایله افیون
وزننده زیاده معنا سنه در (رنك نیرنکنده الدانمه یو چرخ
دونك) رنك معلوم نیرنك نون ممدوده نك کسری وراء مهمله نك
فتحی ونونك سکونی وکاف ایله حیله ومکر وافسون وسحر و طلسم
و سیما معنالرینه در آخرنده جیم ایله نیرنج دنی معانئ مذ کوره ده
نیرنك مثللو در و نیرنك هر شیئك هیولا سنه ده دینور ونقاشلرك
و مصورلرك کورایله ایدکلری رسم معنا سنه در که نقش
وتصویرك هیولا سیدر انك اوزرینه تنظیم ایدرلر اکرچه رنك کلمه سی
حصه و نصیب وعیب وعار ونقیصه ورنج و آزار ومحنت وقوت
وچلادت و روح وجان والتون واجقه ومال ومنال وفائده ومنفعت
معنالرینه کلور ایسه ده مصرع ثانی قرینه سیله بو محلده اون
معناسنه در (نقش الوان دیو کوستر دیکدر پوقلمون) پوقلمون دیبای
رومی یه دینور حالا خانفرا محرفی جانفس دیدکلری قاشدر وصو
حیواندن بر حیوانك آدیدر کویا بر جانوری صید مرادایدکده
کندوسنی انك شکلنه قبوب اول جانور دنی کندو نوعندن قباس
ایله احتراز ایلر ایمش یونقل اعتماده ابعد در استدیکی نوعه بعینه

تشكل اجسام لطيفهٔ روحانيه مخصوص كيفيتدر وحر بانك سميدر كه
قيا كارى ديدكارى حيواندر و برقوشه دخى بوقملون ديتلور مرغ
مذكور صويه طالدقده انواع رنكلر ايله كورينور وظاهرا و باطنا
متلون كبمسه به اطلاق اولنور وحوادث مختلفه اعتبار يله ديناون
وعالم كون وفسادندن كايه اولنور الحاصل هر معناسنده تلون ملحوظدر

٥٠ قطعه در واو چونو باوهٔ باغ مينو

قطعه در واو حرف واو قافيه سنده قطعه چونو باوهٔ باغ مينو
جنت باغنك ترفنده مبوه سى مثلو نو باوه ترفنده يمش مينو جنت
اعلايه ديندبكى بوقطعه ده كله جكدر (شرمكين اوتانيجى اولدى
قاندر بانو) شرم اوتانمق معناسنه اولمغله شرمكين اوتانيجى معناسنه در
بانو باءموحده ايله زانو وزننده خاتون خانه معناسنه در بزم اصطلاحجه زده
خانم وقادين دينور كلين وعروس معنا سنه ده كاور وآفتابدن كايه
ايدوب بانوى مشرق ديرلر (پيره زن قوجه قارى سحر ايدر بجادو)
پيره زن قوجه قارى معناسنه در جادو جمله كاهو وزننده ساحر
معنا سنه در (پرى پرينه طولاشمش ديمه در پيچا پيچ) پيچا پيچ
طولاشق معنا سنه در زلف وكيسو ده واضح الده حقيقة مصلحت
وخاطرده مجازا مستعملدر (موى قيل شانه طرق ساچ بولكيدر كيسو)
موى جمله روى وزننده قيل وشعر معناسنه در وموبيدن مصدرندن
فعل امر كاور موبيدن سوزنله آچمق ونوحه وزارى ايتمك معناسنه در
شانه شين معجمهٔ يله خانه وزنده طراق معنا سنه در وجولهدرك
طراق ديدكارى الته دينور وكوچ معناسنه در كه ارپلرك ايچنده بال
يابديغى قرصدر وآنك صحراى ايوب انلسنه دينور واسخوان كتف
معناسنه در تركيده كورك دينور كيسو كاف فارسينك فتحى و ياء
تحتانيه نك سكونى وسينك ضم ومديله صاح بلوكنه دينور اشبوايكى
بيتده شرمكين ايله بانو پيره زن ايله جادو وشانه ايله كيسو الفاظ
آشنادن اولمغله بليغانه واستادانه دوشمشدر (قاسغك آدى زهار اولدى
بقل قولنقدر) زهار زاى معجمه نك كسرى وهانك فتح ومدى ورا ء

(مهمله)

مهمله ايله محل عورت غليظه در كه اوت يرى تعبير اولنور بغل باء
موحده وغين معجمه ايله محل وزننده قولتق معناسنه در كه عريده
ابط دينور غينك سكونيله بغل عريده قاطره دينور (هم تراش ايتمك
سترتدن ايكو در پهلو) سترتدن سين مهمله نك وتاء فوقيه نك ضمه لرى
ورانك سكونيله تراش ايتمك و يونمق و يولمق وقازمق معنالرنده
مصدر در پهلو باء فارسى وها ايله مهرو وزننده يان معناسنه در كه
عريده فتح جيم و سكون نونله جنب دينور (پهلوانه يل والب
وكورشه كشتى دى) يل ياء تحتانيه نك فتحى ولام ايله پهلوان وشجاع
معناسنه در الب همزه ايله قلب وزننده پهلوانه دينور كشتى كافك
ضمى وشين معجمه نك سكونى وتاء فوقانيه نك كسر ومديله كورش
معناسنه در (كوجلو قوتلو توانا دخى قوت نيرو) توان تاء فوقانيه
ايله جوان وزننده كوچ وقوت وزور وجلادت معناسنه اولمغله الف
ايله توانا كوجلو وقوتلو ديمك اولور نيرو ونه پى رو وزننده قوت
وزور معناسنه در وفرض وتقدير معنا سنه ده اولور على كل التقادير
ديه جك يرده برهر نيرو ديرلر (جاودانى ايله جاويدى ودائم)
جاودانى جيم ايله ناودانى وزننده جاويد تاهيد وزننده لغت
مذكور الفى وجه اوزره مستعملدر جاويدانه جاودانه جاويدان
جاودان جاويد جاود دينور جمله سى پرمعنايه در (راحت آسايش
جنت كبى همچو مينو) آسايش سين ايله آلايش وزننده راحت
معناسنه حاصل مصدردر همچو مينو هم ادات تحسين چوچوندن
تخفيف كبى معناسنه مينو ميمك كسر ومدى ونونك ضم ومديله بهشت
مراد فى جنت معنا سنه در (سبب المادر ايوبه دخى به ايوادر)
سبب سين مهمله نك كسر ومديله الما معناسنه در يوقاروده سبب
خوردم يدم المايى اكلت التفاح يورمشلر ايدى بوجمله ده مفردا
دخى بيان ايله تفكه يوردبلر به باء موحده نك كسرى وهانك
ظهور يله ايكى معناسى وادر ر يسى ايوه معناسنه در كه نيك مرادفدر
ديكرى ايوا معناسنه در كه عريده سغر جل دينور (نكسته) رؤ ياسنده

ایوا کورن شخص عربی ایسه سیر وحرکت ایرانی ایسه فوز وسعادت
وورومی ایسه رنج ومشقت ایله تعبیر اولنور (نارانار واریك انواعنه
دیرلر آلو) انار همزه نك فتحیله نار دیدکاری میوه نك اسمیدر نار
دخی دیرلر ترکی ایله مشترکدر آلو همزه ایله خالو وزننده اریك انواعنه
اطلاق اولنور تعیین صورتنده الوی سیاه الوی بخارا دیرلر (اصمه تاك
واوزم انکور قورقدر غوره) تاك تاء فوقانیه ایله خاك وزننده درخت
انکور یعنی اوزم اصمه سی معنا سنه در انکور سنطور وزننده اوزم
معناسنه درکه عریده عنب دینور غوره غین معجمه ایله شوره وزننده
قورق معناسنه در وچموق قوزه سنه دخی دینور بو معناده زای معجمه ایله ده
لغتدر (اولدی کلنار کراز وشفه در آلو بالو) کلنار کاف فارسی ولام
و نونله زنار وزننده کراز معنا سنه در آلو بالو وشفه معنا سنه در
بیوردیلر کرازه دخی آلو بالو دینور (انبرود ولکل انبرد دینور امرودده)
انبرود همزه ونون و باء موحده وراء مهمله ودال مهمله ایله عنکبوت
وزننده ولکل لامك کسری وکافك فتحی ولام ایله وانبرودك واو ینك
حذفیله انبرد کلمه لری امرود دیدکاری میوه معروفه یه دینور امرود
دخی فارسیدر ترکیده تقدیم رایله غلطا ارمود مستعملدر (شفترنك
ایله هلو ایکیسیده شفتالو) شفترنك شین معجمه نك فتحی وفانك سکونی
وتاء فوقانیه نك وراء مهمله نك فتحی ایله شفتالو معناسنه ناظم مرحوم
تعمیم ایتدی هلو هانك ولام محذوده نك ضمیله بونی دخی معنای
مذکوره ده تعمیم ایتدیلر انجق شفترنك شفتالویه شبیه برمیوه در
صاریه مائل بیاض وقرمزی اولور شفتالو ایله زردالو بی بریته
آشلمغله حاصل اولور بنه شفتالو نوعندندر وهلو شفتالوی اردی
اسمیدر که توپسن وایدار وغایت لذیذ اولور لسانمزده هلی شفتالو
تعبیر ایتدکلریدر شفتالو دخی لسان فارسیده میوه مذکورك علم
جنسیدر ترکیده ده مستعملدر شفتالو بو سه دن دخی کنایه اولور
(دیندی بارنك ترنجه بیوکیدر بارنك) بارنك باء موحده ایله آهنك
وزننده و باء موحده بدلی نونله بارنك تورنج معنا سنه در نارنك

کلمه سنی بیوکنه تخصیص تصحیحات ناظمدن اولمق کرکدر نارنج
نارنکدن معرب در (دخی لیمون اغاجی اولدی درخت لیمو) درخت
اغاج معنا سنه لیمو لیمون معنا سنه اولمغله درخت لیمو لیمون اغاجی
معناسنه در (بار و برمیوه وثمره دیمش نو باوه) بار میوه معناسنه
اولدیغی مقدما دخی ذکر اولندی الفك حذفیله بردخی بارکبی میوه
معناسنه در مأکول وغیر مأکوله شامل در نو باوه عموما تازه و بدیع
نسنه خصوصا ثمره میوه یه دینور عریده باکوره دیرلر وطرفه
ومفرح نسنه یه دینور وهدیه وتحفه معناسنه ده اولور (بهترین پك
ابوسید ر ابو نیك و نیکو) بهترین پك ابو معناسنه در ابو معناسنه
اولان به کلمه سی ادات تفضیل اولان تر لفظی ایله و یاء نسبت ونون
تاکید ایله مرکب اولمشدر نیك نون مکسوره نك مدی وکافله ایو
وخوب معناسنه در وآخرینه واو الحاقیله نیکو دخی معنای مذکوره یه در
(هندوانه دینلور قار بوزه قاون کرمك) هندوانه هانك کسری
ونونك سکونی ودالك کسری وآوك فتح ومدی ونون ثانینك فتحی
وها ایله قار بوز معناسنه در کرمك کاف فارسینك فتحیله مروك
وزننده بروج پیشرس قاون اسمیدر ناظم مرحوم تعمیم بیوردیلر
(خربزه ایکیسنك آدی قباق اولدی کدو) خربزه خاء معجمه نك فتحی
وراننك سکونی و باء موحده نك ضمی وزای معجمه نك فتحی وهاء رسمی ایله
قاون وقاربوز معناسنه مشترکدر کدو وکافك فتحی ودال مهمله نك
ضم و مدیله قباق معناسنه در (زیره کمون ویوزلك تخمی دانی
سپند) زیره زای معجمه ایله تیره وزننده کمون دیدکاری شیدر کمون
دیومشه وردر کیونلو یحنی یه فارسیده زیره بادیرلر باء موحده ایله باآش
معنا سنه در سپند کسر سین وفتح باء فارسیله وسکون نون ودال ایله
اوزلك تخمی اسمیدر وبرطاغك دخی آمیدر (چورك اوتونه دی
بوغنج مارولدر کاهو) بوغنج باء موحده نك ضم ومدی وغین
معجمه نك فتحی ونونك سکونی وجیم ایله چورك اوتی دیدکاری دانه در
کونیز دخی دیرلر عریده حبة السودا دینور کاهو کافله آهو وزننده

مارول تعبیر اولنان سیزه یه دینور وعموما تابوت وجنازه وخصوصا
محوس جیفه سی قویلان تابوته دینور (این سخن را بوسوزی
تیك شنودکاه ایو) این سخن را بوسوزی معناسنه اولدیغی بعینها
یوقاروده ذکر اولنغله تقریرا للاذهان تکرار افاده پیور دیلر تیك شنو
تیك ایو معناسنه اولدیغی ذکر اولندی شنو شنودن یاخود شنویدن
مصدرندن مشتق شنود مضارعندن مأخوذ امر در دکله معناسنه
(فارسی بلیان آدم اوله مرنادره کو) نادره عربیدر آخرنده
اولان ها مبالغه ایچوندر نادر خارج عن المعتاد اولان غریب
نسنه یه دینور یکای دهر ووحید العصر معناسنه اوله رق نادره
الزمان دیرلر کوسو یلیجی معناسنه کویندن مخففدر نادره کو
مثلی سبقت ایتمامش یاخود ازاشید لمش سوز سویلیجی معناسنه
اولمغله ناطمك مرادی منتخب وبسندیده سوز بولوب سویلمکدن
عبارتدر واقعا لسان عربیده نصکره زبان فارسینك طبعه
سلاست وافاده مرامه لطافت کتوردیکی مستغنی بیاندر

﴿ه همچو کهرها ست ابن قطعه بدیهم شاه﴾

همچو ادات تشبیه کهرها کهرلر دیمکدر بدیهم تاج معناسنه
اولدیغی ذکر اولندی باظرفیت افاده ایدر شاه معلوم حاصل معنی
یوقطعه یادشاهك تاجنده کی کهرلر کبیدر دیمکدر کوهرها تعبیری ایله
قاعده معبا صورتنده ها قافیه سنه انتقال بیوردقلریندنه تنبیه
بیورمشلردر (خشك قوری یاش تر اولغله دیرلر کاه) خشك خاء
معجمه نك ضمی وشین معجمه نك سکونیله قوری ویابس معناسنه در
خاص ومخض معناسنه ده اولور وبخیل وجمری ونا کس معناسنه ده
کاور ترناء فوقانیه ایله سر ونده یاش معناسنه در بوندن بشقه
درت معنایه دخی کاور بری عربیده صعوه وترکیده قویرق صلان
دیللان مرغك اسمیدر ثانی اول کیسه یه دینورکه سهل نسنه دن
منفعل وجزئی وضعیف ن الثوب متأثر اولور ترمزاج تعبیری یوندن
مأخوذ در ثالث بطریق الکنایة اول شخصه دینورکه قارده وسائره

(اعبده)

لعبده نزاع ایلیه رابع ینه علی طریق الکنایة مردار ومطلوب وآلوده
وفاسق وفاجر کیسه یه اطلاق اولنور وترکیده سی ادات تفضیل اولوب
کلماتك آخرینه داخل اولور کاه کاف فارسیه نك کسر یله میاه
وزننده اوتلغه دینور حذف ها ایله کا دخی جائز در وغین معجمه ایله
کاغ دخی دیرلر (قوری چراکاه ایمش اولدی صمان آدی کاه)
چراکاه جیم فارسیه ایله مراداه وزننده قوری معناسنه در که عربیده
حمی ومرعی دیرلر چرا فتح جیم فارسی ایله چریدن مثللو اوطلق
معنا سنه در اوط معنا سنه دکلدر ادات اسم مکان اولان کاه ایله
ترکیبلنوب قوری یه علی جنس اولمشدر معنای اصلیسی اوطلیه حق
محل دیمکدر کاه کاف عربی ایله آه وزننده صمان معناسنه در وکاهیدن
مصدر زدن اسم فعل وامر اولور کاهیدن اکسیلمك واکسیلتمك معنالرنده
لازم ومتعدی اولور (کیجه یی احیا ایدن شخصه دی شب زنده دار) شب
کیجه زنده صاغ ودیری دار طونیجی معناسنه اولمغله کیجه یی صاغ
ودیری طونیجی معنای لغو یسی علاقه سیله احیاء لیل ایدن شخصه
اصطلاح اولمشدر اول مثللو له شبدان دخی دیرلر (همه شبی
شبخیز اودر وقت سحر یام کاه) شبخیز خیزنده شب تقدیرنده در
معنای لغو یسی کیجه قالقیجی دیمکدر اولور شب زنده دار مثللو کیجه یی
احیا ایدن آدمه اطلاق ایدرلر یام کاه سحر وقتی معناسنه اولان یام ایله
اسم زمان اداتی اولان کاه کلمه سندن مرکب وقت سحر معناسنه در
(ایله توکل دیمك اوادی پناوه یکن) پناوه یکن توکل ایله معناسنه در
دیوناظم مرحوم ایراد بیوردیلر (صاقلنه جق یرکین دخی صعمق پناه)
کین کاف ایله زمین وزننده یوصوه معناسنه در یوصوا اولان محله کینکاه
دیرلر عربیده قرموص دینور پناه باء فارسیه نك فتحیله پناهیدن مصدر زدن
اسم اوله رق صعمق معناسنه در (کلبه کوچك حجره در مختصری
خانه وش) کلبه کاف فك ضمی ولامك سکونی وباء موحده نك فتحی
وهاء رسمیه ایله تنك وطار وکوچك اوطه یه دینور ودکانه دخی دیرلر
بو بوجق وکوشه معناسنه در (حق یولنه یاپلان تکیه کپی خانقاه)

خانقاه خاء معجمه نك فتح ومدى وتونك كسرى وقافك فتح ومدى وهاء ملفوظه ايله صومعه وزاويهٔ درويشان ومرشدلر اصلى كاف فارسيله خانكاهدر خانقاه انك معربيدر خانكه وخانقه دخى دينور نكيه ديو مشهور در نكيه طاينمق واعتماد معناسنه عربى وفارسيده مشتركدر (كاغذ زردى برات آدنه طغرانشان) كاغذ زر اضافتله اصل معناسى التون كاغدى ديمك اولور ماهيه ووظيفه ودعا كوى بر التريشه دينور وبو كلش كاغده ديرلر كه ايچنه اچقه قبوب ويرلر وتحويل كاغدنه وتمسكه دخى ديرلر واداى عطيه اولمق بابنده مستوفى اموالله خطابا صادر اولان كاغده دخى ديرلر طغرا معلومدركه احكام اوزرينه كشيده اولان امضاى شاهانه در نشان دينور دولت عليه ده نشانجى تعبير قديمى طغراكش ديمكدر (پادشهك ويردبكى درلك ايمش نان شاه) نان ايمك معناسنه اولمغله نان شاه پادشاهك ويردبكى درلكه يعنى اسباب معيشته دينور (صاريه كربوه دى پول كوستريجى رهمون) كربوه كاف فارسيه وراء مهملهٔ ممدوده نك كسرلريله طاغلرده صارب محلاره دينور رهمون پول معناسنه اولان راه كلمه سندن مخفف ره ايله نمونده دن مخففه كو ستريجى معناسنه اولان نمون لفظندن مركب پول كوستريجى معناسنه در (ايشلك اولان اولويو ل آدى ايمش شاهراه) ايشلك اولان طريق واسعه شاهراه دينلور چونكه شاه صورت ومعنى جهتلريله امثال واقرانندن يوك وكوزل اولان نسنه يه دينور مثلا يوك طغانه شاهباز واعلا فارسيه شاهسوار دينلديكى مثالو طريق جاده يه دخى شاهراه دينمدى پادشاه وسلطانلر معمارى بوتركيده ملحوظ اولمادينغندن معناى حقيقيسى يوللك پادشاهى ديمك دكلدر (ويرمه مده چك بكش قومه ديمكدر منه) مده ميم فتحى ودال مهملهٔ نك كسرى وهاء صريحهٔ ملفوظه ايله دادن ياخود دهيدن مصدرندن مشتق دهد مضارعندن مأخوذ ده امر حاضر نك اوزرينه ميم نهى دخوليله ويرمه معناسنه نهى حاضر در بكش كشيدن مصدرندن جك معنا سنه امر دو

باتحسين لفظ ايچون ادخالى معتاد اولان باء امر در منه نهى دن مصدرندن مشتق نهد مضارعندن مأخوذ قومه معناسنه نهى حاضر در (ال بستان استه جواستمه ديرسه بخواه) بستان سكانيدن مصدرندن ال معنا سنه امر در عربيده خذ ديرلر جو جستن ياخود جو بيدن مصدرندن طلب ايله استه معنا سنه امر در يا ايله جوى دخى جائزدر بخواه خواستن ياخود خواهيدن مصدرندن استمه وطلب ايتمه معناسنه نهى حاضر در عربيده لاتطلب ديرلر (آنسزاولان نا كهان همدخى ناگاه ايمش) نا كهان ناگاه كلمه لرى بى وقت معنا سنه در كه آنسز و بغتهٔ ديمكدر هادن بدل جيم ايله ناگاح دخى ديرلر (وقته دى هنكام وگاه گاهيجه ديمكده گاه) هنكام ها ايله اندام وزننده وقت وزمان معناسنه در ووقت محدود وموسم وفصل معنا سنه ده اولور هنكام بهار هنكام شادى كبى وهنكامه مراد فى جمعيت ومعركه معناسنه ده اولور گاه كاف فارسيله ماه وزننده التى معناسى وار در اول وقت وزمان معناسنه در ثانى تخت پادشاهان معناسنه در ثالث التون اسكمله يه دينور رابع قيومجى پوته سنه دينور خامس صبح صادق معناسنه در سادس آخر كلمه يه طوقنده جاى ومكان معناسنه در آرامگاه ومنزل گاه وخلوتگاه مثالو وگاه كلمه سى گاهيجه معناسنه در كه وقت معناسنى متضمن اولور (بيت) بندهٔ پيرخرابم كه لطفش دائمست تانكه لطف وشيخ وزاهدگاه هست وگاه نيست (استرايسك معرفت باتمه كلمه ديله * كرتو بخواهى هنرزند من آو بخواه) كر حرف شرط ثوانيث معناسنه ضمير خطاب بخواهى مضارع مفرد خطاب معناسى اكر سن استرايسك ديمكدر هنر معرفت معناسنه معروفدر نزد تونك فتحى وزاى معجمه نك سكونيله عند وحضور معناسنه در آكلمه سى همزهٔ مفتوحهٔ ممدوده اولهرق آيد مضارعندن مأخوذ كل معناسنه امر در اصلى آى اولمغله حرف مد دنصكره اولان يانك حذف واثباتنك جوازى قاعدهٔ معلومه دندر اكثر آكلمه سنك اوزرينه باء امر ادخال ايدوب همزه نك ياپه قلبى ايله بيا استعمال

ایدر ایخواه خواهد مضارعندن مأخوذ استه وطلب ایله معناسنه امر درنهی حاضری مخواه اولدیغی بوقطعه‌ده ذکر اولندی انجق بومحله شارح مرحومك عمر خیامه اسناد ایتدیکی رباعی مومی الیهك دکلدر عمر خیامك رباعیسی * من می خورم هرکه چومن اهل بود * می خوردن من بنزد او سهل بود * می خوردن من خدا ازل میداند * کرمی نخورم علم خدا چهل بود * دیمش اولمغله رباعی مذکورك معناسی مذهب جبریه یه ذاهب اولان اهل ضلالك طبعنه موافق اولدیغندن شارح مرحومك ایراد ایتدیکی رباعی ایله اهل سنت طرفندن جواب ویرلمشدر (رباعی) کفتی که کنه بنزدمن سهل بود * این نکته نکویند انکه ازاهل بود * علم ازلی علت عصیان کردن * نزد عقلا زغایت جهل بود

۵۲ بود این قطعه ام رخسار دانش را چو آیینه

بود بودن مصدرندن اولوب معناسنه مضارعدر این قطعه ام بوقطعه‌ده دیمکدر رخسار یوز ویناق معناسنه سبقت ایتدی دانش علم را ادات مفعول چوادات تشبیه آیینه معروف جسم مصقول وشفاف درکه درونده عکوس صور مشاهده اولور شبیه دن وبولاد دن اولور حاصل معنی بوقطعه‌ده علم یوزنه آیینه کبی اولور دیمکدر (دی رسم وعادته آیین البنده هر آینه) آیین همزه ممدوده‌ك فتحی وياء تحتانیه‌ك سکونی وغین معجمه‌ك ضم ومدی ولامك فتحی وهاء رسمیه ایله کوشه وبوجق معناسنه در وکوشهٔ چشم معناسنه در که کوز بکاری تعبیر اولنور وبواسرزو نامناسب معناسنه‌ده کلور وغینك فتحی وحذف واو ایله بیغله دخی لغتدر کاشانه کاف ممدوده وشین معجمهٔ ممدوده‌ك ونونك فتحه‌لری وآخرده هاایله محقر ومختصر خانه یه واوطه یه دینور وقبش موسمنه مخصوص اوطه یه وقوش بواسنه دخی دیر (دوشر میکسترد بوکدن طوقمش نسنه یشمینه) کسترد کاف فارسیه‌نك ضمی وسینك سکونی ایله دوشر معناسنه کسترد ندن مصدر ندن فعل مضارع‌در ومی ادات حالدر یشمینه یوك معناسنه اولان یشم ایله یاء نسبت ونون تأکید وعلامت فتحه اولان هاایله ترکیبلنوب بوکدن طوقمش نسنه یه دینور (خصومت دشمنی ودوستی معناسی خلتدر) دشمنی یاء مصدریه ایله دشمنلك دوستی کذلك یاء مصدریه ایله دوستلق معناسنه درعربیده دشمنلکه خصومت ودوستلغه خلت دیرلر السنهٔ

دیوتواریخ فرسده مبالغه ایدرلر جمله دن بری زردست افشاردرکه حکمدارلك ترتیبی برالتون اولمغله اندوینار وبالموی کبی استدیکی شکله قورایدی وبری سکز کنج عظیم که بونلردن اول کنج عروس ثانی کنج باد آور ثالث دیبهٔ خسرو رابع کنج افراسیاب خامس کنج سوخته سادس کنج خضر سابع کنج شاد آور ثامن کنج باد اشبو کنج باده کنج کاودنی دیرلر ناظمك ذکر ایتدیکی کنج شایکان کنج باد آوردر که خسروپرویك ایکنجی خزینه سیدر شایکان اصلی شاه کاندر سلاطینه لایق اشیاء فاخره یه اطلاق اولنور وفراوان وبی نهایه معناسنه درخزینهٔ مزبوره قتی وافر جواهر ونفایسی مشتمل اولمغله بواسمله تسمیه اولندی خسروه وصولی کیفیاتی مفصلاندیه مشروح ومشهوردر ذکر اولنان خسرو اول بدبخت کافردرکه کونین بهاسنه اولان نامهٔ سعادتی مزق ایله ادبسزلك ایتمش واوغلویه یله اعدام اولنه رق جهنمه دك کتمشدر کنجینه دخی کنج کبی خزینه معناسنه در (بوجق پیغوله کاشانه دیمکدر مختصر خانه) پیغوله باء فارسینك فتحی وياء تحتانیه‌نك سکونی وغین معجمه‌نك ضم ومدی ولامك فتحی وهاء رسمیه ایله کوشه وبوجق معناسنه در وکوشهٔ چشم معناسنه در که کوز بکاری تعبیر اولنور وبواسرزو نامناسب معناسنه‌ده کلور وغینك فتحی وحذف واو ایله بیغله دخی لغتدر کاشانه کاف ممدوده وشین معجمهٔ ممدوده‌نك ونونك فتحه‌لری وآخرده هاایله محقر ومختصر خانه یه واوطه یه دینور وقبش موسمنه مخصوص اوطه یه وقوش بواسنه دخی دیر (دوشر میکسترد بوکدن طوقمش نسنه یشمینه) کسترد کاف فارسیه‌نك ضمی وسینك سکونی ایله دوشر معناسنه کسترد ندن مصدر ندن فعل مضارع‌در ومی ادات حالدر یشمینه یوك معناسنه اولان یشم ایله یاء نسبت ونون تأکید وعلامت فتحه اولان هاایله ترکیبلنوب بوکدن طوقمش نسنه یه دینور (خصومت دشمنی ودوستی معناسی خلتدر) دشمنی یاء مصدریه ایله دشمنلك دوستی کذلك یاء مصدریه ایله دوستلق معناسنه درعربیده دشمنلکه خصومت ودوستلغه خلت دیرلر السنهٔ

خواصده شهر تكبر اولديغندن تركى موقعنده ايراد يوردبلر (كوكلده اولماسه كرلو عداوت دينمدى بى كينه) كين كاف فارسيله سين وزننده كزلو غضب معناسنه اولديغى ذكر اولنمغله ها ايله كينه دخى دروندە مضمر اولان حقد و بغض وعداوت معناسنه اولديغندن نفى ايجون اولان بى كلمه سنك دخوليله بى كينه كوكلده كزلو غضب يوق معناسنه در (طوداغ طوداغه اولسه لب بلب ايمك مكيدن هم) لب بلب طوداق طوداغه كلمك معناسنه در مكيدن ميم وكافله مزيدن وزننده ومراد قيدر كه ايمك وصورمق معناسنه مصدردر عربيده مص دينور (كوكس كلسه كوكس اوسبنه دبلر سبنه برسبنه) برعلى معناسنه سبنه كوكس معناسنه اولمغله سبنه برسبنه كوكس كوكس اوزرينه ديمك اولور (دينورمش زنكله جق جق ايدن خلخاله آياقده) زنكله زاى معجمه ونون وكاف فارسيله خركله وزننده اياغه طاقيلان خلخال معناسنه در ديو ايراد يوردبلر زنكله جرس وچاك معناسنه در كه طوار بو يونه آصيلور وداره بوللرينه دخى دينور صدا و برمك خصوصنده خلخاله دخى مناسبتى ظاهر در (بلازك كيم طاقر محبوبه لر قولنه دسبنه) دسبنه دال مهمله وسين مهمله وتاء فوقانيه ايله برسبنه وزننده بش معناسى واردر اول قار بلرك قوللرينه طاقد قلرى بلازك دينلان شيدر ثانى هر نسنه نك الى ايله طوتيله جق برينه دينور بحاق وخنجر قبضه سى كبى كه صاب تعبير اولنور وطنبور ه ولاغوته قولى وچوال قولپى وطولوم بجاغى كبى ثالث كندو دست خطى اولان مكتوب وكتاب معناسنه در رابع توقيع وفرمان پادشاهى معناسنه در خامس كتاب ومكتوب آخرينه قيد اولنان تاريخ وامضا مثللو فقره يه دينور (سه شنبه صالى كوندر چهارشنبه ارتبعادرهم * خجسته پنجشنبه دينديى يوم جمعه آذينه * دى شنبه يوم سبته هم احد يكشنبه اولمشدر * مبارك يوم اثنينك دوشنبه دينديى آدينه) ناظم مرحوم اشبو ابكى بيت ايله ايام اسبوعك فارسيسنى بيان يوردبلر جمعه ايرتسى كونى كه هر بيده سبت دينور فارسيده شنبه دبلر شين معجمه نك فتحى ونونك سكونلى

وباء موحده نك كسرى وهاء ملفوظه صريحه نك سكونيله در يوم پازار كه عربيده احد دينور فارسيده يك شنبه ديرلر عربيده يوم اثنين دينلان پازار ايرتسى كونته فارسيده دوشنبه ديرلر وعربيده يوم ثالث دينلان صالى كونته فارسيده سه شنبه ديرلر وعربيده يوم اربعا كه تركيده غلط اوله رق بانك فتحى واخفاء ها ايله چارشنبه ديدكارى يومه فارسيده بانك كسريله وظهورها ايله چارشنبه وچهارشنبه ديرلر يوم خميس كه غلط اندر غلط تركيده پرشنبه ديرلر اصل اسم فارسيسى پنجشنبه در جمعه كونته مد و فتح همزه ايله آدينه دينور (شكر كفتار اولورمى طوطئ طبعم كبى هركس * مصفا اينجه سبنه سن مانند آينه) قصايد وآثار نفيسه منده ختامه قريب فخريه ايله تحديث نعمت واعلان مزيت ايتمك دأب بلغا واديغندن ناظم مرحوم دخى بو درلرلر كه بنم طبعم كبى شكر كفتار اولوب شيرين اد الوسوزلرى هركس سويليه مز زيرا طوطينك كفتارنه بادى آينه اولمغله اولمللو سوز سويليه جك آدمك سبنه سى آينه كبى مصفا اولمق لازمدر بويتده طوطى واكا لازم اولان شكر وكفتار وآينه وآينه يه لازم اولان صفوت ذكر اولنوب ناظمك طبعى طوطى يه كفتارى شكره سبنه سى مرآته تشبيه اولندى ايرد الله مضجعه ورحمه الله تعالى

﴿ ٥٣ قطعهٔ همچوكلى در بيشه ﴾

معناسى بيشه ده اولان كل مثللو قطعه در (كار پنهان دى كزلو ايشه) كار ايش پنهان ضم پاء فارسى وسكون نونله نهان مرادفى كزلو معناسنه اولمغله كار پنهان كزلو ايش يعنى فعل مكتوم ديمكدر (بيلدى جاسوس بدانست ايشه) ايشه همزه نك كسر ومد يله بيشه وزننده جاسوس وخبرجى معناسنه اولمغله بيلمك معناسنه دانستن دن مشتق ماضى اولان دانست كلمه سيله بدانست ايشه جاسوس بيلدى معناسنه در صاحب سر اخبر اولانه نامويس صاحب سر الشر اولانه جاسوس ديرلر (كاردان ايش بليجى مرد آدم) ايش معناسنه اولان كار بليجى معناسنه اولان دان ايله تركيبلنوب كاردان

ایش بیلیجی معناسنه در مرد ممیله فرد وزننده زن مقابلی ارکك آدم معناسنه در (فکرایدر یعنی کندانديشه) اندیشه فکر معناسنه معروفدر ایدر معناسنه اولان کندایله ترکیبلنوب کند اندیشه فکرایدر معناسنه اولمشدر (مقصه کاز و یغه دیندی بروت) کاز کاف فارسیله ناز وزننده مقصد رکه کاغد و یزکسرلر عربیده مقراص دینور جمیع انواعنه شاملدر دمور والتون کسیلان مقص وموم وکاغد مقصی اولسون بوندن بشقه کاز دیش ودندان معناسنه ودیش ایله برعضوی اصرمق معناسنه ده اولور وطاغلرده اولان مغاره یه ده دینور وزای فارسیله مکان وجای معناسنه در بروت باء موحده نك وراء مهمله نك ضمه ایله وتاء فوقانیه ایله بیق معناسنه در عربیده شارب وسبله دیرلر سبله بیق معناسنه فارسی دکلدر سبلت سبنك کسر یله حکمت وزننده فارسیده طونقال دیتلان شبثه دینور (هم صقال ریش وصچاقدر ریشه) ریش یاء معلومه ایله بیش وزننده صقال معناسنه در ریشه راء مهمله ایله بیشه وزننده صچاق و پوسکل معناسنه در اغاجك کوکنده اولان لیف کبی صچاغه دخی دینور بیلدری اضافتله معلوم اولور (مشکن قبرمه حذر قبل زنهار) مشکن نهی حاضردر قبرمه معناسنه شکستن یاخود شکیدن مصدرندن مشتق شکند مضارعندن مأخوذ شکن امر حاضرینك اوزرینه میم نافیه داخل اولمشدر زنهار زای معجمه ونون وهاایله بسیار وزننده کلمهٔ ردع وتحذیردر که صاقن وحذرایله معناسنه در بوندن بشقه امان ومهلت وعهد و پیمان وامانت ودیانت وخوف وخشیت و شکایت وتظلم و برهیز واجتناب وصافمق معنالرینه ده اولور (آبکینه دخی مینا شبشه) آبکینه همزه ممدوده نك فتحی وکاف فارسینك کسر ومدی ونونك فتحی وهاء رسمیه ایله شبشه و بللور وآبینه جام والماس تعبیر اولنان جوهره دینور وشرابه دخی اطلاق اولنور وعاشقك قلبلندن وکوزی باشندن دخی کنایه اولور مینا ممیله بینا وزننده شبشه وآبکینه معناسنه در ترکیده صرچه دینور شبشه لغظی فارسیدر شیوعنه مبنی

(موقع)

موقع ترکیده ایراد اولندی (اجرت ایله ایش ایدندر مزدور) شارح مرحوم اجرت معناسنه اولان مزد ادات نسبت اولان ور کلمه سیله ترکیبلدی پروردار نفس الامری مزد ور یزور وزننده ایشجی وارغاد معناسنه در که اجرت ایله ایشلر وکراجی معناسنه وشاکرد معناسنه ده اولور (مزد اجرت دخی صنعت پیشه) مزد ممیك ضمی وزای معجمه نك سکونی ودال مهمله ایله اجرت معناسنه اولدیغی پیش مزد مناسبتی ایله سابقده ذکر اولندی پیشه باء فارسیه نك کسر ومدی وشین معجمه نك فتحی وهاء ایله صنعت معناسنه در (بیخ کوك اولدی قو پارمق کندن) بیخ باء موحده ایله سیخ وزننده کوك واصل درخت معناسنه در که کندن کافله سیندن وزننده قو پارمق معناسنه مصدردر (نی خشدر میشه لکدر پیشه) نی نونله می وزننده نای مخففی قامش معناسنه در ومعروف سازه دخی دیرلر پیشه باء موحده ایله ریشه وزننده میشه لك معناسنه در (دیرکه دیندی ستون یالطه تیر) ستون سین مهمله نك وتاء فوقانیهٔ ممدوده نك ضمه لری ونونله دیرك معناسنه در که عربیده عمود واسطوانه دیرلر واستون واستن دخی لغتدر تیر تاء فوقانیه و باء موحده ایله سفر وزننده یالطه تعبیر اولنان آلته دینور (دور پوسوهان کسردر تیشه) سوهان سین مهمله وهاایله سوزان وزننده دور پی واکه تعبیر اولنان آلت معناسنه در وتخفیف ایله سوهن دخی جارّدر تیشه تاء فوقانیه ایله میشه وزننده کسر معناسنه در (کیجه کوندزده شبان روزهمان) شبان روز کلمه سی علی غیر القیاس روزان وشبان جملرندن تخفیف وتقدیم وتأخیر اولنمق و یاخود شب وروز بیننه الف اضافه ونون تأکید ادخالیله اولمق شقلری جارّدر هرنه وجهله ایسه کیجه ده وکوندزده احاطهٔ مدت و تمادیٔ وقت مراد در (اوقومبل ایلمك ذوق عیشه) مفرداتی معلوم اولمغله تفصیلدن مستغنیدر

٥٤ خوشا این قطعهٔ رعنا بمصرعهای برجسته

فارسیده کلمات آخرینه داخل ولاحق اولان الف ندا ایکی قسمدر برقسمی ندای حقیقتدر شهاشهریارا را جانادلاکی که ای شهای شهریار ای جان ای دل دیمکدر و برقسمی ندای حکمیدر بسا وخوشا کچی

یونلرده ندا حقیق دکلدر بلکه مبالغه وادعایه محمولدر عریده یابشرا ایله
اولان ندا مثللودر بو محلده اولان خوشا کلمه سی زیاده خوش معناسنه در
این قطعهٔ رعنا نك معناری معلومدر بمصرعها ده اولان باء موحده
معیت معناسنه در مصراعها مصراعك جمیعدر عریده مصراع دیمك
بو معنادن نقل ایله بیت موزونك نصفنه دخی حقیقت عرفیه اولدی
برجسته مقبول واعلا دیمکدر که بیانی کله جکدر معنی برجسته
مصراعلر ایله بونه خوش قطعهٔ رعنا دیمك اولور (فرسن بشکنی
باب باب دیمك آهسته آهسته) بشکنی اوزرینده اولان باصله در شکنی
فرسن معناسنه شین معجمه نك کسریله شکستن یاخود شکنیدن
مصدرندن مضارع مفرد مخاطب در آهسته آهسته باب باب یواش یواش
معناسنه در (قدح طواسه پیاله دی فرلمش نسنه اشکسته) پیاله
باء فارسیه نك کسری تاء تحتانیه نك فتح ومدی ولامك فتحی وها ایله
شراب طولو قدح معناسنه در اشکسته دابسته وزنده والفك حذفیله
شکسته فرلمش معناسنه اسم مفعولدر (نماسی اولمیان یعنی جماداته دی
برسته) برسته برجسته وزنده جماد معناسنه درنسو ونماسی اولمیوب
خلقی اولدیغی هیئات اوزره قاله طاش وکسك کبی (آنك ضدی دخی
بیره دوشمش سرزه پردسته) پردسته باء موحده نك فتحی وراء اولك
سکونی ونانینك ضمی ایله سرشته وزننده نمادار اولان نباته دینور
وذمیمه منبسط ومفترش اولان نباتدر (قاون وقاربوز اوجاغی وچلیر
وچمن مثللو (اکاریر قپوسی ایشیکنه درکاه دیرلرهم) درکاه دال
مهمله ایله خرکاه وزننده پادشاه ووزرا مثللو اکا برك قپوسی ایشیکنه
دیرلر (اوشکدر آستان وآستانه داخی آخسته) آستان همزه وسکون
سین ایله داسنان وزننده قپو ایشکی معناسنه در آستانه دخی اول
معنایه در آخسته همزه وخاء معجمه ایله یابسته وزننده بو دخی آستان
معناسنه در (طبیك باقدیغی قاروره آدمی پیشیار اولمش) پیشیار

(یاء)

یاء تحتانی ایله پیشکار وزننده قاروره یه دینور که اطبا تشخیص
مرض ایچون علیلك یوالی الدقاری شیشه در وتیز طورانوب وچالپ
حرکت ایدن وسبق وغالبه ایدن کیمسه یه ده دینور وبو لوسدك
معناسنه ده اولور (علاجك آدیدر دارودخی بیماریمش خسته)
دارو دال ممدوده نك فتحی وراء ممدوده نك ضمیله ادویه وعلاج
معناسنه در بیمار یاء موحده ایله تیمار وزننده خسته ومریض معناسنه در
خسته فارسی ایله ترکی بینده مشترکدر (اگرچه صحجرامق قاچمق
خلاص اولمق ایمش جستن) جستن فتح جیمله رستن وزننده
صحجرامق وقاچمق وخلاص اولمق معناریه مصدردر (ایو مصراعه
وصف اصطلاحی اولدی برجسته) ایو مصراعه برجسته دیمك
وصف اصطلاحیدر خلاص اولمش معناسنده فی الجمله مناسبت نقل
بوانور زیرا ایو مصراع تنافر کله دن معایب شعریه دن خلاص
اولمش اولور (مأل شوی دیده ارکوروب ثیب اولان خاتون) شوی
شین معجمه ایله سوی وزننده قوجه وزوج معناسنه اولدیغی ذکر
اولندی دیده کوزمش معناسنه اولمغله شوی دیده ارکوروب ثیب
اولان خاتونه دینور (نکاحك آدیدر کابین اباغی باغلو یابسته) کابین
کاف وباء موحده ایله آیین وزننده مهر مؤجل زنان معناسنه در که
وقت نکاحده تعیین اولنان مبلغدر لسان عامه ده نکاح دیمکله
تاظم دخی اولوجهله بیان ایتدی یابسته اباغی باغلو واباغی یغلمش
معناسنه در اباغی معناسنه اولان پای دن مخففی پا ایله بستن مصدرندن
یاغلمش معناسنه اسم مفعول اولان بسته دن مرکبدر (بودستاویز
سنبل زاده در ارباب عرفانه * کلستان معارفدن کتورمش تازه
کلدسته) بودخی فخریهٔ ناظمدر دستاویز هدیه معناسنه اولدیغی
سبقت ایتدی سنبل زاده ناظمك کتبه سیدر ارباب معارف معرفت
صاحبلری دیمکدر کلستان معارفه مضافدر تازه بوراده طری
ونوظهور معناریه اولهٔ بیلور کلدسته کل دمدی دیمکدر که دسته
دهد معناسنه در یوندن بشقه یار ومددکار معناسنه وقدم وجماعت

معنا سنه اولور وهرنسنه نك صاب وقبضه كبي طوته جق يرينه دينور وبي ادب وكستاخ وبي باك معناسنه اولور ناظم مرحوم تازه كلد سنه ايله وقته كلنجه تأليف اولنان لغات منظومه ده اشبو تحفه نك روشي نايابي وعم لغته تنظيم اولنان منظومه لرك جمله سندن برتر بر كتاب اولديغني بيان پيورملريله مرحومك بودعواسي نفس الامره موافق ونقدر افتخار پيورر لر ايسه لايقدر

﴿ ٥٥ قطعه از درج سخن چون كهر ناسفته ﴾

قطعه از درج سخن سوز حقه سندن قطعه درج ضم دال ايله برج وزنده حقه معناسنه در چون كهر ناسفته چون كبي كهر معلوم ناسفته دلنمايش معناسنه در سفتن مصدرندن دلنمش معناسنه اسم مفعول اولان سفته كلمه سنك اوزرينه حرف نفي اولان نا لفظي داخل اولنه در حاصل معني سوز حقه سندن دلنمايش كوهر كبي قطعه ديمكدر (عقلي طاغمشه حيرانه دينور آشفته) آشفته همزه نك فتح ومدي وشين معجمه نك ضمي وفانك سكوني وتاء فوقانيه نك فتحي وهاايله طارغين وطارلمش وحيران ومضطرب الحال معنا سنه در وديوانه ومختل العقل وعاشق وپريشان معنا سنه ده اولور (هم اومعناده هم الشمش اولان آلفته) آلفته لام ايله آشفته وزننده ومرادفيدر واندن بشقه آلشمش معناسنه ده اولور (دلكشا قلب آچيجي اولدي سيره كلكشت) دلكشا كشانيده دل تقديرنده وصف تركيبي كوكل وقلب آچيجي معنا سنه در كلكشت كاف فارسيه نك ضمي ولامك سكوني وكاف فارسيه ثانيه نك فتحي ايله سير ثلاثيه وتفرجگاه معناسنه در (هم شكوفه چچك آچلمش اولان اشكفته) شكوفه شين معجمه نك وكاف مدوده نك ضمي له چچك معناسنه در كه عريده زهر وچمنده ازهار دينور اشكفته همزه نك ضمي له اشكفتن مصدرندن آچلمش معنا سنه اسم مفعولدر همزه نك حذفي ايله شكفته دخي دينور (طاتلو اويقويه شكر خواب دي خفتن اويومق) شكر خواب طاتلو اويقو معنا سنه در شكردن لازمي اولان لذت حلو مرادر

خفتن خاء معجمه نك ضميله رفتن وزننده اويومق معناسنه مصدردر (اويومش يامشه خسبيده دينور هم خفته) خسبيده خاء معجمه نك ضمي وسين مهمله نك سكونيله خسبيدن مصدرندن اسم مفعولدر خسبيدن اويومق معناسنه خفتن مصدريله مرادفدر حفته ذكر اولنسان خفتن مصدرندن اسم مفعولدر (پيله ور چرچي ديمك پيله حريره دينلور) پيله وراء فارسيه نك كسري وياء مجهول ايله شيشه كر وزننده اول كيسه يه دينوركه ايكنه وبونجق وسائر بومقوله شيلر صاته چرچي وخرده جي معنا سنه در پيله اپيك قوزه سنه دينلر (پولچه سفته ايمش داخي دلنمش سفته) سفته سين مهمله ايله هفته وزننده ديار آخرده ادا ايلمك اوزره وبريلان اچيه دينوركه پولچه تعبير ايدرلر وتمرن وپيكان معا سنه ومطلق اوجي كسكين وبلملو نسنه يه دينور وضم سين ايله سفته خفته وزننده التي معناسي واردر بريسي سفتن مصدرندن اسم مفعول اوله رق دلنمش معناسنه وثاني كوپه خلقه سيدر قولاغه كچر ثالث بريردن آخر محله كوندريلان نسنه در هديه وتحفه اولسون وبضاعه اولسون رابع اوجي كسكين وسيوري نسنه يه دينور خامس تازه وطرفه سوزه دينور سادس اول كيسه يه دينوركه تحت يدنده اولان موضع النوب يرينه غير موضع بدل وبريله (فهه وفه كوركه ديندي سپوركه جاروب) فهه فانك وهانك فتحه لري وهاء رسميه ايله فه فانك فتحي وظهورها ايله كورك معنا سنه در وچامور كوركي ايله قايق كوركندن اعمدر جاروب جيم عربيه نك فتح ومدي وراء مهمله نك ضمي وباء موحده ايله سپوركه معناسنه در وباء موحده نك حذفيله جارو دخي سپوركه معناسنه در (خاكروبه سپورندي سپورلمش رفته) خاكروبه خاء معجمه نك فتح ومدي وكافك سكوني ورانك ضم ومدي وباء موحده نك فتحي وهاايله سپورندي معنا سنه در رفته رانك ضميله سفته وزننده سپورلمش معنا سنه رفتن مصدرندن اسم مفعولدر (تومپندار كه سن صاغمه كه داغم يلورم) تو سن مپندار پنداشتن ياخود پنداريدن مصدرندن

خلیع العذار شخصه عجملر کسسته مهار دیرلر فرسوده سین ایله فرموده وزننده آشمش واسکمش واورسلمش و یوزلمش وطوکش وافسرده معناسنه در (ستوده مدح اولنمش آزموده هم صنائمشدر) ستوده ستودن مصدرندن مدح اولنمش معناسنه در که مجرد کلمه سنك معنای لغویسنك ترجمه سی اولدیغی ابتدا کی قطعه ده ذکر اولندی آزموده همزه نك فتح ومدی وزای معجمه نك کسری ومیمك ضم ومدی ودال مهمله نك فتحی وهاایله صنائمش وتجربه اولنمش معناسنه ازمودن مصدرندن اسم مفعولدر (امین وسالم ایمن یعنی راحت اولدی آسوده) ایمن همزه نك فتحی وياء تحتیه نك سکونی ومیمك فتحی ونونك سکونیله امین وسالم معناسنه در (بیت) چو بد کردی مکن ایمن زآفات *بدی را بد بود آخر مکافات* وزن مذکور اوزره ایمن عربیده ایشی صاغ الیله طوتان آدمه دینور آسوده سین ایله آلوده وزننده بی قید وبی غائله وراحت ومستریح معنالرینه در وایومش وخوابیده معناسنه ده کلور (خدیو وکی دیمکدر پادشاه وامیر دیدر فرمان) خدیو خاء معجمه ودالك کسری وياء مجهول وواوایله پادشاه ومالك ووزیر وافندی معناسنه در کی کافله می وزننده پادشاه معناسنه در که جمعی کیان اولدیغی ذکر اولندی فرمان امر پادشاهی واوامر اولیای اموره دینور نافذ الامره فرمانروا واطاعت ایدنلره فرمانبر دیرلر (یورمق اولدی فرمودن یورلمشده فرموده) فرموده فانك فتحی ورانك سکونیله یورمق معنا سنه مصدردر فرموده یورلمش معناسنه مصدر مذکور دن اسم مفعولدر (ایولك صاغلق اولمش تندرستی کبی بهبودی) تن کوده معناسنه درست دال ورانك ضمه لری وسینك سکونی وتاء فوقیه ایله صحت وعافیت معناسنه اولمغله تندرست وجودی صاغ معناسنه در آخرینه یاء مصدریه لحوقیله تندرستی ایولك وصاغلق معناسنه در اشرفی تعبیر اولنان برنوع تام العیار التون که سنه دخی تندرست دیرلر بهبودی یاء موحده نك کسری وهانك

مشتق بندارد مضارعندن مأخوذ ذهنی حاضر در صانمه وظن ایتمه معناسنه در دائم یلورم معناسنه دانستن یاخود دانیدن مصدرندن مضارع متکلم وحده در (سویلمك کفتن سویلمشه دیرلر کفته) کفتن کاف فارسیه نك ضمیله سویلمك معناسنه مصدردر کفته سفته وزننده سویلمش معناسنه ذکر اولنان کفتن مصدرندن اسم مفعولدر (دکله کوهر کبی یل قدرنی ایتمه ضایع * کوشوار اولسه سزا بویله درناسفته) عنوانده چون کهرنا سفته بیورملریله آخرده دخی ایراد ایله ردالصدر علی العجز قاعده سنه رعایت بیوردیلر بو قطعه بی یاخود بو قطعه ده ذکر اولنان الفاظی دلنمامش وکیمسه کوش ایتمامش جدید انجوبه تشبیه واویله انجوبنك قولاقده کوپه اولمغه سزا اولدیغی مبتدایله تشبیه بیوردیلر مفرداتی ایضاح وتفصیله محتاج دکلدر

﴿ ٥٦ چه رنکین قطعه هرحرفش بصدرنکست انده ﴾

چه ادات استفهامدر یوراده معنای تعجب مراد در رنکین قطعه رنکلو وزیبا یشلو قطعه هرکل مثللو ادات حصردر حرفش ضمیر غائب اولان شین قطعه یه راجعدر رنك اون معناسنه است خبریه آخر مصرعه متعلقدر اندوده صوانمش معناسنه اولدیغی کلیکدر حاصل معنی هرحرفی بیچه لون ایله صوانمش عجب قطعه دیمکدر صد مراتب عددن یوزعدد معناسنه ایسه ده بومقوله محلده کثرت مراددر (ازملش هم سورلمش نسنه سایده دخی سوده) سایده سین مهمله نك مدیله ازملش وسورلمش معناسنه سائیدن مصدرندن اسم مفعولدر سورلمش کلمه سنی زای معجمه ایله قیدایتمك خطادر زیرا سوزلیه یالوده دینور سوده دخی ضم سین ایله سودن مصدرندن اسم مفعول اولهرق سائیده معناسنه در (اوز لمشدر کسسته آشنوب پیراسته فرسوده) کسسته کاف فارسیه نك وضمی سین اولك فتحی وثانینك سکونی وتاء فوقیه نك فتحی وهاایله اوزلمش معناسنه کسستن مصدرندن اسم مفعولدر تنه کیم کندی باشنه بی قید ولا ابالی اولوب پروادك سوزنی دکلیوب بکندیکی پرده صالمه دوه کبی مسبب اشوب یوروین

سکونی وظهوری وآخرنده یاء مصدریه ایله ایولك وضاغلق
معنا سنه در (ایدی بود اولغله بودن دینور اولمش دخی بوده)
بود یاء موحده ایله شود وزننده حکایت ماضی ایچوندر آمده بود
گلش ایدی رفته بود گتمش ایدی معنا سنه در بودن مصدر زدن
ماضی دخی اولور بودن یاء موحده ایله شودن وزننده اولق
معنا سنه در بوده ذکر اولنسان بودن مصدر زدن اولمش معنا سنه
اسم مفعولدر (قارشمق اولدی آمیزش دخی آمیختن اویله) آمیزش
شین مصدریه ایله قارشمق معناسنه درآمیختن دخی کذلك قارشمق
معناسنه مصدر در آمیزد مضارعی جهوره کوره آمیختن مصدر زدن
و بعضه کوره آمیزیدن مصدر زدن مستفدر (بولاشمق اولدی آلودن
بولاشمش نسنه آلوده) آلودن مدوفتح همزه وضم ومدلامله بولاشمق
معنا سنه مصدر در کلمه مذ کوره نك بیانی بوقار وده دخی سبقت
ایتدیکندن بولاشق تحریری نکراری منع ایدرایسه ده معنای مصدریشه
منافیدر آلوده همزه نك مدیله پالوده وزننده بولاشمش معناسنه
ذکر اولنسان آلودن مصدر زدن اسم مفعولدر (دی سوزکی آدنه
پالونه پالودن دخی سوزمك) پالونه باء فارسیه نك فتحی ومدی ولامك
ضم ومدی ونونك فتحی وهاء ایله سوزکی معنا سنه در پالودن
باء فارسیه ایله آلودن وزننده سوزمك وصاف ایتمك وطورلامق معناسنه
وسوزلمك وصاف اولمق وطورولمق معنا سنه لازم ومتعدی اولور
وثور تولمق وقور طارمق وآتمق وآندرمق ویومك ویو تمك
واولولمق واولو ایتمك معنا لرینه اولور (سوز لمشدن کایه پلته نك
آدیده پالوده) پالوده آسوده وزننده سوزلمش معناسنه ذکر اولنان
پالودن مصدر زدن اسم مفعولدر سوز لمشدن کایه اوله رق پلته
دینلان طعام معروفك اسمی دخی اولمشدر ترازو کفه سنه دخی دیرلر
(پوله اولسه قدح پیمانه دی اولجك دیمکدر هم) پیمانه باء فارسینك
فتحی ویاء تحتانیه نك سکونیله شراب قدحی معناسنه در واولجك وکیله
معناسنه درکه عریده قفیز دیرلر هاسز پیمان عهد معناسنه اولدیغی

(ذکر)

ذکر اولندی (جهان پیما کزن دنیا یی اوچلو لمشده پیموده) جهان
معلوم پیما پیما نیده اسم فاعلندن مخفف اوچیجی معنا سنه اولغله
جهان پیما عالمی اوچیجی معنا سندن نقل ایله لازمی اولان کثرت
سیر وسیاحت مراد اولور پیموده باء فارسی وپاء تحتیه ایله فرموده
وزننده اوچلو لمش معنا سنه پیمودن مصدر زدن اسم مفعولدر
(قبیله دودمان ودوده اول معناده در انجق) دودمان ایکی دال ایله
دوستان وزننده صوی وقبیله وخاندان معنا سنه در دوده بوده
وزننده اوج معنا سی واردر بریسی دود مان وخاندان معنا سنه در
ثانی حمام کلخندن وبیجادن تون چیقه چق یولله دینور ثالث
(تیودن مومدن حاصل اولان ایسدر دخی دوده * نکاریدن دینور
نقش ایتمکه نقشه نکاراما) نکاریدن نونك کسری وکاف فارسیله
نگاریدن وزننده نقش ایتمك معنا سنه درنگار فکار وزننده نقش
معنا سنه در اکثر ردیف اولوب نقش ونگار دیرلر ونقش معناسندن
ایسم فاعل مخففی واسم اولور وپت وصنم معنا سنه در ومحبوبه دن
وهزار آشنا کیسه دن کایه اولور (دخی محبوبه دیرلر هم صوانمش
اولدی لدوده) محبوبه نگار دیرلر صنم معنا سندن اخذ اولنمق
یاخود هزار آشنا ومتلون اولدقلرندن نشأت ایتمك جائز در اندوده
همزه ونون ایله پیموده وزننده پالدزلمش وصوانمش معناسنه اندودن
مصدر زدن اسم مفعولدر (سیرز اولدی طلق اود زهره داخی
آق جگردر دیرلر) سیرز سین مهمله وباء فارسینك ضمی ورانك
سکونی وزای معجمه ایله احشای داخلیه دن طلق دیدکاری شیدرکه
عریده طحال دیرلر زهره زای معجمه ایله بهره وزننده انسان وحیوان
جگرنه ملاصق رایحه زاردرکه ایچنده صو اولور ترکیده اود دیرلر
شجاعت وجرأتدن کایه اولور زهره دار واودی لك دیرلر زهره
عریده جیجك معناسنه درشش شین معجمه اولك ضمی نا ینسك
سکونیله آق جگردر که بورکك یلباز سی منزانده در وکوشك وسلیك
معجه یه دخی دیرلر (دینور هم بوکر که کرده باغرسق آدیدر روده)

کرده کافك فارسینك ضمی ورانك سکونی ودالك فتحی وها ایله
بوکرك معناسنه در روده را ایله سوده وزننده یاغرصق وامعا معناسنه در
واصیحق صوده حاشلمش قوزی یه وقوشه دینور که یاغده قرار درلر
(دینور کهسار طاغه تیغ کوه اوستنده سوریسی) کهسار طاغ
معناسنه اولان کاف وهدن مخفف که ایله نسبت ایچون اولان
ساردن مرکب اولمغله طاغ وطاغلق معناسنه در تیغ کوه طاغك
اوزرنده اولان سوری محله دینور تیغ فلیجه دینیکی مثللو طاغك
تپه سنه ده دینور لکه اندن مرتفع محلی اولمیه وهر نسنه که بلند
وراست وقائم اوله اکا دخی تیغ دیرلر (دپه معناسیدر پشته یعنی
مفهومیدر توده) پشته باء فارسی وشین معجمه ایله پخته وزننده دپه
معناسنه در توده تاء فوقیه ایله سوده وزننده یعنی وکومه معناسنه در
(تو محو وتلف اولمق تباه آنك کبی اولمش) تو اتاء فوقیه ایله نوا
وزننده ضایع ومضمحل وهبا معناسنه در تباه کذلك تاء فوقیه ایله
بناء وزننده تو امثللو محو وتلف اولمق معناسنه در واندن بشقه
بولیجی وتقسیم وتوزیع ایدیجی معناسنه ده اولور واله کلور وایشه
یارار حالی قالمامش وفنا بولمش نسنه یه دینور (دخی پوچ اولدی
هیچ وهم عبث اولدرکه یهوده) پوچ اء فارسیه نك ضمی وواو معلومه
ایله هیچ مرادفیدر هیچ فارسی وترکیده دخی مستعملدر یهوده
باء موحده نك کسری ومدی وهانك ضم ومدی ودالك فتحی وهاایله عبث
ویعنی وبی فائده وباطل وناحق معناسنه در حذف واوایله یهده
وحذف هاایله یهود دخی لغتدر (همان آثار فیض وهی الهیدر*
دکادر کسب ایله حسن اداطبع سخنکوده) فیض عربیدر لغتده
صوکمرتندن جاری کبی طاشوب افق معناسنه در درونه اولان
القای الهیه یه فیض اطلاق اولنور شیطان لعینك القاسنه وسوسه
دیرلر فیض الهی ایکی قسمدر برینه فیض اقدس ودیکرینه فیض
مقدس دینلور اعیانك مع استعدادلرینه حصولنه فیض اقدس
واشیانك مع لوازمها خارجده حصولنه فیض مقدس دینلدیکی

کلیات ابی البقاده مذکوردر فیضافیض بنده کائن الف ملابست
وملازمت واحاطه معنالرینه اولمق جائزدر غرض فیوضات الهیه نك
احاطه سیله اسباب سائره سی متعدد همان ترکیده یقیناوتحقیقا دیمك
معناسنه وحصر معناسنه مستعملدر آثار ترکلمه سنك جمعی لفظ
عربیدر اثر برنسنه نك برنده قلان بقیه سنه دینور وبرنسنه نك وجودنه
دلالت ایدن شیئه اطلاق اولنور وهی الهی بیور دقلری معنای
لغویسی اراده سیله مخلص ناظمه تورپه وایهامدر که مخلص پروزلك
تعبیر اولنور مخلصنه نظر یعنی ناظمك ایرادی مثللو موقع لایق ومناسبده
ایراد اولنور ایسه نصر یحدن ابلغدر سخنکوشو رسو بلیغی
معناسنه در انجق بورادهاهل سخن اولان شعرا وبلغا
مراددر ناظم مرحوم هم مخلص وهم تحدیث نعمت یوز دیلر

﴿۵۷ قطعهٔ کوهر زدریای دلم دیکر بجوی﴾

قطعهٔ کوهر جوهر اولان قطعه یی یاخود قطعه نك معنای لغویسی
اراده سیله کوهر ارچه سنی زدریای دلم کوکلم دریاسندن دیکر
دکرار بجوی طلب ایله مفرداتی بالدفعات ذکر اولنمغله تکرارتفصیله
حاجت یوقدر ناظم مرحوم بو قطعه ده حرف یا قافیه سنی اذا
یوردیلر انجق الف وواودن صکره اولان بانك اثبات وحذفی جائز
وسا وی اواد یعتدن بو قطعه نك قوا فیسی واوی دخی اولمق
جائزدر (خالصه سارا دینورمش یعنی عنبر شاهبوی) سارا سین ایله
دارا وزننده محض وخالص معناسنه در کرچه بولفظ معنای مذکوره
موضوع عدر لکن عنبر ومشك وزعفرانه دینور بشقه یه وصف اولدیغی
مشهور دکادر وحلیهٔ جلیلهٔ ابراهیم علیه السلام اسمیدر
(یك ایوسی عود مندل عود اغاجی دار بوی) عود مندل عود
اغاجلرینك اعلاسنه دینور که مشهور خوشبو اغاجدر عود ترکیده
دخی مستعملدر مندل میم ونونله مقصد وزننده هندستانده بربلده نك
آدیدر دار بوی عود اغاجی دیمکدر که دار مطلق اغاج معناسنه کلور
دلخت اولسون کرك ستون ازلسون وکرك سقف درکی اولسون

معنای اصلیسی فقوانا جی دیمك اولمغله اندن نقل ایله عود مذکوره
علم جنس اولمشدر دار بوی کله سنك اصلی بوی دار ایدی
علم اولیحق مضاف الیهك تقدیمی علامت نقل اولندی دینلور ایسه
اول وقتده دار کله سی اخاج معناسنه اولمیوب دارنده دن مخفف
طونجی معناسنه اولمق لازم کلور مع ما فیه بو وجه دخی موجه
اوله بیلور لکن تصرف نصکره چونکه دار هر دیکلان اغاج
معناسنه دردیمك تغلیط محضدر (نافهٔ مشك اول کوبکدر کیم
دوشر جیراندن) آهو دید کاری جیراندن دوشن کوچك مسکنه
نافهٔ مسك دینور شهرتنه بناء اطناب اولنمدی (چین اقلیمنده در
اما اوآهو پشقه صوی) چین جیم فارسیله اقالیم شرقیه دن براقلیم
معروفدر معربی صین در اقلیم همزه نك کسریله اقالیم سبعه نك
مفرد ریدی اقلیم فرض اولنان کره ارضدن برحصهٔ مقطوعه در
آهو همزه ایله یاهو وزننده الی معناسی واردر اول پرمعرف جیواندر که
جیران تعبیر اولنور عربیده غزال دیرلر ثانی مطلق تقیصه وعیب
معناسنه در ثالث اورکه ونفرت معناسنه در رابع حیقرمه وحیغرمه
وفریاد معناسنه در خامس ضیق النفس علتنه دینور سادس استعاره
وجهیله محبوبك کوزینه ومحبوبه دخی اطلاق اولنور (خط براورده
هنوز تو بی بلورمش تازه در) خط هنوز کورمش صقال وبیق
معناسنه اصطلاحات ادبادن اولوب براورده کتورلمش معناسنه
او لمغله خط براورده چاربرو محبوبه حقیقت عرفیه اولمشدر
(دی نکل تو یسرا اولان محبوبه یعنی ساده روی) نکل ناموقیه نك
قحبی وکافك کسری ولام ایله تو یسرا مرد محبوبه دینور دیو ناظم
مرحوم ایراد ایدر نکل قوح قیونه ودرت فاشلی تازیه دینور شاه فن
احمق وپریشان معناسنده در کلور ساده رو تازه محبوب معناسنه در
ساده کلمسنك اوج معناسی واردر پری بی نقش معناسنه درکه
ساده رو دخی برمناسبت ایله در بحارا احمق وناادان وصاف درون
معناسنه استعمال اولنور ساده دل وساده لوح دیرلر ثانی ایستاده مخفی

(اولورکه)

اولورکه قائم معناسنه درثالث دشت بیابان معناسنه درکه اوه تعبیر اولنور
(جانفزا جان ارتران مرد مکش آدم اولدیرن) جا نفزا فزا یندهٔ جان
تقدیرنده جان آرتریجی معناسنه وصف ترکیبیدر محبوبه وصف
اولور وآب حیاته دخی دینور مرد مکش کشندهٔ مردم تقدیرنده آدم
اولدریجی معناسنه بودخی وصف ترکیبیدر (دیدیلر محبوبه جانان
ومحله آدی کوی) جانان وهاایله جانانه معشوق ومحبوبدن کنایدر
کوی کافله روی وزننده محلهٔ شهر معناسنه درکه صوقاقلری
مشتمل رمحله صوقاغنه یرزن دیرلر ساده رو محبوبه جانفزا ومحبوبك
ازار وهجرانه وخصوصا که غمزهٔ خونخوارنه مرد مکش دیمك
وکوی جانان ایراد اولنمق مستعملات شعریه دن اولدیغنه دخی
اعلما ایله بعض نکتهٔ شعری تعریف یورلر دیلر (انجمن مجلس
فرشته جفه دی کرما کرم اکا) انجمن همزه نك فتحی ونونك سکونی
وجیمك ضمی ومیمك فتحی ونونله مجلس معناسنه درکرما کرم
الف توسل والف ملا بسه ایله قرشمش معناسنه در (اولدی کرم
الفت ایو کورشمه تردد داخی خوی) کرم الفت ایو کورشمك معناسنه
اصطلاحات درده دخی شایعدر خوی خاء معجمه وواو معدوله ایله
ترامعناسنه درخمر بجمه عرق دینور (رستمك بابا سیدر زال ودخی
بك اختیار) زال زای معجمه ایله سال وزننده تفصیلات اخوالی
شهنامه ده ذکر اولنان رستم نام مشهور پهلوانك باباسنك اسمیدر وزال
قوجه واختیار واق صفاللو معناسنه در رستمك پدری طوغدقده
کرپکی وقاشی وباشی توبی بیاض اولمغله زال تسمیه اولندی دیرلر
(قیر صفاللو یه دینور آمیزه موی هم دوموی) آمیزه آمیختن یاخود
آمیزیدن مصدرندن اسم مفعول اوله رق تارشمش معناسنه در
موی قبل وشعر معناسنه اولمغله قیر صفاللو شخصه آمیزه موی
دیللدی وجه تسمیه معلومدر یالکز آمیزه دخی دیرلر (جندیلر ایچنده
بك اعلا بنجی شهسوار) شاه وشه صورت ومعنی جهتلریله اقرانندن
بیوله وممتاز وکوزل تسمیه دیندیکی بوندن اقدمجه دخی ذکر اولندی

امثالنه نسبة اعلا بنیچی یه شهسوار دیرلر ملوکلابه آنه بنوب اوزرنده
دلیرانه حرکت ایدن کیمسه معناسنه دکلدر (توسن اول اندرکه
یك سرت اوله یعنی تند خوی) توسن تاء فوقیه نك فتحی وسین ایله اودن
وزننده عموما وحشی حیوانه وخصوصا سرکش وبی تعلیم وحرون
وصحرا غان آنه دینور تند تاء فوقیه نك ضمی ایله ما سبقده ذکر
اولندیغی اوزره تیز وحدید معناسنه اولدیغی مثللو صحرایی وآتلیجی
ووتاب معنا سنه ده اولور سرکش آنه تند خوی دینمك یاخود
تندخوی ایله مراد ناظم سیرت آنی تفسیر وبیان شقلری ملاحظه
اولنه بیلور (اوچی اکرلمش جرید چوکان عربجه صولجان)
چوکان جیم فارسی وکاف فارسی ایله جولان وزننده اوچی اکرلمش
جرید که جندیلر قوللنور عربجه صولجان دیرلر غلطا ضم جیم ایله
چوکن دیرلر (جندیلر آطوب آنکله طوتد یغی طوپه دی کوی)
کوی کاف فارسیله بوی وزننده طوب معناسنه در که جندیلر
چوکان ایله اوینارلر لعب مذکور رومده موجود اولمادیغندن
مشاهد مزه اولمادی معلومز اولان جرید اوپونی نوعندن اولمق
کرکدر کوی دوکه یه دنی دیرلر که اثواب یکنه ویقاسنه دیکلور
واوتاق وخرده معناسنه در (اولدی اکرلمش خمیده بوکلان
پچیده هم) خمیده خاء معجمه ایله رمیده وزننده اکرلمش معناسنه
خمیدن مصدر زدن پچیده بوکلمش معناسنه پچیدن مصدر زدن
اسم مفعوللردر (ایکی قات نسنه دوتاو قات قات اولمش توی توی)
دوتا مراتب عدد دن ایکی معناسنه اولان دو ایله قات معناسنه
اولان تادن مرکب ایکی قات معناسنه در ویا ایله دونای دنی جائزدر
تاکلمه سی بو معناده اسمدر حرف اولدیغی وقتده انتهای غایت
ایچون اولور عربیده الی وحتی ایله ادا ایدرلر واستمرار معناسنی افاده ایدر
تاکه جنانی دیرلر مادامکه او یله سن معناسنه توی توی قات قات معناسنه در
توی کلمه سی واومحصول ایله قیمق وقات معنا لرنده مشترکدر تو برتو
دنی دیرلر (شوخ آچق مشربلو نازلك طبع وهم حاضر جوابلق)

(شوخ)

شوخ کشاده طبع وحاضر جواب معناسنه وکبر پاس ویاره ده
اولان هجران معناسنه درکه شوخ وشنك ماده سنده دنی ذکر
اولندی (کیرلو پاسلو شوخکین وبیقه مقدر شست وشوی)
شوخکین شوخ ایله آکین کله سندن مرکب کیرلو وپاسلو
معنا سنه در آکین آیین وزننده طولو وطولد رلمش معنا سنه در
شست وشوی بیقه مق معنا سنه درکلمهٔ ماضی فعل امر ایله ذکر
اولندقده معنای مصدریه سنك کثرت ومبالغه سی مراد در زیاده
مبالغه ایله بیقه دم معناسنه شست وشوکردم دیرلر کفتکوی جستجوی
دنی بونك کبیدر (کم یتکدر ضایع او لمش نسنه یه ککشته دی)
کم کاف فارسیه نك ضمی وسیله ضایع ویتك معنا سنه در ککشته
ذکر اولنان کم کله سنك کشته اسم مفعولی اوزینه دخولیله
ضایع اولمش معنا سنه در کشته کاف فارسیله وشین معجمه ایله بسته
وزننده کشتن مصدر زدن اولمش معنا سنه اسم مفعولدر (یافتن
بولمق دیمك هم آره مقدر جستجوی) یافتن یاء تحتیه نك فتح
ومدی وفاتك کسری وتاء فوقیه نك فتحیله بولمق معنا سنه
مصدر در جستجوی مبالغه وجهله طلب ایتمك معنا سنه در
(فارشق غوغا ایله صیت وصدا شور وشغب) شور شین
معجمه ایله حور وزننده شماته وجغلق وغوغا معناسنه در شغب شین
وغین معجمه ایله طلب وزننده معنای مذکوره یه در کاهی ایکیسی
بردن ذکر اولنوب شور وشغب ذکر یله مبالغه مراد اولنور (فتنه
آشوب وزیان آسیب وشور صاوکفتکوی) آشوب همزه وشین معجمه ایله
جاروب وزننده ایکی معناسی واردر بریسی فتنه وغوغا وهرج ومرج
معنا سنه در ثانی طارلمه واو یکلمه وانقباض درون وانفعال معناسنه در
آسیب همزه نك مدی وسین مهمله نك کسر ومدی وباء موحده ایله
زیان ونخ وازار معناسنه در وافت ونکبت ومصیبت معنا سنه ده
کلور کفتکوی سویلشمکده مبالغه معنا سنه درکه اعدانك آلات
شماتلرندن اللهم احفظنا من شماتة الاعداء (کر تودانی سن بیلورسن

به ازین بوندن ایو) کر حرف شرط تو واو معروفه ایله ضمیر مخاطب دانی دانشتن یاخود دانیدن مصدرندن مضارع مفرد مخاطب ترکیسی اکرسن بیلورایسك دیمکدر به باء موحده نك کسری وظهور ها ایله ایو معناسنده اولدیغی ذکر اولندی ازین از عربیده من ترکیده دن معناسنده اولدیغی معلوم در اسم اشارت اولان این کلمه سنك اوزرینه دخول ایله به ازبن بوندن ایو دیمکدر (می شناسم اکرم فرما بیور سویله بکوی) می شناسم می ادات حال شناسم شناختن یاخود شناسیدن مصدرندن مضارع متکلم وحده در اکرم معناسنه فرما فرمودن یاخود فرمایدن مصدرندن مشتق فرماید مضارعندن مأخوذ بیور معناسنه امر حاضر در بکوی گفتن یاخود کوییدن مصدرندن سویله معناسنه امر در عربیده قل دینور ناظم مرحومك سهل الممتنع وادیسنده اختراعنه موفق اولدقلری اشبو منظومه لری مأل شناسان هیز نزدنده مسلم وبورد وشده اسلافی سبقت بیوردقلری کالنار فی العلم ایسه ده خاطب ایل کبی بولدیغی بیلدیکی سویلر حرف کیران زمانك سنك اندازتعریض اوله جقلری ملاحظه سیله تحفه مك شانی تنقیص بوندن اعلاسنك تنظیمنه وبویله سوز لرایله رمثلنك حضور ارباب دانشه تقدیمنه واسته در اشارتیله ارباب کماله میدان اوقودیلر لله دره

٥٨ مثنوی در اصطلاحات عجم

مثنوی شول کلام موزوندرکه هربیتی مستقل قافیه اوزره اولوب تکرار ایتمیه بوکا بك دیباجه سی وکلمه جك اصطلاحات قطعه سی مثللو اصطلاح اتفاق قوم علی استعمال اللفظ فی معنی معین لایکون فی اصل الوضع کذلك ایله تعریف اولنمشدر یعنی برقومك برلفظی برمعنای معینده استعماله اتفاقلریدرکه اول معنی اصل وضع لغویه سنده اولیه لکن معنای اصلیه ده فی الجمله مناسبت ملحوظدر مرشد دوم جناب جلال الملة والدین حضرت مولانا قدس سره افندیمز حضرتلرینك مثنو یلرنده هربیده قافیه نك تکرری مناسبتی ایله کتاب مشارالیهه مثنوی دیمشدر انجق اهلی مقام نوالزن مثنوی ایله اتمام

ایلکی عادت ایلدکاری موسیقی علمنه دائر اولان کتبك پرنده کور لمامش واصحاب موسیقیدن قطعا ایشیدلمامش اولدیغندن شارح مرحومك بو بابده مرادینك تحقیقی عالم آخرنده کشف ولرندن سؤاله متوقفدر (کاتب جان باری رحمتی آب) کاتب جان خداوند متعال تعالی وتقدس حضرتلرینه اصطلاح اولمشدر کاتب وحی ذکر اولنسه امیر المؤمنین عثمان ابن عفان رضی الله تعالی عنه حضرتلری مراد اولور (فخر عالم شحنهٔ چارم کاب) فخر عالم سبب آفرینش عالم صلی الله تعالی علیه وسلم افندیمز حضرتلرینك طرف اشرفلرینه اشارت موقعنده شحنهٔ چارم کاب اصطلاح اعجامدندر چارم کاب دردنجی کاب دیمکدرکه قرأن عظیم الشاندر (آب خضر اولمش دنی علم لدن) آب خضر علم لدنی معناسنه درکه علم مذکور انبیاء عظام واولیاء کرام حضرتلرینه مخصوص صدر وآب حیات معناسنه ده اولوراصل معناسی حضرت خضر علیه السلام صویی دیمکدر مشارالیه حضرتلرینك حضرت موسی علیه السلامه ملاقاتلری وسفینه وغلام وجدار قصه لری قرأنیه دن اولمغله حضرت خضر علیه السلام حقنده وعلمناه من لدنا علما بیورلدیغنه مبنی علم لدنه آب خضر دینلدی ومشارالیه ذوالقرنین ایله ظلماته واروب آب حیواندن ایچمك انجق خضر علیه السلامه میسر اولدیغی روایت مشهوره سنه مبنی آب حیاته دنی آب خضر دینلور (ایایوب از پرانومه یادکن) یاد یاء تحتانی ایله یاد وزننده خاطرده طوتمق معناسنه اولمغله ایله معناسنه اولان کن کلمه سیله یادکن ذکر ایله معناسندر بو معناجه هرنقدر معنای لغویهٔ اصلیه اوزره کبی ایسه ده موقع اصطلاحده ایراد بیوردیلر (یادشهدر سایهٔ یزدان دیمك) سایه کولکه معناسنه اولمغله اسماء حسنادن اولان یزدان لفظنه مضاف اولدقده رق پادشاه معناسنه درکه عربیده ظل الله دینلور حرارت شمسدن سایه یه التجا ایدن شخص رسیدهٔ سمت استراحت اولدیغی کبی پادشاهلره التجا ایدن دهی تعدیات اراذلدن مصون ونفسی حقنده اولچق غوائل

محافظه دن مأمون اولديغى درکاردر (بار داده ايلمش ديوان ديمك)
بار باء موحده ايله نار وزننده اذن عام معناسنه وخصوصا رخصت
دخول مجلس خاص معناسنه در و پرمش معنا سنه اولان داده
کله سيله بار داده ديوان ايلمش معناسنه در اگر چه بار کثرت وغلبه
واز دحام معناسنه کلور ايسه ده سبب نقل ذکر ايتديکمز معنى اولمق
افسد در که ابو المعاينك (بيت) نشست و برسرش افسر نهاده * وز يران
با اکابر بار داده * بيتده معناى مذکوره يه استدلال اولنور زيرا بيت
مذکوره بار داده کله سى ديوان معناسندن تجريد اولنسه رخصت
دخول مجلس معناسى تبين ايدر (روزنو روزئ نو ديسه مأل * روزفكى
احسان ايدر اول لايزال) روزکون و يوم معناسنه نو جديد و يكى معناسنه
روزى آخرنده يا ايله رزق معناسنه اولديغى بيان اولندى روز لفظى
نوکله سنه روزى کله سى وسيله اضافت اولان همزئ توسل ايله کذلك
نوکله سنه اضافت ايله روزنو روزئ نو يوم جديد رزق جديد معناسنه
اصطلاحدر (ديدبلر اصحاب کهفه هفت تن) هفت مراتب عدددن
بدى معناسنه تن سن وزننده بدن معنا سنه اولمغله هفت تن اصحاب
کهف حضرتلرنه اصطلاحدر (هم کنشدر يوسف زرين رسن)
يوسف زرين رسن ترکيبنك معناى لغويسى الثون ابيلى يوسف
ديمكدر استعاره طريقيله خورشيده اصطلاح اولمشدر زرين رسن
بالكز مشبه ده مثبت اولوب مشبه بهده ملحوظ وتخيل دكلدر زيرا
زرين رسن ايله حضرت يوسف عليه السلام مناسبتى بوقدر
بواطلاق استعاره قبيلندن واستعارهٔ تصريحيهٔ تحقيقيه مع القطع
نوعندندر که مشبه به موضع مشبهده محققا ذکر اولنوب مشبهك مشبه به
جنسنده دخولى ادعا اولنور انجق طريق تشبيه اسدا اولنمق واحترازا
للكذب ظاهره حملدن مانع اولمق قرينه بولنمق لازمدر مثلا
برشجيع آدمى شدت بطش وكمال اقدامده اسده الحاق ايتمك مراد
اولندقده رأيت اسدا يتكلم ديمك رجل شجاع که مشبه در مشبه بهى
اولان اسدالك موضعنده ذکر ورجل مذکورك جنس اسد ده

(دخولى)

دخولى ادعا اولنوب مثل وكاف مثلو شيلرك عدم ايرادايله طريق
تمثيل دخى سد اولندقدنصكره احترازعن الكذب ظاهره حملدن
مانع اوله حق يتكلم کله سى قرينه قيلندى تكلم خصايص بشريه دن
اولمغله رجل شجاعدن مستعار اولديغى تبين ايدر يوسف زرين
رسن طلوع کردن ترکيبنده شمس يوسفه تشبيه ومشبه به اولان يوسف
مشبه اولان شمسك موقعنده محققا ذکر اولنوب من حيث المفهوم
مشبه بهك جنسنده دخولى ادعاوادات تشبيه دخى ترك اولندقدنصكره
ظاهره حملدن منع وصرف ايچون زرين رسن ترکيبى ادا اولندقده
رسن زرين شمسك شعاعندن تخيل اولوب حضرت يوسف عليه
السلامه دائر شى اولماديغندن مراد شمس اولديغى ظاهر وآشكار
اولور معانئ دورادور ملاحظه سيله زرين رسنك مشبه ومشبه بهده
تخيل اولنمسى قاعدهٔ مذکوره يه منافى وخاطرهٔ محض قبيلندندر
(آب مريم دى صلاح وعفته) صلاح وعفته آب مريم ديتورکه
والدهٔ ماجدهٔ حضرت عيسى عليه السلام اولان مريم رضى الله
عنها حضرتلرينك عفت وصلاح وعصمتلرندن کايه در وشيرهٔ انكوره
وشراب انكوره دخى آب مريم ديرلر صلاح وعفت عرييلردر صلاح
فسادك ضدى معناسنه وطريق هدايه سلوك معناسنه در صالح
فى نفسه مستقيم الحال اولنه ديرلر عفت الكف عما لايحل معناسنه در
يعنى حلال اولميان شيدن كف يدايتمكه عفت ديتور (دخى سرسبزى
ديتورمش دولته) سرسبزى سين اولك فتحى ورائك سكونى وسين
ثانيسنك دخى فتحى وباء موحده نك سكونيله دولت معناسنه درکه
اهل اقبال وكامكار ومرفه البال کيمسه يه سرسبز ديتور وبالكز
سبزى دخى ديتور دولتلو معناسنه در (مولانا هلالى) نرکس از بهرچه
اين باهمه سبزى درباغ * چشم خود دوخت ببرکى که دراين بصل *
سبز سين مهمله وباء وزاى معجمه ايله بشل معناسنه اولديغى ذکر
اولندى (عيسى شش ماهه اولمش ميوه لر) عيسى فارسيده سينك
کهر ومديله اوقنور موسى دخى بونك کبيدر شش مراتب عددن

التی عددك اسمید ر ماه سنه بی اون ایکی یه تقسیم ایدن شهور رقریه وشهور رومیه دن اعدد آخرنده اولان ها تعیین مدت وزمان ایچون داخل اولمشدر یاخود معنای اصطلاحیه یه تخصیص ایچون لاحق اولمشدر عیسیٔ شش ماهه التی آیده اریشوب کالن یولان میوه یه وخصوصا اوزمه اطلاق اولنور واوزم سالقمنه عیسیٔ نه ماهد اصطلاحدر (پیش رس ترفنده کیم اول بتر) پیش اولك معناسنه رس رسنده دن مخفف ایریشمجی معناسنه اولمغله ترفنده میوه یه پیشرس درلر نو یاوه دخی اطلاق اولندیغی ذکر اولندی (دیدیلر انجام بی شرم وادب * کعبهٔ علیایه خاتون عرب) بی ادات نفی شرم اوطائمق معناسنه اولدیغی معلومدر ادب ظراقت واوصلو لق که ناس ایله قولا وفعلا اطف معامله وحسن معاشره ایلمکدن کایتدر ومعایب وخطادن احترازی موجب اوله حق اسبابه عارف اولمق معنا سنه در بعضیلر هو علم یحترز به عن الخلل فی کلام العرب لفظا اوکتابة ایله تعریف ایتدیلر یعنی ادب برعلمدر که انکله کلام عربیده لفظا وکتابة خللدن احتراز اولنور یو تعریف اوزره لغت وصرف واشتقاق ونحو ومعانی وبیان وبونلرامثالی علومه ادیبه دینلور کعبهٔ معظمه شرفه الله تعالایه مجمار خاتون عرب دیمشلر خاتون کائنات دخی دیرلر خاتون کبانو معناسنه درکه اوی کوروب کوزه دن متصرفه وصاحبة الکلام قاریدر ترکیده قادین اندن محرفدر عربیده دخی خاتون دینلور (چرخ زرین کاسه یعنی آسمان) چرخ زرین کاسه نیر اعظمی حامل اولان سمك رامح معناسنه در تعمیمی ناظم مرحومك تصحیحاتنه حمل اولنه بیلور معنای لغویسی اتنون کاسه لو فلك دیمکدر (هم کوشند ر زمزم آتش فشان) زمزم آتش فشان شمس معناسنه در زمزم معروف آتش معلوم فشان فشاننده اسم فاعلندن مخفف صاحبی معناسنه در آتش فشان وصف ترکیبی زمزمه مضاف الیه اوله رق صورت اساله ده افاضهٔ انوار ایدن شمس تابانه اصطلاح اولمشدر (ظلمت اولدی رنك شاه زنکبار) رنك لون

معناسنه شاه معلوم زنکبار کلمه سی قره آدم معناسنه اولان زنك ایله کثرت معنا سنی افاده ایدن بار دن مرکب قره لر مماکتی معنا سنه اولمغله رنك شاه زنکبار قره لر پادشاهلرنکی معناسندن نقل ایله ظلمت ایله اصطلاح اولمشدر (صو کاریته دینورمش رودبار) رودبار کلمه سی ایرمق معناسنه اولان رودایله بیوك وعظیم معناسنه اولان باردن مرکبدر که بیوك ایرمق معناسنه در وکاهیجه ایرمق کاریته دخی دینور وکیلان ایله قزوین اره سنده برشهرك اسمیدر ایرمق کاری معناسی اصطلاح نوعندن اولدیغندن ناظم مرحوم دخی معنا ی اصطلاحیسنی بیان بیورمشلر (کیجه معناسنده در زلف زمین) زلف کبسو معناسنه معروفدر زمین کلمه سنه مضاف اوله رق کیجه معناسنه اولمش وروی زمین کویا صورت محبوب تصور اولنه رق ظلمك آنك اوزرینه دوشمسی محبوبك رویینی ستر ایتمسی خیال وعلاقه سیله نقل اولمشدر وزلف زمین طبراقدن وبلیهٔ ارضیه دن دخی کایه اولور (استد یکی پرده طورن خوش نشین) خوش نشین معروفدر که استدیکی محلده اوطورن آدمه دینور خوش نشین رعایا سی متدا ولدر (راحت ایله خوش کچن ییل شاه سال) امثال واقرانندن کزیده ومنتخب نسنه یه شاه دینمکله کی ذکر اولندی راحت وآسایشله کذران ایدن سنه سائرسنه لر پیشانه کزیده واعلا اولمغله شاه سال دیمشدر معناسی ییل پادشاهی دیمك دکلدر (شرمرغ اول نسنه کیم اوله تحال) شیرمرغ قوش سنودی معناسنه درکه امر محالدر سود ویرمك قولاغی ومه سی ظاهر اولان حیوانانه مخصوصدر (یل شدید اسدکده دیرلر دیو باد) دیو خبیث اولان جن معناسنه یاد روز کار معنا سنه اولمغله شدید روز کاره دیو باد اصطلاح اولمشدر وکرد باد معناسنه ده اولور که قصر غه تعبیر ایدرلر ودولور مك وجنون معنا سنه ده کلور (مرکب جم بوهویه اولمش آد) جم کلمه سی جام ومرآت ایله ذکر اولنورایسه جمشید وملك وروزکار ودارات ایله ذکر اولنور ایسه

حضرت سلیمان نبی علی نبینا وعلیه السلام حضرتلری مراد اولنور
و بو مقامده مدار دارات اولان مرکب ذکر اولنه یغنه دن
مراد نبی مشارالیه حضرتلریدر وروز کار سوار اولدقلری جهتله
شدید روز کاره مرکب جم اصطلاح اولمشدر (سوز پوکارده سخن
در آفتاب) معنای لغویسی سوز آفتابده دیمك اولور (کشتئ زرماه نو
ای کامیاب) کشتی سفینه معنا سنه زر الثون معنا سنه اولمغله
کشتئ زریکی آی معنا سنه در فارسیده ماه نو عربیده هلال دیرلر
ای کامیاب کابی قرائت ایدنه تفأل کونه خطا بدر کامیاب برمراد
معنا سنه اولدیغی ذکر اولندی (نه صدف اولدی طقوز قات
آسمان) نه نونك ضمی وظهورها ایله مراتب عدد دن طقوز
معنا سنه ایدوکی وصدف دریاده حاصل اولان انجونك ظرفی
اولدیغی ذکر اولندی معنای لغویسی طقوز صدف دیمك اولور
آسمان طقوز طبقه اولدیغندن افلاکه اصطلاح اولمشدر ناظم
مرحومك دیباجه ده نه صدفده کهر بی همتا بیور دیغی بومعنایه در
(چارباغ ایسه عنا صر در همان) چارباغ اصفهان شهرنده
برمشهور باغچه نك اسمی اولدیغی ذکر اولندی عنا صرار بعه یه
دخی دیرلر (اخشیجان هم عنا صر آمد دیر) اخشیجان اخشیج
کلمه سنك جمعیدر اخشیج همزه نك فتحی وخاء معجمه نك سکونی وشین
معجمهٔ مدوده نك کسری وجیمله ضدونقیض معناسنه در بواعتبارایله
عنا صرار بعه که آتش وهوا وآب وخاك هر برینه اخشیج اطلاق
اولنور زیرا بر برینك ضدیدر جمله سنه بردن اخشیجان دینمك اصطلاح
اولوب بواطلاقه سبب بیلدیرنده اولان ضدیت اولدیغنی بیان ایچون
(چونکه هری برینك اضدا دیدر) بیور دیلر (دین فروشان اولش
اصحاب ریا) دین فروش دین صاتیجی معناسنه اولوب دین فروشان
آك جمعیدر صاحب ریایه اصطلاح اولمسی بك یحادر (کجمز اکچه
دخی نقد ناروا) روا نواوزنده جائز وجاری ورایج ورؤان ولایق
معنا لرنده مشترك اولمغله نقد ناروا کجمز اکچه بو موقعده روایه رایج

(معناسی)

معناسی و بریلور ایسه ترکیب لغویه دیمك اولمه جغندن رایج اکچه
والتون معناسنه اطلاق اولنان نقد ر وان کلمه سنك ضدی نقد ناروان
لفظندن مرخم ومخفف دینلور ایسه اصطلاحه داخل ومطلوبه
اوفق اولور بو بیتده ریا ایله نقد ناروانك ایرادنده صنعت ایهامه
رعایت بیور دیلر (پك قدیمی نسنه در پای چنار) قدیمی و پایدار
نسنه یه پای چنار دیمك اصطلاحدر پای ایاق معنا سنه اولدیغی
مثلو دیب واشاغی واساس معناسنه ده اولورانجق معنای مذکوره یه
دلالتده اضافت مشروط ولازمدر پای حصار پای دیوار پای چنار
مثلو (سال خورده اولدی غایت اختیار) سال خورده وهاسن
سال خورد ایکبسنده دخی لامك سکونیله چوق یشامش معمر
معنا سنه در (دیندی تعظیم ایتمکه زانو زدن) زانو دیز معنا سنه
زدن اورمق معنا سنه اولمغله زانو زدن تعظیم ایتمك معنا سنه
اصطلاحدر لسانمزده دیزچوکمك دینلان هیات معروفه ایله تعظیم
موقعنده اوطور لدیغی معلوم در وتعظیم ایتدی محلنده اصطلاح
اولهرق زانوزد جعنده زانو زنند دیرلر (مولانا کاشی بیت) سکان یار
بما کرشوند همرانو * زساق عرش ملائك زنند زانو بم (ناوك انداز
اولدی خلقه طعن ایدن) ناوك اوق معنا سنه انداز اندا زنده دن
مخفف آتیجی معنا سنه اولمغله ناوك انداز خلقه طعن ایدن آدمه
اصطلاح اولشدر ومعنی بی ومعلم معناسنه اولهرق ناوك اندازادب
دیرلر (دولت واقبال آب بی لجام) آب بی لجام معنای لغویسی
دیز کیلسز صو دیمکدر لجام لکام معر بیدر بوترکیبده دولت واقبالی
صویه تشبیه ایلدکدن صکره صویی دخی سرعت سیر وجریانده
اسبدن استعاره واسب بی لجام نوجهله چیقر کید رایسه دولت
واقبالك دخی بی قرار ونایدار وسریع الزوال اولهجغی مناسبتی ایله
اصطلاح اولمشدر وبرفرده مراجعتی وبراحدن قید ومبا لاتی
اولیوب کندو باشنه مطلق العنان اولمق معنا سنه آب بی لجام
خوردن ترکیبی دخی اصطلاحدر (آب درجوی تو دولت سنده تام)

شمدی رواج ورونق واقبال سنك طرفكده در وحل وحقد ورق
وفتق سنك يدكده در موقعنده مجملرآب درجوی توست دیرلر ودولت
واقبال ضایع اولمقدن كنایه اولهرق آب درجوی نماند دیرلر (الطف
ایدر احسان ایدر بزیا كند) بزیا كندك اصل معنای لغویسی
ایاق اوزره ایلرو یمكدر اندن نقل ایله الطف واحسان ایدر معناسنه
اصطلاح اولمشدر (آشكار ایلر دیمك پیدا كسد) پیدا كند
تركیبنك اصل معنای لغویسی دنی آشكار ایلرو یمكدر دمكر كه
شخص مجهول وشقیری بذل واحسان وترفیع ورتبهٔ شان ایله آشكار
ایتمك معناسنه حمل اولنه (فائده كوردی دیمكدر طرفه بست)
طرفهٔ طائك ضمیله غرفه وزننده بی همتا ونایاب وخوش آینده
شیئك اجناسنه دینور كه نفیس واعلا شی دیمك اولور بست باغلدی
معناسنه بستن مصدرندن فعل ماضیدر طرفه بست فائده كوردی
معناسنه اصطلاحدر (همدنی بار موافق یك نشست) نشست
نشستن مصدرندن اسمدر ماضی دكلدر معنای اصلیسی براوطور مقدر
یارموافق معناسنه اصطلاحدر (فكری یك یكلش او لان
كونه بن) كوتاه بین اصل معناسی قصه كوریجی دیمكدر بومناسبتله
فكری یكلش وغلط اندیش وبی تدبیر آدمه دینور وانجامنی ملاحظه
ایتمیوب صوكنی صاعیان شخصه كونه اندیش دنی اصطلاح اولمشدر
(مشورت یرینه دیرلر كل زمین) مشورت محلنه كل زمین دینمسینك
ناظم مرحوم بیان بیوردیلر عیش وعشرت اولهجق مكان معناسنه
دنی اولور (كنجلك كندی دیمك شب درگذشت) شب درگذشت
اصل معناسی كیجه گجدی دیمكدر بومعنا سبت ایله كنجلك زمانینك
گیدرا نسدن حكایه ایچون اصطلاح حدر شب شد دنی معنای
مذكوردهٔ اصطلاح حدر (هم ایش ایشدن گجدی آب
از سر گذشت) آب ازسر گذشت اصل معناسی صو باشدن گچدی
دیمكدر (گل شكفته كرلو اولمشدر عیان) گل شكفته اصل معناسی
گل آچلش دیمكدر كه بومعنا سبت ایله كرلو عیان اولمق موقعنده

(ایراد)

ایراد اولنور واصطلاحدر لامك سكونیله اوقونمق لازمدر واصل
معناسی آچلمش گل دكلدر وبلكه ذكر اولندیغی اوزره گل آچلمش
دیمكدر كه مبتداء وخبر موقعنده درنته كیم گل شكفتن مصدری
دنی راز آشكار معناسنه اصطلاحدر معنای اضافی ملحوظ دكلدر
(استخوان بست اصلنی ایتدی بیان) معنای لغویسی استخوان
باغلدی دیمكدر استخوان كك وعظم معناسنه اولدیغی مثلو عرق
واصالت صاحبی كیمسه یه ده دینور معنای ثانیدن نقل ایله استخوان
بست اصلنی بیان ایتدی دیمك معناسنده اصطلاحدر ركك باغلدی
معناسندن صرف نظر لازمدر واصیل وعریق ونجیب واسیب
كیمسه یه استخوان بزرك اطلاق اصطلاحدر (اصلی یوقدر نه ندارد
این سخن) نه نادر فوقیه نك فتحی وظهور ها ایله دیب وقعر
وجانب اسفل معناسنه اولمغله معانیٔ مذكوره ده انجام وتمل معنای
ملحوظ اولدیغندن نه ندارد دیب طوتمز یعنی انجامسز وتملسز دیمك
اولور این سخن بو سوز دیمكدر بوندن بشقه نه طاق معناسنه
كلور كه تركیده نك دینلور چفت مقابلیدر كه عربیسی فرد وزوج ایله
ادا اولنور وفات معناسنه در وآیینه وقلیچ مثلو اجسام شفافه
جسملرنده اولان پاس ولكه معناسنه ده اولور (آره اغزین برلیش
انكشف زن) برلیش معهود لك طودانمی اوزره انكشت زن پارمق
اولور معنای لغویلری منا سبتی ایله برلیش انكشت زن اغزنی اره
معناسنه اصطلاح اولمشدر (كلدی اكلندی رفت وسنك بست)
معنای اصلیسی گندی وطلش باغلدی دیمك اولور برمحله كوندر یلان
كیمسه واردیغی محلده اكلنوب كلدیكی حالده رفت وسنك بست
اصطلاح اولمشدر (تخمه برایش دینور صورت نبست) اصل معنای
لغویسی صورت باغلدی دیمكدر ایش بتمدی دیه چكرده صورت نبست
اصطلاح اولمشدر نبست بستن مصدرینك ماضیٔ منفیدر
(بواسه ایش صورت دی آب آمد بكار) آب صو آمد كلدی
بكار ایشه معنای لغویسی صو ایشه كلدی دیمك اولور برمصلحت

یولنه کروب صوبنی بولدقده آب آمد بکار اصطلاحدر (آش پختن ایشه و یرمکدر قرار) آش مدهمزه ایله یمك وطعام معنا سنه پختن پشور مك معنا سنه اولمغله ایشه قرار و یرمك معنا سنده آش پختن اصطلاحدر که ترکیده دخی ایشی پشورمك مستعملدر (پك قولای ایشه دینور موی خمیر) موی شعر وقیل معنا سنه خمیر عربی اوله رقدن خمور معنا سنه اولمغله قولای ایشه وسهولت وراحت وموافقته موی خمیر اصطلاحدر ترکیده دخی خمور دن قیل چکمك استعمالی شایع ومتعارفدر (موزه وکل اولدی معناده عسیر) موزه روزه وزننده جزمه معنا سنه کل دل وزننده جامور معنا سنه اولدیغی ذکر اولندی جزمه نك چاموره یاپشوب عسرتله قالدیغی علاقه سیله صعب وعسیر وزجملو معنا سنه موزه وکل اصطلاح اولمشدر درماندہ وعاجز اولمق وایاغی بغلنوب ورطهٔ محتدده قالمق ودرد ومشقت چکمك معنا سنه اصطلاح وکنایه اوله رقدن بجمار موزه درکل ماندن دیرلر (خاك رنگین دینسه التوندر مراد) اصل معنای لغویسی رنکلو طبراق دیمك اولمغله التونه اصطلاح اولمشدر (فرصت ال و یردی دیمکدر دست داد) دست ید وال معنا سنه اولدیغی مثلاو فائده ومنفعت وظفر ونصرت وصدر ومسند عالی معنالرینه اولمغله معانیٔ مذکوره ملاحظه سیله دست کلمسی و یردی معنا سنه اولان داد ایله ترکیبلنوب دست داد فرصت ال و یردی معنا سنه اصطلاحدر وبوندن بشقه حاصل اولمق وقوه دن فعله جقمق وبیعت ایلمك ورام ومطیع اولمق ومضبوط اولمق معنالرنده دخی دست دادن وما ضبسنده دست داد دیمك اصطلاحدر ناظم مرحومك فرصت ال و یردی ایله تعبیری اصطلاح ترکیه دندر فلان آدمه فرصت ال و یردی اداسنده ید معنا سی ملحوظ دکلدر دست داد ترکیبنده اولان دسته ال وید معنا سی و یرلمك ایله نقله مناسبت پك تکلفه محتاجدر (پکدی فرصت دملری آهو کذشت) آهو معروف حیوانك اسمی وکذشت پکدی معنا سنه کذشتی

(مصدر دن)

مصدر دندر ماضیدر فرصت فوت اولدی موقعنده آهو کذشت اصطلاحدر (بیقلوب کشنون دیمکدر سك بدشت) سك کوپك معنا سنه دشت اوه معنا سنه اولمغله سك بدشت بیقلوب کشنون دیمکدر (بخت دندان خای پك منحوس بخت) بخت طالع معناسنه دندان خای وصف ترکیبنده مضافدر معنای اصلیسی دیش چکنه یی بخت دیمکدر اطعمه دن بهره دار اولدیغندن بخت منحوس آلت تلذذ وتنعم اولان دندانی چکنه یوب ازاله ایله صاحبی رنج ومشقته کرفتار ایده جکی علاقه سیله پك منحوس طالعه بخت دندان خای اصطلاح اولمشدر معنای اصلیسی بخت چکنه یی دیش دیمك دکلدر زیرا معنای مزبور بخت مسعوده شایان اولدیغندن بشقه ترکیبك دخی مساعده سی یوقدر (هم دینور مش مشکل ایشه کار سخت) کار ایش سخت قتی معنا سنه اولمغله کار سخت مشکل ایشه اصطلاحدر (منصبه ایردی رقم برسر کرفت) رقم فرمان برسر کرفت باش اوزره طوندی دیمك ترکیبنك معنای اصلیه سی اولمغله منصبه نائل اولدی معنا سنه رقم برسر کرفت اصطلاحدر (هم قبول ایتدی دیمکدر برکرفت) پرعلی معنا سنه یاخود کوکس معناسنه اولمق جائزدر کرفت طوندی معنا سنه در معنای لغویسی یوقاروطوندی یاخود کوکس طوتدی دیمکدر شیٔ مقبولك یوقاروسی یاخود حین قبول ورضاده دستك کوکسه قونمسی علاقه سیله برکرفت قبول ایتدی معنا سنه اصطلاحدر (کبروعنوان ایلیندر سرکران) سرباش کران آغر معناسنه اولمغله کبروعنوان ایدن شخصه سرکران اصطلاح اولمشدر ومخمور معنا سنه ده اولور (خواجه حافظ) چشمت ار بازبحافظ نکشد میل آری * سرکرانی صفت نرکس رعنا باشد (دخی معزوله دینور قرأن خوان) قرأن خوان اصل معنا سی قرأن اوقویجی دیمکدر معزوله اصطلاح اولمشده سبب نقلی تعریف وایضاحه حاجت دکلدر (هم ایوکون

دوستی یارنو بهار) وقت رفاهده یار وفقدان زمان نکبنده مهین جان شکار اولان بست مابهار حقنده یارنو بهار اصطلاح اولمشدر معنای اصلیسی نو بهار دوستی دیمکدر وقت مذکور زمان عیش وعشرت اولمسی سبب نقلدر (دم مخور الدائمه سن ای کامکار) دم ضم دال ایله قویرق معناسنه مخور لاتأکل یعنی یمه معناسنه نهی حاضر او لمغله دم مخور الدائمه مغبون اولمه معناسنه اصطلاح حدر کامکار صاحب اقبال معناسنه اولمغله موقع منادده تبرکا ایرادیوردیلر یاخود وقت اقبالکده یوزه کولان شخصه الدائمه دیو تنبیه ایتدیلر (عزلت ایتدی روی بردیوار کرد) روی یوز معناسنه بردیوار کرد دیواره ایتدی معناسنه اولمغله بومعنا لك لازمی اولان اعراض مفهومی علاقه سیله خلقدن عزلت ایتدی معناسنه اصطلاح اولمشدر معنای مذکوردن روی دردیوار آورد دخی دیرلر ظهیر فاریابی (بیت) فلك بجای توافراشت بشت پرمسند * ستم بعهد تو آورد روی بردیوار (آشکاره ایلدی دیدار کرد) دیدار دیدکلمسی ایله آرلغطندن مرکبدر دیدکورمك معناسنه اسم مصدردر آرکتور یعنی معنا سنده آرنده دن مخففدر ایکیسی ترکیبلنوب حاصل مصدر معناسنه استعمال اولندی عربیده رؤیت ترکیده کورمه وکورش دیمور وکورنمك وظهور معناسنه کلور یوزآلت ظهور اولمغله یوزه وچهره یه دیدار دیرلر وظاهر و پدیدار معناسنه ده اولور ذکر اولنان دیدار لفظی کرد کلمسی ایله ترکیبلنوب آشکارایلدی معناسنه اولمشدر بوندن بشقه دیدارکرد ظاهر اولدی وظاهر ایلر معنالرنده دخی جاری اصطلاح اولمغله شارح مرحومك فردوسینك یوسف زلیخاسندن ایراد بیوردقلری * دوچشم ازرمین سوی دیوار کرد * زلیخا زدیوار دیدارکرد * بینده اولان دیدارکرد ظاهر اولدی معناسنه شاهد اولمغله ناظم مرحومك بیانی اولان آشکار ایلدی معناسنه کلدیکینه کال اسماعیلینك * بخرابی که زعطسه خوك * هوش راکرد درجهان دیدار * یعنی شاهد اولور (بالمیم الحق اولان دیوار پست)

دیوار معروف پست الحق معناسنه اولمغله بالمیم الحق اولان فرومایه یه دیوار پست اصطلاح حدر (یعنی بو اسلوب اوزره زین دست) زین دست ازین دستدن مخففدر دست کلمه سی قاعده وقانون وطرز واسلوب معناسنه دخی اولمغله زین دست بو اسلوب اوزره معناسنه اصطلاح اولمشدر معنای لغویه اصلیه سی بو اسلوبدن بو قاعده دن دیمك اولور بو الدن دیمك دکلدر (خانه کن شولدرکیم اوله ناخلف) خانه کن کاف مفتوحه ایله خانه قویریجی معناسنه وصف ترکیبیدر ناخلف و بدخوی ومسرف ومتلف کیمسه یه دینور (بی محابا بولدیغن برخوش علف) بی محابا بی احتراز معناسنه موقع تفسیرده درکوردیکن بولدیغن اکل ایدن حیوان صفت اولان آدمه خوش علف اصطلاح حدر (اودی معنده زدستش شد عنان * اختیاری قالمدی الده همان) معنای اصلیسی زدستش معهود دك دستدن شد عنان درکین کتدی دیمکدر الده اختیاری قالمدی معناسنه اصطلاح حدر کاتبی (بیت) نشستم برسره تاعنان مرکبش کیرم * ولی خواهد شداز دستم عنان چوآن سوار آمد * (دل نموده التفات ایتمك دیمك) اصل معناسی کوکل کوسترمش دیمك اولمغله التفات ایتدی معناسنه اصطلاح حدر (دامن افشاندن هم اعراض ایلمك) دامن اك افشاندن صاچمق معناسنه اولمغله دامن افشاندن اعراض ایلمك معناسنه اصطلاح حدر نقل وسفر ایلمك معناسنده اولور واعراض ایتمك معناسنده دامن کشیدن دخی اصطلاح حدر (خاتم کویا دهان دابران) خاتم خاء معجمه ایله مهر معناسنه کویا سویلیجی معناسنه اولمغله دهان محو به خاتم کویا دیمك اصطلاح اولمشدر (هم دخی منقار کل اولمش زبان) منقار میمك کسر ایله قوش بورنی معناسنه عربیده رمنقار کل آلت تکلم اولان زبان معناسنه در (قاچدی معناسنه کلمش پشت داد) اصل معناسی ارقه ویردی دیمکدر لازمی علاقه سیله قاچمقه اصطلاح اولمشدر (عزلت ایتدی در پس زانو نهاد) در پس زانو نهادك اصل معناسی ارقه سنه قودی دیمك اولور اکسه سنه دیزقودی

دیمك والماز توجهله اولسه عزلت ابتدی معنا سنه نقلده مناسبت
بوقدر وترکیبده دخی رکاکت درکار وطابعدن خطا اولسی خاطر
کذارا ولدیغندن ترکیب دو پس زانو نهاد اولسه معنای مذکوره دلالت
ایتمسی طبعه اوفق ایسه ده نه ممتده تحریر اولندیغی وجهله ونه عبد
فقیرك ظنی صورتله اصلنه ظفریاب اوله مدق در پس زانو نشستن
مرا قبه وتفکر ایلمك معنا سنه اصطلاحدر (کرد از پهلو تهی
دیسه همان * آی ترك ابتدی دیمك اولور عیان) کرد از پهلو تهی
واز و پهلو تهی کرد ترکیبلری آی ترك ابتدی واندن قاچدی واندن
اجتناب واعراض ابتدی معنالرینه اصطلاحدر پهلو دادن ترکیبی
دخی معنای مذکوره ده وایصال خیرومنفعت وتوجه وتقرب کوستر مك
معناسنده مشترك اصطلاحدر پهلوایکو معناسنه اولدیغی ذکر اولندی
(حاضر اولمش پاچه باکازده) پاچه باء فارسی وجیم فارسیله
طون وشلوار پاچه سنه دینور باکا پوقاروزده اورمش معناسنه اولمغله
حاضر وآماده اولمش وانك درمیان ایمش معناسنه پاچه باکازده
اصطلاحدر (دست برافشاندن اولکیم ترك ایده) معنای ترکیبی
ال سلکلمش دیمکدر بوندن بوقاروده ذکر اولنان دامن افشاندن
ترکیبی اعراض ایمك معنا سنه در اعراض ایله ترکلك بیشده عموم
وخصوص مطلق نسبتی واردر (مارخوردن درد وزحمت چکمه در)
مارخوردن اصل معناسی یيلان یمك معناسنه در درد وزحمت چکمك
وغم یمك معناسنه اصطلاح اولمشدر (دم فروروفتن مشقت چکمه در)
دم فرو رفتن نفس اشاغه کتمك معنا سنه اولمغله نفس کسلك
علاقه سیله مشقت چکمك معناسنه اصطلاحدر (کرك باران دیده
کورمش روزکار) کرك قورد معناسنه باران یاغمور معنا سنه دیده
کورمش معنا سنه اولمغله معنای لغویسی یاغمور کورمش قورد
دیمکدر روزکار یعنی وقت کورمش آدمه کرك باران دیده دینور
(نصیری بیت) روز باران بسکه درکوی مغان کردیده ام * در طریق
عشق بازی کرك باران دیده ام (یعنی چوق شیلردن المش اعتبار)

(مصرع)

مصراع ثانی کرك باران دیده مفهومنی ایضاح ایچوندر یعنی مراد
وقت کورمش چوق شیدن عبرت المش آدم اولوب اصحاب تجاربدن
اولمیان عمر نوحه دخی رسیده اولسه بلاهت ذاتیسنی ترو بجدن
غیری یه مقتدر اوله مز اعتبار افتعال بابندن تجب ایده رك متیقظ
اولمق معنا سنه درکه عبرت المق تعبیر اولنور امر معتبر کندیدن
تعجبله اتعاظ اولنه جق امر دیمکدر نفیس وفاخر معناسی مجاز در
(سرنی افشا ایدن کوتاه بام) کوتاه قصه معنا سنه اولمغله بام طام
معنا سنه اولمغله کوتاه بام قصه واخق طاملو دیمك اولور سرنی
افشا ایدن شخصه اصطلاح اولمشدر وهمنسز معنا سنه دخی
اصطلاحدر (مغز پوسیده دکلمش عقلی تام) مغز بینی معنا سنه
اولدیغی ذکر اولندی پوسیده باء فارسیله چوروش معنا سنه اسم
مفعولدر بینی چورك ترکیبی ناقص العقل آدمه ترکیده دخی مستعملدر
اولمقوله یه عجملر مغز پوسیده و پوسیده مغز دیرلر پیدار مغز بونك
ضدیدر که عقللو معناسنه در (شیخ نظامی بیت) نشنیدند پیدار مغزان
روم * بمهر فلك نرم کردند موم (همدخی پیدار مغز اولدی رشید) پیدار
مغزك اصل معناسی بینی او یانق دیمکدر ذکر اولندیغی اوزره عقللو
معنا سنه اصطلاحدر (نوخبر الدی دیمك چشمش جهید) فوائده
دائر اولان مطلوبدن یکی خبر المق معنا سنه چشمش جهید
اصطلاحدر اصل معنی کوزی قلدادی دیمکدر بعض کره کوز
سکرمك علامت خیر اولمق اعتقاد مشهورنه مبنی اصطلاح اولمشدر
نوخبر یکی خبر معناسنه موقع ترکیده ایراد اولندی ابتدای کلبدنبرو
مبتدینك یاد داشتی اولان لغتلردن اولمغله ازمایش طبع ایمکی
ضمنا تنبیه بیورلر عبد فقیرك دخی اشبو اصطلاح شرحنده جایجا
ایات فارسیه ایرادمزه باعث بوملاحظه اولمشدر جهید جیمك فتحیله
جهیدن مصدرندن ماضیدر جهیدن قلدامق ودیزمك وتحرك
معناسنه در جیم فارسی ایله دکلدر زیرا جیم فارسیله جهیدن طمله مق
وقفاطر معنا سنه هموزنی اولان چکیدن مصدرینك مرادفیدر

(یوروبانلر نازلره دامنکشان) دامنکشان کلمه سی دامنکش لفظنك جمعی دکلدر بلکه دامنکشان کلمه سنده اولان الف ونون افتان وخیزان ودوان وپویان کلمه لرنده اولدیغی مثللو مبالغهٔ اسم فاعل علامتیدر ناظم مرحوم هرقدر یوروبانلر نازلایله دیو جمع لفظیله بیان ایتمش ایسه ده مرادی نازلایله یوربان محبوبلره دامنکشانان دینلور دیمکدر مثلا آن خوبرو دامنکشان بیامد ترکیبی اول محبوب نازلایله یوریه رك کلسی دیمك اولور شعوری مرحوم دامنکشان صفا وغرالیله یوریمك معناسنه دیدکده نصکره * عیدست خالق هر طرف دامنکشان باباد خود * مصرعیله استشهاد ایتمشدر (یك اوزن بویلو کوزل سرو روان) سرو سکون را وآخرنده واو ایله شجر معروفك اسمیدر دائما اشعاردده قامت جاناندن کنایه اولور روان کیدیجی معناسنه مبالغه ایله اسم فاعل اولمغله بومعنادن دن نقل ایله اوزن بویلو ومتناسب محبوبه سرور وان اصطلاح اولمشدر (یوزکورملیکی دیمکدر روتما) اصل معناسی یوزکوستریجی دیمك اولور اصطلاحده یوزکور ملیکی دینلان هدیه یه دینور کدامادعروسك یوزینی کوردکده اعطا ایدر (هم مصور آیدر چهره کشا) چهره صورت آدمی معناسنه کشا لفظی کشاینده دن مخفف آچیجی معناسنه اولمغله معنای اصلیسی چهره آچیجی دیمك اولور مصوره اصطلاحده رچهره کلمه سی لسانمزده دخی متداول وجیم فارسیه نك فتحیله مشهور ومستعملدر شعوری مرحوم دخی مفتوحه ده ایراد ایدوب شارح مرحومه اذن نقل ایتدیکی خواجه سلمانك * ورق دفترنقاش فرو شوکه کنون * بادبرهر طرفی چهره کشایی دارد * بیتی ایله استدلال ایتمش ایسه ده برهان قاطع ترجمه سنده مکسوره یازیلمه ذکر وتسطیر اولمغله بوصورتده جیمك کسری صحیح یاخود افصحدر مصوره چهره پرداز دخی دیرلر (یافشرد اولدی دیمکدر برقرار) یافشرد کلمه سی ایاق معناسنه اولان پای دن مخفف پا ایله صقیق معناسنه اولان فشردن مصدرندن ماضی اولان فشرد کلمه سندن مرکب اولهرق اصل معناسی ایاق صقدیغ

(دیمك)

دیمك اولور اندن ایاق صقوب ارلدیغی محلده ثابت قدم و برقرار اولدی معناسنه اصطلاحدر فشردن فشرد اصلده افشرد دن افشرد اولمغله همزه نك حذف واثباتنك جوازی شایعدر سین مهمله ایله افسردن طوکمق وصغوق معناسنه اولمغله ایاغی طوکدی معناسنی علاقهٔ نقل ایدرك یافسرد دیمك دخی خاطره اولور ایسه ده استعمالدری شین معجمه ایله اولمغله سین مهمله نك انسب اولمسندن قطع نظر جوازی دخی محل شبهه در شعوری مرحوم ومیرك نقشبندی دخی شین معجمه ایله قید ایتمشلردر بی فشرد دخی یافشرد مثللو ثابت قدم اولدی معناسنه در (نظامی بیت) جهان کام ونا کام خواهی سپرد * بخود کامکی پی چه باید فشرد (باز آورد ایتدی یعنی اعتذار) باز کیرو معناسنه آورد کتوردی معناسنه اولمغله اصل معناسی کیرو کتوردی دیمك اولور اعتذار ایتدی یعنی عذر دله دی معناسنه باز آورد اصطلاحدر (اعتذار نامایم عذرلنك) عذرلنك طوپال عذر معناسنه نامایم وسست وواهی عذر وبهانه یه اصطلاح اولمشدر (یك طارلندقده دینور آمدینك) آمدینك طاره کلدی معناسنه اولمغله طارلدی وانفعال ایتدی معناسنه اصطلاحدر (طار یلورسه دینلور آمدبهم) آمدبهم بهم برآمد ترکیبلری منفعل ومنقبض اولق معناسنه اصطلاحدر اصل معناسی برکمك وبرارایه کلمك ودرطوب اولمقدر بوترکیبده اولان بهم لفظنده ملحوظ اولان معنی انجق معنای جمعیتدر پربرینه قارشمش معناسی ملحوظ دکلدر بومحلده هم کلمه سی عربی اولمق اوزره غم وغصه ومشقت معناسی برچهله خاطره کلیر (دی بجای او انك حقنده هم) بجای او انك یرنده دیمکدر انك حقنده معناسنه اصطلاح اولمشدر (یك غضبلندی دیمکدر تیره شد) تیره شد اصل معناسی بولانق اولدی دیمکدر غایت زیاده غضب ایتدی معناسنه اصطلاحدر تیره کشت قساوتلندی معناسنه در (عقلی شاشردی دیرلر خیره شد) خیره سمه ومبهوت وحیران معناسنه اولمغله عقلی شاشران آدمه خیره شد دیرلر خیره قاشق وطوناق کوزه دینور

گستاخ و بی ادب وجسور معنا سنه وهرزه و بیهوده و بیمعنی وجلوح
و معاند و یورغون وفرومانده معنا سنه دخی اولور (سرت ایدی
یك یو مشدی آمد فرود) آمد فرود اشاغی کلدی معنا سنه در
فرود کلمه سی فاتك کسری ورائك ضمی ووا و معروف ودال ابله انش
واشاغی معناسنه در و بوندن بشقه الدائمش ومغبون معناسنه والدایجی
وفریبنده معنا سنه وزبون و ناچیز معناسنه ومغرور معنا سنه ده
کلور وعریده عنبه دیملان قبوك الت ایشیکنه دینور وفاتك فتحی
و واو مجهول ایله فرود کیخسروك والده پرقرنداشنك آدیدر که
کیخسروك باباسی سیاوش پیران و یسه نك قزنی تزوج ایلدکده
اندن حاصل اولمشدر فاتك ضمیله فرود فا و رلمش و پریان اولمش
معنا سنه در بو ترکیبده آمد فرود فاتك کسریله سرت وسرکش
اولان شخص یومشوب تنزل ایتمسنه اصطلاح اولمشدر ترکیبده
دخی اشاغیلدی یی کنی اشاغی یقدی دینور (دولتی ارترسه دی آبش
فزود) آب کلمه سی صو معنا سنه در که معروفدر استعاره طریقیله
رونق ولطافت وقدر ومنزلت وعرض ووقار وفیض ورحمته دخی
اطلاق اولنور بناء علیه دولتی مزداد اولان کیسه یه آبش فزود
دیرلر هر نقدر که لغت معنا سی صو یی آرندی دیمك ایسه ده رونق
وقدر ومنزلت اعتبار یله دولتی آرتدی معنا سنه اصطلاحدر
فلانك عزت واعتباری وحیثیتی ومقداری واردر دیه جك پرده آبش
روشنست دیرلر (مضطرب اولسه کشی شد دسته دی) دسته شد
شد دسته ترکیبلری مضطرب اولدی معناسنه اصطلاحدر (هم متاره
آدنه کلدسته دی) کلدسته اصل معنا سی کل دهدی دیمك اولمغله
متاره یه اصطلاح اولمشدر (غالب اولدقده دینورمش سکه زد) سکه
سینك کسری و کافك فتح وتشدیدیله ضرب خانه سکه سنه دینور
اوزرنده دراهم ضرب اولنان منقوش حدیددر وسکه زد سکه اوردی
معناسنه در سکه اورمق پادشا هلره مخصوص وغلبه سلا طینك
شائندن اولدیغندن سکه زد غالب اولدی معناسنه اصطلاح اولمشدر

فارسی وترکیده دخی سکه دینور (منتخب نسنه دخی روی سپید)
سپید سینك کسری و باء فارسیه نك فتحیله زمین معنا سنه در که
عریده ارض دینور بوندن بشقه زمین اوزره موکل ملك معناسنه
وسپند دیملان یوزرلك تخمی معنا سنه در (طالب آملی) ما کلمخیان
سنبل ونسرین نشناسیم * آتش بود آتش کل روی سپید ما * معانی لغویه
مذکوره سنده نقل ایچون مناسبة واضحه یه دلالت بولنمز (دیندی
خود سر اکا کیم بی باك اوله) خود سر اصل معناسی کندو
باشنه دیمکدر بی باك و بی پروا معناسنه اصطلاحدر (مخمشم کاشی بیت)
به بی قید اهوانت کو که بسیار اینچنین * خود سر مناسب نیست
دردشت دل مردم چریدنها * باك باء موحده ایله قورقومعناسنه ایدیکی
ذکر اولندی بی باك قورقوسز معناسنه در (سینه یرطاق اولمك بغری
چاك اوله) سینه معروفدر که کوکس معنا سنه در طاق طاقایله ساق
ورننده بش معناسی واردر بری کر وقطره معناسنه در ثانی آچق
وکشاده معنا سنه در ثالث پهلو جبه وقفتان معناسنه در رابع
تك معناسنه در که زوج وجفت مقابلیدر خامس طاش ودکنك مثلاو
اجسام صلبه نك تصادمندن ظاهر اولان صوتدن حکایه در که
طاقردی تعبیر اولنور سینه یرطاق عاشق و بیقرار و باغری چاك
معناسنه اصطلاحدر بو معنایه علاقه نقل طاقده بیان اولنان
معانیدن یك معناسی یا خود معنای اخیر اولمق ظن اولنور (نسیمی
نسابوری بیت) دل مجروح حاجتمند ومشتاق * بیارا برویت شد سینه
یرطاق * ذکر اولنان یدنه نظرا کر معناسی مناسبتی ایله اولمقده خاطره
اولور الله تعالی اعلم بحقیقته (جوق یلوب کزدی دیمکدر قطره زد)
قطره طمله معناسنه اولمغله جوق کزمك لازمی اولان ترلمکدن کنایه
اولمق خاطره اولور انجق لسان عریده قطور یك سرعتله کتمك
معناسنه دخی اولمغله معنای مذکوره دن نقل ایله اصطلاح اولمسی
شارح مرحومك مختاری اولمغله مرحوم مشار الیهك مختارنی
اختیار اولمق وانسبدر (هیچ کاره پوش سوریتن شخص بد) هیچ پوش

وبیهوده معناسنه اولغله کاره ایله ترکیبلنوب ایشسز سوردینن
شخص معطل حقنده اصطلاح اولمشدر آخرنده اولان هانسبت
ایچون اولق ومعنای اصطلاحیه یه علامت تخصیص ایچون اولمق
جائزدر (پك معاند کیمسه کافر ماجرا) معنای ترکیبی
کافر ماجرالو دیمك اولغله شخص عنود حقنده اصطلاح
اولمشدر (همدمی نداشت بی شرم وحیا) نداشت نونك فتح ومدی
ودالك کذلك مد وفتحی وسکون شین معجمه وآخرنده تاء فوقیه ایله
ادبسز وحیاسز واوتانمز معناسنه در مفلس و بی مایه وفقیر معناسنده
دخی استعمال اولنور واعتقادسز کیمسه یه ده دینور (حدتی بیلدردی
دیمکدر مراد * دینلورسه برخرش کاله نهاد) اصل معناسی اشکی
اوزره متاع قویدی دیمکدر کاله کالا مرادفی متاع معناسنه در ترکیب
مذکور حدتی بیلدردی موقعنده اصطلاحدر (غالب اولمغه دینورمش
دست برد) برد ضم باء موحده ایله کرد وزننده ایلتدی معنا سنه در
جنکده وغیری محلده غالب اولمغه واوست کلمکه اصطلاحدر
(بوز یلوب مغلوب اولدی باز خورد) باز خورد مغلوب اولدی
معناسنه اصطلاحدر (خواجه سلمان بیت) لعل روان زجام زدنوش
وغم جهان مخور * زین فلك زمردین بهرچه باز میخوری (اشتم کرد
ایلدی دعوی نزاع) اشتم همزه نك ضمی وشین معجمه نك سکونی
وتاء مثناتك ولامك ضمی ومیمله برکیمسه اوزرینه زور وغلبه وتعدی
ایلك وعنفله برندن رنسنه الق معناسنه در ایتدی معناسنه اولان
کرد کلمه سیله ترکیبلنوب اشتم کرد غوغا ونزاع ایلدی معناسنه
اصطلاح اولمشدر اشتم لفظنك غوغا ونزاعه دلالتی معانیٔ اصلیه
مذکوره نك لازمی علاقه سیله در نفس کلمه غوغا ونزاع معناسنه
دکادر معنای مزبور کلمهٔ مذکوره نك موضوع لهی اولق لازم کلمه
اصطلاح دینلز (همدمی شیخوش کرد ایتدی وداع) شیخوش
کرد شیخوش ایتدی یعنی کیچه کز خوش اولسون دیدی (بیت)
خط شب رنك ابرشبچه امهك کون یوزنه * دیدی عشاقه کوزلك

کیچه کز خیر اولسون * کجمار شب خوش باد دیرلر ادای مذکور
حین وداعده مستعمل اولمغله شیخوش کرد وداع ایتدی معنا سنه
اصطلاحدر ومجازا فراغت ایتدی معنا سنده دخی مستعملدر
(محمد عصار بیت) ندیده دل ازین خط روز بازار * بخواهد شب
خوش جان کرد ناچار * بیت مذکوردہ اولان روز بازار زمان رواج
معنا سنه اصطلاحدر انور رینك اشبو بیتنده معلومدر (بیت)
روز عیش وطرب بستا نست * روز بازار کل ریحا نست (اولدی
رسوا برسرشت بیضه شکست) شعبده بازلر برشخصی آلت هنکامه
ایدوب باشنده بمور طه قیردقلری منا سبتی ایله رسوای اولان
شخصك حقنده برسرش بیضه شکست اصطلاح اولمشدر
(کادی اوحاله پروزاونشست) معنای لغویسی آنك کونده اوطوردی
دیمکدر بوده آنك کبی قره کونلو وبرکشته طالع اولدی موقعنده
پروزاونشت اصطلاحدر (شاهی بیت) هرکس که شیی نشست بااو *
بسیار بروزمانشیند (بی سروپا در پریشان حال اولان) سروپا
باش وایاق معنا سنه وبی ادات نفی اولمغله باشسز وایاقسز معنای
لغویه سندن نقل ایله پریشان حال اولان کیمسه یه اصطلاح اولمشدر
(چو نماند صکره دن بی مال اولان) جو نمانده صکره دن بی مال
اولدی معنا سنه اصطلاحدر اولکی حالی یوقدر موقعنده
چونماندست دیرلر (اظامی بیت) شعیری زان شعار نو نماندست * وکرنازی
ندانی چونماندست معنای لغویسی ار په قالمدی دیمکدر (چشم دارنده
اوکیم امید ایدر) چشم کوز ودارنده طوتیجی معنا سنه در چشم
دارنده امید ایدیجی معنا سنده اصطلاحدر (کورلکه چشم فرنکی
دیدیلر) بیت * زبهر دیدن روی تو روز وشب * حمام هزار چشم فرنکی
نهاده برسرو بام (التونه غرق ایلدی در زر کرفت) اصل معناسی
التونده طوتدی دیمکدر کثرت احسانه اصطلاح اولمشدر (دخی
طوتدی شعله لندی در کرفت) در کرفت کلمه سنك معنای لغویسی
طوتمق معنای اصطلاحیسی شعله لندی دیمکدر (دیمك اولمش

آتش آبد ازچنار * اومد یغك یردن اولور آشکار) آتش آید از چنار * اومد یغك یردن آتش کاور دیمکدر اومد یغك محلدن ظهور ایدر معنا سنه اصطلا حد رچنار نوع شجردن اولدیغی جهتله آتشله مناسبتی اولدیغی معلوم ایکن مرور وقت ایله درونندن آتش ظهور یله یاندیغی مشهور ومشهود اولغله بوملابسه علاقهٔ نقلدر سیر وسفر مزاثنا سنده وخصوصا صرب وبوسنه یالقانلرنده عتیق چنار اغاجلرینك درونلری یانوب سیم سیاه اولدیغی منظور مز اولوب معیتمزده اولا نلر بالالتزام احراقه حمل ایتملریله انسان واروب یاقمغی التزام ایتمه جکی محلاره یعنی یالقانلرك تاایچرو طرفلرنده واوجورم اولان محللرده اولان چنارلره دخی صرف دقت اولندقده اکثریسی یانمش کورندی انجق برطرفندن شعله ودخانه دائرشی مشاهده اولمدیغندن حقیقت محترقی اولور یاخود شجر مذکورك چوریمشی یانمش صورتنده می کورینور تحقیق اولنه مدی (هم کدوبی وچناری دیسه لر * بربرینه اومز ایکی نسنه لر) معنای لغویسی قباقلق وچنارلق یاخود برقباق وبرچنار دیمکدر قباق شجری هرنقدر بالای قامت چناره قدر یوکارو چیقار کیدر ایسه ده عمری غایت قلیل اولدیغندن بك قلیل مدتده مضمحل اولمسی وچناراغاجی پایدار اولوب نیچه نیچه قباقلر اسکتمسی مناسبت نقلدر که اقبال کونه بعض عوارض غیرقاره یه مغرور اولوب اقرانه دعوای تفوق وامتیاز ایدن ساخته ادار حقنده ضرب اولنور (کمال خجندی بیت) بدخواه تو خود را پیر رنگ چه نماید * لکن مفلست این که چناری وکدوبی (بربرینه کفو اولانلر نیك وکم * همسر طاوس طاوسست هم) همسر زوجه ومنکوحه معناسنه ورتبه ولیاقتده برابر معناسنه اولور طاوس مرغ معروفدر رتبه وجاهده وخلق ومناجده بربرینه کفؤ واقران وهم جنس حقنده همسر طاوس طاوسست دیمك اصطلاحدر (شیخ نظامی (بیت) مراچون من کسی ناید بناموس * که باشد همسر طاوس طاوس * کلهٔ طاوس

(عربیدر)

عربیدر فارسیده وترکیده دخی استعمال اولنور فقط عربیده ایکی واو الله فارسی وترکیده برواو ایله تحریر ایدرلر (پیشکش معناسی اولمش ترجمان) پیشکش هدیه معنا سنه لفظ فارسی اولمغله استعمال وشیوعنه بناء موقع ترکیده ایراد اولندی ترجمان پیشکش معنا سنه اصطلاحدر هدیه ارجل ترجمانه دیرلر هدیه مهدینك حال وشانند ودرجهٔ علو همتنه برهان ولسان الحال اوله جغی علاقهٔ نقلدر جمك فتح وضمی جوازیله اصل معناسی برلغتی آخر لغته تفسیر وبیان ایتمکدر بومعناده عربی اولوب فارسیده دخی مستعملدر ابن کمال مرحوم سقطات العوام نام رساله سنده وماشاع بین الناس من ضم الجیم خطاء یوروب ضم جیمله اوقومق غلط وخطا اولدیغنی بیان یورمشلردر انجق قاموس ترجمه سنده الترجمان عنفوان وزننده والترجمان زعفران وزننده والترجمان ایهقان وزننده برلغتی آخر لغت ایله بیان وتفسیر ایلین آدمه اطلاق اولندیغی مسطوردر ترجمانك هدیه معناسنه اوله رق لسان عربیده استعمالنه ظفر یاب اوله مدق (سنبل تردخی زلف دلبران) سنبل تر تازه سنبل معنا سنه اولغله زلف معنبرخوبانه اصطلاح اولمشدر خطنو دمیدهٔ دلستانه دخی اطلاق اولنور (قوتی وارآب دارددرجکر) آب دارددرجکر معنای لغویسی جکرده صوتاریدیکدر قوت وقدرتی وارمعنا سنه اصطلاحدر آب برجکر دارددخی دیرلر (بیت) نام دریادلی براوردی نیست * این طرفه آب برجکرست * سرخوش اولمقدن وتکینلکدن دخی کنایه اولور (دخی عفو ایله دیمکدر درکذر) درکذر ودرکذار عفو ایله معنا سنه اصطلاحدر اصل معناسی کچ دیمکدر یولدن کچمك ومطلوبدن کچمك معنا لرندن اعمدر درکذر ده اولان درکلمه سی معنای لغویه افاده سنده تحسین لفظ ایچون ایسه ده معنای اصطلاحیه ده جزؤ کلمه دن معدود در شیخ عطار حضرتلری (بیت) یاالهی جرم مارا درکذار * ماکنهکاریم تو آمرزکار (مترك ناموس اینمه آب رومریزك لغت معناسی

یوز صوبی دوکه دیمکدر ترك ناموس واظهار ذل وحقارت ایله
معناسنده اصطلاحدر مریزکلمه سی ریختن یاخود ریزیدن مصدرندن
نهی حاضر در یوز صوبی دوکك تعبیری اظهار ذل ومسکنت
موقعنده لسانمزده دخی شایعدر (مرحمت ایله دیمك ریزی پریز)
ریزکلمه سی رانك کسری ویاء مجهول وزای معجمه ایله جرعه
معناسنه در که قدح دینده قالور قدح وپیمانه واهل ونعمت وهوا وآرزو
ورحمت معنالرینه دخی کاور وهر شیئك اوفاغنه وخرده سنه وقرنتی
مقوله سنه دیرلر ودوکك معناسنه اولان ریختن یا خود ریزیدن
مصدرندن امر اولور ریزی پریز ترکیبنك اولکی ریزده اولان یاوحدت
ایچوندر وریزکلمه سی ذکر اولنان معنالردن رحمت معناسنه در
ریزی پریز دیمك برمرحمت ایله دیمکدر یابه استفهامی متضمن خطاب
معناسی وپرمك وریزکلمه لرینك اول مفرد مخاطب ثانی امر حاضر دیو
قید ایله سهو ونسیان قبیلندن زیرا (حکیم خاقانیدك) ای فیض
رحمت تو روان عاصیانرا * ریزی بر بزبردل خاقانی ازصفا * بینده اولان
ریزی لفظنه معنای استفهام تقدیری ایله دوکر مبسن دولك دیمك
جدا جائز دکلدر وترجمهٔ برهانده ریزی پریز برمرحمت ایله دیمکدر
زیرا ریزمرحمت معناسنه در دیو مسطور در (برابو نسنه تلف
اولسه اکر * دیدیلر دیکرمی بندکر) دیکرمی بندکر بودخی
قوشاقی باغلار معناسنه در برنسنه تلف وضایع اولمقده اصطلاح
اولمشدر دیکر کر نیست دخی دیرلر (مولانا طوسی بیت) نامودی
بنیشکراب خود * آن شکسته دکر نبسته کر ذکر لوانان بیت ایله شیخ
عبدالله انصاریدنك هرکه جزموی میان اوخیانی بسته است * درمیان
عاشقان دیکرمی بندکر * بیتینك مضمونلرینه نظراً مطلق ضایع
وتلف معناسنه اعم اولمق فهم اولنور ناظم مرحوم ابو نسنه تلفنه
تخصیص بیوردیلر (کر دینورسه طشت ازبامش فتاد * سری فاش
اولدی دیمك اولور مراد) طشت لکن معناسنه اولمقله ازبامش آتك
طاماندن فتاد دوشدی دیمکدر بو کیسه تك اسرار خفیه سی فاش

(وظاهر)

وظاهر اولدی موقعنده اصطلا حدر (ایشید لسه سری که
مکتوم ایدی * بخیه آش بر روی کار افتاده دی) بخیه نکننده
معناسنه در که ذکر اولندی تکل تعبیر ایدرلر شین ضمیر غائبدر بر روی
کار افتاده ایش اوزرینه دوشدی دیمکدر برشخصك اسرار
مکتومه سی فاش اولدقده ضرب اولنور بر وی کار ذکر اولنمیه رق
بخیه اش افتاد و بخیهٔ او افتاد دخی دیرلر (محمد عصار بیت) زغمز
دشمن نماز بدخو * فتاده پیش مردم بخیهٔ او (کوردیرن بولسز ایشن
خلقه همان * مار میکیرد بدست دیکران) مار پیلان میکیرد طوتار
بدست دیکران بشقه لرك الی ایله یعنی بشقه لرك ایله پیلان طوتار
لازملو ایشنی بالنفس کندو سی تنظیم ایدر بولسز ولاز مسز
اولور ایسه بشقه سنه سپار ش ایدر متبصر آدم مدیر معناسنه
اصطلاحدر ترکیده دخی ال ایله پیلان طوت تعبیری کیندو لازملو
مصلحتی بشقه سنه حواله ایتمه ایدر ایسه پیلان طوتمق مثللو تهلکه لو
وبی لزوم ایشی حواله ایله موقعنده ایراد ایدرلر (کیزلو مفسد اولدی
کونه آستین) کونه آستین یکی قصه دیمکدر صورت صلا حدده
اولان اهل فساده اطلاق اصطلا حدر زیرا خرسز لر مسروقی
محافظه ایچون بهن آستین اولورلر (عیب فاحش باز کونه پوستین)
باز کونه ترسنه ومعکوس معناسنه اولمقله کورك معناسنه اولان
پوستین کلمه سی ایراد قیله باز کونه پوستین عیب فاحش معناسنه
اصطلا حدر (کیجه کوندز جبهٔ خورشید وماه) جبهٔ خورشید
وماه کیجه کوندز معناسنه اصطلا حدر بالکز کیجه یه جبهٔ درویش
وجبهٔ هزار بخیه دخی دیرلر (شخص مشوّمه دینور زاغ سیاه)
اکثر قره قارغه ایله تشأم اولدیغندن شئامتلو واوغورسز اولان
آدمه زاغ سیاه دیرلر (کزلو معنایه دینورمش در لباس) در لباس
کزلو معنایه دینور لباسك وجودی ستر ایتمسی علاقهٔ نقلدر (وخشیٔ
یزدی بیت) دلاوخشی صفت بکحرف بشنو درالباس زمن * بکبش
سترد کر بیان غم اندر وقت عریانی (هم منجم آیدر اختر شناس)

اختر کوکب ویلد ز معنا سنه شناس شنا سنده دن مخفف ایکلیجی
اولغله اخترشناس وصف ترکیبی اولەرق منجم معناسنه اصطلاحدر
(حوض ماهی آسمانده برج حوت) معنای لغویسی بالق حوضی
دیمکدر فلکده اولان اون ایکی برجدن حوت برجنه اصطلاحدر
(هم دخی دم درکشید ایتدی سکوت) دم نفس معنا سنه درکشید
ایچرو یه چکدی معنا سنه در سکوت ایتدی موقعنده اصطلاحدر
پوتر کیبده در لفظی مجرد ادات تحسین دکلدر بلکه نفسك ایچرو
طوغرو چکلمسی معناسی افاده سنده مدخلی واردر (ناتوان بین دشمن
ودخی حسود) ناتوان بین ضعیف وقوتسز کوریجی معناسنه اولغله
دشمنه وحسوده اصطلاح اولمشدر (یك فقیره دیدیلر کیسه کبود)
اصل معناسی کوك کیسه او دیمك اولور فقیره اصطلاح اولمشدر
(هم نشان فتر ایمش انکشت نیل) نیل تونله فیل وزننده جویت
اویتمه دیشور عصاره سنه نیله دیرلر انکشت نیل قره یارمق دیمك اولور
علامت ونشان فقر معنا سنه اصطلاحدر انکشت نیل کشیدن دخی
رسوا ایلق وفقر وفاقه علامتنه اصطلاحدر (شول کران جان وکران
سایه ثقیل) کران جان جانی آغر کران سایه کولکه سی آغر معنا سنه
اولغله ثقیل آدمه کران جان کران سایه دیمك اصطلاح اولمشدر
ثقیل آدمه جانی آغر تعبیری ترکیبده دخی مستعملدر (اولدی
خسپوشی نفا قیله ریا) خس خاء معجمه نك فتحیله چور چوب
وسپورندی معنا سنه پوش پوشتمه دن مخفف اوریجی معنا سنه
اولغله آخرنده یاء مصدریه ایله لغت معناسی سپورندی وچور چوب
اورتو جیلك دیمك اولور نفاق منافقك طبعنده ورویا مرائینك فعلنده
مستور اولدیغی مناسبت ایله منافقلغه ومرائیلکه خسپوشی
اصطلاح اولمشدر خس معنای مذکوردن بشقه صو یسز وناکس
وبد کوهر معنالریته دخی اولغله بو معنالر علاقه سیله دخی نقلنك
توجیهی ممکندر مرائی ومنافق خساست زاتلرینی ریا ونفاق ایله ستر
ایدرلر اختر ماشئت (آب زیرکاه مکرناسزا) آب زیرکاه صمان التقیه

صو معناسنه اولمغله حیلهٔ ناسزایه اصطلاح اولمشدر (حکیم انوری
بیت) بساخر من که آتش درزنی زود * هنوزت آب خوبی زیرکاهست
شعوری مرحوم لایق اولیان نسنه معناسنه در دیمش ترجمهٔ پرهانده
صورتی صالح سیرتی فاسد فتان کیسه حقنده ضرب اوانور وایوا یکی
یاخود قابلیتی واستعدادی وراء پردهٔ خفاده مستور اولان کیسه لره
اطلاق اولنور دیو مسطور در (عهدنی بوزن کشی زینهار خوار)
زینهار خوار عهد اکل ایدیجی معنا سنه اولمغله اکلك لازمی اولان
اتلاف واضاعه معنا سی ملاحظه سی ایله پیمان شکن معنا سنده
اصطلاح اولمشدر (هم سیاه کاسه لئیم ناهنجار) سیاه کاسه قاره
چناقلو معناسنه در بخیل وخسیس لئیمه اصطلاحدر ولئیم لفظی
عربیدر وهو لا یعطی ویحکی مستبعدا صنیعة الکریم تعریفیله
معرفدر یعنی کندوسی اعطا ایتمز وکریمك انعام واحسانه دائر
اولان صنیعه واقعالنی استبعاد ایدرك تمثل ایدر (دست و پا زد ایتدی
سعی واهتمام) دست پازد اصل معناسی ال وایاق اوردی دیمکدر
سعی واهتمام معنا سنده اصطلاحدر چپا لدی وجان چکشدی
معناسنده اولور (بیت) دست و پاچند زنی عرض شهیدان پردی
* یکزمان صبرکن ای کشته که قاتل برود * وجد واقدامله ارامق
وطلب ایتمك معنا سنه اولەرق دست و پازدن دخی اصطلاح حدر
(پرشده پیمانه اش عمری تمام) پرشده پیمانه اش اصل معناسی قدحی
طولدی دیمکدر عمری تمام اولدی معناسنده اصطلاحدر (کاتبی)
بازان مست پرندان سر پیمان دارد * ساقیا چیست مکر پرشده پیمانه ما
(خست اولدی کربه در زندان سرا) کربه هره وکدی معنا سنه
اولمغله کدینك حفظی امریه موده ایکن زندانده حفظ ایدر معناسیله
کمال خسته اصطلاحدر (یوزه کولیجی ایمش کندم نما) کندم نما بغدای
کوستریجی معناسنه وصف ترکیبیدر یوزه کولیجی ومداهنه اصطلاحدر
(کرآو حیله کربه درانبان ایمش) انبان همزه نك فتحی وباء موحدهٔ
مضمومه نك فتحی ونونله طغار حق تعبیر اولنان ظرفدر که دریدن

دیکر ل در کلمه سی ظرفیت ایچون اولمغله اصل معنی طغار چقده کدی دیمکدر اصطلاح حده مکر وحیله وتزویره جالشمق معناسنه در (خوابکاه غول بو دوران ایمش) خوابکاه یتاق محلی معنا سنه غول عریده جندن بر طائفه در که بیابان وصحرالرده اولورو هر بر شکله کیروب یولدن آدمی آزدیروب هلاك ایدر دیو سویلرلر خوابکاه غول دنیا دن کایه واصطلاح حدر (یك فنا ایله سورلدکده ایو * طعن ایدوب دیرلر شترکربه دیو) یعنی برابوشی برفنالشی ایله ترویج اولنسه شترکربه دیرلر بو اصطلاح عربیك ما ارخص الناقة لو لا الملعونة بعنقها مثلندن مأخوذدر بدو یتك بریسی دوه سنی غیب ایتدکده اکر بولورایسم براجقه یه بیع ایدهم دیو عهد و یمین ایدرکن نصکره دوه سنه ظفریاب وایتدیکی عهده پشیمان ودوه نك عنقنه برکدی آصوب دوه براجقه یه کدی بیك اجقه یه دیو مراد وایکیسنی بردن بیع ایدرم تفریق ایتمم دیو فریاد ایتدیکی قصهٔ مشهوره مورد مثلدر (خاك شد خور وحقیر اولدی دیمك) خاك شد اصیل معناسی طبراق اولدی دیمکدر خور وحقیر اولمق معناسنده اصطلاح حدر (مارشیدابی نه دیرسن لنکرك) مارشیدابی اصل معناسی داولك یپلاتی دیمکدر جمله لنواصندن لنکرك جنسنه اصطلاح اولمشدر (دستکاری ایلکدر کسب وکار) یاء مصدریه ایله دستکاری ویاسز دستکار دیدکده معناسنه اولان دست ایله لیش معناسنه اولان کاردن مرکبدر اصطلاحده کدیمیش ایله کسب ایدیجی کیسه یه دینور کاتب ودلکر وقیومجی کبی وساخته وپرداخته ومعد ومهیا معنالرینده اولور دستکار فلانست دیرلر یعنی ساختهٔ فلان اصطلاح حزده بوایش فلانك الندن چقمش تعبیری بوکا قیاسدیر (صاغ الك معناسی اولمش دستکار) اضافت معناسی ملاحظه سیله خصیصه یسار اولان برقاچ ایشدن ماعدا سی صاغ ال ایله کورلدیکندن ناشی اصطلاح اولمسی موجهدر (یان وپروب صاوماغه چپ دادن دینور) چپ جیم فارسی ایله عجب وزننده صول ویسار معناسنه در وساز ونغمه اصولدن جمسه

(دخی)

دخی دینور دادن ویرمك معنا سنه مصدر در چپ دادن الداتمق وصاوشمق وسهولتله دفع ایتمك معناسنه اصطلاحدر (قوجی یه عمازه ناخن زن دینور) ناخن زن طرنق اوریجی معناسنه وصف ترکیبیدر قوجی یه وعمازه اصطلاح اولمشدر طرنق جالمق غوغاقوپشدر مقدن ترکیده دخی کایه اولوب بومعناده فارسیده دخی استعمال اولندیغی قاضی نورالدین اصفهانینك * چواد سوارشود ماه نوزند ناخن * کدره بیان دوخورشید کرده غوغایی * بیتندن آشکاردر (هم چب انداز اولمه ایشی ترس اوله) چب صول معناسنه اولمغله صول ال ایله ایش کورمك لایقسیز وترس اولدیغندن ایشی ترس مناسبتسیز آدمه چب انداز دیرلر (راه خوابیده دینور ایشلك یوله) راه خوابیده او یومش طریق ویول معناسنه در سبب نقل ملتزم اولسه ایشلمز یوله دینمك لازم ایدی لامناقشة فی الاصطلاح مقادی اوزره ایشلك یوله اصطلاح اولمشدر (رخت بسته ایلمش عزم سفر) رخت راء مهمله ایله سخت وزننده کیه جك واورتوته جك وخانه تجملاتی واغراق معناسنه اولمغله یغلمش معناسنه اولان بسته کلمه سیله ترکیبلنوب رخت بسته عزم وقصد سفر ایلمش معناسنه اصطلاحدر رخت افکندن معنای مذکورك ضدی اوله رق ترك سفر ایتمك ومقیم او لمق معناسنه در بو ایکی معنایه (ابوالمعانی بیت) درهوای عشقت اقتم آنزمان درد وغمت * رخت خود افکند در دل عقل ودین بر بست رخت (خیمه زد دیرلر مقیم اولسه اکر) خیمه زد خیمه اوردی یعنی چادر قوردی معناسی علاقه سیله اقامت معناسنه اصطلاحدر خیمه بروزد انده براینده مقیم اولدی معناسنه در مولانا (وخشی بیت) پاك ساز ازغیر دل وزطور تهی شوچون حباب * کرنسیك روحی تواند خیمه زد بر روی آب (اجدی سر بن عود در مجمر نهاد) عود ترکیده دخی معروفدر مجمر عریدر بخوردان معناسنه نهاد قودی دیمکدر افشای اسرار ایدن کیسه یه عود در مجمر نهاد دیرلر عودك رایحه سنك شیوعی وجه سیله نقلدر (آشکار اولدی دیمکدر روی داد) روی داد یوز

و یردی معناسنه در آشکارا ولغده اصطلاحدر لسانمزده دخی آشکار اولدی وآشکارا ولیور موقعنده یوزکوسترمکدی و یوزکوسترمکه باشلدی دیئور (کال اصفهانی بیت) هر که ازخط شریعت نهد پای برون هردمش فتح دکر روی دهد چون پرکار (کزلو سوز مفهومی اولمش زیراب) اصل معناسی طودق الئی دیمکدر کزلو سوزده اصطلاح اولمشدر (لنامقه الفقیر) براه زیرابله طاغ وطاشی ایلرم پریاد * که ای شیرین لب هرکوهکن تیشه یدوش اولماز (یردلم اتمك لپی چکمه تعب) لپی یردلم اتمك اولدیغنی میرك نقشبندی دخی نحر یرایدر شارح مرحوم قاون وقار یوز وانلرامثالی شیلرك دلمدن تعمیم ایدوب ناظم مرحومك تخصیصی چکمه تعب تعبیرنی تمهید ایچوند ر بیورمشلر شارحك بوالتزامی معنای عموم مأخذینك قوتنی ایجاب ایدر شوقدر که مرحومك ایراد ایتدیکی امیر خسرولك * ای قرص آفتاب که دوری زچشم ما * مارا لپی بخش که خسرو کدای تست * بیتنده اولان لپی بعینه حال یردلم اتمك معنا سنه در قاون وقار یوزه شمولی یوقدر (دی سماطك آدنه خوان دراز) خوان سفره معناسنه دراز اوزون معناسنه اولمغله سماط معروفك آدنه خوان دراز دیمکدر (یك ملوك اکل ایدن شطرنج باز) معنای اصلیسی شطرنج او یناییجی دیمکدر ملوك طعام اکل ایدن بیعاره شطرنج باز اصطلاح اولدیغنی ناظم مرحوم افاده بیورمشلر (ابله واحمق اولاندر خیره سر) خیره سمه ومعهوت وشاشقین معناسنه اولمغله ابله واحمق آدمه خیره سر اصطلاحدر (هر ایشن خوش فهم ایدندر دیده ور) دیده ور لفظنده چشم وکوز معناسنه اولان دیده ادات نسبت اولان ور کلمه سیله ترکیب اولنوب اصل معناسی کوزلو دیمکدر هر ایشی خوش فهم ایدن یعنی کج نظر وکج فهم اولیوب فطین ومتبصر اولان کیسه یه اصطلاحدر (دی تواضع ایدیجی یه سرفکن) سر باش معناسنه فکن فکنده دن مخفف براعجمی معناسنه اولوب سرفکن وصف ترکیبی اولهرق متواضع شخصه اصطلاح اولدیغنی ناظم مرحوم افاده بیورمشلر فکنده سر

(مراقبدن)

مراقبدن وخجل وشرمنده دن کنایه اولدیغنی برهانده مسطوردر (آدمی تکدیر ایدندر دلشکن) دلشکن اصل معناسی کوکل قریحی دیمکدر آدمی تکدیر ایدن بدزبان ومتهور اره اصطلاحدر (مدعی وخصم دامنکیر ایمش) دامنکیر اتك طونیجی دیمکدر خصم ومدعی یه اصطلاحدر ومصاحب معنا سنه ده مستعملدر وعائق ومانعدن دخی کنایه ایدرلر (خاطری قالمش اولان دلکیر ایمش) دلکیر کوکل طونیجی دیمکدر کوکل قالمش وانفعال ایمش وطارلمش معنا سنه اصطلاحدر (خواجه سلمان بیتی) نیست سودای سر زلف تو کار همه کس * کان طرفیقست خم اندر خم دلکیر ودراز (دارد ودر زیردامانش چراغ * شاهدی حاضردر ایله سن فراغ) دارد طوتار معنا سنه داشتن یاخود داریدن مصدرندن مضارعدر او ضمیر غائبدر که متکلم ایله مخاطبك بیتنده اولان معهوده راجعدر زیر اشاغی معنا سنه بورادہ الئی مرادد ر دامان اتك معناسنه در که دامن بوندن مخففدر شین ضمیر غائبدر چراغ یانمش فتیل معناسنه در حاصل معنای لغویسی اولادم انکی التده شمع طوتار دیمکدر شاهدی حاضردر معنا سنه اصطلاحدر (بیت) نشان شیروان دارد سر زلف پریشانش * دلیل روشنست این که چراغ زیر دامانش (شخص مصروعه دینورمش سایه دار) سایه جن معناسنه اولمغله سایه دار جن طونیجی معناسنه در حفظنا الله تعالی صرعه علته مبتلا اولان آدمه سایه دار دیمك اصطلاحدر معنای ترکیبیسی کولکه طونیجی دیمك دکلدر (نعل در آتش اولاندر بی قرار) نعل در آتش نعل آتشده دیمکدر عشق ومحبت وجلب قلب ایچون آتشه نعل وضعی فسونکارانك قوللندیغی اعاجیبدن اولمغله برآدمه سحر ایدوب آتشه نعل یراغلدقده تأثیر ایتدیکی صورتده اول شخصك بیقرار اوله جغی علاقهٔ نقلدر نعل در آتش داشت سحر ایتدی معناسنه در (خواجه حافظ) در نهانخانه عشرت صنمی خوش دارم * که ززلف ورخ اونعل در آتش دارم * (اولمش ایروزن اشارت ایدیجی) ایروزن ایرو اورمق قاشی تحریك

ایله اشارت ایتمك معناسنه اولمغله اشارت ایدیجی یه ایروزن اصطلاحدر
قاشی تحریك اشارتنه دلالت ایتدیکی مولانا آصفینك بو بیتندن معلوم
اولور (بیت) درشفق دیدمه عیداشارتها کرد * پیرماسوی می سرخ
بارووی سفید (کرم ران اتی سوروب پك کدیجی) کرم حرارت
وقزغنلق معناسنه اولمغله کرم ران آتنی صتی و پك سوروب کدیجی
معناسنه اصطلاحدر ترکیب اضافیسیدر کرم اولمغله اندن
تخفیف ایله وصف ترکیبی اولمشدر (ترك دنیا ایلین خانه فروش)
خانه فروش خانه صاتیجی معناسنه اولمغله ترك دنیا ایدن عاقل حقیق
حقنده اصطلاحدر (بی عیال وسرسری خانه بدوش) خانه بدوش
خانه اموزده دیمکدر بی عیال وسرسری خفیف المؤنه شخصه
اصطلاح اولمشدر (بیت) سرموفرق بوقدر بیمزده زلف دلبرله * سیه
بختز پریشان روزکارزخانه بردوش (بی سبب مغرور اولاندر بادسر)
بادسر اصل معناسی باش روزکاری دیمکدر اسباب غروردن نسنه سی
اولیوب بی سبب مغرور اولان شخصه ومتکبر ومتجبر وسرکش
ومتعصب کیمسه یه دینلور (پك رذیل آدم کس زن کون خر)
کس زن عورت فرجی کون خراشك دیمکدر معناسنه اولمغله رذیل
واحمق آدمه ایکیسی دخی دینورمش (دستخر کوسو کیجی بد سوزلودر)
دستخر کو سوکنك معناسنه اصطلاحدر شعوری مرحوم عورتك
اوغلانك فلان ایدیم دیو سوکنك معنا سنه در دیوقید ایتمس ادات
اسم فاعل اولان کرلفظی ایله دستخر کرید سوزل سوکیجی معناسنه
اصطلاحدر دستخرك اصل لغت معناسی اشك فاعده سی اشك
تورمه سی دیمکدر اشك الی دیمك دکلدر (سرکه ابرو اولکه اکشی
یوزلودر) سرکه معروف وابروقاش معناسنه اولمغله بدچهره واکشی
یوزلو شخصه اصطلاحدر (ایله واحمق اولاندر کاوریش) ایله
واحمق معنا سنه کاوریش وریش کاو دیرلر وخصوصیله اول
احمقه دینورکه جله اوقاتی خولیا واهل ایله کذرایده معنای ثانی
اوزره ریش کاولقدن تخلیص ذمت مشکلجه در (بی سبب عذو

(و بهانه)

و بهانه خشك ریش) خشك ریش عذر و بهانه وحیله ونفاق
معناسنه در و بارهٔ اغزنده منعقد اولان قروانه دیرلر (سبز و پای
شوم پی مذموم اولان) سبز پا اصل معناسی قره ایاقلو دیمك اولور
سبز پشل معنا سنه اولدیغی مثللو سیاه معنا سنه اولدیغی ذکر
اولندی قدمی منحوس ومشؤم واوغورسز وشوم قدم آدمه اطلاق
اصطلاحدر رضدی یعنی مبارك قدم اولان شخصه سپید پا دیمك
اصطلاحدر شوم پی دخی معنای مذکوره یه در (نامبارك مقدمی
مشؤم اولان) مصرع اولی تفسیر در مذموملق مطلقا اولیوب
شوم قدملك معناسنده اولدیغنی بیان ایدر (دیندی بدپرتو اکاکیم
بخیتی زشت) زشت زای معجمه نك کسری ایله چرکین معنا سنه
اولدیغی سبقت ایتدی بومحلده موقع ترکیده ایراد اولنمشدر طالعی
شوم اولان آدمه بدپرتو دینور پرتوك معنای لغوی ضیا وشعاعدر
(هم تکبر ایلین کردون سرشت) کردون سرشت فلك مزاجلو
دیمکدر متکبره اطلاق اصطلاحدر لسانمزده بی وفا آدمه فلك مشرب
دینور وقور ومتمکن وکاهل وناموافق شخصه دخی کردون سرشت
دینور (شولکه مضحك اوله رسوای ملوم * دیر عجم پازنجهٔ زنکی
زروم) اصل معنا سی زنکی وروملك او یونجاغی دیمکدر مضحك
خلیع العذار ومسخرهٔ عالم اولان شخص رسوایه اصطلاحدر
(قاضی کبرنك اوکیم خوشکوی اوله * خواجه نصرالدین کبی دلجوی
اوله) کبرنك کاف فارسینك کسریله بیرنك وزنده خراسان ولایتلرندن
باورد اعمالندن برقصبه نك اسمیدر بلدهٔ مذکوره یه نسبت ایله قاضیٔ
کبرنك خواجه نصرالدین مرحوم مثللو زله کو وحاضر جواب
کیمسه نك اولدیغندن محل کو وظریف آدم حقنده اصطلاحدر
مصرع اولده اولان خوشکو کوزل سویلیجی و مصرع ثانیده
دلجو مقبول معنا سنه اوله رق موقع تفسیرده ایراد اولنمشلردر
مرحوم نصرالدین افندینك ولادتندن مقدم کتب محاضراته
تحریراولنمش لطائف مومی الیهه اسناد ایله الان وسیلهٔ رحمت

خوانی اولمسی غرائب توفیقات الهیه دندر رحمه الله تعالی (عارسز جراره دیرلر جسته کبر) شارح مرحوم جسته یی ضم جمله قید ایدوب دیلك طوتمیجی دیمکدر دیمش عبد فقیر اصلنه ظفر یاب اوله مدم شوقدر که فتح جمله جسته صحیح رامش وفاجمش معناسنه اولمغله عارسز جراره بو معنی ملاحظه سیله جسته کبر دیمك وجیمك فتحیله قرائت اولنمق مناسب ظن اولنور والله اعلم بحقیقته (هم میانکیر او یله بی عار وحقیر) مبرم وعارسز جراره میانکیر دیمك دخی اصطلاحدر اصل معناسی بل طوتمیجی دیمکدر (شوخ چشم اول یوزی آچیق بی حیا) واو مجهول ایله شوخ کلمه سی بی شرم وجسور وفضول وبی حیا معناسنه اولمغله یوزی آچیق وبی حیا ولا ابالی آدمه شوخ چشم دیمك معانیٔ مذکوره دن نقل ایله در شوخ واو معروف ایله کبر ووسخ وپاس معناسنه کلور ایسه ده بوجمله ده معنای مذکور محظوظ اولمادیغی ادنی ملاحظه ایله معلوم اولور شارح مرحومك شوخ خوب معناسنه کلدیکی کبی چرك معناسنه کلور اضداددندر بیوردقلری شایان اعتبار دکلدر زیرا محبوبه شوخ اطلاق کوزل دیمك اولیوب بلکه کشاده مشرب ونازك طبع اولمسی علاقه سیله در بوقار وده شوخ آچیق مشرب بلوناز لك طبع وهم حاضر جواب یانی مضبوط در وبالفرض که شوخ کوزل معناسنه اولمش اولسه ده ضدی زشت اولور چرك اولماز (زوراید الان دلمیی خرکدا) بومصراعده اولان زور ادات ترکیه در که جبر معناسنه در جبر ایتدم مو قعنده زور آیتدم مشهور در فارسیده قوت معناسنه اولدیغی ذکر اولندی جبر وزور ایله الان دلمیی یه خرکدا دیمك اصطلاحدر اصل معناسی اشك دلمیی دیمك اولور (چاوشك آدی سیه پوش اولدی هم * محضر قاضی یه ده اولمش علم) سیه پوش سیاه پوشدن مخففدر سیاه اورنجی دیمکدر چاوش وصو باشی وکیجه قراغولی وجوقدار وقره قولاغی ومحضر مقوله لره اطلاق اولنور سلفده مهابت ایچون بونلر سیاه کیدکاری حسبیله کیدرلر

(اعلام)

اعلام غالبه دن اولمشدر وسیاه ماتم اسبابی اولمغله ماتمزده یه دخی سیاه پوش دیرلر (قول دیمك معناسیدر حلقه بکوش) حاء مهمله ایله حلقه بکوش بنده ومطیع وفرمانبر معناسنه اصطلاحدر حلقه عربیدر عوام خاء معجمه ایله اوقورلر واکثر بازارلرخاء معجمه ایله حلقه خلیقه معناسنه در که یاغمور نشانه سی اولان بلوده دینور وخانك کسر یله یارا دیلش وفطرت معناسنه در حلقه بکوشك اصل معناسی قولاغنده حلقه دیمکدر (هم کوله معناسی اولمش سفته کوش) اصل معناسی قولاغی دلنمش دیمکدر عبده اصطلاح اولمشدر (قاپوبولداشیله اقران همکمان) کاف فارسیه نك کسر یله همعنان وزنی اوزره همکسان همچنان وهمکاران دیمکدر که قپوبولداشی واقران دیمك اولور جماعت حاضره وجمیع ناس معناسنه ده اولور (جمله سینك سوزی بردر یکزبان) یکزبان بردل معناسنه اولمغله جمله سنك سوزی بردر محلنده اصطلاحدر ترکیده اغزی پرایکشلر تعبیری بومعناده مستعملدر (اولدی خدمتکارك آدی پشکار) قارشوده طوروب خدمت ایتمك معناسی علاقه سیله خدمتکاره پشکار اصطلاحدر شاکرد واجیر وارباغدمتکاریله ومعین وظهیر ومددکار معناسنه ده اولور پیش اولمك معناسی کار ایش معناسنه اولدیغی مسبوق ومعلومدر (هم کربسته دیمك خدمتکذار) معنای اصلیسی قوشاق یاغلمش دیمکدر یاغلمش قوشاق دیمك دکلدر کربسته مستعد خدمتکاره وکولایه دیمکی رسیده نظردر خدمتکار خدمتکذار خادم معناسنه تعبیرات فارسیه دندر شهرته مبنی موقع ترکیده ایراد اولندی (حاضر اولمشده طوردیجان برمیان) جان برمیان ترکیبنك اصل معناسی جان اورطه ده دیمکدر جان بل اوزرنده دیمك دکلدر میان کلمه سنك وسط معناسنه دخی اولدیغی ذکر اولندی سنکله اصلا تکلیفمز یوقدر یولکه جان فدا ایتمك صوزنده جانمی اورطه یه قویمشم حاضر ومهیا اولمشم مخلنده جان برمیانم دیرلر بومحلده میانه بل معناسی ویرمك وجانی کردن استعاره ایتمك دورادور تکلفه

محتاجدر (اوصانوب بیزار اولان آمد بجان) معنای لغویسی جانه
کلدی دیمکدر که ترکیده جانه یتدی دیرلر (شاهی بیت) ناله امراه
کلو بسته بحدی که نفس * نارون میرود ازسینه بجان می آید *
بالکز بجان دخی دیرلر (مصراع) بجان ازنالهٔ من خلق ومن ازناله
کردن هم (ایلرو جکدی دیمکدر برکشید) برکشیده ترکیبنده اولان
براستعلا معنا سنه در کوکس معناسنه دکلدر زیرا کوکس جکدی
تعبیر ندن ایلرو لك فهم اولنماز (خواجه سلمان درمدح شاه ولایت
سالار وصایت اسد الله الغالب علی ابن ابی طالب رضی الله عنه
وکرم الله وجهه (بیت) در بعزت مصطفی را در فاندر برکشید *
کشت منزل بهر اعزاز تونس انما (اکلدی مفهومی اولمش برسیدی)
بونك دخی معناسی کوکس ایردی دیمکدر دکلدر بلکه اوزرینه ایرشدی
معناسندن نقل ایله اکلدی معناسنه اصطلاحدر ترکیده دخی اکله دی
دیه جك محلده اوزرینه وارد ی دینلور (کامل اسماعیل بیت)
بیماریٔ من بچشم خودمی بینی * آشفتکیم نیز زلفت برس (حاضر
اولدی آستین برمی زند) اصل معناسی بکینی بوقارو اورر یعنی بوقارو
قوردیمك اولور که ترکیده بو ایشه بکینی صفادی استعمالی معروفدر
(هم اکا لایق دیمك اورا رسد) نسخهٔ شارحده اورا رسید تحریر
اولنمش و بونك قافیه سی بوزلمش اولدیغندن بو تحریر خطای طابعه
حمل اولنمق لایق ایکن شارح مرحوم معنای ترکیبسی اکا ایردی
دیمکدر دیو فعل ماضی معناسی وریوب حمل مذکوره مانع
اولدقد نصکره رسد مضارع عدر ماضیسی آنفا کجدی بیورملری
محل استعجابدر اورا رسدك اصل معناسی اکا ایر ر دیمکدر اکا لایق
موقعنده ایراد اولنور اصطلاحدر (بیت) زهی خجسته خصالی که
کارفکر صواب * ترا رسد که کنی دعوی جهانبانی (ایجمه فکر ایدیجی
اشتر بین ایمش) اشتر دوه بین کوربجی دور اندیش آدمه اشتر بین
اصطلاحدر معنای اصطلاحیه یه مناسبت دوه ده حدت بصر وبلکه
شاشیهٔ بصر تدر دیغیوب بو محلده حدت بصر مراد دکلدر بلکه دومك

(خصیصه)

خصیصه سی انفعال ایتدیکی وآزرده اولدیغی شخصه کینی یردن یره
اجرا ایتیوب وقت وزمان کوزله سی شاشیهٔ بصیرت ودور اندیشی
اولمغله بومناسبت ایله اینجه فکرلو آدمه اشتر بین دینلدی دینسه
مطلوبه اوفق ظن اولنور (دخی اشترخوی صاحب کین ایمش)
ذکر اولندیغی اوزره طار لدیغی آدمه وقت فرصتده غلبه ایتمك
ایچون انفعالنی اخفا ایتمك حیوان مذکورك خاصه سندن اولمغله
کین ایدن شخصه اشترخوی اصطلاح اولمشدر (قاپوجیلر کتخداسی
میرباری) دائرهٔ وزراده وزیرایله کورشمك مراد ایدنلری استرخاص
واستیذانه مأمورا ولان آدمه قپوجیلر کتخداسی دیرلر ایدی بوصورتده
ناظمه کوره بارکله سی اذن ورخصت معنا سنه اولور شعوری ومیرك
نقشبندی میرباری دیوان چاوشی ایله بیان ایدرلر بو بیانه نظرا
بار دیوان معنا سنه اولور شوقدر که ناظمك قیدنه مخالف دوشور
مکر که قپوجیلر کتخدا سنه ودیوان چاوشنه دخی اطلاق اولنه
(خواجه سلمان بیت) امروز میر بارندانست حال چیست * ازمیر بار
پرس ولی میر بارکو * بیت مذکورده میر بار ثانیده اولان میر مردن
مصدر ندن امر در غایت نارکانه دوشمشدر (اسکید رچوق ایش
بیلور کهنه سوار) کهنه سوار اسکی بنمش واسکی اطلو دیمك
دکلدر و بلکه اسکی بینجی معنا سنه در که اشمش پور تمش چوق
ایش بیلور موقعنده اصطلاحدر بار پادشاه (بیت) دردودما زکهنه
سواران پکی میست * انکورم قبول نفس میزندنیست (طبل پنهان
میزندینسه مأل * شول ایشی صافلرکه ستر ایتمك محال) ستری محال
اولان ایشی کتم ایتمك کزاو طبل چالمق مثلاو اولدیغندن اولمقوله
طبل پنهان میزند دیمك اصطلاحدر طبل معروفدر پنهان کزاو
معنا سنه میزند اورو معنا سنه در (خشمت ودارا تله بارنك و بوی)
رنك لون معنا سنه بوی قوقو معنا سنه اولمغله اصل معنا سی لون
ورایحه ایله دیمکدر دارات وکر وفر معنا سنه اصطلاح اولمشدر
(سوزی بی معنی اولاندر مرده کوی) مرده کوی اولمش سویلمیی یاخود

سویلیجی میت معناسنه اولمغله معناسز یاوه وهزیان سویلین شخصه اصطلاح حدر (دیدیلر حاضر جوابه ترزبان) تر سر وزننده خشك مقابلی تازه معنا سینه اولوب زبان لسان ودل معناسنه اولمغله حاضر جواب اولانه ترزبان اصطلاح حدر (فکری دقتلو اولاندر خرده دان) خرده اوفق دان بیلیجی معناسنه اولمغله دقتلو فکری اولان شخصه خرده دان اصطلاح حدر (اکادیر ارکیم زبان زرکری * اولدی معهوده اشارت سوزلری) متکلم ومخاطب بینده اولان مطلوب تصریح ایلمیه رق سوزلنده اکا رمز واشارت وکنایت ایتمك معناسنه زبان زرکری اصطلاح حدر اصل معناسی التونجیلق قیو مجیلق لسانی دیمك اولور (زیربالا کوی شولکیم خلطی چوق) زیربالا اشاغی یوقاروسعناسنه اولمغله کلامده خلط وخطاسی چوق اولان آدمه زیربالا کوی دیمك اصطلاح حدر زیربالا خطاوگاه معناسنده وچوقلرك داد وستد معامله لری معناسنده دخی اصطلاح حدر (زیربالا لنیست شك وشبهه یوق) اصل معناسی اشاغی یوقاروقدر دیمکدر (مولانا فخرالدین) بلاست آنکه تونامش نهاده بالا حدیث راست همینست زیربالا لنیست (کزاو سربسته معین سرزده) سربسته نك اصل معناسی باشی باغلمش یاخود اوجی باغلمش دیمکدر کزاو معناسنده اصطلاح حدر سرپهر دخی کزاو معناسنه در (بیت) ترسم که اشك ازغم ما پرده درشود * وین راز سرپهر بعالم سمر شود * سمر عربیده حکایه معناسنه در حکایه سویلنمکه مساویدر براز سرزده معین وآشکار معناسنده اصطلاح حدر اصل معناسی باش اورمش دیمکدر (خواجه سلمان بیت) من سرچوقلم برخط سودای تودارم * باانکه من سرزده را سرزده باز * وسرزده متفکر ومتحیر معناسنه ده اصطلاح حدر (بیت) نبیند باهزاران دیده در عالم نظیر او * سپهر سرزده هرچند برگردد جهان گردد (منتظر در امره فرمان پرزده) فرمان پرزده امره منتظر مطیع ومنقاد معناسنه اصطلاح حدر اجزاسنك معانی لغویسی معلوم مدر

(مفسد واچی منافق زرده کوش) زرده کوش مفسد ومنافق کیمسه یه اصطلاح حدر هاایله زرده وهاسز زرد صاری رنك معناسنه اولمغله زرده کوش وزرد کوشك اصل معنای لغویسی صاری قولاقلو دیمك اولور (بیت) بروای زرده کوش وازرق پوش * شیخ وزراق وشوخ زرق فروش * زرده کوش اصل معناسی زرده ایرانیچی دیمکدر وزرده پی معروف طعام ایله قید ایتمك هاسز زرد کوش استعمالنه عدم وقوفدن نشأت ایتمشدر زرده فتح زای معجمه ایله پرده وزننده صاری لوندره اولان آنه دخی دینور که قوله تعبیر اولونور طعام معروفه زرده تسمیه اولنه یعنی اسمائمزده متداول ایسه ده فارسیده استعمالنه ظفریاب اولهمدق (کیندو بی مدح ایلیندر خود فروش) اصل معناسی کندوسنی صاتیچی دیمکدر نفسنی مدح وثنا ووصیف وتزکیه ایدن آدمه اصطلاح حدر (فاسق وفاجر دیمك سایه پرست) سایه پرستك اصل معنای ترکیبیسی کولکه یه طاپیچی دیمکدر سایه نك جن معناسنه اولدیغی ذکر اولندی وسایه کلمه سی فسق وفجور دن دخی کنایه اولمغله سایه پرست ترکیبنك بومعنایه حملی قابل وبلکه انسبدر (شیر کیر اودر که اوله نیم مست) نیم مست یارم سرخوش یعنی چاقر کیف معناسنه شیر کیر اصطلاح حدر بروراده نیم مست موقع بیانده ایرادا اولنمش کلمه فارسیدر بهرام کورك سودیکی ندماسندن پدیسی افراط شربدن هلاك اولمغله شاه مشارالیه خبره یاغ اتمش اول اتاده کردك اوله جق برنوجوان دفع حجاب ایچون کزاو چه برمقدار بادیه تاب کورمش واولدیغی محلدن طبشره چقد قده پادشاهك ارسلان خانه سندن فرار ایتمش براسدی ارسلا نجیلر قوغارایکن جوان مزبورك اوکندن کجمك ایله صچرا یوب اوزرینه سوار وباشنه اوره اوره رام وارسلا نجیلره تسلیم ایتمکله یوکیتدن وسیندن بهرام آکاه اولدقده ارسلان طوتنه جق قدر شراب ایچیرو نار دیو رخصت ویرد یکندن چاقر کیفه شیر کیر دیمکله مشهور در (مولانا ظهوری بیت) بیك ساغرم کرکنی

شیر کیر * کشم پوست برفرق این کرك پیر (شبشه آب خشك رونق آب وتاب) آب خشك اصل معناسی قوری صودیمك اولور شبشه یه اصطلاحدر (بیت) آب خشك این آسمان وآتش تراختران * برخلاف ازاب خشك این آتش ترکرده اند * آب وتاب رونق معناسنه درکه آب استعاره طریقیله رونق والطافته اطلاق اولنوب وتاب ضیا وفروغ معناسنه اولمغله بومعنار مناسبتی ایله اصطلاح اولمشدر معنای ترکیبیسی صو وطاقت دیمك دکلدر زیرا تاب یالکز طاقت معناسنه اولیوب معانیٔ سائره سی اولدیغی وازجمله ضیاوفروغ معناسنه کلدیکی معلومدر (آتش تراولدی معناده شراب) آب خشك ماده سنده ایراد اولنان بیتده مذکور آتش تر شراب معنا سنه اصطلاحدر اصل معناسی پاش آتش دیمکدر مناسبت نقل معلومدر شرابه آتش سیاله دنی دیرلر (خواجه سلمان بیت) چون شراب لعل ساقی و بخت برجام بلور * آتش سیاله درآب زلال آمد پدید * (دست شست اولدی دیمکدر ناامید) دست شست اصل معناسی ال یودی دیمکدر رنا امید اولمغله اصطلاحدر (دلبرك ممتازی آهوی سفید) آهوی سفیدك اصل معناسی بیاض جیران دیمکدر ممتاز دلبره اصطلاح اولدیغنی ناظم مرحوم بیان ایدر شعوری مرحوم آهوی سفید غزال رومی معنا سنه در آهوی سفید آهوی خطابی دیرلر محبوب رومی محبوب خطابی مرادیدرلر دیدکدنصکره آصفینك * چشمت آهوست ولی آهوی مشکین ختن * چشم خوبان دکر درغمت آهوی سفید * یعنی ایله اسلشهاد ایتمشدر (یعنی دعوت ایلدی آوازداد) معنای اصلیسی صدا ویردی دیمکدر دعوته اصطلاح اولمشدر ترکیده دنی چیغردی تعبیری آواز ایلدی ودعوت ایلدی معنازنده مشترکدر (خواجه سلمان بیت) نایست فرورفته دم آواز دهیدش * کوش ره دارد وچشمش نکرانست * آواز کرد دنی دعوت ایتدی معناسنه در (مولانا ظهوری بیت) یاعطر بارده سازکن * طرب مبرود اینك آوازکن * (دنی رام اولدی

(دیمکدر)

دیمکدر تن نهاد) تن بدن معنا سنه نهاد قودی دیمکدر تن نهاد رام اولدی معنا سنده اصطلاحدر تن دهد راضی اولدی معنا سنه در (خواجه سلمان بیت) بردم کان که هست میان تراکنار * اما کجا میان تو تن در کمان دهد (پرنیان خوی اولکیم اوله خلقی خوش) خوی واومعلوم ایله طبیعت معنا سنه واو معدوله ایله می وزننده ترعرق معنا سنه اولمغله بومحلده طبیعت معنا سنه درکه ترکیده دنی خوی دیرلر پرنیان اطلس منقش معنا سنه اولمغله خوش خلق اولان آدمه پرنیان خوی اصطلاحدر آخرنده اولان یانك حذف واثباتنك جوازی معلومدر (اولدی بد آغاز خو یسمز سوزی بوش) بد باء موحده ایله سد وزننده کتو وفنا معناسنه در آغاز غین معجمه ایله آواز وزننده صداوبدا معنا سنه در اول وابتدا وقصد معنالرینه آغازیدن مصدریدن اسم وفعل امر دنی اولور بدآغاز ترکیبنك معنای اصلیسی صداسی فنا وکتو دیمك اولق یاخود قصد وابتداسی کتو معنا سنه اولق شفائری محتملدر ترجمهٔ پرهانده بدآغاز بدآواز وزننده بداصل وبدطینت وفرومایه معنا سنه در دیو محرر در شعوری مرحوم بدآغاز یعنی بد سرشت وبد نهاد دیمش ایسه ده زای معجمه یاخود راء مهمله ایله دیوقید ایتمامش شارح مرحوم راء مهمله ایله بدآغار اصل معناسی خوری کتو دیمك اولمسنی التزام ایتمش سروری کاشانی مجمع الفرسده بدآغار راء مهمله ایله وفادار وزننده بدسرشت یعنی خوبی کتو معناسنه در دیوقید ایدوب * یکی زشت روی بدآغار بود * * تو کوبی بمردم کزی مار بود * بیتی ایله اسلشهاد ایتمش و بوقید شارح مرحومك افاده سنه توافق ایتمش ایسه ده بدآغار وفادار وزننده اولدقده مصرعك وزننه اویمیه جقی وبرهانك ذکر اولندیغی اوزره زای معجمه ایله قیدی جهتلریله حقیقتی معلوم عاجزانم اوله ممشدر (شولکه بك احمق اوله دامن دراز) دامن درازاصل معناسی انکی اوزون دیمکدر انکك اوزون اولمسنه طول قامت وقامتك طویل اولمسنه حماقت لازمه سی علاقه تسمیه اولمشدر (مولانا جامی

(بیت) نوشته بدان نکتهٔ جانگداز * که ای کوته اندیش و دامن دراز (ساده لوح اولمش او معناده مجاز) ساده لوح دخی احمق وصاف در ون معناسنه در (بیت) ای دوستان فغان که من ساده لوحرا * کشتند بی گناه بتان بهانه جو * مجاز کلمه سنی ضم میم ایله جوازدن اسم مفعول اولمق اوزره اوقومق و یاخود میمك فتحیله حقیقت مقابلی مجاز در دینمك جائزدر وناظم مرحوم بو اطلاقی قنده طرافت ایتمشدر (صنعتنده ماهره پرکاردی) پرضم باء فارسیله طالو معناسنه کلمهٔ ایشدر معناسنه اولدیغی مرور ایتدی پرکار صنعتنده ماهر اولانه اصطلاحدر (محتشم بیت) طبیب محتشم درعشق پرکار بست کز قدرت بالماس جفا خوش میکند داغ نمکسورش (چهره دست اولمش دخی آلك کبی) چهره جیم فارسیله خیره وزننده یکین وغالب ومستولی ومنصور معنا سنه در وشجاع و بهادر معنا سنه دخی کلور ذکر اولنان معنار علاقه سیله صنعتنده ماهر چهره دست دینمك اصطلاحدر چهره نی جیم عربی ایله قید ایدوب چهره دست چاپك ال معناسنه در وضدی خاء معجمه ایله خیره در دینمك لایق دکلر زیرا جیم موحده ایله چهره روزبانه معناسنه در یعنی خدمتکار رقول وشاگرد مقوله سنه کوندرلك و یرلرلان اقچه وطعام دیمکدر چاپك معنا سنه دکلدر و بو محلده دست بد وال معنا سنه اولیوب حرفت وصنعت معناسنه در (سعی ایدوب چوق ایش کورندر دیو دست) دیو دست شیطان قوتلو دیمکدر بو ترکیبده دست قوت معناسنه در وقوتدن استعاره اولمق اوزره ید معنا سنه اولمسی دخی جائزدر (بایدی مشکل ایشلری برباد بست) براستعلا معناسنه باد روزکار معنا سنه بست باء عربی ایله بستن مصدر زندن باغلدی معنا سنه ماضیدر برباد بست مشکل ایشلری بایدی معنا سنه اصطلاحدر (یك کوکلسز ایش طوتمق کاردر) کار ایش معناسنه درد خرسز معنا سنه اولدیغی ذکر اولندی کوکلسز ایش طوتانه دینمشدر (هاتفی بیت) باندازهٔ کارکس داد مزد * زمزدش نشد بهره ورکار درد

(دیدیلر)

(دید یلر ایاق ترینه پای مزد) مزد اجرت پای ایاق معنا سنه در اصلنده مزد پای ایدی معروف ایاق تری تعبیر اولنان اجرت قدمه تخصیص اولند یغنه مضاف الیهك تقدیمی علامت نقل اولمشدر (دیندی مغلوب زبونه سست کوش) بو ترکیبده اولان کوش کلمه سی کاف عربی ایله اوقنوب سعی معناسی و یرلمك وکاف فارسیله قولاق معنا سنه اولمسی شارح مرحوم تجویز ایدر کاهی صحتنه واقف اوله مدق (تن زند معنا سیدر اولور خوش) تن زند ساکت وخوش اولور معناسنه اصطلاحدر تن بدن معناسنه زند زدن یاخود زیدن مصدر زدن اور ور معنا سنه مضارعدر خوش ترکی مو قعنده ایراد اولنمش کلمهٔ فارسیدر (شیخ عطار) عشق آنش در همه خرمن زند * ارهٔ فرقش نهند وتن زند (قوت وقدرت دیمکدر دستکاه) دستکاه دال مهمله وسین ایله تخنکاه وزننده قدرت وامکان وثروت وسامان معناسنه در وعلم وفضل وکمال معناسنه ده اولور ومحل شغل وتصرف اولان کارخانه یه دخی دینور که عوامك ترکاه اطلاقی بوندن محرفدر معنای ترکیبیمی ال محلی دینمك دستك معنائی ساژه سندن غفلت ایتمکدر (کرك یوسف متهمدر بی گناه) کرك قورد معنا سنه اولمغله حضرت یوسف علیه السلام حضرتلرینك اخوانیله اولان معامله ده بی جرم قوردی اتهام ایتد کاری مناسبتی ایله بی گناه متهم حقنده کرك یوسف دینمك اصطلاحدر (سن چکرسن فکر ایتمه کلید * هر که سکرا میکشد او میکشد) مصرع ثانی تمامیله ضروب امثال انجامندر هر که هر کیمسه که معنا سنه در سکرا کوپکی دیمکدر میکشد کافك ضمیله اولدر ور معنا سنه اوضمیر غائب که به راجعدر میکشد کافك فتحیله چکر معنا سنه در ترکیده دخی کوپکی اولدور نه سور و درلر مثلی شایعدر کتو ایش ایشیله نه ایدرایسك سکا عائد اولور موقعنده ایراد ایدرلر کاربد کتو ایش معنا سنه موقع ترکیده در (بیت) چون بد کردی مشو ایمن زآفات * بدیرا بدبود آخر مکافات * ابو المعانی قطعه * دوش دیدم

درسر کویش رقیب * پرسرش سنکی زدم آزرده کرد * کرد دوشم
یار کفتار این مثل * مرکه سکرا میکشد اومیکشد * (تیشه سوی خودزند
دیشه اکر * اولدی مقصد کندوسی نفعن ارار) تیشه کسر سوی خود
زند کندو طرفنه اورر معناسنه درکه کندو نفعن ارایان کیسه حفنده
تیشه سوی خود زند اصطلاحدر ترکیدر دخی کندطرفنه یونتیلر
استعمالی شایعدر (روی او بیند دیمك مفهومی هم * یعنی انك
جانبیدر ملتزم) روی او بیند یعنی انك یوزنی کورر انك طرفی
ملتزمدر واکا طرفدارلق ایدر موقعنده اصطلاحدر (بیت) ریش
داری اکرش پرسری بحث افتد * هرکه آید بمیان روی بسر می بیند
* صورته باقه سیرته نظرایت محلنده ظرفای ایران رومیین دروبیین
دیرلر (خواجه حافظ) عایدان آفتاب ازدلبر ماغافلند * ای ملامت کو
خدارا رومین دروبین (شو یله در معناده کچ دار و مریز * قارده
کز اما بلور سز اولسون ایز) مصرع ثانی ترکیده بعینه مستعمل
اولمغله عجملر کچ دار ومریز دیرلر کچ اکری ومعوج معناسنه دار
طوت معناسنه مریز دوکه معناسنه اولمغله معنای لغویسی اکری
طوت لکن دوکه دیمك اولور (بیت) درازل داد کفم ساقی عشقت
جامی * کفت کچ دار ومریز خون جکر سیر شارست (دیسه در دراستین
اینست و بس * بولنان بو غبردن امیدی کس) یوقاروده ذکر
اولندیغی اوزره در ظرفیت معناسنه آستین یك معناسنه بس یتشور
وفقط معناسنه اولمغله حاصل معنی یکنه اولان فقط بودر دیمك
اولمغله بولنان بودر موقعنده درآستین اینست و بس اصطلاح
اولمشدر (درجه تیری دیسه مفهوم ومآل * رتبه وجاللدن ایمکدر
سؤال) یوقاروده ذکر اولندیغی اوزره تیر حصه معناسنه دخی اولمغله
رتبه وجاللدن سؤال موقعنده درجه تیری دیمك اصطلاحدر درظرفیت
جه استفهامیه وآخرنده اولان یاخطاب ایچوندر (مولانا طوسی بیت)
ای دل چو تیرش آمد زود ازهوا بکیری * تا درصف دلیران بنیم که
درجه تیری (دینلور سه نان دروغن فتاد * بی مشقت دولته

(اردی)

اردی مراد) نان دردروغن فتاد انمك یاغه دوشدی معناسنه اولمغله
بی مشقت دولته نائل اولدی موقعنده استعمال اولنور اصطلاحدر
(ریش صقال معناسنه ناطورا کین
وبانچه بکجیلری معنا سنه وآخرنده اولان یا مصدریه کتدیدر
معناسنه مضارعدر سرّ اوناسزا دیمیوب هرکسه تواضع وتملق ایدر
موقعنده ایراد اولنور اصطلاحدر (بازیٔ خایه عبث ایشه دینور)
بازی لعب معنا سنه خایه عضو معلوم معناسنه اولمغله خایه ایله
اوینامق عبث وبیهوده اولدیغندن عبث ایشه بازیٔ خایه اصطلاحدر
(سنك در قندیل پرفکر وتلاش) معنای لغویسی قندیلده طاش
دیمکدر فکر وتلاشه اصطلاحدر (بیت) نیست سنکم بنزد کس اما *
سنکها زد زمانه بر قندیل (غافل اولمه حاضر اول قندیل باش)
قندیل باش معنای لغویسی قندیل اول دیمکدر حاضر ومهیا اول
غافل اولمه معنا سنه اصطلاحدر (این باو پهلوزند دینسه تمام *
بوا کا بکرز دیمك اولور مرام) معنای لغویسی بوا کایان اورر
دیمکدر برشیئك آخر شیئه تمامیله مشابهتی حکایه سنده این باو پهلوزند
اصطلاحدر ترکیده دخی بوانك ایله یان باشی کلور استعمالی
شایعدر (خانه تبریك اینسه فرزند عجم * دیرایمشکم پو ریایی میکنم)
بوریا خصیر معناسنه وبای مصدریه اولمغله بوریایی میکنم حصیرلق
ایلرم دیمکدر ظرفای عجم خانه تبریکنده بو ریایی میکنم دیرایمش
شعوریده بوریا بوبی کنم ایراد اولنمشدر لکن شاهد ایرازایمشدر
(زند فرزند اولدی غایتله ظریف) ناظم مرحوم بیت اولده فرزند
عجم دیدکدن صکره درعقب معنای اصطلاحیه دن اولدیغنی تنبیه
وتعریف بیورملری الحق ظریفانه دوشمشدر زند را ایله هند وزننده
بی قید ولاابالی ومحیل وزیرك معناسنه در فرزند دخی معنای مذکوره بدر
ایکیسی بردن بشقه و بشقه ظریف آدمه اصطلاحدر (میوهٔ دل
شعر وانشاء لطیف) میوهٔ دل کوکل میوه سی دیمکدر
شعر وانشایه اصطلاح اولمشدر اولاد معنا سنه دخی کلور که
عربیده ثمرهٔ فؤاد دیرلر (خواجه اولمش ناوك انداز ادب

ناوك انداز اوق انچی معناسنه وصف ترکیبی اوله رق آدیه مضاف در
معنای لغوی بسی ادب اوقی انچی دیمك اولور خواجه ومربی ومعلم معناسنه
اصطلاحدر (پیچ اوشاغه دیدیلر مادر جلب) معناسی روسی اناللو
دیمکدر مادر والده وجلب روسی معناسنه او لغله ولد زنایه مادر
جلب دیرلر ومادر بخطا دخی دینور (بیت) لافدر زخطت نامهٔ زهی
بی سر و پایی * نماز سیه باطن و مادر بخطایی (حرف ساکندر زده
ای پرهیز) زده زدن مصدرندن اسم مفعول اوله رق اورلمش معناسنه در
صف معناسنه اولدیغی ذکر اولندی حرف ساکنه دخی اصطلاحدر
(اسره اوستون آدیدر زبر وزبر) زبر اشاغی معناسنه وزبر زای
معجمه وباء موحده فتحه ایله یوقاروو معناسنه اولغله اسره یعنی
کسره معناسنه زبر اوستونه یعنی فتحه معناسنه زبر اصطلاحدر
مناسبت نقل واضحدر (پك پریشان یاز یدر پای کلاغ) معنای ترکیبیسی
قوزغون یاغی دیمکدر پریشان وبی رابطه یازی یه اصطلاح اولمشدر
(پوصویهٔ کبرسه دی کرده پای زاغ) معنای ترکیبیسی قارغه اياغی
ایلش دیمکدر قارغه ایاقلمش دیمك دکلدر (بیت) طاوس وارجون
تو بچولان آمدی * در باغ بس پری صفتان پای زاغ کرد (جامهٔ مو بی
دخی مو بینه کرك) جامهٔ مو بی مو یه نسبت جامه معناسنه اولمغله کورکه
اصطلاح اولمشدر مو بینه دخی یاء نسبت وتأکید نسبت اولان نون وها
ایله مو یه منسوب معناسنه در که کورکه اطلاق ایدرلر (دیرمجم شاعرلری
محبوبه ترك) شعرای عجم یعنی کرانِ دل وجان و برباد کان قرار
وسامان اولان محبوبه ترك اطلاق ایدرلر (حافظ دك) اکر آن ترك شیرازی
مصرعی زبان زد انامدر (بی ادبلك ایتسه هم پرشخص بد * طعن
ایدوب دیرلر که ترکی میکند) ترکی میکند اصل معناسی ترکلك ایدر
دیمکدر ترکیده اولان یامصدر به در بی ادبلك وناسازلق ایدر محلنده
اصطلاحدر ترکیده دخی بو مقوله به ترکلك ایتدی دینور انچق
ترکیده روستایی فارسیده اهالی تورآن مراد در وترکیده حقیقتده
روستایی زاده اولمیان شخصك حقنده ضرب اولنمز (پك بیلض

اولسه ایو اولسه شکر * آدینه انك طعم زد دیدیلر) طعم زد تبرزد
معربیدر قند شفیددر که نباتدن شکر یدر غایتده صاف ومحکم قسمنه
اطلاق اولنور کو یا یاطه ایله قبریلوب اوقاندیغیچون تبرزد دیدیلر
وبیاض وشفاف وسنکین طوزه دخی دیرلر که اقلاق وحاجی بکطاش
طوزی کبی (پنجره معناسی اوتلش تابدان) ضبا معناسنه اولان
تاب ایله ادات اسم فاعل اولان دان لفظندن مرکب تابدان پنجره
معناسنه اصطلاحدر سبب نقل ظاهر در (باجه موری کیم
چیقار اندن دخان) موری میم ایله دوری وزننده باجه معناسنه وزیر
زمینده اولان صو یولو وکنك تعبیر اولنان قنواته دینور واولوق
ومیزاب معناسنه اولور وایپدن طوقمش برنوع ثوبه دتورلان زمینده
برولایت اسمنه موری دیرلر مور قرنجه معناسنه اولدیغندن بشقه
تیورك اوزرنده تیور قوردی تعبیر اولنان برنوع باسه دینور که جلا وصقیل
ایله ضایع وبرطرف اولمیان (پاکی وموسی دیمکدر استره) پاکی باء فارسی ایله
تراش ایده جك استره یه دینور آخرنده اولان یای مصدریه اعتبار
ایله باش باکلك وطهارت معناسنه اولور موسی عربی وفارسیده استره
معناسنه در فقط فارسیده وکسترومدسین ایله مستعملدر حضرت
موسی صلوات الله تعالی علی نبینا وعلیه حضرتلرینك صلابت
شرعیه وحدت دینیه سی اولمسی سبب تسمیه ظن اولنمق وهمه دخی
ابعددر زیرا معنای مذکور ملاحظه سیله سیفه اطلاق اولنمیوب
اشتراکیه تخصیص ترجیح بلامرجح قبیلندن اولور (اولدی ابروکن
دخی چنتسزه) ابروکن قاش قوبارمق معناسنه در چنتسزه تعبیر
اولنان آلت معروفه نك ادیدر (دی بولت آدینه یل آبکش) اصل
معناسی صوچکمکدر قبل دیمکدر بولت معناسنه اصطلاحدر (همدنی
شیر سوار اولمش کتمش) بوراده سوار پیاده مقابلیدر رشمش فلکده
سوار مثلاو اولدیغندن شیر سوار تسمیه اولنمشدر (امتراجی بدا ولاندر
بدفار) بدفار امتزاج سزاولان آدمه دینور (وخشی در مرثیه بیت)
بدفار بهای شطرنج مجازی خوش نکرد * رفت ناجایی که می بازند

خاصان نزد عشق (کیك درشلوار بی صبر وقرار) معنای اصلیسی
طوذه وشلواردە پره دیمکدر بی صبر وقرار معنا سنه اصطلاحدر
(نسنه ضایع اولسه دی سیماب شد) معنای ترکیبسی جیوه اولدی
دیمکدر که جیوه یه ژیوه وسیماب دینیلیکی ذکر اولندی ضایع اولان
شیئه سیماب شد اصطلاحدر (یك خجیل اولدی دیمکدر آب شد)
اصل معنا سی صو اولدی دیمکدر خجیل اولدی معناسنه آب شد
اصطلاحدر خجیل کلمه سی حقنده این کمال مرحومك بیانی ماسبقده
ذکر اولندی (خسرو بیت) تاکل ازشرم رخت آب شده * یکزمان
دورکی ازچهره نقاب (سوزده یکلش طونیجیدر حرف کیر) حرف
رانك سکونیله عربیده هر نسنه نك اوجنه وکارنه وسیوری وکسکین
قیسنه دینور وحروف تهجیدن برینه اطلاق اولنور الف وبا کبی
کلمانك طرفلرنده واقع اولدیغیچون وحرف صو یولنه دینور ووجه
واسلوب معناسنه مستعملدر وکسب وکار ایلمك معناسنه درکه ایش
اوجنه یاشمقدن عبارتدر وبرنسنه یی بریکاجو یرمك معناسنه در
حرف کیر کاف فارسیله اکسك طوتوب وعیب ونقیصه ارایان وسوزده
سقط تفحص ایدن وتعریض وکنایه ایله سوز سویلین کیمسه یه دینور
(خرده کیر اول عیب ارایجی فقیر) عیب ارایجی شخص مذمومه
خرده کیر دینیلی ناظمك فقیر پیرومسی اولمقوله شخصك علم وعرفان
یوخسولو اولدیغنه اشارتدر وغایت ظریفانه واقع اولمشدر زیرا خلقك
معایبنی جستجو کار عاقل دکادر (لنامقه بیت) خلقك عیبن بوله نك
سیم وزره نسبت ایله * قیمت وقدری همان سنك عیبار اولمقدر * وخرده
اوفاق معنا سندن بشقه نکته وجای مؤاخذه معنا سنه کلور که
اثناء محاورانده طوتارلر واصل سبب تسمیه بومعنا در اوفاق طونیجی
معناسی ملحوظ دکادر (سوزیمه دخل ایتدی دیمکدر مراد * دیرایسم
انکشت برحرفم نهاد) اصل معناسی حرفم اوزرینه پرمق قویدی
دیمکدر (بیت) کر بنالم چونی انکشت منه برحرفم * هر که زخمی خورد
البته فغانی دارد (بکدر ارمن قوبنی حالیه سن) اصل معنا سی

(بندن)

بندن کچ دیمکدر بکدر کوزشتن مصدرندن یاخود کدر یدن مصدرندن
مشتق کذارد مضارعندن مأخوذ امر در ازمن بندن بنی حالمه
قوی موقعنده اصطلاحدر (بیت) هنوزاندك شعوری درام ای ساقی
زمن بکذر * بچشم مست خود تکلیف کن این جام خالی را (یعنی
اینجتمه بنی مشکن بمن) مشکن شکستن یاخود شکنیدن مصدرندن
مشتق شکنند مضارعندن مأخوذ نهی حاضر در بمن بنی معنا سنه
اولمق اقتضا ایدر شکستن بابی متعدی اولدیغندن مشکنم دیمك لازم
کلوب حرف بایه احتیاج یوغیسه ده ناظم مرحوم کوروب وایشتدیکی
استعمالاتی افاده معذوردر (یك غضبنا که دینور مش خیره شیر)
معنای ترکیبسی شاشمش ارسلان دیمك دکدر زیراخیره دلیر ودلاور
وشجاع وجسور معنا لرینه ده اولمغله بو معنی منا سبتی ایله یك
غضبنا که خیره شیر اطلاق اولنمشدر (هاتفی بیت) باین حیله شاید که
این خیره شیر * رود جانب صید دیکر دلیر (ظلم دست انداز اونومه
یادکیر) دستك ید معناسندن بشقه معنای سائره سی اولدیغی کرارا
ذکر اولندی بوترکیبده دستی قوت وقدرت معناسنه حمل ایتمك بد
معناسنه حملدن انسیجه اولور دست انداز ظلم معنا سنه اصطلاحدر
(خواجه سلمان) جنان زملك براندا خت رسم دست انداز * که بازکس
نتوانست برکبوتر زد * وحددن متجاوز جوره معناسنه در (محتشم کاشی
بیت) ترك من مسنست دست انداز روش رقیب * وه که شد ملك دلم
ویران زدست انداز او * یادکیر کاف فارسیله حفظ ایله اونومه
معنا سنه در (چشم دلبر آهوی دنباله دار) آهو استعاره طریقیله
محبوبه ومحبوبك چشمنه اطلاق اولنمغله چشم محبوبه مکحل اولدیغی
ملاحظه سیله اهوی دنباله دار دیمشدر اصل معناسی قوبرق طونیجی
یعنی قوبرقلر جیران دیمك اولور (یك کوچك محبوبه دیرلرنی سوار)
اصل معناسی قامش بنیجی دیمکدر که جوجقلرك اغاجدن وقامشدن
آتمه سوار اولدقلری علاقه سیله کوچك محبوبه نی سوار اصطلاحدر
(میرزا صائب بیت) بدست غیر می بینم عنان طفل خود رابی * بوقت نی

سواری میکر قتم من رکابشرا (اصل ونسلی بالك اولاندر کوهری) بالك کوهر دخی دیرلر کوهری اصیل ونسیب اولان کیسه یه اصطلاح اولدی معنای لغوی سبب اعتباریله کوهر فروشده دخی دیرلر (نازلی بسلیم کده سایه پروری) نازلی بسلیمش یعنی کرم وسپرد کورمش آدمه سایه پرور دیمك مربینك کولکه وسایه سنده پرورش بولدیغی اعتباریله در (اولدی بوکیسه یکی دولت بولان) معنای ترکیبیسی یکی کیسه دیمك دکلدر سیاه چشم مثللو تقدیم مضاف الیه ایله یکی کیسه لو دیمکدر (عرفی بیت) پرتلت پیراهن کتان تحریك نسیم * هست جون لوکیسهٔ لرزنده پریالای سیم (دخی هندوزاده دیرلر هندوخصوصیله بداصل وصوی بیمز وناخلف کیمسه یه هندوزاده دیرلر هندوخصوصیله اهل هندك کفره سنه اطلاق اولندیغندن هند اسراسنه هندوعلم جنس اولمشدر وقول وبنده معناسنه کلور (بیت) یدیش زبان تیغ توهندوی جان پرمیان * ای قبلت بادولت طوطیٔ هندوستان (باد هرزه وعده درکیم اصلی یوقی) باد روزکار وهرزه باطل وبیهوده معناسنه اولغله یلان وبی اصل وعده یه باد هرزه اصطلاحدر (هم سیه کار اولکه کذب وفسق جوق) اصل معناسی سیاه اولشلودیمکدر فاسق وکذابه اصطلاحدر (شیخ سعدی بیت) سیه کاری ازنزدیانی فتاد * شنیدم که هم درنفس جان بداد (بی وفا مفه ومیدر یاران فروش) اصل معناسی دوستلرصاتیجی دیمکدر وفادار اولان بی وفایه اصطلاحدر ودوستی مدح وثنا ایدیجی معناسنه دخی کلور وبوصاتیق معناسی لسانزده دخی مستعملدر (سیفی بخاری بیت) سك تو برهمه عالم وقوحت سیفی را * چراکه یار فروشی طریق یارا نست (مرغ دل معناسی اولش عقل وهوش) اصل معناسی کوکل قوشی دیمك اولور عقل وهوش معناسنه اصطلاحدر (شخصی مأنوسه دیندوکیم کرم خون * الفتی اوله صفا بخش درون) انسیت والفته قابل جان سون آدمه کرم خون دیندوکه معنای ترکیبیسی اولادقانی صحیح تعبیری اول مقوله کیمسه یه دیندیکی ترکیده دخی شایعدر مأنوس انسبتدن اسم مفعولدر

(مصراع)

مصراع ثانی تفسیر بوللو تعبیرات ترکبه دن اولمغله قلبه صفا ویریجی دیمك اولور بومحلده درون دن ایچرولك معناسی ملحوظ اولمیوب ماصدق علیهی اولان قلب وکوکل مراد در (کیجه کوندز آدمی اولش خشك وتر) معنای ترکیبیسی قوری ویاش دیمکدر کیجه وکوندز معنا سنده اصطلاحدر رطب ویابس مثللو عموم وشمول واحاطه معناسنده دخی استعمال اولنور (بك دلیدر خشك مغزو خشك سر) معنای ترکیب قوری بین وقوری باش دیمك دکلدر تقدیم مضاف الیه ایله سیاه چشم مثللو قوری بیدنو قوری باشلو دیمکدر یك زیاده دلویه خشك مغز وخشك سر دیرلر (کرچه شاهد اولدی معنا سنده کوزل) شاهد اصطلاح شعرای عجمده کوزل ومحبوب معنا سنه درکه محبوب متناسب الاعضائك قدرت الهی یه حجت عادل وکواه بی معادل اولمسی سبب تسمیه واصطلاحدر محبوبك جمیع زمانده قلب عاشقده حاضر اولمسی معناسنه دخی حمل ایتمشلرایسه ده معنای اول طبعه موافقدر (شاهدبازار امامتبذل) هرجایی یعنی هرکوزدیکی عاشقه اویوب مطلوبه مساعده ایدن محبوب هزار آشنایه شاهد پازار دیرلر (بیت) امید بلبل بی دل زکل وفادار یست * ولی وفاکند شاهدی که پازار یست (برمحلده دیندیکه شهری وکلی * بلده ملك ممتازی بودرحاصلی) شارح مرحوم معنای ترکیبیسی شهرلو وکویاو دیمکدر چونکه شهر معروفدر کل کافك ضمی ولام ایله قریه معنا سندده کاور آخرلرینه اولان یانسبت ایچوندر دیمش الحق بومعنی امتیازی مستلزم اولمله جفی بدیهیدر خصوصا که شعوری مرحوم نوادردن برعدیم المثل تعریفنده برشهر براو دیمکدر بیوریمش ومولانا جامی حضرتلرینك نعت شریفده اولان اشبو بیتی ایراد ایتمشدر (بیت) کل شهر دو جهان است ولی * هست شهری وکلی زومثلی * مرحوم مشارالیهك اشبو بیتندن وکال خجندینك * ای کل روی تراجون من بهر سو بلبلی * ازتو دارد این مثل شهرت که شهری وکلی * یعنی مضمونندن شهری وکلی لفظلرنده اولان یاوحدت ایچون

وكل كاف فارسيله شكوفهٔ معروفه معنا سنه اولديغى تبين ايدر
بو صورتده صحيحا اصل معنى برشهر و بركل ديمك اولور (بلبل اولمش
زند باف وزند خوان) زند باف وزند خوان اصلده زند كابى قرائت
ايدن يعنى معناسنه در زرد شت تو ابعندن عبارتدر زردشت مرقومك
سما ويدر يكا نازل اولدى ادعاسنده اولديغى كلمه زند ديرلر زاى
معجمه ايله يند وتى اوزره در بلبل وقرى واويك قوشلرينه دخى زند
باف وزندخوان دينور (اصفهانده باغچه در نقش جهان) معناسى
معلومدر (دلكشا شيرازده بر باغچه هم) دلكشانك اصل معناسى كوكل
آچيجى ديمكدر شيرازده بر باغچه نك دخى اسمى ايشكه (شيخ سعدى
انده مدفون ارم) صاحب كلستان شيخ سعدى قدس سره حضرتلرى
انده مدفون ايمش بونده ارمدن مراد شداد لك بنا كرده سى اولان
ومقدما بن جلدونده قيل وقال اولنان ارم ذات العماد دكلدر
وبلكه شيخ مشاراليه حضرتلرينك غريق رحمت رحمن وخرامندهٔ
جنان اولديغى تفأل خيريه سيله جنت اعلا مقصوددر (دخى كلكشت
مصلاخوش مكان) كلكشت مبسره معناسنه اولمغله مصلايه مضافدر
خواجه حافظ حضرتلرينك آرامكاه رحمت اولدقلرى محله دينور
(خواجه حافظ انده فردوس آشيان) فردوس جنت معناسنه در
فردوس آشيان فردوس مقام ديمكدر (آب ركنى هم آنك ارماغيدر *
منجى الله اكبر طاغيدر) كلكشت مصلاده اولان ارماغه آب
ركنى ديرلر وارماغ مذكورك منجى الله اكبر طاغى تسميه اولنان
طاغ ايمش چشمهٔ مذكورى ركن الدوله حسين ابن بويه فيدايه
جبقاروب اخراج واجرا ايمكله انك اسمنه منسوب اولمشدر
شارح مرحومك بو محلى بيانده تطويل ابتديكى مقاله سى حواله
سمع مشتاقان دكلدر (قاريشق سوزصاو ديمك كفت وشنيد) بو محلده
كفت وشنيد ماضى دكلدر وبلكه مصدر مخففدر معناسى سويلمك
وايشتمك قاريشق ومغالطه لوسوزه كفت وشنيد ديرلر (ترك اعراض
ايلدى دامن كشيد) معناى تركيبى انك جكدى ديمكدر ترك
واعراض معناسنه اصطلاحدر (پرده افكن اولدى شخص بى حيا)

(اصل)

اصل معنا سى پرده براغميجى ديمكدر پرده سز وعارسز بى حيا شخصه
پرده افكن اصطلاحدر (هر كيمى كورسه سون زود آشنا) زودزاى معجمه
ايله بود وزننده تيز معناسنه اولديغى ذكر اولندى آشنا ياد مقابلى بلمش
معنا سنه در هر كورديكى ايله الفت ومحبت ايدن كيمسه يه زود آشنا
اصطلاحدر (تن فرودداده شو كيم غايت مطيع) تن فرودداد
وتن فرودهد وتن دادكلمه لرى رام ومطيع اولدى معناسنه در
يعنى فرو كلمه سنك حذف واثباتى مساويدر تن فرودداده مطيع اولمق
معناسنه در (دست مردى دينسه مفهومى شفيع) معناى
تركيبيسى آدمه منسوب الديمك دكلدر بلكه قاعدهٔ آدميت واسلوب
آدميت معنا سنه در دستك قاعده واسلوب وقانون وروش معنا سنه
دخى اولديغى كرارا ذكر اولندى ومردى ده اولان يانسبت ايچون
دكلدر ياء مصدريه در شعار انسانيت معناسى علاقه سيله شفيع معناسنه
اصطلاح اولمشدر (دى اناپى اكا كيم جهلى عيان) جهلى عيان
معنا سنه همزه نك ونون ممدوده نك فتحلرى وياء تحتيهٔ ممدوده نك
كسرى له اناپى اصطلاحدر (اميدى بيت) سخن در وصف تو
بحر عميقست * نگنجد در اناى هر اناپى (اولمش احقلرده شبشه
كردنان) كردن كاف فارسيله اودن وزننده بيون وعنق معنا سنه
اولديغى مثلو شجاع وپهلوان ومقتدر معنا سنه دخى اولور شبشه
كردنان شبشه قوتلو اولور وشبشه اقتدار اولوردمك اولمغله اصطلاح اوله رق
احمقلره دينور (سخت پشانى اولاندر بوزى پك) سخت پشانى اصل
معناسى قيى الطلو ديمكدر بوزى پك آدمه اصطلاحدر (چار خايه
عورتى چوقدر ديمك) چار مراتب عدد دن درت معنا سنه خايه
خاء معجمه ايله سايه وزننده خصيه وطشاق معنا سنه در پرقاج
عورت تأهل ايدن كيمسه يه چار خايه دينور (مولانا اميدى بيت)
ازچار خايكى دوسه جا كنخدا شده * بيرانه سركه قدامينى دوناشده
وبو رطه يه دخى خايه دينور (دى شهيدى اكا كيم زنپاره در * عورت
ايچون جان وتن بيچاره در) زن دوست وزنپاره تعبيرلرى فارسيدر

ترکیده دخی شایعدر اصطلاح اولهرق زنیارهیه شهیدی دیرلر ایمش
(باکرفت ایتدی جماع واختلاط) معنای اصلیسی اباق طوندی
دیمکدر جماع معناسنه اصطلاحدر (اولدی معناده متی آب نشاط)
وقت انزالده اولان شهوت ونشاط ملاحظه سیله متی یه آب نشاط
اصطلاح اولمشدر (دوکش اولمشدر دخی شول نابکار * کیم ایدر
زنیارهیه عورت شکار) عورت پزونکنه دوکش اصطلاح اولمشدر
معنای اصلیسی دف چکیجی دیمکدر ودف آلت اپلوك اسمیدر که
ترکیده دخی دف دینور (زن بمزد اول قحبه کیم رسوای عام) زن بمزد
اصل معناسی اجرتله عورت دیمکدر رسوفاغه دوشمش بیعار روسپی به
اصطلاحدر عریبده اومقوله یه قحبه دیرلر ترکیده دخی شایعدر
عریبده لحب باشلو ومسن وسا خورده اولان کشی به دینور
واوکسورکلی انسانه وحیوانه دینور فاجره وزناکار روسپی زندوستی
کوردکده واسطهٔ وصال اولمق ایچون اوکسورب تخنخ ایله رمزواشارت
ایلدیکنه مبنی قحبه دیمشدر وقحبه دکرانسان لحمك مؤنثی اولهرق
مسنه قوجه قاری یه دینور (قلیه خوار اولدی کیدی بین العوام)
دیوث وپزونك وکیدی معناسنه قلیه خوار اصطلاحدر
ودعوتسز وارن شخصه دینور (بیت) صحبت تنها کنند کرعارفان *
برسرخوان حاضر آید قلیه خوار (معلم اولان شخصه دیرلر انیاز)
معلم لوطی یه نازبازدینور نازتوبسر نازه معناسنه اولمغله معنای ترکیبسی
تازه اوینادیجی وتازه ایله ملاعبه ایدیجی دیمکدر اولور (آره لعبه ایش
دوزیجی کارساز) کارساز دخی ایش دوزیجی پزونك معناسنه در
(تازخیر وجار مخ اول فعل خام) تازخیر وجار مخ فعل یعنی اواطه
دیلان فعل شنیع خبطانه نك اسمنه اصطلاحدر (کوه دلال
اوای بانك غلام) کوه دلال کاف فارسیله نجاست دلالی معناسنه
اوغلان پزونکنه اصطلاح اولمشدر (هم طبقزن دیدیلر صحاقه به *
کندو کبی عورته مشتاقه به) ترکیده سویجی وعریبده سحاقه
دیلان عورته طبق زن اصطلاحدر بومقوله لری تفصیل دائره

ادبدن خارج اتلاف کلام وتلویث اسانیدن بشقه فائده اولمد یغندن
مأمن تأدیبه التجا اولمشدر (غرق بران بردن ادخال ایلمك) معنای
اصطلاحی معلوم شارح مرحوم بران تشدید را ایله قتاد
معناسنه برکله سنك جمعیدر دیمش اوچورمق معناسنه اولان پرانیدن
مصدر زندن مبالغه ایله اسم فاعل اولمسی دخی خاطره کلور
(هم میان پاچه سورشدرمك دیمك) بونك دخی معنای اصطلاحیسی
معلوم ووسط معناسنه اولان میان ایله پاچه دن مرکبدر ترکیده
دخی پاچه تعبیر اولنور قیون وکجی وانسان پاچه سندن احمدر
(سرکرفته دیندی بفعللمشه) اصل معناسی باشی طوتلمش دیمکدر
باشی طوتیلان دیمك دکلدر (داخی خفت وخیز تدریجی ایشه)
خفت اوبومق معناسنه اسم مصدر در وخیز قالقمق معناسنه
کذلك اسمدر آغر آغر تدریجا ایش کورمك معناسنه اصطلاحدر
ترکیده دوشه قالقه دینور ناظم مرحومك لغت واصطلاح بیانی
وظیفهٔ تصنیفندن اولدیغی جهتله موضوع لهی اسباب معاصی
اولان بعض اصطلاحلری بالاقتضا بیان ایدوب افعال مذکوره
فی حد ذاتها جرم وعصیان جمله سندن اولدیغنی تنبیه ایچون
(دیندی مجرم کیمسه یه نامه سیاه) پیور دیلر نامه هر نقدر مکتوب
ومراسله معناسنه ایسه ده بوجمله کراما کاتبین حضرتلرینك
تحریرینه مأمور اولدقلری نامهٔ اعمال مراد در نامه سیاه مجرم
وکنهکار معناسنه اصطلاحدر اولمشدر (هم دخی زلف خطا
جرم وکناه) زلف خطا خطانك کبسوسی وکاکلی دیمکدر که جرم
وکناهه اصطلاحدر (توبه ایله جام را برسنك زن) جام قدح
معناسنه وشیشه معناسنه اولمغله معناسی قدحی یاخود شیشه یی
طاشه اوردیمك اولور توبه ایله معناسنه اصطلاح اولمغله جام قدح
معناسنه اولمق انسبدر زن کلمه سی زدن یاخود زنیدن مصدر زندن
مشتق زندمضارعندن مأخوذ امر در (عهدیکی بوزمه مشو
چمالا شکن) مشو شدن مصدر زدن نهی حاضر در اولمه معناسنه

پیمان شکن عهد معناسنه اولان پیمان ایله قریبی معنا سنه اولان شکننده دن مخفف شکن کاه سیله مرکب عهد قریبی معناسنه اولمغله جملهٔ ترکیب عهدیکی یوزمه معنا سنه اصطلاح حدر (فارغ اولقدر ورق کرداندن) ورق کرداندن کاغدچو یرمك ودوندرمك معنا سنه درفارغ اولقدن کایه در ترکیده دخی اوایشدن واز کچ محلنده او پراغی چو یردیلر ورق را باز افکن دخی اندن فراغت ایله معناسنه در (بیت) ازحسن کل یکلی باز افکندورق را * کر بشمار خوانی یك روز آن شمائل (او یله درهم آستین افشاندن) معنای ترکیبی یك صاچیق دیمکدر که ترکیده انك سلکمك معناسنه مستعملدر (جامی بیت نام جانان شنید جان افشاند * آستین بر همه جهان افشاند * (معنیٔ جان من وجان شما * بزسز کله صاغ اولا لم دائما) اصل معناسی بنم جانم سزك جانکز دیمکدر بزسز کله صاغ اولملم معناسنه اصطلاحدر (حافظ بیت) دلخراپی میکند دلدارا را آکه کشید * زینهار ای دوستان جان من جان شما (دست و پای خود زدم چکدم املك) اصل معنای ترکیبسی کندو المی وایاغمی اوردم دیمکدر املك چکدیم معناسنه اصطلاحدر دست و بازد سعی ایتدی معناسنه دخی اولور (هم وداع ایتدم دعا کتم دیمك) اصل معناسی دعا سویلدم ودعا ایتدم دیمکدر وداع ایتدم معناسنه اصطلاحدر (خواجه حافظ بیت) صلاح ازماچه میجویی که مستانرا صلا کفتم * بدوزترکس مستش سلامت را دعا کفتم (بوکه اولسیدی دیو ایتمك رجا) بوکه اولسیدی معناسنه بودکه دن مخفف در (مصراع) بوکه بویی بستنویم ازخاك بستان شما (جان کرو جامه کرو جان باش فدا) جان روح وجامه ثوابدر وکرو رهن معناسنه اولدیغی معلوم اولمغله جان باش فدا معناسنه جان کرو جامه کرو اصطلاح اولمشدر (بیت) جان وتن رهن می نات کن ازمن بشنو * مثل اینست دلاجان کرو جامه کرو (دی سرآمد اولسه برسنه تمام) معنای ترکیبسی باش یاخود اوح کلدی وبا تقدیر بله باشه یاخود اوجه کلدی دیمکدر تمام اولدی معناسنه اصطلاحدر (خواجه حافظ بیت) عاشق شوارنه روزی کار

(جهان)

جهان سرآید * ناخوانده نقش مقصود ازکارکاه هستی (تحفهٔ وهبی ده بندی والسلام) تحفهٔ وهبی نام منظومه لرینك ختام پذیر اولدیغی تنبیه پوررلر (پوتا ریخچه ذیل تحفه مسکی الختام اولدی) تاریخ اصطلاح شعرادده مستعمل خانهٔ جدید ختامنده و ولد ظهورنده ومسرات سائره ده ووفات مشاهیرده حروف ابجد حسابیله اول سنه عددنه موافق پرمصراع و یاخود بر بیت بولوب برفاح بیت علاوه سیله تقدیم اولنسان مدحیه در چو هردار وساده وسائر انواعی اربابنك معلومدر پذیر ذیل ذال معجمه ایله لیل ونتیجه عریدر هر شیئك آخر وانجامنه دینور ذیل الازار ذیل الثوب اتکارندن عبارتدر مسکی الختام ایت کریمه یه تلمیحدر بومقوله یه اقتباس دینیله مز زیرا اقتباس آیت کریمه یی یاخود حدیث نبوی بی کندو کلامی اراسنده بعبارتها ذکرایدوب آیت وحدیث اولدیغی اشارتا وتصریحا اشعار ایتمکدر (زهی منظومه کیم پیوسته حسن نظام اولدی) زهی نه کوزل معنا سنه اولدیغی بوقارو ده ذکر اولندی منظومه وزنه رعایة کلمات اعتباریله صیغهٔ تأنیث ایراد پیوردیلر منظوم اوزان عروضدن برسنه تطبیق ایله قصد اسو یلنیلان کلامه دیرلر مقابلنه یعنی ناموزون اولانه منثور دیرلر نظم ونثر دینور نظم اصل لغنده دیزمك معناسنه مصدر در ردیزلش ومنظوم معناسنه کاور که مصدر بمعنی مفعول دیمکدر انجو بی ابیلکه دیرو ب لف وجمع ایتمکه نظم اللؤلؤ نظما دیرلر کلام موزونه نظم ومنظوم دینلدیکی بومعنی مشابهتی علاقه سیدر نظام دخی نظم کبی مصدر در نظمك جمعیدر دیتك بروجهله جائزکلدر زیرا نظمك ونظامك جمعی کتب ونتیجه نظم اولدیغی ونظم ونظام رشیئك ثبات وقیامنه مداروسبب اولان نسنه یه وحالته اطلاق اولنور جمعی انظمه کلور واناظیم کلور دیو تصریح کرده اوقیانوسدر (وزیر اعظمیك نام شریفیله بنام اولدی) بنام شهرت وشانی اولمق معناسنه اولدیغی ومصرعك مفردات سائره سی معلومدر (کنتور دم سنبلستان هنردن برك سبزمدر) سنبلستان کلستان کبی سنبلی چوق محل وسنبلك معناسنه در وهمزه مضافدر

برك باوراق وسبز بشل معناسنه در انجق درويش وفقيرك عاجزانه
تقديم ايتديكى يادكار هديه‌سى ناچيزه برك سبز دينور خود فروشى دأب
ادبادن اولا يعنى ناظم مرحوم هضما لنفسه ايراد بيور مشلر
معناى مصرع هزسنبلا كتدن كتوردم برك سبزم يعنى هديه و يادكار
عاجزانه مدر ديمكدر سنبلستان ايله برك سبز بيتنده اولان منا سبت
معنويه صنايع بديعه‌سى شعريه دندر سنبل زاده لكه دخى ايمام بيوردبلر
(كل وسنبل كبى بيرايه فرق انام اولدى) بيرايه زيب وزينت معناسنه
اولديغى ذكر اولدنى فرق شرق وزنده فارسيده باشك تبه سى
واورطه‌سى كه صاج ايكى طرفه اندن متفرق اولور وعربيده باشده
اولان صاج بوكلرينك بولنه دينور مرادار القلريدر وايكى نسنه‌نك
اراسنى آرمق معناسنه در وكلمهٔ مذكور عربى الاصلدر انام مخلوق
معناسنه‌در بوراده اكثر ناس مراددر (قريحه‌م قوتندن بلم اصلا
افتخار ايتم) قريحه قبودن الك اول استخراج اولنان صويه دينور
وانسانك مجبول اولديغى طبيعته اطلاق اولنور وهر نسنه‌نك اولنه
دينوركه قريحة الشئ برنسنه‌نك اولى وترفنده سى ديمكدر قريحه
قلب وذهن معناسنه دكلدر نا ظم مرحوم بومنظومه‌سى قوت
طبعمدن بلم وافتخار ايتم بيورر (بحر دلطف حق ايله پذيراى
ختام اولدى) بومصراع مصراع اوله علت ودليل موقعنده در
مجرد تفعيل يابندن اسم مفعولدر رصو بولمش معناسنه در انجق
موقعنده ايرادى مقصوده انحصار ايله ساره دن تجريد وانسلاخ
علاقه سيله در پذيراى ختام ختام پذير اولدى يعنى ختامى قبول
ابتدى ديمكدر (اوقوندقده دعاء خيره مظهر اولمه درمقصود) مفرداتى
معلومدر (بو مطلب بنده‌نا كامه اقصاى مرام اولدى) مطلب
عربيده مقصد معناسنه مصدر ميمىدر فارسيده طلبيدن مصدرندن
نهى حاضر در طلب ايلمك معناسنه در ذكر آتى بيتده راغب باشا
مرحوم خيلى بليغانه ادا بيورمشلر در (بيت) منافئ ادبدر هر
طلبده شيوهٔ ابرام * انكيچون جلوه كردر صورت نهى اوزره مطلبلر *
نا كام كاف عربى ايله نامراد معناسنه‌در ودماغه دخى كام ديندبكى

(بوقاروده)

بوقاروده ذكر اولندى مبرك نقشبندى مرحوم خواجه آصفينك
بومطلع جهان اراسندن حسين پيقرامسرور ومحظوظ اولوب بدى
كون دونمًا و شهر آيين امر ايتمشدر ديو تحرير ايلر (بيت) بسى
خودرا دراب ديده چون ماهى وطن ديدم * كه تا قلاب زلفش را
بكام خويشتن ديدم (هزاران شكر ايدوب حقه ديدم تاريخ اتمامن)
هزاران هزارك جمعى نيجه بيك معناسنه اوله رق مراد كثرتدر
(بحمدالله بو زيبا تحفهٔ وهبى تمام اولدى) مصرع مذكورك حروفى
حسابى بيك بوز طقسان سنه سنى تطابق ايتمشدر كه بومقوله يه
تاريخ ديرلر * محمدالله على توفيقه بالاتمام ونصلى على سيدنا ومولانا
محمد وهو سيدالانام * اللهم كما احسنت الينا باتمامه متع اللهم به
المسلمين اليوم الدين واكرم لنا فى كل الحال بحسن الخاتمة
يا اكرم الاكرمين

* نام شاهنشاه ايله اولمشدى چونكه ابتدا *
* بولدى شمدى سايهٔ شاهانه‌ده حسن ختام *
* جوهر افشانلق ايدوب تاريخنى ديدم لبيب *
* حمد اوله‌اللهم اولدى تحفه‌نك شرحى تمام *

(١٢٥٠)

حمد وثنا * وستايش لايعد ولايحصى * خداوند دانا * و پروردكار
بينا * حضرتلرينك باركاه الوهيت وتالار ربوبيتنه البق واحرادر كه
بدرقهٔ عنايت وقائد توفيق وهدايتى ياور يله تحفهٔ وهبى نام اثر جليل اوزره
اشبو لبيب اديبك تأليف كرده سى شرح شريح ومعارف الهى ناظم مناظم
كتبهٔ جبوش ومشيد تياه جنود شيران خروش السلطان ابن السلطان
(السلطان عبد المجيد خان) حضرتلرينك زمان يمن اماننده ورفاه
واسايش دورانلرنده دار الطباعة العامره ده * اشوق العباد الى افضال
فيض ربه المجيد محمد سعيدك معرفت ونظارتيله بيك ايكيوز
التمش ايكى سنه سى ذى القعدة الشريفه سى اواسطنده
ختام پذير اولمشدر

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Seyit YAVUZ